
TERRORIZMUS
Tanulmányok a terrorizmus komplex jelenségéről és egyes aspektusairól
LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

TERRORIZMUS

TERRORIZMUS

Tanulmányok a terrorizmus komplex jelenségéről és egyes aspektusairól

Szerkesztette

Taller János – Rémai Dániel

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ
BUDAPEST, 2025

A tanulmánykötet a TKP 2021-NVA-18
„XXI. századi biztonsági kihívások nemzetbiztonsági hangsúlyai” projekt keretében valósul meg.

A kötet szerzői

Almási Csaba Sándor
Bács Zoltán György
Baracskai Ádám
Boda Mihály
Csaba Zágon
Csábrák Dalma
Csepregi Zsolt
Csomós István
Faggyas Attila
Forró Tamás
Gál István László
Jáger Kristóf András
Jasenszky Nándor
Juhász Ferenc
Kátai-Urbán Lajos
Kiripovszky Csaba
Kiss Tibor
Lakatos-Tamás Gréta
Laufer Balázs
Lippai Zsolt
Lohner Klaudia
Mágó Barbara
Málnássy András
Mátrai Sólyom Lászlóné dr.
Ózsvárth Babett Szandra
Mezei József
Nagy Katalin
Nyiresi Péter
Ofella Balázs
Papp Marcell Dániel
Pocskai Ákos
Porkoláb Zoltán
Regényi Kund
Resperger István
Rémai Dániel
Ródler Norbert
Simonka Gábor Aurél
Somogyvári Mihály
Szabó Zoltán
Szöllősi Annamária
Szuhai Ilona
Takács Gergely
Tóth Gábor
Vajkai Edina Ildikó
Vass Gyula
Veres Balázs
Virág Anna Viktória
Zalai-Göbölös Noémi
Zombori Péter
Zsámbéki Rozália

A kézirat összeállításában közreműködött
Csábrák Dalma
Kiss Nikoletta
Ruff Terézia

Szakmai lektor
Boda József nb. vezérőrnagy

Kiadja a Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu · ludovika.hu

Felelős szerkesztő: Karácsony Fanni
Olvasószerkesztő: Kutas Éva, Szabó Ilse
Tördelőszerkesztő: Kőrösi László
Korrektor: Csémi Judit

ISBN 978-963-653-189-8 (PDF)
ISBN 978-963-653-190-4 (ePub)
DOI: https://doi.org/10.36250/01259_00

© Szerzők, 2025
Szerkesztés © Rémai Dániel, Taller János 2025

A mű elektronikus változata
a CC BY-NC-ND 4.0 nemzetközi licenc
feltételeinek megfelelően felhasználható.
https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/

TARTALOM

Előszó 11

I. BEVEZETÉS A TERRORIZMUS FOGALMÁBA

RÉMAI DÁNIEL – FAGGYAS ATTILA
A terrorizmus sokszínűsége – a jelenség interdiszciplináris vizsgálata 15

RÓDLER NORBERT – ZSÁMBÉKI ROZÁLIA
A terrorszervezetek (általános) felépítése – A felkelésektől a terrorizmusig 33

ZOMBORI PÉTER
A terrorizmus történelme és jellegzetességeinek változásai 51

PORKOLÁB ZOLTÁN
Mi különbözteti meg a terrorszervezeteket a bűnszervezetektől? 67

LAUFER BALÁZS
Az éghajlatváltozás okozta konfliktusok és a globális felmelegedés hatása a terrorizmusra 89

ZALAI-GÖBÖLÖS NOÉMI
A terrorszervezetek toborzási és kiválasztási módszereinek különböző aspektusai 113

CSOMÓS ISTVÁN
A terrorizmus pszichológiája 135

LOHNER KLAUDIA – CSOMÓS ISTVÁN
A kockázatelemzés alkalmazhatóságának kérdései az elhárításban 151

CSÁBRÁK DALMA
Vezethet-e több terrorizmushoz a demokrácia? 177

MÁLNÁSSY ANDRÁS
Terrorszervezetek típusai, tevékenységei, szakterületei 197

II. A TERRORIZMUS VÁLFAJAI

POCSKAI ÁKOS
Terrorista eszmerendszerek megjelenése az iszlámban 215

SZABÓ ZOLTÁN
A külföldi terrorista harcosok – a jelenség bemutatása 225

SZUHAI ILONA
Női terroristák. A dzsihád feminizációja 245

VAJKAI EDINA ILDIKÓ
A bevándorlók leszármazottainak radikalizációja Franciaországban 265

RÓDLER NORBERT
Terrorizmus a kibertérben 283

TÓTH GÁBOR
Az IoT-eszközök jelentette terrorfenyegetés 309

TAKÁCS GERGELY
Kiberterrorizmus – volt, van, lesz? Léteznek-e fehérgalléros dzsihádisták? 327

FORRÓ TAMÁS
Kiberterrorizmus: mit hoz a jövő? 345

KIRIPOVSZKY CSABA
A magányos elkövető online tevékenysége 355

LAKATOS-TAMÁS GRÉTA – JUHÁSZ FERENC – SOMOGYVÁRI MIHÁLY
A börtönradikalizáció mint jövőbeni fenyegetés 373

NYIRESI PÉTER
A szélsőjobboldali ideológia Magyarországon 391

PAPP MARCELL
A szélsőjobboldali manifesztók és hatásaik 409

BÁCS ZOLTÁN GYÖRGY
Szélsőbaloldali terrorizmus 425

VERES BALÁZS
Bioterrorizmus – a jelen és a jövő kihívásai 447

III. TERRORFINANSZÍROZÁS

CSABA ZÁGON – SIMONKA GÁBOR AURÉL – VIRÁG ANNA VIKTÓRIA
A terrorizmusfinanszírozás megjelenése a tudományos közleményekben 467

CSABA ZÁGON – SIMONKA GÁBOR AURÉL – VIRÁG ANNA VIKTÓRIA
A terrorizmus finanszírozása elleni intézményrendszer 499

GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ
A terrorizmus finanszírozása a hatályos magyar büntetőjogban 519

MÁTRAI SÓLYOM LÁSZLÓNÉ ÓZSVÁRTH BABETT SZANDRA
A hawala alkalmazásával elkövetett terrorizmusfinanszírozás 541

IV. ELHÁRÍTÁS – FELDERÍTÉS

BODA MIHÁLY
A terrorelhárítás etikája: hivatás, halálos erőszak alkalmazása és információszerzés 563

BARACSKAI ÁDÁM
Az Európai Unió terrorizmus elleni küzdelme 595

JASENSZKY NÁNDOR
A terrorizmus felderítésének és elhárításának változásai 623

NAGY KATALIN – OFELLA BALÁZS
Ámokfutás – Komplex reagálás egy növekvő veszélyre felderítési és műveleti aspektusból 643

MEZEI JÓZSEF
Információmegosztás – az együttműködés hatékonyságának növelése a terrorelhárítás területén 681

MEZEI JÓZSEF
Gondolatok a humán hírszerzés rendszeréről a titkosszolgálati munkában 695

SZÖLLŐSI ANNAMÁRIA
Társadalmi jelzőrendszerek: az amerikai modell 719

REGÉNYI KUND
A terrorfelderítés rendszere egy hipotetikus kelet-közép-európai országban a 21. század első harmadában 733

KISS TIBOR
A 21. század biztonsági kihívásainak hatásai a terrorelhárító szolgálatok képzési rendszerére 743

KISS TIBOR
Generációs kihívások a terrorelhárító szolgálatok állományának utánpótlási rendszerében 763

V. A TERRORIZMUS ELLENI FELLÉPÉS TOVÁBBI ASPEKTUSAI

RESPERGER ISTVÁN
A fegyveres erők feladatai a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben 787

CSEPREGI ZSOLT
A katonai erők és eljárások támogató szerepe a nemzeti és globális terrorelhárításban 813

SZUHAI ILONA – JÁGER KRISTÓF ANDRÁS
Az idegenrendészeti szerv szerepe a terrorizmus elleni küzdelemben 833

ALMÁSI CSABA SÁNDOR – KÁTAI-URBÁN LAJOS – VASS GYULA
A közúti veszélyesáru-szállítás terrorista cselekményekkel szembeni védelme 871

LIPPAI ZSOLT
A terrorizmus elleni küzdelem magánbiztonsági szereplőinek tevékenysége 891

LIPPAI ZSOLT
A magánbiztonság által hozzáadott érték a terrorizmus elleni küzdelemben 915

MÁGÓ BARBARA
Terrorizmus elleni küzdelem az állampolgársági igazgatásban 939

A kötet szerzői 956

ELŐSZÓ

A terrorizmus korunk egyik legsúlyosabb fenyegetése, amely világszerte próbára teszi a társadalmak ellenálló képességét és a biztonság fenntartására irányuló erőfeszítéseket. A jelenségről nem beszélhetünk pusztán geopolitikai problémaként, hiszen szorosan kapcsolódik az emberi természet sötét oldalához és a társadalmi környezet összetettségéhez is. Az elmúlt több mint másfél évtized, amelyet a Terrorelhárítási Központ állományában töltöttem megerősített abban, hogy a megoldások keresése során a megfelelő válaszreakciók kidolgozása érdekében törekedjünk a motivációk és a mélyebb összefüggések megértésére is.

Ezen a rendkívül dinamikusan változó területen, a relációk pontosabb megértése okán született ez a kötet, amelyben olyan szerzők munkái szerepelnek, akik szakértelmükkel, aktuális eseményekre reflektáló elemzéseikkel értékes forrást kínálnak a terrorelhárításban dolgozóknak és a téma iránt érdeklődőknek egyaránt.

A könyv szerkesztése során a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Terrorelhárítási Tanszékének célja az volt, hogy a terrorizmust különböző tudományágak – társadalomtudomány, politikatudomány, történelem, pszichológiai tudományok – megközelítéséből vizsgálja, de nem egy minden dimenziót lefedő tanulmánykötet összeállítására törekedtek. Az írások nemcsak az aktuális eseményekkel foglalkoznak, hanem a terrorizmus mélyebb okait, hátterét is elemzik, valamint rámutatnak a terrorizmus elleni küzdelem fontosságára, kihívásaira és lehetőségeire is.

A kötetben található tanulmányok és azok megállapításai a szerzők egyéni nézeteit tükrözik, és nem feltétlenül egyeznek meg a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Terrorelhárítási Központ hivatalos álláspontjával.

A Terrorelhárítási Központ számára különösen fontos, hogy a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának Terrorelhárítási Tanszéke elindította a terrorizmus elméleti kutatásait hazánkban. Ez a kötet az egyik jelentős lépés ebben a hosszú, de kiemelten fontos folyamatban.

Dr. Terjék Gábor r. dandártábornok

I.

BEVEZETÉS A TERRORIZMUS FOGALMÁBA

Rémai Dániel – Faggyas Attila

A TERRORIZMUS SOKSZÍNŰSÉGE – A JELENSÉG INTERDISZCIPLINÁRIS[1] VIZSGÁLATA

BEVEZETÉS

A bevezető fejezetet nevezhetnénk problémafelvetésnek, de akár magyarázkodásnak is, hiszen jelen tanulmány koncepciója számos átalakuláson és változtatáson esett át az írás – kifejezetten hosszú – időszakában. Az eredeti gondolatot, hogy egy rövid, frappáns, ám tartalmas összefoglalót adjunk a terrorizmus jelenségéről és annak történeti fejlődéséről, szinte már az ötlet megszületésekor elvetettük. Ennek legfőbb oka a terrorizmus jelenségének komplexitásában rejlik – nemhogy egy cikk, de egy doktori értekezés kereteit is meghaladná ez a terv. Ehelyett arra jutottunk, hogy ha nem is teljes, de sokszínű áttekintést nyújtunk a terrorizmus jelenségének különböző megközelítési aspektusairól és kutatási lehetőségeiről.

A kérdés, amelyre választ keresünk, véleményünk szerint túlmutat a terrorizmus jelenségének hagyományos megközelítésén, és inkább tekinthető gondolatkísérletnek, amely arra irányul, hogyan vizsgáljuk a terrorizmus jelenségét. A tanulmány középpontjában az a kérdés áll, hogy vajon milyen különböző szempontokból lehet vagy nem lehet megközelíteni a terrorizmus jelenségét, hogyan tudnak a különböző tudományágak – például a történettudomány, az orvostudomány, a szociológia vagy a politológia – hozzájárulni a jelenség átfogóbb megértéséhez.

A terrorizmus fogalmának meghatározása és megértése azért is különösen nehéz, mert számos értelmezési kerete van attól függően, ki alkotja a definíciót. A tudományos tevékenység során általában törekszünk a pontos, átfogó meghatározások megalkotására, ami általában jó módszer, és lehetővé teszi egy jelenség mélyebb megértését, azonban ez a terrorizmus esetében kontraproduktívvá válhat: túlbonyolítja, eltolja a hangsúlyokat, és értelmezhetetlenül kuszává formálja az amúgy is komplex jelenséget.

Az interdiszciplináris megközelítés előnye, hogy többféle nézőpontot kínál, amelyek mind hozzájárulnak egy jelenség jobb megértéséhez. A tanulmány arra törekszik, hogy ne a hagyományos megközelítési módok mentén, egy-egy szakterület

[1] Interdiszciplináris: tudományágak közötti.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_01

szempontjából vizsgáljuk a terrorizmust, hanem azt a kérdést is megvilágítsuk, hogyan lehet egy ilyen összetett jelenséget a különböző tudományágak integrált megközelítése révén jobban megérteni. Ezt a célt szolgálják az egészségügyi szakterület mentén felvázolt esettanulmányok mind a definíciós keret, mind a történeti fejlődés vonatkozásában.

Az interdiszciplináris vizsgálat egyfajta játék és kaland, amely során rávilágítunk arra, hogy a terrorizmus jelensége milyen sokféleképpen vizsgálható. A cél pedig nem más, mint megkarcolva a valóság felszínét rávilágítani arra, hogy a terrorizmus kutatása olyan, mint a csillagos eget kémlelni, minden fénylő pont egy-egy új elemzési perspektíva, értelmezési keret, és ezek együttesen visznek minket közelebb a modern és a posztmodern kor egyik legnagyobb biztonsági fenyegetésének megértéséhez.

A TERRORIZMUS – A DEFINÍCIÓS KÉNYSZER

Mi a terrorizmus? A terrorizmus, mint az elmúlt évtizedekben velünk élő egyik leginkább kiemelt biztonsági fenyegetés globálisan ismert szó és jelenség. Pontos meghatározása azonban már komolyabb problémákba ütközik, és alapvetően beszélhetünk egy általános definíciós kényszerről is, amely a mai napig tart.

Alex Schmid a *Terrorism – The Definitional Problem* című írásában a terrorizmus pontos meghatározásának nehézségeit tárgyalja. A szerző rámutat, hogy a terrorizmus definiálása egyike a legnagyobb kihívásoknak, mivel a fogalom használata gyakran politikai, jogi és társadalmi szempontok szerint változik, és a különböző érdekek befolyásolják a definíciók tartalmát. Schmid konkrét nemzetközi és amerikai definíciókon keresztül igazolja állítását, és elemzi a definíciós vita mögött rejlő politikai és etikai dilemmákat is.[2] Ennek egyik leggyakoribb megjelenési formája az a kérdés, hogy egy személy vagy csoport, amely erőszakkal fenyeget vagy erőszakot alkalmaz célja elérése érdekében, az szabadságharcos vagy terrorista-e.

A terrorizmus definíciójának megalkotására számtalan kísérlet volt, ezek bizonyos perspektívák mentén működőképesek és alkalmazhatóak, de egyáltalán nem univerzálisak. Andrew Silke vizsgálata alapján a terrorizmus kutatásának intenzitása jelentősen megnőtt a World Trade Center[3] ikertornyai ellen végrehajtott 2001. szeptember 11-i terrortámadást követően. Silke azt is megállapítja, hogy nemcsak az egyéni kutatók száma növekedett, de a kollaboratív tanulmányok száma is nőtt, valamint az adatelemzésben is előrelépés történt, különösen a statisztikai elemzések

[2] Schmid 2004: 375.

[3] World Trade Center (WTC): Világkereskedelmi Központ.

terén annak ellenére, hogy az adatok gyűjtésének és elemzésének módszerei továbbra is korlátozottak. Emellett még a tudományos kutatásokban is érezhetőek torzítások. Silke erre példaként a CBRNE[4] eszközökkel kapcsolatos fenyegetések kutatási arányát említi, amely szerinte túlértékelt és túlreprezentált. Azaz összességében a terrorizmussal kapcsolatos kutatások száma növekedett, és módszertanában is fejlődött, de vannak jelentős torzítások.[5]

A klasszikusnak nevezhető, átfogó kutatások mellett, amelyek egy régióra, egy szervezetre, egy elkövetési formára vagy egy konkrét, a terrorizmushoz köthető részelemre reflektálnak, megjelentek azok a kutatások, amelyek a terrorellenes fellépés szervezetrendszerét és eszközeit vizsgálják. Illetve ahogy minden felfutó trend esetében, itt is megjelentek azok az írások, amelyek az összehasonlítás mentén igyekeznek bemutatni a terrorizmus jelentette fenyegetéseket. Ezek között találunk esettanulmányokra vagy statisztikai trendek elemzésére építő kutatásokat, mint például a Global Terrorism Database (Globális Terrorizmus Adatbázis) adatbázist alapul vevő elemzéseket.[6] Valamint találunk kevésbé hagyományos megközelítéseket is, mint például John Mueller és Mark G. Stewart írását, akik a terrorizmus veszélyeit hasonlítják össze a mindennapi élet kisebb kockázataival, például a fürdőkádakban bekövetkező fulladásokkal. A szerzők *Terrorism and Bathtubs: Comparing and Assessing the Risks (Terrorizmus és fürdőkádak: a kockázatok összehasonlítása és értékelése)* című cikke rámutat, hogy az iszlamista terroristák által elkövetett támadások miatti halálozás valószínűsége rendkívül alacsony, különösen a háborús övezeten kívül. Példaként említik, hogy az Egyesült Államokban évente átlagosan hat ember hal meg ilyen támadásokban, ami jóval kevesebb, mint azok száma, akik fürdőkádakban fulladnak meg.[7]

Ha a terrorizmussal foglalkozó kutatások alapján szeretnénk univerzálisan alkalmazható terrorizmusdefiníciót szintetizálni, akkor csalódni fogunk. Alapvetően elmondható, hogy nincs olyan terrorizmusról szóló tudományos szakkönyv vagy cikk, amely ne próbálná meg felállítani a jelenség definíciós, de legalábbis értelmezési keretét. A *Rendészettudományi szaklexikon* terror szócikke így szól: „megfélemlítő, kegyetlen, erőszakos módszer(ek), eljárás(ok) egyénekkel, tömegekkel vagy társadalmi osztályokkal szemben, főként hatalmi, politikai céllal".[8] Alexander Schmid az *International Encyclopedia of Terrorism (A terrorizmus nemzetközi enciklopédiája)*

4 Chemical Biological Radiological Nuclear Explosive (CBRNE): kémiai, biológiai és radiológiai, nukleáris és robbanóanyagok.

5 Silke 2008.

6 Global Terrorism Database [é. n.]. Online: https://www.start.umd.edu/gtd/

7 Mueller–Stewart 2018.

8 Boda 2022: 559.

kötetben úgy fogalmaz, hogy a terrorizmus „egy taktikaként alkalmazott, szándékosan elkövetett, politikai indíttatású erőszak vagy azzal való fenyegetés, amelyet nem állami szereplők (vagy alkalmanként állami szereplők) követnek el, hogy félelmet keltsenek egy célzott közönségben. A célja a politikai, társadalmi vagy ideológiai célok elérése úgy, hogy a cselekmények közvetlen célpontjainál nagyobb közönségre gyakoroljanak hatást".[9] Míg például Kaiser Ferenc és Tálas Péter arról ír, hogy „konszenzusos definíció hiányában a terrorizmus meghatározására a nemzetközi közösség két módszert is alkalmaz: egyrészt azt határozza meg, hogy mi nem jellemzi a terrorizmust, másrészt a terrorcselekmények jellemzői alapján igyekszik körülírni a fogalmat".[10] Ennek egyik példája, amikor Benjamin Netanjahu *Harc a terrorizmus ellen* című könyvében például nem a jelenséget próbálja meg leírni, hanem azzal kísérletezik, hogy mi különbözteti meg a szervezett bűnözést és a nemzetközi terrorizmust.[11] A legújabb „iskolák" képviselői, mint például Bruce Schneier már alapjaiban értelmezik újra a terrorizmus fogalmát. Schneier a terrorizmust a félelemkeltés hatékony eszközeként határozza meg, amely túlmutat a fizikai erőszak konkrét cselekményein. Hangsúlyozza, hogy a terrorizmus célja elsősorban pszichológiai: félelmet kelteni a társadalomban, és manipulálni az embereket vagy kormányokat annak érdekében, hogy meghatározott politikai célokat érjenek el. Szerinte a terrorizmus igazi ereje nem magában az elkövetett erőszakos cselekményekben rejlik, hanem azok pszichológiai hatásában. A terrorizmust aszimmetrikus hadviselési stratégiának tekinti, amelyet kis csoportok alkalmaznak. Az ilyen csoportok nem tudnak a hagyományos katonai erővel versenyezni, ezért a társadalom pszichológiai sebezhetőségét célozzák meg, például a médián keresztül felerősítve az általuk elkövetett cselekményeket. Schneier elméletének kiterjesztésében arra is rámutat, hogy a terrorizmus célja az is, hogy a célzott társadalmat túlzott és irracionális válaszokra késztessék, például drága biztonsági intézkedések bevezetésére vagy szabadságjogok korlátozására. Schneier a terrorizmus pszichológiai és társadalmi vonatkozásait vizsgálja, és hangsúlyozza, hogy a sikeres terrorizmus elleni küzdelem nem csupán fizikai biztonsági intézkedéseket igényel, hanem a társadalom félelmeinek és reakcióinak kezelését is.[12] Ahogy John Mueller és Mark G. Stewart is tárgyalják, hogyan lehetne jobban kommunikálni a terrorizmus veszélyét, hogy az emberek reálisabban értékeljék a fenyegetést, és ne zuhanjanak a terroristák által gerjesztett félelem spiráljába.[13]

[9] Crenshaw–Pimlott 1997.
[10] Kaiser–Tálas 2012.
[11] Netanjahu 1995.
[12] Schneier 2007.
[13] Mueller–Stewart: 2018.

Walter Laqueur a terrorizmus megértésével kapcsolatos különböző nézőpontokat tárgyalva rámutat arra, hogy a terrorizmus meghatározása és megértése rendkívül komplex feladat, mivel az eltérő társadalmi, politikai és kulturális kontextusok nagyon különböző okokat és megnyilvánulásokat eredményeznek. Laqueur kritikusan viszonyul az egyszerűsítő értelmezésekhez, és kitér arra, hogy a politikai instabilitás, represszió, valamint a terrorizmus közötti kapcsolat bonyolult, és nem könnyen magyarázható egyetlen modell segítségével. Azaz összefoglalva, Laqueur szerint a terrorizmus megértése multidiszciplináris megközelítést igényel, és az egyszerű definíciók gyakran félrevezetőek lehetnek.[14]

Végül, de nem utolsósorban érdemes megemlíteni Bruce Hoffman *Inside terrorism* című művét, amelyben a szerző megállapítja, hogy legalább abban konszenzus van, hogy a terrorizmus egy pejoratív fogalom.[15] Hoffman szerint mozgatórugója az erőszak, amely a félelemkeltésen keresztül „hatalmat teremt ott, ahol nincs, vagy megszilárdítja a hatalmat ott, ahol kevés van belőle".[16]

Esettanulmány – A terrorizmus definíciója egészségügyi szemlélettel

A tanulmány célja, hogy bemutassa az interdiszciplináris megközelítésben rejtőző előnyöket. Éppen ezért egy, az egészségtudományok területéről vett gondolatkísérlettel fogjuk ezt illusztrálni a következőkben. Az egészségügyi logikát követve a terrorizmus definíciója megalkotásának legnagyobb korlátja, hogy az alapproblémát a szakértők összekeverik a probléma karakterisztikus jegyeivel. A definíció helyett összetett leírást adnak, túl sokat kívánnak beemelni a meghatározásba. Mindez hosszúvá, túlzottan tagolttá és kaotikussá teszi az egyébként relatív egyszerű jelenség leírását. Másrészről olyan definíciót kellene adni, amely a terroristáknak és az ellenük küzdőknek is elfogadható. Ez a megállapítás némileg bizarrnak tűnhet. A terrorista az az elkövető, aki tudatosan követi el cselekményeit, felvállalja azokat, büszke is rájuk. Valószínűleg nem fogja vitatni, hogy gyilkolni és fenyegetni akar, ugyanakkor a motiváció minősítését tagadni fogja.

Az orvostudományban az autoimmun betegségeket definiálhatjuk úgy, hogy a szervezet védekezőrendszere a saját strukturális elemeivel szemben aktiválódik, és okoz károsodást. Az, hogy ez genetikailag meghatározott, esetleg vírusfertőzés szerepel triggerként,[17] vagy az ízületekben, vesében, szemben, egyéb szervekben

[14] Laqueur 1977.
[15] Hoffman 2006: 23.
[16] Hoffman 2006: 40–41.
[17] Előidéző, kiváltó hatásként.

vagy a teljes testben generalizáltan manifesztálódik, már az autoimmun folyamatok különböző formáinak karakterisztikus jegyei. Ennek analógiájára a terror az egyének, csoportok, országok, társadalmak fizikai működését, lelki egyensúlyát vagy mindkettőt egyszerre támadja, veszélyeztetve a mindennapi normális működést. Az, hogy ezt vallási, szeparatista, ideológiai vagy más motivációból teszi, már a különböző formáinak jellemvonásai, tehát nem a meghatározásba való. A terrorizmus a terror görög eredetű -ismos főnévképzőjével általánosít, ami jelen esetben a terror alapelvével (fenyegetek) való egyetértés rendszerére vonatkoztatható, e tekintetben szervezettséget tükröz az elkövetők általános állapotában, egyfajta lelki közösséget. E megközelítés szerint az egyéni elkövetők szétbonthatók izolált mentális betegekre és a terrorizmussal tudatosan sorsközösséget vállalókra. Hasonló logika mentén a terrorizmus minősített formája az, amikor az elkövetők tevékenységüket szervezetten, csoportban vagy csoporthoz kapcsolódóan gyakorolják.

A fenti megközelítés véleményünk szerint sokat egyszerűsítene a terrorizmus meghatározásán, akár annak jogi kodifikációjában is, így a konszenzushoz is közelebb vihetne.

Kik rendelkeznek a definícióalkotás privilégiumával?

A Magyarországon előszeretettel idézett Marie-Helen Maras *A terrorizmus elmélete és gyakorlata*[18] című könyvében konkrét példák mentén tekinti át a különböző szintű definíciókat. Maras összefoglalója azonban nem azért hasznos számunkra, mert ez alapján megkapjuk a fejezet első mondatára a választ, hanem azért, mert rávilágít, hogy milyen sokféle aktor alkothat terrorizmusdefiníciót, még ha ezek egyike sem lesz univerzálisan alkalmazható.

A kérdés: ki alkothat terrorizmusdefiníciót? Az 1. táblázat foglalja össze azokat az aktorokat, akik valamilyen módon és formában definícióalkotási „jogkörrel" rendelkeznek, és mutatja be értelmezési keretük korlátait és főbb szempontjait.

Összességében azt mondhatnánk: „ahány ház, annyi szokás". A terrorizmus definiálása egyáltalán nem lehetetlen feladat, hiszen számos fogalmi meghatározást találunk. Az univerzális terrorizmusdefiníció megalkotásával már nehezebb a helyzet.

A kérdés, hogy szükségünk van-e egységes definícióra? Schmid szerint a definíció hiánya akadályozza a terrorizmus elleni hatékony nemzetközi fellépést. Véleménye szerint alapszükséglet a terror elleni hatékony fellépésben, hogy a nemzetközi egyezményeket és protokollokat megerősítsük, és ezáltal átfogó jogi meghatározást

[18] Maras 2016.

1. táblázat: Ki alkothat terrorizmusdefiníciót?

Definícióalkotó	A definíciók általános jellemzői	A definícióalkotás korlátai	A definíciók speciális jellemzői
Nemzetközi szervezet	A terrorizmust általában globális fenyegetésként határozzák meg, amely minden államot és társadalmat érint. Cél az egyértelműség és az egységes jogi szabályozás megteremtése.	A különböző országok politikai érdekeinek konfliktusa megnehezíti az egységes definíció elfogadását. Nehéz egy olyan meghatározást találni, amely minden ország számára elfogadható.	Törekednek a konszenzusra, de definícióik általánosak, hogy minél több ország elfogadhassa őket.
Állam	A terrorizmus definícióját gyakran a nemzeti biztonsági érdekek, a belső politikai helyzet és az adott állam érdekei határozzák meg.	Az egyes államok politikai motivációja torzíthatja a definíciót.	Az államok a leggyakrabban törvényi formában definiálják a terrorizmust, azaz a fogalommeghatározás szankcionálási célt szolgál.
Terrorelhárítással vagy annak határterületeivel foglalkozó szervezet	Operatív, cselekvésközpontú definíciókat használnak, amelyek célja a konkrét fenyegetések elhárítása és a biztonsági intézkedések meghatározása.	A gyakorlati célok miatt az általuk használt definíciók nem mindig átfogóak, inkább az aktuális fenyegetésekre összpontosítanak.	Az ilyen szervezeti definíciók a szervezetek számára előírt feladatok pontos meghatározásán túl a szervezeti kultúra alappillérét is jelenthetik, kvázi az öndefiníció antitézise: Mi ellen küzdünk? – Kik vagyunk?
Tudományos közösség	Általában többdimenziós megközelítés, amely figyelembe veszi a történelmi, politikai, társadalmi és pszichológiai tényezőket is. Törekszik az objektivitásra.	A definíciók összetettek, és gyakran nehezen érthetők a nem szakmabeliek számára. A konszenzus elérése nehéz az eltérő tudományos nézőpontok miatt.	Több szempontot integrálnak, de sok esetben a terrorizmus jelentette fenyegetés egy-egy részterületére vagy különleges aspektusára vonatkoznak.
Média	A terrorizmust gyakran szenzációhajhász, drámai módon mutatja be, amelyben a hangsúlyok eltolódhatnak.	A definíció gyakran kimondatlan és egyben torzított, nem mutatja be a teljes képet.	A hangsúly az érzelmi hatásokon és a közönség figyelmének megragadásán van.
A társadalom és az egyén	Az egyén szempontjából a terrorizmus félelem és fenyegetés, amely az egyéni biztonságot veszélyezteti.	Az egyének gyakran az érzelmi reakcióikra alapozzák megértésüket, ami befolyásolható a média és a politikai diskurzus által.	A definíciók érzelmi alapúak, a félelem és a fenyegetettség érzésére építenek.

Forrás: a szerzők szerkesztése

alkossunk, amely minden fél számára elfogadható. A terrorizmus elleni hatékony harc érdekében elengedhetetlen egy közös és pontos meghatározás kialakítása.[19]

Egyetértve Schmid megállapításaival, fel kell tennünk a kérdést: milyennek kell lennie ennek az „egységes definíciónak"? Egyértelmű, hogy ez a definíció általános, egyszerű és ezáltal elnagyolt lesz, azaz nem fog a jelenség minden aspektusára rávilágítani, de nem is ez a feladata. Szükségünk van egy általános definícióra, amely magában foglalja a lényegi elemeket: erőszak alkalmazása vagy erőszakkal való fenyegetés, amelynek célja a félelemkeltés, azaz az a fenyegetés, hogy elszenvedője potenciális áldozattá válik, és magasabb társadalmi szinten a jelenség a mindennapi, normális életmenetet gátolja. Az viszont már nem alapfeltétele az általános definíciónak, hogy taglalja a motivációt, az elkövetés formáját, módját, vagy kitérjen más részelemekre. Ezt a „kiváltságot" meg kell hagynunk a különböző szemléletmódú értelmezéseknek, az egyes tudományterületek specialitásaira fókuszáló definíciós keretek túlmutatnak a terrorizmus jelenségének általános értelmezésén. Azonban ezen egy-egy aspektusra fókuszáló vagy egy-egy tudományterületről induló definiálási kísérletek egyáltalán nem hiábavalóak, sőt. Ezek teszik lehetővé a komplex, de önmagában nem bonyolult jelenség mélyebb és átfogóbb megértését, és ezáltal elvezethetnek alternatív terrorellenes fellépési eszközökhöz is.

A terrorizmus mögött felsejlő motivációkról

A terrorizmus jelensége kapcsán az egyik leggyakoribb – sokszor az általános jellegű definíciókban is megjelenő – kérdés a motiváció kérdésköre. Éppen ezért Laqueur nyomán haladva – interdiszciplináris megközelítéssel – érdemes egy kicsit elidőznünk a terrorizmus motivációs eredőinek elemzésénél.

A definícióalkotási fejezetben számos fogalommeghatározást emeltünk ki a terrorizmus értelmezési tengeréből. Ezekben általában közös pontként sejlik fel az erőszak, az erőszak alkalmazása vagy az azzal való fenyegetés. De mi is pontosan az erőszak? A World Health Organization (WHO – Egészségügyi Világszervezet) definíciója szerint az erőszak nem más, mint „szándékos fizikai erő vagy hatalom alkalmazása, akár ténylegesen, akár fenyegetés formájában, amely önmaga, más személy, egy csoport vagy közösség ellen irányul, és amelynek következtében sérülés, halál, pszichológiai kár, fejlődési rendellenesség vagy egyéb veszteség következhet be".[20] Az erőszak tehát többféle formát ölthet fel, de mindegyik típusban közös elem,

[19] Schmid 2004.
[20] World Health Organization [é. n.].

hogy az erőszak mindig kényszerítő jellegű, célja egy másik egyén vagy csoport akaratának korlátozása, kontrollálása. Azar Gat izraeli történész az erőszakot egy mélyen gyökerező, evolúciósan meghatározott emberi tulajdonságnak tekinti, amely a túléléshez és a sikeres reprodukcióhoz kapcsolódik.[21]

Tehát az erőszak végigkíséri az ember történelmét, és alapvetően kapcsolódik össze a hatalom kérdésével. A terrorizmus erőszakot alkalmaz – általános megközelítés szerint – (1) politikai, (2) vallási vagy (3) ideológiai motiváció mentén annak érdekében, hogy alkalmazója megszerezze a hatalmat, vagy annak valamely speciális formáját gyakorolja. Már önmagában kérdéseket vet fel, hogy mi számít politikai, mi vallási és mi ideológiai motivációnak? (1) A politikai motiváció célja gyakran az, hogy nyomást gyakoroljon egy kormányra vagy politikai döntéshozóra egy bizonyos cél elérése érdekében. Ez magában foglalhatja egy adott politikai rezsim megdöntését vagy a terület feletti ellenőrzés megszerzését. Ennek tipikus példája az Ír Köztársasági Hadsereg (Irish Republican Army – IRA) története és működése. (2) A vallási motivációval rendelkező csoportok gyakran úgy tekintenek az erőszakra, mint vallási kötelességre, amely által elősegítik a „transzcendentális" akaratának megvalósulását. Az ilyen típusú terrorizmus célja, hogy egy bizonyos vallási rendet érvényesítsen a társadalomban, és gyakran azzal jár, hogy a fennálló rendszert a vallási meggyőződésnek megfelelően kívánják átalakítani. Az al-Káida és az Iszlám Állam működésének egyik alapköve volt a vallási motiváció, ugyanakkor ez nem feltétlenül vegytisztán jelent meg, hanem összekapcsolódott politikai, sőt az Iszlám Állam esetében gazdasági motivációs faktorokkal is. (3) Az ideológia mentén szerveződő terrorista csoportok gyakran egy új társadalmi rend létrehozására törekszenek, mint például a Vörös Hadsereg Frakció (Rote Armee Fraktion – RAF) Németországban és az olasz Vörös Brigádok (Brigade Rosse), amelyek célja az volt, hogy felrázzák a társadalmat, és felkelést idézzenek elő a kapitalista rendszer ellen.

Bármennyire is megkönnyítené a terrorizmus motivációk mentén történő értelmezését a fenti hármas felosztás használata, ha őszinték akarunk lenni, ezek nem önmagukban állnak, hanem sokszor elmosódó határvonalak mentén keveredik a politikai, vallási vagy ideológiai eszmerendszer. Nincs ökölszabály vagy természeti törvény az elegyedés mértékére vagy limitáció annak százalékos arányaira, hanem ezek a véletlenszerű keveredés szinte minden formáját felvehetik. Azaz a motiváció szerinti csoportosítása a szervezeteknek bár segítségünkre lehet a terrorizmus megértésében, de nem fog minden esetben működni.

Éppen ezért érdemes lehet visszautazni a kezdetekhez, és ebben a német társadalomtudós, Max Weber lesz segítségünkre. Weber célracionális és értékracionális

[21] Gat 2006.

cselekvés elmélete, valamint a karizmatikus vezetés fogalmai fognak segíteni nekünk mélyebben megérteni, hogy mi hajthatja a terrorizmust.

Weber *Vallásszociológia – A vallási közösségek típusai* könyvében hosszasan értekezik a vallások keletkezéséről, a „lényegiségek" keletkezéséről, a szellemekről és azok tárgyi formában történő manifesztálódásáról.[22] Weber végigvezeti az olvasót azon a folyamaton, amelynek során egy közösség megteremt, befogad és elfogad egy felsőbb hatalommal felruházott entitást, megalkotja a kapcsolódó rítusokat, természetfeletti hatalommal ruház fel tárgyakat, és „kitermeli" a rítusért felelős személyt, nevezzük őt varázslónak, sámánnak vagy bármi másnak. Bár nem ezt a vonalat hangsúlyozza, de ennek a folyamatnak a lényege, hogy valamilyen hatásra egy közösség egy vagy több tagja különleges erőt tulajdonít valaminek, és ezen nézetüket a közösség más tagjaira is igyekeznek békés vagy kevésbé békés eszközökkel rákényszeríteni, azaz valamilyen fokú erőszakot alkalmaznak. Ez a folyamat egyrészt kitermeli azokat a „karizmatikus vezetőket", akiknek befolyása meghatározó lesz a közösségen belül. Emellett megjelenik az „értékracionális cselekvés", ami egy olyan cselekvés, amely nem racionálisan mérlegelt célokon alapszik, hanem egy mélyen belsővé vált érték vagy meggyőződés alapján történik. Ezzel szemben a „célracionális cselekvés" Weber szerint egy olyan cselekvéstípus, amelyben az egyén vagy közösség racionálisan mérlegeli a rendelkezésre álló eszközöket és az elérendő célokat. Ennek a három fogalomnak a felhasználásával fel tudunk vázolni egy olyan elképzelt szcenáriót, amelyben a sámán, a karizmatikus vezető célracionális alapon mérlegeli az eszközöket, és párosítja azokat céljaival, amelyek a hatalom megszerzésére és megtartására irányulnak. Ennek érdekében a cselekvési eszközök között meg fog jelenni bizonyos tárgyak vagy természeti elemek mágikus hatalommal való felruházása, amelyek az értékracionális cselekvés alapköveivé válhatnak idővel. Az erőszak különböző formáinak alkalmazása által ezek gyökeret vernek a közösségben, és a működés alapköveivé válnak. Ha a sámán/varázsló/karizmatikus vezető által felállított eszmerendszer jelentős mértékben, azaz radikálisan eltér az aktuális társadalmi normáktól és működéstől, el is jutunk a szélsőséges eszmékig. Minél szélsőségesebbek ezek az eszmék, annál nagyobb mértékű erőszak-alkalmazás szükséges a közösségen belüli elterjesztésükhöz, amely azonban megkívánja az ezekben „hívők" általi magas fokú erőszak-alkalmazást a legkülönbözőbb szinteken, a befolyásolástól egészen a fizikai erőszak alkalmazásáig. Különböző „rítusok", karizmával felruházott személyek és tárgyak által ez a mintázat és folyamat ismétli önmagát újra és újra az emberi történelemben, a radikális csoportok születésénél és fejlődésének kezdeti fázisaiban. A hangsúly

[22] Weber 2005.

nem a (1) politikai, (2) vallási vagy (3) ideológiai eszmerendszeren van, hanem a folyamaton, amelynek során megszületnek a normalitástól eltérő irányvonalak, amelyekben – a karizmatikus vezető által – érvényesülésre jut a célracionalitás vagy értékracionális cselekvés szélsőséges formája.

A fenti példa a társadalomtudományok mély elméleti alapjait használja fel a terrorizmus motivációinak megértéséhez. Talán annál távolabbi elméleti alapot nem is kereshettünk volna, mint Max Weber társadalomról leírt gondolatai, mégis jól látható, hogy Weber szociológiai elméletei segítségével a terrorizmus mögött álló politikai, vallási és ideológiai motivációk mélyebben megérthetők.

A TERRORIZMUS TÖRTÉNETI MEGKÖZELÍTÉSE

Azar Gat erőszak-megközelítését[23] kombinálva a weberi megközelítéssel[24] könnyen állíthatnánk azt, hogy a terrorizmus végigkíséri az emberiség történelmét – és legyünk őszinték, számos kutató és terrorizmussal foglalkozó kötet szerzője ezt előszeretettel meg is teszi. De vajon helyesen? Azt mindenképpen kijelenthetjük, hogy az erőszak a kezdetektől jelen van az emberi közösségekben. Az erőszak alkalmazása vagy az azzal való fenyegetés azt a célt szolgálta, hogy egy egyén vagy csoport saját akaratát kényszerítse rá másokra. Emellett azt is kijelenthetjük, hogy a terrorizmus napjainkban is ismert és alkalmazott szervezeti működési jellemzői, eszközei vagy akár taktikai elemei megtalálhatóak számos történeti eseménysorban. Amennyiben a fenti két állítást helyesnek fogadjuk el, könnyen állíthatnánk a következőt: a Spartacus-féle rabszolgafelkelés valójában nem volt más, mint terrorjellegű eszközöket alkalmazó akciók sorozata, amely a római polgárok megfélemlítésére és részben ezáltal a Római Birodalom politikai rendjének megdöntésére irányult, tovább fűszerezve részben politikai (római közigazgatás vs. provinciák tradicionális társadalmi berendezkedései), részben vallási (római vs. nem római istenek), részben ideológiai (polgárok vs. rabszolgák) motivációk mentén. Ez a bekezdés tökéletes alapja lehetne bármilyen fun-fiction képregénynek, de érezhetünk némi disszonanciát. Összességében elmondható és igaz, hogy a mai tudásunkból eredeztethető terrorizmuskép számos elemét fel tudjuk fedezni az emberi történelemben, de a terrorizmus megítélése mindig függ az adott társadalom értékrendjétől is. Az általunk terrorizmusnak vagy terrorjellegű cselekmények sorozatának látott események az adott korban más jelentéstartalommal bírhattak. Általánosan elfogadott nézet

[23] Gat 2006.
[24] Weber 2005.

és axióma, hogy a modern kori terrorizmusképünk a modern kor terrorizmusának azonosítására alkalmas.

Esettanulmány – A terrorizmus történeti megközelítése a taktikai medicina narratíváján keresztül

A terrorizmus és az ellene való küzdelem szorosan kapcsolt, egymástól elválaszthatatlan jelenségek. Az egyik oldal átalakulása reagálásra készteti a szemben álló felet, ez az örökös spirál állandó versenyfutást jelent. Elmondható, hogy a terrorizmus történeti átalakulása mentén zajló fejlődés a terrorelhárító egységek tekintetében alapvetően befolyásolta a taktikai medicina[25] megjelenését a rendvédelemben.

Az újkori történelemben Rapoport[26] a terrorizmus hullámairól beszél, Kaiser és Tálas[27] pedig annak korszakairól. A két felosztás között időben számos átfedés található. A hullámelmélet elsősorban az erőszak mozgatóerőit veszi számba, és keres bennük közös jellemzőket, míg a korszakelmélet inkább az elkövetési magatartás változása szerint csoportosít.

Az újkori terrorizmus kezdetét Rapoport Oroszországhoz, az 1880-as évekhez és Szergej Nechaev[28] nevéhez köti, anarchista hullámnak nevezi. Kaiser és Tálas a „klasszikus" terrorizmus megjelenését a jakobinus diktatúra idejére teszi, és Robespierre-hez[29] kapcsolják. A két felosztásban az első éra közös jellemvonása a politikai merényletek végrehajtása. A célpontjuk az adott társadalmi berendezkedésért felelős, illetve azt jelképező személyek, uralkodók és politikusok, míg a várt eredmény a rendszer megdöntése volt. A klasszikus terrorizmus felöleli a Rapoport-felosztás második hullámát is – gyarmatosítás elleni hullám –, amelynek mozgatórugójaként az első világháború győztesei által támogatott, a korábbi birodalmak megtörését célzó nemzeti öntudat támogatását említi. A nemzeti öntudat szítása, legalábbis a terror szempontjából öngól lett, amit a második világháború kimenetele tovább erősített.

A győztes nagyhatalmak alábecsülték befolyásukat, a nacionalizmus olyan népcsoportoknál is táptalajra lelt, akik eddig nem rendelkeztek önálló állammal,

[25] A taktikai medicina egy speciális terület, a műveleti egységekben dolgozó, speciálisan képzett egészségügyi szakembereknek extrém körülmények között is képesnek kell lenniük a súlyos, életveszélyes sérülések azonnali ellátására vagy a maradandó egészségkárosodások megelőzésére.

[26] Rapoport 2022.

[27] Kaiser–Tálas 2012.

[28] Szergej Nechaev (1847–1882) orosz anarchista.

[29] Maximilien François Marie Isidore de Robespierre (1758–1794) francia ügyvéd, politikus, a jakobinus diktatúra vezéralakja.

autonómiával. Az elkövetői magatartás még dominálóan a merénylet, de céljává a katonai struktúrák váltak, mozgatóereje pedig a nacionalizmus és a szeparatizmus. Az elkövetői magatartás leginkább egy személyre koncentrál, így az egészségügyi ellátás egy sérült megmentésére korlátozódik. Távoli hatása azonban mégis érezhető. Amennyiben a politikailag meghatározó személyt kritikus infrastruktúraként minősítjük, akkor védelme prioritást élvez, amelyet széles és teljes körben kell megszervezni. Napjaink személyvédelmének a klasszikus terror üzenetet küldött, hogy sérülés esetén az azonnali egészségügyi ellátás nem kihagyható része a biztosításnak. Jó példa erre a magas szintű delegációk védelmének felépítése, ahol nemcsak a belgyógyászati betegségek kezelésére alkalmas orvosteam része a csapatnak, hanem a traumák következményeinek sürgősségi elhárítására is alkalmas, speciális szakterületek is képviselve vannak.

A terrorizmus modern korszakának kezdetét az 1968. évre teszik, a Latin-Amerikában megjelenő városi gerillaharcokkal, illetve a palesztin terroristák fellépésével. Ez utóbbi kapcsán felmerül a hatnapos háború szerepe, ahol három arab ország összefogása sem vezetett sikerre Izraellel szemben. Az eredmény a palesztin függetlenségért küzdő csoportok elszigetelődése lett. Ebben gyökerezik az elmélet, miszerint csak a terrorizmus ereje győzheti le Izraelt. A Rapoport-féle felosztás harmadik – új baloldali hullám nevű – szakasza feleltethető meg ennek a korszaknak, aki a mozgatóerőt az elhúzódó vietnámi háborúban látta. Az igen nagy kontraszttal bíró erőviszonyok mind a harmadik világ, mind a nyugati civilizáció fiatal generációjában kétkedést váltottak ki a világot uraló politikai rendszer helyességével szemben. Az e szemlélet köré szerveződő csoportok (olasz, német, japán vörös brigádok) magukra mint előharcosokra tekintettek az elnyomott régiókért való küzdelemben, erős balra tolódásuk ennek köszönhető. Ideológia, anyagi támogatás terén a Szovjetunió érthetően készséggel állt rendelkezésre. A korábban alakult nacionalista csoportok (ír, baszk, kurd, örmény) további radikalizációja a társadalmi feszültségek eszkalációjához vezetett.

A korszakra jellemző legmarkánsabb változás a célpontok áttevődése a civil állampolgárokra. A rendszer totális megdöntése helyett a politikai zsarolás került előtérbe. Erre a korra tehető a média bekapcsolódása a folyamatokba. A terroristák új felületet találtak a befolyásolásra, marketingcéljaik megvalósítására, követeléseik kihirdetésére. Megjelentek a terrorszervezetek, akik finanszírozásukat már külső forrásból, támogatók közreműködésével szerezték. A korábbi merényletek még megfigyelhetők, de azok büntető jellegűek. A legnépszerűbb modus operandivá a gépeltérítések, túszejtések és robbantásos merényletek váltak. Egészségügyi szempontból az e korszakra jellemző terror újabb változókat hozott. A csoportos elkövetési magatartás a felszámolásra kijelölt erők újraszervezését követelte meg.

Felállításra kerülnek az önálló terrorelhárító egységek, akiknek az általános rendőri szervekhez képest más, kiterjesztett képességekre volt szükségük a hatékony feladat-végrehajtáshoz. Idesorolható a katonai gyakorlatból ismert harctéri egészségügyi ellátás, a nagy sérülési rizikót vállaló beavatkozók védelmére. A rendvédelmi egységek, a civil sérültek ellátására ekkor még nem fordítanak kiemelt figyelmet. A támadások polgári áldozatainak száma emelkedik, ellátásuk a mentőszolgálatok feladata, ebben nincs különbség az egyéb mechanizmusú balesetekhez képest. Érdekes jelenség, hogy ebben az érában több terroristacsoport igyekszik mérsékelni a civil áldozatok számát. Példa erre az előre bejelentett robbantásos merénylet, amely ha korlátozottan is, de lehetőséget teremtett az evakuálásra. Itt említhető meg a túszejtés is, amely legalábbis kezdetben, a felszámolás szempontjából statikus helyzetet jelent. A tárgyalások alatt lehetőség volt az egészségügyi ellátórendszer riasztására, készültségbe helyezésére, illetve maguk a tárgyalások is kecsegtethettek pozitív kimenetellel. Végül egészségügyi vonatkozásként sorolható fel a civileket mint áldozatokat érő pszichés nyomás, a terror ezzel bontakozik ki teljes értelmezésében.

A terrorizmus posztmodern korszakának nyitánya a 2001. szeptember 11-i terrortámadás volt. A célpontok továbbra is a civilek, de nagyságrendi ugrás volt megfigyelhető az áldozatok számában. A tömegpusztító terrorizmus megjelenésére az iszlám mártíromság ideológiája és a médiafelületekhez való jobb hozzáférés lehet a magyarázat. Az erősen mediatizálttá váló terrorizmus az egyik markáns karaktere e kornak. A tömegtájékoztatás és a közösségi média szerepe kétélű fegyvernek bizonyult. A demokratikus berendezkedés sajtószabadság-értelmezése magával vonta az állampolgárok széles körű tájékoztatásának felelősségét és igényét. A 21. században a képi média fejlődésének hatására a terroresemények „real time" (valós idejű) közvetítése és realisztikus megjelenítése mindennapossá vált. Ez a trend amennyire hatékony lehet a közvélemény erőszak elleni egységes fellépésének eléréséhez, annyira támogatja a terroristákat céljaik elérésében, a kívánt társadalmi hatások realizálásában. Bár időben előbb indul a Rapoport-felosztás negyedik hulláma, a vallási hullám, de jellemzőit tekintve illeszkedik a posztmodern korszakba. A vallás felhasználása az erőszak társadalmi legitimizációjához nem új keletű, bár némileg ellentmondásos, mert leginkább szekuláris hatalmi törekvéseket szolgált. A nacionalizmus és a vallás sok területen kapcsolt ideológiai bázis, azok együttesen felelnek az újkori terror arculatáért. A jelenleg is tartó vallási hullám kezdete az 1979-es iráni forradalomhoz, Khomeini hatalomátvételéhez köthető. A forradalom alapjául szolgáló vallási ideológia sikere megalapozta az iszlám új státuszát a világban. Egyrészt kiélesítette a síita-szunnita belső ellentétet, másrészről előkészítette az egyéb világvallásokat gyakorló népekkel szembeni dzsihádot, harmadrészt mintául szolgált a vallás ideológiai motorként való felhasználásához. Eredménye a terrortámadások

számának regionális és globális emelkedésében mérhető. Mindezen folyamatokat erősítette az afganisztáni szovjet megszállás, ami a szunniták radikalizációját és összefogását erősítette. Az elhúzódó afgán konfliktus egyik hatása, hogy háborúban edzett, kiképzett tagokat biztosított például az al-Káida és a később létrejövő terrorista szervezetek számára.

A posztmodern terrorizmus kiteljesítette a virtuális félelemkeltés intézményét. A cél ismét a totális rendszerváltás lett. Az elkövetői magatartásban az öngyilkos merényletek váltak uralkodóvá (ámokfutás, ramming,[30] robbantások), aminek üzenete, hogy sehol senki nincs biztonságban. A tömegpusztítás szándéka a megfogalmazott célok eléréséért további fenyegetéseket hordoz magában, mint például a CBRNE-fegyverek bevetése.

Az egészségügy szempontjából e korszak legnagyobb kihívása a tömeges sérüléssel járó rendkívüli események rendszerszintű kezelésének megszervezése és végrehajtása. Idetartozik a helyszíni ellátás problémaköre, ahol kiemelt kérdés, hogy ki és mikor kezdje meg a kárhely felszámolását. Az erőszakos bűncselekmények területének leválasztása a környezettől, átvizsgálása és biztonságossá tétele speciális és időigényes feladat. A biztonság viszont alapfeltétele a polgári mentőszolgálatok alkalmazásának. A dilemmát az idő teszi teljessé, az egészségügyi ellátás megkezdésének késedelme emberéletekben mérhető. Ez a felismerés vezetett a taktikai medicina új értelmezéséhez, amely rákényszeríti a speciális rendvédelmi alakulatokat felelősségük újragondolására. Az egészségügyi képességek terén szintet kellett ugrani. Egy jól működő egészségügyi infrastruktúrában a feladatok és az azokat végrehajtó szakállomány szorosan összekapcsolt, füzérszerű túlélési láncot alkot. A helyszíni kimenekítés, az ott szükséges sürgősségi egészségügyi beavatkozások (beleértve a sérültosztályozást és -kezelést), a transzport, majd az intézményi ellátás együttesen tudnak csak megfelelő túlélést biztosítani. A tömeges sérüléssel járó eseményeknél a rendszer működése és működtetése kritikus jelentőségű. A kórházakban a békeidőben történő ellátási alapelveket át kell állítani „damage kontroll"[31] módba, ehhez viszont speciális tudásra van szükség, amelyet csak a megfelelő oktatás tud megalapozni. A polgári egészségügyi személyzetnek is tudnia kell alkalmazni a katasztrófahelyzetekre szabott algoritmusokat. A terrorizmus posztmodern korszaka e téren is hadat üzent az egészségügyi infrastruktúrának.

[30] Gépjárművel elkövetett merénylet, amely során az elkövető(k) nagy sebességgel tömegbe hajtva gázolást követnek el.

[31] Kárcsökkentés.

A TERRORIZMUS TÖRTÉNETI MEGKÖZELÍTÉSÉNEK DIMENZIÓI

Ahogy a terrorizmus történeti fejlődését a taktikai medicina fejlődésén keresztül bemutató esettanulmány kapcsán is láthattuk, a történeti megközelítés és a történettudományi eszköztár kiemelten fontos elemek a modern terrorizmus jelenségének értelmezésében. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a számos elmélet és történeti áttekintés ugyanúgy nem tud univerzálisan működni, mint a definícióalkotás. Bár Rapoport hullámmodellje az egyik legismertebb és széles körben alkalmazott elmélet, egyrészt a terrorizmus történeti fejlődése már meghaladta, és Rapoport is az ötödik hullám kérdéseiről értekezik.[32] Másrészt Rapoport szemlélete a terrorizmus amerikai megközelítéséből kiindulva annak főbb irányzatait sorolja rendszerbe, ugyanakkor az egyes hullámok nem feltétlenül egy időben és azonos intenzitással, azonos elemekkel zajlanak minden régióban. Ugyanakkor ezek a „hiányosságok" nem azt jelentik, hogy el kell vetnünk Rapoport hullámelméletét, hanem implementálnunk kell az általunk vizsgálni kívánt térség történeti eseményeire. Azaz máshol lesznek a hullámtörések, fordulópontok vagy a hullámok „fodrai", ha Európára, a Közel-Keletre vagy Délkelet-Ázsiára fókuszálunk. A történeti megközelítés alkalmazásának szépsége pont ebben a sokszínű rétegezettségben rejlik.

Amiben azonban szinte minden, a terrorizmus történetével foglalkozó kutató egyetért, az nem más, mint a *változás*. Például Laqueur *Postmodern Terrorism* című cikkében a terrorizmus változó természetét vizsgálja a modern és a posztmodern korban. A szerző megállapítja, hogy a terrorizmus motivációi, stratégiái és eszközei jelentősen megváltoztak az idők során. A terrorista cselekmények jellege is változott: a célzott támadások helyett egyre inkább az indiszkriminált öldöklésre helyeződik a hangsúly. A szerző arra is figyelmeztetett, hogy a terrorizmus egyre kiszámíthatatlanabbá válik. Laqueur csak egy a számos megközelítési szemlélet közül, de összességében elmondható, hogy a terrorizmus történeti megközelítése az egyik fontos alap a jelenség megértéséhez, különösen, ha a történeti szemléletmódot társadalmi, kulturális és földrajzi dimenziókkal is bővítjük.

ÖSSZEGZÉS

A terrorizmus rendkívül sokszínű és összetett jelenség, amelynek megértése nem egyszerű feladat. Egyetlen, mindenki számára elfogadható definíció megalkotása

[32] Laqueur 1996.

szinte lehetetlen. Ha csak a tudományos megközelítés néhány elemét emeljük ki, akkor is láthatjuk, hogy például a politikai tudományok a hatalommal, a kormányzattal és a politika formáló hatásaival kapcsolatos megközelítéseket részesítik előnyben, míg a szociológia a terrorizmus társadalmi kontextusára és annak hatásaira fókuszál, a pszichológia pedig az egyének motivációit és a terrorizmus pszichés hatásait vizsgálja.

Bár a terrorizmus univerzális definíciójának megalkotása nem reális cél, a jelenség megértésében rendkívül hasznos lehet az interdiszciplináris megközelítés. A különböző tudományterületek által nyújtott perspektívák együtt képesek arra, hogy egy sokkal teljesebb képet adjanak a terrorizmus okairól, következményeiről és kezelésének lehetőségeiről. A terrorizmus megértéséhez elengedhetetlen egy komplex és integrált megközelítés, amely figyelembe veszi az eltérő tudományágak szempontjait. Ahogy a terrorizmus fogalmának meghatározása sem lehet egyértelmű, úgy a vele való szembenézés és az ellene való küzdelem is sokoldalú megközelítést igényel. Az interdiszciplináris megközelítés lehetővé teszi, hogy a terrorizmus elleni fellépés ne csupán fizikai és biztonsági intézkedésekre korlátozódjon, hanem magában foglalja a társadalmi, politikai és pszichológiai dimenziókat is. Ezáltal egy olyan átfogóbb és hatékonyabb választ adhatunk a terrorizmusra, amely nemcsak a közvetlen fenyegetést csökkenti, hanem képes kezelni a jelenség mögött meghúzódó strukturális problémákat is. E közös cél elérése érdekében elengedhetetlen a tudásmegosztás, az együttműködés és az újfajta megközelítések keresése, amelyek figyelembe veszik a terrorizmus természetét és annak minden dimenzióját.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Boda József (szerk.) (2022): *Rendészettudományi szaklexikon.* Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó. Online: https://webshop.ludovika.hu/termek/konyvek/rendeszettudomany/rendeszettudomanyi-szaklexikon/

Crenshaw, Martha – Pimlott, John (1997): *International Encyclopedia of Terrorism.* Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers.

Gat, Azar (2006): *War in Human Civilization.* Oxford: Oxford University Press.

Hoffman, Bruce (2006): *Inside Terrorism.* Columbia University Press.

Kaiser Ferenc – Tálas Péter (2012): Politikai erőszakformák. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle,* 5(5–6), 133–156. Online: https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2012_5-6_13_kaiser-talas.pdf

Laqueur, Walter (1977): Interpretations of Terrorism: Fact, Fiction and Political Science. *Journal of Contemporary History,* 12(1), 1–42. Online: https://doi.org/10.1177/002200947701200101

Laqueur, Walter (1996): Postmodern Terrorism. *Foreign Affairs,* 75(5), 24–36. Online: https://doi.org/10.2307/20047741

Maras, Marie-Helen (2016): *A terrorizmus elmélete és gyakorlata.* Budapest: Antall József Tudásközpont Tanműhely.

Mueller, John – Stewart, Mark. G. (2018): Terrorism and Bathtubs: Comparing and Assessing the Risks. *Terrorism and Political Violence,* 30(5), 873–896. Online: https://doi.org/10.1080/09546553.2018.1530662

Netanjahu, Benjamin (1995): *Harc a terrorizmus ellen.* Pécs: Alexandra.

Rapoport, David C. (2022): *Waves of Global Terrorism: From 1879 to the Present.* New York – Chichester, West Sussex: Columbia University Press. Online: https://doi.org/10.7312/rapo13302

Schmid, Alex (2004): Terrorism – The Definitional Problem. *Case Western Reserve Journal of International Law,* 36(2), 375–419. Online: https://scholarlycommons.law.case.edu/jil/vol36/iss2/8

Schneier, Bruce (2007): *Rare Risk and Overreactions. Schneier on Security.* Online: https://www.schneier.com/blog/archives/2007/05/rare_risk_and_o_1.html

Silke, Andrew (2008): *Research on Terrorism: A Review of the Impact of 9/11 and the Global War on Terrorism.* In Ranstorp, Magnus (szerk.): *Mapping Terrorism Research.* London: Routledge, 27–50. Online: https://doi.org.10.1007/978-0-387-71613-8_2

Weber, Max (2005): *Vallásszociológia – A vallási közösségek típusai.* Budapest: Helikon.

Egyéb forrás

World Health Organization [é. n.]: *Violence Definition.* Online: https://www.who.int/groups/violence-prevention-alliance/approach#:~:text=”the%20intentional%20use%20of%20physical,%2C%20maldevelopment%2C%20or%20deprivation

Ródler Norbert – Zsámbéki Rozália

A TERRORSZERVEZETEK (ÁLTALÁNOS) FELÉPÍTÉSE – A FELKELÉSEKTŐL A TERRORIZMUSIG[1]

BEVEZETÉS

A terrorizmus egy hosszú múltra visszatekintő, a társadalom biztonságát fenyegető tényező, amelynek egyre fokozódó tevékenysége megköveteli az ellene való fellépést. A terrorizmus elleni küzdelem kiterjed a világ számos részére, és meghatározza az államok biztonságpolitikáját.

A 2001. szeptember 11-én a New York-i Világkereskedelmi Központ (World Trade Center) ellen elkövetett terrortámadás vízválasztó volt a terrorizmushoz való újkori viszonyulásban. Az államok, valamint a belőlük formálódó nemzetközi közösségek ráeszméltek arra, hogy az aszimmetrikus hadviselés minden előnyét kegyetlenül kihasználó, egyre szervezettebben és kiképzettebben működő terrorszervezetek nem csupán katonai, hanem komplex biztonsági fenyegetést jelentenek. Politikai, gazdasági és más egyéb dimenziókra kiterjedő hatásaik is vannak, gyakran összekapcsolódnak a nemzetközi szervezett bűnözéssel, sőt egyes fejlődő országokban jelentős befolyást gyakorolnak az állam irányítására.[2]

A terrorszervezetek rendkívül innovatívak, új szervezetek jönnek létre a már létezők összeolvadásával, módszereikben, eszközeikben változnak, figyelemmel kísérik a tudomány vívmányait, a közösségi médiát, és ennek megfelelően fejlődnek.

Az elmúlt évtizedekben Európát ért terrortámadások rávilágítottak arra, hogy a biztonság garantálása közös felelősség, ezért az Európai Unió (EU) fokozta a terrorizmus elleni küzdelemre irányuló közös uniós erőfeszítéseket.

[1] A TKP2021-NVA-18 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

[2] Márton 2022.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_02

A TERRORSZERVEZETEK ÁLTALÁNOS FELÉPÍTÉSE

A terrorizmus fogalmának meghatározása

A terrorizmus meghatározására nincs egy nemzetközileg elfogadott definíció, a nemzetközi közösség a definiálás során törekszik egyrészt azt meghatározni, hogy mi nem jellemzi a terrorizmust (például idegen megszállás elleni nemzeti és függetlenségi harc a nemzetközi jog szerint nem terrorista cselekmény), másrészt pedig a terrorcselekmények azon jellemzői alapján igyekszik a definíciót körülírni, amelyeket a nemzetközi közösség rendszeresen elítél. A nemzetközi konszenzus hiánya nem jelenti azt, hogy az egyes nemzetközi szervezetek és az egyes országok ne rendelkeznének definíciókkal, de ezek a meghatározások egymástól eltérnek. A terrorizmus fogalmára vonatkozóan léteznek nemzetközileg, az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organisation – NATO) által elfogadott meghatározások, ugyanakkor az EU-ban a közösség egy saját definíció megalkotására törekszik, és a tagállamok továbbra is fenntartják a jogot arra, hogy a közösségi normákat tiszteletben tartva megfogalmazzák azt, hogy számukra mit jelent a terrorfenyegetettség.[3]

A terrorizmus meghatározásában a szakértők között sincs egyértelmű konszenzus, vannak azonban olyan közös elemek, amelyek minden terrorista csoport működését jellemzik:

- Az erőszak alkalmazása. A terroristák az erőszak szándékos és módszeres alkalmazásával, erőszakos eszközökkel küzdenek céljaikért, amely célok között gyakran államok, politikai rendszerek, vagy akár ideológiák megbuktatása áll. Az erőszak rendszerint polgári személyek vagy azok nagyobb csoportjai ellen irányul, és ezáltal alkalmas arra, hogy elrettentő hatást gyakoroljon a közvéleményre. Mivel a célok elérése általában nem azonnal valósul meg, ezért több, előre eltervezett erőszakos cselekményt követnek el.
- A félelemkeltés. A közvéleményre gyakorolt félelemkeltés útján törekednek nyomást helyezni a döntéshozókra, a társadalmakat irányító politikai elitekre.
- Ideológiai-politikai vagy vallási-etnikai háttér. Az ezekből merített eszmékkel jelölik ki működésük végső célját, és keresnek morális igazolást cselekményeikhez.[4]

[3] Serbakov 2020.
[4] Márton 2022.

A szakirodalomban általában elfogadott körülírásokat összefoglalva a terrorizmus: az erőszak módszeres alkalmazása abból a célból, hogy félelemkeltés segítségével társadalmi-politikai célokat valósítsanak meg.[5]

Korinek László a terrorizmus fogalmának kriminológiai definíciójára az alábbi meghatározást adja: „A terrorizmus eltérő eszmerendszerekből merítő, sajátos logikának engedelmeskedő, változatos formákat öltő módszeres erőszakalkalmazás, vagy ezzel való fenyegetés, melynek célja politikai törekvések elérése azáltal, hogy az áldozatban, a nézőközönségben, az államban, a társadalomban megalkuvó magatartás alakuljon ki. A meghirdetett cél általában politikai, ideológiai, vallási, etnikai tartalmú radikális változás kikényszerítése, a cél elérésére alkalmazott cselekménysor. Az eszköz viszont jogi lényegét tekintve köztörvényes, erőszakos bűncselekmény."[6]

A terrorista erőszak törvénytelen, erőszakos bűncselekmény, hátterében általában mozgalom, szervezet húzódik meg – azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni a magányos elkövetőket –, és többnyire fegyveres fellépés, amelynek elkövetési módja rendkívül változatos, például emberrablás, túszejtő akció, bombamerénylet, repülőgép-eltérítés stb. Nagy szerepet kap a nyilvánosság (tömegtájékoztatáson keresztül), aminek oka a figyelemfelkeltés, a tömegek mozgósítása, nyomásgyakorlás a fennálló hatalomra.

A terrorszervezetek főbb céljai: zavarkeltés, állami intézmények működésének megzavarása, a nyilvánosság figyelmének megnyerése, destabilizáció, megtorlás kiprovokálása, bosszú, állami, valamint politikai engedmények kikényszerítése, a lakosság sokkolása, rettegésben tartása stb.

Ha ezeket a célokat nem anyagi haszonszerzés végett, hanem valamilyen politikai törekvések megvalósítása érdekében kívánják elérni, valamint ha ezek a célok a demokratikus, legitim államberendezkedés ellen irányulnak, akkor terrorista magatartásról beszélünk.[7]

[5] *Biztonságpolitikai Corvinák* [é.n.]. Online: https://web.archive.org/web/20160417115546/http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid=32

[6] Korinek 2016.

[7] Korinek 2016.

A terrorizmus fajtái

A terrorizmus tipológiája számos tényező alapján lehetséges, a hazai szakirodalomból Korinek László[8] az alábbi csoportosítást alkalmazta:

- Ideológiai indíttatású terrorizmus, amelyhez tartozó csoportok politikai előnyök elérése végett a társadalom destabilizálását, illetve a hatalomátvételt tűzték ki célul. Az ideológiai alapú terrorizmuson belül megkülönbözteti a szélsőbaloldali és szélsőjobboldali szervezeteket. Előbbiek a kommunista frazeológia jelszavainak (munkásosztály, elnyomottak, kizsákmányolás stb.) és jelképeinek (vörös csillag, sarló, kalapács, AK–47-es géppisztoly) használatával a marxizmus-leninizmus ideológiai bázisán fejtik ki tevékenységüket, például a német Vörös Hadsereg Frakció (Rote Armee Fraktion – RAF), az olasz Vörös Brigádok, a perui Fényes Ösvény. Utóbbi csoportok a soviniszta, fajgyűlölő, fasiszta nézetrendszer követői, például az olasz Fekete Rend, a Ku-Klux-Klan, a török Szürke Farkasok, Fegyveres Forradalmi Sejtek. Elnevezésükben a hazafiság, fajvédelem, faji felsőbbrendűségre utaló kifejezések, míg szimbolikájukban a különféle keresztek, fogaskerekek, fegyverek szerepelnek. Eszmevilágúk eklektikusabb, országonként különböző, eltérő, de összességében fasiszta típusú világnézet.
- Etnikai, faji, vallási terrorizmus, amely mozgalmak egy nemzeti kisebbség vagy népcsoport politikai és területi függetlenségének elérésére törekszenek. Általában elnyomottnak tartott vallásuk védelmében, esetleg annak eszmeiségéből levezethető politikai küldetéstudatból harcolnak a más vallásúakkal (felfogásúakkal) szemben. Magukat szabadságharcosként, börtönben lévő társaikat hadifogolyként kezelik, elesett harcosaikat pedig mártírként tisztelik (az ír terroristákat tömörítő Irish Republican Army – IRA, a baszk szeparatista ETA[9]);).
- Állami terrorizmus, amelynek lényege, hogy a terrorszervezet valamely állam tudtával, engedélyével, segítségével vagy annak megbízásából követ el merényleteket. Célja az állam által veszélyesnek tartott személyek, csoportok fizikai megsemmisítése, más államok destabilizálása, ott a hatalmi viszonyok megváltoztatása. Ezzel kapcsolatos vádak érték például az USA (United States of America – Amerikai Egyesült Államok), Izrael, Líbia, Irak, Irán, a volt Szovjetunió kormányzati szerveit. De idesorolható az az eset is, amikor

[8] Korinek 2016.

[9] Euskadi Ta Askatasuna: Baszkföld és Szabadság.

a lengyel titkosszolgálat 1985-ben meggyilkolta a rendkívül népszerű Jerzy Popiełuszkó katolikus papot.

- A „kiválasztottak" terrorizmusa, olyan küldetéstudattal rendelkező fanatikus személyek, akik személyiségükben betegek, de a magányosan végrehajtott tettüket nagy körültekintéssel, magas intelligenciával tervezik meg és követik el. Példaként említhető az az eset, amikor 2001-ben lépfenevírussal fertőzött leveleket küldtek az Amerikai Egyesült Államokban (USA), vagy Ted Kaczynski matematikus esete, aki az 1980-as, 1990-es években 16 pokolgépes merényletet követett el ugyancsak az USA-ban, főként légitársaságok, egyetemek és számítógép-kereskedések ellen.

A terroristák által alkalmazott eszközök és módszerek alapján szintén számos típust lehet elkülöníteni:

- nukleáris terrorizmus;
- biológiai terrorizmus;
- környezeti és ökoterrorizmus;
- városi terrorizmus (urban terrorism);
- virtuális terrorizmus (cyberterrorism).

Az Európai Rendőrségi Hivatal (European Police Office – Europol) éves, a terrorizmus uniós helyzetéről és tendenciáiról (TE-SAT)[10] szóló jelentéseiben a terrortámadásokat az ideológiai háttér alapján hosszú időn keresztül az alábbi kategóriákban tárgyalta:

- dzsihádista terrorizmus;
- etnonacionalista és szeparatista terrorizmus;
- szélsőbaloldali és anarchista terrorizmus;
- szélsőjobboldali terrorizmus;
- single issue, azaz egyedi ügyhöz kapcsolódó terrorizmus.

Míg az első négy kategória különösebb magyarázatot nem igényel, az ötödik alatt azon szélsőséges személyek, csoportok tevékenysége értendő, akik az erőszak, a bűncselekmény által nem a teljes társadalmi, politikai, gazdasági rendszerben, hanem pusztán egy ügy kapcsán akarnak változást elérni. Ezen potenciális ügyek pontos számbavétele lehetetlen. Az állat- és természetvédelem mellett idetartozhat az abortusszal kapcsolatos politika, de olyan ma divatos témák is, mint a járványhelyzet kezelése, vagy az 5G elleni fellépés, illetőleg minden összeesküvés-elmélet egyaránt.

[10] Europol 2020.

A TE-SAT 2022-es jelentésében a terrorizmus egyéb típusairól (other types of terrorism) értekezik, felismerve, hogy a megelőző években a tagállamok kevés adatot szolgáltattak a single issue terrorizmus kapcsán, és az ilyen incidensek sem voltak elég specifikusak ahhoz, hogy indokolják a külön kategória létezését.

Az erőszakos állatjogi és környezetvédelmi mozgalmak ideológiájukat tekintve közel állnak a baloldali szélsőségesekhez, ennek is tudható be, hogy egyre szorosabb együttműködés alakul ki köztük, egyre több közös demonstrációt szerveznek. A jelentés megjegyzi továbbá, hogy a terrorizmus egyéb típusai közé tartoznak az olyan csoportok (például Hezbollah) által elkövetett bűncselekmények is, amelyeket az iszlámra hivatkozó ideológiák ihletnek, anélkül, hogy megfelelnének a dzsihádizmus TE-SAT-ban használt szűk definíciójának.

A terrorszervezetek felépítése

A terroristák tipikusan valamely szervezethez, csoporthoz tartozva hajtják végre a cselekményeket, és jelen tanulmány is a terrorszervezetekről szól, nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, és néhány gondolatot szentelni kell az úgynevezett magányos farkasoknak. Legfőbb jellemzőjük, hogy a nagyvárosok névtelenségébe rejtőznek, rendkívül kiszámíthatatlanok, saját maguk tervelik ki és valósítják meg a cselekményeket, amelyek szinte kivédhetetlenek.

Elsősorban az interneten keresztül ismerkedhetnek meg terrorista ideológiákkal, és vehetik fel a kapcsolatot olyan csoportokkal, akiknek a hatására akár maguk is terrorista merényletek részesévé vagy elkövetőjévé válhatnak. Több ezer olyan honlap működik, amely részben kódoltan, részben teljesen nyílt formában, kifejezetten terrorista tartalmakat közvetít, és ötletekkel szolgál olyan emberek számára, akik valamilyen személyes lelki okból fogékonnyá váltak az erőszakra.[11]

Általános jellemzők

A terrorista szervezetek felépítése, illetve működése igen vegyes képet mutat, számos eltérés lehet a szervezetek között létszám, felépítés, ideológiai nézet alapján. Minden terrorista szervezetre igaz azonban az, hogy mindig olyan struktúrában működnek, amely alkalmazkodik ahhoz a környezethez, amelyben a terrorista akcióikat akarják kivitelezni.

[11] Hankiss 2014.

Az európai kisebb, illetve közepes nagyságú, hagyományosnak tekinthető terrorszervezetek (IRA, ETA) létszáma változó, néhány tíz főtől néhány száz főig terjedhet, tagjai általában ismerik egymást, vagy a tagok nagy részét, a többiekről pedig információkkal rendelkeznek, míg az újabb típusú, nagyobb taglétszámmal rendelkező terrorista csoportok aktív tagjainak a száma akár a több ezer főt is elérheti (al-Káida, Hezbollah, Hamász.[12]

Egy terrorszervezet stratégiájának fontos része a szervezeti struktúra kialakítása, a céloknak, a célpontoknak, az elkövetés módjának és eszközeinek a meghatározása, valamint az új tagok és támogatók toborzása.

A toborzás a működésük szempontjából lényeges, és már a beszervezés időszakában szükséges, hogy kiszűrjék az alkalmatlan, megbízhatatlan leendő új tagokat és támogatókat. Éppen ezért már a kiképzésük alatt ellenőrzik, és figyelik, hogy a jelöltek mennyire felelnek meg a szervezet szabályainak és követelményeinek. Minden terrorszervezetnek vannak olyan írott és íratlan szabályai, amelyet a tagoknak már a belépésük előtt el kell fogadniuk, az előírásokat be kell tartaniuk.[13]

A terrorszervezethez csatlakozás egy életre szóló döntés. A csoport önkéntes elhagyása biztonsági okok miatt nem lehetséges, hiszen ezzel a kilépő elárulná azt a belső kohéziót, amelynek lazulása veszélyeztetné a terrorszervezet működőképességét és létét. A nemzetközileg is elismert szakértő, Bruce Hoffman szerint a különböző ideológiai, etnikai, vallási vagy egyéb értékközösség alapján szerveződő terrorcsoportok közül azok működhetnek hosszabb ideig, amelyeknél a belső kohéziós erő szintje tartósan magas. Ebbe a körbe tartozókhoz sorolta a nacionalista, szeparatista vagy vallási alapon szerveződő csoportokat (ETA, IRA, Hezbollah, Hamász, al-Káida).

A terrorcsoportok belső értékrendjüket tekintve több szempontból hasonlítanak a szigorú szabályok alapján működő, a társadalmi normákat semmibe vevő vallási szektákhoz. A terrorszervezetek feltétlen engedelmességet várnak el a tagjaiktól, előírják a tagok viselkedésformáit, hogy kivel hogyan tarthatnak kapcsolatot, köztük a családtagokkal is. Ahhoz, hogy valaki egy terrorszervezet tagjává váljon, több feltételnek kell megfelelnie:

- motiváltság a szervezet (politikai, ideológiai, vallási, etnikai stb.) céljait illetően;
- a szervezeti felépítés, az alá-fölé rendeltségi viszonyok maradéktalan elfogadása;
- családi, baráti kötelékek, egyéni érdekek alárendelése a szervezet érdekeinek;
- szigorú konspirációs szabályok elfogadása;
- azonosulás a csoport tevékenységével és taktikájával.

[12] Kancsal 2012.
[13] Horváth 2015: 108.

A telekommunikációs eszközök és rendszerek gyors fejlődése, főként az internet elterjedése új távlatokat nyitott a terrorszervezetek és hálózatok előtt az egymás közti kapcsolattartásban, a propagandaanyagok eljuttatásában, az új tagok toborzásában, amit a terrorszervezetek vezetői viszonylag gyorsan felismertek. Az internet, a közösségi oldalak a terrorcsoportok számára könnyű hozzáférést kínál, könnyebbé teszi a rejtett kommunikációt, a szimpatizánsok felkutatását és az új tagok toborzását. A közösségi oldalak a terroristáknak is kötetlenebbé, rugalmasabbá teszik az internethasználatot. Ez új lehetőségeket teremt a tekintetben is, hogy a közösségi médián keresztül jóval több embert lehet megszólítani, manipulálni.[14]

Az új tagok toborzása a műveleti képességek növelése, a merényleteket végrehajtó tagok biztosítása miatt szükséges. A legtöbb esetben ideológiai azonosság alapján történik, de szerepet játszhatnak olyan speciális képességek is, amelyek hasznosak a terrorista szervezet műveleti képességeinek fokozása szempontjából. Ezért előnyös a katonai kiképzésen átesett, illetve harci tapasztalattal rendelkező személyek bevonása a tevékenységbe, valamint a külső jegyeik alapján kevésbé gyanús végrehajtók (például nők, vagy a tervezett célpont környezetében nem feltűnő, a helyi lakossághoz tartozó személyek), illetve egyéb, speciális szaktudással (robbanószerkezetekkel, mérgező anyagokkal kapcsolatos ismeretekkel) rendelkező új tagok beszervezése.

A terroristák törekedhetnek egy katonai objektum ellen tervezett támadás esetén az objektumba belépési jogosultsággal rendelkező személyek (például kiszolgálószemélyzet, takarítók) beszervezésére is, akár úgy is, hogy a célszemélyekkel nem tudatják az akció pontos célját. Egyes terrorista szervezetek a kényszer alkalmazásától sem riadnak vissza, hogy elérjék a számukra fontos személyek együttműködését. Ez a kikényszerített együttműködés az egyszerű információszolgáltatástól az öngyilkos merényletek végrehajtásáig terjedhet. Így a terrorista szervezetekkel való együttműködés olyan személyekre is rákényszeríthető, akiket megbízhatónak ismerünk.

A toborzás potenciális bázisát az aktív és passzív támogatók jelentik. Egyes terrorista szervezetek – a hozzájuk kapcsolódó nem kormányzati szervezeteken keresztül – szélsőséges nézeteket terjesztő vallási iskolákat támogatnak, ahol a szervezet ideológiáját követve fanatizálják a fiatalokat, és így biztosítják a harcosok folyamatos utánpótlását.[15]

A terrorista szervezetek szinte mindegyike sejtekből áll, ezzel növelve a szervezeten belüli biztonságot, a felépítésük, a tagok és a sejtek egymáshoz való viszonya pedig egy olyan fontos tényező, amely befolyásolja műveleti képességeiket. A legtöbb

[14] Horváth 2015: 108.
[15] Lakatos 2007.

terrorista szervezet hierarchikus (ETA, Hezbollah) vagy hálózati szervezeti felépítésű (al-Káida), de előfordulhatnak olyan szervezetek is, amelyeknél mindkét modell megtalálható.

A sejtszerű szervezeti felépítés szinte lehetetlenné teszi az egész terrorista szervezet felderítését, hiszen a tagok nagy része nem ismeri egymást, a többi sejtet, gyakran azok létezéséről sem tud, így az egyes tagok elfogása, vagy az egyik sejtbe való beépülés esetén a szakemberek nem tudnak információkat szerezni a szervezet többi részéről. Az így felépülő szervezet előnye, hogy az egyes sejtek felfedése még nem jelenti az egész szervezet kompromittálódását.

A sejt alkalmas egyes részfeladatok végrehajtására, illetve a többi sejttel való együttműködésre, szerveződhetnek családi, baráti vagy munkahelyi alapon, de földrajzi elhelyezkedés, vagy akár speciális feladat alapján is.

Az egyes sejteken belül a tagok igen szoros kapcsolatban állnak egymással, támogatják egymást a feladatok végrehajtása során, és erős összetartással akadályozzák meg az egyes tagok eltávolodását vagy a biztonsági rendszabályok be nem tartását. A legtöbb esetben kizárólag a sejt parancsnoka tart kapcsolatot a vezetés magasabb szintjeivel vagy más sejtekkel.

A terrorista szervezetek méretüktől függően állhatnak egyetlen sejtből vagy több helyi, regionális, vagy akár nemzetközi szinten működő sejtből. A kizárólag egyetlen ország területén működő terrorista szervezetek általában kevesebb és kevésbé szakosodott sejtekből állnak, mint a több országban működő, nemzetközi terrorista szervezetek.

Szervezettségi fokukat tekintve a terrorista csoportok igen különbözőek lehetnek. Az ideológiai alapon létrejövő csoportok általában kisebb méretűek és egyszerűbb felépítésűek, ezzel együtt műveleti képességeik és működési területük is korlátozott. A tagok számának növekedésével vagy csökkenésével a szervezettség foka folyamatosan változik, és a megszerzett működési tapasztalatok alapján a terrorista szervezetek struktúrája is módosul. A kapcsolatrendszerük révén az azonos ideológiájú vagy azonos célokért küzdő csoportok egyesülhetnek, így magasabb szintű műveleti képességeket hozhatnak létre. Ugyanakkor előfordul az is, hogy egy nagyobb szervezetből a radikálisabb irányzatot képviselő kisebbség kiválik, és új terrorista szervezetként folytatja tevékenységét.

Egy adott terrorista szervezeten belül megtalálhatók az aktív és passzív támogatók (utóbbiak többségben), tagok, műveleti parancsnokok, logisztikai vezetők és az esetek többségében egy karizmatikus irányító.

A vezetők stratégiailag irányítják a terrorista szervezetet, ők határozzák meg annak céljait, ideológiáját, az alkalmazható módszereket, az egyes terrortámadások célpontjait, valamint ők hagyják jóvá a végrehajtás módját és idejét. Általában

a szervezet azon aktív tagjai közül kerülnek ki a vezetők, akik erős egyéniséggel, befolyással bíró, irányító személyiséggel rendelkeznek, különleges képességeikkel, tapasztalataikkal, elkötelezettségükkel kiemelkednek a többiek közül.

A terrorista szervezet tagjai alkotják az aktív végrehajtó állományt, akik részt vesznek az akciók tervezésében, elvégzik a felderítési, logisztikai, pénzügyi és kommunikációs feladatokat. A tagok között jelentős különbségek lehetnek tapasztalataik, különleges képzettségük szerint, így például a speciális területhez értő terroristák nem vesznek részt öngyilkos merényletek végrehajtásában, azokat az alacsony szintű tagok hajtják végre a megfelelő fanatizálás és vallási, ideológiai felkészítés után. A speciális ismereteket igénylő területeken (például házilagos készítésű robbanószerkezetek készítése, célmegfigyelés, öngyilkos merénylők felkészítése) az új tagok kiképzését a már műveleti tapasztalatokkal rendelkező tagok végzik.

Az aktív támogatók körébe tartoznak azok, akik részt vesznek a terrorista szervezet működéséhez szükséges feltételek megteremtésében, de nem követnek el erőszakos cselekményeket. Ők biztosítják a pénzügyi támogatást, a szervezet érdekében propagandát folytatnak, felderítési, megfigyelési feladatokat hajtanak végre, információt szolgáltatnak, rejtekhelyeket, orvosi ellátást nyújtanak a terrorista szervezet tagjainak. A szervezet terrorista tevékenységével tisztában vannak, azt tudatosan támogatják. Az aktív támogatók között napjainkban egyre több nem kormányzati szervezet (Non-governmental Organization, NGO) található. Ezek a szervezetek sokszor fedőszervezetként funkcionálnak, vagy a különböző segélyszervezetektől beérkező pénzeket továbbítják a terroristáknak.

A passzív támogatók szimpatizálnak a terrorista szervezet deklarált céljaival, nem annyira elkötelezettek, így a megvalósításban tevőleges szerepet nem vállalnak. Ezek a támogatók információt, pénzt biztosítanak a különböző segélyszervezeteken keresztül a terrorista szervezetek részére anélkül, hogy tudatában lennének ennek a tevékenységnek.

A különböző szervezeti modellek sajátosságai

A hierarchikus felépítésű terrorista szervezetek

A hierarchikus felépítésű terrorista szervezetekben alá-fölé rendeltségi viszonyok vannak, a felsővezetéstől érkeznek a parancsok, és a felelősséget is ők vállalják az egyes elkövetett cselekményekért. A szervezeten belüli információáramlás főleg függőleges irányban működik, az azonos szinten található szervezeti egységek között csak korlátozottan zajlik.

A hierarchikus terrorista szervezetek sejtjeire jellemző:

- magasabb fokú szakosodás, mint a hálózati felépítésűekre;
- kizárólag a sejt parancsnokának van kapcsolata a magasabb vezetési szintekkel, de az ilyen szervezetek legfelsőbb irányítóinak a terrorista szervezet egészére rálátása van;
- az alárendelt sejtek a vezetés utasításait követik, nem jellemző az egyéni kezdeményezés, és nincs akció a vezetés jóváhagyása nélkül.

A fenti sajátosságok miatt ez a szervezeti modell alkalmasabb politikai célok elérésére, mivel az ilyen terrorista szervezetek általában következetesen betartják a vezetés által kötött megállapodásokat, például a támadások beszüntetésére vonatkozóan.

A hierarchikus szervezeti felépítés leginkább a szélsőbaloldali, szélsőjobboldali, nacionalista, szeparatista mozgalmakra és a hozzájuk kapcsolódó terrorista szervezetekre jellemző, például az ETA, az IRA, a japán Vörös Hadsereg, az olasz Vörös Brigádok, a Palesztin Felszabadítási Front. Bizonyos fokig ilyen a felépítése a dzsihád fő műveleti területein (Irak, Afganisztán) működő terrorista, valamint a katonai jellegű szervezeteknek, mint például a Hezbollahnak. [16]

A hálózati felépítésű terrorista szervezetek

A hálózati modell tipikus példája az al-Káida felépítése. Barabási Albert-László, a hálózatelmélet atyja abból indul ki, hogy az al-Káida eleve hálózati csomópontonként növekedett, felvette a pók nélküli hálózatok minden jellegzetességét, ezért sem válhatott olyan rendszerré, amely egy központból egy végpont felé működik. Ilyen szervezetként fogható fel a viszonylag rövid idő alatt bonyolult hálózattá fejlődő Iszlám Állam is.[17]

Különböző hálózati típusok ismertek, úgymint a lánc, a súlyponti és a többcsatornás modellek, amelyek nem kizárólag egy adott formában jelenhetnek meg, hanem keveredhetnek is a feladat vagy a konspiráció függvényében.

A láncmodell esetében az egyes csomópontok, személyek közvetlenül, egymást követően kapcsolódnak össze, ezáltal az információáramlás is láncszerűen halad. Ez a fajta struktúra a különböző csempészhálózatokra és a pénzmosásban érintett bűnszervezetekre jellemző.

A súlyponti vagy csillagmodell esetében a csomópontok, személyek egy központi személyen keresztül kapcsolódnak egymáshoz, az információáramlás azonban nem kizárólag ezen a személyen keresztül történik, hanem a szélen elhelyezkedő

[16] Lakatos 2007.
[17] Horváth 2015.

személyek is kapcsolatban állnak egymással. A központban lévő személy nem feltétlenül a szervezet vezetője.

A többcsatornás modell esetében minden egyes csomópont kapcsolatban áll az összes többi csomóponttal. Előnye, hogy nincs elkülönült parancsnoki/irányítási struktúra, a parancsnoki és ellenőrzési funkciókat a hálózaton belül, megosztva végzik, hátránya, hogy nagyon nehéz a hálózat vezetőjét azonosítani. Ez a modell ugyanakkor kockázatot is jelent a hálózat tagjai számára, hiszen egyetlen személy elfogása, letartóztatása az egész hálózatot veszélyezteti.[18]

A terrorszervezetek felépítésének megváltozását legjobban az új típusú szervezet, az al-Káida illusztrálja. A szervezeti felépítésére a nem hierarchikus, sejtszerű felépítés a jellemző, néhány fős csoportokat hoznak létre, amelyek egymástól és a szervezet vezetésétől is függetlenül hajtják végre akcióikat. Sokszor nem is lehet megmondani, hogy egy adott sejt és az al-Káida vezetői között van-e tényleges kapcsolat. Vannak olyan sejtek, amelyek szervezetileg nem kapcsolódnak az al-Káidához, csak elfogadják annak céljait és eszközeit. Magukat névleg a szervezethez tartozónak vallják, a közösen vallott ideológia köti őket össze, de nem állnak tényleges kapcsolatban a vezetőséggel.[19]

Az al-Káida országokat, régiókat veszélyeztetett, és több ország területén folytatott terrortevékenységet, a politikai és katonai vezető szerepét egy személy töltötte be, a tanácsok szerepe a műveletek előkészítésére, azok logisztikai támogatására, a vallási és katonai ügyekre, valamint pénzügyi támogatások intézésére koncentrálódott.[20]

Ez a fajta felépítés nagymértékben megnehezíti az egész szervezet felszámolását, hiszen nem könnyű eljutni sem a sejtekhez, sem pedig a vezetőkhöz, még akkor sem, ha a sejtek közül egyet már sikerült megtalálni. E sejtek tagjai úgynevezett „alvó ügynökök", akik az adott ország társadalmába beilleszkedve látszólag hétköznapi életet élnek.

A globálisan működő terrorszervezetekre jellemző továbbá, hogy a merénylők nem ugyanott készülnek fel a merényletekre, mint ahol később majd végrehajtják azt. Előfordul, hogy a terrorista sejtek csak az előkészítés miatt jelennek meg egyes országokban, mint ahogy történt a World Trade Center (WTC – Világkereskedelmi Központ) elleni támadás esetében is, amelynek előkészületei egy részét Németországban végezték el. Ezáltal a terrorizmus biztonsági kérdéssé válhat olyan országokban is, amelyeket egyébként nem fenyeget terrortámadás veszélye.[21]

A klasszikus terrorszervezet (ETA, IRA) zárt, behatárolható földrajzi területre koncentrált, hierarchikusan felépülő szövetség, amely kézifegyverekkel, néha bűnözői

[18] Lakatos 2007.
[19] *Biztonságpolitikai Corvinák* [é. n.].
[20] Resperger 2018.
[21] *Biztonságpolitikai Corvinák* [é. n.].

módszerekkel veszélyeztette az emberek biztonságát. Főleg politikai és gazdasági hátterét kívánta a szervezetekben érvényre juttatni, amely során a politikai szárny szorosan együttműködött a sajtóval, hiszen a cselekményeket el kellett magyarázni, indokolni kellett az erőszak esetleges alkalmazását, a megfélemlítést.

A katonai szárnyak fő feladatai közé tartozott a toborzás, kiképzés, műveletek előkészítése, a műveleti terület felderítése, oda történő bejuttatás, a műveletek pénzügyi támogatása, fegyverek beszerzése, a terrorcselekmény közvetlen biztosítása, a végrehajtók kimenekítése.

A szervezetek szigorú hierarchia alapján épültek fel, próbálták kerülni az átfedéseket, hiszen egy lebukás esetén könnyebb a szervezet egyes részeinek felgöngyölítése.

Az ETA egy látható (nyilvános) és egy láthatatlan (zárt) parancsnokságot is működtetett. Céljuk az volt, hogy a támogatók belföldről és külföldről illegális módon, rejtve tudják a szervezetet támogatni pénzzel, fegyverrel, logisztikai eszközökkel.[22]

FELKELÉSEKTŐL A TERRORIZMUSIG

Az angolszász szakirodalomban használt megközelítés alapján a szabadságharcnak is tekinthető felkelés egy széles tömegbázissal rendelkező csoport küzdelme, akik egymással szoros kapcsolatban állnak. A csoportba tartoznak a vezető(k), a harcolók, a fegyveres akciókat végrehajtók, a közvetlen szervezeti tagok, illetve a lakossági tömegbázis.

A felkelés a politikai erőszak egyik formája, központi eleme a politikai hatalom megszerzésére való törekvés, célja egy ellenállam létrehozása, amely a korábbi hatalom felváltására, illetve a teljes legitimitás birtoklására törekszik. Az ennek során igénybe vett különböző eszközöknek és módszereknek csupán egyike a terrorizmus, amely a fegyveres küzdelmen belül az egyik lehetséges aszimmetrikus hadviselési módszer. Az egyéb módszerek (politikai, gazdasági, diplomáciai törekvések) közül a terrorizmust azok egyikeként alkalmazzák, és csak akkor, ha bizonyos helyzetben ez tűnik a legcélravezetőbbnek. A felkelők számára ez a fajta terrorizmus nem cél, hanem eszköz.

Az előbbiekkel ellentétben a tisztán terrorista szervezetek a terrort az erőszak örvényébe bonyolódva cselekvési logikaként használják. Számukra a terrorizmus nem taktika, hanem maga a stratégia. Ezeknek a valóságtól és az általuk képviselni kívánt tömegektől elszigetelődött, mély illegalitásban működő, erőszakra építő kis csoportoknak nincs tömegbázisa, legfeljebb csak egy változó létszámú, szimpatizáns

[22] Resperger 2018.

tábora. Nincs társadalmi mozgalom mögöttük, hanem valamilyen ideológiától vezérelve saját maguk jelentik a mozgalmat. Nem céljuk ellenállam létrehozása, esetleges elképzeléseik nélkülözik az átgondolt, realitásokon alapuló állam megteremtését és az afölötti politikai hatalom birtoklását. E szervezetek tevékenysége valódi terrorizmusnak tekinthető, mert az erőszakot létük céljaként alkalmazzák.

A politikailag motivált, erőszakos megnyilvánulásokat produkáló társadalmi mozgalom, illetve annak egyes szervezeti erőszakjellegének pontos, racionális meghatározása – azaz a terrorizmust aszimmetrikus módszerként alkalmazó felkelés és a valódi terrorizmust folytató terrorszervezetek közötti különbségtétel – elengedhetetlenül szükséges, mert alapjaiban befolyásolhatja a mozgalom és a hatalom viszonyát, illetve végső soron a sorsát. Terrorizmusra ugyanis a terrorizmus elleni eszközökkel és módszerekkel kell reagálni, amelyek lényegesen különböznek a felkelés, lázadás kezelésének eszköztárától.[23]

A fenti sorok alapján joggal vetődik fel a kérdés az olvasóban, hogy miként kategorizálható a magát nevében is államnak tituláló Iszlám Állam és a kétségtelenül terrorista módszereket alkalmazó, jelenleg Afganisztánt kormányzó talibán mozgalom. A két szervezet közötti különbség kiválóan megmutatkozik abban is, hogy az Iszlám Államot a nemzetközi (ENSZ, EU) szervezetek és a nemzetek egyöntetűen terrorszervezetnek minősítik, míg az afgán talibán – eltekintve néhány egyedi nemzeti listától – nagy többségében nem szerepel a „címkézett" terrorszervezetek között.

Kajtár Gábor[24] részletesen levezeti, hogy kizárólag a nevében állam miért nem teljesíti az 1933-as montevideói egyezmény – állandó népesség, meghatározott terület, hatékony kormányzás és a más államokkal való kapcsolattartás képessége – konjunktív feltételeit az államisághoz, illetve hogy a szervezetnek nem is célja az államként való elismerés. A terrorszervezet Allahtól származtatott hatalmát az egész Földre kívánja kiterjeszteni, minden más jogalanyt – államot, nemzetközi szervezetet – és egyben a nemzetközi jog létét is tagadja.

Az afgán talibán ugyanakkor kormányra kerülése előtt is hatalmas területek felett gyakorolt ellenőrzést az ország egészének kormányzására irányuló törekvésekkel. Az Iszlám Állam internacionalista dzsihád ideológiájával szemben egy nacionalista szervezet, amelynek fontosak a törzsi, nemzetiségi gyökerek. Ezen fontos ideológiai ellentét megmutatkozik az afganisztáni talibán kormányzat és az ISKP (Iszlám Állam Khorasan tartománya) közötti összecsapásokban. Mindemellett természetesen kétségtelen tény, hogy céljai elérése érdekében terrorszervezetek módszereit alkalmazza, és kapcsolatot ápol nemzetközileg terrorszervezetnek minősített csoportokkal.

[23] Béres 2008.
[24] Kajtár 2016.

Ugyanakkor arra is rá kell világítani, hogy természetesen a felkelés és a terrorizmus között nincs éles határvonal, nem lehet objektív szempontok alapján kategorizálni a különböző csoportokat. Ez természetszerűleg következik abból is, hogy a terrorizmusnak hiányzik az egyértelmű, mindenki által elfogadott definíciója. De talán ennél is fontosabbak az államok, nemzetközi szervezetek aktuálpolitikai, diplomáciai érdekei, ugyanis míg egy felkelőcsoporttal a párbeszéd a béke megteremtése érdekében, vagy akár gazdasági kérdések mentén is egy erős opció, addig egy terrorszervezettel mindennemű tárgyalás kizárt.

A fentieket összegezve tehát különbséget kell tenni a mozgalom egyes, tömegbázissal bíró erőszakos irányzatai, szervezetei, valamint a mozgalomtól elszakadt, és valódi terrorizmust folytató csoportjai között.[25]

KONKLÚZIÓ

A terrorizmus korunk egyik legfélelmetesebb, világméretű problémája, amelynek kíméletlensége a terrorizmus elleni nemzetközi összefogást és a büntetőjogi eszközökre is kiterjedő fellépést követeli meg. A nemzetközi terrorizmus elleni harc nem lehet egyetlen állam feladata, mivel korunk terrorizmusa számos államra, esetenként az egész fejlett világra kiterjedő akcióhálózattal és támogató szervezettel rendelkezik.

A bevezető részben már utalás történt arra, hogy a World Trade Center elleni terrortámadás vízválasztó volt a terrorizmushoz való viszonyulás tekintetében. A világ több állama nem volt felkészülve az új típusú terrorizmus kihívásaira, amely nemcsak a felderítő szolgálatok tevékenységében volt tetten érhető, hanem a jogszabályi feltételek hiányosságaiban is megmutatkozott. Ennek érdekében számos nemzetközi egyezmény, illetve ENSZ-határozat is született, emellett felismerték, hogy a terrorizmus elleni küzdelem részét képezi a felderítés és a terrorcselekmények megakadályozása mellett a hivatalos szervek tevékenységén túlmutató össztársadalmi szintű megelőzés is, amely során fel kell tárni azokat az okokat is, amelyek a radikalizálódáshoz vezetnek, figyelemmel kell kísérni és komplexen támogatni a sérülékeny csoportokat, és visszaszorítani a terrorszervezetek toborzó tevékenységét is.

A terrorizmus definíciójára vonatkozó általánosan elfogadott, nemzetközi meghatározás ugyan nincs, azonban a nemzetközi egyezmények meghatározzák azokat az ismérveket, amelyek alapján egy adott cselekményt terrorcselekménynek lehet tekinteni.

[25] Béres 2008.

Hazánk hatályos anyagi büntetőjogi kódexe, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) a közbiztonság elleni bűncselekmények fejezetében szabályozza a terrorcselekményt (Btk. 314–316/A. §), a terrorcselekmény feljelentésének elmulasztását (Btk. 317. §) és a terrorizmus finanszírozásának bűntettét (Btk. 318–318/A. §). Az igazságszolgáltatás egyedi ügyekben a Btk.-ban meghatározott ismérvek vizsgálatát követően állapítja meg, hogy az adott cselekmény kimeríti-e a Btk. különös részében található törvényi tényállások valamelyikét.

Az EU a 2001. szeptember 11-i terrortámadások nyomán a terrorizmus elleni fellépés részeként összeállította a terrorcselekményekben érintett, és ennek okán korlátozó intézkedések hatálya alá vett személyek, csoportok és szervezetek jegyzékét. A jegyzéket rendszeresen, legalább 6 havonta felülvizsgálják.[26]

Magyarországnak nincs egy saját kritériumrendszer által összeállított, terrorszervezeteket, személyeket tartalmazó listája, elfogadja az ENSZ és az EU erre vonatkozó közös álláspontját.

A terrorszervezetek tudományos, kutatói munka során történő megismerése, feltárása, elemzése igen nehéz feladat, az adatgyűjtés jelenti a legnagyobb problémát, de a megismerés korlátai közé tartozik például a titkosság, a nemzetközileg elfogadott egységes fogalom hiánya, amelyek befolyásolják a teljes valóság feltárását.

A titkosszolgálatok tevékenységét már csak nevükből adódóan is a titkosság jellemzi, a rendelkezésükre álló adatok, információk csak a jogszabályokban feljogosított személyek, szervek számára hozzáférhető. Információik, amíg azok műveleti jelentőséggel bírnak a nyilvánosság, a kutatási tevékenységet végzők számára, általában nem megismerhetők. Azok a tények, adatok, amelyekkel teljes körű képet lehet adni adott terroristák, terrorszervezetek működéséről, szervezeti felépítéséről, leginkább a csoport „hatástalanítását", felszámolását követően válnak részletesen feldolgozhatóvá.

A nemzetközi terrorizmus ellen csak összehangolt, egységes, a biztonság minden területére kiterjedő stratégiával lehet felvenni a küzdelmet, amellyel tevékenységet visszaszorítani ugyan lehet, de a teljes és végleges megszüntetése nem lehetséges.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BÉRES János (2008): *Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei.* Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.

HANKISS Ágnes (2014): *Kihívások és ellentmondások a terrorizmus elleni harcban*. Online: http://real.mtak.hu/112352/1/Hankiss.pdf

[26] Európai Tanács 2022.

HORVÁTH L. Attila (2015): A terrorista csoportok toborzásáról. *Belügyi Szemle,* 63(7–8), 116–119. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.7-8.6

KAJTÁR Gábor (2016): Az Iszlám Állam nemzetközi jogi státusza és annak joghatásai. *Külügyi Szemle,* 15(4), 38–51.

KANCSAL Kitti (2012): Terrorizmus egykor és ma – avagy a büntetőjog eszközei a terrorizmus elleni harcban. *Büntetőjogi Szemle,* 1(3), 19–28. Online: https://ujbtk.hu/wp-content/uploads/PDF_EPUB/bjsz_2012_3_cikk4.pdf

KORINEK László (2016): *A terrorizmus.* In GÖNCZÖL Katalin et al. (szerk): *Kriminológia – szakkriminológia.* Budapest: Complex, 447.

LAKATOS Zsolt (2007): A terrorista szervezetek felépítése és csoportosítása. *Felderítő Szemle,* 6(1), 88–96. Online: https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-1.pdf

MÁRTON Balázs (2022): *Ki véd meg bennünket a terrortól?* Online: https://www.ludovika.hu/magazin/muhely/2022/10/07/ki-ved-meg-bennunket-a-terrortol/

RESPERGER István (2018): Terrorista szervezetek, módszerek, eljárások. *Szakmai Szemle,* 16(2), 5–30.

SERBAKOV Márton Tibor (2020): *A terrorizmus definíciójának kérdése – Büntető Törvénykönyv (új Btk.) a gyakorlatban.* Online: https://ujbtk.hu/dr-serbakov-marton-tibor-a-terrorizmus-definiciojanak-kerdese/

Egyéb források

Európai Tanács (2022): A terroristák uniós jegyzéke. Online: https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/terrorist-list/

Europol (2020): EU Terrorism Situation & Trend Report (TE-SAT). Online: https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report#fnd-tn-tabs-0-bottom-2,%202009-2020

Zombori Péter

A TERRORIZMUS TÖRTÉNELME ÉS JELLEGZETESSÉGEINEK VÁLTOZÁSAI[1]

BEVEZETÉS

Gyakran találkozhatunk azzal a ténymegállapítással, hogy napjaink egyik legfőbb biztonságpolitikai kihívása a terrorizmus jelensége és az ellene történő hatékony küzdelem.

Hibás a laikus vizsgálódó azon következtetése, hogy a terrorizmus egy új korszak új jelensége, biztonságpolitikai kihívásai mindössze *jelen korszakunk* jellemzője.

De valójában mi is a terrorizmus? A témával foglalkozó biztonságpolitikai szakértőknek sok esetben nincs könnyű dolguk, ugyanis a terrorizmusnak egészen a napjainkig nincsen egyetlen, konszenzusos alapon elfogadott definíciója, ugyanakkor a *terror, terrorizmus* és *terrorista* kifejezésekre több száz definíciót alkotott már a szakmai közösség, amelyek országonként vagy szakmai műhelyenként eltérőek lehetnek.[2]

E tanulmánynak nem célja elmerülni a fogalomalkotás témakörében, a terrorcsoportok kialakulásának okain és a múltban megalakult terrorista szerveződések cselekményein keresztül mutatja be az egyes korok „terrorizmusának" mibenlétét. Emellett egy áttekintést ad az elmúlt évszázadokban kialakult – mai fogalmaink szerinti – terrorcsoportokról és szerveződésekről egészen napjaink terrorszervezeteinek működéséig, valamint a terrorizmus jelenségének és tartalmának változásairól az elmúlt korszakokban. Továbbá arra keresi a választ, hogy mik azok a kiváltó okok, amelyek alapján a terror eszközét egy-egy csoport vagy szervezet miért tartja már évszázadok óta lehetséges megoldásnak a vélt vagy valós problémáik elhárítása céljából.

[1] A TKP2021-NVA-18 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

[2] Schmid 2011: 39.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_03

A TERRORIZMUS ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

Általánosságban kijelenthető, hogy az egyes terrorszervezetek tevékenységében tetten érhető az aszimmetrikus jelleg, mivel a cselekmények nem egy pontosan körülhatárolható területhez köthetők, a terrorszervezet és az általa ellenségnek tartott fél között nem feltétlenül húzható meg egy látható frontvonal. Merényleteik térben és időben elkülönülnek, célpontjaik pedig lehetnek katonai és polgári célpontok is. Jellemzően nem hagyományos katonai harceljárásokat alkalmaznak, továbbá tevékenységük leginkább a célpont vagy ellenség gyenge pontjaira irányul. Komplexebb támadások kivitelezése esetén a merényletek előkészítését alapos felderítési tevékenységek előzik meg.[3]

A terrorista csoportok harcmodora a fentiek mellett egyértelműen hasonlítható a *gerilla-hadviselés* módszereihez. A gerilla-hadviselés a fent leírt jellemzőkkel bír, tehát egy gyengébb fél vív harcot egy erősebb ellen.

Fontos megemlíteni azt a körülményt is, hogy az 1900-as években, a terrorizmus aszimmetrikus jellegéből adódóan, nem volt elsődleges cél az egyes területek elfoglalása és megtartása. Ez az állítás később, a 2000-es évek terrorizmusa esetében már nem állja meg a helyét, hiszen a második Öbölháború idején az Irakban harcoló milíciák és az iraki al-Káida, majd később Irakban és Szíriában az Iszlám Állam számára az elsődleges cél éppen a területszerzés, és ott egy-egy kvázi-állam létrehozása volt.

Természetesen a különböző terrorcselekmények formái és kivitelezési módjai között szinte végtelen számú eltérés lehet, meg kell különböztetnünk például a „magányos elkövetők" által végrehajtott egyszerű késes támadást,[4] a gépjárművel történő tömegbaleset[5] okozását, vagy egy kiépült terrorszervezet szofisztikált, gondosan előkészített merényletét, mint amilyen például a 2001. szeptember 11-i Amerika elleni al-Káida-támadás volt. Leginkább a komplex összetételű és bonyolult terrorista műveletekhez van szüksége az elkövetőknek ahhoz, hogy a bűncselekmények legszélesebb skáláját alkalmazzák.

A hálózatszerűen vagy sejtszerűen működő terrorcsoportok közös jellemzői, hogy hosszú távú és eredményes működésükhöz elengedhetetlen a konspirált, vagyis a láthatatlan működés,[6] amely kritérium kiterjed a műveletek minden szintjére.

[3] KRAJNC 2008.
[4] *France attack: Three killed in „Islamist terrorist" stabbings* (2020).
[5] *Terror Attack Kills 8 and Injures 11 in Manhattan* (2017).
[6] BARTKÓ 2011: 67.

A TERRORIZMUS MEGJELENÉSI FORMÁI A TÖRTÉNELEM SORÁN

A jelen korunkban terrorizmus alatt értett jelenség már több mint ezer éves. Egyrészről egy gyengébb közösség harca volt egy erősebb ellen, másrészről a terror sok esetben állami eszköz volt saját állampolgárai vagy egy idegen állam érdekeltségei ellen.

A továbbiakban a teljesség igénye nélkül csak néhány, a terrorizmussal összefüggésbe hozható történelmi eseményt és csoportot emelek ki, amelyek relevánsak a mai értelemben vett terrorizmus formájának és működésének megértéséhez.

A terrorizmus megjelenése és kezdeti formái

A mai fogalmaink szerinti terrorizmusra utaló első írásos nyomok az ókorból maradtak fenn, amikor az ókori Izrael területén akkor élő *szikarioszok* a megszálló Római Birodalom ellen harcoltak, célként kitűzve az idegen hódító erők kiűzését hazájukból és a velük együttműködő zsidó honfitársaik megbüntetését, megfélemlítését és a kollaborációtól történő elrettentésüket. A támadásaikat konspiráltan, a lehető legegyszerűbb és legváratlanabb módon hajtották végre. A zsúfolt (köz) területeken, tömegben elvegyülve, a célpontként kiszemelt személyekhez közvetlen közel kerülve, a ruhájuk alatt elrejtett tőrrel támadtak és okoztak súlyos sérülést. A támadást követően saját magukat az „utca emberének" álcázva, gyanútlan járókelőként viselkedtek. Módszerük rendkívül hatásosnak bizonyult, mert a gyors támadásnak és a konspiratív viselkedésnek köszönhetően, továbbá az emberekkel zsúfolt helyszínek megválasztása okán elfogásuk és felderítésük nagy nehézségekbe ütközött a római katonák számára.[7]

A szóban forgó „terrorcsoportok" az *asszaszinok* néven váltak ismertté. A későbbi évszázadokban a térségbe érkező hódítók vagy utazók feljegyzései is megemlítették az asszaszinokat.

A rögzített történetek szerint az asszaszin harcosokat fiatalkoruktól kezdve képezték ki a gyilkolásra, rejtőzködésre és álcázásra. A megtévesztés mesterei voltak, és végtelen lojalitást tanúsítottak vezetőjük iránt.

Az asszaszinok egyik legismertebb vezetője Rasíd al-Dín Szinán volt, aki közel 30 évig vezette ezt a csoportot. Harcaik során több várat és kastélyt is elfoglaltak ellenségeiktől. A legtöbbször náluk erősebb és nagyobb létszámú ellenség ellen harcoltak, így a mai értelemben véve a gerillaharcmodort alkalmazták. A szemben

[7] Bartkó 2011: 59.

álló fél haderejének és objektumainak gyenge pontjaira koncentrálták a váratlan rajtaütéseket, továbbá kiválóan alkalmazták az ellenfeleik soraiba történő beszivárgás módszereit, ezáltal képesek voltak az ellenséges vezérek közelébe férkőzni és likvidálni őket. Az asszaszinok az ellenfelükkel szemben kiterjedt kémtevékenységet és felderítést is folytattak, ezáltal kiismerve erősségeit és gyengeségeit.[8]

A terrorizmus történelme során lényeges fordulópontnak számít a *francia forradalom* időszaka is, amelyet érdemesnek tartok ezen cikkben részletesebben taglalni. A francia forradalom időszaka alkotta meg magát a terror kifejezést is: *„regime de le terreur"*, tehát „a terror uralma".[9]

A francia forradalom kitöréséhez számos társadalmi, politikai és gazdasági ok vezetett, amelyek részletezése nem képezi eme tanulmány tárgyát. A forradalmat megelőző években számos politikai és társadalmi változás ment végbe, aminek eredményeképpen belpolitikai válság alakult ki Franciaországban. 1792-ben Franciaország hadat üzent a német-római császárnak. Számításuk elhamarkodott volt, a háborúban Franciaország sorozatos kudarcokat volt kénytelen elviselni, aminek hatására az említett belpolitikai válság csak még jobban elmélyült. Az uralkodó számára ekkor már az elsődleges cél a tömegek megfékezése és az anarchia kialakulásának elkerülése lett.

Bevezetésre került a forradalmi kormányzás, felállították a Közjóléti Bizottságot és a Forradalmi Törvényszéket, amelyek teljhatalmú konventbiztosok intézkedésein keresztül törekedtek rendet tenni. Elfojtották a népi mozgalmakat, kizárólag a Jakobinus Klub működhetett. A rendet a terror eszközével biztosították, amely során közvetlenül 40 ezer embert vetettek börtönbe vagy végeztek ki, korra vagy nemre való tekintet nélkül.[10]

A rendkívüli belpolitikai és háborús helyzetben az akkori francia politikai vezetés a határtalan elnyomás és az erőszak alkalmazásában látta a megoldást. Intézkedéseivel gyakorlatilag megalkotta az *állami terrorizmus* fogalmát, amellyel a belpolitikai lázadást, a gazdasági válságot, sőt még a háborús helyzetet is a maga számára kedvezően volt képes kezelni, ugyanakkor soha nem látott módon taposta el az egyént, valamint a saját maga által meghirdetett szabadságjogokat.

[8] Tesch 2023.
[9] Boda 2007: 46.
[10] Hahner 2017.

A modern kori terrorizmus

Szándékosan nem a 20. századi terrorizmus címet kapta ez a fejezet, tekintettel arra, hogy terjedelmi okokból itt is csak az adott időszak legmeghatározóbb szervezeteiről és eseményeiről lesz szó.

A legtöbb szakértő egyetért abban, hogy a modern kori[11] terrorizmus időszakának kezdete az 1960-as évekhez köthető, erre az időszakra *egyértelműen a politikai alapon szerveződő terrorcsoportok megjelenése volt jellemző*. Ezen belül jól elhatárolhatók voltak egymástól a szélsőbaloldali és szélsőjobboldali terrorszervezetek, bár az utóbbi akkoriban jóval kevesebb főt számlált az előbbihez képest. A szélsőbaloldali szervezetek jellemzően marxista ideológiai alapon működő, sajátos politikai célokat kitűző csoportok voltak. A terrorizmus erre a korszakra jellemző kialakulását és jellegzetességeit három hírhedtté vált terrorszervezeten keresztül mutatom be, amely csoportok kialakulása, harcmodora és céljaik sok ponton hasonlóságot mutatnak.

Az Ír Köztársasági Hadsereg (IRA)[12]

Széles nyilvánosságot kapott az IRA erre az időszakra eső működése. A szervezet valójában 1922-ben alakult meg, mint az északír függetlenségért harcoló „hadsereg".[13] Az 1960-as években az IRA még aktívan harcolt mind politikai, mind katonai vonalon. Saját magát baloldali, ír republikánus szervezetként azonosította, amely zászlajára az északír nacionalizmus nevében az Írországhoz történő csatlakozás elérését és az Egyesült Királyságtól történő elszakadást tűzte ki.

A hivatalosan nem létező északír hadsereg miatti űr kitöltésének céljából alakult szervezet valójában sohasem tudott reguláris hivatalos haderőhöz hasonló formációvá fejlődni, ezért a brit túlerővel és a britekhez hű ír lojalistákkal szemben a gerillaharcmodort és a merényletek széles eszköztárát választotta a küzdelem fő eszközéül. Ez így folytatódott akkor is, amikor már kizárólag a nagy nyilvánosságot[14]

[11] A modern kori terrorizmus alatt a témával foglalkozó szakértők általában a terrorizmusnak azt a 20. századi megjelenési formáját értik, amikor megjelennek a nagyobb létszámú, főként vallási, politikai vagy etnikai alapon szerveződő terrorcsoportok.

[12] Irish Republican Army.

[13] Az eredeti IRA 1919-ben alakult meg (elődszervezete, az Irish Volunteers pedig 1912-ben) mint az Írország függetlenségéért harcoló hadsereg, és az 1921-es angol–ír egyezmény után váltak ki belőlük az Észak-Írország függetlenségéért harcolók.

[14] 1977-ben – a fentiekkel ellentétben – az IRA eredetileg a nem nagy nyilvánosságot vonzó merényletek végrehajtását hirdette meg „Hosszú Háború" néven a *Green Book* elnevezésű kézikönyvben.

kapott véres merényletek segítségével igyekeztek rákényszeríteni a brit birodalmat a céljaik elfogadására.[15]

Baszk Szülőföld és Szabadság (ETA)[16]

Az 1959-ben létrejött ETA baszk baloldali nacionalista szervezet volt, céljainak jellege nagyon hasonlított az IRA-éhoz, szintén a függetlenségért, egy önálló Baszkföld létrejöttéért harcolt. Baloldali szervezetként az ideológiájukban szerepet játszott a marxizmus is, de mindenekelőtt a baszk nacionalizmus dominált.[17]

Az ETA megalakulása a Franco-diktatúra idejére nyúlik vissza. Viselkedésükben kezdetben az erőszak nem jelent meg, egyszerű diákszervezetként alakultak meg.

A szélsőjobboldali, spanyol nemzetiségű Franco-rezsimmel szemben álló baloldali, baszk nemzetiségű lázadó csoportot a kormányzat azonnal ellenséges szervezetnek minősítette, megjelenésükben a Franco-rendszer a saját biztonságát közvetlenül fenyegető tényezőt látott. Az ETA emiatt Spanyolországban nem volt képes összejöveteleket vagy bármilyen békés értekezletet megszervezni, ezért működésük egy jelentős része a szintén zömében baszkok által lakott Dél-Franciaországba tevődött át.

Kezdetben csak békés demonstrációkat, beszédeket tartottak, ahol a lázadás jelképeként a betiltott baszk zászlót lobogtatták. A spanyol biztonsági erők azonban aránytalanul erőszakosan léptek fel velük szemben.

Az erőszak irányába történő átfordulás 1968-ban következett be, amikor egy baszk ellenálló, Txabi Etxebarrieta egy közúti ellenőrzés során lelőtt egy spanyol csendőrt, majd az elfogására irányuló hajsza során őt is agyonlőtték. A Franco-rezsim ekkor igazolva látta a saját maga által vizionált veszélyt, és fegyverekkel lépett fel az addig békés ETA ellen. Ezekre az akciókra az ETA ezt követően véres merényletekkel válaszolt. Harcmodorát tekintve az ETA kizárólag a merényletek árán kialakuló megfélemlítésre helyezte a hangsúlyt, a spanyol rezsim biztonsági erőivel történő közvetlen harcérintkezést leginkább a váratlan rajtaütésekre korlátozta, mivel a túlerő miatt csakis a meglepetésszerű merényletek alkalmazásával volt képes hatásosan működni a szervezet.[18]

[15] Arthur–Cowel-Meyers 2021.
[16] Euskadi ta Askatasuna.
[17] Dugdale-Pointon 2004.
[18] Kovács 2020: 124–125.

Vörös Hadsereg Frakció (RAF)[19]

Talán az egyik legismertebb nyugat-európai terrorszervezet a Vörös Hadsereg Frakció vagy más néven a Baader–Meinhof nyugatnémet radikális baloldali csoport volt. A RAF 1968-ban alakult meg, alapítói Andreas Baader (1943–1977) és Ulrike Meinhof (1934–1976) voltak.

„Az alapítócsoport a 60-as évekbeli német egyetemi tiltakozó mozgalom radikális elemei közé tartozott, ami az Egyesült Államokat imperialista hatalomnak, a nyugatnémet kormányt a náci korszak fasiszta utódjának tekintette. A RAF a műveleteihez bűncselekményekből szerezte a pénzt, merényleteik jellemzően gyújtogatásokból és pokolgéprobbantásokból álltak. Célpontjaik leginkább az imperializmust megtestesítő nyugatnémet vállalatok és vállalkozások voltak, de jól megszervezett műveletekkel képesek voltak beszivárogni az NSZK-ban állomásozó amerikai katonai létesítmények területeire is, ahol több áldozatot követelő merényleteket hajtottak végre. A fentiek mellett elraboltak és meggyilkoltak prominens politikai és üzleti személyiségeket is. Műveleteik célja az NSZK-kormány agresszív reakciójának kiváltása volt, amelynek hatására – várakozásaik szerint – egy szélesebb, kormányellenes forradalmi mozgalmi hangulat terjedt volna el a nyugatnémet társadalomban.

Az 1970-es évek közepére a csoport kiterjesztette műveleteit Nyugat-Németországon kívülre is, és alkalmanként szövetségre lépett különböző palesztin terrorcsoportokkal is. A RAF egyik legnagyobb nemzetközi nyilvánosságot kapott akciója 1976-ban történt, amely során két korábbi RAF-tag palesztin terroristákkal együtt eltérítette az Air France egyik utasszállító gépét, majd Ugandában az entebbei repülőtéren napokig fogva tartották a repülőgép utasait. Az esetet végül az izraeli különleges erők oldották meg és szabadították ki a túszokat.[20]

A RAF létszáma az 1970-es évek elején legalább 22 törzstag volt, akiknek többségét 1972 nyarára elfogták és börtönbe zárták. Érdekes és újszerű jelenségnek volt értékelhető, hogy a Baader–Meinhoff-csoport legtöbb tagjának elfogása nem eredményezte a szervezet megszűnését, ugyanis népszerűségük akkora méreteket öltött már az 1970-es évek forradalmi érzelmű nyugatnémet fiataljaiban, hogy a terrorszervezet több új generációja alakult meg.

A második és harmadik generációs RAF-csoportokra Andreas Baader és Ulrike Meinhoff már egyáltalán nem tudott hatással lenni, hiszen a börtönből nem tudtak érintkezni velük.

[19] Rote Armee Fraktion.

[20] Rashba 2018.

A keletnémet kormány összeomlását követően derült ki – amikor a titkos akták hozzáférhetővé váltak –, hogy a RAF-ot az egykori keletnémet kommunista kormány titkosszolgálata, a Stasi kiképzésben és egyéb támogatásban részesítette.

Több évtizedes működése során a RAF a szélsőbaloldaliságából adódóan a palesztin szélsőséges csoportokkal, a keletnémet állambiztonsági szolgálattal, ezen kívül Carlossal, a kor leghírhedtebb terroristájával is kapcsolatba került.

1992-re a csoport meggyengült, ezért hivatalosan is bejelentették »fegyverletételüket«, de végérvényesen csak 1998-ban oszlottak fel, ezzel együtt az egykori tagok letartóztatása és ügyeik tárgyalása akkor még folyamatban volt."[21]

A három terrorszervezetben közös elemként mutatkozik meg, hogy hitük szerint elnyomó rezsimek ellen küzdöttek. Mind az IRA, mind az ETA szervezete több alkalommal is különböző részekre szakadt, mivel egyes csoportjai idővel nacionalista, más csoportjai pedig baloldali, internacionalista elveket kezdtek követni.

A RAF ideológiájában a nemzeti kérdés nem jelent meg, hiszen harcukat a nyugati kapitalista és imperialista rendszerek ellen vívták, amely ideológiára – mint az NDK összeomlásakor kiderült – erőteljes hatással volt a keletnémet kommunista ráhatás.

Harcmodorukat tekintve elmondható, hogy legnagyobb arányban a nemzetközi figyelem és a helyi félelem kialakítását célzó véres akciók végrehajtása volt a cél, amely során a kis létszámuk miatt a kormányok biztonsági erőivel a közvetlen fegyveres harcérintkezést kerülték. Ez alól némiképp kivételt jelentenek az IRA egyes akciói, mivel a működésük időszaka alatt találhatunk arra példát, hogy saját területükön képesek voltak felállítani olyan felfegyverzett, nagyobb létszámú egységeket, amelyek korlátozott ideig hatékonyan tudtak szembeszállni az Egyesült Királyság reguláris haderejével vagy más biztonsági szerveivel. Ezzel együtt a modern terrorizmus kialakulása során az egyes szélsőséges szervezetek valós haderőnek számító létszámmal és fegyverzettel még nem rendelkeztek.

A három csoport tevékenységére és önmagában a korszakra szintén egyedileg jellemző volt a terrorizmus jelenségének nemzetközivé válása és az egyes terrorszervezetek más országbeli szélsőséges csoportokkal és ezenfelül nemzetközi szervezett bűnözői körökkel, szovjet és keleteurópai titkosszolgálatokkal történő együttműködésének kialakulása.

[21] Jenkins 2021.

TERRORIZMUS A 21. SZÁZADBAN

A terrorizmus a 21. században korábban részletezettekhez képest egészen új arcát mutatta meg. Amíg a 20. században az egyes terrorszervezetek leginkább lokális, sok esetben történelmi okokra visszavezethető politikai vagy etnikai okok miatt harcoltak, addigra a 21. század terrorizmusában a vallási alapú motiváció, ezen belül is az iszlám fundamentalizmus ideológiái lettek az uralkodók. Talán nem túlzás azt kijelenteni, hogy a 2000-es évek legmeghatározóbb terrorszervezete az al-Káida volt, amely a 2001. szeptember 11-i, Egyesült Államok elleni támadásával gyakorlatilag új fejezetet nyitott a terrorizmus történetében.

A terrortámadás előzményei az 1980-as évek elejére, az afgán–szovjet háborúhoz nyúlnak vissza. Afganisztán ebben az időszakban a Szovjetunió megszállása alatt volt, így a szovjet törekvések ellensúlyozására az Amerikai Egyesült Államok modern fegyverekkel és pénzügyi támogatással segítette az afgán lázadókat, a mudzsahedeket.

1982-ben néhány társával együtt a mudzsahedekhez csatlakozott a szaúd-arábiai milliomos vállalkozói családból származó Oszáma bin Láden is. Bin Láden együtt harcolt a mudzsahedekkel, és emellett a családja vagyonából ő maga is közvetlenül támogatta az afgán lázadókat.[22] Bin Láden az al-Káidát az afgán–szovjet háború végén, 1988-ban alapította meg. Nem sokkal később, az 1990-ben kitört, Öböl-háború néven ismert konfliktushoz köthetően a legfőbb ellenségként az Egyesült Államokat kiáltotta ki.

A hadműveletek kezdeti időszakában az iraki agresszióval szemben a koalíciós erők az iraki hadsereg Kuvaitból történő kiűzését és Szaúd-Arábia megvédését tűzték ki hadászati célul.[23] Oszáma bin Láden számára a „hitetlen" nyugati csapatok megjelenése és támaszpontok építése Szaúd-Arábiában, a Szentföldön a vörös posztót jelentette, aminek következtében meghirdette globális harcát Amerika ellen. Nézetei szerint a nyugati csapatok megszállással fenyegették a Szentföldet, így ez a vallási alapgondolat kiváló mozgósítóerőt jelentett merénylők, szimpatizánsok és együttműködők toborzására a világ minden pontjáról.

Oszáma bin Láden főhadiszállásának az Afganisztánban uralkodó talibán rezsim adott otthont, amely biztosította számára a védelmet, valamint a rejtett működéshez szükséges összes feltételt. Afganisztán lehetőséget nyújtott az al-Káida számára olyan infrastruktúra kiépítésére, ahol biztosítva volt a szélsőséges követők kiképzése, elszállásolása és ideológiai „képzése". Az Oszáma bin Láden vezette terrorszervezet számára a növekedéshez szükséges utánpótlás és háttér így szinte korlátlanul biztosított volt.

[22] Harmat 2016.
[23] Operation Desert Shield [é. n.].

Az al-Káida hálózatszerű kiépülése globális hadviselést tett lehetővé. Sikeres támadásokat hajtott végre a világ számos pontján.

Példaként érdemes megemlíteni az 1993-ban történt első támadást a Világkereskedelmi Központ ellen, az 1998-ban végrehajtott támadást az USA nagykövetségei ellen Kenyában és Tanzániában, 2000-ben az Ádeni-öbölben állomásozó USS Cole hadihajó elleni robbantásos merényletet vagy a terrorizmus történetében mérföldkőnek számító 2001. szeptember 11-i támadássorozatot, amelyet egyenesen a legfőbb ellenségnek tartott Amerika saját területén sikerült kivitelezni, stratégiai fontosságú célok ellen.

Az al-Káida harcmodorára a kiválóan tervezett és előkészített, rendkívül nagy hatású merényletek és rajtaütések voltak a jellemzők. A támadások sokkoló és megfélemlítő ereje páratlan volt, a fent felsorolt nagyobb volumenű merényletek híre gyakorlatilag az egész világot bejárta.

Az al-Káida, kihasználva a globalizmus nyújtotta előnyöket, nemzetközi hálózatként, sejtszerű struktúrában működött. A sejtek egy része az Oszáma bin Láden-féle vezetési struktúrának volt alárendelve, mint például a 9/11-es merénylőcsoportok.

Előfordultak azonban hűséget fogadott, vagy az al-Káida által támogatott önálló, mondhatni „franchise" szervezetek, mint például a Nigériában működő al-Káida az Iszlám Magreb földjén nevű csoport (AQIM[24]), az iraki al-Káida (AQI[25]), az al-Káida az Arab-félszigeten (AQAP[26]). De léteztek szövetséges terrorszervezetek is, mint például a nigériai Boko Haram, amelyet az AQIM támogatott forrásokkal.[27]

2011-ben az Afganisztánban állomásozó amerikai különleges erők a CIA-val együttműködve rajtaütöttek Oszáma bin Láden Pakisztánban lévő abbotábádi búvóhelyén, és likvidálták a terroristavezért. Ebben az időszakban Bin Láden már inkább a szellemi/ideológiai vezetője volt a különböző al-Káida csapatoknak, azok akkorra önállóan működtek már, így halálával a terrorhálózat nem roppant meg.

Ahhoz, hogy még részletesebb képet kaphassunk a 21. századi terrorizmus jellemzőinek alakulásáról és változásairól, meg kell említenünk az egyes al-Káidához köthető szervezetek további tevékenységét is. Ezek közül is elsősorban az iraki al-Káidát érdemes kiemelni, amelynek fejlődése meghatározó hatást gyakorolt a 21. századi nemzetközi terrorizmus további alakulására.

Az iraki al-Káida létrejötte a második Öbölháború idején, 2003-ban a Sivatagi Róka hadművelet során kelt életre, mint az egyik ellenálló fegyveres formáció. Ez a terrorcsoport a megszálló koalíciós hadsereg és a velük együttműködő helyiek

[24] Al-Qa'ida in the Islamic Maghreb.
[25] Al-Qa'ida in Iraq.
[26] Al-Qa'ida in the Arabian Peninsula.
[27] U.S. Department of State Bureau of Counterterrorism 2013.

elleni fegyveres harc és a meglepetésszerű merényletek végrehajtása céljából jött létre, ezért az akkori legtöbb terrorszervezettel szemben *ők már létszámuk és felfegyverzettségük okán is képesek voltak katonai műveletek és közvetlen fegyveres összecsapások végrehajtására, amely képességüket az is erősítette, hogy számos Szaddámhoz hű, egykori katonatiszt is harcolt a soraikban.*

Az iraki al-Káida vezetője Abu Muszab az-Zarkávi volt, aki szövetséget kötött Oszáma bin Ládennel. Az iraki al-Káidának tagja volt Abu Bakr al-Bagdadi is, aki elsősorban imámként vállalt feladatot a szervezetben. Bagdadi rövid időn belül meghatározó személyisége lett a csoportnak, majd 2010-ben ő lett a szervezet emírje.

A szervezet vezetőjeként összekülönbözött az al-Káidával és a vele szövetséges másik szélsőséges szervezettel, az al-Nuszra Fronttal, ezért egy kisebb csoporttal kivált az iraki al-Káida kötelékéből. Mivel 2011-ben Szíriában polgárháború tört ki, a zavaros helyzetet kihasználva, egy önálló szervezet kiépítésébe kezdett. Abu Bakra al-Bagdadi víziója egy önálló Kalifátus létrehozása volt.[28]

Szervezetét először Iraki Iszlám Államnak (ISI[29]), majd Iraki és Levantei Iszlám Államnak (ISIL[30]), később Iraki és Szíriai Iszlám Államnak (ISIS[31]) nevezte el, legvégül pedig Iszlám Államnak (IS[32]) hívták. Az Iszlám Állam növekvő létszáma lehetővé tette egyre nagyobb szabású közvetlen ütközetek végrehajtását.

Tekintettel arra, hogy háborús területen működtek, a szükséges erejű és hatásosságú fegyverek (beleértve a nehézfegyvereket is) megszerzése nem jelentett számukra problémát, a legyőzött kormányerőktől zsákmányolták azokat. Ennek okán Bagdadi gyakorlatilag hatékonyan működő katonai struktúrába tudta szervezni csapatait, akik képessé váltak nagyobb területek meghódítására és megtartására.

A magát Iszlám Államnak nevező terrorszervezet 2013-tól látványos előrenyomulást ért el az iraki és a szíriai hadszíntéren. Ebben az évben foglalták el a stratégiailag fontos iraki Faludzsát, majd 2014-ben a szíriai Rakkát és az egyik legnagyobb iraki várost, Moszult is. Az elfoglalt területeken a terrorszervezet valós államstruktúrát igyekezett kialakítani, saját „minisztériumokkal", rendőrséggel, az életet behálózó legkülönbözőbb szabályozásokkal.

Megszerezték a legyőzött vagy elkergetett fegyveres erők laktanyáit és fegyvereit, valamint több helyen sikerült elfoglalni az olajkitermelő üzemeket, bányákat vagy kulturális értékeket. Ezekkel a forrásokkal az Iszlám Állam kereskedni kezdett

[28] Islamic State in Iraq and the Levant (2023). *Britannica.com.* Online: https://www.britannica.com/topic/Islamic-State-in-Iraq-and-the-Levant

[29] Islamic State in Iraq.

[30] Islamic State in Iraq and the Levant.

[31] Islamic State in Iraq and Syria.

[32] Islamic State.

a feketepiacon. A bevételeiket különböző emberrablásokból származó pénzzel is kiegészítették.[33]

A 2015-ös év az Iszlám Állam számára „sikerekben" bővelkedő esztendő volt: a korábban az al-Káidához kötődő, Nigériában működő Boko Haram hűségesküt tett az Iszlám Államnak, tehát a terrorszervezetnek már külföldi szövetséges partnere is lett, ugyanebben az évben a szervezet folytatta hadszíntéri sikereit, bevette a szíriai Palmüra városát.

Fordulópontnak volt tekinthető, hogy a terrorszervezet 2015 októberében megkezdte külföldi műveleteit is, ami az Egyiptomból Oroszországba tartó MetroJet 9268-as repülőjárat elleni robbantással kezdődött, majd 2015 novemberében összehangolt robbantásokkal és sorozatlövő fegyverekkel mértek csapást civilekre Párizsban egy futballmérkőzésen. Ezzel párhuzamosan az Iszlám Állam fegyveres támadói több halálos áldozatot követelő akciót hajtottak végre a Bataclan nevű szórakozóhelyen. Franciaországban a második világháború befejezése óta ez volt a legnagyobb emberveszteséggel járó támadás. Az eset megerősítette a biztonsági szakembereknek azt a feltételezését, hogy a merénylők az Európai Unió területére érkező migránsáradat soraiban elrejtőzve érkeztek Franciaországba. A terrorszervezet látványos külföldi akciói a következő évben is folytatódtak. 2016. március 22-én Brüsszelben, a repülőtéren és a maelbeeki metróállomáson sikerült halálos áldozatokkal járó összehangolt robbantássorozatot kivitelezniük. 2017-ben a támadások elérték az Egyesült Királyságot is, ahol négy támadást vállalt magára az Iszlám Állam. A terrorszervezet emellett professzionális információs műveleteket is folytatott. Ennek segítségével az egész világ értesülhetett a különböző akcióikról, kivégzéseikről, továbbá a világnak szánt üzeneteikről. A külföldi harcosok toborzását a világhálón szervezték, de az internetet az egyes külföldi sejtek irányítására és a velük történő kommunikációra is alkalmazták.

2017-ben az iraki és szíriai hadszíntéren azonban a terrorista szervezet visszavonulásra kényszerült, mert a nemzetközi koalíció az iraki hadsereggel együtt már képes volt fokozatosan visszaszerezni a korábban elfoglalt területeket.[34] 2019. október 26-án az amerikai különleges erők Szíria Idlib tartományában rajtaütöttek Abu Bakra al-Bagdadi búvóhelyén. Az összecsapás során a terrorista vezető felrobbantotta magát.[35] Az Iszlám Állam ezzel elvesztette ideológiai vezetőjét, harcoló csapatai egyre nagyobb létszámban dezertáltak vagy a koalíciós erők semmisítették meg őket.

[33] Mansour–al-Hashimi 2018.

[34] *History of ISIS* (2021). Online: https://web.archive.org/web/20210510080908/https://since911.com/explore/history-isis#jump_time_item_499

[35] Cohen–Starr–Browne 2019.

A 21. században az al-Káida és az Iszlám Állam működése a korábbi korszakokhoz képest újszerű volt, amely az általuk hitetlennek tekintett keresztény országok számára ijesztő jövőképet mutatott. Mindkét terrorszervezetre a nagy kiterjedésű, nehezen felderíthető nemzetközi műveletekre való képesség elérése volt jellemző.

Követendő példaként emelkedtek ki más térségek szélsőséges csoportjai számára, akikkel könnyen megtalálták a közös, leginkább vallási alapon nyugvó ideológiai pontot, és képesek voltak az együttműködésre.

Mind az al-Káida, mind az Iszlám Állam alkalmazta a globalizáció teremtette technológia eszközeit és egyéb lehetőségeit, valamint műveleteiket képesek voltak aszimmetrikus jelleggel, a bázisaiktól távol, a célországban megszervezni és sok veszteséget okozóan kivitelezni. Hatékony eszköznek bizonyultak az információs hadviseléssel kapcsolatos műveleteik, bár ebben kétségkívül az Iszlám Állam volt haladóbb és szofisztikáltabb az al-Káidához képest.

Az Amerikai Egyesült Államok 1997 óta 68 csoportot nyilvánított terrorszervezetnek, ezzel párhuzamosan 1999 óta mindössze húsz, korábban terrorszervezetként nyilvántartott csoportot „minősített vissza", vagyis vett le a külföldi terrorszervezetek nyilvántartásának listájából.[36] Ezen terrorszervezetek közül 53 csak a 21. század beköszöntését követően, 2001-től került fel a külföldi terrorszervezetek listájára, és ebben az időszakban mindössze 17 szervezetet töröltek ebből a nyilvántartásból.

Értelemszerűen a hivatkozott lista nem tekinthető általánosan minden ország vonatkozásában reális adatnak, hiszen a szóban forgó szélsőséges szervezetek listája az amerikai nemzetbiztonsági kockázatértékelést tükrözi. Azonban az ezen a listán szereplő legtöbb szervezetet a világ demokratikus országai szintén terrorszervezetként tartják nyilván, tehát az átfedés nagyon magasnak mondható. Emellett a fenti számok vonatkozásában azt is figyelembe kell vennünk, hogy néhány ország saját biztonsági helyzetének megfelelően más egyéb szervezeteket is nyilvántart terrorista csoportosulásként, mint például saját területükön belül működő neonáci, antiszemita vagy rasszista csoportokat, vagy egyéb szélsőségesnek értékelt vallási és politikai csoportosulásokat. Ezen a ponton érdemes megjegyezni, hogy Magyarországnak nincs saját terrorista csoportokat nyilvántartó listája, hazánk az Európai Unió terrorlistáját ismeri el.[37]

Eltekintve attól, hogy a terrorszervezetek országonként eltérő számúak lehetnek, általánosságban megállapítható, hogy a 21. században emelkedő tendenciát mutatott

[36] U.S. Department of State Bureau of Counterterrorism (2021).

[37] A Tanács (EU) 2022/1230 Végrehajtási rendelete a terrorizmus elleni küzdelem érdekében egyes személyekkel és szervezetekkel szemben hozott különleges korlátozó intézkedésekről szóló 2580/2001/EK rendelet 2. cikke (3) bekezdésének végrehajtásáról, valamint az (EU) 2022/147 végrehajtási rendelet hatályon kívül helyezéséről.

ezen szervezetek száma. A számadatok mellett érdemes figyelembe venni például az al-Káida „evolúciós" életútját is, amely 2001-ben egyértelműen megváltoztatta a világ biztonságpolitikai környezetét, több földrészre kiterjedő csoportrendszert hozott létre, majd „utódszervezete", az Iszlám Állam Irakban és Szíriában földrészeket elfoglalva egy kvázi-állam létrehozásáig jutott el.

A fentiek fényében nem túlzás azt állítani, hogy a terrorizmus jelensége a 21. században egyre növekvőbb, kiterjedtebb, szervezettebb formában és eddig nem tapasztalt mértékben halálos hatékonysággal működött.

KONKLÚZIÓ

Amennyiben áttekintjük az elmúlt évszázadok terrorizmusra jellemző változásait, a következő konklúziókat vonhatjuk le:

Kezdetben egy gyengébb oldal megfélemlítés és eltántorítás céljából csak helyi, kisebb volumenű támadásokkal harcolt az erősebb csoport ellen, amely akciók során alapvető fontosságú volt a gyengébbik fél elrejtőzése vagy saját maga álcázása.

A történelem során egy másik helyzetre is találhattunk példát, amikor az állam számára krízishelyzetben, saját népének megfékezése céljából vált szükségessé a terror sajátos eszközökkel való alkalmazása, és a kegyetlen és véres fellépést az adott állam törvényekkel próbálta legitimálni.

A terrorizmus modern korára a *politikai alapon szerveződő szélsőséges csoportok* alakulása volt már jellemző, amelyek egy hatalom vagy rezsim elnyomása, vagy vélt elnyomása ellen küzdöttek. A korra jellemző volt, hogy a kapitalista országokban megalakult terrorszervezetek a számukra idealisztikusnak tűnő, kommunista eszmék alapján érezték a lehetőséget a társadalmi egyenlőség és szabadság megteremtésére. Ebben az időszakban jelent meg a terrorizmus széles nemzetközi jellege, ahol egyes szélsőséges csoportok már kapcsolatba léptek egymással, és esetenként közös akciókat is végrehajtottak.

A legtöbb terrorszervezet harcmodorát jellegzetesen még mindig a váratlan merényletek és rajtaütések jelentették, mivel csak nagyon ritkán és akkor is csak korlátozott ideig tudtak a megtámadott állam erőivel egyenrangúan szembeszállni.

A 20. és 21. században a kommunizmus leomlását követően a baloldali eszmék visszaszorultak, a világ társadalmi, politikai, gazdasági és katonai erőviszonyai átalakultak, ami új konfliktusok kitöréséhez vezetett.

A keresztény, nyugati dominanciával szemben egyes csoportok a szélsőséges iszlám ideológiájában látták a lehetséges visszaszorító erőt, így ezt az időszakot a *vallási alapon szerveződő terrorcsoportok* működése jellemezte leginkább.

Emellett természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül a korszakra jellemzően egyre erősödő, politikai alapon működő szélsőjobboldali csoportok megjelenését sem, bár ezek biztonságpolitikai szempontból, globális mértékben kétségkívül nem jelentettek akkora mértékű kockázatot, mint a vallási alapon működő iszlamista szervezetek.

A 2010-es években az Iszlám Állam már a terrorista harcmodorban is merőben új megjelenési formát alkotott, amely néhány évre szakítani tudott azzal a jelleggel, hogy a terrorszervezetek gyengébbek a megtámadott félnél, esetenként államnál. Ez a körülmény egyértelműen az összeomlott Szaddám-rezsim helyén maradt biztonsági űrnek volt köszönhető. Ezt kihasználva láthattunk példákat arra, hogy a stabilitás hiányában egy terrorszervezet is képes államszerű erő létrehozására. Ezzel együtt saját területén pedig szakítani tudott az elmúlt évszázadokra jellemző merényletek jelentette hadviseléssel, képessé vált valódi katonai erővel történő, szimmetrikus jellegű, reguláris hadviselésre. Mindemellett megteremtette a lehetőséget a saját területén kívüli, pusztító merényletek sorozatos végrehajtására.

Áttekintve a terrorizmus történelmét, végső soron megállapíthatjuk, hogy ez a jelenség állandóan változik, alkalmazkodik az adott korra jellemző folyamatokhoz, minden katonai vagy bűncselekményi eszközt alkalmaz a siker érdekében, és táptalaja a társadalmi és gazdasági instabilitás. Bár a demokratikus értékrendet követő államok és szövetségek mindenkor képesek voltak jelentős mértékben visszaszorítani egy-egy megerősödött terrorszervezetet, a terrorizmust magát sohasem tudták legyőzni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Arthur, Paul – Cowell-Meyers, Kimberly (2021): Irish Republican Army. *Britannica.com.* Online: https://www.britannica.com/topic/Irish-Republican-Army

Bartkó Róbert (2011): *A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései.* Győr: Universitas-Győr. Online: https://dfk.sze.hu/images/kiadvanyok/Bartko%20Robert%20-%20A%20terrorizmus%20elleni%20kuzdelem%20kriminalpolitikai%20kerdesei.pdf

Boda József (2007): A terrorizmus története és az ellene való fellépés lehetőségei. *Rendvédelem-történeti füzetek,* 13(16), 46–51. Online: http://epa.niif.hu/02100/02176/00002/pdf/RTF_16_046-051.pdf

Cohen, Zachary – Starr, Barbara – Browne, Ryan (2019): Pentagon Releases First Images from Raid that Killed ISIS Leader. *CNN,* 2019. október 30. Online: https://edition.cnn.com/2019/10/30/politics/pentagon-baghdadi-raid-video/index.html

Dugdale-Pointon, Tristan (2004): ETA (Euskadi Ta Askatasuna). *Military History Encyclopedia in the Web.* Online: http://www.historyofwar.org/articles/weapons_eta.html

France Attack: Three Killed in „Islamist Terrorist" Stabbings (2020). *BBC,* 2020. október 29. Online: https://www.bbc.com/news/world-europe-54729957

HAHNER Péter (2017): A francia forradalom. *Rubicon,* 28(10), 10–23. Online: https://epa.oszk.hu/03100/03122/00018/pdf/EPA03122_rubicon_2017_10_010-023.pdf

HARMAT Árpád Péter (2016): Oszama bin Laden (1957–2011). *Történelem cikkek,* 2016. június 5. Online: http://tortenelemcikkek.hu/node/671

JENKINS, John Philip (2021): Red Army Fraction. *Britannica.com.* Online: https://www.britannica.com/topic/Red-Army-Faction

KOVÁCS Márk Károly (2020): A Baszk Haza és Szabadság szervezete, módszerei, fegyverzete 1959–2011 között. *Hadtudományi Szemle,* 13(3), 117–132. Online: https://doi.org/10.32563/hsz.2020.3.9

KRAJNC Zoltán (2008): Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései. *Repüléstudományi Közlemények,* 20(1), Online: https://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2008_cikkek/Krajnc_Zoltan.pdf

MANSOUR, Renad – al-HASHIMI, Hisham (2018): *ISIS is Still in Business.* Chatham House. Online: https://web.archive.org/web/20201109023411/https://www.chathamhouse.org/2018/01/isis-still-business

RASHBA, Gary (2018): Rescue at Entebbe. *historynet.com,* 2018. február 4. Online: https://www.historynet.com/rescue-at-entebbe.htm

SCHMID, Alex P. (2011): *The Definition of Terrorism.* In SCHMID, Alex P.: *The Routledge Handbook of Terrorism Research.* New York: Routledge, 39–98. Online: https://books.google.hu/books?id=_PXpFxKRsHgC&pg=PA39&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Terror Attack Kills 8 and Injures 11 in Manhattan (2017). *The New York Times,* 2017. október 31. Online: https://www.nytimes.com/2017/10/31/nyregion/police-shooting-lower-manhattan.html

TESCH, Noah (2023): Who Were the Assassins? *Britannica.com.* Online: https://www.britannica.com/story/who-were-the-assassins

U.S. Department of State Bureau of Counterterrorism (2013): *Country Reports on Terrorism 2013.* Online: https://web.archive.org/web/20151022130324/http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2013/224829.htm

U.S. Department of State Bureau of Counterterrorism (2021): *Foreign Terrorist Organizations.* Online: https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations

Egyéb források

A Tanács (EU) 2022/1230 Végrehajtási rendelete a terrorizmus elleni küzdelem érdekében egyes személyekkel és szervezetekkel szemben hozott különleges korlátozó intézkedésekről szóló 2580/2001/EK rendelet 2. cikke (3) bekezdésének végrehajtásáról, (EU) 2022/147 végrehajtási rendelet hatályon kívül helyezéséről

Operation Desert Shield [é. n.]. *globalsecurity.org.* Online: https://www.globalsecurity.org/military/ops/desert_shield.htm

Porkoláb Zoltán

MI KÜLÖNBÖZTETI MEG A TERRORSZERVEZETEKET A BŰNSZERVEZETEKTŐL?

BEVEZETÉS

A mindennapok hazai és nemzetközi szinten tapasztalt hírei, eseményei kapcsán számos alkalommal felmerült a kérdés, hogy mit tekinthetünk szervezett bűnözésnek és terrorizmusnak fogalmi vagy büntetőjogi értelemben. Hasonlóképpen jellemezzük, írjuk le a terrorizmust, a terrorista csoportokat is, azonban azoknak sincs olyan definíciója, amely tartalmazná a tárgyalt fogalomkörök konkrét megfogalmazását, csak ugyanúgy a rá jellemző tulajdonságokkal írja körül.

A szervezett bűnözés és a terrorizmussal kapcsolatos bűnözés nexusának megfigyelése egy nagyon egyszerű dolog körül mozog: a terroristák gyakran követnek el olyan bűncselekményeket, folytatnak olyan bűnöző tevékenységet, amely számukra anyagi bevételforrásként jelenik meg. A bűnözés kétségkívül mindig fontos pénzforrás volt valamennyi terrorista, terrorszervezet számára, azonban folyamatos az egyet nem értés azzal kapcsolatban, hogy van-e, illetve milyen mértékű átfedés a terrorizmus világa és a szervezett bűnözés között.

Van-e kapcsolat, átfedés a szervezett bűnözői és a terrorista csoportok között? Megfigyelhető-e valamilyen – akár fejlődési, kialakulási folyamat ezen szervezetek mögött? Miért jön létre egy-egy ilyen csoport? Átalakulhat-e az egyik a másikba? Esetleg mindkét csoport tulajdonságait, jellemzőit – de más-más célzattal, tevékenységüktől függően – más aspektusból nézve hívhatjuk őket egyszer szervezett bűnözői csoportnak, másszor terroristáknak? Ezen összefüggéseket vizsgálva kapunk választ arra, hogy mi különbözteti meg a terrorszervezeteket a bűnszervezetektől.

SZERVEZETT BŰNÖZÉS

Mindenekelőtt fontos a fogalmak tisztázása, meghatározása hazai, illetve nemzetközi szinten is, mivel azok eltérő ismérvekkel, tartalmakkal bírnak.

A szervezett bűnözés új irányai és módszerei új megközelítést igényelnek mind tagállami, mind pedig közösségi szinten. Új doktrína a bűnügyi kockázatelemzésen

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_04

alapuló, automatikusan végbemenő (proaktív) fenyegetettségértékelés (korábban, 2006. évtől OCTA,[1] 2011-től SOCTA[2]), illetve az elemzéssel interaktív módon támogatott új Európai Bűnügyi Hírszerző Modell (ECIM[3]) alkalmazása.[4]

Az OCTA (Organised Crime Threat Assessment – Szervezett Bűnözés Általi Fenyegetettség Értékelése) az Europol által készített olyan stratégiai jelentések, értékelések összessége, amelyek a tagállamok által készített és előterjesztett értékelések alapján készültek. Ennek továbbfejlesztett változata lett a SOCTA (Serious and Organised Crime Threat Assestment), amely kibővült, így lett belőle Súlyos és Szervezett Bűnözés Általi Fenyegetettség Értékelése, amely elemzések kiadására kétévente kerül sor.

Az első OCTA-jelentések elkészítéséhez Magyarország nagyszámú szervezett bűnözői csoportot érzékelt, illetve adtak le jelentéseikben a megyei rendőrkapitányságok, míg Olaszország összesen 2-3 ilyen csoportot jelölt meg, azokat a főleg maffiaszervezeteket, amelyek hatalmas kihívást jelentettek a helyi bűnüldöző szerveknek, illetve nemzetközileg is ismertek kiterjedt, államon túli jellegük miatt.

Fogalma, meghatározásai

A szervezett bűnözés definíciójának egyik hazai, Dános Valér nyá. r. vezérőrnagy, a Rendőrtiszti Főiskola volt főigazgató parancsnoka által történő meghatározása: „A szervezett bűnözés egy adott társadalom összbűnözésének sajátos alstruktúrája, amelyet azoknak a hivatásos bűnözőknek a bűncselekményei képeznek, akik valamely bűnöző társulás tagjaként (vezetőjeként) tervszerűen, tagolt munkamegosztás és magas fokú konspiráció mellett valósítják meg bűncselekményeiket."[5] Fentiek tekintetében a szervezett bűnözés az alábbi ismérvekkel rendelkezik:

- az adott társadalom összbűnözésének része;
- társulásos bűnözés;
- fő pénzszerzési tevékenységként űzött, hivatásos bűnözés;
- vagyonszerző bűnözés;
- egzisztenciateremtő hatású bűnözés;
- tagolt, munkamegosztáson alapuló, magas fokú külső és belső konspiráció mellett megvalósuló bűnözés.

1 OCTA – Organised Crime Threat AssesmentAssessment.
2 SOCTA – Serious and Organised Crime Threat Assessment.
3 ECIM – European Criminal Intelligence Model.
4 Istvanovszki 2015.
5 Dános 1999: 214.

Az Európai Unió (EU) Tanácsának meghatározása szerint: „A bűnszervezet olyan strukturált szervezetet jelent, amelyet adott időszakra kettőnél több személy összehangoltan hoz létre olyan bűncselekmények elkövetése céljából, amelyeket a törvény legalább négy évig tartó szabadságvesztéssel vagy szabadságelvonással járó intézkedéssel, illetve ennél súlyosabb büntetéssel sújt, akár a bűncselekmény elkövetése maga a fő cél, akár oaz anyagi haszonszerzés és – adott esetben – az állami hatóságok törvényellenes befolyásolásának eszköze."[6]

Az Interpol[7] az alábbiak szerint definiálta 1988-ban a szervezett bűnözés fogalmát: „Bármely vállalkozás vagy emberek csoportja, mely folyamatos, nemzeti határokat figyelmen kívül hagyó, illegális tevékenységet folytat, és melynek elsődleges célja anyagi nyereség létrehozása."[8] A meghatározásban foglaltak szerint az alábbi ismérvekkel kell bírnia:

- vállalkozás és/vagy csoport létrejötte;
- folyamatos aktivitás, amely a határokon is túlmutathat (transznacionális jelleg);
- célja maga az eredmény: az illegális jövedelem, anyagi haszonszerzés.

A palermói egyezmény 2000. december 14-én jött létre, amelyet az Egyesült Nemzetek keretében 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény kihirdetéséről szóló 2006. évi CI. törvénnyel (2006. XII. 6.) az Országgyűlés kötelező hatályúnak ismert el. Az egyezmény 2. cikk a) pontja meghatározta a szervezett bűnözői csoport fogalmát, amely szerint „bizonyos ideig fennálló, három vagy több főből álló strukturált csoport, amely összehangoltan működik egy vagy több, a jelen Egyezményben meghatározott súlyos bűncselekmény elkövetése céljából, közvetlen vagy közvetett módon pénzügyi vagy más anyagi haszon megszerzésére törekedve".[9]

A dokumentum alapján nemzetközi jellegűnek számít azon bűncselekménytípus, amelyet: egy országban követnek el; de az előkészítést, valamint tervezést, továbbá az irányítást és/vagy az ellenőrzés egy részét másik államban végzik; esetleg olyan

6 Európai Unió Tanácsának együttes fellépésében (1998. december 21.) közölt meghatározása.

7 International Criminal Police Organization: Bűnügyi Rendőrség Nemzetközi Szervezete.

8 Gellér–Hollán 2004: 14.

9 2006. évi CI. törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény kihirdetéséről 2. cikk. (2019. 03. 25. hatályos állapot).

szervezett bűnözői csoport követi el, amely több államban folytat bűnözői tevékenységet; és/vagy jelentős kihatással van egy másik országra.[10]

Az Európa Tanács Szervezett Bűnözés Büntetőjogi és Kriminológiai Kérdéseivel Foglalkozó Szakértői Csoportja kötelező és esetleges kritériumokat fogalmazott meg ahhoz, hogy a bűnszervezet megállapítható legyen. A szervezett bűnözés összetevői, kritériumai:

„Kötelező összetevői:

- több személy (legalább három) azonos, illegális célból történő titkos (konspirált) együttműködése;
- hosszú távú (több illegális cselekmény végrehajtására irányuló) vagy határozatlan időre szóló titkos együttműködés;
- súlyos bűncselekmények elkövetése vagy ilyen bűncselekmények elkövetésére való törekvés;
- anyagi haszonszerzés és/vagy hatalmipozíció-szerzés érdekében.

Esetleges kritériumok:

- valamennyi résztvevőnek meghatározott feladata vagy szerepe van;
- kialakult belső fegyelem vagy ellenőrzés valamilyen formája;
- megfélemlítési céllal erőszak vagy más módszer alkalmazása;
- befolyásolják a politikát, a médiát, a közigazgatást, a rendészeti szerveket, az igazságszolgáltatást, illetve a gazdasági életet;
- kereskedelmi vagy üzleti jellegű formák alkalmazása;
- pénzmosás;
- nemzetközi együttműködés."[11]

Egy bűnözői csoportot akkor minősíthetünk szervezett bűnözői csoporttá, ha a működése során minden kötelező összetevővel és legalább kettő esetleges kritériummal rendelkezik.

[10] 2006. évi CI. törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény kihirdetéséről 2. cikk. (2019. 03. 25. hatályos állapot).

[11] Európa Tanács Szervezett Bűnözés Büntetőjogi és Kriminológiai Kérdéseivel Foglalkozó Szakértői Csoportja (PC–S–CO) által megfogalmazott összetevők, kritériumok. KIRIPOVSZKY 2007: 79–80.

A szervezett bűnözés leggyakoribb területei, minden gazdasági és társadalmi változást lereagálva, folyamatosan változtatva az arculatán:

- „az élet, a testi épség elleni bűncselekmények (emberölés, testi sértés, személyi szabadság megsértése);
- egészséget veszélyeztető bűncselekmények (kábítószer-kereskedelem);
- emberi szabadság elleni bűncselekmények (emberrablás, emberkereskedelem);
- nemi élet szabadsága elleni bűncselekmények (prostitúció szervezetszerű működtetése, gyermekpornográfia);
- közbiztonság elleni bűncselekmények (lőfegyverrel vagy lőszerrel visszaélés);
- közigazgatás rendje elleni bűncselekmények (embercsempészés);
- vagyon elleni erőszakos bűncselekmények (rablás, zsarolás);
- vagyon elleni bűncselekmények (lopás, csalás, uzsora-bűncselekmények);
- a pénz- és a bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények (pénzhamisítás);
- pénzmosás, tiltott adatszerzés és az információs rendszer szabadsága elleni bűncselekmények;
- virtuális térben elkövetett bűncselekmények (új tényállások létrejötte, a jövőben az internet felhasználásával elkövetett számítógépes bűncselekmények)."[12]

Klasszikus, hagyományos bűnszervezet

Nem minden esetben életvitelszerűen bűnözői életmódot folytató személyek, azonban a csoport három vagy több főből tevődik össze, konspiráltan működik, és a csoport célja olyan típusú szándékos bűncselekmények elkövetése, amelyeket a hatályos Büntető Törvénykönyv ötévi vagy ezt meghaladó mértékű szabadságvesztéssel fenyeget büntetni.[13]

Speciális bűnszervezet

„Hierarchikus felépítésűek, a résztvevőknek meghatározott szerepük van, magas fokú konspiráció jellemző a működésre, a szervezet legalsó szintjén található tagok részfeladatokat hajtanak végre, nem ismerik a felsőbb szinteken álló személyeket, egyes esetekben még a szervezet vezető tisztségviselőit vagy a vezetőjét sem ismerik.

[12] Nyitrai 2015: 52.
[13] Nyitrai 2015: 52.

> A speciális bűnszervezet tagjai az illegális jövedelmet a gazdaságban mossák tisztára, számos esetben politikai befolyásra törekszenek, továbbá jogi apparátus, valamint szakemberek gárdája segíti munkájukat. A speciális bűnszervezetek felderítése, bomlasztása a legnehezebb feladat, mivel a magas fokú konspiráció, illetve az aláfölé rendeltség megnehezíti a hierarchia csúcsán lévő személy eljárás alá vonását. Általában csak a végrehajtó személyeket vonják felelősségre, és a konspiráció miatt nem tudják megnevezni a magasabb szinten lévő, vezető személyeket."[14]

Online (virtuális) térben létrejövő bűnszervezetek

A széles sávú internet elterjedésével, valamint az internet névtelenségét is kihasználó ún. dark weben folyó illegális kereskedelem használatával a bűnszervezetek is igen gyakran élnek, amelyeket így sokkal nehezebb felderíteni, mint a hagyományos módszereket alkalmazó elkövetőket. Ezenfelül a különböző zsarolóvírusok, malware-támadások,[15] valamint a kriptovaluták[16] (például bitcoin) elterjedésével csaknem nyomon követhetetlenek ezek a hackercsoportok. Különböző kormányzati szinteken (például USA-elnökválasztás) is felmerült a kívülről (külföldről) érkező vagy támogatott választási csalások lehetősége, de a terrorista csoportok is gyakran kihasználják a kibertér adta lehetőségeket kommunikációjuk, ügyleteik elfedésére, titokban tartására.

A szervezett bűnözés elleni fellépésben szükségszerűen Magyarországon is paradigmaváltás történt, a megelőzésre nagyobb hangsúly helyeződött.

TERRORIZMUS

Etimológiailag a terrorizmus szó a latin „terror" szóból származik, ami félelmet, megfélemlítést jelent. A terrorizmus különösen összetett kérdés, amely több tudományt, szakterületet érintő megközelítést igényel. Az utóbbi években bekövetkezett sikeres terrortámadások dinamikus megsokszorozódása, valamint a célba vett ártatlan áldozatok egyre növekvő száma és a nemzetközi kapcsolatokban bekövetkező következmények miatt is egyre inkább aggasztó tendenciává vált.

[14] Nyitrai 2015: 52.
[15] Rosszindulatú szoftver: zsarolóvírus, trójai, féreg, banki kártevő.
[16] Virtuális valuta, digitális, kézzel nem fogható pénz, fizetőeszköz.

Fogalma, meghatározásai

A terrorizmus meghatározásakor a szakértők egy dologban egyetértenek: nincsen egyetemesen elfogadott definíció a terrorizmusról. A terrorizmus átfogó definíciója még az ENSZ szintjén sem alakult ki, bár az egyének és csoportok bizonyos magatartásformáit terrorizmusnak hívják számos állásfoglalásban, egyezményben és protokollban. A terrorizmusnak mint fogalomnak az összes ország által elfogadott módon történő egységes meghatározása szinte lehetetlen, de kulcsfontosságú ahhoz, hogy nemzetközi szinten sikeresen lehessen ellene küzdeni. A terrorizmus fogalmi meghatározásakor felmerülő nehézség az is, hogy vannak olyan országok, amelyekben egyes szervezetek a kormányok által politikai támogatást kapnak, így állami eszközökként vagy jogszerű módszerekként tekintenek rájuk.[17]

„Terrorizmusnak tekinthető [...] az a tevékenység [...] amikor csoportok (vagy egyének) erőszak (vagy erőszakkal való fenyegetés) tudatos alkalmazásával próbálnak politikai, vallási, ideológiai [...] célokat elérni."[18]

A meghatározás értelmében tehát a terrorcselekményt az általános kísérőelemek közt tárgyalt (hagyományos) erőszakos bűncselekménytől elsősorban a motivációja (a cselekmény mire, milyen célok elérésére irányul) különbözteti meg.

„A terrorizmus célja a fennálló társadalmi és politikai rendszerek megbontása érdekében a félelem légkörének keltése, a létező intézményrendszer elleni támadás és a társadalmak kormányokba és hatóságokba vetett bizalmának megingatása."[19]

> „A terrorizmus eltérő eszmerendszerekből merítő, sajátos logikának engedelmeskedő, változatos formákat öltő módszeres erőszak-alkalmazás vagy ezzel való fenyegetés, melynek célja politikai törekvések elérése azáltal, hogy az áldozatban, a nézőközönségben, az államban, a társadalomban megalkuvó magatartás alakuljon ki. A meghirdetett cél általában politikai, ideológiai, vallási, etnikai tartalmú radikális változás kikényszerítése, a cél elérésére alkalmazott cselekménysor. Az eszköz viszont jogi lényegét tekintve köztörvényes, erőszakos bűncselekmény."[20]

A fent megfogalmazott definíciók alapján a terrorista csoportok általános jellemzői:

- erőszak alkalmazása, félelemkeltés, politikai és fentebb meghatározott célok elérése érdekében;
- társadalom befolyásolása;

[17] Kovačević 1992: 31.
[18] ENSZ kézikönyvi megfogalmazás.
[19] Kancsal 2013.
[20] Kussbach 2015: 453.

- terrorcselekmények végrehajtása során sok civil személy élete, egészsége, vagyona, egzisztenciája veszélybe kerülhet.

A terrorizmus és a szervezett bűnözés kapcsolata gyakran kimutatható, amikor a terrorista csoportok létfenntartásukat, működésüket kábítószer-, fegyverkereskedelemmel, hamis termékek forgalomba hozatalával biztosítják:

- a két bűnözési forma összekapcsolódik, amikor az anyagi haszonszerzésre irányul;
- a szervezett bűnözést anyagi célok mozgatják, míg a terrorizmus egyértelműen politikai-társadalmi célok által motivált jelenség.

Az Europol éves, az uniós terrorizmus helyzetéről és tendenciáiról szóló jelentése (a továbbiakban: TE-SAT[21]) áttekintést nyújt az adott évben az EU-ban tapasztalható terrorizmus jelenségéről. A terrorizmus elleni küzdelem az EU és az Europol[22] számára kiemelt prioritás, és ez azt jelenti, hogy a TE-SAT az Europol egyik legjelentősebb stratégiai elemzése. A jelentés, amelyet az Europol 2007 óta minden évben elkészít, a terrorizmus kialakult és változó mozgatórugóit mutatja be. Ezek a mozgatórugók:

- idővel megváltozhatnak vagy eltűnhetnek a politikai vagy társadalmi-gazdasági fejlemények hatására;
- összeolvadhatnak más ideológiákkal vagy meggyőződésekkel;
- új, olykor nagyon sajátos és egyéni motivációk építőkövei lehetnek.

A jelentés bűnüldözési szempontból tájékoztatja az Európai Parlamentet és a Tanácsot a terrorizmus EU-ban tapasztalható jelenségéről. Az elemzés alapján folyamatosan csökken a terrorizmushoz köthető támadások száma az EU-ban, azonban figyelmeztet az éberség csökkentésének veszélyeire. A terrorizmusnak a 2010. évi TE-SAT által azonosított egyik tendenciája az, hogy az iszlamista terrorista tevékenységeket egyre inkább önmaguktól radikalizálódó és saját magukat kiképző, egyedül cselekvő személyek követik el. A jelentés arra is rámutatott, hogy teret nyer az EU-ban a baloldali és anarchista terrorizmus is.

Az EU-ban 2017-ben a radikális, muszlim vallási indíttatásból elkövetett terrorista cselekmények, merényletek száma megnőtt. Több merénylet vagy merényletkísérlet irányult a nehezen védhető, illetve ún. puha célpontok felé. Megváltozott az elkövetés módszere is, amelyek nem feltétlen bombatámadások vagy fegyveresen elkövetett merényletek voltak, hanem tömegrendezvényekbe történő gépjárművel történő

[21] Az Európai Unión belüli terrorizmus tendenciáit és jellegzetességeit bemutató kiadvány.
[22] European Police Office: Európai Rendőrségi Hivatal.

behajtás, amelyhez nem szükséges speciális ismeret, tudás. További nehézséget jelent a vallási indíttatásból elkövetett terrorcselekmények esetében az ún. második és harmadik generációs bevándorlók szűrése, valamint az ún. „visszatérő harcosok" problematikája.

A szélsőbaloldali terrorizmus továbbra is elsősorban Görögországban, Olaszországban és Spanyolországban jelent problémát, míg a szélsőjobboldali terrorizmus az Egyesült Királyságban és Franciaországban jelentkezett a legerősebben. A statisztikák szerint az EU-ban a legfenyegetettebb országok az Egyesült Királyság, Franciaország, Belgium és kismértékben Olaszország is, annak ellenére, hogy a felsorolásban szereplő első három országban több szeparatista támadást követtek el, mint vallási indíttatásút.[23]

2023-ban hazánkban is megjelent a német közéletben régóta jelen lévő antifa,[24] amely szervezet tagjai Budapest utcáin több, személy elleni erőszakos és garázda cselekményt követtek el.

A SZERVEZETT BŰNÖZÉS ÉS A TERRORIZMUS ÖSSZEHASONLÍTÁSA

A szervezett bűnözés és a terrorizmus közötti kapcsolat az elmúlt években megvalósított terrorcselekmények után már nem vitatott, mivel sok terrorista csoport szervezett bűnözői tevékenységet folytat terrorizmussal kapcsolatos tervei finanszírozására. Bizonyított tény az is, hogy sok külföldi, nem helyi származású elkövető – a szíriai és iraki háborúk veteránjai – csatlakoztak fundamentalista szervezetekhez, és származási országukban bűnügyi nyilvántartásokban is szerepeltek.

Hasonlóság és különbség

A terrorizmusnál és a szervezett bűnözésnél mint állandó veszélyforrásoknál, jelenségeknél az alkalmazott módszerek tekintetében folyamatos fejlődés, átalakulás figyelhető meg. Közös tulajdonságaik, hogy gyorsan és hatékonyan alkalmazkodnak a modern kor új kihívásaihoz, a megváltozott körülményekhez, aminek eredményeképpen állandóan megújulnak.

[23] Répási 2018.

[24] Az antifasizmus a fasiszta ideológiával való szembenállás, a fasiszta szervezetek, kormányzatok és emberek elleni aktív politikai küzdelem. Egy másik kifejezés az antifasizmusra (vagy az antifasisztákra) az antifa.

1. táblázat: A szervezett bűnözői és a terrorista csoportok jellemzői

	Szervezett bűnözői csoport	Terrorista csoport
Összetétel	három vagy több személyből álló	
Létezés ideje	hosszabb időre tervezett, stratégiai együttműködés	
Működés	összehangoltan működő csoport	összehangoltan működő csoport vagy „sejtek"
Cél	anyagi haszonszerzés céljából olyan bűncselekmények elkövetése, amelyeket súlyosságuknál, társadalomra való veszélyességüknél fogva a törvény ötévi vagy azt meghaladó szabadságvesztéssel fenyegeti büntetni	állam, nemzetközi szervezet kényszerítése, alkotmányos, társadalmi, gazdasági rend megzavarása, erőszakos megváltoztatása, lakosság megfélemlítése, személyek elleni erőszak alkalmazása, jelentős anyagi javak hatalomba kerítése, ezen célok eléréséért más meghatározott bűncselekmények elkövetése
Végső cél	anyagi haszonszerzés	a kikényszerített politikai stb. előnyök birtokában a hatalmuk (például vallási befolyásuk) megerősítése

Forrás: a szerző saját szerkesztése

Azonban lényeges különbség, hogy a konkrét terrortámadások hátterében mindig valamilyen politikai, ideológiai vagy etnikai motiváció található. Tevékenységeik többnyire erőszakos, élet elleni cselekményekben nyilvánulnak meg, amelyeknek célpontjai számos alkalommal a civil lakosság, hogy biztonságérzetüket megsemmisítve félelemben tartsák őket. A cél a lehető legnagyobb számú áldozattal járó cselekmény elkövetése, míg ezek az ismérvek a hagyományos szervezett bűnözésről nem mondhatók el. Ezt azért fontos megjegyezni, mert ez az egyik módja a tisztán terrorizmus és a profitorientált szervezett bűnözés megkülönböztetésének.

Leegyszerűsítve, egymás mellé, párhuzamba állítva a csoportok jellemzőit, az 1. táblázatban látható ismérvek állapíthatók meg.

Ha elkövetői oldalról nézzük, akkor azt tapasztaljuk, hogy a terrorcselekmények elkövetői igénylik a figyelmet, a média szerepe náluk rendkívül fontos. Céljuk, hogy az általuk elkövetett erőszak minél szélesebb körben nyerjen publicitást, míg a szervezett bűnözői oldal igyekszik cselekményeiket titokban tartani.

Az elkövetés tárgya, a konkrét áldozatok a terrorizmus részéről inkább szimbolikusak vagy véletlenszerűek, míg a szervezett bűnözők által támadott helyek, személyek mindig valamilyen célhoz kötöttek.[25]

[25] Várhalmi 2008.

A terrorista csoportok általában ideológiai vagy politikai indíttatásúak, míg a szervezett bűnözői csoportok profitorientáltak. Mindkettő titokban és általában ún. földalatti hálózatból működik. A terrorista csoportok gyakran kívánnak versenyezni a kormányokkal a legitimitásért, a szervezett bűnözői csoportok nem. Mindkettő erőszakkal és kegyetlenséggel lép fel – elsősorban a civil áldozatokkal szemben. A terrorista csoportok általában a média figyelmét keresik, a szervezett bűnözői csoportok nem. Mindkettő hasonló (bár nem teljesen átfedő) taktikát alkalmaz: A terrorista áldozatok általában kevésbé diszkriminatívak, mint a szervezett bűnözői csoportok által alkalmazott erőszak. Mindkét esetben erős a csoport ellenőrzése az egyén felett. Mindkettő fedőszervezeteket használ, például legális vállalkozásokat vagy karitatív szervezeteket.

Kriminológiai értelemben a szervezett bűnözés és a terrorizmus közötti alapvető különbség az elkövetők különböző motivációiban rejlik. A terroristák a társadalmi világ reformja, egy adott terrorista szervezet a reformra és az átalakulásra irányuló idealista célok elérése végett, a szervezett bűnözői csoport tagjai pedig a saját jövedelemszerzésük érdekében cselekszenek.[26]

Ez a meglehetősen egyszerű értelmezés segíthet a szervezett bűnözés és a terrorizmus közötti tényleges különbség meghatározásában. E definíció szerint a terroristák azt akarják, hogy tevékenységeik összhangban legyenek „erkölcsileg magasabb és tiszta" eszméikkel, míg ezek valójában meglehetősen ellentmondásosak. Az aktív terrorista szervezetek közül szinte egyiknek sem „tiszta a keze", hiszen többségük érintett vagy kapcsolatban van kábítószer- vagy emberkereskedelemmel, ami ellentmondásban van az iszlám tanításával.

A szervezett bűnözés és a terrorizmus között az egyik legnyilvánvalóbb különbség a végső céljukban, az alkalmazott taktikában-stratégiában, valamint a kivitelezésben rejlik. A terrorista cselekmények célja bizonyos politikai célok elérése tiltott és társadalmilag elfogadhatatlan eszközök segítségével. A szervezett bűnözés célja – túlnyomórészt gazdasági, nincs politikai dimenziója – a profit megszerzése, majd gazdasági-politikai hatalom kiépítése a szerzett nyereség legalizálása útján.

A kétfajta bűnözői csoport tevékenysége a „láthatóság" tekintetében is különbözik egymástól.

A szervezett bűnözői csoportok nem tárják fel nyilvánosan céljaikat, soha nem mutatják meg politikai törekvéseiket nyíltan. Arra törekszenek, hogy tevékenységüket „láthatatlanul" tartsák. Ezzel szemben a terroristák nemcsak nyíltan hirdetik meg céljaikat, hanem azért, hogy bizonyos társadalmi célcsoportoktól támogatást

[26] Berdal–Serrano 2002.

szerezzenek, hogy a céljuk megvalósításában való elkötelezettségük mindenki számára egyértelművé váljon.

A terrorista szervezeteknek szükségük van a lehető legszélesebb körű nyilvánosságra, hogy céljaikat hirdethessék. Ez publicitást igényel, amelynek megszerzéséért nemcsak az általuk valóban elkövetett cselekményekért vállalják a felelősséget, de esetenként olyanokért is, amelyekhez semmi közük nem volt.

Ezzel szemben a szervezett bűnözői csoportok tagjai soha nem vállalnak felelősséget a bűncselekményeikért, mert nem céljuk a publicitás, csak az, hogy a büntetőjogi felelősségre vonást elkerülve hajtsák végre cselekményeiket.

Gyakran értelmezik sajátosan azt, hogy a terrorizmus és a szervezett bűnözés ugyanazzal az ellenséggel vívja csatáit: az állammal, de viszonyuk az államhoz eltérő. Míg a terrorizmust a fennálló rendszerrel való állandó konfrontáció és a kormány megváltoztatására irányuló kísérlet vagy pusztán csak a megtorlás jellemzi; a szervezett bűnözés az állami szférába történő beszivárgásával, vesztegetésekkel igyekszik azt gyengíteni, illetve saját hasznára fordítani.[27]

Markáns ellentétjeik ellenére olykor keskeny az a vonal, amely megkülönbözteti a terrorista csoportokat a szervezett bűnözői csoportoktól. Bizonyos terrorista szervezetek által elkövetett bűncselekményeket a szervezett bűnözés finanszíroz, míg egyes pénzügyi hatalmat szerzett bűnszervezetek olyan politikai ambíciókat mutatnak be, amelyeket a terrorizmus segítségével igyekeznek megvalósítani.[28]

E kérdés részletes elemzése egy másik feltűnő hasonlóságot mutat: a terrorista vagy szervezett bűnözői csoport tagjainak hasonló a személyiségprofilja. Úgy tűnik, hogy a két entitás a tagjait a társadalmi vagy politikai csalódásoknak kitett és terhelt marginális társadalmi csoportokból toborozza. Ezeket az embereket az izgalom és a kockázatvállalás, a könnyű pénzszerzési lehetőség vonzza, nem fogadják el a társadalmi normákat.[29]

A terrorizmus és a szervezett bűnözés alapvető jellemzőinek elemzése számos hasonlóságot tár fel. Mindkettő törvény által büntetendő. Az illegális tevékenységek gyakran magukban foglalják a legújabb technológiai fejlesztésekkel való visszaélést, és a bűncselekmények elkövetése során rendszeresen alkalmaznak, használnak új csúcstechnológiát, csúcstechnológiás eszközöket például a kommunikációra vagy a konspirációra. Egy másik közös jellemző illegális tevékenységeik részletes tervezése, előkészítése, valamint a legmagasabb szinten megvalósított konspiráció. Mindkét kriminális csoport tiszteletben tartja a szigorú fegyelmet, amely magában foglalja a szigorú viselkedési szabályokat és a büntetés belső rendszerét az engedetlenség

[27] Mijalković–Bajagić 2012: 521.
[28] Mijalkovski 2003: 50.
[29] Bovenkerk–Chakra 2005: 9.

bármilyen formájával szemben. A szervezett bűnözést és a terrorizmust egyaránt tevékenységeik titkossága, az erőszak bizonyos célok vagy érdekek megvalósítása és a környezet megfélemlítése céljából történő felhasználása jellemzi.

Szervezettség

Amikor szervezetekről beszélünk, akkor legtöbbször egy hierarchikusan felépülő csoportra, társaságra vagy hivatalos szerv mintájára épülő alakulatra gondolunk, mint például a rendőrség vagy a katonaság.

A szervezett bűnözés korábban ismertetett definícióiban is megjelennek azok az elemek, mint az alá-fölé rendeltségi viszony, különböző szintű vezetők/vezetés, feladatmegosztás. Tipikus példája volt ennek Magyarországon a Magyar Róbert által vezetett és nevével „fémjelzett" „fekete sereg", amely elsősorban olyan etnikai alapon szerveződő szervezett bűnözői csoport volt, amely súlyos bűncselekmények elkövetése céljából jött létre.

Számos terrorszervezet modellje a hadsereg, amely szintén szigorú, rendfokozatokon és beosztásokon alapuló tekintélyelv alapján működik (például IRA[30], FARC[31] stb.). A kolumbiai Medellín és Cali kartellek, amelyek dominánsan az 1970-es években uralták a Dél-Amerika és az Egyesült Államok között folyó kábítószer-kereskedelmet, gyakran szintén hasonló alapon működtek. Minden nagy terror- vagy bűnszervezetnek van kijelölt vezetője, mint bármelyik hierarchikus alapon felépülő militáns szervezetnek. Kialakult azonban mindkét fajta szervezetben egy kevésbé formális, képlékenyebb hálózati struktúra is, amelyek dacolnak az osztályozással, és nagyobb döntéshozatali és cselekvési szabadságot, függetlenséget tesznek lehetővé közép- és alacsonyabb vezetői, és végrehajtói szinten is. Ennek okai elsősorban az utazási és kommunikációs technika fejlődésének tudhatók be. Az újfajta kommunikációs csatornák (internetalapú csevegőprogramok, online chatszobák, online játékok) egyrészt rejtettséget biztosítanak, másrészt bújtatott, gyors utasítást, feladat-végrehajtást, reakciót tesznek lehetővé.

[30] Irish Republican Army: Ír Köztársasági Hadsereg.

[31] Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia: Kolumbia Fegyveres Erői.

A SZERVEZETT BŰNÖZÉS ÉS A TERRORIZMUS, ILLETVE A TERRORISTA SZERVEZETEK KÖZÖTTI KAPCSOLAT

Miért kell figyelmet fordítani a terrorizmus és a szervezett bűnözés kapcsolatára?

„A szervezett bűnözés és főként annak a határokon átnyúló, súlyosabb formái növekvő kihívás elé állítják a társadalmat, a rendvédelmi és az igazságügyi szerveket. A szervezett bűnözői csoportok nemzetközi tevékenységének horizontját az EU bővítése, a schengeni övezet létrehozása, valamint a virtuális térben létrejött platformok kitágították. A csoportok felépítésében a nemzeti jelleg mellett egyre jobban érvényesül a transznacionális hatás. A szervezett bűnözés színterei, erői, eszközei és módszerei az elmúlt években átalakultak.

A szervezett bűnözés gazdasági és közigazgatási terjeszkedési kísérleteit az illetékes szervek folyamatos ellenőrzés alatt tartják és gátolják.

A technikai fejlődéssel és vívmányainak elterjedésével folytatódik a biztonságot veszélyeztető, nehezen kontrollálható nem állami szereplők – például szervezett bűnözői körök, nemzetközi terrorszervezetek, kiberbűnözői csoportok, szélsőséges vallási közösségek, magánbiztonsági cégek, egyes nem kormányzati szervezetek és egyéb transznacionális hálózatok – súlyának növekedése a nemzetközi biztonságpolitikában. Ezek mögött sokszor nehezen azonosítható érdekek és csoportok húzódnak meg, és könnyen szolgálhatnak rejtett állami szándékokat. Mindez átrendezi és áttekinthetetlenebbé teszi egyes térségek biztonsági helyzetét, ami hazánk számára is kihívást jelent. Veszélyforrás, hogy egyes nem állami szereplők – terrorszervezetek, terrorista csoportok, bűnszervezetek – is tömegpusztító fegyverek birtoklására és alkalmazására törekszenek, mivel velük szemben az elrettentés hagyományos módjai csak korlátozottan működőképesek."[32]

Sok európai országban a szervezett bűnözés és a terrorizmus közötti kapcsolat erősebb, mint valaha. Az európai dzsihádisták közel fele korábbi bűnöző. Bűncselekményeikből származó bevételeiket és kapcsolataikat fegyverek, hamis, hamisított dokumentumok beszerzésére és terrorista támadások finanszírozására használják fel.

Alain Rodier, a francia titkosszolgálat egy volt magas rangú tisztviselőjének véleménye szerint Nyugat-Európában olyan terrorista sejtek vannak alakulóban, amelyekbe felháborodott, csalódott migránsokat szerveznek be tapasztalt dzsihádisták. Ugyanakkor a terroristákkal üzletelő szervezett bűnözőknek nem áll érdekében, hogy a hatóságokat velük kapcsolatban információkkal segítsék. Ők a „háborús nyerészkedők", akik a velük folytatott kereskedelemből élnek. Amíg ebből nyereségük van,

[32] A Kormány 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

addig a szervezett bűnözés együttműködik a terroristákkal. Tehát ma a szervezett bűnözés a fegyverkereskedelemből, a migrációból, az olajüzletből, a műkincs- és kábítószer-kereskedelemből jelentős haszonra tesz szert, így érdeke az alaphelyzet (status quo) fenntartása.[33]

Mozgatórugók

Számottevő átfedés tapasztalható a terrorizmus és a szervezett bűnözés motivációi között.

Mindkettő csoportalapú tevékenység, és fontos szociális motívumok játszanak szerepet mind a terrorszervezethez, mind a szervezett bűnözői csoporthoz való csatlakozás terén, így a barátság, szolidaritás, együvé tartozás, státusz, etnikai hovatartozás stb.

Az 1-es számú kockázati faktor bármely típusú tevékenységben való érintettségben az, ha bármelyik tagnak valamely családtagja érintett.

A terroristák és a hagyományos bűnözők gyakran ugyanazokat a bűncselekményeket követik el – egyazon okból –, legalábbis a pénzügyi források tekintetében, amely például drogkereskedelem, bankrablás, illetve bármely gyors profittal kecsegtető bűncselekmény.

A különbség hosszú távon vehető igazán észre. A terroristák kiemelt támadásokat akarnak végrehajtani, amelyeknek célja a nyilvánosság érdeklődésének felkeltése, ezen keresztül a félelem, a bizonytalanság megteremtése, amely végül – reményeik és törekvésük szerint – valami szociális vagy politikai változás kialakításához vezet, vagy egyszerűen a hatalom megszerzéséhez (ISIS), amelyet követően az új struktúrát maguk alakítják ki (új rend). Ugyanakkor gyakran maguk is azt hiszik – egyes esetekben csak el akarják hitetni –, hogy egy bizonyos társadalmi csoport nevében tevékenykednek, amelyet meg kívánnak védeni vagy fel akarnak szabadítani, ezért gyakran az önfeláldozás legmagasabb szintjére irányuló (öngyilkos merénylet) szándékokat is kifejeznek.

Ezzel szemben a bűnözőket kizárólag a haszonszerzés, a pénz mozgatja, nem érdekli őket sem a publicitás, sem a politika, hacsak az nem hoz nekik hasznot (például Pablo Escobar[34] elnökválasztáson való indulási törekvése).[35]

[33] Dezső 2016.

[34] Pablo Emilio Escobar Gaviria (1949–1993) kolumbiai kábítószer-terrorista, a Medellín kartell alapítója és vezetője.

[35] Wither–Mullins 2016: 71.

A mexikói kartellek gyakran lefejezik riválisaikat, videóüzeneteket tesznek közzé, nyíltan vállalják cselekedeteiket, aminek célja azonban nem más, mint az ellenérdekű fél megfélemlítése, a terület, az üzleti befolyás védelme vagy mindkettő kiterjesztése céljából.

Hasonlóképpen követnek el a szervezett bűnözői csoportok alkalmanként politikai merényleteket is politikusok és más prominens személyek ellen, azonban ennek célja lehet saját maguk védelme és a tiltott ügyleteik, üzleteik, vállalkozásaik megvédése (például az olasz maffia, illetve a Vörös Brigádok által a volt olasz miniszterelnök, Aldo Moro 1978-as meggyilkolása stb.).[36]

A bűnözés és a terror kapcsolata, konvergenciája

A terrorizmushoz köthető személyek egyre több olyan bűncselekményt követnek el, amely elsősorban önmaguk mindennapi finanszírozása miatt szükséges, mivel az ehhez szükséges anyagi eszközöket, valamint a terrorcselekmény elkövetéséhez szükséges pénzt valahonnan elő kell teremteni.

A terror és bűnözés konvergenciájának korlátai is vannak – habár nem általános elrettentő faktor, de a dekonspiráció veszélye jelentős mértékben megnő, amikor a terroristák maguk követnek el önálló, nem terrorcselekményhez köthető bűncselekményt, valamint amikor együttműködnek olyan bűnözőkkel is, akik nem ugyanazon az ideológiai alapon szerveződtek, mint ők. A terroristák és a bűnözők akkor lépnek „szövetségre", és folytatnak együttműködést, ha az mindkét oldal számára előnnyel kecsegtet. Egyértelmű az, hogy a terroristáknak vannak bűnözői kompetenciái, viszont arra kevés bizonyíték van, hogy a terrorista taktikák bűnözői körökben terjednek.

Sok a példa a terrorizmus és a bűnözés közötti átfedésre, de nem bizonyított, hogy ezek az interakciók elmélyülnek, hosszabb ideig tartanának vagy számottevők lennének. Nincs arra sem egyértelmű bizonyíték, hogy ezek a szervezetek összeolvadnának, ami egy újfajta globális fenyegetés lenne.

Fentiek alapján legalább négyféle egymást átfedő kapcsolatot lehet beazonosítani a szervezett bűnözés és a terrorizmus között:

- interakció, átfedések, közös cselekvés, amikor a terroristák és a bűnözők érdekazonosság mentén együttműködnek, esetenként versenyeznek;
- eltulajdonítás/másolás (ún. copycat), amikor az egyik használja a másik módszereit (például a terroristák bűnügyi képességre támaszkodnak – a bűnözők a terroristák taktikáit használják);

[36] Wither–Mullins 2016.

- asszimiláció (beolvadás), amikor hibrid szervezetek jönnek/jöhetnek létre, amelyekben rendszeresen terroristák, illetve bűnözők is részt vesznek, és nehéz megállapítani, melyik a domináns tevékenység;
- transzformáció (átalakulás), amikor személyiségbeli (identitásbeli) változás jön létre az adott szervezetben.[37]

ÖSSZEFOGLALÁS

A szervezett bűnözés legsúlyosabb vetületei elsősorban a fegyvercsempészet, a kábítószer-kereskedelem, az emberkereskedelem és a jövedéki termékek illegális kereskedelme. Ez rámutat arra, hogy miért jelent igazából veszélyt a szervezett bűnözés, mivel ezek a tevékenységek önmagukban is destabilizálhatnak egy országot, egy térséget, és az emberi jogok súlyos megsértését is eredményezhetik, ami számos esetben erőszakos bűncselekmények elkövetésével jár együtt.

A jogelméletekben eddig is sok erőfeszítést tettek a terrorizmus és a szervezett bűnözés közötti kapcsolatrendszer feltérképezésére, vizsgálatára, megértésére és magyarázatára. Érzékelhető, hogy a gazdaság globalizációja kedvező feltételeket teremtett a terrorista szervezeteknek és a bűnözői csoportoknak, hogy összehangolják tevékenységüket, együttműködjenek és megosszák erőforrásaikat, míg a nemzeti és nemzetközi jogszabályok sajnos nem tartanak lépést a szervezett bűnözés és a terrorizmus fejlődésével, azok harmonizációja nem naprakész, nem elégséges. Nyilvánvaló, hogy ezeknek a jelenségeknek az egyetlen módja egyfajta olyan kölcsönös együttműködés, amely magában foglalja az adatcserét, a közös és egységes megközelítést a terrorizmus és a bűnözés közötti kapcsolatok „szakadására", valamint az érintett nemzeti és nemzetközi intézmények közös fellépését, beleértve ebbe a közös képzési rendszerek felállítását is. Ban Ki-moon volt ENSZ-főtitkár többször hangsúlyozta, hogy a nemzetközi közösségnek erre a problémára adott válaszának olyan koordináltnak és globálisnak kell lennie, mint amilyen az emberkereskedelem és a kábítószer-kereskedelem elleni küzdelem.

Minden nemzetközi szervezett bűnözési formáció és terrorista csoport konspiráltan működik. Mindkettő megfélemlítést, könyörtelenséget és erőszakot alkalmaz a többnyire polgári célpontok ellen. Hasonló taktikákat használnak, mint például az emberrablás, az emberölés és a zsarolás. Mindkét típusú szervezetben erős a csoport irányítása az egyén felett. Mindkettő az első műveleteket, például a törvényes üzletet vagy a jótékonysági szervezeteket használja, hogy elhomályosítsa

[37] Wither–Mullins 2016: 72.

tevékenységét és forrásait. Mindkét típusú bűnözői körnek leplezett, álcázott gazdaságokat és hálózatokat kell használnia az emberek, az áruk és a fegyverek, valamint a pénz mozgatására. A terroristák a meglévő bűnözői hálózatokat használják a logisztikai, beleértve a pénzügyi tevékenységek, műveletek végrehajtására is. Egyes terroristák akár fedőcégeket, vállalatokat, társaságokat hoznak létre a pénzmosáshoz, míg mások titkos tevékenységet folytatnak, és szövetséget alakítanak a szervezett bűnözői csoportokkal.

Napjainkban a terrorista csoportok és a szervezett bűnözői hálózatok közötti konvergencia olyan mértékű, hogy egyetlen népcsoport egyidejűleg bűnügyi és terrorjellegű szervezet is lehet. Például a csecsen terroristák elsődlegesen érdekeltek lehetnek egy független állam létrehozásában, ugyanakkor az instabilitás mértékének fenntartásában is, és a rendkívül jövedelmező bűncselekmények elkövetésében, valamint a kölcsönösen előnyös szövetségek megkötésében, fenntartásában. Ebben a tekintetben a terroristák a transznacionális bűncselekmények elkövetésével ugyan közvetlen üzleti tevékenységet folytatnak, azonban ezzel az ideológiájukat nem veszélyeztetik, kizárólag üzleti megállapodások köttetnek.

Ezután a terroristák közvetlenül vesznek részt a szervezett bűnözésben, de eltávolítják a közvetítőt, így tartva fenn az ideológiát anélkül, hogy azt felfednék. Az ideológia helyettesíti, majd felváltja a nyereségmotívumot. Nem utolsósorban a terrorista szervezetek elkezdték használni a törvényes vállalkozásokat, a civil szervezeteket (NGO-k[38]) az önálló bűncselekmények elkövetése kapcsán, valamint készség szintjén elsajátították a pénz határokon átnyúló mozgatását, a hawala rendszer használatát.

Az Európai Unió Gazdasági és Szociális Bizottsága az alábbi véleményt fogalmazta meg a civil társadalom részvételével kapcsolatosan a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni küzdelem tárgykörben:

„A terrorizmus és a szervezett bűnözés két külön probléma: a terrorizmusnak politikai céljai vannak, és az európai társadalmakra azok történelmének bizonyos időszakaiban sújt le, a szervezett bűnözés pedig közrendi, a társadalmat folyamatosan érintő probléma."[39]

Nemzetközi szinten találhatók átfedő területek a szervezett bűnözés és a terrorizmus között, mint például az illegális fegyver- és kábítószer-kereskedelem is. Az egyik ilyen jellemző terület például a zsarolás, amely bűncselekmény a terrorizmus és a szervezett bűnözés kapcsán mint jelenség figyelhető meg. A terrorista csoportok gyakran maffiajellegű szervezetekként fejtik ki bűnös tevékenységüket. Az általuk

[38] Nongovernmental organization: nem kormányzati szervezet.

[39] Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2006.

így elkövetett bűncselekményekből: kábítószer-, fegyver- és emberkereskedelemből, hitelkártyacsalásokból, rablásból, zsarolásokból, tiltott szerencsejátékok szervezéséből, ezek elkövetéséből származó jövedelemből finanszírozzák önmaguk fenntartását, valamint magát a terrorcselekmény elkövetését.

A szervezett bűnözés alapvető érdeke a törvény és az igazságszolgáltatás kijátszása, a jogállamiság hatókörének csökkentése velük szemben, egy más, „törvényen kívüli" vagy saját, sajátságos törvényekkel rendelkező, az állam hatókörén kívüli, „párhuzamos társadalom" létrehozása.

Európa bizonyos, például a közelmúltban háború sújtotta részein mind a szervezett bűnözőkkel, mind a terroristákkal összefüggésbe hozható csoportok, társadalmi szervezetek (például Bosznia és Hercegovina) törekvéseikkel igyekeznek elérni az állam meggyengítését a terror és a korrupció mesterségesen magas szinten tartásával, valamint törekvésükkel a politikai rendszer megváltoztatására.

A terrorizmus és a szervezett bűnözés által előidézett problémák megoldására az egyik válasz annak a fajta jogállamiságnak a megvalósítása, amely az erről azonosan gondolkodó nemzetek bevonásával, közös értékrendjük mentén, közös védelmi vonal kialakításával biztosítja a biztonság, biztonságérzet és szabadság egyensúlyát, a rendészeti, titkosszolgálati és igazságügyi szervek közös fellépését ezen feszítő és súlyos társadalmi problémák ellen, a megszüntetésük érdekében.

A terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni küzdelem operatív része az állam feladata (különösen a rendvédelmi-rendészeti: köztük a határrendészeti, vámigazgatási, valamint a titkosszolgálati, illetve igazságügyi szerveké), amelyeknek olykor egyenként, olykor egymással együttműködésben garantálniuk kell polgáraik szabadságát és biztonságát. Az állami intézkedéseknek meg kell őrizniük a szabadság és a biztonság közötti egyensúlyt, tiszteletben kell tartaniuk az alapvető értékeket (emberi jogok és egyetemes szabadságjogok) és a demokratikus értékeket (mint a jogállamiság alapértékei).[40]

A terrorizmus és a szervezett bűnözés helyi és globális szinten is a legjobban konspirált tevékenységet takaró bűnözési formákkal jár együtt.

A szervezett bűnözés és a terrorizmus összefüggéseinek, kölcsönhatásainak vizsgálatából megállapítható, hogy a terrorista csoportok és tagjaik az eszmerendszerükön, kapcsolatrendszereiken, valamint a szükségleteik finanszírozásán keresztül közvetett vagy közvetlen módon kapcsolatba kell hogy kerüljenek a nemzetközi szervezett bűnözés más területeivel, amelynek során esetenként maguk is szervezett bűnözői tevékenységet folytathatnak.

[40] Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2006.

A szervezett bűnözés, a terrorizmus erői azonban továbbra is jelentősen különböznek egymástól, elsősorban azok célkitűzései és elkövetési magatartásuk alapján. Mindkét csoport tevékenysége nehezen kiszámítható és felderíthető. Éppen ezért kell folyamatosan monitorozni a tevékenységeiket, hiszen az ellenük való sikeres fellépés egyik feltétele a közöttük lévő kapcsolatrendszer megállapítása, a csoportok feltérképezése, bomlasztása a rendelkezésre álló eszközökkel, módszerekkel.

Nem szabad már külön kezelni a terrorizmustól a pénzmosást, és a szervezett bűnözéstől az embercsempészetet sem. Fel kell ismerni, hogy ezen egymáshoz kapcsolódó szervezetek ismeretének, illetve a létrejött biztonsági kihívásoknak nemcsak a bűnüldözői, hanem a nemzetbiztonsági szemléletű tevékenységben is érvényesülni kell.

Létezik olyan nézet,[41] amely szerint a titkosszolgálatok által alkalmazott eszközök hatékonyabban váltják ki az elérni kívánt eredményt, mint a hagyományos erőszak-, illetve rendvédelmi szervezetek.

A szervezett bűnözés és a terrorizmus esetében is igaz, hogy az ellenük történő hatékony fellépés, az ellenük történő küzdelem akkor eredményes, ha rendelkezünk a velük kapcsolatos releváns információkkal, be tudjuk részben vagy egészben azonosítani tagjaikat, a csoportot, a szervezeten belüli hierarchiájukat.

Az ellenük történő eredményes fellépés igazából csak összehangolt, szoros, azonos értékeken és célokon nyugvó, nemzetközi együttműködéssel megvalósuló, a rendelkezésre álló társadalmi, bűnügyi, titkosszolgálati, gazdasági és politikai összefogással, az eszközök és módszerek széles körű, mindenre kiterjedő alkalmazásának lehetőségével jelenthet reális, megbízható és hosszú távú megoldást. A nemzetbiztonsági és a terrorelhárító szolgálatok, titkosszolgálatok tevékenységének társadalmi megítéltsége is nagymértékben függ attól, hogy e kétfajta fenyegetéssel szemben milyen hatékonysággal tudnak fellépni, mennyire képesek megelőzni a bűncselekményeket (prevenció).

FELHASZNÁLT IRODALOM

Berdal, Mats – Serrano, Mónica (2002): *Introduction.* In Berdal, Mats – Serrano, Mónica (szerk.): *Transnational Organized Crime and International Security.* London: Lynne Rienner Publishers, 1–11. Online: https://doi.org/10.1515/9781626370197

Bovenkerk, Frank – Chakra, Bashir Abou (2005): Terrorism and Organized Crime. *Forum on Crime and Society,* 4(1–2), 3–16.

Dános Valér (1999): *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll.* Budapest: Corvina.

41 Matus 2003.

Dezső András (2016): A csalódott migránsokból szervezhetnek terrorista sejteket. *Index,* 2016. március 9. Online: https://index.hu/kulfold/2016/03/09/francia_exhirszerzo_az_indexnek_a_csalodott_migransokbol_szervezhetnek_terrorista_sejteket

Gellér Balázs – Holl án Miklós (2004): *A szervezett bűnözés arcai.* Budapest: Rejtjel.

Istvanovszki László (2015): A szervezett bűnözés elleni harc új stratégiája és taktikája. *Hadtudomány,* (1–2), 139–143. Online: https://doi.org/10.17047/HADTUD.2015.25.1-2.139

Kancsal Kitti (2013): Terrorizmus egykor és ma – avagy a büntetőjog eszközei a terrorizmus elleni harcban. *ujbtk.hu,* 2013. február 7. Online: https://ujbtk.hu/dr-kancsal-kitti-terrorizmus-egykor-es-ma-avagy-a-buntetojog-eszkozei-a-terrorizmus-elleni-harcban/

Kiripovszky Csaba (2007): Az emberkereskedelem és a szervezett bűnözés kapcsolata a prostitúció tükrében. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények,* 8(Különszám), 75–81.

Kovačević, Sreten (1992): *Terorizam i Jugoslavija (Terrorism and Yugoslavia).* Belgrád: Arkada.

Kussbach Erich (2015): *Nemzetközi és európai büntetőjog.* Budapest: Szent István Társulat.

Matus János (2003): *Hatalom, konfliktus és kooperáció a nemzetközi rendszerben.* Terror és háború képei a médiában konferencia, 2003. január 31.

Mijalković, Saša – Bajagić, Mladen (2012): *Organizovani kriminal i terorizam (Organized Crime and Terrorism).* Belgrád: Kriminalističko policijska akademija.

Mijalkovski, Milan (2003): *Terorizam i protivteroristička borba (Terrorisms and Antiterrorist Activities).* Belgrád: Vojna Akademija.

Nyitrai Endre (2015): A szervezett bűnözés története. *Rendvédelem-történeti Füzetek,* 25(43–44–45–46), 47–62. Online: https://doi.org/10.31627/RTF.XXV.2015.43-44-45-46N.47-62P

Répási Krisztián (2018): Az Európai Unión belüli terrorizmus tendenciái és jellegzetességei a TE-SAT 2018 kiadvány tükrében. *Stratégiai Védelmi Kutatóközpont – Elemzések,* (16). Online: https://www.researchgate.net/publication/326958157_Az_Europai_Union_beluli_terrorizmus_tendenciai_es_jellegzetessegei_a_TE-SAT_2018_kiadvany_tukreben

Várhalmi A. Miklós (2008): Az új nemzetbiztonsági kihívások hatása a nemzetbiztonságra, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmusra és a szervezett bűnözésre. *nemzetbiztonsag.com.* Online: https://www.nemzetbiztonsag.com/docs/tanulmany/nemzetkozi_terrorizmus.pdf

Wither, James K. – Mullins, Sam (2016): *Combating Transnational Terrorism.* Szófia: Procon.

Egyéb források

2006. évi CI. törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény kihirdetéséről (2019. 03. 25. hatályos állapot)

A Kormány 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (2006): A civil társadalom részvétele a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni küzdelemben. *Az Európai Unió Hivatalos Lapja,* 2006. december 13., 147–156. Online: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:318:0147:0156:HU:PDF

Laufer Balázs

AZ ÉGHAJLATVÁLTOZÁS OKOZTA KONFLIKTUSOK ÉS A GLOBÁLIS FELMELEGEDÉS HATÁSA A TERRORIZMUSRA

BEVEZETÉS

Az éghajlatváltozás számos, mára jól ismert közvetlen problémát okozhat. Ilyen a víz vagy a termőterület eltűnése egy adott területen. Széles körben téma a tudományos életen túl a közvéleményben is a klímaváltozásból fakadó migrációs kihívások[42] és kockázatok összessége. Valójában közvetlen migrációs hullám, pontosabban a természeti változásból közvetlenül és azonnal fakadó kényszermigráció ritka. Ilyen lehet egy folyón hirtelen esőzésből fakadó villámárvíz, egy gát átszakadása vagy egy állóvíz vízszintjének megemelkedése, ami az élet védelme érdekében menekülésre készteti az ott lakókat. A jellemzőbb mégis az, amikor az éghajlatváltozás lassú, de folyamatos megvalósulásának következményei (például az elsivatagosodás) miatt az emberek más, élhetőbb területek irányába vándorolnak.[43]

Az éghajlatváltozás hatásai akár maguk is, vagy a fenti kényszermigráción keresztül erőszakos konfliktusokat okozhatnak, potenciálisan terrortámadásokat is akár, de vélhetően aktuálisan nem ez a jellemző. A polgárainak biztonságot nyújtani nehezen tudó, gyenge államok ugyanakkor jelentősen kitettekké válhatnak a klímaváltozás hatásainak, és ezt az állami legitimitást elvitató terrorszervezetek a maguk erősítésére is kihasználhatják. A természeti változásokból fakadó, szűkülő erőforrások erőszakos konfliktusok sorát okozhatják, ennek keretében a terrorizmus is felerősödhet. Kérdésként merült fel: a globális éghajlatváltozás közvetlenül erősíti a terrorizmust, vagy elsősorban a társadalmi hatásain keresztül? Vajon a globális

[42] A témában számos szakmai vagy a médiában használt fogalom „kering", ilyen például a klímamenekült fogalma. Mivel a menedékjog nemzetközi, hazai jogi normái között nem szerepel az éghajlatváltozásból fakadó „üldöztetés", ezért, illetve számos egyéb ok miatt, a menekült fogalmába a jelenlegi tudományos felfogás szerint nem illeszthető. Más elnevezések is ismertek: például a lakóhelyét környezeti okból elhagyni kényszerülő (személyek), vagy ilyen kísérlet a menekültjogot kikerülő klímamigráns kifejezés. Az éghajlatváltozással összefüggő migráció lehet egy olyan gyűjtőfogalom, amely képes az éghajlatváltozás és az emberi mobilitás kérdését jól leírni. Jelen tanulmánynak nem célja a klímaváltozásból fakadóan lakóhelyüket áthelyező vándorok jogi helyzetének definiálása, ehhez lásd: Horváth 2018: 246–252.

[43] Horváth 2018: 246.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_05

felmelegedés már eddig is negatívan befolyásolta a konfliktusokat, vagy ez a közeli jövőben válik egyértelművé és érzékelhetővé?

Hipotézisem szerint a gyenge vagy működésképtelen államok szenvedik el leginkább az éghajlatváltozásból fakadó negatív hatásokat, esetükben ezek társadalmi konfliktusokban is testet öltenek. Úgy vélem, a klímaváltozás erősödése növelni fogja a konfliktusokat a világban, és vélhetően igaz az a hipotézis, miszerint az erőszakos konfliktusok során a gyenge, alapvető erőforrásokkal szűkösen rendelkező csoportok kiszolgáltatott helyzetükben könnyebben fordulnak radikális megoldások, így a terror eszköze felé. Törekszem rövid áttekintést adni a fenti terrorisztikus jelenségeken túl mindazon jelenségekre, amelyek a globális környezetszennyezés (vagy rombolás) és a terrorizmus kapcsolatát mutatják.

A tanulmány a globális éghajlatváltozásból fakadó konfliktusok és a terrorizmus kérdéskörét a hazai és nemzetközi szakirodalmon, hazai és egyes külföldi nemzeti biztonsági stratégiákon vagy stratégiai dokumentumokon keresztül kísérli meg feltárni.

A GLOBÁLIS ÖKOLÓGIAI VÁLSÁG ÉS ÉGHAJLATVÁLTOZÁS

Glied Viktor a globális környezetvédelmi mozgalomról írt könyvében találóan írta le – jelen tanulmány szempontjából is – a Föld és benne az ember helyzetét:

> „A 21. század egyik legfontosabb kérdése, hogy az emberiség meg tud-e birkózni az egyre súlyosabbá váló globális környezeti és társadalmi problémákkal, egyúttal át tudja-e alakítani gondolkodását és magatartását egy fenntarthatóbb, élhető jövő érdekében… Az 1960-as évekre egyre nagyobb méreteket öltő, valamint egyre szembetűnőbb környezetszennyezés és környezetrombolás, a környezeti javak felélése, a fosszilis energiahordozók és egyéb nyersanyagok növekvő ütemű kiaknázása, az észak- és kelet-európai savas esők, a – főként fejlődő és átalakuló világot érintő – rohamos tempójú népességnövekedés, a fenntarthatatlan gazdálkodás és a pazarló életmód okozta ökológiai – természeti és épített környezeti – változások, később az ember okozta (antropogén) tényezőkre is visszavezethető globális éghajlatváltozás, továbbá a mindezek kapcsán fellépő környezeti szűkösség jelentős politikai, társadalmi és gazdasági változásokat indítottak el világszerte."[44]

Az ember és a környezet viszonyában évezredek óta látható, hogy a cselekvő egyén akarata és célja, annak megvalósítása mindig is „hatékonyan" alakította át a maga

[44] Glied 2016: 5.

körüli világot, befolyásolva a természetet. Ez ugyanakkor az ipari forradalomig korlátozottan jelentkezett, főként a népesség viszonylag csekély száma és az alkalmazott technológiák miatt. Az elmúlt évszázadban ugyanakkor az emberiséggel és annak a környezetre gyakorolt nyomásával, vagyis az ember tevékenységével szinte „megtelt" a bolygó (lásd Boda bevezetőjét a *Globális ökopolitika* című könyvéhez), és ez a környezetterhelés mára problémák forrását okozza bárhol, vagyis az ökológiai válság mára globálissá vált.[45]

Az emberek alkotta társadalmak és a környezet problémái a 20. század utolsó harmadára nyilvánvalóvá váltak, összekapcsolódásuk és egymást erősítő hatásuk mára globális válaszokat követel. A sor nem teljes, de néhány példán keresztül látható, miért is nevezzük a helyzetet globális ökológiai válságnak: a levegő és a víz ipar általi szennyezése, előbbi a gyárak és erőművek kibocsátásán túl az urbanizációból fakadó további terheléssel és a közlekedés okozta szennyezéssel együtt. A légkör felmelegedése, az üvegházhatású gázok kibocsátása és az ózonréteg elvékonyodásának és védekező szerepének csökkenése a viták ellenére minden bizonnyal jelentős szerepet játszik a klímaváltozás kialakulásában.[46]

A leginkább egyértelmű és világos problémák a légkörhöz kapcsolódnak, mivel a levegő a legmobilisabb szállítóközeg, gyorsan, nagy távolságra és szinte korlátok nélkül képes eljutni (míg a víz útját például befolyásolhatja a domborzat). Rakonczai két alapvető következményt vázolt fel: egyrészt a légkörbe kerülő szennyezés nem, vagy nem kizárólag ott okoz gondot, ahol a szennyezés történik. Másrészt a hosszú légköri tartózkodású légszennyezők a levegővel elkeveredve globálissá teszik a helyi és regionális hatásokat.[47]

A Föld növekvő népességének vízigénye további súlyos problémát okoz. A fentiek kényszermigrációt idézhetnek elő, az emberek a környezetváltozás miatt elhagyni kényszerülnek lakhelyüket.

A légköri változások, a klímaváltozás és következményei a mérsékelt égövben is negatívan hatnak: például a csapadék és a párolgás viszonyrendszere kapcsán Mika János tanulmányában megállapítja, hogy a talaj nedvességtartalma a szárazföldek nagyobb hányadában csökken, még olyan területeken is akár, ahol pedig nő a csapadékbevétel (ugyanis a párolgási veszteség a nagyobb hőhullámok alatt jelentősebb). A mérsékelt szélesség mentén például így van, mivel a hőmérséklet emelkedése a meghatározóbb.[48]

[45] Boda 2004: 5–17.
[46] Glied 2016: 15.
[47] Rakonczai 2021: 76.
[48] Mika 2020: 14.

A környezet drámai változása, például a tengerek elszennyeződése, a műanyag mikroméretű szemcséinek megjelenése (a levegőben, vízben vagy akár a talajban), az emberi (kommunális) és ipari vagy a nukleáris hulladék elhelyezésének dilemmái, továbbá a társadalmak energiafüggősége, és összességében a javak szűkössége (korlátai) mind társadalmi problémákat és konfliktusokat is előidéz. Mindezt tovább rontja a globális kapitalizmus fogyasztói társadalmakra épülő rendszere, ahol a számos sérülékenységen túl (például az ellátási láncok esetén) az egyén és a közösség viszonya az okoseszközök és közösségi platformok, de a gyors és olcsó közlekedés mentén is radikálisan alakul át. A globális környezeti és társadalmi krízisben az egyes, évtizedekkel korábban lokálisan megmaradó válságok, mint például egy járvány könnyen és gyorsan globalizálódhat, amint azt a Covid–19 esetében meg is tapasztalta az emberiség.[49]

AZ ÉGHAJLATVÁLTOZÁS OKOZTA BIZTONSÁGI KOCKÁZATOK ÉS POTENCIÁLIS KONFLIKTUSOK

A Biden-adminisztráció dokumentumai

A közbeszéden és a tudományos világon túl (sőt a zöldmozgalmak és más társadalmi csoportok, civil szervezetek tiltakozó, befolyásoló vagy partneri, bizalomépítő megmozdulásait és céljait túllépve) számos országban immár a hatalmi establishment, a kormányzó pártok és politikai erők egy része is zászlajára tűzi a klímaváltozás elleni küzdelmet.[50] Az Amerikai Egyesült Államokban a Biden-adminisztráció, vagy ahogy saját kommunikációjukban jelzik, a Biden–Harris-adminisztráció[51] első éve az orosz–ukrán háború kirobbanását közvetlenül megelőző időszakig (2021. januártól 2021. december–2022. januárig) hangsúlyosan kezelte az éghajlatváltozásból fakadó

[49] Glied 2016: 15–17.

[50] Glied jelzi, hogy amennyiben zöldpárt vagy a környezetvédelmet fontosnak tartó politikai erő bekerül az adott ország törvényhozásába, megvan az esély, hogy az ökológiai kérdések a nagypolitika szintjén is láthatóbbak legyenek. Könyvének megírása óta néhány, példaként felsorolt országban, így Németországban a zöldpárt koalíciós partnerként 2021 decemberében be is lépett a regnáló kormányba, lásd a jelzőlámpa koalíciót. Glied 2016: 104; A környezetvédelem ugyanakkor folyamatosan épül már be az egyes ágazati politikákba is. Glied 2016: 114.

[51] The White House 2021a. (Az éghajlat prioritása a külpolitikában és a nemzetbiztonságban). Az alelnök személyének megjelenítése a radikális baloldali erőknek és szavazótábornak szól.

veszélyek kérdéskörét.[52] Az amerikai elnök már 2021 júliusában figyelmeztetett, hogy a klímaváltozás a teljes emberiségnek szóló riasztás.[53] 2021. október 21-én a Fehér Ház közleményt hozott nyilvánosságra *Fact Sheet: Prioritizing Climate in Foreign Policy and National Security* címmel, amely a prioritási sorrendben előtérbe helyezte az éghajlatváltozás jelenségét, megállapítva, hogy az ökológiai válság a nemzeti biztonságot[54] veszélyeztető tényezővé lépett elő. Ahogy a sajtóközlemény szövege részletesen bemutatja, az elnöki állásfoglalást és politikát több, kormányzati ügynökség és minisztérium által kiadott (ún. szektoriális logika mentén készült) részletes elemző-értékelő jelentés alapozza meg.

A közlemény úgy fogalmaz, hogy az október 21-i politikai lépésekkel teljesítették két korábbi rendelet azon követelményét, hogy az éghajlati válságot helyezzék az Egyesült Államok külpolitikájának és nemzetbiztonságának középpontjába.[55] Az alábbi dokumentumok születtek meg az USA kormányzati apparátusában a 2021. októberi bejelentésekre időzítve:

Az Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma (Pentagon) klímakockázati anyaga[56] azt állapítja meg, hogy az éghajlatváltozás átalakítja a geostratégiai (hadászati), hadműveleti és harcászati, taktikai környezetet egyaránt, kockázatok elé állítva az USA és a szövetségesek haderejét.

A Nemzeti Hírszerzési Igazgató Hivatala (Office of the Director of National Intelligence, ODNI) kiadta a klímaváltozás témájában az elsőm ún. Nemzeti Hírszerzési

[52] Bár az orosz–ukrán háború, valamint Tajvan és a népi Kína viszonyának kérdése a klaszszikus geopolitikai érdekek mentén történő fellépést és a nagyhatalmi külpolitikát „hozta vissza", a Biden-adminisztráció 2022-ben is számos lépést tett a klímaváltozás elleni küzdelem terén. 2022 augusztusában az elnök aláírt egy törvényt (az ún. inflációcsökkentő törvényt). Bodnár 2022. Ezt követően a Fehér Ház 2022. szeptember 8-án kiadott közleményében jelezte, hogy a Biden–Harris-adminisztráció egy tájékoztató portált hozott létre az éghajlatváltozás hatásainak témájában. A website az alábbi linken érhető el: https://resilience.climate.gov/

[53] Molnar 2022.

[54] A national security esetében a nemzeti biztonság kifejezést használom magyarul, míg a nemzetbiztonság alatt az intelligence-t értem, vagyis a nemzetbiztonsági szolgálatokat, titkosszolgálatokat, szűkebb értelemben hírszerzést és az általuk végzett munkát vagy terméket.

[55] Ezt ugyanakkor a 2021. november–decemberben felgyorsult orosz agressziós tervek, majd a 2022. február 24-i, Ukrajnát megcélzó orosz támadás és az orosz–ukrán háború mégis erőteljesen felülírta.

[56] Department of Defense, Office of the Undersecretary for Policy (Strategy, Plans, and Capabilities) 2021.

Becslést (National Intelligence Estimate, NIE), amely egy széles adatgyűjtésen alapuló össznemzeti hírszerzési elemző dokumentum.[57]

Az USA-ban a NIE testesíti meg az ún. hírszerzői becslés típusú elemzői terméket. Elkészítésük két célt szolgál: az egyik a trendek felvázolása, azaz látható legyen, milyen változások várhatók adott témában a következő években, a másik cél pedig annak biztosítása, hogy a teljes hírszerző közösség, és ne csak egy szolgálat, például a CIA (Central Intelligence Agency – Központi Hírszerző Ügynökség) álláspontja jelenjen meg az anyagban. A jelentés nem feltétlenül a jövő előrejelzése, sőt inkább annak bemutatása, hogy milyen lehetséges kimenetelei vannak egy jelenségnek. Ezért olykor több szcenáriót is tartalmaz az adott becslés, és a jövő helyett inkább az egyes verziók bekövetkezésének valószínűségére helyezi a hangsúlyt.[58] A NIE-k rendszerét számos kritika érte, politikai viták és szakmai változtatások kísérik létét (lásd például a később részleteiben nyilvánosságra hozott, a szigorúan titkos minősítés alól feloldott becslést az iraki tömegpusztító fegyverekről, az ún. Irak-NIE-t[59]).

Az ODNI felügyelte az éghajlatváltozásról szóló NIE kidolgozását. A NIE az amerikai hírszerző közösség, az ún. Intelligence Community (IC) konszenzusos értékelése, és az IC mind a 18 szervének álláspontját tükrözi. [Haines igazgató 2021. október 20-án írta alá, ezzel megfelelve a 14008. számú rendelet 103. szakasz (b) bekezdésének.][60]

A klímaváltozásról szóló, a hírszerző közösség által írt jelentés a korábbi becslésektől eltérően ezúttal teljes terjedelmében nyílt, és a világhálón is elérhető, és a *Climate Change and International Responses Increasing Challenges to US National Security Through 2040* címet kapta.[61] A jelentés kapcsán szükséges megállapítani, hogy nem jut olyan következtetésre, miszerint az éghajlatváltozás és a terrorizmus között közvetlen ok-okozati összefüggés lenne. Rávilágít ugyanakkor számos olyan jelenségre, amelyek elsősorban országok, nemzetek közötti konfliktusokat válthatnak ki, illetve részletesebben kifejti, hogy a klímaváltozásnak jobban kitett fejlődő országokban okozhat belső feszültségeket, amelyek főként az éghajlatváltozásból

[57] Lowenthal 2017: 193–251. Lowenthal részletesen bemutatja, hogy a titkosszolgálatok elemző részlegei milyen típusú termékeket készítenek és juttatnak el a fogyasztókhoz (akik többnyire a politikai döntéshozók vagy egyéb állami, katonai vezetők). Lehetnek írásbeli és szóbeli tájékoztatók, ezen kategóriákon belül számos egyéb típus létezik. A leginkább ismert elemzői műfaj a napi hírszerző jelentés, amelyet a döntéshozó minden reggel megkap, benne az aktuális információkkal.

[58] Lowenthal 2017: 230.

[59] National Intelligence Estimate 2002. A következő linken látható a teljes folyamat és a szenátusi vizsgálóbizottsági jelentés: https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB129/index.htm

[60] The White House 2021a alapján.

[61] National Intelligence Estimate 2021.

fakadó hatások nem megfelelő szintű kezeléséből fakadhatnak. A NIE három fő megállapítást tett, ezek röviden:

- A nemzetközi feszültségek az ökológiai válság súlyosbodásával növekedni fognak, a viták középpontjába az kerül, ki viseli a felelősséget a gondokért, ki és mit, illetve mikor fizet; az országok versenyezni fognak az erőforrások kontrolljáért és azért, hogy uralják a tiszta energiára való átmenethez szükséges új technológiákat.
- A klímaváltozás fokozódó fizikai hatásai az egyes államokat saját érdekeik védelmére késztetik, ami növeli a köztük lévő konfliktusok esélyeit, a geopolitikai erőterek közötti rivalizálások fellobbanását. Az északi-sarkvidéki jég olvadása erősíti az ott található természeti erőforrásokhoz való hozzáférésért folyó stratégiai versengést. Másutt az emelkedő hőmérséklettel együtt bekövetkező egyre extrémebb hatások növelik a konfliktusokat a víz és a migráció kapcsán, ami már 2030 után várható. Egyes államok egyoldalúan saját érdekeik mentén befolyásolni kívánják majd az éghajlatot (a NIE ezt geoengineering jelenségnek hívja, ilyen lehet például a fényvisszaverés növelése mesterséges anyagoknak, aeroszoloknak a légkörbe való fecskendezése által).
- 2040-ig az amerikai hírszerzői becslés szerint a fejlődő országok fogják az éghajlatváltozás hatásait leginkább elszenvedni, mivel kevésbé képesek az új kihívásokhoz, körülményekhez alkalmazkodni, a változásokra érdemben és hatékonyan reagálni, így ezen országok esetében az ökológiai válság fokozza az instabilitást, és akár belső konfliktusok is kirobbanhatnak.

A gyenge vagy működésképtelen államok problémái

A fent hivatkozott amerikai nemzetbiztonsági stratégiai dokumentum[62] számos új, az amerikai nemzetbiztonsági helyzetet kihívásként érintő jelenséget részleteiben tárgyal. Ilyen a korábban összefüggő jégmező olvadása és fokozatos visszahúzódása az Északi-sarknál, amely a közeljövőben tovább fogja növelni várakozásaik szerint a nagyhatalmak közötti stratégiai versengést. A Föld más tájain pedig fokozódni fognak a víz és a migráció komplex kapcsolatrendszeréből fakadó problémák. A határok átlépése tömegesebbé válik, mivel az olyan éghajlati hatások, mint az elhúzódó aszályok vagy az intenzívebb ciklonok és az azokat kísérő viharhullámok, majd villámárvizek további stresszfaktorok az ott élő, és sokszor a rossz kormányzástól, az erőszakos konfliktusoktól és a környezet rombolásától már amúgy is szenvedő

62 National Intelligence Estimate 2021.

lakosság számára. Emellett a tehetősebb és technológiailag fejlettebb országok részéről az egyoldalú beavatkozások a légkörbe, az ún. geoengineering törekvések, bár lokálisan hasznosak lehetnek, máshol további problémákat okozhatnak.[63]

Jelen tanulmány szempontjából leginkább releváns a NIE harmadik kulcsfontosságú megállapítása, amely szerint a fejlődő országok, és ezeken belül is az ún. rendkívül sérülékeny országok csoportja fogja az éghajlatváltozás hatásait leginkább elszenvedni. Az amerikai hírszerző közösség tizenegy országot, továbbá két teljes régiót azonosított, mint olyan entitásokat, amelyek különösen sérülékenyek a klímaváltozás hatásaira, és nem vagy nagyon korlátozottan képesek megelőzni, vagy mérsékelni az ebből fakadó további károkat és veszélyeket. (Ezt értékelésem szerint úgy is lehet érteni, hogy a felsorolt tizenegy ország nem abszolút értelemben a legsérülékenyebb, de az amerikai érdekek szempontjából ezen országok helyzetének romlása különösen aggasztó számukra.)

A tizenegy országból öt Dél- és Kelet-Ázsiában található, ezek: Afganisztán, Burma, India, Pakisztán és Észak-Korea, míg további négy ország Közép-Amerikában és a Karib-térségben, ezek: Guatemala, Haiti, Honduras és Nicaragua. A listán szerepel még további két ország: Kolumbia és Irak. A két régió pedig a közép-afrikai országok csoportja és kis csendes-óceáni szigetállamok. A növekvő népesség és a már meglévő politikai instabilitás miatt a migrációs potenciál már eddig is jelentős volt Közép-Afrikából, így Burkina Faso, Niger, Csád, Dél-Szudán, Etiópia, Közép-afrikai Köztársaság, a Kongói Demokratikus Köztársaság, Kongó, Angola olyan összefüggő térséget alkotnak, ahol a klímaváltozás hatásai jelentősen súlyosbíthatják a meglévő kihívásokat és kockázatokat, illetve újratermelhetik azokat.[64]

A problémák számosak lehetnek: a nem hatékony vízgazdálkodás következtében a csökkenő vízkészletek negatív hatást gyakorolnak majd az élelmiszer-ellátottságra a mezőgazdaság akadozó színvonalán keresztül, amely további általános egészségügyiszínvonal-romlásban ölthet testet. A növekvő népesség és egyúttal növekvő méretű gazdaság energiaigénye is magasabb, de a klímaváltozás az infrastruktúrára és az erőművekre gyakorolt negatív hatásai ezt akadályozhatják (például a hűtővíz eljuttatása az áramtermelő erőműig, vagy akár magának az adott erőműnek a hatékonyságát csökkentő hőmérsékleti hatások stb.). Közép-Amerikában az évekig elhúzódó szárazságok, majd hirtelen esőzések jelentősen csökkentették a bab- és kukoricahozamokat, így a térségben az élelmiszer-ellátás bizonytalansága okozhat további gondokat. A jelentős esőzések, intenzív ciklonok hatásaiként a vizek elszennyeződése a modellek szerint különböző fertőzésekhez, egyéb betegségek

63 National Intelligence Estimate 2021: 11–15.

64 National Intelligence Estimate 2021: 11–14.

elterjedéséhez vezethet (például a szúnyogok által terjesztett dengue-láz). Az ilyen jelenségek előfordulási esélyének növekedése a következő időszakban várható Afganisztánban, Pakisztánban, Indiában, valamint Guatemalában, Haitin, Hondurasban és Irakban egyaránt. Dél- és Közép-Ázsiában a megnövekedett hőmérséklet a jelentősebb csapadékmennyiséggel párosulva növelheti a különböző – például moszkitó szúnyogok által terjesztett – járványok kirobbanásának esélyét.[65]

A Fehér Ház kiadott egy alapvetően migrációs tárgyú dokumentumot[66] is, amely a klímaváltozásnak a migrációra gyakorolt hatásait vizsgálja, és rávilágít az éghajlatváltozásból következő, növekvő kockázatokra és összefüggésekre. A jelentés javaslatot tesz tárcaközi egyeztetési mechanizmus kialakítására, és célul tűzi ki az éghajlati hatások folyamatos elemzése alapján további stratégiák kidolgozását. A jelentés – és így egyúttal a Fehér Ház – egyértelműen kimondta, hogy az éghajlatváltozással összefüggő migrációs mozgások jelentős hatással lehetnek a nemzetközi biztonságra, az instabilitásra, a kirobbanó konfliktusokra, és így végül az egyes nagyhatalmak geopolitikai nézeteire is.[67] A kényszermigráció két fő mozgatórugója a szélsőséges időjárási események és a konfliktusok. Éves szinten mintegy 30 millió ember lakóhelyéről történő távozása köthető ide.[68]

Ami azonban a nemzetközi biztonság, az államok belső biztonsága és a nem állami fegyveres csoportok, köztük a terroristák tevékenysége kapcsán külön figyelmet érdemel, az, hogy a gyenge vagy működésképtelen államok és a fenti jelenségek között kimutatható a kapcsolat. Ahogy az amerikai kormányzati jelentés fogalmaz, erős az összefüggés az éghajlatváltozásnak leginkább kitett (szakmailag pontosabb a sérülékeny kifejezés) országok és régiók, továbbá azon államok között, amelyek gyengék és törékenyek, és/vagy konfliktusok vagy erőszak által sújtottak.[69] Az elemzett dokumentum szerint az éghajlatváltozással kapcsolatos hatások további nyomást helyezhetnek az amúgy is sérülékeny közösségekre, amely helyzet növeli a konfliktusok kirobbanásának esélyét vagy a lakóhely huzamos, vagy végleges elhagyását (mivel ezen közösségek képességei hiányosak a megelőzés terén is). Még nagyobb lehet a kockázat a kifejezetten gyengén kormányzott térségekben, főként az urbanizált területeken, mivel általában a migránsok is oda

65 National Intelligence Estimate 2021: 14–15.

66 Az amerikai elnöki adminisztráció, a Fehér Ház *Report on the Impact of Climate Change on Migration* címmel külön elemző jelentést hozott nyilvánosságra 2021 októberében, amely a geopolitikai helyzetértékelésen át a kockázatok és lehetőségek számbavételén túl az egyes lehetséges szakpolitikai elképzeléseket is tartalmazza. The White House 2021b.

67 The White House 2021b: 7.

68 The White House 2021b.

69 The White House 2021b.

tartanak (ami növelheti a meglévő feszültségeket).[70] Ugyanakkor az amerikai kormányzati jelentés leszögezi, míg a konfliktusok és az abból fakadó migráció ismert tény, az empirikus kutatások eddig nem tudták alátámasztani a klímamigrációból fakadó konfliktusok ok-okozati összefüggését.[71]

A klímaváltozásból fakadó migráció az USA-ban belső politikai instabilitást is eredményezhet. Egyrészt a nagyobb bevándorlás költségvetési oldalon és abból fakadóan politikai szinten is kihívást idézhet elő, de a xenofóbia és a szélsőséges reakciók, valamint az ezt támogató politikai erők is (újabb) lökést kaphatnak. A jelentés további érdekes megállapítása, hogy a viták és a kétpárti konszenzus hiánya a bevándorlás kezeléséről és a határrendészeti menedzsmentről megnehezítheti az Egyesült Államok azon törekvéseit, amelyek globális szinten mobilizálnak a menekültek, menedékjogi kérelmezők, továbbá a sérülékeny migránsok védelmére.[72] Szintén politikai kockázat a jóléti, de nem a leginkább tehetős országok számára, ha a gazdag országokban – látva a migráció kezelésének költségeit – szigorító intézkedéseket vezetnek be, és így a közepes jövedelmű (félperifériás) országok vonzóbb alternatív migrációs célpontokká válhatnak.[73]

A jelen tanulmány szempontjából legfőbb megállapítások szerint a nem állami fegyveres szervezetek (köztük terrorszervezetek is akár) kihasználják az állami aktorok meglévő hiányosságait, különösen a korrupciót annak érdekében, hogy illegális tevékenységeken keresztül bevételre tegyenek szert. Így ezen csoportok súlyosbíthatják az éghajlatváltozás migrációra gyakorolt hatásait az éghajlattal összefüggő migráció további politikai és pénzügyi célú kiaknázása révén.[74] Ennek egyik legfőbb megjelenési formája, ha erős és a korrupciót aktívan használó embercsempész hálózatokat építenek ki és működtetnek, amely tovább gyengíti például a tranzitországokat. Az amerikai kormány ezen jelentésében megállapította, hogy szükséges a mélyebb és jobb megértése a klímaváltozás kockázatainak azon területek és folyamatok vonatkozásában, ahol az ún. nem állami (fegyveres) szervezetek aktívan jelen vannak.[75]

70 The White House 2021b.
71 The White House 2021b.
72 The White House 2021b: 8.
73 The White House 2021b.
74 The White House 2021b: 9.
75 The White House 2021b.

Az ENSZ Fejlesztési Programja (United Nations Development Programme, UNDP)[76] számos tanulmányt és jelentést publikált az éghajlatváltozás témakörében az utóbbi években. Ezek közül külön figyelmet érdemel az egyik ún. Policy Brief[77], amely már bevezetőjében leszögezte, hogy ugyan empirikus bizonyítékok nem mutatnak lineáris vagy közvetlen ok-okozati összefüggést az éghajlat és az erőszakos szélsőséges csoportok konfliktusai vagy tevékenységeik között, de a holisztikus megközelítés mégis elengedhetetlen.[78] A hivatkozott jelentés ugyanis a klíma-biztonság nexust vizsgálta, főként a szélsőséges extremizmus megelőzése szemszögéből.

A vizsgált UNDP Policy Brief legfőbb megállapítása, hogy az éghajlatváltozás halmozott hatásai nyomás alá helyezhetik a kormányzást és az intézményeket, jelentős kihívás elé állítva az amúgy is gyenge vagy működésképtelen államokat, amelyek a korlátaik (például kapacitásbeli gondok) következtében nehezen tudnak időben és hatékonyan reagálni. A helyzetre adott nem megfelelő válaszok tovább erősítik a sebezhetőséget, amennyiben a kormányok vagy intézmények nem tudják kielégíteni a közösségek szükségleteit. A fenti folyamat súlyosbíthatja a sérelmeket, aláásható a kormány legitimitását, elmélyítheti a közösségek közötti kapcsolatok negatív aspektusait, vagy a közöttük amúgy is (különösen a természeti tőkéhez való hozzáférés miatt) meglévő feszültségeket.[79] Az éghajlatváltozás nem közvetlen kiváltója a konfliktusoknak vagy az erőszakos-extremista szélsőségességnek, mégis a klímaváltozás mindkét jelenség mozgatórugóit súlyosbíthatja, mint a fenyegetések/kockázatok sokszorozója („risk multiplier"). A történelmi, társadalmi, gazdasági és politikai tényezők komplex összefüggéseit mintegy „tetézik", felerősíthetik például a gyakoribb és intenzívebb szélsőséges időjárási események.[80]

Arra is van példa, amikor egyes szélsőséges-erőszakos csoportok, akár terrorszervezetek stratégiai fontosságú természeti erőforrásokat vontak ellenőrzésük alá, majd annak kihasználásával, vagy mások számára elérhetetlenné tételével tudtak politikai, gazdasági előnyt szerezni, vagy az ellenérdekelt, rivális szervezeteknek, csoportoknak kárt okozni. Az Iszlám Állam (ISIS) átvette az irányítást az iraki vízi infrastruktúra felett, hogy ellenőrzést gyakoroljon az időközben kialakult hatalmi

[76] Az UNDP az ENSZ New York-i székhelyű egyik végrehajtó szerve, amely több mint 170 országban rendelkezik irodával. Fő célja a szegénység leküzdése, a helyi és globális problémák felszámolása, vagy a konfliktusok és természeti katasztrófák megelőzése, a nem kívánt hatások mérséklése, a potenciális negatív tendenciák monitorozása. Működésük egyik legfőbb tere a fejlődő országok köre, ahol a társadalmi és környezeti problémák és az ahhoz kapcsolódó szegénység leküzdése áll a középpontban.

[77] Tájékoztató.

[78] United Nations Development Programme 2020.

[79] United Nations Development Programme 2020: 3.

[80] United Nations Development Programme 2020: 4.

vákuumban. Fegyverként használva a vizet, szándékosan megszakította a mezőgazdasági közösségek vízellátását Irak középső és déli részén, illetve a síita kormányzattal vívott harca során az Eufrátesz gátjainak nyitásával elárasztotta[81] a kormányzati és katonai létesítményeket és területeket, beleértve Abu Ghraib városát is, hogy megbüntesse a politikai ellenfeleket,[82] ám eközben vízzel és árammal látott el olyan meghódított területeket, ahol meg kívánta erősíteni ellenőrzését és legitimitását.[83] Széles körben ismert, hogy az olajkutak és a kitermelés kontrolljával az Iszlám Állam eközben a feketepiacon keresztül ezen értékes természeti kincs kereskedelméből (is) tudta finanszírozni tevékenységét.[84]

A kérdés magyar kormányzati nézőpontból

Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája (NBS)[85] hangsúlyosan foglalkozik az éghajlatváltozásból fakadó kihívásokkal, a távoli veszélyekkel vagy a közelebbi reális kockázatokkal egyaránt. Az NBS nemcsak megemlíti a klímaváltozás jelenségét, hanem érdemben, komplexen, annak hazai – lehetséges vagy várható – következményeivel együtt, más biztonsági kockázatokhoz szorosan kapcsolódóan is szemléli.

A magyar NBS a hazai hatások és várható kockázatok számbavétele előtt az ország tágabb biztonsági környezetének elemzése során kimondja (44. pont), hogy a kihívások változó jellege és a biztonsági környezet egyes tendenciái fokozatos romlást vetítenek előre, amelynek fő elemei (például terrorizmus, befagyott konfliktusok stb.) között említi a klímaváltozást is. Az NBS felhívja rá a figyelmet (49. pont), hogy bizonyos sérülékeny államok nehézségeit növelhetik a klíma kapcsán mára érzékelhető negatív tendenciák, és arra világít rá, hogy bár „az éghajlatváltozás hatásai mindenhol érzékelhetőek, ugyanakkor különösen erősen jelentkeznek számos olyan térségben, amelyek más okok miatt eleve sérülékenyek, súlyosbítva a meglévő társadalmi és gazdasági problémákat".[86] A magyar biztonsági stratégia értékelése szerint tehát a gyenge vagy működésképtelen államok, konfliktusokkal terhelt térségek fokozottan kitettek a globális éghajlatváltozás hatásainak.

[81] A konfliktus során vélhetően mindkét fél élt a víz kormányzásából és tereléséből következő aszályos és árvizes következmények szándékos kiváltásával.

[82] Lossow 2020.

[83] United Nations Development Programme 2020: 5.

[84] Swanson 2015.

[85] 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról (NBS).

[86] 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról (49. pont).

Az NBS szerint az új, Magyarországot érintő kihívások egyik alapja többek között az olyan globális kihívások, mint a klíma- és a demográfiai változások felgyorsulása, valamint a stratégia megállapításában az ezzel szorosan összefüggő illegális és tömeges migráció, továbbá a természeti erőforrások kimerítése.[87] Látható, hogy a magyar kormány percepciója szerint – amelyet az ezen tanulmányban hivatkozott legtöbb külföldi szakirodalom és az amerikai kormányzati stratégiák is alátámasztanak – az éghajlatváltozás alapvető hatással van (lehet) a tömeges migrációra. (Azt ugyanakkor nem állítja a dokumentum, hogy ez közvetlen ok-okozati összefüggés lenne.)

Magyarország alapvető adottságai között kiemelhető a mezőgazdaság, ezt az NBS fel is ismerte, ugyanakkor felhívta az olvasó figyelmét, hogy a globális éghajlatváltozás e téren is további kihívásokat és feladatokat szab az országra (38. pont). 2022-ben nyilvánvalóvá vált, hogy a ritkán átélt súlyos aszály jelentős károkat (pénzben kifejezve akár ezermilliárd forintos) okozott a növények termesztése során.

Az ivóvíz és a vízbázisok védelme az ország alapvető érdeke. Az NBS kijelenti, hogy a víz, a vízbázisok és a termőföld védelme mára „az éghajlatváltozás kedvezőtlen hatásai miatt"[88] stratégiai kérdéssé vált (123. pont). A dokumentum ennek megfelelően a kiemelt biztonsági kockázatok körébe sorolja a globális felmelegedés következtében tartósan vízhiányos időszakok rendszeres előfordulását, a talaj fokozatos kiszáradását és erózióját, illetve a növényzet pusztulását egyes erősen sérülékeny hazai térségekben.[89] Magyarország célja az éghajlatváltozás hatásainak mérséklése,[90] ennek eszközei pedig „a levegőminőség javítása, a szén-dioxid-kibocsátás csökkentése, valamint a közegészségügyi, illetve az állat- és növényegészségügyi szervek felkészültségének növelése. A klímaváltozás elleni védekezés hatékonyságához nélkülözhetetlen a lehető legszélesebb körű nemzetközi együttműködés."[91]

A terrorizmus és az éghajlatváltozás közvetlen vagy közvetett kapcsolatára a magyar NBS nem mutat rá, de bizonyos áttételes kapcsolódás azért kikövetkeztethető. A fent hivatkozott 49. pont szerint az éghajlatváltozás negatív hatásai különösen erőteljesen jelentkeznek azon térségekben, ahol komolyabb társadalmi és gazdasági problémák vannak, amelyeket csak súlyosbít a környezeti biztonság és a klíma radikális negatív irányú megváltozása. Az NBS ugyanakkor arra is rávilágít (65. pont), hogy a „migrációs szempontból kibocsátó országok belső nehézségei rövid idő alatt eszkalálódhatnak, ami könnyen az adott állam működésképtelenné

87 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról (1. pont).
88 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról (123. pont).
89 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról (124. pont q).
90 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról (131. pont).
91 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról (171. pont a környezeti biztonság megteremtéséről).

válásához, sőt akár polgárháború kialakulásához vezethet, és a határokat átlépve nemzetközi konfliktussá szélesedhet. Az instabilitás táptalaja az olyan határokon átívelő fenyegetéseknek, mint a terrorizmus, a fegyver-, a kábítószer-, az ember- és a szervkereskedelem vagy a tömeges, ellenőrizetlen és illegális migráció. Az instabil régiók és válságövezetek hatásai hazánkat is elérik." A működésképtelen államok rendkívül sérülékenyek, az erőszak monopóliumának elvesztésével instabil környezetben a határokon átívelő szervezett bűnözés, a nem állami fegyveres csoportok, felkelők, terrorszervezetek mind megerősödhetnek, így a klímaváltozás kedvezőtlen hatásai (aszályok, kutak-tavak-folyók kiapadása, elsivatagosodás, árvizek stb.) a gyenge államok további nyomás alá helyezésével jelentősen rontják a biztonsági környezetet, és utat engednek akár a terroristáknak is.

A KLÍMAVÁLTOZÁS ÉS A TERRORIZMUS KAPCSOLATA A NEMZETKÖZI SZAKIRODALOM ALAPJÁN

A klímaváltozás és annak a biztonságra gyakorolt hatása, illetve a biztonság fogalomkörének folyamatos bővülése a 21. században a tudományos kutatásokban és publikációkban is megjelent. A globális éghajlatváltozás és a terrorizmus korunk két – egymástól függetlenül is létező – kiemelt veszélyforrása. Általában mindkét témakörnek külön jelentős a szakirodalma, ugyanakkor a két témakör kapcsolatát is egyre többen vizsgálják. Jeremiah O. Asaka hivatkozott tanulmányában a két jelenség kölcsönhatásáról szóló szakirodalmat elemezte.[92] Elsősorban azt kereste, mit mond a szakirodalom a terrorizmus és a klímaváltozás kapcsolatáról, vagy annak hiányáról, illetve melyek lehetnek a jövő kutatási és szakpolitikai irányai. A biztonságpolitikai kutatások során a klasszikus „államközpontú" megközelítés (biztonság kérdésköre = állam vs. állam, vagy államoknak nem állami szereplők által okozott külső, belső agresszió veszélye/bekövetkezése) mellett mára teret nyert az ún. humán biztonság témája (amely értelmezési keretben a biztonságpolitikai gyakorlat és kutatások része például az élelmiszer-biztonság, a gazdaságbiztonság, az egészségügyi biztonság vagy a környezeti biztonság).

Az éghajlatváltozás biztonsági hatásai miatti aggodalom már több évtizedes múltra tekint vissza, és növekvő tendenciát mutat, amely mentén a klímaváltozás-biztonság nexusát vizsgáló, egyébként széles körű és növekvő mennyiségű szakirodalom túlnyomó többsége a kapcsolat jellegének megértésére összpontosít.[93]

[92] Asaka 2021: 81–92.
[93] Asaka 2021: 81.

Általában egy-egy főbb téma mentén vizsgálják az éghajlatváltozás és a biztonság viszonyrendszerét: számos szerző a klímaváltozás és a konfliktus/béke témakörében az ökológiai változásokban a már meglévő konfliktusokra multiplikátor hatást gyakorló jelenséget látnak, ezt kutatják, többen az éghajlatváltozás és a környezeti katasztrófák összefüggéseit helyezik a fókuszba, amikor a klímaváltozás hatásaként bekövetkező éghajlat- és időjárásfüggő természeti csapások az egyének, közösségek, városok vagy országok biztonságára hatnak.[94]

Az éghajlatváltozás és az erőforrások összefüggését vizsgáló szakirodalom pedig főként ennek az emberekre gyakorolt biztonsági hatásait járja körül, míg a klímaváltozás és a közegészségügy szakirodalma az ökológiai válságból következő éghajlatváltozás betegségekre, azokból kialakuló járványok kirobbanására, terjedésére gyakorolt hatását vizsgálja, valamint azt, hogy mit jelent mindez a globális egészségbiztonság szempontjából. Az éghajlatváltozás új járványok megjelenéséhez is hozzájárulhat.[95]

Az egyik leginkább ismert és jelzett hatás az éghajlatváltozás és a migráció kapcsolatának elemzéséből fakad: például a tengerek emelkedő vízszintje közvetlenül hat, távozásra késztetve az alacsonyabb fekvésű, kisebb, óceáni szigetcsoportok lakóit, vagy a tengerparti városok népességének egy részét. Természetesen a klímaváltozás és a migráció viszonyrendszere, így a biztonságra gyakorolt hatása is összetettebb jelenség.[96] Az éghajlatváltozás és a migráció közötti kölcsönhatást vizsgáló szakirodalom azt kutatja, hogy a meglévő társadalmi sebezhetőségekre ható klímaváltozás miként vezet tömeges kivándorláshoz, az milyen következményekkel jár a humán biztonság szemszögéből, de azt is fókuszba állítja, hogy mindez miképpen alakítja az ún. tranzitországok, valamint a végül a migránsokat befogadó országok belső biztonsági (nemzetbiztonsági) helyzetét.[97]

Az éghajlatbiztonság kérdéskört kutatók körében egyre növekszik az érdeklődés az éghajlatváltozás és a terrorizmus közötti kapcsolat jellege iránt is, vagy annak hiányát bizonyítandó.[98] A vonatkozó szakirodalom 2000. január és 2020. február közötti mintegy húsz évének elemzése (92 lektorált publikáció különböző szakmai folyóiratokban, továbbá mintegy 17 kormányzati és think-tank jelentés, továbbá két könyv) alapján látható, hogy a mintegy 110 publikációból 59 noha említi, de nem

[94] Asaka 2021: 81–82.

[95] Több publikáció is vizsgálta a kérdést, többek között: Zhou 2004; Huynen–Martens–Akin 2013); Patz–Hatch 2014; Butterworth–Morin–Comrie 2017; Canyon–Burkle–Speare 2017.

[96] Lásd a fent hivatkozott, a Fehér Ház által kiadott *Report on the Impact of Climate Change on Migration* címmel készült migrációelemző jelentés megállapításait.

[97] Asaka 2021: 82.

[98] Asaka 2021.

vizsgálja a klímaváltozás és a terrorizmus közötti kapcsolat jellegét, és csak 18 anyag foglalkozik kimondottan a két jelenség közötti összefüggések mélységi vizsgálatával.[99]

A szakirodalom elemzéséből – jelzi Asaka – az következik, hogy legalább két módon kapcsolódik a terrorizmus az éghajlatváltozáshoz. Először mint egy egyirányú közvetett kapcsolat a klímaváltozásból a terrorizmus irányába (erre a hivatkozott tanulmány több példát is említ a feldolgozott szakcikkekből), másodszor pedig mint egy komplex viszonyrendszer, ahol visszacsatolások, az egyik és a másik közötti többirányú ciklusok, bonyolultabb kapcsolódások sejlenek fel (szintén példákkal alátámasztva más forrásokból):

- Az egyirányú közvetett kapcsolat a kettő között, ahol az éghajlatváltozás a fenyegetés megsokszorozója, és/vagy elősegíti a terrorista tevékenységet, amelynek során a veszély fokozása által rontani képes a már amúgy is meglévő társadalmi sérülékenységen (ha nem születnek a problémákat mérséklő kormányzati intézkedések, amelyek csökkenthetnék a sérülékenységet, vagy új ellenálló képességeket építhetnének ki).[100]
- Az egyirányú közvetett kapcsolat leírása vázlatosan: a klímaváltozás felerősíti a természeti katasztrófák, csapások (aszály, hurrikán stb.) intenzitását és hatását, direkt-közvetlen hatást gyakorolva a meglévő társadalmi sérülékenységekre. Utóbbiak, mint a szegénység, lehetővé teszi és/vagy ösztönzi a terrorizmust azáltal, hogy termékeny alapot biztosít a terrorista csoportok toborzásához és az egyének radikalizálódásához.[101]
- A második típusú leírásai a terror és a klímaváltozás kapcsolatának azt igyekeznek bizonyítani, hogy a fenti közvetett, de egyirányú kapcsolatot tovább árnyalja valamiféle visszacsatolás(ok) láncolata, ahol egyes jelenségek egymást erősítővé válnak. Erre példa az al-Káida, amelynek kapcsán 2008-ban a nyugati titkosszolgálatok aggodalmuknak adtak hangot egy „globális tűzgolyó", mint támadási terv kapcsán (Forest Jihad), ahol az erdőtüzek fellobbantása nem csupán jelentős anyagi vagy emberéletben mérhető kárt okozott volna, hanem a tűz támadók által elképzelt terjedése alapján egy légköri szennyezésen alapuló katasztrófát is elértek volna, maximális károkozást kiváltva minimális saját kockázat árán.[102]

Az éghajlatváltozás és a terrorizmus lehetséges kapcsolódási mechanizmusain túl érdemes azt is megvizsgálni, hogy a természeti környezethez való viszony (a Föld

[99] Asaka 2021: 86.
[100] Asaka 2021: 86–87.
[101] Asaka 2021.
[102] Lásd mások mellett: Fighel 2009, idézi Asaka 2021: 88.

összes természeti értéke, kincse, jelensége, az éghajlat és a természeti erőforrások) alapján milyen megjelenési formái vannak a szélsőséges, radikális eszközökhöz és módszerekhez folyamodó csoportoknak és szervezeteknek, köztük kiemelten a terrorszervezeteknek. Két alapvető csoportosítást, két, céljában és eszközében alapvetően eltérő – nem összekeverendő – jelenséget különböztethetünk meg:[103]

- Az egyik az ún. ökoterrorizmus (eco-terrorism), ahol az egyének (csoportok) erőszakot alkalmaznak fizikai tárgyak (ingatlanok, műszaki/infrastruktúra műtárgyak, műalkotások) és mások állampolgári jogainak megsértésével a környezet védelmében vagy annak érdekében, hogy változásokat érjenek el a környezetpolitikában.
- A másik a környezeti terrorizmus (environmental terrorism), ahol a környezet pusztítása történik meg háborúval vagy terrorista cselekedetekkel annak érdekében, hogy félelmet keltsenek a lakosságban, vagy saját szervezetük céljainak elérése érdekében.

Az ökoterrorizmus

„Ökoterrorizmus alatt a szélsőséges ökológiai (atomenergia-ellenes, környezetvédő, természetvédő, állatvédő, szociális, alterglobalista) csoportok által környezetvédelmi célból elkövetett, általában erőszakos jellegű akciósorozatokat értjük, melyek célja a figyelemfelkeltés összes – akár nagy értékű vagy emberéletet követelő károkozás – formája."[104] Az ökoterrorizmus esetében ugyanakkor az is vitatott, hogy terrorizmus-e valójában. Természetesen ez abból is fakad, hogy a terrorizmusnak sincs konszenzusos definíciója. A civil célpontok, a polgári lakosság elleni erőszak ugyanakkor szinte minden terrorizmusfogalom része. Ezért joggal merül fel a kérdés, hogy az ökoterrorista akciók esetében, amelyek alapvetően és főként nem a civil lakosság ellen irányulnak, egyáltalán beszélhetünk-e terrorizmusról.[105]

A *single issue* (egyetlen ügy) *terrorizmus* kategóriájaként értelmezhető (amikor egyetlen ügy – például az állatvédelem – célját kitűzve tevékenykedik egy szélsőséges csoport) az ökoterroizmus is, ám felmerül a dilemma, hogy valójában terroristák vagy „csupán" a politikai erőszakot eszközül választó extremisták. Répási rávilágított, hogy a „single issue erőszakot" eltérően ítélik meg az USA-ban és az EU-ban. Míg az FBI (Federal Bureau of Investigation – Szövetségi Nyomozóiroda) a hazai terrorizmus (domestic terrorism) közé sorolja, addig az európai terrorfenyegetettséget

[103] Spadaro 2020: 59.
[104] Glied 2016: 158.
[105] Glied 2016: 158–159.

vizsgáló éves, ún. TE-SAT jelentések (Terrorism Situation and Trend Report) extremizmusként könyvelik el a single issue hátterű merényleteket.[106]

A környezeti terrorizmus

A környezeti terrorizmust, mint kifejezést tudományosan először 1998-ban Schwartz, a torontói egyetem politológusa járta körül tanulmányában.[107] Később Gleick, a Kaliforniában található Pacific Institute egyik alapítója-kutatója definiálta is a jelenséget: szerinte a környezeti terrorizmus jogellenes erőszak szándékos alkalmazása környezeti erőforrások vagy rendszerek ellen annak érdekében, hogy bizonyos politikai vagy társadalmi célok nevében kárt okozzanak az egyéneknek, vagy megfosszák a lakosságot a környezeti javaktól.[108] A környezeti terrorizmus és a terrorizmus más típusai közötti alapvető különbség, hogy az előbbi célpontja a környezet és az erőforrások (nem pedig közvetlenül az emberek vagy emberek által használt eszközök, épületek).[109]

Amint azt Chalecki a környezeti terrorizmusról írt tanulmányában kifejtette, a környezeti terrorizmus hatását tekintve veszélyesebbnek tekinthető, mint a „hagyományos", ismert terrorizmus, mivel a kár nem korlátozódik az erőszakos cselekmény közvetlen hatására, hanem a környezeti erőforrások pusztulásával az akár hosszan tartó és széles körű következményekkel járhat az érintett területen élő lakosság számára.[110]

A KLÍMAVÁLTOZÁS ÉS A SZÉLSŐSÉGEK, EXTREMIZMUS – SZÉLSŐBAL, SZÉLSŐJOBB

A *Terrorism and Political Violence* folyóirat 2022. évi 5. száma a klímaváltozás és a terrorizmus kérdéskörét járta körül (Special Isuue on Climate Change and Terrorism), bemutatva többek között az erőszakkész[111] szélsőbal és az erőszakkész szélsőjobb kapcsolódását az éghajlatváltozáshoz.

[106] Répási 2011: 33.
[107] Schwartz 1998.
[108] Gleick 2006: 484.
[109] Kohler–Santos–Bursztyn 2019.
[110] Chalecki 2001.
[111] Itt ezalatt értve, hogy az ideológiai elköteleződés mellett aktív erőszakot tervező, vagy azt már (akár rendszeresen) elkövető szélsőséges erőkről, csoportokról van szó. Ide tartoznak mások mellett

A szélsőbaloldal és az éghajlatváltozás

A klímaváltozás eredményeként egyes térségeket időről időre megrázó extrém szélsőséges időjárás nem csupán az emberek elvándorlását eredményezheti, amint azt a migrációról szóló tanulmányokat elemezve láthattuk, vagy az egyes etnikai, vallási vagy nem állami fegyveres csoportok közötti konfliktusokat erősítheti fel, amint azt több jelentés is megfogalmazta, hanem mindezen jelenségek a marxista (pontosabban marxista–leninista, sőt maoista) társadalmi felfogás mentén osztályharc alapon is megközelíthetők, amikor az egyén vagy a közösség a szegénység elleni küzdelmet ideológiai alapon, szélsőbaloldali értelmezési keretben helyezi el.

Az éghajlatváltozás „húzó tényezőként" működhet a baloldali alapállású terrorszervezetek számára, és ezen tényezők elősegítik a toborzást is.[112] Rapoport négy hullám teóriája[113] (amely szerint a terrorizmusnak négy nagyobb, jól elkülöníthető időszaka mutatható ki) közül kettő esetében baloldali ideológiai háttérről beszélhetünk. Az első az ún. anarchista hullám, amely 1880 és 1920 között zajlott le, illetve a harmadik, amely az 1960-as évek „új baloldali hullámaként" ismert.

A szegény, kiszolgáltatott tömegek olykor adott térségben csatlakoznak valamely szélsőbaloldali szervezethez (utánpótlás), vagy országon belül olyan térségbe vándorolnak (időleges vagy végleges belső migráció), ahol a baloldali ideológiai alapon álló, nem állami fegyveres szervezet jobb életkörülményeket ígér részükre. Olykor mindez bizonyos szociális intézkedések mentén, illetve fegyveres védelmet biztosítva már maradásra készteti a lényegében a klímaváltozás természeti hatásaitól szenvedő egyént.[114]

Ashton Kingdon és Briony Gray tanulmányukban számos esettanulmányon keresztül kísérelték meg igazolni a fentieket. Ezek egyike Peru, ahol az ún. kommunista párt, valójában a Shining Path gerillamozgalom (hivatalosan terrorszervezetté nyilvánítva) az 1980-as és '90-es években tízezreket meggyilkolva erőteljes terror alatt tartotta az ország nagyobb területeit. A kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy számos környezeti változás, amely Perut súlyosan érintette, lényegében a mozgalom részére utánpótlásként és támogatásként jelent meg a szegény, korábban mezőgazdaságból élő népesség irányukba történő elmozdulásán keresztül. Peru időjárása erőteljesen széttagolt, van, ahol sivatagos, máshol kiemelten jelentős mennyiségű eső esik, van, ahol a gleccserek olvadása okozhat problémát, más területeken az El Nino

a szélsőjobboldali terrorsejtek, összeesküvők, valamint a baloldali, a kapitalizmust erőszakkal megdönteni akaró mozgalmak, vagy a tömeges erőszakot alkalmazó gerillaszervezetek is.

[112] Kingdon–Gray 2022.

[113] Rapoport 2013.

[114] Kingdon–Gray 2022.

változásai okoznak súlyosabb következményeket. Az egyre erőteljesebben olvadó, eltűnő gleccserek[115] törékeny természeti egyensúlyokat bontanak meg, bizonyos térségekben hirtelen áradásokat okozva, máshol a vízfolyások utánpótlásának fokozatos eltűnésével, ami így az emberek számára az ivóvíz eltűnését is jelenti egyúttal. Mivel a kormányzat korábban nem vagy rosszul kezelte a kérdést, az ország egyes területein az 1980-as években a mezőgazdaságból élők között brutális szegénység vált általánossá, és olykor az éhezés is az irányba tolta a főként vidéki népességet, hogy csatlakozzon a gerillákhoz.

A nemzetközi drogkereskedelemben a kokain-előállítás és -terjesztés kapcsán Peru és a kommunista gerillamozgalom is szerepet kapott, pontosabban szerzett magának. Amint azt Kingdon és Gray fent hivatkozott tanulmányukban[116] röviden vázolták, Peru bizonyos térségében a szegénység és az izoláció növeli a függést a kokacserje-termesztéstől, amelynek során az állami kontroll hiánya lehetővé teszi a Shining Path[117] gerillamozgalomnak, hogy „biztonságot és védelmet" nyújtson a termelőknek és a kereskedőknek.[118]

A szélsőbal és a klímaváltozás kutatói tanulmányukban arra a következtetésre jutottak, hogy a közvélemény bár a szélsőjobboldali, valamint a dzsihádista hátterű támadásokra, továbbá a „magányos farkas" jellegű merényletekre fókuszált inkább, és a baloldali terrorizmus (látszólag) háttérbe szorult, a szélsőbaloldali alapállásból érkező veszély valós (főként annak tükrében, hogy ezen szervezetek kihasználhatják a klímaváltozás negatív hatásait is a további tagtoborzásra).[119]

Figyelmet érdemel továbbá Glied azon összegző megállapítása az ökológiai terrorizmus kezdetei kapcsán, hogy míg az első generációs amerikai csoportok főként a „hippi" kultúrából fakadtak, kevéssé ideológiai alapon állva tevékenykedtek, addig a kontinentális Európában a radikális környezetvédők az 1970-es évek végétől sejteket alkottak, és szorosabban kapcsolódtak a szélsőbaloldali, anarchista, feminista, olykor kifejezetten szélsőbaloldali terrorcsoportokhoz.[120]

[115] Amazon Staff 2021.
[116] Kingdon–Gray 2022: 1049.
[117] Fényes Ösvény.
[118] Részletesen, mélyebb összefüggéseiben lásd Ellis 2015.
[119] Kingdon–Gray 2022: 1052.
[120] Glied 2012: 33.

A szélsőjobboldal viszonya az éghajlatváltozás hatásaihoz

Graham Macklin tanulmányában kifejti, hogy a bevándorlással és a multikulturális társadalommal szemben álló szélsőjobboldal számára a természet politikája egyben identitáspolitika is. A természet és a nacionalizmus szorosan kapcsolódik egymáshoz. A faj és nemzet alapvető építőkövei annak elfogadásán alapulnak, hogy a nemzetet „természetes" határok kerítik el, amelyeken belül egyedülálló „bennszülött" populáció él, ez pedig védelmet igényel az „invazív fajok" kívülről jövő pusztítása ellen. A migránsok, mivel lényegében „nomádok", nem pedig „őshonosak", nem ápolnak szerves köteléket befogadó országukkal, hiányzik körükben az érzelmi kötődés a földhöz és a nemzethez (a hazához), ezért a szélsőjobboldal narratívája szerint keveset törődnek a természeti környezettel.[121]

ZÁRSZÓ

A fent bemutatott események, folyamatok, dokumentumok, elemzések és egyéb jelentések, továbbá az egyre bővülő szakirodalom alapján kijelenthető, hogy egyértelmű ok-okozati összefüggés az éghajlatváltozás és a terrorizmus között nincs, vagy kevéssé életszerű. Ez ugyanakkor azt is jelent(het)i, hogy közvetett kapcsolat már annál inkább van, sőt, a klímaváltozás hatásai a legtöbb forrás szerint kiválthatnak újabb terrorjellegű erőszakos cselekményeket, vagy felerősíthetik a meglévő és terrorelhárítási aspektusokkal is bíró konfliktusokat. Lineáris vagy többszörösen, oda-vissza ható viszonyrendszer az éghajlatváltozás és a terrorizmus között létezik, vannak példák is: dzsihádista, szélsőbaloldali, szélsőjobboldali vagy ökoterrorista szervezetek is „profitálhatnak" a klímaváltozás társadalmi, gazdasági vagy politikai következményeiből. A tanulmány készítése során a szerző álláspontja szerint megerősödött az a korábbi feltevés, hogy a következő évtizedekben vélhetően a gyenge vagy működésképtelen államok szenvedik el leginkább az éghajlatváltozásból fakadó negatív hatásokat.

[121] Macklin 2022.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Asaka, Jeremiah O. (2021): Climate Change – Terrorism Nexus? A Preliminary Review/Analysis of the Literature. *Perspectives on Terrorism,* 15(1), 81–92.

Boda Zsolt (2004): *Globális ökopolitika.* Budapest: Helikon.

Bodnár Zsolt (2022): Joe Biden aláírta az amerikai történelem eddigi legfontosabb klímavédelmi törvényét. *Qubit,* 2022. augusztus 17. Online: https://qubit.hu/2022/08/17/joe-biden-alairta-az-amerikai-tortenelem-eddigi-legfontosabb-klimavedelmi-torvenyet

Butterworth, Melinda K. – Morin, Cory W. – Comrie, Andrew C. (2017): An Analysis of the Potential Impact of Climate Change on Dengue Transmission in the Southeastern United States. *Environmental Health Perspectives,* 125(4), 579–585. Online: https://doi.org/10.1289/EHP218

Canyon, Deon V. – Burkle, Frederick M. – Speare, Rick (2017): Health Security in Hawaii by 2050: The Physical Effects of Climate Change. *Journal of Homeland Security and Emergency Management,* 14(2). Online: https://doi.org/10.1515/jhsem-2017-0013

Chalecki, Elizabeth L. (2001): *A New Vigilance: Identifying and Reducing the Risks of Environmental Terrorism.* Pacific Institute. Online: https://pacinst.org/wp-content/uploads/2001/09/environmental_terrorism_final.pdf

Department of Defense, Office of the Undersecretary for Policy (Strategy, Plans, and Capabilities) (2021): *Department of Defense Climate Risk Analysis.* Report Submitted to National Security Council. Online: https://media.defense.gov/2021/Oct/21/2002877353/-1/-1/0/DOD-CLIMATE-RISK-ANALYSIS-FINAL.PDF

Ellis, R. Evan (2015): Narcotrafficking, the Shining Path and the Strategic Importance of Peru. *warontherocks.com,* 2015. március 31. Online: https://warontherocks.com/2015/03/narcotrafficking-the-shining-path-and-the-strategic-importance-of-peru/

Fighel, Jonathan (2009): The „Forest Jihad". *Studies in Conflict & Terrorism,* 32(9), 802–810. Online: https://doi.org/10.1080/10576100903109743

Gleick, Peter H. (2006): Water and Terrorism. *Water Policy,* 8(6), 481–503. Online: https://doi.org/10.2166/wp.2006.035

Glied Viktor (2012): Radikális ökológiai szervezetek és az ökoterrorizmus. *Kül-Világ,* 9(1–2), 27–46. Online: https://epa.oszk.hu/00000/00039/00027/pdf/glied.pdf

Glied Viktor (2016): *A halványtól a mélyzöldig.* Budapest: IDR Publikon.

Horváth Valéria (2018): Minek nevezzelek: klímamenekült vagy klímamigráns? *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények,* 20. Online: https://www.pecshor.hu/periodika/XX/horvath.pdf

Huynen, Maud – Martens, Pim – Akin, Su-Mia (2013): Climate Change: An Amplifier of Existing Health Risks in Developing Countries. *Environment, Development and Sustainability,* 15(6), 1425–1442. Online: https://doi.org/10.1007/s10668-013-9450-4

Kingdon, Ashton – Gray, Briony (2022): The Class Conflict Rises When You Turn up the Heat: An Interdisciplinary Examination of the Relationship between Climate Change and Left-Wing Terrorist Recruitment. *Terrorism and Political Violence,* 34(5), 1041–1056. Online: https://doi.org/10.1080/09546553.2022.2069935

Kohler, Christina – Santos, Carlos Denner dos – Bursztyn, Marcel (2019): Understanding Environmental Terrorism in Times of Climate Change: Implications for Asylum Seekers in Germany. *Research in Globalization,* 1(1). Online: https://doi.org/10.1016/j.resglo.2019.100006

Lossow, Tobias von (2020): *The Role of Water in the Syrian and Iraqi Civil Wars.* ISPI – Italian Institute for International Political Studies, 2020. február 26. Online: https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/role-water-syrian-and-iraqi-civil-wars-25175

Lowenthal, Mark M. (2017): *Hírszerzés – A titoktól a politikai döntésekig.* Budapest: Antall József Tudásközpont.

Macklin, Graham (2022): The Extreme Right, Climate Change and Terrorism. *Terrorism and Political Violence,* 34(5), 979–996. Online: https://doi.org/10.1080/09546553.2022.2069928

Mika János (2020): Nemzetközi klímapolitika, aktualitások. In Földi László – Hegedűs Hajnalka (szerk.): *Éghajlatváltozás okozta kihívások és lehetséges válaszok.* Budapest: Dialog Campus, 9–34.

Molnar Kristof (2022): Joe Biden: a klímaváltozás az emberiségnek szóló vörös riasztás. *Euronews,* 2022. július 21. Online: https://hu.euronews.com/2022/07/21/joe-biden-a-klimavaltozas-az-emberisegnek-szolo-voros-riasztas

National Intelligence Estimate (2002): *Iraq's Continuing Programs for Weapons of Mass Destruction.* Online: https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB129/nie.pdf

National Intelligence Estimate (2021): *Climate Change and International Responses Increasing Challenges to US National Security Through 2040.* Online: https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/NIE_Climate_Change_and_National_Security.pdf

Patz, Jonathan A. – Hatch, Melissa J. (2014): Public Health and Global Climate Disruption. *Public Health Review,* 35(1), 1–23. Online: https://doi.org/10.1007/BF03391697

Rakonczai János (2021): *Elfogyasztott jövőnk?* Budapest: Corvinus.

Rapoport, David C. (2013): The Four Waves of Modern Terror: International Dimensions and Consequences. In Hanhimäki, Jussi M. – Blumenau, Bernhard (szerk.): *An International History of Terrorism Western and Non-Western Experiences.* London: Routledge, 46–73. Online: https://doi.org/10.4324/9780203093467

Répási Krisztián (2011): Az „egyetlen kérdés" terrorizmusa. *Nemzet és Biztonság,* 4(7), 33–40. Online: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/repasi_krisztian-az_____egyetlen_kerdes_____terrorizmusa.pdf

Schwartz, Daniel M. (1998): Environmental Terrorism: Analyzing the Concept. *Journal of Peace Research,* 35(4). Online: https://doi.org/10.1177/0022343398035004005

Spadaro, Paola Andrea (2020): Climate Change, Environmental Terrorism, Eco-Terrorism and Emerging Threats. *Journal of Strategic Security,* 13(4), 58–80. Online: https://doi.org/10.5038/1944-0472.13.4.1863

Swanson, Ana (2015): How the Islamic State Makes its Money. *The Washington Post,* 2015. november 18. Online: https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/11/18/how-isis-makes-its-money/

The White House (2021a): *Prioritizing Climate in Foreign Policy and National Security.* Online: https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/10/21/fact-sheet-prioritizing-climate-in-foreign-policy-and-national-security/

The White House (2021b): *Report on the Impact of Climate Change on Migration.* Online: https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/10/Report-on-the-Impact-of-Climate-Change-on-Migration.pdf

United Nations Development Programme (2020): *The Climate Security Nexus and the Prevention of Violent Extremism: Working at the Intersection of Major Development Challenges.* Online: https://

www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/UNDP-Climate-Security-Nexus-and-Prevention-of-violent-extremism.pdf
Zhou, Guofa et al. (2004): *Association between Climate Variability and Malaria Epidemics in the East African Highlands*. Online: https://doi.org/10.1073/pnas.0308714100

Egyéb források

1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.
Amazon Staff (2021): *Tracking the Disappearing Glaciers of Peru* (2021. augusztus 12.). Online: https://www.aboutamazon.com/news/aws/tracking-the-disappearing-glaciers-of-peru

Zalai-Göbölös Noémi

A TERRORSZERVEZETEK TOBORZÁSI ÉS KIVÁLASZTÁSI MÓDSZEREINEK KÜLÖNBÖZŐ ASPEKTUSAI

SAJÁTOSSÁGOK ÉS TRENDEK A TERRORIZMUS ÉS EXTREMIZMUS TERÉN NAPJAINKBAN[1]

Az elmúlt évtizedben az al-Káida és az Iszlám Állam ernyőszervezetekké váltak, köszönhetően a decentralizációnak és a vezetési válságoknak. Az utóbbi években a nemzetközi erők sorra likvidálták az al-Káida különböző szintű vezetőit, beleértve Ajmán az-Zavahirit,[2] akinek halálhírét a mai napig nem ismerte el hivatalosan a terrorszervezet. 2023 februárjában azonosították az al-Káida lehetséges új vezetőjét, Szaif al-Adel,[3] az egyiptomi hadsereg egykori magas rangú vezetője személyében, aki hírszerzési információk szerint Iránban bujkál.[4] Recep Tayyip Erdoğan török elnök 2023 májusában bejelentette, hogy a török erők végeztek az Iszlám Állam feltételezett vezetőjével, Abu Husszein al-Kurajszival[5] Szíriában. Ezt megelőzően az Iszlám Állam 2022 novemberében jelentette be akkori vezetője, Abu al-Haszan al-Hashemi al-Kurajszi halálát, aki egy Szíria délnyugati részén végrehajtott hadműveletben halt meg. Az őt megelőző vezető, Abu Ibrahim al-Hashemi al-Kurajszi

1 Guvvadi 2023.

2 Ajmán az-Zaváhirit az al-Káida fő ideológusaként emlegették. Oszáma bin Láden jobbkezének tartották, és egyes szakértők szerint ő volt a 2001. szeptember 11-i egyesült államokbeli támadások mögött meghúzódó egyik értelmi szerző. Bin Láden 2011 májusában történt meggyilkolását követően ő vette át az al-Káida vezetését. Zavahiri az al-Káida egyik legkiemelkedőbb szóvivője, 2003 óta több tucat videóban és hangszalagon szerepelt. 2022-ben a CIA terrorellenes akciójában vesztette életét az afgán fővárosban, Kabulban.

3 Az egyiptomi különleges erők volt ezredese, Szaif al-Adel, aki Mohamed Ibrahim Makkavi néven is ismert, Afganisztánban harcolt a szovjet megszállás ellen, majd az országban maradva iszlamista harcosokat képzett ki. A tálib rendszer megdöntése után, 2001 telén Iránba menekült. Korábban a Líbiai Iszlám Harci Szervezet vezetője volt. Oszáma bin Láden halála után egyszer már ideiglenes vezetőnek választották, Ajmán az-Zaváhiri hivatalos utódlása előtt.

4 Asboth 2023.

5 Abu Husszein al-Kurajszi Szíriában, a MIT hírszerző ügynökség által végrehajtott művelet eredményeként vesztette életét.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_06

2022 februárjában egy tűzharc során robbantással végzett magával és családjával, amikor az amerikai különleges erők körbevették a rejtekhelyét.

A terrorszervezetek egyes számú vezetőinek rövid idejű regnálása ellenére az al-Káida és az Iszlám Állam regionális „leányvállalatai" továbbra is töretlenül működnek, és a decentralizációnak köszönhetően saját hatáskörben, önállóan folytatják a tevékenységeiket. A különböző helyi dzsihádista csoportok hűségesküje az al-Káidának vagy az Iszlám Államnak elsősorban az etnikai és politikai viszályaik legitimizációs taktikája, amely hozzáférést biztosít számukra a globális erőforrásokhoz is. Afrika szarva, a Száhel-öv, Afganisztán és Pakisztán régióiban az al-Káida és az Iszlám Állam helyi szervezetei, szövetségesei között egyre erősödő ideológiai és politikai versengés zajlik. Az Egyesült Államok kivonulása után az Iszlám Állam Khorasan Tartomány (Islamic State – Khorasan Province vagy IS–KP) és a Tehrik-i-Talibán Pakisztán (TTP) harcosai tömegesen visszatértek az adott régióba.[6] Pakisztánban a terrortámadások száma a Global Terrorism Index éves összefoglalója alapján több mint 50%-kal nőtt 2022-re, és a növekedés lassabb ütemben ugyan, de 2023-ban is folytatódott.[7] Az al-Káida és az Iszlám Állam közötti egyre erősödő verseny nyilvánvalóvá vált a Száhel-övezetben, amelynek egyik következménye, hogy a Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin (JNIM)[8] és az Iszlám Állam Nyugat-Afrika Tartomány (Islamic State's West African Province – ISWAP) a világ két leggyorsabban növekvő dzsihádista szervezetévé vált. Szomáliának továbbra is meg kell küzdenie az al-Shabaabbal és a növekvő Iszlám Állam Szomáliában vagy más néven Abnaa ul-Calipha szervezettel is.

Bár nem új keletű jelenség, de továbbra is jelentős szerepet játszik a regionális konfliktusban, hogy a különböző államok fegyveres nem állami szereplőket alkalmaznak a céljaik elérése érdekében. Például az egykor Moszkva ellen dzsihádot hirdető csecsen harcosok Ramzan Kadirov[9] vezetésével Oroszországért harcolnak, ugyanakkor az ezen felháborodott iszlámisták Ukrajnát segítik. Emellett Ukrajna

6 Guvvadi 2023.

7 Institute for Economics & Peace 2023: 15.; Institute for Economics & Peace 2024: 11.

8 Iszlám és Muzulmánok Támogatói Csoport.

9 Ramzan Ahmadovics Kadirov (1976. 10. 05.–) orosz és csecsen politikus, jelenleg a Csecsen Köztársaság vezetője, korábban a csecsen függetlenségi mozgalom tagja. Apja Ahmad Kadirov csecsen elnök volt, 2004 májusában meggyilkolták. 2007 februárjában Ramzan Kadirov váltotta Alu Alkhanovot az elnöki poszton, röviddel azután, hogy betöltötte a 30. életévét, ami a poszt alsó korhatára. A Kadirov család a második csecsen háború elején, 1999-ben átállt a moszkvai oldalra. Azóta Kadirov az orosz Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSZB) támogatásával vezette milíciáját, amely később Kadirovci néven vált ismertté.

bevetette a harcokban az Azov ezredet,[10] amely a szélsőjobboldali nacionalista Azov Mozgalom félkatonai ága. Az orosz Wagner-csoport szintén szerepet kapott az orosz–ukrán konfliktusban. Törökország információk szerint támogatja a regionális érdekeit képviselő Hayat Tahrir al-Sham (HTS – Levantei Felszabadítási Szervezet) terrorszervezetet Szíriában, mert az a tevékenységével távol tartja a délkeleti határától a Kurd Munkáspárt (PKK) harcosait.[11] Irán látszólag támogatja a síita milíciákat Nyugat-Ázsiában, a hútikat Jemenben, a Hezbollahot Libanonban és a fegyveres síita dzsihádistákat Irakban, valamint a kormányt Szíriában. De megemlíthetjük Pakisztánt is mint régóta működő állami szponzort a terrorizmussal összefüggésben.[12]

Erősödő trendet mutat a szélsőjobboldali és egyéb extremizmussal összefüggő ideológiák megjelenése Európa és Amerika politikai és társadalmi színterein. Különösen az online térben tudnak a szélsőséges ideológiák gyorsan és hatékonyan érvényesülni. A The Base[13] és a Proud Boys[14] amerikai illetőségű szélsőjobboldali, neofasiszta csoportokat 2022-ben Kanada és Új-Zéland is terrorista szervezetnek minősítette, az Egyesült Királyság pedig a The Base működését jogellenesként deklarálta, és szélsőjobboldali terrorista csoportként tartja számon.[15]

Az erőszakos szélsőséges szervezetek egyre gyakrabban alkalmaznak új és gyorsan fejlődő technológiákat befolyásolási tevékenységeikhez és finanszírozásukhoz. A mesterséges intelligencia és a 3D nyomtatás például olyan technológiai lehetőségeket biztosíthatnak, amelyeket egyre gyakrabban használnak fel a különböző szervezetek propagandaterjesztésre, valamint fegyverek és lőszerek előállítására.[16]

[10] Az Azov ezred szervezetileg az Ukrán Nemzeti Gárda része, amely pedig a belügyminisztériumhoz tartozik. Alakulatainak harcosai többségében ukrán nacionalisták és radikális szélsőjobbosok. Megjelenésük az ukrán politikában 2014-hez kötődik, amikor az ország keleti felében élő orosz ajkú kisebbség egyre hangosabban követelte az elszakadást Ukrajnától és a csatlakozást Oroszországhoz. Ennek egyik jele volt, hogy elfoglalták Mariupolt. Az első Azov csoport Berjanszkban szerveződött meg mint önkéntes milícia, amely részt vett a kikötőváros visszafoglalásában. A csoport magját kelet-ukrajnai, oroszul beszélő ukránok adták, de voltak közöttük futballultrák és nacionalista, szélsőjobboldali ideológiát valló személyek.

[11] Guvvadi 2023.

[12] Guvvadi 2023.

[13] A Bázis.

[14] Büszke Fiúk.

[15] Chen 2022.

[16] Guvvadi 2023.

A RADIKALIZÁCIÓ LEHETSÉGES OKAI ÉS HATÁSAI

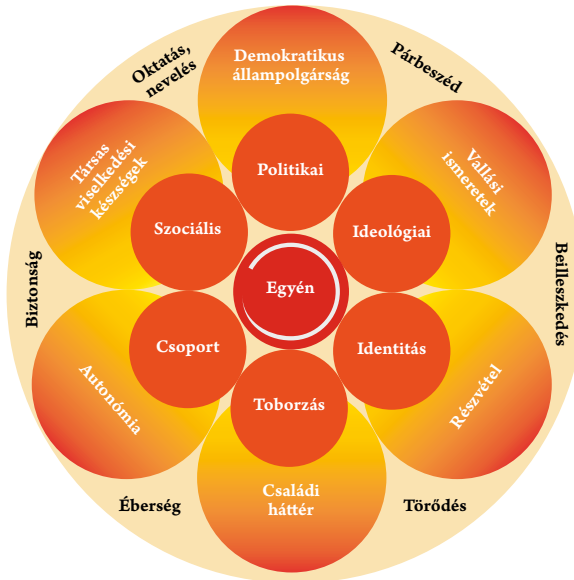
A radikalizáció egy fokozatosan kialakuló és egyénenként változó folyamat, amelyet számos tényező befolyásolhat. Bárki radikalizálódhat, de a kutatások alapján a fiatalok, akik nagy többsége egyébként is különböző identitási és egyéb válsággal küzd, különösen veszélyeztetettek ebből a szempontból. Ugyanakkor számos olyan tényező lehet hatással a radikalizációs folyamatra, amely alapján nehéz lenne egyértelműen behatárolni a rizikófaktorokat és az érintett társadalmi csoportokat vagy egyéneket. A különböző külső és belső faktorok egyaránt vezethetnek a szélsőséges ideológiák iránti fogékonysághoz, beleértve a pszichológiai, szociális, politikai, kulturális, gazdasági, vallási tényezőket éppúgy, mint a közösségi média és a különböző csoportok befolyásolását is. Magnus Ranstorp kutató megállapítása szerint az erőszakos szélsőségesség leginkább végtelen számú egyéni faktorok kombinációjának kaleidoszkópjaként képzelhető el.[17] Az általa és más kutatók által tett megállapítások alapján a radikalizációs folyamatot számos ún. push (toló) és pull (húzó) faktor befolyásolja. A push faktorok közé tartoznak többek között az alábbi tényezők:

- elidegenedés;
- marginalizáció;
- társadalmi, politikai és gazdasági sérelmek;
- csalódottság a demokráciában és a politikai folyamatokban;
- igazságtalanság érzése;
- diszkrimináció, kirekesztettség;
- személyes válságok és tragédiák;
- korlátozott szociális hálózatok;
- erőszak idealizálása;
- egyoldalú tájékoztatásnak való kitettség;
- egyéni sérülékenység (korcsoport, társadalmi csoport, nemi, faji, vallási csoport).

A fentieket nagyon plasztikusan alátámasztja több olyan tanulmány is, amely terrorszervezetek korábbi tagjainak motivációjával, hátterével összefüggésben készült. Ezek közül a következőkben egyet szeretnék részletesebben bemutatni.

2015 és 2019 között az erőszakos extremizmus tanulmányozásával foglalkozó központ (International Center for the Study of Violent Extremism, ICSVE) munkatársai mélyinterjúkat készítettek 220 (182 férfi és 38 nő) olyan személlyel, akik valamilyen céllal csatlakoztak az Iszlám Államhoz, fizikailag annak területén éltek,

[17] Save the Children Finland 2021.

1. ábra: Fiatalok mint a szélsőséges toborzás célpontjai
Forrás: Save the Children Finland 2021: 9.

és visszatérőkként bebörtönözték őket különböző országokban.[18] Az interjúalanyok 51,1%-a külföldi illetőségű tagja volt az Iszlám Államnak, míg 34,1%-uk iraki és 14,8%-uk szíriai származású. A tanulmány rendkívül széles spektrumon vizsgálta a csatlakozottak motivációit, szociális hátterét, befolyásoltságát és sérülékenységét. A megállapítások közül azt a három szempontot szeretném kiemelni, amelyek véleményem szerint szorosan kapcsolódnak a radikalizálódás okainak vizsgálatához. Az egyik szempont az alanyok pszichoszociális sérülékenysége, amelyet az interjúk alapján az alábbiak szerint kategorizáltak:

- bűnözői előélet (férfiak 13,7%, nők 5,3%);
- börtönviseltség (férfiak 10,4%, nők 0%);
- érzelmi terror (férfiak 0%, nők 7,9%);
- fizikai bántalmazás (férfiak 1,7%, nők 7,9%);
- szexuális bántalmazás (férfiak 0%, nők 2,6%);
- családon belüli erőszak (férfiak 1,7%, nők 5,3%);
- családon belüli szerhasználat (férfiak 1,7%, nők 7,9%);
- szülők szeparációja, válása (férfiak 8,8%, nők 21%);
- bebörtönzött háztartásbeli (férfiak 1,1%, nők 5,2%);

[18] Speckhard–Ellenberg 2020.

- elhunyt szülő (férfiak 12,1%, nők 7,9%);
- családi konfliktus (férfiak 9,3%, nők 23,6%);
- személyes kábítószer-használat (férfiak 13,2%, nők 5,3%);
- szegénység (férfiak 24,2%, nők 26,3%);
- korai elköltözés otthonról (férfiak 2,7%, nők 10,5%);
- válás (férfiak 3,8%, nők 7,9%);
- munkanélküliség, alulfoglalkoztatottság (férfiak 19,2%, nők 2,6%);
- korábbi traumák (férfiak 11,6%, nők 23,6%).

A másik szempont a befolyásoló tényezők és hatások csoportosítása, amely az alábbiak szerint alakult:

- házastárs, élettárs (férfiak 2,2%, nők 55,3%);
- szülői hatás (férfiak 3,8%, nők 15,8%);
- tágabb család hatása (férfiak 9,9%, nők 5,3%);
- baráti ráhatás (férfiak 35,7%, nők 13,2%);
- ISIS toborzó hatása (férfiak 25,3%, nők 7,9%);
- prédikátor hatása (férfiak 19,8%, nők 0%);
- internetes toborzó hatása (férfiak 10,8%, nők 18,4%);
- börtön hatása (férfiak 5,5%, nők 0%);
- passzív YouTube-hatás (férfiak 24,7%, nők 13,1%);
- passzív Facebook-hatás (férfiak 11,6%, nők 7,9%);
- passzív Twitter-hatás (férfiak 5,5%, nők 7,9%);
- passzív WhatsApp-hatás (férfiak 1,6%, nők 2,6%);
- passzív Telegram-hatás (férfiak 1,6%, nők 0%);
- mainstream média (férfiak 19,2%, nők 10,5%).

A fentiekben jól kirajzolódik a nemi szerepek terén általánosságban tapasztalható szociális, társadalmi, kulturális különbségek megjelenése, például a nők esetén a házastársi, élettársi befolyásoltság, illetve a szülői ráhatás tekintetében, a férfiaknál pedig a baráti ráhatás és a prédikátor hatása vonatkozásában. A passzív internetes platformok befolyása ugyanakkor nagyjából mindkét nem esetében megjelent, ilyen tekintetben a fentebb említett elhatárolások nem érvényesültek.

A harmadik szempont a motiváció kérdése, amelyben az alábbi eredményeket állapították meg a kutatók:

- alapvető szükséglet (férfiak 18,7%, nők 13,2%);
- foglalkoztatás (férfiak 22,6%, nők 5,3%);
- személyes, családi biztonság (férfiak 4,4%, nők 13,2%);
- családi kötelék (férfiak 4,4%, nők 42,1%);

- kaland (férfiak 4,4%, nők 2,6%);
- romantikus kapcsolat (férfiak 0,5%, nők 15,8%);
- iszlám identitás (férfiak 28,6%, nők 50%);
- diszkrimináció (férfiak 7,2%, nők 13,2%);
- fontosság érzése (férfiak 8,8%, nők 5,3%);
- valahova tartozás (férfiak 6%, nők 5,3%);
- segítő szándék (férfiak 30,8%, nők 21%);
- harag (férfiak 13,2%, nők 2,6%);
- kalifátus ideológia (férfiak 22,5%, nők 13,1%);
- dzsihád ideológia (férfiak 19,3%, nők 7,9%);
- hidzsra ideológia (férfiak 9,3%, nők 7,9%);
- takfir ideológia (férfiak 2,2%, nők 2,6%);
- Nyugat-ellenesség (férfiak 6,6%, nők 0%);
- szunnita jogok (férfiak 11,5%, nők 0%).

Természetesen nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a bemutatott faktorokat nagyban befolyásolja az érintettek kulturális, nemzeti, vallási, szociális háttere. Ugyanakkor a megelőzés, illetve a hatékony társadalmi jelzőrendszerek kiépítése szempontjából fontos látni, hogy milyen tényezők jelenthetnek az átlagnál nagyobb veszélyeztetettséget a radikalizálódás terén.

A gazdasági-társadalmi-szociális problémák, illetve az ezzel vagy egyéb kulturális, vallási, faji tényezőkkel összefüggő diszkrimináció és annak hatása a radikalizációra már régóta a megelőzéssel foglalkozó szervezetek, kutatók fókuszpontjában van. Ugyanakkor a Radicalisation Awareness Network (RAN) az elmúlt években már többször felhívta a figyelmet arra, hogy a radikalizáció „melegágyai" nem kizárólagosan ezek hatására alakulhatnak ki.[19] Példaként hoznak több olyan esettanulmányt, amelyből kiderül, hogy ilyen „melegágyak" akár jómódú környezetben, különösebb társadalmi-gazdasági problémák jelenléte nélkül is kialakulhatnak, pusztán az egyes terrorista vagy extrém ideológiájú szervezetek hatékony narratívájának köszönhetően. Arra is felhívták a figyelmet, hogy a radikalizáció gócpontjai sokszor azért a szegényebb területeken alakulnak ki, mert a toborzók gazdaságosabban tudnak hálózatot fenntartani az olcsó infrastruktúrának köszönhetően. Ugyanakkor ezekben a mikrokörnyezetekben gyakran élnek a toborzók azzal a motivációs ráhatással is, hogy az együttműködésért cserébe különböző szociális szolgáltatásokat (ingyenes étkeztetés, gyermekellátás stb.) kínálnak.

[19] Radicalisation Awerness Network 2020.

TOBORZÁSI MÓDSZEREK ÉS TAKTIKÁK

A terrorszervezetek és szélsőséges csoportok változatos módszereket alkalmaznak a potenciális tagok felkutatására, toborzására és kiválasztására. Néhány módszer relatív alacsony költségvetéssel jár, míg vannak olyan metódusok, amelyek magasabb kiadásokat igényelnek, akár a szükséges infrastruktúra, akár egyéb szempontok miatt.

A toborzási módszerek és technikák változatossága az adott régió szociális, politikai, gazdasági környezetétől is függ. Európában például gyakori az online toborzás, személyes kapcsolatokat inkább az alacsonyabb szociális-gazdasági háttérrel rendelkező régiókban, börtönökben és vallási közösségekben vetnek be. Afrikában és egyes közel-keleti régiókban a toborzás gyakran azokra a területekre korlátozódik, ahol az adott terrorszervezetnek befolyása, kontrollja van. Ezeken a részeken jellemző az erőteljes vallási propaganda bevetése, de a toborzási gyakorlatban nem ritka a megfélemlítés, kikényszerítés módszere. Az eurázsiai régiókban a toborzás nagyon gyakran vallási szervezeteken keresztül történik.

Formáját tekintve a toborzási módszerek többféleképpen csoportosíthatók. Az egyik ilyen elhatárolás az alábbiak szerint kategorizálható:[20]

- Aktív toborzás: ebben az esetben mindenképpen személyes kapcsolatfelvételen keresztül történik a toborzás. Ennek több oka lehet, de leggyakrabban abban az esetben lehet célravezető ez a forma, amikor az adott terrorszervezet olyan személyeket kíván toborozni, akik valamilyen speciális szaktudással vagy tapasztalattal rendelkeznek. Ilyen lehet például a katonai múlt, harctéri tapasztalat, vagy olyan magas szintű civil képességek, mint a mérnök, orvos, IT-specialista, pénzügyi szakember stb.
- Passzív toborzás: ebben az esetben a toborzás közvetett csatornákon és eszközökkel történik, mint például egy médiakampány az adott szervezet népszerűsítésére és ideológiájának bemutatására. Ebbe a kategóriába tartozik a klasszikus terrorpropaganda is. A terjesztési felületek általában online platformok, digitális magazinok és specifikus tartalmak, illetve erre a célra alkalmazott bloggerek által készített internetes tartalmak. A bloggerek ezenfelül nemcsak a tartalomgyártásban vesznek részt, hanem bizonyos moderátorok közreműködésével a propagandaanyagok megfelelő körben történő terjesztésében, megosztásában is.

A toborzás során nemcsak a formai és tartalmi megjelenésre figyelnek oda a folyamatban részt vevők, hanem arra is, hogy az egyes célszemélyeket vagy célcsoportokat

[20] Financial Action Task Force 2018.

hogyan szólítják meg és hálózzák be. A toborzás eszköztárában számtalan olyan pszichológiai, manipulációs módszer is szerepel, amely alkalmas lehet a potenciális személyek befolyásolására. A terrorszervezetek és szélsőséges csoportok egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek az online térben történő hatékony marketingre és a megfelelő célcsoportok bevonzására. Ennek keretében professzionális és sok esetben személyre szabott stratégiát alakítanak ki a behálózásra, amelyet gyakran célzott tanulmányozás előz meg, beleértve az online profilt, a közösségi fórumokon megfigyelhető aktivitást és a gyakran nézett vagy lájkolt tartalmakat. Az is érdekes vizsgálati aspektus lehet, hogy a terrorszervezetek és szélsőséges csoportok milyen szempontok alapján választják ki a potenciális tagjaikat. A korábbi fejezetekben már esett szó azokról a faktorokról, amelyek sérülékennyé, fogékonnyá vagy motiválttá tehetik a később csatlakozókat. Ugyanakkor akár a szervezetek részéről is lehetnek kifejezetten keresett személyiségjegyek vagy -típusok. Az Iszlám Állam esetében például tudatosan kiszemelt célcsoport volt többek között a mentális zavarokkal rendelkező személyek, elsősorban potenciális magányos elkövetői szerepre szánták őket.

A kiszemelt jelöltek esetében gyakran alkalmazott módszer a „kiválasztottság" érzékeltetése. Ennek egyik módja, hogy a puhatolózó beszélgetések során a toborzó kilátásba helyezi a zárt csevegőszobába való meghívás lehetőségét, ezzel is azt sugallva, hogy oda csak egy szűk kör nyer belépést. Ez a mechanizmus nagyon hasonlít a kereskedelemben, marketingben is gyakran alkalmazott módszerre, amely a termékek eladása során annak exkluzivitását hangsúlyozza. Minél inkább azt gondoljuk valamiről, hogy ritkaság, vagy nagy szerencse kell, hogy hozzájussunk, annál nagyobb érdeklődést kezdünk tanúsítani iránta. Ha a zárt csevegőszobába való bejutás megtörtént, jöhetnek az újabb módszerek, mint például a grooming vagy az „ajtóba tett láb" taktikájának alkalmazása. Ez utóbbi alapvetően arra irányul, hogy a toborzó kisebb szívességek megtételére kéri a jelöltet (például bizonyos oldalak lájkolása vagy megosztása stb.), amit teljesítés esetén újra meg újra megismétel, adott esetben úgy, hogy a szívességek mindig kicsit nagyobbak.

A grooming kifejezést általában a gyermekek és fiatalkorúak online szexuális zaklatására használják, nincs kifejezett magyar megfelelője, leginkább behálózásként szokták megnevezni, de gyakrabban találkozni az eredeti angol terminológia használatával. A terrorszervezetek és extrém ideológiájú csoportok vonatkozásában a grooming egyfajta toborzási taktikaként jelenik meg, és azt a célt szolgálja, hogy a kiszemelt célpontot különböző módszerekkel az adott szervezethez kössék, amelynek során különböző manipulációs technikákat alkalmaznak. A grooming során a groomer vagy jelen esetben a toborzó erős érzelmi kötődés kialakítására törekszik, biztosítva így a célpont irányíthatóságát és érzelmi manipulálhatóságát. Folyamatát és lépéseit tekintve a terrorszervezetek által alkalmazott toborzás, illetve

a grooming erőteljes hasonlóságot mutat. Valójában a grooming folyamata az alábbi, jól felismerhető lépésekben, taktikákban is leírható:[21]

- Szerelmi bombázás (love bombing): a taktika első lépése abban áll, hogy a groomer/toborzó a jelöltet a vonzalom, a tisztelet és a megértés érzésével árasztja el, miközben folyamatosan erősíti benne a társadalom és a környezet által kiváltott csalódottság jogosságát és a marginalizáció igazságtalanságát.
- Információs elszigetelés: a groomer/toborzó saját készítésű vagy a célhoz szorosan kapcsolódó médiacsatornákkal, magazinokkal és könyvekkel látja el a potenciális jelöltet. Emellett folyamatosan erősíti, hogy az adott szervezettel, csoporttal kapcsolatos „külső" információk valójában álhírek vagy valamilyen összeesküvés eredményei.
- Társadalmi elszigetelés: a groomer/toborzó ebben a szakaszban arra törekszik, hogy eltávolítsa az összes olyan személyt, aki potenciálisan befolyást gyakorolhat a jelöltre (például családot és barátokat). Ez általában úgy történik, hogy a jelölt családtagjainak, barátainak a viselkedését bűnnek nevezi, vagy a rokonokra, barátokra vonatkozóan olyan kifinomultabb, „ártatlannak" látszó kérdéseket tesz fel, amelyek valójában kritikát, rosszallást takarnak. Sok esetben a jelölt családja és barátai tudtukon és akaratukon kívül segítenek a toborzónak ebben a folyamatban azáltal, hogy elutasítóan viselkednek, vagy negatívan nyilatkoznak az ideológiáról.
- Az ellenőrzés megkezdése: a folyamat meglehetősen korai szakaszában a groomer/toborzó elkezdi irányítani az alanyt, és egyszerű feladatok elvégzésére készteti (ez a korábban említett „ajtóba tett láb" technika). A kapott feladatok is általában a folyamat részét képezik, és az adott szervezet céljait szolgálják, miközben fokozatosan formálják a jelölt csoporthoz való hozzáállását. Az elfogadás, a valahova tartozás iránti igény egy ponton olyan erőssé válik, hogy a jelölt beleegyezik a nagyobb feladatok végrehajtásába is. Ezt a jelenséget írja körül többek között Philip Zimbardo pszichológus a *Lucifer-hatás* című könyvében.[22] A szélsőséges szervezetek az „elkötelezettség és következetesség" technikát alkalmazzák, tudatosan manipulálva azt az íratlan pszichológiai szabályt, amely szerint az emberek általában nem szeretnek kihátrálni a megkötött üzletekből. Ennek keretében arra ösztönzik azokat, akik nem hajlandók közvetlenül részt venni öngyilkos küldetésben vagy terrorkampányban, hogy jelenlegi képességeiknek megfelelő módon támogassák a szervezetet, az azonban csak idő kérdése, hogy mikor lesz

[21] Radicalisation Awerness Network 2019.

[22] Zimbardo 2012: 2.

szükség nagyobb elkötelezettségre. A folyamat során a pozitív figyelem és dicséret fokozatosan eltűnik, és egyre inkább a negatív szankciók kilátásba helyezése lép a helyébe, gyakran véletlenszerűen váltogatva, hogy bizonytalanságot keltsen az alanyban.

- A deindividuáció: ennek célja az egyéniség háttérbe szorításának ösztönzése és a csoporttudat növelése. Ilyen például a tagok nevének megváltoztatása, a közös ruha vagy egyenruha viselése, valamint a csoporttudatot elősegítő, ritualizált közös tevékenységek. Az ebben a szakaszban lévő személy általában már elkötelezte magát azzal, hogy olyan tevékenységekben vett részt, amelyeket a csoporton/szervezeten kívüli társadalom rossz szemmel néz. Értelemszerűen ebből a szakaszból a legnehezebb a kilépés, különös tekintettel a már időközben elkövetett cselekmények súlyára és gyakoriságára.

A fentiekből látható, hogy ezekkel a taktikákkal a toborzók a jelöltre gyakorolt erős érzelmi hatásokkal és a kötődés kialakításával próbálnak manipulálni. A módszerek az érzelmi skála mindkét végletén mozognak, vannak technikák – különösen nők esetében –, ahol a szeretet, szerelem, megbecsülés érzésének elhitetésére irányulnak, míg mások a nyomásgyakorlás, izoláció, zsarolás eszközeivel érik el a kívánt célt.

A TOBORZÁS SZÍNTEREI

A radikalizációs folyamat mind személyes, mind személytelen kapcsolatokon és fórumokon keresztül is végbemehet. A szélsőséges ideológiákkal való találkozáshoz nem feltétlenül szükséges a toborzó személy közreműködése, bőven elég lehet a baráti kör, rokonság, hobbicsoport ráhatása. Az alábbiakban láthatjuk a radikalizációs környezet egy lehetséges csoportosítását.[23]

- Fizikai környezet: Annak ellenére, hogy a virtuális társadalmak korát is éljük, az emberi természet velejárója a személyes kapcsolatokra való igény. A radikalizálódás szempontjából a korábban említettek szerint meghatározó lehet egy-egy hobbitevékenységhez köthető közösségi helyszín vagy egy adott szélsőséges szervezet szubkultúrájának helyszíne. Ez utóbbira nagyon jó példa lehet a neonáci csoportok zenei kultúrája, amelynek szükségszerű színterei a különböző koncertek, klubhelyiségek stb. A valahova tartozás igénye különösen az ezen a téren sérülékeny társadalmi csoportok esetében egy nagyon erős mozgatórugó lehet valamilyen szubkultúrához való csatlakozásra.

[23] Save the Children Finland 2021.

Ezekben a közösségekben megerősítést kaphatnak a számukra igazságtalannak tartott jelenségek elítélésében, illetve az ideológiáik helyességében. Közösségi színtér nemcsak zenei szubkultúrákhoz kapcsolódóan alakulhat ki, hanem egyéb, látszólag ártalmatlan hobbitevékenységekkel összefüggésben is. Ide tartozhatnak például a különböző sportklubok, edzőtermek stb. Szélsőséges esetben a hasonló gondolkodású egyének önszerveződés útján akár utcai bandákká fejlődhetnek, amelyek szintén kiváló célcsoportjai lehetnek az erőszakos szélsőséges szervezetek toborzásának.

- Online környezet: Az online tér szerepe a radikalizálódásban már régóta ismert jelenség, ugyanakkor sokáig tartotta magát az a szakértők által is alátámasztott álláspont, hogy a folyamatban mindenképpen szükség van valamilyen kontaktusra egy szélsőséges szervezet tagjával. Az utóbbi években azonban több olyan eset is előfordult, amikor az utólagos elemzések során kiderült, hogy az érintett személy mindenféle külső ráhatás nélkül, pusztán az internetes tartalmakon, fórumokon keresztül radikalizálódott. Ennek a jelenségnek abból a szempontból van kiemelt jelentősége, hogy még nagyobb figyelmet kell fordítaniuk a radikalizáció elleni szervezeteknek az online térben fellelhető tartalmakra, oldalakra, platformokra. Bár a radikalizációs kitettség nem határolható be meghatározott korcsoportokra, generációkra, ugyanakkor az a tény, hogy a szélsőséges szervezetek egyre professzionálisabban használják az online teret a céljaik elérésére, egyértelműen növeli a fiatalabb generációk veszélyeztetettségét. Különösen igaz ez az ún. digitális bennszülötteknek nevezett Z generációra, amelynek nagy többsége ismeri és használja a különböző internetes közösségi platformokat, videómegosztó felületeket. Természetesen ez azokban az országokban, régiókban igaz elsősorban, ahol az internetelériéshez szükséges eszközök és feltételek rendelkezésre állnak.

Az interneten számtalan álláspont, vélemény, ideológia terjesztésére és fogyasztására van lehetőség. Természetesen önmagában az a tény, hogy valaki megismerkedik szélsőséges szervezetek propagandatermékeivel, még nem jelenti azt, hogy automatikusan radikalizálódni fog. Nagyobb veszélyt jelent az a jelenség, hogy a különböző platformok, keresőprogramok olyan algoritmusokat alkalmaznak, amelyek monitorozzák az adott egyén preferenciáit, és ennek megfelelő tartalmakat kezdenek el feldobni, ami ún. véleménybuborékok kialakulásához vezet. Ez annyit jelent, hogy egyre többször találkozhat az illető a meggyőződésével vagy érdeklődésével azonos tartalmakkal, ami azt a látszatot kelti, hogy sokan mások is hasonlóan gondolkodnak, erősítve ezzel a meggyőződés helyességének illúzióját. A pszichológiában ún. megerősítési torzításként ismert jelenség annyiban más, hogy nem algoritmusok

alakítják a véleményazonosság látszatát, hanem az adott egyén maga keres és fogad el olyan információkat, amelyek megerősítik az álláspontját, döntését, illetve zárja ki az azzal ellentétes véleményeket.[24]

Az online tér rengeteg platformot, felületet kínál a kapcsolattartásra, információcserére, tájékozódásra, szórakozásra, és ezeket a lehetőségeket a szélsőséges csoportok egyre gyakorlottabban használják fel saját céljaik elérésére, legyen az akár ideológiák terjesztése, szimpatizánsok gyűjtése vagy konkrét toborzói tevékenység. A közösségi médiumok mellett a különböző üzenetküldő applikációk (Twitter, WhatsApp stb.) is jelentős szerepet játszanak az azonos gondolkodású vagy a különböző nézetekre fogékony személyek összegyűjtésére, felkutatására. Az utóbbi években egyre nagyobb figyelem övezi – mind a szélsőséges szervezetek, mind pedig a rendvédelmi szervek részéről – a különböző videójátékokhoz köthető platformok működését. Ennek jelentőségéről és szerepéről a későbbiekben esik szó.

Nem lényegtelen szempont a radikalizációval és a toborzással összefüggésben annak vizsgálata, hogy a fent említett csatornákon milyen formában és tartalommal terjednek a szélsőséges ideológiákhoz köthető üzenetek. Általánosságban megállapítható, hogy a vizuális kommunikáció szempontjából kiemelt szerepet töltenek be a különböző mémek, humoros képek, tartalmak. Ezek minden témakörrel összefüggésben megjelennek, legyen az valamilyen társadalmi jelenség, politikai esemény vagy hétköznapi helyzet. Egy-egy találó mém például nagyon rövid idő alatt többmilliós nézettséget képes elérni, különösen, ha a megfelelő platformokon keresztül terjesztik. Ezt a jelenséget a szélsőséges csoportok is előszeretettel kihasználják – különösen a szélsőjobboldali szervezetek[25] – annak érdekében, hogy erősítsék a csoporton belüli kötődést.

Emellett a humoros képek nagyszerű „alibit" is biztosíthatnak ezeknek a csoportoknak, hiszen számonkérés esetén könnyen lehet bagatellizálni a súlyát azzal, hogy ez csak egy vicc és semmi több.

„CALL OF DUTY DZSIHÁD"[26]

A különböző terrorszervezetek és szélsőséges csoportok internetes aktivitása korántsem új keletű jelenség, már 2003-ban is akadt rá példa, azonban az Iszlám Állam tette ezt igazán népszerűvé a virtuális kalifátus kiépítésének szándékával és

[24] *Megerősítés-torzítás.* Online: https://viselkedestudomany.hu/megerositesi-torzitas-confirmation-bias/

[25] ISD Explainers 2022.

[26] Dauber et al. 2019.

a professzionális online propagandatevékenységével. Az utóbbi években – különösen a 2019-es christchurchi merénylet[27] után – egyre nagyobb figyelem irányul a különböző online videómegosztó és játékplatformokon zajló tevékenységekre. A Radicalization Awareness Network (RAN) ezeket a platformokat szintén a radikalizálódás „melegágyaiként" definiálta.[28] Nem sokkal ezután az EU 2021-es TE-SAT (Terrorism Situation and Trend Report) jelentése is felhívja arra a figyelmet, hogy a videójátékokat és az online játékplatformokat egyre gyakrabban használják extrém ideológiák terjesztésére a különböző szélsőséges szervezetek. Felmerülhet a kérdés, hogy miért pont ezek a platformok váltak a radikalizáció szempontjából veszélyeztetetté, ugyanakkor ha megvizsgáljuk a videójátékokkal kapcsolatos tényeket, akkor a válasz egyértelműen kirajzolódik.

Felhasználás szempontjából nem elhanyagolható először is az a tény, hogy a becsült videójátékosok száma 2-2,5 milliárd fő globálisan. A népszerűbb játékprogramok és az ezekhez köthető platformok jelentős felhasználótábort tudhatnak magukénak, és nem utolsósorban közösségi élményt nyújtanak a tagoknak. A videójátékok már a „hőskorukban" is közkedveltek voltak, de a technológia fejlődésének köszönhetően a játékok egyre realisztikusabbá, izgalmasabbá váltak. A videójátékok régóta a kutatók fókuszpontjában állnak, egyrészt a játékmechanizmus emberi természetre gyakorolt pozitív és negatív hatásai miatt, másrészt a játékosítás alkalmazhatóságával összefüggésben. Az már régóta közismert tény, hogy a játékélmény akár az emberi viselkedést is képes megváltoztatni, és emellett konkrét neurológiai hatásokat vált ki az emberi agyban. Arról régóta folyt a tudományos vita a kutatók között, hogy a videójátékok milyen mértékben képesek negatív viselkedésmintákat előidézni vagy megerősíteni. 2020-ban az Amerikai Pszichológiai Társaság egyértelműen elismerte, hogy van összefüggés a fizikai, illetve verbális agresszió és bizonyos videójátékok rendszeres használata között.[29] A videójátékok emellett alkalmasak lehetnek arra, hogy a valós élet nyomasztásából átmeneti kilépést biztosítsanak, valamint az egyén számára lehetővé teszik a kontroll visszaszerzésének élményét. A játékok köré komoly közösségek épülnek saját platformokkal, adott esetben belső

[27] 2019. március 15-én helyi idő szerint kb. 13 óra 40 perckor Brenton Tarrant, a 28 éves, büntetlen előéletű ausztrál edző, a christchurchi Alal-Noor mecsetben lelőtt 42 embert, majd a mecsetből kilépve lelőtt egy járókelőt, mielőtt a Linwood mecsethez ment volna, ahol tovább folytatta az ámokfutást. 36 perc leforgása alatt Tarrant 49 emberrel végzett, ketten pedig később haltak bele a sérüléseikbe. A férfi a tettét egy fejére szerelt kamera segítségével élőben közvetítette. Előtte feltöltött egy 74 oldalas kiáltványt, amelyben magát fehér bőrű, ausztrál, rasszista személyként definiálta, tettét pedig deklaráltan a bevándorlásellenessége motiválta.

[28] Radicalisation Awerness Network 2020.

[29] Schlegel 2020: 5.

hierarchiával és ún. játékzsargonnal, amely megadja a valahova tartozás érzését. A korábban már említett christchurchi merénylet egyik elkövetője feltehetően tagja volt egy ilyen játékosközösségnek, és amellett, hogy a terrortámadásként definiált cselekményét élőben közvetítette egy platformon, valós időben kommentálta is, játékoskultúrára utaló megjegyzéseket használva.[30]

Ahogy azt már korábban említettem, a terrorszervezetek és szélsőséges csoportok felismerték az internetes fórumok nyújtotta lehetőségeket, de az Iszlám Állam propagandája katalizálta igazán ezt a folyamatot, amikor meghirdették a virtuális kalifátust. Ehhez hozzárendeltek olyan eszközöket és módszereket, amelyekkel fenn tudták tartani a figyelmet és az érdeklődést a szervezet céljai és tevékenysége iránt. Ennek keretében nagy hangsúlyt fektettek a brandépítésre és a különböző korosztályhoz tartozó célcsoportok megszólítására. Ennek egyik markáns eszköze a játékplatformok és videójátékok felhasználása toborzásra és marketingre.[31]

Az Iszlám Állam marketingstratégiája a „Jihadi cool" („menő dzsihád") üzenet köré épül, és ennek megfelelően alakították ki a különböző médiumokban, fórumokon alkalmazott módszereket. A videójátékok felhasználása nem csak az Iszlám Államnak jutott eszébe, más csoportok is próbálkoztak hasonlóval. A Hezbollah például Special Force[32] néven, a német identitárius mozgalom pedig Heimat Defender: Rebellion[33] néven készítette el a saját videójátékát. Az érintett szervezetek és csoportok anyagi és egyéb erőforrásaik függvényében tudtak saját videójátékot fejleszteni, ennek megfelelően vannak kevésbé jól sikerült és az eredetihez közelítő színvonalú játékok is. A kiindulási alap azonban minden szervezetnél ugyanaz volt, miszerint azokat a játékokat igyekeztek lemásolni, amelyek egyrészt rendkívül népszerűek, másrészt tartalmukban is alakíthatók a szervezet céljához. Ezek alapján kézenfekvőnek bizonyult az olyan ún. FPS (first person shooter – belső nézetű lövöldözős) típusú játékok utánzása, mint a Call of Duty, a Stalker, a Doom, a Counter-Strike, a Half-Life stb. Értelemszerűen a játékokat az adott szervezetre szabták, vagyis például a leküzdendő ellenfél és a küldetések azonosak vagy hasonlóak a szervezetéhez.

[30] Schlegel 2020: 15.

[31] Dauber et al. 2019

[32] 2003-ban jelent meg a Special Force és 2007-ben a Special Force 2: Tale of the Truthful Pledge című FPS játék. Ez utóbbi a 2006-os Hezbollah–izraeli háborúra utal (Online: https://archive.org/details/special-force-2). A rendelkezésre álló erőforrások különbségét jól szemlélteti, hogy ezek a játékok a Call of Duty színvonalát célozzák.

[33] A játék 2020-ban jelent meg, és a leírás alapján nem klasszikus FSP típusú, sokkal inkább egy 2D-s, az 1980-as éveket idéző ugrálós játék. Kivitelezésében meg sem közelíti a Hezbollah által kiadott SF és SF 2-t (Online: https://www.mobygames.com/game/150999/heimat-defender-rebellion/).

1. táblázat: A felülről lefelé (top-down) és alulról felfelé (bottom-up) típusú játékosítás közötti különbségek

	Felülről lefelé játékosítás	**Alulról felfelé játékosítás**
Kik?	szélsőséges szervezetek, toborzók, stratégiaalkotók	egyének, kisebb csoportok, online közösségek
Mit?	helyezések, jelvények, pontok, ranglisták stratégiai célú alkalmazása	élő közvetítés, játékosított nyelvhasználat, zsargon, virtuális eredményjelző táblák, személyes küldetések
Miért?	a tartalommal és társakkal való elköteleződés elősegítése, az elkötelezettség láthatóvá tétele, a felhasználók részvételre motiválása, a fiatal célközönség számára való vonzóvá tétel	az online közösség és a szubkulturális közeg számára vonzóvá tétel, look cool, és a játéktartalom révén a valóság érzékeltetése
Példák	helyezések és jelvények használata különböző fórumokon, célzott appok, mint például a Patriot Peer	hallei és christchurchi merényletek, kis csoportok radikalizálódása a WhatsAppon, a közösségi médiában folytatott diskurzusok

Forrás: Radicalisation Awerness Network 2021b: 5.

Az Iszlám Állam ugyanakkor tovább is gondolta a játékok felhasználásának lehetőségeit, és nemcsak másolta a népszerű darabokat, hanem saját fejlesztésűeket is alkotott. Ilyen például többek között a 2016-ban megjelent és az alsós iskolás korú célcsoportnak szóló Huroof[34] szótanító program, amelyben a példaként használt szavak kötődnek a vallással és háborúval összefüggő szókincshez.

A játékosítás mint eszköz tehát egyre szélesebb körben terjed el a szélsőséges csoportok között. A jelenséggel kapcsolatos kutatások még relatíve új keletűek, ugyanakkor az eddigi tapasztalatok alapján a szakértők megkülönböztetnek felülről lefele (top-down) és alulról felfele (bottom-up) típusú játékosítást. A kettő közötti különbséget jól szemlélteti az 1. táblázat.

AZ EXTREMIZMUS MEGJELENÉSE AZ ONLINE PLATFORMOKON

Az extrém ideológiák terjesztése és a radikalizáció elősegítése nemcsak a korábban bemutatott eszközökön zajlik, a szélsőséges szervezetek, csoportok kihasználják azokat a lehetőségeket is, amelyeket a játékokhoz és élő közvetítésekhez köthető

[34] Reisinger 2016.

különböző közösségi platformok nyújtanak. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül bemutatom a legnagyobb vagy legnépszerűbb ilyen jellegű platformokat és lehetséges szerepüket a szélsőséges ideológiák megjelenítésében.[35]

- *Discord:* eredetileg egy hatékony kommunikációs fórumnak szánták a videójátékosok számára. A platform hétmillió szerverrel, 300 millió regisztrált fiókkal rendelkezik, és havonta több mint 150 millió aktív felhasználó látogatja.[36] Csevegőfunkciója mellett lehetőséget biztosít az audió- és videókommunikációra is. A felhasználók nemcsak a játékokkal összefüggő kommunikációt folytathatnak, hanem létrehozhatnak más jellegű topikokat is. A Discord közkedvelt a különböző nemzetiségű és székhelyű szélsőjobboldali szervezetek körében is (például Boogaloo Boys-,[37] QAnon[38]-támogatók és szimpatizánsok).
- *Steam:* a PC-játékok egyik legnagyobb terjesztési platformja, napi szinten átlagosan 62 millió fő látogatja.[39] A Discordhoz hasonlóan a Steam is működtet közösségi fórumot, ahol a résztvevők a játékokkal összefüggő topikokon kívül más témakörökben is cseveghetnek egymással. Ennek köszönhetően sokféle ideológia megjelenhet a fórumon, több alkalommal bebizonyosodott, hogy a szélsőséges csoportok vagy egyének élnek ezzel a lehetőséggel. A Steam érintett lett a 2016-os müncheni támadás kapcsán, mivel a lövöldöző a Steam fórumokon dicsőítette a tömeges lövöldözéseket és a muszlimellenes narratívákat.[40] 2019-ben letartóztattak egy személyt, miután zsidóellenes fenyegetéseket posztolt az egyik Steam-fórumon [41]

35 Radicalisation Awerness Network 2021a: 4–8.

36 Mercado 2023.

37 Boogalo Boys: A boogaloo kifejezés a *Breakin' 2: Electric Boogaloo* című 1984-es filmre utal. A kritikusok szerint ez egy korábbi alkotás leporolása volt, nem igazi folytatás, ezért a köznyelvben a „2: Electric Boogaloo" tréfás verbális sablon lett bármilyen folytatáshoz, amely erősen utánozza az eredetit. A boogaloo mozgalom a második amerikai polgárháború előrejelzése alapján vette fel identitását, amelyet „Civil War 2: Electric Boogaloo" néven emlegettek, és a hívek körében „a boogaloo" néven vált ismertté. A boogaloo mozgalom, amelynek híveit gyakran boogaloo boysnak vagy boogaloo boisnak nevezik, egy lazán szervezett szélsőjobboldali kormányellenes mozgalom az Egyesült Államokban.

38 A QAnon vagy röviden Q egy amerikai mozgalom, amely 2017 óta terjeszt összeesküvés-elméleteket az interneten. Főleg a Republikánus Párt hívei között népszerű, és sokan közülük szélsőjobboldali háttérrel rendelkeznek. A témában anonim módon különböző internetes felületeken eredetileg bejegyzést tevő(k) nevezi(k) magát/magukat „Q"-nak. A QAnon eredete egy „Q" nevű felhasználó posztjához köthető a 4chan képküldő fórumon, később pedig csoporttá bővülhetett a név használói köre.

39 Dean 2023.

40 *The Growing Threat of Online-Bred Right-Wing Extremism* 2019.

41 Anti-Defamation League 2020.

- *Twitch:* egy élő közvetítésre készült (livestream) platform. Naponta átlagosan több mint 30 millió aktív felhasználója van, és havonta 7,3 milliónyian közvetítenek rajta.[42] Eredetileg döntően játékokkal összefüggő tartalmakra szakosodott, mára viszont számtalan egyéb téma megjelenik a belső fórumokon a hétköznapi tevékenységektől a politikáig, de szimpla csevegésre is használható a platform. Felderítés és elhárítás szempontjából az érintett szervezetek kifejezetten nehéz helyzetben vannak az ilyen típusú élő közvetítésekkel kapcsolatban, mivel a szóbeli kommunikációból nem olyan könnyű kiszűrni a szélsőséges tartalmakat, mint az írott üzenetekből, arról nem is beszélve, hogy az élő közvetítéseket nagyon hamar eltávolítják. A hallei merénylet elkövetője például élőben közvetítette a támadását a Twitchen. A felvétel a közvetítés után több mint 30 percig online elérhető maradt, majd törölték, ezért „csak" kb. 2200-an nézték meg. Mivel a videók letölthetők és megoszthatók, így ezt a közvetítést is elérhetővé tették például a Twitteren és szélsőjobboldali Telegram-csoportokban. A megosztásoknak köszönhetően a támadást követő napokban már több mint 72 ezer megtekintést ért el a videó.[43]
- *Dlive:* A YouTube és a Twitch alternatívájaként hozták létre. Napi szinten átlagosan 2,6 millióan használják.[44] A Twitchhez hasonlóan nemcsak videójátékokkal összefüggő témák fordulnak elő a platformon, hanem sok más egyéb is. A Dlive a szakértők szerint a szélsőjobboldali szervezetek, mozgalmak „menedéke". Az identitárius mozgalom egyik vezéralakja, Martin Sellner például 14 ezer követővel rendelkezik[45] a fórumon, és rendszeresen oszt meg tartalmakat. A szakértők arra is felhívták a figyelmet, hogy a Dlive egyre több fiatal radikalizációját katalizálhatja. A Dlive emellett aktív szerepet játszott az amerikai Capitolium 2021. január 6-ai megrohamozásában, mivel sokan élőzték az eseményeket a fórumon, ahol a nézők adományokat küldtek, és cselekvésre (ablakbetörés, képviselők bántalmazása stb.) biztatták az elkövetőket.[46]
- *Playstation, Xbox Live és egyéb konzolok:* több mint százmillió felhasználó beszélget és játszik egymással ezeken a felületeken, amelyek lehetőséget biztosítanak belső csoportok, csevegőfórumok létrehozására és valós idejű kommunikációra. 2015 novemberében felmerült a gyanú, hogy a párizsi merényletek elkövetői is a Playstationt használták a támadások előkészítésére,

42 Shewale 2024.
43 Radicalisation Awerness Network 2021a: 6.
44 *Dlive.tv overview* (2024). Online: https://www.similarweb.com/website/dlive.tv/#overview
45 *Martin Sellner* (2024). Online: https://dlive.tv/MartinSellner
46 Radicalisation Awerness Network 2021a: 7.

de a későbbiekben kiderült, hogy ez csak egy félreértelmezett nyilatkozat eredménye volt. Ettől függetlenül vannak olyan esetek, amikor konkrétan bebizonyosodott, hogy szélsőséges ideológiákat vagy merényletekre való buzdításokat osztottak meg a fórumokon.[47]

- *Reddit:* alapvetően nem videójátékokhoz kötődő platform. 2024-ben a /gaming fóruma 40 millió taggal rendelkezett.[48] Az MMORPG nevű fórum „The PUB at MMROPG" (Kocsma az MMROPG-ben) fórumkategóriában több mint 1,3 millió hozzászólás található.[49] Nem egyszerű feladat ezeken a platformokon a szélsőséges ideológiák, toborzási kísérletek és propagandatartalmak tetten érése, azonban abban egyetértenek a szakértők, hogy elméletben erre adott a lehetőség, mivel több millió felhasználót lehet elérni általuk.
- *YouTube:* A kifejezetten játékplatformokhoz képest jóval szélesebb spektrumon mozog a YouTube felhasználóinak érdeklődése, ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy naponta átlag egymilliárd órányi tartalom érhető el a különböző feltöltéseknek köszönhetően. Ennek megfelelően számtalan lehetőséget kínál a szélsőséges szervezetek és csoportok részére a különböző ideológiák és ehhez kapcsolódó tartalmak megosztására is. Tekintettel arra, hogy a rendvédelmi szervek folyamatosan monitorozzák ezeket a fórumokat, a szélsőséges csoportok alkalmazkodtak ehhez, és gyakran álcázott csatornákat hoznak létre, hogy elkerüljék vagy elhalasszák a letiltást. Ilyen volt például a már törölt Baklava Küche, amely első ránézésre egy gasztronómiával foglalkozó YouTube-csatornának nézett ki, valójában azonban neonáci ideológia terjesztésére használták a készítői.[50]
- *Chanboards:* a 4chan, 8kun (korábban 8chan), valamint az Endchan szintén videók megosztására alkalmas fórumok, és ennek megfelelően ugyanúgy használják őket szélsőséges tartalmak megosztására és élő közvetítésekre. Bár pontos adatok nem állnak rendelkezésre, de a becslések szerint a tipikus felhasználók többsége 16 és 34 év közötti férfi, akik nagyszámban érdeklődnek a videójátékok iránt. A 4chan 2023-ban havonta mintegy 22 millió felhasználót vonzott.[51] A fórumok közkedveltek a szélsőséges csoportok által, és gyakran találkozhatnak a felhasználók extremista, rasszista és antiszemita tartalmakkal, például a már korábban említett „humoros" mémek formájában. Arra is volt

[47] Radicalisation Awerness Network 2021a: 7.

[48] */gaming – The Number One Gaming forum on the Internet* (2024). Online: https://www.reddit.com/r/gaming/

[49] *The PUB at MMROPG* (2024). Online: https://forums.mmorpg.com/categories

[50] Radicalisation Awerness Network 2021a: 7–8.

[51] Smith 2023.

több példa, hogy különböző elkövetők vagy elkövetői csoportok (például Christchurch, El Paso, Baerum, Halle) a támadások előtt manifesztókat vagy kommenteket posztoltak a chanboardokon.[52]

ÖSSZEFOGLALÁS

Látható, hogy a szélsőséges csoportok, terrorszervezetek folyamatosan igyekeznek lépést tartani a technikai-technológiai fejlődéssel és előnyt kovácsolni a különböző társadalmi, gazdasági, szociokulturális kihívásokból a céljaik elérése érdekében. Bár a terrorcselekmények elkövetési száma és az alkalmazott módszerek évről évre régiónként változhatnak, ugyanakkor a szervezetek utánpótlását biztosító toborzás igénye folyamatosan és egyre erőteljesebben megmutatkozik. Nemcsak a toborzáshoz köthető marketingtevékenység és online jelenlét erősödött az utóbbi években, hanem a szervezetek rálátása a különböző internetes platformokra is. A jelentősebb terrorszervezetek ráébredtek arra, hogy az erőforrásaik felhasználása toborzási tevékenységet támogató célokra egy határozottan megtérülő befektetés. Emellett nagyon fontos szempont lett a potenciális jelöltek motivációjának kiismerése, valamint az internetes platformok átfogó tanulmányozása és felhasználása a jelöltek és közösségek befolyásolására. Több szervezet hatékonyan alkalmazza a pszichológia eszköztárát is, amely kombinálva a modern technológiával a korábbiaknál is nagyobb veszélyt jelent a társadalomra, különös tekintettel a fiatalabb korosztályra. A dinamikusan fejlődő technológiai környezetnek köszönhetően újabb és újabb eszközöket és felületeket fedeznek és használnak fel a szélsőséges csoportok. Ennek megfelelően a felderítés és elhárítás sikerének növeléséhez a rendvédelmi és terrorelhárítással foglalkozó szervezeteknek folyamatosan monitorozniuk kell a szélsőséges csoportok által alkalmazott toborzási trendeket és kommunikációs formákat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Anti-Defamation League (2020): *This is Not a Game: How Steam Harbors Extremists.* 2020. április 29. Online: https://www.adl.org/resources/report/not-game-how-steam-harbors-extremists

Asboth, Beatrix (2023): Egyiptomi exezredes lehet az al-Káida új vezére. *Euronews,* 2023. február 16. Online: https://hu.euronews.com/2023/02/16/egyipotmi-ex-ezredes-lehet-az-al-kaida-uj-vezere

[52] Radicalisation Awerness Network 2021a: 8.

CHEN, Shawna (2022): New Zealand Designates Proud Boys, The Base Far-Right Terrorist Groups. *axios.com,* 2022. június 30. Online: https://www.axios.com/2022/07/01/new-zealand-proud-boys-the-base-terrorists

DAUBER, Cori E. et al. (2019): Call of Duty: Jihad – How the Video Game Motif Has Migrated. *Perspectives on Terrorism,* 13(3), 17–31. Online: https://www.jstor.org/stable/26681906

DEAN, Brian (2023): *Steam Usage and Catalog Stats for 2023.* Online: https://backlinko.com/steam-users.

GUVVADI, Nikhil (2023): Terrorism Trends: 2023 and Beyond. *IDSA Issue Briefs,* 2023. április 13. Online: https://www.idsa.in/issuebrief/Terrorism-Trends-nguvvadi-130423

Institute for Economics & Peace (2024): *Global Terrorism Index 2024*. Sydney. Online: https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2024/02/GTI-2024-web-290224.pdf

Institute for Economics & Peace (2023): *Global Terrorism Index 2023.* Sydney. Online: https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2023/12/GTI-2023-web.pdf

MERCADO, Andrea (2023): Discord Statistics 2024: 10 Key Facts on Users, Growth, Revenue and Safety. *skillademia.com,* 2023. október 11. Online: https://www.skillademia.com/statistics/discord-statistics/

Radicalisation Awerness Network (2019): *Grooming for Terror; Manipulation and Control*. Online: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2019-06/ran_hsc_grooming_for_terror_25042019_en.pdf

Radicalisation Awerness Network (2020): *Conclusion Paper. RAN Small-Scale Expert Session: The Role of Hotbeds of Radicalisation*. Online: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2021-01/ran_small_scale_meeting_hotbeds_conclusion_en.pdf

Radicalisation Awerness Network (2021a): *Extremists' Use of Gaming (Adjacent) Platforms; Insights Regarding Primary and Secondary Prevention Measures.* Online: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/9ec83092-d946-45d8-a3d7-6e790d5dbf4e_en?filename=ran_extremists_use_gaming_platforms_082021_en.pdf

Radicalisation Awerness Network (2021b): *The Gamification of Violent Extremism & Lessons for P/CVE.* Online: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/radicalisation-awareness-network-ran/publications/gamification-violent-extremism-lessons-pcve-2021_en

REISINGER, Don (2016): ISIS Has Launched A Mobile App – For Children. *Fortune,* 2016. május 11. Online: https://fortune.com/2016/05/11/isis-mobile-app-children/amp/Save the Children Finland (2021): *Youth as a Target for Extremist Recruitment.* Online: https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2022/02/17133213/youth-as-a-target-for-extremist-recruitment_stc_en.pdf

SCHLEGEL, Linda (2020): Jumanji Extremism? How Games and Gamification Could Facilitate Radicalization Processes. *Journal for Deradicalization,* (23). Online: https://journals.sfu.ca/jd/index.php/jd/article/view/359

SHEWALE, Rohit (2024): *Twitch Statistics In 2024 (Users, Revenue & Streamers)*. Online: https://www.demandsage.com/twitch-users/

SMITH, Craig (2023): *4chan Statistics and Facts.* Online: https://expandedramblings.com/index.php/4chan-statistics-facts/

SPECKHARD, Anna – ELLENBERG, Molly D. (2020): ISIS in Their Own Words: Recruitment History, Motivations for Joining, Travel, Experiences in ISIS, and Disillusionment over

Time – Analysis of 220 In-depth Interviews of ISIS Returnees, Defectors and Prisoners. *Journal of Strategic Security,* 13(1), 82–127. Online: https://doi.org/10.5038/1944-0472.13.1.1791

The Growing Threat of Online-Bred Right-Wing Extremism. *Der Spiegel,* 2019. március 28. Online: https://www.spiegel.de/international/world/the-growing-threat-of-online-bred-right-wing-extremist-a-1259742.html

ZIMBARDO, Philip (2012): *A Lucifer-hatás – Hogyan és miért válnak jó emberek gonosszá?* Budapest: Ab Ovo.

Egyéb források

Financial Action Task Force (2018): *FATF Report: Financing of Recruitment for Terrorist Purposes.* Online: www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/financing-recruitment-terrorist-purposes.html

ISD Explainers (2022): *Memes & the Extreme Right-Wing.* Online: https://www.isdglobal.org/explainers/memes-the-extreme-right-wing/

https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2022/02/17133213/youth-as-a-target-for-extremist-recruitment_stc_en.pdf

Csomós István

A TERRORIZMUS PSZICHOLÓGIÁJA

BEVEZETÉS

A terrorizmus pszichológiájáról sokféle elmélet született, de ezek közül viszonylag kevés a kontrollált, empirikus tanulmány. Korábban a terrorizmust a pszichológiai és viselkedési deviancia patológiás megnyilvánulásának tekintették. A terrorista magatartás okainak, motivációinak és meghatározó tényezőinek megértése céljából a tudományos szakirodalom áttekintése alapján megállapítható, hogy az első írások leginkább a pszichoanalitikus elméleten alapultak, például a narcizmus, a szülőkkel szembeni ellenségesség szempontjából mutatták be a terrorizmus pszichológiai hátterét. A kutatások a későbbiekben más megközelítésekre is kiterjedtek. Felhívták a figyelmet arra, hogy az emberek különböző módon, különböző szerepekben és különböző okokból válnak terroristává. Lényeges különbséget lehet tenni a terrorista szervezetekhez való csatlakozás, a szervezetben maradás és a szervezetből való kilépés okai között. Az érzékelt igazságtalanság, az identitás iránti igény és a csoporthoz tartozás szükséglete közös sebezhetőségként jelenik meg a potenciális terroristák körében. A korábban uralkodó felfogással szemben a mentális betegséget ma már nem tekintik kritikus tényezőnek a terrorista viselkedés magyarázatában, és a terroristák többsége nem *pszichopátiás személyiség.* A jelenlegi kutatási eredmények alapján nincs általánosan érvényes meghatározás arra, hogy milyen jellemzői vannak a *terrorista személyiségnek,* és nem áll rendelkezésre a terroristákról pontos *pszichológiai profil sem.*[1] A terrorista magatartás tudományos vizsgálata során sem a pszichológiai, sem más kutatások nem mutatták ki a terrorizmusban részt vevők egyedi tulajdonságait, vagy a terrorizmusba való belépés és onnan való kilépés egyedi útjait. Bár a terrorista profilok tág értelemben léteznek, sem a csoportokon belül, sem a csoportok között nem találtak prediktív érvényességű pszichológiai profilt. A terrorista csoportok összetétele nagyon sokféle lehet.[2]

[1] Borum 2004: 5.
[2] Horgan 2014: 69.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_07

A gyermekkori bántalmazások és a traumatikus események, valamint az érzékelt igazságtalanság és megaláztatás gyakran megjelenik a terroristák életrajzában, de nem adnak magyarázatot a terrorizmus jelenségére. A terrorizmushoz kapcsolódó ideológiák általában olyan hiedelmeket nyújtanak, amelyek bizonyos viselkedéseket igazolnak és előírnak. Ezeket a meggyőződéseket a terroristák abszolút érvényűnek tekintik, és a saját viselkedésükre úgy tekintenek, mint amely egy értelmes ügyet szolgál.

A terrorizmus egyéni jellemzőink vizsgálata mellett a terrorizmus pszichológiai kutatásában fontos terület a vezetési módszerek és a szociálpszichológiai jelenségek vizsgálata is. A terrorista szervezetek vezetőinek képesnek kell lenniük a kollektív hitrendszer fenntartására, a szervezeti rutinok kialakítására és fenntartására, a kommunikáció irányítására, a követők befolyásolására, manipulálására, a konfliktusok külső célpontokra való elterelésére és a cselekvés fenntartására.

TERRORISTATIPOLÓGIÁK

Schultz[3] szerint a terrorizmus tipológiája összetett és ellentmondásos, mióta az elkövetőket többszörös változókon keresztül lehet jellemezni. Hét változót javasol a terrorizmus jellemzésére:

- okok;
- környezet;
- célok;
- stratégia;
- eszközök;
- szervezet;
- részvétel, amely lehet forradalmi vagy forradalom alatti.

Hubbard[4] repülőgép-eltérítők pszichiátriai vizsgálata során a családi hátterük alapján az alábbi jellemzőket emelte ki:

- erőszakos, sokszor alkoholista apa;
- mélyen vallásos anya;
- szexuálisan félénk, visszahúzódó, passzív;

[3] Schultz 1980: 9–15.
[4] Hubbard 1971.

- húga/húgai van/nak, akivel/akikkel szemben a terrorista védelmezőként lép fel;
- gyenge társadalmi teljesítés.

Ferracuti és Bruno[5] kilenc terroristajellemzőt fogalmaztak meg:
- a tekintély iránti vegyes hozzáállás;
- hibás meglátások;
- a hagyományokhoz való ragaszkodás;
- a cselekvésük következményeitől való érzelmi elhatárolódás;
- szexuális szerepekben való bizonytalanság;
- mágikus gondolkodás;
- rombolási hajlam;
- alacsony iskolázottság;
- erőszakos szubkulturális normákhoz való ragaszkodás, fegyverfetisizmus.

Jäger, Schmidtchen és Süllwold[6] szerint a baloldali terroristák 25%-a 14 éves korára elvesztette legalább az egyik szülőjét, egyharmaduknak súlyos konfliktusa volt a szüleivel, és egyharmadukat elítélte a fiatalkorúak bírósága. Két alapvető jellemzőt határoztak meg:
- extrovertált (kifelé forduló), ingerkereső függőségi viszony minta;
- ellenséges, gyanúval élő, védekező minta.

A kutatás következtetései leginkább a különböző pszichológiai elméletekből levont benyomásokra és nem empirikus adatokra épültek.

A TERRORIZMUS PSZICHOLÓGIAI MAGYARÁZATAI[7]

A terroristák viselkedésével foglalkozó tanulmányok kétféle megközelítést alkalmaznak: *fentről lefelé* (a terrorizmus magvait keresik a politikai, társadalmi, gazdasági, vagy éppen fejlődési körülményekben) vagy *lentről felfelé* (terroristává vált egyének és csoportok jellemzőit vizsgálja). Több pszichológiai elmélet kombinálja a kettőt, az elméletek és megközelítések között vannak átfedések.

[5] Ferracuti–Bruno 1981.
[6] Jäger–Schmidtchen–Süllwold 1981: 9.
[7] Victoroff 2005.

A pszichopatológiai elmélet[8] abból a népszerű felfogásból indul ki, hogy a terroristák nyilvánvalóan súlyos pszichotikus betegségben vagy pszichopátiában szenvednek. Az antiszociális személyiségzavart, amely kifejezést a mások jogait gátlástalanul tipró személyekre alkalmaznak, az 1950-es évekig pszichopátiának nevezték, később meg szociopátiának. A pszichózis, az elmebetegség abban különbözik a szociopátiától, hogy a pszichotikus állapotban lévő beteg elveszti kapcsolatát a valósággal, téveszméi és érzékcsalódásai vannak, az antiszociális személy viszont meg tudja különböztetni a jót és a rosszat, és tudatosan választja a rosszat minden lelkiismeret-furdalás nélkül. A klinikai pszichológiai rendellenességek terén kevés tanulmány van a terroristákról, de a következtetés mégis az, hogy a terroristák döntően nem pszichopaták, de egyes terroristák mutathatnak a pszichotikus állapotra jellemző tüneteket. A szociopata jelző használatát megkérdőjelezi az a tény, hogy a legtöbb terrorista nem antiszociális, a tettét a saját köreiben hőstettnek minősítik, vagyis sokszor csoportjaikon belül ők kifejezetten proszociálisak. Mivel közös társadalmi értékekben hisznek, tetteik saját csoportjaikra nézve „hasznosak" még akkor is, ha sikertelenül végződik az akciójuk. Az öngyilkos merénylők körében például vannak ún. altruista öngyilkos merénylők. Erről szól az *istishad,* az önzetlen halál Allah szolgálatában. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy minden terrorista proszociális. Sokan a csoport mögé bújnak, morális fedezék érdekében.

A racionális választás elmélete szerint a terrorista cselekmény – hiszen a terrorista nem elmebeteg – tudatos, racionális, kiszámított döntés eredménye. Különbséget kell azonban tenni a racionális – stratégiai – választás elmélete és a terrorizmus egyéb egyéni vagy csoportpszichológiai elméletei között. Ez utóbbiak azt próbálják magyarázni, hogy valaki miért hajlik az efféle magatartás felé, míg az előbbit a közgazdaságtanból vezetik le, és feltételezik, hogy ez a viselkedési hajlam adott, és a játékszabályok változása bizonyos változásokat hozhat ebben a viselkedésben. Ez a fentről lefelé és a lentről felfelé megközelítést ötvözi.

A *szociális tanulás elmélete szerint* megfigyelés útján „tanuljuk" az agressziót, és a terrorista ideológia terjesztése is ezt szolgálja, ami logikus, de nem magyarázza meg, hogy az ilyen „szocializáció" érintettjei közül miért csak egy minimális kisebbség lesz terroristává, illetve hogy ők miért válnak azzá.

A *frusztráció-agresszió hipotézis* arra keres választ, hogy a politikailag motivált emberek miként érhetik el azt a pontot, amikor erőszakhoz folyamodnak. Egyes pszichológusok szerint az erőszak mindig frusztráció eredménye. Ez sem ad magyarázatot arra, hogy rengeteg olyan frusztrált ember van, aki mégsem fordul a terrorizmus felé. Vagyis önmagában ez az elmélet sem elég a válaszhoz.

[8] Victoroff 2005: 12.

A *viszonylagos nélkülözés elmélete* a gazdasági különbségre helyezi a fókuszt, és arra a következtetésre jut, hogy az emberek akkor lázadnak, ha már nem képesek a sorsukat elviselni. Több pszichológus határozott szociológiai kapcsolatot mutatott ki a szegénység és a terrorizmus között. Erre példaként hozhatók a 18–19. századi európai forradalmak kiváltó okai, amikor a szegények fellázadtak a gazdagok ellen. Ennek ellenpéldái az 1970-es évek jómódú háttérrel rendelkező terroristái. A jobboldali terrorizmus sem függ a gazdasági helyzettől.

Az *elnyomás elmélete* szerint az elnyomás erőszakot szül. Az elnyomást nehéz mérni, inkább az *érzékelt* elnyomás kifejezést helyesebb alkalmazni. Még ha lenne is általánosan megfelelő pszichológiai eszköz az érzékelt elnyomás mérésére, ez az elmélet sem ad választ arra, hogy egy-egy nagyobb csoportban miért lesz valakiből terrorista, míg másokból – a többségből – nem.

A *nemzeti kultúra elmélete* szerint vannak kollektivista (az egyén az identitását a kollektívából vezeti le) és individualista (az egyéni célok a meghatározóak) társadalmak. A kollektivista társadalmak hajlamosabbak a terrorizmusra, mert ott vannak bennfentesek (in-groups) és kívülállók (out-groups), és ezért kettős moralitással rendelkeznek; a kívülállókat gátlás nélkül képesek megtámadni, míg az individualisták a kívülállók ártatlanjait morális okokból nem támadják. Ennek az elméletnek a hiányosságai közt találjuk azt, hogy nem lehet a társadalmakat így beskatulyázni, nem foglalkozik a társadalmak szubkultúráival, individualisták is válhatnak terroristákká, és nem ad alátámasztó adatokat a különböző morális gátlásokra. Nem a nemzeti, hanem a *csoport kultúrájának* a hatását kellene jobban megvizsgálni.

A *pszichoanalitikus megközelítésű pszichológiai terrorista elméletek* szerint a mentális élet jelentős része tudattalan, a pszichés fejlődés alapja a kora gyermekkori fejlődés. Több változója van ennek is, de fő vonásuk, hogy a szülői nevelés határozza meg a pszichés létezést és az egészséget, hogy az aktív tudattalan erők a kellemetlent kizárják a tudatból, és hogy a másokkal való kapcsolatot tudattalan erők irányítják. Több válfajuk van a hangsúlyoktól függően: az *identitáselmélet* szerint a terroristajelölt fiataloknak nincs megfelelő önbecsülésük, és a politikai erőszakosságuk az önigazolást, illetve identitásuk megerősítését, a céltalanság megszüntetését szolgálja. Egyes tanulmányok szerint a túlzott szülői kontroll nem engedi az egyéni autonómia kifejlődését, és ez gyakran az elszigetelődés érzését válthatja ki.

A *narcizmus (a kóros önimádat) elmélete* az énkép károsodását az identitásfejlődés jelentős tényezőjének tekinti, amelyet egy felnőttkori megaláztatás ismét kiválthat, és ennek következtében az önzetlenség álcája mögé bújva keresnek az ilyen személyek egyéni dicsőséget. Ilyenkor az áldozat csupán „eldobható tárgy", ami nagyon is ráillik a terrorista mentalitásra. Ráillik ez arra is, hogy a terroristák gyakran – a közvélemény elképzelésével ellentétben – félénkek, érzelmileg károsult fiatal felnőttek.

A „megengedő társadalom" is felelős ezért az állapotért. A *paranoiaelmélet* szerint a terrorista pszichológiájának alapja a (csecsemőkorból levezetett) kivetítés. A paranoid lelkület – bár nem nyíltan pszichotikus – a terroristában olyan gyanakvást ébreszt, amely az áldozatok elleni „önvédelmi" tetteit igazolja saját maga számára. Ez megmagyarázhatja, hogy a politikai sérelmeket dédelgetők közül miért csak néhányan válnak terroristává, és hogy a terroristák miért ölnek meg olyanokat, akik nem jelentenek közvetlen veszélyt. Ennek az elméletnek a legfontosabb hiányossága, hogy nem lehet tesztelni olyan pszichés tényezőket, amelyek évtizedekkel ezelőtt történtek (csecsemőkorban), de sok, kontrollált vizsgálat talán majd egyszer választ adhat erre a nagyon heterogén felnőttkori viselkedésre.

Az *abszolutista/apokaliptikus elmélet* szerint egyes csoportok a tömeges pusztítást vélik a korrupt világot leváltó új, tiszta társadalom megvalósítási módjának. Az ilyen csoportok tipikusan a messiási figura felé hajlanak, morálisan polarizáltak, a valóságtudatuk sérült, a gonosz összeesküvését vélik látni mindenütt. Az abszolutista/apokaliptikus morális gondolkodás a terrorizmust a gyenge identitású fiatalok számára lehengerlő vonzásával motiválja és azzal, hogy a terrorista tagadással, a psziché megbénításával vagy a hatások elszigetelésével védi ki az erőszak elleni érzelmi reakcióját. Ez egybevág azzal, hogy paradox módon a terroristák gyakran nagyon is kompromisszumot nem ismerő moralisták, akik csak végletekben – fekete-fehérben – képesek gondolkodni. Ennek az elméletnek az erénye, hogy elismeri a kisgyerekkori fejlődés hatásait a felnőttkori viselkedésre, a tudattalan hatását a tudatos gondolkodásra, és hogy a csoport pszichodinamikája felülírhatja az egyénét. Nagy gyengesége, hogy nem lehet tudományosan lemásolni és megfigyelni, megmérni.

A pszichológiai elméletek csoportjában a nem pszichoanalitikus megközelítésű pszichológiai terroristaelméletek közül a *kognitív elmélet*[9] a kognitív képességet – a mentális funkciókat (emlékezet, figyelem, koncentrálás, nyelv) és a kivitelezési funkciókat (tanulási és szabálykövetési képesség, a következmények felmérése, észszerű következtetések levonása, kockázat-haszon elemzése), valamint a kognitív stílust, gondolkodásmódot (előítéletek, részrehajlások, túl- vagy alulhangsúlyozás) – veszi alapul. Jelentős bizonyíték van arra, hogy a terroristák erőszakos viselkedését nagyban befolyásolja kognitív képességük és/vagy stílusuk, de tudományos munka alig van a témáról, inkább csak spekuláció, például hogy a terrorista csoportokhoz csatlakozó fiatalok kognitív részrehajlás miatt rosszul ítélik meg az általuk elnyomónak tekintettek motivációit.

További kutatásokra van szükség ahhoz, hogy egyértelműen állíthassuk: a kognitív tényezők, mint például a rugalmasság, a terroristák általános vonása, a terroristák

[9] Victoroff 2005: 26.

politikus alcsoportjának előre látható vonása vagy vezetők vonása, amelyet a távolból is fel lehet ismerni. A csökkent kivitelezési funkcióval rendelkező terroristák például nem ismerik fel tettük következményét, ezért a tárgyalásokra vagy fenyegetésre való reagálásuk kevésbé előrelátható.

A következő elmélet ebben a csoportban az *újdonságkereső elmélet.* Eszerint a terrorizmus tervezése és végrehajtása izgalmas, szokatlan élmény, amellyel a mély, belső inger-, kockázat- és katarzisigényünket kielégíthetjük (a kockáztatás „romantikája"). Kérdés, hogy a fiatal felnőtteknél az újdonság keresése normatív-e (valószínűleg igen), és hogy ez a jellemző megkülönbözteti-e a terrorizmusra hajlamosabbakat.

A *megaláztatás-bosszú elmélet* szerint a megaláztatás és az azt követő belső bosszúvágy szintén olyan pszichés tényező, amely terrorista erőszak felé hajthat egyeseket. Ez elég kézenfekvőnek tűnik, sőt a történelem során a megtorlás/bosszú mindig is jelen volt (a társadalom szabályozójaként is működik), de empirikus vizsgálatok ezen a téren sincsenek.

A következő nagy elméletcsoport a *csoportfolyamatok megközelítései.*[10] A terrorizmust megmagyarázni kívánó legtöbb pszichológiai elmélet a csoportpszichológiai jelenségek alapján értelmezi a terroristák viselkedését. Egy terrorista csoportban való tagság jól körülhatárolható személyes szerepet ad, célokat, az érzékelt megaláztatásért való bosszú lehetőségét, valamint a máskülönben tiltott viselkedés alóli felmentést. A csoport ereje, az ideológiai indoktrináció, egy politikai célnak vagy eszmének alárendelt és céltudatosan ismétlődő kiképzések, a társak nyomása a hipotézis szerint hozzájárul a csoport erőszakos viselkedéséhez attól függetlenül, hogy az egyén erre eredetileg hajlamos volt-e. Ennek egyik magyarázata lehet, hogy a kollektív azonosságtudat elnyomja az egyénit. Viták vannak arról, hogy a csoportdinamika önmagában elég erős lehet-e ahhoz, hogy egy egyént terroristává formáljon. Egyesek szerint ez nemcsak csoportjelenség, hanem a társadalmi folyamatok és egyéni hajlamok interakcióján is múlik. Bizonyos körülmények között viszont az egyéni tulajdonságok jelentéktelenek a csoport terroristává válásában, például ha a nélkülözés nagyon súlyos, a csoport ideologizálta az elégedetlenségét, továbbá ha a csoport erősen összetartó, és egyértelműen elhatárolja magát a kívülállóktól (out-group).

A terrorista csoportokat egyedi működési mód jellemzi,[11] a különböző terrorszervezetek különböző dimenziókban, például méretükben és szervezeti felépítésükben igen eltérőek lehetnek. Néhány szervezetnek viszonylag kevés aktív tagja van. Más szervezeteknek a becslések szerint többezres nagyságrendű az aktív tagsága.

[10] Victoroff 2005: 30.
[11] Kruglanski–Fishman 2006.

Egyes terrorista szervezetek szigorú belső szervezeti működéssel rendelkeznek, és leginkább egy fegyelmezett hadsereghez hasonlíthatók, míg más szervezetek szétszórt hálózati struktúrával rendelkeznek. Vannak szervezetek, amelyek egy karizmatikus vezető személyisége köré szerveződnek, míg más csoportokra ez nem jellemző.

A terrorista csoportok dinamikájának közvetlen tanulmányozása nem lehetséges, ezért a kutatók kis csoportok viselkedési sajátosságait alkalmazták a terrorista csoportokra is. A konformitásra és a konszenzusra irányuló nyomás minden kis csoportra jellemző. Bármilyen okból is váljon valaki politikai vagy vallási célú terroristává, az átalakulás a terrorista csoport struktúráján belül történik. A csoport biztosítja az összetartozás érzését, az önmaga fontosságának érzését, és egy új hitrendszert ad, amely a terrorcselekményt erkölcsileg elfogadhatónak, a csoport céljait pedig kiemelt fontosságúnak határozza meg.[12]

A MAGÁNYOS TERRORISTA ELKÖVETŐK TIPOLÓGIÁJ[13]

Az egyénileg radikalizálódó magányos farkas terroristák megjelenése napjaink terrorelhárításának egyik legnagyobb kihívása. A 2011. július 22-én Norvégiában Anders Behring Breivik által elkövetett tömeggyilkosság az eddigi legsúlyosabb ilyen támadások egyike. A vezető nélküli ellenállás jelentős fenyegetéssé és taktikává fejlődött, amelyhez segítséget nyújt az internet és a modern információs technológia. A csoporthoz vagy a hálózathoz kapcsolódó terroristákkal ellentétben, a magányos farkasok azonosítása és a velük való szembeszállás rendkívül nehéz. Általában nem képesek nagyszabású műveletekre, mégis jelentős és egyre halálosabb fenyegetésként jelennek meg.

Egyéni radikalizálódás

A magányos farkas terroristák leginkább egyénileg radikalizálódnak, indítékuk nem mindig politikai vagy vallási alapú. Egyes esetekben személyes indokok vezérlik őket, válaszul egy vélt vagy valós szervezeti vagy intézményi eseményre. Bár néhány magányos terroristának volt valamilyen kapcsolata szélsőséges csoportokkal, nem volt folyamatos a tagságuk vagy a csoportban történt részvételük. Az internet eljövetele termékeny környezetet teremtett a magányos farkas terroristák önradikalizálódásának

[12] HUDSON 2018.
[13] BATES 2012.

azáltal, hogy ideológiai igazolást ad, valamint távolból érkező irányítást tesz lehetővé. Mindazonáltal az önradikalizálódás mértéke egyénfüggő, és az ideológiai elköteleződés egyik végleteként érdemes gondolni rá.

A magányos farkas terrorista koncepciója a reakciós jobboldali, kormányellenes tevékenységekből nőtt ki, antiszemita és színesbőrű-ellenes érzések táplálták az egyéni erőszakos cselekvést. Az egy témára összpontosító csoportok (állatjogok, környezetvédők, abortuszellenes csoportok stb.) szintén hozzájárultak a magányos farkas terrortámadásokhoz.

Vezető nélküli ellenállás

A „vezető nélküli ellenállás" egy újabb fontos összetevője a magányos farkas terroristának. Az egyre hatékonyabb szélsőségesideológia-terjesztés hozzájárult a vezető nélküli terroristák megjelenéséhez. A szélsőségesség iránt érdeklődő vagy az afelé hajló személyek most már könnyen önképezhetik magukat, és önradikalizálódhatnak azáltal, hogy nem csupán az ideológiát, de annak igazolását és az annak használatára vonatkozó taktikát is elsajátíthatják. A vezető nélküli ellenállás nemcsak mozgósítja, de inspirálja is az egyént, hogy egy cselekedet által vezérré váljon, és nem vár utasításra a cselekvéshez. A személyes dzsihád fogalmát egy újjáélesztő vallási fogalomból a terrorizmus egy taktikai eszközévé alakították át. Bár a magányos farkas egy-egy esete nem olyan halálos, mégis ez ellen a legnehezebb küzdeni, mert nincsenek előjelei.

Káosz (egyszeri esemény) vagy karrier- (sorozatos) terrorizmus

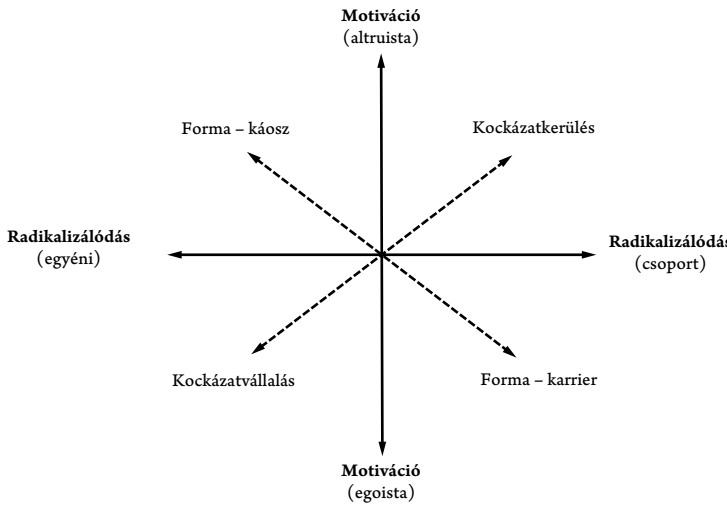
A magányos farkas terrorizmusnak két formája lehet: káosz vagy karrier. A káosz magányos terrorizmust egyetlen esemény jellemzi, amelyben a magányos farkas a semmiből előtűnve, egyszeri megszakító eseményben cselekszik. A káosz magányos farkas terrorizmusnak az öngyilkos terrorizmus a legfőbb formája. Az egyszeri eseményt úgy tervezik meg, illetve hajtják végre, hogy az a lehető legtöbb áldozattal járjon, és/vagy az a nyilvánosság számára a leginkább látható legyen. Az öngyilkos merénylő magányos farkas végtelen altruizmusában nemcsak a célpontját és célközönségét semmisíti meg, hanem egy ügyet kreál, amelyért feláldozza életét,

cserébe a tiszteletért, sőt félelemért. Ez a fajta terrorizmus nagyon hatékony, nehéz az elrettentés. Az öngyilkos merénylő terrorista kapcsán hat tanulságot lehet levonni:

- az öngyilkos merénylő nem őrült;
- inkább politika, mint vallás az oka;
- néha stratégiai jellegű;
- néha bosszú;
- az elnyomás eszkalálhatja a támadást;
- az ellenséggel való empátia, a felismerés, hogy egyes panaszok jogosak, és azokat orvosolni kell, néha enyhíthetik az öngyilkos merényletek eredeti kiváltó okát.

A káosz vagy egyszeri eseményként megjelenő terrorizmus leginkább a politikai vagy vallási szélsőségesek birodalma, az elkövetők feláldozzák életüket egy magasabb rendű ügyért. A káosz terrorizmus sok tekintetben hasonlít a tömeggyilkosságra: a tömeggyilkos legtöbbször ott is meghal a végén.

A karrier-, avagy a sorozatos terrorizmus egy hosszabb időszakon keresztül végrehajtott, kisebb méretű cselekedetekből álló, folyamatos sorozatot jelent. A karrier-, avagy a sorozatos terrorizmust folytató magányos farkas operátorok a saját erőszakos tettükre hosszú távú stratégiaként tekintenek, amelyben saját túlélésük előfeltétel a hadjáratuk folyamatos láthatóságához és megvalósításához. Az effajta magányos farkas terrorista az egoizmusából származó erős meggyőződéssel rendelkezik azon képességét illetően, hogy túl tud járni az ellenőrző/irányító szervek eszén. Gyakran játékosok, akik élvezik a versenyt, és egyúttal támogatják az ügyet. A sorozatos magányos farkas terrorista szociológiai profilja nagyon hasonlít a sorozatgyilkoséra, és ez a profil azt sugallja, hogy a legtöbb magányos farkas terrorista viszonylag normális, hétköznapi személy, bár lehet néhány tényező, amely bizonyos terrorizmustípusokat bizonyos típusú személyekhez köt. A sorozatos magányos terrorista szociológiai karakterét sokszor más, elszigetelődő egyénekre jellemző személyiségi és társadalmi jellemvonásokhoz kötik. Sokszor átlag feletti intelligenciával rendelkeznek, énközpontúak, és egy bizonyos mértékig paranoiások, főleg a társadalmi kontroll erői tekintetében. Minthogy szélsőséges cselekedeteiket hosszabb távon igazolniuk kell, a sorozatos magányos farkas terroristák gyakran nyilvános igazolást hoznak létre cselekedeteikre. Például kiáltványt adnak ki, leveleket írnak a médiának, stb. A terrorista csoportok viselkedésével azonos módon a magányos farkasok sem feltétlenül a célcsoportjaik áldozatai. Mindazonáltal a magányos farkasok elkötelezetten ki akarják javítani azokat az igazságtalanságokat, amelyek megtörténtek valakivel (környezet, gyerekek, fehér bőrűek, egy-egy etnikai vagy vallási csoport). A „cselekedet általi propaganda" és a „vezető nélküli ellenállás" révén a magányos

1. ábra: A magányos farkas terrorizmus általános modellje
Forrás: szerző szerkesztése

farkasok nem csupán arra motiváltak, hogy szembeszegüljenek az igazságtalansággal, hanem arra is, hogy erőszakot alkalmazzanak a cselekedetük során, és ekképpen hőssé válnak a küzdelemben.

A magányos farkas terrorizmus általános modelljének *első dimenziója* az, hogy az illető milyen mértékig érintett a radikalizálódási folyamatban. Az önradikalizálódás alapvető a magányos farkas terrorista esetében, de az, hogy ebben mennyire van jelen a külső kapcsolatok általi saját személyiségfejlődés vagy a szocializáció, kritikus jelentőségű a különböző típusok tekintetében. A szélsőséges ideológiának való személyes kitettség akár irodalom, akár weblap által jellemző a személyes önradikalizálódásra. Egyes magányos farkas terroristáknak lehet valamilyen kapcsolata szervezetekkel, sőt kiképzést is kaphatnak.

A *második dimenzió* az ún. Durkheim-egyenes, az egoistától az altruistáig terjedően. Egyes esetekben az egoista, énközpontú magányos farkas önmagát a közösség és egy konkrét ideológiai szervezet korlátai felett állónak tekintheti, és jelentős társadalom–ellenes vonásokat mutat.

A *harmadik dimenzió* a terrorizmus formája, amely lehet akár káosz, vagy karrier típusú. Az öngyilkos merénylő nyilvánvalóan az életben egyszer követi el terrorista tettét. Az egyedi eset és a sorozatos terrorizmus közötti kontinuumot általában csak utólag lehet beazonosítani.

A társadalmi vagy karrier magányos farkasok esetleg eleinte csak egy magányos farkas cselekményt terveznek vagy hajtanak végre, de ha sikeresek, lehet, hogy

a többszörös elkövetés irányába indulnak el. Hasonlóan, a magányos farkasok kisebb cselekményei bátoríthatják őket a komolyabb terrorista akciók elkövetésére, ami egy végső, drámai eseményben csúcsosodik ki. Az egyéni életben bekövetkezett változás, az elfogással vagy csalódásokozással szembeni egyre nagyobb félelem is befolyásolhatja ezt a folyamatot. A sorozatterrorista efféle átalakulási folyamata egy egyszeri drámai eseményt végrehajtó terroristává gyakran megfigyelhető számos szélsőjobboldali vagy egyetlen témára összpontosító terrorista esetében.

A modell *negyedik dimenziója* a magányos farkas terrorista kockázatvállalási hajlandóságának mértéke attól függően, hogy kockázatkereső vagy elkerülő-e. A folyamatra jellemző lehet, hogy egyes elkövetők egyre kockázatosabb tetteket hajtanak végre. Bizonyos szempontból az öngyilkos merénylők a legvégső kockázatkereső elkövetők, de a célpontválasztásban és a védettségük fokában, a kockázat és a jutalom terén még e tekintetben is vannak eltérések, például a Pentagon vagy egy államfő megtámadása kockázatosabb, mint egy bevásárlóközponté.

Ez a többdimenziós modell lehetővé teszi a különböző magányos farkas terrorizmustípusok többféle lehetséges kombinációját. Egy ilyen sok lehetőséggel rendelkező modell nyilvánvalóan túl összetett a szokványos használathoz, azonban a négy dimenzió hozzájárul a magányos farkas terrorizmus gyakoribb formáinak átfogóbb megismeréséhez. Néhány egyetlen ügy (ökológiai, állatjogok, abortuszellenes) által vezérelt cselekedetet összekötöttek a magányos farkas terrorizmussal. Létezik a *megtorló magányos farkas (avenger lone wolf)* koncepciója, amely megszemélyesíti az önradikalizálódott, egoista, sorozatos és kockázatkerülő magányos farkas terroristát. Az ilyen egyén gyakran társadalmilag elszigetelt, magának való ember, magányos, aki nyilvánosan akarja igazolni cselekedeteit, és a személyes egoista program felől az altruistább felé igyekszik. A kockázatkereső, bosszúálló magányos farkasok ellenben egy káoszteremtő cselekedet felé fognak hajlani. Az *őrködő magányos farkas (vigilante lone wolf)* önradikalizálódott, egoista, kockázatkereső, karrierterrorista, aki a sorozatos konfrontálódást keresi. Ez az egyén felelősnek tartja magát egy ügy vagy egy nagyra becsült intézmény normáinak betartásáért. A *bosszúálló magányos farkas (revenger lone wolf)* önradikalizálódott, egoista, kockázatkereső, káoszteremtő példája a magányos terrorizmusnak, számukra a személyesebb bosszú a terrorizmus célja. Példaként szolgálnak erre a csecsen fekete özvegy öngyilkos robbantók, akik az orosz brutalitás, a nemi erőszak és a férjeik és gyermekeik elvesztésének áldozatai. A *gerilla magányos farkas* csupán részlegesen önradikalizálódott, mivel csak korlátozott kiképzésben és indoktrinálásban részesült. Egy bizonyos üggyel vagy hitrendszerrel azonosul, amellyel kapcsolatban erős engedelmességet és altruista kötődést érez. Azonban egy hosszú távú konfliktus harcosaként sorozatos résztvevője a kockázatkerülő akcióknak, ami lehetővé teszi, hogy hosszabb távon szolgálja

az ügyet. Példák erre a felszabadítási mozgalmak korai szakaszai (Baszk Szeparatista Mozgalom), továbbá ilyen jellegűek az amerikai erők által Afganisztánban a vidéki törzsi területeken tapasztalt kisebb terrortámadások. A *magányos farkas irányított rakéta* profil kockázatkereső, káoszteremtő támadókat foglal magában.

A magányos elkövetési mód egyik közismert elmélete szerint a merénylőknek négy típusát lehet megkülönböztetni:[14]

- „Loner": a fogalom jelentése magányos ember. Ez a típus nem kötődik egy radikális szervezethez sem, azonban a merénylet megtervezésekor és kivitelezésekor szélsőséges ideológiával legitimálja a viselkedését. A „loner" általában passzív módon megfigyeli az általa szimpatikusnak vélt csoport internetes tevékenységét, propagandakiadványait, azonban kapcsolatba nem lép a tagokkal. Az ilyen típusnál nehéz megállapítani a valós elköteleződést a szélsőséges ideológia irányába, mivel gyakori, hogy a háttérben valamilyen pszichológiai vagy szociális probléma áll (például elszegényedés, magány), amelynek elfedésére szolgál a radikalizálódás és a merénylet megtervezése is. A tapasztalatok szerint ezek a személyek nyíltan hirdetik eszméjüket, akár támadási szándékukat is, ezért könnyen a hatóságok látókörébe kerülhetnek. Ennek ellenére nehéz eldönteni – főként a valószínűsíthető mentális zavar miatt –, hogy mekkora a tervezett merénylet elkövetésének valószínűsége.
- „Lone wolf": a kifejezés magyar jelentése magányos farkas. Ez a típus egyedül hajt végre terrorcselekményeket, látható külső nyomás nélkül, azonban bizonyíthatóan kapcsolatot tart fenn legalább egy radikális csoporttal. A „lone wolf" főként az interneten lép kontaktusba a terrorszervezetekkel vagy más magányos elkövetővel. Általában nincsen arról információ, hogy ezek a személyek a való életben kikkel működnek együtt, vagy hogy jártak-e valamilyen kiképzésen, terroristatáborokban. Összességében elmondható azonban, hogy a „lone wolf" terrorcselekménye mögött valamilyen szélsőséges szervezet áll, amely buzdítással, esetleg közvetett irányítással befolyásolta az adott személyt.
- „Lone wolf pack": a kifejezés a magányos farkasok laza szerveződésére utal. Az ebbe a típusba tartozó személyek kis létszámú csoportban működnek, felhasználják a nagyobb szervezetek szélsőséges nézeteit, de nem tagozódnak be közéjük. Az ilyen csoportokban lévő emberek általában a terrorcselekmény kivitelezése miatt állnak össze, így fennállásuk nem tartós. Több jel is utal arra, hogy a tagok kommunikálnak más szervezetekkel, azonban – az előző típushoz hasonlóan – ők is főként az interneten teremtenek kapcsolatot.

[14] Pantucci 2011.

- „Loner attacker": a szó magyarul magányos támadót jelent. A típusba azok a merénylők tartoznak, akik habár egyedül követnek el merényleteket, bizonyíthatóan élvezik egy nagyobb terrorszervezet fizikai és anyagi támogatását. A támadáshoz általában a fegyvert, a pénzt és az instrukciókat (például helyszínkiválasztás) az adott csoport vezetője biztosítja.

AZ ÖNGYILKOS TERRORIZMUS PSZICHOLÓGIÁJ[15]

Az öngyilkos terrorizmus meghatározásának nehézsége az öngyilkossággal kapcsolatos eltérő értelmezésekből adódik, illetve a támadó halálának szükségessége és a támadó halálba való beleegyezése is kritikus kérdés. Megkülönböztetik azokat a támadásokat, amelyek során a halál gyakorlatilag biztos és szükséges a támadás sikeréhez (öngyilkos merénylet), és azokat, amelyeknél az elkövető halála nagy valószínűséggel következik be (tömeges lövöldözés). Különbségek vannak azon támadók között is, akik tudatában vannak annak, hogy öngyilkos merényletben vesznek részt, és azok között, akik akaratlanul vagy tudtukon kívül ilyen küldetésekbe kezdenek. Ezek „szűkebb", illetve „tágabb" megjelölésekként értelmezhetők.

Az öngyilkos terrorizmus jelenségét három szinten elemzik. Az egyén szintje figyelembe veszi a temperamentum indítékait, fejlődési fázisait és jellemzőit, amelyek ösztönözhetik az egyént az öngyilkos küldetésekben való részvételre. Csoportszinten a társadalmi befolyással járó folyamatok, a közös realitások és az ideológiai értékrendszerek felépítése folyik. Végül a szervezeti szint figyelembe veszi az öngyilkos terrorizmus stratégiai és taktikai szempontjait a végfelhasználás elemzése szempontjából. Felmerül a kérdés, hogy az egyének miért áldozzák fel saját érdekeiket, hogy erőszakos kollektív akciókban vegyenek részt? Az öngyilkos terrorcselekmény az egyén teljes elkötelezettségét mutatja a csoport és küldetése iránt, amelyet a jövőben felhasználhat mások inspirálására. Bár minden művelet egy személyt áldoz fel, lehetővé teszi a szervezet számára, hogy sok jövőbeli jelöltet toborozzon. Végül a támadással összefüggő összes lehetséges negatív következményt (például civilek halála) enyhíti az a logika, amely szerint az állam annyira brutális, hogy áldozatainak (az erőszak elkövetőinek) nincs más módjuk haragjuk kifejezésére, mint hogy feláldozzák magukat. Tudatosan és látványosan halnak meg egymásért és azért, amit közjónak tartanak, enyhítve a közösség, amelyben élnek, nehéz politikai és társadalmi valóságát.

[15] KRSTIĆ 2018.

Az öngyilkos terrortámadásokhoz három kulcselemre van szükség: erősen motivált egyénekre, olyan szervezetekhez való hozzáférésre, amelyek célja öngyilkos merénylők létrehozása, és közösségre, amely az elkövetőket hősként dicsőíti, tetteiket pedig nemes ellenállási cselekedetként fogadja el. Ezeknek az egyéneknek három fő típusát azonosították: azokat, akik vallási meggyőződésük miatt cselekszenek, másokat, akik bosszút akarnak állni családtagjuk vagy közeli barátjuk haláláért, amely ellenséges magatartás miatt következett be, valamint azokat, akiket egy szerény pénzügyi helyzetű szervezet kihasznál jutalmak vagy a halál utáni jobb élet ígéretével. Emellett egyes tanulmányok foglalkoztak az öngyilkos támadásokat kiváltó vallási hiedelmek és kultúrák szerepével, amelyek a megváltás eszközeként értelmezik az efféle támadásokat, önfeláldozásként azokért, akik tehetetlennek és megalázottnak érzik magukat.

A kutatások egyik iránya annak meghatározására irányul, hogy egyéni szinten ki hajt végre öngyilkos merényletet, és feltételezik, hogy azoknak, akik úgy döntenek, hogy felrobbantják magukat, irracionális döntést kell hozniuk, hiszen miért döntenének teljesen egészséges és racionális emberek az öngyilkosság mellett? Ezek a magyarázatok értelmetlennek bizonyultak, mivel a legtöbb tudós azt állítja, hogy az öngyilkos merénylők nem irracionálisak, hanem különféle társadalmi, szervezeti, gazdasági, vallási és egyéb okokból döntenek úgy, hogy öngyilkos terroristákká válnak. Széles körben elterjedt az a vélemény, hogy azoknak a csoportoknak és egyéneknek, akik politikai céljaik elérése érdekében ártatlan áldozatokat ölnek meg, fanatikusoknak kell lenniük, mivel pszichológiailag „normális" egyén nem képes gátlástalan erőszakot elkövetni ártatlan civilekkel, különösen nőkkel és gyerekekkel szemben. Leistedt Silke-ra és Moghaddamra hivatkozik munkájában, azt állítva, hogy nem minden öngyilkos terrorista „mentálisan akadályozott". Sokan nem mutatták mentális zavar jeleit, és láthatóan képesek voltak racionálisan gondolkodni számos kérdésről, amelyről kérdezték őket, míg Merari kijelenti, hogy a mentális betegek kisebbségben vannak az önkéntes öngyilkos merénylők között. Végül, ha egy potenciális öngyilkos támadóról profilt kell készíteni, Merari megállapításai alapján az ilyen egyén gyakran félénk, társadalmilag marginális, követő, nem vezető, magányos, kívülálló, iskolai vagy munkahelyi kudarcot vallott, vagy úgy érzi, hogy csalódást fog okozni szüleinek és családjának.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bates, Rodger A. (2012): Dancing With Wolves: Today's Lone Wolf Terrorists. *The Journal of Public and Professional Sociology,* 4(3), Online: https://doi.org/10.62915/2154-8935.1023

Borum, Randy (2004): *Psychology of Terrorism.* Tampa: University of South Florida.

Ferracuti, Franco – Bruno, Francesco (1981): *Psychiatric Aspects of Terrorism in Italy*. In Barak-Glantz, Israel L. – Huff, Roland C. (szerk.): *The Mad, the Bad and the Different: Essays in Honor of Simon Dinitz.* Lexington: Lexington Books, 339–405.

Horgan, John G. (2014): *The Psychology of Terrorism.* London: Routledge. Online: https://doi.org/10.4324/9781315882246

Hubbard, David G. (1971): *The Skyjacker: His Flights of Fantasy.* New York: Macmillan.

Hudson, Rex A. (2018): *Who Becomes a Terrorist and Why? The Psychology and Sociology of Terrorism.* New York: Skyhorse.

Jäger, Herbert – Schmidtchen, Gerhard – Süllwold, Liselotte (1981): *Analyzen zum Terrorismus 2: Lebenslaufanalysen.* Darmstadt: Deutscher Verlag. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-663-14369-7

Krstić, Marko (2018): Personality Profile of a Suicide Bomber. *Polemos,* 21(1), 65–80. Online: https://hrcak.srce.hr/file/304352

Kruglanski, Arie W. – Fishman, Shira (2006): The Psychology of Terrorism: „Syndrome" Versus „Tool" Perspectives. *Terrorism and Political Violence,* 18(2), 193–215. Online: https://doi.org/10.1080/09546550600570119

Pantucci, Raffaello (2011): *A Typology of Lone Wolves: Preliminary Analysis of Lone Islamist Terrorists.* London: International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence.

Schultz, Richard (1980): *Conceptualizing Political Terrorism – A Typology*. In Buckley, Alan D. – Olson, Daniel D. (szerk.): *International Terrorism: Current Research and Future Directions.* Wayne: Avery, 9–15.

Victoroff, Jeff (2005): The Mind of the Terrorist: A Review and Critique of Psychological Approaches. *The Journal of Conflict Resolution,* 49(1), 3–42. Online: https://doi.org/10.1177/0022002704272040

Lohner Klaudia – Csomós István

A KOCKÁZATELEMZÉS ALKALMAZHATÓSÁGÁNAK KÉRDÉSEI AZ ELHÁRÍTÁSBAN

BEVEZETŐ

A mai terrorizmusnak az országok politikai, gazdasági, vallási és társadalmi helyzetére gyakorolt óriási hatása világszerte egyre nagyobb aggodalomra ad okot. Számos terrorista szervezet aktív, és több országban is tevékenykedik. A terrorizmussal kapcsolatos viselkedéskutatások úgy jelölik őket, mint egyedi vagy csoportszintű szervezeteket, amelyek politikai, vallási, társadalmi, forradalmi és etnikai-nacionalista meggyőződések alapján alakultak ki. Minden terrorszervezetnek sajátos ideológiái és propagandái vannak, amelyekre a működése épül. A közelmúltban készült tanulmányokban a terrorizmus különböző okait figyelték meg, vagyis a szociális és vallási motivációjú csoportokat, a külföldiekkel szembeni társadalmi attitűdök által megfélemlített bevándorlókat, a bosszúvágyra ösztökélt embereket, valamint a jövedelmi egyenlőtlenségeket és a nélkülözést. A terrorszervezet műfaja határozza meg a támadások típusait, a célországokat, a célzott embercsoportot és a támadások jellegét. Ezek a szervezetek nemcsak erőszakos terrortámadásokat kereteznek, hanem ideológiájukat is terjesztik, hogy befolyásolják az átlagembereket.[1]

Mind a terrorista hálózatok, mind a terrorelhárító szervezetek társadalmi struktúrái és dinamikája együtt fejlődtek ki, és folytatják kölcsönös alkalmazkodásukat a változó környezethez és az innovatív technológiákhoz.[2] Tanulmányunkban egy áttekintést adunk arra vonatkozóan – a teljesség igénye nélkül –, hogy milyen módszerek és eszközök alkalmazhatók a terror elleni harc során annak megelőzésére és felderítési szakaszára koncentrálva, kiemelten a kockázatelemzési módszerekre.

[1] Chaudhary–Bansal 2022.
[2] Knoke 2015.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_08

A MEGELŐZÉS JELENTŐSÉGE

A terrorellenes stratégiák[3] közismert négy eszköze: (1) üldözés, amelynek keretében megakadályozzák a terrorcselekményeket, (2) megelőzés: amelynek keretében megelőzik, hogy valaki terroristává váljon vagy erőszakos szélsőségeket támogasson, (3) védekezés: a terrorcselekmények elleni védekezés megerősítését célozza, és végül (4) felkészülés: ha egy terrortámadást nem lehet megelőzni, a káros hatásait kell minimalizálni.[4] Almoqbelék tanulmányukban különböző technikai módszereket mutattak be a terrorista tevékenységek négy szakaszára vonatkozóan: (1) a bevezető szakaszra, (2) a támadást megelőző szakaszra, (3) a támadás kezdetére (4) és a támadás utáni szakaszra vonatkozóan.[5] A támadás előtti szakaszban a közelgő támadások előrejelzését célozzák meg a terroristák megfigyelésével, a kommunikáció lehallgatására tett kísérletekkel, valamint adatgyűjtéssel és adatbányászattal a rejtett trendek felkutatására és a terroristák hálózatainak felfedezésére a terroristák által az interneten hagyott tervezési és cselekvési nyomok alapján. Az ezt megelőző, bevezető szakasz visszalép a terroristává válás és radikalizálódás indikátorainak vizsgálatához, illetve ahhoz, hogy mit tehetünk e jelenség megszüntetése vagy az attól való elrettentés érdekében. Ez a szakasz még azelőttre nyúlik vissza, hogy egy támadást megterveztek volna, egy ideológiát elfogadtak volna, vagy egy személy csatlakozott volna ilyen gyűlölködő csoportokhoz.[6]

A klasszikus büntetőjogi megközelítés keretei között elsődlegesen az üldözés eszközét alkalmazzák, ugyanakkor a 2005-ös londoni terrortámadás megmutatta, hogy a terrorizmus nem valamilyen távoli ország honosaihoz köthető csupán, hanem ugyanúgy elkövethetik radikalizálódott saját állampolgárai is.[7] Ezért célszerű nagyobb hangsúlyt fektetni a megelőzésre, illetve bizonyítékok mindenáron való beszerzése helyett a hatékony megelőzéshez szükséges információ megszerzésére.[8] Innes és Thiel tanulmányukban szintén megállapítják – elsősorban az iszlamista terrorizmusra fókuszálva –, hogy a megelőzésnek központi szerepet kell kapnia minden terrorizmusellenes stratégiában, amelyeknek a következőkre kell törekedniük: (1) az erőszakos iszlamizmus különböző szintű támogatását vagy az abban való részvételt elősegítő társadalmi, pszichológiai, politikai és/vagy gazdasági feltételek kialakulásának elkerülése, (2) pontos információszerzés az erőszakos

[3] Lásd az Európai Unió terrorizmus elleni stratégiáját.
[4] Sabjanics 2019: 37–40; Walker 2008.
[5] Almoqbel–Xu 2019; Chaudray–Bansal 2022.
[6] Almoqbel–Xu 2019.
[7] Walker 2008.
[8] Walker 2005.

iszlamizmusban részt vevő vagy annak veszélyével fenyegetett személyekről és (3) az erőszakos iszlamizmusra fogékony egyének ellenőrzése vagy eltérítése az erőszakos iszlamizmustól.[9] A fentieket – némileg más aspektusból – alátámasztják Feinstein és Kaplan kutatási eredményei, amelyek azt mutatják, hogy amellett, hogy az egyes terrorszervezeteknek van egy természetes növekedési ütemük, a sikeres támadások végrehajtása növeli egy szervezet méretét. Továbbá a terrorszervezetek a méretüket egyre inkább kihasználják, aminek okán a terrorelhárítás akkor lesz a leghatékonyabb, ha az adott szervezetet nem hagyják növekedni, azaz sikeres támadást végrehajtani. A támadások kudarcba fulladhatnak azok sikertelen végrehajtása vagy az elhárítótevékenység miatt.[10]

Tanulmányunkban a megelőzéssel, így a bevezető és a támadás előtti szakasszal foglalkozunk, azonban nem kizárólag technológiai, hanem más nyomozást és felderítést támogató eszközök és módszerek bemutatásával is, különös tekintettel a kockázatelemzésre.

Információ gyűjtése, feldolgozása és értékelése

A következőkben olyan eszközöket, módszereket mutatunk be, amelyek a terrorizmus elleni harcban, elsősorban annak felderítési, illetve prevenciós szakaszában az elhárító szolgálatok segítségére lehetnek. Ebbe beleértünk az információk gyűjtésére, illetve azok feldolgozására és elemzésére-értékelésére alkalmas módszereket is. Természetesen az információgyűjtés után annak feldolgozása, majd értékelése és elemzése történik, fontos megjegyezni, hogy az egyes eszközök alkalmazása nem válik el élesen egymástól. Egy felderítési vagy hírszerző akció támogatása több módszer együttes alkalmazását igényelheti.

Nyílt forráskódú hírszerzés (Open Source Intelligence – OSINT)[11]

Az internet és a média lehetőséget biztosít a terroristáknak és terrorszervezeteknek céljaik előmozdítására, a propaganda és képzési tartalmak megosztására, illetve virtuális működésre,[12] hiszen nincs már szükségük fizikális csoportképző helyekre a szerveződéshez. Az ISIS például jelentős erőfeszítéseket tett arra, hogy a közösségi

[9] Innes–Thiel 2008.
[10] Feinstein–Kaplan 2010.
[11] Open Source Intelligence (OSINT): nyílt forráskódú hírszerzés.
[12] Chaudhary–Bansal 2022.

médián keresztül erőszakos vizuális tartalmakat állítson elő és terjesszen, hogy ismertséget szerezzen és pénzt gyűjtsön.[13] A terrorszervezetek olyan tagokat is toboroznak, akik nem vesznek részt semmilyen erőszakos támadásban, hanem kizárólag az online propaganda terjesztésére vonják be őket. Az internet térhódítása a világ lakosságának nagy részénél tehát óriási mennyiségű információ terjedéséhez vezetett a digitális térben, beleértve a terrorizmushoz kapcsolódó információkat is. Az interneten folytatott beszélgetések, tranzakciók, sugárzott médiatartalmak, közösségimédia-alkalmazások, elektronikus feljegyzések, nyilvános fórumok, adatbázisok és a dark web oldalainak jelentős része felhasználható a terrorizmussal kapcsolatos hírszerzéshez. Az ilyen nyilvánosan elérhető források törvényes hírszerzési célú kiaknázását a *nyílt forráskódú hírszerzés* (OSINT) kifejezéssel illetik. A terroristák tevékenységének visszaszorítása érdekében az interneten keresztül terjedő információkat elemezni kell, hogy azokat fel lehessen használni a terror elleni küzdelem megfelelő intézkedéseihez. Az OSINT módszere és eszköztára megoldást kínálhat ezekre a jelenségekre.[14]

Az OSINT folyamata alapvetően három fázisból áll: (1) adatgyűjtés, (2) adatbővítés, (3) megszerzett információkból való következtetés.[15] A terrorizmusra vonatkozó nyilvánosan elérhető információknak számos és változatos forrása és formája létezik. A releváns szöveges adatok értelmes összegyűjtése a szerteágazó forrásokból hatalmas mennyiségben különböző technikai kihívásokat jelent. Az adatbányászat és a nyelv feldolgozásának új technikái képesek az adatok heterogén keverékének kiaknázására és a hírszerzéshez elengedhetetlenül fontos összetett összefüggések megtalálására. Az eszközök – például a fejlett keresőmotorok, a felhasználói profilok kinyerése a nevek, a közösségimédia-fiókok, az e-mail-címek, az IP-címek stb. felhasználásával – a legkülönfélébb információkat nyerhetik ki a gyanús webhelyekről és felhasználói fiókokból.[16] Az internet, annak kihívásai és kockázatai mellett, lehetőséget nyit az elhárító és rendvédelmi szervek felderítési és elemzési platformjának bővítésére.

Emberi kapcsolatokra épülő hírszerzés (HUMINT – Human Intelligence)[17]

Az emberi kapcsolatokra épülő hírszerzés, a HUMINT történhet fedetten (a klasszikus kémkedés, a beépülés különböző válfajai), titkosan (például egy külföldi

[13] Awan 2017.
[14] Chaudhary–Bansal 2022.
[15] Chaudhary–Bansal 2022.
[16] Pastor-Galindo et al. 2020.
[17] Human Intelligence (HUMINT): emberi kapcsolatokra épülő hírszerzés.

követség munkatársán keresztül, aki tudja, kinek ad át információkat) és nyíltan (például diplomáciai tárgyalás útján vagy kihallgatás során). A HUMINT jövőjét és jelentőségét igen eltérően, sőt ellentétesen ítélik meg a biztonságkutatás különböző szereplői. Vannak, akik úgy vélik, az elektronikai eszközök térhódítása és fejlődése, a SIGINT (Signal Intelligence) különböző válfajai előbb-utóbb feleslegessé teszik vagy ellehetetlenítik a kockázatosabb és nehezebben kiépíthető, emberi források útján történő információszerzést. Míg mások épp ellenkezőleg, a hatékony terrorelhárítás előtt álló elsődleges feladatnak tekintik a HUMINT adta lehetőségek jobb kihasználását, akár helyzetek és összefüggések feltárásához, akár műveletek támogatásához. Azok, akik úgy gondolják, hogy a titkos vagy fedett emberi forrásokon keresztül történő hírszerzést vissza kell emelni eredeti, „hidegháborús" rangjára, azzal érvelnek, hogy a titkosítási technológiák, titkos alkalmazások elterjedése miatt a terroristákat egyre nehezebb megtalálni a költséges SIGINT-eljárásokkal. Ezért fokozottan kell befektetni a HUMINT fejlesztésébe, nem csupán szövetségi, hanem állami és helyi szinteken is, érvelnek például amerikai vonatkozásban.[18] Talán kijelenthetjük, hogy minden információ- vagy hírszerző metódusnak megvan a maga szerepe és jelentősége. Az OSINT és HUMINT használatának arányait, alkalmazási területeit nagyban befolyásolják a rendelkezésre álló erőforrások és az adott szituáció vagy felderítési kihívás, amellyel az elhárító és titkosszolgálati szervek szembekerülnek.

„Ötletbörze" (Crowdsourcing)

A crowdsourcing egy viszonylag új problémamegoldó technika (magát a kifejezést 2006-ban használták először), amely nagy segítséget nyújthat például a magányos terroristák azonosításában. A módszer lényege, hogy emberek tömegei járulnak hozzá tudásukkal, szakértelmükkel az egyes feladatok megoldásához, ami által olyan eredményeket lehet elérni, amelyeket csak emberi vagy csak számítógépes módszerekkel nem lehet.[19] Daren Brabham úgy határozta meg a metódust, mint egy online problémamegoldó és termelési (production) modell, amely az online közösségek kollektív intelligenciáját használja fel konkrét célok érdekében.[20] Tulajdonképpen két részből áll, az első az adatok gyűjtése (emberi forrásokból), a második pedig a szerzett információ összeállítása és elemzése. Mindkét folyamat nagyon hasznos, hiszen ezen módszer rekordidő alatt képes megtalálni az elszigetelt egyéneket,

[18] Mayer 2016; valamint Hankiss 2018.

[19] Howe 2006: 1–4.

[20] Brabham 2013.

mindemellett pedig rendkívüli gyorsasággal feldolgozza és sűríti a különböző forrásokból származó anyagokat, hogy végül egy egységes képet adjon. Ezen tulajdonságai miatt jól alkalmazható a magányos farkas taktikát alkalmazó terroristák felkutatására és azonosítására. Szintén a módszer előnye, hogy mivel az állampolgárok együttműködő részvételével zajlik, így tulajdonképpen olyan, mint egyfajta rendőrségi bűnügyi forródrót, amelyet többek között az Egyesült Államokban is évtizedek óta problémamentesen használnak.[21]

Sokan gondolják úgy, hogy ha egy információ nem titkos, akkor nem megfelelő hírszerzési szempontból, vagyis a lakosság által önkéntesen szolgáltatott információk felhasználását nem feltétlenül tartják valóban megbízható hírszerzési formának. Például Mark Lowenthal, a CIA és az amerikai külügyminisztérium korábbi elemzője szerint a tömegek nem rendelkeznek kellő bölcsességgel, csupán zavargásokat okoznak, ezért is nem hatékony a módszer. Azonban ezen állítások megfogalmazói olyan módszereket, mint például az OSINT is haszontalannak tekintenek (mivel az információ a lakosság nagy része számára szabadon hozzáférhető).[22]

Viszont fontos megjegyezni, hogy a crowdsourcing vitathatatlanul a HUMINT vagy az OSINT gyűjtésétől különálló gyűjtési diszciplína, hiszen nem teljesen fedi egymást a többi szakterülettel. Például nem tartalmazza a diszkréció dimenzióját (sem a gyűjtés formájában, sem a megszerzett információk típusában), és nem korlátozódik az „egy az egy elleni" (ügynök kontra operátor) interakciókra, mint a humán hírszerzés a klasszikus formájában. A crowdsourcing nem felel meg pontosan az OSINT elveinek sem, amelyek többek között azt feltételezik, hogy az adatgyűjtés passzív (azaz az információ a gyűjtési folyamattól független forrásból származik, és „várja", hogy összegyűjtsék). Ez az új tudományág egyesíti a HUMINT emberi és az OSINT nyilvános dimenzióját.[23]

Elemző-értékelő tevékenység

Az elemző-értékelő tevékenység szerepe mind a bűnügyi, mind a nemzetbiztonsági területen felértékelődött. Az elemzés az információk sikeres felhasználásának kulcsa, a nyers adatokat operatív információvá alakítja át. Ez a hírszerzési folyamat öt szakasza – gyűjtés, értékelés, összevetés, elemzés, tájékoztatás – közül a negyedik. A hatékony elemzői eljárások nélkül a hírszerzési folyamat egyszerű tárolási

[21] Coultas 2015.
[22] Lowenthall 2012: 112–113.
[23] Herhkovitz 2020.

és visszakeresési rendszerré silányul.[24] A növekvő információmennyiség feldolgozására nem elegendő tehát az adatok strukturált tárolása, ahogy a megfelelő szoftverek alkalmazásának képessége sem. Az adatok, információk összefüggéseit hozzáértő szakembereknek kell értékelniük és elemezniük annak érdekében, hogy az így kapott eredmények felhasználhatóvá váljanak. Az elemzői területhez számos elemzési módszer, technika és eszköz kapcsolódik, amelyek közül csak az elhárítás és a terrorfelderítés szempontjából leginkább jelentősekről teszünk említést.

TERRORIZMUS ÉS SZERVEZETT BŰNÖZÉS

Számos tanulmány foglalkozik a terrorizmus és a szervezett bűnözés kapcsolatával.[25] Shelley és Picarelli szerint bár a terroristák és a szervezett bűnözők indítékai a legtöbbször eltérnek egymástól, ez nem minden esetben igaz, ugyanis a terrorizmus és a szervezett bűnözés közötti kölcsönhatás egyre mélyebb és összetettebb.[26] A szervezett szinten működő terrorizmus elemzésénél a szervezett bűnözés területén már bejáratott elemzői módszerek és technikák alkalmazhatók. A leggyakoribb ezek közül a hálózatelemzés és az elkövetői csoport elemzése. Amennyiben kifejezetten elemzési technikáról beszélünk, akkor a különböző áramlási ábrák bírhatnak relevanciával, illetve a hívásforgalmi és banki tranzakciós adatok elemzését érdemes kiemelnünk.

Elkövetői csoport elemzése

Az elkövetői csoport elemzése képet ad az elkövetői csoportok tevékenységéről, dinamikájáról, valamint egymáshoz és a bűncselekményhez való kapcsolatukról. A nyomozó hatóság a rendelkezésre álló eszközök, módszerek és erők bevezetése során a kapott információkat feldolgozva térképezheti fel a bűnözői csoportot vagy akár a bűnszervezetet. Az elemzés célja:

- a kulcsfigurák meghatározása;
- meghatározni a személyek ellen bevethető technikai eszközöket (megfigyelés, telefonlehallgatás);
- a gyenge láncszemek meghatározása a bűnszervezetben (azok a személyek, akik hajlandóak a nyomozó hatósággal együttműködni és információt

[24] Sparrow 1991.
[25] Pulido Gragera – Sanso 2014.
[26] Shelley–Picarelli 2005.

szolgáltatni a bűnszervezet működéséről, felépítéséről, tagjairól és az általuk elkövetett vagy elkövetni kívánt bűncselekményekről);
- pénzáramlás és áruforgalom meghatározása, az esetleges pénzügyi vizsgálat kezdeményezése érdekében;
- meghatározni, mely információval rendelkeznek, melyek lehetnek fontosak az eljárás sikeres lefolytatásához;
- meghatározni, hogy szervezett bűnözői csoport-e a csoport;
- meghatározni, ki a csoportvezető;
- meghatározni a szervezeten belüli viszonyokat;
- meghatározni a tagok számát, a tagokat, hogy azok milyen kapcsolatban vannak egymással, hogyan épül fel a munkamegosztás, milyen bűncselekményeket követnek el, egyes bűncselekmények rendelhetőek-e személyekhez.

Az elemzés szemléltethető jelentésben, táblázatban, kapcsolati, cselekmény-, esemény- és áramlási ábrákon.[27]

Hálózatelemzés

A nemzetközi bűnszervezetek – legyenek azok terroristák vagy nemzetközi szervezett bűnözők – gyakran hálózati struktúrát használnak. A szeptember 11-i, a World Trade Center (WTC – Világkereskedelmi Központ) tornyai és a Pentagon elleni támadást végrehajtó elkövetők egy nagyobb szervezet különálló sejtjei voltak, amelyek mindegyike egymástól elkülönülten és függetlenül működött.[28] Az ilyen hálózati struktúra nem egyedülálló, sőt, számos más terrorista csoportot és számos új nemzetközi szervezett bűnözői csoportot is jellemez. A hagyományos maffiatípusú szervezetek hierarchikus, felülről lefelé irányuló struktúrájával ellentétben a szervezett bűnözői csoportok, például a kolumbiai drogkartellek és az orosz nyelvű szervezett bűnözés lazán szervezett sejtek hálózataként működnek. A sejtek szervezeti rugalmasságot biztosítanak, csökkentik a bűnüldözés behatolásának lehetőségét, és nagyobb hatékonyságot biztosítanak. A hálózati struktúrák megnehezítik a vezetők azonosítását, miközben csökkentik az egyes szervezeteken belüli vezetőség méretét. Így a modern szervezett bűnözői csoportok és a vezető terrorista szervezetek inkább hasonlítanak a modern, „lapos" üzleti struktúrákra, mint a régebbi vállalatoknál, például a Ford Motor Companynál és az acéliparban megtalálható többrétegű szervezetekre.[29]

[27] Nyitrai 2015: 141–147.
[28] Hedges 2001: B10.
[29] Williams 1998.

Social Network Analysis – Kapcsolatháló elemzés (SNA)[30]

A társadalmi viselkedés elsősorban a társadalmi kapcsolatokon keresztül jön létre. A más emberekkel való kapcsolataink alakítják a világról alkotott képünket, megerősítik identitásunkat, és az interakciók mindenféle lehetőséget és erőforrást biztosítanak számunkra ahhoz, hogy a dolgokat véghez vigyük. A hálózatokhoz kapcsolódó társadalmi tőke egyben a bűnözés elősegítésének egyik elsődleges módja is.[31] A nemzetközi terrorizmus tendenciáinak nyomon követése során kulcsfontosságú kérdés a szociális hálózatelemzés hasznossága mind elméleti szempontból, mind módszertani eszköztárként, a terrorszervezetek megértéséhez és értékeléséhez, valamint a terrorellenes politikák és gyakorlatok kidolgozásához a terrortámadások felderítése és megszakítása érdekében. A jelenlegi terrorista hálózatok decentralizált, rejtett jellege időszerűvé teszi az SNA alkalmazását.[32] A terrorizmus kutatásában elért előrelépések hatással vannak a titkos, titkos és illegális hálózatok más típusainak – például a fegyverkereskedelem, a gyémántcsempészet, az ember- és szexkereskedelem, a nukleáris fegyverek elterjedése, a mérgező hulladékok ártalmatlanítása és a veszélyeztetett fajokkal való kereskedelem – vizsgálatára és meghiúsítására. A matematikusok, játékelméleti szakemberek és informatikusok matematikai modelleket és számítógépes algoritmusokat dolgoznak ki, hogy felmérjék a terrorista tevékenységek felderítésének és megzavarásának lehetőségeit különböző körülmények között, valamint olyan stratégiákat, amelyek támogathatják a terrorelhárító szervezeteket a terrorista szerveződések destabilizálásában. A jövőbeli hálózatkutatás kulcskérdései közé tartozik:

- a modern terrorizmus négy történelmi hullámának szigorú összehasonlító elemzése a jelenlegi és a jövőbeli hullámokra vonatkozó támpontok érdekében;
- átfogóbb, koherensebb és integráltabb elméleti modellek létrehozása, amelyek képesek magyarázatot adni a terrorista hálózatok kialakulására, szerkezetére és hatásaira;
- új módszerek kidolgozása a terroristák közötti hálózati kapcsolatok mérésére;
- több laboratóriumi kísérlet elvégzése a nehezen hozzáférhető és veszélyes helyszíni megfigyelési adatok gyűjtésének alternatívájaként;
- valamint nagy méretű, jó minőségű kapcsolati adathalmazok létrehozása a terrorizmussal kapcsolatos társadalmi hálózatelméletek tesztelésére.[33]

[30] Social Network Analysis (SNA): szociális hálózatelemzés.
[31] Hulst 2009.
[32] Malm–Nash–Moghadam 2016.
[33] Hulst 2009.

A szerveződés szintje és a fellépés módja

A terrorizmusnak számos osztályozási rendszere létezik, amelyek közül egy magányos és szervezett elkövetőkre bontja szét őket. A terroristák csoportokba való szerveződése ugyanúgy nem egységes, mint ahogy nem azonosak intellektuális képességeik, képzettségük és szociális hátterük sem. Beszélhetünk egy hatalmi láncolatba illeszkedő terrorista sejtről, mint az al-Káida vagy az Iszlám Állam; irányított sejtekről, amelyek a „szuperszervezetektől" függetlenül jönnek létre; önálló sejtekről, amelyek nem tartanak fenn formális kapcsolatot terrorhálózatokkal; és magányos terrorista elkövetőkről.[34]

A szerveződés szintje természetesen jelentős mértékben befolyásolja azt, hogy milyen elemzési vagy információgyűjtő technikát alkalmazzunk egy adott helyzet, kihívás felderítése vagy megoldása érdekében.

Claire Ellis és munkatársai 2019-es tanulmányukban három csoportra osztják az ISIS nevében merényleteket elkövetőket:

- egyedüli elkövetők, akiket az ISIS valamely propagandaanyaga vagy üzenete inspirált, ihletett az elkövetésre, de nem kap konkrét utasítást vagy iránymutatást a cselekménye elkövetéséhez;
- távolról irányított terrorista, aki instrukciókat, távoli irányítást kap a cselekményhez;
- távoli irányítást és távolról szervezett logisztikai támogatást kap, mégis a hálózattól elszigetelten működik annyira, hogy letartóztatása esetén ne veszélyeztesse azt.

Kenyon és munkatársai szerint a terrorizmus elleni elhárító munka talán legnagyobb problémáját a magányos terroristák elleni fellépés jelenti. Mivel egyéni elkövetőkről van szó, ezért hiányzik az a szélesebb hálózat, amelynek tagjai által esetlegesen elkövetett hibák vagy botlások felhívnák a csoportra a figyelmet. Egyik kutatásuk az 1994–2014 közötti merényletek felderítési eredményességét vizsgálta, amelyben arra a következtetésre jutottak, hogy az egyszereplős akciók 30%-át derítették fel, szemben a csoportosan szervezett elkövetések 81%-ával.[35]

A magányos elkövetők vizsgálatára és felderítésére tehát kevéssé használhatók azok az eszközök és módszerek, amelyek a szervezetszerű működésnél bevethetők (például hálózatelemzés, elkövetői csoport elemzése).

[34] Haller–Ivaskevics 2020.
[35] Kenyon–Baker-Beall–Binder 2021.

KOCKÁZATELEMZÉS

A kockázatelemzés valamilyen sérülés, hátrány, veszteség bekövetkezésének a valószínűségét igyekszik meghatározni oly módon, hogy az esemény bekövetkezését (vagy adott esetben az egyén viselkedését) befolyásoló tényezőket összegyűjti és elemzi.[36] A terrorizmus kockázatának mérésére számos eszközt fejlesztettek ki. Ezek azon alapulnak, hogy azonosítják azokat a kockázati faktorokat, amelyek segítségével annak valószínűségét vizsgálják, hogy adott személy aggodalomra okot adó magatartást tanúsít-e. Például radikalizálódni fog-e, vagy elkövet-e egy merényletet.

Pszichológiai szempontú kockázatelemzés

Az erőszak pszichológiai szempontú kockázatértékelési vizsgálata előtt lényeges, hogy megismerjük általánosságban az agresszív, erőszakos viselkedés pszichológiai és magatartás-tudományi értelmezéseit. Az agresszió kifejezés a latin „aggredior" az „ad-gredi" szóból származik, jelentése: „odalépek", „közelítek". A mai szóhasználatban: „agresszív" – támadó, testi vagy lelki ellenségeskedő magatartás. A tudományos szakirodalomban a terrorizmushoz hasonlóan az agressziót is nagyon sokféleképpen definiálták. A legtöbb meghatározás a másoknak okozott fizikai, pszichikai károkat, szenvedéseket hangsúlyozza. Az agresszió magyarázatában lényeges a destruktív aspektus és az elkövető szándéka a viselkedés agresszióként való meghatározásának szempontjából.

A különböző elméleti megközelítések a konkrét esetekre, az egyéni szintre vonatkoztatva nem minden esetben adnak magyarázatot. A témával kapcsolatos kutatások ismerete nélkül viszont nehezebb megérteni, milyen indítékok késztetnek arra embereket, hogy kegyetlen módon cselekedjenek másokkal szemben.

A terrorizmus pszichológiájáról sokféle elmélet született, de viszonylag kevés a kontrollált, empirikus tanulmány. A terrorizmust korábban pszichológiai és viselkedési deviancia patológiás megnyilvánulásának tekintették. A pszichoanalitikus felfogásmód alapján úgy gondolták, hogy a terrorizmus pszichopatológiájának hátterében a gyermekkorból eredő öntudatlan indítékok húzódnak. A pszichológiai szempontú kockázatértékelés ugyanakkor lényeges, mert a terrorista elkövetők temperamentuma, ideológiája, gondolkodása és kognitív képességei nagyon változatosak lehetnek.

[36] HERRINGTON–ROBERTS 2012.

Erőszakkockázat-felmérés

Az erőszakkockázat-felmérés számos beszámolója Paul Meehl[37] kanonikus megkülönböztetésére támaszkodik a „klinikai" és a „tényszerű" (néha statisztikainak nevezett) predikció között.

A klinikai módszerben az értékelő egyesíti vagy feldolgozza az információkat a fejében. A kockázati tényezőkre vonatkozó adatokat személyes megítélés útján kombinálják. A tényszerű vagy statisztikai módszerben az emberi tényezőt kiküszöbölik, és a következtetéseket kizárólag az adatokat és a kulcseseményeket tartalmazó diagramokba vezetik be, amelyek tapasztalati (empirikus) úton szerzett háttér-információkat tartalmaznak.

Az elmúlt években számos olyan kockázatértékelési eszközt fejlesztettek ki, amelyekre nem jellemző az egyszerű klinikai-aktuáriusi dichotómia. Helyette a kockázatértékelési folyamat skálán helyezhető el: a teljesen strukturálatlan („klinikai") értékelés a kontinuum egyik pólusát foglalja el, a teljesen strukturált („aktuáriusi") értékelés pedig a másikat, a részben strukturált és részben strukturálatlan értékelés pedig a kettő között található.

A klinikai megközelítés tehát az, amelyben a klinikus választja ki és kombinálja a kockázati tényezőket szakmai megítélése alapján. A módosított klinikai becslésnél ezt annyiban változtatják, hogy a folyamat egyik elemét (a tényezők kiválasztását) empirikus úton határozzák meg. A tisztán statisztikai, tényszerű kockázatbecslés a tényezők azonosítását, mérését és kombinációját is strukturálja. Ennek módosított megközelítése, amikor a statisztikai pontszámokat – az egyedi esetek miatt – klinikus által végzett felülvizsgálat alá vonják.

Kiran M. Sarma[38] a kockázatelemzés módszerére vonatkozóan három megközelítést foglal össze: (1) a segítség nélküli/önálló szakmai megközelítés, (2) strukturált szakmai megközelítés (SPJ), (3) tényszerű (statisztikai) megítélés. A három kockázatelemzési módszert ő is az alapján különíti el egymástól, hogy a kockázatok kategorizálása mennyire történik szubjektíven vagy objektíven. Sarma az SPJ-módszert tartja a leghasznosabbnak, amely a kockázati tényezők azonosítását és mérését is magába foglalja. A HCR-20[39] strukturált szakmai megközelítésű kockázatértékelési eszközben például húsz kockázati tényezőt sorolnak fel, és minden egyes kockázati tényező kap egy értéket: 0-t, ha hiányzik az értékelt faktor, 1-et, ha esetleg vagy korlátozott mértékben fennáll, és 2-t, ha határozottan jelen van.

[37] Meehl 1954.
[38] Sarma 2017.
[39] Webster et al. 1997.

A meglévő kutatások alapján úgy tűnik, hogy az erőszak kockázatának négy közös, egymást átfedő dimenziója közül – *büntetett előélet, felelőtlen életmód, pszichopátia és bűnözői attitűdök, visszaélés kábítószerrel* – egyik sem kizárólagos jellemzője a terroristáknak. Ezenkívül kevés empirikus bizonyíték támasztja alá a terrorizmus egyéb feltételezett kockázati tényezőinek érvényességét, amelyek meghaladják a már nyilvánvalókat (életkor, nem, családi állapot). Valójában a legerősebb empirikus megállapítások teljesen negatívak: a terroristákra általában nem jellemző az, hogy szegények, elmebetegek, szerhasználók, pszichopaták vagy bűnözők lennének. Az öngyilkos merényleteket elkövetők sem hajlamosak klinikai értelemben az öngyilkosságra. A mai napig egyetlen tanulmányozott társadalomban sem találtak olyan személyiségjegyeket, amelyek megkülönböztetik a terrorizmusban részt vevőket azoktól, akik tartózkodnak tőle.[40]

Az erőszakkockázat-felmérés pszichiátriai módszereinek alkalmazhatóságát a terrorizmussal összefüggésben azonban nem lehet teljesen figyelmen kívül hagyni annak ellenére, hogy a mentális betegség önmagában nem tekinthető terrorizmuskockázatnak. Egy terrorcselekmény elkövetési kockázatának elsődleges értékelésekor azonban lényeges szempont lehet az adott személy erőszakkockázati mintáinak megismerése arra vonatkozóan, hogy az élettörténetében előfordult-e, és ha igen, akkor milyen körülmények hatására alakult ki az erőszakos magatartás.

Az 1. táblázat mutatja, hogy Blazsek és Wernigg[41] szerint melyek az agresszió/erőszak kockázatértékelésének általános szempontjai és kérdései.

1. táblázat: Agresszió/erőszak kockázata a rövid kockázatbecslő skála alapján

Statikus (anamnesztikus) faktorok	**Dinamikus (jelenlegi) rizikófaktorok**
Erőszakos cselekmények a közelmúltban	környezetre irányuló agresszív szándék
Korábbi fegyverhasználat (bármilyen fegyverrel)	fegyverhez való hozzáférés (bármilyen fegyverhez)
Férfi nem	paranoid gondolatok, téveszmék
35 év alatti életkor	erőszakos imperatív hallucinációk
Bűnügyi előzmények	düh, agitáció, frusztráció
Korábbi veszélyes cselekmények	erőszakos gondolatok
Gyermekkori abúzus	nem megfelelő szexuális magatartás
Szerepzavar/szerepkonfliktus	önkontroll képességének csökkenése
Anamnézisben kóros alkohol-/szerhasználat	jelenlegi kóros alkohol-/szerhasználat

Forrás: a szerző szerkesztése

[40] Monahan 2011.
[41] Blazsek–Wernigg 2015.

1. Korábbi erőszakos magatartás, cselekmények (a jövőbeni, potenciálisan előforduló erőszakos megnyilvánulások legvalószínűbb előjelei):

- Fenyegette-e a személy környezetét fizikálisan, és járt-e ez mások bántalmazásával?
- A személy múltbeli vagy mostani viselkedése utalt-e azon szándékára, hogy másokat fenyegessen, és ezen szándékát szóban vagy másképpen kifejezte-e?
- Felbujtott-e másokat erőszakos cselekményekre?
- Fenyegetett-e másokat pszichológiai nyomásgyakorlással?
- A fenyegetések gyakorisága és intenzitása?

2. A korábbi fegyverhasználat szerepe:

- Használt-e lőfegyvert a személy a korábbiakban? Ha igen, milyen lőfegyvert? Milyen körülmények között?
- Használt-e szúró-/vágóeszközt a személy a korábbiakban? Ha igen, milyen eszközt? Milyen körülmények között?
- Használt-e a személy közönséges tárgyakat fegyverként?

3. Másokat fenyegető vagy másoknak ártalmat okozó szándék kifejezése (szóban vagy írásban):

- Van-e jele annak, hogy a személy másoknak ártani akar?
- Ha igen, milyen módon?
- Fenyeget-e konkrét személyeket vagy csoportokat?
- Van-e utalás a tervezett elkövetés módjára?

Borum[42] a terrorizmusban való részvétel kockázatértékelésének kidolgozásához nyolc lehetséges klaszter kidolgozására tesz javaslatot: Affektus/Emóció, Viselkedés, Kognitív stílus, Hiedelmek/ideológia, Attitűdök, Szociális tényezők, Identitások és Képességek. Az első három a gondolkodás, az érzelem és a viselkedés alapvető pszichológiai konstrukcióinak felel meg. A klaszterek nem a kockázati tényezők egyszerű számbavételét szolgálják, hanem sokkal inkább azt, hogy az értékelő elegendő releváns információval rendelkezzen ahhoz, hogy használható véleményt tudjon adni a kockázat jellegére és valószínűségére a terrorizmusban való egyéni részvétellel összefüggésben. A terrorizmusban való részvétel kockázatának konceptualizációja – az orvosi és pszichológiai esetek megfogalmazásához hasonlóan – a 2. táblázatban látható lépéseken keresztül történhet.

[42] Borum 2011; Dean 2014.

2. táblázat: A terrorizmusban való részvétel kockázatának konceptualizációja

1.	**Viselkedés-történeti elemzés**	**A személy tevékenységéhez kapcsolódó múltbeli minták vizsgálata. Kulcsfontosságú az egyéni élettörténet kritikus eseményeinek és viselkedéseinek azonosítása, amelyek a terrorizmusban való részvételre utalhatnak.**
2.	**Motivációs elemzés**	Azoknak a támogató, illetve elkerülő motivációknak, érzelmeknek, attitűdöknek, meggyőződéseknek és szituációs tényezőknek az azonosítása, amelyek jelentősek lehettek az egyén döntéseiben vagy viselkedésében, valamint azoknak, amelyek esetleg felerősíthetik vagy csökkenthetik a kockázatot. Fontos figyelembe venni az emberi motiváció bonyolultságát, ezért ritkán lesz egyedi vagy egyszerű válasz arra, hogy miért „történt meg" az adott viselkedés.
3.	**Sebezhetőségi elemzés**	A kulcsfontosságú sebezhetőségek – belső vagy szituációs – meghatározása, amelyek az adott időpontban növelhették az egyén érdeklődését a motivációs tényezők iránt. A terrorizmusban való részvétellel összefüggésben Horgan[43] a sebezhetőségeket olyan tényezőként határozza meg, amelyek oda vezetnek, hogy „egyes emberek nagyobb nyitottságot mutatnak a fokozottabb részvételre, mint mások". Egy közelmúltbeli esemény felkeltheti az igazságtalanság érzését, az elszenvedett veszteség kétségbeesett igényt vált ki a személyközi összetartozásra, vagy olyan krízis történt, amely megzavarja az egyén önérzetét. Ezen sérülékenységek bármelyike felerősítheti bizonyos push és pull tényezők befolyásos hatásait.
4.	**Összefoglaló elemzés**	Az összefoglalás részletezi a releváns viselkedéseket/döntéseket befolyásoló tényezőket és kölcsönhatásokat.[44]

Forrás: a szerző szerkesztése

Az erőszakos szélsőségesség kockázati tényezőinek meghatározásában jelentős problémát jelent a bázistényezők hiánya. Clemmow és munkatársai[45] tanulmányukban a bázistényezők kialakításához online kutatást végeztek, amelynek során a magányos elkövetői kategóriába tartozó (n = 125) minta adatait hasonlították össze az általános populáció (n = 2108) mintájával. Az összehasonlítás számos jelentős különbséget azonosított: a magányos terroristák a bűncselekmények vagy erőszak elkövetését támogató erkölcsre vonatkozóan fokozottabb kognitív hajlandóságot és szituációs indikátorokat mutattak, ugyanakkor az általános minta gyakrabban mutatott védő tényezőket. Az eredmények arra utalnak, hogy mérhető különbségek vannak a kockázati tényezők prevalenciájában a magányos terroristák és az általános népesség között. Véleményük szerint egyetlen tényező sem jelzi előre az erőszakos

[43] Horgan 2005.
[44] Persons 2008.
[45] Clemmow 2020.

szélsőségesség magatartást, és ez befolyásolja a kockázati és védelmi tényezők kölcsönhatásának megértését, valamint az erőszakos szélsőségesség kockázatértékelését.

Az erőszakos szélsőségesség viselkedési mutatói

Az erőszakos szélsőséges viselkedésáltal jelentett kockázat értékelésének másik gyakori megközelítése az, hogy a viselkedési mutatókra összpontosít. A kutatók a radikalizálódási folyamat viselkedésbeli megnyilvánulásaiban olyan közös elemeket kívántak találni, amelyekre a kockázatértékelési döntések meghozatalát alapozni lehetett. Borum[46] a radikalizálódási folyamatot vizsgáló kutatások közül kiemelte Gartenstein-Ross, Goodman és Grossman munkáját, amely a radikalizálódás folyamatának viselkedési megnyilvánulásaira összpontosított az Egyesült Államokból és az Egyesült Királyságból származó 117 dzsihádista terrorista esetében.

A kutatók hat olyan tényezőt azonosítottak, amelyek szignifikánsan gyakoribbak voltak a mintában:

- az iszlám szabályalapú értelmezése;
- kizárólag a vallási hatóságokba vetett bizalom;
- az iszlám és a Nyugat közötti összeegyeztethetetlennek vélt szakadék;
- alacsony tolerancia és személyre szabott reakció az érzékelt teológiai eltérésekkel szemben;
- a vallási meggyőződések másokra való ráerőltetésének kísérlete;
- politikai radikalizálódás (nyugati összeesküvés az iszlám leigázására).

Schmid[47] átfogóan összegezte a radikalizálódási folyamat és a viselkedési mutatók kapcsolatát, amely alapján Brandenburg német szövetségi tartomány meghatározta a potenciális viselkedési indikátorokat:

- látható változások az öltözködési stílusban és a viselkedésben;
- szakítás a saját családdal és új barátok felé fordulás;
- állandó hivatkozás a vallásra, amely mindenre magyarázattá válik;
- azokat a muszlimokat, akik nem követik a szigorú vallási gyakorlatot, elítélik, mint a hitetleneket;
- harci sportokban és túlélő tréningeken való részvétel;
- csalás és más bűncselekmények a nem hívők ellen;
- részvétel radikális prédikátorok vallási szemináriumain;

[46] Borum 2011.
[47] Schmid 2013; Dean 2014.

- dzsihádista honlapok látogatása és dzsihádista videók megtekintése;
- nyelvi képzések után külföldi utazások;
- a felderítés elkerülésére irányuló erőfeszítések (útlevél elvesztése stb.);
- hirtelen visszaváltás nyugati ruházatra, bulizás a támadás előtt.

A radikalizálódásról, deradikalizálódásról és radikalizálódás elleni küzdelemről szóló szakirodalom Schmid[48] kiterjedt és átfogó áttekintése szerint a következő nyolc pontot széles körben viszonylag jól megalapozott tudásnak tekinti a radikalizálódott személyek terrorizmus felé fordulásáról:

- A legtöbb terrorista klinikailag normális, bár tetteiket széles körben úgy tekintik, hogy erkölcsi értelemben normán kívüliek.
- A terroristák háttere nagyon változatos; a terrorizmushoz sokféle út vezet, és nincs egyetlen terroristaprofil.
- A radikalizálódás általában fokozatos, szakaszos folyamat.
- Az egyéni szegénység önmagában nem okoz radikalizálódást a terrorizmus irányába, de a munkanélküliség szerepet játszhat.
- A sérelmek szerepet játszanak, de gyakran inkább mozgósító eszközként, mint személyi okként, élményként.
- A társadalmi hálózatok/környezetek döntő szerepet játszanak abban, hogy a kiszolgáltatott fiatalok a terrorizmushoz vonzódjanak.
- Az ideológia gyakran fontos szerepet játszik abban, hogy az igaz hívők számára biztosíthat „engedélyt a gyilkolásra".
- A terrorizmustól való elszakadás gyakran deradikalizáció nélkül történik.

Geoff Dean (2014)[49] a *Neurokognitív kockázatértékelés az erőszakos szélsőségesek korai felismeréséhez* című könyvében beszámolt azokról a kihívásokról, amelyek a gyakorlatban nehézséget jelentenek a kockázatok értékelése során.

A kognitív idegtudomány egy viszonylag új tudományos kutatási terület, amely a kognitív pszichológia és általában az idegtudomány együttműködéséből jött létre, és nem meglepő módon „kognitív idegtudománynak" nevezik. Ward szerint „a kognitív idegtudomány egy áthidaló tudományág egyrészt a kognitív tudomány és a kognitív pszichológia, másrészt a biológia és az idegtudomány között".[50]

Dean az erőszakos szélsőséggel összefüggő neurokognitív folyamatok figyelembevételével vizsgálta a kockázati mutatókat. Szerinte az észlelés módja összefügg az erőszakos eszmék kialakulásával. Az agy neuroplaszticitása a tapasztalatok hatására

[48] Schmid 2013.
[49] Dean 2014.
[50] Ward 2010: 4; Dean 2014.

kölcsönhatást eredményez a kognitív folyamatok és az agyi neuromechanizmusok között. A szélsőséges felfogásokkal való azonosulás ismételt megerősítése hozzájárulhat az erőszakos és szélsőséges nézetek elfogadásával kapcsolatos szilárd meggyőződések kialakulásához, és ez radikális gondolkodásmódhoz vezethet. Ennek hatására az egyén felkészül az erőszakos cselekedetekre, és a szélsőséges viselkedés racionalizálásával és igazolásával védekezik. A folyamat ciklikus jellege miatt előfordulhat, hogy a csalódás befolyásolhatja az elkövető gondolkodásmódját. Ebből azonban nem következik a radikalizálódás megszűnése, leginkább egy spirális folyamathoz hasonlítható, amely átmenetileg szünetelhet, és ismételten megjelenhet.

A „megfelelő feltételek"[51] mellett az idegi aktivitás a szinaptikus kapcsolatok megerősödéséhez vezethet. A neuroplaszticitás jelentősége az erőszakos szélsőséges gondolkodással kapcsolatban azzal függ össze, hogy az agy működésére hatással vannak az alábbi tapasztalatok:

- *ismétlés* (az erőszak ismételt megtekintése a valóságban vagy virtuálisan videójátékokban, a *Korán* erőszakot kiváltó verseinek szokatlan tanulása, agymosás stb.);
- *érzelmi izgalom* (traumatikus események átélése; erőszakos videók megtekintése; tragikus hírek; a terrorizmus elleni háború médiavisszhangja stb.);
- *újdonság* (a véletlenszerű erőszakos cselekmények durva megtekintése új és különböző módokon);
- *a figyelem gondos összpontosítása* (erőszakos eszközök tanulmányozása és gyakorlása, például céllövöldözés fegyverekkel, bombakészítés; erőszakos videók nézése; elmélkedés szent szövegekből kiragadott részleteken, sorokon, mint például a felbujtás hitetlenek megölésére stb.).

A gondolkodásmód kulcsfontosságú jellemző az egyén erőszakos és szélsőséges cselekedetekre és viselkedésekre való hajlama mögött meghúzódó motivációs rendszer megértése szempontjából. Ha egy személy arra a szilárd meggyőződésre (hitrendszerre) jutott, hogy a gondolkodását egy bizonyos irányba tereli, akkor ez a mentális attitűd egy önerősítő, szokásformáló kognitív konstrukció, amely előre meghatározza, hogy az illető hogyan fogja „értelmezni" a jelenlegi és a jövőbeni helyzeteket, és azokra milyen módon fog reagálni.

[51] Siegel 2010; Dean 2014.

Az Erőszakos Szélsőségesek Kockázatértékelése (Violent Extremist Risk Assessment, VERA[52]) egy, az erőszakos szélsőségesek kockázatértékeléséhez használható modell.

A Terrorista Elkövetők Európai Adatbázisából (European Database of Terrorist offenders, EDT) származó adatok felhasználásával a VERA-2R alapján összehasonlították egy emberölésért elítélt 21 dzsihádista elkövetőből álló csoport és egy 30, más terrorcselekmény miatt elítélt dzsihádista elkövetőből álló kontrollcsoport jellemzőit.[53] Az eredmények azt mutatják, hogy számos kockázati és védő mutatóban különbözik a két csoport. Mindkét terrorista csoport gyakran fogalmazott meg sérelmeket a vélt igazságtalanság miatt, de az emberölésért elítélt csoport gyakrabban fejezte ki haragját, erkölcsi felháborodását vagy gyűlöletét az észlelt igazságtalanság miatt, mint a kontrollcsoport. Az emberölésért elítélt csoportot ritkábban motiválta terrorcselekmény elkövetésére a csoporthoz tartozás a kontrollcsoporthoz képest. A védő mutatók tekintetében a kontrollcsoportba tartozó személyek gyakrabban utasítják el az erőszakot mint a célok elérésének eszközét.

3. táblázat: Terrorista Elkövetők Európai Adatbázisa: VERA-2R indikátorok

	A VERA-2R indikátorai
Hiedelmek, attitűdök és ideológia	Elkötelezettség az ideológia mellett, amely igazolja az erőszakot.
	Vélt sérelmek és/vagy vélt igazságtalanságok.
	Az igazságtalansággal kapcsolatos célpontok kijelölése és dehumanizálása.
	A demokratikus társadalmi értékek elutasítása.
	Érzelmek kifejezése az észlelt igazságtalanságra adott válaszként.
	A nemzeti identitással szembeni ellenségesség.
	Empátia hiánya a saját csoporton kívüliek iránt.
Szociális kontextus és szándék	Erőszakos szélsőséges anyagok keresője, felhasználója vagy fejlesztője.
	A támadás célpontjának azonosítása.
	Személyes kapcsolat erőszakos szélsőségesekkel.
	Kifejezett szándék erőszakos szélsőséges cselekmények elkövetésére.
	Hajlandóság arra, hogy meghaljon egy ügyért/meggyőződésért.
	Erőszakos szélsőséges cselekmények tervezése, előkészítése.
	Befolyásolhatóságra, irányíthatóságra vagy indoktrináció iránti fogékonyságra való hajlam.

[52] Pressman 2009.
[53] Alberda et al. 2022.

	A VERA-2R indikátorai
Élettörténet, cselekvés és képesség	Az erőszakot támogató, militáns ideológiának való korai kitettség.
	Az erőszakos szélsőségességben részt vevő családtagok és barátok hálózata.
	Büntetett előélet erőszakos bűncselekmények miatt.
	Stratégiai, félkatonai és/vagy robbanóanyag-használati kiképzés.
	Szélsőséges ideológiai képzés saját országban vagy külföldön.
Elkötelezettség és motiváció	Vélt vallási kötelesség/dicsőítés.
	Bűnözői megalkuvás.
	Bajtársiasság, a csoporthoz tartozás.
	Erkölcsi kötelesség, erkölcsi felsőbbrendűség.
	Izgalom és kaland.
	Erőszakos szélsőségességben való kényszerű részvétel.
	Státusz megszerzése.
	Értelem/jelentőség keresése.
Védő és kockázatcsökkentő mutatók	Az ideológia újbóli értelmezése.
	Az erőszak mint a célok elérése eszközének elutasítása.
	Az ellenségről alkotott elképzelés változása.
	Aktív résztvevője az erőszakos szélsőségesség elleni programoknak.
	Közösségi támogatás az erőszakmentességért.
	Támogatás a családtagoktól az erőszakmentességhez.

Forrás: a szerző szerkesztése

A Terrorist Radicalization Assessment Protocol (TRAP-18)[54] 18 kódolt viselkedési mintából áll. A TRAP-18 a célzott erőszakra fókuszál – olyan cselekményekre, amelyek szándékosak, és amelyeknek célja van –, és nem az általános erőszakos cselekményekre, hanem a magányos elkövető terroristára, akit megkülönböztet az olyan terroristától, akit kívülről irányítanak. Illetve javasol egy temporális (időbeli) megkülönböztetést az olyan indikátorok esetében, amelyek indukálhatják az aktív kockázatkezelést egy esetlegesen időben közeli terrorcselekménnyel kapcsolatban, és az olyan távolabbi karakterisztikájúak között, amelyek esetében esetlegesen csak aktív megfigyelésre van szükség. A 18 viselkedési minta *8 proximális* figyelmeztető magatartásból és *10 disztális* jellemzőből áll (lásd 4. táblázat).

[54] Meloy–Gill 2016.

4. táblázat: Proximális faktorok a TRAP-18 kockázatelemzési rendszerben[55]

Proximális faktorok	**„közelebbi"**
Viselkedés figyelmeztető folyamata	egy támadás kutatása, megtervezése, előkészítése vagy végrehajtása
Fixáció	patológiás elváltozás, amelyet a társadalmi és a szakmai élet romlása kísér
Azonosulás	katonai vagy rendészeti kellékekkel szoros kapcsolat, azonosulás korábbi támadókkal
Újfajta agresszió	erőszakos előzmény nélkül az alany teszteli tényleges erőszakos képességét
„Energiatörés/szakadás"	célhoz kapcsolódó bármely feljegyzett tevékenység gyakoriságának növekedése
„Szivárgó" magatartás	harmadik fél felé történő kommunikáció a támadás szándékáról
Végső megoldás	amikor az alany úgy dönt, csak az erőszakos viselkedés lehet a megoldás
Közvetlenül közölt fenyegetés	a támadás előtti kommunikációja a célponttal vagy a bűnüldöző szervekkel

Forrás: a szerző szerkesztése

5. táblázat: Disztális faktorok a TRAP-18 kockázatelemzési rendszerben[56] – Disztális „távolabbi" faktorok

Személyes sérelem és erkölcsi felháborodás
Ideológiai keret
Szélsőséges csoporttal való kapcsolattartás elmulasztása
Függőség a virtuális közösségtől
A foglalkozási célok meghiúsítása
A gondolkodás és az érzelem változásai
A szexuális-intim kapcsolat kudarca
Mentális rendellenességek
Kreativitás és innováció
Korábbi erőszakos bűncselekmény

Forrás: a szerző szerkesztése

[55] Meloy–Gill (2016).
[56] Meloy–Gill (2016).

Ezeknek a proximális és dinamikus jellemzőknek a változása vagy megjelenése a célzott erőszak kockázatának fokozódását jelezheti.[57]

John Reid Meloy és Paul Gill az Egyesült Államokból és Európából származó 111 magányos elkövetőből álló nyílt forráskódú mintán tesztelték a TRAP-18-at. A terroristákból álló minta 70%-ánál előre jelezte az elkövetést a rendszer. Amikor a mintát iszlám szélsőségesekre, jobboldali szélsőségesekre és egyéni terroristákra osztották, négy indikátor esetében volt szignifikáns különbség a csoportok között. A sikeres és a sikertelen támadók összehasonlításakor arra jutottak, hogy a sikeres támadók jobban rá voltak „szűkülve", fókuszálva az eseményre, kreatívabbak, innovatívabbak voltak, és kevésbé volt rájuk jellemző, hogy intim kapcsolatban, párkapcsolatban lettek volna valakivel, ezen túl kevésbé függtek a virtuális közösségtől. Összességében azt állapították meg, hogy a TRAP-18 ígéretes kockázatbecslő eszköz, elsősorban magányos elkövetők kockázatértékelésére.

ÖSSZEGZÉS

Megállapítható, hogy a különböző kockázatelemzési módszerek fontos részét képezik a terrorizmus elleni harcnak. A konkrét módszerek alkalmazásával, fejlesztésével kapcsolatban fontosnak gondoljuk, hogy azok hatékonyan elősegítsék a gyakorlatban a terrorcselekmények megelőzését. A tanulmányban megfogalmazott gondolatok bemutatják, hogy nagyon sokoldalú módszerekről van szó.

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az internet és a globalizáció elterjedésével egyre több potenciális terrorista, radikalizálódó személy kerül a hírszerző, elhárító szolgálatok látókörébe. Ahogy azt Meloy és Hoffmann[58] megfogalmazta, „a kockázat fokozott tudata mindenütt jelen van". Véleményünk szerint a kockázatelemzési módszerek fejlesztése során a pszichológiai szempontoknak lényeges szerepe lesz a jövőben is, tekintettel arra, hogy egy terrorcselekmény elkövetése mindig egy szélsőségesen erőszakos emberi magatartás eredményeként jön létre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Alberda, Daphne L. et al. (2022): Identifying Risk Factors for Jihadist Terrorist Offenders Committing Homicide: An Explorative Analysis Using the European Database of Terrorist Offenders. *Frontiers in Psychology,* (13), 1–16. Online: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1000186

[57] Meloy–Gill 2016.

[58] Meloy–Hoffmann 2014.

ALMOQBEL, Mashael – XU, Songhua (2019): Computational Mining of Social Media to Curb Terrorism. *ACM Computing Surveys,* 52(5), 1–25. Online: https://doi.org/10.1145/3342101

AWAN, Imran (2017): Cyber-Extremism: ISIS and the Power of Social Media. *Society,* 54(2), 138–149. Online: https://doi.org/10.1007/s12115-017-0114-0

BLAZSEK Péter – WERNIGG Róbert (2015): *Kockázatbecslés és kockázatkezelés a pszichiátriában.* Budapest: Oriold és Társai.

BORUM, Randy (2011): Radicalization into Violent Extremism: A Review of Social Science Theories. *Journal of Strategic Security,* 4(4), 7–36. Online: https://doi.org/10.5038/1944-0472.4.4.1

BRABHAM, Daren C. (2013): *Using Crowdsourcing in Government.* Washington: IBM Center for the Business of Government.

CHAUDHARY, Megha – BANSAL, Divya (2022): Open Source Intelligence Extraction for Terrorism-Related Information: A Review. *WIREs Data Mining and Knowledge Discovery,* 12(5), e1473. Online: https://doi.org/10.1002/widm.1473

CLEMMOW, Caitlin et al. (2020): The Base Rate Study: Developing Base Rates for Risk Factors and Indicators for Engagement in Violent Extremism. *Journal Forensic Sciences,* 65(3), 865–881. Online: https://doi.org/10.1111/1556-4029.14282

COULTAS, Bryan T. (2015): *Crowdsourcing Intelligence to Combat Terrorism: Harnessing Bottom-Up Collection to Prevent Lone-Wolf Terror Attacks.* Monterey: Naval Postgraduete Schoool. Online: https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA620622.pdf

DEAN, Geoff (2014): *Neurocognitive Risk Assessment for the Early Detection of Violent Extremists.* New York: Springer. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-06719-3

FEINSTEIN, Jonathan S. – KAPLAN, Edward H. (2010): Analysis of a Strategic Terror Organization. *Journal of Conflict Resolution,* 54(2), 281–302. Online: https://doi.org/10.1177/0022002709355438

HALLER József – IVASKEVICS Krisztián (2020): *Terrorizmus.* In HALLER József (szerk): *Bűntettek kriminálpszichológiája.* Budapest: Dialóg Campus, 237–264.

HANKISS Ágnes (2018): HUMINT-RETRO – lélektani vonzatok. *Arc és Álarc,* 2(1–2), 195–227.

HEDGES, Chris (2001): A European Dragnet Captures New Clues to Bin Laden's Network. *The New York Times,* 2001. október 12. B10. Online: https://www.nytimes.com/2001/10/12/world/nation-challenged-search-european-dragnet-captures-new-clues-bin-laden-s-network.html

HERHKOVITZ, Shay (2020): Crowdsourced Intelligence (Crosint): Using Crowds for National Security. *The International Journal of Intelligence. Security, and Public Affairs,* 22(1), 42–55. Online: https://doi.org/10.1080/23800992.2020.1744824

HERRINGTON, Victoria – ROBERTS, Karl (2012): Risk Assessment in Counterterrorism. In KUMAR, Updesh – MANDAL, Manas K. (szerk.): *Countering Terrorism: Psychosocial Strategies.* New Delhi: SAGE, 282–304.

HORGAN, John (2005): *The Psychology of Terrorism.* London: Routledge. Online: https://doi.org/10.4324/9780203496961

HOWE, Jeff (2006): The Rise of Crowdsourcing. *Wired,* 14(6), 1–4.

HULST, Renée C. van der (2009): Introduction to Social Network Analysis (SNA) as an Investigative Tool. *Trends Organ Crime,* 12(2), 101–121. Online: https://doi.org/10.1007/s12117-008-9057-6

INNES, Martin – THIEL, Darren (2008): *Policing Terror.* In NEWBURN, Tim: *The Handbook of Policing.* Cullompton: Willan. Online: https://www.police-foundation.org.uk/2017/wp-content/uploads/2017/06/terrorism_review.pdf

KENYON, Jonathan – BAKER-BEALL, Christopher – BINDER, Jens (2021): Lone-Actor Terrorism – A Systematic Literature Review. *Studies in Conflict & Terrorism,* 46(10), 1–24. Online: https://doi.org/10.1080/1057610X.2021.1892635

KNOKE, David (2015): *Emerging Trends in Social Network Analysis of Terrorism and Counterterrorism.* In SCOTT, Robert A. (szerk.): *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences.* New York: John Wiley and Sons, 1–15. Online: https://doi.org/10.1002/9781118900772.etrds0106

LOWENTHALL, Mark M. (2012): *Intelligence: From Secrets to Policy.* Washington: CQ Press.

MALM, Aili – NASH, Rebecca – MOGHADAM, Ramim (2016): Social Network Analysis and Terrorism. In LAFREE, Gary – FREILICH, Joshua D.: *The Handbook of the Criminology of Terrorism.* Hoboken: Wiley–Blackwell, 221–231. Online: https://doi.org/10.1002/9781118923986.ch14

MAYER, Matt A. (2016): *Enhanced Human Intelligence is Key to Defeating Terrorists.* American Enterprise Institute (AEI). Online: https://www.aei.org/research-products/report/enhanced-human-intelligence-is-key-to-defeating-terrorists/

MEEHL, Paul E. (1954): *Clinical Versus Statistical Prediction: A Theoretical Analysis and a Review of the Evidence.* Minneapolis: University of Minnesota Press. Online: https://doi.org/10.1037/11281-000

MELOY, John Reid – HOFFMANN, Jens (2014): *International Handbook of Threat Assessment.* New York: Oxford University Press.

MELOY, John Reid – GILL, Paul (2016): The Lone-Actor Terrorist and the TRAP-18. *Journal of Threat Assessment and Management,* 3(1), 37–52. Online: https://doi.org/10.1037/tam0000061

MONAHAN, John (2011): The Individual Risk Assessment of Terrorism. *Public Law and Legal Theory Working Paper Series,* (2011–34). Charlottesville: University of Virginia. Online: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1928722

NYITRAI Endre (2015): Bűnelemzés a nyomozásban. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Modern kori veszélyek rendészeti aspektusai.* Pécs: Magyar Hadtudományi Társaság, 141–147.

PASTOR-GALINDO, Javier et al. (2020): The not yet Exploited Goldmine of OSINT: Opportunities, Open Challenges and Future Trends. *IEEE Access,* 8, 10282–10304. Online: https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2965257

PERSONS, Jacqueline B. (2008): *The Case Formulation Approach to Cognitive-Behavior Therapy.* New York: Guilford Press.

PRESSMAN, D. Elaine (2009): *Risk Assessment Decisions for Violent Political Extremism.* Ottawa: Her Majesty the Queen in Right of Canada.

PULIDO GRAGERA, Julia – SANSO, Daniel (2014): A Phenomenological Analysis of Terrorism and Organized Crime from a Comparative Criminological Perspective. *Journal of Law and Criminal Justice,* 2(2), 113–131.

SABJANICS István (2019): *A terrorizmus hatásai és megjelenése a demokratikus jogrendben.* Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola. Online: https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Sabjanics_Istvan_dolgozatv.pdf.

SARMA, Kiran M. (2017): Risk Assessment and the Prevention of Radicalization from Nonviolence Into Terrorism. *American Psychologist,* 72(3), 278–288. Online: https://doi.org/10.1037/amp0000121

SCHMID, Alex P. (2013): Radicalisation, De-Radicalisation and Counter-Radicalisation: A Conceptual, Discussion and Literature Review. *International Centre for Counter-Terrorism (ICCT) – The Hague,* 4(2). Online: http://dx.doi.org/10.19165/2013.1.02

Shelley, Luise L. – Picarelli, John T. (2005): Methods and Motives: Exploring Links between Transnational Organized Crime and International Terrorism. *Trends Organ Crime,* 9(2), 52–67. Online: https://doi.org/10.1007/s12117-005-1024-x.

Siegel, Daniel J. (2010): *Mindsight: The New Science of Personal Transformation.* New York: Random House.

Sparrow, Malcolm K. (1991): The Application of Network Analysis to Criminal Intelligence: An Assessment of the Prospects. *Social Networks,* 13(3), 251–274. Online: https://doi.org/10.1016/0378-8733(91)90008-H

Walker, Clive (2005): Intelligence and Anti-Terrorism Legislation in the United Kingdom. *Criminal Law & Society Change,* 44(4–5), 387–422. Online: https://doi.org/10.1007/s10611-006-9030-8

Walker, Clive (2008): Know Thine Enemy as Thyself: Discerning Friend from Foe under Anti-Terrorism Laws. *Melbourne University Law Review,* 32(1), 275–301.

Ward, Jamie (2010): *The Student's Guide to Cognitive Neuroscience.* Hove: Psychology Press.

Webster, Christopher D. et al. (1997): Assessing Risk of Violence to Others. In Webster, Christopher D. – Jackson, Margaret A. (szerk.): *Impulsivity: Theory, assessment, and treatment.* New York: The Guilford Press, 251–277.

Williams, Phil (1998): The Nature of Drug-Trafficking Networks. *Current History,* 97(618), 154–159. Online: https://doi.org/10.1525/curh.1998.97.618.154

Egyéb forrás

Az Európai Unió terrorizmus elleni stratégiája. Online: https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/fightagainst-terrorism/eu-strategy

Csábrák Dalma

VEZETHET-E TÖBB TERRORIZMUSHOZ A DEMOKRÁCIA?

BEVEZETÉS

Különböző elbeszélések alapján egy kínai diák az 1989-es Tienanmen téri demokráciatüntetésen egy plakátot tartott a kezében, amelyen ez állt: „Nem tudom, mit jelent a demokrácia, de azt tudom, hogy több demokráciára van szükségünk." A demokrácia valójában olyan fogalom, amelynek számos lehetséges jelentése van, és nem egyszerű leírni vagy meghatározni azt.[1] A demokratizáció harmadik hulláma adott okot Francis Fukuyama jól ismert kijelentésére, miszerint a demokrácia az emberi történelem végpontját jelenti.[2] Fukuyama felvetése szerint a liberális demokrácia „az emberiség ideológiai fejlődésének a végpontja" és „a kormányzás végső formája", s mint ilyen, „a történelem vége" lehet. Vagyis míg a korábbi kormányzati formákat súlyos hiányosságok és észszerűtlenségek jellemezték, amelyek végül az összeomlásukhoz vezettek, addig a liberális demokráciáról bízvást állítható, hogy mentes az ilyen alapvető ellentmondásoktól. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a mai stabil demokráciákban, például az Egyesült Államokban, Franciaországban vagy Svájcban nincsenek igazságtalanságok vagy komoly társadalmi problémák. Ezek a problémák nem abból származnak, hogy maguk az elvek lennének hibásak, hanem abból, hogy nem megfelelően alkalmazzák a szabadság és egyenlőség iker elveit, amelyeken a modern demokrácia alapszik. Bár vannak országok, amelyek jelenlegi intézményes helyzetükből adódóan képtelenek stabil liberális demokráciává fejlődni, másokat meg a visszaesés fenyeget – olyan, kevésbé fejlett entitások újjáéledése, mint a teokrácia vagy a katonai diktatúra –, a liberális demokrácia eszményét nem lehet meghaladni.[3]

A konszenzusalapú demokráciákat az jellemzi, hogy tudatosan törekszenek a kisebbségek bevonására a döntéshozatali folyamatba. Az ilyen országok arányos képviseleti rendszerben választják meg a törvényhozást, ahol egy párt nem tudja

[1] Dalton–Shin–Jou 2007: 143.
[2] Dalton–Shin–Jou 2007: 142–156.
[3] Fukuyama 1992: 2.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_09

könnyen egyedül gyakorolni a hatalmat, mivel minden nagyobb csoport képviselteti magát.[4]

A TERRORIZMUS ÉS A DEMOKRÁCIA KAPCSOLATA

Ezért válik érdekessé, hogy a konszenzusalapú demokráciákat támadják a legtöbbet a világon. A terrorizmussal foglalkozó szakirodalom egyik legrégebbi és legtöbbet vizsgált témája a terrorizmus és a demokrácia közötti kapcsolat. Ezt a kapcsolatot elsőként feltáró tudósok gyakran állították azt, hogy a terrorizmus gyakoribb a demokráciákban, mint az autoriter rendszerekben,[5] amely megállapítást több későbbi tanulmány is alátámasztotta.[6]

E megközelítésen belül a terrorizmust és a demokráciát összekapcsoló különböző mechanizmusokat javasoltak, többek között a demokratikus versenyt,[7] a demokráciák kényszerrel szembeni érzékenységét[8] és a demokratikus polgári szabadságjogok által a terroristáknak biztosított lehetőségeket.[9]

A demokrácia azért terjedt el ilyen gyorsan, mert a zsarnokság elleni küzdelem és a többség jogainak érvényesítése legéletképesebb eszközének bizonyult, mivel a választások, népszavazások és nyilvános gyűlések arra kényszerítik a hatalmon lévőket, hogy meghallgassák a többség kívánságait. A kormányzás más formái inkább a többség elit általi kizsákmányolásra hajlamosítanak: „Ez azért van, mert a szavazati jog nélkül a polgároknak nincs jogorvoslati lehetőségük, így a kormány intézkedései ellenvetés nélkül maradnak, lehetővé téve a kormány számára, hogy visszaéljen a hatalmával."[10]

Ezt a logikát követve az amerikai politikai döntéshozók következetesen azzal érveltek, hogy a terrorizmus az autoriter rezsimekből ered, és hogy a nyitottabb és gazdaságilag virágzóbb kormányzati rendszerek előmozdítása ki fogja küszöbölni a terrorizmus alkalmazását. A George W. Bush-adminisztráció volt ennek

4 Rogers 2018: 4.
5 Schmid 1992; Eubank–Weinberg 1994; Eubank–Weinberg 1998; Eubank–Weinberg 2001.
6 Li 2005; Lai 2000; Wade–Reiter 2007; Piazza 2008; Findley–Young 2011.
7 Chenoweth 2010.
8 Pape 2003; Stanton 2013.
9 Schmid 1992; Li 2005; Yang–Tschantret–Schmidt 2022.
10 Rogers 2018: 2.

az álláspontnak a leghevesebb szószólója, és a demokrácia előmozdítását az úgynevezett „terrorizmus elleni háború" egyik fő alapelvévé tette.[11]

2005-ben, második beiktatási beszédében Bush elnök világossá tette, hogy a radikalizmus és a terror legjobb ellenszere a szabad társadalmakban kialakult tolerancia.[12] Bush elnök kifejezetten ezt a logikát használta az afganisztáni és iraki „rendszerváltások" indoklására, valamint arra, hogy nyomást gyakoroljon az autoriter rezsimekre, hogy demokratikusabb intézmények és gyakorlatok felé reformálódjanak.[13]

A Dick Cheney-hipotézis

Hasonló elvet vallott Dick Cheney is, bár elmélete más megközelítésből vizsgálta a demokráciák és a terrorizmus viszonyát. Cheney az Amerikai Egyesült Államok 46. alelnöke volt George W. Bush elnöksége alatt, de korábban a Fehér Ház alelnöki hivatalának vezetője, az amerikai képviselőház wyomingi tagja és az USA védelmi minisztere is volt.

Dick Cheney elmélete szerint ha John Kerry, a demokraták elnökjelöltje nyeri meg az esedékes elnökválasztást a republikánus jelölt, George Bush helyett, akkor Amerikát záros határidőn belül terrortámadás fogja érni. Koch és Cranmer ezt hívják a *Dick Cheney-hipotézisnek*.

Cheney azt vallotta, hogy mivel a baloldali kormányok inkább belpolitikai kérdésekkel foglalkoznak, mint például a munkanélküliség és az általános jólét – és hogy a támogatottságuk bázisát általában olyan csoportok képezik, mint a munkásság vagy a kisebbségi csoportok –, a nemzetbiztonsági kérdésekben gyengébbnek tekinthetők, engedékenyebbek lesznek. Ezzel szemben a jobboldali kormányok komolyabban foglalkoznak olyan témákkal, mint a nemzetbiztonság, az infláció megfékezése és a kereskedelmi korlátok csökkentése. Ezért a jobboldali kormányok internacionalistább magatartást tanúsítanak, és külpolitikai kérdésekben hajlamosabbak harciasabbak lenni. Az egyes pártok által támogatott csoportok és a politikai döntéseikből adódó megítélés együttes hatása sebezhetőbbé teheti a baloldali kormányokat a terrortámadásokkal szemben.[14] Bush elnök egyetértésével így az a megfogalmazás született, hogy bár a terrorizmus javarészt az autoriter, elnyomó

[11] Dalacoura 2011.
[12] VandeHei 2005: 16.
[13] Chenoweth 2013.
[14] Koch–Cranmer 2007.

rezsimekből fakad, de a liberális demokráciákat tarthatják kedvezőbb célpontnak, sebezhetővé téve azok polgárait.

GYAKORIBB A TERRORIZMUS A DEMOKRÁCIÁKBAN?

Jogosan feltehető tehát a kérdés: hajlamosabb-e elszenvedni egy terrortámadást egy demokratikus berendezkedésű ország? A közelmúltig a társadalomtudósok általában egyetlen központi kérdést tettek fel: *a demokráciákban vagy a tekintélyelvű rendszerekben gyakoribb a terrorizmus?* A kutatások arra az érdekes eredményre jutottak, hogy a demokráciák a terrorizmus gyakoribb célpontjai, bár ekkor még nem tettek különbséget a demokráciák szintjei vagy fajtái, illetve a terrorizmus különböző típusai között. A kutatás egyértelmű következtetése egyszerű volt: minél demokratikusabb egy ország, annál többször tapasztalható az országban terrorcselekmény.[15]

Bueno de Mesquita és Lalman például azzal érvel,[16] hogy mivel a demokratikus vezetők az erőszak alkalmazásának magasabb belpolitikai költségeivel szembesülnek, mint az autokraták, az államok a demokráciákat könnyebb célpontoknak tekinthetik. Az empirikus adatok ezt alátámasztani látszanak.[17] Rámutatnak, hogy a demokráciák 20%-kal nagyobb valószínűséggel válnak katonai konfliktusok célpontjává, mint a nem demokratikus államok. Emellett Schweller[18] és tudóstársai[19] szerint a demokráciák hajlamosabbak annak veszélyére, hogy a társadalom belefárad egy-egy konfliktusba, mivel e demokráciák érzékenyebbek a veszteségekre. Ezen érzékenységek miatt a nem demokratikus államok és nem állami szereplők megpróbálhatják célba venni a demokratikus államokat, mert úgy látják, hogy azok kevésbé hajlandóak harcolni és veszteségeket vállalni, retaliációba kezdeni.[20]

Lehet ennek igazságalapja?

A demokráciákban a fékek és ellensúlyok miatt a politikai vezetés keze jobban meg van kötve egy esetleges konfliktus esetén az autoriter vezetőkhöz vagy a nem állami

[15] Chenoweth 2013: 357.
[16] Mesquita–Lalman 1992.
[17] Rousseau et al. 1996.
[18] Schweller 1992: 235.
[19] Mueller 1973; Siverson 1995.
[20] Koch–Cranmer 2007: 312.

szereplőkhöz képest. Ez azzal magyarázható, hogy a demokratikus vezetők a nyilvánosság felé való elszámoltathatóságuk révén felelősek a lakosság biztonságáért és a demokratikus normák megőrzéséért.[21] Továbbá a támogatók által preferált politikai irányelvek követésének elmulasztása nagy valószínűséggel a pártból való kilépéshez vagy a párton belüli elszigetelődéshez vezet; mindkettő a kormányok bukását idézheti elő.

A biztonság tekintetében a baloldali, liberális kormányok valószínűleg vonzóbb célpontoknak tűnnek, mint a jobboldali kormányok. A nemzetközi szereplők a baloldali orientációjú kormányokat valószínűleg nyugodtabbnak, békésebbnek és kompromisszumkészebbnek tartják a nemzetbiztonság fenntartására irányuló megközelítésükben. Végső soron a nemzetközi szereplők ezt feltehetően gyengeségként értelmezik, és ezeket a kormányokat vonzó célpontoknak tekintik.[22]

Az érvek egy másik csoportja a nemzetközi kapcsolatok racionalista megközelítéséből következik. E felfogás szerint a terroristák azért veszik célba a liberális demokráciákat, mert úgy gondolják, hogy azok nagyobb valószínűséggel fognak nekik engedményeket tenni. A terrorista csoportok megfontolhatják az adott kormányok terrorizmusra adott válaszát, a válasz súlyosságát/arányosságát, tudván, hogy az adott demokratikus rendszer milyen korlátokkal rendelkezik a válaszcsapások terén. Ez nem jelenti azt, hogy a terrorista cselekmények célpontjait csakis ezért választották ki, de meghúzódhat a döntések sokasága mögött egy ilyen stratégiai célú elgondolás is.

Ezt a gondolatmenetet követve, a sajtószabadság globális elérése miatt a terroristák könnyebben veszik célba a demokratikus államokat – ingyen publicitást biztosítva maguknak.[23] A kevesebb korlátozás miatt a médiumok a nézőkért folytatott versenyben hajlamosak szenzációhajhász történeteket közölni, míg az autokráciákban ez a verseny korlátozott. Az 1980-as években a nagy amerikai hírügynökségek több tudósítást szenteltek a gépeltérítéses incidenseknek, mint számos társadalmi kérdésnek.[24]

Kétségtelenül igaz, hogy a szabad sajtó a terrorizmus szempontjából egyre kevésbé releváns, ahogy az internet és a közösségi média a 2010-es évektől a média forrásává vált.[25] Mindazonáltal az internetes cenzúrát és felügyeletet[26] széles körben alkalmazó autoriter rezsimekhez képest a demokratikus intézmények megnehezítik az állam

[21] Koch–Cranmer 2007: 312.
[22] Koch–Cranmer 2007: 315.
[23] Hoffman 2006; Gadarian 2010.
[24] Iyengar 1991.
[25] Chenoweth 2013: 363.
[26] MacKinnon 2011; Shahbaz 2018.

számára az internetes tartalom ellenőrzését. Ez azt jelenti, hogy a terrortámadások hatékonyabban vonzzák a figyelmet a demokráciákban, mivel tevékenységüket nagyobb valószínűséggel terjesztik a médiában és az interneten. A demokráciák tehát biztosítják a figyelemfelkeltés eszközeit, még akkor is, ha a technológia miatt egyes lehetőségek kevésbé relevánsak.[27] Ez a figyelemfelkeltés vezet később ahhoz a csapdához, amely a liberális demokráciákban jellemző motívum: a demokratikus civil társadalom sokkal érzékenyebb egy terrortámadásra, ezért jobban manipulálható.

Autokráciák és a terrorizmus

Ahogy már fentebb is említettük, Bush elnök a megválasztása idején meg volt arról győződve, hogy egy erős, demokratikus apparátus installálása az arab világban elengedhetetlen, hiszen ezáltal csökkenne a terrorcselekmények kockázata, vagy maga a terrorizmus egésze számolódna fel. Bush elnök egy 2005-ben elhangzott beszédében elmondta, hogy a régió egyes részei generációk óta a zsarnokság, a kétségbeesés és a radikalizmus körforgásában vergődnek.

Amikor egy diktatúra irányítja egy ország politikai életét, nem tud kialakulni felelős ellenzék, és a másként gondolkodók a föld alá és a szélsőségesek közé szorulnak. Azért, hogy elterelje a figyelmet a saját társadalmi és gazdasági kudarcaikról, a diktátorok más országokat, más fajokat hibáztatnak, valamint szítják a gyűlöletet, ami erőszakhoz vezet. Az önkényuralom és a harag eme status quóját nem lehet figyelmen kívül hagyni vagy megbékíteni, dobozban tartani vagy megvásárolni.[28] Ugyanakkor fel kell ismerni, hogy akadnak helyzetek, illetve konkrét példák, amikor Dick Cheneynek igaza van, így ezen tanulmány gondolatmenete is erre épül.

Meg kell jegyezni, hogy egyes tekintélyelvű kormányok valóban sikeresen leverték a terrorszervezeteket. Például a Montoneros,[29] az Ejercito Revolucionaria del Pueblo[30] és más baloldali terrorista csoportok ellen harcolva Argentína demokratikus kormánya katonai akciókat hajtott végre az említett csoportok leverésére. Ennek során a kormány ellen 1976-ban katonai puccsot hajtottak végre, amely Argentína történelmének legelnyomóbb rendszerét vezette be. Az ezt követő „piszkos háború”

[27] Yang et al. 2022: 1174.

[28] Gause 2005.

[29] Argentin forradalmi gerillaszervezet, amely az 1970-es években alakult, a diktatúra idején. Juan Perón visszatéréséért és egy „keresztény nemzeti szocialista” Argentína megteremtéséért harcoltak.

[30] A Munkások Forradalmi Pártjának (Partido Revolucionaro de los Trabajadores) kommunista katonai ága.

során a katonai rezsim megszüntette a terrorista fenyegetést 30 ezer ember megölése árán. Srí Lankán a kormány a brutális taktikák és a katonai hadjáratok kombinációjával tudta elnyomni a Tamil Tigriseket.[31] Peruban Fujimori[32] diktatúrája volt felelős a Fényes Ösvény[33] fenyegetésének felszámolásáért.[34]

Ha csak a számok alapján vizsgáljuk meg a kérdést, miszerint az autokráciák vagy a demokráciák szenvednek-e el több terrortámadást, egyértelmű képet kapunk, amely a Bush-adminisztráció igazát bizonyítja. A Global Terrorist Index az évek során 2347 terrorista incidenst regisztrált az Egyesült Államokban, 606 incidenst az Egyesült Királyságban, és 554 incidenst Németországban. Ehhez képest Szaúd-Arábiában mindössze 61, Azerbajdzsánban 40, Észak-Koreában pedig egy incidenst jegyeztek fel. Kína például 2002-ben jelentést adott ki a kelet-turkesztáni erők által elkövetett terrortámadásokról. A jelentés szerint a kelet-turkesztáni terroristák több mint 200 támadásért voltak felelősek, azaz a fentebb említett három demokráciában több terrortámadás történt, mint Kínában.[35]

A fentebb bemutatott adatok szerint a Dick Cheney-hipotézis megerősítésre kell hogy kerüljön. Viszont követünk-e el hibát azzal, ha nem kérdőjelezzük meg a kutatási eredmények mögötti módszertant? Ha csak azon számokat vesszük figyelembe, amelyek pontosan beleillenek Dick Cheney érvelésébe, illetve az olyan adatokat, amelyek kedveznek a kutatásoknak?

A túlélési részrehajlás

A tételmondat megcáfolásának, miszerint a demokráciák több terrortámadást szenvednek el, elengedhetetlen részét képezi a fejezet e szakaszán bemutatott, hasonló gondolati hibák elkerülésére alkalmazható úgynevezett *túlélési részrehajlás* gondolatkísérletének alkalmazása.

31 Srí Lanka-i etnikai gerillaszervezet, céljuk a független tamil állam megteremtése. A szingaléz lakosság erősödő nacionalizmusa és előretörése váltotta ki a szervezet megalakulását, amely előszeretettel követett el öngyilkos merényleteket és használt fel civileket pajzsként.

32 Alberto Fujimori (1938–2024) japán származású volt perui diktátor. 1990–2000-ig tartó elnöksége során több mint 70 ezer ember haláláért volt közvetetten felelős az általa irányított maoista terrorszervezetekkel való leszámolásért indított harc miatt. Hirtelen bukása után a perui bíróság 25 év börtönbüntetésre ítélte emberi jogi bűntettek miatt. 2023 decemberében szabadult.

33 Perui maoista terrorszervezet. Hivatalos nevén Perui Kommunista Párt. A terrorszervezet azt tűzte ki célul, hogy megdönti Peru akkori politikai rendszerét osztályharc által, hogy kommunista rendszert hozhasson létre.

34 Pokalova 2013.

35 *„East Turkistan" Terrorist Forces Cannot Get Away With Impunity* (2002).

A túlélési részrehajlás kidolgozása akkor kezdődött, amikor a második világháború alatt a szövetségesek egy statisztikai kutatócsoportot foglalkoztattak különböző katonai célok elérése érdekében. Ezek között a feladatok között sokszor különféle optimalizációs feladatok is szerepeltek, például hogyan lehet az üzemanyagot hatékonyabban felhasználni vagy a harci járművek páncélzatának milyen az optimális eloszlása. Így jutottak el oda, hogy a statisztikai kutatócsoport egyik magyar származású munkatársát, Abraham Waldot kérték fel, hogy határozza meg a visszatérő repülőkbe becsapódó golyónyomok alapján, hogyan érdemes a repülőgép páncélzatát megerősíteni, figyelembe véve, hogy a túl sok páncélzat a manőverezhetőség és a hatótáv rovására megy.

A hadsereg eredeti elképzelése az volt, hogy a lövésnyomok sűrűsége alapján lenne célszerű optimalizálni a páncélzatot, azonban Abraham Wald új ötlettel állt elő: oda kell a páncélzatot tenni, ahol nincsenek lövésnyomok, azaz a repülőgépek hajtóművére. Azok a gépek ugyanis, amelyek ott kaptak találatot, nincsenek benne a statisztikában, mivel nem tértek vissza, lezuhantak. Ez tehát a leggyengébb pontja a repülőgépeknek. Más szóval a golyó ütötte lyukak diagramja valójában azokat a területeket mutatta, ahol a gépek sérüléseket szenvedhettek, és még mindig képesek voltak repülni és hazahozni a pilótáikat.[36] A hadsereg mérnökei tehát elkövették a túlélési részrehajlás hibáját azzal, hogy csak a visszatérő repülőkre korlátozták a vizsgálatot, és nem vették figyelembe a sikertelen eseteket (lezuhanó gépeket).[37]

A túlélési részrehajlás azonban valamivel kevésbé kézzelfogható hatással van a modern kori életre is. Hányszor állítják példaként Mark Zuckerberget bárki elé, aki az üzleti életben dolgozik? Arra az egy önjelölt milliárdosra összpontosítunk, aki kimaradt az oktatásból, mielőtt meggazdagodott volna, és nem arra a több ezerre, akik ugyanezt az utat követték, de elbuktak. Egy-egy színészt vagy sportcsillagot használnak fel esettanulmányként arra, hogyan lehet sikeresnek lenni, és arra bátorítanak minket, hogy kövessük az ő útjukat, nem törődve azzal, hogy sokan, akik ezt megteszik, elbuknak. Gondoljunk bele abba is, hogyan tekintünk az élet más aspektusaira. Hányszor nézünk meg egy autót, amelyet 50 év után is használnak, vagy egy épületet, amely évszázadok után is áll, és mondjuk azt, hogy „már nem úgy gyártják őket, mint régen"? Nem vesszük figyelembe, hány hasonló korú autó vagy épület rozsdásodott vagy omlott össze. Mindez ugyanaz a gondolatmenet, amely az amerikai hadsereg fejében is végigfutott, amikor a golyó ütötte lyukakat számolták a repülőgépeiken.[38]

[36] Thomas 2019.
[37] Elemzés Központ 2023.
[38] Thomas 2019.

Rendkívül fontos emlékeztetnünk magunkat tehát arra, hogy ne csak egy adott halmaz kedvező adatait vizsgáljuk meg, hanem több variáns összetevőjéből alkossuk meg a kívánt adatokat, elemzéseket. Ezzel a gondolatmenettel tovább haladva, ha így vizsgáljuk meg az autoriter rezsimek és demokráciák terrorizmushoz fűződő viszonyát, mit látunk?

Az autokráciák hibái

Ezen esetek jól példázzák, hogy az autoriter rezsimek brutális taktikájuk ellenére is kudarcot vallottak a terrorizmus elleni küzdelemben. Pinochet[39] chilei diktatúrája például nem tudott véget vetni a Forradalmi Baloldali Mozgalom (MIR)[40] által jelentett terrorista fenyegetésnek. Franco[41] spanyolországi rezsimjének nem sikerült felszámolnia a Baszkföld és Szabadság (ETA)[42] szervezetet. Az iraki Kurdisztáni Demokratikus Párt túlélte Szaddám Huszein uralmát, és a csecsen terroristák továbbra is sikeresen veszik célba a Kremlt.[43] Így a számok a hibás jelentések miatt torzulhatnak, ami problematikussá teszi a demokratikus rezsimekkel való összehasonlítást.[44] Ezek az eltérő megállapítások részben annak tudhatók be, hogy a terrorizmus kihívásával szembesülő autoriter rezsimekről nem készültek újabb esettanulmányok, az adatokat szándékosan torzítják.[45]

Léteznek esettanulmányok és általános felmérések a terroristákról és a terrorista szervezetekről, de kevés olyan, amely azt próbálja megállapítani, hogy több demokrácia kevesebb terrorizmust eredményez-e. A probléma részben a rendelkezésre álló adatok minőségében rejlik. A nyugati sajtó hajlamos a határokon átnyúló

[39] Augusto Pinochet (1915–2006) chilei tábornok, diktátor. 1973-ban került hatalomra a Salvador Allende megválasztott szocialista elnök ellen elkövetett puccs következtében. Egyes számítások szerint több mint 3000 kivégzés, 80 ezer bebörtönzés és több tízezer ember megmegkínzása köthető a nevéhez.

[40] Forradalmi Baloldali Mozgalom (Movimiento de Izquierda Revolucionaria, MIR). A mozgalom bevallott célja szigetszerűen, ún. „zsebszocializmusok" létrehozásával siettetni a népi hatalomátvételt.

[41] Francisco Franco (1892–1975) spanyol diktátor, a nacionalista erők vezetője a spanyol polgárháború idején. 1939 és 1975 között Spanyolország államfője, teljhatalmú irányítója maradt. A második világháború után a győztes hatalmak csak „utolsó fasiszta diktátorként" emlegették.

[42] Baszk nacionalista szervezet, amely 1958-ban alakult, célja a Spanyolországtól független Baszkföld megteremtése. 823 gyilkosság és több ezer sérült köthető a szervezethez.

[43] Pokalova 2013: 280.

[44] Pokalova 2013: 283.

[45] Pokalova 2013: 280.

terrorizmussal kapcsolatos terrorista incidensekről teljesebben beszámolni, mint a hazai terrortámadásokról. Ráadásul a statisztikák többsége az incidens helyszínét azonosítja, de az elkövetők személyazonosságát nem – és még kevésbé azt, hogy nem demokratikus országokból érkeztek-e.[46]

Ezen helyzetjelentések természetesen felvetnek bizonyos problémákat a fentebb említett szerzők kutatási eredményeivel kapcsolatban – miszerint a demokrácia több terrorizmushoz vezet. Egyrészt figyelembe kell vennünk, hogy az autoriter rendszerek többségében felmerül a gyanú, hogy a nemzetközi partnerekkel közölt számok nem valósak. Másrészt figyelembe kell venni a sajtószabadságot is. Tudnivaló, hogy a sajtószabadság kedvez a terrrorizmusnak, mivel a terrortámadásokról a sajtó könnyebben számol be, ezáltal megadva a terrorista szervezeteknek a hőn áhított nyilvánosságot. Megkérdőjelezhető tehát, hogy az olyan autokrata rendszerekben, ahol a sajtószabadság szintje alacsony, vagy szinte elenyésző, mennyire valósak a nemzetközi közösséggel közölt számok egy esetleges terrorcselekmény kapcsán, ha azok a számok és a cselekmény maga egyáltalán napvilágra kerülnek.

A legtöbb autoriter rendszert strukturális gyengeségek hátráltatják: a nagyszámú, jogfosztott kisebbségi csoport az igazságtalanság érzését táplálja; az „erős emberekre" való támaszkodás erőszakossá teszi a hatalom átadását, és a szerzett érdekek védve vannak a nép változás iránti követeléseivel szemben. Az autoriter rendszer természeténél fogva centralizált, és korlátozza a szabad gondolkodást és a véleménynyilvánítást. Gyors változásokat képes elérni, de csak felülről kormányozva.[47]

A Kína–India ellentmondás

Bush elnök kijelentésének és Dick Cheney hipotézisének lehetséges igazságát a világ legnépesebb demokráciájában és a világ legnépesebb autokráciájában történt terrorcselekmények összehasonlításával lehet alátámasztani.[48] Azaz India kell hogy elszenvedje a terrortámadások nagy részét, míg Kína esetében nem szabadna beszélnünk terrorizmusról.

Az 1990-es években Peking drákói intézkedések sorát indította az ujgur szeparatisták erőszakos tevékenységének vélt veszélyeivel szemben.[49] Az ujgur terrorizmus veszélyét azonban eltúlozták, és kevés terrortámadás történt.[50] Kína hajlandó-

[46] Gause 2005: 65.
[47] Wallace–Kundnai–Donelly 2021.
[48] Gause 2005: 67.
[49] Becquelin 2000.
[50] Roberts 2012.

sága arra, hogy kényszerítő intézkedéseket alkalmazzon az erőszakmentes ujgur szeparatistákkal szemben, azt jelezte, hogy még a nem halálos kimenetelű terrorizmust is szigorúan büntetni fogják. Ennek megfelelően a terrorista tevékenység elhanyagolható maradt a 2008-as pekingi olimpiáig, amely lehetőséget adott az ujgur szeparatistáknak arra, hogy nemzetközi figyelmet szerezzenek ügyüknek. Az olimpiát övező szűk időintervallumban több halálos terrorista támadást, köztük öngyilkos merényleteket követtek el.[51] Az ujgur szeparatisták később is hajtottak végre halálos kimenetelű támadásokat. Ilyen volt például a 2014. március 1-jei kunmingi mészárlás, amelynek során a támadók majd másfél száz embert sebesítettek meg és 31-et megöltek. A támadásról szóló hivatalos, országos híradást kezdetben elhallgatták, de miután az esetről készült, mobiltelefonnal rögzített videó elterjedt a közösségi médiában, a Kínai Kommunista Párt (KKP) a propagandaapparátusát arra használta, hogy a támadást „Kína 9/11-ének" nevezze.[52] A Global Terrorism Database összesen 165 terrortámadást sorol fel Kínára vonatkozóan.

Ezt összehasonlítva Indiával, ott a terrorizmus Dzsammu és Kasmír uniós területet, az északkeleti államokat és Közép-India egyes részeit érintette. Az Indiában aktív terrorista csoportok közé tartozik a Lashkar-e-Tayyiba,[53] a Jaish-e-Mohammed,[54] a Hizbul Mujahideen,[55] az al-Káida és a Jamaat-ul-Mujahideen Banglades.[56] Az elmúlt pár évben 153 terrortámadás történt Dzsammu és Kasmír területén, amelyek 274 halálos áldozatot követeltek, köztük 45 biztonsági alkalmazottat, 36 civilt és 193 terroristát.[57] Ebben a tekintetben nem megállapítható, hogy a demokrácia több terrorizmushoz vezetne.

51 Tschantret 2018.

52 Yang et al. 2022: 1177–1178.

53 A Lashkar-e-Tayyiba, más néven az Igazak Hadserege az egyik legnagyobb és legtapasztaltabb kasmíri militáns csoport, az 1990-es évek elején alakult a Markaz-ud-Dawa-wal-Irshad katonai szárnyaként. A 2006-ban Mumbaiban történt terrortámadásuk 160 emberrel végzett.

54 A Jaish-e-Mohammed (Muhammad Hadserege) pakisztáni terrorszervezet, amely Kasmírban tevékenykedik. Az elsődleges céljuk Kasmír visszacsatolása Indiától Pakisztánhoz. Közeli kapcsolatot ápol az al-Káida és a tálibok vezetőivel is.

55 A Hizbul Mujahideen (Szent Harcosok Pártja) kasmíri kötődésű regionális szervezet. Szintén célja Kasmír elszakítása Indiától. A kasmíri konfliktus narratíváját a nacionalizmusból a radikális dzsihád felé fejlesztette tovább.

56 A Jamaat-ul-Mujahideen Bangladesh (Mujahideen Gyülekezet – Banglades) bangladesi székhelyű terrorszervezet, amely 1998-ban alakult. Célja a bangladesi állam leváltása, és egy iszlám állam létrehozása, amelyet a saría törvényei irányítanak.

57 U.S. Department of State Bureau of Counterterrorism 2021.

A demokráciák sokszínűsége okozta torzítás veszélye

Részben megállapítható, hogy a *Dick Cheney-hipotézis* annyiban helytálló, hogy a demokráciák vonzani tudják a terrorizmust, de ahhoz, hogy pontos képet kapjunk, szükséges néhány fontos megállapítást tenni, amelyek képesek árnyalni a jelenlegi kutatások eredményeit.

Példának okáért az esettanulmányok szerint kijelenthető, hogy azok a fejlett demokráciák, amelyek katonai beavatkozással vagy esetleges megszállással beleavatkoznak más, szuverén államok ügyeibe, gyakoribb célpontjai a transznacionális terrorizmusnak. Tekintettel arra, hogy a demokráciák hajlamosak háborúzni az autoriter rezsimekkel, nem meglepő, hogy a terrorizmus ezért az autoriter rezsimekből indul ki, és a demokráciákat veszi célba. Ebből következik, hogy azok a demokráciák, amelyeket a terrorszervezetek targetálnak, külföldön is hajlamosak agresszív, védelmező külpolitikát folytatni. Ez magyarázatot adhat arra, hogy az olyan országok, mint az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság miért kerülnek célkeresztbe, míg az északi országok – Norvégia, Dánia stb. – nem.[58] Findleyék azt is megállapítják, hogy a tartós nemzetközi rivalizálás – például az Egyesült Államok és Irán vagy Pakisztán és India között – számos transznacionális terrorcselekmény forrása.

Findleyék azt is különösen fontosnak látják kiemelni, hogy a kutatásokból sokszor kimaradt, hogy a demokrácia, amelyet vizsgáltak, a kialakulásának, fejlődésének milyen szakaszában volt, ugyanis ezt az irodalomkutatás alatt vizsgált cikkekben nem tekintették prioritásnak. A területi konfliktusokkal küzdő, szegényebb demokráciák gyakran szenvednek el a területi konfliktushoz kapcsolódó belföldi terrortámadásokat. A közepesen gazdag, de következetlen intézményrendszerrel rendelkező, átalakulóban lévő demokráciák nagyobb valószínűséggel szenvednek el terrortámadást, mint a gazdag, fejlett demokratikus intézményrendszerrel rendelkező országok, vagy éppen az autoriter rezsimek.

Gyenge vagy épp kialakulóban lévő demokráciákban megvan rá az esély, hogy pont a szélsőséges ideológiával rendelkező „politikai pártot" választják meg az első „demokratikus" választásokon: ez történt például Jemenben és több arab államban. A 2003-as jemeni parlamenti választáson az iszlamista és törzsi elemeket tömörítő Jemeni Reform Csoport (at-Tajammu'u al-Yamanī lil-Iṣlāḥ) a 301 képviselői helyből 46-ot szerzett meg, és az ellenzéket alkotta. Ugyanebben az évben az iszlámisták együttesen 17 helyet szereztek a kuvaiti parlamentben, ahol ők alkották a domináns ideológiai blokkot. A 2003-as jordániai parlamenti választásokon, amelyeket három halasztás és a választási törvények módosítása után tartottak meg a független jelöltek

[58] Chenoweth 2013: 369.

javára, a Muzulmán Testvériség politikai pártja 17 mandátumot szerzett, és a független iszlamisták további három helyet szereztek, így ők alkották a fő ellenzéki blokkot.[59]

A tendencia egyértelmű: a különböző csoportok iszlamista szélsőségesei jól szerepelnek az első szabad választásokon. Azokban az országokban, ahol egy kormánypárt dominál, vagy ahol a király a politikai iszlámot képviseli, az iszlamisták a második helyen voltak, és ellenzéket alkotnak. Marokkóban, ahol a szekulárisabb, baloldali pártok hosszú múltra tekintenek vissza, és ahol a keresztény-muszlim dinamika határozza meg a választási politikát, a szervezett, nem iszlamista politikai blokkok a kormánytól függetlenül versenyeztek az iszlamista erőkkel.[60]

Azaz a demokrácia hiánya, illetve annak következtében egy politikai belső instabilitás az, ami katalizátora lehet a világ több pontján elkövetett terrortámadásoknak. Úgy tűnik, hogy az arab tavasz a terrorizmus soha nem látott mértékű elterjedéséhez vezetett a Közel-Keleten, Észak-Afrikában, valamint a világ más régióiban. A Marylandi Egyetem adatbázisának adatai szerint az arab tavasz 2011-es kitörése előtt a globális terrortámadások éves száma 1992-ben érte el a csúcsot, amikor 5073 támadás történt.[61]

Az 1970–2010 közötti időszakot nézve a második legtöbb terrortámadás 2010-ben volt, ekkor a különféle szervezetek összesen 4822 támadást hajtottak végre. A támadások száma 2011-ben – az arab tavaszt követően – megugrott: 2012-ben 8500, 2013-ban 11 996, 2014-ben 16 860 támadás történt. Ezt követően a számok csökkentek: 2015-ben 14 852, 2016-ban 13 488 terrorcselekményt jegyeztek fel. Bár a legtöbb támadás a Közel-Keleten és Észak-Afrikában történt, más területeken is megugrott a terrorcselekmények száma, ami arra utal, hogy az arab tavasz a világ többi részére is jelentős hatással volt.[62]

Összegzésként elmondható, hogy a demokratikus országokban tapasztalható demokratizáltság és a terrorizmus mértéke között nincs összefüggés. Más szóval a demokrácia fejlődésével nem jár együtt a terrorizmus mértékének növekedése. A nem demokráciáknak nevezhető országok csoportjában azonban a demokratizálódás szintje, amelyet talán leginkább „politikai liberalizációként" vagy a politikai rendszer nyitottságaként lehet jellemezni, igen jelentős, és pozitív irányba mozdul el: A demokratizáltság szintjének növekedése a terrorizmus 17–22%-os növekedését eredményezi. Azaz a nem demokratikus országok, amelyek nem tisztán autoriter, hanem

[59] Gause 2005: 73.

[60] Gause 2005: 74.

[61] Lásd National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). Online: https://www.start.umd.edu/gtd

[62] National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). Online: https://www.start.umd.edu/gtd

inkább politikai liberalizációval küzdenek, és emiatt a vegyes kormányzás irányába mozdulnak el (azaz „hibrid" rendszerek), a legérzékenyebbek a terrorizmusra.[63]

Ez különösen igaz azokra az átalakuló demokráciákra, amelyekben a politikai intézmények még nem szilárdultak meg, és amelyekben a rendszer hatékonyságának hiánya miatt fokozott belpolitikai instabilitás tapasztalható.[64]

JELENLEGI KIHÍVÁSOK

Bőséges szakirodalom vizsgálja a terrorizmus és a demokrácia kapcsolatát. Kevés kutatás vizsgálja azonban a terrortámadások halálos kimenetelét a különböző rezsimtípusok között. E tanulmány szerint a demokráciákban végrehajtott terrorcselekmények kevesebb halálos áldozattal járnak, a nem demokratikus államokhoz képest. A demokrácia növeli a nem állami szereplők lehetőségét arra, hogy a terrorizmussal felhívják a figyelmet ügyeikre, ami mérsékeli a halálos támadások végrehajtásának szükségességét is. Az 1970 és 2013 között elkövetett belföldi terrortámadásokra vonatkozó statisztikai elemzés azt mutatja, hogy a demokráciákban a terrortámadások kevesebb halálos áldozattal járnak. Arra a következtetésre jutnak, hogy mind a konszolidált demokráciákban, mind a szigorú autoriter rezsimekben a terrortámadásokban elhunytak száma alacsony. Míg a demokráciákban a kizárólag sérültekkel járó támadások száma a magas, a szigorú autokráciákban a halálos áldozatokat követelő merényleteké a magas. Így erős bizonyíték van arra, hogy – egy fontos értelemben – a demokráciák nagyobb biztonságban vannak a terrorizmussal szemben.[65]

A kifejtettek értelmében a terrorizmus a bűnözés egyik megnyilvánulása, amelylyel szemben sikerek elérhetők, de a jelenség teljes felszámolása illúzió. A háborús felfogás hibája, hogy lényegéből adódóan feltételezi egy vagy több meghatározott ellenség létét, a megoldást pedig az ütközetek megnyerésétől várja. Ha azonban a társadalomban létrejövő, egészen pontosan meg nem határozott okok miatt kitermelődő megnyilvánulásnak tekintjük a terrorizmust, akkor nyilvánvalóan nem egy meghatározott személyi kör, de még nem is csupán valamely szervezet fennállásához vagy elpusztításához kell kötni a győzelmet.[66]

63 SCHUMACHER–SCHRAEDER 2021.
64 ABADIE 2006.
65 YANG et al. 2022: 1.
66 KORINEK 2015.

VÉGET ÉRHET VALAHA A TERRORFENYEGETETTSÉG?

A terrorizmus továbbra is az EU belső biztonságát fenyegető egyik fő veszélyforrás. Az EU-ban 2021-ben 15 véghez vitt, meghiúsított és meghiúsult terrortámadást jegyeztek fel. A négy véghez vitt támadás között három dzsihádista és egy baloldali terrortámadás volt. A három véghez vitt dzsihádista támadás közül kettő Franciaországban és Spanyolországban összesen két halálos áldozatot követelt. A 2021-ben véghez vitt, meghiúsított és meghiúsult támadások száma jelentősen alacsonyabb az előző évinél (57), ami a baloldali terrorizmusként bejelentett támadások száma jelentős csökkenésének köszönhető.[67]

Az EU-ban a dzsihádista terrorizmus fenyegetése leginkább a magányos farkasok által elkövetett támadásokban valósul meg. A korábbi évekhez hasonlóan a 2021-ben az EU-ban végrehajtott három befejezett támadást magányos farkasok követték el. A kis létszámú, ad hoc csoportok is kockázatot jelentenek, tekintettel arra, hogy könnyen megalakulhatnak, és az azonosításuk és nyomon követésük kihívásokkal jár. A terrorista csoportokat nagyobb valószínűséggel fedezik fel a támadás tervezési szakaszában, mivel egy összetettebb támadás koordinálásához nagyobb fokú szervezettségre van szükség.[68]

A támadásokat egyedül végrehajtó személyek elsősorban a dzsihádista terrorizmussal, valamint a jobboldali terrorizmussal és az erőszakos szélsőségességgel hozhatók kapcsolatba. Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy ezek az egyének teljesen elszigetelten cselekszenek. Az online közösségépítés gyakran kulcsszerepet játszik, mivel virtuálisan, globális szinten köti össze a kortársakat. Ez elősegíti a radikalizálódást, és hozzáférést biztosít a terrorista propagandához, az oktatási anyagokhoz, valamint a fegyverek és robbanóanyag-prekurzorok beszerzésének lehetőségéhez.[69]

Logikusan lehetne következtetni arra, hogy a terrorakciókkal elérni kívánt változtatások (amelyek önmagukban lehetnek akár indokoltak is, valamilyen igazságosság iránti igényt kielégítve) vagy legalább a konfliktusos helyzetek valamiféle kölcsönösen elfogadott feltételek között megvalósuló rendezése elősegítheti a politikai erőszak visszaszorulását. Sajnos a tapasztalatok ezt a feltételezést nem igazolják.

Arra lehet következtetni, hogy a politikai szinten meg nem szüntethető társadalmi ellentétek, valamint a kulturális hagyományok továbbra is olyan tényezők, amelyek legalábbis belátható időn belül napirenden tartják a politikai erőszak veszélyét.[70] Az Iszlám Állam és az al-Káida propagandájának narratíváiban nem következtek be

[67] Europol 2022.
[68] Europol 2022: 30.
[69] Europol 2022: 4.
[70] Hayes–McAllister 2005.

említésre méltó változások. Azonban mindkettő kihasználta az afganisztáni tálib hatalomátvételt saját narratíváinak népszerűsítésére. Mindkét szervezet továbbra is szívesen hajt végre támadásokat Nyugaton, annak ellenére, hogy a tagszervezeteik a helyi problémákra összpontosítottak. Az Islamic State (IS – Iszlám Állam) és az al-Káida propagandistái számos, 2022-ben történt, nem terrorista jelzővel ellátott, de terrorista modi operandit alkalmazó erőszakos incidenst használtak fel a csoportok narratíváinak népszerűsítésére.[71]

Ezek mellett a bevándorlásellenesség és az antiszemitizmus visszatérő téma a szélsőjobboldali szcénában, és szinte valamennyi ideológiában és aláramlatban megjelenik. Az antiszemita propaganda növekedése 2022-ben is megfigyelhető volt. A zsidóságot a gonosz gyökerének és a társadalmi egyenlőtlenségek okának tekintik. Olaszországban óvintézkedéseket hoztak az Ordine Ario Romano nevű neonáci csoport 12 tagja ellen, akik ellen azért indult vizsgálat, mert antiszemita propaganda terjesztésére és faji, etnikai és vallási megkülönböztetésen alapuló bűncselekmények elkövetésére való felbujtásra irányuló egyesületet hoztak létre. A hagyományos értékek és társadalmi struktúrák, például a klasszikus család elvesztése szintén rendszeresen megjelenik a szélsőjobboldali propagandában, az idegengyűlölet, a homofóbia és az antifeminizmus mellett. Néhány tagállam rámutatott, hogy az EU-ban egyre inkább terjednek a zöld nacionalista és ökofasiszta eszmék, amelyeket az egyre súlyosbodó éghajlati válság, valamint a populista és szélsőjobboldali mozgalmak folyamatos térnyerése táplál.[72]

Ehhez hozzáadódik még a folyamatosan megjelenő új technológiák és online terek jelentette segítség. Az online környezetet az erőszakos szélsőségesek és terroristák minden ideológiából használják kapcsolatteremtésre, utasítások megosztására, propagandára és új követők toborzására. Ez valószínűleg egyre gyakrabban fordul majd elő, ahogy új platformok jelennek meg, és egyre több felhasználót vonzanak a szélsőséges narratívák. A titkosított kommunikációs platformok tovább fognak diverzifikálódni. Az online környezet által kínált lehetőségek befolyásolhatják a szélsőséges és terrorista szcénában zajló tevékenységek típusait is. A terrorista és erőszakos szélsőséges csoportok új erőszakos taktikákhoz és megfélemlítési technikákhoz folyamodhatnak, beleértve a virtuális mozgósítási kampányokat, a ransomware-támadásokat[73] vagy az online szabotázs új formáit.[74]

[71] Europol 2022: 26.

[72] Europol 2022: 57.

[73] Jelentése zsarolóvírus. Alatta olyan kártékony szoftvert értünk, amely képes zárolni a számítógépen tárolt összes adatot, amelyek csak váltságdíj megfizetése esetén szabadulnak fel.

[74] Europol 2022: 77.

Új kutatási eredmény, hogy mind az internet-hozzáférés, mind az oktatás szintje összefügg a terrortámadásokkal a demokráciákban, de eltérő irányban. A magasabb képzettségi szinttel rendelkező demokráciákban csökken a terrorizmus, míg a magasabb internet-hozzáférési szinttel rendelkező demokráciákban nagyobb valószínűséggel fordulnak elő terrortámadások. Ezek az eredmények szintén szignifikánsak. A leglenyűgözőbb új eredmény a muszlim dummy változóval kapcsolatos, amely vegyes eredményeket ad. Míg a túlnyomórészt muszlim vallású demokráciákban kisebb valószínűséggel fordul elő terrorizmus, addig a túlnyomórészt muszlim vallású, nem demokratikus országokban nagyobb valószínűséggel fordul elő terrorizmus.[75] Ez természetesen csak a vallási alapú terrorizmust vizsgálja, hasznos lenne egy, a szélsőjobboldali terrorista cselekményekre kiterjedő tanulmány is.

A tanulmányban megfogalmazott állítások igyekeztek egy új megközelítés felé orientálni az olvasókat. Megállapítottuk, hogy bár a demokráciák látszatra vonzzák a terrortámadásokat, továbbra is árnyaltabb kutatás szükséges a kérdéskör jobb megértéséhez, átlátásához. Ez az autoriter rezsimek médiájának torzításán is múlik, illetve azon, hogy az adatok alaposabb analizálásával fontos megállapítani, hogy az adott ország a demokratizáció folyamatában éppen hol tart a támadások idején. Ezek mellett a tanulmány foglalkozott azzal az elmélettel, miszerint a fejlettebb demokráciák kevesebb halálos áldozattal járnak, és összességében kevesebb terrortámadást szenvednek el, mint az első demokratikus választásukon túleső, kevésbé fejlett demokráciák, vagy autoriter rezsimek.

Ki kell jelentenünk, hogy sem a vallási, sem a szélsőjobboldali csoportok/egyének működésében nem következett be olyan változás, amely azt mutatná, hogy csökkenne az elkövetések száma akár a demokráciákban, akár az autoriter rezsimekben, és ennek befolyásolásában nincs számottevő különbség sem az autokrata, sem a demokratikus rezsimek terrorelhárítási módszerei között, a terrorizmus tehát nagy valószínűséggel továbbra is az életünk része marad.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Abadie, Alberto (2006): Poverty, Political Freedom, and the Roots of Terrorism. *American Economic Review,* 96(2), 50–56. Online: https://doi.org/10.1257/000282806777211847

Becquelin, Nicolas (2000): Xinjiang in the Nineties. *The China Journal,* 44(július), 65–90. Online: https://doi.org/10.2307/2667477

Chenoweth, Erica (2010): Democratic Competition and Terrorist Activity. *The Journal of Politics,* 72(1), 16–30. Online: https://doi.org/10.1017/S0022381609990442

[75] Schumacher–Schraeder 2021: 214.

Chenoweth, Erica (2013): Terrorism and Democracy. *Annual Review of Political Science,* 16(1), 355–378. Online: https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-032211-221825

Dalacoura, Katerina (2011): *Islamist Terrorism and Democracy in the Middle East.* Cambridge: Cambridge University Press. Online: https://doi.org/10.1017/CBO9780511977367

Dalton, Russell J. – Shin, Doh C. – Jou, Willy (2007): Understanding Democracy: Data from Unlikely Places. *Journal of Democracy,* 18(4), 142–156. Online: https://doi.org/10.1353/jod.2007.a223229

„East Turkistan" Terrorist Forces Cannot Get Away With Impunity (2002). *china.org.cn,* 2002. január 22. Online: http://www.china.org.cn/english/2002/Jan/25582.htm

Eubank, William – Weinberg, Leonard (1994): Does Democracy Encourage Terrorism? *Terrorism and Political Violence,* 6(4), 417–435. Online: https://doi.org/10.1080/09546559408427271

Eubank, William – Weinberg, Leonard (1998): Terrorism and Democracy: What Recent Events Disclose. *Terrorism and Political Violence,* 10(1), 108–118. Online: https://doi.org/10.1080/09546559808427446

Eubank, William – Weinberg, Leonard (2001): Terrorism and Democracy: Perpetrators and Victims. *Terrorism and Political Violence,* 13(1), 155–164. Online: https://doi.org/10.1080/09546550109609674

Findley, Michael – Young, Joseph (2011): Terrorism, Democracy, and Credible Commitments. *International Studies Quarterly,* 55(2), 357–378. Online: https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2011.00647.x

Fukuyama, Francis (1992): *The End of History and the Last Man.* London: Penguin Books.

Gadarian, Shana Kushner (2010): The Politics of Threat: How Terrorism News Shapes Foreign Policy Attitudes. *The Journal of Politics,* 72(2), 469–483. Online: https://doi.org/10.1017/S0022381609990910

Gause, F. Gregory (2005): Can Democracy Stop Terrorism? *Foreign Affairs,* 84(5), 62–76. Online: https://doi.org/10.2307/20031706

Hayes, Bernadette C. – McAllister, Ian (2005): Public Support for Political Violence and Paramilitarism in Northern Ireland and the Republic of Ireland. *Terrorism and Political Violence,* 17(4), 599–617. Online: https://doi.org/10.1080/095465590944569

Hoffman, Bruce (2006): *Inside Terrorism.* New York: Columbia University Press.

Iyengar, Shanto (1991): *Is Anyone Responsible? How Television Frames Political Issues.* Chicago: University of Chicago Press. Online: https://doi.org/10.7208/chicago/9780226388533.001.0001

Koch, Michael T. – Cranmer, Skyler (2007): Testing the „Dick Cheney" Hypothesis: Do Governments of the Left Attract More Terrorism than Governments of the Right? *Conflict Management and Peace Science (Special Issue: The Relationship Between State Policies and Characteristics and Terrorism),* 24(4), 311–326. Online: https://doi.org/10.1080/07388940701643672

Korinek László (2015): A terrorizmus. *Belügyi Szemle,* 63(7–8), 7–29. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.7-8.1

Lai, Brian (2000): „Draining the Swamp": An Empirical Examination of the Production of International Terrorism, 1968–1998. *Conflict Management and Peace Science,* 24(4), 297–310. Online: https://doi.org/10.1080/07388940701643649

Li, Qian (2005): Does Democracy Promote or Reduce Transnational Terrorist Incidents? *Journal of Conflict Resolution,* 49(2), 278–297. Online: https://doi.org/10.1177/0022002704272830

MacKinnon, Rebecca (2011): Liberation Technology: China's „Networked Authoritarianism". *Journal of Democracy,* 22(2), 32–46. Online: https://doi.org/10.1353/jod.2011.0033

Mesquita, B. Bueno de – Lalman, David (1992): *War and Reason.* New Haven: Yale University. Online: https://doi.org/10.2307/j.ctt1bh4dhm

Mueller, John E. (1973): *War, Presidents, and Public Opinion.* New York: Wiley.

Pape, Robert (2003): The Strategic Logic of Suicide Terrorism. *American Political Science Review,* 97(3), 343–361. Online: https://doi.org/10.1017/S000305540300073X

Piazza, James (2008): Do Democracies and Free Trade Protect Us from Terror? *International Politics,* 45(1), 72–91. Online: https://doi.org/10.1057/palgrave.ip.8800220

Pokalova, Elena (2013): Authoritarian Regimes Against Terrorism: Lessons from China. *Critical Studies on Terrorism,* 6(2), 279–298. Online: https://doi.org/10.1080/17539153.2012.753202

Roberts, Sean (2012): *Imaginary Terrorism? The Global War on Terror and the Narrative of the Uyghur Terrorist Threat.* Washington: IERES.

Rogers, Leo (2018): *Is Democracy the Best Form of Government?* Northeastern University Press. Online: https://www.nulondon.ac.uk/wp-content/uploads/2018/04/Is-democracy-the-best-form-of-government-28829.pdf

Rousseau, David L. et al. (1996): Assessing the Dyadic Nature of the Democratic Peace, 1918–1988. *The American Political Science Review,* 90(3), 512–533. Online: https://doi.org/10.2307/2082606

Schmid, Alex P. (1992): Terrorism and Democracy. *Terrorism and Political Violence,* 4(4), 14–25. Online: https://doi.org/10.1080/09546559208427173,

Schumacher, Michael J. – Schraeder, Peter J. (2021): Does Domestic Political Instability Foster Terrorism? Global Evidence from the Arab Spring Era (2011–14). *Studies in Conflict & Terrorism,* 44(3), 198–222. Online: https://doi.org/10.1080/1057610X.2018.1538124

Schweller, Randall L. (1992): Domestic Structure and Preventive War: Are Democracies More Pacific? *World Politics,* 44(2), 235–269. Online: https://doi.org/10.2307/2010448

Shahbaz, Adrian (2018): *The Rise of Digital Authoritarianism.* Freedom House. Online: https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2018/rise-digital-authoritarianism.

Siverson, Randolph M. (1995): Democracy and War Participation: In Defense of the Institutional con Argument. *European Journal of International Relations,* 1(4), 481–489. Online: https://doi.org/10.1177/1354066195001004004

Stanton, Jessica A. (2013): Terrorism in the Context of Civil War. *The Journal of Politics,* 75(4), 1009–1022. Online: https://doi.org/10.1017/S0022381613000984

Thomas, James (2019): *Bullet Holes & Bias: The Story of Abraham Wald.* Online: https://mcdreeamiemusings.com/blog/2019/4/1/survivorship-bias-how-lessons-from-world-war-two-affect-clinical-research-today

Tschantret, Joshua (2018): Repression, Opportunity, and Innovation: The Evolution of Terrorism in Xinjiang, China. *Terrorism and Political Violence,* 30(4), 569–588. Online: https://doi.org/10.1080/09546553.2016.1182911

U.S. Department of State Bureau of Counterterrorism (2021): *Country Reports on Terrorism 2021: India.* 2023. február 27. Online: https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2021/india/

VandeHei, Jim (2005): Bush Calls Democracy Terror's Antidote. *Washington Post,* 2005. március 8. 16.

Wade, Sara – Reiter, Dan (2007): Does Democracy Matter? Regime Type and Suicide Terrorism. *Journal of Conflict Resolution,* 51(2), 329–348. Online: https://doi.org/10.1177/0022002706298137
Wallace, Jon – Kundnai, Hans – Donnelly, Elizabeth (2021): *The Importance of Democracy.* Chatham House. Online: https://www.chathamhouse.org/2021/04/importance-democracy
Yang, Yufan – Tschantret, Joshua – Schmidt, Cody (2022): Is Terrorism Deadlier in Democracies? *International Interactions,* 48(6), 1170–1199. Online: https://doi.org/10.1080/03050629.2022.2111419

Egyéb források

Elemzés Központ (2023): *Túlélési torzítás (Survivorship Bias) a tőzsde, befektetések területén.* Online: https://elemzeskozpont.hu/tulelesi-torzitas-survivorship-bias-tozsde-befektetesek-teruleten
Europol (2022): The European Union Terrorism Situation and Trend Report 2022. Online: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Tesat_Report_2022_0.pdf

Málnássy András

TERRORSZERVEZETEK TÍPUSAI, TEVÉKENYSÉGEI, SZAKTERÜLETEI

BEVEZETÉS

A közelmúltban Európában elkövetett terrorcselekmények sajátosságait vizsgálva megállapítható, hogy a vallási alapú terrorizmus és az ahhoz köthető radikális törekvések számottevő biztonsági kockázatot jelentenek a kontinens államai számára. Bár Magyarországon dzsihádista indíttatású terrorcselekmény elkövetésére ez idáig nem került sor, az Európai Unió és az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) tagállamaként, valamint a nemzetközi terrorellenes küzdelem aktív résztvevőjeként hazánk terrorveszélyeztetettsége emelkedhet. A kontinens biztonsági helyzetét számottevő mértékben befolyásoló tényezők értékelése alapján a terrorfenyegetettség csökkenésével a közeljövőben nem számolhatunk, amely az elhárítási és védelmi képességek fenntartását, jövőbeni fokozását, valamint a radikális szervezetek vizsgálatát és létrejöttük megértését teszi szükségessé.

A tanulmány célja, hogy átfogó képet adjon a terrorszervezetek típusairól, valamint jelentősebb tevékenységi területeiről, átfogó képet adva ezzel a téma iránt érdeklődő szakértőknek vagy leendő szakértőknek. A szerző a témakör komplexitása miatt a vizsgálat módszeréül a forráselemzést, valamint az egyes nemzetközi esettanulmányok feldolgozását választotta. Az elemzés nem vállalkozik arra, hogy állást foglaljon a terrorszervezetekre alkalmazott definíciók használatában. A dolgozat hipotézise, hogy a terrorizmus és így a terrorszervezetek állandó fejlődésen mennek keresztül, ezzel egyben alkalmazkodva a megváltozott társadalmi, szociális, politikai, technológiai és biztonsági környezethez.

A TERRORIZMUS FAJTÁI, A TERRORSZERVEZETEK LEHETSÉGES OSZTÁLYOZÁSA

A terrorizmus típusainak vizsgálatakor hasonló problémába ütközhetünk, mint magának a jelenségnek a definiálása kapcsán. A terrorista szervezetek esetében számos tipizálás látott napvilágot, azonban a felosztás tekintetében sem létezik mindenki

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_10

által elfogadott egységes kategóriarendszer. A szerző álláspontja szerint a leginkább gyakorlati megközelítés Charles Townshend neves brit terrorizmus-szakértőhöz köthető, aki szerint a terrorizmusnak két fajtáját lehet megkülönböztetni, úgymint az *állami* és a *nem állami terrorizmust*.[1] Állami terrorizmusnak azt tekinthetjük, amikor az állam a saját polgára vagy a polgárok egy csoportja ellen követ el erőszakot politikai célból. Az állami terrorizmusra példaként hozható a náci Németországban titkos államrendőrségként tevékenykedő Gestapo vagy a Szovjetunióban működő állambiztonsági szervezet, az NKVD.

A nem állami terrorizmus vizsgálatakor annak öt típusát különböztethetjük meg.[2] Az *anarchista terrorszervezetek* megjelenése a 19. századi cári Oroszország, valamint a 20. századi Szovjetunió idejére vezethető vissza.[3] Az anarchisták elutasítják a társadalmi hierarchiát, így magát az államot is. Ebből adódóan az állam megszüntetését tekintik céljuknak, amit adott esetben forradalmi, erőszakos eszközökkel hajtanak végre. Az anarchista terrorszervezetek képviselőjének tekinthető a Narodnaja Volja (Népakarat) terrorszervezet. Napjaink anarchistái a világszerte jelen lévő polgári engedetlenségi mozgalmakhoz köthetők, terrorcselekmények végrehajtása kevésbé jellemzi őket. A *nacionalista vagy etnikai alapon szerveződő terrorszervezetek* céljai között szerepelhet többek között a nemzeti vagy etnikai függetlenség, illetve a területi autonómia kivívása. Erre a kategóriára példaként hozható az Ír Köztársasági Hadsereg (IRA), valamint a Baszk Haza és Szabadság (ETA) szervezetek.[4] A *politikai alapú terrorszervezeteknek* két formáját különböztethetjük meg. A *szélsőjobboldali terrorszervezetek* ideológiájuk alapja az idegengyűlölet, a fajgyűlölet, az antikommunizmus, de napjaink jobboldali radikális szervezeteire jellemző lehet a migránsellenesség, az LGBTQ+-ellenesség, valamint az oltásellenesség is. Szélsőjobboldali terrorszervezetnek tekinthető a Ku-Klux-Klan. A *szélsőbaloldali terrorszervezetek* ideológiái között megtalálható a marxizmus, a maoizmus és a kommunizmus. Ezen szervezetek általános célként fogalmazhatják meg a kapitalizmussal szembeni küzdelmet, adott esetben erőszakos eszközökkel is. Szélsőbaloldali terrorszervezetnek tekinthető a Vörös Brigádok vagy a Vörös Hadsereg Frakció. A *vallási terrorszervezeteknél* a vallási motiváltság a meghatározó, és célként jelentkezhet egy vallási alapon nyugvó társadalmi berendezkedés létrehozása. Napjainkban a vallási terrorszervezetek elsősorban az iszlám vallást (muszlim terrorszervezetek) használják fel céljaik és tettük igazolására, erre példa lehet az al-Káida vagy az Iszlám Állam.

1 Townshend 2003.
2 Beke 2022: 30–33.
3 Kecskés 2012: 114–115.
4 Rogelio 2004: 705.

A fentebb felsorolt kategóriákon kívül vannak olyan szervezetek is, amelyeket az ismertetett csoportosításban nem lehet elhelyezni. Ilyen csoportok lehetnek az *ökoterrorista szervezetek*, amelyek jellemzően szélsőségesen környezet- és állatvédő „agendával" jellemezhetők.[5] A másik sajátos kategória, az úgynevezett *kiberterrorista szervezetek*.[6] Ezen szervezetek kormányzati intézmények informatikai rendszerei ellen hajtanak végre különböző számítógépes támadásokat, úgynevezett kibertámadásokat. A *„narkóterrorizmus"* és a *„nukleáris terrorizmus"* ugyancsak nehezen illeszthető a fenti kategóriákba. Előbbi azon terrorcselekményeket foglalja magában, amelyeket kábítószer-termelésből, -finomításból, -szállításból vagy -kereskedelemből befolyó bevételekből finanszíroznak. Utóbbinál a nukleáris fegyverek előállításához szükséges hadianyagok beszerzésére törekvő csoportok tevékenységét érthetjük.

A MODERN TERRORIZMUS FEJLŐDÉSÉNEK SZAKASZAI

A modern terrorizmus fejlődésének szakaszait David Rapoport – a politikai erőszak tanulmányozásának egyik legnagyobb szaktekintélye – elmélete alapján mutatom be, aki szerint a modern terrorizmus kezdetét a 19. század végére tehetjük, és „négy hullámról" beszélhetünk *(the concept of four waves of terrorism)*.[7] A terrorizmus első hulláma az anarchizmus megjelenéséhez köthető, ennek során néhány mozgalom a rezsimek megdöntését tűzte zászlajára. Ezek a csoportok megsértették a társadalmi és jogi normákat, polgári személyeket támadtak meg, kikényszerítve ezzel a kormányok túlzott reakcióját, amely álláspontjuk szerint forradalomba csaphat át. Az első hullám Ferenc Ferdinánd főherceg, az Osztrák–Magyar Monarchia trónörökösének 1914. június 28-án történt meggyilkolásával ért véget, amely az I. világháború kitöréséhez vezetett.

A második hullám a II. világháborút követő időszakra tehető, és a dekolonizáció volt rá a legnagyobb hatással. A terroristák ebben az időszakban a gyarmati közigazgatás tisztségviselőit, rendőröket, katonai helyőrségeket vettek célba. Ebben az időben megjelent egy új stratégia, amely szerint a terrorszervezetek elkezdték magukat szabadságharcosoknak nevezni. A stratégia részét képezte a közvélemény szempontjainak a figyelembevétele is, azaz a polgári lakosság „megóvása" a terrorcselekmények végrehajtásakor. A Közel-Kelet mellett a második hullám leginkább Délkelet-Ázsiában volt tetten érhető. A vietnámi háború során a terrorcselekmények végrehajtásával sikerült kiűzni az országból a megszálló külföldi katonai erőket. Ennek

[5] KÁROLYI 2021: 26–38.
[6] HAIG–KOVÁCS 2007: 659–671.
[7] RAPOPORT 2001: 418–430.

a szakasznak az egyik legnagyobb tanulsága az volt, hogy a terrorizmus hatékonyan alkalmazható politikai-katonai stratégiák esetén, és segítségével egy nagyhatalom katonai ereje is kifáraszthatóvá és legyőzhető.[8]

A harmadik hullám fő meghatározója volt, hogy a vietnámi háború elhúzódása alatt jellemző nyugati társadalmi kiábrándultságot kihasználva egyre több szélsőbaloldali terrorszervezet jött létre, amelyek közül a legismertebb szervezetek a Németországi Szövetségi Köztársaságban (NSZK) létrejött Vörös Hadsereg Frakció, valamint az Olaszországban megalakult Vörös Brigádok. Az időszak legjelentősebb terrorszervezete azonban mégis a Közel-Kelethez kapcsolódott, ez pedig a Palesztin Felszabadítási Szervezet (PSZF) volt. A harmadik terrorhullámra jellemző *modus operandi* volt a repülőgép-eltérítés, a túszejtések, a fegyveres támadások, robbantások, az öngyilkos merényletek, valamint a politikai gyilkosságok. A nyilvánosság is egyre inkább előtérbe került, a média tudatos használata ugyanis azt eredményezte, hogy a társadalomban szimpátiát ébresszenek, a lakosság egy részét meggyőzzék ügyük érdekében.[9]

A negyedik hullámban a vallás szerepét emelhetjük ki, kezdetét pedig az 1970-es évek végétől számíthatjuk, amikor Iránban az utcai demonstrációk forradalommá alakultak, és 1979-ben elűzték a sah rendszerét. Az iráni események több síita csoportot inspiráltak, és ezen szervezetek mögött megjelent az Iráni Iszlám Köztársaság mint pénzügyi, technikai és ideológiai támogató. Ezzel a perzsa állam a szélsőséges iszlám terrorizmus egyik fő támogatójává vált világszerte. Afganisztán orosz megszállása az 1980-as években, majd Moszkva későbbi veresége hozzájárult az al-Káida megerősödéséhez. Az al-Káida terrorszervezet főként külföldi harcosokból *(foreign terrorist fighters)* állt, akik korábban az Egyesült Államok szövetségesei voltak. Az afganisztáni sikert követően a harcosok egy része visszatért *(returnees)* szülőhazájába, ahol a többségük képtelen volt a társadalomba való visszailleszkedésre. Ezek az emberek ismételten csatlakoztak az al-Káida terrorszervezethez, és a világpolitikai folyamatok hatására új ellenséget találtak az Egyesült Államokban. Az 1990-es években az al-Káida és más dzsihádista szervezetek támadásokat indítottak az Egyesült Államok ellen, ami később átalakult a Nyugat ellen irányuló „szent háborúvá".[10]

A terrorszervezetek céljai és motivációi

Minden terrorszervezetnek természetszerűleg megvannak a saját céljai, amelyek egy terrorcselekmény végrehajtására sarkallják. Terrorfelderítési szempontból szükséges

[8] Burchett 1965.
[9] O'Neill 1978: 17–42.
[10] Maras 2016: 40–45.

ezeknek a céloknak és okoknak a megértése, hogy a veszélyt jelentő eseményekre a rendvédelmi szervek még időben képesek legyenek felkészülni. Egy terrorszervezet célja többféle lehet, és megkülönböztethetünk olyan rövid távú célokat is, amelyek a végső, a terrorszervezet által kitűzött politikai cél elérésére szolgálnak. Ilyen rövid távú cél lehet a szándékos félelemkeltés vagy az erőszak alkalmazása, amelyek azonban tulajdonképpen eszközként szolgálnak egy „nagyobb" cél elérése érdekében. Alapvető célja lehet a terrorszervezeteknek a fennálló társadalmi szerkezet megrendítése is, ilyen módon kényszerítve arra az ország vezetését, hogy teljesítse követeléseiket. A terrorizmus célja olyan bizonytalanság keltése, hogy nyilvános politikai nyomást lehessen kifejteni az adott kormányzatra.[11]

A terrorcselekmények arra is felhasználhatók, hogy befolyásolják a politikai döntéshozókat és a vezetést, vagy elbizonytalanítsák például valamelyik ország vagy szervezet támogatásától. Ilyen befolyásolási kísérletre lehetnek példák Európában az 1960-as évektől kezdődően a palesztin terrorszervezetek által elkövetett terrorcselekmények, amelyeknek az volt a fő céljuk, hogy kikényszerítsék Izrael külföldi támogatásainak megszüntetését. További cél lehet egy terrorszervezet számára a növekedés, a lokális, a regionális, majd pedig a globális színtéren való megjelenés. Előbbiekhez kapcsolódóan ugyancsak motiváló tényező lehet az új tagok toborzása vagy a követők elkötelezettségének megerősítése, illetve a szélesebb körű figyelem felkeltése.[12]

A terrorszervezetek esetén a tagok általában osztoznak egy közös ideológián, jellemző a csoportszolidaritás és a csoportidentitás. Egy fundamentalista ideológia mindig megköveteli az adott csoport kohézióját erősítő működési feltételeket és módszereket. A szolidaritás révén a terrorszervezet tagjai egységesen sorakoznak fel a szervezetet irányító karizmatikus vezető vagy vezetők mögött. A terrorista csoportidentitás forrása lehet egy közös vallási vagy nemzetiségi csoport tagjainak üldöztetése és az ebből következő közös szubjektív percepció. A közös tapasztalat, a kollektív emlékek a csoportot vagy szervezetet ért sérelmek, a megtapasztalt traumák, a közösséget adott esetben körülvevő harag érzékeléséből tevődik össze. Ezek a negatív érzelmek felerősödhetnek és tovább radikalizálhatják a közösséget, növelve ezzel az erőszakos cselekmények elkövetésének lehetőségét.[13]

Léteznek olyan elméletek is, amelyek szerint a terrorcselekmények egy belső logika termékei egy terrorszervezeten belül. A szélsőségesek számára a ragaszkodás az ideológiához, a csoport integritásának és fennmaradásának védelmezése olyan szempont, amely megéri az önfeláldozást akár öngyilkos merénylet végrehajtása útján is. Előbbiekből következik, hogy a terrorszervezet számára bármilyen valós vagy vélt fenyegetés

[11] MÁLNÁSSY 2016: 42–71.
[12] TÁLAS 2006: 10–28.
[13] MÁLNÁSSY 2019: 50–63.

igazolás lehet az erőszak alkalmazására. Egyes elméletek szerint a terrortámadások végrehajtásával a terrorszervezetek nem stratégiai célt kívánnak elérni, hanem annak szimbolikus jelentősége van. Ez a szimbolika, amely világszerte megragadja a figyelmet, azaz a cél a figyelemfelkeltés, és kevésbé az „ellenség" legyőzése. A terrorcselekmények szimbolikája ugyanakkor meg is erősítheti a terroristák stratégiai céljait.[14]

A terrorszervezetek létrejöttének feltételei, szakaszai

A terrorszervezetek létrejöttének folyamatát Rodney Stark elmélete alapján mutatom be, amely modell jelentőségét az adja, hogy bármilyen terrorszervezet kialakulására lehet alkalmazni. A modell a szervezeti fejlődést szakaszokra osztja, amelyeket azért érdemes ismerni, mert ezáltal könnyebbé válik a társadalmi mozgások negatív hatásainak felismerése és kezelése. Rodney Stark szerint a társadalmi mozgalmak nyolc jól azonosítható szakaszból tevődnek össze, amelyek közül négy előfeltétel a folyamat elindulásához, míg a másik négy annak sikerét mozdíthatja elő.

Először is a *sérelem* jelentheti egy szélsőséges szervezet elindulásának az alapját. Fontos szempont, hogy ugyanazon sérelmek a társadalom egy egész csoportjában jelenjenek meg. Minél többen osztják ugyanazon sérelmeket, annál nagyobb az esélye annak, hogy az elégedetlenek összefognak, szervezkednek. Egy szervezkedés azonban csak akkor lehet sikeres, ha a résztvevőknek van *reményük a sikerre*. Amennyiben látják a reményt arra, hogy cselekedeteikkel változást tudnak elérni, úgy ez növelheti a változás iránti vágyat, és tényleges cselekvésre ösztönözhet. Egy terrorszervezet létrejöttéhez elengedhetetlen egy *mozgósító esemény* megléte, amely általában egy súlyos igazságtalansághoz kötődik. Ez azért tekinthető mozgósító vagy mozgató eseménynek, mert az emberek egy nagyobb csoportjából kiválthatja azt a kollektív vágyat, hogy „most már tényleg cselekedni kell". A muszlim terrorszervezetek sokszor szoktak hivatkozni például arra, hogy az iszlám szent helyeinek közvetlen közelében nyugati katonák állomásoznak, vagy amikor egy katonai beavatkozás jelentős civil áldozattal jár, az kiválthatja az iszlám világ haragját. Az elégedetlenek sokasága *csoportok hálózatának* létrejöttével teljesedik ki.[15] A csoportok nagy előnye, hogy a kohézió erősödik, a kitűzött célok pedig szervezettebben és ezáltal hatékonyabban érhetők el. A muszlim világban tipikusan ilyen csoportok hálózataiként jöttek létre a vallási iskolák, a karitatív és szociális szervezetek, amelyek az általános

[14] Juergensmeyer 2000.
[15] Málnássy 2022: 8–10.

feladataik mellett az adott társadalmi csoport vagy egy szervezet céljait szolgáló ideológiát is képviselik.[16]

Az elmélet szerint a társadalmi szervezetek sikerének vannak feltételei is, amelyeket az alábbiakban lehet összefoglalni. Egy terrorszervezet akkor lehet sikeres, ha az emberek és az erőforrások mozgósítása a gyakorlatban is megvalósul. Elengedhetetlen az elkötelezett és motivált résztvevők megléte egy szervezet hatékony működéséhez. A másik tényező lehet egy szervezet ellenpólusának a létrejötte, amely még intenzívebb cselekvésre késztetheti a szervezeteket. Ez a hatékonyság növelését hozhatja az adott szervezet vezetői pozícióiban is, mivel a kívülről jövő kihívás a leginkább elkötelezett személyeket emelheti döntési pozícióba. Fontos tényező továbbá a szervezetek elterjedése, először lokális, majd pedig regionális és globális szinten. A nagyobb létszám nagyobb erőforrások feletti diszponálást is jelent. Ezen folyamatok természetes velejárója, hogy egyes csoportok kiválnak a szervezetből, esetleg radikálisabb irányt követnek, mások pedig mérsékeltebb jövőképpel rendelkeznek, és nem válnak szélsőségesekké.[17]

A TERRORSZERVEZET ÁLTALÁNOS SZERKEZETI MODELLJE

A terrorszervezet vezetője vagy vezetése gyakran ismert a nyilvánosság előtt, ő az, akivel általában magát a szervezetet is azonosítani szokták. A terrorcselekményeket a szervezet vezetése rendeli el, és a nyilvánosság felé a felelősséget is ők vállalják. A terrorszervezeteket általában öt szerkezeti elemre lehet bontani, úgymint felső vezetés, területi vezetés, aktív végrehajtók, aktív támogatók és passzív támogatók. A *felső vezetés* hozza meg a stratégiai döntéseket, de adott esetben azt is meghatározhatja, hogy milyen stratégiai célpontokat szükséges megsemmisíteni. Napjainkban a felső vezetés nem vesz részt a taktikai műveletekben, sokkal inkább egyfajta ideológiai vezetésről beszélhetünk, amely kinyilatkoztatásaival igazolja a terrortámadásokat.[18]

A szerkezeti modell következő szintje a *területi vezetés,* akik az egyes földrajzi régiókat műveleti tekintetben irányítják, az aktív terroristákat utasítják. A területi vezetés megtervezi a terrorcselekményeket, amelyeket általában előzetesen a felső vezetés jóváhagy. A területi vezetők egyértelműen az egyes műveletek irányítói. A következő szintet az *aktív végrehajtók* alkothatják, akik információkat gyűjtenek, valamint megtervezik és végrehajtják a terrorcselekményeket. *Aktív támogatóknak* azokat a személyeket szoktuk nevezni, akik hisznek a terrorszervezet által képviselt

[16] Rodney 1992.
[17] Béres 2008: 40–54.
[18] Price 2019: 74–102.

célokban, ezért feltétlen támogatják azt azok elérésében. Ezek a támogatások lehetnek anyagi jellegűek, például logisztikai támogatás, különböző anyagok beszerzése, szállás biztosítása, illetve nem anyagi jellegű, mint például egy adott ideológia, üzenet tudatos továbbítása, terjesztése. A *passzív támogatók* olyan személyek, akik tudtukon kívül támogatják egy terrorista szervezet politikai célját. Gyakorlati példa lehet erre az egyes adományok eljuttatása egy terrorszervezethez, jellemzően közvetítőkön vagy adománygyűjtő szervezeteken keresztül, amiről a feladónak nincsen tudomása.[19]

A terrorszervezetek működési szakterületei

Egy terrorszervezet a meghatározott és feltétlenül szükséges feladatok alapján hálózati struktúra esetén kisebb vagy nagyobb számú, illetve létszámú csoportokkal vagy sejtekkel működhet. A csoportok számát leginkább a szervezet működését biztosító szakterületek határozzák meg, amelyek lehetnek *hírszerzési, logisztikai, toborzási, kiképzési, terrorfinanszírozási, fegyverek beszerzésére,* valamint *speciális szakértelemre* irányuló feladatok. A téma, illetve a terrorelhárítás szempontjából az egyik legérdekesebb szakterület a hírszerzés, amely alább részletesen is kifejtésre kerül.[20]

A hírszerzési szakterületet ellátó sejt vagy csoport jelentősége nagy, mivel tagjai végzik a célpontok kiválasztását. A csoport szakértelme alapján dőlhet el, hogy a terrorcselekményt mikor és hol lehet végrehajtani, és melyek annak leghatékonyabb módszerei. A hírszerzési területet ellátó csoport tagjai általában a terrorszervezet legnagyobb tapasztalattal rendelkező tagjai. A figyelési műveleteket követően a hírszerzésért felelős csoport elkészít egy tervet, amelyet mind a felső vezetés, mind pedig az operatív vezetés jóváhagy. A hírszerző csoport ritkán vesz részt a terrortámadásban, mert ezzel kockáztatná tagjai azonosítását. Működnek olyan terrorszervezetek, amelyek esetében a hírszerző sejt is részt vesz a terrortámadásban. Ilyen szervezet az al-Káida, amely egyes esetekben kombinált sejteket alkalmazott, így a hírszerző csoport tagjai is részt vettek a terrorcselekmény végrehajtásában. Gyakorlati példaként említhető a terrorszervezet 1998-as amerikai nagykövetség ellen elkövetett merénylete Nairobiban, amelynek következtében több mint 200 személy életét vesztette.[21]

A hírszerző csoport felépítését elemezve az alábbi területeket különböztethetjük meg. A *csoportot vezető személy (sejtparancsnok)* általában egy tapasztalt terrorista, aki felelős a sejt működéséért, biztonságáért. A *megfigyelők* megfigyelés alatt tartják azokat a célpontokat, amelyek ellen később a terrortámadást indítják. A megfigyelt

[19] Maras 2016: 103–104.
[20] Gerwehr–Daly 2006. 73–80.
[21] Shihundu–Nyadera–Agwanda 2021: 128–130.

személyekről vagy objektumokról jelentéseket készítenek, amelyeket továbbítanak a sejtparancsnoknak. A megfigyelőcsoport részeként vagy akár azon kívül is működhet egy *digitális felvételek készítésével foglalkozó személy* vagy akár csoport. Lehetnek olyan személyek, akik a terrortámadás előtt *beépülnek,* elsősorban pontosabb felderítési információk beszerzése céljából. Végezetül vannak azok a csoporttagok, akik *biztosítási*, illetve *logisztikai (sofőr)* feladatokat látnak el.[22]

A TERRORSZERVEZETEK IRÁNYÍTÁSI STRUKTÚRÁI

A terrorszervezetek irányítási struktúrája az adott szervezet bonyolultsági fokától és földrajzi működési területétől is függhet, és alapvetően két csoportra osztható: centralizált és decentralizált irányítási struktúrára. A *centralizált irányítási struktúrát* a központi elosztás jellemzi, mind az anyagi, mind pedig az egyéb támogatások tekintetében. A struktúra előnye, hogy a központosított működés során egyszerűbb az ellenőrzés, valamint az is, hogy az erőforrások nagyobb mennyiségben állhatnak rendelkezésre. Hátránya ugyanakkor az, hogy nagyobb taglétszám szükséges a szerkezet működtetéséhez, amelybe ezáltal könnyebb lehet a beépülés. Tipikusan centralizált struktúrát használtak a kommunista és gerilla típusú terrorszervezetek, mint például a német Vörös Hadsereg Frakció vagy az olasz Vörös Brigádok.

A *decentralizált irányítási struktúra* esetében nem beszélhetünk központi irányításról, hanem az egyes csoportok vagy sejtek szintjén valósul meg a vezetés, illetve az erőforrások elosztása. Ez a típusú struktúra kevesebb erőforrást igényel, mint a centralizált, illetve működési sajátosságából következően az egyes csoportok pontosabb műveleti információkkal rendelkezhetnek a helyi viszonyokról. A decentralizált szerkezet széttagoltsága miatt a struktúra ugyanakkor hajlamosabb lehet a frakciókra való szétesésre vagy újabb csoportok, szervezetek kiválására, köszönhetően az ellenőrzés nehezebb megvalósításának is. Decentralizált struktúrát alkalmaz az al-Káida, a Hamász vagy a Palesztin Iszlám Dzsihád.[23]

A következőkben két centralizált, valamint két decentralizált struktúrát mutatunk be. Az úgynevezett *funkcionális struktúra* egy centralizált szerkezet, amelyben a szervezetet a felső vezetés irányítja, ők adnak közvetlen utasítást az irányító csoportoknak vagy az egyes szakterületeken működő sejteknek, csoportoknak. Ez a legrégebben használt struktúra, amely egyben biztonságosnak is tekinthető, mivel az egyes sejteknek nincs tudomása a többi szakcsoport működéséről. Az egyes sejtek nem érintkeznek

[22] Maras 2016: 100–102.
[23] Mishal–Rosenthal 2005: 275–293.

közvetlenül egymással. Ez egyértelműen a biztonságos működést szolgálja, ugyanis ha egy sejt *dekonspirálódik,* attól még a többi csoport tovább folytathatja működését. A *független sejtstruktúra* ugyancsak egy centralizált struktúra, amely esetében nincs független felső vezetés. Ugyanakkor a terrorszervezeten belül működő sejtek, csoportok minden szakterületet lefednek, és a csoporton belül jelenik meg az irányítás.[24]

Az *operatív struktúra* egy decentralizált szerkezet, amelyben a sejteket a felső vezetés irányítja. A sejtek vagy csoportok kombináltan működnek, ami azt jelenti, hogy az egyes szakterületeket a csoport maga irányítja. Ebből adódóan kockázatos struktúrának tekinthetjük, mivel a csoport egyetlen tagjának letartóztatása a terrorcselekmény megakasztását és félbeszakítását is eredményezheti. A *hálózati struktúrára* jellemző, hogy az egyes sejtek lazán kapcsolódnak egymáshoz, ami rugalmasságot, gyors kommunikációt és nagyfokú biztonságot nyújthat a terrorszervezet számára. A hálózatok úgynevezett csomópontokon *(nodes)* keresztül működnek, ez lehet egy személy, egy sejt vagy csoport, illetve egy másik hálózati szervezet, adott esetben pedig egy gazdasági társaság is. A csomópontok fő funkciója, hogy megosszák a felelősséget, csökkentsék a felesleges irányítási eljárásokat, valamint ha „kiesik" egy csomópont, akkor pótolják, helyettesítsék azt. Személyek esetében a csomópontok akkor lehetnek hatékonyak, ha azok hasonló ideológiát, eszmerendszert vallanak. A csomópontok kapcsolati vonalakon keresztül kötődnek egymáshoz, amelyeket *diyadoknak* nevezünk.[25]

A VALLÁSI TERRORSZERVEZETEK ÁLTALÁNOS STRUKTÚRÁJA

Ahogy azt fentebb részleteztük és kitértünk rá, jelenleg a terrorizmus korszakait tekintve a vallási terrorizmus korszakában vagy szakaszában élünk. Ebből adódóan a szerző szükségesnek tartja a vallási terrorszervezetek, azon belül is az iszlamista terrorszervezetek struktúráját részletesebben is bemutatni és elemezni, illetve ehhez kapcsolódóan egy esetpéldát bemutatni. A vallási terrorszervezetek élén általában egy vallási vezető áll, aki egy karizmatikus személy, és meghatározza a szervezet politikai arculatát. A *vallási vezető* közvetlen kapcsolatban áll a szervezet „nyilvános szárnyával", jellemzően egy politikai párttal vagy egy szociális szolgáltatásokat nyújtó (segély)szervezettel. Ezenfelül titkos kommunikációt folytat a szervezet műveleti, azaz terrorista szárnyával.

A struktúrában általában helyet kap egy *vallási tanács* vagy *vallási vezetőkből álló testület,* amelynek feladata, hogy támogassa és tanácsokkal lássa el a vallási

[24] Stepanova:2008.
[25] Maras 2016: 105–106.

vezetőt a döntések meghozatalában, valamint a szervezet céljainak a kialakításában. A következő szinten a *támogatók* (fentebb részletezve: passzív és aktív támogatók) helyezkednek el, akik a szellemi vezető döntéseit támogatják. A struktúrában jelen van a *politikai szárny* is, amely politikai térben segíti, illetve hatalmi eszközökkel támogatja a terrorszervezetet, beleértve a pénzügyi támogatásokat is. Végezetül pedig a szervezetnek van egy *terrorista szárnya,* amely terrortámadásokat végrehajtva mozdítja elő a vallási vezető által meghatározott célok megvalósulását.[26]

AZ ISZLÁM ÁLLAM SZERVEZETI FELÉPÍTÉSE ÉS STRUKTURÁLIS MŰKÖDÉSE

Az előző fejezetben ismertetettek szerint az Iszlám Állam élén is egy vallási vezető állt, a tagok által *kalifaként* tisztelt Abú Bakr al-Baghdadi. Eredeti neve Ibrahim Ibn Awwad Ibn Ibrahim Ibn Ali Ibn Muhammad al-Badrijj Asz-Számarrá'ij. 2010 környékén vette fel az Abú Bakr al-Baghdadi al-Huszajni al-Hasimi al-Kurajsi nevet, amely tulajdonképpen egy szimbólumrendszer használatának a következménye. Az iszlám szunnita ágának követői úgy tartják, hogy a kalifának a Próféta törzséből és nemzetségéből kell származnia, al-Baghdadi névválasztása pedig e körülményt alapozza meg. Abú Bakr az első kalifa volt, Mohamed utódja a közösség vezetése tekintetében. Az al-Huszajni Mohamed próféta unokájára utalhat, őt hívták Huszajnnak, ő volt a harmadik kalifa.[27] A Hasimi Mohamed próféta nemzetségére, a Kurajsi pedig a törzsére utal. A kalifátus kikiáltása után Ibrahim kalifának szólították a szervezet tagjai.[28]

Al-Baghdadi 1971-ben született Szamarrában, Irakban. Iszlám teológiából doktorált Bagdadban, 2003 körül, az amerikai invázió idején imámként működött Irak északi részén. Szélsőséges szunnita vallási nézetei miatt az amerikaiak felfigyeltek rá, és elfogták. 2004-től 2009-ig a dél-iraki Camp Bucca fogolytáborban raboskodott, de az amerikai hírszerzők és elhárítók nem tartották különösen veszélyes személynek, a fogolytábor 2009-ben történt felszámolásakor szabadon engedték. 2010-től az Iraki al-Káida, majd az Iraki Iszlám Állam vezetője. Emírként sokáig kerülte a nyilvánosságot, nem készült róla fénykép, „rejtőzködőnek", „láthatatlannak" nevezték. Alárendelt vezetői sem látták az arcát, amikor beszéltek vele. 2014. június 29-én felvette a kalifa tisztséget, ezt követően tartotta meg első nyilvános istentiszteletét a moszuli nagymecsetben.[29]

[26] NANCE 2013.

[27] E névrészlet jelentése: Huszajn leszármazója.

[28] ATWAN 2015.

[29] ATWAN 2015: 110–121.

Tevékenységét tekintve al-Baghdadi szakított az al-Káida vezetőinek stratégiájával, ami abban áll, hogy világszerte minél több dzsihádista sejtet működtessen, amelyek lényegében önállóan funkcionálnak, a központi szervezettől tulajdonképpen csak ideológiai támogatást kapnak. Al-Baghdadi egy bázisterület kialakítására törekedett, amely alapja és kiindulópontja lehet egy minden muszlimot tömörítő iszlám kalifátus létrehozásának. A kalifátus mint hatalomgyakorlási forma kiválasztásának történelmi gyökerei vannak, amelyek nagyban hozzájárultak az Iszlám Állam elfogadottságához a szunnita muszlimok körében. Al-Baghdadi, illetve a szervezet tevékenységéből arra következtethetünk, hogy szándékosan nyúlt vissza, illetve ismételte meg a 7–8. századi kalifátus kialakításának egyes elemeit, amely a muszlimok legnagyobb része számára az arab birodalom feltámasztásának élményét nyújtja.[30]

Az Iszlám Állam szervezete igazodott a térség társadalmi viszonyaihoz. A katonai struktúra lényegében egymáshoz lazán kapcsolódó törzsi vagy nemzetségi milíciákból állt. A fegyveres csoportok önálló vezetés alatt álltak. A kisebb fegyveres csoportok szövetségeit leginkább az érdekegység tartotta össze, ezért gyakran alakult ki köztük konfliktus, illetve az sem volt ritka, hogy bizonyos csoportok rövid időközökben többször álltak át másik ernyőszervezethez. Al-Baghdadi szervezete 2011-ben néhány ezer főből állhatott. A szíriai polgárháborúba való beavatkozás gyors sikereket hozott számukra, számos törzsi milícia csatlakozása növelte a létszámukat. A szunnita területek lakossága általában ellenállás nélkül fogadta a szervezet fegyvereseit, esetenként felszabadítókként tekintettek rájuk. A szíriai harcok során az Iszlám Állam elsősorban a Szabad Szíriai Hadsereg és más iszlamista szervezetek által ellenőrzött területeket foglalt el, csak 2015 nyarán támadta meg közvetlenül Bassár al-Aszad hadseregét Palmyra körzetében.[31]

A harcok során jelentős számú fegyveres csatlakozott a katonailag sikeresnek mondható szervezethez mind a szekuláris, mind a vallási milíciák közül. Irakban a 2014 nyarán végrehajtott offenzívát követően jelentős mértékű pénzügyi, hadianyag- és létszámbeli forrásokhoz jutott az Iszlám Állam. A szervezet létszámát jelentős mértékben befolyásolták a Szíriába érkező külföldi harcosok. Tekintettel arra, hogy az Iszlám Állam anyagi lehetőségei kiemelkedtek a többi fegyveres szervezet közül, igen népszerű volt a válságövezetekben harci tapasztalatokat szerzett külföldi dzsihádisták körében. A legképzettebb harcosok Afganisztánból, Pakisztánból, Csecsenföldről, az észak-afrikai államokból és a Balkánról érkeztek. Jelentős számban csatlakoztak nyugati államokban élő muszlimok az Iszlám Államhoz, akik leggyakrabban második, illetve harmadik generációs bevándorlók. Jellemzően

[30] Besenyő–Prantner–Speidl–Vogel 2016.
[31] Cunliffe–Curini 2018.

társadalmi beilleszkedési zavarokkal küzdő személyekről van szó, akik harci tapasztalatokkal nem rendelkeztek. Ők lakóhelyük szerinti országukban szélsőséges ideológiai-vallási felkészítésben részesültek, majd egyénileg utaztak Törökországon keresztül Szíriába, ahol fegyverismereti és fegyverhasználati kiképzést kaptak. Legnagyobb részük ennek ellenére sem volt képes beilleszkedni az arab harcosok közé, külön csoportot képeztek. Legtöbbször alkalmatlanok voltak arra, hogy részt vegyenek a fegyveres harcokban, általában öngyilkos merénylő vált belőlük, vagy propagandacélokra használták őket.[32]

A külföldi harcosok *(foreign terrorist fighters)*[33] között kisebb létszámban jelentek meg a muszlim felmenőkkel nem rendelkező, áttért személyek, akik rendszeresen szerepeltek az Iszlám Állam propagandavideóiban.[34] Kisebb létszámban ugyan, de megfigyelhető volt bizonyos muszlim családok Szíriába költözése azzal a szándékkal, hogy a kalifátus területén telepedjenek le és éljenek. Ők jellemzően a nagy muszlim népességgel rendelkező európai országokból érkeztek, a harcokban nem vettek részt, ezért külföldi harcosnak nem minősülnek. Az Iszlám Állam több internetes üzenetben is közzétette, hogy a harcosok mellett szüksége van magasan képzett szakemberekre, orvosokra, mérnökökre, gazdasági vezetőkre, akik a kalifátus működtetéséhez kellenek. Ezen személyek általában európai országokból származtak, létszámuk alacsony volt. A szervezet összlétszámának csúcsa 60-65 ezer fő körül alakult, bár az erre vonatkozó becslések jelentős mértékben eltérnek egymástól.[35]

A szíriai polgárháború során a szervezet elsősorban a volt Szovjetunióból származó fegyvereket használt, a harcosok nagy része ezek kezelése tekintetében nagy tapasztalatokkal rendelkezett. Az iraki offenzíva során birtokukba kerültek olyan eszközök is, amelyeket az Egyesült Államok szállított az iraki hadsereg részére. Az Iszlám Állam korábbi működési területe Irak északi, nyugati és középső része, illetve Szíria északi és keleti fele volt. Tényleges, intenzív katonai ellenőrzés leginkább a főbb városok és ipari központok körzetében, a közutak, a főbb infrastrukturális létesítmények és az Eufrátesz mentén valósult meg. Az Iszlám Állam központja egy észak-szíriai város, Rakka volt.[36]

A szervezet területszerzési taktikáját vizsgálva megállapítható, hogy elsősorban a szunnita muszlimok által lakott területeken tudott gyorsan terjeszkedni. Ennek elsődleges oka, hogy Irak síita és Szíria alavita kormányzata az elnyomás politikáját

32 Arany – N. Rózsa – Szalai 2016: 132–222.

33 Külföldi harcosnak tekintem egy polgárháború kapcsán azt a helyi állampolgársággal nem rendelkező személyt, aki önszántából csatlakozik az egyik harcoló csoporthoz.

34 Málnássy 2019: 52–53.

35 Tetlák 2020: 73.

36 Csiki–Etl 2018: 21.

alkalmazta a szunnitákkal szemben, ami nyilvánvaló ellenérzést eredményezett a szunnita közösségekben. Ehhez hozzájárult, hogy az iraki, harci tapasztalatokkal egyébként nem rendelkező síita haderő nem volt hajlandó szunniták által lakott területen, a szunnita lakosság védelmében harcolni az iszlamista erőkkel szemben.[37]

Az Iszlám Állam sikerei hatására számos, más muszlim országokban működő terrorszervezet is felvette az Iszlám Állam nevet *(affiliates)*. Ezt általában egyeztetés előzi meg a két szervezet között, amelynek végén az adott szervezet vezetője hűségesküt tesz a kalifának, és ezzel az Iszlám Állam helyi szervezetének emírjévé válik formálisan. A csatlakozás általában nem eredményez érdemi változást a szervezetek tevékenységében, legtöbbször még pénzmozgás sem volt a szíriai Iszlám Állam és az újonnan felvett csoport között. A tagfelvételi eljárás egyébként hasonlított az al-Káida által korábban alkalmazott módszerhez.[38]

A szíriai polgárháború alatt, illetve az iraki offenzíva megindítását megelőzően a szervezet nagy valószínűséggel Szaúd-Arábiából, valamint Katarból kaphatott jelentős pénzügyi támogatást, amelyet fegyverek vásárlására, illetve a harcolók díjazására fordíthattak. A katonai műveletek során pénzeszközöket zsákmányoltak, illetve stratégiai létesítményeket, úgymint olajlétesítményeket is ellenőrzésük alá vontak, emiatt az Iszlám Állam már saját bevétellel is rendelkezett *(terrorizmusfinanszírozás)*. További pénzügyi forrásai keletkezhettek az európai muszlim közösségektől érkező pénzadományokból is. Jelentős összegekhez jutott hozzá a szervezet az emberrablásból befolyt váltságdíjakból, az emberkereskedelemből és az embercsempészésből. Az Iszlám Állam a tagok toborzásához és a szervezet népszerűsítéséhez eredményesen használta, illetve jelenleg is használja az internetes média platformjait. A potenciális dzsihádistákat a Facebook, a Twitter és más közösségi oldalak használata útján találják meg, több internetes oldalt üzemeltettek, amelyek közül az al-Furkan és az al-Hayat Media Center voltak a legjelentősebbek. A Dabiq internetes magazin több nyelven is megjelent annak érdekében, hogy az arabul nem tudó muszlimokat is meg tudják szólítani.[39]

KÖVETKEZTETÉSEK

A terrorizmus elleni eredményes küzdelem alapfeltétele a hatékony felderítés, amelynek legfontosabb feladata a terrorizmusra és a terrorszervezetekre vonatkozó releváns információk megfelelő időben történő megszerzése és feldolgozása. Figyelemmel arra, hogy a terrorizmus elleni harc komplex megközelítést igényel, a veszélyforrások

[37] Arany – N. Rózsa – Szalai 2016: 55–189.
[38] Robin 2017.
[39] Besenyő–Prantner–Speidl–Vogel 2016.

azonosításához segítséget nyújthat a tudományos háttérismeret, valamint a nemzetbiztonsági területen elvégzett nemzetközi kutatások jelentősebb eredményeinek ismerete és tanulmányozása. A felderítőszervezeteknek lépést kell tartaniuk a gyorsan változó körülményekkel és a biztonságpolitikai környezettel, az elemzési és az információtovábbítási lehetőségek gyors ütemű fejlődésével, ezért a klasszikus módszerek mellett egyre nagyobb a technikai hírszerzés jelentősége és a strukturált adatok hatékony feldolgozása. A hipotézist, miszerint a terrorizmus és így a terrorszervezetek állandó fejlődésen mennek keresztül, a tanulmányban kifejtettek szerint a szerző igazolta. Ezt támasztja alá többek között az Iszlám Állam közelmúltbeli működése és tevékenysége is. A szervezet ugyan elveszítette közel-keleti területeinek nagyobb részét, a terrorszervezet nevében elkövetett terrorcselekmények száma is mérséklődött, azonban az Iszlám Állam által inspirált magányos elkövetők más formában, de továbbra is kézzelfogható kockázatot jelentenek a világ és jelentős mértékben Európa számára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Alonso, Rogelio (2004): Pathways Out of Terrorism in Northern Ireland and the Basque Country: The Misinterpretation of the Irish Model (A terrorizmusból kivezető utak Észak-Írországban és Baszkföldön: Az ír modell félreértelmezése). *Terrorism and Political Violence,* 16(4), 705.

Arany Anett – N. Rózsa Erzsébet – Szalai Máté (2016): Az Iszlám Állam Kalifátusa. Budapest: Osiris Kiadó. 55–189, 132–222.

Atwan, Abdel Bari (2015): Abu Bakr al-Baghdadi: A Portrait of Caliph Ibrahim. In *Islamic State: The Digital Caliphate.* Berkeley: University of California Press, 110–121.

Atwan, Abdel Bari (2015): *Islamic State – The Digital Caliphate.* California: University of California Press, 2015.

Beke József (2022): A terrorelhárítás kialakulása és fejlődése Magyarországon a hidegháborúban a „C–79-es" akta tükrében. PhDértekezés, Budapest, 30–33.

Béres János (2008): Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. PhD-értekezés, Budapest, 40–54.

Besenyő János – Prantner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid (2016): *Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0.* Budapest.

Cunliffe, Emma – Curini, Luigi (2018): ISIS and heritage destruction: a sentiment analysis (Az ISIS és az örökségrombolás: helyzetelemzés). Cambridge: Cambridge University Press.

Csiki Tamás – Etl Alex (2018): *Az „Iszlám Állam" elleni fellépés stratégiai kérdései és lehetőségei.* Budapest, 21.

Gerwehr, Scott – Daly, Sara (2006): *Al-Qaida: Terrorist Selection and Recruitment* (Al-Kaida: Terroristák kiválasztása és toborzása). RAND, 73–80.

Haig, Zsolt– Kovács, László (2007): *New way of terrorism: Internet- and cyber-terrorism* (A terrorizmus új útja: Internet- és kiberterrorizmus). AARMS, 6(4), 659–671.

JUERGENSMEYER, Mark (2000): *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence.* (Terror az Isten elméjében: A vallási erőszak globális felemelkedése). Berkeley.

KÁROLYI Lili (2021): A terrorizmus elleni küzdelem büntetőjogi eszközei. Nemzet és Biztonság, 2021/3., 26–38.

KECSKÉS Tímea (2012): Az orosz–csecsen szembenállás története. A terrorista módszerek és eszközök szerepe az orosz–csecsen konfliktusban. PhD-értekezés, Budapest, 114–115.

MÁLNÁSSY András (2016): Az európai külföldi harcosok és az Iszlám Állam támogatói által használt terrorfinanszírozási módszerek. *Terror & Elhárítás,* 2016/2, 42–71.

MÁLNÁSSY András (2019): Az Iszlám Állam tevékenysége Törökországban a Kalifátus idején. *Nemzet és Biztonság,* 2019/1, 50–63, 52–53.

MÁLNÁSSY András (2022): A török terrorelhárítás és a védelmi ipar kihívásai az „arab tavasz" eseményeit követően (2011–2017) – az Iszlám Állam terrorszervezet jelentette fenyegetések nemzetbiztonsági aspektusai. *Nemzetbiztonsági Szemle,* 10(1), 8–10.

MARAS Marie-Helen (2016): A terrorizmus elmélete és gyakorlata. Budapest, 40–45, 100–106.

MISHAL, Shaul– ROSENTHAL, Maoz (2005): Al Qaeda as a Dune Organization: Toward a Typology of Islamic Terrorist Organizations (Az al-Káida mint dűneszervezet: Az iszlám terrorszervezetek tipológiája felé). Working Paper. *Studies in Conflict & Terrorism,* 2005, 275–293.

NANCE, Malcolm W. (2013): *Terrorist Recognition Handbook: A Practitioner's Manual for Predicting and Identifying Terrorist Activities,* 3rd ed. (Terrorista felismerési kézikönyv: Szakemberek kézikönyve a terrorista tevékenységek előrejelzéséhez és azonosításához, 3. kiadás). New York.

O'NEILL, Bard E. (1978): Towards a Typology of Political Terrorism: The Palestinian Resistance Movement (A politikai terrorizmus tipológiája felé: A palesztin ellenállási mozgalom). *International Terrorism,* 32(1), 17–42.

PRICE, Bryan C. (2019): *Leadership in Terrorist Organizations. Targeting Top Terrorists: Understanding Leadership Removal in Counterterrorism Strategy* (Irányítás a terrorszervezetekben. A vezető terroristák célba vétele: A vezetés kiiktatásának megértése a terrorizmusellenes stratégiában). New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press, 2019, 74–102.

RAPOPORT, David C. (2001): The fourth wave: September 11 in the history of terrorism. (A negyedik hullám: szeptember 11 a terrorizmus történetében). *Current History,* 418–430.

RODNEY, Stark (1992): *Sociology* (Szociológia). Belmont: Wadsworth, 1992.

SHIHUNDU, Felix – NYADERA, Israel Nyaburi – AGWANDA, Billy (2021): The Experience of Terrorism in Kenya: What Are the Vulnurabilities and Strengths? (A kenyai terrorizmus tapasztalatai: Mik a sebezhetőségek és az erősségek?) *African Journal on Terrorism.* Istanbul: Ankara Social Sciences University Department of International Relations. 128–130.

STEPANOVA, Ekaterina (2008): Terrorism in Asymmetrical Conflict Ideological and Structural Aspects (A terrorizmus az aszimmetrikus konfliktusokban. Ideológiai és strukturális szempontok). *SIPRI Research Report,* 23. Oxford: Oxford University Press.

TÁLAS Péter (2006): *A terrorizmus anatómiája.* Budapest: Zrínyi Kiadó, 10–28.

TETLÁK Örs (2020): Az Iszlám Állam felemelkedése és bukása(?). *Nemzet és Biztonság,* 2020(1), 73.

TOWNSHEND, Charles (2003): *A terrorizmus.* Budapest.

WILFRED, Burchett (1965): Dzsungelháború Dél-Vietnámban. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

WRIGHT, Robin (2017): *The Jihadi Threat – ISIS, al-Qaeda, and Beyond* (A dzsihádista fenyegetés – Iszlám Állam, al-Káida és azon túl). Washington.

II.

A TERRORIZMUS VÁLFAJAI

Pocskai Ákos

TERRORISTA ESZMERENDSZEREK MEGJELENÉSE AZ ISZLÁMBAN

AZ ISZLÁM ÉS A DZSIHÁDISTA TERRORIZMUS ÖSSZEFÜGGÉSEI

Szakmai tapasztalatok, illetve az azzal egybevágó általános közvélekedés alapján elmondható, hogy az iszlám terrorizmus napjaink egyik meghatározó biztonsági fenyegetése, amely az utóbbi évtizedekben Európában is szignifikánssá vált. Emiatt egyre inkább elterjedtté vált az a nézet, amely összefüggést vél felfedezni a terrorizmus és az iszlám között. A terrorizmus jelenségével, okaival, alakulásával kevésbé, vagy egyáltalán nem foglalkozók körében egyre gyakrabban fordul elő, hogy a terrorizmus hallatán először az iszlámra asszociálnak, és olyanra is többször láthatunk példát, hogy arab származású, illetve muszlim személyek kapcsán felmerül a terrorizmussal való összefüggés gondolata.

Másrészről megállapítható azonban, hogy a muszlimok többsége elítéli az erőszakot, az iszlám legtöbb követővel rendelkező irányzatai általában elhatárolódnak a szélsőséges tanoktól. Széles körben elfogadott felfogás szerint az iszlám a béke vallása, és helyes értelmezéssel nem található összefüggés a támadások és az iszlám tanítása között.[1]

A tanulmány célja, hogy a fenti álláspontok figyelembevételével kísérletet tegyen annak megválaszolására, hogy van-e, és ha igen, akkor milyen kapcsolat ismerhető fel az iszlám tanítása és az iszlám nevében elkövetett támadások között.

Ennek megválaszolásához szükség van az iszlámnak a téma tekintetében jelentős szempontokból történő vizsgálatára.

AZ ISZLÁM – KATEGORIZÁLÁSI PROBLÉMÁK

Az iszlám terrorizmust nagyon sok esetben a vallási alapú terrorizmus kategóriájába soroljuk, tekintettel arra, hogy az iszlám az öt világvallás egyike, a dzsihádista

[1] *Dzsihád.* Online: https://iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/iszlam-alapismeretek/item/54-dzsihad-szent-haboru

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_11

terrorszervezetek által alkalmazott ideológiák pedig összefüggésben vannak az iszlám egyes tanaival.

Amennyiben vallásként tekintünk az iszlámra, meg kell válaszolnunk azt a kérdést, hogy miért éppen az iszlám bizonyos tételei válnak a terrorista eszmék alapjává, illetve mi az oka annak, hogy más vallások körében egyáltalán nem, vagy sokkal kisebb mértékben figyelhető meg a hívek körében a terrorizmus jelensége?

A vizsgálat során természetesen különös tekintettel kell lenni arra a körülményre, hogy hiba lenne az iszlámot általánosságban összefüggésbe hozni a terrorista csoportokkal, illetve cselekményekkel, hiszen az iszlámnak számos irányzata létezik, a muszlimok száma pedig megközelíti az 1,8 milliárdot – a Föld lakosságának közel negyedét –, akiknek értelemszerűen csak töredéke tart kapcsolatot terroristákkal. Ha a feltett kérdéseinkre megalapozott választ akarunk adni, akkor először célszerű meghatározni az iszlám mibenlétét, jelentőségét, hatásait, ami további kérdéseket eredményez.

Vallás-e az iszlám?

Erre a kérdésre tulajdonképpen csak helyes válaszokat tudunk adni.

- *Igen,* hiszen az öt világvallás egyike, és – bár nincs egységesen elfogadott fogalommeghatározás a vallásra – az iszlám lényegében mindegyik definíciónak megfelel.
- Ezzel szemben a *nem* válasz is indokolható, hiszen az egyes irányzatok köré államok, regionális hatalmak, hadseregek és politikai törekvések, áramlatok szerveződnek, amelyek messze túlmutatnak mind a szűkebb, mind pedig a tágabb értelemben vett teológiai kereteken.

Talán a leghelyesebb válasz az lehet a kérdésre, hogy: *nem csak*. Vagy az, hogy: *is*.

A probléma megértése érdekében felül kell vizsgálnunk a vallásról alkotott elképzeléseinket, vagy egy kicsit szélesebb látószögből kell azokat vizsgálni.

A nyugati világban, ahol a vallás évszázadok óta „el van választva" az államtól, természetesnek vesszük, hogy a vallási – elsősorban keresztény – felekezetek alapvetően szakrális, az e világi életen túli, illetve transzcendentális kérdésekkel foglalkoznak. Az e világi témákat, mint például az erkölcsös életvitel kérdése, jellemzően szintén a túlvilági szempontok figyelembevételével közelítik meg. A keresztény egyházak a hatalomból, a politikából évszázadok alatt, fokozatosan lényegében kiszorultak, közhatalmi szerepük nem meghatározó.

Más a helyzet azonban az iszlám világban. A 7–8. században kialakuló iszlám kezdetektől fogva arra törekedett, hogy felszámolja a korabeli Arábia lakosságára jellemző törzsi-nemzetségi társadalmat, és létrehozza saját társadalmi rendjét, ahol a közösséghez tartozás egyetlen és kizárólagos feltétele az iszlám elfogadása, nem pedig a leszármazás, a közös nyelv vagy kultúra. A társadalom legszélesebb kerete a minden muszlimot magába foglaló umma, amely egyben a közhatalom letéteményese is, az uralkodó réteg legitimitása csak ebből származtatható.

A muszlimok életvitelét – esetenként a legapróbb, gyakorlati jellegű magatartásokat, mint az étkezésre, tisztálkodásra vonatkozó szabályok – az iszlám előírásai határozzák meg. Ebből következően az egyénnek az iszlámhoz való viszonya nem magánügy, mint a nyugati társadalmakban a vallás kérdése, hanem közügy. Mindezek mellett az iszlám előírásai szerint élni, jó muszlimnak lenni erény, amely általánosságban elismerést von maga után. Jelentősen különbözik továbbá a nyugati kultúra egyénhez való viszonyulásától az iszlám emberfelfogása is. Míg nyugaton az individualizmus, az egyén jelentőségének, az önmegvalósítás szükségességének hangsúlyozása áll a középpontban, addig az iszlám társadalmában az umma jelentőségének következtében az egyén csak a közösség tagjaként határozhatja meg önmagát, kizárólag a közösség útján érvényesülhet.[2] Az iszlám követése a közösséghez tartozás szükséges – és hozzátehetjük: sok esetben elégséges – feltétele is.

Megállapítható tehát, hogy a muszlimok életét, értékrendjét, a világhoz való viszonyulását alapvetően az iszlám határozza meg, amely ezáltal *átfogó társadalomintegráló erőként* határozható meg, amely betölti a vallás funkcióját, és áthatja a politikai hatalomgyakorlást is. Hosszabb távon csak azoknak a társadalmi, politikai jelenségeknek van létjogosultsága, amelyeknek az iszlámmal való pozitív kapcsolata kimutatható. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az iszlám az egész kulturális rendszer középpontjában áll, és ezáltal irányt ad az egész közösségi életnek. Mindemellett megjegyzendő azonban, hogy gazdasági kérdésekkel szinte egyáltalán nem foglalkozik, ennek következtében szélesre tárja a lehetőségeket a gazdaságszerkezet alakítása terén.

A fentiek alapján tehát egy olyan szervezet, amely részt kíván venni a közhatalom gyakorlásában, vagy más, politikailag jelentős céljainak kíván érvényt szerezni, könnyebben talál követőket, ha működése eszmei megalapozásához az iszlám tanítását hívja segítségül. Nincs ez máshogy a terrorszervezetek esetében sem, amelyek – sajátos értelmezéssel – az iszlámra hivatkozással építik fel sajátos ideológiai eszmerendszerüket. Az iszlám világában tehát minden társadalmi jelenség – a terrorizmus is – könnyebben boldogul, ha az iszlám köntösét ölti magára. Az alapkérdés

[2] Rostoványi 2004: 55–63.

megválaszolásához, hogy miért vált az iszlám a terrorszervezetek eszmei alapjává, ez a megállapítás már közelebb vihet. A terrorszervezetek általában a hatalom megszerzésére, gyakorlására törekednek – természetesen az eltérő lehetőségeiknek megfelelően különböző szinteken,[3] illetve mértékben. Az iszlám társadalmaiban a szélsőséges szervezetek jellemzően az iszlámot hívják segítségül céljaik eszmei megalapozásához.

De alkalmas-e erre egyáltalán az iszlám, és ha igen, akkor hogyan, és miért? A válaszhoz célszerű visszatekintést tenni a 7–8. századba, és megvizsgálni az iszlám kialakulásának és korai fejlődésének körülményeit. A téma szempontjából nagy jelentősége van a próféta, Mohamed ibn Abdallah törekvéseiről, elképzeléseiről, tevékenységéről szóló forrásoknak, amelyek máig meghatározó hatást gyakorolnak a muszlimok értékrendjére.

AZ ISZLÁM KIALAKULÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI, ILLETVE KORAI SZAKASZA[4]

Az iszlám előtti időkben Arábia népessége törzsi-nemzetségi társadalmi keretek között élt, a törzsek gazdálkodását az önellátás jellemezte, amely nagyon alacsony életszínvonalat biztosított az araboknak. Politeista vallásuk, amelyhez hozzátartozott a bálványimádat is, nem töltött be meghatározó szerepet a társadalmi életükben.[5]

A 6. században Mekka városának lehetősége nyílt bekapcsolódni a közvetítő kereskedelembe, ami a Kurajs törzs tagjainak vagyoni helyzetében differenciálódást idézett elő. A jövedelmező közvetítő kereskedelemből meggazdagodó, illetve az abból kiszoruló nemzetségek között érdekellentét alakult ki, amelynek felhasználásával Mohamed ibn Abdallah[6] megkísérelt politikai céljainak érvényt szerezni.

Tekintettel arra, hogy a 7. századi Arábiában a vallás szorosan összekapcsolódott a hatalomgyakorlás kérdésével, a társadalmi változások igényét felismerve Mohamed a zsidó és keresztény vallás legfontosabb tartalmi elemeit felhasználva megalkotta az iszlám alaptételeit, és megkezdte terjesztését. Az új vallás a vezérelvek tekintetében szembehelyezkedett az arab törzsek többistenhívő vallásával, illetve társadalmi berendezkedésével, lényegében azok ellenpontjaként működött. A törzzsel, nemzetséggel és a nagycsaláddal szemben megalkotta az umma fogalmát, ahol

[3] A cél lehet egy bizonyos személyi kör, terület, nép vagy akár állam feletti hatalomgyakorlás kikényszerítése, vagy éppen fenntartása.

[4] SIMON 1967.

[5] SIMON 1967: 14–23.

[6] Mohamed ibn Abdallah (570 körül – 62) az iszlám alapítója, legfőbb prófétája.

a közösséghez tartozás egyetlen feltétele az iszlám elfogadása volt.[7] A leszármazáson alapuló törzsi keretekkel szemben ezzel megnyílt a lehetőség egy lényegesen nagyobb létszámú társadalmi egység létrejötte előtt. A többistenhittel szemben egyistenhitet hirdetett, és megtiltotta a bálványok imádatát a muszlimok számára. Később ebből alakult ki a próféta képi ábrázolásának tilalma is.

A mekkai vezető réteg természetesen ellenérdekelt volt az új politikai szereplő térnyerésében, ezért gátolni igyekezett az iszlám terjedését, illetve Mohamed tevékenységét, ezért az iszlám mekkai terjedése nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Egyes csoportok csatlakoztak a prófétához, azonban közülük is akadtak olyanok, amelyek pillanatnyi érdekeik alapján felbontották a Mohameddel kötött szövetséget, és átálltak az ellenérdekelt oldalra. A sikerek elmaradására tekintettel a vallásalapító egy másik településen, Jathribban folytatta tevékenységét, itt már jelentős eredményekkel. (Jathribot később nevezték el Madinat Raszulnak, a Próféta városának, amely Medinaként állandósult.)

A medinai időszakot követően a muszlimok fegyveres harcot indítottak Mekka ellen, amelyet végül békés úton sikerült meghódítani. Ezután megkezdődött az iszlám fegyveres erővel történő terjesztése, amelynek eredményeként a muszlimok Mohamed életében Arábiát, halála után pedig az akkor ismert világ jelentős részét, Marokkótól az Indusig meghódították.

EGYES ALAPFOGALMAK KELETKEZÉSÉNEK HÁTTERE

Az iszlám mekkai korszakában, amikor a muszlimok még kisebbségben voltak, olyan szabályok keletkeztek, amelyekből nem következett feltétlenül az iszlám kizárólagosságának igénye. Ekkor még Mohamed nem kockáztathatta, hogy egy időben kerüljön szembe a törzsek többségével, így keletkeztek a zsidókra és keresztényekre vonatkozó, megengedőbb szabályok, amelyek mögött bizonyos szintű együttműködési hajlandóság is meghúzódhatott.

Az iszlámot elutasító törzsek, nemzetségek tagjaival szemben alakult ki a *káfir* (hitetlen) fogalma, illetve a velük kapcsolatos normák.[8] Célszerű megjegyezni, hogy a káfir megjelölés eredetileg azokra a mekkai *arabokra* vonatkozott, akik távol maradtak az iszlámtól, és ezzel Mohamed politikai ellenfeleivé váltak. A zsidók és a keresztények az *ahl al-Kitáb,* az írás népei voltak, rájuk ez a kifejezés kezdetben

[7] SIMON 1967: 71–74, illetve 87–97.
[8] GOLDZIHER 1980.

nem vonatkozott.[9] Az eredeti jelentés természetesen sokat változott az évszázadok során, kiemelten az aktuális érdekek függvényében.

A nomád arabokra jellemző társadalmi sajátosságokból vezethető le a *murtadd,* a hitehagyott kategóriája, illetve a rá vonatkozó rendelkezések. Korábban már volt szó arról, hogy a 6–7. századi Arábia politikai berendezkedését a törzsi keretek szabták meg. Politikai egységeknek a törzseket tekinthetjük. Központi hatalom híján a törzsek – aktuális érdekeiknek függvényében – folyamatosan harcokat vívtak egymás ellen, amelyek elsősorban az életfeltételek biztosítása érdekében indított rablóhadjáratok voltak. Nagyobb egységek – törzsszövetségek – csak átmeneti jelleggel, meghatározott cél elérése érdekében alakultak, és a cél elérésével vagy ellehetetlenülésével fel is bomlottak.

Mohamed megjelenésével egyes törzsek, nemzetségek csatlakoztak az iszlámhoz, előfordult azonban, hogy a politikai helyzet vagy érdekeik megváltozásával a másik oldalra álltak – elfordulva a prófétától és ezzel együtt az iszlámtól is. Ez nyilván komoly problémát jelentett a muszlimok vezetőjének, aki ezért megalkotta a legsúlyosabb szankcióval sújtandó hitehagyó fogalmát, amely egyes terrorszervezetek ideológiájában máig központi szerepet játszik.

A kezdetektől a szalafijjáig[10]

Miután Mekka és Medina áttért az iszlámra, Mohamed fokozatosan legyőzte vagy behódolásra kényszerítette Arábia törzseit. 632-ben bekövetkezett haláláig elérte, hogy csaknem az egész félsziget csatlakozzon az iszlámhoz. A próféta halála után megkezdődött az arab hódítás. Az első négy, „helyesen vezetett" kalifa uralkodása alatt a muszlimok az Industól az Ibériai-félszigetig terjesztették ki fennhatóságuk határait. A birodalom legfőbb kohéziós tényezője az iszlámhoz tartozás lett.

A fentiek alapján megállapítható, hogy az iszlám kezdeti szakasza a muszlimok számára dicsőséges korszakot jelent, amely a hódoltsági területeken együtt járt az iszlám hegemóniájával, amely – természetesen az uralkodói dinasztiák váltakozásával – egészen a 18. századig tartott. Ekkortól Európában megkezdődött egy intenzív gazdasági fejlődés, amely a katonai képességek erősödését is magával hozta. Ennek következményeként megindult az európai gyarmatosítás, amely az iszlám területeket is elérte.

[9] Hofmann 2005: 95–98.

[10] Szalafizmus: a 18. században indult mozgalom szerint a muzulmánoknak vissza kell térnie a próféta és az őt követő három generáció (szalaf) tanításához.

A szignifikáns technológiai és gazdasági különbségek miatt a muszlimok nem tudták eredményesen felvenni a harcot a gyarmatosítókkal, ami jelentős belpolitikai és társadalmi zavarokat okozott az érintett területeken.

A felmerülő problémákra magának az iszlámnak is valamilyen választ kellett adnia. A megoldás pedig – korábbról ismert séma szerint – a múlt értékeihez történő visszatérés lett. A gondolatmenet jól követhető: az iszlám dicsőséges kezdeti szakaszát, aranykorát követő évszázadok alatt – a változó életviszonyokra történő megfelelő reagálás jegyében – rengeteg újítással, *bida'*-val egészültek ki az iszlám forrásai. Ezek értelelemszerűen eltértek a próféta, illetve az őt követő három generáció, a *szalaf* tanításától. A szalafijja képviselőinek értelmezése szerint az iszlám eredeti formájától való eltérés eredményezte a külpolitikai kudarcokat, illetve az ezzel összefüggő válsághelyzetet. A fentiekből következően a megoldás kézenfekvő: vissza kell térni a *szalaf* iszlámfelfogásához.

Az iszlám fejlődéstörténetének vizsgálata során megfigyelhető, hogy időszakonként visszatérnek az iszlám eredeti, érintetlen formájának helyreállítását célzó törekvések, amelyek általában olyan korszakokban erősödnek meg, amelyek az iszlám hegemóniáját veszélyeztetik. Jellegzetes példája lehet ennek Ibn Tajmijja tanítása. Ibn Tajmijja egy nagy hatású hanbalita iszlámtudós és filozófus volt, aki a 13–14. században alkotott a mai Szíria területén. Munkáira, nézeteire máig hivatkoznak a szalafijja képviselői. Szíriát a 13–14. század fordulóján érte el a mongol invázió, amely jelentős védelmi problémákat okozott a muszlimoknak. Ibn Tajmijja 1303-ban adta ki híres/hírhedt fatváját,[11] amelyben kimondja, hogy a mongolok elleni dzsihád nem pusztán megengedhető, hanem minden muszlim számára kötelező. Tanításában felismerhető a próféta korabeli iszlámfelfogással húzható egyértelmű párhuzam.

Azokban az időszakokban, amikor az iszlám számára a körülmények kedvezően alakulnak, illetve a zavartalan fejlődése biztosítva van, az iszlám egy relatíve nyitott eszmerendszerként működik, és teljesen eltérő kulturális jellegzetességekkel rendelkező, tudományos, illetve technikai színvonalon álló népeket tud integrálni. A válságok idején azonban, amikor valamely körülmény veszélyezteti fennállását, az iszlám bezárja a kapuit, és visszatérni törekszik a kiindulópontjához, amelynek csak az előnyös oldalait látja. A periodikusság tulajdonképpen regresszív reformkorszakok időszakos visszatérésével írható le.

A válságjelenségekre tehát a múlt felé fordulás lett a válasz. A szalafijja széles körben elfogadott irányzattá vált. Követői nem voltak tekintettel arra, hogy a 7. század óta a világban jelentős változások mentek végbe, a *Korán* és a *Hadíth* rendelkezéseit

[11] Vallásjogi döntés, állásfoglalás. Az iszlámtudós állásfoglalása olyan kérdésekben, amelyek tekintetében az iszlám alapvető forrásai (*Korán, Szunna,* idzsma) nem tartalmaznak egyértelmű útmutatást.

esetenként szó szerinti értelmezésben követték, ami egy teljesen anakronisztikus szemléletmódot és életformát eredményezett.

A szalafijja és a terrorizmus kapcsolódási pontjai

A szalafijja iszlámértelmezése, illetve annak egyes tételei – tekintettel arra, hogy azok az iszlám erőszakos terjesztésének, illetve a hódító háborúk időszakában keletkeztek – alkalmasak voltak arra, hogy a szélsőséges szervezetek ideológiai háttéreszméket merítsenek belőlük – saját nézetrendszerük létrehozásához. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a szalafijja[12] önmagában nem szélsőséges és nem terrorista eszmerendszer. A szalafijja egyik legmarkánsabb irányzatának számító vahhábizmus[13] például a Szaúd-arábiai Királyság államvallása.

Az elmúlt évtizedekben Afganisztán, Pakisztán, a Közel-Kelet és Észak-Afrika országaiban megjelenő, megerősödő, illetve a globálissá válás igényével fellépő terrorizmus, valamint az ennek ideológiai alapjául szolgáló szélsőséges iszlámértelmezés álláspontom szerint a nyugati gazdasági, politikai, katonai és kulturális térhódítással összefüggő válságjelenségek közé sorolható az iszlám társadalmakban. A folyamat a 18. században indult, és különböző, illetve változó módszerekkel ugyan, de jelenleg is tart, és megfigyelhető, hogy a gazdasági és politikai intervenció egyre erőteljesebb hatást gyakorol az iszlám társadalmára és kultúrájára. A nyugatiasodás által előidézett válságjelenségeket az iszlám tudományának egyes képviselői, valamint egyes társadalmi csoportok a próféta utáni első három generáció vallásgyakorlatához való visszatéréssel, illetve bizonyos fogalmak és rendelkezések szélsőséges értelmezésével tartják megoldhatónak.

A terrorista szervezetekre általában jellemző, hogy a *Korán* egyes részeit, illetve a próféta hagyományait, cselekedeteit, tanítását tartalmazó *Hadíth* tételeit eredeti szövegösszefüggéseikből kiragadva, saját céljaiknak, szempontjaiknak megfelelően értelmezik, figyelmen kívül hagyva az adott idézetre vonatkozó, esetleg évszázadok alatt kialakult, a muszlimok nagyobb része által elfogadott értelmezési gyakorlatot. Az ilyen jellegű szándékos félreértelmezésekből olyan elméletek születtek, amelyek alapján lényegében iszlámnak el nem ismert, vagy egyéb közösség, vagy a közösség bármely tagja megtámadható, felelősségre vonható.

Fentiekre példaként szolgálhat az Iszlám Állam nevű iraki–szíriai fegyveres szervezet által gyakran alkalmazott *takfiri* ideológia, amelynek célja, hogy eszmei,

[12] Maróth 2008: 61–70.

[13] Mohamed ibn Abd al-Vahháb által kidolgozott irányzat, a szalafijja egyik meghatározó ága.

vallási alapot szolgáltasson a fegyveres területszerzési törekvéseikhez iszlám területeken. A megoldandó probléma az volt, hogy a *Korán* kimondja, hogy a muszlimok ne viseljenek háborút egymás ellen. Mivel a szervezet békés úton nem érhette el területszerzésre irányuló céljait, ezért az iszlámhoz tartozás oldaláról közelített a kérdéshez. Ezek alapján kizárólag a szalafijja tanaira építő sajátos iszlámértelmezésüket tartották elfogadhatónak, az elfoglalt vagy elfoglalni kívánt területeken élő közösségek vallási gyakorlatát pedig nem ismerték el az iszlámhoz tartozónak, tekintettel arra, hogy az – értelemszerűen – nem felel meg a 7–8. században kialakult szabályoknak. Ebből következett, hogy az adott népcsoport tagjai az Iszlám Állam értelmezésében nem voltak muszlimok, tehát elhagyták az iszlámot, aminek büntetése a *Korán* szerint halál.

A *takfir* intézménye – eltérő jelentéssel – létezik a mérsékelt irányzatok gyakorlatában is, a *hitehagyás vádját* jelenti. Jellemzően nagyon szűk esetkörben alkalmazzák, például ha egy önjelölt muszlim nyíltan tagadja az iszlám alapértékeit. Tehát nem pusztán bizonyos szabályok figyelmen kívül hagyásáról van szó, hanem olyan tételek tagadásáról, amelyek nélkül a lényegét veszítené el a vallás. A hit elhagyásának kimondására az iszlámtudósok közössége jogosult, az alaptalan takfir pedig kiemelten tiltott cselekedet. A hit elhagyásának a következménye pedig, hogy az érintett megölhető, ami nem szükségképpen jár együtt tényleges kivégzéssel.

Az Iszlám Államhoz tartozó személyek eredeti jelentéstartalmától eltérve, saját céljaiknak megfelelően értelmezték a takfir fogalmát, mindenkit hitehagyónak bélyegezve, aki az általuk képviselttől eltérő felfogást követ. Sajátos iszlámértelmezésükön muszlimok tömegeinek kivégzése alapult. A szervezet gyakorlatában megfordult a takfir eredeti cél-eszköz viszonya is, hiszen a szabályok azért keletkeztek, hogy a muszlimok ne hagyják el az iszlámot, ez volt az oka a legsúlyosabb szankció alkalmazásának. A terrorszervezet viszont a demonstratív kivégzésekhez keresett megfelelő vallási indokot.[14]

AZ ISZLÁM ÉS A TERRORIZMUS KAPCSOLATA – KONKLÚZIÓ

Visszatérve az iszlám és a terrorizmus összefüggéseinek kérdéséhez, a fentiek alapján kimondhatjuk, hogy az iszlám korunk meghatározó kultúrája, társadalomszervező tényezője. Erre figyelemmel nem mutatható ki közvetlen, szükségszerű kapcsolat az iszlám tanítása és a terrorizmus jelenségének felerősödése között, hiszen

[14] Bunzel 2019.

a muszlimoknak csak töredéke érintett a szélsőséges ideológiák terjesztésében, illetve a támadások előkészítésében és végrehajtásában.

Az iszlám kialakulásának és fejlődésének folyamata azonban olyan – máig ható – eszméket, tételeket eredményezett, rögzített és őrzött meg, amelyek szélsőséges értelmezéssel a terrorizmus szolgálatába állíthatók. A terrorszervezetek számára nyilvánvaló volt, hogy az iszlámból derivált ideológiát alkalmazzanak, hiszen a kulturális környezet más eszmei megalapozást nem fogadott volna el. Az iszlám pedig megfelelő alapul szolgál a terrorizmus számára, mert tartalmaz olyan tételeket, amelyek az erőszakos térítés, illetve a hódító háborúk időszakában keletkeztek, és legitimálják az erőszakot. Bár ezen részek jelentéstartalma később jelentősen módosult, a *Korán*ban – tekintettel arra, hogy az megváltoztathatatlan – ma is megtalálhatók, ami erős hivatkozási alapot szolgáltat a szélsőséges eszmék alkalmazói számára. A helyzet kialakulását segítette a muszlimoknak a *Korán*hoz fűződő sajátos viszonya, amely röviden úgy foglalható össze, hogy az abban foglaltakat minden további vita és kételkedés nélkül igazságként fogadják el, az ettől eltérő elképzelések elfogadhatatlanok számukra.

A szélsőséges értelmezések elterjedését elősegítette, hogy az iszlámban nincs hagyományos értelemben vett egyház, aminek következtében az iszlám forrásai szabadon értelmezhetők. Emiatt a rendelkezéseknek sokféle interpretációja napvilágot láthatott, amelyek párhuzamosan élhetnek egymás mellett. Egy-egy nagyobb hatású iszlámtudós képes számos hívet maga köré gyűjteni, a csoport gondolkodását jelentős mértékben befolyásolva. Emiatt több terrorszervezetnél megfigyelhető, hogy a szélsőséges nézetrendszerük kialakítását és terjesztését tudósokként tisztelt ideológusok végzik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bunzel, Cole (2019): Ideological Infighting in the Islamic State. *Perspectives on Terrorism,* 13(1), 12–21. Online: https://www.jstor.org/stable/26590504?seq=5#metadata_info_tab_contents

Goldziher Ignác (1980): *Az iszlám.* Budapest: Magvető.

Hofmann, Murad (2005): *Iszlám.* Budapest: Bioenergetic.

Maróth Miklós (2008): A politikai hatalom kérdése az iszlámban. In Krizmanits József (szerk.): *Vallási fundamentalizmus.* Budapest: L'Harmattan, 61–70.

Rostoványi Zsolt (2004): *Az iszlám világ és a Nyugat.* Budapest: Corvina.

Simon Róbert (1967): *Az iszlám keletkezése.* Budapest: Gondolat.

Szabó Zoltán

A KÜLFÖLDI TERRORISTA HARCOSOK – A JELENSÉG BEMUTATÁSA

A PROBLÉMA FELVETÉSE

2014. május 24-én Emanuel és Mira Riva a brüsszeli Belga Zsidó Múzeumba készültek, mivel szerettek volna többet megtudni a helyi zsidó közösség történelméről. Az épület bejáratához tartottak, amikor egy feléjük közelítő férfi egy 357-es Magnum maroklőfegyvert rántott elő, és többször tarkón lőtte a házaspárt. A merénylő ezután eldobta a pisztolyt, és egy AK47 gépkarabélyt vett ki a táskájából, amellyel fejbe lőtte Dominique Sabrier-t, a múzeum egyik idegenvezetőjét. A támadás utolsó halálos áldozata Alexander Strens volt, aki az intézmény kommunikációs osztályán dolgozott. A lövöldöző ezt követően összepakolt, és elhagyta a helyszínt. Hat nappal a támadás után a francia hatóságok beazonosították és letartóztatták a merénylőt, Mehdi Nemmouche-t. A rendőrség már a nyomozás korai szakaszában felismerte, hogy ezt a támadást nem egy korlátozott operatív képességekkel bíró, szélsőséges ideológia által inspirált „magányos farkas" követte el. Nemmouche komolyan készült a merényletre, és jól képzett volt.

A francia állampolgárságú Nemmouche a börtönben radikalizálódott. 2012 végén, alig néhány nappal a szabadulását követően Szíriába utazott. Miután több mint egy évet töltött a konfliktusövezetben, Malajzián és Szingapúron keresztül visszatért Európába azzal a szándékkal, hogy merényletet tervezzen. Az általa végrehajtott volt az első sikeres támadás, amelyet egy Szíriából hazatérő harcos követett el Európában. A kontinens hatóságai számára ekkor vált világossá, hogy a Nemmouche-hoz hasonló, *külföldi konfliktusövezetből visszatérő harcosok* akár közvetlen biztonsági kockázatot is jelenthetnek.

A kifejezés – külföldi visszatérő harcos – leegyszerűsítve az olyan személyeket jelöli, akik állampolgárságuktól vagy lakóhelyüktől eltérő országban háborús cselekményekben vállalnak szerepet, majd a harc végeztével ismét államhatárokat lépnek át, hogy hazatérjenek.[1]

[1] Capone et al. 2023.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_12

Ugyan európai állampolgárok már korábban is kiutaztak külföldre – többek között Afganisztánba, Boszniába, Irakba vagy Szomáliába –, hogy csatlakozzanak a dzsihádhoz, azonban messze nem olyan mértékben, mint a 2010-es években. 2011 és 2020 között a világ mintegy 120 országából több mint 42 ezer harcos csatlakozott az Iszlám Államhoz.[2] Európa ehhez a mennyiséghez több mint 5000 fővel „járult hozzá". Ez kétszer olyan magas szám, mint ahány harcos a kontinensről összesen utazott ki Afganisztánba az 1980-as, Szomáliába az 1990-es, Irakba a 2000-es és Jemenbe a 2010-es években.[3]

A kiutazók többsége belga, francia, német és egyesült királyságbeli állampolgár, de sokan hagyták el Ausztriát, Dániát, Finnországot, Olaszországot, Hollandiát, Spanyolországot és Svédországot is. Közülük mintegy 1600 fő (a teljes létszám körülbelül 30%-a) már visszatért a kontinensre.

Ugyan nem mindannyian részesültek katonai kiképzésben, vagy szereztek harci tapasztalatot a konfliktusövezetekben, múltjuk miatt mégis kézzelfogható biztonsági fenyegetést jelentenek. Ezzel az európai hírszerző szolgálatok is tisztában voltak, ezért a probléma kapcsán 2013-ban megkezdődtek az uniós szintű egyeztetések, amelyek azonban nem vezettek kézzelfogható eredményre. Többek között ennek köszönhetően már 2012 és 2014 között számos harcos tudott alapos ellenőrzés nélkül, vagy akár észrevétlenül visszaszivárogni Európa országaiba.[4]

Mehdi Nemmouche fent említett támadása azonban fordulópontot jelentett, és rávilágított a visszatérők által jelentett fenyegetettség mértékére. Világossá vált, hogy a probléma megoldásához nemzetközi válaszlépésekre lesz szükség.[5]

A nemzetközi közösség reakciója

A múzeumban történt támadást követően az Európai Unió – a jelenséggel leginkább érintett – országainak belügyminiszterei akciótervet fogadtak el a külföldi harcosokkal kapcsolatban.[6]

[2] Pisoiu–Renard 2022.
[3] Malet 2018: 9.
[4] Quatremer 2014.
[5] Renard 2023: 11.
[6] Nielsen 2014: *EU*.

A Marokkó és Hollandia által szervezett GCTF-találkozók[7] eredményeképpen 2014 júniusában megszületett a Hága–Marrákes Memorandum. Ez a dokumentum alkotott először definíciót a *külföldi terrorista harcosokkal* kapcsolatban: „Azok a személyek, akik a lakóhelyük vagy állampolgárságuk szerinti országtól eltérő államba utaznak, hogy terrorizmushoz kapcsolódó tevékenységekben vegyenek részt, illetve azokat megtervezzék, előkészítsék és végrehajtsák, valamint hogy erre irányuló képzést nyújtsanak vagy kapjanak."[8]

A memorandum arra is rámutatott, hogy a radikalizációnak komoly szerepe van abban, hogy a konfliktusövezetekbe vonzza az arra fogékony egyéneket, emellett felhívta a figyelmet arra, hogy a külföldi harcosok származási országukba történő visszatérése komoly kockázatokkal jár.[9] 2014 szeptemberében az ENSZ[10] Biztonsági Tanácsa elfogadta a 2178. számú határozatot, amely – többek között – szintén definiálta a külföldi terrorista harcos fogalmát: „olyan személyek, akik a lakóhelyük vagy állampolgárságuk szerinti államtól eltérő országba utaznak terrorcselekmény elkövetése, előkészítése, tervezése, valamint – akár fegyveres konfliktusokkal is összefüggő – terrorcselekményekben, illetve terrorcélú kiképzésben való részvétel céljából".[11]

Mint látható, a két meghatározás rendkívül hasonló. A Biztonsági Tanács által elfogadott és egyhangúan jóváhagyott verzió szemmel láthatóan sok ponton hagyatkozott a GCTF definíciójára, ugyanígy a két dokumentumban megfogalmazott ajánlások és következtetések is több mindenben megegyeznek.[12] A fő eltérést egyfelől az jelenti, hogy az ENSZ BT határozatában foglaltak mind a 193 tagállam számára kötelező érvényűek, másfelől ez a dekrétum kifejezett figyelmet szentel a határőrizet fontosságának (a 27 intézkedésből 12 erről szól).[13]

2015-ben a GCTF egy függelékkel látta el a Hága–Marrákes Memorandumot, amely már bővebben foglalkozik azokkal a külföldi terrorista harcosokkal is, akik a konfliktusövezetből hazatérnek származási országukba. Őket a függelék *visszatérő külföldi terrorista harcosnak* nevezi.[14] Habár a GCTF külön definíciót esetükben nem dolgozott ki, a dokumentum részletezi a visszatérők által jelentett fenyegetést:

7 Global Counterterrorism Forum (GCTF), azaz Globális Terrorellenes Fórum. Számos ország, nemzetközi szervezet és a szakma szakértői a tagjai. Célja a terrorizmus jelentette fenyegetés nemzetközi konszenzussal történő lehető legkisebb szintre csökkentése.

8 Global Counterterrorism Forum 2019.

9 Baker-Beall 2023: 32.

10 Egyesült Nemzetek Szervezete.

11 Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2178-as számú határozata.

12 Millar 2017: 5.

13 Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2178-as számú határozata.

14 Returning foreign terrorist fighter.

többek között például terrorcselekményt tervezhetnek a származási országukban, új terrorista sejteket alakíthatnak ki, pénzt gyűjthetnek terrorista célokra, inspirációt nyújthatnak a terrorizmusra fogékony egyéneknek, stb.[15]

Két évvel később, 2017-ben a terrorellenes harcról szóló 2017/541. sz. európai uniós irányelv is foglalkozott a problémával: „A »külföldi terrorista harcosoknak« nevezett személyek azok, akik terrorizmus céljából külföldre utaznak. A hazatérő külföldi terrorista harcosok fokozott biztonsági fenyegetést jelentenek valamennyi tagállam számára. A külföldi terrorista harcosoknak a közelmúltban több tagállamban elkövetett támadáshoz is köze volt. Emellett az uniót és tagállamait fokozottan fenyegetik azok a személyek, akiket külföldi terrorista csoportok inspirálnak vagy utasítanak, azonban Európában tartózkodnak."[16]

Amint látható, az uniós irányelv jóval egyszerűbb definíciót határoz meg a GCTF-nél és az ENSZ-nél is. Tartalmaz továbbá három olyan szakaszt is, amelyek felhívják a tagállamok figyelmét, hogy tegyenek meg minden szükséges intézkedést a terrorcélú utazás, a terrorcélú utazás szervezésének és elősegítésének, illetve a terrorcélú utazás finanszírozásának megakadályozása érdekében.

Megállapítható tehát, hogy a nemzetközi szervezetek 2014-et követően külön figyelmet szenteltek a problémának, és arra ösztönözték a különböző országokat és hatóságokat, hogy határozottan lépjenek fel a jelenséggel szemben. Ennek hatására számos megelőző intézkedést vezettek be, habár ezek életbe léptetése időbe került. A külföldi terrorista harcosokra vonatkozó információcsere volumene az Europol és az Eurojust között csak 2015 végétől nőtt meg jelentősen; az uniós PNR-irányelvet[17] 2016-tól alkalmazták a tagállamok; 2017-től szigorították a schengeni határellenőrzést, és további indikátorokkal bővítették a potenciális terrorkockázatot jelentő egyének kiszűrését célzó, határőröknek készült kézikönyvet.[18]

Ezen idő alatt azonban a külföldi hadszíntérről visszatérő terroristák további merényleteket tudtak végrehajtani az EU területén. A *Charlie Hebdo* szatirikus magazin elleni, 2015 januárjában történt támadást végrehajtó Kouachi fivérek Jemenben kaptak kiképzést, ugyanabban a sivatagban, ahol az al-Káida is bázist tartott fenn. 2015 augusztusában a marokkói Ayoub El Khazzani lövöldözni kezdett az Amszterdam

[15] Global Counterterrorism Forum 2016.

[16] Az Európai Parlament és Tanács 2017/541-es számú irányelve a terrorizmus elleni küzdelemről és a 2002/475/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról és a 2005/671/IB tanácsi határozat módosításáról. 2017. március 15. Online: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32017L0541.

[17] PNR: azaz Passenger Names Record. Az irányelv lehetővé teszi, hogy a légitársaságok ellenőrzés céljából továbbíthassák az utasok adatait az arra jogszabályilag kijelölt nemzeti hatóságoknak.

[18] Renard 2023: 16–17.

és Párizs között közlekedő Thalys expresszvonaton, aminek következtében hárman megsebesültek. Őt az Iszlám Állam készítette fel 2015 májusában Szíriában. Legalább hét visszatérő harcos vett részt a 2015. novemberi, párizsi merényletsorozatban, illetve ugyanehhez az elkövetői körhöz voltak köthetők a 2016. márciusi, brüsszeli robbantások is. Őket szintén az Iszlám Állam képezte ki Szíriában.

Fentieken túl az európai hatóságok még legalább tizenhét olyan meghiúsult vagy meghiúsított támadásról rendelkeznek információkkal, amelyek visszatérő harcosokhoz köthetők (ezeket a merényleteket Belgiumban, Dániában, Franciaországban, Németországban, Spanyolországban és az Egyesült Királyságban tervezték végrehajtani).[19]

KIUTAZÁS ELŐTT: A KÜLFÖLDI TERRORISTA HARCOSOK PROFILJA

A külföldi terrorista harcosokkal kapcsolatban egységes profil nem rajzolható meg, motivációikról sem lehet általános képet alkotni. Politikai, gazdasági, társadalmi vagy magánéleti okok is szerepet játszhatnak a kiutazás – és az esetleges hazatérés – melletti döntésükben. Mindazonáltal Perliger és Milton kísérletet tettek arra, hogy megállapítsák a külföldi terrorista harcosok esetleges egyedi, jellemző tulajdonságait. Nyílt források alapján 1175 olyan, a nyugati világhoz tartozó személyt azonosítottak be, akik 2011 és 2015 között Szíriába vagy Irakba utaztak; megkíséreltek Szíriába vagy Irakba utazni; illetve kifejezték abbéli vágyukat, hogy Szíriába vagy Irakba utazzanak azért, hogy csatlakozzanak a militáns és/vagy terrorszervezetek valamelyikéhez.

Perligerék nem tesznek különbséget a fizetett és a fizetetlen harcosok között, mivel a kellő dokumentáltság hiányában rendkívül nehéz feladat megállapítani, hogy ki kapott rendszeres fizetést valamelyik terrorszervezettől, ráadásul minden külföldi harcos részesült bizonyos alapvető juttatásokban, mint például napi étkeztetés, a dologi kiadások fedezése, vagy akár zsebpénz. Azt is érdemes megjegyezni, hogy pusztán azért, mert egyes harcosok rendszeres fizetést kaptak, még nem feltétlenül a pénzért csatlakoztak az adott szervezethez, és szintén nem feltétlenül a gyors meggazdagodás lebegett a szemük előtt.[20]

[19] Pisoiu–Renard 2022: 22.
[20] Perliger–Milton 2016: 5–6.

A külföldi terrorista harcosok jellemzői: társadalmi-gazdasági tényezők[21]

Perliger és Milton kutatási eredményei alátámasztják azt a nézetet, hogy az európai külföldi terrorista harcosok az alacsonyabb társadalmi-gazdasági rétegekből kerülnek ki, és nincs, vagy nagyon kevés a lehetőségük az előrelépésre. (Az elmúlt években több szakirodalom is arra a következtetésre jutott, hogy összefüggés mutatható ki az egyén rendelkezésére álló erőforrások és a radikális csoportokhoz történő csatlakozásra való hajlam között. Ezek a kutatások azzal érvelnek, hogy az alacsonyabb társadalmi státuszú személyeknek kevesebb veszteniválójuk van, viszont ők nyerhetik a legtöbbet a status quo megváltoztatásával.)[22]

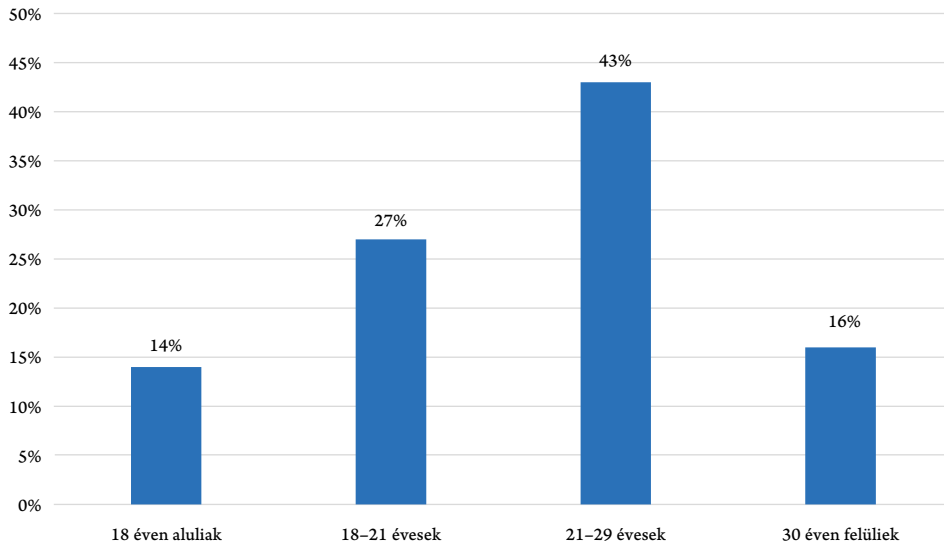
A kutatás megállapította, hogy a külföldi harcosok többsége (59%) még a középiskolát sem végezte el, és mindössze 2% rendelkezik egyetemi diplomával és/vagy doktori fokozattal.

A harcosok mintegy harmada munkanélküli volt a tervezett kiutazás idején, a második harmada még iskolába járt, és a harmadik harmadának volt állandó munkahelye. Azonban bizonyosságot nyert, hogy a foglalkoztatottak döntő többsége alacsony képzettséget igénylő munkakörben dolgozott. Természetesen nem lehet biztosan állítani, hogy a külföldi harcossá válás hátterében a foglalkoztatottsággal kapcsolatos elégedetlenség állt, azonban a számok alapján egyértelműen kimutatható, hogy tíz harcosból átlagban csupán egynek volt elégedettségre okot adó, megbecsült állása. Különösen szembetűnő ez a jelenség azokban az európai országokban, amelyek a legtöbb külföldi terrorista harcost „adták", azaz Belgiumban, az Egyesült Királyságban és Franciaországban. Ezekben az államokban ugyanis a harcosok munkanélküliségi rátája nem csupán az átlag állampolgárokénál, hanem még a nemrégiben bevándoroltaknál is háromszor nagyobb volt. Megállapítható tehát, hogy az a tény, hogy a külföldi harcosok a társadalmi-gazdasági periférián helyezkednek el, elősegítheti, hogy ne csak a többségi társadalommal, hanem a saját „bevándorló" szubkultúrájukkal szemben is ellenségesek és bizalmatlanok legyenek.

A családi helyzetet illetően a kutatás megállapította, hogy a vizsgált személyek mintegy fele-fele arányban voltak házasok (52%), vagy egyedülállók (46%), sőt, a külföldi harcosok harmadának gyermekei is voltak. Érdekesség, hogy egy kisebb hányaduk (mintegy 8%) rögtön azután házasodott meg, hogy megérkezett Irakba vagy Szíriába. Levonható tehát a következtetés, hogy míg a harcosok egy része azért

[21] Perliger–Milton 2016: 15–22.

[22] Például Mesquita 2005; Lee 2011.

1. ábra: A külföldi terrorista harcosok életkori megoszlása
Forrás: a szerző saját szerkesztése

utazhatott külföldre, mert kilátástalannak tartotta a saját életét, másokat éppen a házassági kilátások vonzottak a konfliktuszónába.

A külföldi terrorista harcosok átlagéletkora 24 év. A vizsgált személyek mintegy fele a kutatás idején a húszas éveiben járt, de egy jelentős részük (mintegy 16%) 30 éven felüli volt, vagyis olyan életkorba kerültek, amikor az emberek többsége elköteleződik és megházasodik, vagy gyermeket vállal. Ennek alapján a kutatás két lehetséges profilt is felállít: egyfelől az „egyedülálló fiatalok" profilját, akik vélhetően unalomból, kalandvágyból, lázadásból vagy a barátaik hatására vállalták a kiutazást, amelyben szerepet játszhatott a vallás, vagy éppen az etnikai identitás is.

A második kategóriába azokat az érettebb személyeket sorolhatjuk, akik már házasok voltak, esetleg gyermeket is vállaltak. Habár gondoskodniuk kellett volna a családjukról, sokuknak munkája sem volt, vagy ha mégis, az rosszul fizetett.

Abban az életkorban jártak, amikorra az emberek általában már megteremtik a saját egzisztenciájukat, emellett rengeteg a kiadásuk is. Ők azonban képtelenek voltak feljebb lépni a társadalmi ranglétrán, ami arra ösztönözhette őket, hogy radikálisabb lehetőségeket keressenek céljaik elérésére.

Érdemes azonban azt is kiemelni, hogy a kutatás által felmért társadalmi-gazdasági faktorok európai szemmel és értékrenddel nézve jóval nagyobb hangsúllyal esnek latba, mint az iszlám felfogás szerint, amely ezeket a szempontokat sokkal kevésbé tartja fontosnak.

A külföldi terrorista harcosok jellemzői: etnikai-vallási tényezők[23]

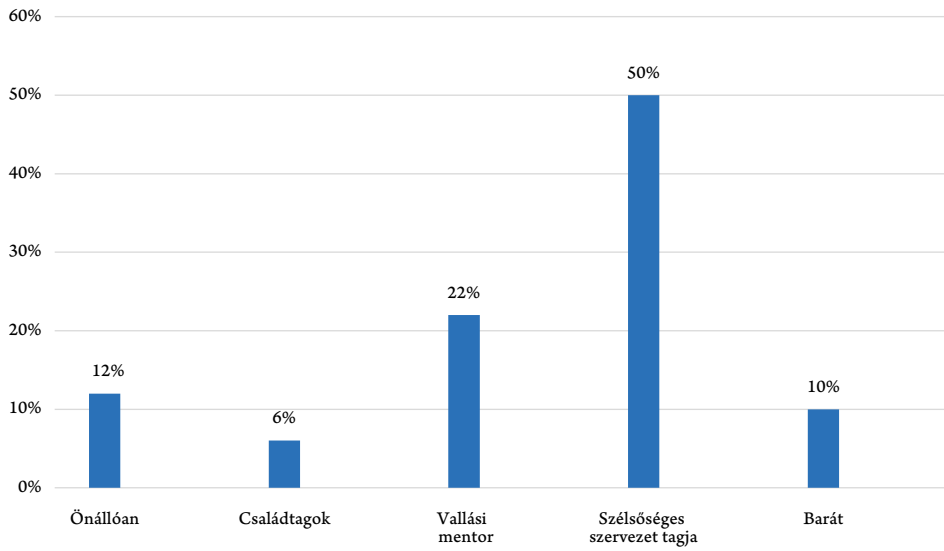
Rendkívül nehéz megítélni, hogy egy személy vallási meggyőződése mekkora szerepet játszik abban, hogy rászánja magát a kiutazásra. Akik szunnita dzsihádista szervezetekhez csatlakoztak, nyilvánvalóan muszlimok (voltak). A vizsgált személyek 68%-a már születése óta az iszlám vallást gyakorolta, azonban csupán harmadukat tekintette a környezetük rendkívül vallásosnak. A fennmaradó 32% az áttértek közé tartozik, nekik viszont csupán tizedük az, akik közvetlenül a kiutazást megelőző hónapokban vették fel új vallásukat. Összefoglalva, ezek a személyek nem feltétlenül gyakorolták egész életükben az iszlámot, de nem is olyanokról van szó, akik a kiutazás érdekében, hirtelen elhatározásból lettek muszlimok.

A kutatás azt is megállapította, hogy a harcosok kevesebb mint 15%-a részesült hivatalos hitoktatásban. A többségük vagy semmilyen, vagy csupán informális vallási képzést kapott. Kijelenthető tehát, hogy a kiutazók többsége alig volt tisztában az iszlám alapelveivel, amiből levonható az a következtetés, hogy nem vallási alapon kezdtek el vonzódni a konfliktusövezetekben működő szervezetekhez. Már egy 2009-es szakirodalom is megállapította, hogy a szélsőséges muszlim szervezetek jóval nagyobb előszeretettel toboroznak az iszlám vallás tanaiban kevésbé járatos személyeket, mivel nincs meg az előképzettségük ahhoz, hogy kritikával illethessék az ezen csoportok által kidolgozott dogmákat.[24]

Ennél sokkal nagyobb hatást gyakorolt rájuk, hogy muszlimként egy nem muszlim országban kellett élniük. A dzsihádista szervezetek erre az életérzésre alapozva alakították ki narratívájukat, amelyben hangsúlyozták, hogy a muszlimokat elnyomják, és negatív diszkrimináció éri őket a nyugati világban. Az igazságtalanságérzet, a nyugati társadalmakkal szembeni frusztráció és a kollektív ellenzéki összetartozás érzése sokak számára egyre vonzóbbá tette az Iszlám Állam azon ideológiáját, amely még az első kalifák által kialakított, „ideális" állammodellt akarta megvalósítani, amikor az iszlám még egy sikeres rendszer volt, amely kiterjedt katonai hódításokra volt képes.[25]

Ennek megfelelően a külföldi terrorista harcosok a nyugati országok sajátos szubkulturális közösségeiből utaztak ki a konfliktusövezetbe. Ez nem csupán első generációs bevándorlók által jelentett probléma, ugyanis a nyugati nagyvárosokban élő diaszpórák több generációval ezelőtt alakultak ki. Kapcsolatuk a többségi társadalommal sok esetben korlátozott, és a kutatás adatai alapján ez határozottan szerepet játszik a külföldi harcosok radikalizálódásában és mozgósításában.

[23] Perliger–Milton 2016: 22–31.
[24] Fishman–Warius 2009.
[25] Dezső 2019: 8.

2. ábra: A külföldi terrorista harcosok beszervezői
Forrás: a szerző saját szerkesztése

A toborzást illetően a kutatás megállapította, hogy a harcosok felét valamely szélsőséges szervezet tagja vette rá a kiutazásra. Az Iszlám Állam már a kikiáltásától kezdve igyekezett megszólítani az ideológiájával szimpatizálókat, és arra hívta fel őket, hogy csatlakozzanak a dzsihádhoz, aminek egyik módja az, hogy Szíriába és Irakba utaznak, ahol a terrorszervezet soraiban harcolhatnak az egyetlen igaz vallásért.[26]

A beszervezésben ennél kisebb szerepet játszottak a „vallási mentorok", és még ennél is kisebbet a családtagok. Sőt, megfigyelhető, hogy az esetek 12%-ában még külső tényezőre sem volt szükség, a vizsgált személy ugyanis önállóan radikalizálódott.[27]

Szintén fontos kérdés, hogy a beszervezés online vagy személyesen történt-e. A válasz nem egyszerű, mivel az internet szerepét sokszor nem tárgyalják a nyílt források. A kutatás annyit azonban megállapított, hogy a virtuális toborzás növekvő jelentősége ellenére a harcosok többségének személyes „meggyőzésre" is szüksége volt ahhoz, hogy rászánja magát a kiutazásra.

A személyes közvetítők fontos szerepét erősíti az a tény is, hogy a toborzás különböző földrajzi csomópontokra szűkül. A nyugat-európai toborzóhálózatok olyan településeken összpontosítják erőiket, ahol úgy vélik, hogy nagyszámú jelentkezőt tudnak csatlakozásra bírni. A vizsgált személyek mintegy 70%-a olyan nagyvárosokból

[26] Dezső 2019: 7.

[27] A kutatás figyelembe vette, hogy egy személyre többen is befolyást gyakorolhatnak, és hogy a 2. ábrán szereplő kategóriákból egyszerre több eset is megvalósulhat.

származott, ahol legalább még egy külföldi terrorista harcost sikerült beazonosítani (London, Antwerpen és Brüsszel a jelenséggel leginkább érintett városok).

Azt is megállapították, hogy a kiutazók döntő többsége (91%) korábban semmilyen harci tapasztalatot nem szerzett, viszont legalább 41%-uk büntetett előéletű volt. Sőt, a terrorizmussal kapcsolatos bűncselekmények miatt a külföldi terrorista harcosok 26%-a már a tervezett kiutazása előtt a hatóságok látókörébe került.

Külföldi terrorista harcosok kontra „hazai" dzsihádisták[28]

Hegghammer 2013-as megállapítása szerint a legtöbb fiatal, radikalizálódott egyén inkább külföldre utazik, semmint hogy a saját hazájában kövessen el terrorcselekményt. Ezt többek között azzal magyarázza, hogy az ifjú szélsőségesek úgy gondolják, ideológia szempontjából külföldön sokkal legitimebb háborús tevékenységekben részt venni. Azok, akik a „saját" országukban készülnek terrorizmussal kapcsolatos bűncselekményre, általában már harci tapasztalattal rendelkező, veterán dzsihádisták.[29]

Perliger és Milton a saját kutatásuk alapjául vett mintát összevetették 266 olyan, tíz európai országból származó dzsihádistáéval, akik terrorszervezetek helyi sejtjeinek tagjai voltak, és nem terveztek kiutazni a konfliktusövezetbe. Arra jutottak, hogy bizonyos eltérések egyértelműen megfigyelhetők a két csoport között.

Megállapították, hogy a „homegrown" dzsihádisták (olyan radikalizálódott személyek, akik adott ország állampolgárai, vagy tartózkodási engedéllyel rendelkező lakosai) nagyobb arányban házasok, iskolázottak és idősebbek. A foglalkoztatottság tekintetében nem fedeztek fel különbséget. Mindezek ellenére a tapasztalatok azt mutatják, hogy az anyagi nehézségek kisebb szerepet játszanak azoknál az egyéneknél, akik inkább a hazájukban vesznek részt terrorizmushoz köthető tevékenységekben. Ezzel szemben a külföldi harcosok körében a kitörés lehetőségének hiánya jóval inkább ösztönző hatású. Röviden, ha valaki reménytelennek látja a jövőjét, egy másik országba való költözés gondolata kecsegtetőbbnek tűnik, mint az egy helyben maradás. Természetesen ez csak egy a potenciálisan sok tényező közül, amelyek hozzájárulhatnak a kiutazáshoz.

A kutatás arra az eredményre jutott továbbá, hogy a „homegrown" dzsihádisták a külföldi harcosokhoz képest sokkal járatosabbak az iszlám hit tanaiban. Ezért az ő esetükben a vallási identitás nagyobb szerepet játszhat a radikalizálódásban, mint a külföldi harcosok esetében.

[28] Perliger–Milton 2016: 31–33.
[29] Hegghammer 2013.

KÜLFÖLDI TERRORISTA HARCOSOK SZEREPE A KONFLIKTUSÖVEZETEKBEN

Tekintve, hogy az egyes külföldi harcosok által jelentett fenyegetés mértéke nagyban függhet a háborús övezetekben betöltött szerepüktől, rendkívül fontos a jelenség ezen aspektusát is górcső alá venni.

A szíriai polgárháború eszkalálódásával, és annak köszönhetően, hogy egyre több militáns szervezet kezdett hálózatokat kiépíteni a kiutazás megkönnyítésére, a külföldi harcosok száma 2011 és 2013 között jelentős mértékben megnőtt.[30] Ekkor még megfigyelhető volt, hogy – az előző pontban nevesített tényezők mellett – sokakat az Aszad-rezsimmel szembeni ellenérzés és az „elnyomottakkal" történő együttérzés motivált a kiutazásra. De miután az Iszlám Állam 2014 júniusában hivatalosan is kikiáltotta kalifátusát, és lehetőséget teremtett az „utópisztikus" társadalom létrehozására, a humanitárius motivációk elhalványultak, az ideológiaiak pedig felerősödtek. Ettől a ponttól kezdve a külföldi terrorista harcosok döntő többsége ehhez a terrorszervezethez csatlakozott.[31]

A fent említettek szerint azonban a legtöbben nem voltak harctéri tapasztalat birtokában a kiutazáskor, ezért számukra az első állomást egy kiképzőtábor jelentette. A felkészítés két héttől akár több mint egy évig is eltarthatott. Ennek során a kiutazók kötelezően leckéket vettek a saríából,[32] fegyveres képzést kaptak (amely vagy konkrét harcra vagy öngyilkos merényletre készítette fel őket), illetve beosztástól függően más területeken is oktatták őket, hogy a kalifátus hasznos tagjaivá váljanak.[33]

A kiképzés azonban komoly anyagi ráfordítással járt, ezért az Iszlám Állam mindent megtett azért, hogy elriassza azokat, akik a későbbiek során esetleg meggondolnák magukat, és a látottaktól kiábrándulva elhagynák a szervezetet. Ennek érdekében a tömeges kivégzéstől sem riadtak vissza.[34]

A kiutazók három pozíciót foglalhattak el a terrorszervezetben a képzést követően: vezetők, harcosok, támogatók (például szerelők, mérnökök, számítógépes szakemberek, adminisztrátorok, szakácsok, ápolók stb.).[35] A döntő többségük (mintegy 83%) a nyíltan hozzáférhető adatok szerint végül harcos lett: nekik csupán 18%-uk

[30] Perliger–Milton 2016: 36.
[31] Dawson 2021: 8.
[32] A saría az iszlám törvények összessége, az iszlám életmód és az Allah által előírt helyes viselkedés.
[33] Hassan 2015.
[34] Tufft 2014.
[35] Pisoiu–Renard 2022: 27.

rendelkezik érettséginél magasabb végzettséggel. Ugyanez az arány a támogató „személyzetnél" 73%.[36]

A korábbi életükben megszerzett végzettségtől vagy harci tapasztalattól függetlenül egy dolog szinte mindannyiukra jellemző: erőszakos cselekményekben vettek részt, vagy azoknak voltak kitéve ott-tartózkodásuk alatt. Az Iszlám Állam előszeretettel alkalmazott stratégiája a brutalitás, erőszak, amely tömeges lefejezéseket, egyéb kivégzéseket és kínzásokat jelent. Ily módon biztosították a megszállt területeket, és kényszerítették engedelmességre nem csupán a helyi lakosságot, hanem a saját embereiket is.[37] Végső soron nehéz felmérni, hogy ezek a tapasztalatok milyen hatással vannak az egyénre. Egyeseknél az erőszaknak való kitettség megszilárdíthatja a szervezetbe vetett hitet.[38] Másoknak a harctér kegyetlen valósága lehet az első lépés a szervezetből való kiábrándulás felé.[39]

Ennek megfelelően volt olyan külföldi harcos, aki csupán rövid időt töltött az Iszlám Állam soraiban, és olyan is, aki évekig ott maradt. Fontos azonban, hogy nem lehet egyértelmű összefüggést megállapítani a harctéren töltött idő hossza (és a visszatérés időpontja), valamint a szervezetből való kiábrándulás mértéke között. Egyes külföldi harcosok hamar visszatértek ugyan származási országukba, de csak azért, hogy támadást hajtsanak végre, míg mások nem tudtak elmenekülni, és ezért tovább maradtak a konfliktusövezetben, mint szerettek volna.[40]

A KÜLFÖLDI TERRORISTA HARCOSOK SORSA

A rendelkezésre álló adatok szerint megállapítható, hogy az Európából kiutazott mintegy 5000 fő 30-40%-a tért vissza hazájába az elmúlt években, körülbelül ugyanennyien haltak meg a harcokban, és mintegy 10-15% azoknak az aránya, akik börtönben vannak a Közel-Keleten, valamint azoké is, akikről semmilyen információval nem rendelkeznek a hatóságok, azaz elképzelhető, hogy továbbra is bujkálnak vagy harcra készek a térség országaiban.[41]

[36] Perliger–Milton 2016: 38.
[37] Pisoiu–Renard 2022: 26.
[38] Awan 2014.
[39] Hinnant–Schemm 2015.
[40] Pisoiu–Renard 2022: 26.
[41] Pisoiu–Renard 2022: 22.

Akik ott maradtak

Az európai kormányok számára jelentős probléma, hogy mihez kezdjenek az Irakban és Szíriában fogságba esett terroristákkal, különösen a családtagjaikkal. A közelkeleti börtönökben (elsősorban a szíriai kurd területeken) ugyanis az Iszlám Állam harcosainak több tízezer tagját tartják fogva. Többségük iraki és szír állampolgár, de több ezer – részben az Európai Unió tagállamaiból csatlakozott[42] – külföldi harcos is található közöttük. Ennek a számnak a többszörösét teszik ki azok a hozzátartozók, akiket őrzött táborokban tartanak felügyelet alatt, és akik radikalizáció szempontjából hasonló kockázatot jelentenek.

A terrorszervezet tagjainak fogvatartására szolgáló nagyobb börtönök viszonylag biztonságosnak tekinthetők, a kisebb létesítmények azonban sok esetben korábban más funkciót ellátó épületekből lettek átalakítva. A fogvatartottak deradikalizációjára irányuló törekvések elenyészők, hatásfokuk alacsony. Kijelenthető, hogy mind a börtönök, mind pedig a családtagok fogvatartására létesített táborok melegágyai a további radikalizációnak.

Ráadásul ezekben az intézményekben 2019 óta jelentősen romlott az egészségügyi és a biztonsági helyzet is. Megfigyelők arról számoltak be, hogy a táborokban az őrök egyre komolyabb erőszakot alkalmaznak az ott tartózkodókon. Egyre nagyobb méreteket ölt az alultápláltság, a vízhiány és a szexuális kizsákmányolás, ráadásul az alapvető orvosi szolgáltatások is nagyon nehezen hozzáférhetők.[43]

Már az USA (United States of America – Amerikai Egyesült Államok) 2019-es, Szíriából történt kivonulását követően megkezdődtek a szökések és kitörések a többségében kurdok által ellenőrzött létesítményekből. 2022. január 20-án azonban az Iszlám Államhoz köthető csapatok mintegy 200 fővel támadást intéztek az al-Hasakah körzetben található Ghuwayran börtön ellen, amelyben az Iszlám Állam mintegy 3500 tagját őrizték. A kalifátus bukása óta ez volt a terrorszervezet legjelentősebb fegyveres művelete. A támadás során kiszabadított terroristák pontos száma ismeretlen.

A Szíriában és Irakban őrizetben tartott külföldi harcosokon kívül – a fent említettek szerint – pontosan nem beazonosítható számú európai állampolgárról feltételezhető, hogy még mindig dzsihádista csoportok oldalán harcol Szíria és Irak különböző részein, különösen Idlib tartományban. Közülük a későbbiek során többen is úgy dönthetnek, hogy visszatérnek Európába.

[42] A rendelkezésre álló források szerint Irakban és Szíriában összesen mintegy 400-500 európai harcost tartanak fogva. Renard–Coolsaet 2020.

[43] Pisoiu–Renard 2022: 27.

Akik visszatértek

A rendelkezésre álló adatok szerint a visszatérő külföldi terrorista harcosok mintegy 90%-a kevesebb mint egy évig tartózkodott a konfliktuszónában. 9%-uk valamilyen vezetői pozíciót töltött be, 80%-uk harcos volt, 12%-uk pedig a fent említett egyéb feladatok valamelyikét látta el.[44]

Hazatérésüknek számos oka lehet, ezek közül a legjellemzőbbek az alábbiak:

- támadási szándék (vagy a támadás előkészítésében való közreműködés);
- átmeneti hazatérés egészségügyi okok (például sérülés vagy szülés) vagy új önkéntesek toborzása céljából;
- kiábrándulás a szervezetből, a vezetőkből, az ideológiából, a háborúból vagy a helyi politikából;
- a nehéz életkörülmények megelégelése;
- bűntudat és trauma az elkövetett és/vagy átélt erőszak miatt;
- családi nyomás és beavatkozás;
- elfogás és kiadatás/repatriálás az EU-ba;
- a kalifátus megszűnése.[45]

A külföldi terrorista harcosok első hulláma 2012 és 2014 között, az Iszlám Állam kikiáltása előtt tért vissza, míg a második hullám 2014 és 2016 között, az Egyesült Államok vezette globális koalíció támadásait és a terrorszervezet fokozatos területvesztéseit követően. 2016 végétől jelentősen lecsökkent a visszatérők száma, ami annak volt köszönhető, hogy az Iszlám Állam elvesztette az ellenőrzést a Törökországgal határos területek többsége felett (ami megnehezítette a határokon átnyúló embercsempészetet), illetve Európa-szerte jelentősen megerősítették a határbiztonságot. Ugyan a kalifátus bukását követően többen is számítottak a visszatérők harmadik hullámára, az – a fenti tényezőknek köszönhetően – a mai napig nem következett be.[46]

A „hullámok" mellett megkülönböztethetjük a visszatérés három fő „módját" is:

- Törökországon keresztül, ugyanazon az úton, amelyen Szíriába utaztak;
- valamilyen titkos, alapvetően illegális útvonalon keresztül, például a bevándorlók között elvegyülve, ahogy tették azt a 2015. novemberi párizsi és a 2016. márciusi brüsszeli merényletek elkövetői;
- hazatelepítés vagy kiutasítás. Néhány európai állampolgárt ugyan már hazatelepítettek Szíriából és Irakból, ők azonban elsősorban kísérő nélküli

[44] Perliger–Milton 2016: 47–48.
[45] Pisoiu–Renard 2022: 28.
[46] Renard 2023: 12.

gyermekek voltak. A Közel-Keleten fogva tartott harcosok repatriálása még e sorok írásakor is erősen vitatott.[47]

A beazonosított visszatérők jelentős részét (89%) szinte azonnal őrizetbe vették. Ez arra utal, hogy az európai országok rendvédelmi szervei olyan információkkal rendelkeztek, amelyek szerint ezek a személyek potenciális terrorkockázatot jelentettek. A potenciális terrorkockázat azonban tág fogalom, számos különböző cselekményt takar. A letartóztatottak nagy részét terrorfinanszírozásban való részvétellel, illetve toborzással és terrorcélú kiutazásban való segítségnyújtással vádolták, és „csupán" néhányan próbáltak terrorcselekményt tervezni, valamint előkészíteni. Mindez arra utal, hogy a legnagyobb veszélyt nem feltétlenül az jelenti, hogy a visszatérők saját maguk követnek el erőszakos cselekményeket, hanem az, hogy hazatérve tagjai lesznek egy olyan hálózatnak, amely terrortámadás elkövetésére készül.[48]

Arról is érdemes szót ejteni azonban, hogy voltak, akik nem vettek részt harci cselekményekben, valamilyen kisegítői feladatot láttak el. Ennek megfelelően az érintett európai hatóságok által végzett kockázatértékelés, illetve az esetleges büntetőeljárás szempontjából az egyik legfontosabb kihívás annak pontos meghatározása, hogy az egyes személyek konkrétan mit tettek (és mit nem) a konfliktus során. Számos visszatérő vagy jelenleg Szíriában és Irakban fogva tartott harcos állítja, hogy soha nem vett részt erőszakos cselekményekben, vagy hogy csupán szakácsok és sofőrök voltak. Volt olyan is, aki azzal érvelt, hogy csak „véletlenül keveredett" Szíriába.[49]

Mindettől függetlenül megállapítható, hogy az európai országokba visszatérő harcosok többboldalú fenyegetést hordoznak. Egyrészt a válságövezetekben szerzett tudás, illetve harci tapasztalat birtokában kiemelt veszélyt jelentenek az európai célpontok megtámadásának megtervezése és kivitelezése szempontjából. Emellett támogatni tudják az Európába beszivárgó terroristák tevékenységét, nagymértékben hozzájárulva ezzel az akciók sikeres végrehajtásához, mint ahogy azt a 2015. novemberi párizsi és a 2016. márciusi brüsszeli támadások alá is támasztották. A visszatérők ideológiaterjesztő tevékenységükkel fokozhatják az anyaország arra fogékony lakosságában a radikalizációra való hajlandóságot.

[47] Pisoiu–Renard 2022: 29.
[48] Perliger–Milton 2016: 44.
[49] Renard 2023: 14.

KÖVETKEZTETÉSEK

A Szíriából és Irakból visszatérő külföldi harcosok által jelentett fenyegetettség kétségtelenül az egyik legsúlyosabb biztonsági kihívás, amellyel az európai országoknak az elmúlt évtizedben szembe kellett nézniük. Bár nem új keletű jelenségről van szó, az Iszlám Állam kiterjedt toborzási tevékenységének sikeressége és a visszatérők által Európában elkövetett támadások mégis komoly hatással voltak a kontinens biztonságára, és jelentős nemzetközi válaszreakciókat váltottak ki. Az európai, illetve a nemzeti hatóságok és egyéb szervezetek intézkedések garmadáját dolgozták ki a visszatérő terrorista harcosok kezelésére.

Még számos nyitott kérdés van a visszatérőkkel kapcsolatban, ezek közé tartozik a hazatérésük után bebörtönzöttek sorsa is. Annak ellenére, hogy a büntetésvégrehajtási intézetekben általuk elkövetett incidensek száma továbbra is csekély, a börtönlét hosszú távú hatását azonban még fel kell mérni, például ki kell értékelni, hogy a fogvatartásuk ideje alatt létrehoztak-e új hálózatokat, vagy hogy radikalizáltak-e más rabokat. Szintén jelentős és reális kockázat, hogy a visszatérők egy része a börtönből való szabadulása után ismét bűncselekményt követhet el. Bár az eddigi tapasztalatok szerint a visszaesés aránya alacsony, a problémát nem lehet félvállról venni. Három kulcsfontosságú kihívás is beazonosítható:

- *A visszatérők utókövetése:* egy, az Iszlám Államból kiábrándult, vagy éppen sikeresen deradikalizált harcos az életkörülményei rosszabbá válásával, vagy éppen egy vélt vagy valós sérelemnek köszönhetően akár évek múlva is újra radikalizálódhat, és kapcsolatba léphet szélsőséges egyénekkel vagy szervezetekkel. Ennek hosszú távú monitorozására kell berendezkednie az érintett hatóságoknak, amihez elegendő erőforrást és szakértelmet is szükséges biztosítani.
- *A radikális hálózatok beazonosítása és folyamatos ellenőrzése* szintén komoly kihívást jelent. A különböző nemzetiségű visszatérők évekig vagy akár évtizedekig is tarthatják egymással a kapcsolatot, ami az európai szolgálatok számára folyamatos és rendszeres információcserét tesz szükségessé. Azonban nem csupán az európai állampolgárságú visszatérők jelenthetnek kockázatot e szempontból. Ha valakit a visszatérése után megfosztanak európai állampolgárságától, és kitoloncolják, attól még továbbra is képes tartani a kapcsolatot a kontinensen maradt családtagjaival és barátaival. Sőt, az Európán kívüli országokba visszatérő harcosok is kapcsolatban maradhatnak az Európába hazatérőkkel.

- A *hazatelepítések kérdése:* számos ország továbbra is határozottan ellenzi a még mindig külföldön fogva tartott harcosok hazatelepítését,[50] hiszen azok repatriálása egyértelműen biztonsági kockázattal jár.

Azonban az elmúlt évtizedek történelmi tapasztalatai alapján a külföldi harcosok Szíriába és Irakba áramlása valószínűleg nem az utolsó alkalom, amikor egyének úgy döntenek, hogy nagy távolságokra utaznak el azért, hogy fegyvert ragadjanak egy folyamatban lévő konfliktusban (sőt, az e sorok írásakor is zajló orosz–ukrán konfliktusban is számos külföldi harcos vesz részt).[51]

Éppen ezért az európai országok továbbra is komoly kihívásokkal néznek szembe a jelenséget illetően, amelyek kapcsán ugyan már valóban számos intézkedést hagytak jóvá és vezettek be, azonban a jövőben minden bizonnyal további stratégiák megalkotása is szükségessé válik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Awan, Akil N. (2014): What Happens When ISIS Comes Home. *New Internationalist,* 2014. október 2. Online: https://newint.org/features/web-exclusive/2014/10/02/what-happens-isis-return

Baker-Beall, Christopher (2023): The Concept of the Foreign Terrorist Fighter: An Immanent Critique. *European Journal of International Security,* 8(1), 32. Online: https://doi.org/10.1017/eis.2022.30

Capone, Francesca et al. (2023): Introduction. In Capone, Francesca – Paulussen, Christophe – Mignot-Mahdavi, Rebecca (szerk.): *Returning Foreign Fighters: Responses, Legal Challenges and Ways Forward.* Hága: Springer, 1–7. Online: https://doi.org/10.1007/978-94-6265-571-3_1

Dawson, Lorne L. (2021): *A Comparative Analysis of the Data on Western Foreign Fighters in Syria and Iraq: Who Went and Why?* Hága: ICCT Research Paper. Online: https://doi.org/10.19165/2021.1.02

Dezső Tamás (2019): *Idegen (terrorista) harcosok az Iszlám Állam soraiban.* Kutatási vázlat. Migrációkutató Intézet. Online: https://migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2019/11/foreign_fighters_idegen_harcosok_dezso_tamas_1_v.pdf.

Fishman, Brian – Warius, Abdullah (2009): A Jihadist's Course in the Art of Recruitment. *CTC Sentinel,* 2(2), 10–12.

Hassan, Hassan (2015): The Secret World of ISIS Training Camps – Ruled by Sacred Texts and the Sword. *The Guardian,* 2015. január 25. Online: https://www.theguardian.com/world/2015/jan/25/inside-isis-training-camps

[50] Mironova 2021.

[51] Wagner 2022.

HEGGHAMMER, Thomas (2013): Should I Stay or Should I Go? Explaining Variation in Western Jihadists' Choice between Domestic and Foreign Fighting. *American Political Science Review,* 107(1), 1–15. Online: https://doi.org/10.1017/S0003055412000615

HINNANT, Lori – SCHEMM, Paul (2015): The Cost of Leaving Islamic State: Death or Jail. *AP News,* 2015. február 3. Online: https://apnews.com/72a622ef4c834acb8b9951263b7ff9d4

LEE, Alexander (2011): Who Becomes a Terrorist? Poverty, Education, and the Origins of Political Violence. *World Politics,* 63(2), 203–245. Online: https://doi.org/10.1017/S0043887111000013

MALET, David (2018): The European Experience with Foreign Fighters and Returnees. In RENARD, Thomas – COOLSAET, Rik (szerk.): *Who Are They, Why Are They (Not) Coming Back and How Should We Deal With Them?* Brüsszel: Egmont, 6–18.

MESQUITA, Ethan Bueno de (2005): The Quality of Terror. *American Journal of Political Science,* 49(3), 515–530. Online: https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2005.00139.x

MILLAR, Alistair (2017): *The European Union and the Global Counterterrorism Forum: The Importance of Continued Engagement.* CT Morse Counter-Terrorism Monitoring Reporting and Support Mechanism.

MIRONOVA, Vera (2021): *The Challenge of Foreign Fighters Repatriating and Prosecuting ISIS Detainees.* Middle East Institute Policy Center. Online: https://www.mei.edu/sites/default/files/2021-01/The%20Challenge%20of%20Foreign%20Fighters.pdf

NIELSEN, Nikolaj (2014): *EU States Adopt New Counter-Terrorism Plan.* Online: https://www.parlement.com/id/vjlbccvrllzj/nieuws/eu_states_adopt_new_counter_terrorism

PERLIGER, Arie – MILTON, Daniel (2016): *From Cradle to Grave: The Lifecycle of Foreign Fighters in Iraq and Syria.* West Point: Combating Terrorism Center at West Point.

PISOIU, Daniela – RENARD, Thomas (2022): *Responses to Returning Foreign Terrorist Fighters and Their Families.* Radicalisations Awerness Network. Online: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/7cbeded1-383c-4b58-b74b-88ececeb93fo_en?filename=ran_manual_responses_returning_foreign_terrorists_and_their_families_en.pdf

QUATREMER, Jean (2014): Djihadistes européens: le danger est assez important pour empêcher les services de renseignements de dormir. *Libération,* 2014. november 23. Online: https://www.liberation.fr/debats/2014/11/23/djihadistes-europeens-le-danger-est-assez-important-pour-empecher-les-services-de-renseignements-de-_1812980/

RENARD, Thomas (2023): *Europe and Its Returning Foreign Fighters: Overview of the Policy Response.* In CAPONE, Francesca – PAULUSSEN, Christophe – MIGNOT-MAHDAVI, Rebecca (szerk.): *Returning Foreign Fighters: Responses, Legal Challenges and Ways Forward.* Hága: Springer, 9–31. Online: https://doi.org/10.1007/978-94-6265-571-3_2

RENARD, Thomas – COOLSAET, Rik (2020): *From Bad to Worse: The Fate of European Foreign Fighters and Families Detained in Syria, One Year after the Turkish Offensive.* Egmont Institute. Online: https://www.egmontinstitute.be/app/uploads/2020/10/SPB130_final.pdf?type=pdf

TUFFT, Ben (2014): ISIS „Executes Up to 200 Fighters" for Trying to Flee Jihad and Return Home. *Independent,* 2014. december 29. Online: https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-executes-at-least-120-fighters-for-trying-to-flee-and-go-home-9947805.html

WAGNER Péter (2022): Rengeteg külföldi zsoldos harcol Ukrajnában. *Novekedes.hu,* 2022. március 11. Online: https://novekedes.hu/elemzesek/rengeteg-kulfoldi-zsoldos-is-harcol-az-orosz-ukran-haboruban

Egyéb források

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2178-as számú határozata

Az Európai Parlament és Tanács 2017/541-es számú irányelve a terrorizmus elleni küzdelemről és a 2002/475/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról és a 2005/671/IB tanácsi határozat módosításáról. 2017. március 15. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32017L0541

Global Counterterrorism Forum (2016): *Addendum to The Hague-Marrakech Memorandum on Good Practices for a More Effective Response to the FTF Phenomenon, with a focus on Returning FTFs.* Online: https://www.icct.nl/sites/default/files/2023-01/Addendum%20to%20The%20Hague-Marrakech%20Memorandum%20-%20ENGLISH.pdf

Global Counterterrorism Forum (2019): *The Hague – Marrakech Memorandum on Good Practices for a More Effective Response to the FTF Phenomenon.* Online: https://www.thegctf.org/documents/10162/140201/14Sept19_The+Hague-Marrakech+FTF+Memorandum.pdf

Szuhai Ilona

NŐI TERRORISTÁK. A DZSIHÁD FEMINIZÁCIÓJA[1]

A terrorizmus elleni globális háború megváltoztatta a biztonsági feltételeket, amelyek hatással vannak a terrorszervezetek működési lehetőségeire. Ebben a környezetben a szervezetek számára *előnyössé vált a nők alkalmazása* mind támogató, mind terrorcselekményt végrehajtó szerepben.[2] Ez a tendencia *a terrorizmus feminizációjára* utal.

A tanulmány célja a nők terrorizmusban játszott szerepének elemzése, valamint annak bemutatása, hogy milyen sztereotípiák segítették a nők részvételének növekedését a terrorizmusban. Van-e különbség a férfiak és a nők motivációja között? Mi volt az oka annak, hogy az Iszlám Állam (ISIL) korábban nem tapasztalt hatékonysággal tudta radikalizálni és csatlakozásra bírni a nőket? Egyes szerzők szerint annak megértése, hogy a női ágencia[3] mekkora területre terjed ki a szélsőséges szervezetekben, kulcsfontosságú *a szélsőségek jövőjének* megértésében.[4]

A nők és a szervezetek megváltozott motivációjának megismerése egyrészt a terrorellenes fellépés hatékonysága miatt, másrészt annak a folyamatnak a megszakítása miatt rendkívül fontos, amelynek során a terrorszervezetek toborozzák, alkalmazzák és abuzálják a nőket. A nők részvétele a terrorista szervezetekben növeli a fenyegetést a harcosok emelkedő száma, az aszimmetrikus taktikai előny, a nemzetközi médiafigyelem, valamint az emberekre irányuló sajátos pszichológiai hatás miatt.[5]

[1] Köszönetnyilvánítás: Köszönetet mondok Hegedűs Juditnak (tanszékvezető egyetemi docens, NKE RTK Rendészeti Magatartás-tudományi Tanszék) a pszichológiai fogalmak helyes értelmezésében nyújtott segítségért.

[2] Sutten 2009: 16.

[3] A tanulmány az ágencia fogalmát a hatékony cselekvésre való képesség, a személyes hatóerő, hatóképesség értelemben használja.

[4] Bloom-Lokmanoglu 2020: 11.

[5] Sutten 2009: 44.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_13

A KUTATÁS ÉS A MEGISMERÉS KORLÁTAI

A terrorizmus témájának természete miatt korlátozott az elsődleges forrásból származó információ beszerzése, elemzése, valamint kvantitatív és reprezentatív kutatások folytatása. A női terroristákkal foglalkozó kutatások többsége kvalitatív jellegű, főként interjúkra és személyes beszámolókra, esettanulmányokra, nyílt információforrásokra támaszkodik. A tanulmány ezért másodlagos forrásokat dolgoz fel, köztük olyanokat is, amelyek elsődleges források alapján készültek, mint Anne Speckhard,[6] az Erőszakos Szélsőségi Tanulmányok Nemzetközi Központjának (International Center for the Study of Violent Extremism, ICSVE) igazgatója által vezetett kutatások, illetve hasonló interjúk.[7]

Azért is fontos a személyes beszámolók megismerése, mert a médiában közölt információk torzítva szerepelhetnek. Erre világított rá Elizabeth Gardner tanulmánya, amelyben jelentősebb nemzetközi folyóiratokban megjelent, angol nyelvű, terrorista nőkről szóló 236 cikk tartalmi elemzését végezte el 2001 és 2005 között. Az újságokban a nők terrorizmusban történő részvételére a magyarázatok a vallási fundamentalizmustól a feminista büszkeségig terjedtek. A motivációk közül maguk a terrorista nők a legnagyobb arányban a *nacionalizmust,* a *vallási okot* és a *mártírium* iránti vágyat, kisebb arányban a rossz helyzetből történő menekülést jelölték meg. Ehhez képest az újságírók a bosszút, a nacionalizmust és a női büszkeséget, kisebb arányban pedig a mártírium iránti vágyat, a menekülést, illetve a becsület visszaszerzését adták meg, a vallási okot nem is jelölték. A terrorista nők, illetve az újságírók által megadott motivációs keret közötti eltérés azt sugallja, hogy a női terroristák ábrázolása a médiában *a valóság félremagyarázása* lehet. Amennyiben hozzávesszük a terrorcsoportok magyarázatait is, akkor a legnagyobb arányú közös indok csak a *nacionalizmus* volt a terrorista nők, az újságírók és a terrorszervezetek összehasonlítása alapján.[8]

TÖRTÉNELMI GYÖKEREK

A francia forradalom fontos kiindulópontja a terrorizmus és a gender perspektívának. A forradalom időszaka szorosan kapcsolódott a modern demokrácia és a modern

[6] Anne Speckhard több mint 800 terroristával, szélsőségessel, valamint családtagjaikkal és támogatóikkal készített interjút világszerte. Az elmúlt években 273 ISIL-t elhagyóval, visszatérővel és elítélttel, valamint 16 al-Shabaab-taggal készített pszichológiai mélyinterjút.

[7] Speckhard–Ellenberg 2020; Berko 2012; Szekely 2023.

[8] Gardner 2007: 919, idézi: Tamási 2009: 1–7.

média megalapításához. A nők szocializálódásának lehetőségeit csorbította, hogy 1793-ban megtiltották a női politikai klubok alapítását. A döntés szükségességét genderalapon, a nők politikában tanúsított bizarr és természetellenes viselkedésével, illetve alacsony szintű kapacitásával indokolták a következőkre vonatkozóan: tudás, koncentráció, illetve önfeláldozás.

Az akkori nézetek szerint a *férfi* a racionalitást, az aktivitást és a politikai hatalmat képviselte, a *nő* pedig az érzelmességet, a passzivitást és a visszafogottságot. A burzsoá gendermodellben az elvárás az volt, hogy a feleség segítse a férjét, a gyermekeikből jó republikánust faragjon, és *a politikába ne szóljon bele.* Ezek a sztereotípiákat teremtő nézetek befolyásolták a 19. és a 20. századot is, ennek ellenére a nők is szerepet játszottak politikai erőszakos tevékenységekben. A 19. század második felében az anarchista mozgalmakban férfiak és nők is részt vettek, feltételezések szerint az orosz anarchisták 25%-a nő volt. Az 1970-es években Németországban, Franciaországban, Olaszországban és Japánban egy sor mozgalomban férfiak és nők egyenlő partnerként tevékenykedtek.[9]

A burzsoá gendermodell mellett a női terrorizmus gyökerei is a francia forradalomhoz nyúlnak vissza. Abban az időszakban alakult ki a férfi és a női terrorista genderalapú ábrázolása, amely – Schraut és Weinhauer szerint – a terrorista közmédiában történő *jelenkori megjelenését* is befolyásolta. *Charlotte Corday* merényletét szimbolikus gyilkosságnak tartják, hiszen egy nő által elkövetett gyilkosság felkeltette a közvélemény érdeklődését, és híressé vált egész Európában, majd követőkre is talált. A 19. században a terroristák Charlotte Corday tradícióját folytatták, és *a modern terrorizmus alapító anyjának* tekintették.[10]

A nők részvétele a 20. századi szélsőséges szervezetekben

A következő rövid áttekintés azt vázolja, hogy már a korai szervezetekben is fontos szerepet játszottak a nők a világ több régiójában a csoportok megalapításától a terrorcselekmények végrehajtásáig.

1921 és 1931 között a fehér felsőbbrendűséget hirdető Ku-Klux-Klan női szárnya több mint félmillió tagot vonzott. A nők hozzájárultak az erőszak normalizálásához, ugyanis abban az időszakban széles körű lincselési kampányok zajlottak.[11] Az 1960-as években a nők főként kisegítők, beszerzők, ápolónők, háztartásvezetők és szeretők voltak. Ezek a szerepek azonban a későbbiek folyamán bővültek.

[9] Schraut–Weinhauer 2014.
[10] Schraut–Weinhauer 2014: 20.
[11] Bigio–Vogelstein 2019.

1966 és 1976 között a baloldali terrorszervezeteknél a nők kiemelkedő szerepet játszottak, még vezetővé is válhattak.

A Vörös Hadsereg Frakció (Rote Armee Fraktion – RAF) vezérkarának 60%-a nő volt, és az aktivisták, illetve a támogatók nagy százalékát is nők alkották. A RAF, az olasz Vörös Brigádok (VB) és a Prima Linea (Első Vonal) több női alapítóval indult, és vezetőként is alkalmazott nőket. Az ETA (Euskadi Ta Askatasuna – Baszkföld és Szabadság) baszk terrorszervezetnek is volt női irányítója egyes időszakokban.[12] A VB fenntartotta a nemi egyensúlyt, és a nők nagyobb felelősséget is vállalhattak a csoport szervezésében, mint más szervezeteknél.[13]

1970 és 1980 között a latin-amerikai felkelők 30, illetve 50%-a volt nő. A Prima Linea szervezetnél a nők 20%-a közvetlen harcokban vett részt. A Zapatista Nemzeti Felszabadító Hadsereg szervezetnek női vezetője is volt.[14] A Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erőknél (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia – FARC) a nők közel 40%-a minden műveleti területen szerepet játszott, még harciegység-vezetők is voltak.[15]

A Japán Vörös Hadsereg vezetője nő volt. Az amerikai Weather Underground radikális baloldali szervezet, valamint a szintén amerikai szélsőséges csoport, a Symbionese Liberation Army, illetve a Rote Zora tagjainak többsége is nő volt. A kurd etnoszeparatista mozgalomban, a Kurdisztáni Munkáspárt (Partiya Karkerên Kurdistan – PKK) szervezetében már a kezdetektől nők is részt vettek az akciókban, kiképzésük megegyezett a férfiakéval.[16]

A mai vallásalapú terrorizmus inspirációja kifejeződik ezeknek a korai szervezeteknek a történetében. A korai terroristakövetelések, mint a nyilvánosság, a gyermekek oktatása, a külföldi megszállók elleni fellépés, támadások a kollaboránsok ellen, mind *hasonlók* azokhoz a taktikákhoz, amelyeket Izraelben, Srí Lankán, Csecsenföldön, Irakban és Afganisztánban alkalmaztak a 21. század elején.[17] Úgy is fogalmazhatunk, hogy „a múlt lázadói olyan jogokért harcoltak, amelyek ma már természetesek számunkra".[18]

[12] Tamási 2013: 71.
[13] Cragin–Daly 2005: 5.
[14] Tamási 2013: 71.
[15] Bigio–Vogelstein 2019: 3.
[16] Tamási 2013: 88.
[17] Bloom 2011: 10.
[18] Bartkó 2011: 66.

A KURDISZTÁNI MUNKÁSPÁRT EGYENLŐSÉGI POLITIKÁJA

Számos szervezet nőpolitikáját lehetne elemezni, azonban a PKK-ról érdemes bővebben említést tenni. A PKK politikai célja a kurdok nemzeti felszabadítása. A kurdok mintegy 30 milliós etnikai csoportot alkotnak Irakban, Iránban, Szíriában és Törökországban. Egy fegyveres militáns csoportnál – főként a Közel-Keleten – szokatlannak számít, hogy a politikai célja mellett *a nemi egyenlőség és a nők felszabadítása* alkotja a szervezet központi ideológiai karakterét. Ora Szekely a PKK-hoz közel álló civil politikai mozgalmak tagjaival, valamint korábbi PKK-harcosokkal készített interjúk alapján megállapítja, hogy a terrorszervezetet nemcsak a kurd politikai szervezetektől (KPD, PUK),[19] hanem más baloldali csoportoktól (PFLP, DFLP)[20] is megkülönbözteti a nemi egyenlőség iránti elkötelezettség.[21]

Már a szervezet megalapításánál és korai irányításánál is szerepe volt a nőknek, akik mind a politikai, mind a katonai szárnyhoz csatlakoztak. A baloldali csoport 1984-ben kezdte meg a fegyveres harcot a török kormány ellen. Az 1990-es évekre a kurd terrorista csoport csaknem húszezer fős volt, mintegy 30%-uk volt nő, 2007-re azonban a nők aránya 20%-ra csökkent az ötezer fős szervezetben. Öngyilkos merényleteket 1996 és 1999 között húsz alkalommal követtek el, ebből tizenegyszer nő volt az elkövető. A kurd nők számára a PKK alternatívát jelentett, ahol a tradicionális anyaszerepet a harcos szerepre cserélhették, és megszabadulhattak a szigorú előírásoktól (például a szabad mozgás korlátozása, ruházatviselési szabályok, munkavállalás korlátozása), a kényszerházasságtól és a sok gyerek szülésének kényszerétől.[22]

A török állam és a PKK közötti konfliktusok miatt a nők csatlakozása a PKK-hoz ugrásszerűen növekedett az 1980-as években. A szervezet egyenlőségi ideológiája összekapcsolódott *a nők ágenciájával,* amely egy belülről induló, *bottom-up átalakulást* indított el, amelynek eredményeként a nők ügye az 1990-es évekre az ideológiai platform, valamint a belső stratégia jelentős részét uralta. A nők jelenlegi létszáma a PKK-ban bizonytalan, a nyilvános hivatkozások leggyakrabban 40%-os arányt említenek. A szervezet politikai vezetésében jelentős erőt alkotnak a nők. Az alapokmány előírja, hogy minden vezető pozíciót a férfiak és a nők közösen töltsenek be, valamint a nők létszámát érintően minimum *40%-os kvótát* határoz meg.[23]

[19] Iraqi Kurdish Democratic Party, KPD; Patriotic Union of Kurdistan, PUK.

[20] Popular Front for the Liberation of Palestine, PFLP; Democratic Front for the Liberation of Palestine, DFLP.

[21] Szekely 2023: 434.

[22] Tamási 2013: 72.

[23] Szekely 2023: 436.

MOTIVÁCIÓK

Számos politikai, társadalmi, pszichológiai és kulturális típusú motiváció létezik, amely arra ösztönöz egyéneket, hogy terrorszervezetek tevékenységében vegyenek részt. Ezek a motivációk az egyén és a szervezet szintjén eltérhetnek, azonban a terrorista eredményes asszimilációja miatt motivációjának összhangban kell lennie a csoport ideológiájával és akcióival. A terrorszervezetek eredményesen fordítják a saját hasznukra a hagyományos gendersztereotípiákat akár a propaganda, a toborzás, akár a stratégia területén. Ezek a sikerek előrevetítik a nők alkalmazásának folytatását a jövőben.

Egy terrorszervezet minden tagja kapcsolódik az erőszakhoz, hogy teljesítse a saját akaratát vagy a hitét, ezért az adott szervezeten belül több egyéni és szervezeti ideológia és motiváció is hatással van a terrorcselekményekre.[24] A nők szerepét ezért *egyéni és szervezeti dimenzióban* vizsgálja a tanulmány, ugyanis nemcsak a nők szerepe változhat a terrorizmusban, hanem a terrorszervezetek attitűdje is átalakulhat annak révén, hogy nők is részt vehetnek terrorcselekmények elkövetésében.

Egyéni dimenzió, ágencia

A nők terrorista szervezetekben betöltött szerepe és tevékenysége egyre *sokrétűbbé válik,* nagyrészt annak eredményeként, hogy a terrorszervezetek változó környezetben és változó feltételek mellett működnek.[25]

Minden országot számos olyan hatás ér, amely befolyásolja a nők társadalmi szerepét az adott kultúrában. Ilyen hatás lehet a vallás, a tradíció, a társadalom vagy a kormányzás típusa, illetve a törzsi szövetség.[26] A közel-keleti társadalmak *tradicionális* berendezkedésűek, *hierarchikus* felépítésűek, és a *nemek közötti egyenlőtlenség* jellemzi őket. A neopatriarchális állam számos tekintetben nem más, mint a tradicionális patriarchális szultanátus modernizált változata.[27] A közel-keleti térség különálló fejlődési utat járt be annak eredményeként, hogy a globalizáció révén világméretűvé váló demokratizációs hullám érintetlenül hagyta a Földközi-tenger keleti és déli partját.[28] Csicsmann László szerint az iszlám és a demokrácia közötti szintéziskeresésben különleges helyet foglal el *a nők helyzetének kérdése*. Általában „az iszlámot és

[24] Bizovi 2014: 15.
[25] Sutten 2009: 29.
[26] Sutten 2009: 45.
[27] Csicsmann 2008: 119.
[28] Csicsmann 2008: 71.

a feminizmust egymást kizáró fogalmaknak tartják, azonban a nőkkel szembeni diszkrimináció idegen a *Korán* által lefektetett etikai normarendszertől, amely nem hierarchizálja a társadalmat nemek szerint. Ebből adódóan a nők teljes jogú és teljes értékű tagjai a társadalomnak, azonban a kalifátusok idején a 7. századi iszlámtól idegen elemek kerültek alkalmazásra, és ezzel jelentősen eltértek a *Korán* által lefektetett eszményképtől. A 21. század küszöbén egy új fogalom jelent meg a muszlim politikai gondolkodásban, az iszlám feminizmus."[29]

Egyes országokban történtek előrelépések a nők jogait érintően, számos civil szervezet küzd az emberi jogokért, így a nők jogaiért, azonban az Arab Barométer közel-keleti és észak-afrikai (Middle East and North Africa – MENA-) országokban végzett felmérései alapján a Covid-világjárvány előtti időszakban többen támogatták, hogy a nők több területen egyenlő jogokkal rendelkezzenek, viszont a legtöbben úgy gondolták, hogy *nem kellene azonos jogokat biztosítani* számukra a magán- és a közszférában. A nőknek továbbra is küzdeniük kell a strukturális akadályokkal a legtöbb MENA-országban, hogy a pandémia után visszatérjenek a munkaerőpiacra.[30]

A nők különféle kulturális státuszából az is adódik, hogy nehéz általánosan meghatározni a terrorizmusban történő részvételük motivációját. Ez megnehezíti a profilalkotók munkáját is. A *profiltechnikát* az FBI elsősorban a sorozatgyilkosok felkutatására dolgozta ki. A *profil* a bűnelkövetők markáns, közös személyiségjegyei alapján előzetesen megrajzolt képe, amely a terrorcselekmények potenciális elkövetőinek, köztük az öngyilkos merénylők beazonosításának egyik módszere lehet, azonban a sztereotípiák, külső jellemvonások alkalmazása miatt félrevezető lehet a módszer. „Az új típusú terrorista ugyanis világpolgár, iskolázott, jártas az elektronikus pénzműveletekben, valamint az internet világában, igyekszik beolvadni a környezetébe, és türelemmel várja a megfelelő pillanatot. Eredményesebb lehet ezért a motivációt és a viselkedési jegyeket feltérképező profilok megalkotása."[31]

Érdemes ezért tanulmányozni Sue Mahan és Pamala Griset megállapításait. A szerzők a gender és a terrorizmus kapcsolatának kutatása alapján négy kategóriába sorolták a nők szerepét.[32]

[29] Csicsmann 2008: 113.
[30] Al-Shami–Robbins–Bampton 2023.
[31] Zsifkó 2008: 4.
[32] Mahan–Griset 2008: 28.

1. táblázat: A nők szerepe a terrorista szervezetekben

Szimpatizánsok alapvető logisztikai támogatás, pénz, idő, élelem, biztonságos menedék, szexuális kapcsolat férfi terroristákkal	**Kémek** titkos üzenetközvetítés, információgyűjtés, csaliként működés
Harcosok terrorcselekmények végrehajtása, fegyver- és bombakészítés	**Domináns erők** vezető szerep, stratégia kialakítása

Forrás: Mahan–Griset 2008: 15, idézi: Sutten 2009: 28.

A *szimpatizánsok* az alapvető logisztikai támogatást biztosítják a terrorszervezetek számára, úgymint pénzeszközök, idő, ruházati és élelmiszer-ellátás, valamint biztonságos menedék. A *kémek* aktívabb szerepet játszanak, és küldetéseket teljesítenek, úgymint titkos üzenetközvetítés, titkos információszerzés, illetve csaliként (akik bevonzzák a férfi tagokat) szolgálják a terrorszervezetet. Ezek a szerepek rendkívül fontosak a csoport működőképessége szempontjából. Gyakran olyan nők látják el a szimpatizáns és a kém szerepét, akiknek apja, férje, testvére vagy fia csatlakozott a terrorista szervezethez.

A női harcosok és a domináns erők még aktívabbak, még vezető szerepet is elláthatnak. A *harcosokat* fegyverhasználatra, bombakészítésre, valamint terrorcselekmények végrehajtására is kiképzik. A női harcosok férfi társaik oldalán harcolnak, azonban nem válhatnak vezetővé, és szinte semmiféle beleszólásuk nincs a stratégia kialakításába. A *domináns erők* viszont kiemelkedő szerepet játszanak a terrorszervezet vezetésében és a stratégia, illetve az ideológia meghatározásában.[33]

A nők *önként vagy kényszer hatására* csatlakozhatnak a terrorista szervezetekhez. Az önkéntességet ugyanakkor ketté kell választani, mert az *önkéntes csatlakozás* mellett létezik a kényszer utáni *önkéntes visszatérés*.

Sok nő *önként,* tudatos és saját döntése alapján[34] csatlakozik a szélsőséges csoportokhoz hasonló ideológiai elkötelezettség vagy társadalmi okok miatt, mint a férfiak. Néhány szerző szerint azért *nincs különbség* a férfiak és a nők motivációja között, mert mindannyian azonos helyzetbe kerülnek a közös ellenség miatt, ezért eltűnnek a hagyományos szerepeknél tipikusnak számító különbségek. Ami megmarad, az a megtorlás iránti vágy, és a militáns szervezetekre jellemző hierarchia átveszi a genderhierarchia helyét.[35] Figyelembe kell venni ugyanakkor azokat a genderszempontokat, amelyek a patriarchális társadalomban a nők jogait érintik.

[33] Sutten 2009: 29.
[34] Szuhai 2016: 175.
[35] Szuhai 2017: 263.

Többen abban a reményben csatlakoznak, hogy nagyobb szabadságot kapnak, és hozzáférnek bizonyos forrásokhoz, lehetőségekhez.

Anne Speckhardnak több nő úgy nyilatkozott, hogy látták a tv-ben, hogy támadás éri a muszlim közösséget (umma), ezért önként akartak csatlakozni az ISIL-hez[36]. Ezt a jelenséget több szerző is megfogalmazta: amikor az emberek úgy tekintenek magukra, mint *a fenyegetett közösség tagja,* úgy érzik, hogy veszteséget szenvednek, és ez motiválja őket a szélsőséges szervezethez történő csatlakozásra.[37]

Az ISIL a területi visszaszorulása ellenére még ma is *vonzza a nyugati nőket.* 2014 és 2018 között csak az ISIL 6451 támadást hajtott végre. Még a 2017 és 2019 között elszenvedett területi veszteségek ellenére is csupán 2021 első felében 1414 támadást követtek el.[38] A közelmúltban éppen *Budapesten fogták el* azt a belga–marokkói nőt, akit megalapozottan azzal gyanúsítottak, hogy az ISIL még mindig működő kisebb csoportjaival akarta felvenni a kapcsolatot a szíriai hadműveleti területen. Nem zárható ki, hogy a tevékenységükben is részt akart venni.[39]

A *kényszerített csatlakozás* történhet úgy, hogy a terroristák elrabolják a nőket, és bizonyos módszerekkel a szervezet szolgálatára kényszerítik őket, vagy egyes családok eladhatják a lányokat a szervezetnek. Olyan esetek is előfordulnak, hogy *eredetileg kényszer* hatására vesz részt egy nő a terrorcsoport tevékenységében, majd visszakerül a saját konzervatív közösségébe. Ott azonban a társadalmi normák változatlanok. A terroristák által elkövetett szexuális erőszak stigmája marginalizálhatja a nőket a gazdasági szférában, elszigeteltséget, a házassági esélyek elvesztését, valamint élethosszig tartó szegénységet eredményezhet. Az elutasítás és a kilátástalanság miatt sokan *önként visszatérnek* a terrorszervezethez. Azok a nők, akik erőszakos politikai csoportokhoz csatlakoztak, mint a FARC Kolumbiában és a Tamil Tigrisek Srí Lankán, arról számoltak be, hogy a tagság *nagyobb szabadságot biztosított* számukra, mint amit a konzervatív társadalomban kaphattak. A női harcosok önként történő visszatérésének tendenciája a Boko Haramnál (BH) és a FARC-nál figyelhető meg.[40] A társadalmi vagy politikai nyomás és a gazdasági lehetőségek mellett azért is csatlakoznak a nők a BH-hoz, hogy vallási *oktatásban* részesüljenek egy olyan régióban, ahol a lányok csupán 4%-ának van esélye a középiskola elvégzésére.[41]

[36] Islamic State of Iraq and the Levant: Iraki és Levantei Iszlám Állam.

[37] Tezcür 2016: 250; Szekely 2023: 438.

[38] Start (2022): *Global Terrorism Database 1970–2020.* (2022). Online: https://www.start.umd.edu/gtd

[39] Szemán 2023.

[40] Bigio–Vogelstein 2019: 7.

[41] Bigio–Vogelstein 2019: 4.

Az *önkéntes visszatérés* jelenségének ismerete azért is fontos, mert nem mindegy, hogy milyen fogadtatásban és igazságszolgáltatásban részesül az a közel 10 ezer nyugati nő, aki a gyerekeikkel együtt táborokban várakozik a közel-keleti térségben. Még viszonylag kevesen tudtak visszatérni hazájukba.[42] Ezek a nők erősen megosztottak, egy részük már nem akar az ISIL-nek dolgozni, arra vár, hogy hazatérhessen. A realitás 2023-ban azonban az, hogy a nők másik része *mindent* megtesz azért, hogy támogassa a kalifátust. Ebbe a „mindenbe" az ISIL új ötletének megvalósítása is beletartozik, amely szerint az időközben pubertáskort elért fiúgyerekeket arra használják, hogy ők legyenek az ISIL iránt elkötelezett nők *ideiglenes férjei,* akiknek minél több gyermeket szülnek.[43]

Azokban az országokban, ahol a szélsőséges szervezetek biztonságos menedéket találnak, és a terrorizmus a mindennapi élet része, ott a *társadalmi környezet* is a terrorizmus támogatása felé sodorja a nőket. A patriarchális társadalom által elnyomott nő számára vonzó lehet egy olyan szerep, ahol ő lehet a középpontban, számít, hogy mit tesz, ő irányíthat, a cselekményén múlik emberek élete, valódi tettel járulhat hozzá az ideológia érvényesüléséhez, a szent ügy szolgálatához. Ez az *ágenciaélmény,* a személyes hatóképesség átélése nem elhanyagolható szempont az ilyen helyzetben élő nők személyes pszichológiai motivációinak vizsgálatakor.

Szervezeti dimenzió, a dzsihád feminizációja

Az egyén motivációját befolyásolják annak személyiségjegyei, szubjektív környezete és az adott szervezethez tartozása is. Az egyéni motiváció mellett a terrorszervezetek is rendelkeznek önálló motivációval, amely az adott személyek, csoportok konkrét akciókra történő kijelölésében mutatkozik meg, vagyis a csoportokat a *taktikai* megfontolás, illetve a *lélektani* és a *médiahatás* keltésére irányuló akarat motiválja.[44]

Szervezeti szempontból fontos a gender és a terrorizmus kapcsolata, mert a szélsőséges csoportok és hálózatok stratégiai előnyként alkalmazzák a genderszempontokat mozgósításra és toborzásra, valamint a szervezeti legitimáció erősítésére. A nők alkalmazásában döntő a *meglepetésfaktor, a sokkhatás,* ezzel növelik az aszimmetrikus taktikai és a stratégiai *előnyüket,* így az akcióik eredményesebbek lehetnek, mint ha férfiakat alkalmaztak volna. A nők alkalmazásának másik haszna a *nemzetközi média figyelme.*

[42] Lásd: Europol 2022: 35.
[43] Speckhard 2023.
[44] Zsifkó 2008: 3.

A *meglepetésfaktor* a fő oka annak, hogy a terrorszervezetek egyre több nőt vonnak be a csoportba, hiszen a tapasztalatok alapján a nők nagyobb valószínűséggel jutnak át a biztonsági ellenőrzéseken, mert nem keltenek gyanút. Erre több példát lehet említeni, talán a legismertebb a tamil Danu nevű nő, aki rajongónak adta ki magát, és a célpontja, Radzsiv Gandhi közvetlen közelébe jutva megölte őt.

A női harcosok alkalmazásával függ össze, hogy több konfliktussal érintett országban jelentős probléma *a biztonsági deficit.* A *női állomány hiánya* a biztonsági erőknél olyan nemzetbiztonsági kockázatot teremt, amelyet a terrorcsoportok ki tudnak használni. Globálisan a rendőri erőknél csak 15% a női állomány, Pakisztánban mintegy 2%, Bangladesben kevesebb mint 7%, és Indiában kevesebb mint 8%. A női biztonsági személyzet hiánya azt eredményezi, hogy a női harcosok el tudják rejteni a robbanószereket a ruhájuk alatt, mert biztosak lehetnek abban, hogy nem találkoznak női személyzettel, aki megmotozhatná őket.[45]

A szervezetek előnyként használják ki a nők ártatlan státuszát a társadalomban, és ez előnyt jelent a szervezet számára küldetésük teljesítésében. A deviáns nő jellemzőit felnagyítja a média, mert a nő, aki erőszakos cselekményt követ el, vagyis hogy a nő az erőszak képviselője, az teljes mértékben ellentétes a nőiességgel összefüggő elvárásokkal. A sokkhatás mellett a női terrorista óriási médiafigyelmet szerez, ezen keresztül biztosítja a szervezet üzenetének széles körű terjesztését, és eléri a csoport célját.

A terrorszervezetek előszeretettel toboroznak *különleges képességekkel* rendelkező személyeket, akik be tudnak jutni bizonyos helyszínekre, vagy képzettségük, családi kapcsolataik, illetve fizikai megjelenésük segítségével támogatni tudják a terrorszervezet célját.[46] Különleges szakértelemmel rendelkezett Aafia Siddiqui is, akit Lady al-Káida néven ismertek. Valószínűleg logisztikai és technikai támogatást nyújtott az al-Káida részére annak köszönhetően, hogy bombakészítéssel kapcsolatos műszaki és vegyi ismeretekkel rendelkezett. 2008-ban tartóztatták le az amerikaiak, ezt követően több dzsihádista csoport is követelte a szabadon engedését.[47] A Sabiha nevű nő több példát is megtestesít. Először is a speciális szakértelme miatt „Mérnök" volt az álneve, mert robbanószer-szakértőként vett részt számos, izraeli állampolgár elleni terrortámadásban, ezenfelül másokat is megtanított robbanóövek és bomba készítésére. Ezért is ítélték el. A másik ok, amiért megtestesíti a fanatista „küldetéstudatot", hogy a letartóztatásakor várandós volt, de ez sem akadályozta küldetése teljesítésében.[48] Ki feltételezné egy várandós nőről, hogy bombákat gyárt? Erre a fa-

[45] Bigio–Vogelstein 2019: 8.
[46] Bizovi 2014: 20.
[47] Bizovi 2014: 39.
[48] Berko 2012: 46.

natizmusra utal Christian Lochte[49] figyelmeztetése: „Akinek kedves az élete, az a női terroristákra lőjön először." Lochte szerint a női terroristák azért veszélyesebbek, mint a férfiak, mert *érzelmileg elkötelezettebbek* a céljaik iránt.[50]

A női résztvevők számának növekedésével együtt *több női brigád* is működik a terrorszervezeteken belül. Erre egy példa a nőkből álló Hatiba Nuszajbah nevű, mintegy százfős egység Rakkában. A női zászlóalj 2017-ben alakult meg az ISIL nőtagjainak kiképzése céljából. Egy amerikai nő, Allison Fluke-Ekren képezte ki a tagokat automata fegyverek, gránátok és robbanómellények kezelésére. Húsz év büntetést kapott ezért a tevékenységért.[51] Megemlíthető még az ISIL erkölcsrendőrsége, a nőkből álló al-Kansza Brigád is, amelynek a feladata, hogy betartassa a nőkkel a vallási szabályokat.

Annak ellenére, hogy a szervezetek nem adják ki a stratégiai terveiket, a női tagokkal is rendelkező terrorcsoportok jelentős eredményei azt a valószínűséget jelzik, hogy *továbbra is alkalmazni fogják a nőket.*[52] Az egyre növekvő számú áttért és született muszlim nő toborzásával és önkéntes csatlakozásával a terrorszervezetek *feminizálják a dzsihádot.*[53]

A nők intézményesített leigázása és abuzálása

Számos szélsőséges csoport stratégiailag és pénzügyileg is hasznot húz *a nők leigázásából és abuzálásából.* Az emberkereskedelmet új tagok szerzésére és a műveletek finanszírozásának eszközeként használják. Nemcsak a toborzással vagy a nők bevetésével kapcsolatos módszereket veszik át egymástól a szervezetek, hanem a pénzszerzéshez *a nők abuzálásának intézményesített* gyakorlatát is. Az ISIL szisztematikusan adja-veszi a jezidi, a keresztény, a síita és még a szunnita nőket és kislányokat is. A szervezet férfiak ezreit toborozza azzal, hogy elrabolt *nőket kínál* feleségnek számukra. Emellett jelentős bevételre tesz szert szexkereskedelemmel, szexrabszolgasággal, valamint *váltságdíj* követelésével. Az ENSZ becslései szerint csak 2013-ban mintegy 40 millió dollárt szerzett az ISIL a váltságdíjakból.

[49] Christian Lochte (1935–1991) a Hamburgi Alkotmányvédelmi Hivatal vezetője volt 1981-től 1991-ig. Támogatta a párbeszéd megkezdését azokkal a terroristákkal, akik korábban a Vörös Hadsereg Frakcióhoz csatlakoztak, azonban már megváltoztak a politikai nézeteik.

[50] Schraut–Weinhauer 2014: 21.

[51] MTI 2022.

[52] Bizovi 2014: 58.

[53] Perešin 2019: 109.

Ezeket a módszereket más terrorcsoportok is *átveszik* Ázsiában és Afrikában egyaránt. Említhetjük a Tehrik-i-Taliban Pakistan (TTP – Pakisztáni Tálib Mozgalom) csoportot, ahol a nők közvetlen toborzása műveleti tevékenységek végrehajtására a szervezet taktikájának veszélyes, ezzel együtt a dzsihádista erőszak természetének lehetséges megváltozását jelzi Pakisztánban. A TTP is ki akarja használni a női biztonsági állomány hiányát, hiszen *csak nők vizsgálhatják át a burkát viselő nők ruházatát*. Az ISIL a „franchise-terrorizmus" ékes példája, Pakisztánban is meg akarja alapozni a jelenlétét, ezért a nők toborzásában is megjelenő *versengés* elmélyíti a militáns rivalizálást, amelynek szélesebb körű biztonsági következményei is lehetnek. A kompetitív környezet a *dzsihádista szervezetek játszóterévé* teszi Pakisztánt, abban versenyeznek, hogy *ki toboroz több nőt, ki robbant többet, és ki szed több áldozatot*.[54] Észak-Nigériában a BH stratégiai célból rabol el fiatal lányokat, majd bűncselekmények elkövetésére, illetve öngyilkos küldetésbe *kényszerítik* őket. 2014-ben, amikor a terrorszervezet iskolás lányokat rabolt el, szintén azt feltételezték, hogy terrorcselekmények elkövetésére fogják őket alkalmazni. Az ISIL módszeréhez hasonlóan a BH jövedelemszerzés céljából is rabol nőket és lányokat.[55]

Médiadzsihád

Közismert, hogy az ISIL milyen ígéretekkel, milyen hatékonyan és eredményesen alkalmazza a közösségi médiát, különösen a nők toborzására. A médiadzsihád arénájában az ISIL mellett előretört a Fursan al-Tarjuma is. Ez a szervezet minőségi infografikákkal és poszterekkel ábrázolja a dzsihádot, mint kötelezettséget, és arra ösztönzi a támogatókat, hogy a világ minden részén hajtsanak végre támadásokat. A csoport háttérapparátusa, illetve többnyelvű elérhetősége fellendíti a toborzást, és pénzügyi bevételt eredményezhet, valamint támadásokra ösztönzi akár az autonóm terrorista sejteket, akár az egyéni elkövetőket. *Nehéz fellépni ellene*, mert számos platformon elterjedt, és a propagandisták a világ minden táján megtalálhatók.[56]

Női terrorista sejtek

Ma a nők által vezetett támadások száma növekszik, számos női szélsőséges sejtet számoltak fel az elmúlt években. A két véglet: egy tíz nőből álló csoport, akik

[54] Jadoon–Mahmood 2017.
[55] Bizovi 2014: 57.
[56] Webber–Garofalo 2023.

Marokkóban robbanószer készítéséhez használt vegyszereket szereztek be, illetve egy nő, aki a két lányával együtt turisták ellen tervezett támadást Londonban a Nemzeti Múzeumnál.

Az ISIL több tucat nőt *inspirált* arra, hogy a szervezet nevében terrorcselekményeket kövessenek el Európában. A feltételezések szerint egy nőkből álló terrorista sejt számos támadást tervezett Franciaországban, 2016 szeptemberében. A gyanúsítottak főként online radikalizálódtak, és a közösségi média nélkülözhetetlen volt a toborzásukhoz és a tervezéshez. Az ISIL virtuális képviselője irányította a tevékenységüket. A tervezett cselekmények nem valósultak meg, azonban az ISIL arra használta fel a nők elkötelezettségét, hogy megszégyenítse a férfiakat, és így terrorcselekmények hullámát *idézze elő* a támogatók között.[57] Ez az eset is azt támasztja alá, hogy több nyugati nő eleget tesz az ISIL korábbi felhívásának, amely szerint, akik nem tudtak a kalifátus területére utazni, azok annyi *terrorcselekményt kövessenek el a saját környezetükben,* amennyit csak tudnak.[58]

2014 januárja és 2018 áprilisa között 33 különböző összeesküvésben vettek részt nők öt európai országban (Belgium, Dánia, Egyesült Királyság, Franciaország és Németország). Ebben az időszakban az első nőkből álló terrorista sejtet 2014 augusztusában számolták fel. Három tinédzser lány a közösségi médián keresztül tervezgetett öngyilkos merényletet a lyoni zsinagóga ellen. Az első nő, aki sikeresen végrehajtott egy ISIL-hez kötődő támadást, egy 15 éves német–marokkói lány volt, akit hat évre ítéltek el, mert leszúrt egy rendőrt Hannoverben.[59]

A terrorista sejtek felszámolása ellenére valószínűnek tűnik, hogy az ISIL folytatni fogja azt a gyakorlatot, hogy *nőket alkalmaz* terrorcselekmények elkövetéséhez Európában. Arra is számítani lehet, hogy növekszik a női terrorista sejtek száma, különösen azért, mert az ISIL 2017 óta nyíltan arra ösztönzi a muszlim nőket, hogy teljesítsék a kötelezettségüket, és *támogassák az ügyet minden fronton.*[60] Az Europol adatai szerint dzsihádista terrorcselekmény gyanúja miatt 260 személyt vettek őrizetbe 2021-ben az EU-tagállamokban. Az őrizetbe vett dzsihádista gyanúsítottak 80%-a férfi volt. Terrortámadás tervezése vagy előkészítése miatt 19 főt tartóztattak le. Az egyéni elkövetők főként a dzsihádista és a szélsőjobboldali terrorizmushoz, valamint az erőszakos szélsőséghez köthetők.[61]

[57] Simcox 2018: 21.
[58] Szuhai 2017: 263.
[59] Simcox 2018: 21.
[60] Simcox 2018.
[61] Europol 2022: 26.

AZ EGYÉNI ÉS A SZERVEZETI MOTIVÁCIÓK TALÁLKOZÁSA

Az egyéni és a szervezeti motivációk legeredményesebb találkozása a speciális és hatékony merénylő, az *öngyilkos robbantó* alkalmazásában nyilvánul meg. A közel-keleti térséggel kapcsolatosan a nyugati átlagember emlékezetébe már a 2000-es évek elején bevésődött az öngyilkos merénylő képe.[62] 1985 és 2006 között a több mint 220 női öngyilkos merénylő az összes támadás 15%-át hajtotta végre. Ettől az időszaktól kezdve növekedni kezdett *a muszlim női önrobbantók* száma.[63] A szakirodalom szerint a nem állami szereplők terrorizmusának globalizációja, illetve a terrorszervezetek hálózatosodása miatt az öngyilkos merénylők száma növekedni fog, ami a női terroristák számának növekedését is jelenti. Ez abból az előnyből is származik, hogy a női önrobbantók könnyebben elkerülik a biztonsági ellenőrzést, a ruházat átvizsgálását. Tamási Erzsébet megfogalmazásában: „terhesnek látszó nők fátyolban, csadorban, nők tűsarkúban és kiskosztümben, és robbantanak gyerekek, nagymamák is".[64] Vagyis a női önrobbantók *beleolvadnak abba a társadalomba*, amely ellen a támadást elkövetik. Alacsony költséggel, alacsony szintű technikával és alacsony kockázattal járó fegyverek, amelyek *maximalizálják* a pusztítást, és sokkhatást érnek el.[65] Az öngyilkos robbantó egy *aggyal rendelkező fegyver,* amely alkalmazkodni tud a szituációnak megfelelően, a célpont elérése érdekében. Ez megnehezíti a biztonsági erők munkáját a felderítésben, mert amikor a detonátor valami miatt nem lép működésbe, a terrorista más módszerrel aktiválhatja a pokolgépet. Az önrobbantók felhasználhatnak számos mindennapi szituációt a minél nagyobb pusztítás érdekében. Ez volt látható az IRA[66] módszerénél, amikor kismamaruha alá rejtették a robbanószerkezeteket, vagy a babakocsiban tolták a bombát a tömegbe. A módszert az iraki nők is átvették, amikor a merénylő beállt a munkára várakozók közé, és ott robbantott.[67]

A női öngyilkos támadások átlagosan *végzetesebbek,* mint a férfiak által elkövetett cselekmények. Öt terrorcsoport vizsgálata alapján megállapították, hogy a nők által végrehajtott robbantás átlagosan 8,4 áldozatot, míg a férfiak által elkövetett cselekmény 5,3 áldozatot követelt.[68]

62 Csicsmann 2008: 91.
63 Tamási 2013: 72.
64 Tamási 2013: 22.
65 Knop 2007: 412.
66 Irish Republican Army: Ír Köztársasági Hadsereg.
67 Farhana 2005.
68 Bigio–Vogelstein 2019: 4.

Bár a Hamászt konzervatív szervezetnek tartják, az mégis alkalmaz és alkalmazott nőket a propaganda terjesztésére, logisztikai feladatok ellátására, valamint a meglepetésfaktor növelése érdekében öngyilkos merényletek végrehajtására. Ahlam al-Tamimi példája rácáfol azokra a sztereotípiákra, amelyek szerint a nők képviselik a gyengébb nemet, és eredendően békésebbek férfitársaiknál. Ő volt a felelős Izrael történetének egyik leghalálosabb támadásáért, amikor egy időzített eszköz korábbi kudarca miatt *váltott az öngyilkos merényletre.* Al-Tamimi tervezte meg 2001-ben azt a merényletet egy pizzéria ellen, amely 15 halálos áldozatot követelt (köztük nyolc gyermek), és amely során 150 ember sebesült meg. A nő a börtönévei alatt vált *a palesztin ellenállás szimbólumává,* és a Hamász új, női arca lett.[69]

Sokan próbálják megérteni, hogy mi sodorhat az önrobbantásig egy embert. Traumatizált palesztinokkal folytatott interjúk során kiderült, hogy milyen könnyű önként vállalni az öngyilkos küldetést, amikor valaki már lelkileg érzéketlen a poszttraumás stressz-szindróma (PTSD) miatt. Egy interjúalany így fogalmazott: „Már csak egy kis lépést kell tenni, ha már úgyis halottak vagyunk." Utalva arra, hogy amikor folyamatos traumát, bombázást, erőszakot tapasztal egy PTSD-ben szenvedő, annak a mártírium ideológiája egyfajta *lelki elsősegélyként* szolgálhat.[70]

Az öngyilkos merényletek nemcsak a félelmet ültetik el az emberekben, hanem figyelmet irányítanak a konkrét ügyre. A női öngyilkos robbantók azonnali *médiafigyelmet* kapnak: „CNN-faktor".[71] Ugyanúgy szenzációt keltenek, mint ahogyan Charlotte Corday esetében történt. A női önrobbantók mélyebb üzenete, hogy a terrorizmus már több, mint egy járulékos jelenség, *a felkelők körülöttünk vannak.*

2014-ben, az iskolás lányok elrablása után a BH széles körű kampányt indított a női öngyilkos robbantók alkalmazásával kapcsolatban. A BH nőtagjai 2014 és 2018 között 1200 embert öltek meg, több mint 450 nő és kislány követett el öngyilkos merényletet. A BH női öngyilkos robbantóinak közel egyharmada kiskorú. A nők által elkövetett támadások nemcsak mennyiségben, hanem súlyosságukban is növekedtek. Nigériában a leghalálosabb incidens 2018-ban történt, amikor három női robbantó húsz embert ölt meg a zsúfolt piacon.[72]

[69] Bizovi 2014: 44.
[70] Speckhard–Shajkovci 2017.
[71] Farhana 2005.
[72] Bigio–Vogelstein 2019: 4.

Hősnők és mártírnők

Az öngyilkos robbantók embereket ölnek, mégis *hősként* tisztelik őket a szélsőséges csoportok, mert ezzel erősíthetik a kollektív önazonosság érzését annak ellenére, hogy a csoportok gyakran cserélgetik a nevüket, vezetőiket, szövetségeseiket, stratégiájukat, módszereiket és platformjukat.[73] Fiatal lányok az öngyilkos robbantókat ábrázoló poszterek között nőnek fel, akikre felnéznek és akiket csodálnak. Wafa Idris, az első palesztin öngyilkos robbantó az izraeli–palesztin konfliktusban, az al-Aksza mártírjainak brigádját képviselte, és a lányok számára példaképpé vált. A csodálat és a mártírium (shahadat) hangsúlyozása fiatal korban elősegíti a tisztelet *átalakulását* elkötelezettséggé hasonló terrorcselekmények elkövetése iránt.[74] A másik ikon, aki 1985-ben az ellenállási mozgalomban, 19 évesen választotta az önrobbantást, egy libanoni keresztény nő, Loula Abboud volt.[75]

A terrorizmus lehetséges megelőzésénél érdemes figyelembe venni azt is, hogy a szélsőséges csoportok gyakran hivatkoznak múltbeli *dicsőségeikre* annak érdekében, hogy fenntartsák állandóságukat, azt a hitet, hogy közösségük nem mulandó. Ma is felhasználják a mártír női öngyilkos merénylők fényképeit, példaképként állítják őket az újabb generációk elé, nevük tovább él a róluk elnevezett létesítmények miatt, illetve a TTP által 2017-ben indított angol nyelvű magazin is megörökíti névadója, egy muszlim női harcos, Sunnat-e-Khaula emlékét.[76]

A jelenlegi támadások és a szimbolikus történelmi dátumok közötti kapcsolat segítheti a döntéshozókat annak megértésében, hogy a szélsőségesek hogyan *kapcsolják össze* az ideológiájukat és az akcióikat a történelmi eseményekkel és mozgalmakkal a hitelességük fenntartása és erősítése érdekében. Az ilyen kapcsolatok elemzéséhez *a mesterséges intelligencia* alkalmazása is fontos eszköz lehet.[77]

ÖSSZEFOGLALÁS

A társadalom ritkán kapcsolja össze a nőket vagy a kislányokat a terrorizmussal, ezért a terrorszervezetek *előnyükre fordítják* a társadalmi sztereotípiákat. A *feminizálódó dzsihádban* a nőket egyre inkább bevonják a terrorista szervezetek, főként azért, mert saját döntésük alapján csatlakozni akarnak, valamint azért, mert hatékonyan

[73] Winkler et al. 2023: 5.
[74] Bizovi 2014: 27.
[75] Farhana 2005.
[76] Jadoon–Mahmood 2017.
[77] Winkler et al. 2023: 20.

hajtják végre a terrorcselekményeket. A konfliktusokat hordozó országokban a női rendvédelmi állomány hiányából adódó biztonsági deficit *nemzetbiztonsági kockázatot* idéz elő, amit a terrorcsoportok kihasználnak. A nők többsége logisztikai és támogató szerepet játszik, azonban többen részt vesznek a műveletek végrehajtásában is. Ez utóbbi esetek nagyobb *médiafigyelmet* kapnak, mint a csak férfitársaik által elkövetettek. A terrorista szervezetek a női elkövetők felé irányuló nyilvánosság figyelmét az előnyükre tudják fordítani, mert *terjeszteni tudják az ideológiájukat.*

A nők aktív részvétele a militáns és terrorista szervezetekben hosszú történelmi múltra tekint vissza, azonban lényegesen növekedett és *a figyelem középpontjába került* az ISIL iraki, szíriai és líbiai tevékenysége miatt. A korábbi évek jelensége, a nyugati nők migrációja a kalifátus területére, az ISIL területvesztésének következtében mára több ezer, közel-keleti táborokban *várakozó nőt és gyermeket* eredményezett, akik közül sokan a hazatérésükre várakoznak. A származási országoknak azonban *nincs egységes stratégiájuk* a nők és a gyermekek visszafogadásával, az igazságszolgáltatással és a rehabilitációjukkal kapcsolatban. A csatlakozásra kényszerített nők *önkéntes maradása* vagy *önkéntes visszatérése* a terrorcsoporthoz rámutat arra, hogy a patriarchális társadalom kulturális hagyományait sokszor *felülmúlják* a terrorszervezetek által biztosított gazdasági, oktatási lehetőségek, *a nők sokszor nagyobb szabadságot kapnak* a szervezettől, mint a konzervatív társadalomtól.

A nők a jövőben is szerepet fognak játszani a terrorizmusban azok miatt a taktikai, műveleti és stratégiai előnyök miatt, amelyekkel hatékonyabbá tudják tenni a terrorista szervezeteket. A nők részvétele exponenciálisan növeli az incidensek veszélyét, a médiaérdeklődést, valamint a célállamokra irányuló pszichológiai hatást. Szervezeti szempontból a nők ágenciája a jövőben jelentősen erősödhet, *hatóerejükkel befolyásolhatják* a csoportok működését. Szerepet fognak játszani a terrorizmusban támogatóként a háttérben, alvó sejtekben, *feláldozható* önrobbantóként, vagy vezető szerepben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Al-Shami, Salma – Robbins, Michael – Bampton, Zach (2023): *Women's Rights and Roles during the COVID–19 Pandemic.* Online: https://doi.org/10.7560/326527-014

Bartkó Róbert (2011): *A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései.* Győr: Universitas – Győr.

Berko, Anat (2012): *The Smarter Bomb: Women and Children as Suicide Bombers.* Lanham: Rowman and Littlefield.

Bigio, Jamille - Vogelstein, Rachel (2019): *Women and Terrorism: Hidden Threats, Forgotten Partners.* Council on Foreign Relations. Online: http://www.jstor.org/stable/resrep21428

BIZOVI, Olivia M. (2014): *Deviant Women: Female Involvement in Terrorist Organizations*. Thesis for Master of Science. Erie (Pennsylvania): Ridge School for Intelligence Studies and Information Science Mercyhurst University.

BLOOM, Mia (2011): *Bombshell: Women and Terrorism.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press. Online: https://doi.org/10.9783/9780812208108

BLOOM, Mia - LOKMANOGLU, Ayse (2020): From Pawn to Knights: The Changing Role of Women's Agency in Terrorism? *Studies in Conflict and Terrorism,* 46(4), 399–414. Online: https://doi.org/10.1080/1057610X.2020.1759263

CRAGIN, R. Kim – DALY, Sarah A. (2005): *Women as Terrorists: Mothers, Recruiters, and Martyrs.* Santa Barbara: Praeger Security International.

CSICSMANN László (2008): *Iszlám és demokrácia a Közel-Keleten és Észak-Afrikában*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus.

FARHANA, Ali (2005): Muslim Female Fighters: An Emerging Trend. *Terrorism Monitor,* 3(21). Online: https://genderandsecurity.org/projects-resources/research/muslim-female-fighters-emerging-trend

GARDNER, Elizabeth (2007): Is There Method To The Madness? Worldwide Press Coverage of Female Terrorists and Journalistic Attempts to Rationalize their Involvement. *Journalism Studies,* 8(6), 909–929. Online: https://doi.org/10.1080/14616700701556799

JADOON, Amira – MAHMOOD, Sara (2017): *Militant Rivalries Extend to Female Recruitment in Pakistan.* Combating Terrorism Center. Online: https://ctc.westpoint.edu/ctc-perspectives-militant-rivalries-extend-to-female-recruitment-in-pakistan/

KNOP, Katharina von (2007): The Female Jihad: Al Qaeda's Women. *Studies in Conflict and Terrorism,* 30(5), 397–414. Online: https://doi.org/10.1080/10576100701258585

MAHAN, Sue – GRISET, Pamala L. (2008): *Terrorism in Perspective.* Thousand Oaks: Sage.

MTI (2022): Az Iszlám Állam női zászlóalját vezette egy amerikai nő, most börtönbüntetéssel sújtják. *Portfolio,* 2022. november 2. Online: https://www.portfolio.hu/global/20221102/az-iszlam-allam-noi-zaszloaljat-vezette-egy-amerikai-no-most-bortonbuntetessel-sujtjak-576067

PEREŠIN, Anita (2019): The Role of Women in Post-IS Jihadist Transformation and in Countering Extremism. In PEKTAS, Serafetti – LEMAN, Johan (szerk.): *Militant Jihadism: Today and Tomorrow.* Leuven University Press, 101–122. Online: https://doi.org/10.2307/j.ctvq2vzmt.9

SCHRAUT, Sylvia – WEINHAUER, Klaus (2014): Terrorism, Gender, and History – Introduction. *Historical Social Research/Historische Sozialforschung,* 39(3), 7–45.

SIMCOX, Robin (2018): The 2016 French Female Attack Cell: A Case Study. *CTC Sentinel,* 11(6). Online: https://ctc.westpoint.edu/2016-french-female-attack-cell-case-study/

SPECKHARD, Anne (2023): *ISIS Women Using 13-Year-Old Boys as Sex Slaves To Breed New Fighters.* International Center for the Study of Violent Extremism (ICSVE). Online: https://www.icsve.org/isis-women-using-13-year-old-boys-as-sex-slaves-to-breed-new-fighters/

SPECKHARD, Anne – ELLENBERG, Molly D. (2020): ISIS in Their Own Words. *Journal of Strategic Security,* 13(1), 82–127. Online: https://doi.org/10.5038/1944-0472.13.1.1791

SPECKHARD, Anne – SHAJKOVCI, Ardian (2017): Beware the Women of ISIS: There Are Many, and They May Be More Dangerous Than the Men. *The Daily Beast,* 2017. augusztus 21. Online: https://www.thedailybeast.com/beware-the-women-of-isis-there-are-many-and-they-may-be-more-dangerous-than-the-men

Sutten, Marne L. (2009): *The Rising Importance of Women in Terrorism and the Need to Reform Counterterrorism Strategy.* Kansas: School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth.

Szekely, Ora (2023): Exceptional Inclusion: Understanding the PKK's Gender Policy. *Studies in Conflict and Terrorism,* 46(4), 433–450. Online: https://doi.org/10.1080/1057610X.2020.1759265

Szemán László János (2023): Kiadjuk Brüsszelnek a belga–marokkói terroristanőt. *Magyar Nemzet,* 2023. január 6. Online: https://magyarnemzet.hu/belfold/2023/01/kiadjuk-brusszelnek-a-belga-marokkoi-terroristanot

Szuhai Ilona (2016): A terrorizmus női vonala. In Hautzinger Zoltán (szerk.): *A migráció bűnügyi hatásai.* Budapest: A Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozata, 167–177.

Szuhai Ilona (2017): Terrorism, Migration and Women. In Kiss, Álmos Péter (szerk.): *Asymmetric Warfare Conflict of the Past, The Present, and the Future.* Budapest: Ludovika, 259–269.

Tamási Erzsébet (2009): *Sztereotípiák virágzása: a média és a női terroristák.* Budapest: Médiakutató.

Tamási Erzsébet (2013): *Terrorista nők.* Budapest: Rejtjel.

Tezcür, Güneş Murat (2016): Ordinary People, Extraordinary Risks: Participation in an Ethnic Rebellion. *American Political Science Review,* 110(2), 247–264. Online: https://doi.org/10.1017/S0003055416000150

Webber, Lucas – Garofalo, Daniele (2023): *Fursan al-Tarjuma Carries the Torch of Islamic State's Media Jihad.* Global Network on Extremism & Technology. Online: https://gnet-research.org/2023/06/05/fursan-al-tarjuma-carries-the-torch-of-islamic-states-media-jihad/

Winkler, Carol et al. (2023): *MENA Based, Far right and Far Left Extremist Groups: A Date Based Analysis.* London: Global Network on Extremism & Technology.

Zsifkó Mariann (2008): A terrorista profilja. *Biztonságpolitika: Biztonságpolitikai Szakportál.* (1), 1–8.

Egyéb források

Europol (2022): European Union Terrorism Situation and Trend Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Vajkai Edina Ildikó

A BEVÁNDORLÓK LESZÁRMAZOTTAINAK RADIKALIZÁCIÓJA FRANCIAORSZÁGBAN

A legtöbb európai országban a más kontinensekről egyre nagyobb számban érkező bevándorlók ügye kiemelt témaként jelenik meg a helyi politikában és a társadalomban. Franciaország földrajzi és történelmi sajátosságainak, valamint a nemzetközi színtéren betöltött szerepének köszönhetően fokozottan ki van téve nemcsak a frissen érkező bevándorlók jelentette kihívásoknak, hanem a már huzamosabb ideje az országban élő, sok esetben már állampolgársággal is rendelkező személyek által jelentett, viszonylag új helyzetet teremtő dilemmáknak. Ugyanis Franciaországnak nem csupán azzal kell szembesülnie, hogy a vonzó gazdasági és szociális jellemzői miatt évről évre viszonylag stabilan magas a frissen érkező bevándorlók száma, hanem részben a gyarmati múltnak köszönhetően nagy létszámban élnek az ország területén a bevándorlók többgenerációs leszármazottai is. Fontos különválasztani ezt a két személyi kategóriát, hiszen a frissen érkezett bevándorlók teljesen más háttérrel, indíttatással és motivációval rendelkeznek, ennek köszönhetően pedig teljesen más problémákkal szembesülnek, mint azok, akik adott esetben akár nem is élték át a vándorlás élményét, a döntés meghozatalát, és sok esetben pedig már megszerezték a francia állampolgárságot is.

Felnőttek azok a generációk, akik szüleinek érkezésére az ország fel volt készülve, a munkaerőpiac, a gyárak, az állam tárt karokkal fogadta őket, hiszen a világban lezajlott események és változások nyomán égető szükség volt a munkaerőre. Az ő gyermekeik viszont (akikről a közvélemény nagy része azt feltételezi, hogy sokkal könnyebb helyzetben vannak) egy sor problémával szembesülnek a mindennapi élet és a társadalomba történő beilleszkedésük kapcsán. Egyrészt elmondható, hogy a fent említett munkahelyek általánosságban véve nincsenek felkészülve arra, hogy az új generációk számára is megélhetést, munkahelyet biztosítsanak, valamint a befogadó társadalom részéről (bizonyos mértékig a múltbeli és közelmúltbeli eseményeknek is köszönhetően) elutasításba ütközhetnek. Ez a generáció keresi önmagát, hiszen ők nem élték át a vándorlást, nem vettek részt a migrációs döntés meghozatalában, és éppen ezért nem is biztos, hogy azonosulni tudnak azzal. Sokszor szembesülnek azzal, hogy a „küldő" országban már nem érzik magukat ottaninak, de nem érzik magukat a „fogadó" országba, Franciaországba tartozónak sem. Ez a tipikusan „két

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_14

szék között a pad alá" esete szélsőséges esetben az érintett generáció egy részének radikalizációját is eredményezheti.

Jelen tanulmányban ismertetni fogom a bevándorlókkal és leszármazottaikkal foglalkozó statisztikai adatokat, majd kitérek arra – a történelmi változások és módosuló jogszabályok példáján keresztül –, hogy a migrációs folyamatok mekkora szerepet játszottak és játszanak Franciaország mindennapi életében, és milyen nyomokat hagytak a politikai színtéren. Ezt követően elemezni fogom a bevándorlók leszármazottainak és az első generációs bevándorlóknak az aktuális helyzetét, valamint hogy milyen kihívásokkal szembesülnek Franciaországban. E példákon keresztül szeretném bizonyítani, hogy a leszármazottak helyzete miért is tér el gyökeresen az előző generációétól, és hogy ez az eltérő helyzet hogyan eredményezheti szélsőséges esetben az érintettek radikalizációját.

A SZÁMOK NYELVÉN

Annak érdekében, hogy pontosan tudjuk értelmezni a felmerülő kérdéseket és problémákat, fontosnak tartok tisztázni pár alapfogalmat, amit jelen tanulmányban is használni fogok.

Bevándorlónak (immigré) tekintjük azt a személyt, aki külföldi állampolgárként külföldön született, jelenleg pedig Franciaországban él. Nem soroljuk ide tehát azokat a polgárokat, akik franciaként születtek külföldön, ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a definíció értelmében továbbra is bevándorló marad az a személy, aki külföldiként született külföldön, de időközben megszerzi a francia állampolgárságot.

Második generációs bevándorlókról (descendant d'immigrés de deuxieme génération) vagy bevándorlók leszármazottjairól abban az esetben beszélünk, ha valaki Franciaországban született, és legalább egy szülője nem francia állampolgár. Nem tartoznak ebbe a csoportba azok, akik gyerekként a szüleikkel együtt érkeztek Franciaországba.

Harmadik generációs bevándorlók (descendant d'immigrés de troisieme génération) pedig azok a polgárok, akik Franciaországban születtek, és legalább egy nagyszülőjük bevándorló, azaz nem az országban született.

Bevándorló háttérrel nem rendelkezőkről (personne sans ascendance migratoire) pedig abban az esetben beszélünk, ha az érintett se nem bevándorló, se bevándorló leszármazottja, vagy nem Franciaország tengerentúli területein született, vagy nem ilyen személy leszármazottja.[1]

[1] Institut national de la statistique et des études économiques 2022.

Ahhoz, hogy megértsük a Franciaországban élő bevándorlók leszármazottainak helyzetét és nehézségeit, meg kell vizsgálnunk az országot érintő migrációs folyamatokat és a bevándorlótársadalom összetételét és jellemzőit is.

A francia statisztikai hivatal (Institut national de statistique et des études économiques, INSÉE) adatai szerint a modern Franciaország történetében első alkalommal az 1851-es népszámlálás során kerültek fel a népszámlálási kérdőívekre az állampolgárságra vonatkozó adatok.

Ezekből kiindulva jól látszik, hogy a Franciaországba irányuló migráció motivációja, összetétele és intenzitása folyamatos változásban, mozgásban van. Míg az 1800-as években főleg a gazdasági okok domináltak, és az érkezők között többségben voltak a svájci, északolasz és belga bevándorlók, addig a második világháborút követően a munkavállalási cél vált dominánssá, ami bizonyos mértékben enyhíteni tudta a francia munkaerőpiacra nehezedő, a demográfiai problémákból és a világháborús emberveszteségekből eredő nyomást. Ezt követően egészen az 1973-as olajválságig a családegyesítési célú migrációé volt a főszerep, azonban a válság hatására Franciaország – több országhoz hasonlóan – kénytelen volt felfüggeszteni a bevándorlást és családegyesítést elősegítő programjait. Az Európai Unió bővülése, illetve a 2008–2009-es gazdasági válság szintén markáns változásokat hozott a bevándorlási adatok alakulásában, csakúgy, mint a 2011-es „arab tavasz" vagy a Covid–19-világjárvány.[2]

Franciaországba – volt gyarmattartó státusza miatt – nemcsak a múltban, hanem jelenleg is nagy létszámban érkeznek bevándorlók a Magreb térségből[3] és a volt gyarmati országokból. Mi sem mutatja ezt jobban, mint hogy 1975-ben a 3,4 millió nyilvántartott külföldi közül mintegy 710 ezer fő volt algériai származású, és a jelenlegi legfrissebb adatok szerint is megmaradt ez a tendencia, hiszen a kb. 7 millió külföldi 47,5%-a érkezett Afrikából, közülük pedig 12,7% Algériából, 12% Marokkóból, 4,5% pedig Tunéziából.

Azonban nemcsak számaiban, hanem arányaiban is növekszik a bevándorlók francia lakossághoz viszonyított aránya, hiszen míg 1946-ban 5%, 1975-ben pedig 7,4%, addig 2021-ben már 10,3% volt a teljes népességhez viszonyított arányuk. Évente nagyságrendileg 200 ezer fő érkezik újonnan, ami jól mutatja, hogy a globalizáció és a növekvő mobilitási hajlam, az internet és telekommunikációs eszközök egyre szélesebb körben történő térhódítása, valamint a korábban emlegetett történelmi és földrajzi kapocs milyen nagy mértékben van hatással a nemzetközi mobilizációra.[4]

[2] Hamilton–Simon–Veniard 2004.

[3] Geopolitikai tekintetben a Magreb térséghez Marokkó, Nyugat-Szahara, Algéria, Tunézia és Líbia tartozik.

[4] Institut national de la statistique et des études économiques 2022.

Franciaország azon kevés nyugat-európai országok közé tartozik, ahol ugyan viszonylag lassan, de stabilan növekszik a népességszám, ez pedig a bevándorlók érkezésén és születésszámokon túl több tényezőnek is köszönhető. Statisztikai adatok szerint az országban négy bevándorlóra jut egy kivándorló, akik többnyire azért hagyják el az országot, mert befejezték tanulmányaikat, lejárt a határozott idejű munkaszerződésük, vagy pedig nyugdíjba vonultak, és ezt követően hazatérnek a származási országukba. A termékenységi rátát illetően elmondhatjuk, hogy öt gyermekszülésből egy bevándorló anyához köthető (760 ezerből kb. 143 ezer), illetve míg Franciaországban az átlag termékenységi ráta 1,88, az „őshonos" franciáknál ez a szám 1,77, a bevándorlóknál pedig átlagosan 2,6 (természetesen itt is akadnak eltérések, hiszen például a Magreb-országokból származók esetében 2,5, más afrikai országokból származó bevándorlók körében 3,3 ez a szám).[5]

Figyelemre méltó az az információ is, hogy a franciák mintegy harmada él olyan közegben, ahol a bevándorlók aránya meghaladja a 10%-ot, valamint az is, hogy az algír bevándorlók több mint fele (56%-a) él Párizs Saint-Denis városrészében (külvárosában), amely az általános vélekedés szerint is a szegregáció melegágya.

BEVÁNDORLÓK LESZÁRMAZOTTAI A TÁRSADALOMBAN

A fentebb említettekkel összhangban az látszik a statisztikai adatokból, hogy nemcsak a bevándorlók össznépességhez viszonyított aránya mutat növekvő tendenciát (1968: 3,2%; 1990: 4,2%; 2011: 5,6%; 2021: 6,9%), hanem ezzel párhuzamosan, illetve ennek következményeként a bevándorlók leszármazottai is egyre népesebb számban vannak jelen a francia társadalomban (2005: 4,2%; 2011: 6,5%; 2021: 7,3%). A 2000-es évek eleje óta a bevándorlók összetétele folyamatosan diverzifikálódik, azaz egyre több ország jelenik meg a küldő országok között. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy a 2019-ben frissen érkezettek 41%-a érkezett valamelyik afrikai országból, 33%-a Európából (az EU-n belüli szabad mozgás és tartózkodás joga megkönnyíti az ő vándorlásukat), valamint 15%-a Ázsiából.

Érdekes tény, bár a történelmi előzményeket tekintve korántsem váratlan, hogy az 50 év feletti korosztályban a bevándorlók leszármazottainak mintegy 80%-a európai felmenőkkel rendelkezik, hiszen abban az időszakban, amikor a szüleik Franciaországba érkeztek, az európai országokból érkező migráció volt a tendencia. Ezzel szemben, ha a 18 év alattiakat vizsgáljuk, ott már csak az érintettek 16%-ának vannak európai származású szülei, 41%-uk Magreb-, 20%-uk pedig egyéb afrikai országból

[5] Institut national de la statistique et des études économiques 2023a.

érkezett. Az európai felmenőkkel rendelkezők esetében jóval kevesebb a kulturális különbségekből fakadó konfliktus, probléma, hiszen közel azonos kultúrkörből, és közel azonos összetételű és elvárású társadalomból érkeztek.

Az előzetes feltételezésekkel ellentétben a bevándorlók leszármazottai 57%-ának csak az egyik szülője bevándorló (a másik francia állampolgár), ők jellemzően azok a szülők, akik fiatalon, családalapítás előtt döntöttek a vándorlás mellett, hiszen minél idősebb korban érkeznek az új, választott országba, annál valószínűbb, hogy már az út előtt találkoznak a szülők, és ebben az esetben a leszármazott mindkét szülője bevándorló (a törökök esetében pont emiatt ez az arány megfordult, a leszármazottak 65%-ának mindkét szülője bevándorló).

A 60 év alatti korosztály mintegy 10,2%-a harmadik generációs bevándorló (4,8 millió fő), viszont 1%-nál is kevesebb azok aránya, akiknek mind a négy nagyszülője bevándorló volt. Az ebbe a kategóriába tartozók jellemzően (90%-ban) európai felmenőkkel (olasz, spanyol, portugál) rendelkeznek, azonban a 18 év alattiak körében rohamosan nő az afrikai felmenőkkel rendelkezők aránya.

Nemcsak a bevándorlók, hanem a leszármazottaik területi eloszlása is rendkívül egyenlőtlen képet mutat, hiszen a városi agglomerációkban, és kiemelten az Île-de-France[6] régióban, valamint Lyon és Marseille környékén erősen felülreprezentált ez a két személyi kör.

Habár a francia társadalom mintegy 10%-a bevándorló, ez az arány Párizs környékén 20%, Saint-Denis városrészben pedig mintegy 32%. Ezenfelül jellemzően a határokhoz közeli városokban és régiókban élnek nagyobb arányban bevándorlók, illetve figyelemre méltó az az adat is, hogy míg 23 megyében él a francia lakosság fele, addig 12 megyében él a bevándorlók fele, ami alátámasztja a területi eloszlás egyenlőtlenségével kapcsolatos aggodalmakat, hiszen a kisebb helyre történő koncentrálódás számos probléma (társadalmi, beilleszkedési stb.) forrása lehet. Ezt a sémát követi a leszármazottak területi eloszlása is, hiszen a szülőkhöz fűződő erős kötelék hatására a szülők környezetében maradnak: 12 megyében összpontosul a leszármazottak mintegy fele.[7]

[6] Île-de-France Franciaország legnépesebb régiója. 1961-ben hozták létre „Párizsi Régió kerülete" néven, és 1976-ban nevezték át „Île-de-France" régióvá, ekkor kapott az 1972-ben létrehozott többi régióhoz hasonló státuszt.

[7] Institut national de la statistique et des études économiques 2023b.

A BEVÁNDORLÁSI KÉRDÉSEK POLITIKAI HANGSÚLYA FRANCIAORSZÁGBAN

Mivel a bevándorlás kérdése ennyire középpontban van Franciaország életében, fontos megvizsgálni azt is, hogy a politika milyen módon viszonyul a bevándorlók jelentette kihívásokhoz és problémákhoz. Általános vélekedés szerint a francia politikai elit elutasító a bevándorlással és a migrációval kapcsolatban. Amennyiben közelebbről megvizsgáljuk a kérdést, a helyzet korántsem ilyen egyértelmű, ugyanis ez nagyban függ attól, hogy éppen ki vezeti az országot.

Törvényi szabályozás

Ugyan az első, bevándorlási kérdéseket is érintő pontos adatsorokkal csak az 1851-es népszámlálásban találkozunk a francia adatokat vizsgálva, maga a jelenség jóval korábbra nyúlik vissza. A migrációs folyamatok viszont kivétel nélkül alkalmazkodnak, mintegy leképezik az aktuálisan végbemenő társadalmi, gazdasági, világpolitikai változásokat is. Éppen ezért fordulhatott elő, hogy míg az 1800-as évek második felében a többségében Európából érkező bevándorlókat főként gazdasági motivációk ösztönözték lakóhelyük megváltoztatására, addig a két világháború közötti időszakban a súlyos demográfiai és munkaerőpiaci problémák ellensúlyozására egyre inkább a munkavállalási célú migráció vált dominánssá, amit a későbbiekben (1960-as évek vége, 1970-es évek) fokozatosan felváltott a családegyesítési célú migráció.[8]

Az ország politikai rendszerének egyik feladata, hogy az éppen zajló változásokat folyamatosan kövesse, és a jogi-jogszabályi környezet is adaptálódjon a megváltozott körülményekhez. Nem volt ez másképpen Franciaországban a bevándorlási kérdéseket illetően sem, hiszen az 1980-as évektől kezdve szemtanúi lehetünk a bevándorlási törvényi szabályozás dinamikus változásának, valamint ennek kapcsán érdemes megvizsgálni azt is, hogy a törvényi szabályozás fókusza, célközönsége hogyan módosult az évek során a migrációs folyamatok változásának tükrében.

Az 1986-os és 1993-as Pasqua-törvények érintették egyrészt a Franciaországban tanuló külföldi diákokat (ők a végzést követően nem vállalhattak az ország területén munkát), a családokat (a családegyesítési kérelmek várakozási ideje megnőtt), a francia állampolgárok nem francia házastársait (nem kaphattak letelepedési engedélyt, ha a házasságkötést megelőzően nem a törvényi feltételeknek megfelelően tartózkodtak vagy érkeztek az országba), illetve a bevándorlók Franciaországban született

[8] Hamilton–Simon–Veniard 2004.

leszármazottait (szigorította a francia állampolgárság megszerzésének feltételeit).[9] Ezt a törvényt helyezte hatályon kívül az 1998-as Guigou-törvény,[10] amely újra lehetővé tette, hogy külföldi szülők gyermeke bizonyos feltételek fennállása esetén nagykorúságának elérésekor megkaphassa a francia állampolgárságot. A bevándorlók leszármazottait (részben) szintén érintette a Chevènement-törvény,[11] amely tulajdonképpen egyet jelentett az „agyelszívás" intézményesítésével, hiszen célja volt a magasan képzett munkavállalók és diplomás szakemberek elhelyezkedésének elősegítése. A Nicolas Sarkozy későbbi köztársasági elnök, akkori belügyminiszter nevével fémjelzett 2003-as[12] és 2006-os[13] törvények további szigorításokat tartalmaztak, hiszen meghirdették az ún. „szelektív bevándorlási politikát", mintegy hátrányba hozva ezzel a kevésbé tehetős bevándorlókat, illetve kifejezett céljuk volt a menekültstátuszért folyamodók számának csökkentése is.

Nicolas Sarközy még belügyminiszterként szembesült először a bevándorlók által jelentett kihívásokkal, nevezetesen a 2005-ös franciaországi zavargások kapcsán. Ekkor a külvárosi, olcsó állami lakásokban (HLM – habitation a loyer modérée – olcsó lakáslehetőség) élőket csőcseléknek nevezte, ezzel mintegy tovább fokozva a már meglévő feszültségeket. Sarkozy köztársasági elnöksége idején is nagyon határozott álláspontot képviselt a migrációval kapcsolatban, az ő nevéhez fűződik ugyanis az ún. „szelektív bevándorlási politika" („immigration choisie"), ami azt jelentette, hogy csak a gazdaságilag és társadalmilag is hasznos bevándorlókat látták szívesen, az ő érkezésüket ösztönözte a francia állam.[14]

Elnökválasztási kampányok

A köztársaságielnök-választásokat is nagymértékben befolyásolták és befolyásolják a bevándorlással kapcsolatos kérdések, hiszen például a 2002-es választások során

[9] Loi n° 86-1025 du 9 septembre 1986 relative aux conditions d'entrée et de séjour des étrangers en France.

[10] LOILoi n° 98-170 du 16 mars 1998 relative à la nationalité.

[11] LOILoi no 98-349 du 11 mai 1998 relative à l'entrée et au séjour des étrangers en France et au droit d'asile.

[12] LOILoi n° 2003-1119 du 26 novembre 2003 relative à la maîtrise de l'immigration, au séjour des étrangers en France et à la nationalité.

[13] LOILoi n° 2006-911 du 24 juillet 2006 relative à l'immigration et à l'intégration.

[14] Harzoune 2022.

Jean-Marie Le Pen[15] a tőle megszokott radikális vonalat képviselve többek között kizárta volna a bevándorló vagy bevándorló hátterű személyeket a munkaerőpiacról, illetve teljes mértékben megtiltotta volna a családegyesítési célú migrációt; Jacques Chirac[16] programjában pedig a „gettók" felszámolása kapott nagy hangsúlyt. Ugyanakkor a francia társadalom annyira megütközött azon, hogy a szélsőjobboldali nézeteket képviselő Le Pen a második fordulóba jutott, hogy addig nem látott összefogással Chirac lett a köztársasági elnök, a szavazatok 82%-át begyűjtve.

Húsz évvel később Marine Le Pen[17] és Emmanuel Macron[18] jutott a választások második fordulójába, ahol szintén teret kaptak a migrációs kérdésekkel kapcsolatos elképzelések. Mindkét jelölt ugyan eltérő hangsúllyal, de kitért a schengeni rendszer reformjának szükségességére, valamint a kitoloncolások racionalizációjára, de teret kapott a programokban a menedékjogi rendszer reformja és az illegális migráció is.

A programokból jól kitűnik, hogy a francia politika folyamatosan igyekszik lekövetni a nemzetközi színtéren zajló eseményeket és változásokat, de a helyzet dinamizmusából és jellegéből adódóan erre csak némi csúszással van lehetősége. Régóta sürgető lenne például a menedékjogi rendszer átfogó reformja és a tartózkodási jogcímekkel kapcsolatos francia szabályozás átalakítása, de a világ eseményei folyamatosan állítják olyan kihívások elé nemcsak a francia, hanem szinte az összes ország bevándorlási rendszerét, hogy ezek az átalakítások hátrébb szorulnak, és még váratnak magukra.

GENERÁCIÓS KÜLÖNBSÉGEK, KIHÍVÁSOK

Ugyanakkor ami nem, vagy csak nagyon kevés figyelmet kap manapság a politikában és a társadalmi párbeszédben egyaránt, az a bevándorlók leszármazottainak integrációja, beilleszkedésük elősegítése, illetve az ezzel kapcsolatos problémák. Ez az a réteg, akik nem tapasztalták meg a vándorlás által jelentett nehézségeket, nem kellett meghozniuk az otthonuk, származási országuk elhagyását jelentő döntést (hiszen

[15] *Programme de M. Jean-Marie Le Pen, président du Front national et candidat à l'élection présidentielle 2002, intitulé: »Pour un avenir français«, avril 2002*. Online: https://www.vie-publique.fr/discours/129981-programme-de-mjean-marie-le-pen-president-du-front-national-et-candid

[16] *Programme de M. Jacques Chirac, Président de la République et candidat à l'élection présidentielle 2002, intitulé: »Mon engagement pour la France«, mars 2002*. Online: https://www.elysee.fr/jacqueschirac/2002/03/25/programme-de-m-jacques-chirac-president-de-la-republique-et-candidat-a-lelectionpresidentielle-2002-intitule-mon-engagement-pour-la-france-mars-2002

[17] Le Pen 2017.

[18] Macron 2022.

akkor még vagy nagyon kicsik voltak, vagy nem is éltek még), és nem kellett adott esetben a származási országban meglévő nehéz körülményekkel szembesülniük. Joggal merülhet fel az a kérdés, hogy miért is kéne a francia államnak a bevándorlók leszármazottainak beilleszkedésére kiemeltebb figyelmet fordítania?

Ez több okból is szükséges, hiszen például pont amiatt, hogy ezek a személyek gyakorlatilag nem vettek részt a vándorlásban, könnyen szembesülhetnek azzal a helyzettel, hogy a származási országukhoz már nem kötődnek annyira, nem érzik magukat oda tartozónak (hiába is próbálják a szülők akár ápolni a hagyományokat), Franciaországban pedig (hiába rendelkeznek sok esetben már állampolgársággal is) kívülállónak érzik magukat akár a bőrszínük, akár a származásuk vagy éppen a lakhelyük miatt. Ehhez a folyamathoz nagymértékben hozzájárulhat az a tény is, hogy a bevándorlók és leszármazottaik nagyon sok esetben laknak olyan külvárosi lakótelepeken, ahol az idő előrehaladtával csak nő az arányuk, ezáltal pedig megvalósul – még ha tudatt alatt, nem szándékosan is – a területi szegregáció. Ennek eredményeképpen – mivel egy idő után sem lehetőségük, sem kedvük nem lesz – számottevően csökken a francia társadalommal történő kapcsolódás lehetősége és gyakorisága, ami egy olyan kontraproduktív folyamattá válik egy idő után, hogy ha a leszármazott szeretne beilleszkedni, akkor lehet nem fog tudni, mert a társadalom részéről valamilyen szempontból elutasításba fog ütközni, ami miatt később már meg sem fogja kísérelni a kapcsolatteremtést és a beilleszkedést. Ez a szituáció fordítva is igaz, hiszen a többségi társadalom a korábbi rossz tapasztalataiból merítve összezár, és elutasítóan viselkedik, ami tovább fokozhatja a negatív hozzáállást mindkét fél részéről, és szélsőséges esetben az érintett leszármazottak radikalizációjához is vezethet. Ahhoz, hogy ezt a folyamatot jobban megértsük, érdemes megvizsgálni a bevándorlókkal és leszármazottaikkal kapcsolatos attitűdöket is. Mivel a teljes spektrumot lefedő, minden területre kiterjedő elemzésre a tanulmány terjedelmi korlátai miatt nincs lehetőség, ezért kiválasztottam a munkaerőpiaci, oktatási területet, az életszínvonalat érintő kérdéseket, valamint a generációs különbségek jelentette kihívásokat.

A tanulmány jelen része egyrészt támaszkodik az IPSOS közvélemény-kutató cég által minden évben elkészített „Franciaország – új töréspontok" („Fractures francaises") című közvélemény-kutatására, ahol már évek óta (már a 2015-ös migrációs válságot megelőzően is) nagy hangsúllyal voltak jelen a bevándorlókkal és leszármazottaikkal kapcsolatos attitűdök és megítélésük is,[19] másrészt pedig a francia

[19] Teinturier–Gallard–Quetier-Parent 2022.

statisztikai hivatal által rendszeresen (legutóbb 2023 március végén) kiadott, bevándorlók és leszármazottjaik helyzetével, nehézségeivel foglalkozó szakanyagra.[20]

A bevándorlók és leszármazottaik általános megítélése

Hangsúlyozni kell azonban, hogy a bevándorlók megítélése sok tényezőtől függ (vizsgált földrajzi terület, iskolázottság, politikai nézetek stb.), és elmondható, hogy manapság Franciaországban nincs egy egyértelmű társadalmi konszenzus a bevándorlási kérdéseket illetően, ebből is jól kitűnik, hogy a migrációval és bevándorlással kapcsolatos kérdések nagyobbrészt szubjektív módon értelmezhetők.

A már említett éves közvélemény-kutatásban a bevándorlást érintő kérdések már évek óta stabilan a 4–5. hely környékén szerepelnek a franciákat leginkább foglalkoztató közéleti témák sorában, szorosan a bűnözéssel, a vásárlóerővel és a környezetvédelemmel kapcsolatos aggodalmak mögött, és megelőzve a terrorizmussal kapcsolatos félelmeket.

A felmérésből kitűnnek a korábban már említett társadalmi előítéletek a bevándorlókkal szemben, hiszen például a 2022-es felmérésben a megkérdezettek 66%-a szerint túl sok külföldi tartózkodik az országban, valamint 61% vélekedik úgy, hogy a bevándorlók nélkül is elég munkaerő van az országban. Ez az úgynevezett 3D-s munkák[21] tükrében érdekes arány, hiszen ezeket a munkaköröket többnyire bevándorló vagy bevándorló hátterű személyek töltik be, mivel az „őshonos" franciák nem szívesen vállalnak ilyen típusú munkákat.

A válaszadók 55%-a vélekedik úgy, hogy a bevándorlók nem tesznek meg mindent a hatékony beilleszkedés érdekében. Ilyen mértékű társadalmi elutasítottsággal szembesülve érdekes megvizsgálni az alábbi statisztikai adatokat is.

A bevándorlók általánosságban nehezebben tudnak bejutni a magasabb képesítési szintet igénylő munkahelyekre, és mintegy kétszer nagyobb körükben a munkanélküliség, mint a „születésüktől fogva franciák" között.[22]

A fent említett, bevándorlókat és leszármazottaikat érintő vegyes attitűd miatt ezek a csoportok gyakran szembesülnek a mindennapi életükre kiható problémákkal. Általánosítani ugyan nem lehet, hiszen – a tanulmányban korábban említettekkel összhangban – eltérő problémákkal és kihívásokkal néznek szembe az európai, afrikai vagy éppen ázsiai felmenőkkel rendelkező leszármazottak, valamint ezek

[20] Institut national de la statistique et des études économiques 20232023c.

[21] „Dirty, dangerous, demeaning" – azaz koszos, veszélyes és lealacsonyító munkák összefoglaló elnevezése.

[22] Teinturier–Gallard–Qetier-Parent 2022.

jellege nagyban függ a társadalmi, anyagi helyzettől és a szociális kapcsolatoktól egyaránt. Ezen tényezők mind szerepet játszhatnak abban, hogy a bevándorlók és leszármazottaik elinduljanak a kirekesztődés felé:

- munkaerőpiaci nehézségek;
- gazdasági-pénzügyi helyzet;
- egészségügyi problémák;
- oktatással kapcsolatos kérdések;
- diszkriminációs és integrációs problémák.

Munkaerőpiaci helyzet

A bevándorló férfiak mintegy 80%-a aktív a munkaerőpiacon (ezzel szemben a nem bevándorló hátterűek 76%-a), a nők esetében pedig ez az arány 62% (70%). Ez az adat a küldő országok szerint erősen eltérő képet mutat, hiszen például a Törökországból és a Közel-Keletről, valamint a Magreb-országokból érkező nők esetén mindössze 45%-ról beszélhetünk. Ezek az eltérések fakadhatnak részben az eltérő oktatási háttérből, valamint a társadalmakban rejlő kulturális különbségekből (például a nők eltérő szerepe).

A leszármazottaknál kicsit eltérő a helyzet, hiszen a nők 64%-a, míg a férfiak 70%-a, átlagosan az érintettek 67%-a aktív a munkaerőpiacon. Érdekes továbbá az a tény, hogy azok, akiknek csak az egyik szülője bevándorló, valamivel nagyobb arányban számítanak aktív munkaerőpiaci szereplőnek, mint azok, akiknek mindkét szülője bevándorló.

A munkaerőpiacon történő, valamivel kisebb aktivitású részvétel köszönhető talán a nyelvi különbségeknek (hiszen az otthoni mikroközösségekben sok esetben a saját anyanyelvüket használják, így előfordul, hogy a francia nyelv háttérbe szorul, ami akár akadályozhatja is a munkaerőpiacon történő boldogulást), a diszkriminációnak (származás, vagy akár bőrszín miatt), az eltérő motivációnak (kétségei vannak a boldogulási lehetőségeit illetően), vagy éppen az eltérő szociális és gazdasági körülményeknek is.

Az eltérő munkaerőpiaci helyzetükből fakadóan a leszármazottak gyakran szembesülhetnek a „másság", a be nem fogadottság érzésével, az elutasítással, ami akár egy kontraproduktív folyamatot is elindíthat.[23]

[23] Institut national de la statistique et des études économiques 2023c.

Gazdasági-pénzügyi helyzet

Míg a franciák átlagos éves bevétele 26 170 euró körül mozog, addig a bevándorlók jóval alacsonyabb éves jövedelemmel rendelkeznek (20 520 euró), a leszármazottaik pedig mérsékelten alacsonyabb, de a szüleiknél magasabb összeget (23 150 euró) visznek haza átlagban. Fontos szempont, hogy míg a bevándorló háttérrel nem rendelkezők 15%-a él a szegénységi küszöb alatt, ez az arány a bevándorlóknál kiugróan magas (32%), de a leszármazottaiknál is igen jelentős, mintegy 21,7%. Szembetűnő, hogy míg a bevándorló háttérrel nem rendelkezők mintegy 59%-a él saját tulajdonú ingatlanban, addig a bevándorlók 32%-a, leszármazottaiknak pedig 46%-a mondhatja ezt el magáról. Ugyanakkor a leszármazottak és bevándorlók között is jelentős eltérés mutatkozik, hiszen míg a Szahel-övezetből[24] érkezők 13%-a, addig a dél-ázsiai térségből érkezők 61%-a él saját tulajdonú lakásban. Fontos megemlíteni azt is, hogy négy bevándorlóból egy túlzsúfolt lakásban él, a leszármazottaiknál ez az arány mérsékeltebb (nyolcból egy). Összességében tekintve a leszármazottak pénzügyi helyzete javuló tendenciát mutat a szüleikhez képest, ugyanakkor még így is alatta marad a bevándorló háttérrel nem rendelkezőkéhez képest. Mivel a leszármazottak – szüleik révén – rosszabb anyagi helyzetből indulnak, ezért számukra nehezebb a megfelelő életkörülmények biztosítása, ami – látva az őket körülvevő környezetet – további frusztrációk táptalajául szolgálhat.[25]

Egészségügyi problémák és oktatás

A nők 11, a férfiak 10%-a saját bevallása szerint is rossz vagy nagyon rossz egészségügyi állapotban van, ami önmagában is aggodalomra okot adó tényező, a bevándorló háttérrel nem rendelkezőkhöz viszonyítva (7%) pedig szinte aggasztó. Ez az adat csak részben magyarázható a korral (az Európából érkező bevándorlók jellemzően idősebbek, így náluk gyakrabban jelennek meg bizonyos betegségek), sok esetben a megelőzéshez, illetve az egészségügyi ellátórendszerhez való hozzáférés korlátaihoz is köthető. Szintén komoly kérdéseket vet fel az érintett polgárok mentális állapota, mivel viszonylag magas arányban küzdenek mentális/pszichológiai problémákkal, ami a humanitárius okokból bevándorlók esetében szembeötlő (45%), míg az egyéb okból érkezők esetében is jelentős (31%).

[24] A sivatag és a szavanna peremén lévő országok, Nyugat-Szahara, Mauritánia, Mali, Burkina Faso, Niger és Csád tartoznak az övezethez. A területet gyakran szokás éhségövezetnek is nevezni, valamint elmondhatjuk róla, hogy Afrika legritkábban lakott és legszegényebb régiója.

[25] Institut national de la statistique et des études économiques 2023c.

Az oktatás esetében talán a legszembetűnőbb a küldő/származási országok alapján való differenciálódás. Az átlagot tekintve hasonló iskolai végzettséggel rendelkeznek, mint a bevándorló háttérrel nem rendelkezők, illetve egyes országok esetében jóval meg is haladhatják a diplomások arányát (40%): az EU-n kívüli európai országok esetében 53%, míg a közel-keleti országokat tekintve 62% ez a szám (valamint a Magreb-országok esetében jóval alacsonyabb).[26]

Diszkrimináció

Elmondható, hogy a bevándorlók leszármazottai sokkal gyakrabban számolnak be őket ért diszkriminatív hozzáállásról, mint a szüleik. 2019–2020-ban az egyes afrikai (nem Magreb) régiókból származó bevándorlók 34–40%-a, míg a leszármazottaik 41–46%-a számolt be arról, hogy nem részesült egyenlő bánásmódban, és diszkrimináció érte az elmúlt öt évben. A Magreb-országok esetében szintén a leszármazottak számoltak be nagyobb arányban hátrányos megkülönböztetésről (33 és 25%). Ez az arány a két bevándorló szülővel rendelkezők esetében 29%, míg az egy bevándorló szülő esetében 20%. Elmondásuk szerint a hátrányos megkülönböztetés leggyakoribb indoka a származás, az állampolgárság vagy az eltérő bőrszín, főként munkakeresés során, tömegközlekedésben vagy a mindennapi életben.[27]

AMIKOR A RADIKALIZÁLÓDÁS TESTET ÖLT...

Természetesen a fenti tényezők fennállása, megléte nem jelenti automatikusan azt, hogy az érintett leszármazottak radikalizálódni fognak. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy a bevándorló háttérrel nem rendelkezőkhöz viszonyított rosszabb szociális helyzet, rosszabb gazdasági körülmények, a diszkrimináció és a társadalmi kirekesztés mind olyan tényezők, amelyek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a szóban forgó személyek életfelfogása szélsőségessé váljon. A diszkrimináció és az integrációs nehézségek szintén fontos szerepet játszanak ebben a folyamatban, mivel ha egy fiatal azt látja, hogy adott esetben ő hiába szeretne beilleszkedni, de a fogadó társadalom részéről folyamatos elutasításba ütközik, vagy éppen a származása, bőrszíne miatt hátrányos helyzetbe kerül akár a munkaerőpiacon, akár ügyintézés során, akkor ezzel egyidejűleg azt a visszacsatolást kapja, hogy nem is érdemes

[26] Institut national de la statistique et des études économiques 2023c.
[27] Institut national de la statistique et des études économiques 2023c.

próbálkoznia. A befogadó társadalom pedig egy idő után azt látja, hogy nem is akar igazából beilleszkedni, ami egy önmagát gerjesztő folyamattá válik. Fontos tényező a szélsőséges irányokba történő eltolódásban az is, hogy a leszármazottak már nem élték meg magát a vándorlás tényét, nem vettek részt aktívan sem a döntéshozatalban, sem a migrációs cselekményben, ennek következtében pedig kialakulhat egy identitásválság is, hiszen a szülei országához már nem (annyira) akar/tud kapcsolódni, és nem érzi azt sem, hogy Franciaországhoz tartozna, hiszen problémákba ütközik az ottani beilleszkedése.

A társadalmi és kulturális elkülönüléshez nagymértékben hozzájárulhatnak a fentebb részletezett lakáskörülmények is, hiszen egyrészt az anyagi problémák következtében sok érintett még otthon lakik, olyan kerületekben (többnyire külvárosokban), ahol jellemzően magas a bevándorlók aránya, ami egyfajta társadalmi szegregációhoz is elvezethet. Az oktatási rendszerben megélt hátrányok, a nyelvi akadályok, a mindennapi nehézségek, a diszkrimináció sokszor eredményezheti azt, hogy nem érzik magukat az adott közösségbe tartozónak. Bizonyos esetekben ezek a tények azt is eredményezhetik, hogy a leszármazottak úgy érzik, hogy a kultúrájuk és vallásuk nem kapja meg a kellő tiszteletet, és ez az érzés csak súlyosabbá válhat, ha az őket körülvevő mikrokörnyezetben a rasszizmus és az iszlámmal szembeni ellenérzések uralkodnak.

Az elmúlt időszakban számos olyan esemény, terrortámadás történt, amelynek kapcsán újra a társadalmi és politikai diskurzus előterébe kerültek első körben a bevándorlók, majd ezt követően a leszármazottak radikalizációjával kapcsolatos kérdések. Sokan azt feltételezték, hogy a 2015 óta Nyugat-Európában végrehajtott terrorcselekmények elkövetői mind bevándorló személyek voltak, ugyanakkor az adatok teljesen mást mutatnak. Az elkövetők döntő többsége vagy már francia (vagy más nyugat-európai ország), vagy kettős állampolgár volt. A 2015 és 2021 közötti sikeres, sikertelen vagy meghiúsított terrortámadások elkövetői között 78%-ban találhattunk francia (francia vagy kettős) állampolgárokat.[28]

MIT TEHET FRANCIAORSZÁG?

A 2015-ös terrortámadásokat követően megindult egy igen komoly alkotmányos vita a francia állampolgárságtól történő megfosztás kiterjesztéséről. François Hollande akkori köztársasági elnök álláspontja szerint: „Az állampolgárságtól megfosztásnak nem lehet következménye az, hogy az érintett személy hontalanná válik,

[28] Pezet 2021.

ugyanakkor meg kell teremteni a feltételeit annak, hogy a nemzet alapvető érdekei ellen elkövetett bűntettek és terrorcselekmények elkövetőit akkor is megfoszthassuk francia állampolgárságuktól, ha franciaként születtek – csak abban az esetben, ha más ország állampolgárságával is rendelkeznek." Az elképzelés szerint megfoszthatók lettek volna francia állampolgárságuktól azok a kettős állampolgárok is, akik több mint 15 éve szerezték meg azt, vagy azok a születésüktől fogva franciák, akik időközben megszerezték egy másik ország állampolgárságát. Erre a lépésre csak súlyosan államellenes, illetve terrorista cselekmények elkövetése esetén lett volna lehetőség, de az a tény, hogy születésétől fogva francia állampolgárt is meg lehetett volna fosztani állampolgárságától, olyan indulatokat korbácsolt, hogy a köztársasági elnök visszavonta a javaslatát.

A francia állampolgárságtól való megfosztással kapcsolatban számos kétely merül fel, ugyanakkor a törvény – bizonyos feltételek fennállása esetén – lehetőséget biztosít ezen jogintézmény alkalmazására. Csak az állampolgárság megszerzését megelőzően, vagy a megszerzést követő 15 évben elkövetett, a francia nemzet alapvető érdekeivel ellentétes cselekmények vagy terrorcselekmények elkövetése esetén van helye ennek a szankciónak, és jelenleg kizárólag azokkal szemben alkalmazható, akik rendelkeznek egy másik ország állampolgárságával, illetve megszerezték (házasság révén vagy honosítással) a francia állampolgárságot.

A radikalizálódott és súlyos, államellenes bűncselekményeket elkövető személyekkel szemben az országból történő eltávolítás opciónak mutatkozik, azonban a közelmúltbeli események (ugyan nem egy leszármazott, hanem első generációs bevándorló példáján keresztül) rávilágítottak arra, hogy ez a folyamat korántsem zökkenőmentes Franciaországban. 2022 októberében Dahbia B. algír állampolgárságú nő meggyilkolt egy 12 éves francia kislányt Párizs 19. kerületében. A nő (aki amúgy számos mentális problémával küzdött, amelyeket azonban soha nem kezeltek – így problémaként felmerül az egészségügyi ellátórendszerhez való hozzáférés kérdése is) 2016-ban teljesen szabályos módon, tanulmányi célú tartózkodási engedéllyel érkezett az országba, a rendőrség látókörébe pedig csak 2018-ban került családon belüli erőszak áldozataként. 2022-ben derült fény arra, hogy ekkor már szabálytalanul, jogalap nélkül tartózkodott Franciaországban, így az illetékes hatóság elrendelte számára az ország elhagyását (ordonnance de quitter le terrotoire francais, OQTF[29]), azonban ő ezt nem tette meg. Számos kritika érte az esettel kapcsolatban a francia hatóságokat, hogy ezeket az OQTF határozatokat nem hajtják-hajtatják végre elég hatékonyan, és az eset is rámutatott arra, hogy ez a folyamat további javításra szorul.[30]

[29] A francia terület elhagyására történő kötelezés.

[30] Meurtre de Lola: ce que l'on sait de l'enquête sur la mort de la collégienne de 12 ans (2022).

Lehetőségként felmerülhet a nemzetbiztonsági célú szűrés és ellenőrzés szigorítása, megerősítése, illetve a látókörbe került személyek szorosabb monitorozása, hiszen például a 2015 óta elkövetett terrorcselekmények kitervelői és végrehajtói között nagy számban fordultak elő olyanok, akik már ismertek voltak a hatóságok előtt.

ÖSSZEGZÉS

A bevándorlók és bevándorlók leszármazottai – mint az a fentiekből is kiderül – egyrészt igen fontos szerepet játszanak Franciaország életében, legyen szó akár a munkaerőpiacról (hiányszakmás, 3D-s feladatkörök betöltése), a demográfiai adatokról (az egyre inkább elöregedő korfájú nyugat-európai társadalmak számára jótékony hatással bírhat a fiatalabb korosztályú bevándorlók érkezése, letelepedése és gyermekvállalása) vagy a kulturális nézőpontról (hiszen tagadhatatlan az a tény, a bevándorlók hozzájárulnak a társadalmi sokszínűséghez). Ugyanakkor szem előtt kell tartani ezeknek a személyeknek a speciális sajátosságait, amelyek hozzájárulhatnak a szélsőségesebb irányba történő orientálódásukhoz. A munkaerőpiacon betöltött szerepük, a bevándorló háttérrel nem rendelkezőkéhez viszonyított szerényebb lakhatási, megélhetési és egészségügyi lehetőségeik, valamint a diszkriminációval és beilleszkedési nehézségekkel történő rendszeres megküzdés mind-mind olyan tényezők, amelyek nemcsak a mindennapi életükben jelentenek akadályokat, hanem egyrészt nehezebbé teszik a beilleszkedést, valamint megindulhat egyfajta szegregációs folyamat is.

Úgy gondolom, hogy a bevándorlók beilleszkedését segítő programok mellett fokozottabb figyelmet kellene fordítani a leszármazottaik helyzetére is, hiszen az esetleges radikalizálódásuk komoly biztonsági kockázatot jelenthet Franciaország számára. Ez megnyilvánulhat mikroszinten, amikor a helyi közösségben merülnek fel problémák (legyen szó akár bizonyos típusú bűncselekmények számának megnövekedéséről), vagy olyan esetekben is, amelyek az egész ország (vagy akár nemzetközi közösség) életére meghatározó jelentőségűek. A tanulmányban ugyan terjedelmi korlátok miatt nem kapott kellő szerepet, de fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a bevándorlók és leszármazottak a kockázatok és problémák mellett pozitív hatással is vannak az adott ország (jelen esetben Franciaország) életére és működésére. Véleményem szerint ezen előnyök szem előtt tartásával érdemes olyan, beilleszkedést segítő, illetve a szélsőséges irányba történő eltolódást mérséklő programokat, intézkedéseket életbe léptetni, amelyek segítséget tudnak nyújtani nemcsak a leszármazottak és családjaik, hanem az egész társadalom számára.

Ez természetesen csak mintegy kiegészítése lenne annak a folyamatnak, amelyet a francia állam jelenleg is folytat, azaz igyekszik kezelni a biztonsági kockázatokat jelentő kérdéseket, hiszen a biztonságos környezet megteremtése nem képzelhető el a megelőző tevékenység nélkül.

FELHASZNÁLT IRODALOM

HAMILTON, Kimberley – SIMON, Patrick – VENIARD, Clara (2004): *The challenge of French diversity.* Migration Policy Institute & Institut National d'Études Démographiques (INED). Online: https://www.migrationpolicy.org/article/challenge-french-diversity

HARZOUNE, Mustapha (2022): *Qu'est ce que l'immigration choisie?* Online: https://www.histoire-immigration.fr/politique-et-immigration/qu-est-ce-que-l-immigration-choisie

LE PEN, Marine (2017): *144 engagements présidentielles.* Online: https://web.archive.org/web/20190110175243/https://rassemblementnational.fr/pdf/144-engagements.pdf

MACRON, Emmanuel (2022): *Programme Macron 2022.* Online: https://staging.avecvous.fr/wpcontent/uploads/2022/03/Emmanuel-Macron-Avec-Vous-24-pages.pdf

Meurtre de Lola: ce que l'on sait de l'enquête sur la mort de la collégienne de 12 ans (2022). *France 24,* 2022. október 18. Online: https://www.france24.com/fr/france/20221018-meurtre-de-lola-ce-que-l-on-sait-de-l-enqu%C3%AAte-sur-la-mort-de-la-coll%C3%A9gienne-de-12-ans

Engagements présidentiels Marine 2017. Online: https://web.archive.org/web/20190110175243/https://rassemblementnational.fr/pdf/144-engagements.pdf

PEZET, Jacques (2021): Est-il vrai que 75% des auteurs d'attentats commis en France depuis 2015 sont français? *Libération,* 2021. április 29. Online: https://www.liberation.fr/checknews/est-il-vrai-que-75-des-auteurs-dattentats-commis-en-france-depuis-2015-sont-francais-20210429_YEJYHYEVZJFCTIVIMYVGTGH2WE/

TEINTURIER, Brice – GALLARD, Mathieu – QUETIER-PARENT, Salomé (2022): *Fractures Françaises.* Online: https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2022-10/Ipsos%20-%20Fractures%20Franc%CC%A7aises%20-%20septembre_2022.pdf

Egyéb források

Institut national de la statistique et des études économiques (2022): *L'essentiel sur les immigrés et les étrangers.* Online: https://www.insee.fr/fr/statistiques/3633212

Institut national de la statistique et des études économiques (2023a): *Fécondicité.* Online: https://www.insee.fr/fr/statistiques/6793238?sommaire=6793391

Institut national de la statistique et des études économiques (2023b): *Immigrés et descendants d'immigrés en France.* Online: https://www.insee.fr/fr/statistiques/6793224?sommaire=6793391

Institut national de la statistique et des études économiques (2023c): *Références: Immigrés et descendants d'immigrés en France*. Online: https://www.insee.fr/fr/statistiques/6793224?sommaire=6793391
L'essentiel sur... les immigrés et les étrangers. Online: https://www.insee.fr/fr/statistiques/3633212
Loi n° 2003-1119 du 26 novembre 2003 relative à la maîtrise de l'immigration, au séjour des étrangers en France et à la nationalité. Online: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000795635/
Loi n° 2006-911 du 24 juillet 2006 relative à l'immigration et à l'intégration. Online: https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000266495
Loi n° 86-1025 du 9 septembre 1986 relative aux conditions d'entrée et de séjour des étrangers en France. Online: https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000317301/
Loi n° 98-170 du 16 mars 1998 relative à la nationalité. Online: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000754536
Loi no 98-349 du 11 mai 1998 relative à l'entrée et au séjour des étrangers en France et au droit d'asile. Online: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000191302

Ródler Norbert

TERRORIZMUS A KIBERTÉRBEN

BEVEZETÉS

A történelmi tényt, hogy az ipari forradalmak mindig gyökeres változást hoztak az ipar 4.0 korában, saját magunk is megtapasztalhatjuk. Ugyanakkor természetesen ezek a forradalmak nemcsak a termelést érintették, hanem megváltoztatták az élet minden területét. Amellett, hogy a technológia fejlődése jelentősen megkönnyítette életünket, annak vívmányait ártó céllal ugyancsak fel lehet használni. Bár a terroristák mindig is törekedtek arra, hogy a legújabb technológiát alkalmazzák a pusztítás maximalizálására vagy pusztán tevékenységük konspirálására, a közvélemény számára az Iszlám Állam tevékenysége mutatta meg igazán a terrorizmus jelenlétét a kibertérben. A terrorista online tartalmak napi problémát okoznak nemcsak az ellenük küzdő szolgálatoknak és államoknak, de az IT-szolgáltatóknak egyaránt. Ahogy azt majd a későbbiekben kifejtem, a többségi vélemény szerint kiber-terrorcselekmény még nem valósult meg, ugyanakkor arra is rá kívánok világítani, hogy mindez csak értelmezés kérdése, és bármelyik pillanatban megvalósulhat egy olyan terrortámadás is, amelynek kiber mivoltát már senki sem fogja vitatni.

FOGALMAK

Ahhoz, hogy érdemben vizsgáljuk a problémát, szükséges lenne meghatározni a kiberterrorizmus jelentését, amelyhez alapvetően annak fő elemein, a terrorizmus és a kibertér meghatározásán keresztül juthatunk el. Rövid kutatás, néhány tucat könyv és tanulmány elolvasása után azonban bárki ráébredhet arra, hogy pusztán a definíciók meghatározása, akár egyenként is, terjedelmes művek témája lehetne. Jelen tanulmányban – tekintve, hogy a kötet szerzői több ponton érintik – az összetett szó második elemével, a terrorizmus definíciójával nem kívánok részletesen foglalkozni, ugyanakkor a további gondolkodás megkönnyítése érdekében szeretném kiemelni a fogalommeghatározások legfontosabb közös elemeit, a politikai, ideológiai célt,

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_15

és az attól elkülönülő erőszakos eszköz(bűn)cselekményt, amelynek sértettje nincs feltétlenül közvetlen kapcsolatban az általános céllal.

Kibertér

Sajnos a kibertér tudományos fogalmának meghatározásakor sincs könnyebb dolgunk, mint amikor a terrorizmus egységesen elfogadott fogalmát keressük. Egy több tudományterületet érintő, egységes definíciót kellene megtalálni, hisz a matematika, informatika, fizika és egyéb mérnöki szaktudományok mellett a szociológia, a társadalomföldrajz, és negyedik vagy ötödik műveleti térként a hadtudomány is mélyrehatóan foglalkozik ezzel az új dimenzióval, amelyet az információk digitális tárolásának, továbbításának, feldolgozásának lehetősége nyitott meg számunkra.

A fogalom eredetét kutatók egyetértenek abban, hogy a görög kormányos (kübernétész) szóból származó kibernetika fogalom Norbert Wiener 1948-ban megjelent *Kibernetika*[1] című művében szerepelt először, míg a kibertér fogalmat William Gibson sci-fi író *Neurománc*[2] című regényében használta a valós világgal (metaspace) párhuzamosan létező környezetre. Aztán ha túllépünk a szavak eredetének keresésén, már egy sokkal differenciáltabb gondolkodással szembesülünk. A különböző szerzők kibertérfogalmainak tanulmányozása alapján helytállók Fang Binxing kibertér-szuverenitással foglalkozó művének[3] azon megállapításai, amelyek szerint a kibertér fogalma négy elem (1. információs és kommunikációs infrastruktúrák, 2. adatok, 3. felhasználók, 4. műveletek) ötféle kombinációjából tevődhet össze annak függvényében, hogy az egyes részelemeket az aktuális szerző a kibertér alapvető elemének tekinti-e.

Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiája[4] szerint a kibertér globálisan összekapcsolt, decentralizált, egyre növekvő elektronikus információs rendszerek, valamint az ezen rendszereken keresztül adatok és információk formájában megjelenő társadalmi és gazdasági folyamatok együttesét jelenti.

Nem kívánok állást foglalni a különböző definíciómegközelítések kapcsán, pusztán rávilágítanék arra, hogy bár a magyar stratégia látszólag csak a rendszert és az adatokat említi, de tekintve, hogy az adatokban, információkban manifesztálódó társadalmi és gazdasági folyamatoknak szükséges része az ember (felhasználó) és

[1] Wiener 1968.
[2] Gibson 1992.
[3] Fang 2018.
[4] 1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról.

a művelet is, amely a folyamatot elindítja, befolyásolja, így a kibertér mindenképpen többet kell hogy jelentsen az informatikai hálózatoknál és adatoknál.

Kiberterrorizmus

Amikor a kiberterrorizmus meghatározását keressük, a két alapszóból kiindulva minimálisan az információs és kommunikációs infrastruktúrákon keresztül adatok, információk felhasználásával megvalósuló cselekményről kell beszélnünk, amely a terrorizmus ismérveit is magán hordozza.

Tekintve azonban, hogy a terrorizmus nem egy egyértelmű kategória, ezért annak kibertérben megvalósuló változata is rendkívül összetett kérdéseket vet fel. Ha a terrorizmus fogalmát nem szűkítjük annak büntetőjogi, konkrét támadás megvalósítására vonatkozó értelmezésre, hanem annak tágabb politikai, nemzetközi jogi dimenzióját vizsgáljuk, a kibertér eszköztára felhasználható a terrorizmus általános politikai, ideológiai céljának megvalósítása érdekében propagandára, tagok toborzására, azok radikalizálására, a szervezet kommunikációs, önfinanszírozási céljaira, művelet-előkészítésre stb. Ezt a kettősséget Kovács László *Az információs terrorizmus eszköztára*[5] című művében az információs rendszerek terroristák általi alkalmazásának *hard* és *soft* (kemény és lágy) felhasználásaként különbözteti meg. Jómagam a kiberterrorizmus kategóriáján belül az úgynevezett soft típusú eszközök terrorista célú felhasználását az információs műveletek fogalmából[6] kiindulva információs terrorizmusnak, míg a hard, azaz a konkrét támadó felhasználást pedig kiber-terrorcselekménynek nevezném.

Ha egyébiránt szűken egy támadás vagy támadások kivitelezését értjük a kiberterrorizmus alatt, akkor sem teljesen egyértelmű, hogy a fogalom mit takar. A kontinentális jogban, különösképpen az EU tagállamaiban, figyelemmel Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/541 irányelvére (2017. március 15.) a terrorizmus elleni küzdelemről, a 2002/475/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, valamint a 2005/671/IB tanácsi határozat módosításáról eredményeként az úgynevezett eszközcselekmény megvalósítható számítógépes bűncselekmények útján is, így például Magyarországon az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás

[5] Kovács 2006.

[6] „Az információs műveletek a döntéshozókat befolyásoló, politikai és katonai célkitűzések megvalósítását támogató tevékenységek, amelyek más felek információi, információs folyamatai, vezetési (C2), híradó és informatikai (CIS) rendszerei befolyásolására, ugyanakkor a saját információk és információs rendszerek felhasználására és védelmére irányulnak." NATO 2001.

[375. § (2)–(4) bekezdés], az információs rendszer vagy adat megsértése [423. § (1)–(4) bekezdés] elkövetésével a tényállásban meghatározott célzattal.

Az angolszász területeken ugyanakkor általánosabb fogalom, a kiberterrorizmus a kiberrendszerek elleni erőszak, zavarás vagy működésébe történő beavatkozás, vagy ezzel való fenyegetés, amikor valószínűsíthető, hogy ennek eredménye halál vagy sérülés, vagyontárgy súlyos károsodása, vagy a társadalmi rend megzavarása.[7] E harmadik kategória talán a legszűkebb kiberterrorizmus-fogalom, amely azt a szcenáriót foglalja magába, amelyben a jogellenes kibertertevékenység váltja ki a fizikai erőszakot a személyek vagy kiemelt vagyontárgyak ellen.

A következőkben e három kategóriával, az információs terrorizmussal és a kiberterrorcselekmény két típusával, azaz a jogi tényállás szerinti tágabb, és az angolszász definíció szerinti szűkebb értelmezésével külön foglalkozom.

INFORMÁCIÓS TERRORIZMUS

A terrorizmusnak lényegi eleme az ideológia, eszme, vagy egyszerűen egy „ügy", amelynek mentén kitűzött cél elérése érdekében követik el a támadást, támadásokat. Az ideológiai háttér terjesztése, a szimpatizánsok megnyerése, az ellenség elrettentése, a tevékenységek összehangolása kommunikációt és az információk célzott, a tevékenység tiltott mivoltára figyelemmel konspirált használatát igényli.

Az információs terrorizmus eszköztára

Propaganda, toborzás, radikalizáció

A világháló felhasználása a terrorizmus, terroristák szempontjából a háttérideológia és az abból következő politikai, társadalmi cél terjesztésének legfontosabb eszközévé vált. Az online média háttérbe tudta szorítani a nyomtatott sajtó mellett a rádiót és a televíziót is, és ez az eszköz most bárkinek – így a terroristáknak is – a rendelkezésére áll multimédiás kommunikáció formájában ideológiai vagy gyakorlati útmutatás, magyarázat, igazolás közzétételére. Az eszközök tárháza végtelen: virtuális üzenetek, prezentációk, online hírügynökségek, magazinok, hitéleti vagy tudományosnak tűnő értekezések, audió- és videófájlok, videójátékok. Mindazonáltal az, hogy mi minősül terrorista propagandának, gyakran szubjektív értékelés

[7] Gillespie 2016.

arra is figyelemmel, hogy generálisan a propaganda terjesztése önmagában nem tiltott tevékenység. A nemzetközi jog egyik alaptétele az alapvető emberi jogok védelme, amely magában foglalja a véleménynyilvánítás szabadságához való jogot. Ez bizonyos kivételektől eltekintve garantálja az egyén számára a vélemény megosztásának vagy a mások által kifogásolhatónak tartott tartalom terjesztésének jogát is. Természetesen, mint ahogyan az emberi jogok többsége sem korlátlan és határtalan, a véleménynyilvánítás szabadságára való hivatkozás sem vezethet más ember alapvető jogának jelentős sérelmével járó cselekedethez. Így a véleménynyilvánítás szabadságának is megvannak a maga korlátai, amelyeket a nemzetek törvényeikben fogalmaznak meg. Ezen törvények védenek bizonyos kiszolgáltatott csoportokat azáltal, hogy tiltják a szexuális jellegű tartalom bizonyos kategóriáinak terjesztését, vagy a társadalom védelme érdekében korlátozzák az erőszakos vagy erőszakra felbujtó, vagy az államok nemzetbiztonságát súlyosan sértő tartalmakat. A fenti példák közül az erőszak népszerűsítése, legitimálása a terrorista propaganda egyik legfontosabb témája.

Az interneten keresztül terjesztett tartalom széles körű elérhetősége exponenciálisan növeli a propaganda közönségét, amire kiváló bizonyíték az Iszlám Állam „népszerűsége" és követőinek száma akár az al-Káidához viszonyítva is, amely leginkább az online felületek szisztematikus használatából eredt. A tartalmak közvetlen közzététele (feltöltése) pedig a hagyományos hírszolgáltatások olyan funkcióit zárja ki, mint az információk hitelességének független értékelése vagy a jogellenes tartalmak cenzúrázása. Az erőszakos cselekedetekre ösztönző szélsőséges retorikát, tartalmakat korábban viszonylag korlátozott közönségnek terjeszthették személyesen vagy fizikai adathordozókon, míg ma már az internetre feltöltve határtalan számú a célközönség. Az ilyen tartalmak az eszközök széles skálájával terjeszthetők, például célzott weboldalakon, dedikáltan létrehozott csevegőszobákban és fórumokon, online magazinok, közösségi hálózati platformok, például Twitter és Facebook, Telegram stb. formájában, valamint népszerű videó- és fájlmegosztó webhelyek útján. Az internetes keresőmotorok használata pedig megkönnyítette a téma iránt érdeklődőknek a terrorizmussal kapcsolatos tartalmak azonosítását és visszakeresését. Az internet közössége kimeríthetetlen bázist jelent a terrorista szervezeteknek potenciális tagok toborzására is. A propagandával gyakran a társadalom kiszolgáltatott és marginalizált csoportjait célozzák meg. A toborzás és a radikalizálódás folyamatában általában kihasználják a vélt vagy valós igazságtalanságokból, kirekesztettségből vagy megaláztatásból származó érzéseket.[8] A toborzás, a radikalizáció és a terrorizmusra való buzdítás egy jól megtervezett

[8] European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation 2008.

folyamat. A radikalizálódás elsősorban a szélsőséges tanok tudatosítási folyamata, amely oda vezet, hogy az újonnan toborzott elfogadja az erőszak szükségességét, és leküzdi magában az erőszakkal szembeni gátlásokat.

Természetesen a propaganda célközönsége nemcsak a potenciális szimpatizánsok tábora, az szólhat a terrorcselekmények célpontjainak, vagy az ellenérdekelt szervezeteknek, társadalmaknak, politikai csoportoknak és a nemzetközi közösségnek is. Ugyanis a terrorista propaganda egyéb célkitűzései között szerepelhet a pszichológiai manipuláció alkalmazása az egyének kollektív társadalmi értékekbe, biztonságba vetett hitének aláásása érdekében, vagy a félelem és a pánik terjesztése.

Finanszírozás

A terrorista tevékenység annak formájától, a szervezet vagy csoport méretétől függően eltérő finanszírozási szükségleteket igényel. Az elmúlt időszak hidegfegyverrel, gépjárművel, elsősorban magányos elkövető által végrehajtott támadásai nem igényelnek hatalmas forrásokat, így azok elkövetői nem kellett hogy komolyabb finanszírozási háttérműveleteket hajtsanak végre, forrásaikat legális jövedelemből vagy kisebb bűncselekményekből előteremthették. Azonban nagyobb szervezeteknek – legyenek azok tradicionális iszlám terrorszervezetek vagy szélsőjobboldali ideológiát követő, nagy létszámú nemzetközi csoportok – működésük finanszírozásához nagyobb összegeket kell előteremteniük, illetve mozgatniuk világszerte. Az ilyen nagyobb szervezetek a szükséges pénzösszegeket elsősorban adományokból, támogatásból, illetve bűncselekményekből tudták, tudják előteremteni, illetőleg preferálják a nem nyomon követhető készpénzes pénzmozgatást futárokon vagy hawalahálózatokon keresztül. Azonban az informatika fejlődése mindhárom területen új lehetőségeket nyitott számukra, amelyekkel élnek, visszaélnek.

A jótékonysági szervezetek és a nem kormányzati szervezetek folyamatosan komoly problémát jelentenek a terrorizmus finanszírozásában. A párizsi székhelyű Pénzügyi Akció Munkacsoport (FATF) már 2002-es jelentésében[9] szerepeltette, hogy „a nonprofit szervezetekkel a terrorizmus finanszírozása érdekében való visszaélést a globális küzdelem kulcsfontosságú gyenge pontjaként ismerik el az ilyen finanszírozás forrásnál történő leállítása érdekében", és természetesen azok internetes tevékenysége sem kivétel ez alól a problémás tendencia alól. Egyes jótékonysági szervezeteket létrehozhatnak kifejezetten a terrorizmus finanszírozásának céljával, míg lehetséges ilyen legális szervezetek terrorista célú kihasználása is, ugyanis komoly

[9] Financial Action Task Force 2002.

kihívás nemcsak a nonprofit szervezeteknek, de a professzionális bűnüldöző és hírszerző szolgálatoknak is hatékonyan nyomon követni a konfliktusövezetekben elosztott pénzeszközöket. A terrorizmus finanszírozására álcázottan létrehozott szervezetek jól felépített honlapjaival olyan személyek is a terrorizmus finanszírozójává válhatnak, akik pusztán segítséget szerettek volna nyújtani a bajbajutottaknak. Ugyanakkor az adománygyűjtés megvalósulhat oly módon is az interneten, hogy nem titkolt cél az adományok terrorista célra történő felhasználása. Természetesen ezekben az esetekben preferálják a kriptovaluták használatát a konspiráció fokozása érdekében.

2020. augusztus 13-án az Egyesült Államok igazságügy-minisztériuma három online terrorfinanszírozással kapcsolatos bűncselekmény felderítéséről számolt be.[10] Az egyik kiberalapú terrorfinanszírozási kampányt az al-Káida és a vele szövetséges terrorista csoportok üzemeltették. A szervezetek egy bitcoin pénzmosási hálózatot működtettek a Telegram-csatornák és más közösségimédia-platformok segítségével, hogy kriptovaluta-adományokat kérjenek terrorista céljaik elősegítése érdekében. Bizonyos esetekben jótékonysági szervezetként tüntették fel magukat, miközben valójában kifejezetten forrásokat kértek erőszakos támadásokhoz.

De természetesen ez a típusú adománygyűjtés nemcsak az iszlamista szervezetekre jellemző, hanem más szélsőséges szervezetek is alkalmazzák Európában. Példaként említhető például a Nordic Resistance Movement, amely ugyancsak bitcoin formájában való támogatásra buzdította tagjait.[11]

A kiberbűncselekmény útján történő finanszírozásra is természetesen rengeteg példát lehetne hozni. A marokkói származású brit állampolgár, Younis Tsouli például a dark weben megvásárolt hitelkártyaadatok felhasználásával finanszírozta az al-Káida érdekében kifejtett online propagandáját.[12]

Végül, de nem utolsósorban a kriptovaluták egy új, gyors lehetőséget kínálnak nemcsak a szervezett bűnözői csoportok, de a terroristák számára is a pénzeszközök mozgatására, elrejtésére.

[10] U.S. Department of Justice 2020.
[11] Europol 2020.
[12] Corera 2008.

Művelet-előkészítés, hírszerzés, kommunikáció

Napjainkban reálisan legalább 60-70% az online elérhető információk, ezáltal az OSINT jelentősége a hírszerzésben.[13] A kibertér azonban nemcsak a szolgálatok hírigényeit képes kiszolgálni, hanem hasonlóan a terroristák, terrorszervezetek részére is az információk kimeríthetetlen tárházául szolgál. Ha az elmúlt időszak támadásait megvizsgáljuk, nagy számban találunk köztük olyat, amelyet az adódó alkalmat kihasználva hajtott végre az elkövető, ugyanakkor rengeteg olyat is, amely információkat, előkészületeket igényelt, amelyhez a világháló rengeteg segítséget tudott nyújtani. A célpont kiválasztásától kezdve az arról való információgyűjtésen, a szükséges kommunikáción, az eszközkiválasztáson, annak beszerzésén, elkészítésén keresztül akár a külön fejezetben tárgyalt támadásig az internet mindenben segítséget nyújthat.

2020 egyik legnagyobb visszhangot keltő támadása a 47 éves franciaországi tanár, Samuel Paty lefejezése volt. A nyomozás során nyilvánosságra hozott adatok alapján is egyértelműen kijelenthető, hogy a gyilkossághoz vezető utat a tanár elleni szociálismédia-kampány kövezte ki. Egyértelműen az interneten jelentették meg az információt a támadást kiváltó tanóráról, amelyen a Mohamed-karikatúrákat bemutatta a tanár, illetve ott alakult ki az a gyűlöletkampány – amelyben többek között egy radikális imám is részt vett –, amely a csecsen származású Abdullakh Anzorov számára a triggert jelentette. Továbbá segítséget jelentett számára a világháló a tanár azonosításában is. A tett fizikai végrehajtója mellett több mint tíz fő ellen folyt eljárás, akik többsége „csak" az online térben követett el bűncselekményt. Úgy gondolom, hogy tettüket nyugodt szívvel minősíthetjük kiberterrorizmusnak, hisz mindenképpen hozzájárultak a végeredményhez, az erőszakhoz.

Az online elérhető műholdas felvételek, utcaképek, a közösségi hálózatokon közzétett információk maximális támogatást nyújtanak a célpont teljes körű feltérképezéséhez. Ezek az információk aztán megalapozhatják a támadáshoz használt eszköz kiválasztását is, amelyhez ugyancsak segítséget nyújtanak az online információk is. Bizonyosan kijelenthető, hogy egy támadásról közzétett videófelvétel komoly hatásokat tud kiváltani. A christchurchi támadás egyértelműen mintaként szolgált a hallei terrorcselekményhez, a 2016-os berlini karácsonyi vásár elleni teherautóval

[13] A becslések rendkívül differenciáltak attól is függően, hogy mit értünk az OSINT és a nyílt információ fogalma alatt. A modern digitális OSINT-eszközök, -technológiák ugyanis ötvözik több hírszerzési ág elemeit, és hozzáférést biztosítanak nemcsak a szó szűkebb értelmében nyílt, hanem a tulajdonos által nem nyíltnak szánt információkhoz is. A különböző szerzők, szervezetek az OSINT hírszerzésben betöltött jelentőségét 60-70%-tól akár 95-98%-ig becsülik (lásd például: Ünver 2018 vagy Gibson 2014).

elkövetett támadást pedig bizonyosan inspirálta a fél évvel korábbi, júliusi nizzai cselekmény. A know-how és az alapanyagok beszerzése, valamint a kibertér közötti kapcsolat demonstrálására magyar példát is meg tudunk említeni. A jogerősen többek között terrorcselekmény előkészülete miatt is elítélt P. László, a 2016-os Teréz körúti robbantás elkövetője ugyancsak az interneten talált információk alapján, az interneten megrendelt eszközök felhasználásával készítette el távirányítással működésbe hozható robbanószerkezetét. Egyértelműen megállapítható, hogy rövid keresés után részletes információk találhatók házi készítésű robbanóeszközök elkészítéséről, alapanyagairól, de akár „szofisztikáltabb" kémiai, biológiai támadás eszközeinek megalkotásához is.

Elvétve lehet olyan terrortámadást találni, amelyben az elektronikus kommunikációnak ne lett volna valamilyen szerepe. Nemcsak a bűnözők, de a terrorszervezetek is amellett, hogy lehetőséget láttak a különböző elektronikus kommunikációs csatornákban, azokat egyúttal fenntartásokkal is kezelték. Az 1990-es években Bin Láden állítólag abbahagyta műholdas telefonjának használatát, miután egy médiajelentésből kiderült, hogy az amerikai kormány ezen keresztül kísérelte meg nyomon követni. Ehelyett Bin Láden belső köre nagyban támaszkodott a futárokra – akik közül az egyik ironikus módon végül az Egyesült Államok szolgálatait elvezette pakisztáni rejtekhelyére.

Amellett, hogy a terrorszervezetek, bűnözők félelmeit igazolta Edward Snowdennek, a Nemzetbiztonsági Ügynökség (National Security Agency – NSA) alkalmazottjának 2013-as kiszivárogtatása, az esemény új távlatokat is nyitott mindenkinek, akinek a továbbított információk bizalmassága fontos volt. A nyilvánosság megdöbbent, amikor megtudta, hogy az Egyesült Államok kormánya milyen mélységben fér hozzá kommunikációs adatokhoz, illetve a technológiai vállalatok rendszereihez, ugyanakkor az érintett vállalatok is komoly bizalomvesztéssel szembesültek a gyanú miatt, miszerint bűnrészesek voltak a kormányzati felügyeletben. A szektor vállalkozásai erre reagálva gyorsan fejleszteni kezdtek, hogy bizonyítsák függetlenségüket a kormányoktól, és megnyugtassák a felhasználókat, hogy adataik titkosak. Ilyen válasz volt az erős titkosítás kiterjesztése, amelyet a Google, majd az Apple is bevezetett a termékein oly módon, hogy a kulcsot a felhasználó birtokolta, a felhasználó jelentette, ezért az eszközökön tárolt adatokhoz annak gyártója sem fért hozzá. Az Apple iMessage és a népszerű WhatsApp üzenetküldő szolgáltatás „végpontok közötti" (end-to-end) titkosítást vezetett be, ami azt jelenti, hogy az üzenet titkosítatlan szövege csak a küldő és a fogadó számára látható, az a kommunikációs csatornán elfogva nem visszafejthető még a szolgáltató számára sem. Természetesen további szolgáltatók is megpróbálták kihasználni a nagyok hírnevén esett csorbát, és kielégíteni a felhasználók levéltitok és privát szféra iránti igényét, így egymás után

jelentek meg és terjedtek ugrásszerűen további titkosított üzenetküldő alkalmazások, mint például a Viber, a Telegram vagy a Signal. A Snowden-botrány tanulságai, illetve az általa gerjesztett fejlődés a titkosított kommunikációban a bűnözőket és a terroristákat is ezekhez az új biztonságos platformokhoz vezették, amelyek közül hosszú ideig a Telegram volt a legnépszerűbb, tekintve, hogy az titkosított üzenetküldést kínált célzott címzettnek és csoportokban, ezáltal kiszolgálta a kommunikációs igény mellett a propagandacélokat is. A titkosított üzenetküldés lehetőségének az elmúlt években kiemelkedő szerepe volt számos nagy horderejű támadásban. A 2015–2016-os franciaországi és brüsszeli támadások elkövetőinek összehangolt tevékenységében azok Európába jutásától, a rejtőzködésen és a logisztikán keresztül egészen a végzetes támadásokig, sőt az azt követő bujkálásig hatalmas szerepe volt a különböző platformok által nyújtott titkosított kommunikációnak, amelynek részleteit sajnálatos módon a hatóságok még a támadásokat követően lefoglalt eszközökből sem tudták maradéktalanul megismerni.

Amellett, hogy a titkosítás fontos eszköz a kiberbiztonság és az alapvető jogok, így a magánélet és személyes adatok védelme szempontjából, az elkövetők azt biztonságos csatornaként is használhatják, amelyen keresztül elrejthetik cselekedeteiket a bűnüldöző szervek és az igazságszolgáltatás elől. Mivel annak alkalmazása könnyen és gyakran ingyenesen hozzáférhetővé vált, így a bűnözők, terroristák igénybe vehetik e jogvédelmi célokra kidolgozott eszközt. Ez természetesen kihívást jelent a nemzetbiztonsági, bűnüldöző és az igazságszolgáltatási szervek számára, mivel szinte minden bűncselekmény vagy nemzetbiztonságot sértő esemény kapcsán szükséges lehet ilyen kommunikációs adatokhoz való hozzáférés. A téma globális aktualitását mutatja, hogy az Öt Szem Szövetség[14] országai 2019 júliusában nyílt levélben hívták fel a közösségi üzenetküldő szolgáltatásokat működtető vállalatokat, hogy biztosítsák a bűnüldöző hatóságok hozzáférését az end-to-end titkosítási technológiával védett online kommunikációhoz, illetve 2020 második félévében az EU tanácsának német elnöksége is kifejezte a 2016-os szlovák elnökség által megkezdett, a titkosítással kapcsolatos munka folytatása iránti szándékát, és 2020 végére össze is állt a titkosítással kapcsolatos tanácsi állásfoglalás tervezete,[15] amely elismeri a titkosítás kettős jellegét, és megoldási javaslatokat keres azok egyensúlyba hozására. Rögzíti, hogy a titkosítási technikák alkalmazása egyrészről szükséges a kormányok, vállalatok, kritikus infrastruktúrák, állampolgárok, a média és az újságírók digitális biztonságához, valamint az alapjogok, magánélet és személyes adatok védelméhez, ugyanakkor meg kell őrizni a nemzetbiztonsági, bűnüldöző és igazságügyi hatóságok

[14] Ausztráliát, Kanadát, Új-Zélandot, az Egyesült Királyságot és az Egyesült Államokat magába foglaló hírszerző szövetség.

[15] Council of The European Union 2020.

képességét, ami a törvények által garantált hatáskörük gyakorlásához és az adatok bűnüldözési célú megismeréséhez szükséges. Az állásfoglalás legfontosabb megállapítása, hogy a törvényesség, a szükségesség és az arányosság elvére épülő szabályozási kereten nyugvó műszaki és operatív megoldásokat a szolgáltatókkal és a releváns illetékes hatóságokkal szoros együttműködésben kell kidolgozni.

Iszlám Állam / Kiberkalifátus

Amellett, hogy az Iszlám Állam (IS/ISIS/Daesh)[16] is alkalmazta a korábban tárgyalt online lehetőségeket, tevékenysége mégis alapvetően különbözött az egyéb terrorszervezetek aktivitásától mind szervezettségében, mind intenzitásában. Az alapvető különbség talán az IS pszeudoállamként való működéséből adódhatott. Míg a legtöbb iszlamista terrorszervezet naptárában a nyugati hatalmak felett aratott végső győzelmet követően szerepelt a közel-keleti iszlám kalifátus megalapítása, addig az IS ezt a kezdet kezdetén megtette az általa uralt területen. Míg a többi szervezet kvázi felkelőként illegalitásban működött, addig az IS minisztériumokat alapított és közigazgatást szervezett, hogy biztosítsa hatalmát. Az államiság elérése érdekében ugyancsak használnia kellett az ún. *soft power*[17] eszköztárát annak érdekében, hogy megszólítsa híveit, és egyben félelmet keltsen ellenségeiben. Céljait nem érhette volna el, és meg sem közelíthette volna ennyire a kifinomult médiainfrastruktúrája és online kommunikációs stratégiája nélkül, amelynek eredménye a szervezet és tettei példátlan láthatósága lett. A terrorszervezetek között elsőként tudott kínálni egyszerre online és offline alternatívát azoknak, akik nem találták a helyüket saját közösségükben. Sikeresen toborozta az új harcosokat a konfliktusövezetbe, illetve radikalizálta és buzdította támadásra az „otthon" maradottakat online csatornákon keresztül. 2017 után, amikor mind online, mind offline fokozatosan a háttérbe kellett vonulnia, rugalmasan változtatta meg mind kommunikációs, mind harcászati taktikáját. Miután fel kellett adnia a jól strukturált online információs rendszert, a széles támogatói hátterére hagyatkozva maradt látható és hallható továbbra is

[16] Islamic State (IS): Iszlám Állam; Islamic State of Iraq and Syria (ISIS): Iraki és Szíriai Iszlám Állam; al-Dawla al-Islamiya fi al-Iraq wa al-Sham (Daesh): Iraki és Levantei Iszlám Állam.

[17] „A puha hatalom azon képesség, hogy kényszer vagy kifizetések helyett inkább a vonzódás kialakításával érjük el céljainkat. Amikor rábírsz másokat arra, hogy azt akarják, amit magad is akarsz, nem kell annyit költened jutalmakra és büntetésekre annak érdekében, hogy mások irányodba elmozduljanak. A kemény hatalom egy ország katonai és gazdasági erejéből fakadó kényszerítő ereje. A puha hatalom egy ország kultúrája, politikai eszméi és stratégiáiból fakadó vonzó mivolta." Joseph S. Nye.

a kibertérben. Saját weboldalak hálózata helyett elsősorban a titkosított üzenetküldő alkalmazásokra és fájlmegosztó szolgáltatásokra hagyatkozva, szükség esetén egyikről a másikra vándorolva továbbra is képes megszólítani híveit.

Mindezen eredményeket egy rendkívül szerteágazó médiabirodalom érte el, amely a százas nagyságrendű általános és tartományi szintű hírügynökség, online híroldal, magazin mellett saját rádiócsatornát is felölelt. Ebből a szerteágazó birodalomból ki kell emelni néhány jelentős vállalkozást.

Az Amaq hírügynökség és tevékenysége állt a pszeudoállamiság éveiben a médiastratégia középpontjában. Amennyiben a terrorszervezet által alapított állam elismerésre került volna, annak kommunikációs tevékenységét egyértelműen információs műveletnek lehetett volna minősíteni. A hírügynökség tevékenységén keresztül motiválta a követőket, újabb és újabb támadásra buzdította őket, igazolta tevékenységük szükségességét, dicsőítette a mártírokat, lejáratta az ellenséget, és tette ezt oly módon, hogy híreit, közleményeit ellátta az ügynökség logójával, amelyet sokszor a nyugati hírügynökségek is változtatás nélkül közöltek, erősítve a hírügynökség és a hírek hitelességét. Elsődleges eszközévé vált a támadások iránti felelősség elismerésének is. Fenntartotta és üzemeltette az IS weboldalait, híreit hat nyelven közvetítette, és saját mobilapplikációval is támogatta a legszélesebb hallgatóság elérését. Az IS online eszköztára elleni összehangolt 2018-as akcióig meghatározó szereplője volt a terrorista ideológia terjesztésének.[18]

A Nashir hírügynökség ellentétben az Amaqkal nem próbált klasszikus legális hírügynökségként működni, nem készített saját tartalmakat, illetve a híreket nem kommentálta, hanem inkább egyfajta gyűjtőhelye lett az IS publikációknak, és jelentősége a hírek hatékony, széles körű terjesztésében manifesztálódott, amely által a dzsihádista online szubkultúra meghatározó elemévé vált. 2017-ben és 2018-ban saját weboldalt is üzemeltetett, amely nemcsak közzétette a legfrissebb híreket, de egyfajta IS-tárhelyként elérhetővé tette az al-Naba magazin példányait visszamenőleg, illetőleg hozzáférést biztosított al-Hayat-tartalmakhoz és az al-Bayan rádió műsoraihoz is. Ugyancsak a Nashir volt, amelynek webinfrastruktúráján keresztül minden héten csütörtökön hatalmas közönséghez juthatott el az al-Naba magazin legfrissebb száma.

A 2018-as nemzetközi akcióig az IS egy rendkívül összetett online infrastruktúrára hagyatkozhatott, azonban azt követően elsősorban a különböző üzenetküldő alkalmazások és fájlmegosztó szolgáltatások maradtak a bástyái, és miután a Twitter és egyéb mainstream szolgáltatások felléptek a terrorista tartalmak ellen, ezek közül kiemelkedett a Telegram, amelyet természetesen nemcsak ekkor kezdtek el

[18] Europol 2018.

alkalmazni. A Nashir ügynökség 2015. szeptember 26-án, mindösszesen négy nappal azt követően megjelent a felületen, hogy a Telegram elindította a csatorna (channel) szolgáltatását,[19] és 2017 novemberében az ügynökség azt állította, hogy több mint 600 csatornát, csoportot üzemeltet.[20] Természetesen a Telegram nem biztosíthatott olyan láthatóságot, mint a Twitter, ugyanakkor az általa nyújtott anonimitás és stabilitás rengeteget jelentett a szervezetnek. A legnagyobb hangsúly talán az anonimitáson volt, hisz a Telegram többször hangsúlyozta, hogy a felhasználók jogainak védelme érdekében nem működik együtt a hatóságokkal, továbbá a platformon továbbított közlemények nem visszafejthetők. Külön előnyt jelentett a szervezet számára, hogy lehetőséget biztosított arra is, hogy nagy méretű fájlok (fotók, videók) kerüljenek feltöltésre a csatornákra, ezáltal, ha esetlegesen a továbbküldött link mögötti tartalom elérhetetlenné válik, a követők azt továbbra is megtalálják az alkalmazásban. Előnyt és hátrányt jelentett a szervezet szempontjából a zárt kommunikációs tér, mivel a tartalmakat a keresőmotorok nem indexálták, emiatt nem lehetett ezeken keresztül elérni azokat, akik még nem kezdték el valamilyen mértékben követni a terrorista ideológiát. Ugyanakkor tökéletes menedéket jelentett az előkészületekhez, megbeszélésekhez, a radikalizáció elmélyítéséhez, akár a képzéshez is. Az egyirányú kommunikáció elsődleges eszközévé vált, az elhivatott követőket folyamatosan ellátta időszerű tartalmakkal, mi több, a követőknek a dzsihádista közösséghez való tartozás érzését is biztosította.

2019 novemberében aztán a Telegram biztosította menedék megszűnt, miután a szolgáltató együttműködött az európai hatóságokkal, és az Europol által koordinált akció keretében több mint 2000 terrorizmushoz köthető felhasználói fiók, illetve bot került törlésre.[21] Majd a szolgáltató következetesen napi szinten lépett fel a csatornák újraalkotása ellen. Természetesen minden erőfeszítés és automatizmus ellenére sem lesz egyetlen platform sem mentes minden terrorista tartalomtól, ugyanakkor az akciónapot megelőző méretű hálózatot a logók használata nélkül, duplikált fiókok létrehozásával sem sikerült újjáépíteni. Ehelyett egy multiplatform környezet alakult ki, amelyben az online aktivisták olyan felületeken próbálkoztak, mint a Riot, Rocket.Chat, Tam-Tam, Hoop, BCM vagy Nandbox.[22] Ebben az összetett, decentralizált világban azonban ez idáig nem sikerült újraalkotni egy olyan méretű és annyi embert elérő hálózatot, mint amely a 2018 előtti időszakban a weblapokon és a Telegramon párhuzamosan, egymást erősítve létezett. A hatóságok és a szolgáltatók részére pedig fontos tanulság, hogy automatizmusok beépítésével,

19 *IS exploits Telegram mobile app to spread propaganda*. 2015.

20 Al-Lami 2018.

21 Europol 2019; *Europol disrupts Islamic State propaganda machine* 2019.

22 Clifford 2020.

a különböző médiavállalkozások logóinak, brandelemeinek módszeres keresésével gyorsan azonosíthatók a tartalmak, azok törlésére szinte azonnal lehetőség van, illetve a márkaelemek hiányában pedig a tartalom közel sem olyan egyszerűen megtalálható, és megjelenésében sem váltja ki ugyanazt a hatást.

Példa azonban arra, hogy a propagandagépezet továbbra is aktív, és rendkívül gyorsan reagál, a Netflix *Moszul* című produkciójára megjelent gyors és nemzetközi visszhangot keltő IS-válasz. A filmet 2020. november 26-án mutatták be, és hatalmas nézettséget ért el a platformon. 2020. november 28-án, mindösszesen két nappal a premier után az ISIS a filmre válaszul közzétett egy videót, amely egyértelműen a terrorszervezet propagandaüzeneteit és elbeszélését tartalmazta. Még ha az anyag minősége kívánnivalót is hagy maga után, a megjelentetés gyorsasága és a közvetített üzenet azt sugallja, hogy a professzionális online propagandagépezet továbbra is eltökélten segíti a terrorszervezet céljainak elérését.

Végül mindenképpen szeretnék szót ejteni a propagandán és a kapcsolattartáson túlmenően az ISIS kiberműveleteiről, különös tekintettel a szervezet emblematikus hackeréről, Junaid Husszeinről – hackernevén TriCk, majd harci nevén Abu Husszein al-Britani –, aki kiberterroristaként került fel az Egyesült Államok körözési listájára, és végül 2015-ben egy célzott rakétatámadás végzett vele. Az emblematikus kiberterroristáról talán a legrészletesebb kutatást Nafees Hamid és kutatócsoportja készítette, amelynek eredményét a *CTC* (Combating Terrorism Center) *Sentinel*-ben tették közzé.[23] Az 1994-ben született Junaid Husszein, hasonlóan több európai terrortámadás elkövetőjéhez, második generációs európai (brit) állampolgár volt, akinek családja Pakisztánból származott. Korai gyermekkorát Birmingham bűnözéssel sújtott, szegényebb környékén töltötte, majd a továbbiakban a város egy kifejezetten élhető, jó környékén nevelkedett. Apja a brit pakisztáni közösség elismert, a közösség számára nyitott tagja volt, Junaid Husszeint ezzel ellentétben rendkívül zárkózottnak jellemezték, akivel csak a számára fontos témákról lehetett érdemben társalogni. Saját bevallása szerint 11 évesen indult meg az úton, hogy hackerré váljon, amikor bosszút akart állni azon, aki ellopta felhasználói fiókját egy online játékhoz. A kibertérben aztán kiteljesedett, ott társakra, barátokra lelt. Hackerkészségének fejlődésével a politikai témák iránt is növekedett az érdeklődése, amely során több összeesküvés-elmélet is megérintette, és a muszlimok jogainak védelme, az őket ért igazságtalanságok feltárása, megtorlása lett a célja. Mindezek ellenére érdekes módon a vallás nem igazán érdekelte. Az általa bűnösnek, korruptnak minősített szervezeteket kezdte el támadni, és ehhez hasonló gondolkodású hacktivisták csoportját hozta össze TeaMpoisoN néven. Hatalmas energiákat fektettek a brit szélsőjobboldali

[23] Hamid 2018.

csoportok oldalai elleni támadásokba, illetve az onnan megszerzett adatok nyilvánosságra hozásába. 2011-ben a TeaMpoisoN online közzétette Tony Blair volt brit miniszterelnök címjegyzékét, megtámadta a BlackBerryt, Horvátország NATO[24] weboldalát, egy ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete) szervert, és még rengeteg további célpontot. A TeaMpoison egyik legelhíresültebb támadása 2012 áprilisában történt, amikor telefonos szolgáltatásmegtagadási támadást indítottak az Egyesült Királyság Terrorizmusellenes Parancsnokság forródrótja ellen. A támadás következtében az iroda telefonvonalait egy robothang bombázta, amely a „Team Poison" szót ismételte. Közvetlenül a támadások után TriCk név alatt közleményt adott ki, amelyben kifejtette, hogy tettét az motiválta, hogy az Egyesült Királyság terrorvád miatt kiadott több muszlimot az Egyesült Államoknak, amely pedig globális terror elleni háború címén valójában az iszlám ellen indított támadást. 2012 áprilisában aztán elfogták, és korábbi cselekményeiért – ügyvédjének köszönhetően – 2012. július 27-én csak összességében hat hónapos börtönbüntetésre ítélték, amelyből végül beszámítva az előzetes fogvatartást és a kedvezményeket, csak másfél hónapot töltött börtönben. Azonban feltehetőleg ez a másfél hónap volt az, ami gyökeresen megváltoztatta a rácsok mögött megismert radikális iszlamista csoportnak köszönhetően. Szabadulását követően látszólag felhagyott a hackertevékenységgel, ellenben egyre erőteljesebb iszlamista online propagandatevékenységet folytatott, illetve utcai megmozdulásokon vett részt, ahol le is tartóztatták. Végül 2013 végén Szíriába utazott, csatlakozott az Iszlám Államhoz, és felvette az Abu Husszein al-Britani szólítónevet.

Szíriában online dzsihádpropagandista és toborzó szerepet töltött be, és alapító tagja lett az Iszlám Államon belül egy angol nyelvű online toborzócsoportnak, amely egy tucat tagból állt, akiket az FBI „A légiónak" és a „Raqqa 12"-nek nevezett el. Husszein – köszönhetően a médiában róla megjelent rengeteg cikknek – rendkívül népszerűvé vált a dzsihádista online szubkultúrában. Bizonyítottan több sikeres és meghiúsított támadást is ő motivált, és ugyan az Iszlám Állam Hacker Osztályának (Islamic State Hacker Division – ISHD) vezetőjeként tartották számon, nem bizonyított, hogy közvetlenül valós hackertevékenységet végzett-e a konfliktusövezetből, ugyanakkor hackelésre buzdította kapcsolatait, akik által a megszerzett adatokat az Iszlám Állam érdekében használta fel.

Végül propaganda- és toborzási tevékenysége, a támadások megtervezése és azokra való felbujtás, valamint az érzékeny információk kiszivárogtatása a koalíciós erők nagy értékű célpontjává tette, és 2015. augusztus 24-én egy amerikai dróncsapás

[24] North Atlantic Treaty Organisation: Észak-atlanti Szerződés Szervezete.

végzett vele. Bár párhuzamosan a „légió" több tagjával végeztek, mégis ő volt az első, aki online tevékenység miatt lett egy rakétacsapás elsődleges célpontja.

Az online terrorista tartalmak elleni nemzetközi fellépés

A terrorista tartalmak nagymérvű elterjedése arra késztette mind az államokat, mind a szolgáltató szektort, hogy fel-, illetve elismerjék, hogy összehangoltan fel kell lépniük ellenük. A kormányok a terrorizmus elleni küzdelem jegyében, míg a szolgáltatók az általuk teremtett brandek reputációjának védelme érdekében össze kellett hogy fogjanak, annak ellenére, hogy a két érdekcsoport viszonya nem volt felhőtlen, elsősorban a felhasználói adatok és kommunikációs tartalmak állami ellenőrizhetősége mentén kialakult viták miatt.

Az EU Internet Forum[25] létrehozását 2015 decemberében Dimitris Avramopoulos, az EU migrációs, belügyi és állampolgársági biztosa kezdeményezte az internet terrorista célú felhasználása ellen, tárgyalóasztalhoz ültetve az EU-tagállamok belügyminisztereit, az internetipart, tartalom- és tárhelyszolgáltatókat, és minden érdekelt felet, akinek szerepe lehet a probléma kezelésében. 2016-ban a szolgáltatóipar bejelentette egy „hash adatbázis" létrehozását a terrorista tartalmakról, elkerülendő azt, hogy az egyik szolgáltatónál törölt tartalmat másik platformon tegyenek elérhetővé, és hogy ezáltal az eltávolítások állandók és visszafordíthatatlanok legyenek.

2017 júniusában megalakult a terrorizmus elleni globális internetes fórum[26] is (Global Internet Forum to Counter Terrorism) ugyancsak azzal a céllal, hogy összefogja a technológiai ágazatot, a kormányokat, a civil társadalmat és az egyetemeket annak érdekében, hogy elősegítse az együttműködést és az információmegosztást a terrorista és az erőszakos extremizmus elleni küzdelemben.

A következő lökést a transznacionális és interszektorális együttműködés fokozására meglepő módon nem az iszlamista propaganda, nem egy Európában elkövetett dzsihádista indíttatású terrorcselekmény adta, hanem a christchurchi mészárlás. 2019. március 15-én az akkor 29 éves Brenton Harrison Tarrant ausztrál állampolgár terrortámadást hajtott végre az új-zélandi Christchurch két mecsetje, illetőleg az ott tartózkodók ellen, amely során megölt 51 és megsebesített 50 embert. A valós térben elkövetett terrortámadás mellett saját véleményem szerint a kibertérben is elkövetett egy terrorcselekményt, amely kijelentést valószínűleg a többség vitatná, tekintve, hogy online aktivitása nem járt közvetlen erőszakkal civilek ellen.

[25] European Union Internet Forum (EUIF).
[26] Global Internet Forum to Counter Terrorism (GIFCT).

De mi is történt a kibertérben? Az 8chan alkalmazáson jelenik meg elsőként egy poszt, amelyben megtalálható egy link az elkövető – fehér felsőbbrendűséget és neonáci ideológiát követő – kiáltványához, illetve a Facebook-link a cselekmény online közvetítéséhez. Majd a cselekménnyel egy időben felkerül a világhálóra egy 17 perces videó, amely a mai napig jelen van, közvetlen pszichikai befolyással a Tarrant által hirdetett ideológiára fogékony, potenciális magányos elkövetőkre, illetőleg hergelve – nemcsak a radikális – iszlám hívőket. Ugyan a Facebook „gyorsan" reagált az eseményre, de az eredeti videó törléséig azt több mint négyezren megtekintették, és másolatban – de legalább komment szintjén – megjelent a közösségi média minden platformján. Amellett, hogy természetesen az internet minden rétegén megtalálható a felvétel, ha csak annak Facebook-közzétételét vizsgáljuk is, arra a következtetésre jutunk, hogy a felvétel apró módosításaival folyamatosan kijátszhatók a szolgáltató ellenintézkedései. A Facebook közleménye szerint az első 24 órában a videó 1,5 millió másolatát távolították el a közösségi oldalról, illetve későbbi nyilatkozatuk szerint a támadáshoz kapcsolódóan 4,5 millió tartalmat tiltottak le. Két hónappal az esemény után az új-zélandi miniszterelnök és a francia elnök meghirdette a Christchurch Call[27] kiáltványt, amelyhez 53 ország, illetve nemzetközi szervezet mellett tíz online szolgáltató is csatlakozott, és köteleződött el az online terrorista tartalmak elleni fellépés iránt. Erősödött azon algoritmusoknak a fejlesztése, amelyek már az online közvetítés közben azonosíthatják a tartalmat, ezáltal lehetővé téve az időszerű cselekvést.

Az Európai Unióban az EU Internet Forum keretében 2019 októberében elfogadták az EU krízisprotokollt az online terrorista tartalmak virális terjedésének megakadályozására, oly módon, hogy a protokoll első tesztjét már szeptemberben végrehajtották. A 2019 októberében elfogadott dokumentumban a Bizottság, a tagállamok és az online szolgáltatók, köztük a Facebook, a Twitter, a Google, a Microsoft, a Dropbox, a JustPaste.it és a Snap elkötelezte magát az önkéntes együttműködésre.[28] A protokoll azóta több esetben került aktiválásra, mint például Samuel Paty már említett brutális meggyilkolása kapcsán.

Az is látszik azonban a bemutatott fórumok kapcsán, hogy azok eredményei a szolgáltató szektor önkéntes, aktív együttműködésén alapszanak. Ez azonban egy olyan iparágban, ahol a világ bármely pontjáról (egymástól gyökeresen különböző jogi környezetből) lényegében bárki kormányzati aktív ellenintézkedések nélkül a világ egészére tud szolgáltatást nyújtani, nem lehet elégséges. Nem véletlen tehát, hogy a tagállamok önállóan jogszabályalkotásba kezdtek, és az európai közösség is

[27] *Christchurch Call to eliminate terrorist and violent extremist online content adopted* 2019.
[28] European ComissionCommission 2019.

párhuzamosan elkezdett gondolkodni a terrorista tartalmak elleni egységes fellépésről és végső soron a tárhelyszolgáltatók együttműködésre kényszerítéséről, szükség esetén szankcionálásáról. Az EU-n belüli sorozatos terrortámadások és az interneten terjedő terrorista propaganda miatt az Európai Parlament 2017. június 15-én, majd 2017. június 22–23-án az Európai Tanács is állásfoglalásaikban a szolgáltatókat szólította meg a fellépés érdekében, majd a következő évben elfogadták a Bizottság (EU) 2018/334 ajánlását az illegális online tartalom hatékony kezelésére irányuló intézkedésekről, amelyben megfogalmazta a szükséges intézkedéseket mind a tagállamok, a szolgáltatók és az uniós intézmények (Europol) felé. 2018. szeptember 12-én aztán a Bizottság rendeletjavaslatot terjesztett a Tanács elé az online terrorista tartalom terjesztésének megelőzésére (Terrorism Content Online – TCO) irányulóan, amely az EU híresen lassú és nehézkes jogszabályalkotási mechanizmusán alig több mint két és fél év alatt keresztülverekedte magát, és megszületett Az Európai Parlament és a Tanács 2021. április 29-i (EU) 2021/784 rendelete az online terrorista tartalom terjesztésével szembeni fellépésről.[29] A rendelet kiemelt célja, hogy amikor terrorista tartalmat azonosítanak a hatóságok, a lehető leggyorsabban történjen meg azok eltávolítása, illetve hogy az online platformok intézkedéseket hozzanak abból a célból, hogy szolgáltatásaikkal ne lehessen visszaélni, és az eltávolított tartalmakat máshol ne lehessen ismét feltölteni. Kiemelt szempont, hogy mindez úgy történjen meg, hogy párhuzamosan teljes körű védelmet biztosítsanak a polgároknak a véleménynyilvánítás és a tájékozódás szabadságához fűződő alapvető jogai számára. A rendelet 2022 nyarán lépett hatályba, így annak eredményeit korai lenne még e sorok írásakor értékelni.

KIBER-TERRORCSELEKMÉNYEK

Korábban utaltam arra, hogy a szakértők többsége elsősorban az angolszász fogalommeghatározásra hagyatkozva úgy tartja, hogy még nem került sor ilyen eseményre. Véleményem szerint, ha pusztán a bűncselekmény magyar büntető törvénykönyvben szereplő jogi definícióját vesszük figyelembe, akkor nagy valószínűséggel bármikor megtörténhet, sőt úgy gondolom, már meg is történt – csak nem került sor annak terrorcselekménnyé minősítésére – egy olyan terrorcselekmény, amelyben az eszközcselekmény egy, a számítástechnikai bűnözés kategóriájába tartozó deliktum.

[29] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/784 rendelete az online terrorista tartalom terjesztésével szembeni fellépésről.

Potenciális kiber-terrorcselekmény jogi értelemben Magyarországon

Ha megvizsgáljuk a Btk. vonatkozó szakaszai alapján a Magyarországon terrorizmus szempontjából releváns ítéleteket, akkor arra a megállapításra juthatunk, hogy azok többségében a Btk. 316. §-ba ütköző terrorcselekmény elkövetésével fenyegetés bűntettében születtek, és a tényállás alapján az elkövető valamely hatóságot, legtöbbször igazságügyi hatóságot, rendőrséget fenyegetett meg erőszakos cselekmény elkövetésével, ha a hatóságok az elkövetőnek fontos eljárásban nem teljesítik a neki megfelelő intézkedést, vagy nem hoznak neki megfelelő döntést.

Ha egy olyan közelmúltban született ítéletet kívánunk megvizsgálni magyarországi elkövetés kapcsán, ahol az elkövető a fenyegetésen túllépve annál többet tett, a 2016-os Teréz körúti robbantás kapcsán 2019-ben megszületett jogerős döntés vizsgálata kézenfekvő. Az ítélet részletes tanulmányozása nélkül, pusztán a fővárosi ítélőtábla sajtóközleményét[30] elolvasva látszik, hogy az emberölés kísérlete és a robbanóanyaggal visszaélés mellett a terrorcselekmény kísérlete, majd jogerősen előkészülete azért került megállapításra, mert az elkövető a Belügyminisztérium részére elküldött, illetve előkészített levelében pénzkövetelés teljesítésétől tette függővé, hogy további robbantásokat nem hajt végre.

A fentiek alapján a kiber-terrorcselekmény elkövetése esetén is legnagyobb valószínűsége annak van, hogy az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalást, vagy az információs rendszer vagy adat megsértése eszközbűncselekményt a törvényi tényállásban szereplő célzatok közül azért követik el, hogy az állami szervet arra kényszerítsék, hogy valamit tegyen (fizessen), ne tegyen, vagy eltűrjön. A két eszközbűncselekmény közül ha a legegyszerűbb forgatókönyvet keressük, egyértelműen az információs rendszer vagy adat megsértését kell alapul vennünk, tekintve, hogy a törvényi tényállások vizsgálata során megállapítható, hogy ez a bűncselekmény szükségszerű eszközcselekménye az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalásnak, amelynek megvalósulásához szükségszerű a kár bekövetkezése is. Az információs rendszer vagy adat megsértésének törvényi tényállása alapján megállapítható, hogy a bűncselekmény elkövethető az információs rendszerbe belépéssel, az információs rendszer működésének akadályozásával vagy információs rendszerben lévő adat megváltoztatásával, törlésével vagy hozzáférhetetlenné tételével, természetesen akkor, ha az adott cselekmény jogosulatlanul, vagy a jogosultság kereteit túllépve történik. Nincs szükség ahhoz mélyebb informatikai ismeretre, hogy eljussunk arra a következtetésre, hogy az információs rendszerek és a bennük tárolt adatok elleni fenti cselekményekre a legalkalmasabb eszközök

[30] Fővárosi Ítélőtábla 2019.

a különböző kártékony szoftverek. Ezek főbb típusait ha számba vesszük, a terrorcselekmény elkövetéséhez szükséges fenti cél és eszközcselekmény ismeretében arra a megállapításra juthatunk, hogy egy zsarolóvírus[31] állami szervhez történő célba juttatása megvalósíthatja a terrorcselekmény törvényi tényállását. Tekintve, hogy a vonatkozó bírói gyakorlat – ahogy az egyébként a Btk. nagykommentárjában is megjelenik – állami szervnek tekinti az alaptörvényben felsorolt intézményeket, a jogszabály alapján közhatalmi, államigazgatási és önkormányzati igazgatási feladatokat ellátó szerveket, az állami gazdasági és költségvetési szerveket és az állam által alapított alapítványokat, ezért rendkívül nagy azon információs rendszerek száma, amelyek ransomware-rel történő támadása terrorcselekménynek minősülhet.

Ha a fentiek mellett figyelembe vesszük azt is, hogy a darkneten lehet vásárolni ransomware-készítő eszközöket, így azok megalkotására kezdő „hackereknek" is van lehetőségük, megállapíthatjuk, hogy megtaláltuk a jogi értelemben vett kiber-terrortámadás legegyszerűbb és legvalószínűbb forgatókönyvét. Mindezek ismeretében ugyanakkor joggal vetődik fel a kérdés mindenkiben, hogy az állami szerveket ért ilyen típusú támadásokról szóló sajtóhírek mellett miért nem hallunk a terrorcselekmény elkövetése miatt megindult eljárásokról, letartóztatásokról. Talán mindennek oka az is, hogy ugyancsak nincs információ Magyarországon befejezett, eredményesen lezárt olyan büntetőeljárásról sem, amely olyan információs rendszer vagy adat megsértése bűncselekmény volt, amelyet ransomware felhasználásával követtek volna el. Ahogy Gyaraki Réka *A számítógépes bűnözés nyomozásának problémái* című PhD-értekezésében kifejti, az ilyen támadások kapcsán a legnagyobb problémát az jelenti, hogy „önmagában ennek a deliktumnak a nyomozása sokkal inkább másodlagos, mint a jogellenes cselekmény bekövetkezésének felismerése és a helyzet kezelése".[32] Mindezek ellenére álláspontom szerint egy állami szerv ellen intézett célzott zsarolóvírus-támadás esetén annak helyes minősítése minden esetben terrorcselekmény kell hogy legyen, ugyanakkor egy, a WannaCryhoz hasonló, féreg típusú ransomware esetében értelemszerűnek tűnik a hatóságok azon hozzáállása, hogy az esetlegesen meginduló büntetőeljárásban a cselekmény minősítése az információs rendszer vagy adat megsértése, tekintve, hogy az elkövető azonosítását követően – arra tekintettel, hogy a terrorcselekmény szándékos bűncselekmény – a bizonyításnak arra is ki kell terjednie, hogy az elkövetőnek legalább eshetőleges szándékában állt állami szerveket is megtámadni.

---

[31] „Zsarolóvírus (angolul: ransomware) alatt olyan kártékony szoftvert értünk, amelynek célja valamilyen módon »túszul ejteni« a felhasználók informatikai eszközein tárolt adatokat, amelyeket csak váltságdíj megfizetése esetén tesz újra elérhetővé." Nemzeti Kibervédelmi Intézet 2019. Online: https://nki.gov.hu/it-biztonsag/tudastar/zsarolovirus-ransomware-v2/

[32] Gyaraki 2018.

Egy erőszakot is megvalósító kiber-terrortámadás lehetséges forgatókönyvei

Amellett, hogy azonosítottam, hogy a terrorcselekmény törvényi tényállása hogyan meríthető ki legegyszerűbben a kibertér eszköztárával, szükségesnek tartom annak a vizsgálatát is, hogy egy, az angolszász definíciónak is megfelelő, a fizikai térben erőszakot, halált, rombolást is megvalósító kiberterrorista cselekmény mely módon valósulhatna meg. Kézenfekvő megoldást jelentenek a célpont keresésénél – már csak elnevezésük alapján is – a létfontosságú rendszerek, rendszerelemek,[33] amelyek informatikai rendszereiken keresztül történt megtámadása vitán kívül súlyos következményekkel járhat. Ugyanakkor pont kiemelkedő fontosságuk miatt mind nemzeti, mind nemzetközi szinten prioritást képez ezen infrastruktúrák védelme.

Nem célom kiragadni egy példát, és szimulálni az eseményeket. Álláspontom szerint egy potenciális támadó – aki véleményem szerint leginkább egy, a magányos elkövető kategóriájába tartozó, feltehetőleg mentális betegséggel is küzdő hacker – leginkább az ipari irányítórendszerekben, illetve azok sérülékenységeiben találhatja meg azt a célpontot, amelynek saját eszközeivel történő megtámadásával személyes sérelmeit megbosszulhatja, illetőleg az általa befogadott szélsőséges, erőszakos eszmében megfogalmazott célokat előmozdíthatja. Ma, a negyedik ipari forradalom korszakában ezek az egymással is összekapcsolt, a gyártást és az ipari folyamatokat irányító, automatizáló rendszerek jelen vannak a gazdaság minden ágazatában, irányítva hatalmas – kétségtelenül az emberre és a környezetre is veszélyes – gépsorokat, kontrollálnak robbanásveszélyes vagy mérgező anyagokat, és természetesen a kritikus infrastruktúrák üzemeltetésében is jelentős szerepük van. Túllépve az ipari szektor korlátait, a dolgok internete (Internet of Things, IoT)[34]

[33] „Létfontosságú rendszerelem: az 1. mellékletben meghatározott ágazatok (Energia, Közlekedés, Agrárgazdaság, Egészségügy, Társadalombiztos, Pénzügy, Infokommunikációs technológiák, Víz, Honvédelem, Közbiztonság-védelem) valamelyikébe tartozó szolgáltatás, eszköz, létesítmény vagy rendszer olyan rendszereleme, továbbá azok által nyújtott szolgáltatások, amelyek elengedhetetlenek a létfontosságú társadalmi feladatok ellátásához – így különösen az egészségügyhöz, a lakosság személy- és vagyonbiztonságához, a gazdasági és szociális közszolgáltatások biztosításához, az ország honvédelméhez –, és amelynek kiesése e feladatok folyamatos ellátásának hiánya miatt jelentős következményekkel járna." 2012. évi CLXVI. tv. a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról kijelöléséről és védelméről, 1. § j) pont.

[34] „Egy társadalmi-technológiai keretkoncepció, ami azt írja le, hogy termékek, tárgyak, eszközök online összekapcsolódnak, egymással kommunikálnak, feladatokat hajtanak végre, anélkül, hogy ehhez feltétlenül felhasználói kezelőfelület csatlakozna. Technikailag olyan természetes, vagy ember által megalkotott objektumok sokaságát írjuk így le, amik IP-címmel rendelkeznek

megjelenésével és elterjedésével életünk minden területén, ma már hétköznapjainkban, otthonainkban is komoly hatással bírnak.

Az Önkéntes Kibervédelmi Összefogás[35] égisze alatt indított, ipari és folyamatirányítási informatikai rendszerek biztonsági kérdéseivel foglalkozó ICS Cyber Security blog[36] szakmai bejegyzéseit megvizsgálva a különböző vezérlőrendszerek sérülékenységei mellett több, a közműszektort is érintő kibertámadást vizsgálhatunk meg, köztük az egyébként a hazai sajtóban is szinte minden fórumon megjelent incidenst, amelyben a floridai Oldsmar város vízművében a támadó több mint százszorosra emelte a vízhez adagolt marólúg mennyiségét. A behatoló a rendszer több, egyenként is súlyos sérülékenységét használta ki, amihez még magas fokú tudásra sem volt szükség. Bár a hatóságok azzal nyugtatták a lakosságot, hogy a vízminőség megváltozásához több napra lett volna szükség, és a rendszer biztonsági mechanizmusai időben jeleztek volna, szakértők szerint egy szofisztikált támadás esetén egy képzett hacker azok kiiktatásáról is gondoskodhatott volna. Az ivóvíz mint egyik legfontosabb éltető elemünk hadászati vagy terrorista célú támadása nem új keletű jelenség, arra a történelem minden korszakában lehet példát találni, ezért a 21. században, amikor informatikai rendszerek biztosítják számunkra annak a minőségét, mint ahogy a példa is mutatja, akár egy kiberterrorista támadás célpontja is lehet. Nem véletlen, hogy a Nemzeti Közszolgálati Egyetem hallgatói a Belügyi Tudományos Tanács pályázatára is kidolgoztak egy szcenáriót, amely során kibertámadást intéznek a Fővárosi Vízművek rendszerei ellen.[37] Bár a forgatókönyv véleményem szerint sokkal inkább egy kiber-terrortámadásnak álcázott kiberművelet, ugyanakkor elméleti alapon bemutatja a floridai példával gyakorlatban igazolt támadás működőképességét. Túllépve a közműágazaton, az is könnyen felismerhető, hogy a különböző ágazatok által használt veszélyes technológiák, anyagok egy terrorista által könnyedén fegyverként is használhatók.

A kérdés már csak az, hogy ezen irányítórendszerekkel való visszaélésnek mekkora realitása van például Magyarországon. A BlackCell magyar kiberbiztonsági cég 2019. december 10. és 29. között lefolytatott kutatása[38] eredményeként megállapította,

és képesek az internetes hálózaton keresztül adatot forgalmazni…" Informatikai, Távközlési és Elektronikai Vállalkozások Szövetsége 2014–2015.

35 2011-ben civil informatikai-biztonsági, kibervédelmi szakemberek által létrehozott társadalmi szervezet, amelynek célja többek között, hogy a szakemberek egymással összefogva és a szükséges információkat megosztva a lehető legmagasabb szintű védelmet tudják megvalósítani, felajánlva az állam számára tagjainak szaktudását és tettrekészségét azért, hogy az a haza kiberterének védelmét szolgálja. Önkéntes Kibervédelmi Összefogás. Online: https://www.kibev.hu/.

36 ICS Cyber Security blog. Online: https://icscybersec.blog.hu

37 Almási et al. 2018.

38 Kocsis 2019.

hogy a vizsgált időszakban 2013 olyan szélesebb értelemben vett ipari vezérlőeszköz érhető el szabadon az interneten, amelyek nagy része sebezhető is, és legalább 364 darabot már korábban meg is hackeltek. Természetesen az bizton kijelenthető, hogy nincs minden eszköz mögött ember vagy anyagi javak támadására alkalmas rendszer, ugyanakkor ha csak egy darab is megtalálható, az is időzített bomba lehet Magyarország és a magyar állampolgárok ellen.

Hangsúlyozni szeretném, hogy az elemzés az érintett eszközök vonatkozásában a „külsős" által könnyedén támadható, sérülékeny eszközöket vette számba. Ugyanakkor ne felejtsük el, hogy a támadó belsős is lehet, akár az adott létfontosságú információs rendszerelem „gazdája", annak biztonságáért felelős személy is, akik ugyan többségükben nemzetbiztonsági ellenőrzésre is kötelezettek, de mivel az érintett szolgálatok sem ellenőrizhetnek folyamatosan mindenkit, ezeknél a kritikus rendszereknél különösen fontos a több szem elvének alkalmazása a biztonság érdekében.

Az informatika életünk minden részét behálózó rendszerében bizonyosan képtelenség számba venni minden olyan metódust, amellyel az egyébként az életünket megkönnyítő technológia az életünk ellen fordítható. Persze a kijelentés igaz a fizikai térben kivitelezhető terrortámadásokra is, hisz az elkövetők folyamatosan keresik azokat a megoldásokat, amelyekkel a lehető legkisebb ráfordítás mellett az áldozatok száma maximalizálható. A 2016. július 14-i, 84 áldozatot követelő nizzai terrortámadásig – amelyben az elkövető egy bérelt teherautóval hajtott az ünneplők közé – a hatóságok a nyilvános terek és a tömegrendezvények biztosítása során sokkal kisebb hangsúlyt fektettek a helyszínek gépjárművektől való védelmére, holott jelenleg már az önvezető járművek kapcsán azzal is számolnunk kell, hogy a gépjárművet az elkövető távolról is fegyverré változtathatja.

ÖSSZEGZÉS

Az informatika, a kibertér vívmányai életünk, mindennapjaink szerves részévé váltak, ugyanakkor, ahogy minden éremnek két oldala van, napról napra tapasztalhatjuk meg a fejlődés életünket és biztonságunkat veszélyeztető oldalát is. Persze a jelenség nem a számítástechnikai rendszerekből ered, hanem belőlünk, emberekből, akik az első primitív eszközök feltalálása vagy a tűz felfedezése óta a rendelkezésünkre álló eszközökkel, erőforrásokkal nemcsak élni, de visszaélni is tudunk.

A terrorista, a terrorszervezet ugyanúgy a maximális teljesítményre, hatékonyságra törekszik, mint bármelyik legális emberi vállalkozás. Mindezek miatt nem meglepő, hogy a hatékonyságát növelő eszközöket, így a kibertérben rejlő potenciált is alkalmazza tevékenysége minden területén a propagandától és a toborzástól,

az arra fogékony és sérülékeny közönség radikalizációjától kezdve a szervezet működtetéséhez szükséges javak előteremtésén és a kommunikáción keresztül a műveletek előkészítéséig. Bár egyértelmű, az angolszász fogalommeghatározás szerinti közvetlen erőszakot megvalósító kiber-terrortámadásra ez idáig nem került sor, együtt kell élnünk a gondolattal, hogy bármelyik pillanatban megtörténhet, továbbá nehéz lenne összeszámolni azokat az áldozatokat, akik halálát az online radikalizált elkövetők cselekményei okozták.

A terrorizmus elhárításáért felelős szervezeteknek tehát folyamatosan képesnek kell lenniük a megújulásra, hisz abban kétségtelenül biztosak lehetünk, hogy a támadók minden elérhető lehetséges eszközt és módszert használni fognak. A jelen kihívásai mellett a jövőbe is kell tekinteni, elkerülendő, hogy áldozatok árán azonosítsuk az újabb fenyegetéseket. Amellett, hogy elismerjük a kibertérből bármikor érkezhető fenyegetéseket, szükséges azonosítanunk azok potenciális jövőjét is. Nem véletlen tehát, hogy az ENSZ Terrorellenes Központja[39] az ENSZ Terrorizmus Elleni Irodájával[40] és az ENSZ Interregionális Bűnügyi és Igazságügyi Kutatóintézetével[41] közösen a Terrorelhárítás a Mesterséges Intelligencia Korában címmel bejelentett kutatási kezdeményezésében[42] nemcsak a mesterséges intelligencia terrorelhárítású célú felhasználását említi például az online terrorista tartalmak gyors azonosításában potenciálisan betölthető szerepe miatt, de annak rosszindulatú, terroristák általi felhasználásának lehetőségét is. Ez utóbbi kapcsán talán nem én vagyok az egyetlen, akinek a fejében megfordul az a jelenleg még science fiction-forgatókönyv is, amikor adott esetben már egy emberi irányítás nélküli mesterséges intelligencia ellen kell küzdenie a szolgálatoknak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Al-Lami, Mina (2018): Analysis: Wave of Telegram Suspensions Hits Jihadist Accounts. *BBC,* 2018. december 7. Online: https://monitoring.bbc.co.uk/product/c200h0s4

Almási Csaba Sándor et al. (2018): A főváros ivóvízellátó rendszere ellen intézett informatikai támadás potenciális következményei és azok felszámolásának megoldási lehetőségei. *Rendvédelem,* 7(1), 103–149. Online: https://bm-tt.hu/wp-content/uploads/2022/02/2018_1.pdf

Christchurch Call to Eliminate Terrorist and Violent Extremist Online Content Adopted (2019). Online: https://www.christchurchcall.com/media-and-resources/news-and-updates/christchurch-call-adopted

[39] UN Counter-Terrorism Centre (UNCCT).

[40] UN Office of Counter-Terrorism (UNOCT).

[41] UN Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI).

[42] UN Counter-Terrorism Centre – UN Interregional Crime and Justice Research Institute 2020.

CLIFFORD, Bennett (2020): *Extremist Experimentation with Text-Based Instant Messaging Applications.* Global Network on Extremism & Technology. Online: https://gnet-research.org/2020/11/09/extremist-experimentation-with-text-based-instant-messaging-applications/

CORERA, Gordon (2008): The World's Most Wanted Cyber-Jihadist. *BBC,* 2008. január 16. Online: http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7191248.stm

Europol Disrupts Islamic State Propaganda Machine (2019). *BBC,* 2019. november 25. Online: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-50545816

FANG, Binxing (2018): *Cyberspace Sovereignty. Reflections on Building a Community of Common Future in Cyberspace.* Beijing: Springer. Online: https://doi.org/10.1007/978-981-13-0320-3

Financial Action Task Force (FATF) (2002): *International Best Practices Combating the Abuse of Non-Profit Organisations.* Online: https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/11%20FATF%20SRIX%20BPP%20SRVIII%20October%202003%20-%20COVER%202012.pdf

GIBSON, Stevyn D. (2014): Exploring the Role and Value of Open Source Intelligence. In HOBBS, Christopher – MORAN, Matthew – SALISBURY, Daniel (szerk.): *Open Source Intelligence in the Twenty-First Century. New Security Challenges.* London: Palgrave Macmillan, 9–23. Online: https://doi.org/10.1057/9781137353320_2

GIBSON, William (1992): *Neurománc.* Budapest: Valhalla Páholy Kft.

GILLESPIE, Alisdair A. (2016): *Cybercrime – Key Issues and Debates.* London – New York: Routledge. Online: https://doi.org/10.4324/9781315884202

GYARAKI Réka Eszter (2018): *A számítógépes bűnözés nyomozásának problémái.* PhD-disszertáció. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája. https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/gyaraki-reka/gyaraki-reka-muhelyvita-ertekezes.pdf

HAMID, Nafees (2018): The British Hacker Who Became the Islamic State's Chief Terror Cybercoach: A Profile of Junaid Hussain. *CTC Sentinel,* 11(4), 30–37. Online: https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2018/04/CTC-SENTINEL-042018-3.pdf

IS Exploits Telegram Mobile App to Spread Propaganda (2015). *BBC,* 2015. október 7. Online: https://www.bbc.com/news/technology-34466287

KOCSIS Tamás (2019): *ICS/OT Snapshot 2019.* Black Cell Magyarország Kft.

KOVÁCS László (2006): Az információs terrorizmus eszköztára. *Hadmérnök,* 1(Különszám), 171–179. Online: http://www.hadmernok.hu/kulonszamok/robothadviseles6/kovacs_rw6.html

ÜNVER, H. Akın (2018): Digital Open Source Intelligence and International Security: A Primer. *Cyber Governance and Digital Democracy,* (8). Online: https://www.jstor.org/stable/resrep21048

UN Counter-Terrorism Centre – UN Interregional Crime and Justice Research Institute (2020): *UNCCT and UNICRI Jointly Launched a New Research Initiative: Counter-Terrorism in the Age of Artificial.* Online: https://www.un.org/counterterrorism/sites/www.un.org.counterterrorism/files/20200701_press_release_new_joint_ai_research_initiative.pdf

U.S. Department of Justice Office of Public Affairs (2020): *Global Disruption of Three Terror Finance Cyber-Enabled Campaigns.* Online: https://www.justice.gov/opa/pr/global-disruption-three-terror-finance-cyber-enabled-campaigns

WIENER, Norbert (1968): *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine.* Cambridge: The Massachusetts Institude of Technology. Online: https://uberty.org/wp-content/uploads/2015/07/Norbert_Wiener_Cybernetics.pdf

Egyéb források

1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról.

2012. évi CLXVI. törvény a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról kijelöléséről és védelméről.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/784 rendelete az online terrorista tartalom terjesztésével szembeni fellépésről. 2021. április 29.

Council of the European Union (2020): Council Resolution on Encryption – Security through Encryption and Security Despite Encryption. Online: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13084-2020-REV-1/en/pdf

European Comission (2019): *Fighting Terrorism* Online: *EU Internet Forum Committed to an EU-wide Crisis Protocol.* Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_19_6009

European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation (2008): *Radicalisation Processes Leading to Acts of Terrorism.* Online: https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20080500_cscp_report_vries.pdf

European Union Internet Forum (EUIF). Online: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-union-internet-forum-euif_en

Europol (2018): *Islamic State Propaganda Machine Hit by Law Enforcement in Coordinated Takedown Action.* Online: https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/islamic-state-propaganda-machine-hit-law-enforcement-in-coordinated-takedown-action

Europol (2019): *Referral Action Day against Islamic State online terrorist propaganda.* Online: https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/referral-action-day-against-islamic-state-online-terrorist-propaganda

Europol (2020): *EU Terrorism Situation & Trend Report (TE-SAT).* Online: https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report#fnd-tn-tabs-0-bottom-2.

Fővárosi Ítélőtábla (2019): *Sajtóközlemény: Súlyosította a Fővárosi Ítélőtábla a Teréz körúti robbantó büntetését.* Online: https://fovarosiitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/p.l.g._sajtokozlemeny_0.pdf

Informatikai, Távközlési és Elektronikai Vállalkozások Szövetsége (2014–2015): *Előzetes Megvalósíthatósági Tanulmány „Az Internet of Things koordinált fejlesztése és alkalmazásának elterjesztése Magyarországon" tárgykörben.* Budapest.

NATO (2001): AJP-01(B) Allied Joint Doctrine. Ratification Draft 1. – 14-1.

Tóth Gábor

AZ IOT-ESZKÖZÖK[1] JELENTETTE TERRORFENYEGETÉS

TERRORIZMUS – KIBERTERRORIZMUS

A mindennapi életünk folyamatos digitalizációja a terrorizmus egy új fajtáját hozta létre, a kiberterrorizmust. Mikortól beszélhetünk kiberterrorizmusról? Mi is a kiberterrorizmus? Ha a terrorjellegű cselekményeket az internet segítségével hajtják végre, vagy az interneten?

Ahhoz, hogy a fenti kérdésekre választ találjunk, először is a terrorizmus fogalmát kell megvizsgálnunk. A különböző szerzők más aspektus szerint közelítik meg a terrorizmus meghatározását. Benjamin Netanjahu szerint: „A terrorizmus a békés polgárok elleni szándékos, módszeres erőszak, amely az általa kiváltott félelmen keresztül politikai célokat kíván megvalósítani."[2]

A fenti fogalom alapján láthatjuk, hogy az erőszak egy kulcsfontosságú tényező, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy a 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 314–316. §-a szerinti terrorcselekmény törvényi tényállását megvizsgálva, láthatjuk, hogy a „Btk. 314. § (1) bekezdésében megjelölt első alapeset elkövetési magatartásai azonosak a (4) bekezdésében felsorolt, személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekmények (eszközcselekmények) elkövetési magatartásaival. Ez utóbbi bűncselekmények a speciális célzat (terrorista cél) révén minősülnek terrorcselekménynek, ennek hiányában azonban megmaradnak önálló köztörvényes bűncselekményeknek, betöltve saját funkciójukat a Btk. rendszerében."[3]

Más szóval az interneten végrehajtott kibertámadásoknak hatást kell kiváltaniuk a fizikai világban. Korábban ilyen jellegű cselekményeket nehezen lehetett elképzelni, sci-fi-filmekben találkozhattunk ezekkel, de napjainkra valósággá váltak.

A kiberterrorizmus kifejezés a fejlett információs technológia romboló célokra történő szándékos felhasználását jelenti. Korábban a kiberterrorizmus hagyományos

[1] Internet of Things: dolgok internete.

[2] Netanjahu 1995: 20.

[3] Kasznár 2017: 95.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_16

módszerei kevésbé voltak károsak, most viszont egy teljesen új dimenziót öltöttek, amely halálos természetű is lehet.[4]

Az ismert és használt fogalmaink alapján az első olyan jellegű kibertámadásra, amely a fizikai világban is hatást váltott ki, 2010-ben a Stuxnet botnet volt képes, amikor az iráni urándúsítású centrifugák ellenőrzésére használt programozható logikai vezérlőket támadták meg.

Adam Henschke arról írt 2021-ben, hogy még nem történt olyan kibertámadás, vagy legalábbis nem ismert, amely a fizikai világban konkrét hatást váltott volna ki a Stuxneten kívül. Igaz, az internetet – vagy más szóval a kiberteret – a terroristák rendkívül kifinomultan használják toborzásra, radikalizálódásra és propagandára, de az Iszlám Állam még a csúcspontján sem tudott olyan jellegű támadást végrehajtani az internet segítségével, amely fizikai hatást váltott volna ki.

Ez alapján Henschke a kiberterrorizmust kétféleképpen közelíti meg. Az első megközelítése szerint ha a kiberterrorizmus során az internetet félelemkeltésre vagy politikai, ideológiai célok elérésére használják, akkor propagandáról vagy információs műveletekről beszélünk. Bruno Halopeau szerint a terrorista szervezetek általában propagandacélokra használják az internetet. A világméretű web és a web 2.0 folyamatos fejlődése lehetőséget biztosított a nyilvánosság számára az információk egyszerű elérésére és közzétételére magas szintű informatikai ismeretek nélkül is.[5]

Henschke másik megközelítése szerint a kiberterrorizmus során a terroristák az internetet és az azokhoz kapcsolt eszközöket arra használják fel, hogy a fizikai világban erőszakos módon változást idézzenek elő.

Hogy szemléltetni tudjam a különbséget, nézzünk meg két példát. Az első példánál a terrorista csoport az interneten keresztül küld egy üzenetet, amely arról szól, hogy kárt fognak okozni. Ez Henschke felosztása szerint az első csoportba tartozik.

A másik példa szerint a terrorista csoport akciót szervez, amelynek keretein belül autonóm járművek informatikai rendszerét hackelik meg, és ezeket a járműveket összehangolt támadásra használják fel, akár gyalogosok ellen, akár más, kiemelt fontosságú létesítmény ellen. Majd ezt követően a terroristák az interneten keresztül azt kommunikálják, hogy ők a felelősek a támadásokért, és ha a követeléseiket nem teljesítik, további ilyen támadásokra lehet számítani.

A példák alapján különbséget tudunk tenni a két megközelítés között, amelyek során az egyiknél csak kommunikációra használják fel az internetet, míg a másik esetben konkrét támadást hajtanak vele végre.[6]

[4] Husain–Khan 2020: 15.
[5] Akhgar–Staniforth–Bosco 2014: 123.
[6] Henschke et al. 2021: 73.

Fontos tényezőként ki kell emelni az ilyen támadásoknál az erőszakos jelleget. Ugyanis egy másik példával élve – amely ugyan hatást váltott ki a fizikai világban, de nem volt erőszakos – 2022-ben a Yandex taxitársaságot feltörték Moszkvában, ami közlekedési káoszt okozott, viszont erőszakos jellegű cselekmény nem történt. Ez az a példa, amely alapján a hacktivizmust és a kiberterrorizmust el lehet határolni. Az utóbbi példában leírt cselekményt hacktivizmusnak lehet nevezni, azonban ha erőszakos jellegű cselekményt is végrehajtottak volna, akkor beszélhetnénk kiberterrorizmusról.

Annak oka, hogy korábban miért nem volt hasonló támadásokra példa, és hogy napjainkra miért adatott meg a lehetőség, az információs technológiában keresendő. Az IoT-eszközök megjelenésével megteremtődtek a feltételek, hogy a valós fizikai világ és a számítógépek, illetve az internet között kialakuljon egy kapcsolat, amely hídként köti össze őket.

IOT-ESZKÖZÖK JELENTETTE TERRORFENYEGETÉS

Mik azok az IoT-eszközök?

Napjaink kihívásai között kiemelt szerepet kapnak az IoT-eszközök, ezek az úgynevezett „okos" eszközök. Ha le szeretnénk fordítani az IoT, azaz Internet of Things kifejezést, talán úgy lehetne, hogy a „Dolgok Internete", azonban ez egy nem igazán megfogható fogalom így.

Mielőtt a különböző szerzők és szervezetek által meghatározott fogalmakat bemutatnám, fontosnak tartom, hogy az informatika világában csak felhasználóként jelen levők is pontosan értsék, hogy mit is jelent ez a rövidítés. Az IoT-eszközök azok az eszközök, amelyek kölcsönhatásba lépnek különféle számítógépes eszközökkel, például mobiltelefonokkal, táblagépekkel. Az IoT-eszközök a legtöbb esetben nem függetlenek, a kommunikációs hálózatok sebessége és a beprogramozott vagy általuk megtanult szabályok befolyásolják működésüket. Megjelenési formájuk egészen szerteágazó, az egyszerűbb megjelenési formáik között megemlíthetők a hőmérséklet-érzékelők, de bonyolultabb rendszereket is alkothatnak, amire a legjobb példák az intelligens járművek.[7]

Fontos kihangsúlyozni, hogy ezeknek az eszközöknek kapcsolatba kell lépniük a környezetükkel, amelyről adatokat kell szolgáltatniuk a felhasználóknak vagy a további rendszereknek, de a környezetükben változást is képesek előidézni.

[7] Boye 2019: 15.

Egy egyszerűbb rendszer esetében, amely kifejezetten csak a külső hőmérsékletet figyeli, elég lehet a felhasználó számára egy visszajelzés, de egy okosotthon tekintetében, amely egy bizonyos hőmérséklet felett automatikusan nyitja vagy zárja az ablakokat, nem elég csak a felhasználónak küldött visszajelzés, jelen esetben a központi rendszernek is továbbítani kell adatokat, amely az ablakok nyitásáért és zárásáért felelős.

Felhasználási helyüket tekintve mindennapi életünk megkönnyítésében és az iparban a termelés ellenőrzésében és javításában is fontos szerepet játszanak.

Az Európai Unió Hálózat- és Információbiztonsági Ügynöksége (European Union Agency for Cybersecurity – ENISA) szerint az IoT „egy olyan széles ökoszisztémát ír le, ahol az egymással összekapcsolt eszközök és szolgáltatások adatokat gyűjtenek, cserélnek és dolgoznak fel annak érdekében, hogy dinamikusan alkalmazkodjanak a kontextushoz”.[8] Boye szerint az

> „IoT eszközöknek alapfeltétele és célja, hogy azok az eszközök, melyek jelenleg nem kapcsolódnak számítógépes hálózatba, nevezetesen az internethez, kapcsolódjanak, hogy kommunikálni tudjanak és interakcióba tudjanak lépni az emberekkel és más eszközökkel. Az IoT egy technológiai átmenetet képez, amelyben az eszközök lehetővé teszik számunkra a fizikai világ érzékelését és irányítását azáltal, hogy az eszközöket intelligensebbé teszik és intelligens hálózaton keresztül kapcsolják őket össze.”[9]

Az IoT-eszközök története

Az IoT-eszközök 2008 és 2009 körül kezdtek kialakulni, ebben az időszakban több „okos”-eszköz csatlakozott fel az internetre, mint ahány ember.

Az Internet of Things meghatározást először Kevin Ashton használta 1999-ben, amikor a Procter & Gamble-nél dolgozott. Ezzel a kifejezéssel mutatta be új ötletét, amelynek segítségével rádiófrekvenciás azonosítókat és egyéb érzékelőket helyezett el a cég ellátási láncában lévő termékekre. Az elhelyezett eszközök adatokat szolgáltattak arról, hogy a termékek a raktár mely polcain találhatók, vagy eladták-e őket.[10]

Kevin Ashton véleménye szerint a 20. században a számítógépek csak azt tudták végrehajtani, amit beléjük programoztak, érzékelésre alkalmas eszközökkel nem

[8] *ENISA Threat Landscape Report 2017.*
[9] Boye 2019: 15.
[10] Elder 2019.

rendelkeztek, a 21. században a számítógépek különböző érzékelőkkel vannak már felszerelve, amivel saját maguk gyűjtik be az információkat.

Az 1990 után globálissá váló internet napjainkig tartó folyamatos fejlődését négy szakaszra lehet osztani. A fejlődés során az egyes szakaszokat markánsan nem lehet elkülöníteni, ugyanis azok egymásra épültek.

Az első szakasz az 1990-es évekre tehető, amikor még nem volt minden háztartásban internet, ebben az időszakban leginkább az e-mail-küldés volt a jellemző.[11]

Az internet fejlődésének második szakaszáról onnantól beszélhetünk, hogy az internethez való csatlakozás nem okozott problémát, a felhasználók elkezdték kiaknázni az általa nyújtott lehetőségeket. Erre az időszakra tehető az online kereskedelem megjelenése is, ahol a termelők, a beszállítók és a fogyasztók közvetlenebb viszonyba kerültek egymással.

A harmadik fázisról akkor beszélhetünk, amikor a személyek közötti kapcsolattartás és kapcsolatteremtés elkezdett digitalizálódni. Ebben a szakaszban már intenzíven jelen van a közösségi média, a Facebook, az Instagram, a Twitter és még sok más alkalmazás. Ezen időszak másik fontos tényezője a mobilitás lett, különféle eszközök jelentek meg, amelyek mobilissá tették az informatikai eszközöket.[12]

A negyedik szakasz az eszközök internethez és egymáshoz való kapcsolódásáról szól, ez a folyamat zajlik napjainkban is. Ezek a kapcsolatok új kihívások elé állítják az informatika szakembereit, tekintettel az adatok mennyiségére. Gondoljunk bele, minden eszköz, amely kapcsolódik egymáshoz vagy az internethez, adatot közvetít. Példaként nézzünk egy napjainkban gyártott új autót, amely a vezető számára az abroncsok levegőnyomásától kezdve a GPS[13] használatáig hasznos információkat szolgáltat, amelyeket tárolni kell, és a vezetőnek hozzáférhetővé kell tenni.

Az IoT-eszközök felépítése

Az IoT-eszközök jelentette kihívások, kockázatok és fenyegetések értékelése szempontjából elengedhetetlen, hogy ismerjük ezeknek az eszközöknek a felépítését a megfelelő megítélés érdekében.

Maguk az eszközök elektronikusak vagy elektromechanikaiak, amelyek közvetlenül kapcsolatba lépnek környezetükkel, és különböző feladatokat látnak el, ilyen az érzékelés, a működtetés, a számítási műveletek végzése és a kommunikáció.[14]

[11] HANES et al. 2017: 49.
[12] HANES et al. 2017: 50.
[13] Global Positioning System: Globális Helymeghatározó Rendszer.
[14] BOYE 2019: 15.

Az érzékelési műveletek alapján az eszközök képesek információt gyűjteni a környezetükből. Ilyen információk lehetnek a különböző fizikai, kémiai változók, a webkamerák által rögzített képek, de információkat érzékelhetnek az emberi szervezetről is, mint például a szívverés vagy a vérnyomás.

A működtetésről akkor beszélhetünk, ha az eszközt a hálózaton keresztül lehet vezérelni, vagy adatokat szolgáltat a hálózaton keresztül.

A számítási műveletek végzése kapcsán meg kell érteni, hogy ugyan az IoT-eszközök alapvetően érzékelési műveleteket hajtanak végre a rájuk írt programok alapján, azonban vannak olyan eszközök, amelyek fejlettebb számítási műveletek elvégzésére is alkalmasak.[15]

A megfelelő működés végett az eszközöknek képesnek kell lenniük kommunikálni egymással és a többi rendszerrel, amit különböző kommunikációs hálózatok segítségével képesek megoldani.[16]

Mint ahogy korábban írtam, az IoT-eszközök alapvető követelménye, hogy összekapcsolja a „való" világot a számítógépekkel. Ezen művelet során különböző adatok kerülnek az eszköz birtokába, amelyeket továbbítanak a hozzájuk csatlakoztatott eszközökhöz. Ahhoz, hogy a számítógépek tudják fogadni, és fel tudják dolgozni az adatokat, különböző szoftverekre van szükségük.

Az IoT-eszközök helyzete napjainkban

Napjainkra több millió IoT-eszközt használtak fel, amelyek szinte minden iparág területén jelen vannak, így a közlekedésben, az egészségügyben, a sportban, a szórakoztatóiparban, a nehéziparban, a gyártásban, az intelligens hálózatokban, a közüzemi szolgáltatásokban, a hőmérséklet- és környezetszabályozásban, valamint a közbiztonságban is.[17]

2017-ben a Cisco Systems azt az előrejelzést adta, hogy 2020-ra az IoT-eszközök száma el fogja érni az 50 milliárdot,[18] azonban a State of IoT 2022-es tavaszi jelentéséből kiderült, hogy az IoT-eszközök piacának növekedését továbbra is lassítja a chiphiány. 2021-ben az IoT-kapcsolatok száma 8%-kal nőtt, 12,2 milliárdra. 2022 végéig 18%-os növekedésre számítanak a szakértők, ami azt jelenti, hogy 14,4 milliárdra nő az aktív kapcsolatok száma.[19]

[15] Boye 2019: 15.
[16] Boye 2019: 15.
[17] Boye 2019: 19.
[18] Hanes 2017: 50.
[19] IoT Analytics 2022.

Ezeknek az eszközöknek alapvetően az a céljuk, hogy megkönnyítsék az életünket, a mindennapjainkat, az iparban minél több és jó minőségű terméket tudjanak előállítani kevesebb költségen. Azonban nem szabad elfelejteni, hogy ezek a fent említett, csatlakoztatott eszközök veszélyeket is rejtenek, lehetőséget teremtenek újfajta bűncselekmények megvalósítására, amelyekkel szembe kell néznünk.

Miért veszélyesek az IoT-eszközök?

Adam Henschke öt tényezőt fogalmazott meg az IoT-eszközök jelentette fenyegetések kapcsán, amelyek alapján ideálisak lehetnek egy esetleges terrortámadás elkövetésére. Fontos hangsúlyozni, hogy ezek az állítások külön-külön nem jelentenek kifejezett kockázatot, de együttes megjelenésük már igenis komoly kihívás elé állíthatja a hatóságokat. Véleménye szerint ezek:

- az IoT-eszközök kockázatos adattovábbítása;
- az IoT-eszközök jelen vannak a fizikai világban;
- az IoT-eszközök száma jelentős, amely alapján potenciális eszközökké válhatnak;
- az IoT-eszközök felhasználása során megjelenő mesterséges intelligencia;
- az IoT-eszközök nagy része „láthatatlan”. [20]

Az IoT-eszközök kockázatos adattovábbítása

A kockázat alapvető forrását maguk a felhasználók jelentik, elmondható, hogy napjainkban már nem megbízhatatlanok ezek az eszközök, de megbízhatóságuk minősége a felhasználótól függ. A megbízhatatlanság oka az IoT-eszközök alapvető felépítésében és felhasználásában keresendő. Mint ahogy az IoT-eszközök jellemzésénél is említettem, ezeknek az eszközöknek lételeme a kommunikáció. Mivel az eszközök a fizikai valós világot és a számítógépeket kapcsolják össze, az általuk gyűjtött információkat adatokként képesek továbbítani. Ezeknek az adatoknak a továbbítása megtörténhet nem biztonságos úton is. Ez potenciális veszélyt jelenthet a személyes adatok és más adatokhoz való hozzáférés tekintetében.

[20] Henschke et al. 2021: 73.

Az IoT-eszközök jelen vannak a fizikai világban

Az információs technológia folyamatos fejlődésével az IoT-eszközök egy új korszakot nyitottak meg a mindennapi életünkben. A fizikai való világba is begyűrűztek az informatikai eszközök, amelyek megkönnyítik a mindennapjainkat.

Ám emellett nem szabad elfelejtenünk, hogy a jelenlétük a terroristák számára lehetőséget biztosíthat arra, hogy egy kibertámadás kereteit túllépve fizikai erőszakot alkalmazzanak a való világban.

Erre tökéletes lehetőséget tudnak biztosítani azok a járművek, amelyek alapvetően hasznos és a biztonságos közlekedést segítő IoT-eszközökkel vannak felszerelve. Látszik az is, hogy a gépjárművek világszerte a terroristák által előszeretettel választott fegyverek, ami aggodalomra adhat okot az okosjárművek terén.[21]

Az IoT-eszközök felhasználását tekintve két csoportot különíthetünk el. Az első csoportba az ipari szintű felhasználás tartozik. Ennél a felhasználási formánál elmondható, hogy általánosságban nagyobb hangsúlyt fektetnek az adatok védelmére és az eszközök megfelelő, kiberbiztonsági szempontból biztonságos felhasználására. A másik csoportba a polgári lakosság tartozik. A polgári lakosság felhasználóiról elmondható, hogy sok esetben nem fordítanak kellő figyelmet a biztonságra, sokan úgy gondolják, hogy a terroristák az ő IoT-eszközeiket nem fogják felhasználni, illetve azt gondolják, hogy nem közölnek olyan adatokat, amelyek veszélyt jelentenének rájuk, illetve másokra.

Fontos példaként tekinthető a Strava fitneszkövető alkalmazás által közölt adatok felhasználása. A Strava egy olyan eszköz, amelynek segítségével a mozgás során, illetve az edzéseken gyűjtött adatokat lehet megosztani nyilvánosan a közösségi médiában is. Ezeket az információkat felhasználva Nathan Ruser fiatal egyetemi kutatónak sikerült beazonosítania amerikai katonai és hírszerző bázisokat. Ezeket az információkat a cég saját fejlesztésű térképhálózatán keresztül sikerült kinyerni, a felületen láthatók voltak az ellátási útvonalak, a katonák által leginkább használt épületek és a sportoláskor használt útvonaluk is.[22]

Az IoT-eszközök száma jelentős, ami alapján potenciális eszközökké válhatnak

Ahogy már korábban is szó volt róla, az elmúlt években az IoT-eszközök iránt jelentősen megnőtt az érdeklődés, ezt a folyamatosan növekvő számuk is bizonyítja mind

[21] Henschke et al. 2021: 73.
[22] Henschke et al. 2021: 78.

az ipari, mind a lakossági felhasználás tekintetében. Ám ezen számok folyamatos növekedésével az eszközökben rejlő kockázati tényező is folyamatosan növekszik.

Tekintve, hogy az IoT-eszközök nem rendelkeznek megfelelő biztonsági rendszerekkel, potenciális eszközei lehetnek egy úgynevezett botnettámadásnak.[23]

Botneteknek nevezzük az olyan, hálózatba rendeződő számítógépeket, amelyeket kártékony programmal fertőztek meg üzemeltetőjük tudta nélkül. Nevüket a robot és angolul a hálózat, azaz network szavak kohéziójából alkották meg, a köznyelvben gyakran zombigépeknek nevezik őket.[24] Ezzel a kártékony programmal túlterheléses támadásokat vagy másnéven DDoS[25]-támadásokat szoktak végrehajtani. A támadás alapvető célja, hogy ellehetetlenítse egyes eszközök vagy weboldalak elérését. A megfertőzött eszközöknek rendelkezniük kell IP-címmel, amelyet felhasználva hozzáférési kérést küldenek az oldal felé. A nagy létszámú csatlakozás miatt az adott eszköz vagy weboldal túlterhelődik, így a valós felhasználó, aki el szeretné őket érni, nem tud csatlakozni hozzájuk.

Az IoT-eszközök egy adott típusának lehetnek különböző hibái, a rosszindulatú támadók ezeket a hibákat használják ki, míg az adott eszközön lévő biztonsági rést ki nem javítják. Ez az úgynevezett zero day hiba, amelyet a gyártók egy frissítéssel orvosolni tudnak. De addig a támadók megkeresik az ilyen internetre kötött eszközöket, és azokkal hajtanak végre támadást.

Nem csak weboldalak ellen lehet túlterheléses támadást végrehajtani. Ha nagy teljesítményű eszközöket, például klímaberendezéseket egy adott területen egy adott időpontban indítanak el, manipulálni tudják az energiahálózatot. Ezt a fajta támadási formát szokás MadIoT-támadásnak nevezni. Az ilyen jellegű támadások alapvetően a villamosenergia-szolgáltatók által előre tervezett, szükséges fogyasztáshoz képest kimagaslóan magas energiafelhasználáson alapulnak. A szolgáltatók általánosságban a múltban szerzett tapasztalataik alapján tisztában vannak az adott időszakra jellemző energiaszükséglettel. A MadIoT-támadások során a támadók ezt használják ki, exponenciálisan magas energiaszükségletet idéznek elő annak érdekében, hogy a szolgáltatók ne tudják előállítani a szükséges energiát. Igaz, ilyen jellegű támadásra sem volt még példa, de 2016-ban szimulációs kísérletekkel bebizonyították, hogy igenis véghez lehet vinni ilyen jellegű támadást, amely a kritikus infrastruktúrát is képes veszélyeztetni.

[23] Henschke et al. 2021: 78.
[24] Tóth 2018: 9.
[25] Distributed Denial of Service.

Az IoT-eszközök felhasználása során megjelenő mesterséges intelligencia

Az IoT-eszközök számának jelentős növekedése mind az okosotthonokban, mind az ipari felhasználás tekintetében eredményezi, hogy szükségessé válik a mesterséges intelligencia rendszerszintű felhasználása, hogy az eszközöket teljes mértékben ki lehessen használni. A mesterséges intelligencia felhasználása lehetővé teszi az integrált rendszerek zökkenőmentes gyorsasággal való működését, amely nem igényel emberi beavatkozást.[26] Az eszközök számának növekedése következtében az általuk generált adatok mennyisége is jelentőssé válik, egyes becslések szerint ez a mennyiség napi szinten eléri a körülbelül egymilliárd GB-ot. A megnövekedett adatmennyiség el fogja érni azt a szintet, amelyet már csak a mesterséges intelligencia képes kezelni.

A mesterséges intelligencia működését tekintve matematikai és logikai alapon a már tanult folyamatokból képez le szimulációkat, és hozza meg a döntéseket. Ezen tanulási folyamat miatt lehet kifürkészhetetlennek tartani a mesterséges intelligenciát, amely a terroristák számára jó lehetőségeket biztosíthat. Önmagában nem jelentene hatalmas kockázatot, de ha a korábban ismertetett kockázati tényezőkkel együtt vizsgáljuk ezt a problémakört, már jelentős tényezőt képvisel.[27] A mesterséges intelligencia megjelenése az IoT-eszközök körében magával vonzza a dinamikus mátrixelemzés témakörét is, ugyanis ezen újfajta elemzési módszer a korábban ismert, használt elemzési és értékelési munkát új perspektívából vizsgálja meg, és lehetőséget biztosít az eszközök által begyűjtött adatok újfajta kiértékelésére.[28]

Az IoT-eszközök nagy része „láthatatlan"

Ez az állítás elsőre különös lehet, de ha belegondolunk, ezek az eszközök lassan a mindennapi életünk részévé válnak, már észre sem vesszük a jelenlétüket. A legtöbb háztartásban már megtalálhatók az IoT-eszközök, a televíziók, a biztonsági kamerák, az okosórák, az autók és minden olyan eszköz, amely csatlakozik az internethez, és adatokat oszt meg. Ezek az eszközök a technológia fejlődésének köszönhetően átalakultak, miniatürizálódtak, és szinte láthatatlanokká váltak, aminek köszönhetően a fizikai világban bárhol megtalálhatók lettek.[29]

[26] Henschke et al. 2021: 79.
[27] Henschke et al. 2021: 79.
[28] Bővebben:Bács 2022.
[29] Henschke et al. 2021: 79.

Az IoT-eszközök sérülékenysége

A folyamatosan növekvő IoT-eszközpark mind a magánháztartásokban, mind az ipari felhasználás tekintetében új kihívások elé állítja a biztonsági szakembereket. Újfajta, a hagyományos kiberbiztonságtól eltérő gondolkodásmódra és fejlesztésekre van szükség, hogy ezek az eszközök minél kevesebb problémát tudjanak okozni, illetve minél kisebb legyen az esélye annak, hogy bűncselekmény áldozatává váljanak a felhasználók, valamint minél kisebb legyen az esélye egy esetleges terrortámadás végrehajtásának.

Ugyan az IoT-eszközök egyik alapvető feladata, hogy összekapcsolja az eszközöket, de ebben rejlik az egyik legnagyobb kockázata is. Elmondható, hogy a kiberbiztonság nem egyenlő az IoT-eszközök biztonságával. A kiberbiztonsági szakemberek általánosságban a számítógépek és az azokhoz kapcsolódó rendszerek biztonságáért felelősek, viszont az IoT-eszközök az elektronika és a számítástechnika egyvelegének tekinthetők, ezért ezeknek az eszközöknek megvannak a sajátosságaik, közös elemeik ugyan vannak a számítógépekkel, de nem teljesen azok.[30]

Az IoT-eszközök felhasználása során különböző sérülékenységekkel találkozhatunk, vannak köztük egyszerűbbek és igen bonyolult felépítésűek is, fontos kiemelni, hogy ezek a sérülékenységek önmagukban nem jelentenek terrorfenyegetést, de a teljes körű megértéshez ezeket is be kell mutatni, ahogy korábban is írtam, az Adam Henschke által felállított veszélyforrások együttesen új kihívás elé állítják a hatóságokat.

Carolina A. Adaros Boye az *Understanding Cyberrisks in IoT* című művében megállapította, hogy az IoT-eszközök gyenge hitelesítőadatokkal rendelkezhetnek, előfordulhat, hogy nem biztonságos az adatkezelésük, és gyenge a hitelesítőmechanizmusuk, a felhasználók nem elég tudatosak, gyenge biztonsági szabályzattal rendelkezhetnek, a tervezés során is előfordulhatnak hibák, nyitott portokkal rendelkezhetnek, nincsenek megfelelően vagy egyáltalán nincsenek elkülönítve a kritikus komponensek, rossz fizikai biztonsággal rendelkezhetnek, rossz biztonsági konfigurációval rendelkezhetnek, adatvédelmi aggályok merülhetnek fel, nem biztonságos interfésszel rendelkezhetnek, nem biztonságos hálózati szolgáltatásokkal rendelkezhetnek.

Az első sérülékenységi faktort a gyenge hitelesítőadatok jelentik. Ahhoz, hogy egy felhasználó megfelelően tudja használni a rendelkezésre álló eszközöket, rendszereket, különféle hitelesítőadatokkal kell rendelkeznie. Ilyen hitelesítőadatok a felhasználónév és a jelszó, bár sok esetben ezeken felül is különböző hitelesítőadatokat

[30] Boye 2019: 73.

kellhet megadni.[31] A gyenge hitelesítési adatok közé azok tartoznak, amelyek alapértelmezés szerint vannak beállítva, illetve azok, amelyeket könnyen ki lehet találni. Előfordulhat olyan, hogy a gyártók által használt, alapértelmezett hitelesítési adatok kikerülnek az internetre, ami lehetőséget kínál a hackereknek, hogy különösebb erőfeszítés nélkül hozzá tudjanak férni a kiszemelt eszközökhöz. Ennek a problémának a kiküszöbölése nem csak a felhasználók feladata, ugyanis előfordulhat, hogy az alapértelmezett hitelesítőadatokat, amelyeket a gyártó megadott, nem lehet megváltoztatni. Különböző okai lehetnek annak, hogy a gyártók úgy tervezik meg eszközeiket, hogy az alapértelmezett hitelesítőadatokat a felhasználók nem tudják megváltoztatni, ilyen például a gyártás során felmerülő költségek minimalizálása, az egyszerűbb és gyorsabb működés, amely szintén elvárás feléjük.[32]

A következő sérülékenységi faktort a nem biztonságos adatkezelés jelenti. Az IoT-eszközök megfelelő működéséhez különböző adatok szükségesek, valamint a működésük során különböző adatok keletkeznek, amelyeket a biztonságos használat érdekében például titkosítással vagy hozzáférés-szabályozással kell védeni. Ilyen adatok a hitelesítőadatok, az üzenetek és a személyes adatok is, mindemellett idetartoznak a különböző parancsadatok is. Ezeknek az adatoknak a védelme kiemelt szerepet érdemel, ugyanis ezek felhasználásával különböző rosszindulatú tevékenységeket tudnak végrehajtani.[33]

A sérülékenységi faktorok közé tartozik a hitelesítési mechanizmusok hiánya, általános probléma, hogy az IoT-eszközök nem rendelkeznek hitelesítési mechanizmusokkal. A legtöbb számítógép vagy akként működő eszköz használatához hitelesítési adatokkal kell igazolnia magát a felhasználónak. Amennyiben ez nem történik meg, vagy többszöri próbálkozásra sem sikerül, a rendszer automatikusan zárolja magát, és a felhasználó nem tud belépni. Ha az IoT-eszközök rendelkeznének ilyen védelemmel, egyszerűen lehetne gondot okozni, ugyanis a hackerek a többszöri próbálkozás következtében ki tudnák zárni a felhasználókat, amivel problémákat tudnának okozni például az ipari termelés során is.[34]

A sérülékenységek között az emberi tényező is fontos szerephez jut. A biztonságot veszélyeztető hibák elkerülése végett a felhasználóknak a feladataik ellátása érdekében szükséges jogosultságokkal kell rendelkezniük. Ha minden felhasználó rendelkezne az összes jogosultsággal, egy esetleges hackertámadás esetén a behatolók el tudnák érni, hogy a szükséges intézkedéseket ne tudják megtenni. A megfelelő

[31] Boye 2019: 73.
[32] Boye 2019: 73.
[33] Boye 2019: 73.
[34] Boye 2019: 73.

szintű jogosultság kiosztása mellett fontos a felhasználók folyamatos biztonságtudatosságának növelése, oktatása a kiberbiztonsági kockázatok elkerülése érdekében.[35]

Jogosultságokkal nem csak a felhasználók rendelkeznek. Az IoT-eszközök nagy része rendelkezik internet-hozzáféréssel, amire igazából nincs is szüksége a feladatai ellátásához. Szükséges beállítani, hogy az eszközök csak azokra a feladatokra legyenek képesek, amelyekre használatuk során szükség van, hogy ne váljanak rosszindulatú tevékenység eszközévé.

A gyenge biztonsági szabályzat azt jelenti, hogy az IoT-eszközök gyártóinak irányában nincsenek felállítva megfelelő szabályok, amelyek a hibák és fenyegetések bejelentési kötelezettségére vonatkoznának. A vállalatok a legtöbb esetben nem mérik fel kellően az IoT-eszközök használatával járó veszélyeket, és nem készítenek biztonsági szabályzatot, amely az eszközök kezelésére vonatkozna.[36]

Az eszközök tervezése során előfordulhat, hogy különböző hibák léphetnek fel. Ezeknek a termékeknek a specifikációi olyan hibákat tartalmaznak, amelyek lehetőséget nyújtanak arra, hogy rosszindulatú kódok kerüljenek be az eszközökbe, amelyek lehetőséget adnak a kód készítőinek arra, hogy az eszközök az ő parancsaikat hajtsák végre, ne engedélyezzék az alapértelmezett jelszavak megváltoztatását, vagy az eszközök közötti kommunikációba avatkozzanak be. Ez nem kifejezetten hardveres hibát jelent, előfordulhat, hogy az eszköz szoftverében van a hiba. Az ilyen problémákat általánosságban egy frissítés ki tudja küszöbölni, de először lokalizálni kell a hibát.[37]

Az informatikában a számítógépekhez kapcsolható eszközök és a számítógépek portok segítségével kommunikálnak egymással a külső kapcsolattartás miatt. Megjelenési formájukat tekintve ezek lehetnek fizikai vagy logikai portok. Fizikai portok például az USB-csatlakozók. A logikai portok kezelését pedig a routerek is elvégezhetik. A portok sebezhetőségük esetén lehetőséget biztosíthatnak a rosszindulatú kódok bejutására, például egy pendrive segítségével. Ezért az eszközöknek csak a szükséges mennyiségű porttal kell rendelkezniük az ilyenfajta veszélyek elkerülése érdekében.

A kritikus komponensek elkülönítési hibái akkor jelentkeznek, ha az információkat ugyanazon rendszer kezeli. Vannak olyan információk és adatok, amelyeket külön kell kezelni, gondoljunk bele, egy vonaton az utasok számára elérhető wifihálózatnak el kell különülnie, és semmilyen formában nem csatlakozhat a vasúthálózat működéséhez kapcsolódó információkhoz.[38]

[35] Boye 2019: 73.
[36] Boye 2019: 73.
[37] Boye 2019: 73.
[38] Boye 2019: 73.

Az IoT-eszközök sok esetben nagy területen is elhelyezkedhetnek, aminek következtében kiszolgáltatottá válhatnak illetéktelen személyekkel szemben. Ennek az a veszélye, hogy tudják manipulálni az eszközöket, adott esetben ki is tudják cserélni őket.[39]

Az eszközök felszerelése és kezelése minden esetben szakértelmet igényel, egy átlag felhasználó a legtöbb esetben az alapbeállításokat tudja megváltoztatni, viszont egy szakember, aki részletesen ismeri ezeket az eszközöket, sokkal biztonságosabbá tudja tenni a használatukat.

Ha az IoT-eszközök nem megfelelően vannak konfigurálva, illetve nem hozzáértő személy készíti elő a használatukat, különféle adatvédelmi aggályok merülhetnek fel. Mivel az eszközök össze vannak kapcsolva, elérési hídként szolgálhatnak a további eszközök számára, ami kiváló lehetőséget biztosít a hackereknek, hogy szenzitív adatokat szerezzenek meg.[40]

Az eszközök eléréséhez és vezérléséhez különböző interfészekre van szükség. Ilyenek például a webes felületek, mobilapplikációk vagy a számítógépes felületek, amelyek segítségével távolról hozzá tudunk férni az adott eszközhöz. Ha ezek az interfészek nem rendelkeznek kellő védelemmel, átjáróként tudnak szolgálni a további eszközeink felé, ami szintén lehetőséget biztosít a hackerek számára, hogy a szenzitív adatainkat megszerezzék, vagy átvegyék az irányítást az eszközeink felett.

Egészségügyi intelligens eszközök

Az IoT-eszközök az egészségügy területén is forradalmi változásokat jelentettek. Különböző, a testünket figyelő eszközök jelentek meg a piacon a saját felhasználású eszközöktől kezdve az orvosi felhasználásig.

Az intelligens egészségügyi eszközök lehetnek hordozhatók és beültethetők, amelyek hatalmas előrelépést jelentenek az egészségügyi felhasználás tekintetében. Ez a technológiai fejlődés lehetőséget ad a felhasználók számára, hogy felelősséget vállaljanak egészségükért, és tudatosabban éljenek. Illetve a hordozható eszközök a krónikus betegségek kapcsán klinikai fókuszponttá válhatnak a betegek megfigyelése során.[41]

Az intelligens egészségügyi eszközöknek különböző formái ismertek. A beültethető eszközök számos egészségügyi problémát képesek megoldani. Ilyenek például az intelligens tabletták, amelyek orvosbiológiai adatokat képesek továbbítani, illetve

[39] Boye 2019: 73.
[40] Boye 2019: 73.
[41] Krohn–Metcalf–Salber 2017: 3.

képesek figyelmeztetni a beteget, hogy vegyék be a gyógyszereiket, de még számos beültethető megfigyelőberendezés létezik, amelyek képesek kezelni akár egy hirtelen bekövetkező szívrohamot is.[42]

Igaz, nem hajtottak végre ezekkel az eszközökkel támadást, de 2013-ban Richard Bruce Cheney, az Amerikai Egyesült Államok 46. alelnöke kikapcsoltatta a szívritmus-szabályozójának vezeték nélküli kapcsolatát, mert attól félt, hogy kibertámadás áldozatává fog válni. Ez ugyan elsőre furának tűnhet, de 2017-ben az Egyesült Államok Élelmiszer- és Gyógyszerügyi Hatósága több mint 500 ezer pacemakert hívott vissza, mivel attól tartottak, hogy a használók kibertámadás áldozatává válhatnak.[43]

Ezek alapján le lehet vonni azt a következtetést, hogy az intelligens egészségügyi eszközök a jövőben kifejezetten fontos részei lesznek az egészségügyi ellátásnak, de mindemellett kockázatokat rejtenek, ami egy esetleges rosszindulatú támadás esetén komoly problémát okozhat.

PÉLDA AZ IOT-ESZKÖZÖKKEL VÉGREHAJTHATÓ TÁMADÁSRA

A lent említett támadásra ugyan még nem volt példa, de kísérletekkel bebizonyították, hogy igenis kellő figyelmet kell fordítani ezen eszközök védelmére. Biztonsági kutatók, etikus hackerek és sok biztonsági szakember folyamatosan azon dolgozik, hogy feltárják a lehetséges támadási eseteket a különböző rendszerek sérülékenységei alapján.[44]

Jeep Cherokee

2015-ben a Wired nevű YouTube-csatorna tett közzé egy videót, amelyben egy Jeep Cherokee ellen hajtottak végre támadást. A videóban látható, hogy Charlie Miller és Chris Valasek hackerek nem utaznak az autóban, egy távoli ponton vannak, és mégis képesek irányítani az autó elektronikai rendszerét. A kísérlet végrehajtásakor az autóban utazó személyt felkészítették, hogy különös dolgokat fog tapasztalni az autóval kapcsolatban, szóval ne essen pánikba. Először csak az autó központi kijelzőjére vetítettek ki egy őket ábrázoló képet, majd az autó szórakoztató rendszerét, valamint az ablaktörlő lapátokat és a szélvédőmosó berendezést kezelték

[42] Krohn–Metcalf–Salber 2017: 3.
[43] Boye 2019: 73.
[44] Hanes 2017: 50.

a távolból. A nyílt úton végrehajtott kísérlet során az autó motorját is le tudták állítani, ami már kifejezetten veszélyes szituációt is tudott volna eredményezni. A további tesztek során képesek voltak az autót is irányítani, amit egy forgalomtól elzárt területen hajtottak végre. Hogy a kísérletet végre tudják hajtani, egy autót vásárolniuk kellett, hogy tanulmányozni tudják az alkatrészeit, illetve fel tudják tárni a feltörési lehetőségeket.[45] Ahhoz, hogy át tudják venni az irányítást az autó felett, nem kellett mást tenniük, mint hogy hozzácsatlakoztak a Sprint mobilhálózathoz, megkeresték a sebezhető jármű IP-címét, létrehoztak egy kapcsolatot, amelynek segítségével kártékony programokat juttattak be az autó rendszerébe. A problémát az okozta, hogy a gépjármű gyenge hitelesítési adatokkal és nem biztonságos porttal rendelkezett.

ÖSSZEGZÉS

Összegzésként elmondható, hogy bár az IoT-eszközöket kifejezetten terrortámadásra nem használták még fel, de potenciális fenyegetést jelentenek. Ezek az eszközök olyan új fegyvereket adhatnak a terroristák kezébe, amelyek a legtöbb háztartásban és ipari területen megtalálhatók. Egyedül a kreativitásukra van szükségük, ugyanis ez egy újszerű támadási formát vetít előre, amely meglepetésszerű lehet a társadalom számára.

Egy ilyen támadás kihatással lenne minden felhasználóra, ami több területen is jelentőséggel bírna, megnehezítené az eszközök felhasználását és terjedését.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Akhgar, Babak – Staniforth, Andrew – Bosco, Francesca (2014): *Cyber Crime and Cyber Terrorism Investigator's Handbook.* Waltham: Elsevier.

Bács Zoltán György (2022): Új, innovatív módszer megalapozása az elemző-értékelő munkában. *Magyar Rendészet,* 22(3), 83–99. Online: https://doi.org/10.32577/mr.2022.3.5

Boye, Carolina A. Adaros (2019): *Understanding Cyberrisks in IoT: When Smart Things Turn Against You.* New York: Business Expert.

Elder, Jeff (2019): How Kevin Ashton Named The Internet of Things. *blog.avast.com,* 2019. augusztus 20. Online: https://blog.avast.com/kevin-ashton-named-the-internet-of-things

Hanes, David et al. (2017): *IoT Fundamentals: Networking Technologies, Protocols, and Use Cases for the Internet of Things.* Indianapolis: Cisco Press.

[45] Hanes 2017: 50.

HENSCHKE, Adam et al. (2021): *Counter-Terrorism, Ethics and Technology.* New York: Springer Nature. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-030-90221-6

HUSAIN, Mohammad Shahid – KHAN, Mohammad Zunnun (2020): *Critical Concepts, Standards, and Techniques in Cyber Forensics.* Hershey: IGI Global. Online: https://doi.org/10.4018/978-1-7998-1558-7

IoT Analytics (2022): *IoT 2022: Connected Devices Growing 18% to 14.4 Billion Globally.* Online: https://www.iotforall.com/state-of-iot-2022

KASZNÁR Attila (szerk.) (2017): *Bevezetés a terrorelhárítás alapjaiba.* Budapest: Dialóg Campus.

KROHN, Richard – METCALF, David – SALBER, Patricia (2017): *Connected Health.* New York: Wentworth Press. Online: https://doi.org/10.1201/9781315184494

NETANJAHU, Benjamin (1995): *Harc a terrorizmus ellen (Hogyan lehet legyőzni a nemzetközi terrorizmust).* Pécs: Alexandra.

TÓTH Gábor (2018): A *botnetek és az IoT eszközök jelentette új kihívások.* Kari Tudományos Diákköri Konferencia. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar.

Egyéb források

ENISA Threat Landscape Report 2017. Online: https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-report-2017

Takács Gergely

KIBERTERRORIZMUS – VOLT, VAN, LESZ? LÉTEZNEK-E FEHÉRGALLÉROS DZSIHÁDISTÁK?[1]

BEVEZETÉS

A kétezres évek elején a kiberterrorizmussal mint fenyegetéssel széleskörűen foglalkozott a média, a politikai, a biztonsági és a rendvédelmi szféra is, és olyan forgatókönyveket vázoltak fel, amelyekben képzett kiberterroristák kritikus (információs) infrastruktúrák rendszereibe törnek be és okoznak akár több millió embert érintő károkat, vagy esetleg személyi sérüléseket is. Ezen szcenáriók közül egyik sem valósult meg egészen a napjainkig. Ebből adódóan fontos feltenni a kérdést, hogy egyáltalán mennyire tekinthető valós fenyegetésnek a kiberterrorizmus? Figyelembe véve a digitalizáció, digitális transzformáció trendjeit és azt, hogy az infokommunikációs technológiák a modern társadalmak és gazdaságok működésének elengedhetetlen elemévé váltak, a félelem akár jogos is lehet. Már csak azért is, mert napi rendszerességgel jelennek meg azzal kapcsolatos hírek, hogy hackerek milyen, kritikus infrastruktúrának számító rendszereket támadtak meg és jutottak be sikeresen. Tehát a terroristák akár meg is tehetnék, hogy a kiberbűnözők és államok által támogatott hackercsoportok módszereit követve, azokat a darkneten megvásárolva vagy lemásolva hozzáférést szerezzenek a kormányzati, katonai, pénzügyi vagy egészségügyi rendszerekhez, és megpróbáljanak valamilyen mértékű kárt okozni.

A kiberterrorizmustól való félelmet sokáig az fűtötte, hogy a fizikai terrortámadások a nyugati szövetségi rendszer tagjai, szervezetei, intézményei, multinacionális vállalatai ellen gyakorlatilag folyamatosak voltak az 1990-es évek végétől egészen az elmúlt évekig. Emellett a kibertér biztonságával kapcsolatban is folyamatosan születtek a különböző stratégiai dokumentumok és politikai deklarációk, amelyekben a fenyegetések felsorolásában mindig helyet kapott a kiberterrorizmus is. Emellett az európai és amerikai hírszerző közösség tagjai által készített éves jelentések alapján is elmondható, hogy a kiberterrorizmus, pontosabban annak egyes

[1] Az indiai rendőrség által használt kifejezés, amikor 2021-ben letartóztattak öt hackert, akik támadást terveztek újságírók, társadalmi aktivisták, ügyvédek és politikai funkcionáriusok ellen, hogy félelmet keltsenek a társadalomban. *Jammu and Kashmir Police cracking down on white-collar jihadis* 2021.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_17

típusai továbbra is jelen vannak, és közvetve vagy közvetlenül szerepet játszanak merényletek elkövetésében.

Jelen tanulmánynak nem célja, hogy számos magyar és külföldi szerzőt követően újfent bemutassa a kiberterrorizmus elméleti hátterével kapcsolatos ismereteket, és nem kíván állást foglalni az ezen bűncselekmény-kategória megítélése kapcsán kialakult jogi, szakértői viták tekintetében sem. Helyette arra keresi a választ, hogy eddig miért nem került sor olyan jellegű, a kibertérben végrehajtott támadásra, amely a kritikus infrastruktúrák ellen irányult volna működésük tömeges, széles körű elszabotálása, megzavarása érdekében.

A kockázatok meglétének elismerése ellenére a dolgozat nem kíván foglalkozni a kibertér azon „soft" jellegű terroristák általi felhasználásával, amely a propaganda terjesztésére, tagok toborzására, pénzügyi források előteremtésére koncentrál. Helyette a Dorothy E. Denning[2] által megfogalmazott kiberterrorizmus definíciót kívánja alapul venni. Denning szerint a kiberterrorizmust a kibertér és a terrorizmus konvergenciájaként lehet értelmezni. Ennek megfelelően a kiberterrorizmus számítógépek, hálózatok és az azokon tárolt információk elleni jogellenes támadásokat és támadással való fenyegetést jelenti egy kormány vagy az ország lakosságának megfélemlítése céljából, az elkövetők által elérni kívánt politikai vagy társadalmi változás előmozdítása érdekében. Ahhoz, hogy kiberterrorizmusnak minősüljön egy cselekmény, a támadásnak személyek vagy tulajdon elleni erőszakot kell eredményeznie, vagy legalábbis olyan kárt kell okoznia, amely félelmet kelt. A kritikus infrastruktúrák elleni súlyos támadások hatásuktól függően számíthatnak kiberterrorizmusnak vagy egyéb bűncselekménynek. Az olyan támadások, amelyek nem létfontosságú szolgáltatásokat zavarnak meg, vagy amelyek elsősorban költséges „kellemetlenséget" okoznak, a kiberterrorizmus Denning által megalkotott fogalmi keretén kívülre kerülnek.

KIBERTERRORIZMUS – MIÉRT ÉS MIRE JÓ?

A technológia folyamatos fejlődése és elterjedése a fenyegetések új kategóriáját, a kiberfenyegetéseket hozta létre, amelyekkel a társadalmaknak szembe kell nézniük. Ezek a kiberfenyegetések általánosságban úgy határozhatók meg, mint a különböző informatikai eszközök felhasználása olyan tevékenységre, amely alááshatja a társadalom belső vagy külső rend fenntartására irányuló képességét.

[2] DENNING 2001.

Történelmileg a társadalmak Susan W. Brenner[3] meglátása szerint kétirányú stratégiát alkalmaztak a túléléshez és a jóléthez szükséges rend fenntartására: a belső rendet olyan előíró szabályok megfogalmazásával és érvényesítésével tartják fenn, amelyek révén igyekeznek megakadályozni, hogy a társadalom tagjai széles körben aláássák azt. A társadalmak a külső rendet a katonai erőre és egyre nagyobb mértékben nemzetközi megállapodásokra támaszkodva tartják fenn.

A technológiai fejlődés következtében megkérdőjeleződnek a belső és külső rend fenntartásának ezen törvényszerűségei. A hagyományos megközelítés feltételezi, hogy a társadalmak területileg meghatározott földrajzi adottságok között élnek, amelyben a fenyegetések könnyen azonosíthatók belső (például bűnözés) vagy külső (például háború) fenyegetésekként. Az infokommunikációs technológiák és a digitális transzformáció megkérdőjelezi ennek a feltételezésnek az érvényességét is, mivel a területi megközelítést egyre kevésbé teszi relevánssá. A hálózatok, rendszerek, iparágak, kereskedelmi kapcsolatok összekötöttségéből fakadóan a szigetszerűen működő országok gyakorlatilag megszűntek. A 21. században azok, akik arra törekszenek, hogy aláássák egy társadalomnak ezt a rendfenntartó képességét, a kibertér segítségével képesek támadásokat indítani a világ szinte bármely pontjáról.

Ahhoz, hogy megértsük, mi tekinthető kiberterrorizmusnak, meg kell vizsgálni, hogyan használhatják a terroristák az informatikai eszközöket a civil lakosság megfélemlítésére vagy kényszerítésére, a társadalmi rend megbontására. Brenner három kategóriát alkotott meg.[4]

- *Tömeges pusztítás fegyvere:*[5] az első kategóriába tartozó támadásoknak egyelőre csak elméleti valószínűsége létezik, hiszen azt feltételeznék, hogy kizárólag számítógépek segítségével az amerikai (New York, Boston) vagy európai (Madrid, London, Nizza) terrortámadásokhoz hasonló merényletek végrehajtására nyílna lehetőség.
- *Tömeges megtévesztés fegyvere:*[6] a közrend/fegyelem megzavarása tömeges megtévesztés révén egyszerre elméleti és reális lehetőség is. Ebben az esetben is központi szerepet játszanak az informatikai eszközök egy terrorista cselekmény elkövetésében azáltal, hogy a számítógépes technológiát a polgári lakosság pszichológiai manipulálására használják fel. A pszichológiai befolyásolás (például pánikkeltés, tömeghisztéria kiváltása) típusától függően személyi sérülések, halálesetek és vagyoni károkozás is előfordulhat, de erre sem volt még eddig precedens.

[3] Brenner 2006.
[4] Brenner 2006: 458–461.
[5] Weapon of mass distruction.
[6] Weapon of mass distraction.

- *Tömeges megzavarás fegyvere:*[7] a számítástechnika – különböző rendszerek működésének – tömeges megzavarásra való felhasználásával a terroristák célja, hogy aláássák a civil lakosságnak az olyan infrastrukturális elemek stabilitásába és megbízhatóságába vetett hitét, mint a tömegközlekedés, az áramszolgáltatás, a telekommunikáció, a pénzintézetek és az olyan létfontosságú szolgáltatások, mint az egészségügyi ellátás. Látható, hogy a kettes és hármas kategória között hasonlóság van, ugyanakkor fontos különbség, hogy a számítástechnikát hogyan használják fel a civil lakosság társadalmi infrastruktúrába és intézményekbe vetett bizalmának megingatására. A tömeges megzavarás lényege a pszichológiai manipuláció, amihez az infokommunikációs eszközöket használják fel, de nem előfeltétele a rendszerek tényleges megtámadása.

A modern terroristák szempontjából a kiberterrorizmus jó alternatíva lehet, mert olcsóbb a hagyományos terrorista módszereknél, ráadásul nem kellenek hozzá olyan eszközök, amelyek felkelthetik a rendvédelmi, nemzetbiztonsági szervek érdeklődését – ellentétben a robbanóanyagokkal és prekurzorokkal,[8] amelyek folyamatos monitoring alatt vannak. A kiberterrorizmus által biztosított anonimitásnak is nagy előnye van, igaz, itt csak az elkövetők személyére kell gondolni, hiszen amennyiben a kiberterrorista támadást egyik szervezet sem vállalja magára, akkor pont a deklarálni kívánt ideológiai/vallási/politikai célból történő figyelemfelkeltés marad el. A fizikaival szemben a kibertérben nincsenek határok, ellenőrz ő pontok, és nem kell számítani a rendvédelmi szervek munkatársaira sem. A potenciális célpontok száma exponenciálisan megnő a kibertérben. A potenciális célpontok puszta száma és összetettsége garantálja, hogy a terroristák megtalálják a kihasználható gyenge pontokat és sebezhetőségeket. A kiberterrorista cselekmények távolról is végrehajthatók, kevesebb fizikai előkészület, pszichológiai felkészítés és utazás kell hozzá, kisebb az elkövető elhalálozásának esélye, és mindezen „előnyöket" figyelembe véve végső soron megkönnyíti a terrorista szervezetek számára a toborzást is. A kiberterrorizmus révén megvan az esély arra, hogy a fizikai támadásokhoz képest nagyobb számú érintettre gyakoroljanak vele hatást, és ezáltal nagyobb médialefedettséget érjenek el.

Amennyiben Denning kiberterrorizmussal kapcsolatos definícióját vesszük alapul, akkor a támadók esetében fontos, hogy a Plotnek és Slay[9] által meghatározott hat ismérv mindegyike teljesüljön. Minden más esetben ugyanis már a kiberhadviselés

[7] Weapon of mass disruption.

[8] Kábítószerek és pszichotróp anyagok tiltott előállítása során felhasznált vegyi anyagok.

[9] Plotnek–Slay 2021.

vagy a kiberbűnözés, vagy éppen a hacktivizmus[10] területére tévednénk át.[11] Attribútumok:

- az elkövető(k): nem állami, terrorista szervezet, és titokban szervezik a tevékenységüket;
- motiváció: lehet politikai, társadalmi, gazdasági vagy ideológiai;
- szándék: valamely intézkedés, cselekvés előidézésének vagy kikényszerítésének szándéka, változás előidézése, célok előmozdítása vagy zavar okozása;
- eszközök: a bűncselekmény elkövetésének módszere, amely magában foglalja a számítógép és a hálózat használatát a kibertérbe való bejutáshoz, a kiberhadviselés vagy kiberbűncselekmény kategóriájába tartozó tevékenységekkel támadás végrehajtása, fenyegetés gerjesztése;
- hatás: erőszak, szolgáltatásmegszakítások, fizikai károkozás, pszichoszociális károk, gazdasági veszteségek vagy adatszivárogtatás;
- célpont: jellemzően civilek, infokommunikációs technológia, adatforrások, kormányzati intézmények, nem kormányzati szervezetek, fizikai infrastruktúra támadása.

A kiberterrorizmus irányulhat információs infrastruktúrák, fizikai gépek elpusztítására, az internetes, kormányzati informatikai hálózatok, polgári kritikus rendszerek (pénzügyi szektor, média) működésének távolról történő megzavarására. A kiberterrorista szervezetek célja, hogy széles körű zűrzavart keltsenek, megzavarják a létfontosságú infrastruktúrát, támogassák a politikai tevékenységet vagy a hacktivizmust, illetve fizikai károkat vagy akár halált okozzanak. Indokoltnak tartom ehelyütt megjegyezni, hogy annak ellenére, hogy a szakirodalom túlnyomó többsége azonos álláspontot képvisel ezen jellemzők vonatkozásában, a tanulmányok, cikkek, kiberbiztonsági cégek elemzései mégis – elsősorban – a kiberhadviselés, kiberbűnözés kategóriájába tartozó eseteket hoznak fel példaként a kiberterrorizmusra. Feltehetően

[10] A hacktivizmus politikai, ideológiai indíttatásból, motivációból elkövetett kibertámadás, hackelés, jellemzően szólásszabadság, emberi jogok és az információ szabadsága melletti kiállás érdekében.

[11] Egyes cikkekben megjelenik egy ötödik kategória is, az úgynevezett kiberharcosok, akik a hacktivisták és a jellemzően valamely totalitárius politikai rendszerek (például iráni, szíriai) nevében kibertámadásokat végrehajtó csoportok keveréke. Ez a kategória némileg vitatható, mert bár egyértelműen nem lehet azt kijelenteni, hogy nemzetállami aktoroknak tekinthetők ezek a kiberharcosok, de az a diktatórikus politikai berendezkedés, amelyben működnek, gyakorlatilag kizárja annak lehetőségét, hogy az állam tudta és engedélye nélkül működjenek.

nem függetlenül attól a ténytől, hogy a Denning által felállított kritériumok alapján a mai napig egyetlen kibertámadás sem volt terrorizmusnak minősíthető.[12]

Leggyakrabban a kiberhadviselés kategóriájához sorolt támadásokat szokták a kiberterrorizmussal „összekeverni". Erre magyarázatként Eugene Kaspersky[13] azt a magyarázatot adta, hogy a kiberhadviselés szót azért nem lehet használni, mert az azt feltételezné, hogy van két ismert szemben álló fél, azonban az esetek többségében nem ez a helyzet. Manapság ugyanis nem lehet megmondani, megállapítani teljes bizonyossággal, hogy ki vagy kik az elkövetői a kormányzati rendszerek, kritikus infrastruktúrák elleni támadásoknak, ezért ez a fajta tevékenység nem tekinthető kiberhadviselésnek. Meglátása szerint a kiszámíthatatlanság és a bizonytalanság (pszichológiája) miatt kell ezt a fajta tevékenységet kiberterrorizmusnak nevezni, ugyanis ezt a pszichózist az váltja ki, hogy nem lehet tudni, ki követte el a támadást, és ha újra támad, akkor mikor és milyen rendszer ellen fogja bevetni a kiberfegyvereit. Kaspersky hasonlóságot lát a biológiai fegyverek és a kiberfegyverek között a tekintetben, hogy bevetésük esetén egyiket sem lehet kontroll alatt tartani. Egy olyan mértékben összekötött, digitalizált világban, amelyben jelenleg élünk, kiszámíthatatlan, hogy a kiberfegyverek milyen sebességgel és milyen irányokba terjednek el. Erre nagyon jó példaként lehet felhozni a NotPetya malware-t, amelyet Ukrajna elleni kibertámadáshoz fejlesztett ki az orosz katonai hírszerzéshez (GRU)[14] köthető Sandworm hackercsoport, de a világ számos pontján megjelent, és rendszerleállásokat okozott.[15]

A számítógépes hackerek és a terroristák vagy a terroristákat támogató országok közötti kapcsolatokat nehéz megerősíteni. A legjobban képzett számítógépes hackercsoportok tagsága néha nagyon exkluzív, és olyan egyénekre korlátozódik, akik a legjobban őrzött, kifinomult hackereszközöket fejlesztik ki, mutatják be, és csak egymással osztják meg. Ezek az exkluzív hackercsoportok nem keresik a figyelmet, mert a titoktartás fenntartása lehetővé teszi számukra a hatékonyabb működést. Egyes hackercsoportoknak nemzetek feletti, szupranacionális, vallási vagy más társadalmi-politikai ideológián alapuló politikai érdekeik is lehetnek, míg más

[12] Ez a kijelentés abból a szempontból nem tekinthető pontosnak, hogy az amerikai büntető törvénykönyv passzusai alapján ítélet is született már kiberterrorizmus vádjával 2016-ban. Az amerikai Igazságügyi Minisztérium vádat emeltetett Ardit Ferizi ellen, aki katonai weboldalakat tört fel, és az onnan ellopott kormányzati és honvédelmi munkatársak személyes adatait, lakcímeit eladta az Iszlám Államnak, hogy terrortámadásokat követhessenek el velük szemben. Blake 2016.

[13] Shamah 2012.

[14] Главное разведывательное управление (Glavnoje razvedivatyelnoje upravlenyije): Felderítő Főcsoportfőnökség.

[15] *Global ransomware attack causes turmoil* 2017.

hackercsoportokat a profit motiválhat, vagy a szervezett bűnözéshez kapcsolódhatnak, és a politikai érdekektől függetlenül hajlandóak lehetnek eladni számítógépes szolgáltatásaikat. Szakértői becslések[16] szerint a több rendszer és hálózat ellen irányuló fejlett vagy strukturált kibertámadások, beleértve a célzott megfigyelést és a kifinomult új hackereszközök tesztelését, akár többéves előkészületet is igényelhetnek, míg egy integrált, heterogén rendszerek elleni, tömeges zavarokat okozó, komplex, összehangolt kibertámadás még ennél is hosszabb felkészülést igényelhet. Ami nem lenne idegen a terrorista csoportoktól, hiszen például az al-Káida által indított korábbi, fizikai térben végrehajtott terrortámadásokat és robbantásokat is több esetben hosszas előkészítés és tervezés előzte meg. Ugyanakkor nehéz meghatározni a nemzetközi terrorista csoportok érdeklődésének szintjét vagy képességeit egy hatékony kibertámadás indítására. Ráadásul a kiberterroristáknak egyszerre több célpontot kellene megtámadniuk hosszú időn keresztül ahhoz, hogy folyamatosan fenyegetést jelentsenek, stratégiai céljaikat elérjék, vagy egyáltalán bármilyen észrevehető hatást gyakoroljanak a nemzetbiztonságra és/vagy a nemzetgazdaságra.

Ennek abból a szempontból van jelentősége, hogy a legtöbb kritikusinfrastruktúra-ágazat (például az elektromos hálózatot kezelő vállalatok) működését felügyelő, szabályozó és irányító SCADA-rendszerekhez,[17] illetve az ipari vezérlőrendszerekhez (ICS)[18] való hozzáférés megszerzése, esetleg az irányítás átvétele egyre összetettebb, nagy szakértelmet és sok ráfordított időt igénylő feladattá vált, annak ellenére, hogy sok SCADA-rendszer ma már a kereskedelmi forgalomban kapható szoftverekkel működik, amelyek gyakran nem rendelkeznek megfelelő védelemmel a kibertámadások ellen. Igaz, ebben a tekintetben jelentős változások voltak az elmúlt években mind az Egyesült Államokban, mind az Európai Unió területén.[19]

Amennyiben adottnak vesszük, hogy a kritikus infrastruktúrák sebezhetők egy kiberterrorista támadással szemben, akkor a kérdés az, hogy vannak-e olyan szereplők, akik képesek és motiváltak egy ilyen művelet végrehajtására. Bár egyre több hacker rendelkezik a számítógépes rendszerek megtámadásához szükséges ismeretekkel,

16 Wilson 2008.

17 Supervisory control and data acquisition – felügyeleti ellenőrző és adatgyűjtő rendszer, amely az érzékelők által gyűjtött digitalizált visszacsatolási adatok alapján automatikusan felügyeli és szabályozza a kapcsolási, gyártási és egyéb folyamatszabályozási tevékenységeket. Ezeket az ellenőrző, ipari vezérlőrendszereket gyakran távoli helyeken helyezik el, személyzet nélküliek, és interneten keresztül férnek hozzájuk a mérnökök a nagyobb hatékonyság érdekében.

18 Industrial Control System.

19 A kritikus (információs) infrastruktúrák védelme érdekében az USA-ban számos elnöki rendelet és kiberbiztonsági szabvány került elfogadásra, hasonlóan az EU-hoz, ahol az uniós intézmények több regulatív intézkedést is meghoztak a társadalom és a gazdaság működése szempontjából létfontosságúnak számító ágazatok kiberbiztonsági szintjének fejlesztésére.

készségekkel és eszközökkel, általában nincs meg bennük a motiváció arra, hogy erőszakot vagy súlyos gazdasági, társadalmi károkat okozzanak. Ezzel szemben úgy tűnik, hogy az erőszakra motivált terroristáknak nincs meg a képességük vagy a motivációjuk arra, hogy ilyen mértékű kárt okozzanak a kibertérben. Az amerikai haditengerészet Montereyben, Kaliforniában található posztgraduális iskolájának munkatársai[20] által készített tanulmány három kategóriát különített el az alapján, hogy egy kiberterrorista csoport milyen képességekkel rendelkezhet.

- *Egyszerű-strukturálatlan:* Olyan mértékben rendelkeznek képességekkel, hogy valaki más által létrehozott eszközök segítségével alapvető hackeléseket végre tudnak hajtani egyes rendszerek ellen. Szaktudás hiányában a módszereik jellemzően az egyszerű próbálkozásokon alapulnak, a támadások nem célzottak, előzetes felderítés nem előzi meg az akciókat, amelyek jellemzően weboldalak elérhetetlenné tételében vagy tartalmának az üzemeltető szándékai ellenére történő megváltoztatásában (deface-elésében) merülhetnek ki. Az ebbe a kategóriába sorolt szervezet minimális parancsnoki és vezetési, illetve tanulási képességgel rendelkezik.
- *Fejlett-strukturált:* A szervezet képes több rendszer vagy hálózat ellen bonyolultabb támadásokat végrehajtani, és esetleg alapvető hackereszközöket módosítani vagy akár már létrehozni is. A szervezet elemi célpontelemzési, parancsnoki és irányítási, valamint tanulási képességgel rendelkezik, ezáltal lehetővé válik, hogy ugyanabból az irányból, de sorozatosan hajtsanak végre támadásokat. A célpontelemzés azon a szinten van, hogy képesek felderíteni a támadott rendszer konfigurációját, szoftverkörnyezetét. A támadás közvetlen hatásaival valószínűleg tisztában vannak, de a potenciális kaszkádhatásokat biztosan nem mérik fel előzetesen. A fejlett-strukturált kiberterrorista szervezetek tevékenységének eredménye támogatásul szolgálhat a hagyományos terrorista műveleteknek. A fejlett-strukturált szervezetek tagjai képesek tanulni és új technológiákat elsajátítani, tisztában vannak vele, hogy ez elengedhetetlen a fejlődésükhöz. A tanulás révén a kiberterrorista csoportból a lehetőséget, a szükséges feltételeket megteremtő szervezet válhat.
- *Komplex-koordinált:* Összehangolt, tömeges meghibásodást okozó támadások végrehajtása integrált, heterogén védelemmel rendelkező rendszerek ellen. Az ezen a fejlettségi fokon lévő kiberterrorista csoportok képesek kifinomult hackereszközök létrehozására, a célpontok/rendszerek elemzésére, parancsnoki és vezetési rendszer kialakítására, valamint szervezeti tanulásra. Ez utóbbi képesség lehetővé teszi, hogy naprakész technológiai

[20] Nelson 1999.

> tudással rendelkezzenek a hackerek, a vezetési-parancsnoki rendszer pedig azt, hogy egyszerre sok célpont ellen indítsanak támadást. A komplex koordinált csoportok fejlett felderítési, információszerzési és elemzési képességekkel rendelkeznek a támadni kívánt rendszerekről. Ez egyúttal azt is feltételezi, hogy tevékenységüket a kezdeti fázisban fedetten, észrevétlenül tudják végrehajtani, és az így megszerzett információk alapján fejlesztik ki a támadni kívánt rendszerekhez leginkább megfelelő szoftvereket.[21]

Az 1999-ben publikált tanulmány becslései szerint egy teljesen az alapokról induló csoportnak 2–4 évbe telik, hogy elérje a fejlett struktúrájú szintet, és 6–10 évbe, hogy elérje a komplex-koordinált szintet, bár egyes csoportok akár néhány év alatt is elérhetik ezt az „érettséget", vagy kiszervezéshez vagy szponzoráláshoz folyamodhatnak, hogy kiterjesszék képességeiket. Figyelembe véve a hackeléshez használatos eszközökhöz való hozzáférés napjainkra kialakult lehetőségeit, a képességek megszerzéséhez szükséges idő lerövidülhetett, igaz, a szervezetként való koordinált működés feltételeinek megteremtése továbbra is időigényesnek bizonyulhat.

A KIBERTERRORIZMUS – VALÓS KOCKÁZATOK

A kiberterrorizmus által jelentett tényleges kockázat hozzávetőleges felvázolhatósága érdekében a forrásként felhasznált cikkeken és tanulmányokon kívül áttekintésre kerültek az amerikai hírszerző közösség által 2006 és 2023 között évente összeállított fenyegetettségi elemzések[22] is. A továbbiakban ennek az eredményeit kívánom ismertetni. A jelentések alapján látható, hogy kiberfenyegetés – annak ellenére, hogy már a 2001. szeptember 11-i terrortámadást megelőzően is valós szcenárióként kezelték – semmilyen vonatkozásban nem jelent meg sem a 2006-os,[23] sem

[21] NELSON et al. 1999: 13–17.

[22] Annual Threat Assessment of the U.S. Intelligence Community. Office of the Director of National Intelligence (DNI, 2019-től ODNI). A kiválasztás okai között meg kell említeni, hogy kizárólag ezen elemzéseket volt lehetőség historikusan ilyen hosszú időre visszamenőlegesen is áttekinteni. Mivel az éves elemzések valamennyi fenyegetést számba vették, össze lehetett hasonlítani a többi fenyegetéstípussal (például szervezett bűnözés, kémkedés, gazdaságbiztonság), hogy azokhoz képest mekkora kockázatot jelent, és le lehetett mérni azt is, hogy a kiberfenyegetéseken belül milyen hangsúlyosan van jelen a terrorizmus. Meglátásom szerint ebből a két dologból lehetett következtetést levonni: egyrészt az éves jelentésen belül elfoglalt helye (hányadik fejezet foglalkozott az adott témával), másrészt a terjedelme.

[23] Director of National Intelligence 2006.

a 2007-es[24] elemzésekben. A 2008-as kiadásban[25] a fenyegetések között megjelentek az ellenséges kibertámadások, amelyeknek száma folyamatosan növekszik, az elkövetőik között pedig kormányokat, nem állami szereplőket és bűnöző csoportokat említenek meg. A kiberfenyegetések esetében a terrorista csoportokkal összefüggésben említik, hogy az al-Káida, a Hamász és a Hezbollah is kifejezte azon szándékát, hogy a kibertérben is támadásokat kíván végrehajtani az USA ellen, de a képességeikre vonatkozóan – például Oroszországgal, Kínával vagy Iránnal ellentétben – nem közölnek információkat. A 2009-es jelentés[26] az előző évivel szinte szó szerint megegyezett, viszont a 2010-ben kiadottban[27] már volt némi változás, ugyanis abban összefoglalóan azt írják, hogy nemzetállamok, terrorista hálózatok, szervezett bűnözői csoportok, egyének és más kibertényezők próbálnak különböző szofisztikáltságú módszerekkel betörni az amerikai hálózatokba, rendszerekbe. A terrorista csoportok kapcsán azonban továbbra is csak megismétlik a 2008-as fordulatot, amely szerint a kibertér nyújtotta lehetőségeket is ki fogják használni amerikai célpontok és állampolgárok elleni támadások kivitelezésére.

Érdemi változás a 2013. évi jelentésben[28] volt látható két szempontból is. Egyrészt a kiberbiztonsági kockázatok a kritikus infrastruktúrák vonatkozásában megelőzték a terrorizmus jelentette fenyegetéseket. Az elemzésben kitérnek arra, hogy a kevésbé szofisztikált támadások is gondot jelenthetnek, mert még mindig vannak olyan amerikai villamosenergia-hálózatok, amelyek nem rendelkeznek megfelelően magas szintű védelemmel. Ugyanakkor ezeket a lehetőségeket nem biztos, hogy fel tudják majd használni arra, hogy komolyabb ellátási zavarokat okozzanak. Felhívják a figyelmet, hogy látnak arra utaló jeleket, hogy a terrorista szervezetek fokozott érdeklődést mutatnak támadó képességek megszerzése iránt. Egyúttal azonban megjegyzik, hogy amennyiben sikerül is szert tenniük ilyenre, azok korlátozottan lesznek használhatók kritikus infrastruktúrák támadására elsősorban erőforráshiány miatt, másodsorban a terrorista szervezeteken belül konkuráló egyéb feladatokra, célkitűzésekre való tekintettel. A 2014-ben[29] kiadott elemzésben a kiberterrorizmus még eggyel hátrébb sorolódott a fontossági sorrendben a kiberbiztonság és a kémelhárítás mögé. A sorrend és az értékelés nem változott a következő évben[30] sem, kizárólag annyival került kiegészítésre, hogy a terrorista

[24] Director of National Intelligence 2007.
[25] Director of National Intelligence 2008.
[26] Director of National Intelligence 2009.
[27] Director of National Intelligence 2010.
[28] Director of National Intelligence 2013.
[29] Director of National Intelligence 2014.
[30] Director of National Intelligence 2015.

csoportokkal szimpatizálók esetében fennáll a lehetősége annak, hogy alacsony szintű és szofisztikáltságú támadásokat követnek el kizárólag a média figyelmének felkeltése érdekében. A 2016. évi jelentésben[31] a kibertér és a különböző technológiák[32] szerepelnek az első helyen, míg a terrorizmus a másodikon. A kiberterrorizmus kapcsán elsősorban a *soft* kategóriába tartozó kockázatokat emelik ki, mint a propaganda terjesztését, a pénzgyűjtést és a toborzást, valamint az információszerzést az online térben. Fontos megemlíteni, hogy ezekre az évekre tehető az Iszlám Állam kiberhadseregének a megalapítása és talán működésének csúcspontja is, ami két akkori vezetője szaktudásának és kompetenciájának volt köszönhető, amelyek révén feltehetően komolyabb kibertámadásokat is elkövethettek. Jelentőségükre abból lehet következtetni, hogy pár hónap eltéréssel mindkettőjükkel dróntámadás keretében végzett Rakkában az amerikai hadsereg.[33]

A 2017-es jelentésben[34] a korábbinál kiemeltebben kezelik a kibertér irányából érkező fenyegetések jelentőségét, mivel a támadások rombolják a globális és kormányzati intézményekbe, normákba vetett bizalmat, és emellett még gazdasági károkat is okoznak. Egyre komolyabb kockázatot jelentenek a kiberfenyegetések a kritikus infrastruktúrákra, a biztonságra és a gazdasági fejlődésre. Emellett láthatók a pszichológiai hatások, következmények is. A terrorista csoportok továbbra is elsősorban toborzásra, szervezkedésre-koordinációra, pénzügyi források előteremtésére és propaganda terjesztésére használják az online teret. Emellett az ISIS keresni fogja a lehetőséget arra is, hogy szenzitív információkat szerezzen meg és szivárogtasson ki amerikai állampolgárokról ahhoz hasonlóan, ahogy az 2015-ben is történt az amerikai hadsereg állománya esetében. Az ukrán áramhálózat megtámadása kapcsán hívják fel a figyelmet arra, hogy a kibertérből indított, kritikus infrastruktúrákat érintő támadásoknak a fizikai térben is lehetnek következményei, okozhatnak kárt. Külön tesznek említést a kibertámadások gazdasági és biztonsági következményeiről. Ez utóbbi esetében az amerikai védelmi szektort érő folyamatos ipari kémkedési törekvésekre és az üzleti hírszerzés veszélyeire mutatnak rá, majd

31 Director of National Intelligence 2016.

32 A dolgok internete, mesterséges intelligencia, virtuális/kiterjesztett valóság, külföldi országok által amerikai adatokon végzett adatbányászati tevékenység jelentette kockázatokat és sérülékenységeket emelték ki.

33 Az egyik Briton Junaid Husszein (Abu Husszein al-Britani, TeaMpoisoN) volt, aki 2013-ban utazott Szíriába, és csatlakozott az IS-hez, miután fél évet ült egy brit börtönben Tony Blair személyes adatainak ellopása és nyilvánossá tétele miatt. Britont 2015 augusztusában Rakkában lőtték le (Ackermann 2015). A másik említésre méltó hacker a szintén brit kötődéssel rendelkező Siful Haque Sujan volt, aki Briton utódja volt, és 2015 decemberében vesztette életét egy célzott dróntámadás következtében (*IS computer hacker Siful Haque Sujan killed in air strike* 2015).

34 Director of National Intelligence 2017.

ezt követően szintén különálló alfejezetet szenteltek a kibertámadások pszichológiai hatásainak is. A 2018. évi elemzés[35] a terrorszervezetek kapcsán megismételte az előző évi értékelést, a módszerek tekintetében megemlítésre került a weboldal defacement és a túlterheléses (DDoS-) támadás a gyengén védett hálózatok ellen. A kiberbűnözés kapcsán megjegyzik, hogy még jobban kezd elmosódni a határ a bűnözői és az állami tevékenység között.

A 2019-es jelentés[36] szerint a terroristák a kiberműveletek révén kompromittáló vagy személyazonosításra alkalmas információkat szerezhetnek meg és hozhatnak nyilvánosságra, és ezeket az adatokat felhasználhatják kényszerítésre, zsarolásra, vagy arra, hogy áldozataik ellen fizikai támadásokat kezdeményezzenek és tegyenek lehetővé. A terrorista csoportok figyelmeztetés nélkül is okozhatnak bizonyos zavaró hatásokat – weboldalakat rongálhatnak meg, vagy szolgáltatásmegtagadási támadásokat hajthatnak végre a rosszul védett hálózatok ellen. A nyilvánosan és kereskedelmi forgalomban egyre nagyobb mennyiségben hozzáférhetővé váló kibereszközök következtében folyamatosan növekszik az attribútum nélküli támadások száma, ezáltal megnő a téves felelősségre vonás és a téves válaszlépések kockázata. A következő évben nem készült jelentés, viszont a korábbiak esetében fontosnak tartom megjegyezni, hogy a hagyományos értelemben vett terrorizmus már csak a negyedik helyen szerepelt, jelentősége fokozatosan csökkent, miközben a kibertér egyre szélesebb palettáját szolgáltatja a fenyegetéseknek.

A 2021-es évtől[37] teljesen új struktúrában készítik az elemzést, aminek eredményeként elsőként a legnagyobb kockázatot jelentő országokat (Kína, Oroszország, Irán, Észak-Korea), illetve az általuk jelentett fenyegetések teljes spektrumát ismertetik, majd ezt követően térnek rá a regionális fenyegetésekre. A kibertérrel foglalkozó fejezetben a terrorszervezetek már egyáltalán nem szerepelnek, alapvetően az állami, illetve államok által szponzorált és a szervezett bűnözői csoportok jelentette fokozott kockázatokat taglalja csak. A 2022-ben készült jelentés[38] a terrorista csoportokra már csak a transznacionális kérdésekről, fenyegetésekről szóló fejezeten belül tér ki, miközben a kibertérben folytatott tevékenységükről már említést sem tesz. A legutoljára, 2023 februárjában kiadott amerikai hírszerző közösség által készített elemzésben[39] új fejezetként jelenik meg, hogy az autoriter rezsimek – általában – hogyan használják fel a digitális technológiákat az elnyomás, megfélemlítés, megfigyelés erősítésére, a szabadságjogok korlátozására és a rosszindulatú befolyásolásra.

35 Director of National Intelligence 2018.
36 Office of the Director of National Intelligence 2019.
37 Office of the Director of National Intelligence 2021.
38 Office of the Director of National Intelligence 2022.
39 Office of the Director of National Intelligence 2023.

Az egyéb transznacionális kérdések között találhatók meg a diszruptív technológiák jelentette kockázatok, a digitális technológia elnyomó rezsimek általi felhasználása, proliferáció, migráció, transznacionális szervezett bűnözői csoportok és végül a globális terrorizmus. A terrorizmus kapcsán a kiber aspektus 2023-ban sem jelenik meg, sőt a terjedelmet nézve is jelentős csökkenés látható a korábbi évekhez képest.[40]

Az elmúlt tizenhét év amerikai hírszerzési jelentéseinek áttekintése alapján látható, hogy a hagyományos és a kiberterrorizmus mint kockázat visszaszorulóban van. Helyét, helyüket – a békeidő ellenére – a nemzetállamok vették át, és velük párhuzamosan egyre nagyobb fenyegetést jelentő tényezővé váltak a transznacionális szervezett bűnözői csoportok is, amelyeknek a tevékenységi köre, terepe szintén kiegészült a kibertérrel. A több mint másfél évtizednyi elemzés áttekintése révén az is láthatóvá vált, hogy az online befolyásolási, ellenérdekelt támadótevékenységeknek, illetve ezek társadalomra gyakorolt pszichológiai hatásának nemzetbiztonsági vetületei is lehetnek.

A KIBERTERRORIZMUS PSZICHOLÓGIÁJA

A 21. században a kibertérben tapasztalható agresszió mindennapossá vált, a legtöbb ember számára azonban még mindig csak a pénzügyi információkat vagy más személyes adatokat célba vevő kiberbűnözők formájában jelent valóságot, vagy ölt formát. Politikai indíttatású támadások is fenyegethetik őket, de ezek inkább a kormányokat és a vállalatokat érintik, mint az átlagpolgárokat, de természetesen ez utóbbira is lenne példa. Az átlagember számára valószínűleg sokkal ijesztőbbnek tűnik egy plázában lövöldöző vagy egy repülőtéren robbantó terrorista gondolata, mint például az észtországi kormányzati hálózatokat megzavaró orosz hackerek[41] vagy egy amerikai élelmiszeripari cég, a JBS S. A. megtámadása zsarolóvírussal, aminek következtében leállt a vállalat működése.[42]

Az emberek szinte naponta szembesülnek a kibertérben agresszióval. A hackerek adatokat lopnak el, törölnek ki vagy kérnek váltságdíjat érte, banki ügyfelektől csalnak ki bankkártyaadatokat, majd elveszik a pénzüket, személyazonosságot lopnak,

[40] Érdemes megjegyezni, hogy az elmúlt pár évben a terrorizmussal párhuzamosan a jelentésekbe bekerültek a szélsőjobboldali extremizmus és idegengyűlölet által generált bűncselekmények, fegyveres támadások, amelyek egyre komolyabb – elsősorban – közbiztonsági kockázatot jelentenek.

[41] Council on Foreign Relations 2007.

[42] Egyik támadást sem terrorszervezet követte el, hanem orosz hátterű hackercsoportok. *JBS: FBI says Russia-linked group hacked meat supplier* 2021.

vagy rosszindulatú vírusokat telepítenek. Sok esetben a hackerek egyszerű anyagi haszonszerzésre törekvő bűnözők, néha azonban politikai indítékaik is vannak. Vannak hacktivisták vagy kiberaktivista csoportok, mint az Anonymous, vannak terrorcsoportok, mint a Hamász vagy az Iszlám Állam, és természetesen léteznek a nemzetállamok, mint Észak-Korea, Irán, Kína vagy Oroszország által anyagilag támogatott csoportok, amelyeket általában nem a pénz motivál, hanem politikai célokat követnek, hogy társadalmi változásokat gerjesszenek, politikai előnyt szerezzenek, vagy megbénítsák az egyik ellenséget. Néha békés, máskor viszont erőszakos eszközökkel lépnek fel. Ugyanakkor nyílt forrású információk alapján nem keletkeztek arra vonatkozó ismeretek, hogy kiberterroristák valamilyen kibertérben végrehajtott akció révén megöltek vagy megsebesítettek volna bárkit is. Az ezzel való fenyegetésre természetesen számos példa található, főleg az ISIS online propagandaanyagaiban. Végső soron a terrorizmus célja nemcsak a fizikai pusztítás, hanem a pszichológiai hatás, a félelem keltése minél szélesebb körben. Michael L. Gross és munkatársai[43] a kutatásaik során arra jutottak, hogy a kiberagresszió, a kiberterrorizmus pszichológiai hatásai ugyanolyan erősek lehetnek, mint a valódi, fizikai térben megvalósuló támadásoké.[44] Az emberi biztonság, biztonságérzet ugyanis a legalapvetőbb szinten azt jelenti, hogy képesnek kell lenniük arra, hogy indokolatlan félelemtől, szorongástól és rettegéstől mentesen éljenek. A hagyományos terrorizmus súlyosbítja a bizonytalanság érzését és a fenyegetettség érzékelését. Kérdés, hogy vajon a kiberterrorizmus is hasonló hatásokat okoz-e? A kiberterrorizmusnak sok arca van, ahogy a tömegek pszichológiájának is. Kutatásaik eredményeként Grossék bemutatták, hogy még a kiberterrorizmus nem halálos, banálisnak tűnő formái is jelentős hatással vannak az áldozattá vált lakosság hozzáállására. Kísérleteik során arra jutottak, hogy létezik „kiberterrorizmus-hatás", amely azt jelenti, hogy a terroristák az online téren keresztül is elérhetik, hogy a kinetikus terrorizmushoz hasonló félelmeket keltsenek. Ilyenformán a kiberterrorizmus jóval túlmutat a kiberbűnözésen, még akkor is, ha módszerei – személyazonosság-lopás, adatok megsemmisítése és a szolgáltatások megzavarása – néha hasonlóak. Nemcsak a félelemkeltés tekintetében van eltérés a kiberbűnözés és a kiberterrorizmus között. Egy későbbi kutatás során Gross és munkatársai[45] ugyanis megfigyelték a lakosság militarizálódását, vagy legalábbis az erre való fokozottabb hajlandóságot egy-egy támadást követően, és hasonlóan a fizikai térben megvalósuló terrorizmushoz, az állammal és az általa nyújtott biztonsággal szembeni elvárások is hasonló, növekvő tendenciát mutattak.

[43] Gross–Canetti–Vashdi 2016.

[44] Ma már az emberek többsége sem kételkedik abban, hogy az online propagandaanyagok szerepet játszhatnak az egyes emberek radikalizációjában.

[45] Shandler et al. 2022.

Az amerikai, brit és izraeli állampolgárok körében elvégzett kutatás során megfigyelték azt is, hogy kizárólag egy halálos kimenetelű kibertámadás generálna olyan érzelmeket a társadalmon belül, amely militarizálódásba, illetve katonai ellencsapás követelésévé alakulhat át. A kutatás arra is rávilágított, hogy önmagában a terrorral fenyegetés nem alakít ki ilyen jellegű érzelmeket, kizárólag a düh.

ÖSSZEGZÉS

Az internettől és a technológiától való függőségünk megköveteli, hogy feltegyünk magunknak egy kérdést: milyen hatással lenne az életünkre, ha a minket körülvevő technológiák működése leállna? Sokan nincsenek tisztában az elmúlt két évtizedben lezajlott információs forradalom valódi kiterjedtségével és mélységével. Amikor a technológiától való személyes függőségünkre gondolunk, általában a Facebook-fiókunkhoz való hozzáférés, az e-mailek és esetleg az online banki szolgáltatások jutnak eszünkbe. Gyakran figyelmen kívül hagyjuk, hogy a társadalom és a kormányzat alapvető funkciói mennyire függenek ugyanezektől a technológiáktól. Ilyen például a tömegközlekedés, vagy az áram termelése és szolgáltatása. Az alapvető, létfontosságú infrastruktúrák működésének kártékony és szándékos megzavarásának kockázata valós, és az elmúlt több mint két évtized – nyílt forrásból elérhető információkra alapozott – tapasztalatait figyelembe véve úgy tűnik, hogy a kiberterroristák jelentették rá a legminimálisabb veszélyt. Helyüket a nemzetállamok kiberhadseregei vagy az általuk szponzorált hackercsoportok, illetve kiberbűnözők töltötték be. A mai napig tehát a kiberterroristák nem öltek meg és nem sebesítettek meg senkit, és nem pusztítottak el sikeresen egyetlen kritikus infrastruktúrát sem. Hogy ez a terroristák támadói kompetenciái hiányának vagy az Egyesült Államok és szövetségesei védelmi képességeinek, vagy a szerencsének köszönhető-e, azt nehéz megállapítani. Úgy tűnik tehát, hogy jelenleg a kiberterrorizmus – Denning által lehatárolt típusa – nem jelent közvetlen fenyegetést, azonban a kockázatértékelési mátrixban mindig szerepeltetni kell ezt az attribúciót is.[46]

Ebben feltehetően szerepet játszik, hogy a megtámadni kívánt rendszerek rendkívül összetettek, ezért a támadást nehezebb lehet irányítani és elérni a kívánt mértékű kárt, hatást. Ráadásul amennyiben nem sérülnek meg emberek, a hatáskeltés szempontjából is kisebb vonzerővel bír a kibertér használata. A valószínűsíthető okok között lehet említést tenni még arról a tényezőről is, hogy a terroristák nem

[46] Kiberbiztonsági szempontból nagy valószínűséggel nem kíván meg más jellegű felkészülést a kiberhadviseléshez vagy kiberbűnözéshez képest.

szívesen próbálnak ki új módszereket, hacsak nem látják a régieket alkalmatlannak, különösen akkor, ha az új módszerek hatékony alkalmazásához jelentős tudásra és készségekre van szükség. A terroristák általában ragaszkodnak a már kipróbált és jól bevált módszerekhez, a támadás újdonsága és kifinomultsága sokkal kevésbé fontos szempont. Ennek tudható be, hogy aktuálisan is egy autóba rejtett robbanóanyag vagy egy teherautó felhasználása tömegbe hajtásra sokkal nagyobb fenyegetést jelent, mint egy logikai bomba, amelyet kritikus információs infrastruktúrákkal szemben vetnek be.

A terroristák következő generációi már ebben a digitális világban nőnek fel, aminek az eredményeként drasztikus változás volt tapasztalható már az ISIS működése során is abban, ahogy a különböző közösségimédia-felületeket használták az évek előrehaladtával egyre professzionálisabb módon. A célzott, egyértelműen romboló indítékú kiber-fizikai támadásokig azonban még nem jutottak el. Az új digitális generáció talán majd nagyobb potenciált lát a kiberterrorizmusban, mint a kétezres évek első két évtizedének terroristái, és ebből adódóan a hackeléssel kapcsolatos tudásuk és képességeik szintje is magasabb lesz.

A kiberterrorizmus elleni háború folytatásával azonban egyre világosabbá válik, hogy a nemzeti érdekek védelme csak a kihívás, fenyegetés egyik fele, terepe. A kiberhadviselés elleni fellépés során gyakran elvész az emberi dimenzió szerepe. Miközben a tudósok és a politikai döntéshozók aggodalmukat fejezik ki a kiberterrorizmus nemzetbiztonsági veszélyeivel kapcsolatban, kevés információ, kutatás áll rendelkezésre az emberi – pszichológiai – biztonságra gyakorolt hatásairól, pedig a jelentősége megkérdőjelezhetetlen.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Ackerman, Spencer (2015): Junaid Hussain: British Hacker for ISIS Believed Killed in US Air Strike. *The Guardian,* 2015. augusztus 27. Online: https://www.theguardian.com/world/2015/aug/27/junaid-hussain-british-hacker-for-isis-believed-killed-in-us-airstrike

Blake, Andrew (2016): Ardit Ferizi, hacker who aided Islamic State, sentenced for helping terror group with kill list. *Washington Times,* 2016. szeptember 24. Online: https://www.washingtontimes.com/news/2016/sep/24/ardit-ferizi-hacker-who-aided-islamic-state-senten/

Brenner, Susan W. (2006): Cybercrime, cyberterrorism and cyberwarfare. *Revue Internationale de Droit Pénal,* 77(3–4), 453–471. Online: https://doi.org/10.3917/ridp.773.0453

Denning, Dorothy E. (2001): *Activism, Hacktivism, and Cyberterrorism: The Internet as a Tool for Influencing Foreign Policy.* Online: http://faculty.nps.edu/dedennin/publications/Activism-Hacktivism-Cyberterrorism.pdf

Global ransomware attack causes turmoil. *BBC,* 2017. június 28. Online: https://www.bbc.com/news/technology-40416611

Gross, Michael L. – Canetti, Daphne – Vashdi, Dana R. (2016): The psychological effects of cyber terrorism. *The Bulletin of the Atomic Scientists,* 72(5), 284–291. Online: https://doi.org/10.1080/00963402.2016.1216502

IS computer hacker Siful Haque Sujan killed in air strike. *BBC,* 2015. december 31. Online: https://www.bbc.com/news/uk-wales-35206038)

Jammu and Kashmir Police cracking down on white-collar jihadis. *The Tribune,* 2021. augusztus 30. Online: https://www.tribuneindia.com/news/j-k/jammu-and-kashmir-police-cracking-down-on-white-collar-jihadis-303976

JBS: FBI says Russia-linked group hacked meat supplier. *BBC,* 2021. június 3. Online: https://www.bbc.com/news/world-us-canada-57338896

Nelson, Bill et al. (1999): *Cyberterror: Prospects and Implications.* Monterey: Center for the Study of Terrorism and Irregular Warfare. Online: https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA393147.pdf

Plotnek, Jordan J. – Slay, Jill (2021): Cyber terrorism: A homogenized taxonomy definition. *Computers and Security,* 102(2), 102145. Online: https://doi.org/10.1016/j.cose.2020.102145

Shamah, David (2012): Latest viruses could mean end of world as we know it, says man who discovered Flame. *The Times of Israel,* 2012. június 6. Online: https://www.timesofisrael.com/experts-we-lost-the-cyber-war-now-were-in-the-era-of-cyber-terror/

Shandler, Ryan et al. (2022): Cyber Terrorism and Public Support for Retaliation – A Multi-Country Survey Experiment. *British Journal of Political Science,* 52(2), 850–868. Online: https://doi.org/10.1017/S0007123420000812

Wilson, Clay (2008): *Botnets, Cybercrime, and Cyberterrorism: Vulnerabilities and Policy Issues for Congress.* RL32114. Congressional Research Service. Online: https://www.everycrsreport.com/reports/RL32114.html#_Toc216519385

Egyéb források

Council on Foreign Relations (2007): *Estonian Denial of Service Attack.* Online: https://www.cfr.org/cyber-operations/estonian-denial-service-incident

Director of National Intelligence (DNI) (2006): *Annual Threat Assessment of the Director of National Intelligence for the Senate Select Committee on Intelligence.* Online: https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/20060202_testimony.pdf

Director of National Intelligence (DNI) (2007): *Annual Threat Assessment of the Director of National Intelligence.* Online: https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/20070111_testimony.pdf

Director of National Intelligence (DNI) (2008): *Annual Threat Assessment of the Intelligence Community for the Senate Armed Services Committee.* Online: https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/20080227_testimony.pdf

Director of National Intelligence (DNI) (2009): *Annual Threat Assessment of the Intelligence Community for the Senate Armed Services Committee.* Online: https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/20090310_testimony.pdf

Director of National Intelligence (DNI) (2010): *Annual Threat Assessment of the US Intelligence Community for the Senate Select Committee on Intelligence.* Online: https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/20100202_testimony.pdf

Director of National Intelligence (DNI) (2013): *Statement for the Record Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community Senate Select Committee on Intelligence.* Online: https://www.dni.gov/files/NCTC/documents/news_documents/2013_03_12_SSCI_Worldwide_Threat_Assessment.pdf

Director of National Intelligence (DNI) (2014): *Statement for the Record Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community Senate Select Committee on Intelligence.* Online: https://www.dni.gov/files/documents/Intelligence%20Reports/2014%20WWTA%20%20SFR_SSCI_29_Jan.pdf

Director of National Intelligence (DNI) (2015): *Statement for the Record Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community Senate Armed Services Committee.* Online: https://www.dni.gov/files/documents/Unclassified_2015_ATA_SFR_-_SASC_FINAL.pdf

Director of National Intelligence (DNI) (2016): *Statement for the Record Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community Senate Armed Services Committee.* Online: https://www.dni.gov/files/documents/SASC_Unclassified_2016_ATA_SFR_FINAL.pdf

Director of National Intelligence (DNI) (2017): *Statement for the Record Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community Senate Armed Services Committee*. Online: https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/SASC%202017%20ATA%20SFR%20-%20FINAL.PDF

Director of National Intelligence (DNI) (2018): *Statement for the Record Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community*. Online: https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/2018-ATA---Unclassified-SSCI.pdf

Office of the Director of National Intelligence (ODNI) (2019): *Statement For The Record Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community.* Online: https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/2019-ATA-SFR---SSCI.pdf

Office of the Director of National Intelligence (ODNI) (2021): *Annual Threat Assessment of the U. S. Intelligence Community.* Online: https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ATA-2021-Unclassified-Report.pdf

Office of the Director of National Intelligence (ODNI) (2022): *Annual Threat Assessment of the U. S. Intelligence Community.* Online: https://www.odni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ATA-2022-Unclassified-Report.pdf

Office of the Director of National Intelligence (ODNI) (2023): *Annual Threat Assessment of the U. S. Intelligence Community.* Online: https://www.odni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ATA-2023-Unclassified-Report.pdf

Forró Tamás

KIBERTERRORIZMUS: MIT HOZ A JÖVŐ?

„Aki a jövőről fogalmaz meg állításokat, az csal vagy hazudik."[1] Hogy Csányi Vilmos Széchenyi-díjas biológus, akadémikus valóban jogosnak tűnő gondolatait ismerve miért is bocsátkozok valamiféle jóslásba, annak igen prózai okai vannak. A meglévő, sajnos közel sem korlátlan erőforrásainkat – véleményem szerint – akkor tudjuk minél hatékonyabban felhasználni, ha tisztában vagyunk a saját képességeinkkel, és a lehető legjobban megpróbáljuk feltárni a jövőbeli fenyegetéseket. E rövid szerzemény célja is pontosan ez kíván lenni a kiberterrorizmus kapcsán, azaz hogy a terület múltjának, jelenének rövid áttekintésével választ kapjunk arra a kérdésünkre, hogy valós fenyegetés-e a kiberterrorizmus, avagy mit hoz a jövő.

Az emberiség történetében az idő előrehaladtával – a technikai vívmányoknak köszönhetően – folyamatosan nyíltak meg a hadviselés új színterei. Miközben megtanultuk kezelni vagy legalább elfogadni a szárazföldön, vízen, levegőben és az űrben jelen lévő fenyegetéseket, megjelent egy új, nehezebben megfogható rész, a kibertér, amelyet a NATO[2] 2016-ban ismert el az ötödik katonai műveleti területnek.[3] A kibertér, az internet világa forradalmian új lehetőségeket nyitott meg az élet minden területén. Lehetővé vált, hogy az otthonunk kényelméből érjük el a munkahelyi hálózatunkat és az ott kezelt információkat, hogy a világ bármely pontjáról ránézzünk a nappalinkba telepített webkamera képére, hogy a hűtésünket, fűtésünket távolról szabályozzuk, vagy akár az is, hogy a termelési folyamatokat bárhonnan nyomon követhessük, és szükség esetén be is avatkozhassunk abba a hálózaton elérhető millió és millió érzékelőn, vezérlőn keresztül.

Ugyanakkor abban a pillanatban, amikor ez számunkra elérhetővé vált, potenciálisan ugyanúgy vált elérhetővé az internetet használó további több mint ötmilliárd felhasználó[4] számára is. Természetesen nem feltétlenül olyan egyszerűen, mint nekünk (például infrastrukturális adottságok miatt), de nem is biztos, hogy lényegesen nehezebben. Az a tény, hogy ilyen számosságú és értékű rendszer és információ

1 Nagy 2017.
2 Észak-atlanti Szerződés Szervezete (angolul: North Atlantic Treaty Organisation).
3 NATO Recognises Cyberspace as a 'Domain of Operations' at Warsaw Summit.
4 Internet Usage Statistics [é. n.].

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_18

ilyen könnyedén elérhető, értelemszerűen felkeltette a figyelmét több csoportnak is. Az unatkozó fiataloknak, akik a (kétes) hírnévért, vagy pusztán az izgalom miatt törnek fel rendszereket, a bűnözőknek, akik például az adataink, információink ellopásával, elérhetetlenné tételével kívánnak pénzt szerezni, a hacktivistáknak, akik valamilyen politikai vagy társadalmi eszmét óhajtanak kikényszeríteni, vagy legalább közzétenni, és természetesen a terroristáknak is, akik lényegében az összes fenti tevékenységben érdekeltek valamilyen módon.

ELŐZMÉNYEK, A MÚLT

A történelemben számos példát láthattunk arra, hogy egy elsősorban hadászati célokra fejlesztett eszköz, technológia kisebb-nagyobb módosítások után a civil életben is feltűnik. Ez a tendencia a 21. század elejére azonban – elsősorban az információ-technológiának köszönhetően – megfordulni látszik. Az ezen a területen megjelenő, a korábbi időszakokhoz képest lényegesen rövidebb életciklusú innovációk és fejlesztések debütálnak később katonai alkalmazásban. A kibertér megjelenése és rendkívüli ütemű bővülése csak katalizálta ezt a folyamatot, egy ritkán látott mértékű változást hozva ezzel a hadviselésben. A támadó és az általa alkalmazott módszer „láthatatlanná válásával", a fizikai határok eltűnésével ez valóban új dimenziót jelent. Értelemszerűen a terrorizmus sem „engedhette meg magának", hogy kimaradjon ebből a folyamatból, hiszen ezzel lényegesen ideálisabbak lettek a terrorcselekmények elkövetésének feltételei, illetve az internetet használó több milliárd felhasználó eléréséről is lemondana.

A kiberterrorizmus mint kifejezés már 1979-ben megtalálható volt egy svéd számítógépes bűnözésről szóló jelentésben, ugyanakkor a büntetőjog-irodalomban széles körben csak a 2001. szeptember 11-ei terrortámadásokat követően terjedt el.

> „Érdemes megjegyezni, hogy politikai célú támadásokat már ezt megelőzően is indítottak az interneten keresztül, így például az 1999-es koszovói konfliktus során. A Jugoszláviát ért bombázásokat követően túlterheléses, ún. DDoS-támadások (Distributed Denial of Service)[5] indultak a NATO weboldalaival szemben, és jugoszláv honlapok működését is megpróbálták ellehetetleníteni vagy tartalmukat módosítani. A NATO szándékosan nem pusztította el az ország internetelérést biztosító fizikai infrastruktúráját, abban bízva, hogy az interneten keresztül szerzett információk a jugoszláv kormány ellen fordíthatják a lakosságot."[6]

[5] Magyarul: Elosztott szolgáltatásmegtagadással járó támadás.

[6] Dornfeld 2019.

Fontos megjegyezni, hogy ezek a tevékenységek definíció alapján nem feltétlenül felelnek meg a kiberterrorizmus minden szükséges jegyének. A fenti eseményeknek és az informatika elterjedésének köszönhetően már az 1990-es években elkezdtek napvilágot látni azok a gondolatok, miszerint a „holnap terroristája" több kárt tud okozni a számítógép billentyűzete segítségével, mint egy bombával.[7] A 2001. szeptember 11-ei terrortámadásokat követően gondolati szinten történt azonban egy ugrásszerű növekedés. Ennek oka a félelemben, vagy akár mondhatjuk, hogy sokkban lévő társadalom szempontjából érthető volt, hiszen további rémálomszerű támadásokra lehetett számítani. A fizikai biztonsági intézkedések jelentős szigorítása, az informatikához társított misztikum, illetve elterjedésének gyorsasága valóban logikusan eredményezhette volna azt, hogy a következő – a Világkereskedelmi Központ[8] ikertornyainak ledöntéséhez mérhető – támadás a kibertérben fog bekövetkezni, elsősorban a kritikus (információs) infrastruktúrát célozva.

A kiberterrorizmussal kapcsolatos félelmek gyökerei az 1990-es évek végére, a 2000-es évek elejére vezethetők vissza. Az internet, az informatikai és gyakorlatilag az információs társadalom lehetőségeinek minden korábbi elképzelést túlszárnyaló fejlődésével egyre több felelős döntéshozó számára vált nyilvánvalóvá, hogy egy modern állam és annak szinte minden szervezete milyen jelentős mértékben is függ a digitális technológiáktól. Ebből fakadóan a kiberterorrizmus által jelentett veszély felkeltette a vezetők, politikusok figyelmét is. A 2001. szeptember 11-ei terrortámadások után a pszichológiai, politikai és gazdasági tényezők még inkább felerősítették ezeket a félelmeket. Lényegében az akkori kor két legmeghatározóbb félelme egyesült a kiberterrorizmusban: a véletlenszerű áldozattá válás jól keveredett a számítógépes technológiával kapcsolatos bizalmatlansággal.

Ezek a félelmek ugyanakkor nem voltak teljesen alaptalanok. Több olyan eset is történt, amelyben egy kevésbé képzett aktor követett el olyan tevékenységet a kibertérben, amely a fizikai térben történő valós károkozással vagy akár sérüléssel is járt. Ezek alapján valóban jogosnak tűnhetett az a félelem, miszerint ha egy tinédzser egyedül képes ilyen jellegű akcióra,[9] akkor mire lehet képes egy felkészült, elszánt, jelentős erőforrások felett diszponáló terrorista csoport.

Az új technológiai lehetőségeket azonban elsősorban más célból kezdték használni a terroristák. A legkönnyebben megvalósítható eszközként honlapokat, internetes fórumokat hoztak létre abból a célból, hogy aktívan kommunikálják motivációjukat, céljaikat, megszólítsák a társadalmat, illetve ezzel passzív módon elérhették azt is,

[7] „Tomorrow's terrorist may be able to do more damage with a keyboard than with a bomb." National Research Council System Security Study Committee 1991.

[8] Angolul: World Trade Center (WTC).

[9] Squatriglia 2008.

hogy ezeken a platformokon beszéljenek róluk, tetteikről. „A hadviselés, illetve a terrorizmus módszereire, napjainkban kialakult és várhatóan a jövőben kialakuló formáira nagy hatást gyakorol a média, illetve az a körülmény, hogy a technikai fejlődés révén a hírek egyre hamarabb, szinte már valós időben, egyre nagyobb tömegeket érnek el, így szállítva a terroristák üzeneteit az információs társadalom tagjaihoz. A terroristák »csapdát« állítanak a média számára, és amikor az ráveti magát az elé helyezett történetre, azt kell észrevennie, hogy idegen üzenet került a rendszerbe. A terroristák taktikája lényegében kivédhetetlen, mivel a szabad médiában piaci verseny uralkodik, és a médiaipar egyik szereplője sem engedheti meg magának, hogy ne vegyen tudomást a terroristák által rendezett drámákról. Így olyan témák kerülnek reflektorfénybe, melyek korábban nem léteztek a média »valóságában«, illetve a hivatalos politika részéről száműzve voltak onnan."[10] A rendelkezésre álló információk alapján a terroristák tevékenysége elsősorban erre a területre terjed ki, valamint új tagok toborzására, biztonságos kommunikációra, terroristák kiképzésével kapcsolatos kiadványok közzétételére, működésük finanszírozására, egyéb erőforrások, képességek gyűjtésére, szolgáltatások igénybevételére, valamint a lehetséges célpontokról történő információgyűjtésre használják a kiberteret.

A JELEN

A kiberterrorizmus jelenének feltérképezésére a közelmúltban történt büntetőjogi eseteket és az ISIS „hackerének" történetét hívtam segítségül, amelyeken át képet kaphatunk az elkövetés jellegéről, módjáról.

Az Amerikai Egyesült Államokban 2016-ban emeltek először vádat kiberterrorizmus miatt. Az eljárás során az Ardit Ferizi nevű hackert vádolták azzal, hogy állítólag feltört egy katonai honlapot, és ellopta a kormányzati és katonai személyzet neveit, címeit és egyéb személyes adatait, majd eladta azokat az ISIS-nek.[11] (Islamic State of Iraq and Syria – Iraki és Szíriai Iszlám Állam).[12] A fenti tényállás áttekintése után azonban joggal hiányolhatjuk a „klasszikus" terrorizmus definiálása során megállapított kötelező elemek jelentős részét.

Lényegesen jelentősebb fejlődési lépcsőfoka és szereplője volt azonban a kiberterrorizmusnak a brit származású Junaid Husszein, aki egészen a 2015 augusztusában, amerikai dróntámadásban bekövetkezett haláláig az Iszlám Állam hackere és egyben

[10] Papp 2018.
[11] Blake 2016.
[12] Blake 2016.

a legtermékenyebb angol nyelvű közösségimédia-propagandistája volt.[13] Pakisztáni szülők gyermekeként az angliai Birminghamben élt. Az ismerősei a való életben egy csendes, visszahúzódó gyermekként számoltak be róla, aki csak a számára is érdekes, fontos témákról beszélt szenvedélyesen. Kortársaihoz hasonlóan ő is sok időt töltött a számítógép előtt ülve, online játékokkal játszva. Az itteni barátai alapján azonban egy igen érdekes kép rajzolódott ki róla, ugyanis személyisége és viselkedése totális ellentéte volt annak, amit a való életben mutatott magáról. „Száz százalékban nyitott, extrovertált, vicces, szellemes. De legfőképpen rendkívül gondoskodó és együttérző" – mondta az egyik ilyen hacktivista. Élete 11 éves korában vett gyökeres fordulatot, amikor egy, a kibertérben ért sérelme miatt elkezdett a hackeléssel foglalkozni. Elmondása szerint csatlakozott néhány online hackerfórumhoz, oktatóanyagokat, fórumokat olvasott, és ettől kezdve foglalkozott webhelyek, szerverek feltörésével azért, hogy bosszút állhasson.[14] Képességeinek fejlődésével egyidejűleg a politikai aktivizmus felé fordult.

Bár Husszein egyértelműen rajongott a muszlim társadalmak történelméért, nem érdeklődött különösebben az iszlám iránt. Miközben a neten kutatott a muszlim kérdéskörrel kapcsolatban, elkezdte feltörni a weboldalakat abból a célból, hogy felhívja a figyelmet a problémákra szerte a világon. Husszein e tevékenységével nem volt egyedül. Maga köré gyűjtött egy csoport hacktivistát, akik közül sok hasonló politikai beállítottságú volt, de nem voltak feltétlenül azonos etnikumúak. Tizenöt évesen hozta létre saját fórumát (a poison.org-ot), majd később ebből alakult ki a TeaMpoisoN, ahol TriCk álnéven vált ismertté. Ebben az időszakban törték fel a volt brit miniszterelnök, Tony Blair egyik belső munkatársának e-mail-fiókját,[15] ami után Husszein számos kormánytisztviselővel kapcsolatos bizalmas anyagot osztott meg az interneten, és ez azonnal híressé tette. A TeaMpoisoN másik nagy nyilvánosságot kapott támadása 2012 áprilisában történt, amikor telefonos szolgáltatásmegtagadási (DoS[16]) támadást indított az Egyesült Királyság Terrorelhárítási Parancsnokságának forródrótja ellen. A támadás következtében az iroda telefonvonalait bombázta egy robothang, amely a „Team Poison" kifejezést ismételte. E cselekmények után a hatóságok letartóztatták. A börtön a jelek szerint vízválasztó időszak volt számára. Bebörtönzése előtt Husszein alapvetően inkább „szélsőségesnek" titulálta magát, és úgy tűnt, hogy a muszlimokkal szembeni vélt vagy valós igazságtalanságok ellen harcol, de a politikai nézeteit inkább az anarchizmushoz hasonlónak minősítette.

[13] Hamid 2018.

[14] Kovacs 2012.

[15] Roberts 2012.

[16] Denial-of-Service attack (DoS attack), magyarul: szolgáltatásmegtagadással járó támadás vagy túlterheléses támadás.

A rövid büntetése alatt azonban a börtönben vélhetően radikalizálódott. Szabadulása után nem sokkal, 2013-ban hagyta el Angliát, és csatlakozott az ISIS-hoz,[17] ahol elsősorban propagandista és toborzó szerepet töltött be. Noha Husszeint az Islamic State Hacking Division (ISHD – Iszlám Állam Hacker Divízió) vezetőjének tartották, jelenleg nem tisztázott, hogy személyesen végzett-e ilyen tevékenységet Szíriában. Amennyiben végzett is, az lényegesen kisebb léptékű volt a toborzási és kiberterror-koordinációs tevékenységénél. Ő szervezte be ugyanis a korábban már említett Ardit Ferizit, és ugyancsak ő volt a felbujtója számos hozzá forduló személynek. Ezek közül az egyik példa Munir Abdulkader ohiói főiskolai hallgató esete, aki 2015 tavaszán kereste meg Husszeint. Miután lebeszélte Abdulkadert arról, hogy Szíriába jöjjön, Husszein utasította, hogy rabolja el az amerikai hadsereg egyik tagját, és vegye videóra meggyilkolását, illetve hogy támadjon egy rendőrőrsre Cincinnati közelében.

Bár Abdulkadert letartóztatták, és 20 év börtönre ítélték,[18] mielőtt ezeket végrehajthatta volna, mégis komoly jelzés volt a hatóságok számára ez az új irány. Korábban nem igazán volt példa arra, hogy a leendő újoncokat arra ösztönözték, hogy maradjanak lakóhelyükön (jellemzően az Egyesült Államokban vagy Európában), és ott hajtsanak végre támadásokat. A toborzók így szinte lehetetlenné tették a hatóságok számára, hogy észlelhessék azokat a tipikus viselkedéseket és jeleket (például a gyanús utazásokat, pénzmozgásokat stb.), amelyek korábban előre jelezhették a támadás tényét. További óriási előny volt a terrorcsoportok számára, hogy ez a tevékenységük elenyésző költséggel járt, egyáltalán nem jelentett komoly veszteséget (hálózat és „modus operandi" kompromittálódása, befektetett eszközök, kapcsolatok elvesztése), ha a potenciális elkövető esetleg lebukik, és a terrorcselekmény elkövetése meghiúsul. Husszein alapvetően egy olyan fenyegetést képviselt, amelynek megjelenésétől 2001 óta féltek a hatóságok; egy, a technológiához értő terroristát, aki a modern digitális élet eszközeit használja arra, hogy egy terrorista csoport hatókörét messze kiterjessze a fizikai helyén túlra. 2015 nyarán sikeresen végrehajtotta az egyik „legglobálisabb" terrorista műveletet, amelyet valaha láttunk: egy pakisztáni származású, Szíriában élő, brit terrorista beszervezett egy koszovói hackert, aki számítástechnikát tanult Malajziában, hogy lehetővé tegye az amerikai katonák elleni támadást az Egyesült Államokban.

Életútjának rövid bemutatását azért is tartottam kiemelten fontosnak, mert az általa koordinált és folytatott tevékenység már sokkal inkább beleillik abba, amit az átlagos állampolgár kiberterrorizmus alatt ért. Véleményem szerint a jövőben is ez lehet az egyik jellemző megjelenési formája a kiberterrorizmusnak.

[17] Iraki és Szíriai Iszlám Állam (angolul: Islamic State of Iraq and Syria).

[18] Office of Public Affairs U.S. Department of Justice 2016.

MIT HOZ A JÖVŐ?

A kiberterrorizmus potenciális veszélyének értékeléséhez és jövőjének meghatározásához szerintem érdemes az eddigiektől némileg eltérő megközelítést alkalmazni két alapvető kérdés megválaszolásával, miszerint: vannak-e olyan célpontok, amelyek sebezhetők a kibertámadásokkal szemben, valamint hogy vannak-e olyan terrorista csoportok, akik képesek és megfelelően motiváltak ilyen támadások végrehajtására? Úgy gondolom, hogy az első kérdésre a válasz egy magabiztos „igen". Számos tanulmány kimutatta, hogy a kritikus információs infrastruktúrák sebezhetők a kibertámadásokkal szemben, mivel rendkívül összetettek, és az eddigi példák alapján vélhetően még a „védettnek" tűnő rendszerekben is találhatunk sebezhető pontokat, végső esetben egy hozzáféréssel rendelkező személyen keresztül.

A második kérdésre már korántsem ennyire egyértelmű a válasz. A kiberhadviseléssel foglalkozó csoportok és a kiberbűnözői körök már bebizonyították, hogy képesek hozzáférni érzékeny információkhoz és magukhoz a létfontosságú rendszerelemekhez is. A terroristák elméletileg követhetnék ezen elkövetők példáját, és akár a tőlük szerzett eszközökkel eredményesen támadhatnának olyan célpontokat is, amelyek a jelenleg rendelkezésre álló eszközeikkel elérhetetlenek voltak, eddig ezekre azonban nem igazán volt példa. Úgy gondolom, hogy jelenleg a szükséges készségekkel és tudással rendelkező személyek nagyobb valószínűséggel használják fel ezen képességeiket és fegyvereiket az ellenségeik elleni kémkedésre, vagy a kiberbűnözéssel történő jelentős anyagi haszonszerzésre, mint arra, hogy kiberterrorista támadásokat hajtsanak végre. Ugyanakkor a trendek és a támadási képességek elvi lehetősége meglétének ismeretében a válasz sajnos szükségszerűen nem lehet egy egyszerű „kizárt". Sőt…

Indoklásképp érdemes röviden áttekinteni, hogy milyen jelenségek alapján vélem úgy, hogy a kiberterrorizmus által jelentett potenciális veszély miatti aggodalom megalapozott, és a közeljövőben kiemelt jelentőségű lehet. Annak érdekében, hogy a feltett kérdést megválaszolhassuk, a fentiek mellett érdemes röviden áttekinteni azokat a trendeket, amelyek formálják, illetve meghatározhatják az elkövetkezendő időszakot.

A potenciális célpontok számának növekedése

A jövőben számos terület válhat támadások lehetséges célpontjává. Gondoljunk például az önvezető járművekre, amelyek irányítását az ötödik generációs hálózaton keresztül kiberterrorista csoportok is befolyásolhatnák, vagy a gyógyszeripar

készítményeinek pontos összetételét tartalmazó adatbázisok távolról történő módosítására. Ugyanakkor lényegében felesleges szűkíteni a kört. Ebben az összefüggésben minél több eszköz és infrastruktúra függ a számítógépes hálózatok meglététől és helyes működésétől, annál sebezhetőbb lesz az ezt használó társadalom az esetleges támadásokkal szemben, és sajnos annál valószínűbb, hogy a terrorista csoportok hatékonyan fogják kihasználni az ilyen sebezhetőségeket.

> „Az információs dimenzióban folytatott terrorizmus által okozott kár pontosan mérhető, és egyre inkább egyenértékűvé válik a nehezebben kivitelezhető, több és körültekintőbb szervezést igénylő fegyveres támadásokkal. A nemzetközi szervezetek szerint növekszik az információs terrortámadások által elérhető célpontok száma is, mivel az internet használata egyre szélesebb körű a világon. Tehát belátható időn belül számolnunk kell azzal, hogy a terrorizmus a céljai elérése érdekében kihasználja az információs dimenzióban megvalósítható támadási módszereket és eszközöket, és az információs hadviselés teljes repertoárját alkalmazni fogja."[19]

A kiberfegyverek fejlődése

Az iráni nukleáris létesítmények vezérlőrendszerét támadó Stuxnet vírus és sok más egyéb, a fájlokat jellemzően egyszerűen törlő (úgynevezett „wiper") kártevő példáján láthattuk, hogy a felhasznált és így a nyilvánosság számára is megismerhető eszközök kiváló kiindulási alapot jelentenek a kiberfegyverek továbbfejlesztéséhez. A hacktivistáknak, a kiberbűnözöknek és az állami szereplőknek egyaránt érdeke az eszközök fejlesztése és egy részük bevetése is. Ezen kártevőket kielemezve és módosítva a megfelelő kompetenciával rendelkező terrorista csoportok lényegében minimális ráfordítással juthatnak az eddigieknél jóval hatékonyabb és a világ bármely részén bevethető fegyverekhez, amelyeket előbb-utóbb bizonyosan fel is fognak használni.

A súlypont áthelyeződése

Némileg paradox módon a hagyományos terrorizmus elleni fellépés sikere valószínűleg arra készteti a terroristákat, hogy egyre inkább az olyan, nem hagyományos fegyverek felé forduljanak, mint a kiberterrorizmus. Ugyan véleményem szerint például a gépjárművel végrehajtott, ramming típusú támadások vagy a hagyományos robbantások,

[19] Haig et al. 2009.

fegyveres merényletek jelenleg nagyobb fenyegetést jelentenek, mint a kiberterrorizmus, a közeljövőben ez könnyen megváltozhat. A fizikai korlátok megszűnése, a lényegesen egyszerűbb rejtőzködés és anonimitás, a szinte korlátlan próbálkozási lehetőségek, a potenciális célpontok sokszínűsége és óriási száma törvényszerűen eredményezi, hogy a terroristák a jövőben egyre inkább kiberterroristákká váljanak.

ÖSSZEGZÉS

A fentieket összegezve kijelenthetjük, hogy a kiberterrorizmus által jelentett potenciális veszély miatti aggodalom tehát megalapozott. Megvizsgálva a kiberterrorizmus történetét, megállapíthatjuk, hogy a különböző terrorszervezetek az információtechnológiát – és azon belül is elsősorban az internetet – kezdetben szinte kizárólag propagandacélokra használták. A 2010-es évektől a terrorista csoportok és más szélsőséges szervezetek egyre erőteljesebben, felkészültebben és nyíltabban használják a kiberteret eszméik hirdetésére, kiképzési célokra, kapcsolattartásra, toborzásra, működésük finanszírozására és nem utolsósorban pszichológiai hadviselésre. Bár a terrorszervezetek napjainkra egyre több számítógépes szakértővel rendelkeznek, ám még hiányzik a műszaki hátterük és vélhetően a kellő motivációjuk is ahhoz, hogy egy ország ellen átfogó információs támadást intézzenek.

Jelenleg a terrorista csoportok nagyobb valószínűséggel hajtanak végre támadásokat az egyszerűbb, könnyebben beszerezhető hagyományos fegyverekkel, mint hogy folyamatokat felügyelő és ellenőrző ipari vezérlők (Supervisory Control and Data Acquisition – SCADA) ellen indítsanak komplex támadásokat, amelyek félelem- és zavarkeltő képessége továbbra is bizonytalan. Ugyan a terroristák az utóbbi években egyre nagyobb mértékben használják az információs technológiát és a közösségi médiát, ezeket inkább a mindennapi működésük megkönnyítésére veszik igénybe, mintsem hogy támadások eszköze és célpontja legyen.

Ugyanakkor a kiberterrorizmus szinte bizonyosan a jövőnk része lesz. A kibertér további terjedése, az infrastruktúrák összefonódása, a célpontok számának és a kibertámadással okozható károk exponenciális növekedése szükségszerűvé teszi a kiberterrorizmus hasonló arányú növekedését is. Ahogyan a 2001. szeptember 11-ei események meglepték a világot, úgy a kiberterrorizmus is könnyen megteheti ugyanezt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Blake, Andrew (2016): Ardit Ferizi, hacker who aided Islamic State, sentenced for helping terror group with kill list. *The Washington Times,* 2016. szeptember 24. Online: https://www.washingtontimes.com/news/2016/sep/24/ardit-ferizi-hacker-who-aided-islamic-state-senten/

Dornfeld László (2019): Kiberterrorizmus – a jövő terrorizmusa? In Mezei Kitti (szerk.): *A bűnügyi tudományok és az informatika.* Budapest–Pécs: PTE ÁJK, 46–63.

Haig Zsolt et al. (2009): *A kritikus információs infrastruktúrák meghatározásának módszertana.* Budapest: ENO Avisory Kft. Online: https://nki.gov.hu/wp-content/uploads/2009/10/a_kritikus_informacios_infrastrukturak_meghatarozasanak_modszertana.pdf

Hamid, Nafees (2018): The British Hacker Who Became the Islamic State's Chief Terror Cybercoach: A Profile of Junaid Hussain. *CTC Sentinel,* 11(4), 30–36. Online: https://ctc.westpoint.edu/british-hacker-became-islamic-states-chief-terror-cybercoach-profile-junaid-hussain/

Kovacs, Eduard (2012): Hackers around the world: It's no TriCk, he's among the best in the world. *Softpedia,* 2012. február 18. Online: https://news.softpedia.com/news/Hackers-Around-the-World-It-s-No-TriCk-He-s-Among-the-Best-in-the-UK-253652.shtml

Nagy József (2017): Csányi Vilmos: A magyar politika azon siránkozik, hogy egyre kevesebben vagyunk, én inkább azon, hogy egyre hülyébbek vagyunk. *24.hu,* 2017. augusztus 10. Online: https://24.hu/kozelet/2017/08/10/csanyi-vilmos-a-magyar-politika-azon-sirankozik-hogy-egyre-kevesebben-vagyunk-en-inkabb-azon-hogy-egyre-hulyebbek-vagyunk/

National Research Council System Security Study Committee (1991): *Computers at Risk; Safe Computing in the Information Age.* Washington: National Academy Press.

Papp Zoltán István (2018): *A kiberterrorizmus módszerei, lehetséges eszközei és az ezek ellen történő védekezés alternatívái.* PhD-értekezés. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola.

Roberts, Paul (2012): Report: TeamPoison Hacker „TriCk" Pleads Guilty For Hacking Tony Blair's E-mail. *threatpost.com,* 2012. július 2. Online: https://threatpost.com/report-teampoison-hacker-trick-pleads-guilty-hacking-tony-blairs-e-mail-070212/76757/

Squatriglia, Chuck (2008): Polish Teen Hacks His City's Trams, Chaos Ensues. *wired.com,* 2000. január 11. Online: https://www.wired.com/2008/01/polish-teen-hac/

Egyéb források

Internet Usage Statistics [é. n.]: *The Internet Big Picture World Internet Users and 2022 Population Stats.* Online: https://www.internetworldstats.com/stats.htm

Office of Public Affairs U.S. Department of Justice (2016): *Ohio Man Sentenced to 20 Years in Prison for Plot to Attack U.S. Government Officers.* Online: https://www.justice.gov/opa/pr/ohio-man-sentenced-20-years-prison-plot-attack-us-government-officers

Kiripovszky Csaba

A MAGÁNYOS ELKÖVETŐ ONLINE TEVÉKENYSÉGE

BEVEZETÉS

Felgyorsult életünk része, hogy időről időre olyan erőszakos cselekményről értesülünk, amelynek általános jellemzője, hogy az elkövető önállóan, a maga eszközeivel mindent megtesz annak érdekében, hogy vélt vagy valós sérelmei megtorlásaként a kialakított ellenségképének megfelelően kiszemelt áldozatainak életét kioltsa, számolva azzal, hogy cselekményét követően elfogják, megölik, esetleg ezt meg sem várva önkezével vet véget életének. A támadásának oka az egyénben felgyülemlett frusztráció és gyűlölet. Áldozatai nem véletlenszerűen kiválasztott személyek, hanem olyan embercsoportok, amelyek az elkövető gyűlöletének tárgyai, egyszóval a „mások". Más lehet bárki, akit az elkövető a választott ideológiája alapján gyűlöl.

De mit is jelent a választott ideológia, hogyan kell ezt értelmezni? Már az elején érdemes leszögezni, senki nem születik radikálisnak, ez egy folyamat, amelyben az egyént számos különböző, sok esetben elidegenítő hatás éri, amelyek alapján kialakítja új világnézetét (indoktrináció). A tárgyalt esetekbeli magányos elkövető a tragikus cselekménye elkövetése előtt egy változáson, egy folyamaton megy keresztül, amelyet online radikalizációnak nevezünk. E folyamat kezdetén az egyén világnézetének alapja egy külső csoport elutasítása lesz, amelyet elfogad, és az ezzel kapcsolatos nézeteket magáénak tekinti. Elmélyül ezen ideológiában és az ezeket valló online és esetenként offline közösségekben. Világnézete egyfókuszúvá válik (a gyűlölt közösség tagjai tehetnek mindenről), és az erőszak alkalmazásának lehetősége elfogadható lesz számára. Nagyon sokan ennél a szakasznál nem mennek tovább, és beérik a tartós gyűlölet állapotával. Sajnos van, akinek ez nem elég. A későbbi magányos elkövető elkezdi a felkészülést, a támadás tervezését, szervezését, majd végrehajtja cselekményét.

A tanulmánynak nem célja a magányos elkövető fogalmának definiálása, sem motivációinak feltárása, mivel ennek több értelmezése is létezik. Talán a legátfogóbb a Spaaij-féle verzió, amely a magányos merénylőt így definiálja: „A merényletet egyedül hajtja végre, nem kapcsolódik organizált terrorszervezethez vagy hálózathoz, a modus operandit maga terveli ki és valósítja meg, bármilyen direkt külső utasítás

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_19

vagy irányítás nélkül."[1] Az általam vizsgált esetekben az elkövetők részben vagy egészben az online térben radikalizálódtak, majd egyedül tervezték meg és hajtották végre cselekményüket. Arra keresem a választ a már megtörtént esetek online elérhető adatai alapján, hogy ezen magányos elkövetők cselekményük végrehajtását megelőzően milyen tevékenységet végeztek az online térben, és ennek alapján lehetett-e a későbbi tragikus eseményre következtetni. Ezért vizsgálom meg néhány korábbi támadás elkövetőjének nyílt forrásokból beszerezhető online előéletét.

ANDERS BEHRING BREIVIK – NORVÉGIA, OSLO / UTØYA

Breivik 2011. július 22-én 15 óra 25 perckor robbantotta fel nagy erejű pokolgépét Oslo kormányzati negyedében, aminek következtében hét ember életét vesztette, és kilenc súlyosan megsebesült. Kevesebb mint két órával később Utøya szigetén a norvég munkáspárt nyári táborában kezdett lövöldözésbe, amelynek végül 84 halálos áldozata lett. A támadás előtt órákkal Breivik egy 1500 oldalas manifesztumot küldött e-mailben 5700 címzettnek, „2083 – Európai Függetlenségi Nyilatkozat". Ebben Breivik támadja a multikulturizmust, a muszlimok bevándorlását, a marxizmust és a Norvég Munkáspártot. Kiáltványában sokat idéz Theodore Kaczynski (Unabomber) manifesztumából. Breivik írásában magát „a kereszténység megmentője" szerepében tünteti fel.[2]

A Jacob Aasland Ravndal, a Norvég Védelmi Kutatóintézet munkatársa 2014-ben publikált kiterjedt kutatásáról készült beszámoló[3] meglehetősen részletesen tárgyalja Breivik online tevékenységét. Ravndal tanulmányozta Breivik 2002 és 2011 között különféle üzenőfalakon közzétett bejegyzéseit, valamint több mint 7000 magán e-mail-üzenetét, amelyeket norvég hackerek szereztek meg hat nappal a támadás után. Ezenkívül részt vett Breivik 2012-es tárgyalásán is, ahonnan további adatokat gyűjtött e témakörről. Az előbbiek alapján tanulmányában az alábbi öt fő megállapítást tette:

- Először is, Breivik soha senkivel nem tárgyalt online a támadási terveiről. Tény, hogy online bejegyzéseit aligha lehet szélsőségesnek nevezni néhány olyan hozzászóláshoz képest, amelyek rendszeresen megjelennek a hírek kommentárjaiban. Vagyis ha a norvég biztonsági szervek éppen figyelték volna online tevékenységét, akkor sem biztos, hogy reagáltak volna rá.

[1] Nijboer 2012: 34.
[2] McKinney 2021.
[3] Ravndal 2014.

- Másodszor: Breivik kritikus nézetei az iszlámmal és a szocializmussal már jóval azelőtt kialakultak, hogy az úgynevezett ellendzsihád blogokat létrehozták. Ezek a blogok ezért kevésbé meghatározó szerepet játszhattak Breivik korai radikalizálódásában, mint ahogyan azt sokan feltételezik. Később azonban ezekben a blogokban minden bizonnyal megjelentek Breivik világképének egyes részei, bár kevésbé voltak szélsőségesek, mint azok az ideológiai kijelentések, amelyeket Breivik a saját kiáltványában, a bíróságon és a börtönből tett.
- Harmadszor: Breivik eredeti szándéka nem a terrorizmus volt, hanem az, hogy a választott témakörével foglalkozó szerző és kiadó legyen. Sok időt és erőforrást fordított az úgynevezett kulturális konzervatívok folyóiratának létrehozására. Csak 2009-ben, amikor néhány olyan ember, akit korábban csodált, és akikkel szeretett volna együttműködni – bloggerek, politikusok és online kiadók –, elutasították, akkor döntött úgy, hogy az erőszakot választja, és elkezdte előkészíteni a támadásokat.
- Negyedszer: a túlzásba vitt online játékok eredményeként a családtól és a barátoktól történő elszigetelődés befolyásolhatta Breivik önradikalizálódási hajlandóságát. 2006-ban visszaköltözött édesanyja lakásába, és egyévnyi szabadságot töltött azzal, hogy számítógépes játékokkal játszott. A támadásokat megelőző években ezek az online játékok dominálták Breivik életét. Végül teljesen megszakadtak baráti kapcsolatai, annak ellenére, hogy korábbi ismerősei folyamatos erőfeszítéseket tettek ennek elkerülésére. Ez nem azt jelenti, hogy a számítógépes játékok erőszakos tartalma önmagában befolyásolta hajlandóságát az erőszakra. Sok ember játszik erőszakos játékokat anélkül, hogy erőszakos cselekményt követne el. Ezenkívül az online játék önmagában nem vezet társadalmi elszigeteltséghez, mivel ez lehet társas tevékenység is. Valójában az online játékok társadalmi dimenziója potenciálisan vonzó alternatívát jelent annak, aki nehézségekkel küzd a „valós" életben. A társadalmi kötelezettségek az online térben kisebbek, ám mégis olyan csapat tagja lehet a résztvevő, amely a játék típusától függően együtt küzd különböző ellenségekkel szemben. Egy ilyen alternatív valóság potenciális veszélye, hogy egyesek számára annyira vonzó lehet, hogy úgy döntenek, idejük nagy részét ebben töltik, és fokozatosan elveszítik kapcsolatukat a „valós" világgal, valamint a hozzájuk legközelebb álló emberekkel. Ez utóbbiak talán az egyetlenek, akik megakadályozhatják, hogy valaki, mint Breivik, aki már többszörös személyiségzavarban szenvedett, önradikalizálódjon, és fokozatosan elfogadja az erőszakot mint legitim eszközt a cél elérése érdekében.
- Ötödször: az internet szolgáltatta Breiviknek a szükséges tudást a műtrágyabomba megépítéséhez. Úgy tűnik, hogy Breivik volt az első, aki híg

> műtrágyából bombát tudott készíteni. A műtrágyában lévő ammónium-nitrát koncentrációjának hígítására Európában intézkedéseket vezettek be az 1995-ös Oklahoma City-i robbantás után. A cél az volt, hogy műtrágyatermékeket soha többé ne lehessen bombák gyártására használni. Breiviknek ennek ellenére sikerült több száz online bombareceptből szintetizálnia az ismereteket és elkészíteni a hígított műtrágyán alapuló, nagy hatóerejű robbanóanyagot.

Ravndal végül megjegyzi, hogy az internet vélhetően felerősítette, felgyorsította Breivik radikalizációját, mivel egy olyan alternatív valóságot kínált, amelyben zavartalanul fejleszthette radikális nézeteit, taktikai ismereteket is szerzett, és végül hozzájárult a családjától és ismerőseitől történő elszigetelődéséhez.

Összegezve

Véleményem szerint Breivik online előzményei alapján játékszenvedélyére és radikális felfogására lehetett volna következtetni. Mint láthattuk, ez sem tette volna a hatóságok számára azonnal gyanússá, mivel posztjai nem emelték ki a többi azonos véleményt megfogalmazó felhasználó közül. Úgy tűnik tehát, hogy a legszélsőségesebb gondolatait, különösen az erőszak alkalmazására vonatkozó elképzeléseit végig megtartotta magának, ami elég volt ahhoz, hogy az online térben ne hívja fel magára a figyelmet.

ELLIOT RODGER – USA, KALIFORNIA, ISLA VISTA

Roger 2014. május 23-án este a kaliforniai Isla Vistában hat embert megölt – lövésekkel, késszúrással és gázolással –, majd tizennégy embert megsebesített a Kaliforniai Egyetem campusa közelében, ezután magával is végzett. A támadás előtt néhány órával a YouTube-csatornájára feltöltött egy videót Elliot Roger büntetése (Elliot Roger's Retribution) címmel, amelyben előre jelzi és elmagyarázza tettét. Ezt követően még a támadás előtt kb. két tucat embernek elküldte e-mailben 141 oldalas írását, *Az én kicsavart világom, Elliot Roger története* (My Twisted World, Story of Elliot Roger) címmel. Ebben az önéletrajz jellegű írásban mutatja be érzelmeit, és kíván magyarázatot adni tettére. Rodger Facebook-oldala tele volt szelfikkel és fotókkal gazdag, de magányos életéről. Voltak fotók róla, első osztályú repülőútjáról és arról, hogy részt vesz Katy Perry egy zárt körű koncertjén. A barátok általában hiányoznak a fotókról, és kevés megjegyzést fűznek hozzájuk. Sokszor csak saját

maga kedveli a fotóit. Megszállottja volt önmagának és a gazdag életmódja bemutatásának. Erre a Facebook volt a tökéletes eszköz.[4]

Tekintettel arra, hogy a való életben nem volt sikeres, Roger aktív online életet élt. Volt egy *YouTube*-fiókja és egy blogja *Elliot Rodger hivatalos blogja* címmel, amelyen keresztül kifejezte magányát és a nők általi elutasítottságát. Amikor anyja rátalált a számára különös videókra, akkor közvetett módon értesítette a rendőrséget, akik meglátogatták Rogert, de a fiú udvariassága és jó modora meggyőzte őket arról, hogy nem kell további ellenőrzést végezniük. Ekkor Rodger már rendelkezett azokkal a fegyverekkel, amelyeket a támadáshoz vásárolt.[5] Rendszeres látogatója és hozzászólója volt egyes online fórumoknak is, amelyek a Reddit közösségi oldalon a mai napig is látogathatók. Ilyen volt a PUAHate és a ForeverAlone fórum, ahol ő és más férfiak nőgyűlölő kijelentéseket tettek közzé, és „incelekként" jellemezték magukat – egy olyan online szubkultúra tagjaként, amely azon alapszik, hogy tagjai képtelenek kialakítani egy romantikus vagy szexuális viszonyt.[6]

Összegezve

Roger személyiségzavaraira és beilleszkedési nehézségeire a környezete felfigyelt ugyan, de még annak ismeretében sem gondoltak beavatkozásra, hogy ismerték a gyűlölködő YouTube-videóit. Egyedül édesanyja tett erre kísérletet, de az egylépcsős ellenőrzésből, amely pusztán egy személyes elbeszélgetésre és az ennek következtében kialakult benyomásra hagyatkozott, azt gondolták az eljárók, hogy nincs szükség további adatok beszerzésére. Elképzelhető, hogy a Redditen megfogalmazott gyűlölködő megjegyzéseiről nem is tudtak. Úgy gondolom, hogy a személyével kapcsolatos szélesebb körű adatgyűjtés, amely kiterjed az online térre is, esetleg további ellenőrzések, intézkedések bevezetését eredményezhette volna.

DYLANN STORM ROOF – USA, DÉL-KAROLINA, CHARLESTON

Roof 2015. június 17-én a dél-karolinai Charleston egyik metodista templomába rontott be, majd lőfegyverével tüzet nyitott a templomban levőkre. Kilenc afroamerikai személyt ölt meg.

[4] Hill 2014.
[5] Springer 2015.
[6] Woolf 2014.

Három nappal a cselekményt követően felfedezték az Utolsó rodéziai (lastrhodasian.com) címet viselő weboldalt, amelyet 2015. február 9-én regisztráltak „Dylann Roof" névre, és amelyről később megerősítést nyert, hogy Roof tulajdonában volt. A weboldalon olyan fotók voltak, amelyeken Roof a fehér felsőbbrendűség és az újfasizmus szimbólumaival pózol, valamint egy csaknem öt oldal hosszú kiáltvány, amelyben felvázolta nézeteit.[7] A kiáltvány pontosan leírja, hogy miként radikalizálódott az interneten: „Az az esemény, amely engem igazán felébresztett, az a Trayvon Martin-eset volt.[8] Folyamatosan hallottam és láttam [Martin] nevét, és végül úgy döntöttem, hogy utánanézek." Roof azt írta, hogy elolvasta a Wikipédia cikkét a lövöldözésről, és arra a következtetésre jutott, hogy Zimmerman nem hibás. „De – folytatta –, ami még fontosabb, ez arra késztetett, hogy beírjam a Google-be a »fekete-fehér bűncselekmény« szavakat, és azóta nem vagyok ugyanaz."[9] A cikk elolvasása után a „fekete-fehér bűnözés" keresőszavakat írta be. „Az első weboldal, amelyre ellátogattam, a Konzervatív Polgárok Tanácsa (Council of Conservative Citizens – egy amerikai, fehér felsőbbrendűséget hirdető szervezet) volt" – írta Roof.[10] Itt kezdődött radikalizálódása, és innen már egyenes út vezetett az általa elkövetett cselekményhez.

Roof Facebook-profilfotóján, amelyet 2015. május 21-én tett az oldalra, egy foltos kabátot visel, amelyen két Dél-Rodéziára emlékeztető zászló látható (egyértelmű utalás az Apartheidre), kombinálva az amerikai és a brit lobogóval. A fotón kívül Roof Facebook-oldalának nyilvános részén nem találtak több tartalmat. A feltételezett MySpace-oldala még rejtélyesebb, csupán egy kutya és egy konzerv fényképét, valamint egy keresztény metálegyüttes, az A Thousand Times Repent egyik dalát tartalmazta.[11]

Összegezve

Annak ellenére, hogy Facebook- és MySpace-profilokkal is rendelkezett, a tartalmain nem volt tetten érhető a tervezett cselekménye. Az általa létrehozott honlap

[7] Neuman 2015.

[8] 2012-ben Roof 17 éves volt, ugyanolyan korú, mint Trayvon Martin, aki 2012 februárjában egy floridai kis üzletből sétált hazafelé, mikor egy önkéntes rendőr meglátta, és gyanúsnak találta. Szóváltást követően George Zimmerman, az önkéntes rendőr megölte a fegyvertelen fekete tinédzsert. Zimmermant soha nem ítélték el. Az eset nagy visszhangot váltott ki.

[9] Hersher 2017.

[10] Hersher 2017.

[11] Stahl 2015.

azonban bőven tartalmazott figyelemfelkeltő elemeket. A szélsőséges szimbólumok és a fegyverek együttes megjelenése felkelti a hatóságok figyelmét, ha a tudomásukra jut. Ez az eset bizonyítja, hogy az ilyen jelenségekre oda kell figyelni, hiszen mint kiderült, Roof a támadás előtt kb. hat hónappal kezdte tervezni a cselekményét,[12] tehát a weboldal regisztrációjakor már tudta, hogy ölni akar. Feltételezésem szerint, ha tudomást szereznek az oldalról a hatóságok, és ellenőrzik a készítőt, lehetett volna esély a megelőzésre.

Ezenkívül is lett volna esély a támadás elkerülésére. Egy héttel a lövöldözés előtt Roof azt mondta ismerősének, hogy „egy csomó embert akar megölni szerdán" a Charleston College-ban, a Charleston belvárosában található állami egyetemen. A szomszéd és egy barátja még a fegyverét is elvették egy időre, később visszaadták. Nem gondolták, hogy komolyan beszél, a hatóságokat nem értesítették. A következő szerdán, azaz a megjelölt napon követte el Roof a templomi mészárlást.

ROBERT GREGORY BOWERS – USA, PENNSYLVANIA, PITTSBURG

2018. október 27-én 9 óra 54 perckor Robert Gregory Bowers a pennsylvaniai Pittsburg város Tree of Life nevű zsinagógájához érkezett, és lőni kezdett az ott imádkozókra. A támadás során 11 embert megölt és hét másikat megsebesített. Internetes előzményeit vizsgálva kiderült, hogy Bowers rendelkezett egy profillal a Gab közösségimédia-platformon. A platformon sok az antiszemitizmussal, a fehér nacionalizmussal[13] és a fehér felsőbbrendűséggel összefüggőnek minősíthető bejegyzés. Ez a platform is helyet adott például a 2021. január 6-án a Capitolium ostromát tervezők bejegyzéseinek.[14] A tömeggyilkosságot megelőző 19 napban Bowers legalább 68 alkalommal tett közzé mémeket és hozzászólásokat. (A mémek ebben a szubkultúrában viccesnek álcázott, de valójában gyűlölködő tartalmak.) Egyértelműen a zsidógyűlölet megszállottja volt. Számos olyan antiszemita összeesküvés-elmélettel foglalkozott, amelyek már régóta terjednek a neonácik és a fehér nacionalisták körében.[15] A támadás előtt Bowers a következő posztot tette

[12] *Charleston Shooting: A Closer Look at Alleged Gunman Dylann Roof* 2015.

[13] A fehér nacionalizmus a fehér emberek etnikai identitásának és kultúrájának megőrzésére összpontosít. Gyakran elutasítja a bevándorlást és a multikulturalizmust, de nem feltétlenül feltételezi a fehér emberek faji felsőbbrendűségét, ami viszont a fehér felsőbbrendűség alapja.

[14] Allyn 2021.

[15] Amend 2018.

közzé a Gaben: „A HIAS[16] szeretne betolakodókat hozni, akik megölik az embereinket. Nem tudok ülni és nézni, ahogy az embereinket lemészárolják. Csavarja be az optikáját,[17] bemegyek."

Összegezve

Úgy ítélem meg, hogy Bowers esetében is az okozta a nehézséget cselekménye megelőzésében, hogy a saját internetes környezetéből nem tűntek ki a szélsőséges megnyilvánulásai, mivel ezek ott elfogadottak voltak. A támadás előtt posztolt üzenete valóban arra utal, hogy a közzétevő cselekszik, de nem annyira konkrét, hogy azonnali intézkedést válthatott volna ki, hacsak nem lett volna már ismert profilja és azonosított a személye.

SCOTT PAUL BEIERLE – USA, FLORIDA, TALLAHASSEE

Beierle 2018. november 2-án 17 óra 37 perckor a floridai Tallahassee egyik jógastúdiójában, az éppen kezdődő órán, kivett a táskájából egy lőgyakorlathoz használható fülvédőt, elővette fegyverét, és lőni kezdett a résztvevőkre. Két nőt lőtt le, öt személyt pedig megsebesített. A támadás során fegyvere elakadt. Amíg ezzel foglalkozott, az egyik jelenlévő egy porszívóval megütötte. Beierle fegyverével kezdte a férfit ütni, majd amikor az egy seprűnyéllel támadt rá, könyékkel megütötte. Közben szinte mindenki el tudott menekülni a stúdióból, így a Beierlét megtámadó férfi is. Egy bent ragadt túlélő halottnak tettette magát, és közben hallotta, hogy a férfi valami érthetetlent mond, majd egy lövés dördül. Amikor csend lett, és a túlélő felnézett, azt látta, hogy Beierle holtan fekszik az egyik áldozatára dőlve.[18]

Beierle személyéről kiderült, hogy az úgynevezett „incel" közösségbe tartozott, azaz, ahogy fentebb Elliot Rodger esetében is látható volt, olyan férfi, aki nem önkéntes cölibátusba (involuntary celibate) kényszerült, mert a nők nem álltak szóba vele. Ezért rendkívüli módon gyűlölte és elítélte a nőket. Több esetben került összeütközésbe a törvénnyel azért, mert megfogta egy nő fenekét, vagy megcsiklandozta

[16] A HIAS (Hebrew Immigrant Aid Society) egy amerikai zsidó szervezet, amely a menekülteknek nyújt segítséget világszerte.

[17] *ADL: Pittsburgh shooting likely deadliest anti-Semitic attack in US history* 2018. Az „optika" szó használata egy fehér nacionalista vitatémára utal. Barrouquere–Janik 2018.

[18] Osborne–Hutchinson 2018; Hendrix 2019.

a melltartója alatt. Több munkahelyéről, például a katonaságtól is ilyen esetek miatt kellett távoznia.[19] Online előzményeiről tudni lehet, hogy LinkedIn-oldala szerint 2005 és 2007 között középiskolai angoltanárként dolgozott. 2008 és 2010 között az Egyesült Államok hadseregében szolgált. Facebook-oldalának tartalmai nem térhettek el az átlagostól, mivel erről a támadást követően nem esett szó. 2014-ben Beierle videók sorát töltötte fel a YouTube-ra, amelyekben nőgyűlölőnek vallotta magát. A videókban Beierle a nők „kollektív hazaárulásáról" beszélt, azokra célozva, akik bevándorlókkal kerültek kapcsolatba, amivel szerinte a „vérüket" árulták el. A nőgyűlölet újjászületése című videóban Beierle felsorolja azoknak a nőknek a nevét, akiket ismer és akikre egyúttal haragszik. Több mint száz dalt írt, amelyekből kb. kéttucatnyit rögzített is egy stúdióban. A dalokban pontosan kifejeződik a benne felgyülemlett indulat.[20] 2018 augusztusában egy barátja felesége a dalszövegek elolvasása után bejelentést tett az FBI-nál. Az eljáró tiszt később elmondta, hogy a konkrét fenyegetés hiánya miatt nem volt lehetőségük semmilyen eljárást indítani Beierle ellen.[21] Úgy tűnik, hogy a szövegek vizsgálatán, esetleg az alapvető nyilvántartási adatok beszerzésén kívül nem fordítottak több energiát az ellenőrzésre.

Utóbb kiderült, hogy 2016. január 23-án végezte első Google-keresését a „jóga" szóra, amelyet provokatív (pornó) tartalmakkal kombinált. Ez év május 19-én keresett rá először pontosan a „Tallahassee Hot Yoga" szóösszetételre. 2018. július 14-én keresett rá utoljára a „jóga" és provokatív tartalmak kombinációjára. Július 23-án megvette a fegyvert, amellyel a támadást elkövette. Július 30-án lőgyakorlatot végzett egy tallahasseei lőtéren. Augusztus 3-án ismét keresést végzett a „Tallahassee Hot Yoga" szóösszetételre. Augusztus 5-én küldte el barátjának a dalszövegeit, amelyek alapján annak felesége a bejelentést tette. Augusztus 17-én telefonon hívta a Tallahassee Hot Yoga stúdiót. Október 2-án megtekintette a stúdió időbeosztását. Október 31-én Floridában jógamatracot és lőgyakorlathoz használható fülvédőt vásárolt. November 2-án végrehajtotta a támadást. Ekkor kb. száz lőszer volt nála.[22] A nőgyűlölők örültek, amikor értesültek a támadásról. Beierle öngyilkossága után néhány órán belül a gyűlöletoldalak tagjai „St. Yogacel" néven említették, és másolni kezdték zenéit, videóit, amelyek annyira tökéletesen tükrözik saját világnézetüket. Az incelek megünnepelték támadását. A rasszisták üdvözölték kirohanását a kisebbségek, a fajok közötti keveredés, a bevándorlás és a muszlimok ellen. „Ez a srác hős" – jelentette ki az egyik felhasználó.[23]

[19] Farrel 2018.
[20] Farrel 2018.
[21] Hendrix 2019.
[22] Chute 2019.
[23] Hendrix 2019.

Összegezve

Kézenfekvő lenne azt gondolni, hogy a támadás megelőzhető lett volna, ha az FBI komolyabban foglalkozik Beierle személyével, de ez egyáltalán nem biztos. Sok körülménynek kellett volna szerencsésen együtt állni ahhoz, hogy kiderüljön a terve. Véleményem szerint ilyen esetekben a rendelkezésre álló anyagok – ebben az esetben a dalszövegek – pszichológus által történő elemzése indokolt. Ennek eredménye esetleg indukálhat egy többrétegű, alaposabb ellenőrzést. Az esetet leíró forrás nem tér ki arra, hogy 2016 és 2018 novembere között hányszor keresett rá az elkövetés helyére, de látható, hogy a támadás előtt két hónappal többször megjelent kereséseiben, sőt egy alkalommal fel is hívta a jógastúdiót. Mivel egy hónappal a támadás előtt foglalkozott utoljára online a stúdióval, lehet, hogy még szoros ellenőrzése mellett sem jöhettek volna rá a hatóságok, hogy ez a tervezett támadás kiszemelt helyszíne. Beierle nem készített kiáltványt, amelyben vállalja a konkrét cselekményét, ezért megítélésem szerint a kísérleti szakasz megkezdéséig nem is lehetett volna bizonyítani szándékát. Megjegyzem, hogy e szakasz megkezdésének kivárása szinte vállalhatatlan kockázatot jelentene egy esetleges akció során. Az online előélete világosan bemutatta személyiségét és láttatta túlzott szélsőségességét. Ennek ellenére, mivel az online személyiség önmagában nem tekinthető azonosnak az adott felhasználó való életben megjelenő tényleges személyiségével, ezért további ellenőrzéseket kellett volna bevezetni annak érdekében, hogy valódi énje és szándékai esetleg kiderülhessenek.

BRENTON HARRISON TARRANT – ÚJ-ZÉLAND, CHRISTCHURCH

Tarrant 2019. március 5-én 13 óra 30 perc körül kezdte meg a Facebookon saját maga által, élőben is közvetített támadását az új-zélandi Christchurch város al-Noor mecsetében és a Linwood iszlám központban. A két helyszínen összesen 51 embert megölt és 40 másikat megsebesített. Tarrant 28 évesen edzőként dolgozott egy testépítő szalonban. 2010-ben, apja halálát követően az élete megváltozott. Rendelkezésre álló vagyonát kriptovalutába fektette, majd később kiterjedt utazást tett Észak-Koreában, Pakisztánban, Kelet-Európában, Franciaországban és másutt. Cselekménye elkövetése előtt néhány perccel közzétette 74 oldalas manifesztumát,

amelynek a „Nagy Helyettesítés" (Great Replacement)[24] címet adta, amely egy francia eredetű, fehér nacionalista összeesküvés-elméletre utal. Kiáltványában Tarrant célként idézte a legismertebb fehér felsőbbrendűségi jelmondatot: *„We must ensure the existence of our people, and a future for white children."*[25] Tarrant túl akarta élni akcióját, de nem lehetett biztos benne, hogy ez sikerülni is fog neki. Egyrészt tehát azért készítette kiáltványát, hogy nézetei mindenki számára megismerhetővé váljanak, másrészt pedig azért, hogy az abban leírtak a hasonló gondolkodásúak körében részben vagy egészben terjedjenek el, és gyakoroljanak hatást ezekre a személyekre. Úgy gondolom, hogy ez utóbbi szándéka jól mutatja, hogy Tarrant pontosan tisztában volt az online tér erejével, valamint azzal, hogy egy ilyen cselekmény mennyire befolyásolhat egyes személyeket, és billentheti őket át a nem cselekvés és cselekvés határán. Egy támadás ötlete már két évvel a végrehajtás előtt megszületett a fejében, és el is kezdte kidolgozni azt, de erről senkinek nem számolt be sem a fizikai környezetében, sem az internetes kapcsolatai körében.

Kiáltványa szerint Tarrant számára a 2017. április 7-én, Stockholmban elkövetett terrortámadás volt az első esemény, amelynek hatására a radikalizálódás útjára lépett. A második esemény a francia választások fehér nacionalisták számára kedvezőtlen kimenetele volt, amelynek hatására a bevándorlókkal szembeni „demokratikus megoldásba vetett hite eltűnt". A végső lökést a franciaországi személyes tapasztalatai adták, a bevándorlók magas számát látva. Előbbiek mellett az is világos, hogy az internet egyes felületei nagy szerepet kaptak radikális nézetei kialakulásában. A közzétett kiáltványában maga is elmondja, hogy meggyőződését az interneten alakította ki, amelyhez a gondolatokat sok helyről, sok idő alatt gyűjtötte és fejlesztette tovább.[26] Úgy fogalmaz, hogy: „sehol máshol nem találja meg az igazságot"; az internet megtörte a vállalati és állami média hatalmát, lehetővé téve a „gondolkodás és vita valódi szabadságát".[27] A „sok hely" között kiemelt szerep jutott az „8chan" nevű weboldalnak, amely a szólásszabadság mindenekfelett érvényesülő védelmével takarózva eltűrte, hogy igencsak szélsőséges és sokszor más, akár törvénysértő tartalmak is megjelenjenek az oldalon. Tarrant cselekménye megrengette az oldalt, amely egy darabig offline állapotban volt, de rövid idő után visszatért, és jelenleg

[24] A „nagy helyettesítés" kifejezést Renaud Camus francia regényíró, összeesküvéselmélet-kutató és fehér nacionalista író népszerűsítette 2011-es *Le Grand Replacement* című könyvében. Kifejezetten összekapcsolta a muszlimok franciaországi jelenlétét a francia kultúra és civilizáció elpusztításának veszélyével. (https://www.counterextremism.com/content/great-replacement-theory)

[25] „Biztosítanunk kell népünk létét és a jövőt a fehér gyermekek számára" (a szerző fordítása). Anti-Defamation League [é. n.].

[26] Lovink 2019.

[27] Williamson 2020.

„8kun" néven érhető el. Ezen az oldalon Tarrant a hozzá hasonló nézeteket valló személyek által létrehozott üzenőfalakat látogatta, és bizonyára többször megosztotta véleményét is. Azt nem lehet tudni, hogy utazásai során találkozott-e, és ha igen, hány olyan személlyel, akik hasonló ideológiát vallottak, de az biztosnak látszik, hogy az online csoporttagságai folyamatos interakciót biztosítottak számára, ami elősegítette a hitrendszere megerősödését.[28]

Összegezve

Az új-zélandi hatóságok nemcsak a nyomozás során, hanem egy külön vizsgálat eredményeként megállapították, hogy a cselekményt nem lehetett megelőzni. Ebben jelentős szerepe volt annak, hogy Tarrant a tervezett támadásról senkivel nem beszélt, a fegyverek beszerzését a lövészklubtagsága nem tette gyanússá. Az internetes tartalmai sem kelthettek feltűnést, hiszen illeszkedtek az általa látogatott közösség mintáihoz.

Lényegesnek tartom azonban kiemelni, hogy a magányosan kivitelezett támadás ellenére Tarrant nem légüres térben radikalizálódott, hanem az internet tette lehetővé számára, hogy kapcsolatokat alakítson ki a hasonló gondolkodásúakkal, és így ki volt téve a csoportdinamikának, valamint a közösségi média algoritmusainak. Ez utóbbiaknak köszönhetően egyre inkább az általa keresett tartalmakhoz hasonlókkal találkozhatott, a csoportján belül pedig állandó pozitív visszacsatolást kapott szélsőséges gondolataira, ami még szélsőségesebb irányba taszította.[29]

A cselekménye előtt közzétett posztja megjelenése és a támadás megkezdése közötti néhány perces időtartam még akkor sem lett volna elegendő a megállítására, ha a rendőrség azonnal értesül róla, és tudja is, hogy kiről van szó.

JOHN TIMOTHY EARNEST – USA, KALIFORNIA, POWAY

Earnest 2019. április 27-én 11 óra 23 perckor besétált a kaliforniai Poway város Chabad zsinagógájába, és lövöldözni kezdett. Az eset során egy személy meghalt és három megsérült. A támadás hamar véget ért, mivel Earnest fegyvere elakadt, és ezért elmenekült a helyszínről. A fenti napon 10 órakor online megosztott egy hatoldalas

[28] Williamson 2020.
[29] Williamson 2020.

dokumentumot *Egy nyílt levél* címmel, amelyben elismeri, hogy 2019. március 24-én 3 óra 15 perckor megkísérelte felgyújtani az Escondido városban található Dar-ul-Arqam mecsetet, és kifejti, magyarázza álláspontját a támadással kapcsolatban. Az FBI csak 5 perccel a támadás megkezdése előtt kapott értesítést a fenyegető tartalomról, ezért a támadás már lezajlott, mielőtt azonosíthatták volna a forrást.[30] A dokumentumot Earnest az 8chan oldalon tette közzé egy Facebookra mutató linkkel, amely szerint „hamarosan megkezdődik az élő közvetítés". A Facebook-profilján azonban nem volt link élő közvetítéshez. Az említett bejegyzés viszont tartalmazott egy linket azokról a dalokról is, amelyeket a közzétevő tervezett lejátszani a közvetítés során.[31] Nem sokkal a poszt után az 8chan-felhasználók ujjongani kezdtek a kommentekben. Az első válasz arra buzdította Earnestet, hogy „magas pontszámot érjen el".[32] Ennek az a magyarázata, hogy az 8chan érintett felhasználói az áldozatokat egy-egy pontnak tekintik, így ezen a cinikus módon rangsorolják a mészárlásokat. Ebben a mérgező, önmagát erősítő környezetben nem lehet csodálkozni azon, hogy egyesekre túlságosan nagy hatást gyakorolnak a radikális gondolatok. A Facebook néhány órával a lövöldözés után eltávolította az 8chan által linkelt profilt. Mielőtt ezt megtették volna, fehér nacionalisták hagytak üzeneteket a lövöldöző számára.[33]

Összegezve

A források sokkal többet nem mondanak el korábbi online előéletéről, ami feltehetőleg annak köszönhető, hogy nem volt benne semmi olyan, ami az átlagostól eltért volna. Mint kiderült, a támadást Tarrant akciója után, annak hatására kezdte tervezni, tehát valóra vált Tarrant elképzelése, azaz cselekménye hatással volt más elkövetőre is. Earnest így kb. egy hónap alatt jutott el a megvalósításig. Ebből következik, hogy a radikalizálódása már azelőtt megtörtént. Feltételezésem szerint esetében is az történhetett, hogy a támadásról senkivel nem beszélt, és mivel magatartásában sem történt változás, a környezete sem észlelhetett semmit, ami előre jelezte volna szörnyű tettét.

[30] *Timeline: John Earnest Accused in Poway Synagogue Shooting and Escondido Mosque Arson* 2019.
[31] Collins–Blankstein 2019.
[32] Collins–Blankstein 2019.
[33] Collins–Blankstein 2019.

PATRICK CRUSIUS – USA, TEXAS, EL PASO

Crusius 2019. augusztus 3-án El Pasóban (Egyesült Államok, Texas) egy Walmart üzletben kezdett lövöldözni, és megölt 23 embert, valamint további 23 másik személyt megsebesített. Ez volt a modern kori Amerika legsúlyosabb támadása a latinok ellen.[34] Crusius a támadás előtt 19 perccel közzétette saját, négyoldalas kiáltványát *Kényelmetlen igazság* címmel az 8chan oldalán. A moderátorok ezt hamar eltávolították, de a felhasználók újra és újra ismételten megosztották. Az írásból kiderül, hogy Crusiust a christchurchi eset inspirálta. Így fogalmaz: „Összességében támogatom a christchurchi lövöldözőt és a kiáltványát. Ez a támadás egy válasz Texas spanyol inváziójára."[35] Az 8chan több tízezer üzenőfalat tartalmazott. Crusius a „politikailag helytelennek" nevezett táblát választotta, ugyanazt, amelyet a powayi zsinagógában támadó John Timothy Earnest és a christchurchi elkövető, Brenton Tarrant is.

A Crusius Twitter-fiókjában (@outsider609) talált posztok arra utaltak, hogy politikai meggyőződése jobboldali irányultságot mutat, bár nem túl szélsőséges mértékben.[36] Ez a fiók megosztotta Trump elnök tweetjeit, posztolt a határon épülő falról, és kedvelte azokat a mémeket, amelyek becsmérelték Bernie Sanders szenátort és Nancy Pelosi házelnököt. Ennek ellenére a profilnak kevés tevékenysége volt a cselekményt megelőző két évben.[37] A Crusiushoz kapcsolódó Facebook-fiókban nem volt bejegyzés, és csak három barátot lehetett rajta látni.[38]

A LinkedIn-profilban iskoláját jelenítette meg. Magáról azt írta: „Nem igazán vagyok motivált arra, hogy bármi mást tegyek, mint ami a boldoguláshoz szükséges. A munka általában rossz, de azt hiszem, a szoftverfejlesztési karrier illik hozzám. Naponta körülbelül 8 órát töltök a számítógépen, tehát ez beleszámít a technológiai tapasztalatomba, azt hiszem." A tevékenységek alatt azt írta: „Nem igazán veszek részt tanórán kívüli tevékenységekben a szabadidő hiánya miatt."[39]

Összegezve

Crusius egy hónap alatt készült fel a támadásra. Sikertelensége a való életben könnyedén belesodorta az online világ sötét bugyraiba. Az 8chan fertőző környezete,

[34] Murphy 2019.
[35] Arango–Bogel-Burroughs–Benner 2019.
[36] Ailworth–Wells–Lovett 2019.
[37] Todd–Maxouris–Vera 2019.
[38] Todd–Maxouris–Vera 2019.
[39] Todd–Maxouris–Vera 2019.

amelyben más, korábbi elkövetők is tagok voltak egykor, csak fokozta téves elképzeléseibe vetett hitét. A támadásra történő felkészülésre mindössze egy hónapot fordított. Úgy vélte, jobb egy alultervezett támadás egy hiteles kiáltvánnyal, mint ha nincs támadás, és kiáltvány sem. Zárkózottságának és kevés társas kapcsolatának köszönhetően nem tűnt fel senkinek, hogy mire készül, és ezt a nyílt internetes tevékenysége sem jelezte előre. Elképzelhetőnek tartom azonban, hogy a fent említett szélsőséges csoportban talán lett volna lehetőség felfigyelni a profiljára.

KONKLÚZIÓ

A bemutatott esetek közös vonása, hogy az elkövetők radikalizálódása szinte teljes egészében online ment végbe. Nem valóságos közösségekben váltak szélsőségessé, hanem az online térben található fórumokon, az ott szerveződő virtuális közösségekben kapták meg azokat az információkat, amelyeket a saját sérelmeiken alapuló, téves elképzeléseik alátámasztására használtak fel. Ezzel párhuzamosan önálló kutatásokat is végeztek nézeteik fejlesztésére, majd a valóságtól elrugaszkodva, a hasonló gondolkodású ismeretlenek véleményétől, támogatásától megerősödve jutottak el az erőszakos végkifejletig.

Az online radikalizációnak négy szakaszát különböztethetjük meg. Az első, amelyben a személy világnézete megváltozik, és annak alapja a továbbiakban egy tőle független csoport gyűlölete lesz. Ezt az új ideológiát elfogadja, azonosul vele, és csatlakozik az ennek megfelelő online csoportokhoz. A második szakaszban elmélyül az új ideológiában, új online ismerősökre tesz szert, akikkel kapcsolatot tart az online csoportokban, és verbális erőszakot alkalmaz a gyűlölt csoport tagjaival szemben. A harmadik szakaszban már aktívan részt vesz a csoport médiatartalmainak gyártásában és propagálásában. E szakaszban válik világnézete online és offline egyaránt egyfókuszúvá, és eljut az erőszak alkalmazásának elfogadásához, majd elkezdi az erre való felkészülést. A negyedik szakasz már igen rövid. Ebben ismét elfordul az offline tértől, befejezi manifesztumát, az iszlamista elkövetők hűségesküt tesznek, ezeket röviddel a támadás előtt közzéteszik, majd végrehajtják cselekményüket.

Véleményem szerint az elhárító szerveknek három szempontból kell vizsgálniuk az online teret. Elsőként a tartalmak vizsgálata alapján fel kell ismerniük a radikalizálódott felhasználókat. Másodszor, az így kiszűrt és támadásra készülő felhasználókat azonosítaniuk kell, majd az ellenőrzésükhöz intézkedéseket kell bevezetniük. Harmadszor, a már ellenőrzött, de még mindig radikális személyeket indokolt esetben utóellenőrzésnek kell alávetniük.

Az érintett hatóságok számára tehát alapvető feladat, hogy szűrni tudják az előbbieknek megfelelő online csoportok, fórumok közönségét annak megállapítása céljából, hogy az egyes felhasználók, akik szélsőséges tartalmakat tesznek közzé, és online aktivitásuk is agresszív, a radikalizáció milyen fokán állhatnak. Erre a megfelelő kockázatelemzési protokoll alkalmazásával és erre alkalmas szoftverek felhasználásával van lehetőség, amely alapján a hatóságok az adatok értékelése után képesek dönteni a további szükséges ellenőrzések, intézkedések bevezetéséről. Ez utóbbiak mibenléte esetenként eldöntendő, a nyilvánosságra nem tartozó, szigorúan szakmai kérdés. Itt azonban nem ér véget az elhárító szervek tevékenysége. Az olyan ügyekben is, mint amilyen például Elliot Rodger vagy Scott Paul Beierle esete volt, ahol a bejelentést követő elsődleges ellenőrzés nem hozott a közelgő veszélyhelyzetre utaló eredményt, addig kell folytatni és olyan mélységben az ellenőrzést, ameddig megnyugtató módon ki lehet zárni azt, hogy az ellenőrzött személy támadásra készül. Sokszor ezt nem lehet explicit módon kijelenteni, csak egy hosszabb, úgynevezett nyugalmi időszak detektálására van lehetőség. Ilyenkor megoldás lehet a személyiségi jogokat nem sértő, visszatérő ellenőrzés elvégzése.

Mindezekből tehát láthatjuk, hogy az online tér szűrése, kutatása az elhárító szervek számára kihagyhatatlan, kötelező feladat. Nagy felelősség hárul a szolgáltatókra is a tekintetben, hogy a közösségi elveket sértő tartalmakat a legrövidebb időn belül eltávolítsák. Erre ma már az Európai Parlament és Tanács az online terrorista tartalom terjesztésével szembeni fellépésről szóló 2021/784. számú rendelete is kötelezi az Európai Gazdasági Térség országait. Ebben a tevékenységben világszerte civil szervezetek és techcégek is aktív segítséget nyújtanak, ezzel is növelve az észlelés valószínűségét.

Amint látjuk, sok előnye mellett az internet helytelen használata jelentős veszélyeket is rejt. Megfelelő felkészüléssel, képzéssel, erőforrások és bizony költségek ráfordításával azonban jelentősen megnő az esély a magányos elkövetők időben történő felismerésére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ADL: Pittsburgh shooting likely deadliest anti-Semitic attack in US history (2018). *The Times of Israel,* 2018. október 27. Online: https://www.timesofisrael.com/adl-pittsburgh-is-likely-deadliest-anti-semitic-attack-in-us-history/

Ailworth, Erin – Wells, Georgia – Lovett, Ian (2019): Lost in Life, El Paso Suspect Found a Dark World Online. *The Wall Street Journal,* 2019. augusztus 8. Online: https://www.wsj.com/articles/lost-in-life-el-paso-suspect-found-a-dark-world-online-11565308783

Allyn, Bobby (2021): Social Media Site Gab Is Surging, Even As Critics Blame It For Capitol Violence. *npr.org,* 2021. január 17. Online: https://www.npr.org/2021/01/17/957512634/social-media-site-gab-is-surging-even-as-critics-blame-it-for-capitol-violence

Amend, Alex (2018): *Analyzing a Terrorist's Social Media Manifesto: The Pittsburgh Synagogue Shooter's Posts on Gab.* The Southern Poverty Law Center. Online: https://www.splcenter.org/hatewatch/2018/10/28/analyzing-terrorists-social-media-manifesto-pittsburgh-synagogue-shooters-posts-gab

Arango, Tim – Bogel-Burroughs, Nicholas – Benner, Katie (2019): Minutes Before El Paso Killing, Hate-Filled Manifesto Appears Online. *The New York Times,* 2019. augusztus 3. Online: https://www.nytimes.com/2019/08/03/us/patrick-crusius-el-paso-shooter-manifesto.html

Barrouquere, Brett – Janik, Rachel (2018): *A gunman opened fire on a Synagogue in Pittsburgh, killing at least eleven people and wounding others.* The Southern Poverty Law Center. Online: https://www.splcenter.org/hatewatch/2018/10/27/gunman-opened-fire-synagogue-pittsburgh-killing-least-eleven-people-and-wounding-others

Charleston Shooting: A Closer Look at Alleged Gunman Dylann Roof. *ABC News,* 2015. június 18. Online: https://abcnews.go.com/US/charleston-shooting-closer-alleged-gunman-dylann-roof/story?id=31865375

Chute, Nate (2019): Tallahassee Yoga studio Shooting: Key dates in shooter's violent plan, history. *Tallahassee Democrat,* 2019. február 12. Online: https://eu.tallahassee.com/story/news/2019/02/12/tallahassee-hot-yoga-shooting-scott-beierle-key-dates-substitute-teacher/2851850002/

Collins, Ben – Blankstein, Andrew (2019): Anti-Semitic open letter posted online under name of Chabad synagogue shooting suspect. *NBC News,* 2019. április 28. Online: https://www.nbcnews.com/news/us-news/anti-semitic-open-letter-posted-online-under-name-chabad-synagogue-n999211

Farrell, Paul (2018): Scott Beierle: 5 Fast Facts You Need to Know. *heavy.com,* 2018. november. Online: https://heavy.com/news/2018/11/scott-beierle/

Hendrix, Steve (2019): He always hated women. Then he decided to kill them. *The Washington Post,* 2019. Online: https://www.washingtonpost.com/graphics/2019/local/yoga-shooting-incel-attack-fueled-by-male-supremacy/

Hersher, Rebecca (2017): What Happened When Dylann Roof Asked Google For Information About Race? *npr.org,* 2017. január 10. Online: https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2017/01/10/508363607/what-happened-when-dylann-roof-asked-google-for-information-about-race?t=1621163597474

Hill, Kashmir (2014): The Disturbing Internet Footprint Of Santa Barbara Shooter Elliot Rodger. *Forbes,* 2014. május 24. Online: https://www.forbes.com/sites/kashmirhill/2014/05/24/the-disturbing-internet-footprint-of-santa-barbara-shooter-elliot-rodger/?sh=42463a3677c3

The Washinton Post: He Always Hated Women. Online: https://www.washingtonpost.com/graphics/2019/local/yoga-shooting-incel-attack-fueled-by-male-supremacy/

Lovink, Geert (2019): Algorithmic Hate: Brenton Tarrant and the Dark Social Web by Luke Munn. *networkcultures.org,* 2019. március 19. Online: https://networkcultures.org/blog/2019/03/19/luke-munn-algorithmic-hate-brenton-tarrant-and-the-dark-social-web/

McKinney, Laura (2021): *Anders Behring Breivik – Kiáltvány, Attack és Norvégia*. Online: https://hu.cril17.org/anders-behring-breivik-1085

Murphy, Heather (2019): El Paso Shooting Suspect Indicted on Capital Murder Charge. *The New York Times,* 2019. szeptember 12. Online: https://www.nytimes.com/2019/09/12/us/el-paso-suspect-capital-murder.html

Neuman, Scott (2015): Photos of Dylann Roof, Racist Manifesto Surface On Website. *npr.org,* 2015. június 20. Online: https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2015/06/20/416024920/photos-possible-manifesto-of-dylann-roof-surface-on-website

Nijboer, Matthijs (2012): A review of lone wolf terrorism: The need for a Different Approach. *Social Cosmos,* 3(1), 33–39. Online: https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/237585

Osborne, Mark – Hutchinson, Bill (2018): Survivor of Florida yoga studio shooting thanks man who confronted killer: „He saved my life". *ABC News,* 2018. november 5. Online: https://abcnews.go.com/US/dead-including-shooter-gunman-opens-fire-yoga-studio/story?id=58938747

Ravndal, Jacob Aasland (2014): The Online Life of a Modern Terrorist: Anders Behring Breivik's Use of the Internet. *voxpol.eu,* 2014. október 28. Online: https://www.voxpol.eu/the-online-life-of-a-modern-terrorist-anders-behring-breiviks-use-of-the-internet/

Springer, Andrew (2015): The Secret Life of Elliot Rodger. *ABC News.* Online: https://abcnews.go.com/US/fullpage/secret-life-elliot-rodger-24322227

Stahl, Jeremy (2015): Alleged Charleston Shooter Dylann Roof Was Wearing an Apartheid Flag in His Facebook Profile. *SLATE,* 2015. június 18. Online: https://slate.com/news-and-politics/2015/06/alleged-charleston-shooter-dylann-roof-was-wearing-an-apartheid-flag-in-his-facebook-profile.html

Timeline: John Earnest Accused in Poway Synagogue Shooting and Escondido Mosque Arson (2019). *NBC San Diego,* 2019. augusztus 2. Online: https://www.nbcsandiego.com/news/local/timeline-poway-synagogue-shooting-suspect-john-earnest/127683/

Todd, Brian – Maxouris, Christina – Vera, Amir (2019): The El Paso shooting suspect showed no remorse or regret, police say. *CNN,* 2019. augusztus 5. Online: https://edition.cnn.com/2019/08/05/us/el-paso-suspect-patrick-crusius/index.html

Williamson, Beatrice (2020): *Brenton Tarrant: the processes which brought him to engage in political violence.* The Handa Centre for the Study of Terrorism and Political Violence. Online: https://cstpv.wp.st-andrews.ac.uk/files/2020/08/Williamson-Tarrant.pdf

Woolf, Nicky (2014): 'PUAhate' and 'ForeverAlone': inside Elliot Rodger's online life. *The Guardian,* 2014. május 30. Online: https://www.theguardian.com/world/2014/may/30/elliot-rodger-puahate-forever-alone-reddit-forums

Egyéb forrás

Anti-Defamation League [é. n.]: *14 Words.* Online: https://www.adl.org/resources/hate-symbol/14-words

Lakatos-Tamás Gréta – Juhász Ferenc – Somogyvári Mihály

A BÖRTÖNRADIKALIZÁCIÓ MINT JÖVŐBENI FENYEGETÉS

BEVEZETÉS

A börtönradikalizáció jelentette kihívások vizsgálatához meg kell ismernünk a radikalizáció jelentését, definícióját: „A radikalizáció az a folyamat, amely által az egyént megismertetik egy szélsőséges ideológiai üzenettel és hitrendszerrel, ami a középutas (moderált), fővonalas vallástól átmozdítja az extrém nézetek felé… Ezen radikális gondolkodás nemzetbiztonsági fenyegetéssé válik, amikor ez már az ideológiai vagy vallási extremizmus miatt elkövetett bűncselekmények támogatásához, az abban való részvételhez vagy politikai előmozdításához vezet."[1]

A radikalizáció és a börtönradikalizáció is egy folyamat, a különbség a jelenségre hatást gyakorló speciális környezeti tényezők összessége. Jelen bevezetésben összegzem azon körülményeket, amelyek erősítik a börtönradikalizáció kialakulásának lehetőségét. Ennek alapját a Goffman nevéhez kötődő totális intézményekben kialakított körülmények adják. Definíciója szerint „a totális intézményre jellemző, hogy nagyszámú és hasonló helyzetű személy tartózkodási és munkahelye, akik meghatározott időre el vannak választva a tágabb társadalomtól, akik életét együtt összezárva, hivatali körülmények között irányítják".[2] Goffman az alábbi jellemzőket emelte ki:

- a fontos élettevékenységek egy helyen összpontosulnak;
- szigorú órarend (napirend);
- szabályozott és felülről irányított élet;
- uniformizáltság.

Goffman elméletét megvizsgálva kiemelhetjük, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben (a továbbiakban: bv. intézetek) nemcsak hogy azon személyeket gyűjtjük össze, akik a társadalom peremére szorultak, de ezt az érzést meg is erősítjük bennük a felsorolt jellemzőkkel.

[1] A Royal Canadian Mounted Police által alkalmazott definíció. Bucerius–Schultz–Haggerty 2023: 159. (saját fordítás).

[2] Helembai–Horváth 2022: 2.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_20

Farrington az alábbi három fő tulajdonságát emelte ki a börtönnek mint totális intézménynek:[3]

- totális kontroll, totális strukturálás;
- totális személyiségátalakítás;
- totális izoláció.

Farrington tényezőit tekintve láthatjuk, hogy a büntetés-végrehajtás törekszik a fogvatartottak életét a lehető legszélesebb körben ellenőrizni és irányítani, természetesen a társadalomtól szinte teljesen elkülöníteni. A fő cél egy új személyiség felépítése a társadalomba való visszailleszkedés elősegítése érdekében.

Az előzőekben felsoroltak alapján láthatjuk, hogy a társadalomból kirekesztett személyeket gyűjtjük össze egy helyen. Megfelelően izoláljuk őket, így azt érezhetik, hogy csak egymásra számíthatnak, egymásban kell megbízniuk. Ugyanakkor egy informális és egy formális hierarchia is kialakul.

A börtönbeli radikalizációt az alábbi tényezők erősíthetik:

- folyamatos összezártság;
- egymásrautaltság;
- szigorúbb rezsimben a folyamatos négyszemközti beszélgetések;
- a „kitaszítottság" érzése.

KÜLFÖLDI KUTATÁSOK A BÖRTÖNRADIKALIZÁCIÓ TÉMAKÖRÉBEN

Két kutatás eredményein keresztül mutatom be a börtönradikalizáció esetleges kialakulásának lehetőségeit, körülményeit. Mindkét kutatás hasonlít valamelyest a jelenlegi magyarországi helyzetre, mivel a kialakulást segítő körülményeken túl rámutatnak arra is, hogy milyen okok azok, amelyek miatt mégsem képes a radikalizáció folyamata végbemenni a büntetés-végrehajtási intézetekben.

Az első tudományos munka címe: *„That shit doesn't fly": Subcultural constrains on prison radicalization*[4] („Ez a szar nem repül": A börtönradikalizáció szubkulturális korlátai).

A tanulmányban a bv. intézetek szubkultúrái és a börtönradikalizáció kapcsolatát vizsgálták, amely során 148 elítélt és 131 állományi tag interjúját tanulmányozták négy kanadai létesítményben. A kutatás során megállapították, hogy a kanadai

[3] Helembai–Horváth 2022.
[4] Bucerius–Schultz–Haggerty 2023.

börtönrendszer sokkal inkább gátolja a radikalizációt – függetlenül annak hátterétől (hit, ideológia, politikai nézet) –, mintsem segítse kialakulását. Ennek indokaként három tényezőt jelöltek meg:

- nemzeti meggyőződések (nationalist beliefs);
- a börtön faji profilja (the prison racial's profile);
- a „tájékoztatás" (informing).

A három okot megvizsgálva megállapítható, hogy még a szélsőjobboldali nézeteket vallók is inkább „szállnak a radar alatt"[5] a kanadai börtönökben, aminek alapvető folyománya, hogy a radikalizációnak esélye sincs kialakulni. Az intézetek faji összetétele meglehetősen multikulturális, így bármilyen faji vagy hit alapon nyugvó ideológia kialakulásának mindez gátja is egyben. Ugyanakkor a nemzeti sokszínűség ellenére mindenki kanadai is, így a patriotizmus, hazafiasság stb. nem engedi meg azt, hogy a nemzet biztonságára veszélyt jelentő egyének szabadon tevékenykedjenek.

A másik, általam feldolgozott kutatás címe: *Do prisons cause radicalization? Order, leadership, political charge and violence in two maximum security prisons* (A börtönök radikalizálnak? Rend, vezetés, politikai töltés és erőszak két szigorúan őrzött börtönben).[6] A kutatás során két maximális biztonságú büntetés-végrehajtási intézet fogvatartottjaival és személyi állományi tagjával vettek fel interjúkat. A kutatás fő kérdése az volt, hogy a „börtönökben radikalizálódhatnak-e a fogvatartottak?". Az eredmény nem volt meglepő, mert azt a választ kapták, hogy csak bizonyos körülmények megléte esetén. A főbb körülményeket az alábbiakban foglalom össze a vizsgálatuk alapján:

- azon intézményi keretek, ahol nincs helye a megbeszélésnek, az „erőszakra való felkészültséget ösztönzi";
- „veszélyes hierarchiák kialakulása" (az informális, elítéltek közötti státuszok), amelyeket a felügyelet nem vesz figyelembe, és a gyengébb rabokat magukra hagyják;
- ahol a felügyelet száma kevés és/vagy alulképzettek.

Rámutattak arra is a tanulmányban, hogy folyamatosan figyelni kell az új „klímáját" a büntetés-végrehajtási intézeteknek, hiszen új szociológiai összefüggésekkel jutnak előtérbe az emberi rasszok, a vallás, a hatalom és az érzelem.

Láthatjuk, hogy a büntetés-végrehajtás zárt közege sem teljesen homogén a radikalizáció szempontjából. Ott, ahol például „tömegben" élnek az elítéltek, és figyelik

[5] Bucerius–Schultz–Haggerty 2023.
[6] Williams–Liebling 2023.

egymást, továbbá, ahol „hazafias érzelmű" fogvatartottak vannak, nehezen fog bárki is a szélsőségek felé fordulni. Nem lesz lehetősége az ország elleni nézeteit bárkivel megosztani, nem alakulhat ki bizalmi légkör az ezzel kapcsolatos tervei kifejtésére. Ugyanakkor egy zártabb (szigorúbb) rendszerben, ahol csak egynéhány fogvatartott tölti szabadságvesztését, és azon belül is a többi elítélttől kirekesztve, már lehetőség van a bensőséges beszélgetésre, a bizalom kialakítására. A börtöntársadalmon belüli kirekesztettség, áldozati szerep szintén segítheti az extrém nézetek kialakulását.

KÜLFÖLDI HELYZETKÉP

A továbbiakban három különálló esetet dolgozok fel. Mindegyik nagy sajtóvisszhangot kapott, de ami leginkább kiemeli őket, hogy szabadságvesztés büntetést követően követték el a vizsgált terrorcselekményeiket, és idő előtt bocsátották őket szabadon.

Berlin – 2016. december 19.[7]

Anis Amri 2016. december 19-én egy elrabolt, lengyel rendszámú kamionnal a Breitscheidplatzon megrendezett karácsonyi vásárba hajtott bele, ami 11 ember halálát és közel 50 ember sérülését okozta. A kamiont december 20-án találták meg, de a körözést csak december 21-én adták ki Anis Amrira, aki elmenekült a helyszínről. Több országon keresztül Olaszországba menekült. Sesto San Giovanniban 2016. december 23-án tűzharcba keveredett a helyi rendőrökkel egy igazoltatás során, amelyben az életét vesztette.

Amri Tunéziában született, ahol hamar összetűzésbe került a hatóságokkal (lopás és kábítószerrel visszaélés miatt), majd öt év letöltendő börtönbüntetésre ítélték fegyveres rablásért, ami elől elmenekült. Az olaszországi Lampedusába érkezett 2011-ben, menekültként jelentve magát a hatóságoknak. A menekülttábort felgyújtotta, és lopás, illetve testi sértés miatt itt is börtönbüntetésre ítélték. Arra, hogy Amri a börtönben radikalizálódott, abból következtettek, hogy bekerüléséig nem gyakorolta vallását, illetve szülei is ezt erősítették nyilatkozataikban. Büntetése után az iratai hiányában nem tudták a hatóságok kiutasítani, mivel Tunézia nem fogadta vissza. Hamis papírokkal utazott Németországba. 2016-ban a német hatóságok is

[7] A https://en.wikipedia.org/wiki/2016_Berlin_truck_attack oldal összefoglalója és a hivatkozásaiban található cikkek alapján.

elutasították menekültkérelmét, mivel egyiptominak vallotta magát, de ezt papírokkal nem tudta igazolni. A kiutasítás itt is a papírok hiánya miatt hiúsult meg.

Amri esetében – bár konkrétan nem bizonyított a börtönradikalizáció – jól látható az extremizmus felé történő eltolódás. Eleinte kisebb erőszakos bűncselekményekkel kezdte meg „bűnözői pályafutását", majd miután a börtönbe kerülve teljesen a társadalmi perifériára sodródott egy külföldi országban, a rendszer ellen fordult.

Bécs – 2020. november 2.[8]

2020. november 2-án terrortámadást hajtottak végre Bécs városában, a nyílt utcákon. Az elkövető Kujtim Fejzulai, 20 éves osztrák–északmacedón kettős állampolgár volt. Bevándorlók gyermekeként született, aki az Iszlám Állam hatására radikalizálódott. Az elkövetés napján éles lőfegyverrel lőtt a város utcáin sétáló járókelőkre. Cselekményének négy halálos áldozata és 22 sebesültje volt. Az eset mindössze kilenc percig tartott. A támadás 20:00 órakor kezdődött, az első rendőri reakció 20:03-kor történt, amelynek során a rendőrjárőr megsebesült. 20:09-kor az osztrák különleges egység két tisztje a merénylőt lelőtte, aki azonnal életét vesztette. Ezt követően a rendőrség evakuálta a környéken lévő éttermeket, bárokat, illetve figyelmeztették a járókelőket, hogy kerüljék a közösségi tömegközlekedést, valamint leállították a villamos- és metróforgalmat. A bécsi épületek védelme érdekében bevetették az osztrák hadsereget is, és a cseh határon megerősítették az ellenőrzéseket. 2020. november 3-ra már befejezték a helyszínelést, és a támadó lakását is átkutatták. Kujtim Fejzulait az elkövetés előtt, 2019-ben szabadságvesztésre ítélték az Iszlám Államhoz való csatlakozás miatt. Szabadságvesztés büntetésből feltételes szabadságra bocsátották, és elrendelték a pártfogó és DERAD- (deradikalizáció magánközreműködők igénybevételével) felügyeletét.

A cselekmények elkövetése után az eset kivizsgálására bizottságot állítottak fel. Az elkövető büntetés-végrehajtása észrevétlenül zajlott, az ilyen esetekben megszokott intézkedéseket alkalmazták. Kujtim Fejzulai gondozásába bevonták a DERAD civil szervezet képviselőit is. Ezzel kapcsolatosan megállapították, hogy a deradikalizációs tevékenységet strukturálisan is és jogilag is jobban kellene szabályozni és pénzügyileg erőteljesebben támogatni. Lényeges eleme a jelentés ezen részének, hogy már ekkor tervben volt a szabadságvesztés végrehajtásáért felelős főigazgatóságon belül egy, az extremizmussal foglalkozó koordinációs iroda létrehozása. Többek között fontos feladata lenne a külső intézményekkel, rendvédelmi

[8] A bécsi terrortámadásról készült jelentés összefoglalója alapján.

szervekkel történő kapcsolattartás, mivel a jelentés következő részei részletesen foglalkoznak a szervezetek közötti kapcsolattartás és kommunikáció hiányával. A vizsgálat fényt derített arra, hogy az alkotmányvédelemért felelős szolgálatok információval rendelkeztek arról, hogy az elkövető lőszert kívánt vásárolni Szlovákiában, továbbá azt is felderítette a vizsgálat, hogy Kujtim Fejzulai részt vett a próbaidő alatt egy nemzetközi terrorista sejthez köthető – a titkosszolgálatok által megfigyelt – iszlamista találkozón. Ezek alapján a pártfogó felügyelet vagy a DERAD munkatársai megváltoztatták volna a bánásmódot, ugyanakkor ezen körülményekről sem őket, sem az illetékes ügyészséget nem értesítették.

Az osztrák hatóságok két programot is alkalmaznak adatok rendezésére, kockázatok értékelésére (RADAR-iTE és a STANDAT), de egyikben sem kerültek a releváns információk rögzítésre. A bizottság külön hiányosságként jelenítette meg a problematikus vezetést, valamint az egyes szolgálatokon belüli és egyes szolgálatok közötti munkalégkört. Az előzőeken túl megállapították, hogy sem a feltételes szabadságra, sem a pártfogásra vonatkozó jogszabályok szigorítása, sem az új terrorellenes törvény különböző szigorításai nem előzhették volna meg ezen terrorcselekmény bekövetkezését, mivel alapvetően az információk nem megfelelő kezelése és az ebből adódó intézkedések hiánya vezethetett annak bekövetkezéséhez.

London – 2020. február 2.[9]

2020. február 2-án két embert késeltek meg Londonban, a Streatham High Roadon. Az elkövető, Sudesh Amman 20 éves volt, Londonban nőtt fel, Harrow kerületében. Szülei Srí Lanka-i származásúak voltak. Anyja egyedül nevelte öt testvérével együtt. Az elkövetés napján a Streatham főútján betért egy boltba, egy robbanómellénynek tűnő felsőruházatban, ellopott egy kést, majd azzal a forgalmas utcára kirohanva megtámadta a járókelőket. Tettének két sebesültje volt. A merényletnek azok a civil ruhás rendőrök vetettek véget, akik Amman megfigyelése miatt voltak a helyszínen. Amman már 2016-ban megtámadta egy diáktársát baltával és karddal, 2017-ben pedig egy törött üveggel próbálta megvágni osztálytársát. 2018-ban tartóztatták le terrorcselekmény előkészületéért, amelynek lényege az volt, hogy ilyen jellegű cselekmények elkövetésére buzdított a Telegram nevű chatprogramon. Mindezek mellett képeket is rakott fel magáról, ahogy fegyverrel és késsel pózol. A vádiratban szerepelt, hogy WhatsApp-pal al-Káida-szórólapokat oszt meg, továbbá barátnőjének lefejezős videókat küldött, és arra buzdította, hogy ölje meg hitetlen szüleit. A bíróság kimondta

[9] Sandford 2021.

bűnösségét terrorcselekmény előkészülete miatt, és 3 év 4 hónap szabadságvesztésre ítélték, amelybe a letartóztatást is beleszámolták. A büntetése során a deradikalizációs programot nemcsak hogy elutasította, de továbbra is szélsőséges nézeteket vallott, amit a hatóságok nyilvántartásaikban rögzítettek is. A rendelkezésre álló információk alapján a terrorizmusellenes parancsnokság egyik tisztje megkereste a börtön parancsnokát is annak érdekében, hogy Ammant ne helyezzék feltételes szabadlábra.

Mindezek ellenére Ammant 2020. január 23-án feltételes szabadságra bocsátották „automatikusan", mivel a rászabott büntetés felét letöltötte. Vele szemben alkalmazták a feltételes szabadsággal együtt járó korlátozásokat: elektromos nyomkövető eszköz; a kijelölt lakóhely – próbaidős hostelban – kijárási korlátozással; London központjából való kitiltás. A Fővárosi Rendőrség Terrorizmusellenes Parancsnoksága, együttműködve a Fedett Rendőrséggel folyamatos megfigyelés alatt tartotta, aminek köszönhetően a „civil ruhás", megfigyelést végző rendőrök viszonylag gyorsan be tudtak avatkozni.

2019-ben a terrorista cselekményekkel kapcsolatos jogszabályokra vonatkozó módosítást nyújtottak be, a HL Bill 175 törvénytervezetet. A jogszabályi viták és a módosítások hatására csak két évvel később fogadták el Counter-Terrorism and Sentencing Act 2021[10] néven. A törvény külön foglalkozik az Egyesült Királyság területi egységeivel, illetve a fiatalkorú és a felnőttkorú elkövetők mellett a kiszabható szabadságvesztés hosszával, annak meghosszabbításával és a feltételes szabadságra bocsátással.

A londoni esetet megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a jogszabályok enyhítése is hozzájárult a cselekmény elkövetéséhez. Elsősorban a határozatlan idejű szabadságvesztés büntetés eltörlése eredményezhette azt, hogy úgy szabadulhattak fogvatartottak a büntetés-végrehajtás rendszeréből, hogy semmilyen szakmai bizottság nem vizsgálta veszélyességüket a társadalomra. Az eset rámutatott arra is, hogy a folyamatos megfigyelés sem akadályozza meg az elszánt elkövetőt abban, hogy cselekményét véghez vigye, hiszen így is sikerült civileket megsebesíteni. Mindazonáltal le kell szögezni azt is, hogy a folyamatos megfigyelés rendkívüli erőfeszítést jelent mind pénzügyi, mind humán területen.

Amennyiben az eseteket megvizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy az információk kezelésének, feldolgozásának hiánya jelentős szerepet játszott abban, hogy az elkövetőket szabadon bocsátották. Leszögezhető az is, hogy konkrét, bizonyított börtönön belüli radikalizációról nem beszélhetünk az utolsó két esetben. Ugyanakkor az látható, hogy legtöbbször a nem megfelelő kezelés a már radikalizálódott személyek esetében

[10] *Counter-Terrorism and Sentencing Act 2021*. Online: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2021/11/contents/enacted

további motivációt jelenthet az extrém cselekmények elkövetésére, és az esetlegesen ingadozóknak megadhatják a végső motivációt a börtönök speciális körülményei.

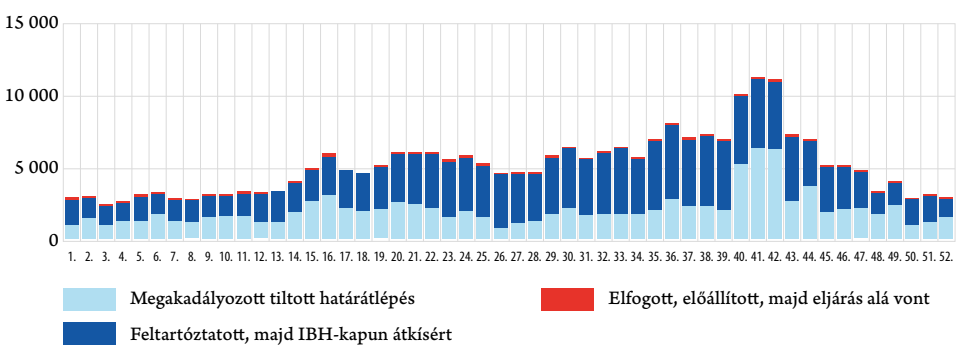
LEHETSÉGES-E MAGYARORSZÁGON A BÖRTÖNRADIKALIZÁCIÓ MEGJELENÉSE?

A büntetés-végrehajtáson kívüli adatok elemzése

A kérdést véleményem szerint két oldalról kell megközelíteni. Egyrészt górcső alá kell venni az országhatárokon kívülről érkező fenyegetést, másrészt a belső kockázati lehetőségeket. Tekintettel arra, hogy Magyarország jelen körülmények között nem igazán táptalaja az olyan radikális szélsőségek kialakulásának, amelyek terrorcselekményekkel végződnek, így a jelen tanulmányban elsődlegesen a külső lehetőségekkel foglalkozom.

Az elsődleges lehetősége annak, hogy a radikalizáció megjelenhessen a büntetés-végrehajtási intézeteinkben, a migrációval érkező szélsőséges vallási nézetek alapjain nyugszik. Magyarország tranzitútvonal a menekültek számára, ami magában rejti azt a magas kockázatot is, hogy az „emberáradattal" terrorista beállítódású emberek érkezzenek országunkba. Általánosságban csak átutaznak Magyarországon, de ettől függetlenül számítanunk kell arra, hogy ezen személyeket itt fogják el a hatóságok, és emiatt hazánkban tartóztatják le őket, így kerülve be a büntetés-végrehajtás rendszerébe.

Ennek vizsgálatára a rendőrség által vezetett statisztikákat kell kielemeznünk. A police.hu oldalon több évre visszamenőleg megtalálhatjuk a migrációs statisztikákat heti bontásban. Jelen tanulmányban a 2019 és 2020 közötti adatokat hasonlítjuk össze. A megjelenítést az *1. ábrá*n láthatjuk.

1. ábra: Az illegális migráció alakulása 2019–2020 között
Forrás: https://www.police.hu

Az érintett évekre vonatkozó heti bontású adatokat összesítve az 1. táblázatot kapjuk.

1. táblázat: Az illegális migrációval bejutni kívánó személyek

Év	2019	2020	2021	2022
Illegális migrációval bejutni kívánó személyek (fő)	16 924	46 425	121 790	268 792

Forrás: https://www.police.hu

A táblázatból jól látható az illegális migráció növekedése, ami magában hordozza annak kockázatát, hogy az embertömegekben szélsőséges nézeteket valló, radikalizált emberek lépjenek be országunk területére. Az adatok alapjában véve a be nem jutott illegális migránsok számát, illetve az elfogott és eljárás alá vont személyek számát mutatják be. Ennek fényében csak következtetni lehet arra is, hogy az illegálisan bejutott emberek száma is hasonló mértékben növekszik. Az előzőekben leírt folyamat egyértelműen arra mutat rá, hogy megjelenik annak veszélye, hogy radikalizálódott külföldiek illegálisan jussanak be az országunkba. Arra is megvan az esély, hogy esetlegesen „toborzók" kerüljenek be a büntetés-végrehajtási intézetekbe, tekintettel arra, hogy számos külföldi állampolgár kerül be az illegális migrációhoz köthetően.

A globális világnak köszönhetően egyre inkább van arra is lehetőség, hogy az interneten keresztül radikális eszmék hatása alá kerüljenek egyes emberek. Vallási oldalról tekintve a dolgot, itt elsődlegesen azon személyek jöhetnének számításba, akik második vagy harmadik generációs bevándorlók gyermekei, és még mindig a társadalom kirekesztettjeinek érzik magukat.

Magyarországon már több példa is van, de még egyelőre nem lehet tendenciákról beszélni. A külföldről érkező radikalizációs mintaként kell megemlíteni Farhud Hasszánt, míg az internetes radikalizálódásra a sajtóban csak V. Kendeként és T. Dominikként megismert elkövetők esetét. Mindketten az internet lehetőségeit felhasználva radikalizálódtak.

A büntetés-végrehajtási adatok elemzése

A büntetés-végrehajtás belső adatai közül a radikalizáció tekintetében szintén két szempontot érdemes megvizsgálni. Egyrészt a külföldi fogvatartottak számát kell elemezni, azokból is elsősorban az iszlám vallású területekről érkezőket. Másrészt a bűncselekmények alapján vizsgálódhatunk, ahol az embercsempészetet és

az ahhoz kapcsolódó adatokat kell elemeznünk, hiszen ezekből következtetni lehet az ellenőrzés nélkül bejutott személyek számára, akik a terrorizmushoz köthető kockázatokat is magukban hordozhatják.

A 2. táblázat a büntetés-végrehajtási szervezet statisztikáját foglalja össze azon fogvatartottak számáról, akik valamilyen iszlám vallású országban születtek, vagy onnan kerültek Magyarországra.

2. táblázat: Iszlám vallású országokból származó fogvatartottak száma

Ország	2019. 01. 01.	2020. 01. 01.	2021. 01. 01.	2022. 01. 01.	2023. 01. 01.
Afganisztáni Iszlám Állam	25	25	27	20	22
Algériai Demokratikus és Népi Köztársaság	4	4	3	7	8
Azerbajdzsán Köztársaság	0	0	1	3	13
Bahrein Állam	0	0	0	0	0
Bangladesi Népi Köztársaság	0	1	0	0	1
Comore-szigeteki Unió	0	0	0	0	0
Dzsibuti Köztársaság	0	0	0	0	0
Egyiptomi Arab Köztársaság	4	7	7	11	11
Indonéziai Köztársaság	0	0	0	0	0
Iraki Köztársaság	10	11	11	14	26
Iráni Iszlám Köztársaság	3	1	2	2	5
Jemeni Köztársaság	0	0	0	2	2
Kuvaiti Állam	0	0	0	1	1
Líbiai Arab Szocialista Nagy Népi Közösség	0	0	2	3	2
Maldív Köztársaság	0	0	0	0	0
Marokkói Királyság	5	2	3	7	6
Mauritániai Iszlám Afrikai és Arab Köztársaság	0	0	0	0	0
Nigeri Köztársaság	0	0	0	0	1
Pakisztáni Iszlám Köztársaság	14	5	5	11	12
Szaúd-arábiai Királyság	0	0	0	1	1
Szomáli Demokratikus Köztársaság	0	0	1	1	1
Szudáni Köztársaság	3	2	1	1	1
Török Köztársaság	13	15	25	64	98
Tunéziai Köztársaság	6	3	8	14	16
Összesen	87	76	96	162	227

Forrás: Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (BVOP)

3. táblázat: Embercsempészés miatt fogvatartottak száma

Embercsempészés bűncselekménye miatt fogva tartott személyek számának alakulása					
	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Fogvatartotti létszám (fő)	142	178	479	1252	1894

Forrás: BVOP

A táblázat adatai alapján látható, hogy az összesített számadatok növekvő tendenciát mutatnak. Ennek megfelelően megteremtődik annak lehetősége, hogy az alapvetően iszlám vallásúak a börtönkörülmények hatására esetlegesen a szélsőséges irányzatok felé forduljanak.

Az embercsempészés bűncselekménye miatt elítélt fogvatartottak számának alakulását a 3. táblázat szemlélteti.

A táblázat adatai alapján exponenciális növekedés látható. Az embercsempészés bűncselekmény elterjedése a radikalizáció szempontjából azért jelent magas kockázatot, mivel így ellenőrzés nélkül jöhetnek át a határon olyan személyek, akik a szélsőséges folyamatokban részt vehetnek akár a börtön falain kívül vagy belül.

A börtönradikalizáció szempontjából kiemelten fontos az, hogy mekkora létszámban képviseltetik magukat a nem magyar fogvatartottak. Egyrészt azért kiemelten fontos, mert a külföldi elítéltek nem táplálnak hazafias érzelmeket, azaz náluk nincs meg az ország védelme iránti késztetés, így nem is fog működni egy esetleges radikalizálódási folyamatot megakadályozó mechanizmus, illetve az információk sem jutnak el a személyzetig vagy az informális fogvatartotti „vezetőkig". Másrészt a már magukat amúgy is a „társadalom kirekesztettjeinek" érző emberek még inkább eltávolodnak a normális élettől, így kiváló befogadóképesség alakulhat ki bennük az extrém bűncselekmények iránt.

MAGYAR BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI KÖRÜLMÉNYEK MINT A BÖRTÖNRADIKALIZÁCIÓ KEZELÉSÉNEK ALAPJA

A börtönök szerepe és sajátossága a radikalizáció kapcsán

A radikalizációval kapcsolatos erőszakos cselekmények elkövetőinek azonosításakor gyakran felmerül a börtönök szerepe, akár az elkövetők kapcsolatrendszere, akár korábbi börtönviseltségük kapcsán. Az elkövetői populáció és az elkövetési jelleg tekintetében elmondható, hogy erősen heterogén közeg, a különböző típusú

elkövetők jelenléte vagy potenciális veszélye jelentősen eltér az egyes országokban. A radikalizáció kapcsán potenciálisan érintett hazai célcsoportok jellemzői jelentősen eltérnek a nyugat-európai országokban tapasztaltaktól, így az ott alkalmazott jó gyakorlatok csak korlátozottan emelhetők át a hazai rendszerbe. A radikalizációs érintettség kapcsán három fő fogvatartotti kört célszerű megkülönböztetni, amely három eltérő beavatkozást és szerepet kíván a börtönök részéről.

- Az első a radikalizációval összefüggő, esetleg terrorista cselekmények azonosított elkövetői, közvetlen támogatói, vagy ennek gyanúsítottjai. Ebben az esetben a börtönök szerepe a fokozott biztonság megteremtése, a többi (radikalizálható) fogvatartottól való szeparáció, és amennyiben ez értelmezhető, a deradikalizációban való közreműködés. Ebbe a profilba Magyarországon kevés muszlim fogvatartott (például Farhoud Hassan) vagy a „romagyilkosságok" elkövetői tartozhatnak.
- A második a potenciálisan radikalizálható vagy radikalizált fogvatartottak köre, függetlenül az elkövetett bűncselekményüktől. Magyarországon ez a réteg elvi szinten is nagyon szűk. Főleg olyan országokban kritikus ez a probléma, ahol a fogvatartotti populáció meghatározó, vagy éppen többségi részét muszlim fogvatartottak teszik ki. Ezen fogvatartotti kör beazonosításában óriási szerepe van a börtönfelderítésnek és a különböző kockázatelemzési rendszereknek.
- A harmadik kör a radikalizációhoz praktikus tudásuk, kriminális tőkéjük okán köthető személyek köre, vallási, etnikai vagy ideológiai meggyőződés nélkül. Tipikusan idetartozhatnak a hamisítók, csempészek stb., akik a terrorista szervezetek vagy akciók szervezése szempontjából fontos szerepet tölthetnek be. Ezek a fogvatartottak pénzért vagy védelemért kapcsolódnak olyan fogvatartottakhoz, akik már nyíltan vagy látens módon köthetők az erőszakos radikalizációhoz.

A radikalizáció, extremizmus elleni harc kapcsán a büntetés-végrehajtásnak azért is van kiemelt szerepe, mert – megfelelő adatbázisok megléte esetén – nagy mennyiségű adat áll rendelkezésére a fogvatartottakról, ami a terrorelhárítási feladatokkal érintett rendészeti szervek számára létfontosságú. Ez abból a szempontból is érdekes, hogy a terrorcselekmények elkövetői gyakran rendelkeznek börtönviselt múlttal, ezáltal kapcsolatokkal is.

A nyugat-európai börtönökben éppen ezért fektetnek hangsúlyt olyan deradikalizációs programokra (ún. EXIT-programok), amelyek lényege, hogy a radikalizációs szempontból azonosított fogvatartottakat több állami szerv bevonásával (pártfogás, oktatási rendszer, helyi családsegítők, rendőri szervek és a börtön) próbálják a civil

életben egy társadalmi szempontból elfogadott életpályán tartani, meglehetősen nagy kontroll fenntartása mellett.

A büntetés-végrehajtás hazai rendszere

A börtönön belüli radikalizáció kapcsán szem előtt kell tartani, hogy a nemzetközi irodalmakból megismerhető kezelési, elemzési eljárások, a problémára adott reakciók egy összetételében igen heterogén, és a magyar célcsoporttól jelentősen eltérő fogvatartotti populációra vonatkoznak.

Míg a külföldi (belga, francia, holland, angol stb.) módszerek elsősorban a második-harmadik generáció radikalizálódásának felderítésére, kezelésére irányulnak, addig a magyarországi lehetséges célcsoport leginkább a közelmúlt migrációs hullámával érkezetteket, illetve a szélsőséges politikai radikalizációt jelenti, egészen más jellemzőkkel és kockázatokkal. A magyar börtönökben a „gengesedés" és azon belül a szélsőséges nézetek terjesztése jelenleg kevésbé jellemző.

A következőkben a hazai infrastrukturális hátteret mutatjuk be, amely keretet biztosít a bv. szerv számára a radikalizáció felderítésére és kezelésére irányuló gyakorlatnak.

A büntetés-végrehajtási szervezet a törvényben meghatározott szabadságelvonással járó büntetéseket, intézkedéseket, büntetőeljárási kényszerintézkedéseket, a szabálysértések miatt kiszabott pénzbírságok átváltoztatása folyamán megállapított elzárásokat végrehajtó, a Belügyminisztérium alá tartozó állami, fegyveres rendvédelmi szerv. Középirányító szerve a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, amely alá 30 bv. intézet, kilenc gazdasági társaság, illetve öt intézmény tartozik.

A jelenleg körülbelül 20 ezer főt fogva tartó bv. intézetek a rendeltetésüknek megfelelően két csoportra bonthatók: a főszabály szerint a letartóztatást végrehajtó „megyei/előzetes házakra", valamint a jogerős szabadságvesztés végrehajtására szolgáló „országos/letöltő házakra". A letartóztatottak csoportját a bv. szerv alapvetően homogén egységként kezeli, az alapvető elkülönítési szabályokon túl (például nemek, dohányzási szokás stb.) az elhelyezésükre további elkülönítési kötelezettség nincs, így arra együttesen kerül sor. Az elítélteket ezzel szemben az ítéletet hozó bíróság – az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyára és az elítélt előéletére reflektálva – a három végrehajtási fokozat egyikébe sorolja (fogház, börtön, fegyház), amely a bv. szerv részére az alapvető elhelyezési és kezelési szabályokat meghatározza. A csoportjellemzők alapján a végrehajtási fokozatokon belül rezsim, illetve biztonsági kockázati besorolást végez a bv. szerv, ami tovább árnyalja az elítéltek kezelésének módját.

Az elítéltek rezsimbe,[11] illetve biztonsági kockázati kategóriába történő sorolása az egységes kockázatelemzési és kezelési rendszerre épül, amely a fogva tartás megkezdésétől a befejezéséig végigkíséri az elítéltet, információt szolgáltatva a fogvatartási kockázat mértékéről, illetve a szabadságvesztés-büntetés ideje alatt tanúsított jogkövető magatartás valószínűségéről. Az elemzés lényege, hogy az általa kimutathatóvá váló kockázatok mentén lehetőség nyílik a beavatkozásra (kezelésre), amelyhez célzott kezelési program biztosítása szükséges. A beavatkozások eredményeképp a kimutatott fogvatartási kockázatok csökkenése, illetve a reintegráció eredményességének növekedése várható.

A bv. szerv az általános kockázatértékelésen túl a radikalizációs kockázatokra irányuló elemzést is készít, és kezelési beavatkozásokat is javasol.

A rezsimbe, valamint a biztonsági kockázati kategóriába történő besorolásnak a fenti kockázatértékelések adják az alapját. Miután besorolják őket az adott kategóriákba, elhelyezésükkel és kidolgozott kockázatkezelő programokkal, eseti jelleggel, egyéniesítve történik az elítéltek (radikalizációra irányuló) kezelése.

Összefoglalva, a hazai börtönökben a radikalizáció, illetve az érintett fogvatartotti kör merőben más képet mutat, mint a nemzetközi szinten tapasztalt. Hazánkban a börtönökben kiemelten a prevencióra helyezzük a hangsúlyt – a börtönöknek kiemelt szerepe van mind a radikalizálódás, mind annak kiszűrése, kezelése kapcsán –, tekintettel arra, hogy az esetlegesen radikalizálódó fogvatartottak elsősorban a szélsőbal- vagy jobboldali populációból (bár ezek száma is elenyésző hazánkban), illetve kisebb mértékben az országban jellemzően ideiglenesen tartózkodó, külföldi fogvatartottakból kerülhetnek ki.

Radikalizáció kezelése a büntetés-végrehajtásban

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Fogvatartási Ügyek Szolgálata irányítása alá tartozó Pártfogó Felügyelői Osztályon (a továbbiakban: Osztály) belül 2021. május 1-jei hatállyal felállítottak egy szakmai teamet a radikalizációval kapcsolatos információk megszerzése, értékelése, feldolgozása, illetve a szükséges feladatok meghatározása érdekében. A feladat végrehajtására kijelölt szakmai team a célcsoporttal kapcsolatos feladatellátás érdekében együttműködik a BVOP társ szakterületeivel, továbbá együttműködést alakított ki a társ rendvédelmi és nemzetbiztonsági szervekkel. Az együttműködések elsődlegesen a konkrét személyek

[11] A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény alapján a fogvatartottakat rezsimekbe osztják, ami alapján az életkörülményeik szigorúbbak vagy enyhébbek lehetnek.

kapcsán adat- és információcserében, hatékonyan alkalmazott módszerek átadásában/átvételében, továbbá az egyes szervek által nyilvántartott adatbázisokban rögzített személyek adatainak elemzésében nyilvánulnak meg.

Az Osztály támogatói, irányítási, ellenőrzési és elemzési feladatokat lát el. A büntetés-végrehajtási intézetek egységes feladatellátása érdekében elkészítettek és kiadtak a radikalizálódott, szélsőséges eszméket valló, illetve a kiemelt bűncselekményt elkövető fogvatartottakkal kapcsolatos sajátos feladatellátásokat meghatározó eljárásrendet. A célcsoport sajátos kezelése szakterületek közötti együttműködés keretében valósul meg, ezért befogadásuk napjától vagy a börtönön belüli polarizáció jeleinek felismerésétől kezdődően az elhelyezésük, fogvatartott társakkal való érintkezésük, szabadulásra felkészítésük, majd pártfogó felügyeletük végrehajtása speciális keretek között történik. Előbbieket a bv. intézet rendjének és biztonságának megtartása, utóbbit a társadalom védelme indokolja.

Az Osztály feladatellátásában a célcsoport folyamatos monitorozása és az adatbázis naprakész kezelése kiemelt helyet foglal el. Cél, hogy minden olyan fogvatartottat kiszűrjenek, aki terrorcselekmény vagy olyan bűncselekmény elkövetésében érintett, amely a sértett faji, vallási vagy etnikai megkülönböztetésén alapulhat. Ennek érdekében a közhiteles rendszerben rögzített információk keresése prioritást élvez, mint például az önkényuralmi szimbólumok használata és viselése.

A fogvatartottak előéletének, családi körülményeinek, a bűncselekményhez való viszonyulásuknak és reintegrációs törekvéseiknek minél részletesebb megismerése érdekében az Osztály kidolgozott egy strukturált életútinterjú dokumentumot. Már a korai tapasztalatok is azt mutatták, hogy a fogvatartottak – a zárt intézeti viszonyokhoz képest – kötetlenebb beszélgetés keretében, meghatározott témák mentén haladva nyíltabban osztanak meg személyes információkat. Az írásba foglalt dokumentum az objektív információkon túl tartalmaz még szubjektív véleményt, következtetéseket, amelyek segítségül szolgálnak a szabadulásra felkészítés, a pártfogó felügyelet, illetve az utógondozás minél hatékonyabb végrehajtásában.

A célcsoportba tartozó elítéltek reintegrációs gondozásának és pártfogó felügyeletének végrehajtásában az Osztály közreműködik, szükség esetén rendszeres tájékoztatási kötelezettséget ír elő a végrehajtásban érintett büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelők (a továbbiakban: bv. pártfogó felügyelő) részére.

A társszervekkel való együttműködés keretében 2022 januárjában az Osztály kezdeményezte egy olyan kockázatértékelési rendszer közös kidolgozását, amely alkalmas arra, hogy a vizsgálat alá vont fogvatartott esetében fennálló – elsősorban szélsőséges ideológiai – kockázatokat nemcsak a fogva tartása alatt, de a szabadulása után is jelezze. A kockázatértékelési rendszer a Nemzeti Információs Központtal

közösen 2022 szeptemberében elkészült, amelyet az érintett személyi állományi tagok részére szakmai képzés keretében mutattak be.

Az Osztály által kidolgozott, strukturált életútinterjúk hatékonyabb felvétele érdekében agglomerációs körzetenként kijelöltek 1-1 fő bv. pártfogó felügyelőt. A kiválasztott fogvatartottak esetében felvett strukturált életútinterjúk, valamint a kockázatértékelések eredményét az erre létrehozott Radikalizálódott Fogvatartottak Kockázatértékelési Bizottsága vizsgálja, amelynek tagjai a BVOP érintett társ szakterületeinek vezetői.

A büntetés-végrehajtásban a terrorcselekmény elkövetésében érintett fogvatartottak száma jelenleg 18 fő, emellett 12 fő radikalizálódott személy került nyilvántartásba (2023. március 30-ai adat). Bár a hazai börtönpopuláció elenyésző rétegét képezi a terrorizmusban és a radikalizációban érintett fogvatartotti kör, a büntetés-végrehajtási szervezetnek preventív célzattal törekednie kell a szélsőséges nézeteket valló fogvatartottak kiszűrésére, majd sajátos kezelésükre, amely magában foglalja a radikális nézetek terjedésének megakadályozását is. Ennek érdekében az Osztály kiemelt figyelmet fordít a hazai és a nemzetközi tendenciák nyomon követésére, ezért rendszeresen nemzetközi konferenciákon vesz részt, amelyek tapasztalatai alapján a hazai viszonyokat elemzi, az eredményesen alkalmazható módszereket pedig adaptálja a büntetés-végrehajtás szakmai-módszertani eszköztárába.

A BVOP 2023 januárjában intézkedett a társ rendvédelmi és nemzetbiztonsági szervek közötti komplex jelzőrendszer kialakításának és működtetésének bevezetéséről a társadalomra veszélyt jelentő, szélsőséges ideológiai nézeteket valló személyek kiszűrése céljából. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy ezen a területen a további fejlesztések végrehajtása elengedhetetlen.

ÖSSZEFOGLALÓ

Az előző fejezetekben leírtakból látható, hogy a magyar büntetés-végrehajtás keretein belül még nem elterjedt jelenség a radikalizáció, ugyanakkor mindenképp foglalkozni kell vele, s fel kell készülni az esetleges erőteljesebb megjelenésére. Számos olyan tényező van Magyarországon és környezetében is, amelyek potenciális lehetőséget biztosítanak a szélsőséges nézetek, ezáltal a radikalizáció megjelenésére, esetleges terjedésére. Az alapvető kockázatot az rejti magában, hogy Magyarország tranzitútvonal a migránsok számára, de azzal is számolnunk kell, hogy a már Európa országaiban jelen lévő radikalizálódott személyek is országunkon keresztül próbálják meg cselekményeiket előkészíteni vagy végrehajtani.

Összegzésképpen levonható az a következtetés is, hogy a büntetés-végrehajtás keretein belül valakinek a nézeteit az extremizmus felé irányítani meglehetősen nehéz, így a börtönradikalizációt gátló tényezők egyelőre túlsúlyban vannak Magyarországon is. Ahhoz, hogy potenciálisan ez bekövetkezzen, véleményem szerint szükséges a nem magyar állampolgárok, elsődlegesen az iszlám hitet vallók túlsúlya, magas létszáma az adott intézetben. Mindezek mellett fontos az is, hogy teljesen kiszoruljanak – vagy legalábbis ezt érezzék – az adott elítéltek a társadalom perifériájára, azaz „kitaszítottnak" és magányosnak érezzék magukat.

A felsorolt körülmények miatt inkább a már radikalizálódott fogvatartottak kezelésére és utógondozására kell elsősorban felkészülnie a büntetés-végrehajtásnak és az együttműködő hatóságok munkatársainak. Mindemellett kiemelt figyelmet kell fordítani a magányos elkövetőkre is. A részletezett zárt intézeti körülmények miatt magas kockázatot jelent az is, ha egy-egy személy a kiszolgáltatottság és a „segítségnélküliség" miatt a bosszú és a düh motivációjától hevítve követ el a társadalom elleni bűncselekményt.

A jelenlegi helyzetre a magyar rendvédelmi szervek felkészültek, a működtetett programok alkalmasak a fennálló állapot kezelésére. Az aktuális adatok értékelése mellett a nemzetközi tendenciákat is figyelik, és szükség esetén lehetőség van a rendszer módosítására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bucerius, Sandra M. – Schultz, William – Haggerty, Kevin D. (2023): „That shit doesn't fly": Subcultural constraints on prison radicalization. *Criminology,* 63(1), 157–181. Online: https://doi.org/10.1111/1745-9125.12327

Helembai Kata – Horváth Emese (szerk.) (2022): *Büntetés-végrehajtási pszichológia. Büntetés-végrehajtási szervező.* Budapest: Büntetés-végrehajtás.

Sandford, Daniel (2021): Sudesh Amman: From troubled schoolboy to terrorist. *BBC,* 2021. augusztus 20. Online: https://www.bbc.com/news/uk-england-london-58233560.amp

Williams, Ryan – Liebling, Alison (2023): Do prisons cause radicalization? Order, leadership, political charge and violence in two maximum security prisons. *The British Journal of Criminology,* 63(1), 97–114. Online: https://doi.org/10.1093/bjc/azab122

Egyéb forrás

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

Nyiresi Péter

A SZÉLSŐJOBBOLDALI IDEOLÓGIA MAGYARORSZÁGON

BEVEZETÉS

A magyarországi szélsőjobboldali szervezetek felépítése, látásmódja és ideológiája az elmúlt száz évben sok szempontból különbözött a külföldi szélsőséges eszmerendszerektől. Természetesen hazánkban is megfigyelhetők voltak és jelenleg is megtalálhatóak a nemzetközi radikális trendeknek megfelelő irányzatok, aminek köszönhetően a neonácik és egyéb „hagyományos" szélsőjobboldali eszmerendszer mentén tevékenykedő szervezetek is helyet kaptak a magyar ideológiai platformon. Mégis azt kell mondanunk, hogy a keresztény alapokon nyugvó hungarizmus az az irányzat, amely a 20. század elejétől napjainkig jelen van Magyarországon. Ennek köszönhetően a magyar szélsőjobboldali csoportok eszmerendszere merőben eltér a nemzetközi szinten egyre népszerűbb terroristaalapú látásmódtól.

Ezek a terroristaalapú szélsőjobboldali bűncselekmények és az ezekkel összefüggő trendek és aktualitások időben megkésve ugyan, de vélhetően elérik a magyar mozgalmakat és a velük szimpatizáló és elveikkel egyetértő személyeket is. Ennek megfelelően egyre nagyobb kihívást fog jelenteni a terrorfelderítésben dolgozóknak a szélsőjobboldali magányos elkövetők jelentette biztonsági kockázat. Ez egy olyan komplex és többtényezős nemzetbiztonsági probléma, amelynek gyors és kellő időben történő felderítése és megelőzése csak széles körű társadalmi és rendvédelmi összefogással lehetséges, amelyben rendkívül nagy szerep hárul a különféle jelzőrendszerekre.

Tanulmányomban azokat az ideológiákat szeretném bemutatni, amelyek leginkább meghatározzák napjaink szélsőjobboldali gondolkodásmódját, azonban a politikai pártokkal részletekbe menően nem kívánok foglalkozni. A szélsőjobboldali csoportok valamilyen formában mindig is kötődtek politikai pártokhoz, és a szervezetek elképzeléseiben is jelen volt a politikai szerepvállalás, azonban nem a politika irányából igyekszem szemléltetni a radikális jobboldal felépítését.

Különösen nehéz mindenre kiterjedően bemutatni a magyar szélsőjobboldal történelmét és korban aktuális elképzeléseit, ugyanis magának az eszmerendszernek a definiálása is nehézségekbe ütközik. A szélsőjobboldal, a jobboldali radikalizmus,

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_21

a radikális jobboldali populizmus és más hasonló megnevezések gyakran egymás szinonimájaként jelennek meg a szakirodalomban. E kategóriáknak nincs egységesen elfogadott meghatározása, így az egymástól való eltérésük mibenléte sem lehet világos.[1] Ennek megfelelően én sem teszek lényegi különbséget a fent felsorolt fogalmak között, minden olyan jobboldali ideológiát, amely elutasító más nézetekkel szemben, és saját magát felsőbbrendűnek tekinti, szélsőjobboldalinak értékelek.

MITŐL SZÉLSŐJOBB A SZÉLSŐJOBB?

Ha a jelenlegi magyar lakosság gondolkodásmódját, ideológiai beállítottságát, vagy a politika és a média olykor félrevezető és pontatlan megfogalmazását vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy mind a jobboldali, mind a baloldali értékrendet hirdető állampolgár könnyedén megkapja a szélsőjobboldali, a náci vagy a kommunista jelzőt. Ez azért lehetséges, mert az ellentétes ideológiák képviselői igyekeznek minél rosszabb színben feltüntetni a másik oldal szimpatizánsait, továbbá az is félreértésre adhat okot, hogy a különböző jelentéstartalmú irányzatokat szinonimaként használják az emberek a köznyelvben, a médiában és a politikai vitákban egyaránt. A publikáció első részében fontosnak tartom tehát tisztázni, hogy a jobboldali halmazban elhelyezkedő legmeghatározóbb irányokat mi különbözteti meg egymástól, illetve hogy melyek azok a sarkalatos pontok, amelyek elhatárolják a jobboldalt a baloldaltól.

A kétpólusú politikai irányvonal – a bal- és jobboldal – a 18. század végéig, a francia forradalom időszakáig vezethető vissza. Intézményesült formában ekkor a francia Nemzeti Konventben jobb oldalon ültek a hagyományos rend, bal oldalon pedig a forradalmi eszmék képviselői. A két pólus közti különbség ekkor abban nyilvánult meg, hogy a jobb oldalon ülők a királyság, az egyház és a nemesi rendek megőrzéséért küzdöttek, míg a bal oldaliak a régi politikai berendezkedés megdöntésével új társadalmi rendszereket szerettek volna létrehozni. Ebben az időszakban baloldalinak vagy jobboldalinak lenni csupán azokra a politikusokra vonatkozott, akik a Nemzeti Konvent padsoraiban ültek, a köznyelvben nem jelent meg a baloldali vagy a jobboldali jelző.

Az idő előrehaladtával azonban a 19. század második felétől már a közbeszédben is egyre elterjedtebb lett a baloldali vagy a jobboldali szóhasználat, és a 20. századtól megjelentek olyan ideológiai alapon szerveződő politikai struktúrák is, mint a centralisták vagy a harmadik utasok. A centralistáknak jellemzően nem voltak

[1] Krekó–Juhász–Molnár 2011: 54.

általános dogmái, gondolkodásmódjukat az általános társadalmi és politikai vélekedés határozta meg, és jelenleg is a többség által elfogadott normarendszert követik, önmagukat a politikai élet közepén képzelik el. A harmadik utasok ezzel szemben épp a saját ideológiájukat helyezték előtérbe, mind a kapitalizmus, mind a kommunizmus elfogadhatatlan volt számukra, azonban látásmódjukban megtalálhatóak voltak a baloldali és a jobboldali elemek is. Ehhez a politikai irányvonalhoz tudjuk sorolni a sokak által szélsőjobboldalinak tekintett fasizmust mint gyűjtőfogalmat. A Benito Mussolinihez[2] kapcsolódó fasizmus olyan prefasiszta irányvonalakból alakult ki, amelyek több jobboldali és baloldali gondolatot is tartalmaztak. Kezdeti szocialista és internacionalista nézeteit csak fasiszta ideológiájának megszületésével változtatta meg, ugyanis saját meglátása szerint a szocialista célokat nemzeti alapon lehet csak megvalósítani. Így vált gyűjtőfogalommá a fasizmus, mivel minden állam máshogy képzelte el saját állama felemelkedését, így jöhetett létre Olaszországban, Németországban, Brazíliában vagy akár Izraelben is különböző elképzelésű fasiszta mozgalom.

Amennyiben a jobboldali halmazt bontjuk tovább, különbséget kell tennünk a mérsékelt és a szélsőjobb között. A legfontosabb különbség a két nézet között – és leggyakrabban ez az a pont, amelyet helytelenül értelmeznek –, hogy nem az erőszakosság volumene különíti el a két tábort. Míg a mérsékelt jobboldal nem feltétlenül jelenti azt, hogy az ideológia békés, a szélsőjobboldali sem feltétlenül durva és erőszakos. A különbség a két irányvonal között az, hogy a mérsékelt sokkal nyitottabb más irányzatokkal szemben, mint például a nacionalizmus vagy a konzervativizmus. A szélsőséges viszont ebből adódóan elutasító a társadalmi változásokkal és más világnézetekkel szemben. Így egy ideológia minél inkább ragaszkodik kizárólagosan a jobboldali politikához, annál inkább sodródik a jobboldal szélére. Ennek megfelelően tipikusan szélsőjobboldali irányzat például az ultrakonzervativizmus, az ultranacionalizmus vagy a nemzeti sovinizmus.[3]

A MEGHATÁROZÓ JOBBOLDALI IDEOLÓGIÁK MAGYARORSZÁGON

Ebben a részben néhány olyan jobboldali ideológiát szeretnék bemutatni, amelyek napjainkban megtalálhatók Magyarországon. Természetesen a felsorolás nem teljes, csupán azokat a jelentősebb eszmerendszereket emelném ki, amelyek leginkább

[2] Benito Amilcare Andrea Mussolini (1883–1945) olasz szocialistából fasisztává vált politikus, Olaszország volt miniszterelnöke.

[3] *Ideológiák*. Online: https://ideologiaktarhaza.hu/ideolog/

jellemzik a hazánkban szerveződő mozgalmakat. A jobboldalt, valamint azon belül a szélsőjobboldalt mindig is a sokszínűség jellemezte. Ezek a szerveződések kifejezetten jól alkalmazkodnak napjaink kihívásaihoz, így elképzeléseik és céljaik is többször módosultak. Nehezen lehet egy-egy csoporthoz külön ideológiát társítani, ugyanis előfordulhat, hogy egy személy több szélsőjobboldali csoportnak is a tagja, amelyek esetenként eltérő jövőképpel és gondolkodásmóddal rendelkezhetnek. Ebből következik, hogy egy csoporton belül több eszmerendszer is megtalálható.

A mérsékelt jobboldal legjelentősebb képviselői egyértelműen a korábban már említett nemzeti nacionalisták. A társadalmi megítélés szempontjából ők azok, akiket leginkább elfogadnak még a mérsékelt baloldal hívei is. A magyar nacionalisták képviselik a nemzetállamhoz való ragaszkodás, a „hazafiság" érzését. A csoporthoz tartozók célja, hogy szigorúan mérsékelt és békés eszközökkel őrizzék meg a magyar hagyományokat, továbbá lépéseket tesznek a honi ipar és a nemzettudat felélesztésére. A nacionalizmus a társadalmat olyan célok elérése érdekében mozgósíthatja, amelyeket csak széles körű összefogással lehet megvalósítani. Elősegíti a különböző osztályok, hitvallások és társadalmi csoportok együttműködését, az egyetértésen, nem pedig az erőszakon alapuló politika megszilárdulását.[4] Amennyiben a különböző mozgalmakat és csoportokat vizsgáljuk, leginkább a hagyományőrző egyesületeket sorolhatjuk ide.

A nacionalistáktól jobbra helyezkednek el a radikális nacionalizmus, az ultranacionalizmus képviselői, akiket már szélsőjobboldali csoportba sorolhatunk azért, mert az ehhez a körhöz tartozók a magyarság elsőbbségéhez a másik oldal lekicsinylését is társítják. Elítélik a nemzetünkkel keveredni próbáló és abba beépülni vágyó – számukra a hazánkat veszélyeztető idegenekként jellemzett – kisebbségeket, mint például a zsidókat vagy a romákat. A követők jellemzően ellenzik a globalizációs folyamatokat, amelyek szerintük károsak a nemzeti identitás megőrzésére nézve. Ragaszkodnak a dicső múlthoz, és reményeket fűznek a hajdani Nagy-Magyarország visszaállításához. Idetartozik a hazánkban működő szélsőjobboldali alakulatok többsége, az egyes motoros bandák, továbbá az esetenként fizikai bántalmazást is alkalmazó huligán vagy ultracsoportok egy része is.

A publikációnak nem célja, hogy részletesen kitérjen a hazai szurkolói közösségek ideológiai beállítottságára és a huligánok és az ultrák közti különbségekre, azonban fontos megjegyezni, hogy nem lehet és nem is helyes egyenlőségjelet tenni a szurkolói csoportok és a szélsőjobboldal között. Mindezek mellett azt is kijelenthetjük, hogy gyakran találunk közös kapcsolódási pontokat a két tábor között, és hogy napjainkban egyre több politikai és ideológiai véleménynyilvánítás

[4] Hahner 2019.

történik a stadionokban, amelyek a legtöbb esetben a radikális nacionalizmus elvei mentén jelennek meg. Gondolok itt a „gyűlölünk mindenkit", a „jobbra át" feliratú molinók, az LMBTQ+[5] mozgalmakkal vagy a roma bűnelkövetőkkel szembeni ellenszenv, vagy a történelmi Magyarországot megjelenítő zászlók népszerűségére.

A sorban következő szélsőségesebb felfogással a hungaristák rendelkeznek. A hungarizmusnak két értelmezése is létezik, amelyek különböző személyektől és eltérő korszakokban keletkeztek. Az időben legelső megfogalmazás Prohászka Ottokár[6] nevéhez fűződik, aki az általa megalkotott hungarizmus kifejezés alatt a magyar érdekekért való kiállást, a nemzeti értékek megőrzését értette. Célul tűzte ki a nemzet felemelkedését, és megoldást keresett a szegénység gondjaira, valamint a hitélet feltámasztására. Prohászka a kor minden kérdésére hathatós keresztény választ akart adni, különösen a szociális kérdésekre.[7] Politikai ellenségének a zsidó szellemiséget látta, amely szerint a modernitás, a globalizáció, a kapitalizmus és a zsidóság egymással szoros összefüggésben álló fogalmak. Ezzel összefüggésben meg akarta akadályozni az ország elzsidósodását, amelyen kulturális és gazdasági folyamatot értett. Visszautasította, hogy antiszemitának nevezik, tézisét a magyarság jogos önvédelmének látta, amelyet hungarizmusnak nevezett.[8]

A hungarizmus másik meghatározása Szálasi Ferenc[9] személyéhez kötődik. A Szálasi által megfogalmazott hungarizmus – ugyan szintén keresztény alapú volt – mégis eltért Prohászka korábbi definíciójától. Az általa használt tézisben az antiszemitizmus faji alapú volt, és bár nyíltan közösséget vállalt a német náci párttal, nem fogadta el a németek fajelméletét. Szálasi szerint a hungarizmus egy alapjaiban keresztény eszmerendszer, amelyhez aszemitizmus is társul, tehát a szemitamentes országot hirdeti. Az ideológia olyan keresztény Magyarországot képzel el, amelyben sem más vallásúaknak (zsidó, muszlim stb.), sem más rassz képviselőinek (arab, etióp stb.) nincs helye. A magyar nemzeti hagyományokra és a kereszténységre hivatkozva követelte a társadalmi-gazdasági és politikai viszonyok jelentős megváltoztatását.[10]

5 Leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű, qeer.

6 Prohászka Ottokár (1858–1927) magyar római katolikus pap, író, filozófus, politikus, teológus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, országgyűlési képviselő, Székesfehérvár tizenötödik megyés püspöke volt. A magyar kereszténységszocializmus legjelentősebb képviselője, az 1920-as évek Magyarországának egyik legbefolyásosabb embere volt.

7 Gergely 1994.

8 Paksa 2012: 62–63.

9 Szálasi Ferenc (1897–1946) volt katonatiszt és politikus. 1944–1945 között Magyarország miniszterelnöke volt. A II. világháború után emberiesség elleni háborús bűntettekért halálra ítélték, majd felakasztották.

10 Paksa 2012: 7.

Ha napjainkban a hungarizmus kifejezést használjuk, akkor rendszerint a Szálasi-féle ideológia jut eszünkbe, azonban a 21. századra némileg változott ez az eszmerendszer is. A szélsőjobb táborában a hungarizmus jellemzően már nem egyezik meg teljes mértékben Szálasi gondolataival, hanem azon túlmutatva a magyar nemzeteszme kifejeződéseként jelenik meg. A jelenlegi követők az elméletüket a Szent István-i állameszmére vezetik vissza. Véleményük szerint különbséget kell tenni a nép, illetve a nemzet fogalma között. A hagyományoknak megfelelően el kell választani az egy életközösségben élő, a vérségi kötelék által összekötött népcsoportokat, valamint a társ- és sorsközösséget vállaló, a közös akarat és a közös szellemiség által összekovácsolódó nemzetet, amely ilyen értelemben nem más, mint a népek összessége egy közös eszme égisze alatt.[11] Összességében a jelenkori hungarizmus egy olyan magyar, keresztény alapokon álló ideológia, amely túlmutat a nacionalizmuson, azonban lényegesen eltér a hitleri nácizmustól is.

Végezetül a nácizmusról kell beszélnünk, amely a „szélsőségességi skála" legszélén helyezkedik el, mint az egyik legkirekesztőbb és legkevésbé nyitott eszmerendszer a jobboldalon. A náci szó a német Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei[12] név első szótöredékéből alakult ki, és vált később Adolf Hitler pártjának rövidített elnevezésévé. Hitler szerint az I. világháború után bekövetkezett német gazdasági válság felelősei a zsidók voltak. Később a fajelmélet megfogalmazásakor őket az „alacsonyabb rendű fajok" közé, ott is a leginkább ártalmas – és a felsőbbrendű németekre leginkább veszélyes – ellenségek közé sorolta, és törvénybe iktatva, faji alapon határozta meg, hogy ki számít zsidónak.[13] Hitler ideológiájának ezáltal több millió ember esett áldozatául a 20. században, gondolatmenetét pedig több országban is próbálták intézményesíteni. Ahogy hazánkban is, több európai országban is megjelentek a náci ideológia mentén szerveződött pártok és mozgalmak, amelyeknek példaképe Hitler volt. Szimbólumként használták a horogkeresztet és a náci karlendítést is, és használják a követők a mai napig is. Hazánkban a neonácik a nemzetszocializmusnak nem a magyar változatát követik, hanem az eredeti német náci elképzeléseket. Ebbe a kategóriába soroljuk jellemzően a „bőrfejűeket", valamint a „fehér erő" csoportokat is.

Sok esetben előfordul, hogy Hitler nácizmusát és Mussolini fasizmusát szinonimaként használják, azonban a két ideológia között jelentős eltérések voltak. Többek között Hitler 1934-től teljhatalommal rendelkezett, Mussolini ezzel szemben sosem

[11] *Hungarizmus*. Online: https://ideologiaktarhaza.hu/ideolog/hungarizmus/

[12] A Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (NSDAP).

[13] 1935-ben születtek meg a nürnbergi zsidótörvények, amelyek meghatározták a zsidó hovatartozást, tiltották a vegyes házasságot, megvonták a német állampolgárságot, illetve tiltották, hogy zsidók árjákat alkalmazzanak.

bírt korlátlan hatalommal, hiszen felette állt a király, akihez a hadsereg is lojális volt, és a katolikus egyház önállósága is megmaradt az ő esetében. Fontos különbség továbbá, hogy Mussolini nem hitt a fajok hierarchikus rendjében, eszméjének középpontjában az ókori Róma dicsősége állt, és ahogy azt korábban már leírtam, a fasizmus a bal- és jobboldali prefasiszta irányzatokból jött létre.[14]

A SZÉLSŐJOBBOLDAL MEGJELENÉSE A 20. SZÁZAD ELEJÉN MAGYARORSZÁGON – A HUNGARISTA MOZGALOM

A 20. századi magyar szélsőjobboldali pártokkal több történész és szerző is foglalkozik, és mivel a publikációnak nem célja a politikai pártok, mozgalmak és személyek részletes bemutatása, így ezekre nem fogok kitérni. Bár erről az időszakról rendelkezésre állnak írásos dokumentumok, mégsem tartom teljes mértékben hitelesnek ezeket a forrásokat, hiszen amíg a világháborúban győztes felek a nyilasok, nyilaskeresztesek háborús bűncselekményeiről és felelősségéről beszéltek, addig az emigrációban megjelent szélsőjobboldali média a nyilasok áldozati szerepét hangsúlyozta, és magukat a kommunista rezsim ellenállóinak tüntették fel. Vannak azonban olyan pontok, amelyek mellett nem mehetünk el, és amelyek nélkül nehezen tudjuk megérteni, miért különbözik jelenleg a magyar szélsőjobboldal a nemzetközi trendektől.

Magyarországon a „fehérterror”[15] időszakában jelentek meg azok a jellemzően militarista alakulatok, amelyeknek az eszmerendszere nagyságrendileg megegyezett a mai értelemben vett szélsőjobboldali gondolkodásmóddal. Fontos azonban megjegyezni, hogy ebben az időszakban a terrorizmus fogalma eltért a napjainkban megfogalmazott büntetőjogi és hétköznapi megfogalmazástól is. A 20. század eleji terrorizmust a megfélemlítés szinonimájaként értelmezhetjük, leginkább a „terrorizálás” az a kifejezés, amellyel azonosíthatjuk.[16]

1918-ban több fegyveres csoport is alakult azzal a céllal, hogy saját elhatározásból, vagy épp politikai megrendelésre bosszút álljanak a baloldali politikusokon, újságírókon vagy aktivistákon. Céljuk volt a lakosság félelemben tartása, valamint követelték Nagy-Magyarország területi egységének megőrzését.[17]

[14] Paksa 2012: 96.

[15] Az 1919 és 1921 közötti időszakra használt magyarországi kifejezés. Ebben az időben néhány jobboldali fegyveres különítmény bosszút állt a kommunista bűntettek vélt vagy valós elkövetőin, a baloldali újságírókon vagy szimpatizánsokon, legtöbbször erőszakos módszerekkel.

[16] Paksa 2010.

[17] Paksa 2012: 44.

Az 1930-as években már a náci eszmerendszer is intézményesült Magyarországon, több politikai párt és mozgalom is szerveződött ebben az időszakban. Ekkor alapította meg pártját Böszörmény Zoltán,[18] aki német mintára bevezette mozgalmában a barna inget, a náci karlendítést, valamint rohamosztagot is szervezett. A párt szimbólumának pedig a horogkereszt mintájára, de annak helyettesítésére a kaszásks keresztet választotta. Jelentős tömörülés volt még a Meskó Zoltán[19] által életre hívott, keresztény polgári ideológiát is képviselő nyilaspárt, akik először viseltek hazánkban zöld inget, amely ezt követően a nyilasok egyik szimbóluma is lett, csakúgy, mint az ősi katonai erényekre és a keresztes háborúkra utaló nyilaskereszt. Radikális ideológiák miatt ezeket a pártokat a politikai vezetés igyekezett betiltani, legtöbb esetben a csoportok vezetőit is eljárás alá helyezték, bebörtönözték.[20]

Több katonai vezetőt és tisztet foglalkoztatott ekkor a gondolat, hogy szerepet vállaljon a politikában. Ilyen volt Szálasi Ferenc is, aki maga kérte nyugdíjazását, és egy évvel később már meg is alapította saját pártját, amelynek szimbóluma a ma is ismert nyilaskereszt lett.[21] Ezt követően Szálasi szimpatizánsainak létszáma folyamatosan emelkedett, annak ellenére is, hogy ő maga egy hosszabb időszakot börtönben töltött. Koopmans szerint a szélsőjobboldal számára ott nyílik a legnagyobb tér, ahol az általa középpontba állított témát a többi politikai szereplő nem képes felvállalni, vagy nem is törekszik rá.[22] Így volt ez ebben az esetben is. A Szálasi által megfogalmazott kormánykritikus hungarista látásmód, amely elutasította a nácizmus fajelméletét, ugyanakkor a kereszténységre és a magyarság elsőbbségére helyezte a hangsúlyt, rengeteg magyart inspirált. Különösen azokat, akik a recessziónak köszönhetően elveszítették állásukat, vagy megélhetésük egyre kilátástalanabbá vált. Így a nyilaskeresztes párt[23] nagyrészt a városi proletárokra és kispolgárokra támaszkodott, és kihasználta a gazdasági recesszió következtében kialakult nagyarányú munkanélküliséget. A társadalom a szélsőségesség irányába kezdett nyitni olyannyira, hogy több százezres lett a párt követőinek létszáma. Az 1939-es parlamenti választásokon

[18] Böszörmény Zoltán (1893–1945) költő és újságíró volt. 1930-ban alapította a Nemzeti Szocialista Magyar Munkáspártot.

[19] Meskó Zoltán (1883–1959) katonatiszt és képviselő volt, aki 1932-ben alakította meg a Magyar Nemzeti Szocialista Földműves és Munkás Pártot.

[20] Paksa 2012: 88.

[21] Szálasi Ferenc 1935. március 4-én jelentette be a Nemzeti Akarat Pártjának megalakulását. 1937-ben a kormánykritikus megnyilvánulások miatt a mozgalmat betiltották, Szálasit előzetes letartóztatásba helyezték, pár hónappal később azonban újjászervezte a pártot Magyar Nemzeti Szocialista Párt néven. A szerveződést rövid időn belül ismét betiltották, és Szálasit börtönbüntetésre ítélték.

[22] Krekó–Juhász–Molnár 2011: 56.

[23] Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom.

váratlanul nagy sikert értek el Szálasiék, és a második legnagyobb parlamenti erővé vált ekkor a mozgalmuk Magyarországon. A magyar kormány észlelte Szálasiék terjeszkedését, így lépéskényszerbe került, aminek következtében törvénymódosításokkal és a politikai vezetés jogainak kiszélesítésével próbálták visszaszorítani a nyilasokat. A fordulat azonban akkor következett be, amikor riválisi, hivatásrendi mozgalmakat hoztak létre, és megalapították a parasztok körében népszerű Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletet.[24]

A kormány döntéseinek köszönhetően egyre inkább csökkent az országban a munkanélküliség, és Szálasi közösségvállalása a nácikkal is egyre nyilvánvalóbbá vált, a nyilasok támogatottsága erősen lecsökkent. A hungarista ideológia eközben többször változott, a lényegesebb pontjai – a keresztény értékrend, az antikommunizmus, a magyar felsőbbrendűség, a kormánykritikusság és az antiszemitizmus – azonban továbbra is megmaradtak. Az ideológiából ezt követően is hiányzott az elcsatolt területek visszaszerzésének igénye.

A világháború vége felé haladva – a sikertelen kiugrási kísérletet követően – 1944-ben a német csapatok megszállták Magyarországot, Hitler azonban a nyilasokat nem emelte hatalomra, ugyanis az ország élére birodalmi biztost nevezett ki, aki a magyar szélsőjobboldali pártok összefogását kezdeményezte. Szálasi ezt elutasította, mert nem volt biztosítva mozgalmának vezető szerepe, ennek ellenére hatékonyan együttműködött a náci vezetőkkel. Pár hónappal később a német megszállók végül Szálasiék mögé álltak, akik megkezdték a hatalomátvétel megszervezését, és bevezették hazánkban a totális diktatúrát. A 170 napos nyilasuralmat követően a szovjet hadsereg körbezárta Budapestet, és megkezdte annak ötvennapos ostromát. A nyilas vezetőség a nyugati országrészbe helyezte át székhelyét, majd vezetőik és szimpatizánsaik nagy része elhagyta Magyarországot, Szálasi Ferenc pedig Ausztriában esett hadifogságba.

A második világháborút követően a szélsőjobboldali csoportok vagy emigráltak az országból, vagy beléptek a kommunista pártba, vagy azt választották, hogy titkos társaságként tovább működnek hazánkban. A legutóbbit kevesen választották, ugyanis a kommunista rezsim nagy hangsúlyt fektetett a felkutatásukra és kivégzésükre, a kommunista pártba belépők pedig érthető módon nem vállalták nyilas múltjukat, így – miután Szálasit kivégezték – a sikeresen emigrált tagok tartották életben a nyilas eszmerendszert.

Egyes források szerint Dél-Amerikában, Ausztráliában, Kanadában, más írások szerint pedig Németországban és Ausztriában alakítottak ki központokat, ahonnan próbálták összefogni az emigrációt. A Magyarországról elmenekült szélsőjobboldali

[24] Harmat 2015.

személyek közül Henney Árpád és Nyisztor Zoltán voltak azok, akik a legtöbbet tettek annak érdekében, hogy megőrizzék Szálasi örökségét. Az idő előrehaladtával a nyilas elnevezést egyre inkább felváltotta a hungarista jelző, és a táboron belül is több látásmód alakult ki. Egyes követőknél előtérbe helyeződött a keresztény vallás, mások a militarizáltságban látták a jövőt, vagy a politizálásban.

Henney 1980-ban – a Németországban élő – Tatár Imrét bízta meg az emigráció irányításával. A belviszályoktól nem mentes, külföldön működő alakulatokat Tatár képtelen volt egyesíteni, így a hungarista mozgalmat ismét Magyarországon tervezte központosítani, ugyanis a magyar rendszerváltás közeledtével újra lehetőség nyílt az eszmék újraélesztésére, és bíztak abban, hogy hazánkban újra sikerül egyesíteni a hungaristákat. Így 1989-ben – több személy megvizsgálása után – Győrkös Istvánnak[25] adta át az irányítást. Tatár 1995-ös halálával a hungarista emigráció megszűnt, és Magyarországon próbált újjáéledni.[26]

A RENDSZERVÁLTÁS IDŐSZAKA

A rendszerváltás időszakában hazánkban egyre nagyobb számban jelentek meg a jobboldali és szélsőjobboldali csoportok. A szabad mozgás és véleménynyilvánítás, valamint a gazdasági nyitás következményeként ugyanis a szélsőséges közösségek – amennyiben betartották a törvényi szabályozásokat – szabadon szerveződhettek. A csoportok száma egyre növekedett, azonban taglétszámuk és a szimpatizánsok száma messze elmaradt a világháborús időszakban tapasztaltaktól. Ennek az egyik oka, hogy mind a társadalom, mind a politikai vezetés igyekezett elhatárolódni valamennyi radikális kezdeményezéstől, továbbá a kommunista rezsim évtizedekig tartó dominanciája, valamint a világháborús időszak náci és nyilas elnyomása mély nyomot hagyott a lakosság emlékeiben. Ennek ellenére több szélsőjobboldalinak mondott politikai párt is alakult ekkor az országban, amelyek aktív médiaszereplést folytattak, így a szélsőjobboldali mozgalmak úgy érezték, hogy a pártok tevékenysége legalizálja az ő létüket is.

A szervezetek ideológiája már korántsem volt élesen elhatárolható egymástól, jellemzően egy-egy szerveződésen belül többféle látásmód is megjelent, így egy csoporton belül radikális nacionalistákat, hungaristákat is felfedezhetünk.

[25] Győrkös István saját bevallása szerint 1956-ban börtönbe került, ahol megismerkedett a hungarista, nyilas ideológiákkal. Elmondása szerint ezek voltak addigi élete legszebb pillanatai. A fogvatartás során a rabtársai előadásokat tartottak a szélsőjobboldali gondolkodásról, és német náci indulókra is tanították, ami mindig segített neki leküzdeni az előtte álló akadályokat.

[26] Harmat 2015.

A szerveződések egy része elfogadható és méltányolható céllal (kulturális tevékenység, természetjárás, hagyományőrzés, hadisírgondozás) jött létre, és működik a mai napig, megalakultak azonban olyan csoportok is – a fenti tevékenységek fedésében –, amelyek militáns, félkatonai mozgalomként voltak jelen. Az ilyen jellegű csoportok közös jellemzője volt, hogy az állami erőszakszervezeteket alkalmatlannak tartották a rend fenntartására, kimondott céljuk volt az állam által monopolizált fizikai védelem egy részének önkényes kisajátítása. A militáns tevékenységüket egy olyan vízió köré építették, hogy egy fennálló hatalom és államforma összeomlása esetén a hatalmat magukhoz ragadják, vagy ennek megvalósulásában aktív szerepet vállaljanak.

Ilyen jellegű szerveződést szeretett volna létrehozni Győrkös István is, aki 1989-ben megalapította a Magyar Nemzetiszocialista Akciócsoportot, azonban a hungarista szerveződést az 1990-es évek elején betiltották, így az mozgalmi formává átalakulva, 1992-ben Magyar Nemzeti Arcvonal néven folytatta tevékenységét.[27] Győrkös István elképzelései már csak részleteiben voltak összeegyeztethetők Szálasi korábbi vízióival. A különböző hungarista mozgalmak vezetői többször is megpróbáltak egy nagy közös szerveződést létrehozni, azonban ezt sem a politikai vezetés nem nézte jó szemmel, sem a mozgalmak irányítóinak elképzelései nem találkoztak a lényeges pontokban, így ez a kezdeményezés kudarcba fulladt. Mindezek ellenére Győrkös példaképpé nőtte ki magát a szélsőjobb táborában, a terve az volt, hogy – legitim hungarista vezetőként – integrálja a magyarországi hungarista mozgalmakat. Az általa alapított félkatonai szélsőjobboldali csoport ekkor a folyamatos médiaszereplésre törekedett. Rövid időn belül azonban rájöttek, hogy ez kevésbé hatékony a céljaik eléréséhez, így a közszereplést visszaszorítva a katonai kiképzést helyezték előtérbe. A csoport tagjai rendszeresen gyakorlatoztak, és fő céljaikként egy polgárháborús helyzet kialakítását vizionálták, amikor a káoszt kihasználva erőszakosan átveszik a politikai hatalmat, és egy patrióta gondolkodású, szociális munkásállamot hoznak létre. Az 1990-es években a félkatonai szervezet a legnagyobb szélsőjobboldali egyesületként működött hazánkban. Hozzájuk fűződik – a mai napig is népszerű – „Becsület napi" rendezvénysorozat hagyományának megteremtése is. Győrkös terve több szempontból sem bizonyult kivitelezhetőnek. Egyrészt közösségének tagjai képtelenek lettek volna véghez vinni egy ilyen volumenű katonai puccsot, mind fegyverzetileg, mind képzettségileg elmaradtak az ehhez szükségestől. A csoport radikalizálódása és az általuk beszerzett fegyverek miatt 2016-ban

[27] A rendszerváltás után, 1993-ban Szabó Albert (Világnemzeti Népuralmista Párt), Győrkös István (Magyar Nemzeti Arcvonal) és Ekrem Kemál György (Kommunizmus Üldözötteinek Szövetsége) közösen próbálták legalizálni a szervezetet, Magyar Hungarista Mozgalom néven. A mozgalmat azonban még abban az évben betiltották, utódszervezeteivel együtt.

szükségessé vált a csoport felszámolása. Győrkös István jelenleg életfogytig tartó szabadságvesztését tölti, ahonnan legközelebb 101 évesen szabadulhat feltételesen.

A 2000-es években már látható volt, hogy a korábbi, Szálasi-féle hungarista mozgalom felélesztése már nem opcionális elképzelés, az eszmerendszer követőinek alacsony létszáma és a vezetők által felvázolt különböző hungarista jövőképek már nem tették lehetővé, hogy újra meghatározó szerepet töltsön be az eszme Magyarországon, továbbá a 20. század elején megfogalmazott hungarizmus már csak részleteiben hasonlított az ezredforduló irányzatához. A Szálasi örökségét hirdető személyek már képtelenek voltak új, meghatározó mozgalmat létrehozni, vagy hatékonyan újjászervezni azt, így a hungarista ideológiában egyetértők jellemzően más közösségekhez csatlakoztak.

NAPJAINK SZÉLSŐJOBBOLDALI TRENDJEI – KATEGÓRIÁK

Mindezeket figyelembe véve azt kell megvizsgálnunk, hogy napjainkban mi különbözteti meg a magyar szerveződéseket a külföldiektől. Vannak-e olyan lényeges pontok, amelyek alapján elhatárolódik a magyarországi szélsőjobboldal a nemzetközi trendektől?

A nemzetközi szélsőjobboldali platformon elhelyezkedő csoportokat és személyeket alapvetően három főbb kategóriába sorolhatjuk. Jellemzően ezek a tömegdemonstrációkat előnyben részesítő mozgalmak, a terrorista ideológia mentén szerveződő csoportok és a szélsőjobboldali magányos elkövetők.

Az első kategóriába tartoznak azok a szervezetek, amelyek tevékenységüket tömegdemonstrációk formájában képzelik el, ideológiájuk természetesen nem homogén, államonként, térségenként, sőt, országon belül is különböző látásmóddal rendelkeznek, ennek megfelelően szinte az összes országban található egy-egy ilyen szerveződés. A közös pont az esetükben az, hogy céljaikat nem a terrorizmus módszereivel érik el, hanem az utcai felvonulásokat, ellentüntetéseket, demonstrációkat helyezik előtérbe, és nagy hangsúlyt fektetnek az eszmerendszer terjesztésére. Szélsőséges csoportok révén saját maguk elsőbbségéhez a másik, ellenérdekű oldal lekicsinylését társítják, így sorolhatjuk őket a szélsőjobboldalhoz. Közbiztonsági és nemzetbiztonsági kockázatot is hordoznak magukban ezek a szervezetek, ugyanis szélsőséges látásmódjuk miatt gyakran keverednek konfliktusokba más ideológiát valló személyekkel, előfordul kommunikációjukban a gyűlöletbeszéd, megjelenítenek tiltott önkényuralmi jelképeket, valamint fizikai bántalmazások miatt is több szimpatizánst vontak felelősségre. Nemzetbiztonsági kockázatuk leginkább abban rejlik, hogy az általuk hirdetett szélsőséges látásmód ösztönözhet olyan személyeket,

akik ennek hatására elindulnak a radikalizáció útján, és erőszakos bűncselekmény elkövetőivé válnak.

Napjaink magyar alakulatait is ebbe a kategóriába sorolhatjuk, annak ellenére, hogy több szélsőjobboldali magyar szervezet militarista különítményeket is működtet. Ezek a katonai jellegű egységek nem működnek olyan meghatározó létszámmal, hogy esetlegesen egy állampuccsot hajtsanak végre, továbbá céljaik között sem szerepel kimondottan a fegyverkezés vagy a polgárháborús helyzet kialakítása, mint korábban Győrkös István mozgalmánál. Az ultranacionalista, revizionista, hungarista vagy a neonáci csoportok taglétszáma is széles skálán mozog a 3-4 fős csoportoktól egészen a több száz fős alakulatokig, továbbá az is megfigyelhető, hogy a szimpatizánsok kettős tagsággal is rendelkeznek. A mozgalmak jellemzően jó viszonyt ápolnak egymással, ennek megfelelően egy-egy szélsőjobboldali rendezvényen több csoport is képviselteti magát. A kategóriában lévő csoportok aktív online és offline propagandatevékenységet is folytatnak, ennek ellenére Magyarországon évek óta konstans a szélsőjobboldali csoportok taglétszáma. Összességében a magyar szélsőjobboldali szervezetekről elmondható, hogy ideológiájuk alapján nem különülnek el élesen egymástól.

A második kategóriába soroljuk azokat a csoportokat, amelyeknél központi szerepet tölt be a terrorizmus, a fegyverkezés és a faji háború, továbbá elítélik a tömegdemonstrációs tevékenységeket, ugyanis azt nem gondolják eléggé hatékonynak. Ez a legfontosabb különbség jelenleg a magyar és a nyugat-európai vagy amerikai alakulatok között, mivel ez a fajta ideológia Magyarországon jelenleg nem jelenik meg.[28] A terrorista szemléletű szélsőjobboldali mozgalmak már több évtizede jelen vannak a nemzetközi platformon, azonban a 2015-ös migrációs válságot követően újra fénykorukat élik. A kategória első jelentős képviselője William Pierce, aki 1978-ban írta meg a *Turner naplók*[29] című regényét, amelyet az amerikai hatóságok náci bibliaként vagy terrorista kézikönyvként említenek. Pierce fiktív történeteken alapuló szerzeménye több amerikai neonáci csoportot és elkövetőt ösztönzött a történelem folyamán, akik a regény mintájára hajtották végre merényletüket. Ilyen volt többek között az 1980-as években az Order csoport által elkövetett bankrablássorozat és gyilkosságok, az 1992 és 1996 között az Aryan Republican Army (Árja Köztársasági Hadsereg) csoport által végrehajtott bankrablások és robbantásos merényletek, vagy épp a 168 halálos áldozatot követelő 1995-ös, Oklahoma Cityben történt robbantásos merénylet.

[28] A Magyar Nemzeti Arcvonal és a Magyarok Nyilai Nemzeti Felszabadító Hadsereg az inaktivitásuk és megszűnésük miatt nem kerültek feltüntetésre ebben a kategóriában. A publikáció a napjainkban aktív mozgalmakra helyezi a hangsúlyt.

[29] Turner Diaries.

A *Turner naplók* mellett napjaink legnépszerűbb szélsőjobboldali terrorista könyve a *Siege,* amelynek életre hívása James Mason nevéhez fűződik, és az általa terjesztett ideológia az egyik legmeghatározóbb a radikális szélsőjobboldal körében. James Mason 1966-ban, 14 évesen csatlakozott az Amerikai Náci Párthoz, majd tagja lett az egyik legnépszerűbb szélsőjobboldali szervezetnek, amelynek később a vezetőjévé vált. Ebben az időszakban havi rendszerességgel megjelenő hírleveleket kezdett írni, amelyekben szélsőséges gondolatait jelenítette meg. 1992-ben Mason 217 db hírlevelét adták ki könyv formájában, amely azóta többször megjelent és kiegészült az aktuális világeseményekre adott válaszlépésekkel. A jelenlegi *Siege* több mint 400 oldalas, és kötelező olvasmánynak számít a fehér felsőbbrendűséget hirdetők között, továbbá az eszme jelen van az interneten is, ahol mémek formájában terjed. Az ideológia azt a gondolatot közvetíti, hogy a fehér faj ellehetetlenítéséért a zsidók a felelősek, elutasítják a demokráciát, és nem tudnak elképzelni békés politikai megoldásokat, kizárólag a terrorizmus az az eszköz, amely elfogadható. Szerintük a nácizmus a legmagasabb igazság, amelyben a fehérek uralkodnak a többi faj felett. A könyv a vezető nélküli, sejtstrukturált merényleteket és a polgárháborút támogatja, és ösztönzi a követőket, hogy tegyenek meg mindent a társadalmi összeomlás bekövetkezéséért.

A fent említett két szélsőjobboldali írás és a radikális ideológia sok emberhez eljutott, több csoportot és merénylőt segített abban, hogy tettüket megtervezzék, és hatékonyan véghez vigyék, annak ellenére is, hogy a korábbi évtizedekben sokkal lassabban terjedtek az eszmék és a propagandaanyagok is. Napjainkban az internet felgyorsította a radikalizációs folyamatokat, sokkal gyorsabban, könnyebben jut el az információ a célcsoportokhoz, így a szélsőséges gondolkodásmód is hatékonyabban terjed. Ha Magyarország jelenlegi helyzetét vizsgáljuk, elmondhatjuk, hogy a hazai szélsőséges mozgalmak közül – a fenti tendenciának köszönhetően – nagyobb eséllyel kerülhetnek ki olyan személyek, akik a radikalizáció miatt terrorcselekmény elkövetésére lehetnek alkalmasak.

Ezen a ponton kell beszélnünk a harmadik kategóriáról, a szélsőjobboldali magányos elkövetőkről. Ezek a személyek jelenleg a legnagyobb kihívást jelentik a hatóságok számára Magyarországon és nemzetközi szinten egyaránt, ugyanis tevékenységük, radikalizációjuk legtöbbször rejtve marad, támadásaikat egyedül készítik elő, és önállóan hajtják végre, a felkészülés során bármikor elállhatnak tervüktől, ugyanis nem részei egy parancsuralmi rendszernek vagy hierarchiának. Jellemzően nem tartoznak egyetlen mozgalomhoz sem, de a szellemi táplálékukat rendszerint az ilyen csoportokból merítik, és a fent említett radikális ideológia terjedése és a világháló segíti őket abban, hogy kellő ismeretet szerezzenek ahhoz,

hogy előkészítsenek egy esetleges támadást az általuk gyűlölt kisebbség, nemzet vagy személy ellen.

Az elmúlt évek szélsőjobboldali terrortámadásainak elemzése során arra a következtetésre lehetett jutni, hogy az elkövetők rendszerint mentális problémával küzdöttek. Ez nem feltétlenül jelentette azt, hogy orvosi vagy gyógyszeres kezelésben részesültek, azonban a legtöbb esetben előfordult, hogy egy megromlott családi háttér, iskolai kirekesztés vagy a megfelelő szociális tulajdonságok elmaradása miatt kezdődött el a radikalizáció.

A merénylők magányos és zárkózott személyiségjegyei miatt környezetüknek sem tűnt fel az életükben és viselkedésükben bekövetkezett jelentős változás, így az illetékes hatóságoknak történő jelzés is rendszerint elmaradt. Jellemző volt továbbá, hogy ezek a személyek az online térben teljesedtek ki, ott találtak rá azokra a személyiségjegyekre, gondolatmenetekre, ideológiákra, amelyeket azt követően önmagukkal azonosítottak. Az algoritmusoknak köszönhetően egyre több hasonló tartalmú bejegyzés és weboldal találta meg őket, mígnem gondolkodásmódjukban már olyan mértékű lett a változás, ami nemzetbiztonsági és terrorkockázatot hordozott magában. Folyamatosan ismerkedtek a korábbi terrortámadások elkövetőivel, azok ideológiájával, akik később mint példaképek jelentek meg életükben, továbbá egyre nagyobb érdeklődést mutattak a lőfegyverek, bombák és egyéb harcászati stratégiák iránt.[30]

Az előbbiekben felsorolt sajátosságok miatt a szélsőjobboldali magányos elkövetők felderítése az egyik legnehezebb feladat a hatóságok számára annak ellenére is, hogy az extremizmussal valamennyi hatóság foglalkozik, még ha érintőlegesen is. Fontos megemlíteni, hogy az ilyen bűncselekményeket tervező személyek detektálásában nagy szerep hárul a társadalomra is, ugyanis míg a hatóságok előtt hatékonyabban konspirálhatnak, egy lakóközösségben, iskolában vagy egy munkahelyen sokkal nehezebben maradnak rejtve ezek a radikalizációs lépcsőfokok. A modern társadalmi jelzőrendszerek azonban csak akkor működhetnek megfelelően, ha minden szektor, szakterület képviselteti magát, és hozzátesz a rendszer egészéhez.[31]

Összességében elmondható, hogy minden jel arra mutat, hogy az előttünk álló években sem számolhatunk azzal, hogy a szélsőjobboldali ideológia terjedése csökkenő tendenciát mutasson, akár Magyarországon, akár külföldön. A magányos elkövetők radikalizálódásának mértékét, az elkövetés trendjét a dolog természeténél fogva nehéz megjósolni. Hazánkban is számolnunk kell azokkal a potenciális magányos elkövetőkkel, akik személyes frusztrációktól vagy a környezetükben

[30] Bouhana et al. 2018.
[31] Rémai 2020.

élőkkel szemben érzett sértettségüktől vezérelve rajtuk vagy idegeneken akarnak bosszút állni.[32]

KÖVETKEZTETÉSEK

A 20. század elején a hungarista ideológia volt az, ami megkülönböztette a magyarországi szélsőjobboldali csoportokat a külföldi mozgalmaktól, annak ellenére is, hogy a náci eszmerendszer is megtalálható volt, és jelenleg is detektálható hazánkban, azonban jóval alacsonyabb számú követővel. Fontos hozzátenni, hogy minden ország szélsőséges alakulatai – még ha kismértékben is – különböznek egymástól, például a történelmi múlt, a kultúra és a környezet miatt. A magyar hungarizmus a történelem során folyamatosan változott és alkalmazkodott az aktuális politikai, társadalmi és gazdasági viszonyokhoz, majd a rendszerváltás időszakában felmorzsolódott, és a helyébe a revizionista és ultranacionalista eszmerendszer lépett, amely magába olvasztotta a hungarista ideológia legmeghatározóbb elemeit, így a magyar szélsőjobboldali közösségek többsége jelenleg is egy sajátos, magyar, keresztény, revizionista gondolkodásmóddal rendelkezik, amelynek eszmerendszere nem összeegyeztethető a külföldön népszerű terroristaalapú ideológiával. Magyarország tekintetében – a szélsőjobboldali halmazon belül is – a legnagyobb terrorkockázatot a magányos elkövetők jelentik, akiknek azonosítása az egyik legnehezebb feladat a hatóságok számára. A szélsőjobboldali megnyilvánulások, propagandák napjainkban leginkább online formában terjednek. Tekintettel a globalizált világra, az ifjúság különös fogékonyságára a technikai innovációk iránt, valamint hogy a tizenéves korosztály számára meghatározó az online jelenlét,[33] a radikalizáció szempontjából a most felnövő generáció kiemelten veszélyeztetett célcsoportként értékelhető hazánkban is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bouhana, Noémie et al. (2018): Background and Preparatory of Right-Wing Extremist Lone Actors. *Perspectives on Terrorism,* 12(6), 150–163.

Gergely Jenő (1994): *Prohászka Ottokár, „a napbaöltözött ember”*. Budapest: Gondolat.

Hahner Péter (2019): A nemzeti állam és nacionalizmus. *szekhelyek.szek-helyek.ro,* 2019. október 9. Online: https://web.archive.org/web/20210122094559/https://szekhelyek.szek-helyek.ro/index.

[32] Hankiss et al. 2019.

[33] Pew Research Center 2024.

php/cimlap/13391-a-nemzeti-allam-es-a-nacionalizmus?tmpl=component&print=1&layout=-default&page=

Hankiss Ágnes et al. (2019): *A radikalizálódás és a terrorfenyegetettség társadalmi jelzőrendszerének kialakítása.* Tervezet.

Harmat Árpád Péter (2015): A magyar szélsőjobb története. *tortenelemcikkek.hu,* 2015. február 20. Online: http://tortenelemcikkek.hu/node/302

Krekó Péter – Juhász Attila – Molnár Csaba (2011): A szélsőjobboldal iránti társadalmi kereslet növekedése Magyarországon. *Politikatudományi Szemle,* 20(2), 53–79.

Paksa Rudolf (2010): Jobboldali radikalizmus a Horthy-korszak első éveiben. *Rubicon,* 20(4–5), 116–124.

Paksa Rudolf (2012): *A magyar szélsőjobboldal története.* Budapest: Jaffa.

Rémai Dániel (2020): A társadalmi jelzőrendszerek szerepe a radikalizáció korai felismerésében. *Arc és Álarc,* 4(1), 185–218.

Egyéb forrás

Pew Research Center (2024): *Social Media Fact Sheet.* Online: https://www.pewresearch.org/internet/fact-sheet/social-media/?menuItem=81867c91-92ad-45b8-a964-a2a894f873ef

Papp Marcell

A SZÉLSŐJOBBOLDALI MANIFESZTÓK ÉS HATÁSAIK[1]

A tanulmány célja a 2011 és 2022 között nyilvánosságra került, legnagyobb súllyal rendelkező szélsőjobboldali manifesztók (kiáltványok) bemutatása és vizsgálata. Három különböző példán keresztül nyerhetünk közelebbi betekintést a szélsőjobboldali magányos elkövetők ideológiájába. Alanyaik Anders Behring Breivik, Brenton Harrison Tarrant és végül a 2022-es buffalói merénylet elkövetője, Payton S. Gendron. A tanulmány célja az alábbi kérdésekre való rávezetés, miszerint milyen (közös) ideológiai alapjai vannak a szélsőjobboldali magányos elkövetőknek? A megjelent manifesztók milyen céllal jöttek létre a különböző személyeknél, mennyire erős a másolási faktor, és milyen hatása volt ezen manifesztóknak a későbbi magányos elkövetőkre? Valamifajta tendencia, „modus operandi"[2] része-e a manifesztó? A kérdésekre való válaszadás komoly szakmai feladat, a fejezet célja az elgondolkodtatás, valamint az összehasonlításokra való ösztönzés, és egyfajta „minta" felismerése, amely alapján esetlegesen jobban tudjuk értelmezni az adott elkövető szándékait, legyenek azok önálló megfogalmazások, vagy sok esetben kirívó másolások.

A manifesztókészítés már szinte mint modus operandi szerepel a szélsőjobboldali magányos elkövetőknél. Meg kell vizsgálni, mekkora az egyezés a különböző kiválasztott személyek között, valamint hogy ezen manifesztók célja-e a további elkövetésekre való buzdítás, avagy ezen kiáltványok csak az elkövetők saját propagandájának egyfajta marketingje. Esetlegesen mindkettő. Fejezetem során sokszor fogok támaszkodni diplomamunkámra, amelynek címe *A terrorelhárítás aktuális kihívásai – Online radikalizáció, különös tekintettel a szélsőjobboldali magányos elkövetők radikalizálódására,* amelyben ugyancsak elemeztem különböző elkövetők kiáltványait. Elkerülhetetlen az online térre való kitérés az egyes alrészekben, hiszen mindezen manifesztók online láttak először napvilágot, valamint a különböző internetes platformokon, fórumokon terjedtek futótűzként. Ezen írások értelmezése szinte lehetetlen egyfajta réteg internetcsoportok, chatfórumok, mémek és különleges kifejezések ismerete nélkül, de a cél nem is a kutatói szintű ismertetés, hanem

[1] A TKP2021-NVA-18 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

[2] Modus operandi: eljárási mód, munkamódszer.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_22

egyfajta felhasználóbarát betekintés, amely mégis jól tükrözi ezen manifesztók jellegét, értelmét és ideológiáját.

ANDERS BEHRING BREIVIK – A MERÉNYLET IDŐPONTJA: 2011. JÚLIUS 22.

Az első alany Anders Behring Breivik, aki 2011. július 22-én követett el merényletet manifesztóposztolás, pokolgéprobbantás, majd tömeges lövöldözés kombinációjával, valamint mint azt már tudjuk, az élő közvetítésre is tett próbálkozásokat, de technikai okokból ez nem volt számára kivitelezhető. A szakemberek őt tartják a manifesztóposztolási hullám előfutárának. Teljes bemutatása túlmutat a tanulmány keretein, mivel megközelíti az 1600 oldalt (1521 oldal).[3] Így a fejezet lényege az ideológiai keretek ismertetése, rávilágítani a szerzők által megfogalmazott esetleges célokra, amelyek a kiáltványok elkészítéséhez vezettek, valamint megnézni, hogyan kapcsolják össze szerzeményüket későbbi tetteikkel. Breivik manifesztója azért is érdekes, mivel hosszúságából adódóan nemcsak az ideológiai nézeteit ismerteti, hanem támadási stratégiáit, fegyverszerzési módszereit, és szinte teljes levezetését is tartalmazza az eltervezett merényletének.

Morálisan kiváló kérdés, hogy a manifesztók interneten való megtalálhatósága (legális módokon természetesen) vajon kívánatos-e. Az egyik oldalról az olyan kutatásokat, mint ezen kötet is, segíti és javadalmaztatja, másfelől potenciális biztonsági kihívásként is értelmezhető, ha egy nemkívánatos személy birtokába kerül. Ha Breivik „marketingműveletként"[4] fogalmazta meg támadását, mi volt a termék, amelyet árult? Röviden, az „ideológia" volt az a „termék", amelyet Breivik „el akart adni az európai népeknek".[5]

Breivik manifesztója, amely a 2083 – Az Európai Függetlenségi Nyilatkozat címet viseli (2083 – A European Declaration of Independence), hibrid ideológián nyugszik, és a Bécsi Gondolati Iskolán alapszik, amelynek gondolkodási arculata a multikulturalizmus és az iszlámmal szembeni ellenállás.[6] A 2083 a bécsi csata (1683) 400. évfordulójára utal, amely az Oszmán Birodalom döntő veresége és az iszlám bukása volt Európában. A Bécsi Iskola a kulturális konzervativizmus (antimultikulturalizmus) körül forog, és ellenzi az iszlamizációt, az „Eurarábia-projektet" és a frankfurti iskolát (neomarxizmus, kulturális marxizmus; multikulturalizmus, de

[3] BREIVIK 2011: 1276.
[4] BREIVIK 2011: 1270.
[5] MACKLIN–BJØRGO 2021: 20.
[6] RANSTORP 2013: 89.

a rasszizmust és a tekintélyellenes ideológiákat is elutasítja, mint a náci ideológiát, Izrael-párti, és a nem muszlim kisebbségek védelmét szolgálja a muszlim országokban, és a kereszténység kulturális dimenzióinak önjelölt védelmezője). Breivik ezeket a szempontokat egyesíti az internetről másolt tényekkel és érvekkel.[7] A manifesztóban Breivik egy olyan csatát képzelt el, amely 2083-ban csúcsosodna ki,[8] és három szakaszban vívnák meg: az elsőt kis terrorista csapásokkal hajtanák végre; a második a gerillaharc vonulatait jellemezné; a harmadik szakasz pedig egy nagyszabású európai polgárháború lenne, amely Európa politikai és katonai ellenőrzését, az árulók likvidálását és a muszlimok deportálását eredményezné.[9] Amellett, hogy betekintést nyújtott önképébe és támadásai stratégiai indokaiba, Breivik manifesztójában más terroristának kívánkozó egyéneknek akarta biztosítani „a folyamatban lévő nyugat-európai kulturális háború megnyeréséhez szükséges eszközöket".[10]

Breivik kiáltványa feltűnő hasonlóságot mutatott a szélsőségesség más formáival, amelyek apokaliptikus világnézettel bírnak, ideértve a mártíromságot, az egyéni kozmikus csatát, a történelmet mint az események folyamatos láncolatát, valamint a forradalmi erők buzdítására fellángoló szimbolikus csapást. Bizonyos tekintetben ezek közül sok hasonló volt az al-Káida által megfogalmazottakhoz: mártíromság; terror kézikönyve; fegyverszünet vagy hudna; és a „sokk és félelem" kampányok pszichológiai hatása. Saját bevallása szerint Breivik furcsán csodálta az al-Káida hadműveleti mesterségét, és elleste az interneten található legsokkolóbb taktikáikat.[11] Breivik manifesztója és világnézete szoros ideológiai rokonságot mutatott a „counter-jihad" (ellendzsihád) mozgalommal, amely egy határozottan muszlimellenes internet- és blogalapú mozgalom, valamint az Angol Védelmi Liga (English Defence League) és az Európai Védelmi Liga (European Defence League) más társult csoportjaival. Øyvind Strømmen a *Det Mørke Nettet* című könyvét összegezve Magnus Ranstorp amellett érvel, hogy alapvetően fontos megérteni az interneten virágzó dzsihádellenes mozgalmak különösen veszélyes mozzanatait. Ezek a csevegőfórumok és speciális oldalak, mint például a „Bécs kapuja" és a Document.no, folyamatosan táplálták Breiviket a bevándorlóellenes, iszlamofób és idegengyűlölő érvek állandó folyamával, és készen kapott, adaptált dzsihádellenes ideológiai keretet biztosítottak számára.[12]

7 Breivik 2011.
8 Breivik 2011: 1276.
9 Ranstorp 2013: 88.
10 Sandberg 2013: 80.
11 Ranstorp 2013: 89.
12 Ranstorp 2013.

Breivik magányos harcosnak vagy mártírnak látta magát. Végső soron az internet döntő szerepet játszott ennek a „Breiviknek" a létrehozásában, az egyedi pszichológiai és személyes vonások megerősítésében, valamint visszhangkamraként[13] is megjelenik az internet, ahol ideológiáját más, hasonló gondolkodású szélsőségesekkel formálta és cserélte, akik hasonlóképpen az anonimitás leple alatt tevékenykedtek. Breivik magát „kulturális konzervatívnak", ellenségeit pedig „kulturális marxistáknak" titulálta,[14] akik nem voltak mások, mint a média és azon politikai intézmények, amelyek az ő meggyőződése és ideológiája szerint felelősek a multikulturalizmus, a bevándorlási politika és az e kérdések körüli vita elhallgattatásának szervezéséért. Breivik írásában arra utal, hogy célba kell venni őket, mivel támogatják és elősegítik azon politikákat, amelyek a muszlim hatalomátvételt fogják eredményezni a Nyugaton.[15] E cél érdekében három kategóriába sorolt kivégzési listát írt. Az A listán Norvégia és más országok magas rangú politikusai, valamint nagy médiumok szerkesztői és újságírói szerepeltek. A B és a C listán lényegében a legtöbb egyéb szervezet szerepelt, kivéve a jobboldali populista politikai pártokat.[16] Breivik úgy vélte, hogy „bátor tettei" azt mutatják „az embereknek", hogy „a hatalmasok sebezhetők", remélve, hogy erőszakos cselekményei „csodálatot és tiszteletet keltenek".[17]

A manifesztóban Breivik megtervezett egy különleges egyenruhát, speciális jelvényeket és egy részletesen kidolgozott érdemrendszert, hogy kitüntesse azokat, akik az ellenség különböző (az előző bekezdésben részletezett) kategóriáiban hajtottak végre kivégzéseket. Az alapegyenruha, amelyben Breivik az irományában is látható, egy interneten vásárolt amerikai tengerészgyalogsági kabát volt, amelyet az Egyesült Államok korábbi háborús hadjáratainak emlékei, díszei és a Templomos Lovagrend (Knights Templar) öt kitüntetése díszített. A karján egy különlegesen megalkotott embléma látható, amely egy koponyát ábrázol a Templomos Rend pecsétjeivel. Ezen „kitüntetés" a *Justiciar Knight* (kb. az Igazságügy Lovagja) nevet viseli.[18] Breivik sokszor hívja magát manifesztójában Justiciar Knightnak. Ez egy kitüntetés a hajdani Templomos Rendből, amelynek ő nagy megszállottja volt, manifesztója végén, aláírásában is szerepel ezen titulus: „Sincere regards, Andrew Breivik. Justiciar Knight Commander. Knights Templar Europe. Knights Templar Norway". (Üdvözlettel: Anders Breivik. Igazságügy Lovag Parancsnok, Európai

[13] Mølmen–Ravndal 2023.
[14] Breivik 2011: 1274.
[15] Breivik 2011: 1276.
[16] Ranstorp 2013: 90.
[17] Breivik 2011: 1276.
[18] Ranstorp 2013: 89.

Templomos Lovagok, Norvégiai Templomos Lovagok)"[19] Breivik megtervezte az ideális templomos lovag egyenruhát, amely a keresztes háborúkban viselt lovagi páncélok, valamint az Assassin's Creed PC-játékban található ruhák kombinációja volt. Nagy részeket szánt a manifesztóban az öltözködésnek, a magatartási kódexnek és még annak is, hogy milyennek kell lennie egy *„Justiciar Knight"* sírkövének. A kiáltvány jelentős része sok szempontból egy olyan fantáziavilág létrehozása volt, amelyet Breivik víziója hozott létre és irányított. Nem meglepő tehát, hogy Breivik jelentős időt, átlagosan 7 órát töltött a World of Warcraft online szerepjátékkal, sőt a 2010. karácsonyi időszakban, a támadást megelőzően a források szerint napi 17 órát töltött a képernyő előtt ezen játék „megszállottjaként".[20]

Breivik a manifesztóban ugyanakkor megszállottja az életútjának és karrierje során elért eredményei felnagyításának, beleértve a sikeres pénzpiaci ügyleteket, amelyek hatalmas összegeket jövedelmeztek számára. Ezekből is kiolvasható narcisztikus személyisége, amely mozgatórugója volt stratégiájának, valamint az empátia általános hiánya lehetővé tette számára, hogy ezen embertelen cselekedeteket véghez vigye.[21] A valóság azonban más volt, Breivik vállalkozása csődbe ment – Breivik E-Commerce Group néven céget hozott létre, amelyben mintegy 5000 hamis diplomát adott el egy indonéz hamisító segítségével. Ez az üzleti vállalkozás 2006-ig tartott, és hatmillió norvég koronát termelt, amelyet adómentesen utalt át rejtett offshore számlákra Antigua és Barbudába, a Bahamákra és különböző balti államokba. Mivel ettől az időszaktól kezdve otthon élt édesanyjával, ez a diplomacsalási vállalkozás külföldi utakat (2002 óta 26 utazást) és terrorcselekményeinek előkészítését finanszírozta.[22]

Breivik önképe iránti rögeszméje és narcisztikus hajlamai nyilvánvalók voltak, olvasva a manifesztót, ahol túlzóan és fényűzően ábrázolta iskolai végzettségét, és azt állította, hogy több mint 15 ezer órányi önálló tanulást végzett,[23] ami két mesterdiplomának felel meg. Valójában azonban Breivik befejezte az iskolai tanulmányait a középiskola után, és nem volt egyetemi végzettsége. Úgy tűnik, Breivik kisebbrendűségi komplexustól szenvedett, ha oktatási eredményeiről volt szó. Életéről és felkészülési szakaszáról szóló naplójában a legtöbb esetben egyértelmű bizonyítékot mutat a grandiózus önképről mint Justicar Knight modellről, a ruházati stílusától egészen a karóramárka-választásáig. Kiáltványának ez a naplórészlete egy hidegrázós utazást tartalmaz egy terrorista és tömeggyilkos belső gondolataiba és

19 „Breivik manifesto" details chilling attack preparation, 2011.

20 Ranstorp 2013: 89.

21 Hemmingby–Bjørgo 2018: 170.

22 Ranstorp 2013: 90.

23 Breivik 2011: 1274.

annak fejlődésébe az idő múlásával. A manifesztó egy hosszú, számító öninterjúval zárul, egyfajta kérdezz-felelekkel minden elképzelhető oldalról, önmagával és ideológiájával kapcsolatban.[24] Ez a rész nehéz kérdéseket és olyan médiafogásokat is tartalmaz, amelyekre mint kiderült, ő számított. Az iromány egyik furcsa aspektusa, hogy Breivik egész oldalakat szentel egy atomerőmű megtámadásának ötletére és tervezésére, amelyet nagy valószínűséggel Csernobil inspirált.[25] Breivik nyílt forráskódú kutatásán keresztül szemlélteti, milyen könnyen lehet megtámadni ezeket a polgári atomerőműveket, hogy összeomlást idézzenek elő. Ezen kutatások egyszerűsége aggodalmakra adhat okot.

Végül a kötetre nézve a legrelevánsabb mondattal zárul Breivik manifesztója, amely így hangzik: „Remélhetőleg hozzá tudok majd járulni és inspirálni tudok majd másokat."[26] Bizonyosságot nyert ezáltal azon okfejtés, hogy ezen manifesztó nemcsak a saját gondolatok és cselekedetek dokumentálására, igazolására íródott, hanem azért, hogy a jövőbeli szélsőjobboldali magányos elkövetőknek legyen egy kézikönyve, hogy hogyan és miként kell végrehajtani a Breivikéhez hasonló tetteket.

BRENTON HARRISON TARRANT – A MERÉNYLET IDŐPONTJA: 2019. MÁRCIUS 15.

Míg Breivik úgy vélte, hogy írása egy megvalósítható, legitim és hatékony receptet vázolt fel azoknak, akik a nyomdokaiba akarnak lépni, a későbbiekben a szélsőjobboldali magányos elkövetőknél ez megosztónak bizonyult.[27] Mindazonáltal második alanyunk, aki manifesztót használt az erőszak bejelentésére, ahelyett, hogy csak annak utóhatásaiban vállalta volna a felelősséget, és kinyilvánított vágya volt, hogy videón rögzítse tettét (ami bár Breivik számára sikertelen volt), az ausztrál tömeggyilkos, Brenton Tarrant nyolc évvel később sokkal hatékonyabban használta fel a Breivik által megálmodott *modus operandi*t. Bár Tarrant Breivik manifesztóját használta „műveleti útmutatásért", sem ő,[28] sem más későbbi szélsőjobboldali magányos elkövető nem tudta utánozni a norvég terrorista bombatámadás és tömeges lövöldözés kombinációját, amely működési módjának kulcseleme volt.[29]

[24] Breivik 2011: 1276.
[25] Ranstorp 2013: 89.
[26] Ranstorp 2013: 1250–1276.
[27] Gondolva itt főleg a modus operandira, mint a tömeges lövöldözés és bombarobbantás kombinációjára.
[28] Tarrant megpróbálkozott bombák használatával is a támadása során, de nem járt sikerrel.
[29] Hemmingby–Bjørgo 2018: 29.

Március 14-én, egy nappal a támadás előtt közzétett egy 87 oldalas kiáltványt *The Great Replacement* (A nagy csere) címmel. Kiáltványában Tarrant „hétköznapi fehér emberként"[30] mutatkozott be, aki egy szegény munkáscsaládban nőtt fel.

Először is a kiáltvány a fajra, a bevándorlásra és a vallásra hivatkozik, és azt sugallja, hogy a fajok és civilizációk vélt összecsapása a legfontosabb mozgatóerő a mai szélsőjobboldal számára. Tarrant egy felhívással kezdte meg manifesztóját, miszerint: „A születési ráták, a születési ráták, a születési ráták."[31] Ezzel utalt a bevándorló közösségek magasabb születési arányára és annak fontosságára – ahogy ő fogalmazott – a nyugati fehér faj látszólagos visszaszorításában. Az ő írásában is különös hangsúlyt kap a faj, Európa, a politikai légkör és a terrorcselekmény önvédelemként és végső megoldásként való ábrázolása.[32] Írásában ugyancsak megtalálható a muszlim- és bevándorlóellenes ideológia, valamint a szélsőséges és erőszakos megoldások előnyben részesítése.

Manifesztójában megemlítette, hogy radikalizálódása teljes mértékben az interneten keresztül ment végbe, amelyet az egyetlen hiteles információforrásnak titulált. Meglátása szerint az internet tökéletes hely arra, hogy számos szélsőjobboldali gondolattal és írással találkozzon az ember, de rá a legnagyobb hatással Anders Breivik volt.[33] A manifesztó elemzése azt sugallja, hogy Tarrant alaposan megtervezte a támadást, és közel két évig vizsgálta annak különböző aspektusait. Továbbá három hónapig tartózkodott Christchurchben, hogy felkészüljön a konkrét támadásra.[34] Miután elkészült a manifesztója, Tarrant több internetes oldalra is feltöltötte, mint például a MediaFire, a ZippyShare, a Solidfiles és a Mega.nz (amely oldalak egy részét az ISIS is használta). Néhány héttel a támadás előtt kreált egy Twitter-fiókot, amelyen 63 rasszista tweetet tett közzé, és ilyen rövid idő alatt 218 követőt szerzett. Pár nappal a támadás előtt még fényképeket is feltöltött a fiókjába a fegyvereiről, lőszereiről és felszereléséről. A Facebookon, a Twitteren és az 8chanon különböző linkeket terjesztett szét, amelyekre való rákattintással a manifesztójára találunk. Percekkel a merénylete előtt ezen mondatokat posztolta: „Srácok, itt az ideje, hogy valami olyat posztoljak, aminek valódi súlya van. A behatolók ellen fogom végrehajtani ezt a támadást, és élőben fogom közvetíteni a Facebookról."[35]

[30] Tarrant 2019.
[31] Ware 2020.
[32] Ware 2020.
[33] Ganor 2020: 4.
[34] Karmon 2019.
[35] Idézi Ganor 2020: 12.

Itt érdemes kitérni Tarrant manifesztójának címére, amely egyben egy összeesküvés-elmélet is, a *The Great Replacement Theory.*[36] Ennek ismertetése ideológiai szempontból is fontos, és következő alanyunkat ezen manifesztó és összeesküvés-elmélet motiválta tette elkövetésére és saját verziója megírására. Tarrant és Gendron kiáltványában az egyik legelterjedtebb összeesküvés-elmélet a Nagy Helyettesítési/Nagy Csere-elmélet. A Great Replacement Theory az új-zélandi Christchurchben 2019. március 15-én, Tarrant által végrehajtott terrortámadást követően szabadult ki a réteg chatfórumokról, és került a nagy nyilvánosság elé. Azóta a Google Trendsben a „csereelmélet" folyamatosan jelen van a keresési előzmények között. A legtöbb keresés az Egyesült Királyságból, Írországból, az Egyesült Államokból, Új-Zélandról és Kanadából származik.[37]

De miről is szól az elmélet? A nagy helyettesítés elmélete szerint a „csere" folyamata kettős. Egyrészt a nem fehér emberek szándékosan fehér többségű országokba költöznek azzal a céllal, hogy ott saját etnikumuk népességét növeljék. Másrészt erőfeszítéseket tesznek a létező fehér faj „gyengítésére" a szexuális és nemi sokszínűség előmozdításával, amely eltántorítaná a fehéreket attól, hogy egy olyan családi struktúrában telepedjenek le, amely a gyermekvállalásra összpontosít.[38] Ez magában foglalja a fiatal fehér férfiak pornófüggővé tételét is, ami túlságosan elfoglalttá teszi őket ahhoz, hogy a családalapításon gondolkodjanak. A probléma és a biztonsági kihívás, amelyet a christchurchi támadás jelent, az, hogy bár nem ez az első terrortámadás, amelyet élőben közvetített az elkövető[39] (az élő közvetítést legalább 2016 óta használják),[40] de ezen támadás volt az, amely rendkívüli gyorsasággal szökött ki ezen szűk radikális körökből, és vált elérhetővé az átlagos, mainstream internetfelhasználók számára videó formájában a YouTube-on és a Facebookon keresztül. Ezen merénylet elemzése közben Thomas Elise megfigyelte, hogy az internetes kiáltványok és videók közzététele a szélsőjobboldali terrortámadások egyik fő jellemzőjévé vált, különösen ott, ahol az elkövető elsősorban online radikalizálódott.[41]

Tarrant arra buzdította az 8chan felhasználóit, hogy „mémek és shitpostok[42] megosztásával vegyék ki a részüket üzenete terjesztéséből".[43] A linkeket a Twitteren

[36] Nyersen fordíthatjuk akár „Nagy helyettesítési elmélet"-nek vagy „Nagy csere-elmélet"-nek.

[37] Abbas et al. 2022.

[38] Abbas et al. 2022.

[39] Angol kifejezéssel live-streameltek.

[40] Thomas 2020: 20.

[41] Thomas 2020: 21.

[42] Shitposting: olyasvalamit tesznek fel az internetre, ami nem különösebben vicces vagy érdekes, és nincs sok értelme vagy semmi köze a beszélgetéshez, különösen azért, hogy mások diskurzusát nehezítsék: *Shitpost.* Online: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/shitpost

[43] Idézi Thomas (2020:) 20.

is megosztotta. Tarrant úgy tervezte, hogy mind manifesztója, mind pedig vérfagyasztó videója elterjed az interneten, de nem a mainstream közönség körében, akik számára az általa megjelenített hivatkozások nem jelentenek semmit. A mémek, a poénok és a niche internetes kultúra megjelenése Tarrant kiáltványában és magában az élő közvetítésében szereplő hivatkozásokban (például a zeneválasztás[44] vagy egy adott YouTube-csatornára való feliratkozásra való felhívás) az olyan fórumokon, mint az 8chan és a 4chan, a felhasználók egy meghatározott, szűk körét kívánta megszólítani, nem kihagyva a hasonló ideológiával rendelkező csoportokat más, hagyományosabban és elterjedtebben használt médiákon, mint a Facebook. A manifesztó hangvétele is az ezeken a platformokon zajló diskurzust reprezentálja, a halálos szélsőségesség felvillanásai szarkazmusrétegekbe burkolódzva, a „shitposting" és a reakcióra való trollkodás. Aja Romano internetes újságíró remekül foglalta össze az internetes kultúra ezen rétegét egy Voxnak adott interjújában: „A mémek bevonásának végső célja a szolidaritás kimutatása a manifesztó elsődleges közönségével: a »bennfentesekkel«, akik értik, hogy míg a copypasta[45] vicc, addig a szélsőséges ideológiában semmi sem az. A kiáltványba beillesztett mémek[46] a szélsőséges társak lelkesedésének erősítésére szolgálnak, hogy még jobban egységesnek érezhessék magukat, mint olyan emberek, akik pontosan értik a referenciákat és azonosulnak a rasszista nézetekkel. Végső soron a mémek segítenek radikalizáló erővé alakítani magát a manifesztót."[47] Thomas Elise tanulmányában olvasható, hogy a christchurchi élő felvétel és a manifesztó jelentősége és veszélye nem kizárólag csak abban rejlik, hogy több mainstream internetfelhasználót elért, mint eddig talán bármely más ilyen szélsőjobboldali terrorista tartalom, hanem hogy az online szélsőséges közösségekben ismeretlen számú felhasználó sikeresen átváltott passzív fogyasztóból aktív propagandistává[48] – vagy még rosszabbá, mint azt a következő fejezetből olvashatjuk.

[44] A *Remove the Kebab* című szélsőséges szerb dalt hallgatta merénylete előtt, amely fegyverbe hívja az embereket a törökök ellen. Ganor 2020: 11.

[45] A copypasta kifejezés olyan szövegtömbre utal, amelyet az egyének többször másolnak és illesztenek be különböző online fórumokon és közösségi oldalakon. Gyakran felváltva használják a „másolás és beillesztés" kifejezéssel. *Copypasta*. Online: https://www.dictionary.com/e/slang/copypasta/

[46] Olyan kép, videó, szövegrész stb., amely nagyon gyorsan terjed az internetfelhasználók között, gyakran apró változtatásokkal, amelyek humorossá teszik. *Meme*. Online: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/meme

[47] Aja Romano nyilatkozata. Stewart 2019.

[48] Thomas 2020: 21.

PAYTON S. GENDRON – A MERÉNYLET IDŐPONTJA: 2022. MÁJUS 14.

A buffalói és christchurchi írások felfedik, hogy a „Nagy Helyettesítés" narratíva egy veszélyesebb hiedelemre ösztönözhet, miszerint, hogy egy fenyegetett fehér nemzetet csak az ellenségei elleni erőszakkal lehet végső soron megmenteni.[49] A buffalói merénylő mémekkel teli kiáltványa szempontjából különösen fontos, hogy ismétlődő kiugrások voltak a „csereelmélet" képkeresésekben az interneten, és ezek a kiugrások 2020 végétől kezdődően egyre gyakoribbak lettek. Ezek a trendek különösen erősödtek a szélsőjobboldali webhelyeken és üzenetküldő platformokon. A Nagy Helyettesítő összeesküvés-elméletnek az elterjedtsége rávilágít arra, hogy annak ellenére, hogy a lövöldözés célpontja a fekete közösség volt, az elkövető motivációit leíró manifesztó első 57 oldalának nagy része az antiszemitizmusra összpontosít,[50] a többi oldalon a támadási tervek szerepelnek. Tahir Abbas szövegelemzésnek vetve alá a manifesztót, megállapította, hogy a buffalói merénylő antiszemita háborgásai a kiáltványban sokkal inkább relevánsak, mint konkrétan a fekete közösségre való összpontosítás. Egy 0-tól 1-ig skálázott relevancia-pontszámot használva, ahol a magasabb pontszámok nagyobb relevanciának felelnek meg a narratívában, a „zsidók" és a „melegek" érték el a legmagasabb pontszámot, 0,997 és 0,477, míg a „fekete ember" és a „fekete" szó 0,17 és 0,159.[51] Ez azért fontos, mivel elterjedt információ, hogy a merénylet kifejezetten a fekete közösséget célozta, ugyanakkor a manifesztó másra is enged következtetni. A fehérek felsőbbrendűségébe és a fehérek áldozattá válásába vetett egyidejű hit szükségessé teszi a helyettesítő erőfeszítés intelligens koordinátorának jelenlétébe vetett hitet is, amely szerepet gyakran a zsidó közösségnek tulajdonítanak. A Great Replacement-elmélet és Gendron szerint az összes fent leírt erőfeszítést a zsidó közösség irányítja, ami szerinte „igazi"[52] ellenséggé teszi őket.

A manifesztó fontos aspektusa a mémek gyakori jelenléte és használata. A buffalói lövöldözés ebben a tekintetben nem új jelenség, ahogy azt a szélsőjobboldali elkövetőknél és támadásoknál is láthattuk. Például a christchurchi merénylő a fegyverét mémekkel díszítette,[53] valamint a PewDiePie mémre hivatkozott.[54] A mémek az erőszakos incel kultúrához is kapcsolódnak, ahogy Ashley Mattheis kiemelte.[55]

[49] Feola 2022.
[50] Abbas et al. 2022.
[51] Abbas et al. 2022.
[52] Abbas et al. 2022.
[53] Hemmingby–Bjørgo 2018: 29.
[54] Chokshi 2019.
[55] Mattheis 2019.

Gendron kiáltványa láthatóan több tucat mémet tartalmaz, amelyek széles körben elterjedtek az interneten, utalva a „Nagy Cserére" és más antiszemita és rasszista tartalomra. Ez a használat érdekes esete a memetikai replikációnak a magányos elkövetők között, akiknek nincs formális kapcsolatuk egymással, és így próbálnak egy közös transznacionális kulturális és politikai teret létrehozni.[56] Ebben az összefüggésben az internetes mémek cseréje különböző oldalakon, mint például a 4chan,[57] az 8chan,[58] a Reddit,[59] a Discord vagy a Twitch, lehetővé teszi, hogy az ideológiailag eltérő egyének egyetlen esernyőidentitás alá kerüljenek. Ezt a kollektív identitást egyfelől a modern kommunikációs lehetőségek mögött meghúzódó technológia, másrészt a közös ellenségtudat teszi lehetővé. Mint fentebb tárgyaltuk, a kiáltvány erősen kötődik a zsidó és fekete közösségekhez. Ez nem meglepő, mivel az antiszemitizmus és a polgárjogi mozgalmak elutasítása az egyébként heterogén csoportok egyetértési pontja, amelyek túlnyomórészt a szélsőjobboldalt alkotják az interneten.[60] A közös ellenségkép jelenléte is bizonyos, ami jól megfigyelhető a szélsőjobboldal által alkalmazott internetes mémeken, mint a Wojak arc, valamint a „boldog kereskedő" mémek. Ez elősegíti a csoportok közötti szolidaritást, valamint előmozdítja az együttműködést.

Az internetes mémek a humor, az aktuális popesztétika és gyakori vagy túlhasznált régi témák, vagy eszközök kombinációjából merítenek. Ez azért kiemelendő, mivel rávilágít arra, hogy a klasszikus neonáci és fehér felsőbbrendűség elveit és szimbolikáját hogyan frissítették a szélsőjobboldali online szféra számára. A humor használata lehetővé teszi az erőszak felhígítását, enyhítését, és elősegíti az ellentmondásos politikai üzenetek terjesztését a kevésbé szélsőséges vagy akár mainstream oldalak körében is, mivel ideológiai töltetüket némileg elfedi a vicces megjelenés és a poén. Megfigyelhetjük, hogy különösen a közösségi médiában az internetes mémeket a szélsőséges narratívák népszerűsítésére használják a popesztétika, a humor és az irónia mellett, ezzel csökkentve az azokhoz való hozzáférés akadályait. Az a tény, hogy Gendron manifesztóját széles körben terjesztették az interneten és a hagyományos médiában is, új hullámot vetít előre a memetikus reprodukciót tekintve, valamint hogy egy ilyen szélsőséges írás nemcsak a szélsőjobboldali zárt fórumokon tud körözni, hanem futótűzként tud elterjedni a gyanútlan általános lakosság és felhasználók körében is, aggodalomra adhat okot.

[56] Abbas et al. 2022.

[57] A 4chan teljesen névtelen, bármire használható fórumok sorozata. Dewey 2014.

[58] Egy szélsőséges üzenőfal, amelyet erőszakos diskurzusokhoz használtak platformként. Jelenleg 8kun néven fut. Wendling 2019.

[59] A Reddit olyan közösségek hálózata, ahol az emberek elmerülhetnek érdeklődési köreikben, hobbijaikban és szenvedélyeikben. Widman 2022.

[60] Abbas et al. 2022.

Mind a manifesztóban kifejtett összeesküvés-elméletekben, mind a benne foglalt mémekben megjelennek az erősen rasszista elemek, amelyek kulcselemei és akár előjelei is lehetnek a szélsőjobboldali erőszaknak. A kiáltvány erősen rasszista tartalma klasszikus, ezen nézetekkel kapcsolatos elméleteken alapul, amelyek szerint a Szubszaharai Afrikából/Fekete-Afrikából származó emberek alacsonyabb IQ-val rendelkeznek, és létezik egy zsidó elitből álló közösség, amely egymagában, titokban irányítja a világot a háttérből. Ennek a támadásnak a szembeötlő eleme a leegyszerűsítő, de nyilvánvaló fajosítás.[61] Kiolvasható egy olyan megközelítés is, miszerint a buffalói támadás helyszínét is azért így választotta meg az elkövető, mert magas az etnikai kisebbségi lakosság koncentrációja.[62] Ebben az esetben a fekete lakosság célba vétele értelmezhető, azonban annak hangsúlyozása, hogy a zsidó csoportok hogyan birtokolják a hatalmat, beleértve az afrikaiak Amerikába hozatalát, nem tisztázott.

A buffalói elkövető manifesztója egy fiatal fehér embert tükröz, aki úgy gondolja, hogy jövője veszélybe került mások puszta jelenléte miatt. Ezt az észlelt fenyegetést, amely a nem fehér bőrűek jelenlétével kapcsolatos, részben a technológiai platformok korlátozott intézkedései és szabályozása, de az oktatásban a kritikai gondolkodás tanításának elégtelensége és számos egyéb tényező is elősegítette, írja Abbas.[63] Más közelmúltbeli események, mint például a Black Lives Matter[64] tüntetései Amerikában (és az ez elleni tiltakozások) szintén ennek a történetnek a részét képezik. Az előző fejezetekben már tárgyalt, közelmúltbeli szélsőjobboldali manifesztókkal ellentétben ebben a kiáltványban észrevehető, hogy viszonylag kevés a muszlim- és iszlámellenes keretrendszer, vagy szélesebb körű bevándorlás- és kisebbségellenesség, amely annyira hangsúlyos volt a Breivik- (2011)[65] és Tarrant-féle (2018)[66] manifesztókban és támadásokban. Míg Sadiq Khan, London polgármestere és Tayyip Erdoğan, Törökország elnöke mindketten említésre kerülnek a „kiemelkedő ellenségek megölése" kategóriában,[67] addig az általános muszlim- vagy iszlámellenes retorika, amely dominált az előző két[68] írásban,[69] minimálisak ebben a kiáltványban. Megjegyzendő, hogy a születési arányszám[70] kezdeti megvitatásán túl gyakorlatilag semmilyen szó nem esik a nőkről vagy akár a feminizmusról.

61 Abbas et al. 2022.
62 Feola 2022.
63 Abbas et al. 2022.
64 *A Brief History of Civil Rights in the United States: The Black Lives Matter Movement* (2023).
65 Macklin–Bjørgo 2021: 19.
66 Ware 2020.
67 Abbas et al. 2022.
68 Breivik 2011: 1250–1276.
69 Tarrant 2019.
70 Ware 2020.

Általánosságban elmondható, hogy a kiáltvány nem foglalkozik annyira a fehér családszerkezeti komponens gyengülésével, amely a Nagy Helyettesítő-elmélet alkotóeleme.[71] Úgy tűnik, hogy ebben a kategóriában Gendron csak a transznemű emberekkel és a pornófüggőséggel foglalkozik, amelyeket problémaként tüntet fel a beillesztett mémek alapján. Az elkövető kifejezetten az LMBTQ-közösséget említi annak tisztázása érdekében, hogy nincs problémája a melegekkel, leszbikusokkal és biszexuálisokkal mindaddig, amíg „hűségesek".

BEFEJEZÉS

Ahogy a kutatók továbbra is hangsúlyozzák, és amint azt a christchurchi klaszter olyan élénken bebizonyította, a szélsőjobboldali magányos elkövető terroristák nagy valószínűséggel online kiszivárogtatják szándékukat, legalábbis valamilyen előrejelzést adnak tetteikről, mert nincsenek teljesen egyedül, az internetnek hála.[72] Ez nyilvánvaló lehetőségeket kínál a biztonsági erők számára, hogy azonosítsák azokat a személyeket, akik magas kockázatot jelentenek, de ezenfelül lehetőséget ad a terrorelhárító erőknek arra, hogy megértsék, hogyan készülhetnek fel a szélsőségesek egy támadásra, beleértve a feltételezett támadási módszereket, fegyverválasztást, célszemélyválasztást és a tervezést. Ez különösen igaz az olyan jelentős támadások nyomán, mint például az utøyai, christchurchi és buffalói események, ahol nagy esély van az utánozni kívánó, valamint az ihletett támadások hullámára, ahogyan azt Ganor meg is indokolta már többször idézett tanulmányában.[73] Ez egy egyedülálló időszak, amikor a magányos elkövetők „véletlenszerűsége"[74] valamelyest mérséklődik, legalábbis addig, amíg egy újabb egyedi példaszerű támadás nem történik, akkorra viszont fel kell készülni, és ismerni kell a mechanizmusokat, valamint azon sémákat, amelyeket jól kiolvashatunk ezen specifikus egyéneknél. Lekövethettük, hogy Breivik és Tarrant után a másolási és az inspirálódási faktor sokszorosára nőtt, értve itt a modus operandit, azaz a manifesztóposztolást, a merényletet és annak élő közvetítését. A szélsőjobboldali magányos elkövetők online radikalizálódása egy nagyon is valós és aktuális biztonsági kockázat, az internet pedig ebben kritikus szerepet játszik.

A christchurchi és a buffalói dokumentumok mind úgy írták le az erőszakot, mint a szunnyadó fehér többség felébresztésére való törekvést, amely felhívja a figyelmet a körülöttük zajló demográfiai háborúra. Ami még aggasztóbb, az ennek az erőszaknak

[71] Abbas et al. 2022.

[72] Bakker–Graaf 2011, hozzáférve a Marlatt 2019 összegzésben.

[73] Ganor 2020: 8.

[74] Ganor 2020.

a célja, amely arra ösztönözné a fehéreket, hogy szélesebb körű erőszakos akciókkal „visszavegyék" nemzetüket.[75] Példa erre Gendron, a Buffalo-dokumentum írója, aki nagyrészt plagizálta a christchurchi merénylő írásait, aki azt állította, hogy a cél „az, hogy felhívjam fehér társaim figyelmét a valós problémákra, amelyekkel a Nyugat szembesül, és további támadásokra ösztönözzek, amelyek végül elindítják a háborút, ami megmenti a nyugati világot [és] megmentik a fehér fajt".[76]

FELHASZNÁLT IRODALOM

Abbas, Tahir et al. (2022): *The Buffalo Attack – An Analysis of the Manifesto.* International Centre for Counter-Terrorism (ICCT). Online: https://icct.nl/publication/the-buffalo-attack-an-analysis-of-the-manifesto/

Bakker, Edwin – Graaf, Beatrice de (2011): Preventing Lone Wolf Terrorism: Some CT Approaches Addressed. *Perspectives on Terrorism,* 5(5–6), 43–50.

Breivik, Anders Behring (2011): *A European Declaration of Independence 2083.* 1276. Online: https://archive.org/details/2083-a-european-declaration-of-independence

„Breivik manifesto" details chilling attack preparation (2011). *BBC News,* 2011. július 24. Online: https://www.bbc.com/news/world-europe-14267007

Chokshi, Niraj (2019): PewDiePie Put in Spotlight After New Zealand Shooting. *The New York Times,* 2019. március 15. Online: https://www.nytimes.com/2019/03/15/technology/pewdiepie-new-zealand-shooting.html

Dewey, Caitlin (2014): Absolutely everything you need to know to understand 4chan, the Internet's own bogeyman. *The Washington Post,* 2014. szeptember 25. Online: https://www.washingtonpost.com/news/the-intersect/wp/2014/09/25/absolutely-everything-you-need-to-know-to-understand-4chan-the-internets-own-bogeyman/

Feola, Michael (2022): How „great replacement" theory led to the Buffalo mass shooting. *The Washington Post,* 2022. május 25. Online: https://www.washingtonpost.com/politics/2022/05/25/buffalo-race-war-invasion-violence/

Ganor, Boaz (2020): *Introduction.* In Ganor, Boaz: *„Terrorism is terrorism" – The Christchurch terror attack from an Israeli CT perspective.* Barton: Australian Strategic Policy Institute, 4. Online: http://www.jstor.org/stable/resrep25130.3

Hemmingby, Cato – Bjørgo, Tore (2018): Terrorist Target Selection: The Case of Anders Behring Breivik. *Perspectives on Terrorism,* 12(6), 164–176. Online: https://www.jstor.org/stable/26544650

Karmon, Ely (2019): *A Manifesto for Murder.* Online: https://www.ict.org.il/Article/2373/A_Manifesto_for_Murder#gsc.tab=0

Macklin, Graham – Bjørgo, Tore (2021): Breivik's Long Shadow? The Impact of the July 22, 2011 Attacks on the Modus Operandi of Extreme-right Lone Actor Terrorists. *Perspectives on Terrorism,* 15(3), 14–36. Online: https://www.jstor.org/stable/27030880

[75] Feola 2022.

[76] Tarrant 2019.

MARLATT, Greta E. (2019): *Lone Wolf Terrorism – A Brief Bibliography.* Monterey: Homeland Security Digital Library.

MATTHEIS, Ashley: *Manifesto memes: the radical right's new dangerous visual rhetorics* https://www.radicalrightanalysis.com/2019/09/18/manifesto-memes-the-radical-rights-new-dangerous-visual-rhetorics/

MØLMEN, Guri Nordtorp – RAVNDAL, Jacob Aasland (2023): Mechanisms of online radicalisation: how the internet affects the radicalisation of extreme-right lone actor terrorists. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression,* 15(4), 463–487. Online: https://doi.org/10.1080/19434472.2021.1993302

RANSTORP, Magnus (2013): „Lone Wolf Terrorism". The Case of Anders Breivik. *Sicherheit Und Frieden (S+F) / Security and Peace,* 31(2), 87–92. Online: https://doi.org/10.5771/0175-274x-2013-2-87

SANDBERG, Sveinung (2013): Are self-narratives strategic or determined, unified of fragmented? Reading Breivik's Manifesto in light of narrative criminology. *Acta Sociologica,* 56(1), 69–83. Online: https://doi.org/10.1177/0001699312466179

STEWART, Emily (2019): 8chan, a nexus of radicalization, explained. *Vox,* 2019. május 3. Online: https://www.vox.com/recode/2019/5/3/18527214/8chan-walmart-el-paso-shooting-cloudflare-white-nationalism

TARRANT, Brenton Herris (2019): *The Great Replacement.* Online: https://web.archive.org/web/20210510021256/https://img-prod.ilfoglio.it/userUpload/The_Great_Replacement-convertito.pdf

THOMAS, Elise (2020): *Manifestos memetic mobalisation and the chan boards in the Christchurch shooting.* In KFIR, Isaac – COYNE, John (szerk.): *Counterterrorism Yearbook 2020.* Barton: Australian Strategic Policy Institute, 19–22. Online: http://www.jstor.org/stable/resrep25133.7

WARE, Jacob (2020): Testament to Murder: The ViolentFar-Right's Increasing Use of Terrorist Manifestos. *ICCT Policy Brief,* (március). Online: https://www.icct.nl/sites/default/files/import/publication/Jaocb-Ware-Terrorist-Manifestos2.pdf https://www.icct.nl/sites/default/files/import/publication/Jaocb-Ware-Terrorist-Manifestos2.pdf

Wendling, Mike (2019): What is 8chan? *BBC,* 2019. augusztus 5. Online: https://www.bbc.com/news/blogs-trending-49233767

WIDMAN, Jake (2022): What is Reddit? *digitaltrends.com,* 2022. december 28. Online: https://www.digitaltrends.com/web/what-is-reddit/

Egyéb forrás

A Brief History of Civil Rights in the United States: The Black Lives Matter Movement (2023). Vernon E. Jordan Law Library. Online: https://library.law.howard.edu/civilrightshistory/BLM

Bács Zoltán György

SZÉLSŐBALOLDALI TERRORIZMUS

BEVEZETÉS

A 19. és 20. század politikai és társadalmi folyamatait a társadalmi, gazdasági és politikai erőviszonyok történelmi dinamikájára épülő és azokra visszaható forradalmak jelentősen befolyásolták. Ezek között a baloldali, marxista–leninista, trockista és maoista ideológiai alapokra épülő forradalmak sajátos szerepet játszottak. Az 1917-es oroszországi forradalom tapasztalataira és mintájára épülő forradalmi mozgalmak és politikai csoportok, továbbá pártok ideológiájának szerves részét képezte a forradalom exportjának elvi és gyakorlati megvalósítása, a marxista–leninista, bolsevik forradalom világméretekben való megvalósítása, terjesztése leginkább a szovjet ideológia alapján, erőszakos úton.[1] A 20. század második felében lezajlott és a napjainkra is hatással lévő társadalmi, gazdasági, politikai és ideológiai változások, közöttük is a leninizmus eszméje, beleértve a bolsevista államelméletet és gyakorlatot is, kudarcot vallottak.[2] Azok a csoportok, pártok és szervezetek, amelyek ezt az elméleti és gyakorlati utat követték, döntési kényszerbe kerültek.[3]

Jelen tanulmány célja bemutatni a lenini forradalomelmélet szélsőséges, erőszakos megvalósítását célul tűző csoportok, szervezetek és pártok tevékenységét az ideológiai és gyakorlati kudarchoz vezető folyamat során, valamint feltárni a baloldali, szélsőséges, erőszakos cselekmények ideológiai mozgatórugóit és anyagi-technikai hátterét.

A történelmi események bemutatása mellett a tanulmány képet ad a 21. század első évtizedeiben megjelent két szélsőbaloldali mozgalom, illetve párt, az antifa[4] és a Sziriza[5] kialakulásáról és tevékenységéről.

1 Cseprakov 1961.
2 Lenin 1977a.
3 Lenin 1962.
4 Antifasiszta Akció.
5 Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς: Radikális Baloldal Koalíciója.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_23

A tanulmány az alábbi hipotézisekre épül:

- A forradalomexport szovjet típusú ideológiájának és gyakorlatának bukása után az ezen az alapon működő szervezetek előtt két út állt:
  - konszolidáció és integráció a polgári demokratikus értékeket követő társadalmakba,
  - vagy az önfennmaradás érdekében piaci együttműködés, konvergencia a szervezett bűnözői szervezetekkel.
- A szélsőbaloldali terrorszervezetek befolyása abszolút paraméterek alapján megítélhetően csökkent. A szervezetek minden szempontból háttérbe szorultak, vagy meg is szűntek.
- A maoista szervezetek jobbára lokális célokat tűztek maguk elé, nem volt a lenini forradalomexporthoz hasonló világforradalmi indíttatásuk, ezért globális biztonságpolitikai jelentőségük szerényebb. Többen közülük a szervezett bűnözés fiókintézményei, partnerszervezetei lettek. Ilyen például a perui Fényes Ösvény (Sendero Luminoso, SL) és a szintén perui Túpac Amaru Forradalmi Mozgalom (Movimiento Revolucionario Tupac Amaru, MRT).
- Európában az 1990-es évek gyökeres társadalmi, politikai, gazdasági, védelmi, védelempolitikai változásai felszámolták a baloldali szélsőséges nézetek „példaképeit", eszmei-ideológiai bázisát, állami és szervezeti támogatást nyújtó bázisait. A 21. század harmadik évtizedére a baloldali klasszikus erőszaknak megszűnt a motivációja, perspektívája, és a görög Sziriza-koalíción kívül nincs is számottevő parlamenti politikai erő, amely támogatná. A baloldali ideológiával és frazeológiával takarózó szervezetek, a csoportok korábbi vezetői vagy tagjai vagy börtönben vannak, mint Ilich Ramírez Sánchez,[6] alias Carlos, vagy beolvadtak, mint Joschka Fischer[7] Németországban, vagy

[6] Ilich Ramírez Sánchez, alias Carlos, a Sakál életéről, tevékenységéről számos elemzés készült. A Magyarországot is érintő műveletekről Hankiss Ágnes 2017-ben megjelent *Terrorista hálózatok. A C–79-es dosszié* című tanulmányában lehet bővebben olvasni (Hankiss 2017).

[7] Az 1948-ban Németországban született Joseph Martin Fischer életpályája nem mindennapi. Szüleit Magyarországról 1946-ban telepítették ki. Joschka Fischer középiskolai tanulmányait abbahagyva dolgozni kezdett, majd az 1960-as évek második felében már aktív szerepet vállalt a német diákmozgalmakban, részt vett baloldali diákok által szervezett egyetemi rendezvényeken. Marx, Mao Ce-tung és Hegel műveit tanulmányozta, majd csatlakozott a Revolutionärer Kampf (Forradalmi Harc) csoporthoz. A Putzgruppe (Proletár Unió a Terrorért és Pusztításért) csoporttal együtt számos utcai verekedésben vett részt. Egy 1973-ban készült fényképen egy rendőrt ütlegel. (Évekkel később bocsánatot kért a rendőrtől.) Szoros barátság fűzte Daniel Cohn-Bendithez, az 1968. májusi franciaországi diáklázadások egyik ismert személyiségéhez, később európai parlamenti képviselőhöz, a zöldek mozgalmának vezető egyéniségéhez. Fischert 1971-ben Algériában lencsevégre kapták egy találkozón a Palesztin Felszabadítási

nincsenek már az élők sorában, mint Andreas Baader és Ulrike Meinhof[8] (szintén Németországban).

- A jelenkori baloldali radikalizálódás egyik gerjesztő tényezője a 2022. február 24-e, vagy az orosz–ukrán háború kitörése után kialakult gazdasági-politikai, energetikai és társadalmi krízishelyzet, amely szintén szerepet játszik a jobboldali radikalizálódásban is.

MITŐL BALOLDAL A BALOLDAL, MITŐL SZÉLSŐ A SZÉLSŐBAL?

Ha eltekintünk a brit parlamentarizmus sok szempontból idejétmúlt, történelmi hagyományainak felidézésétől, vagyis az egyes pártok elhelyezkedésétől a parlamenti ülésteremben, a kérdés tisztázásához más, politikai-társadalmi tényezőket kell megvizsgálnunk.

Az önmagukat különböző elnevezések alatt, de baloldaliként azonosító pártok és mozgalmak, amelyek politikai tevékenysége sem mond ellent önmeghatározásuknak,[9]

Szervezet (PFSZ) képviselőivel. Később az Opel gyárban helyezkedett el, ahol a kollégáit agitálta az eljövendő kommunista forradalomra felkészülés érdekében. Elbocsátása után, 1976 és 1981 között egy frankfurti könyvesboltban dolgozott. 1977-ben, miután a Rote Armee Fraktion (Vörös Hadsereg Frakció, RAF) terrortámadásokat hajtott végre Németországban és azon kívül, Fischer eljutott az erőszak elutasításáig, és egyre aktívabb részt vállalt a majdani zöldmozgalom megalapításában. 1981-ben a Hessen tartományi kormány kereskedelmi miniszterét egy olyan fegyverrel ölték meg, amelyet még 1973-ban egy amerikai katonai támaszpontról loptak el, és Fischer gépkocsijában szállították. A kocsit Fischer állítása szerint kölcsönadta egy ismerősének, aki azt fegyverszállításra használta. 1981 és 1985 között a Zöldek Pártját képviselte a Szövetségi Gyűlésben, majd hesseni környezetvédelmi miniszter lett. 1991 és 1994 között ismét betöltötte ezt a tisztséget. Németország újraegyesítésével kapcsolatban Fischer rendkívül negatív véleményt fogalmazott meg, gyakorlatilag elutasítva azt. Az 1998. szeptemberi választások után a Gerhard Schröder vezette szociáldemokratákból és zöldekből álló kormány külügyminisztere lett 2005-ig. Ezt követően visszavonult az aktív politikai élettől.

8 Három másik társukkal együtt 1968-ban létrehozták a Rote Armee Fraktion (Vörös Hadsereg Frakció, RAF) nevű szélsőbaloldali terrorszervezetet, amely 1998-ig számos, nagy visszhangot kiváltó, emberrablást, politikai gyilkosságot és más terrorakciót hajtott végre Németország területén. A RAF-ot külföldről támogatta a Stazi, a keletnémet állambiztonsági szolgálat, valamint a palesztin szélsőséges szervezetek. A csoport első generációjának tagjait a német hatóságok 1974-re elfogták. A második generáció által a bebörtönzöttek kiszabadítására indított terrortámadások kudarccal végződtek, aminek hatására a börtönben lévők öngyilkosságot követtek el. A csoport feloszlását 1998-ban, hét évvel az utolsó igazolt támadás után jelentették be.

9 Ilyen, a név és a tevékenység ellentmondását tükröző párt volt a Nemzeti Szocialista Német Munkáspárt (NSDAP).

mindenkor az alkotmányos kereteken belül maradva jogkövető magatartást tanúsítanak, mind politikai dokumentumaikban, mind működésükben – ideértve a pénzügyeket is – a vonatkozó jogszabályokkal összhangban járnak el. Választási programjaikban az ország gazdasági és társadalmi haladása szempontjából fontos szempont a hazai és esetleg a külföldi, a középrétegekhez köthető befektetői körök bevonása, részvétele a fejlesztések finanszírozásában. A nagyobb fejlesztések pénzügyi hátterének biztosítása érdekében esetenként messze nem zárkóznak el a nagyobb külföldi pénzügyi központok, gazdasági-ipari vállalkozások érdekeltté tételétől sem. Általában pártolják az állam jelentősebb részvételét a gazdasági folyamatokban.[10] Ideológiai kötődésük alapján a polgári demokratikus értékrendet követő baloldali pártok leggyakrabban a szociáldemokrácia hagyományait ötvözik a saját országuk történelmi fejlődésének sajátosságaival.

Hol az eltérés?

A magyarázat szinte banális. Míg a marxista–leninista ideológusok a szovjet példa, a szentpétervári nagyipari munkásosztály idealizált és a valóságot felnagyítva bemutató szerepét tekintették minden szocialista-kommunista forradalom alapkövének,[11] Mao Ce-tung a vidéki parasztság valós tömegeiben látta a forradalom mozgatóerejét.[12]

A szélsőbaloldali forradalmi frazeológia a „társadalom legkisemmizettebb csoportjainak és rétegeinek" vezetéséről és érdekeik megvalósításáról messze nem jelentette, hogy ezek a rétegek ténylegesen szerepet is kaptak bármiféle forradalomban. A szélsőbaloldali mozgalmak és szervezetek – korábban a cári Oroszországban, és később az európai országokban is alkalmazott hagyományokat folytatva – rendkívül aktív, konspiratív tevékenységet folytattak. Jellemzőjük volt a sajátos szociális paranoia, amellyel a más társadalmi rétegekre tekintettek. Az értelmiség iránti ellenszenv azért is ellentmondásos, mert a szélsőbaloldali mozgalmak, szervezetek és pártok vezetőinek jelentős része épp az értelmiség köreiből került ki.

[10] Kovács–Tóth 1992.
[11] Lenin 1977b.
[12] Forgách 2017.

A kormányzati erők válasza a szélsőbaloldali tevékenységre

Azokban az országokban, ahol a szélsőbaloldali csoportok, szervezetek és pártok a legaktívabbak voltak, a rendvédelmi és nemzetbiztonsági szervek – hathatós külföldi, elsősorban amerikai támogatással – jelentős fejlesztéseket hajtottak végre. Ezek a fejlesztések kiterjedtek a kiképzési, a hírszerzési, a logisztikai és a műveleti, operatív együttműködésre. A rendvédelmi és nemzetbiztonsági struktúrák hatékonyságának növekedése tovább csökkentette a szélsőbaloldali csoportok, szervezetek és pártok illegális tevékenységének lehetőségeit, esetleges fegyveres, erőszakos cselekményeik sikerének valószínűségét. A politikai hatalom és a gazdasági erőforrások erőszakos megszerzésének perspektívája teljesen illuzórikussá vált, tevékenységük célja leginkább a túlélés és az esetleges számonkérés elkerülése volt. Több szervezet is a társadalommal való békekötést választotta, mint például a Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erők (Fuerzas Armadas Revolucionarias Colombianas, FARC), míg mások inkább a nemzetközi szervezett bűnözésben, annak segítésében vállaltak jelentős szerepet. Ilyen a perui Kommunista Párt által is támogatott Fényes Ösvény (Sendero Luminoso, SL).

A forradalmi terror néhány jellegzetessége

Politikatudományi alaptétel, hogy a 20. századi baloldali csoportok, mozgalmak és pártok eszmeiségére befolyást gyakoroltak a marxizmus-leninizmus, a trockizmus és a maoizmus elvi alapjai, valamint az azokhoz társított forradalmi gyakorlat. Ezek az eszmei alapok különböztették meg a forradalmi erőszakot mint a hatalom megszerzésének és *megtartásának* módszerét kizárólagos *vagy gyakori* eszközként kezelő és alkalmazni kész irányzatokat a demokratikus, parlamentáris rendszerek szabályai alapján működő, de ugyancsak baloldali szociáldemokráciától. A marxizmus-leninizmus, a trockizmus és a maoizmus alapján tevékenykedő szervezetek és mozgalmak még a hatalom esetleges megragadása után sem mondtak le a „forradalmi" erőszak alkalmazásáról, hanem azt mint a forradalmi hatalom állandó védelmét szolgáló eszközt folyamatosan alkalmazták. Ez lett a 20. századi forradalmi terror, a baloldali állami terrorizmus egyik jellegzetessége. A baloldali állami terrorizmusra kiváló példa Etiópia Mengisztu Hailé Mariam (1937–)[13] idején, Kambodzsa a vörös khmerek,

[13] A Derg junta legfőbb vezetője. A Derg (ge'ez nyelven: bizottság vagy tanács) egy kommunista katonai főtisztekből álló junta, amely 1974 és 1987 között irányította Etiópiát. Teljes, eredeti neve: Fegyveres Erők, Rendőrség és Tartományi Hadsereg Irányító Bizottsága. A Derg uralma az etióp polgárháború (1974–1991) legnagyobb részére kiterjedt. Ez idő alatt a hatalom megszerzéséért

Pol Pot és Ieng Sary[14] vezetése idején, illetve egy sor más ország is beletartozott és -tartozik ebbe a kategóriába.

A helyzet ennél bonyolultabb, ha megvizsgáljuk a „vörös terror" műveleti helyszíneit. Az országok egy részében a baloldali terror nem lépett túl az ország határain, más esetekben viszont – „a forradalom exportja" elv jegyében – segítette más országok szélsőbaloldali mozgalmait a hatalom megragadásában. Ilyen volt például Kuba esetében az úgynevezett „angolai kaland", amikor a kubai hadsereg reguláris erőinek egy része expedíciós erőként részt vállalt az Agostinho Neto[15] által vezetett Angolai Népi Felszabadítási Mozgalom (Movimento Popular de Libertação de Angola – MPLA) harcában, az angolai polgárháborúban. Az 1975-től kezdődő Carlota-művelet keretében, annak 1988-as lezárásáig több mint ötvenötezer kubai katona vett részt a szovjet orientációjú MPLA háborújában a nyugati támogatást élvező, Jonas Savimbi[16] vezette Angolai Teljes Nemzeti Függetlenség Uniója (União Nacional para a Independência Total de Angola – UNITA) ellen. Kuba ebben a háborúban tízezer embert veszített.[17]

KÉT SAJÁTOS, MAI ESET

Vajon a 21. század második évtizedében megjelenő antifa(siszta) csoportokat és mozgalmakat hova lehet sorolni? Milyen ideológiára támaszkodtak és támaszkodnak ezek a szervezett csoportok?[18]

és megtartásáért folytatott harcokban több tízezer embert végeztek ki vagy ítélet nélkül vetettek börtönbe.

14 Pol Pot (1925–1998) és Ieng Sary (1925–2013) a Kambodzsai Kommunista Párt társalapítói és vezetői. Nevükhöz fűződik az ország egyik legtöbb áldozattal járó népirtása, amelynek során 1975 és 1978 között az úgynevezett vörös khmerek a lakosság egynegyedét fizikailag megsemmisítették.

15 Agostinho Neto (1922–1979) orvos, 1962-től az Angolai Népi Felszabadítási Mozgalom (MPLA) alapítója, majd a függetlenség elnyerése után, 1975-től haláláig az ország első elnöke.

16 Jonas Savimbi (1934–2002) 1966-tól alapítója és vezetője az Angola függetlenségéért a portugál gyarmatosítók ellen harcoló egyik szervezetnek, a Nemzeti Szövetségnek Angola Teljes Függetlenségéért. A függetlenség kivívása után szembefordult a kommunista irányzatú MPLA-val. Az angolai polgárháború (1975–2002) évtizedei alatt több mint félmillió embert öltek meg. Savimbi a kormánycsapatokkal vívott ütközetben, 2002-ben vesztette életét.

17 A baloldali állami terrorizmus mellett létezett és létezik a jobboldali állami terrorizmus is. Ennek egyik legékesszólóbb és leghírhedtebb példája az Augusto Pinochet tábornok vezette katonai junta időszaka volt Chilében 1973 és 1990 között.

18 Az antifasiszta mozgalmak a 20. században, az első világháború után, Olaszországban és Németországban jelentek meg először, és küzdöttek az ezekben az országokban gyorsan terjedő fasiszta és nemzetiszocialista nézeteket valló, rasszista, erőszakosan fellépő csoportok ellen.

Az antifáról általában

Az Amerikai Egyesült Államokban a George Floyd[19] erőszakos halála után 2020-ban kibontakozó tiltakozások láttán Donald Trump elnök nem késlekedett az antifát terrorcsoportnak nevezni.[20] Ugyanakkor William Barr, az Egyesült Államok legfőbb ügyésze már óvatosabban fogalmazott. Szerinte „a tiltakozók között az antifához köthető szervezetek is jelen voltak, de voltak olyanok is, amelyek úgy működtek, mint az antifa".[21] A főügyész szavai szerint az antifa által alkalmazott eljárások egy „új, városi gerilla-hadviselést jeleznek, amely Mao Ce-tung örökségéhez köthető".[22] Mások, például Christopher Wray, a Szövetségi Nyomozó Iroda (Federal Bureau of Investigation – FBI) igazgatója, annak a véleményüknek adtak hangot, hogy „az antifa inkább egy mozgalom vagy egy ideológia, mintsem egy szervezett csoport".[23] A 2020-as, több amerikai városra is kiterjedő zavargások során a rendvédelmi szervek többször is vizsgálták az antifa részvételét az eseményekben. Volt olyan helyszín, ahol egy késsel, kis baltával és egy Molotov-koktéllal felfegyverkezett személyt őrizetbe vettek, másutt meg a helyi rendőrség szerint az antifa részt vett üzletek kifosztásában.[24] A rendvédelmi szervek és az FBI azonban az erőszakcselekményekben nem látott szervezett jelleget.[25]

Az antifa ideológiája

Az antifa ideológiai hátterét elemezve egyre inkább úgy tűnik, hogy az különböző baloldali ideológiai gyökerekkel – kommunizmus, anarchizmus és szocializmus – rendelkező egyének decentralizált mozgalma. Az antifa támogatói nem mindnyájan és nem mindenben osztják ezeket az ideológiai nézeteket, hanem csak bizonyos

Nagy-Britanniában Londonban, 1936-ban csaptak össze az ottani fasiszta felvonulók az antifasiszta ellentüntetőkkel a híres Cable Street-i „csata" során. Lásd: Jones–Doxsee 2021.

19 George Floyd (1973–2020) Egy szakszerűtlenül végrehajtott rendőri intézkedés során szenvedett fulladásos halált. Hamis bankjegy forgalomba hozásának gyanújával vették őrizetbe. Korábban, egy 2007-ben elkövetett rablásért négy évet töltött börtönben. Halála óriási felháborodást és tiltakozási hullámot váltott ki, amely során a rendvédelmi szervek által az afroamerikai közösség elleni erőszakos fellépést ítélték el a tiltakozók.

20 Jones–Doxsee 2021.

21 Jones–Doxsee 2021.

22 Jones–Doxsee 2021.

23 Jones–Doxsee 2021.

24 Jones–Doxsee 2021.

25 Jones–Doxsee 2021.

közös ügy esetében működnek együtt. Ilyen lehet a szembeszegülés a rendvédelmi szervekkel vagy kormányzati intézkedésekkel. Az antifa követői és az anarchisták sok szempontból eltérő véleményeket fogalmaznak meg, különösen az állammal kapcsolatban. Az antifa hívei készek támogatni a kormányzati intézmények széles körű reformját, és nem követelik azok felszámolását. Az anarchisták viszont kifejezetten szemben állnak minden állami intézménnyel.[26] Az antifa követői számára az erőszak alkalmazása nem az egyedüli, vagy akárcsak fő eszköze a fasizmus elleni harcnak(!), hanem az erőszakot csupán mint jogszerű lehetőséget fogják fel.[27]

A tapasztalatok és az FBI véleménye szerint az antifa nem rendelkezik vezetési struktúrával, központi irányítószervvel, de még az alapelveiket rögzítő dokumentumokkal sem. Tagjai leginkább visszahúzódva élnek, kerülve, hogy magukra vonják a rendvédelmi szervek vagy a jobboldali szélsőségesek figyelmét. Antifasejteket találhatunk Ausztráliában, az Egyesült Királyságban, Németországban és Olaszországban.[28]

Az antifa taktikái sok szempontból emlékeztetnek az 1930-as évek antifasiszta megmozdulásaira: ellentüntetéseket szerveznek oda, ahol a jobboldali csoportok tartanak rendezvényeket, gyakran símaszkkal, sállal vagy más módon próbálják megelőzni, hogy felismerjék őket, esetenként pirotechnikai eszközöket, házi készítésű robbanóeszközöket, Molotov-koktélokat, késeket és más eszközöket használnak. Kapcsolattartásra az internetalapú üzenetküldő applikációkat használják, például a Signalt. Jelképeik között megtalálható a német „Antifaschistische Aktion" (Antifasiszta Akció) vörös-fekete kettős zászlót ábrázoló jelképe és az „Eiserne Front" (Vas Front) három nyilas, az 1930-as évekből származó plakátja.[29]

Milyen veszélyt rejthet az antifa?

Az Európát súlyosan érintő gazdasági és biztonságpolitikai gyökerű, ám kihatásait tekintve a társadalom valamennyi rétegét érintő, várhatóan elhúzódó válság magával hozhatja a közbizalom megingását az állami intézményekben, a kormányzati struktúrákban és a döntésekben. A bizalomvesztés következménye több területen is megmutatkozhat. Ezek a kormányzati intézkedésekkel szembeni passzivitástól az aktív, spontán vagy szervezett egyéni, vagy csoportos szembeszegülésig, esetleg

[26] Jones–Doxsee 2021.
[27] Jones–Doxsee 2021.
[28] Jones–Doxsee 2021.
[29] Jones–Doxsee 2021.

az erőszakcselekmények rohamos terjedéséig fajulhatnak. A közbiztonság gyengülése, a vagyon elleni bűncselekmények, a személy elleni erőszakcselekmények számának gyors növekedése nem csupán kihívást jelent a rendvédelmi és nemzetbiztonsági intézmények számára, de számos olyan kockázati tényezőt is tartalmaz, amelyek a helyzet eszkalálódása esetén veszélyt jelenthetnek a kormányozhatóság fenntartására. Ebben a helyzetben bármilyen, gyorsan szerveződő, a taktikai célokban egységes, de több ideológiai platformon álló mozgalom jelentős politikai befolyásra tehet szert, ami meghatározó szerepet játszhat a demokratikus érték- és jogrend további fenntartása szempontjából.

A Sziriza

Az antifával ellentétben a Sziriza egy tősgyökeres görög politikai képződmény, inkább sajátos, taktikai célokat követő, érdekazonosságra épülő csoportok együttműködése, mintsem kiforrott programmal rendelkező mozgalom vagy párt. Ennek az állításnak látszólag ellentmond, hogy a görög parlament második legnagyobb parlamenti pártjáról van szó. A Sziriza megjelenése gyakorlatilag a 2008-as gazdasági válsághoz, illetve az ezt megelőző neoliberális görög gazdaságpolitika túlköltekezéséhez köthető. A gazdasági visszaesés kompenzációjának lehetséges költségeit költségvetési megszorításokkal akarta előteremteni, ami a jobb életfeltételekhez szokott alsó és középrétegekben óriási feszültséget váltott ki. Ennek hatására több társadalmi rétegben megindult a radikalizálódás, ami elvezetett a neoliberalizmus-ellenes, a liberális és szociáldemokrata politikát bíráló, azt a szegénység, a gazdasági összeomlás és a társadalmi leszakadás okozójaként feltüntető retorikához.[30]

A Szirizának nem volt konkrét programja, hiszen ezt akadályozta a pártosodásban részt vállaló számos irányzat jelenléte, a platformok sokszínűsége. A vezetők Európa-ellenes megnyilatkozásai is inkább voltak merészek, mint megalapozottak, bár ez a fajta népszerűségre vágyó retorika sokakat meggyőzött, hogy a Sziriza képes lesz az egyensúlyt a maga oldalára billenteni, és elkerülni a megszorításokat.[31] Amíg a Sziriza ellenzékben volt, vagyis 2004 és 2015 között, legjellemzőbb tulajdonsága a radikalizmus volt. Ennek megfelelően antiimperialista, a demokrácia hanyatlását, a rasszizmust, az idegengyűlöletet és a neoliberalista kapitalizmust elvető elveket vallott.[32] Hatalomra kerülése után, 2015 januárja és szeptembere között még megőrizte radikális jellegét, ám észrevehetően kezdett hozzáidomulni

[30] Markou 2021.
[31] Markou 2021.
[32] Markou 2021.

a politikai-gazdasági rendszerhez. A radikalizmust fokozatosan felváltotta a „realista" megközelítés, a konvergencia politikája az Európai Unióval kapcsolatban, ami szembement a Sziriza választóinak reményeivel és elvárásaival. 2015 és 2019 között a hatalmon lévő Sziriza már ki tudott békülni a liberális demokráciával, annak minden hibájával együtt, és koalícióra lépett a Független Görögök radikális jobboldali párttal.

2019-ben a párt vezetője, Alexisz Ciprasz meghirdette a „progresszív szövetség" politikáját, amelyben együttműködést ajánlott mind a progresszív, mind pedig a konzervatív politikusokkal, miközben „flörtölt" a középballal is.[33] A választásokon elszenvedett veresége után ezek a lépések konkrétabbá váltak. A Sziriza megszűnt radikális pártnak lenni, helyette inkább a realista politikai megközelítést tette magáévá. Láthatóan elfogyott a politikai levegő, a radikális populista fellángolás heve gyorsan lehűlt, amint a tényleges hatalom birtokában meg kellett volna oldani azokat a feladatokat, amelyek megoldása a populista retorika módszereivel egyszerűnek tűnt. A populizmus tartalmi üresség ére a görög választók a megfelelő módon reagáltak: a Sziriza elveszítette választóinak nagy részét.

A szélsőbaloldali terrorizmus műveleti képességei és elkövetési formái

A műveleti képességeket alapvetően a rendelkezésre álló pénzügyi eszközök, fegyverek és robbanóanyagok, valamint a logisztikai háttér támogató képességei jelentették. Mivel ezek legnagyobb része a szocialista tábor országaiból, elsősorban a Szovjetunióból, Csehszlovákiából, a Német Demokratikus Köztársaságból és Kubából származott, továbbá a műveleti felkészítés és kiképzés is leggyakrabban ezekben az országokban zajlott, az elkövetési módok is hasonlóak voltak egymáshoz.[34] Leggyakrabban prominens politikai, katonai vagy a gazdasági életben vezető szerepet betöltő személyek elleni emberrablások, túszszedések, amelyeket hol váltságdíjért követtek el, hol pedig azért, hogy az uralkodó társadalmi, politikai, gazdasági rendszer emblematikus személyiségeit meggyilkolva demonstrálják saját erejüket, elszántságukat, képességeiket, és ezzel is befolyást gyakoroljanak a társadalomra: megfélemlítsék a kormányzatot, illetve bátorítsák a lehetséges követőiket. Ilyen terrorcselekmény volt Pedro Eugenio Aramburu volt argentin elnök elrablása és kivégzése, amelyet 1970-ben a Montoneros szervezet[35] hajtott végre.[36] Hanns Martin

[33] Markou 2021.

[34] Bács 2020: 103–105.

[35] Movimiento Peronista Montonero (MPM): Montonero Peronista Mozgalom.

[36] Bács 2020: 38 és 93.

Schleyer, a Német Gyáriparosok Szövetsége és a Német Munkaadók Szövetsége elnökének elrablását és kivégzését 1977-ben a Vörös Hadsereg Frakció követte el, Aldo Moro volt olasz kormányfő elrablását és kivégzését a Vörös Brigádok vitte véghez 1978-ban. James Lee Dozier vezérőrnagyot, a NATO[37] déli erői szárazföldi csapatainak helyettes parancsnokát 1981-ben az olaszországi Vörös Brigádok rabolták el. Negyvenkét napi fogság után az Olasz Állami Rendőrség Beavatkozóegysége, a Nucleo Operativo Centrale di Sicurezza (NOCS) szabadította ki. Ezeken a terrorcselekményeken kívül bankrablások, rendőrőrsök, laktanyák elleni támadások is szerepeltek a szélsőbaloldali terrorszervezetek és csoportok bűnlajstromán.[38]

Külön meg kell említeni Ilich Ramírez Sánchez, alias Carlos, a Sakál tevékenységét, amelynek szakirodalma rendkívül terjedelmes és részletes, ezért a jelen tanulmány nem foglalkozik vele. A terrorszervezet működésének magyarországi vonatkozásait Hankiss Ágnes a *Terror és Elhárítás* folyóiratban *Terrorista hálózatok – A C-79-es dosszié* címmel dolgozta fel.[39]

Ha az előbbiekben megvizsgáltuk, hogy milyen műveleti képességekkel rendelkeztek a szélsőbaloldali terrorszervezetek, illetve hogyan hajtották végre támadásaikat, akkor célszerű megvizsgálni – ha csak röviden is –, milyen módszereket alkalmaztak a szélsőbaloldali csoportok által fenyegetett vagy támadott kormányok.

A terrorelhárítási feladatok korábban, például az algériai háborúban 1954 és 1962 között, ahol a nemzeti önállósodási törekvésekért harcolt a Nemzeti Felszabadítási Front (Front de libération nationale – FLN) Ahmed Ben Bella[40] vezetésével a Francia Hadsereg és a Titkos Hadsereg Szervezete (Organisation de l'Armée Secrète – OAS) ellen. Az FLN a harc idején gyakran alkalmazott terrorista módszereket, bankokat raboltak ki, illetve rendvédelmi létesítményeket támadtak. A franciák módszeres és erőszakos ellenintézkedései hatására a függetlenségi harc során 300 ezer algériai és 24 ezer francia katona vesztette életét. A franciák által elkövetett kínzások és erőszakcselekmények a polgári lakosság jelentős részének radikalizálódásához vezettek. A franciák felismerték, hogy erőszakos módszerekkel nem tudják letörni az algériaiak ellenállását, ezért új taktikai eljárást dolgoztak ki. A David Galula, tunéziai származású francia alezredes által kidolgozott koncepció két részből állt: (1) meggyőzni a francia katonákat, hogy szüntessék be az algériai polgári lakosság elleni erőszakcselekményeket, hogy a helyi lakosság ne tartsa a franciákat ellenségnek,

37 North Atlantic Treaty Organisation: Észak-atlanti Szerződés Szervezete.

38 Bács 2020: 32.

39 Hankiss 2017.

40 Ahmed Ben Bella (1916–2012) algériai politikus, katona, szocialista forradalmár, az ország miniszterelnöke 1962 és 1963 között, majd Algéria elnöke 1963 és 1965 között.

(2) megnyerni a lakosság jelentős részének bizalmát, hogy megakadályozzák újabb csoportok csatlakozását az FLN-hez.[41] Ezt a rendkívül egyszerű taktikát később a Panama-csatorna övezetben az Egyesült Államok által a latin-amerikai hadseregek felkelők elleni kiképzésére használt Escuela de las Americas-on is oktatták.[42] A taktika alkalmazásának hatékonysága erősen megkérdőjelezhető.

Érdekes jelenség, hogy míg az ismert terrorszervezetek rendkívül aktívak a kibertérben, a szélsőbaloldali szervezetek ezt a sajátos műveleti területet nem használják. Kivételt képez a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság által megvalósított állami terrorizmus, amely kiváló szakmai hátterével rendszeres támadója a demokratikus kormányzati elveken működő országok infokommunikációs hálózatainak és kormányzati, gazdasági, politikai, rendvédelmi és nemzetbiztonsági intézményeinek. A kibertérben otthonosan mozgó izraeli szakértők által közzétett adatok szerint leginkább globális dzsihádista szervezetek, Iránhoz köthető hackercsoportok, palesztin hackerek és a palesztin ügyet támogató hacktivisták, valamint szélsőjobboldali szereplők fejtenek ki jelentős tevékenységet a kibertérben.[43]

TÁMOGATÓK KÜLFÖLDRŐL

Ideológiai alapok

A szélsőbaloldali szervezetek és terrorszervezetek támogatásának koncepcionális alapjait a Selepin–Andropov–Brezsnyev-doktrínában lehet megtalálni.[44] Az 1960-as évek elején kialakított elképzelés szerint azokban az afrikai, ázsiai és latin-amerikai országokban, ahol meghatározó az imperializmus és neokolonializmus helyi szerepvállalása, a kizsákmányolás, a kirívóan egyenlőtlen vagyoni viszonyok, és a legsebezhetőbb, ugyanakkor legszélesebb rétegek számára nincs lehetőség egy igazságosabb társadalmi berendezkedésre az egyoldalú, korrupt igazságszolgáltatás, az idegen érdekeket szolgáló törvényhozás és végrehajtó hatalom miatt, meg kell kezdeni a fegyveres harc előkészítését a marxista–leninista forradalomelmélet alapján.

[41] Lilón 2010.
[42] SOAWatch 2021.
[43] Azani–Haberfeld 2022.
[44] Bács 2020: 103.

Támogatás a szocialista blokkból

A szocialista világrendszer fennállása idején a forrásoknak két nagyobb összetevője volt:

- a saját – leggyakrabban illegális tevékenységből, bűncselekményekből származó – bevételek (rablás, bankrablás, zsarolás, védelmi pénzek szedése, illegális kereskedelem, csempészés, kábítószer-bűncselekmények);
- a Szovjetunió és a szocialista országok által nyújtott pénzügyi, logisztikai, képzési és kiképzési támogatás.

Az így befolyt összegeket az általánosan is ismert három célra használták fel:

- a szervezeti tevékenység költségeinek fedezése (működési költségek);
- a műveleti tevékenység költségeinek fedezése;
- a műveleti tevékenység fejlesztését, illetve fenntartását hivatott tartalékok képzése.

A szélsőbaloldali szervezetek külföldi támogatását a szélsőbaloldali forradalmiság klasszikus időszakában, a 20. század '60-as és '70-es éveiben, de még a '80-as években is leggyakrabban és legnagyobb mértékben a Szovjetunió, illetve a szovjet érdekszférába tartozó országok, elsősorban a kifejezetten szocialista orientációjú országok által nyújtott támogatás jelentette.

Csehszlovákia különleges szerepe

A Selepin–Andropov–Brezsnyev-doktrína megvalósítása érdekében még 1960 júliusában megállapodást kötött egymással a Szovjetunió és Csehszlovákia. A megállapodás megalapozta az együttműködést „a harmadik világban, különösen a függetlenné váló országok és az Amerikai Egyesült Államok közötti kapcsolatok vonatkozásában. Közös célunk a szakadás előidézése, valamint az amerikai politika és segélynyújtás diszkreditálása a fejlődő világban."[45] Csehszlovákia már 1960 derekán, tehát alig másfél évvel a Fidel Castro vezette forradalom győzelme után – ami még majdnem egy évig nem volt szocialista jellegűnek nyilvánítva – megállapodást kötött a kubai kormánnyal nagy mennyiségű fegyver szállításáról.[46] Az 1960-ban elindított Manuel-akció keretében Csehszlovákia területén 1968-ig negyven tanfolyamot tartottak 219 afrikai, 35 ázsiai és 11 latin-amerikai országból érkezett hallgatónak.

[45] Vajda 2013: 52.
[46] Krajcsír 2018: 345.

1. táblázat: A Manuel-akció résztvevői ország és létszám szerint

Ország	Létszám
Venezuela	236
Argentína	177
Dominikai Köztársaság	122
Guatemala	100
Kolumbia	79
Peru	76
Brazília	48
Ecuador	41
Paraguay	38
El Salvador	36
Honduras	35
Haiti	35
Panama	28
Egyéb latin-amerikai és nyugati (amerikai, brit, spanyol, portugál)	128

Forrás: Krajcsír 2018: 370.

A képzésben nemcsak ideológiai tárgyak, de diverziós műveletek, a gerilla-hadviselés alapjai, továbbá merényletek megszervezése is szerepelt.[47] A képzésben részt vettek országonkénti megoszlását az 1. táblázat mutatja.

Ugyanakkor, tekintetbe véve, hogy az adott országok egy részében, a dél-amerikai demokráciákban a polgári erők is jelentős potenciállal rendelkeztek, különösen az értelmiségi körökben, fel kellett térképezni, melyek azok a szakmai értelmiségi körök, amelyek hajlandók lehetnek az együttműködésre a fennálló társadalmi rendszer megdöntésében. A tippkutatásban a szocialista országok valamennyi tudományos és társadalmi szervezete részt vett, hiszen a szervezetek vezetőivel, illetve munkatársaival, a tagság bizonyos, együttműködő tagjaival a magyar állambiztonsági szervek több csatornán keresztül is összeköttetésben álltak. A nemzetközi fórumok kiváló lehetőséget kínáltak a fedett találkozókra, az információcserére, illetve egyeztetésekre. Érdekes és felettébb tanulságos, hogy ugyancsak Csehszlovákiában, ám a csehszlovák állambiztonság tudta nélkül, a kubaiak által öntevékenyen kiépített

47 Bács 2020: 164.

bázison készült fel Ernesto „Che" Guevara[48] is az első afrikai, mélységi bevetésére, amikor uruguayi üzletemberként „exportálta a forradalmat".

A támogatások mechanizmusa – Magyarország példáján

A támogatásról szóló döntést a szocialista országokban a politikai döntéshozatali központ, az előbb már említett, marxista–leninista ideológia alapján álló „forradalmi élcsapat párt" politikai bizottsága javaslata alapján a Központi Bizottság hozta meg. Az erről szóló határozat leggyakrabban „szigorúan titkos" minősítést kapott. A határozat megvalósítása a minden szocialista országban létrehozott, meghatározott feladatokat ellátó, pártirányítás alatt álló társadalmi tömegszervezeteken keresztül valósult meg. Magyarországon két, sok szempontból hasonló társadalmi szervezet is működött. Az egyik, az Országos Béketanács (OBT), a szovjetek által létrehozott és Helsinki központú Béke Világtanács (BVT) égisze alatt dolgozott, és azzal nagyon szorosan együttműködött. A BVT-nek – micsoda meglepetés! – még Genfben is volt irodája.

A másik magyarországi szervezet, a Magyar Szolidaritási Bizottság (Szol. Biz.) a szintén szovjet kezdeményezésre létrehozott, moszkvai központú, Afro-ázsiai és Latin-amerikai Népek Szolidaritási Szervezetének társszervezeteként tevékenykedett. Ez a szervezet volt a felelős a meghatározott keretösszeg felosztásáért az egyes kedvezményezett országok között, a szolidaritási segély keretében kiküldendő árucikkek beszerzéséért és kijuttatásáért. 1985-ig, amíg az OBT külön elhelyezést és apparátust nem kapott, mindkét szervezet a Hazafias Népfront Országos Tanácsa (HNF OT) keretében működött.

A külföldi baloldali szervezeteknek és mozgalmaknak nyújtott támogatásnak különböző formái voltak. Egyrészt volt a repülőjegy-támogatás, amikor az OBT vagy a Szol. Biz. fizette a Magyarországra látogató, illetve nagyobb, közös, nemzetközi rendezvényekre utazó külföldi delegációk oda- és visszautazásának költségeit.

[48] Ernesto Guevara de la Serna (1928–1967) argentin orvos, aki 1956-ban csatlakozott a Fidel Castro vezette kubai forradalmárok csoportjához, amely 1959-ben megdöntötte az Amerika-barát Fulgencio Batista diktatúráját Kubában. Guevara egy ideig a Kubai Nemzeti Bank elnöke, illetve ipari miniszter is volt. 1965-ben elhagyta Kubát, hogy Afrikában segítse a forradalmi antiimperialista-ellenes harcot. 1967-ben visszatért Latin-Amerikába, és Bolíviában igyekezett forradalmat kirobbantani. A helyi feltételek hiánya, a bolíviai szövetségesek érdektelensége és egy sor műveleti, biztonsági hiba után a kormányerőkkel vívott harcban elfogták és kivégezték.

Magyarországi látogatás esetén természetesen valamennyi költség a fogadó felet, vagyis a magyar szervezeteket terhelte.

A támogatás másik formája volt, hogy a Szol. Biz. kukoricatermesztési tanulmányok céljára ösztöndíjat biztosított nicaraguai, mozambiki, etiópiai, angolai fiataloknak, továbbá az Afrikai Nemzeti Kongresszus (African National Congress – ANC) és a Dél-Nyugat Afrikai Felszabadítási Szervezet (South West Africa People's Organisation – SWAPO) által delegált hallgatóknak. A képzés Vas megyében, Vépen folyt.

A támogatás harmadik formája a közvetlen ruhákban, használati tárgyakban, konzerv élelmiszerben, sátorlapokban átadott támogatás, amelyet a kedvezményezett szervezeteknek a Malév (Magyar Légiközlekedési Vállalat) IL–18-as gépeivel charterjáratban továbbítottak. Ennek a támogatási formának a szépséghibája az volt, hogy a magyar áruházak készleteiből beszerzett, leggyakrabban már elfekvő, a helyi lakosok testalkatához képest nagy méretű műszálas ruhák, öltönyök, ingek és cipők a legkevésbé sem voltak illők és alkalmasak a trópusi, fekete-afrikai időjárási viszonyokhoz. A konzervek gyakran már régen lejártak, így felhasználhatóságuk bizonytalan volt. Az így átadott tárgyakat gyakran nem helyben és nem a megajándékozottak használták fel, hanem a feketepiacon vagy nyíltan értékesítették őket.[49]

A fenti szervezetek a polgári, nem fegyveres célú felhasználásra alkalmas eszközökkel nyújtottak támogatást. A nem civil vagy kettős felhasználású eszközöket a Technika Külkereskedelmi Vállalat, illetve más, a fenti két szervezettől független intézmények és szervezetek biztosították. Ugyanezen szervezetek feladatkörébe tartozott a támogatni kívánt országok hivatásos állományú, honvédelmi és rendvédelmi tisztjelöltjeinek képzése is.

A támogatásban valamennyi szocialista ország saját képességeinek és adottságainak megfelelően vett részt. Magyarország és a terrorszervezetek kapcsolatáról, a nekik nyújtott támogatásról lásd bővebben Hankiss Ágnes *Terrorista hálózatok. A C–79-es dosszié* című tanulmányát,[50] amely Ilich Ramírez Sánchez, alias Carlos, a Sakál magyarországi történetét dolgozza fel.

[49] A szerző 1982-től 1988-ig az Országos Béketanácsnál, illetve Szolidaritási Bizottságnál dolgozott.

[50] Hankiss 2017: 4–22.

„FORRADALMI" ÉLET A FORRADALMI IDEOLÓGIA BUKÁSA UTÁN – ÚTVÁLASZTÁS

Közeledés és részvétel a nemzetközi szervezett bűnözésben

A szocialista országokból érkező támogatások már az 1980-as évek közepétől elkezdtek csökkenni. 1991. december 31-én a Szovjetunió is felbomlott, a támogatás legnagyobb része semmivé vált, megszűnt. Az ideológiai krízis és irányváltás, az ezt kísérő, elhúzódó gazdasági visszaesés, az értékrendi válság és változás, a nemzeti és európai prioritások előtérbe kerülése megszüntette a preferenciális árakon való kereskedelemmel fedezett, nem is nagyon burkolt támogatást[51] a szocialista országok esetében, valamint az ideológiai és politikai alapú pénzügyi, képzési és logisztikai segítségnyújtást, amely a marxista–leninista ideológiára épülő csoportok, szervezetek és egyes országok fennmaradásának egyik legfontosabb alapja volt. Az új helyzet megnövelte a saját bevételek iránti igényt, amelynek legjövedelmezőbb területe a nemzetközi kábítószer-bűnözés volt és maradt azóta is. Ennek érdekében látszólag nem állami szereplőkön keresztül próbáltak gazdasági-pénzügyi szempontból előnyös üzleteket kötni. A kubaiak és a nicaraguaiak Pablo Escobar Medellín kartellével együttműködve továbbították az Egyesült Államokba a kábítószert, amiért a kábítószerüzlet hasznához képest elenyésző, ám Kubának mégis jelentős összegeket kaptak.

Latin-Amerika egy másik, széles körben hírhedtté vált, maoista ideológiai alapokon épülő terrorszervezete, a Fényes Ösvény (Sendero Luminoso, SL) mára a szubkontinens egyik legnagyobb kábítószer-termelő és -forgalmazó szervezete lett, amely kapcsolati hálóját tekintve rendkívül szorosan együttműködik az országon belüli és a nemzetközi szervezett bűnözéssel.

Út a konszolidálódás felé

Ha néhány szervezet későbbi sorsát, tevékenységét megvizsgáljuk, mindenképpen első helyen áll az egyik legnagyobb és legerősebb marxista–leninista alapokon építkező terrorszervezet, a Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erők (FARC). Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia – FARC). A FARC, eltávolodva a forradalmi

[51] Kétoldalú szerződések keretében a Szovjetunió óriási mennyiségben vásárolt például kubai cukrot, amelyet a világpiaci áraknál drágábban vettek. Az USA a stratégiai tartalékait is piacra dobta, hogy lenyomja a cukor árát, így a világpiaci árakon való kereskedés Kubát hátrányosan érintette volna. A KGST-n belüli klíringelszámolás során is kedvezményeket kaptak a kubaiak.

céloktól, önálló kábítószer-előállító és kereskedelmi tevékenységet folytatott, amíg a terrorizmus erőszakos módszereit feladva, de a forradalmi változások igényéről le nem mondva kiegyezett a kolumbiai kormányzattal, és a harc további tereként inkább az alkotmányosság adta parlamentáris kereteket választotta. Egy másik, ugyancsak 1964 óta aktív, kolumbiai szélsőbaloldali terrorszervezet, a Nemzeti Felszabadító Hadsereg (Ejército de Liberación Nacional – ELN) továbbra is a „forradalmi", vagyis a terrorizmus fegyveres útját járja.

Az orosz–ukrán háború hatása a szélsőbaloldalra

A proletárforradalomhoz kötődő baloldaliság a Szovjetunió szétesésével és Oroszország Ukrajna elleni hadüzenet nélküli háborújával véglegesen kompromittálódott. Ezzel párhuzamosan önfelszámolta magát a proletár internacionalizmus és a népek közötti barátság és szolidaritás elve, mint a forradalmi baloldal fontos ideológiai pillérei. Ennek következtében a polgári demokratikus értékrendet alapjaiban megtörni és megsemmisíteni kívánó politikai törekvések támasz nélkül maradtak, míg a szociáldemokrata alapú, de a hagyományos, demokratikus értékrend kereteit tiszteletben tartó politikai csoportok megőrizték létjogosultságukat.

Felmerülhet a kérdés, hogy mi köze az orosz–ukrán háborúnak a szélsőbaloldalhoz? A szélsőbaloldali mozgalmak és szervezetek ideológiai alapja – ahogy a tanulmány korábbi részében is megállapításra került – a marxista–leninista, trockista és maoista forradalomelmélet volt. Nem szükséges újra bemutatni, sem bizonyítani, hogy a marxista–leninista forradalomelméletre épülő sztálini rendszer a maga erőszakos, kíméletlen, embertelen módszereivel mind a Szovjetunión belül, mind a szövetségbe erőszakkal bevont országokban hasonló módszereket próbált alkalmazni. Ennek propagandisztikus leplezését szolgálta a „proletár internacionalizmus és a népek közötti barátság és szolidaritás" elve. Ez az elv a szélsőbaloldali forradalmi erőszak egyik legfontosabb eszmei alapja. Pontosan erre az ideológiai alapra épül az „ukrán nép felszabadítása a fasiszták uralma alól" mint a háború célja, amely egy történelmi paradoxon a szovjet–orosz történelemben. A módszerek között a terrorizmus eszköztárának több, valamennyi elfogadott meghatározásban szereplő eleme is megtalálható.

Mennyiben más a szélsőbal és a szélsőjobb? A válasz egyszerre egyszerű és bonyolult. A politikatudományi szakirodalomban számos elemzés szól a szélsőjobbról. Miért? Talán azért, mert a szélsőjobb nemzetközi elkötelezettsége gyökeresen más, mint a szélsőbal esetében. A szélsőjobb soha nem törekedett az eszméinek nemzetközi uniformizálására, saját tekintélyelvű „világközpont" felállítására. Az egyes

országokban a szélsőjobboldali szervezetek eszmeiségének és tevékenységének alapja elsősorban a nemzeti katonai hagyományokból táplálkozott és táplálkozik, jelentős mennyiségű nacionalizmussal és szegregáns rasszizmussal kibővítve. Az azonos nemzetiségűeken belül a pozitív megítélés alapja a nacionalista kizárólagosság, a nemzetiségek és kultúrák, vallások közötti saját felsőbbrendűség elfogadása, elismerése és táplálása – leginkább egy ország keretei között.[52]

Nemzetközi „szerepvállalásuk" is eltér a szélsőbaloldali elvektől és gyakorlattól. Mivel nem céljuk a világforradalom, ezért nincs szó a nézeteik és szervezeti tevékenységük más országokba történő „exportálásáról". A saját országon kívüli területeken működő, hasonló elvekre és szervezeti megoldásokra épülő csoportokkal, szervezetekkel az együttműködésük önkéntes, leggyakrabban a közös történelmi hagyományokhoz köthető évfordulókról történő közös megemlékezésekben, illetve információ- és tapasztalatcserében merül ki. Nincs szó a szélsőbaloldali szervezetekre jellemző, a szovjet mintát követő, a vezető szerepet magának vindikáló, az általa képviselt, uniformizált eszméket kötelezően elfogadtatni akaró „eszmeexportról". Ugyanakkor nem zárják ki az együttműködést, ami teljesen belefér a stratégiai célok azonosságán alapuló szervezeti fejlődési tendenciákba. Éppen a honos országon belüli politikai szerepvállalásuk és a kritikus gazdasági-társadalmi, politikai és szociális helyzetekben az indulatokra is épülő propagandájuk és cselekményeik miatt nagyobb nemzetbiztonsági kihívást jelenthetnek, mint a szélsőbaloldali szervezetek.

Jövőkép

A szélsőbaloldali ideológia megalapozatlanságát bizonyítja az is, hogy még a „forradalmi harc" legaktívabb időszakában is a társadalmi bázis nagyrészt inaktív maradt, nem üdvözölte és nem is csatlakozott a „forradalmi élcsapathoz", nem vállalt közösséget vele. Ennek magyarázata, hogy a társadalmi bázisként megjelölt rétegek számára a forradalmi tevékenység, illetve a forradalmi változások kifejezett bizonytalanságot jelentettek volna, amely még a fennálló, hátrányos helyzetüknél is rosszabb következményekkel járhatott volna. Nyilvánvaló, hogy még a rendkívül szegény és nem is mindig teljesen demokratikus országokban is létező bizonyos társadalmi védőháló vagy gondoskodás épp a demokratikus jogrend egyik olyan vívmánya, amelynek pozitív hatását még a szélsőbaloldali csoportok, szervezetek és pártok tagjai is egyéni alapon, állampolgári jogon élvezhetik. Ez az intézményrendszer hozzájárul a társadalmi stabilitás fenntartásához, a fejlődés feltételeinek részleges

[52] Gattinara–Leidig–Ravndal 2020.

biztosításához. Adódik a következtetés: a szélsőbaloldali csoportok, szervezetek és pártok létjogosultsága, tevékenységének alapja és célja a szilárd, demokratikus értékekre épülő társadalmakban – az esetleges gazdasági, társadalmi és politikai krízishelyzeteket kivéve – elenyésző. Az instabil körülmények kínálnak kedvező feltételeket a szélsőbaloldal politikai szerepvállalásához, ám a demokratikus intézményrendszer fennmaradása, illetve a kormányozhatóság megőrzése érdekében működő rendvédelmi struktúrák és nemzetbiztonsági szervek erős korlátot jelentenek az erőszakos szélsőbaloldali tevékenységgel, egy esetleges hatalomátvételi kísérlettel szemben. A szélsőbaloldali térnyerés ebben az esetben is korlátozott kiterjedésű és időtartamú lehet. Egy rövid felívelés után a visszaesés okvetlenül bekövetkezik, majd bekövetkezhet a társadalmi elszigetelődés. Ez a perspektívátlanság a szélsőbaloldal történelmi kudarcának egyik legfontosabb összetevője és magyarázata. A fentiek alapján levonható az a következtetés is, hogy az erőszakos szélsőbaloldali csoportoknak, szervezeteknek és pártoknak az erős demokratikus országokban nincs perspektívájuk, csak az olyan államokban, ahol a folyamatos, elhúzódó vagy rövid ciklusú gazdasági és politikai válságok, továbbá esetleges etnikai-kulturális okok miatt a társadalmi fragmentáció magas szintű. Ezekben a „gyenge" országokban a kormányozhatóság fenntartása és az alapvető biztonsági garanciák biztosítása is kétséges, tehát a hatalom erőszakos megragadásának több előfeltétele is teljesülhet.

Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a szélsőbaloldali radikalizáció Európában az alapvető, polgári, piacgazdasági, demokratikus elvek mentén működő – pártokhoz nem köthető – kormányzati impotencia hatására újra fellendülhet. A fenti struktúrák nem képesek hatékony, hosszú távú, perspektivikus megoldásokat javasolni, tervezni, kidolgozni és megvalósítani az akut, mélyülő és a megoldatlanság miatt megújuló és egyre nyomasztóbb nemzeti és nemzetközi – regionális, interregionális és globális – problémákra, kihívásokra, kockázatokra és fenyegetésekre.

Az ideológia jellege az eredeti szélsőbaloldali ideológiákhoz képest sok tekintetben más, mivel szelektíven tartották meg vagy követik a problémák vélt megoldásához szükséges elveket és alkalmazni kívánt gyakorlatokat. Ez az ideológia már nem követi a klasszikus értelemben vett „osztályjelleget", a rendszerező elv a Maslow-piramis első két fokán található, a fiziológiai és biztonsági igényekhez való hozzáférés lehetősége, a további lépcsőfokokon található igények kielégítésének perspektívájával.

FELHASZNÁLT IRODALOM

AZANI, Eitan – HABERFELD, David (2022): *Trends in Cyber-Terrorism, 2021.* International Institute for Counter-Terrorism. Online: https://ict.org.il/trends-in-cyber-terrorism-2021/

BÁCS Zoltán György (2020): *Terrorizmus és kábítószer-kereskedelem Latin-Amerikában 1980 és 2019 között.* PhD-disszertáció. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.

CSEPRAKOV, Viktor A. (1961): Lenin imperializmuselmélete és a kapitalizmus általános válságának új szakasza. *Történelmi Szemle,* 4(4), 531–542.

FORGÁCH Balázs (2017): Mao Ce-tung. In Gőcze István (szerk.): *Állam és katona.* Budapest: Dialóg Campus, 195–207. Online: http://real.mtak.hu/63247/7/196_Forgacs_nke_204_6_2017_allam_es_katona.original.pdf

GATTINARA, Pietro Castelli – LEIDIG, Eviane – RAVNDAL, Jacob Aasland (2020): What characterizes the far right scene in Europe and beyond? *sv.uio.no,* 2020. szeptember 7. Online: https://www.sv.uio.no/c-rex/english/groups/compendium/what-characterizes-the-far-right-scene-in-Europe-and-beyond.html

HANKISS Ágnes (2017): Terrorista hálózatok. A C–79-es dosszié. *Terror és Elhárítás,* 6(4), 4–22.

JONES, Seth G. – DOXSEE, Cathrina (2021): Examining Extremism: Antifa. *Center for Strategic and International Studies* 2021. június 21. Online: https://www.csis.org/blogs/examining-extremism/examining-extremism-antifa

KOVÁCS Éva – TÓTH János (1992): Ki, mit mondott 1990-ben? Választási pártprogramok tartalomelemzése. *Politikatudományi Szemle,* 1(1), 99–123.

KRAJCSÍR Lukács (2018): Prágából szeretettel: a Manuel-akció. In ANDREIDES Gábor et al. (szerk.): *Diplomácia – hírszerzés – állambiztonság.* Budapest: Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 343–374.

LENIN, Vlagyimir Iljics (1962): *„Baloldaliság" a kommunizmus gyermekbetegsége.* Budapest: Kossuth.

LENIN, Vlagyimir Iljics (1977a): *Állam és forradalom.* Budapest: Kossuth.

LENIN, Vlagyimir Iljics (1977b): Karl Marx. In Marxizmus-Leninizmus Klasszikusainak Szerkesztősége: *Lenin válogatott művei. Három kötetben.* I. kötet. Budapest: Kossuth, 7–31.

LILÓN, Domingo (2010): Escenarios de la guerra fría. In FERWAGNER Péter Ákos – KALMÁR Zoltán (szerk.): *Az átmenet egyensúlya.* Budapest: Áron, 322–332.

MARKOU, Grigoris (2021): The systemic metamorphosis of Greece's once radical left-wing SYRIZA party. *Open Democracy,* 2021. június 14. Online: https://www.opendemocracy.net/en/rethinking-populism/the-systemic-metamorphosis-of-greeces-once-radical-left-wing-syriza-party/

VAJDA Barnabás (2013): Decolonialization and Czecho-Slovakia in the Cold War – From Jovial Propaganda to Large Weapon Sales. *Eruditio – Educatio,* 8(3), 47–57.

Egyéb forrás

SOAWatch (2021): *Los Manuales de la Escuela de las Américas.* Online: https://soaw.org/wp-content/uploads/2021/01/CompilacionManualesSOA.pdf

Veres Balázs

BIOTERRORIZMUS – A JELEN ÉS A JÖVŐ KIHÍVÁSAI

BIOLÓGIAI FEGYVEREK, BIOLÓGIAI HADVISELÉS

A Biológiai Fegyverek Egyezménye (Biological Weapons Convention – BWC) a biológiai fegyvereket a következő módon definiálja: minden olyan mikrobiológiai vagy más biológiai anyag, beleértve a mikroorganizmusokat, a vírusokat, a toxinokat és minden olyan származékukat, amelyek kifejezetten olyan célokra vannak kifejlesztve vagy módosítva, hogy károsítsák, megöljék vagy hátrányosan befolyásolják az élő szervezeteket.[1]

A modern biológiai hadviselés biológiai anyagok, például vírusok, baktériumok és toxinok szándékos fegyverként való felhasználására utal, amelynek célja, hogy embereket, állatokat vagy növényeket károsítsanak vagy öljenek meg. Ez a fajta hadviselés magában foglalja a fejlett biotechnológia alkalmazását, és magában foglalhatja a genetikailag módosított biológiai anyagok használatát is. Ugyancsak ide lehet sorolni mindennemű állat (kutyák, delfinek, elefántok, kígyók, rovarok stb.) vagy növény (növényi toxinok) használatát fegyveres konfliktusokban.

A modern biológiai hadviselés jelentős károkat okozhat a közegészségügyben, a mezőgazdaságban és a környezetben, és a globális biztonságot fenyegető, komoly veszélynek számít. Nehéz a felderítés és a megelőzés, és az állami és nem állami szereplők potenciálisan az aszimmetrikus hadviselés eszközeként használhatják.

A biológiai hadviselés lehetséges célpontjai

Ellenséges élőerő (katonaság vagy hátországi lakosság): ez a legnyilvánvalóbb célpont, ennek megfelelően a múltban a leggyakrabban erre fókuszáltan fejlesztettek biológiai fegyvereket. Ugyanakkor az emberek ellen tervezett és bevetett biológiai ágensek

[1] Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_24

kontrollálása a legnehezebb feladat mind térben, mind időben. Nem elhanyagolható az etikai következmények kérdése sem, hiszen egy ilyen támadás akár generációkon átívelő egészségügyi következményekkel is járhat.

Mezőgazdasági terület, erdő, élővizek: az ezen célpontok ellen elkövetett biológiai támadások elnyújtott hatást eredményeznek. Az élővizek, illetve nagy kiterjedésű területen a növényzet dekontaminálása és a természetes állapot visszaállítása a biológiai ágens bevetése után rendkívül nehéz feladat. A Vietnámban az 1960-as években bevetett *agent orange (narancssárga hatóanyag)* óriási károkat okozott az élővilágban (78 millió liter herbicidet permeteztek ki körülbelül 1,6 millió hektárra), létrehozva ezzel a genocídium mintájára az *ökocídium* bűntettét.

Élőállat-állomány: az első világháború során a hadviseléshez használt élőállat-állomány jelentette az elsődleges célpontot. A logisztikához, illetve a hadtáp ellátáshoz használt lovak, öszvérek, szamarak, szarvasmarhák elleni biológiai támadások komoly fennakadásokat okoztak mindkét hadviselő fél számára. Mára a hangsúly áttevődött a hátország élelmezési célú állatállományára. Egy célzott biológiai támadás az élelmiszerlánc kevésbé ellenőrzött bemeneti oldala ellen (szarvasmarha-, sertés-, baromfitenyészetek) számottevő gazdasági károkat, akár teljes gazdasági összeomlást is vonhat maga után.

A biológiai fegyverek típusai: vírusok, baktériumok, toxinok (rövid áttekintés)

A vírus: szubmikroszkopikus biológiai organizmus, amely nem sejtes szerveződésű, és csak parazitaként, az élőlények sejtjeiben képes szaporodni. Minden életformának, növényeknek, állatoknak, gombáknak, egysejtű eukariótáknak és baktériumoknak megvannak a vírusos fertőzéseik. A vírusok az embereket és állatokat különböző átviteli módon fertőzhetik meg. A leggyakoribb fertőzési módok a légzőszervi (köhögés, tüsszentés), széklet-orális átvitel (szennyezett élelmiszerrel vagy vízzel), szexuális kontaktus útján, vektorok (köztes gazdaállatok) útján történő átvitel. A történelem során több ország is végzett kutatásokat a vírusok biológiai fegyverként való felhasználására. A hidegháború idején például a Szovjetunió és az Egyesült Államok is folytatott biológiai fegyverek, köztük vírusokat használó fegyverek kifejlesztésére és célba juttatására irányuló programokat. A vírusok könnyű beszerezhetősége, gyors terjedési képességük, és a terjedésük és eredetük felderítésének nehézsége kifejezetten alkalmassá teszi őket biológiai fegyverként való felhasználásra. Példák vírusok által okozott betegségekre: nátha, influenza, bárányhimlő, herpesz, ebola, AIDS, madárinfluenza, MERS légúti fertőzés, Covid–19.

A baktériumok (Bacteria): egysejtű, többnyire néhány mikrométeres sejtes mikroorganizmusok. Változatos megjelenésűek: sejtjeik gömb, pálcika, csavart alakúak lehetnek. A vírusokhoz hasonlóan a baktériumok is könnyen beszerezhetők, viszonylag könnyen tenyészthetők és manipulálhatók, és gyorsan terjedhetnek. Egyes baktériumok különösen veszélyesek lehetnek, és súlyos betegséget vagy halált okozhatnak, mint például a lépfene, a botulizmus és a pestis. Ezeket a baktériumokat a múltban számos ország és nem állami szereplő tanulmányozta és használta biológiai fegyverként. A fertőzés létrejöhet érintkezéssel, táplálékkal, levegő vagy víz útján, vektorok (például bolha, kullancs) által, illetve vertikális úton (például terhes nőtől a magzatra a terhesség vagy a szülés során). Bár az antibiotikumok kiválóan használhatók a bakteriális fertőzések kezelésére, a túlzott használat, illetve célzott genetikai manipuláció szuperrezisztens törzsek kialakulásához vezethet. Példák: szalmonella, lépfene (anthrax), vérhas, kolera, pestis, lepra, TBC (tuberkulózis), skarlát, diftéria, tífusz, tetanusz (vérmérgezés), gonorrhea (tripper, kankó), vérbaj (szifilisz).

A toxinok: olyan mérgek, amelyek valamely természetes biológiai folyamat során jönnek létre, például baktériumok, gombák, növények vagy állatok által termelt anyagok. A méreganyag szolgálhat védekező mechanizmusként, de használhatja azt az élőlény támadásra, egy másik élőlény elpusztítására is. A toxinok harapással, csípéssel, szúrással vagy bőrön keresztüli felszívódással kerülhetnek be a szervezetbe. Példák: botulinum, aflatoxin, ricin, medúzák, kígyók által termelt mérgek.

NEMZETKÖZI JOGI HÁTTÉR: EGYEZMÉNYEK, SZABÁLYOZÁSOK

Genfi protokoll

A Nemzetek Szövetségének 1925-ben sikerült létrehoznia az első biofegyver-tilalmi egyezményt, amely aztán 1928-ban lépett hatályba. A jegyzőkönyv az első világháborúban széles körben alkalmazott vegyi fegyverekre adott válasz volt, és célja az volt, hogy megakadályozza az ilyen fegyverek alkalmazását a jövőbeni konfliktusok során. Ez tiltotta ugyan a biológiai fegyverek elsőként való alkalmazását, de megengedte a kutatás-fejlesztést, a gyártást, a felhalmozást és a válaszcsapásként való alkalmazást. Ennek következtében a kutatás-fejlesztés nagy léptékkel zajlott a két világháború közti időszakban szinte minden részt vevő fél részéről. Ugyanakkor a Japán Császárság volt az egyetlen hadviselő fél, amelyik ténylegesen be is vetett biológiai fegyvereket a mandzsúriai háború során.

Biológiai és toxinfegyver-tilalmi egyezmény (Biological and Toxin Weapons Convention, BTWC)

Az ENSZ égisze alatt 1972-ben új biofegyver-tilalmi egyezmény született (1975-ben lépett hatályba), amely tiltja az ilyen eszközök gyártását, birtoklását vagy bevetését, beleértve még a válaszcsapás lehetőségét is. Kiterjed minden mikrobiológiai és bakteriológiai hatóanyagra, biológiai ágensre, illetve élő szervezetek által termelt méregre (toxinra), valamint célba juttatásuk eszközeire. Az egyezmény értelmében az aláíró feleket (183 ország) kötelezték a korábbi készleteik felszámolására is. Az egyezmény, egyedülálló módon, nemcsak államokra és állami vállalatokra, hanem magáncégekre is vonatkozik, ami miatt a tervezett verifikációs protokollt 2001-ben az USA nem támogatta. Az elmúlt években egyre több szereplő hívta fel a figyelmet a szerződés megerősítésére és kiterjesztésére, a biológiai biztonsággal kapcsolatos új kihívásokra, például a biotechnológia és a kiberbiológia fejlődésével és a biológiai anyagok nem állami szereplők általi lehetséges felhasználásával kapcsolatos kérdésekre.

FELKÉSZÜLÉS, VÉDEKEZÉS

A bioterrorizmusra való felkészültség proaktív, multidiszciplináris megközelítést igényel, amely számos különböző érdekelt fél együttműködését foglalja magában, beleértve a közegészségügyi tisztviselőket, a bűnüldöző szerveket, a vészhelyzeti válaszadókat, a média képviselőit és a magánszektort. Mindezen felek összehangolt munkájának célja a biológiai támadások megelőzése, felderítése, az azokra való reagálás és az azokból való felépülés. Az alábbiakban a bioterrorizmusra való felkészültség néhány kulcsfontosságú faktorát vesszük sorra:

1. Kockázatértékelés: A támadásban felhasználható potenciális biológiai ágensek – minél gyorsabb és pontosabb – azonosítása, egy ilyen támadás bekövetkezési valószínűségének és a támadás lehetséges következményeinek felmérése. A biológiai támadás, illetve a természetes kitörés közötti különbség felismerése és azonosítása. A nemzetközi közösség (globális egészségügyi felügyelet) értesítése.
2. Felügyelet: A biológiai anyagokkal kapcsolatos szokatlan vagy gyanús tevékenységek figyelemmel kísérése, mint például a fertőző betegségek kitörésének vagy a szokatlan megbetegedési minták észlelése. A globális egészségügyi felügyelet szerepe itt is kulcsfontosságú.

3. Megelőzés: A biológiai támadások megelőzésére irányuló intézkedések végrehajtása, például a veszélyes kórokozókat kezelő létesítmények biztonságának fokozása, az egyes biológiai anyagokhoz való hozzáférés szabályozása, valamint biológiai biztonsági és biológiai védelmi intézkedések végrehajtása. A megelőzés részét képezi a védőruhák, menedékek, vakcinák, antibiotikumok készleten és készenlétben tartása. Ehhez robusztus állami egészségügyi rendszerre van szükség, amely gyorsan képes diagnosztizálni és reagálni.
4. Reagálás és annak megtervezése: Tervek és protokollok kidolgozása egy esetleges bioterrorista támadásra való reagálásra, beleértve a biológiai kórokozó azonosítására és megfékezésére, az érintett személyek kezelésére és a nyilvánossággal való kommunikációra vonatkozó protokollokat. Különösen fontosak a katonák és az elsősegélynyújtók számára kidolgozott protokollok, hiszen ők képezik az első érintkezési vonalat. Idetartozik a fertőtlenítési protokoll is, amely magában foglalja a támadás után a fertőzött emberek, állatok, növények, területek elkülönítését, gyógyítását és dekontaminálását.
5. Képzés és oktatás: Képzés és oktatás biztosítása az első válaszadók, az egészségügyi dolgozók és a lakosság számára a bioterrorista támadás felismeréséről és az arra való reagálásról.
6. Koordináció és kommunikáció: A különböző nemzeti és nemzetközi ügynökségek és szervezetek közötti erőfeszítések összehangolása, az információ megosztása és a nyilvánossággal való kommunikáció a bioterrorista támadásra való hatékony reagálás biztosítása érdekében. A katasztrófakommunikáció gondos tervezést és végrehajtást igényel, amelynek középpontjában a nyilvánosság világos és pontos tájékoztatása, a válaszadók erőfeszítéseinek összehangolása, valamint annak biztosítása áll, hogy minden kommunikációs csatornát kihasználjanak (közösségi média, vészjelző rendszerek, hagyományos médiumok) annak érdekében, hogy a lehető legtöbb emberhez eljussanak.

A BIOTERRORIZMUS RÖVID TÖRTÉNETE

A biológiai hadviselés és a bioterrorizmus egyaránt magában foglalja biológiai anyagok alkalmazását kár vagy halál okozására, de céljuk, mértékük és az érintett szereplők tekintetében különböznek egymástól.

A biológiai hadviselés a biológiai fegyvereknek a kormány vagy a hadsereg által történő felhasználására utal, stratégiai vagy taktikai célok elérése érdekében nemzeti vagy nemzetközi konfliktus vagy háború során. A biológiai hadviselést

jellemzően állami szereplők hajtják végre (ennek megfelelő humán- és anyagierőforrás-háttérrel), és nagyszabású, kifinomult fegyverekkel végrehajtott támadásokat is magában foglalhat.

A bioterrorizmus ezzel szemben biológiai anyagok egyének vagy csoportok által történő felhasználására utal, azzal a céllal, hogy személyi, anyagi vagy pszichés kárt okozzanak a polgári lakosságnak, vagy csapást mérjenek az államapparátusra (kormányzati, közigazgatási, katonai, rendfenntartó szereplők elleni támadás). A bioterrorizmust jellemzően nem állami szereplők, hanem terroristák vagy szélsőséges militáris, illetve paramilitáris csoportok hajtják végre, és általában könnyen hozzáférhető anyagok felhasználásával kis léptékű támadásokat jelenthet.

Az alábbiakban a bioterrorizmus elmúlt pár évtizedének történetéből három, alapvetően különböző eseményt emelünk ki, rávilágítva a különböző elkövetési módokra és elkövetőkre, illetve a különböző célcsoportokra.

Georgi Markov – célzott likvidálás

Georgi Markov bolgár disszidens író és a Szabad Európa Rádió munkatársa volt, akit 1978-ban gyilkoltak meg Londonban. Mivel Markov a bolgár kormány éles hangú kritikusa volt, meggyilkolását feltehetően a bolgár titkosrendőrség hajtotta végre, együttműködve a szovjet KGB-vel[2]. A merénylethez ricint tartalmazó kis golyócskát használtak (1,5 mm átmérőjű fémgolyó 500 mikrogramm méreggel), amelyet egy átalakított esernyőből juttattak a célszemély testébe.[3]

A ricin a ricinus növény *(Ricinus communis)* magjából készült, rendkívül mérgező anyag, amely már nagyon kis dózisban is halálos lehet. Kinyerése és tisztítása viszonylag egyszerű, nem igényel komolyabb laboratóriumi hátteret, ezért ideális terrorista cselekmények végrehajtásához. Ez az egyik legismertebb eset, amikor biológiai anyagot használtak merénylethez.

Radzsnís-szekta – választási eredmény befolyásolása

1984-ben az oregoni Radzsnís-szekta tagjai szalmonellával fertőzték meg a helyi (The Dalles, Oregon, US[4]) éttermek salátabárjait, hogy megpróbálják befolyásolni a helyi választásokat. Ennek következtében 751-en szenvedtek ételmérgezést, 45-en

[2] Комитет государственной безопасности: Állambiztonsági Bizottság.

[3] Nelsson 2020.

[4] United States (US): Egyesült Államok.

kerültek kórházba (senki nem halt meg). Az érintett személyek számát tekintve ez volt a legnagyobb biológiai támadás az USA-ban.

A szekta egy kereskedelmi beszállítótól szerezte be a baktériumot, és a saját laboratóriumában tenyésztette ki és szaporította. Ezután a baktériumot *(Salmonella enterica Typhimurium)* kis mennyiségbe kiporciózva szállították ki az éttermekbe, és a salátabárokban a salátára permetezték. A támadást nem észlelték azonnal, és csak többnapos nyomozás után sikerült a járvány forrását a salátabárokhoz, illetve a szektához visszavezetni.

A támadásért felelős Radzsnís-tagokat végül letartóztatták, és többrendbeli gyilkossági kísérlettel vádolták meg őket, de a vádakat később enyhébb bűncselekményekre enyhítették, és kiutasították őket az Egyesült Államokból.[5]

Amerithrax – tömeghisztéria kihasználása a személyes karrier érdekében

2001-ben lépfene- (anthrax-) spórákat tartalmazó leveleket küldtek az Egyesült Államokban több médiumnak és kormánytisztviselőnek, aminek következtében öt ember meghalt, és 17 másik megfertőződött. A 2001. szeptember 18. és október 9. között lezajló biológiai támadássorozat után kb. 10 ezer ember kapott két hónapos antibiotikumkúrát. A támadást a modern történelem legnagyobb bioterrorista incidensének tartják.

Mivel a támadássorozat közvetlenül a 2001. szeptember 11-i terrortámadások után indult, és a spórákat tartalmazó borítékokban üzenetek is voltak (Death To America [Halál Amerikára], Death To Israel [Halál Izraelre], Allah Is Great [Allah Hatalmas]), a nyomozás sokáig iszlamista terroristák (al-Káida) ellen folyt.

Az elkövető azonban minden bizonnyal az a Bruce Edwards Ivins volt, aki a nyomozás előrehaladtával egyre inkább gyanúsítható volt az elkövetéssel, és aki 2008-ban a lehetséges vádemelés előtt öngyilkosságot követett el. Ivins amerikai mikrobiológus, vakcinakutató, a biológiai biztonság szakértője volt az Egyesült Államok Hadseregének Fertőző Betegségek Katonaorvosi Kutató Intézetében (United States Army Medical Research Institute of Infectious Diseases – USAMRIID) Maryland állam Fort Detrick bázisán. Az FBI[6] szerint a támadás célja a lépfene elleni vakcinaprogram megmentése volt. Ivins több mint húsz éven keresztül ezen a programon dolgozott, amelyet a kormányzat be akart szüntetni. A támadások elindításával

[5] Serena 2018.

[6] Federal Bureau of Investigation: Szövetségi Nyomozóiroda.

olyan helyzetet teremtett, amelyben az emberek és a döntéshozók rájöttek, hogy szükség van erre a vakcinára.[7]

BIOSAFETY VS. BIOSECURITY

Magyarul a két fogalmat nehéz különválasztani, hiszen mindkettőt „biológiai biztonságként" tudnánk fordítani. Az angol kifejezések azonban jelentésükben jól elkülöníthetők, ezért a továbbiakban egy rövid és képletes magyarázat után az angol verziókat fogjuk használni.

Biosafety: a biológiailag veszélyes anyagok távol tartása a „jó" emberektől.

Biosecurity: a „rossz" emberek távol tartása a biológiailag veszélyes anyagoktól.

A *biosafety* azokat az intézkedéseket jelenti, amelyeket a kutatásra vagy más célokra használt biológiai anyagok véletlen kiszabadulásának vagy véletlen expozíciójának megelőzésére hoznak. A biológiai biztonsági intézkedések jellemzően fizikai és eljárási óvintézkedéseket foglalnak magukban, mint például a biológiai anyagok megfelelő tárolása és kezelése, az egyéni védőfelszerelések használata, valamint a biológiai hulladékok kezelésére és ártalmatlanítására vonatkozó szabványos működési eljárások végrehajtása. A biológiai biztonság célja a laboratóriumi dolgozók, a környezet és a lakosság védelme a veszélyes biológiai anyagoknak való véletlen kitettségtől. Vannak ugyan nemzetközi protokollok a *biosafety* betartására, de ezek nem kötelező érvényűek, nehéz őket ellenőrizni, és a kutatóhelyek a valóságban inkább nemzeti vagy még inkább helyi (intézeti, laboratóriumi) szabályok mentén működnek. Jelenleg 69 működő, építés alatt álló vagy tervezett maximális elszigeteltségű laboratórium (BSL4) van világszerte. Ezeket úgy tervezték és építették, hogy a kutatók biztonságosan dolgozhassanak a legveszélyesebb kórokozókkal – olyanokkal, amelyek súlyos betegségeket okozhatnak, és amelyek ellen nem létezik kezelés vagy vakcina (Ebola-, Lassa-, Marburg-vírusok, himlő stb.). A biztonsági protokoll kiterjed a teljes testet fedő, nyomás alatt álló, független oxigénnel ellátott ruhára, illetve arra is, hogy a laboratóriumból való kilépéskor a személyzetnek át kell mennie egy vegyi zuhanyon a fertőtlenítéshez. Érdekességként megemlíthetjük, hogy jelenleg a 3000 m^2-es laboratóriumi területével a Vuhani Virológiai Intézet a világ legnagyobb BSL4 laboratóriuma. A BSL4 laboratóriumok mintegy 60%-a állami közegészségügyi intézmény, 20%-át egyetemek, 20%-át pedig biológiai védelmi ügynökségek működtetik. Ezen laborok egy része olyan országokban található, amelyek nem felelnek meg a jelenleg elfogadott nemzetközi *biosafety* szabályozásoknak, és

7 FBI – Amerithrax or Anthrax Investigation.

egyik BSL4-es labor sem csatlakozott még az ISO 35001 szabványhoz, amelyet 2019-ben vezettek be a biológiai biztonság kockázatainak csökkentését célzó irányítási folyamatok kialakítása érdekében.[8]

A *biosecurity* ugyanakkor azokra az intézkedésekre utal, amelyeket a biológiai anyagokkal való szándékos visszaélés vagy lopás megakadályozására tesznek, amelyeket rosszindulatú célokra, például bioterrorizmusra használhatnak fel. A *biosecurity* intézkedések jellemzően fizikai és eljárási biztosítékokat tartalmaznak, mint például a laboratóriumokba és a raktárterületekre való belépés korlátozására szolgáló beléptetési ellenőrzések, a személyzet háttérellenőrzése és biztonsági átvilágítása. Idetartozik még a biológiai anyagok felhasználásának és mozgásának nyomon követését és leltárellenőrzését szolgáló protokollok alkalmazása. A *biosecurity* célja a nemzetbiztonságot vagy a közegészségügyet veszélyeztető biológiai anyagok eltulajdonításának vagy jogosulatlan felhasználásának megakadályozása. Az idetartozó szabályozások nemzeti vagy még inkább nemzetközi szintűek, betartatásukért kormányzati, katonai, rendészeti szereplők felelnek.

Mind a *biosafety,* mind a *biosecurity* kapcsán fontos megemlíteni, hogy az adminisztratív és a tényleges biztonsági intézkedéseknek számos területre ki kell terjedniük, beleértve a biotechnológiát, a mikrobiológiát, a közegészségügyet, a járványügyet, a migrációs egészségügyet, az oktatást, az élelmiszerláncokat és élelmiszer-biztonságot és az állatgyógyászatot.[9]

A következőkben röviden sorra vesszük azokat a lehetőségeket, ahogyan terrorista csoportok a biológiai biztonsági intézkedéseket megkerülve biológiai fegyverekhez juthatnak.

Laboratóriumból illegális úton: a *biosecurity* protokollok be nem tartása vagy kijátszása útján hozzá lehet jutni kutatási célból tenyésztett patogén organizmusokhoz. Kockázati tényező lehet a létesítmény nem megfelelő fizikai biztosítottsága, illetve a laboratóriumban dolgozó kisegítő vagy kutató személyzet.

Legális vásárlás útján – fedőszervezeten keresztül: a különösen veszélyes patogén organizmusok beszerzését többszörös nemzetközi biztonsági ellenőrző rendszer felügyeli, ezért ezekhez csak az erre vonatkozó engedéllyel rendelkező intézmények férhetnek hozzá. Egy fedőszervezeten (egyetemnek vagy kutatóintézetnek álcázott intézmény) vagy akár egy elkötelezett országon – ahol a nemzetközi szabályok kevésbé érvényesíthetők – keresztül azonban ez az ellenőrzés kijátszható.

Izolálás természetes forrásból: vannak olyan biológiai fegyverként bevethető ágensek (leginkább toxinok), amelyeknek az izolálása, illetve a kitenyésztése megoldható

[8] Biorisk management for laboratories and other related organisations.

[9] Beeckman–Rüdelsheim 2020.

természetes forrásból. Növényi eredetű toxinok esetében (például ricin) viszonylag egyszerű extrahálási lépésekkel nagy mennyiségű és nagy tisztaságú mérgező anyagot lehet előállítani komolyabb laboratóriumi háttér nélkül is. Baktériumok esetén is van lehetőség a természetes forrásból történő izolálásra. Az amerithrax során használt anthraxtörzs (Ames) is egy, az 1980-as évek elején szarvasmarhából izolált törzs volt. Egy ilyen típusú izolálás ugyanakkor komolyabb tudományos hátteret feltételez.

Genetikai manipulációval: ilyen módon előállítani biológiai fegyvert lényegesen nagyobb kihívás elé állítja a kutatót, hiszen ehhez nagyfokú szakértelemre, jól felszerelt laboratóriumra, hozzáértő kisegítő személyzetre és az ezek előteremtéséhez szükséges nagy mennyiségű anyagi forrásra van szükség. Egy ilyen módon előállított biológiai fegyver ugyanakkor már a következő generációs biológiai hadviselés részét képezi.[10] Álljon itt néhány példa arra, hogy genetikai manipuláció segítségével hogyan lehetséges egy biológiai ágens veszélyességének a fokozása: (1) Alacsony kockázatú kórokozók módosítása, hogy nagy hatásúvá váljanak; (2) átviteli sebesség (fertőzőképesség) növelése; (3) fokozott toxintermelés; (4) fokozott ellenállás antibiotikumokkal vagy vakcinákkal szemben; (5) teljesen új kórokozók kifejlesztése vagy eredetileg nem humán patogének módosítása oly módon, hogy azok veszélyessé váljanak emberek számára is; (6) kihalt, nagy hatású kórokozók, például a himlőt okozó Variola vírus újratermelése.[11]

Az Amerikai Járványügyi Hivatal (Centers for Disease Control and Prevention – CDC) biológiai biztonsági szempontból a kórokozókat különböző veszélyességi kategóriákba sorolja.[12] Az A kategóriás kórokozók közé tartoznak azok a szervezetek, amelyek azért jelentenek kockázatot a nemzetbiztonságra, mert (1) könnyen terjeszthetők vagy személyről személyre átvihetők; (2) magas halálozási arányt eredményeznek, és jelentős közegészségügyi hatással járhatnak; (3) közpánikot és társadalmi zavarokat okozhatnak; és (4) különleges intézkedést igényelnek a közegészségügyi felkészültség érdekében.

Idetartoznak a következő betegségek, illetve kórokozóik: anthrax (Bacillus anthracis); botulizmus (Clostridium botulinum toxin); pestis (Yersinia pestis); himlő (Variola major); tularémia (Francisella tularensis); vírusos vérzéses lázak (Ebola, Marburg, Lassa, Machupo).

Figyelembe véve az előzőekben tárgyalt genetikai módosítással létrehozott kórokozókat, ez a besorolás ugyanakkor már nem felel meg a következő generációs biológiai hadviselés által támasztott kihívásoknak. Ahhoz, hogy lépést tudjunk tartani a biológiai, genetikai, biotechnológiai fejlődéssel, új fogalmakat

[10] National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine 2018.

[11] Gisselsson 2022.

[12] CDC – Bioterrorism Agents/Diseases.

és ellenőrző rendszereket kell bevezetnünk, amelyekről a következő fejezetekben lesz bővebben szó.

Kiberbiológiai biztonság

A kiberbiológiai biztonság (cyber-biosecurity) a biológiai kutatási adatok és rendszerek védelmét jelenti a kiberfenyegetésekkel és -támadásokkal szemben. Idetartozik a nem kívánt megfigyeléssel, behatolással, valamint rosszindulatú és káros tevékenységekkel (adatmódosítás, adattörlés, adatszivárogtatás) szembeni sebezhetőségek megértése, megelőzése és kivizsgálása. Mivel a technológia használata a biológiai kutatásban, a mezőgazdaságban, az egészségügyi ellátásban és a privát szektorban is egyre inkább terjed, egyre fontosabbá válik e rendszerek kiberbiológiai biztonságának szavatolása.[13]

A kiberbiológiai biztonsági intézkedések közé tartozhat a tűzfalak, a behatolásjelző rendszerek, a titkosítás, a hozzáférés ellenőrzése és a fontos adatok rendszeres biztonsági mentése. Idetartozik továbbá a potenciális kiberfenyegetések és sebezhetőségek figyelemmel kísérése, rendszeres kockázatértékelések elvégzése, valamint a személyzet számára megfelelő kiberbiztonsági képzések és tudatossági programok végrehajtása, hiszen a kiberbiztonság leggyengébb láncszeme még mindig az ember. Mindezek az intézkedések nem különböznek lényegesen a kiberbiztonság jelenleg is használt alapvető protokolljaitól, ugyanakkor fontos kiemelni a szektor jogi és etikai szabályozását is, amelyet leegyszerűsítve azzal a két kérdéssel lehet jellemezni, hogy kinek a tulajdonát képezik a biológiai adatok, illetve kinek lehet ezekhez hozzáférése.[14]

A DNS-szekvenálás, illetve a genommanipulálás rohamos fejlődése (egyre gyorsabban, egyre egyszerűbben és egyre olcsóbban tudunk ezekhez a technológiákhoz hozzáférni) korábban elképzelhetetlen mennyiségű biológiai/bioinformatikai adat előállításával jár. Az állami és akadémiai szereplők mellett privát cégek ezrei generálnak sok millió terabájtnyi információt nap mint nap. Míg az emberi genom megszekvenálása éveket és dollármilliókat vett igénybe a Humán Genom Projekt idején (a projekt első része 2001-ben fejeződött be), addig ma ez pár ezer dollárból és pár nap alatt megoldható. A genom manipulálása a CRISPR[15]-technológia megjelenésével szintén elképesztő mértékben egyszerűsödött és vált megfizethetővé. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor a kiberbiológiai biztonság fejlődése nem tudta

[13] Daniel 2023.

[14] Murch et al. 2018.

[15] Clustered Regularly Interspaced Short Palindromic Repeats: halmozottan előforduló, szabályos közökkel elválasztott palindromikus ismétlődések.

tartani a lépést. A bioinformatikai adatok, amelyek a közeli jövőben a legfontosabb és legérzékenyebb információvá léphetnek elő, jelenleg az általánosan elfogadott információs technológiai (IT)-rendszerekben vannak tárolva, és nincs megoldva ezen adatok központosított védelme vagy felügyelete. A családfaelemző cégek például több tízmilliónyi személyes DNS-adatot tárolnak a cégek saját biztonsági protokollja szerint. Ezek a genetikai információk a családfa és a genetikai alapú etnikai rokonság mellett érzékeny részleteket fedhetnek fel az egyén egészségi állapotáról, bizonyos betegségekre való hajlamáról, genetikai (szub)populációkhoz való tartozásáról vagy más személyes jellemzőiről. Ezeket az adatokat a biztosítók, munkáltatók, politikai szereplők vagy más szervezetek használhatják fel diszkriminatív gyakorlatokra, például a biztosítási fedezet vagy a munkalehetőségek genetikai háttéren alapuló megtagadására.

A személyes DNS-adatok és a bioterrorizmus között is számos kapcsolódási pontot azonosíthatunk. A személyes DNS-adatok olyan genetikai változásokat tárhatnak fel, amelyek befolyásolhatják az egyén fogékonyságát vagy ellenálló képességét bizonyos betegségekkel szemben, beleértve a biológiai kórokozók által okozott betegségeket is. A bioterroristák potenciálisan kihasználhatják ezt az információt, hogy célba vegyék a specifikus genetikai profillal rendelkező egyéneket vagy populációkat (lásd erről később az ultracélzott biológiai hadviselést). A személyes DNS-adatok felhasználhatók olyan egyének azonosítására, akiknek különleges genetikai jellemzői vannak, vagy akik azonosítása a hagyományos módszerekkel nem megoldható (védett személy, rekonstrukciós műtéten átesett személy stb). A DNS-profil meghamisításával ugyanakkor ártatlan személyekre lehet terhelő bizonyítékokat gyártani, amely bizonyítékok jelenleg a legmagasabb fokú megbízhatósággal rendelkeznek (helyszínen begyűjtött DNS-minta). Azzal, hogy a hamisított genetikai információkat összekapcsolják egy személy személyazonosságával, a bioterroristák zavart, félrevezetést, politikai instabilitást vagy hamis vádakat generálhatnak.

A mesterséges intelligencia térnyerése a biológiában elérhetővé tett olyan algoritmusokat, amelyek alkalmasak korábban nem létező kémiai/biológiai molekulák (toxinok, gyógyszermolekulák, fehérjék) megtervezésére, sőt a (bio)szintézisükhöz szükséges protokollt is képesek legenerálni. Ezek az algoritmusok megtaníthatók arra, hogy egy bizonyos cél, legyen az sejt vagy molekula, ellen tervezzenek biokémiai komponenseket (ez a gyógyszerfejlesztés egyik fő iránya), ami korábban soha nem látott módon könnyíti meg biológiai fegyverek fejlesztését, amelyeknek a detektálása kívül eshet a jelenleg rendelkezésre álló eszközök kapacitásán.[16]

[16] Urbina et al. 2022: 189–191.

Elmondható tehát, hogy a kiberbiológiai biztonság alapvető fontosságú a biológiai kutatási, egészségügyi és az egyre jobban terjedő, a humán genomra épülő civil rendszerek kiberfenyegetésekkel szembeni védelmében, valamint az érzékeny adatok integritásának és biztonságának biztosításában.

Orvosi hírszerzés

Az orvosi hírszerzés (medical intelligence) a közegészségügyi és orvosi kérdésekkel kapcsolatos információk gyűjtésének, elemzésének és terjesztésének folyamatát jelenti. Ezek az információk felhasználhatók a közegészségügyi tisztviselők, az orvosok és az egészségügyi ágazat más érdekelt felei számára a döntéshozatalhoz. A katonai, a polgári és az ipari hírszerzés mellett ez a jelenleg formálódó terület hivatott biztosítani egy esetleges biológiai támadás előrejelzését, felderítését, az arra való felkészülést, illetve az esemény bekövetkeztekor az egészségügyi, a katonai és a polgári szereplők koordinálását. A korábban tárgyalt *biosafety* és *biosecurity* területek összehangolása szintén az orvosi hírszerzés feladatai közé tartozik.

Az orvosi hírszerzés legfontosabb feladatai egy bioterrorista támadás kapcsán: (1) korai felismerés: az orvosi hírszerzés magában foglalja az egészségügyi vonatkozású adatok és információk szisztematikus gyűjtését, elemzését és értelmezését. Ez magában foglalja a betegségminták megfigyelését, a felügyeleti adatok elemzését és a szokatlan vagy gyanús járványkitörések vagy lokális megbetegedések azonosítását. A mesterségesintelligencia-alapú mintázatfelismerő algoritmusok képesek a nagyon korai prognózisra és a természetes, illetve a mesterséges mintázatok elkülönítésére. Ezen keresztül a szokatlan betegségminták vagy tünetek észlelésével és elemzésével az orvosi hírszerzés segíthet a potenciális bioterrorista események korai felismerésében. (2) Fenyegetésértékelés: az orvosi hírszerzés betekintést nyújt a bioterrorizmusban esetleg részt vevő terrorista szervezetek vagy személyek képességeibe, szándékaiba és tevékenységeibe. Segít felmérni egy bioterrorista támadás valószínűségét és súlyosságát olyan mutatók elemzésével, mint a potenciális terrorista csoportok nemzetközi és lokális megfigyelése, a lehetséges állami szereplők azonosítása, a biológiai fegyverek és a terjesztési módszerek fejlesztése. (3) Kockázatelemzés: az orvosi hírszerzés segít a lakosság és a kritikus infrastruktúrák bioterrorista fenyegetésekkel szembeni sebezhetőségének értékelésében. Olyan tényezőket vesz figyelembe, mint a földrajzi elhelyezkedés, időjárási adatok, a népsűrűség, a populációra jellemző genetikai háttér, az egészségügyi ellátási kapacitások és a felügyeleti képességek, hogy értékelje egy bioterrorista támadás lehetséges hatását, és irányítsa az erőforrások elosztását és a felkészültségi

erőfeszítéseket. (4) Információmegosztás és együttműködés: a hatékony orvosi hírszerzéshez együttműködésre és információmegosztásra van szükség a különböző érdekelt felek között, beleértve a közegészségügyi intézményeket, a hírszerző szervezeteket, az egészségügyi szolgáltatókat és a bűnüldöző szerveket. A hírszerzési információk időben történő megosztása megalapozza a felkészültséget, lehetővé teszi az összehangolt válaszlépéseket, és megkönnyíti a potenciális bioterrorista fenyegetésekkel szembeni ellenintézkedések kidolgozását. (5) Reagálási terv és kárenyhítés: az orvosi hírszerzés hozzájárul a bioterrorista támadás hatásainak enyhítését célzó választervek és stratégiák kidolgozásához. Segít a megfelelő orvosi ellenintézkedések meghatározásában, útmutatást nyújt a vészhelyzeti reagáló csapatok számára, kidolgozza az elkülönítés és dekontaminálás eljárását, és tájékoztatja a közegészségügyi intézményeket, a politikai szereplőket és a médiát a pánik enyhítése és a hatékony reagálási erőfeszítések támogatása érdekében. (6) Kutatás és fejlesztés: az orvosi hírszerzés támogatja a diagnosztikai képességek, a kezelési lehetőségek és a potenciális bioterrorista kórokozókkal szembeni megelőző intézkedések javítására irányuló kutatási és fejlesztési erőfeszítéseket. A felmerülő fenyegetések elemzésével és lehetséges hatásuk megértésével az orvosi hírszerzés irányíthatja a biológiai védelem területén a kutatásra és fejlesztésre szánt erőforrások elosztását.

Az orvosi hírszerzés tehát létfontosságú szerepet játszik a bioterrorista fenyegetések felderítésében, értékelésében és az azokra való reagálásban, illetve a *biosafety* és a *biosecurity* protokollok kidolgozásában. Segít a korai figyelmeztető jelek azonosításában, a kockázatok értékelésében, az együttműködési erőfeszítések támogatásában, valamint a bioterrorista támadások megelőzésére és hatásainak enyhítésére irányuló döntéshozatal irányításában.

Ultracélzott biológiai hadviselés

A biológiai adatelemzés és a biotechnológia forradalma vezetett egy új, az úgynevezett ultracélzott biológiai hadviselés (ultra-targeted biological warfare, UTBW) fogalmának megjelenéséhez.[17] Az ultracélzott biológiai hadviselés olyan biológiai anyagok felhasználására utal, amelyeket kifejezetten úgy terveztek és alakítottak ki, hogy egy biológiailag jellemezhető csoport vagy személy ellen irányuljanak. A biológiai hadviselés ezen típusa magában foglalja a biológiai ágensek manipulálását és módosítását virulenciájuk és szelektivitásuk fokozása érdekében, valamint annak

[17] Lentzos 2020.

biztosítása érdekében, hogy azok egy adott genetikai, etnikai vagy más demográfiai csoportot célozzanak meg. A korábbi biológiai harcprogramok során a fegyverek a földrajzi elhelyezkedésen keresztül célozták meg a kiszemelt áldozatokat. Az ilyen biológiai ágensek terjedése és kontrollálása (kiváltott fertőzés vagy járvány esetén) a támadó fél számára is – sokszor megoldhatatlan – kihívást jelentett. A biotechnológia fejlődése az UTBW-n keresztül megnyitja annak lehetőségét, hogy egy biológiai fegyvert széles földrajzi területen bevetve csak előre meghatározott és biológiailag karakterizált embercsoportokat vagy akár egyéneket célozzunk meg. A Humán Genom Projekt lezárásakor az Egyesült Királyság kormánya figyelmeztetett, hogy „nem zárható ki, hogy az ilyen genetikai kutatásokból származó információkat figyelembe lehetne venni bizonyos etnikai vagy faji csoportok ellen irányuló fegyverek tervezésénél". Ha felidézzük az amerikai kontinens őslakosai ellen „bevetett", tervezetten végrehajtott himlőfertőzést, látjuk, hogy a múltban már volt példa a különböző népességcsoportok különböző betegségekre való eltérő fogékonyságán alapuló biológiai hadviselésre. Az elmúlt húsz évben számos ország indított „nemzetspecifikus" szekvenálási kampányt egy adott népcsoport genetikai információinak feltérképezésére (például USA, az Egyesült Királyság (United Kingdom – UK), Kína, Dél-Korea, Izland). Ezek a kormányzati ellenőrzés alatt futó programok hasznos információkkal szolgálhatnak a lakosságot érintő genetikai hátterű betegségek diagnosztizálásához, egészségügyi kockázatelemzéshez, prevenciós kampányokhoz. Ugyanakkor a korábbi fejezetekben leírtak alapján ezek az adatok is ki vannak téve a kiberbiológiai biztonsági kockázatoknak, megteremtve az esélyét a populációspecifikus genetikai adatokkal való visszaélésnek és egy esetleges UTBW kifejlesztésének.

Az ultracélzott biológiai fegyverek kifejlesztése és alkalmazása a nemzetközi jog megsértésének minősül, beleértve az 1972-es biológiai fegyverekről szóló egyezményt (Biological and Toxin Weapons Convention – BTWC). Az UTBW speciális etikai, jogi és biztonsági aggályokat vet fel, mivel meghatározott népességcsoportok vagy egyének ellen is bevethető, és pusztító következményekkel járhat a közegészségügyre és a közbiztonságra nézve. Azt is érdemes megemlíteni, hogy akár olyan célzott biológiai ágensek is kifejleszthetők és bevethetők, amelyek generációkon átívelő hatást fejtenek ki adott népcsoport vagy adott személy tekintetében, tovább súlyosbítva a támadás etikai megítélését. A felderítés és a megelőzés is nehézkes, mivel az ultracélzott biológiai hadviselésben használt biológiai anyagok a szokásos megfigyelési és ellenőrzési rendszerekkel nem feltétlenül mutathatók ki.

Mire kell felkészülnünk, mitől függhet a jövőbeli biológiai támadások stratégiai sikere?

Ahogyan azt a korábbi oldalakon láthattuk, a biológiai hadviselés jellege jelentős változáson megy keresztül. Ez a változás a társadalomban és a tudományban jelenleg párhuzamosan végbemenő folyamatokra vezethető vissza. A biztonsági fenyegetések a biológiai tömegpusztító fegyverek területéről a (bio)információs és hibrid hadviselés területére kerülnek, ahol a kis léptékű, célzott támadásoknak hatalmas pszichológiai hatása lehet. Ezeket a támadásokat már nemcsak állami szereplők, hanem kis létszámú, jól szervezett terrorista csoportok is végre tudják hajtani. A Covid–19-világjárvány megmutatta, hogy a fertőzéstől való félelem, a dezinformáció és a döntéshozók felkészületlensége (alkalmatlansága) milyen hatékonyan képes társadalmakat bezárni, bizalmatlanságot kelteni a szövetségesek között, és politikai, illetve gazdasági káoszt okozni. A jövőbeni biológiai hadviselés – legyen az államok vagy terrorista csoportok által kirobbantva – ugyanezt a dinamikát követheti, amennyiben betegségekkel, járványokkal való puszta fenyegetéssel zavart kelthetnek a megcélzott közösségben. Ezzel párhuzamosan a biotechnológia területén bekövetkező gyors fejlődés bővítheti a biológiai fegyverek repertoárját, lehetővé téve a taktikai sokoldalúságot és a célzottabb támadásokat. A biológiai támadások elleni felkészültségnek lépést kell tudni tartania ezekkel a fejleményekkel. A jobb felkészültség szorosabb együttműködést igényel a civil szereplők, az akadémiai szektor és a nemzetbiztonsági intézmények között, létrehozva az orvosi hírszerzés szakértői és infrastrukturális hálózatát.[18]

A jövőbeni biológiai támadások stratégiai sikere nagymértékben függhet attól, hogy (1) milyen mértékben használja a meglepetés erejét (új biológiai ágensek, új átviteli mód, váratlan megjelenési mintázat); (2) mennyire képes a médián keresztül fokozni a társadalmi feszültséget, félelmet és ezen keresztül káoszt előidézni; (3) és végül hogyan tudja elfedni a támadó kilétét, a kórokozó eredetét.[19]

ZÁRÓ GONDOLATOK CARL VON CLAUSEWITZTŐL, AVAGY A BIOLÓGIAI HADVISELÉS EGYRE SŰRŰSÖDŐ KÖDE

A modern hadviselés atyjaként számontartott Carl von Clausewitz *A háborúról* című művében rendkívül pontosan és képletesen fogalmazza meg azt a zűrzavart

[18] Newman 2018.
[19] Gisselsson 2022.

és bizonytalanságot, amely minden háború sajátja, és amely talán sehol sem szembetűnőbb, mint a modern biológiai hadviselésben és bioterrorizmusban:

> „Végre pedig a háborúban az adatok nagy bizonytalansága is sajátlagos nehézségként lép fel; a cselekvés úgyszólván szürkületben történik, amidőn a tárgyakat sokszor túlzott terjedelemben, groteszk alakzatban látjuk úgy, amiként azt a természetben nemritkán a köd vagy hold megvilágítása szokta eredményezni. Amit a gyér megvilágítás a teljes bepillantás elől eltakar, annak kitalálása vagy a tehetségre, vagy pedig a szerencsére bízandó. Tehát tárgyilagos bölcsesség hiányában megint csak a tehetségbe, vagy pedig a sorsba kell vetni hitünket."[20]

FELHASZNÁLT IRODALOM

BEECKMAN, Delphine S.A. – RÜDELSHEIM, Patrick (2020): Biosafety and Biosecurity in Containment: A Regulatory Overview. *Frontiers in Bioengineering and Biotechnology,* 8(650). Online: https://doi.org/10.3389/fbioe.2020.00650

CLAUSEWITZ Károly (1917): *A háborúról.* Ford. Báró Hazai Samu. Budapest: Athenaeum. Online: https://mek.oszk.hu/13200/13240/pdf/13240_1.pdf

DANIEL, Cebo (2023): Biosecurity: the imperative role of ai in cyberbiosecurity. *danielcebo.medium.com,* 2023. július 15. Online: https://danielcebo.medium.com/biosecurity-the-imperative-role-of-ai-in-cyberbiosecurity-3385735b0248

GISSELSSON, David (2022): Next-Generation Biowarfare: Small in Scale, Sensational in Nature? *Health Security,* 20(2), 182–186. Online: https://doi.org/10.1089/hs.2021.0165

LENTZOS, Filippa (2020): How to protect the world from ultra-targeted biological weapons. *Bulletin of the Atomic Scientists,* (december), 302–308. Online: https://doi.org/10.1080/00963402.2020.1846412

MURCH, Randall S. et al. (2018): Cyberbiosecurity: An Emerging New Discipline to Help Safeguard the Bioeconomy. *Frontiers in Bioengineering and Biotechnology,* 6(39). Online: https://doi.org/10.3389/fbioe.2018.00039

National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2018): *Biodefense in the Age of Synthetic Biology.* Washington: The National Academies Press. Online: https://doi.org/10.17226/24890

NELSSON, Richard (2020): The poison-tipped umbrella: the death of Georgi Markov in 1978 – archive. *The Guardian,* 2020. szeptember 9. Online: https://www.theguardian.com/world/from-the-archive-blog/2020/sep/09/georgi-markov-killed-poisoned-umbrella-london-1978

NEWMAN, Tim (2018): Bioterrorism: Should we be worried? *Medical News Today,* 2018. február 28. Online: https://www.medicalnewstoday.com/articles/321030#Bioterrorism:-Modern-concerns

[20] CLAUSEWITZ 1917.

Serena, Katie (2018): The Cult of Rajneesh and the Largest Act Of Bioterrorism. In U.S. History. *allthatsinteresting.com,* 2018. március 23. Online: https://allthatsinteresting.com/rajneesh

Urbina, Fabio et al. (2022): Dual use of artificial-intelligence-powered drug discovery. *Nature Machine Intelligence,* 4(3), 189–191. Online: https://doi.org/10.1038/s42256-022-00465-9

Egyéb források

Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction. Online: https://front.un-arm.org/wp-content/uploads/2020/12/BWC-text-English-1.pdf

III.

TERRORFINANSZÍROZÁS

Csaba Zágon – Simonka Gábor Aurél – Virág Anna Viktória

A TERRORIZMUSFINANSZÍROZÁS MEGJELENÉSE A TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEKBEN[1]

BEVEZETÉS

E tanulmány elkészítését megelőzően egy népszerű, rendészettudomány területén vizsgálódó közép-európai laptól kérték fel lektornak egyik szerzőnket. A terrorizmusfinanszírozás jelenségéről szóló témában írt kézirat készítője arról panaszkodott, hogy csak csekély számú és szegényes szakirodalom lelhető fel erre vonatkozóan, és ezért szorult helyzetbe került más szerzők műveinek felhasználását illetően. E nyugtalanító megállapítás azonban messze nem a valóságot tükrözte, ahogy ezt nemzetközi tudományos adatbázisoknak a jelen tanulmányhoz készített vizsgálata is igazolja. Sajnos a megjelent cikk[2] végül adós maradt a nemzetközi szakirodalom áttekintésével, ami arra sarkallta az itt közölt tanulmány szerzőit, hogy a vizsgálatot utóbb elvégezzék, és annak eredményeit publikálják.[3] Ezen túl célunk az is, hogy a terrorizmus elleni fellépés szakmai és tudományos szempontból is megalapozott, bevált gyakorlataként támpontot nyújtsunk a téma tudományos igényű elemzését végző kutatóknak a terrorizmusfinanszírozás elterjedéséről és ennek visszatükröződéséről a nemzetközi szakirodalomban, elsősorban a lektorált forrásokra támaszkodva. Tanulmányunk záró részében továbbá rávilágítunk a tudományos gondolkodás eredményeinek hasznosulására is oly módon, hogy áttekintjük a terrorizmusfinanszírozás fogalomrendszerét és ennek megjelenését a hazai és nemzetközi jogforrásokban.

[1] A TKP2021-NVA-18 számú projekt a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

[2] Zubrzycki 2022.

[3] A TKP Várható kihívások a terrorizmus és a terrorelhárítás területén a 21. században című kutatás kapcsán megjelenő tanulmánykötet mellett lásd még Csaba 2022.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_25

MÓDSZERTAN

Könyvtári tudományos és folyóirat-adatbázisokban kulcsszavas keresés módszerével válogattunk közleményeket, amelyekből adatbázist hoztunk létre, majd ott végeztünk el méréseket. A tanulmány második részében pedig a terrorizmusfinanszírozás fogalomrendszerét a hazai és a nemzetközi jogforrások feldolgozásával tekintettük át.

Adatbázisok

Több lehetséges adatbázis közül válogattunk a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) Központi Könyvtár és Levéltár előfizetési körében, és végül három mellett döntöttünk. Választásunk a világ legnagyobb hivatkozási adatbázisára, az Elsevier cég Scopus adattárára esett, amelynek segítségével létrehozott, a vizsgálandó közleményeket tartalmazó adatbázist a cég SciVal elemzőeszközével részletekbe menően tanulmányoztuk.

A másik választásunk a ProQuest tudományos kereső szolgáltatás Publicly Available Content Database[4] lett. Ez a multidiszciplináris adatbázis más adatbázisok és gyűjtemények kiegészítésére készült, és számos különböző forrásból származó, nyilvánosan elérhető tartalmak teljes szövegére mutató linkeket tartalmaz, amelyek mindegyike nyílt vagy licenszmentes hozzáférésű.[5]

E kettő adatbázist tudománymetriai vizsgálat céljára használtuk fel,[6] ezért ezekben kizárólag tudományosan is értékelhető közlemények rekordjaira támaszkodtunk.[7]

A Scopus adatbázis 2022. december 31-i lekérdezésekor[8] több mint 84 millió tudományos közleményt tartalmazott az ott kezelt adathalmaz, több mint 25 800 lektorált tudományos lapból, 825-nél is több tudományos tanulmánykötet-sorozatból, 249 000 könyvből és az adatbázisban szereplő más forrásból világszerte. Az adatbázisnál említett jelző, vagy tudományos körökben elterjedtebb nevén a citáció azt jelenti, hogy az egyes közlemények alapadatai mellett egy sor kiegészítő információ,

4 A nyilvánosan elérhető tartalmak adatbázisa.

5 Lásd részletesen: *Publicly Available Content Database.* Online: https://about.proquest.com/en/products-services/Publicly-Available-Content-Database/.

6 Sasvári–Urbanovics 2021: 17–18.

7 A lekérdezéshez használt kulcsszavakat és egyéb találatszűkítő feltételeket a reprodukálhatóság érdekében az egyes vizsgálatok előtt közöljük.

8 Elemzésünk 2022. december 31-i lekérdezés alapján készült. A Scopus adatbázis jellemzőit az itt hozzáférhető adatlap szerint részleteztük. *Scopus [Fact Sheet]*. Online: https://www.elsevier.com/__data/assets/pdf_file/0017/114533/Scopus-fact-sheet-2022_WEB.pdf

metaadat is megtalálható az adatbázisban, amelyek közt fontos szerepet töltenek be a hivatkozások. Egy közleménynél tehát egyrészt megállapítható, hogy a szerző milyen más tudományos forrásokra támaszkodik a művében, illetőleg az is, hogy erre a konkrét közleményre más szerzők milyen művei hivatkoznak. Más metaadatok is találhatók az adatbázisban, amelyek statisztikai és összehasonlító vizsgálata értékes útmutatást nyújt az adathalmaz tudományos jellemzőit illetően.

A terrorizmusfinanszírozás kérdésének első felvetésének meghatározásához pedig a már említett adatbázisok mellett az EBSCO Academic Search Complete teljes szöveges adatbázisában[9] is kerestünk. Az elsőség meghatározása szempontjából azonban nemcsak tudományos forrásokra támaszkodtunk, hanem a tudományos közlemények publikálási körén kívüli, de hitelesnek tekinthető forrásokat is figyelembe vettünk.

TUDOMÁNYMETRIA

A tudományos és innovációs teljesítmény, a tudomány haladásának mérésével foglalkozó diszciplína a tudománymetria, amely a statisztika módszereit hívja segítségül. Az egyik legfontosabb kérdés, hogy az egyes közlemények, illetve azok a tudományos fórumok, ahol a közlemények megjelennek, milyen befolyást gyakorolnak a tudományos gondolkodásra. Ezt a hivatkozások elemzésével lehet meghatározni abból a feltevésből kiindulva, hogy egy közleményben megjelenő új tudományos gondolat más szerzők általi hivatkozása a gondolat elterjedésének lenyomata. A tudományos teljesítmény indikátorait tudományetikai és tudománypolitikai, valamint menedzsmentcélokra használják fel,[10] mi pedig arra, hogy megismerjük a terrorizmusfinanszírozás tudományos felfedezésének, illetve megértésének történetét.

Az adatbázisban szereplő közlemények főként angol nyelven készültek, de szerepel köztük több más nyelvű publikáció is. A közös bennük, hogy a közlemények címe, absztraktja és a témát megvilágító kulcsszavak minden esetben angol nyelven is szerepelnek az adatbázisban, ezért az említett három adatmező angol nyelvű keresőkifejezésekkel a kívánt téma alapján jól szűkíthető. A szűkítés módszerével kisebb keresési részadatbázisok hozhatók létre, amelyeket az Elsevier cég fejlett és a Scopus adatbázis jellemzőihez igazított hatékony elemzőeszközével, a SciVal felületén[11] elemezni lehet, így a legfontosabb tudománymetriai kérdésekre kaphatunk választ.

[9] Az adatbázis tartalmát illetően részletes információkat itt lehet olvasni: *EBCSO Full-database.Text Database.* Online: www.ebsco.com/products/research-databases/academic-search-ultimate.

[10] Sasvári–Urbanovics 2019.

[11] Sasvári–Urbanovics 2021: 18–23.

Az elmúlt években a tudománymetriai vizsgálatok egyre nagyobb figyelmet kapnak világszerte, hiszen értékes információk szerezhetők ilyen módon egy kérdés tudományos területekhez történő kapcsolódásáról, az elvégzett vizsgálatok megközelítéseiről, jellegéről, tendenciáiról, a fontosabb kutatóhelyekről, intézményekről, ahol az adott kérdésekkel foglalkoztak, vagy a témát publikáló főbb tudományos fórumokról, a vezető kutatókról és más tekintetben is.[12]

A fent említett meggyőző számok ellenére sem gondolják a szerzők azt, hogy a Scopus adatbázisban megtalálható lenne a világ teljes tudományos teljesítménye, valamint a témánk szempontjából meghatározó valamennyi releváns tudományos közlemény. Ennek árnyalása érdekében két másik adatbázist is felhasználtunk, hogy a közleményekben való előfordulás mind a történeti előzmények azonosítása, mind pedig a tudományos közleményekben való kutatási eredmények és a téma felfedezését jelentő tudományos diskurzus pontosabban rekonstruálható legyen. A célunk tehát, hogy a három adatbázis felhasználásával szöveges keresés módszerével kapott találatok, illetve a találatok alapján készített metszet adathalmazon keresztül megvizsgáljuk, hol tart a tudományos megismerés a terrorizmus finanszírozásában, és melyek a legfontosabb tudománymetriai módszerekkel igazolható tények ezzel kapcsolatban.

A tudománymetriai vizsgálat lépései

Kulcskifejezések segítségével kerestünk az adatbázisokban, amelyeket olyan módon állítottunk össze, hogy a témánk szemszögéből releváns közleményekből a lehető legnagyobb egyedszámú halmazt kapjuk, amelyben elfogadhatóan kicsi az irreleváns, illetőleg a redundáns elemek száma. A találati pontosságot a közleményekhez kapcsolódó kulcsszavak szófelhős vizsgálatával ellenőriztük.

Kulcskifejezések meghatározása

Feltételeztük, hogy azok a számunkra releváns közlemények, amelyeknek címében, rövid tartalmi összefoglalójában (absztrakt) vagy a témát leíró kulcsszavai között szerepel szövegszerű utalás a terrorizmusfinanszírozásra. Halmazokat hoztunk létre tehát angol nyelvű keresőkifejezések által eltalált közleményekből, majd azokat a Boole-algebra segítségével összegeztük. Az összegzés eredménye egy közleményt

[12] Olexa–Csaba 2023.

csak egyszer tartalmaz, kizárva a redundáns elemeket, függetlenül attól, hogy hányszor és melyik keresőkifejezésünk szerepel abban. Keresőszavak:[13]

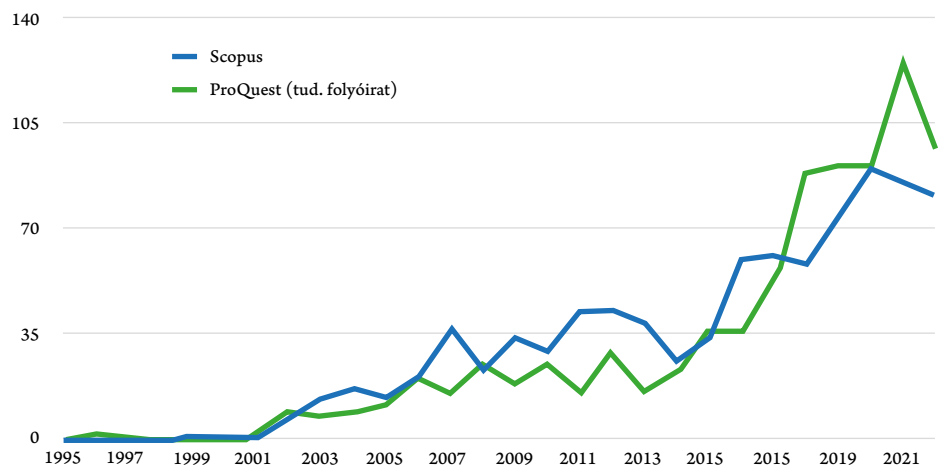
„terrorism financing" OR „financing terrorism" OR „financing of terrorism" OR „terrorist financing" OR „financing terrorist" OR „financing of terrorist"

A keresőeszköz így nem tett különbséget a brit vagy az amerikai helyesírás között. Ellenőrzésként mindkét írásmóddal kipróbáltuk, és azonos találatszámot, illetve adatbázist értünk el. A végleges keresőkifejezéseknél helyettesítő karaktert is használtunk.

A keresés helye: a cím, absztrakt és a kulcsszó mezők voltak.

A tudományos közlemények előfordulása

A találatok száma a Scopus dinamikus adatbázisban 893 tudományos közlemény, míg a ProQuest nyilvánosan elérhető tartalmak adatbázisában 849 volt 2022. december 31-én. Az összehasonlíthatóság érdekében utóbbi adatbázis esetén a találatokat a tudományos folyóiratokban megjelenő cikkekre szűkítettük.

1. ábra: A Scopus és a ProQuest nyilvánosan elérhető tartalmak adatbázisaiban szereplő, terrorizmusfinanszírozással kapcsolatos tudományos közlemények száma évenként
Forrás: a szerzők szerkesztése

[13] A cím, az absztrakt és a kulcsszavak mezőkben (TITLE-ABS-KEY) végeztük el a keresést.

A Scopus adatbázisban 1999-ben, míg a ProQuest nyilvános tartalmaiban 1996-ban történt az első említés a lektorált közlemények között, majd ezt követően egy rövid „lappangó tudás" periódusa következett, amikor csak elszórtan jelent meg néhány közlemény a témánkat érintően. Ezen az Amerikai Egyesült Államokat 2001. szeptember 11-én ért terrortámadások változtattak, amelyek a biztonságfelfogásunkban paradigmaváltást hoztak, és ráirányították a tudományos kutatók figyelmét is a terrorizmus problémájára. Ezen belül a terrorizmusfinanszírozás kérdése is jelentős, és mint az 1. ábra grafikonjából láthatjuk, folyamatosan növekvő figyelmet kapott. Az érdeklődésben két – szemmel láthatóan eltérő meredekségű – felfutó szakasz különíthető el. Az első szakaszban jórészt azok a kutatások zajlottak, amelyek feltérképezték a védekezés hiányosságait, és javaslatot tettek szabványok létrehozására, vagy az intézményrendszer kialakítására, míg a második szakaszban az előző felfutáshoz képest is meredekebben emelkedő szakasz látható, köszönhetően az első szakaszban azonosított és a témához kapcsolódó részkérdésekben elvégzett kutatómunkának, és az ezek eredményeiről beszámoló közlemények nagyszámú megjelenésének.

Nem tudományos közlemények közötti előfordulás elemzése

A nem tudományos közlemények évenkénti száma is az előbb bemutatotthoz hasonlóan alakult azzal az eltéréssel, hogy itt jóval messzebbre nyúlt vissza az elszórt említések kezdeti szakasza (az EBSCO Academic Search Complete teljes szöveges adatbázisában 1927-ig, a ProQuest One Academic adatbázis esetében pedig 1936-ig). A nem tudományos közlemények száma jóval magasabb volt, mint a tudományos forrásokra szorítkozó statisztika (az EBSCO-ban 1927–2022 között 4147 találatot, míg a ProQuest esetén 1936–2022 között 129 683 találatot regisztráltunk[14]). Ezek nehezen hasonlíthatók össze egymással, hiszen nem azonos az adatbázisok merítése, azonban a közlemények számának felfutása itt is láthatóan ugyanúgy 9/11-hez kapcsolódik. A korábban említett keresőkifejezéssel nem csak tudományos források közt elvégzett keresés továbbá alkalmat nyújt arra is, hogy megvizsgáljuk az így dokumentált korai említéseket. Azt tapasztaltuk, hogy a terrorizmusfinanszírozás kérdése már lényegesen korábban felvetődött, mint ahogy ennek a tudományos diskurzusban találhatók nyomai.

[14] A ProQuest One Academic adatbázisban folyóiratok, e-könyvek, videók és diplomamunkák, disszertációk is fellelhetők.

Az első említésre a *TIME Magazine* 1927. augusztus 8-i számában[15] találtunk, ahol egy összefoglalót közölnek Joszif Sztálin szovjet vezetőnek különféle kérdésekben tett kinyilatkoztatásairól, amelyet a szovjet-oroszországi lapok közöltek. Az összefoglaló említi, hogy Sztálin számos vádat fogalmazott meg a brit kormány ellen, köztük a brit nézőpontból vörös, míg a szovjetek nézőpontjából pedig fehér fenyegetésként megélt politikai légkör kontextusában történt üzenetét. Sztálin kijelentette, hogy „a brit kormány terrorista kémeket finanszíroz, akik gyújtogatásokat és gyilkosságokat követnek el az egész Szovjetunióban". A cikk nem nevez meg bizonyítékokat, egyúttal a vádakat olvasva már itt felvetődik a terrorizmus fogalmi meghatározásának szükségessége.

A második említés szintén a kelet-európai térségbe vezet, amelyre a Brit Királyi Külügyi Társaság (Chatham House) *Bulletin of International News*[16] című kronologikus kiadványában találtunk az 1936-os évhez kapcsolódóan. Az eset nagy nemzetközi érdeklődést kapott, és más beszámolók is megerősítik.

A Bronisław Pieracki tábornok, lengyel belügyminiszter 1934. júniusi meggyilkolásában való bűnrészességgel vádolt és a lengyel bíróság által súlyos büntetésekre ítélt 12 ukrán illetőségű személy kapcsán Józef Beck lengyel külügyminiszter kétséget kizáróan bizonyítottnak látta, hogy az érintett ukrán nacionalista szervezetek a litván kormány zsoldjában álltak. A merényletet végrehajtó személyek az Ukrán Nacionalisták Szervezete (Організація українських націоналістів – OUN) tagjai voltak, akiket az Ukrán Katonai Szervezet (Українська Військова Організація – UVO) nevű paramilitáris csoport irányított, és rajtuk keresztül kaptak Litvánia kormányától pénzügyi és egyéb támogatást. „Amennyiben az ügyek részletes vizsgálata után megállapítható, hogy a litván kormány továbbra is részt vesz a lengyelországi terrorista tevékenységek finanszírozásában, ahogyan azt a litván kormány egyik hivatalos tagja tette, Lengyelországnak Litvániát a békére veszélyes elemnek kell tekintenie" – mondta Beck külügyminiszter.[17]

Több példa is hozható, ahol – mint az előbbi esetekben is láttuk – államok által támogatott terrorizmusról vagy terrorizmusnak értékelt eseményekről volt szó. Ebbe a sorba illeszkedik az Amerikai Államok Szervezetének Venezuela kormányának felkérésére történt vizsgálata, amelyet öt ország képviselőiből álló vizsgálócsoport végzett a kubai agresszióval kapcsolatos vádak miatt 1964-ben. A venezuelaiak azután fordultak a szervezethez, hogy felfedeztek egy fegyverraktárat, ahol három tonna kubai jelzéssel ellátott csempészett fegyvert találtak, illetve más bizonyítékokra is

15 Russia: Conservative Dictator 1927.

16 A kiadvány a Királyi Külügyi Társaság értékelésében jelentős külpolitikai eseményeket közli időrendben az esemény szempontjából releváns szereplő (ország) szerint.

17 Chronology 1936; Ogg 1936; Fedinec et al. 2021: 363–365.

bukkantak arra vonatkozóan, hogy Castro kommunista rezsimje felforgatótevékenységet végez országukban, rádiós propagandát sugároz, gerillákat képez ki és terrorista műveleteket finanszíroz. A vizsgálócsoport mind a négy pontban elsöprőnek találta a bizonyítékokat.[18] A bolíviai kormány pedig 1972-ben döntött úgy, hogy kiutasít 119 dolgozót a szovjet nagykövetségről baloldali terrorszervezet pénzügyi támogatása miatt, amit a dél-amerikai ország a szuverenitásába történt súlyos beavatkozásnak tekintett.[19] 1978-ban a *New Republic* című lap szerkesztőségi cikkében felveti, hogy végső soron a nyugati országok – számos terrorizmusellenes törvény ellenére – kimutathatóan vesznek részt a nemzetközi terrorizmus finanszírozásában, amely tevékenység a nyugati országokat, köztük az Amerikai Egyesült Államokat is fenyegeti. A cikk líbiai példán keresztül mutatja be, hogy Moammer Kadhafi kormánya, amely nyilvánosan vállalja terrorszervezetek támogatójának szerepét, és ezt államok befolyásolásának elfogadott eszközének tekinti, miként kapcsolja össze a terrorizmus finanszírozását az olajüzlettel. A cikk szintén foglalkozik az ilyen államokkal szemben alkalmazható szankciók hatásosságának dilemmájával, hiszen nem elegendő, ha csak néhány ország függeszti fel a kereskedelmi együttműködést a terrorizmust támogató rezsimekkel, ha azok céljaikat más, velük együttműködni hajlandó országokon keresztül képesek megvalósítani.[20] A terrorizmust anyagi eszközökkel támogatók azonban nem szűkíthetők csak állami szereplőkre, amire szintén találhatunk példákat.

A sajtóban nemcsak a terrorizmus finanszírozásának ismert eseteiről lehet olvasni, hanem fellelhetők olyan cikkek is, amelyek a terrorszervezetek és működésük pénzügyi feltételeit biztosító eljárások nyomon követésében a terrorizmus elleni fellépés hatásos eszközét látják. George Black a szerzője a *The Nation* című lapban közölt és a Venezuelában elfogott, majd Olaszországnak kiadott neofasiszta terrorista, Stefano Delle Chiaie-ről szóló cikknek. Az 1987-ben megjelent cikk szerzője számos példára hivatkozik az oknyomozó újságírás területéről, amelyek a banki tranzakciók nyomon követésének módszerével tárták fel a nyilvánosság számára az addig rejtve maradt és a terrorizmus jelenségéhez kapcsolódó folyamatokat.[21]

Ezeket a nem tudományos nyilvános forrásokban és sajtótermékekben található beszámolókat fontos bizonyítékoknak tekinthetjük akkor is, ha azok nem törekednek a tudományos megismerés teljességére. Segítségükkel megmutatkozik, hogy a később tudományos kutatók által is vizsgált összetett problémák a vizsgálatokat jóval

[18] The World. Cuba: Ready for Anything 1964.
[19] The World. A Few Red Ghosts 1972.
[20] Stop Financing Terrorism 1979.
[21] Black 1987.

megelőzve már többszörösen felvetődtek. Ezek a leírások, a problémával összefüggő gondolatok, tisztázandó kérdések és felvetett, illetve – ahogy láttuk – kipróbált módszerek elvezethetnek további vizsgálatokhoz, alapját képezhetik elemzésnek, vagy kidolgozást követően gyakorlati felhasználásra is alkalmassá válhatnak.

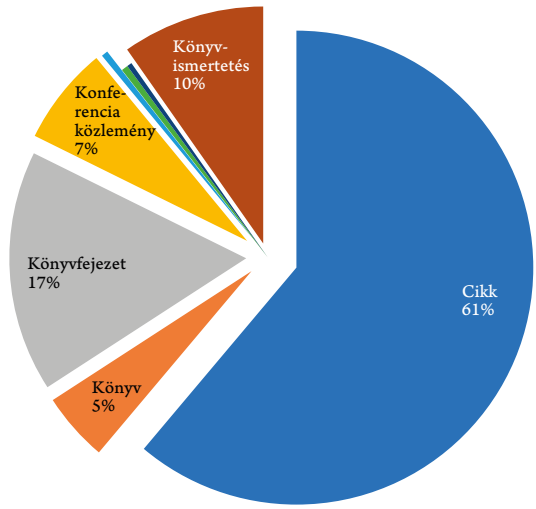
Tudománymetriai jellemzők és összefüggések

A továbbiakban visszatérünk a tudományos közlemények elemzésére, amelyeket a Scopus adattárból a már említett keresőkifejezéssel válogattunk le. Az 1999 és 2022 közötti találatok összesen N = 893 rekordot eredményeztek. Ezeket beolvastuk a SciVal elemzőeszközbe, amelynek során kilenc rekordot vesztettünk el,[22] így az elemezhető alapsokaságunk n = 884 lett. Ezzel a rekordszámmal dolgoztunk, hacsak valamely elemzési megfontolásból ennél is szűkebb halmazhoz tartozó adatok vizsgálata lett szükséges. Ilyenkor az eltérést jelöltük.

A vizsgált közlemények fajtái

A közlemények fajtáit típusonként a 2. ábra szemlélteti, amelyből szembeszökő a tudományos cikkek döntő, kerekítve 61%-nyi túlsúlya. 10 közleményből tehát valamivel több mint hat ebbe a típusba tartozik. A tematikus tanulmánykötetekben megjelent tanulmányok állnak a második helyen 17%-kal, majd a konferenciakötetben megjelent tanulmányok következnek 7, illetve a könyvek (monográfiák) 5%-kal. Ezek a megjelenési formák mind elsődleges tudományos forrásnak tekinthetők. A kördiagramon a könyvismertetések és a konferenciaközlemények közt érték nélkül látható keskeny színes sávok tartalmazzák a konferencia-, illetve a szerkesztői összefoglalókat, valamint az úgynevezett rövid megjegyzés műfajokat, amelyek csak 4-4, illetve 3 rekorddal vannak jelen az alapsokaságban, és fél százalékot sem érnek el arányukban. Ezek a közlemények jellemzőik alapján nem tekinthetők elsődleges tudományos forrásnak. Szintén nem tudományos forrás a könyvismertetők köre, amelyek viszont jelentős, 10%-nyi részesedést képviselnek a teljes halmazon belül. Utóbbiaknak célja, hogy felhívják a kutatók figyelmét a témában megjelent jelentős új monográfiákra, és ezáltal, bár maguk nem tekinthetők elsődleges forrásnak, mégis fontos szolgálatot tesznek a tudományos megismerésnek.

[22] Az elveszített rekordok mindegyike még olyan friss volt, hogy nem állt rendelkezésre az elemzéshez szükséges összes metaadat, ezért a SciVal kizárta ezeket a további elemzésből.

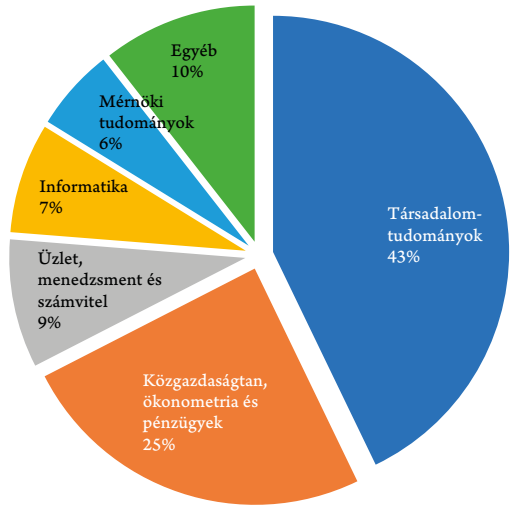
2. ábra: A tudományos közlemények aránya az 1999 és 2022 között megjelent művek típusai szerint
Forrás: a szerzők szerkesztése

Tudományterületi megoszlás

A következő lényeges kérdés, hogy mely tudományos terület vizsgálódási körébe tartozik a terrorizmusfinanszírozás kérdése. A téma tudományos vizsgálatát az inter-, illetve a multidiszciplinaritás jellemzi, ezért egy közlemény megközelítése több tudományterületet is érinthet. Erre tekintettel pontosabb úgy feltenni a kérdést, hogy melyek voltak a vezető tudományterületek,[23] amelyek a legtöbb esetben képezték a vizsgálódás megközelítését. Elemzésünk itt a legutolsó öt teljes év adataira koncentrál (n = 449), hiszen ezek voltak a legfrissebb teljes évi adataink. Összesen 796 tudományterület érintettségét mutattuk ki. A könnyebb értelmezhetőség érdekében az 5%-nál kisebb részarányt képviselő tudományterületeket nem tartalmazza a 3. ábrán látható diagram.

Az ábra fontos üzeneteket hordoz. A terrorizmusfinanszírozás tudományos vizsgálata jórészt öt tudományterülethez köthető az ASJC felosztása szerint. Ezek közül a legnagyobb kategória a társadalomtudományoké, amely kategória egyedül a tudományterületek közel felét, 43%-át foglalja magában. Fontos megjegyezni, hogy

[23] A tudományok felosztása terén a Scopus adattár és a SciVal elemző eszköz ún. minden tudományos folyóirat besorolása szerinti (ASJC) rendszerét vettük figyelembe, amely 27 tudományágat és ezeken belül változó számú, összesen 334 tudományterületet tartalmaz.

3. ábra: A 2017–2022 közt publikált tudományos közlemények tudományterületi megoszlása
Forrás: a szerzők szerkesztése

ugyan az ASJC nem említi azokat külön, de a társadalomtudományok kategóriájába olyan diszciplínák is besorolhatók, mint a hadtudomány vagy a rendészettudomány, amelyek megjelenését más felosztás esetén a témánk alapján előkelő helyen várnánk. Figyelemmel azonban arra, hogy a tudományok nemzetközi felosztása alapján ezek a diszciplínák nem ebben a formában kapnak említést, itt kicsit alaposabban jártunk el, és megvizsgáltuk a tudományterületen belüli viszonyokat is. Azt tapasztaltuk, hogy a 341 társadalomtudományi rekordnak 63%-a (215 elem) esett a jogtudományok, 31%-a (107 elem) a közigazgatás-tudományok, 17%-a (58 elem) az általános társadalomtudományok, 16%-a (53 elem) a szociológia és politikatudományok területére.

Visszatérve a teljes képre, a 43%-ot képviselő társadalomtudományok mögött második helyezést értek el a közgazdaságtan, ökonometria és pénzügyek 25%-kal (196 elem), a harmadik helyen pedig az ehhez szorosan kapcsolódó üzleti, menedzsment és számvitel tudományterületek 9%-kal (70 elemmel) állnak. A negyedik hely az informatikatudományé 7%-kal (60 elemmel), míg az ötödik helyezett a mérnöki tudományok 6%-os részesedéssel (45 elemmel). Elgondolkodva az említett öt tudományterületen, felvetődik, hogy ez az öt terület inkább csak három, hiszen a társadalmak viselkedését megfejteni igyekvő diszciplínák alkotják a tudományos vizsgálódások mintegy felének az alapját. A 2. és 3. helyezést elérő csoportok a gazdaság folyamatainak megértése köré, míg a 4. és 5. helyezést elértek

az informatikai-mérnöki problémákkal foglalkozó tudományok köré szerveződnek. Az első kategóriába tartozik a már említett had- és a rendészettudomány is, míg a másodikat a gazdasági folyamatok vizsgálata indokolja. A mérnöki tudományok viszonylag jelentős aránya pedig a terrorizmusfinanszírozás elleni fellépés szervezeti, módszertani, illetve a digitalizáció hatásainak köszönhetően informatikai, illetve mérnöki szaktudást igénylő eszközeinek megjelenésére utalnak.

Kulcsszavak és kifejezések

Az (n = 893) alapsokaságban szereplő közlemények tartalmuk szerint számos kulcsszót, kulcskifejezést érintettek, melyek közül az első helyeken erősorrendben a pénzmosás elleni küzdelem, a terrorizmus finanszírozása és két további angol nyelvű megfelelője, a terrorizmus, a kriptovaluta, a terrorizmus elleni küzdelem, a pénzügyi irányítás, a pénzmosás, a tanácsadó bizottságok, a bankok, a jog, valamint a bűnözés álltak.

Az angol nyelvű kulcsszavak előfordulását szófelhőben megjelenítve a 4. ábrán láthatjuk, ahol a karakterek nagysága az előfordulás gyakoriságára utal. A vizsgált utolsó 10 év során időrendben a növekvő előfordulási gyakoriságra a zöld, a csökkenésre a kék, a változatlan előfordulási gyakoriságra pedig a szürke szín utal.

4. ábra: Tudományos közlemények kulcsszavainak és kulcskifejezéseinek előfordulása szófelhős ábrázolással az utolsó 10 év halmazán
Forrás: a szerzők szerkesztése

A szófelhő alkalmas eszköz arra is – ahogy ezt korábban említettük –, hogy ezen keresztül vizsgálhatjuk meg a leválogatott adathalmazunk tartalmát relevancia tekintetében. A 4. ábra erről is áttekintést nyújt, kiemelve a legnagyobb számú előfordulással rendelkező kulcskifejezéseket, amelyek mind a téma magját, mind pedig annak leágazásait meglehetős pontossággal mutatták meg. Ez az elemzési módszer az előfordulás grafikus ábrázolásán keresztül a fogalmak mellett eszközökre, szolgáltatásokra, eljárásokra, szervezetekre és országokra is rálátást biztosít, megmutatva a vizsgált időszakon belüli jelentőségüket, és annak változására is enged következtetni.

A legerősebb fogalmi kapcsolat a pénzmosással mutatható ki, amelyhez egyrészt módszertani hasonlóságot mutat a terrorizmusfinanszírozás elleni fellépés, jelentős átfedésben van intézményrendszer tekintetében, viszont a cselekmények célja és forrása alapján elhatárolható attól – mert míg azt a pénzmosás esetében a szervezett bűnözés és a bűnös forrásból származó feltétel, addig a terrorizmusfinanszírozás esetében cél a terrorizmus, illetve ezen belül a terrorszervezetek ennek címzettjei, azonban bármilyen forrásból származhat az összeg, nem szükséges annak eredendően illegálisnak lennie.[24]

Országok szerinti sorrend

A közlemények száma alapján az országok sorrendjét az 1. táblázat szemlélteti. Az élcsoportban a várakozásunk szerint a brit, orosz és amerikai eredetű közlemények vezetnek, ami az említett országok kiemelkedő tudományos teljesítményére utal. A továbbiakban fejlett gazdaságú, illetve pénzügyi rendszerrel rendelkező országokat találunk. Malajzia tartósan előkelő helyezésére (a 2012–2022 közötti 10 éves időszakra is ellenőriztük, ahol a 4. helyezést érte el) nem számítottunk, azonban az ország kereskedelmi szerepe, illetve a terrorizmus jelenségének való kitettsége miatt érthető, hogy jelentős tudományos érdeklődésre tart számot a terrorizmusfinanszírozás az országban. A tudományos gondolkodásra gyakorolt hatás szempontjából releváns a hivatkozások száma, amely jórészt a publikációszám szerinti sorrendben alakult, kivéve a kanadai értéket, amely az előforduláshoz képest jóval nagyobb arányú hivatkozási számot ért el. Az orosz publikációk esetében az olvasási szám volt kiemelkedően magas, valamivel átlag alatti citáció mellett, ami a megismerés szempontjából szintén magas figyelemre utal, de nagyobbrészt olyan olvasók részéről, akik nem jelenítik meg publikációikban az ott megismert gondolatokat. (Magyarország nem szerepel az első 100 között.)

[24] Europol 2015: 45.

1. táblázat: A Scopusban szereplő és 2017–2022 között publikált, terrorizmusfinanszírozással kapcsolatos tudományos közlemények erősorrendje országok szerinti megoszlásban. Az első 10 legtöbb publikációt jegyző ország

Ország	Közlemények száma	Olvasások száma	Hivatkozások száma
UK	56	1444	205
RU	44	2591	138
US	43	949	113
CH	25	865	80
AU	24	479	85
CA	22	1070	171
MY	18	674	40
DE	16	331	38
IT	14	377	47
NL	12	283	37

Forrás: a szerzők szerkesztése

Intézmények sorrendje

A 2. táblázat az intézmények versenyét mutatja. A közlemények száma alapján a legmagasabb érték 10 volt. Táblázatunkba a négy vagy ennél több közleményt jegyző intézmény került be. Az intézményeket az angol nyelvű nevük alapján tüntettük fel.

2. táblázat: A Scopusban szereplő és 2017–2022 között publikált terrorizmusfinanszírozással kapcsolatos tudományos közlemények erősorrendje intézmények szerinti megoszlásban. Az első 10 legtöbb publikációt jegyző ország

Intézmény	Szektor	Ország	Közlemények száma
Macquarie University	egyetem	AU	10
Universiti Teknologi MARA	egyetem	MY	9
Moscow Engineering Physics Institute	egyetem	RU	8
Moscow State Institute of International Relations (MGIMO-University)	egyetem	RU	6
Cardiff University	egyetem	UK	5
Carleton University	egyetem	CA	5
Financial Academy of the Russian Federation Government	egyetem	RU	5
University of Leeds	egyetem	UK	5

Intézmény	Szektor	Ország	Közlemények száma
Bocconi University	egyetem	IT	4
Comenius University	egyetem	SK	4
Copenhagen Business School	egyetem	DK	4
Harvard University	egyetem	US	4
King's College London	egyetem	UK	4
National University of Singapore	egyetem	SG	4
Royal United Services Institute	kutatóműhely	UK	4
University College London	egyetem	UK	4
University of Amsterdam	egyetem	NL	4
University of Toronto	egyetem	CA	4
University of Waterloo	egyetem	CA	4

Forrás: a szerzők szerkesztése

Szerzőségek

A szerzők tekintetében mindenekelőtt érdemes megvizsgálni, hogy mekkora az egyéni és a társszerzőségek aránya, utóbbiaknál pedig azt, hogy intézményen belüli, intézmények közötti vagy nemzetközi társszerzőségről van-e szó. Az utóbbiak nagyobb aránya ugyanis az összetettebb tudományos vizsgálatokra utal, és a hivatkozási számból is kiolvashatóan nagyobb befolyást gyakorolnak a tudományos gondolkodásra. A 3. táblázatban összesítettük a vizsgált közlemények szerzőségeinek jellemzőit szerzői modellek szerint.

3. táblázat: Szerzőségek jellemzői szerzői modellek szerint

	Szerzői modell	Közlemények száma	Hivatkozások száma	Hivatkozások átlaga közleményenként
Nemzetközi együttműködés	11,7%	52	188	3,6
Együttműködés országon belül	14,8%	66	172	2,6
Együttműködés intézményen belül	22,7%	101	309	3,1
Egyes szerzőség	50,8%	226	574	2,5

Forrás: a szerzők szerkesztése

Szerzői teljesítmény szerint 10 éves periódust vizsgáltunk 2013 és 2022 között. A 4. táblázatba a három vagy annál több közleményt jegyző szerzők kerültek be. Az élbolyban érdekes módon az intézményi kötődés (affiliáció) terén többen nem egyetemhez, hanem pénzügyi tanácsadó társaság kutatóhelyéhez kapcsolódnak; ez a kutatási téma alapján válik utólag érthetővé.

4. táblázat: Három vagy több közleményt jegyző szerzők és affiliációjuk

Szerző	Affiliáció	Ország	Közlemények száma 2013–2022
Teichmann, Fabian Maximilian Johannes	Teichmann International (Schweiz) AG	–	23
Naheem, Mohammed Ahmad	Mayfair Compliance	–	10
Esoimeme, Ehi Eric	Cardiff University	UK	6
Falker, Marie Christin	Teichmann International (Schweiz) AG	–	6
Goldbarsht, Doron	Macquarie University	AU	6
Jayasekara, Sisira Dharmasri	Central Bank of Sri Lanka	–	6
Tierney, Michael	University of Waterloo	CA	5
Murrar, Firas	Arab American University	PS	4
Akartuna, Eray Arda	University College London	UK	3
Booysen, Sandra Annette	National University of Singapore	SG	3
Boticiu, Sonia Ruxandra	Teichmann International (Schweiz) AG	–	3
De Koker, Louis	La Trobe University	AU	3
Gilmour, Nicholas	The University of Auckland	NZ	3
Keatinge, Tom	Royal United Services Institute	UK	3
Malakoutikhah, Zeynab	University of Leeds	UK	3
Masciandaro, Donato M.	Bocconi University	IT	3
Milos, Ángela Toso	Universidad de Salamanca	ES	3
Miloslavskaya, Natalia	Moscow Engineering Physics Institute	RU	3
Nikiforov, Andrey Yu	Moscow Engineering Physics Institute	RU	3
Omar, Normah Haji	Universiti Teknologi MARA	MY	3
Plaksiy, Kirill	Moscow Engineering Physics Institute	RU	3
Pocher, Nadia	University of Bologna	IT	3
Sergi, Bruno S.	Harvard University	US	3
Thornton, Amy Elise	University College London	UK	3

Forrás: a szerzők szerkesztése

A szerzők közül Fabian Maximilian Johannes Teichmann az abszolút győztes 23 közleménnyel, aki a svájci Teichmann AG pénzügyi tanácsadó céghez rendelkezik intézményi kapcsolattal. Ebből az intézetből Marie Christin Falker hat közleménnyel és Sonia Ruxandra Boticiu három közleménnyel is felkerült a listára. Meg kell említeni, hogy a listáról a kutatóintézeti kötődések terén a Moscow Engineering Physics Institute három, míg a University College of London kettő kutató affiliációjával is rendelkezik. A képzeletbeli dobogón második helyezést ért el Mohammed Ahmad Naheem 10 közleménnyel, aki szintén egy pénzügyi elemző céghez, a Mayfair Compliance-hez kötődik. A megosztott harmadik helyen a már említett Marie Christin Falker mellett Doron Goldbarsht az ausztrál Macquarie University és Sisira Dharmasri Jayasekara a Srí Lanka-i Központi Bank affiliációjával áll.

A közlemények megjelenése

Tudománymetriai vizsgálódásunk legutolsó szempontjaként azt elemeztük, hogy az említett közlemények milyen fórumokon jelentek meg. Lehetséges-e meghatározni, hogy a terrorizmusfinanszírozás témakörében a tudományos eszmecserének hol találhatók a kiemelkedő fórumai?

A legnagyobb közleményszámmal a *Journal of Money Laundering Control* című folyóirat rendelkezik. A 2012 és 2021 közötti 10 év során 108 (!) közlemény, a legutolsó öt teljes év távlatában (2017–2022) pedig 102 jelent meg itt. E folyóirat jelentősége még hangsúlyosabb, ha a mindkét időtartományban második helyezést elérő *Journal of Financial Crime* című folyóirat még mindig nem csekély számú 25-25 közleményét vesszük figyelembe. A harmadik helyezett pedig a 10 év alatt nyolc, öt év alatt pedig hét közleménynek otthont adó *Studies in Conflict and Terrorism* című lap lett. Sorban a következő a Cambridge University Press gondozásában megjelent *Can Banks Still Keep a Secret? Bank Secrecy in Financial Centres around the World* című tanulmánykötet hét közleménnyel, majd ötödik helyezettként a *Journal of Financial Regulation and Compliance* című lap következik 10 év alatt hat, illetve az utolsó öt évben öt közleményt elérve. Ez az eredmény egyrészt erősíti a korábban tett megállapításunkat, amely szerint a rendszeres megjelenésű folyóiratok a tudományos eszmecsere írott fórumai, másrészt pedig rámutat arra is, hogy csak néhány, ezek közül pedig különösen egy lap, a *Journal of Money Laundering Control* című folyóirat a terrorizmusfinanszírozás témája tudományos megismeréséhez legnagyobb számú közleménnyel hozzájáruló forrása.

A tudománymetriai vizsgálat eredménye

A vizsgálatunk során megállapítottuk, hogy a terrorizmus finanszírozásának kérdése már a 20. század elejétől kezdve jelen van különböző publikációkban, a téma tudományos igényű feldolgozása azonban csak lényegesen később, az ezredforduló előtt kezdődött meg. A nemzetközi figyelem pedig, befolyásolva a tudományos kutatók érdeklődését is, csak az USA elleni, 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően növekedett meg. Az általunk vizsgált publikusan, illetve előfizetéssel elemezhető fórumokból, adattárakból nem olvasható ki, csak közvetett módon következtethetünk arra, hogy ezt megelőzően is léteztek ilyen irányú kutatások pénzügyi, illetve bűnüldöző és biztonsági szervezetek körében.

A tudományos érdeklődés jelenlétét, illetve növekedését igazolja a megjelent közlemények növekvő száma a vizsgált 1999 és 2022 közötti időszakban. A tudományterületek szerint minden második közlemény a társadalomtudományok területére (is) besorolható, azonban az ökonómia, a vállalatirányítás, valamint a digitalizációnak köszönhetően a mérnöki, illetve a számítástechnikai tudományok is jelentős részarányt képviselnek.

Jól láthatóan azonosíthatók a tudományos diskurzus már meglévő fórumai, amelyek közül néhány periodikusan megjelenő folyóirat és egy konferenciakiadvány emelkedik ki. A közlemények mintegy fele társszerzőségben készül. Minden ötödik intézményi, mintegy 15%-uk intézmények közti és valamivel több mint 10%-uk nemzetközi társszerzőségben. A közlemények szerzői közt néhányan kiemelkednek, akik több közleményhez is hozzájárultak. Közülük is első a svájci Teichmann International AG pénzügyi tanácsadó cég névadója. A kutatási terület sajátosságának tekinthető, hogy a legtöbb közleményt jegyző szerzők közt nemcsak egyetemek, hanem pénzügyi tanácsadó cégekhez kapcsolódó tudósok is megjelennek. Az Egyesült Királyság, Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok fordítják a legtöbb erőforrást a tudományos kutatásba a megjelent publikációk száma szerint, de számos fejlett gazdaságú és pénzügyi rendszerrel rendelkező, illetve a terrorizmus fenyegetésének kitett ország is jelentős erőfeszítéseket tesz.

A TERRORIZMUSFINANSZÍROZÁS FOGALMÁNAK NEMZETKÖZI ÉS HAZAI JOGI MEGKÖZELÍTÉSE

Tanulmányunkban elérkeztünk arra a pontra, ahol már elkerülhetetlen a terrorizmusfinanszírozás jelenségének fogalmi definíciójával foglalkozni. Elmondhatjuk, hogy az előzőekben ismertetett szakmai-tudományos kutató, illetve fejlesztő

munkában, valamint az ezt is figyelembe vevő nemzetközi, európai uniós és hazai jogfejlődésben is nyomon követhetővé váltak a fogalomrendszer elemei. Tanulmányunkban a jelenleg hatályos állapotra szorítkozunk.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), továbbá a Pénzügyi Akciócsoport (Financial Action Task Force, FATF) által használt, majd az európai uniós fogalomrendszert tekintjük át, illetve vetjük össze, végül a hatályos magyar szabályozás kulcsfontosságú elemeit mutatjuk be.

A terrorizmusfinanszírozás különböző jogi fogalmainak vizsgálata azért különösen jelentős, mert az egyes országok által elfogadott szabályozások alapján lehetséges csak büntetőjogi értelemben felelősségre vonni a terrorizmusfinanszírozás elkövetőit. A nemzetközi szervezetek által elfogadott definíciók pedig meghatározzák a belföldi szabályozást, így azok vizsgálata kiemelten fontos. A jelen tanulmányban elvégzett tudománymetriai vizsgálat feltárta, hogy a terrorizmusfinanszírozás tekintetében a társadalomtudományok, ezen belül a jogtudomány területén folyik a legintenzívebb tudományos munka. A fentiek alapján választottuk ki az alábbi terrorizmusfinanszírozás-definíciókat.

Az ENSZ fogalommeghatározása

Az előzőekben feltártuk, hogy a terrorizmusfinanszírozás területén releváns első tudományos publikáció 1999-re esik, amely év december 9-én fogadta el az Egyesült Nemzetek Közgyűlése a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról szóló ENSZ-egyezményt (a továbbiakban: Egyezmény). Az Egyezmény 2. cikk 1. bekezdése szerint terrorizmusfinanszírozást követ el,

> „aki bármely eszközzel, közvetlenül vagy közvetve, jogellenesen és szándékosan, forrást biztosít vagy gyűjt azzal a szándékkal vagy annak tudatában, hogy azt részben vagy egészben a következő cselekmény elkövetésére használják fel:
>
> *a)* olyan cselekmény, amely a mellékletben szereplő valamely szerződés hatálya alá tartozó és az abban meghatározott bűncselekményt valósít meg;[25]
>
> *b)* bármely egyéb olyan cselekmény, amely polgári személy vagy fegyveres konfliktus esetén az ellenségeskedésben tevőlegesen részt nem vevő más

[25] A mellékletben szereplő szerződések:
1. A légi járművek jogellenes hatalomba kerítésének leküzdéséről Hágában, 1970. december 16-án aláírt egyezmény.
2. A polgári repülés biztonsága elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről Montrealban, 1971. szeptember 23-án aláírt egyezmény.

személy halálának vagy súlyos testi sérülésének okozására irányul, ha a cselekmény célja, annak természetéből vagy összefüggéseiből következően az, hogy a lakosságot megfélemlítse, vagy egy Kormányt vagy nemzetközi szervezetet valamely cselekmény megtételére vagy ennek megtételétől történő tartózkodásra kényszerítsen."[26]

Az Egyezmény fogalommeghatározása alapján az elkövető szándékának mind a pénzeszközök meghatározott módon való gyűjtésére és biztosítására, mind pedig azoknak az Egyezmény által meghatározott célra történő felhasználására ki kell terjednie. A fentiek alapján nem követi el a bűncselekményt például az a személy, aki nem azzal a szándékkal gyűjt forrásokat, hogy azokat terrorcselekmény elkövetéséhez használják fel, hanem például egy terrorszervezet fennmaradását támogatja.

Szintén nem valósul meg terrorizmusfinanszírozás az Egyezmény definíciója szerint abban az esetben, ha a biztosított vagy gyűjtött pénzeszköz nem köthető semmilyen, az Egyezményben meghatározott olyan terrorcselekményhez, amelynek elkövetésére fordítanák azt. Nem minősülne bűncselekménynek például, ha az elkövető ugyan biztosít pénzeszközöket egy terrorszervezet részére, ugyanakkor a forrásokat nem terrorcselekmény megvalósítására használják fel.

Az Egyezmény rendszerében bizonyítási nehézségek jelentkezhetnek abban a tekintetben, ha az elkövető a gyűjtött vagy biztosított pénzeszközöket azért bocsátotta rendelkezésre vagy gyűjtötte, hogy azt felhasználják terrorcselekmény elkövetésére.

3. A nemzetközileg védett személyek, köztük a diplomáciai képviselők ellen elkövetett bűncselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről szóló, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által 1973. december 14-én elfogadott egyezmény.
4. A túszszedés elleni, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által 1979. december 17-én elfogadott nemzetközi egyezmény.
5. A nukleáris anyagok fizikai védelméről Bécsben, 1980. március 3-án aláírt egyezmény.
6. A nemzetközi polgári repülést szolgáló repülőterek elleni jogellenes erőszakos cselekmények visszaszorításáról szóló, a polgári repülés biztonsága elleni jogellenes cselekmények visszaszorításáról szóló egyezményt kiegészítő, Montrealban, 1988. február 24-én aláírt jegyzőkönyv.
7. A tengeri hajózás biztonsága elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről Rómában, 1988. március 10-én aláírt egyezmény.
8. A kontinentális talapzaton létesített, rögzített létesítmények biztonsága elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről Rómában, 1988. március 10-én aláírt jegyzőkönyv.
9. A terrorista bombatámadások visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által 1997. december 15-én elfogadott nemzetközi egyezmény.

[26] A terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülésszakán, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről szóló 2002. évi LIX. törvény, 2. cikk (1) bekezdés.

Az elkövető érvelhetne például azzal, hogy a forrásokat a terrorszervezet egyéb, „humanitárius" tevékenységének támogatása céljából bocsátotta rendelkezésre.

A Pénzügyi akciócsoport (Financial Action Task Force – FATF) definíciója

Az FATF egy olyan nemzetközi szervezet, amely nemzetközi (globális) sztenderdeket állít a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem területén. Az FATF által megalkotott *soft-law* jellegű sztenderdek[27] segítik az összehangolt nemzetközi fellépést a pénzmosás, a vagyongeneráló bűncselekmények és a terrorizmus ellen. A szervezet folyamatosan felülvizsgálja a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása területén megjelenő trendeket, komplex és egységes módszertan alapján országértékeléseket végez, valamint időközönként módosítja, erősíti az általa megalkotott globális sztenderdeket, ezáltal is válaszolva az új kihívásokra.[28]

Az FATF 5. számú ajánlása határozza meg a terrorizmusfinanszírozás fogalmát, amely túlterjeszkedik az Egyezmény által meghatározottakon, ugyanis az ajánlás szerint az Egyezményben meghatározottak mellett kriminalizálni szükséges a terrorszervezetek és egyéni terroristák finanszírozását még egy konkrét terrorcselekmény hiányában is.[29] Nem véletlen tehát, hogy a kérdés vizsgálata számos tudományos igényű elemzésben felvetődik.

Az FATF definíciója megoldást jelenthet az Egyezmény definíciója alapján történő kriminalizáláshoz köthető bizonyítási nehézségek tekintetében, ugyanis a biztosított forrásokat e definíció szerint nem kell egy konkrét terrorcselekményhez kötni, elegendő pusztán terrorszervezet vagy terrorista személy részére rendelkezésre bocsátani. Az FATF definíciója szerint tehát terrorizmusfinanszírozásnak minősülhet, ha az elkövető terrorszervezet részére biztosít forrást, amelyet a terrorszervezet például a szervezet öngyilkos merénylői családjának megsegítésére fordít.

[27] Ebben a kontextusban *soft law* alatt olyan nemzetközi szabályokat kell érteni, amelyek az alkotók szándéka szerint nem hoznak létre nemzetközi jogi kötelezettséget, hanem ajánlásként értelmezhetők. Vö. KENDE et al. 2019: 172.

[28] Lásd *The Financial Action Task Force.* Online: www.fatf-gafi.org/about/.

[29] Financial Action Task Force on Money Laundering 2022: 13.

Az Európai Unió definíciója

A 2002/475/IB tanácsi kerethatározat 2. cikkében a terrorista csoporthoz kapcsolódó bűncselekmények között az alábbi, terrorizmusfinanszírozással összefüggésbe hozható elkövetési magatartást tartalmazza: „részvétel terrorista csoport tevékenységében, beleértve információk vagy anyagi források szolgáltatását, vagy a tevékenység bármilyen módon történő finanszírozását is, annak tudatában, hogy ez a részvétel hozzájárul a terrorista csoport büntetendő cselekményeihez."[30]

A fenti fogalom alapján a terrorszervezet által elkövetett bármely bűncselekmény – nem kizárólag terrorcselekmény – megvalósításához juttatott forrás megvalósítja a terrorizmusfinanszírozást. Ugyanakkor – az Egyezményhez hasonlatosan – az elkövető tudatának át kell fognia azt, hogy a források biztosítása hozzájárul bűncselekmény elkövetéséhez.

A terrorizmusfinanszírozás fenti meghatározása alapján terrorizmusfinanszírozást kizárólag terrorista csoport / terrorszervezet vonatkozásában lehet elkövetni, ami figyelmen kívül hagyja az önállóan tevékenykedő terrorista által elkövetett cselekmények finanszírozását.

2017. március 15. napján az Európai Parlament és a Tanács (EU) elfogadta a 2017/541 irányelvet (a továbbiakban: Irányelv) a terrorizmus elleni küzdelemről, amely felváltotta a 2002/475/IB tanácsi kerethatározatot. Az Irányelvbe felvett új tényállások megszövegezése a terrorizmus területén felmerülő új trendek, valamint a megnövekedett fenyegetés miatt vált szükségessé.[31] Kiemelendő a trendek azonosításában az Europol, amely minden évben megjelenteti az előző évre vonatkozó, a terrorizmus helyzetéről és trendjeiről szóló jelentését (TE-SAT jelentés). A 2015. évre vonatkozó TE-SAT jelentés beszámol arról, hogy 2015-ben az Európai Unióban jelentős számú személy vált terrortámadás áldozatává.[32] A rigai nyilatkozatban kifejtették, hogy a terrorizmus, a radikalizálódás, a toborzás és a terrorizmus finanszírozása az Európai Unió belső biztonságát fenyegető fő veszélyek közé tartozik.[33] A TE-SAT jelentés jelentős problémaként azonosította a külföldi harcosokat,[34] továbbá megemlítik a terrorista média inspiráló és radikalizáló hatását

[30] A Tanács 2002/475/IB számú kerethatározata (2002. június 13.) a terrorizmus elleni küzdelemről.

[31] Council of the EU 2017.

[32] Europol 2016: 5.

[33] Europol 2016: 5; Riga Joint Statement Following the Informal Meeting of Justice and Home Affairs Ministers in Riga on 29 and 30 January [2015].

[34] Europol 2016: 6–7.

az arra fogékonyak tekintetében.[35] A 2016-ra vonatkozó TE-SAT jelentés alapján megállapítható, hogy a külföldi harcosok továbbra is fenyegetést jelentenek.[36]

Az Irányelvben meghatározottak minimumszabályoknak minősülnek a terrorista bűncselekmények meghatározásához, azaz a tagállamok az Irányelvben leírtakon túl más cselekményeket is minősíthetnek például terrorizmus finanszírozásának.[37]

Az Irányelv 11. cikk (1) bekezdése szerinti fogalommeghatározás értelmében terrorizmusfinanszírozásnak minősül pénzeszközök szándékosan, bármely módon, közvetve vagy közvetlenül történő rendelkezésre bocsátása vagy gyűjtése, amennyiben azzal a szándékkal vagy annak tudatában történik, hogy a gyűjtött vagy rendelkezésre bocsátott pénzeszközöket részben vagy egészben az Irányelv 3–10. cikkeiben[38] meghatározott cselekmények bármelyikének elkövetésére vagy az abban való közreműködésre használják fel.[39]

A kerethatározathoz képest bővül a terrorizmusfinanszírozás fogalma alá bevonható cselekmények köre, ugyanis az Irányelv fogalommeghatározása értelmében nem kizárólag terrorista csoportok vonatkozásában követhető el terrorizmusfinanszírozás, hanem például az új kihívásként jelentkező külföldi harcosok tekintetében is. Bővíti a terrorizmusfinanszírozás lehetséges elkövetési magatartásainak körét az Irányelv 5–10. cikkeiben meghatározott bűncselekmények bevonása.

35 Europol 2016: 7.

36 Europol 2017: 6–7.

37 Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 83. cikk (1) bekezdése értelmében az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg – többek között – a terrorizmus bűncselekménye esetében a bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek meghatározására vonatkozóan. Az EUMSZ 288. cikke értelmében az irányelvek az elérendő célokat illetően minden címzett tagállamra kötelezők, azonban a forma és az eszközök megválasztását a nemzeti hatóságokra hagyja.

38 Az Irányelv 11. cikk (1) bekezdésében hivatkozott cselekmények:
3. cikk: terrorista bűncselekmények;
4. cikk: terrorista csoporthoz kapcsolódó bűncselekmények;
5. cikk: terrorista bűncselekmény elkövetésére való nyilvános uszítás;
6. cikk: terroristák toborzása;
7. cikk: terroristakiképzésben részesítés;
8. cikk: terroristakiképzésben való részvétel;
9. cikk: terrorizmus céljából való utazás;
10. cikk: terrorizmus céljából való utazás szervezése vagy egyéb módon történő elősegítése.

39 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/541 irányelve (2017. március 15.) a terrorizmus elleni küzdelemről, a 2002/475/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, valamint a 2005/671/IB tanácsi határozat módosításáról, 11. cikk (1) bekezdés.

Az Irányelv által meghatározott definíció az Egyezményben leírtakhoz képest kiterjesztő, mivel nem kizárólag a terrorcselekmény finanszírozását vonja be az elkövetési magatartások közé, hanem bizonyos terrorista tevékenységekhez kapcsolódó bűncselekmények részére történő pénzeszközök gyűjtését és rendelkezésre bocsátását is. Így például a terrorizmus finanszírozása bűncselekményt követi el az a személy, aki olyan személyt támogat, aki terrorizmus céljából utazik, vagy aki terroristakiképzést nyújt, illetve abban részt vesz. Ezen cselekmények a terrorcselekmény elkövetéséhez történő előkészületként jelentkezhetnek, mivel biztosítják azokat a feltételeket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a terrorcselekmény későbbi elkövetője adott helyen képes legyen megvalósítani a szándékozott terrorcselekményt.

Szintén jelentős különbség az Irányelv és az Egyezmény között, hogy az Irányelv büntetendő cselekménynek tekinti a terrorista csoport részére történő anyagi források szolgáltatását vagy a terrorista csoport bármely módon történő finanszírozását. E fogalommeghatározás lehetővé teszi például a terrorizmus finanszírozása miatt történő felelősségre vonást azokban az esetekben, amikor az elkövető támogat egy terrorszervezetet, ugyanakkor a támogatás nem köthető konkrét terrorcselekményhez, valamint nem állapítható meg, hogy a terrorszervezet támogatója milyen célból nyújtotta a kérdéses forrásokat.

A terrorizmusfinanszírozás magyar szabályozásának fejlődése

Magyarország a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülésszakán, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről szóló 2002. évi LIX. törvénnyel hirdette ki a terrorizmusfinanszírozás visszaszorításáról szóló ENSZ-egyezményt, amely alapján kötelezettséget vállalt a terrorizmusfinanszírozás kriminalizálására, amely a magyar büntetőjogban az alábbiak szerint jelent meg.

A magyar büntetőjogban 2003. március 1-jétől lelhető fel terrorizmusfinanszírozás-definíció. Az ekkor hatályos, a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (régi Btk.) 261. § (5) bekezdésében megszövegezett definíció szerint terrorizmusfinanszírozást követ el, aki terrorcselekmény-elkövetés elősegítése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, ahhoz anyagi eszközöket szolgáltat vagy gyűjt, illetőleg a terrorista csoport tevékenységét egyéb módon támogatja.[40]

[40] Régi Btk. 261. § (5) bekezdés.

Fontos hangsúlyozni, hogy a fenti fogalom a terrorcselekmény törvényi tényállásán belül szerepel, a „terrorizmusfinanszírozás" szó a korábbi Btk.-ban nem jelent meg, ugyanakkor a fent megjelölt fogalom a terrorizmusfinanszírozás meghatározására alkalmazható.

Szükséges továbbá megemlíteni, hogy 2005-ben az Európa Tanács Pénzmosás és Terrorizmus finanszírozása Elleni Szakbizottsága, az úgynevezett Moneyval és az IMF[41] elfogadta Magyarország 3. körös országértékelését, amelyben a terrorizmusfinanszírozás kriminalizálása tekintetében hiányosságként tárta fel, hogy az nem szabályozza maradéktalanul az ENSZ-egyezménynek megfelelően az egyéni terrorista részére történő források gyűjtését és biztosítását, ugyanis a régi Btk. 261. § (5) bekezdése a terrorista csoport[42] finanszírozását minősíti bűncselekménynek. Az országértékelés arra a megállapításra jutott, hogy az egyéni terrorista (egy vagy két személy) finanszírozását elkövető személy terrorcselekmény előkészülete[43] miatt (amennyiben a terrorcselekmény nem valósul meg), illetve mint terrorcselekmény részese (bűnsegédje)[44] (amennyiben a terrorcselekmény megvalósul) büntethető. Az országértékelés során nem fogadták el megfelelőnek az egyéni terrorista finanszírozásának a fent leírt módon történő kriminalizálását.[45]

2007. június 1-jétől a fenti fogalommeghatározás változott, ugyanakkor a terrorizmusfinanszírozás kifejezés még ekkor sem jelent meg a régi Btk.-ban, a terrorizmusfinanszírozásnak tekinthető elkövetési magatartásokat a magyar büntetőjog továbbra is a terrorcselekmény törvényi tényállása alatt definiálta. Ezen szabályozás szerint a terrorcselekmény finanszírozásával kapcsolatos deliktumot a régi Btk. 261. § (4) bekezdése határozta meg,[46] míg a Btk. 261. § (5) bekezdése[47]

41 International Monetary Fund: Nemzetközi Valutaalap.

42 A régi Btk. 261. § (2) bekezdés b) pontja szerint: „terrorista csoport három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja a Btk. 261. § (1)–(2) bekezdésben meghatározott bűncselekmények elkövetése."

43 A régi Btk. 18. § (1) bekezdése szerint: „ha a törvény külön elrendeli, előkészület miatt büntetendő, aki a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, az elkövetésre felhív, ajánlkozik, vállalkozik vagy a közös elkövetésben megállapodik."

44 A régi Btk. 21. § (2) bekezdése szerint: „bűnsegéd az, aki bűncselekmény elkövetéséhez szándékosan segítséget nyújt."

45 Council of Europe – Moneyval 2005: 35–36.

46 Régi Btk. 216. § (4) bekezdés: „Terrorcselekmény elkövetésének elősegítése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, ahhoz anyagi eszközöket szolgáltat vagy gyűjt."

47 Régi Btk. 216. § (5) bekezdés: „Aki a (4) bekezdésben meghatározott cselekményeket az (1) vagy (2) bekezdésben meghatározott bűntettnek terrorista csoportban történő elkövetése érdekében valósítja meg, illetőleg a terrorista csoport tevékenységét egyéb módon támogatja."

a terrorista csoportban történő elkövetés finanszírozásának, valamint a terrorista csoport tevékenységének egyéb módon történő támogatásának büntethetőségét határozta meg.

A Moneyval 2010 szeptemberében elfogadta Magyarország 4. körös országértékelését. Az országértékelés, amely az FATF-sztenderdeknek való megfelelést vizsgálta, és az FATF módszertana alapján folytatták le, hiányosságként tárta fel a magyar szabályozásban, hogy nem követi teljes mértékben az ENSZ-egyezmény fogalommeghatározását. A hazai szabályozás értelmében nem egyértelmű, hogy a források gyűjtése bevonható a Btk. 261. § (5) bekezdésében szabályozott törvényi tényállásba, a források gyűjtésének büntethetőségéhez szükséges, hogy köthető legyen konkrét terrorcselekményhez, nem szabályozza maradéktalanul az egyéni terrorista finanszírozását, továbbá a terrorista csoport napi tevékenysége finanszírozásának büntethetősége nem kellőképpen egyértelmű. Ajánlásként fogalmazták meg többek között, hogy az egyéni terroristák, valamint a terrorista csoport mindennapi tevékenysége finanszírozásának kriminalizálását egyértelműen szükséges szabályozni.[48]

A fent megjelölt hiányosságok kiküszöbölésére a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben (Btk.) a terrorizmusfinanszírozást – sui generis bűncselekményként – a Btk. 318. §-ában az alábbiak szerint szövegezték meg. A Btk. fogalommeghatározása szerint terrorizmusfinanszírozást követ el, aki: terrorcselekmény feltételeinek biztosításához anyagi eszközt szolgáltat vagy gyűjt, vagy terrorcselekmény elkövetésére készülő személyt vagy rá tekintettel mást anyagi eszközzel támogat.[49]

A Btk. 318. § (2) bekezdése a terrorizmusfinanszírozás terrorista csoportban történő elkövetését, valamint a terrorista csoport tevékenységének egyéb módon való támogatását szabályozza.[50] A fenti terrorizmusfinanszírozás-definíció a Btk. hatálybalépésétől, 2013. július 1-jétől 2017. december 31-ig volt hatályos.

A Moneyval a 4. körös országértékelést követő, 2013. szeptemberi follow-up jelentésében az új szabályozás tekintetében leírja, hogy a magyar Büntető Törvénykönyv nem terrorizmusfinanszírozásként rendeli büntetni azon személy finanszírozását, aki a terrorcselekményt már elkövette. Továbbra is hiányosságként említik, hogy a terrorista csoport bármely (akár nem terrorizmushoz köthető) tevékenységének támogatása miatt történő források gyűjtése hiányzik a magyar szabályozásból,

[48] Council of Europe – Moneyval 2010: 34–37.
[49] Btk. 318. § (1) bekezdés.
[50] Btk. 318. § (2) bekezdés.

valamint az egyéni terroristák részére bármilyen célból történő forrásgyűjtés kriminalizálásának elmaradását.[51]

A Moneyval 5. körös országértékelése során hiányosságként jelölte meg, hogy a magyar büntetőjogi szabályozás az ENSZ-egyezmény 2. cikk 1. pont a) pontjában meghatározott cselekmények finanszírozását nem rendeli maradéktalanul büntetni.[52]

A fenti hiányosságok kiküszöbölésére a Btk. terrorizmusfinanszírozás-definíciója 2018. január 1-jétől módosult. Az új szabályozás szerint terrorizmusfinanszírozást követ el, aki:

- terrorcselekmény feltételeinek biztosításához anyagi eszközt szolgáltat vagy gyűjt,
- terrorcselekmény elkövetésére készülő személyt, illetve terrorcselekmény elkövetőjét, vagy e személyekre tekintettel más személyt anyagi eszközzel támogat, vagy
- aki terrorcselekmény elkövetésére készülő személy, illetve terrorcselekmény elkövetője támogatása céljából anyagi eszközt szolgáltat vagy gyűjt.[53]

A terrorizmusfinanszírozás súlyosabban minősülő eseteit a Btk. 318. § (2) bekezdése határozza meg, amely a terrorizmusfinanszírozás terrorista csoportban történő elkövetése vagy terrorista csoport tagja érdekében történő megvalósításának eseteit, valamint a terrorista csoport tevékenységének egyéb módon történő támogatását, illetve az ehhez kapcsolódó anyagi eszközök szolgáltatását és gyűjtését rendeli büntetni.[54]

A Btk. 318/A. § (1) bekezdése pedig a terrorjellegű cselekményeket rendeli büntetni, eleget téve ezzel az ENSZ-egyezmény 2. cikk 1. pont a) alpontjában meghatározott cselekmények finanszírozásának büntetendővé nyilvánításának.[55]

A fentiek alapján megállapítható, hogy a magyarjogi szabályozás a terrorizmusfinanszírozás terén alapvetően a Moneyval-országértékelések során feltárt hiányosságok kiküszöbölésére törekszik.

[51] Council of Europe – Moneyval 2013: 18–20.

[52] Council of Europe – Moneyval 2016: 147.

[53] Btk. 318. § (1) bekezdés.

[54] Btk. 318. § (2) bekezdés.

[55] Btk. 318. § (1) bekezdés: „Aki
a terror jellegű bűncselekmény feltételeinek biztosításához anyagi eszközt szolgáltat vagy gyűjt,
b) terror jellegű bűncselekmény elkövetésére készülő személyt, illetve terror jellegű bűncselekmény elkövetőjét, vagy e személyekre tekintettel más személyt anyagi eszközzel támogat, vagy
c) a (b) pontban meghatározott személyek támogatása céljából anyagi eszközt szolgáltat vagy gyűjt."

A jelenlegi hazai szabályozás szerinti terrorizmusfinanszírozás törvényi tényállásának értelmezésére Magyarországon eddig csak egy alkalommal került sor, a jogértelmezés jelentősebb elemeit az alábbi esetpéldában ismertetjük.

Esettanulmány

Magyarországon a jelen tanulmány megszövegezéséig az egyetlen, terrorizmusfinanszírozás bűncselekménye miatt hozott ítélet a Szegedi Ítélőtáblához köthető, amely szerint „a terrorista csoport tevékenységét egyéb módon támogatja, aki *éveken keresztül logisztikai munkát végez a szervezetnek,* melyhez a csoport tartozik, így *megvalósítja a terrorizmus finanszírozását*".[56]

A vádlottak kurd anyanyelvű iráni és török állampolgárok voltak. A másodrendű vádlott csatlakozott a Kurd Munkáspárthoz (PKK), és az *iraki hegyekben a Törökországban harcoló és onnan visszatérő PKK-tagok részére szállított ruhát és élelmet.* Később áthelyezték *Szíriába,* ahol egy laktanyában lévő raktárban látott el *logisztikai feladatokat* (YPG-tagok ruhákkal és élelemmel való ellátása). Az elsőrendű vádlottat *menekültnek álcázva vitték Irakba, feladatai közé tartozott, hogy PKK-egyenruhában az iraki hegyekben egy csoport tagjaként fogadta a harcokból visszatérő kurd katonákat, majd a női katonák szállítása, részükre történő ruhaosztás vált a feladatává.* Később egy *Szíriában* (YPG) lévő laktanyában végezte ugyanezen tevékenységet.

A vádlottak összeismerkedtek, új életet akartak kezdeni, Irakba szöktek, összeházasodtak, majd embercsempészek segítségével Európába szöktek, egy ideig Szerbiában tartózkodtak, majd 2017 decemberében érkeztek Magyarországra, ahol menedékjog iránti kérelmet terjesztettek elő. A kérelmeket elutasították, és a vádlottakat a Török Köztársaság területére kiutasították.

A vádlottak védekezésként hozták fel, hogy *tévedésben voltak a szervezet terrorszervezet mivolta tekintetében,* és *fenyegetés alatt álltak.* Vitatták továbbá, hogy a szervezet tagjaként a szervezet egyéb módon történő támogatása megvalósítható lenne, arra hivatkozva, hogy e fogalom külső támogatást feltételez.

Az ítéleti indokolás szerint megvalósult a bűncselekmény, a törvényi tényállás szervezeten *belülről is megvalósítható,* az elkövetők tudattartamát *folytonosan, 2015-ig kell vizsgálni,* kurd nemzetiségűként tudniuk kellett a szervezet tevékenységéről, és büntethetőséget kizáró fenyegetést sem állapított meg a Szegedi Ítélőtábla a terheltek javára, a büntethetőséget enyhítő fenyegetés tekintetében pedig rögzítette,

[56] Ítélőtáblai Határozatok 2021/4.; Tizennyolcadik Évfolyam – 2021 december. ÍH 2021. 111. – Terrorizmus finanszírozása (Szegedi Ítélőtábla Bf.III.463/2019) 14–16.

hogy ugyan rövid időn belül nem tudtak az akaratuknak megfelelően cselekedni, azonban többéves szolgálatot követően mégis megszöktek.[57]

A SZABÁLYOZÁSSAL KAPCSOLATBAN FELMERÜLŐ KÉRDÉSEK

A fent ismertetett ENSZ-egyezmény és a FATF terrorizmusfinanszírozás-definíciói között az egyik legjelentősebb különbség, hogy a bűncselekmény csak akkor állapítható meg az elkövető terhére, ha a forrás gyűjtése és rendelkezésre bocsátása köthető valamilyen konkrét terrorcselekményhez, vagy elegendő azt csupán terrorista csoport vagy egyéni terrorista részére gyűjteni vagy rendelkezésre bocsátani. Az ENSZ-egyezmény fogalommeghatározása megfelel a jogbiztonság és a büntetőjog *ultima ratio* elvének, ugyanakkor nehézkessé, néhány esetben akár lehetetlenné teszi a terrorizmus finanszírozása miatti felelősségre vonást, ugyanis még abban az esetben is, ha azonosítható konkrét terrorcselekmény, kérdéses annak bizonyítása, hogy az elkövető valóban annak tudatában gyűjtött vagy bocsátott rendelkezésre forrást, hogy azt részben vagy egészben a konkrét terrorcselekmény megvalósítására fordítják.

Azon terrorizmusfinanszírozás-fogalmaknál, ahol elegendő a terrorszervezet vagy egyéni terrorista finanszírozása konkrét terrorcselekmény hiányában is, egyszerűbbé válhat a bizonyítás, ugyanis itt nem kell célzatot bizonyítani. Ugyanakkor nehézséget okozhat annak megállapítása, hogy egy adott szervezet terrorszervezetnek tekinthető-e, illetve egy adott személy terroristának minősül-e. Az egyéni felelősség megállapításánál szintén vizsgálni szükséges, hogy az adott személy tudhatta-e, hogy terrorista csoport vagy egyéni terrorista részére juttat forrásokat. Kérdéses, hogy megállapítható-e büntetőjogi felelősség annak a terhére, aki bár terrorista csoport részére bocsát rendelkezésre forrásokat, azonban nincs annak tudatában, hogy az adott csoport terrorista csoportnak minősül (például magát nonprofit szervezetként megjelölő, valójában terrorista csoport).

[57] Ítélőtáblai Határozatok 2021: 14–16.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Black, George (1987): Delle Chiaie: from Bologna to Bolivia. *Nation,* 244(16), 525–541.

Chronology (1936): *Bulletin of International News,* 12(14), 12–35. Online: www.jstor.org/stable/25639493

Council of Europe – Moneyval (2005): *Third Round Report on Hungary. Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism.* Online: https://rm.coe.int/european-comittee-on-crime-problems-cdpc-select-comittee-of-experts-on/1680716 40c

Council of Europe – Moneyval (2010): *Report on Fourth Assessment Visit. Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism. Hungary.* Online: https://rm.coe.int/report-on-fourth-assessment-visit-anti-money-laundering-and-combating-/16807161bb

Council of Europe – Moneyval (2013): *3rd Regular Follow-Up Progress Report 4th Round Mutual Evaluation of Hungary.* Online: https://rm.coe.int/3rd-regular-follow-up-progress-report-4th-round-mutual-evaluation-of-h/16807161b9

Council of Europe – Moneyval (2016): *Anti-Money Laundering and Counter-Terrorist Financing Measures. Hungary. Fifth Round Mutual Evaluation Report.* Online: https://rm.coe.int/anti-money-laundering-and-counter-terrorist-financing-measures-hungary/16807161b4

Council of the EU (2017): *EU Strengthens Rules to Prevent New Forms of Terrorism.* Online: www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/03/07/rules-to-prevent-new-forms-of-terrorism/

Csaba Zágon (2022): Terrorizmus-finanszírozás téma tükröződése a tudományos publikációkban. In *Terrorizmus-finanszírozás elleni küzdelem aktuális kihívásai. Online konferencia.* Budapest: TEK Tudományos Tanácsa.

Online: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/03/07/rules-to-prevent-new-forms-of-terrorism/

Europol (2015): *Why Is Cash Still King? A Strategic Report on the Use of Cash by Criminal Groups as a Facilitator for Money Laundering.* Online: https://doi.org/10.2813/698364

Europol (2016): *TE-SAT 2016. European Union Terrorism Situation and Trend Report 2016.* Online: https://doi.org/10.2813/525171

Europol (2017): *TE-SAT 2017. European Union Terrorism Situation and Trend Report 2017.* Online: https://doi.org/10.2813/237471

Fedinec Csilla et al. (2021): *Ukrajna története: régiók, identitás, államiság.* Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont – Gondolat.

Financial Action Task Force on Money Laundering (2022): *The FATF Recommendations. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation.* Online: www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf

Kende Tamás et al. szerk. (2019): *Nemzetközi jog.* Budapest: Wolters Kluwer. Online: https://doi.org/10.55413/9789632959085

Ogg, Frederic A. (1936): Venizelists Win Greek Elections. *Current History,* 43(6), 655–658. Online: https://doi.org/10.1525/curh.1936.43.6.655

Olexa Péter – Csaba Zágon (2023): A testbeszéd kutatásának tudománymetriai elemzése. *Belügyi Szemle,* 71(1), 7–24. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.1.1

Russia: Conservative Dictator (1927)o *TIME Magazine,* 10(6), 16–17. Online: https://time.com/archive/6661278/russia-conservative-dictator/

Sasvári Péter – Urbanovics Anna (2019): *A tudományos publikálás alapjai.* Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem. Online: http://real.mtak.hu/id/eprint/101076
Sasvári Péter – Urbanovics Anna (2021): A *nemzetközi tudományos láthatóság eszközei.* Budapest: Ludovika.
Scopus [Fact Sheet]. Online: https://www.elsevier.com/__data/assets/pdf_file/0017/114533/Scopus-fact-sheet-2022_WEB.pdf
Stop Financing Terrorism (1979):*New Republic,* 179(2–3). Online: https://newrepublic.com/article/85619/finance-qaddafi-terrorism-libya-oil
The World. A Few Red Ghosts (1972): *TIME Magazine,* 99(15), 33.
The World. Cuba: Ready for Anything (1964): *TIME Magazine,* 83(8), 40.
Zubrzycki, Waldemar (2022): The Financing of Terrorist Activities. *Internal Security,* 14(1), 183–194. Online: https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.0388

Egyéb források

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
2002. évi LIX. törvény a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülésszakán, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről
Ítélőtáblai Határozatok 2021/4.; Tizennyolcadik Évfolyam – 2021. december. ÍH 2021. 111. – Terrorizmus finanszírozása (Szegedi Ítélőtábla Bf.III.463/2019) 14–16.
A Tanács 2002/475/IB számú kerethatározata (2002. június 13.) a terrorizmus elleni küzdelemről
Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/541 irányelve (2017. március 15.) a terrorizmus elleni küzdelemről, a 2002/475/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, valamint a 2005/671/IB tanácsi határozat módosításáról
Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ)
Riga Joint Statement Following the Informal Meeting of Justice and Home Affairs Ministers in Riga on 29 and 30 January [2015]. Online: https://eu2015.lv/images/Kalendars/IeM/2015_01_29_jointstatement_JHA.pdf

Csaba Zágon – Simonka Gábor Aurél – Virág Anna Viktória

A TERRORIZMUS FINANSZÍROZÁSA ELLENI INTÉZMÉNYRENDSZER

Tanulmányunkban bemutatjuk az intézményrendszer egyik központi hatósági szereplőjét, a pénzügyi információs egységet (*financial intelligence unit;* a továbbiakban: FIU) és tevékenységét a terrorizmus elleni fellépés egy jól körülhatárolható területén, a terrorizmus finanszírozása elleni harc szempontjaira koncentrálva. E fejezetnek nem célja a terrorizmusfinanszírozás felderítéséért és nyomozásáért felelős szervek – egyébiránt nélkülözhetetlen – feladatainak áttekintése, azok tevékenysége kizárólag az FIU-val fennálló kapcsolatukkal összefüggésben kap figyelmet vizsgálatunknál.

AZ INTÉZMÉNYRENDSZER

A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni intézményrendszer célja, hogy megelőzze, valamint megakadályozza a bűncselekmények elkövetéséből származó vagyon tisztára mosását, legalizálását, valamint fellépjen a terrorizmus anyagi eszközökkel való támogatása ellen. Több szakterületet lefedő és jogágakon átívelő intézményrendszerről beszélünk; annak értelmezésekor és magyarázásakor azt nem szűkítjük le a jogintézmények összességére. Az angol nyelvű szakirodalom az *AML/CFT*[1] *system* vagy *AML/CFT regime* kifejezéseket szokta használni e rendkívül összetett rendszer megnevezésére. Az intézményrendszer – a szerzők értelmezése szerint – magában foglalja:

- a nemzetközi szervezetek és az Európai Unió által megalkotott nemzetközi és uniós szintű követelményrendszert, joganyagot;
- a nemzeti szintű jogszabályokat, egyéb szabályozókat;
- a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni fellépésért felelős hatóságok tevékenységét, az általuk folytatott eljárásokat;

[1] *Anti-money laundering* (pénzmosás elleni) / *combating financing of terrorism* (terrorizmusfinanszirozás elleni küzdelem).

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_26

- a pénzügyi szolgáltatóknak és az úgynevezett nem pénzügyi szolgáltatóknak a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni fellépés érdekében kifejtett tevékenységét; valamint
- az e területen felmerülő bűnügyeket, felügyeleti és egyéb hatósági ügyeket, elemző-értékelő tevékenységet (különösen azon jelentősebb ügyeket, amelyek hatással lehetnek a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemmel kapcsolatos stratégiákra, illetve jogfejlődésre).

A NEMZETI KOCKÁZATÉRTÉKELÉS

Globális szinten a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni – *soft-law* típusú – sztenderdeket a Pénzügyi Akciócsoport (*Financial Action Task Force;* a továbbiakban: FATF) határozza meg. Az FATF 2012-ben elfogadott 40 új ajánlásának 1. ajánlása alapján az egyes országoknak be kell azonosítaniuk, meg kell vizsgálniuk és természetesen meg kell érteniük a pénzmosási és a terrorizmusfinanszírozási kockázatokat. Európai uniós szinten a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló 2015. május 20-i 2015/849 európai parlamenti és tanácsi irányelv 7. cikke alapján az Európai Unió tagállamainak megfelelő lépéseket kell tenniük az őket érintő pénzmosási és terrorizmusfinanszírozási kockázatok feltárása, elemzése, értékelése, értelmezése és enyhítése érdekében.

A nemzeti kockázatértékelés egyik célja, hogy a döntéshozók és szakpolitika-formálók megismerjék a kockázatokat, az azokat megalapozó fenyegetéseket és sérülékenységeket, valamint ezek alapján – a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelmet szolgáló rezsim megerősítése érdekében – a szükséges szakpolitikai döntéseket meghozzák, intézkedéseket megtegyék. A pénzmosási és terrorizmusfinanszírozási kockázat meghatározásának jelentősége abban mutatkozik meg leginkább, hogy a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni intézményrendszer több szereplőjének (így a szolgáltatóknak, a felügyeletet ellátó szerveknek és a pénzügyi információs egységnek) is a nemzeti kockázatértékelésben megjelenő kockázati szintekhez kell igazítaniuk tevékenységüket, eljárásaikat kockázatérzékenységi alapon kell folytatniuk. Láthatóan a kockázatalapú megközelítés *(risk-based approach)* vált dominánssá a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni intézményrendszerben, szemben a szabályalapú megközelítéssel *(rule-based approach)*.[2]

[2] Nemzetgazdasági Minisztérium 2017: 3–5.

A terrorizmus finanszírozása magyarországi kockázatainak áttekintését azzal kell kezdenünk, hogy hazánkban a terrorizmus elleni fellépés elsősorban a nemzetközi terrorizmus elleni harcban való részvételt jelenti, amely alapvetően összhangban van az Európai Unió terrorizmus elleni fellépésének irányával. Magyarországon a terrorizmus finanszírozása elleni fellépés elsősorban megelőzésjellegű, amely (1) az intézményrendszerben részt vevő hatóságok [különösen a magyar FIU, a Terrorelhárítási Központ (TEK), a nemzetbiztonsági szolgálatok és a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda] nemzeti szintű együttműködésén,[3] (2) a hatóságok nemzetközi együttműködésén, valamint (3) a terrorizmus elleni fellépés érdekében az ENSZ Biztonsági Tanácsa és az Európai Unió által elrendelt pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések végrehajtásán, továbbá e pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések tartalmával és az általuk meghatározott listákkal összefüggő tudatosság fokozásán alapul.

A nemzeti kockázatértékelést érintő aktuális kormányzati intézkedés, hogy 2023. március 30-án a *Magyar Közlöny* 2023. évi 46. számában kihirdették a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni nemzeti kockázatértékelés felülvizsgálata eredményeképpen megfogalmazott intézkedésekről szóló 1111/2023. (III. 30.) számú Korm. határozatot. E kormányhatározat a nemzeti kockázatértékelés legutóbbi felülvizsgálata alapján meghatározott intézkedéseket foglalja egy akciótervbe.

Meg kell említeni, hogy az Európai Bizottság is elkészíti és közreadja a pénzügyi termékek és szolgáltatások pénzmosási és terrorizmusfinanszírozási kockázatok értékeléséről szóló jelentését, az úgynevezett szupranacionális kockázatértékelést.[4]

A PÉNZMOSÁS ÉS A TERRORIZMUSFINANSZÍROZÁS ELLENI FELLÉPÉS KAPCSOLATA

A 2001. szeptember 11-i többszörös terrorcselekményeket követően a társadalmakban egy olyan általános fenyegetettségérzést alakított ki a terrorcselekményektől,

[3] Országonként eltérő feladatmegosztás, hatásköri szabályok és szervezeti sokszínűség jellemzi a rendészetet, ami a terrorizmus üldözésének feladataival felruházott szervezetekre is igaz. Hazánkban például a rendőrség terrorizmust elhárító szerve, a TEK végzi a terrorizmust felderítő, illetve elhárító feladatokat, míg az általános rendőrségi feladatokat ellátó szervén belül a bűnügyi szolgálathoz tartozó Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda végzi a terrorizmussal kapcsolatos bűncselekmények nyomozását, illetve a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Központi Irányításán belül működő Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Iroda végzi a terrorizmusfinanszírozás elleni intézményrendszer működtetéséből fakadó komplex feladatokat.

[4] European Commission 2022.

a terrorista szervezetektől való félelem, amelyből egyértelműen következett az az igény, hogy alaposabb tudás birtokába kerüljünk a terrorizmussal kapcsolatban. Az erre irányuló információgyűjtés és -elemzés hatékonyabbá tétele, valamint a bűnüldöző és nemzetbiztonsági szervek közötti együttműködés nemzetállami és nemzetközi szintű fokozása tendenciaszerűen következett be a legtöbb országban, így hazánkban is. Jelentős hangsúlyt kapott a terrorista szervezetek által elkövetett merényletek elkövetésére vagy a terrorista szervezetek támogatására szánt pénzeszközök hírszerzési és elemzési módszerek útján történő felderítése, nyomon követése és elvonása annak érdekében, hogy a terrortámadások megelőzhetővé váljanak. Így a terrorcselekmények megelőzésének vagy akár a terrorszervezetek tevékenységének felderítése keretében a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem is fokozott figyelmet kapott. A 2001. szeptember 11-ét követő úgynevezett új természetű terrorizmus elleni harc részben új jogintézményeket és intézményi struktúrákat eredményezett, részben pedig már meglévő intézményrendszerek bővültek a terrorizmus elleni fellépéssel. A terrorizmus finanszírozása tekintetében egy meglévő intézményrendszer bővítése valósult meg, és így alakult ki a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni intézményrendszer. A pénzmosás elleni intézményrendszer keretében meghatározott tevékenységet ellátó szolgáltatók – elsősorban a pénzpiaci és tőkepiaci szolgáltatók – kiemelt pozícióba kerültek, és kiemelt pozícióban vannak a mai napig. E szolgáltatókat olyan többletkötelezettségek terhelik, mint az ügyfél-átvilágítási és az adatmegőrzési kötelezettség, vagy a bejelentési kötelezettség. Ez utóbbi kötelezettség keretében a szolgáltatók a pénzmosásra utaló információkat kötelesek bejelenteni egy központi hatóságnak, az FIU-nak.

A 2001. szeptember 11-i terrorcselekmények által kiváltott sokkot követően a pénzmosás elleni globális sztenderdeket – az FATF 2001. október 29–31-i rendkívüli ülésén[5] megszületett döntésekkel összhangban – kiterjesztették a terrorizmusfinanszírozás elleni fellépésre is. Az FATF elfogadott nyolc új különleges ajánlást a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem érdekében, így például a IV. speciális ajánlás következtében a szolgáltatók bejelentési kötelezettsége már nemcsak a pénzmosásra és a vagyongeneráló bűncselekményekre utaló információkra terjedt ki, hanem a terrorizmus finanszírozására utaló információkra is. A terrorizmus finanszírozására utaló gyanú FIU-nak történő bejelentése a napjainkban már nem hatályos 3. irányelv[6] elfogadásával intézményesült az Európai Unió jogrendszerében, hazánk nemzeti jogába pedig – Magyarország harmadik körös országértékelését

[5] FATF 2002.

[6] Az Európai Parlament és a Tanács 2005/60/EK irányelve (2005. október 26.) a pénzügyi rendszereknek a pénzmosás, valamint terrorizmus finanszírozása céljára való felhasználásának megelőzéséről.

követően[7] – a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2007. évi CXXXVI. törvény elfogadásával került be.

A PÉNZÜGYI INFORMÁCIÓS EGYSÉG

A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni intézményrendszer központi szereplője az FIU.[8] A globális és az uniós követelmények alapján egyaránt minden állam köteles kijelölni központi hatóságként egy FIU-t, amely a bejelentéseket fogadja, azokat elemző-értékelő tevékenysége során megvizsgálja, feldolgozza, továbbá az elemző-értékelő tevékenysége eredményét bűnüldözési célból továbbítja.

Az FIU-kat a szakirodalom három alaptípusba, valamint ezek ötvözetébe sorolja. Eszerint beszélhetünk adminisztratív, nyomozó hatósági és igazságügyi típusú FIU-król. Hibrid típusú az FIU abban az esetben, ha az előbbi három alaptípus jellemzői vegyesen jelentkeznek az adott központi hatóságnál. Az, hogy a hatóság milyen típusba tartozik, alapvetően a szervezeti elhelyezkedése, a jogszabályok által meghatározott tevékenysége, valamint a hatóság szakmai önmeghatározása alapján dönthető el. Az FIU-kat tömörítő nemzetközi szervezet, az Egmont Csoport adatai alapján a tag-FIU-k közül 116 az adminisztratív, 18 a nyomozó hatósági, 3 az igazságügyi, valamint 18 a hibrid típusú FIU-k közé sorolta magát.[9]

A magyar FIU, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Iroda hibrid FIU-nak azonosítja magát. Ennek indoka, hogy a magyar FIU – az adminisztratív típusra jellemzően – nem lát el nyomozó hatósági tevékenységet, és a törvényben meghatározott feladatai tisztán elhatárolhatók a büntetőeljárástól. Ugyanakkor mégsem tekinthető a magyar FIU adminisztratív

[7] Megemlítendő, hogy Magyarország pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni intézményrendszerét 2005-ben vizsgálta a Nemzetközi Valutaalap és az Európa Tanács pénzmosás elleni szakbizottsága, a Moneyval. Az országértékelés az FATF-sztenderdeknek való megfelelést vizsgálta. E harmadik körös országértékelés eredményeként született országjelentés is hiányosságként emelte ki, hogy a szolgáltatókra vonatkozó bejelentési kötelezettség nem vonatkozik a terrorizmus finanszírozásának a gyanújára. Vö. Council of Europe – Moneyval, *Reportation* 2005: 67.

[8] A pénzügyi információs egység megnevezését illetően az egyértelműség érdekében fontos megjegyezni, hogy az angol nyelvű nemzetközi vagy uniós szintű jogforrások *financial intelligence unit* vagy rövidítésként „FIU" megnevezést használnak, a nemzeti szintű jogszabályok „pénzügyi információs egységnek" vagy „pénzügyi információs egységként működő hatóságnak" nevezik e központi hatóságot.

[9] Az tag-FIU-k típusára vonatkozó adatok az Egmont Csoport által az úgynevezett Egmont Biennial Census keretében gyűjtött adatokból származnak.

típusúnak, tekintettel arra, hogy a NAV-on belül elsősorban a bűnüldözési szakterülethez kapcsolódik még akkor is, ha nem lát el nyomozó hatósági feladatokat. A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvénynek (a továbbiakban: Pmt.) azon rendelkezései, amelyek a magyar FIU-nak a bűnüldözési szervek által kezelt adatokhoz való széles körű hozzáférését szabályozzák, szintén megerősítik a bűnüldözési szakterülethez való kötődést. De akár az Europollal[10] való együttműködés is megemlíthető, amely felhatalmazás nem az adminisztratív típusú FIU-k jellemzője.

Az FIU-k tevékenységének kereteit is a globális sztenderdek határozzák meg, működésüket, szervezeti kereteiket a nemzetközi szervezetek folyamatosan figyelemmel kísérik. Megjegyzendő, hogy a globális sztenderdek az FIU-k szervezeti elhelyezkedésével kapcsolatban nem határoznak meg követelményeket. Így az FIU-k különböző szervezeti környezetben, például a rendőrség, a központi bank, valamely minisztérium, az állami adó- és vámhatóság szervezetrendszerében vagy akár önálló szervként is működhetnek, feltéve, hogy tevékenységük hatékony ellátása biztosított.

A Pmt. az értelmező rendelkezései között meghatározza, hogy a magyar FIU „a Nemzeti Adó- és Vámhivatal jogszabályban meghatározott szervezeti egysége". A Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény (a továbbiakban: NAV törvény) 13. § (7) bekezdés b) pontja alapján a NAV bűnmegelőzési és bűnüldözési jogkörében (de nem nyomozó hatósági jogkörben) látja el a Pmt. által hatáskörébe utalt feladatokat a nyomozó hatóság, a nemzetbiztonsági szolgálat, az ügyészség, a bíróság, továbbá a Nemzeti Védelmi Szolgálat és a Terrorelhárítási Központ törvényben meghatározott feladatainak elősegítése érdekében. A NAV törvény továbbá felhatalmazta a Kormányt, hogy rendeletben jelölje ki a Pmt. szerinti pénzügyi információs egységként működő hatóságot [NAV törvény 81. § (2) bekezdés h) pont]. Ennek megfelelően a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szerveinek hatásköréről és illetékességéről szóló 485/2015. (XII. 29.) Korm. rendelet (a továbbiakban: NAV kormányrendelet) 9. §-a – külön alcím alatt – a NAV Központi Irányításának szervezetén belül működő Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Irodát jelöli ki a magyar FIU feladatainak ellátására.[11]

[10] European Police Office: Európai Rendőrségi Hivatal.

[11] Az FIU szervezeti elhelyezkedése két alkalommal változott meg jelentős mértékben. Az első szervezeti változás az Európai Unió 3. pénzmosás elleni irányelvének 2007-ben történt átültetéséhez kapcsolódott. A 2003-as Pmt. az Országos Rendőr-főkapitányságot jelölte ki a pénzügyi információs egység feladatainak ellátására, azonban szakmapolitikai döntés következtében a 2007-es Pmt. 2007. december 16-ai hatálybalépésével egyidejűleg az FIU feladatai a rendőrségtől a Vám- és Pénzügyőrség hatáskörébe kerültek át. A másik kiemelendő szervezeti változásra 2012 januárjában került sor. Ekkor a magyar FIU kikerült az egy évvel azelőtt alakult NAV nyomozó

A magyar FIU alapvető feladatai

Az FIU rendeltetése, hogy kiemelt gazdasági szereplők – a Pmt. terminológiája szerint a szolgáltatók – által küldött információkat (többségében pénzügyi információkat) bűnüldözési információkká alakítsa át. A szolgáltatók által küldött bejelentések fogadását, a magyar FIU által végzett elemző-értékelő tevékenységet, az információtovábbítást, valamint az FIU-k között megvalósuló nemzetközi információcserét tekintjük a magyar FIU alapvető feladatainak.

A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni intézményrendszerben a Pmt. határozza meg a szolgáltatók többletkötelezettségeit. A szolgáltatók lehetnek pénzügyi szolgáltatók, amely kategóriába – többek között – a bankok és egyéb hitelintézetek, befektetési szolgáltatók, pénzküldési szolgáltatók, pénzforgalmi szolgáltatók, pénzváltók tartoznak. Szintén szolgáltatónak minősül a nem pénzügyi szolgáltatók köre is, amely egy rendkívül heterogén szolgáltatói csoportot ölel fel, és olyan gazdasági szereplők tartoznak bele, mint a könyvelők, ingatlanközvetítők, székhelyszolgáltatók, bizalmi vagyonkezelők, szerencsejáték-szervezők, virtuális fizetőeszköz-váltó platformok és letétkezelő pénztárca-szolgáltatók vagy az ügyvédek bizonyos tevékenységeik tekintetében.[12] A szolgáltatók a Pmt. alapján kötelesek ügyfeleiket átvilágítani, az ügyfelekkel fennálló üzleti kapcsolatukat, azok ügyleteit, ügyleti megbízásait folyamatosan figyelemmel kísérni, adataikat megőrizni és nyilvántartani.[13] A pénzmosási és terrorizmusfinanszírozási kockázatokkal összefüggésben ki kell emelni, hogy a szolgáltató köteles továbbá az ügyfeleivel fennálló üzleti kapcsolatok vagy ügyleti megbízások jellege és összege, valamint az ügyfél, termék, szolgáltatás, alkalmazott eszköz körülményei alapján – a szolgáltató jellegével és méretével arányos – belső kockázatértékelést készíteni.[14]

A Pmt. hatálya alá tartozó szolgáltatók pénzmosásra, terrorizmus finanszírozására vagy dolog büntetendő cselekményből való származására utaló adat, tény, körülmény felmerülése esetén kötelesek bejelentést tenni a magyar FIU számára. A bejelentési kötelezettség indokoltságának levezetése az, hogy e szolgáltatók rendelkeznek olyan szakmai ismeretekkel a saját szakmájukat, tevékenységüket illetően, amely alapján megelőzhető, felderíthető a pénzmosás vagy a jövedelmet generáló bűncselekmények elkövetése, a terrorizmus finanszírozása, terrorcselekmény anyagi eszközökkel való elősegítése, támogatása. Továbbá a szolgáltatók értékelik

hatóságának szervezetrendszeréből. Ezen intézkedés következtében a magyar FIU független feladatellátása jelentősen erősödött.

12 A Pmt. 1. § (1) bekezdés *f)–r)* pontjai határozzák meg az úgynevezett nem pénzügyi szolgáltatókat.

13 Papp 2019: 153.

14 Pmt. 27. § (1) bekezdés.

az ügyfeleiknél felmerülő pénzmosási és terrorizmusfinanszírozási kockázatokat. Tehát a szolgáltatók – a terrorizmus és a terrorizmus finanszírozása elleni fellépés érdekében – felismerhetik azokat a jeleket, mintázatokat, indikátorokat, amelyek terrorizmus finanszírozására utalhatnak.

Fontos kiemelni, hogy a szolgáltató önállóan dönt a bejelentése megtételéről, és nem objektív kritériumok alapján jelent be. A szolgáltató maga határoz arról, hogy az ügyfelével, az ügylettel (tranzakcióval) vagy a tranzakciók sorozatával kapcsolatban fennáll-e az úgynevezett Pmt. szerinti gyanú, azaz felmerült-e a pénzmosásra, terrorizmus finanszírozására vagy dolog büntetendő cselekményből származására utaló adat, tény, körülmény. Mivel mind a pénzmosás, mind pedig a terrorizmusfinanszírozás bűncselekménynek számít hazánkban, rögzítenünk kell, hogy a Pmt. szerinti gyanú nem azonos a büntető-eljárásjogi gyanúval. A gyakorlat alapján kijelenthető, hogy a bejelentésekben megjelenő Pmt. szerinti gyanú gyakran közelebb áll a szokatlansághoz, mint a büntetőeljárás szerinti gyanúhoz. A Pmt. nem határozza meg, hogy mi tekintendő a bejelentés szempontjából gyanúsnak, annak felismerési kötelezettségét a szolgáltatóra telepíti. Ugyanakkor a szolgáltató felett felügyeletet ellátó szerv és az FIU indikátorokat, tipológiákat határoz meg, amelyek segítséget jelentenek a szolgáltató számára annak megítélésében, hogy mely esetekben kell bejelentést tennie.[15] A bűnözési trendek és az elkövetési módok folyamatosan változnak, így az előbb említett indikátoroknak, tipológiáknak le kell követniük ezeket a változásokat. Példaként említhető, hogy az Iraki és Levantei Iszlám Állam (Islamic State of Iraq and Levant; a továbbiakban: ISIL) terrorszervezet 2015-ben volt a pénzügyi csúcspontján, így a 2015-ben megállapított indikátorok, tipológiák nem minden esetben alkalmazhatók az ISIL-re 2023-ban. Az ISIL 2023-ban jelentősebb mértékben támaszkodik a lokális pénzgyűjtési technikákra; a zsarolás és az emberrablás továbbra is jelen van a pénzügyi források listáján, azonban azokat – a 2015-ös helyzethez képest – lokális terrorizmusfinanszírozási kockázatként azonosítják. Ugyanakkor az új technológiák használata, így különösen a „crowdfunding platformok" továbbra is terrorizmusfinanszírozási kockázatot jelentenek globális szinten is.

Az FIU-k és a szolgáltatók közötti kapcsolat átalakulóban van. A hagyományos alá- és fölérendeltségi kapcsolat helyett – egyre több esetben – mellérendeltségi, partneri viszony kezd kialakulni közöttük. A hagyományos viszonyrendszer alapján a szolgáltató dönt a bejelentés megtételéről, az FIU operatív elemzése során megvizsgálja azt, szükség esetén megkeresést küld, amelyre a szolgáltató válaszol. Napjainkban azonban a partnerségen alapuló kapcsolat egyre fontosabbá válik. A szolgáltatók, akik a saját tevékenységük gyakorlásában speciális tudással rendelkeznek,

[15] Papp 2019: 155–156.

az úgynevezett *public-private partnership* jellegű együttműködés során segíthetnek az aktuális pénzmosási és terrorizmusfinanszírozási kockázatok megértésében és értékelésében, míg az FIU a hatóságok által érzékelt (és a szolgáltatókkal megosztható) pénzmosási és terrorizmusfinanszírozási kockázatokat, az e témában készített stratégiai elemzéseket, tapasztalatokat tudja megosztani az együttműködés során.

Az FIU által folytatott eljárás az elemző-értékelő tevékenység, amelyet a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem céljából, valamint bűncselekmények megelőzésének, felderítésének, nyomozásának elősegítése céljából végez.[16] A Pmt. az elemző-értékelő tevékenység két formáját különbözteti meg: az operatív és a stratégiai elemzést.

Az operatív elemzés egy meghatározott ügynek a magyar FIU általi feldolgozását jelenti. Az operatív elemzés eljárási keretet ad a magyar FIU számára, amely eljárás során – egy-egy ügyhöz kapcsolódóan – kockázatelemzést végez, a közvetlenül rendelkezésére álló adatbázisokban elérhető adatokkal az ügy adatait összeveti, szükség esetén egy vagy több szolgáltatótól adat, információ szolgáltatását kérheti, külföldi társhatóságot megkereshet.

A gyakorlat alapján az operatív elemzés olyan információk gyűjtését és az azok közötti összefüggések feltárását, elemzését, értékelését jelenti, amelyek a bűnüldöző szervek bűnmegelőzési, -felderítési tevékenységét, nyomozását megalapozzák vagy segítik, támogatják.

A Pmt. 40. §-a taxatív felsorolást tartalmaz arra vonatkozóan, hogy melyek azok a bejelentések, tájékoztatások, megkeresések, amelyek a magyar FIU operatív elemzését indukálják (szolgáltatók bejelentése; külföldi FIU megkeresése és tájékoztatása; felügyeleti szervek tájékoztatása; vámhatóság tájékoztatásai; információtovábbítás címzettjeinek megkeresése; korlátozó intézkedés foganatosításáért felelős szerv tájékoztatása).

Az operatív elemzésben jelentős szerepe van a különböző adatforrások felhasználásának, elemzői technikák alkalmazásának, azonban mindenképpen ki kell emelni a humán tényező szerepét is, tekintettel arra, hogy sok esetben a hiányzó láncszemek beazonosítása, a pénzügyi műveletek indokainak felismerése az elemző mint humán tényező nélkül nem lenne biztosítható. Az operatív elemzés célja a Pmt. 48. §-ában meghatározott információtovábbítás vagy a Pmt. 49–53. §-aiban részletezett nemzetközi információcsere megvalósulása.

A stratégiai elemzés az FIU által közvetlenül és közvetetten elérhető információk (beleértve a más hatóságok által rendelkezésre bocsátott adatokat is) felhasználása annak érdekében, hogy az FIU beazonosítsa a pénzmosással vagy terrorizmus

[16] Pmt. 38. § (1) bekezdés.

finanszírozásával kapcsolatos folyamatokat és jellemzőket, és abból következtetéseket vonjon le.[17] A stratégiai elemzés a magyar FIU rendelkezésére álló információnak a stratégiai szintű rendszerezését jelenti, beleértve a trendek, mintázatok, sematikus jellemzők, mennyiségi jellemzők, személyi jellemzők összegyűjtését, áttekintését, folyamatos figyelemmel kísérését annak érdekében, hogy a pénzmosásra (vagy az alapbűncselekményre), terrorizmus finanszírozására vonatkozó kockázat vagy fenyegetettségnek való kitettség a vizsgált információ alapján értékelhető legyen. A stratégiai elemzés során természetesen felhasználhatók az operatív elemzés keretében rendelkezésre álló adatok. A stratégiai elemzést a magyar FIU mellett más hatóságok is felhasználhatják. A stratégiai elemzés vagy a stratégiai elemzés megállapításainak másik hatóság számára való elküldése támogathatja a pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos fenyegetések és sérülékenységek beazonosítását.

Az FIU elsődleges célja az operatív elemzése során, hogy a rendelkezésre álló információkat, megállapításokat a Pmt.-ben meghatározott címzettek részére továbbítsa. A Pmt. meghatározza az információtovábbítás címzettjeit, illetve az információtovábbítás célhoz kötöttségét is előírja. Az információk továbbítása a következő célok érdekében történhet: a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem, valamint bűncselekmények megelőzésének, felderítésének, nyomozásának elősegítése céljából. Az információtovábbítás keretében a magyar FIU valamennyi rendelkezésére álló információt, így a beérkező információk mellett az operatív elemzés keretében beszerzett és megállapított információkat, logikai összefüggéseket is továbbítja. Az információtovábbítás címzettje lehet a nyomozó hatóság, az ügyészség, a bíróság, a nemzetbiztonsági szolgálat (Alkotmányvédelmi Hivatal, Információs Hivatal, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, Nemzeti Információs Központ), a Nemzeti Védelmi Szolgálat és a TEK (Terrorelhárítási Központ). Megjegyzendő, hogy az FIU a terrorizmus finanszírozásával vagy a terrorizmus pénzügyi lenyomatával kapcsolatos operatív elemzéseinek az eredményét az esetek döntő többségében a TEK számára továbbítja. A Pmt. szerint a nemzetközi információcsere keretében beszerzett információk védelme érdekében a magyar FIU korlátozásokat alkalmazhat az adatok felhasználása tekintetében. A nemzetközi együttműködés során beszerzett adatok felhasználhatóságának korlátozhatósága arra vezethető vissza, hogy a külföldi FIU-k az általuk nyújtott információk felhasználását – a felhasználási cél vagy a címzett hatóság eljárása tekintetében – előzetes hozzájárulásukban korlátozhatják. Így a magyar FIU a nemzetközi információcsere keretében beszerzett információk felhasználását

[17] Pmt. 41. § (1) bekezdés.

megtilthatja, korlátozhatja, illetve feltételhez kötheti. A fenti garanciális megkötéseket a magyar FIU az információtovábbításban rögzíti. E korlátozás leggyakoribb megjelenési formája az, amikor az információ felhasználására irányuló felhatalmazást a külföldi FIU felderítési célra adja, így az bizonyítékként nem használható fel.

Az információtovábbításban szereplő adatok kezelése a Pmt. rendelkezései mellett a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 98. § (2a) *a)* pontjában is megjelenik. Eszerint a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvény szerinti felfedés tilalmának biztosítása érdekében a pénzügyi információs egység operatív elemzésének az eredményét tartalmazó ügyiratot zártan kell kezelni.

A Pmt. 38. § (2) bekezdése rendelkezik arról, hogy a magyar FIU „a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetén belül, de az e törvényben meghatározott feladatkörében függetlenül működik". A magyar FIU függetlenségére vonatkozó rendelkezés elsődlegesen azt a követelményt hordozza magában, hogy az FIU önállóan határozza meg egy-egy ügyben az operatív elemzésének irányát, mélységét, valamint önállóan dönt arról is, hogy az adott ügyben továbbítja-e az operatív elemzésének eredményét. Az információtovábbítás szükségességéről szóló döntés egyben azt a döntést is magában foglalja, hogy melyik hatóság lesz az információtovábbítás címzettje.

Nemzetközi információcsere

A magyar FIU és társhatóságai, a külföldi FIU-k között megvalósuló nemzetközi információcsere fontos eleme a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni intézményrendszernek. A nemzetközi információcsere jelentősége azért is értékelődött fel, mert napjainkban a pénzügyi műveletek a legtöbb esetben határon átnyúló elemeket is magukban foglalnak. A különböző FIU-k egy terrorszervezet működését elősegítő komplex pénzügyi hálózat felderítését csak egymással együttműködve tudják elvégezni. Egy-egy FIU a mozaiknak csak néhány darabjával rendelkezik, azonban nemzetközi együttműködésük során képesek a mozaikdarabokat beazonosítani, és a darabokból a képet kirakni.

Az FIU-k között megvalósuló dinamikus és időszerű nemzetközi együttműködés elősegíti a külföldről származó pénzügyi információk beszerezhetőségét. A nemzetközi információcsere kereteit a Pmt. 49–53. §-ai határozzák meg. E rendelkezések összhangban vannak az FATF és az Egmont Csoport sztenderdjeivel, valamint – az uniós FIU-k között megvalósuló információcsere tekintetében – az Európai Unió joganyagával. A nemzetközi együttműködés e formája többségében felderítési típusú információcsere, hiszen az ilyen együttműködés keretében

beszerzett információ a legtöbb esetben közvetlenül nem használható fel büntető-eljárás során bizonyítékként. Az így beszerzett információ egyrészt rámutat, hogy a nyomozó hatóságnak, felderítő szervnek az eljárása során mely irányba érdemes az eljárási cselekményeit végeznie, másrészt segítheti a nyomozó hatóságot, felderítő szervet abban, hogy mely információt szükséges a saját nemzetközi együttműködésre vonatkozó eljárásában az arra vonatkozó szabályok szerint beszereznie. Fontos kiemelni, hogy a magyar FIU nemzetközi együttműködése a külföldi társhatóságokkal folytatott nemzetközi információcsere mellett kiterjed az Europol irányában megvalósuló információcserére is.[18]

A magyar FIU operatív elemzése során az alábbi esetekben kerülhet kapcsolatba külföldi társhatóságokkal. Az egyik legfontosabb esete a külföldi FIU-val folytatott nemzetközi információcserének, amikor a magyar FIU által folytatott operatív elemzés során annak eredményessége érdekében olyan információ beszerzése válik szükségessé, amely – várhatóan – a külföldi társhatóság számára rendelkezésre áll, vagy ahhoz közvetett módon, megkeresés útján hozzáfér. Ebben az esetben a magyar FIU megkeresést küld a külföldi FIU részére.[19] Előfordul, hogy a magyar FIU nem megkeresést, hanem tájékoztatást küld. Erre akkor kerül sor, ha az operatív elemzése eredményeképpen olyan információ keletkezik, amely a külföldi FIU számára releváns lehet.[20]

Azok a belföldi hatóságok, amelyek számára a magyar FIU önállóan információt továbbíthat, jogosultak információ szolgáltatása érdekében megkeresést küldeni a magyar FIU részére.[21] A magyar FIU megkeresésre adott válasza a Pmt. 48. § (1) bekezdése szerinti információtovábbításnak minősül. A megkeresés a Pmt. 40. § *d)* pontja alapján a magyar FIU-nál operatív elemzési feladat elvégzéséhez vezet. Tehát ha a TEK megkeresést küld az FIU-nak, akkor az FIU az operatív elemzése keretében a megkeresés adatait ellenőrzi a bejelentéseket tartalmazó adatbázisában, majd az eredményt információtovábbításként továbbítja a TEK-nek. Ugyanakkor a globális és uniós követelményeken túlterjeszkedve a magyar FIU – a hatékonyság érdekében – az operatív elemzés keretében kezdeményezhet nemzetközi információcserét. Amennyiben a TEK által küldött megkeresés alapján a terrorizmusfinanszírozás megelőzése vagy felderítése érdekében nemzetközi információcsere lefolytatása indokolt, akkor a magyar FIU a TEK megkeresésében foglaltak alapján kezdeményezheti a külföldi társhatóságok irányába a nemzetközi információcserét. Az ilyen esetekben az okozhat nehézséget, hogy melyek azok a TEK által folytatott

[18] Pmt. 49. § (1) bekezdés.
[19] Pmt. 50. § (1) bekezdés.
[20] Pmt. 51. § (1) bekezdés.
[21] Pmt. 48. § (4) bekezdés.

felderítési tevékenységre utaló információk, amelyek megoszthatók a külföldi társhatósággal? Ha a küldő FIU a megkeresését terrorizmusfinanszírozás elleni fellépés céljából soron kívüli címkével ellátva küldi, akkor a fogadó fél is prioritásként kezeli az ilyen megkeresést. Ugyanakkor a nemzetközi együttműködés alapját – akárcsak a nemzetközi bűnügyi együttműködés más területein is – a társhatóságok közötti bizalom jelenti. Ennek fenntartása csak akkor biztosítható, ha a megkeresés tartalma összhangban áll a terrorizmusfinanszírozás elleni fellépés céljával.

A terrorizmusfinanszírozásra utaló adat, tény, körülmény

A szolgáltató bejelentése tehát a pénzmosásra és a dolog büntetendő cselekményből származására utaló adat, tény, körülmény mellett a terrorizmus finanszírozására utaló adatra, tényre, körülményre is kiterjed. A terrorizmus finanszírozásának a bejelentési rendszerbe vonása azokból az alapvetésekből indult ki, hogy:

- a terrorista cselekmények végrehajtásához anyagi eszközök szükségesek;
- a terrorista cselekmény elkövetésére vagy a terrorista szervezetek támogatására szánt anyagi eszközök azonos vagy hasonló mintázatú nyomokat hagynak a Pmt. hatálya alá tartozó szolgáltatók tevékenysége által működtetett pénzügyi rendszerekben;
- e nyomokat – azok felismerése esetén – a Pmt. hatálya alá tartozó szolgáltató bejelenti az FIU-nak.

Rögzíteni kell, hogy a terrorizmusfinanszírozásnak Magyarországon ugyanaz a definíciója a preventív típusú fellépés során (és így a szolgáltatók bejelentési kötelezettségének értelmezése során), mint a büntetőjogi értelmezés során, hiszen a Pmt. értelmező rendelkezésében a Btk. törvényi tényállására utal vissza.[22] A Btk. kitér arra is, hogy anyagi eszközön a terrorizmus leküzdése érdekében egyes személyekkel és szervezetekkel szemben hozott különleges korlátozó intézkedésekről szóló, 2001. december 27-i 2580/2001/EK tanácsi rendelet 1. cikk 1. pontjában meghatározott eszközöket, jogi dokumentumokat és okiratokat kell érteni. Az anyagi eszközök forrása lehet legális, de számos jogeset számolt már be arról is, hogy a terrorszervezet finanszírozásához a fedezetet csalások elkövetésével vagy kábítószer-kereskedelemmel teremtették meg.

A terrorizmus finanszírozására utaló adatok, tények, körülmények széles spektrumon mozognak. Kapcsolódhatnak konfliktuszónákhoz, terrorizmusfinanszírozás

[22] Pmt. 3. § 36. pont.

szempontjából sérülékenyebb pénzküldési szolgáltatók vagy pénzváltók tevékenységéhez, nonprofit szervezetekhez, humanitárius tevékenységnek látszó ügyletekhez, kisebb összegű strukturált átutalásokhoz, úgynevezett *prepaid* kártyákhoz vagy olyan kisebb összegű tranzakciókhoz, amelyeket pénzküldési szolgáltatók közreműködésével juttatnak el egyik helyről a másikra. A terrorizmus finanszírozására vonatkozó bejelentési kötelezettség nem tesz különbséget a terrorizmus indíttatása alapján, így azok vonatkoznak a vallási fanatizmusban gyökerező, az etnikai-faji alapú, a szeparatista indíttatású terrorizmusra vagy az erőszakos politikai extremizmusra. Természetesen a konfliktuszónából visszatérő dzsihádista terrorista támogatásának a mintázata valószínűleg eltér a politikai extremizmust képviselő anarchista finanszírozásától. Az FIU és a TEK szorosan együttműködik, aminek során értékelik a terrorizmusfinanszírozás hazánkban felmerülő kockázatát, a terrorizmus finanszírozásának új trendjeit, a bejelentések és az információtovábbítás tapasztalatait.

A statisztikai mutatók tekintetében először a bejövő oldalt kell megvizsgálnunk. A szolgáltató a bejelentésében nem jelöli meg, hogy azt pénzmosásra, vagyongeneráló bűncselekményre vagy terrorizmusfinanszírozásra utaló adat, tény, körülmény felmerülése miatt tette. Ugyanakkor abból kiindulhatunk, hogy az FIU kockázatértékelése 2021-ben hány bejelentést sorolt terrorizmusfinanszírozás profilba. Eszerint az FIU 2021-ben összesen 14 192 bejelentést fogadott a szolgáltatóktól, amelyből 607 bejelentést minősített terrorizmusfinanszírozás profilba tartozónak az FIU kockázatértékelése. Eszerint a 2021-ben küldött bejelentésszám több mint 4%-a minősül terrorizmusfinanszírozás-gyanúsnak.[23] Mielőtt még e statisztikai számból könnyelmű következtetést vonnánk le a terrorizmusfinanszírozás kockázatának szintjére vonatkozóan, jeleznünk kell, hogy a profilokba sorolás valójában a bejelentésekben felmerült indikátorok alapján történő kategorizálást jelent. A terrorizmusfinanszírozás profilba gyakran amiatt kerülnek a bejelentések, mert a földrajzi alapú indikátorok miatt a kockázatértékelési rendszer ide sorolja azokat. Ha a bejelentésben szereplő természetes személy lakóhelye, tartózkodási helye konfliktuszónának számító országban vagy stratégiai hiányossággal rendelkező, kiemelt kockázatot jelentő harmadik országban van, vagy ilyen ország állampolgára, akkor a kockázatértékelési rendszer bejelez, és terrorizmusfinanszírozás profilba sorolja a bejelentést. Ez még nem jelenti azt, hogy a bejelentés a tényleges terrorizmusfinanszírozással bármilyen kapcsolatban is lenne, ugyanakkor az operatív elemzésnek ilyen szempontú vizsgálatra is ki kell terjednie.

[23] Az FIU kockázatértékelése során történő profilozásra vonatkozó belső statisztikából származó adat.

A kimenő oldalt illetően fontos megjegyezni, hogy 2015–2016 óta globális szinten paradigmaváltás történt az FIU által a terrorizmus és a terrorizmusfinanszírozás felderítéséért felelős szervek számára történő információtovábbítás módszertanában. Míg korábban kevesebb esetben került sor információtovábbításra, és érzékelhetően „óvatosabb" volt az információmegosztás gyakorlata, továbbá nagyobb hangsúlyt kapott a már megtörtént terrorista cselekmények utólagos nyomozásának a támogatása, addig a 2015–2016-ban kialakult új módszertan szerint a profilok alapján történő proaktív információtovábbítás modellje vált dominánssá. Ez hazánkban is érzékelhető változást eredményezett. A statisztika szerint 2021-ben például 834 bejelentésnek a 269 esetben történő továbbítása valósult meg.[24]

Külföldi terrorista harcosok

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának (a továbbiakban: BT) 2178(2014)-es számú határozata[25] alapján külföldi terrorista harcos az a természetes személy, aki a lakóhelyétől, tartózkodási helyétől vagy állampolgárságától, nemzetiségétől különböző államba abból a célból utazik, hogy ott:

- terrorista cselekményt kövessen el vagy annak elkövetését megtervezze;
- terrorista cselekményt előkészítsen vagy annak elkövetésében részt vegyen;
- (terrorista) kiképzést nyújtson vagy azt igénybe vegyen.

A 2178(2014)-es számú ENSZ BT[26] határozat azt is kifejezi, hogy a külföldi terrorista harcosok veszélyt jelentenek arra az államra, amelyből indultak, amelyeken keresztül utaznak, amelybe utaznak, valamint a célországgal (konfliktuszónával) szomszédos államokra is. A külföldi terrorista harcosok beazonosítása, felderítése érdekében kockázatértékelésre és a rendelkezésre álló információk elemzésére van szükség, ugyanakkor a kialakítandó profilok nem alapulhatnak sztereotípiákra épülő megkülönböztetésen. E BT határozat egyben felhívja az egyes államokat arra, hogy a bűnüldözési, felderítési érdekek sérelme nélkül akadályozzák meg a beazonosított külföldi harcosoknak az állam területén történő átutazását és a határokon történő átlépését.

[24] Az FIU kockázatértékelése során történő profilozásra vonatkozó belső statisztikából származó adat.

[25] United Nations Security Council (UNSC) Resolution 2178 (24 September 2014) UN Doc S/RES/2178(2014).

[26] Egyesült Nemzetek Szervezete Biztonsági Tanács.

A 2014 és 2016 közötti terrorcselekmények elkövetői között számos külföldi terrorista harcos[27] volt. 2014. május 24-én a brüsszeli zsidó múzeumnál történt lövöldözést terrorcselekménynek minősítették, elkövetője egy évig harcolt Szíriában az ISIL[28] oldalán, majd onnan visszatért Nyugat-Európába. A 130 emberéletet követelő, 2015. november 13-án Párizsban végrehajtott összehangolt terrorcselekmények elkövetői között szintén többen harcoltak az ISIL oldalán Szíriában, ahol radikalizálódtak, majd az egyik migránshullámba vegyülve visszatértek Európába.[29] A 2016. március 22-én Zaventemben, a brüsszeli nemzetközi repülőtéren, valamint a brüsszeli Maelbeek metróállomáson szinkronizáltan elkövetett terrortámadások végrehajtásában szintén szerepet kaptak külföldi terrorista harcosok.

Változatosak lehetnek azok az információk, amelyek a terrorcselekmények megelőzése, az előkészület felderítése érdekében eredményre vezethetnek. Híváslisták, kamerafelvételek, hatósági adatbázisok elemzése mellett a pénzügyi információk elemzése is jelentős szerepet tölt be a terrorizmus elleni fellépésben.

Az ENSZ BT 2253(2015)-ös számú határozata – amellett, hogy megerősíti a nemzetközi közösség célzott pénzügyi szankciós rezsimjét, továbbá kiterjeszti az úgynevezett „al-Káida szankciós listát" az ISIL-re – felhívja a figyelmet a hatóságok és a pénzügyi intézmények közötti együttműködés fontosságára. A pénzügyi intézményekkel meg kell osztani a terrorizmus finanszírozása kockázatával összefüggő információkat annak érdekében, hogy azok hatékonyabban hozzájáruljanak a terrorizmus finanszírozásával összefüggő tevékenységek beazonosításához. Továbbá a hatóságok közötti együttműködés, koordináció fokozását érintően kiemeli, hogy pénzügyi információk szélesebb körű felhasználására, kiaknázására van szükség a bűnüldöző szervek, titkosszolgálatok és az FIU-k között.

Egyetértés mutatkozik abban, hogy a szolgáltatók bejelentéseiben megjelenő pénzügyi információk (*financial intelligence;* FININT) fontos szerepet játszhatnak a külföldi terrorista harcosok és támogatóik felderítésében.[30] Különösen fontos e személyek korai beazonosítása a terrorizmussal kapcsolatos cselekmények megelőzése érdekében.

Pénzügyi információ vagy más elnevezéssel élve pénzügyi lenyomat *(financial footprint)* lehet például pénzküldési szolgáltatón keresztül küldött pénzösszeg, ATM-ből történő készpénzfelvétel, nemzetközi átutalás, megtakarítások utazás előtti felszámolása vagy akár egy repülőjegy vásárlása, gépjármű bérlése. Az Egmont Csoport, amely a pénzügyi információs egységeket tömörítő globális szervezet,

[27] *Foreign terrorist fighter* – FTF.

[28] Islamic State of Iraq and the Levant –Iraki és Levantei Iszlám Állam.

[29] Europol 2017: 7.

[30] Keatinge 2015.

2016. februári ülésén megerősítette a saját és egyben a pénzügyi információs egységek elkötelezettségét a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemben, kiemelve, hogy a külföldi terrorista harcosok jelentős fenyegetést jelentenek a biztonságra és a nemzetközi stabilitásra. A pénzügyi információs egységek sajátos szervezeti elhelyezkedése lehetővé teszi, hogy akár a szolgáltatóktól, akár nemzetközi szinten külföldi társhatóságoktól érkező pénzügyi információt a terrorizmus finanszírozásáért felelős belföldi szervek számára átadjon.

Az utrechti villamoson 2019 márciusában történt terrorcselekmény elkövetője úgynevezett *lone actor,* azaz magányos elkövető volt, aki három embert megölt, és további hét személyt megsebesített. Az ügyészség az elkövető nevét még a terrorcselekmény elkövetésének napján közzétette, aminek eredményeként az egyik pénzügyi szolgáltató azonnali bejelentést küldött az FIU-nak. A szolgáltatói bejelentés szerint az elkövető korábban egy online platformon regisztrált annak érdekében, hogy számlanyitással kapcsolatos információkat szerezzen. A regisztráció során az elkövető olyan címet és telefonszámot adott meg, amelyeket a holland hatóságok nem ismertek. A telefonszám és az IP-cím beazonosítása segítségével a holland hatóságok az elkövetőt még aznap elfogták. Ez az esetpélda jól mutatja, hogy a szolgáltatók bejelentésében megjelenő információk terrorcselekmények elkövetőinek felderítése során is releváns és időszerű információkat jelenthetnek, és egyben további lehetséges terrorcselekmények elkövetésének a megelőzéséhez is hozzájárulhatnak.[31]

2015-ben hozzávetőlegesen 15 ezer személy több mint 120 országból utazott Szíriába és Irak északi részére harcolni az ISIL oldalán. A külföldi terrorista harcosok erősítették az ISIL-t, egy-egy külföldi terrorista harcos olyan speciális szaktudással is rendelkezhetett, amely hatványozottan erősítette az ISIL kapacitását. Ugyanakkor a külföldi terrorista harcosok ennél is nagyobb kockázatot jelentettek olyan szempontból, hogy a harctér elhagyását követően a visszatérő külföldi terrorista harcosok a terrorista csoport külső támadási képességeit erősíthetik terrorcselekmények elkövetése vagy terrorcselekmények elkövetése érdekében kialakított hálózatok útján. A külföldi terrorista harcosokat segítő hálózatba beleértendő az a természetes személyekből és szervezetekből álló logisztikai hálózat, amely elősegíti a pénz, az emberek, a fegyverek és egyéb erőforrások mozgatását.[32]

31 FATF 2022: 100.

32 2017 decemberében az ENSZ Biztonsági Tanács egyhangúlag elfogadta a 2396(2017) számú határozatot. A határozat a konfliktusövezetekből visszatérő külföldi terrorista harcosok által jelentett kockázatokkal foglalkozik. A BT felszólította a tagállamokat, hogy a határellenőrzésre, a büntető igazságszolgáltatásra és az információcserére vonatkozó intézkedések révén fokozzák erőfeszítéseiket a visszatérő és áttelepülő harcosok és családtagjaik – köztük nők és

A Hollandia pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni rendszerét 2022-ben értékelő országjelentés több esetpéldát is említ terrorizmusfinanszírozás bűncselekmény elkövetésére. Az egyik példa szerint 2014-ben az elkövető 200 amerikai dollárt küldött pénzküldési szolgáltatón keresztül Törökország Szíriával határos térségébe. Az elkövető a pénzt az ISIL oldalán harcoló családtagjának küldte. A pénzt küldő természetes személyt a holland bíróság 2019-ben terrorizmusfinanszírozás és a szankciós törvény megsértése miatt két hónapos szabadságvesztésre ítélte (két évre felfüggesztve). Egy másik esetpélda szerint 2016 és 2018 között egy természetes személy több alkalommal juttatott pénzösszegeket egy családtagjának Törökországba és Szíriába az engedély nélküli pénzügyi szolgáltatásnak minősülő hawala rendszeren keresztül. A pénzt küldő személy tudata kiterjedt arra, hogy a családtagja az ISIL oldalán harcoló külföldi terrorista harcos. 2020-ban terrorizmusfinanszírozás, jogellenes pénzügyi szolgáltatás igénybevétele és embercsempészés elkövetése miatt ítélte el a holland bíróság.[33]

Az FIU-k a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni intézményrendszer többi érintett hatóságával együttműködve alakítják ki a terrorizmus finanszírozására utaló indikátorokat, a felismerendő mintázatokat. Tekintettel arra, hogy a külföldi terrorista harcosok tevékenysége több szakaszra osztható, az indikátorok, mintázatok is különböznek a szakaszoktól függően. Ezen indikátorok, mintázatok nem nyilvánosak, azokat – a terrorizmusfinanszírozás kockázatától függően – meghatározott szolgáltatói szektorok számára kommunikálják a hatóságok.

ÖSSZEGZÉS

A fenti áttekintés azt vizsgálta, hogy a magyar FIU a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni nemzeti és nemzetközi intézményrendszer részeként mennyiben rendelkezik olyan képességekkel, amelyek lehetővé teszik a terrorizmus elleni fellépést olyan módon, hogy korlátozza, illetve akadályozza a terrorszervezetek anyagi eszközökkel való támogatását. Hangsúlyoznunk kell, hogy Magyarországon a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem a megelőzésre koncentrál, ezért az FIU – az intézményrendszerben elfoglalt helyzetéből adódóan is – a megelőző tevékenységét a pénzügyi szektorral és az egyéb szolgáltatókkal, a külföldi társhatóságaival, valamint a terrorizmus és a terrorizmusfinanszírozás megelőzéséért

gyermekek – által jelentett fokozott fenyegetés megfékezésére. United Nations Security Council (UNSC) Resolution 2396 (21 December 2017) UN Doc S/RES/2396(2017).

33 FATF 2022: 95.

felelős hazai szervekkel való együttműködésre alapozza. E háromsíkú komplex együttműködéshez a Pmt. rendelkezései nyújtanak keretet.

A tanulmány szerzői egyetértenek abban, hogy a magyar FIU rendelkezik a megfelelő hatáskörrel, az intézményrendszeren belül betöltött pozícióval, erőforrásokkal, hogy ellássa a rá ruházott feladatokat, amelyet a tanulmányban közölt, és a szervezet munkájára vonatkozó mennyiségi és minőségi jellemzők is igazolnak.

Az Európai Bizottság 2021. július 20-án közzétette a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni javaslatcsomagját. Az uniós jogalkotási folyamat eredményeként a több elemből álló javaslatcsomagról az Európai Unió Tanácsa és az Európai Parlament 2024 első felében megállapodtak.[34] Az Európai Unió pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni normaváltozása jelentős hatással lesz a terrorizmus finanszírozása elleni uniós és nemzeti szintű fellépésre, így a pénzügyi információs egység feladataira és működésére is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Council of Europe – Moneyval (2005): *Third Round Report on Hungary. Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism.* Online: https://rm.coe.int/european-comittee-on-crime-problems-cdpc-select-comittee-of-experts-on/1680716 40c

Council of the EU (2024): *Anti-Money Laundering: Council and Parliament Strike Deal on Stricter Rules.* Online: www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/01/18/anti-money-laundering-council-and-parliament-strike-deal-on-stricter-rules

Europol (2017): *TE-SAT 2016. European Union Terrorism Situation and Trend Report 2016.* Online: https://doi.org/10.2813/525171

FATF (2002): *FATF Annual Report 2001–2002.* Online: www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfgeneral/Fatfannualreport2001-2002.html

FATF (2022): *Anti-Money Laundering and Counter-Terrorist Financing Measures. The Netherlands, Fourth Round Mutual Evaluation Report.* Online: www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/mer/Mutual-Evaluation-Report-Netherlands-2022.pdf.coredownload.inline.pdf

Keatinge, Tom (2015): Identifying Foreign Terrorist Fighters. The Role of Public-Private Partnership, Information Sharing and Financial Intelligence. *The International Centre for Counter-Terrorism and RUSI, 6*(6). Online: https://doi.org/10.19165/2015.1.06

Nemzetgazdasági Minisztérium (2017): *Összefoglaló dokumentum a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása kockázatairól szóló Nemzeti Kockázatértékelés felülvizsgálatáról.* Online: https://ngmszakmaiteruletek.kormany.hu/download/6/3c/f1000/Kockazatertekeles_AMLCFT_2017.pdf

Papp Zsófia szerk. (2019): *Magyarázat a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról.* Budapest: Wolters Kluwer.

[34] Council of the EU 2024.

Egyéb források

2003. évi XV. törvény a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról
2007. évi CXXXVI. törvény a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról
2017. évi LIII. törvény a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról
Az Európai Parlament és a Tanács 2005/60/EK irányelve (2005. október 26.) a pénzügyi rendszereknek a pénzmosás, valamint terrorizmus finanszírozása céljára való felhasználásának megelőzéséről
European Commission (2022): Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the Assessment of the Risk of Money Laundering and Terrorist Financing Affecting the Internal Market and Relating to Cross-Border Activities. COM/2022/554 final. 2022. október 27.
United Nations Security Council (UNSC) Resolution 2178 (24 September 2014) UN Doc S/RES/2178(2014)
United Nations Security Council (UNSC) Resolution 2396 (21 December 2017) UN Doc S/RES/2396(2017)

Gál István László

A TERRORIZMUS FINANSZÍROZÁSA A HATÁLYOS MAGYAR BÜNTETŐJOGBAN

BEVEZETÉS

A múlt század végén a terrorizmus alapvető motivációja az anarchizmus és a nacionalizmus volt – s noha a jelenkor terrorizmusa számára ez csak történelem, eszmeviláguk több alkotóeleme is felbukkan a későbbi korszak terrorcselekményeinek indoklásában, illetve szolgált motivációként. Más volt az eszközrendszerük is – tőr, méreg, pokolgép –, a századfordulón merényletek sorozatát követték el államfők és uralkodók ellen, kezdve a sort Carnot francia elnökkel,[1] folytatva egészen Erzsébet[2] királynéig.[3]

Ettől függetlenül kijelenthetjük, hogy maga a terrorizmus jellegzetesen 20. századi jelenség, és komolyabb problémaként először csak a második világháborút követő időszakban jelentkezett, főként három földrajzi térségben: Nyugat-Európában, Közel-Keleten és Latin-Amerikában.

> „A terrorizmus eltérő eszmerendszerekből merítő, sajátos logikának engedelmeskedő, változatos formákat öltő módszeres erőszak-alkalmazás, vagy ezzel való fenyegetés, melynek célja politikai törekvések elérése azáltal, hogy az áldozatban, a nézőközönségben, az államban, a társadalomban megalkuvó magatartás alakuljon ki. A meghirdetett cél általában politikai, ideológiai, vallási, etnikai stb. tartalmú radikális változás kikényszerítése, a cél elérésére alkalmazott cselekménysor. Az eszköz viszont jogi lényegét tekintve köztörvényes, erőszakos bűncselekmény."[4]

[1] Marie François Sadi Carnot (1837–1894) politikus, 1887–1894 között Franciaország elnöke. 1894. június 24-én Lyonban Sante Geronimo Caserio, egy olasz származású anarchista meggyilkolta.

[2] Erzsébet magyar királyné (1837–1898) bajor hercegnő, I. Ferenc Józseffel kötött házassága révén osztrák császárné és magyar királyné. 1898. szeptember 10-én Genfben az olasz anarchista Luigi Lucheni meggyilkolta.

[3] Szövényi 1998: 92.

[4] Korinek 2006: 447.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_27

A jövő legfontosabb kihívásai a nukleáris terrorizmus, az ökoterrorizmus, a biológiai terrorizmus, a kiberterrorizmus, az ideológiai alapú terrorizmus (például fehér felsőbbrendűség), és egyre komolyabb problémaként kell számolni a vallási alapon szerveződött radikális terrorcsoportok tevékenységével is (ami gyakorlatilag az első, legrégibb formája volt a terrorizmusnak).

A terrorizmussal foglalkozó tanulmányok megegyeznek abban, hogy a terrorizmus alapvetően politikai jelenség, amely mögött strukturális és pszichológiai tényezők egyaránt vannak. Általános vélekedés, hogy a modernizáció, a demokrácia és a kezeletlen szociális feszültségek teremthetnek olyan feltételeket, amelyek életre hívják a terrorizmust. A kezeletlen szociális feszültségek ráadásul alátámasztják az ideológiai terrorizmust, ami az elégedetlenségből és a társadalmi különbségekből táplálkozik.

A terrorcselekmények veszélyessége a váratlanságban, a kiszámíthatatlanságban és a gyors, mobil csapásmérő képességben rejlik. A régi korok klasszikus és a jelenkor terrorizmusa között elsősorban minőségi a változás, de a legfontosabb különbségek mégis a történelmi fejlődésből alakultak ki.[5] 2001. szeptember 11. jelentős fordulópont a terrorizmus (és talán az egész emberiség) történelmében. Megváltozott a terrorszervezetek struktúrája és a finanszírozás módja.

A büntetőjog sokszor csődöt mond az egyik legsúlyosabb modern bűnözési formával, a terrorizmussal szemben! Ezzel a szituációval bizonyos értelemben analógiát mutat a terrorizmus finanszírozása elleni büntetőjogi és pénzügytechnikai szabályok hatékonyságának a kérdésköre. Napjaink egyik legfontosabb kihívása a radikalizáció felismerése, megelőzése és az erre adott társadalmi és jogi válaszreakciók kutatása, ahogy erre Rémai Dániel is rámutat:

> „A radikalizáció összetett, többdimenziós fogalom, amely egy időben elnyúló folyamat teljes vertikumát jelöli. A szakirodalom számos definíciót tart számon, amely megpróbálja leírni a radikalizációt mint jelenséget, de éppen összetettsége miatt nem áll rendelkezésünkre egy univerzális meghatározás. A jelenség megismerése, az ismeretek rendszerbe foglalása során számos szempontot kell figyelembe venni, éppen ezért a radikalizáció komplexitásában túlmutat az egyszerűen leírható társadalmi jelenségek során. Jelenleg az egyik legnagyobb kihívás, hogy a hagyományos radikalizációs formák mellett egyre nagyobb mértékben teret nyerő online radikalizáció kérdését az ezzel megbízott állami szervezetrendszer és a hozzá kapcsolódó szervezetek megfelelően megismerjék és kezelni tudják."[6]

[5] Gergely 1994: 92.
[6] Rémai 2020: 186.

Végül megjegyezzük, hogy a terror és a terrorizmus nemcsak a demokratikus államokban, hanem diktatúrákban is megjelenhet.[7]

> „A terrorizmus megfékezése és a biztonságot fenyegető veszély elhárítása tehát az állam feladata. Ahhoz, hogy a közhatalom ezt a feladatát maradéktalanul teljesíteni tudja, a szabadságjogok korlátozására is sor kerülhet, ezáltal, ennek segítségével megakadályozva az erőszakos szervezkedéseket. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy mindez csak a szükségesség fennállásakor, azaz indokolt esetben és arányos mértékben megengedhető."[8]

Mielőtt a terrorizmus finanszírozása hatályos szabályozásának a bemutatására rátérnénk, célszerű néhány mondatban összefoglalni a terrorcselekmény jogi és elkövetési tárgyait és az öt alapesetének az elkövetési magatartásait.

A terrorcselekmény egyike a legveszélyesebb bűncselekményeknek. Jogi tárgya a közbiztonság, közelebbről az egyes államok és állami szervek, valamint a különböző nemzetközi szervezetek szabad, kényszertől mentes funkcionálásához, és emellett a működésük viszonylagos zavartalanságához, valamint a lakosság félelem nélküli, zavartalan, nyugodt életviteléhez fűződő társadalmi érdek. Több nemzetközi egyezmény is napvilágot látott a terrorcselekménnyel kapcsolatban az elmúlt fél évszázadban, amikor a terrorizmus kezdett soha nem látott méreteket

[7] „Terrorista vagy szabadságharcos? Forradalmár vagy államellenes összeesküvő? A haladás apostola vagy felforgató? Gerilla vagy útonálló? A klasszikus válasz a kérdésre abból indul ki, hogy honnan nézzük. Ha a fennálló rend szempontjából tekintjük, akkor minden eszme és annak minden képviselője, aki nem pusztán ellenérzéssel viseltet a rend intézményeivel és képviselőivel szemben, de cselekvő módon, parlamenten kívüli eszközökkel igyekszik elérni a rend megváltoztatását, de legalábbis olyan eszméket terjeszt, amelyek célul tűzik a kialakult politikai, társadalmi és gazdasági rend és az annak alapját képező társadalmi viszonyok megváltoztatását: terrorista, felforgató, államellenes összeesküvő. Miért? Mert a fennálló rend saját értékítélete szerint önmaga a haladás letéteményese, az általa képviselt koncepció és az azt megvalósító politika a legcélravezetőbb, a társadalom egészének érdekét maradéktalanul szolgáló fejlődési program. Ennek megfelelően az egész társadalomnak nem lehet más célja, mint ennek az irányvonalnak a követése, megvalósítása, és aki ezt kritizálja vagy elveti és ellene fellép, azaz az egész társadalommal szemben áll, tehát leküzdendő, felszámolandó, megsemmisítendő. Vészjóslóan ismerős, tipikusan diktatórikus helyzetkép. Antidemokratikus helyzetre – a diktatúrák által általánosan kialakított belső erőviszonyok miatt – klasszikus értelemben vett demokratikus válasz nem adható. A társadalom többsége el van zárva a tényleges politikai demokratikus alternatíváktól. Ebben a helyzetben a változás útja az erőszak a fennálló hatalom vezetői és más képviselői, illetve intézményei ellen, vagyis a terrorizmus. Ez a fajta terrorizmus nem feltétlenül forradalmi." Bács 2021: 17.

[8] Gál 2022: 47.

öltő veszélyforrássá válni. Ezeket a tényállás Büntető törvénykönyvbe (Btk.) illesztésekor is figyelembe vette a jogalkotó. A terrorcselekmény elkövetési tárgyai a Btk. 314. § (1) bekezdésében szabályozott fordulat szerint azon dolgok, amelyek ellen a terrorcselekmény célzatával megvalósított, a (4) bekezdésben felsorolt bűncselekmények irányulnak. Ebben a körben tehát elkövetési tárgy gyakorlatilag bármi lehet. Tipikusan a terroristák célpontjai középületek, légi, vasúti és közforgalmú tömegközlekedési járművek. A (2) bekezdésben foglalt cselekmény elkövetési tárgyai a jelentős anyagi javak. Mivel a Btk. itt nem a „jelentős értékű" anyagi javak fogalmat használja, álláspontunk szerint a 459. § (6) bekezdés c) pontja szerinti értékhatár, vagyis az ötmillió forint jelen esetben nem irányadó. Az eset összes körülményét figyelembe véve bármilyen vagyontárgy idesorolható, amely vagy értékénél fogva, vagy pótolhatatlansága folytán, vagy Magyarország, illetve a nemzetközi közösség számára kiemelt fontosságú (például valamilyen muzeális tárgy). Ha a bűncselekmény elkövetési tárgya élő ember teste, akkor nem elkövetési tárgynak, hanem passzív alanynak nevezzük. A terrorcselekmény passzív alanya bármely természetes, élő személy lehet. Ha az elkövető követelést is megfogalmaz, akkor a követelés címzettje (állami szerv, illetve nemzetközi szervezet) is passzív alanynak tekintendő. A (2) bekezdés b) pontjában található fordulatnak („terrorista csoportot szervez vagy irányít") nincs elkövetési tárgya.

A terrorcselekmény elkövetési magatartásait taxatíve szinte lehetetlen felsorolni a tényállás speciális szerkezete miatt. A Btk. egyébként sokkal átláthatóbbá teszi a terrorcselekményre vonatkozó szabályozást azáltal, hogy öt alapesetre bontja azt:

- A 314. § (1) bekezdésében szabályozott alapeset elkövetési magatartásai a (4) bekezdésben felsorolt mögöttes bűncselekmények (eszközcselekmények) elkövetési magatartásaival egyeznek meg, a többletelem, ami miatt a terrorcselekmény tényállásszerűsége megállapítható, a terrorcselekmény célzata.
- A 314. § (2) bekezdés a) pontjában foglalt második alapeset elkövetési magatartása a jelentős anyagi javak hatalomba kerítése (eszközcselekmény) és az ehhez kapcsolódó valamilyen követelés (célcselekmény). Ez történhet birtokbavétellel vagy anélkül, hiszen a Btk. nem a „birtokába kerít" fordulatot használja. Birtokbavétel nélkül hatalmába keríti az elkövető az anyagi javakat, ha megvan a lehetősége rá, hogy megsemmisítse vagy megrongálja azokat például egy elrejtett robbantószer segítségével. A célcselekmény („azok sértetlenül hagyását vagy visszaadását állami szervhez vagy nemzetközi szervezethez intézett követelés teljesítésétől teszi függővé") címzettje állami szerv vagy nemzetközi szervezet. E körben Magyarország Alaptörvénye szerinti bármely állami szerv szóba jöhet, illetve álláspontunk szerint a nemzetközi szervezet fogalmát is tágan kell értelmezni, nemcsak a más államok által létrehozott

kormányzati, diplomáciai stb. és ENSZ-szervezetek jöhetnek számításba, de minden nem kormányzati (civil) nemzetközi szervezethez (a nemzetközi jog terminológiája szerinti NGO-khoz) intézett követelés is tényállásszerű lehet, ha a bűncselekmény egyéb tényállási elemei is megvalósulnak.

- A terrorcselekmény harmadik alapesetének elkövetési magatartása a 314. § (2) bekezdés b) pontja szerint terrorista csoport szervezése vagy irányítása. A terrorista csoport a legveszélyesebb többes bűnelkövetői alakzat: három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja terrorcselekmény elkövetése.
- A terrorcselekmény negyedik alapesete a terrorcselekmény elkövetésével történő fenyegetés. A fenyegetés más személyhez címzett, komoly, konkrét kijelentés, amellyel az elkövető egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy ő vagy más személy terrorcselekményt kíván elkövetni. Történhet szóban, írásban, távközlési eszköz vagy telekommunikációs eszköz útján, elektronikusan stb. Amennyiben a fenyegetés ráutaló magatartással történik, különös gondossággal kell megvizsgálni, hogy az elkövető szándéka valóban terrorcselekmény elkövetésével való fenyegetésre irányult-e. Ezt az alakzatot csak akkor lehet megállapítani, ha olyan komoly, konkrét fenyegetéssel valósul meg, amelyben a terrorcselekmény bűntettének a speciális elkövetése megnyilvánul.[9]
- Végül az ötödik alapeset Magyarország területére beutazás, onnan kiutazás vagy azon átutazás. Ehhez két célzat legalább egyike szükséges: az első a 314. § (1) vagy (2) bekezdésében meghatározott bűntett elkövetése vagy az elkövetésére történő felhívás, ajánlkozás, vállalkozás, a közös elkövetésben megállapodás, vagy az elkövetés elősegítése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételek biztosítása, a második a terrorista csoporthoz csatlakozás.

A terrorcselekmény tényállása nem tartalmaz eredményt, vagyis immateriális bűncselekmény, hiszen a valaminek a megtétele, meg nem tétele vagy eltűrése, a félelem kialakulása, illetve az alkotmányos társadalmi vagy gazdasági rend megváltozása, a működés zavara, továbbá a követelés teljesítése nem törvényi tényállási elem.[10] A terrorcselekmény egyike a legsúlyosabb bűncselekményeknek, már az alapesete is a Btk. által lehetővé tett legsúlyosabb büntetéssel fenyegetett bűncselekmény, így minősített esetei logikailag nem is lehetnek, hiszen a minősített eset az alapesethez képest egy magasabb büntetési tételkeretet rendel a cselekményhez. Minősített esetet

[9] Belovics–Molnár–Sinku 2021: 558.
[10] Belovics–Polt 2021.

tartalmaz azonban a törvény a már említett, a 315. § (1) bekezdésében szabályozott előkészülethez kapcsolódóan.

A 314. § (1) és (2) bekezdésében foglalt alakzathoz kapcsolódik a korlátlan enyhítést lehetővé tevő rendelkezés, és szintén ezen alakzatok előkészületéhez kapcsolódik az előkészülethez fűzött büntethetőséget megszüntető ok is. Mindkettő indoka az, hogy nagyobb társadalmi érdek fűződik a terrorcselekmények megakadályozásához, illetve következményeik enyhítéséhez, mint az elkövető felelősségre vonásához. A terrorcselekménynek a korlátlan enyhítést lehetővé tevő „abbahagyása" nem azonos a kísérlettől való önkéntes elállással, mivel megállapíthatóságához nem szükséges a bűncselekmény kísérleti stádiumban való félbeszakadása, illetve az elkövető önkéntessége; a korlátlan enyhítés feltételeinek a megvalósulásához elegendő a cselekménynek a súlyos következmények bekövetkezése előtt, bárminemű indíték hatására történő abbahagyása.[11] Fontos kiemelni a bírói gyakorlatból azt is, hogy a terrorcselekmény elkövetőjének javára a cselekmény súlyosabb következmények nélküli abbahagyása – mint korlátlan enyhítést lehetővé tevő körülmény – akkor is megállapítható, ha az a hatóság tagjaival folytatott tárgyalás eredményeként következett be.[12]

A hatályos magyar Btk. a terrorizmus finanszírozása tényállását a vonatkozó nemzetközi egyezményeknek megfelelően szabályozza. A korábbi Btk.-ba, az 1978. évi IV. törvénybe 2003. március 1-jétől került be a terrorizmus finanszírozása, akkor még a terrorcselekmény egyik alakzataként. A 2012. évi C. törvény viszont már önálló bűncselekményként szabályozza:

„Terrorizmus finanszírozása
318. § (1) Aki
a) terrorcselekmény feltételeinek biztosításához anyagi eszközt szolgáltat vagy gyűjt,
b) terrorcselekmény elkövetésére készülő személyt, illetve terrorcselekmény elkövetőjét, vagy e személyekre tekintettel más személyt anyagi eszközzel támogat, vagy
c) a b) pontban meghatározott személyek támogatása céljából anyagi eszközt szolgáltat vagy gyűjt,
bűntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
(2) Aki az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt terrorcselekmény terrorista csoportban történő elkövetése vagy terrorista csoport tagja érdekében valósítja meg, vagy a terrorista csoport tevékenységét egyéb módon támogatja, vagy

[11] Bírósági Határozatok (BH) 2003. 227. II.
[12] BH 1993. 597.

a terrorista csoport ilyen támogatása céljából anyagi eszközt szolgáltat vagy gyűjt, öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
318/A. § (1) Aki
a) terrorjellegű bűncselekmény feltételeinek biztosításához anyagi eszközt szolgáltat vagy gyűjt,
b) terrorjellegű bűncselekmény elkövetésére készülő személyt, illetve terrorjellegű bűncselekmény elkövetőjét, vagy e személyekre tekintettel más személyt anyagi eszközökkel támogat, vagy
c) a b) pontban meghatározott személyek támogatása céljából anyagi eszközt szolgáltat vagy gyűjt,
bűntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
(2) Az (1) bekezdés vonatkozásában terrorjellegű bűncselekmény:
a) az emberölés [160. § (1) bekezdés, 160. § (2) bekezdés, ha a cselekmény a nemzetközi polgári repülést kiszolgáló repülőtéren vagy repülésben levő légi jármű fedélzetén vagy tengeren hajózó hajón tartózkodó személy, vagy nemzetközileg védett személy ellen irányul],
b) a testi sértés (164. §, ha a cselekmény a nemzetközi polgári repülést kiszolgáló repülőtéren vagy repülésben levő légi jármű fedélzetén vagy tengeren hajózó hajón tartózkodó személy vagy nemzetközileg védett személy ellen irányul),
c) az emberrablás [190. § (1)–(4) bekezdés],
d) a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény (232. §, ha a cselekmény légi jármű vagy tengeren hajózó hajó ellen irányul).
e) a radioaktív anyaggal visszaélés (250. §),
f) a rombolás (257. §),
g) a nemzetközileg védett személy elleni erőszak (313. §),
h) a jármű hatalomba kerítése (320. §),
i) a közveszély okozása [322. § (1)–(3) bekezdés],
j) a közérdekű üzem működésének megzavarása (323. §),
k) a robbanóanyaggal vagy robbantószerrel visszaélés (324. §, ha a cselekményt közérdekű üzem, illetve középület vagy építmény területén követik el),
l) a lőfegyverrel vagy lőszerrel visszaélés (325. §, ha a cselekményt közérdekű üzem, illetve középület vagy építmény területén követik el)."[13]

A bűncselekmény jogi tárgya ugyanúgy a közbiztonság, mint a terrorcselekmény esetében. Aki terrorszervezetet vagy terroristákat anyagi eszközökkel támogat, az bűnsegédszerű magatartásával maga is súlyosan veszélyezteti a közbiztonságot.

[13] 2012. évi C. tvtörvény a Büntető Törvénykönyvről.

A terrorizmus finanszírozásának elkövetési tárgya az anyagi eszköz. Az elkövetési tárgy fogalmát a Btk. definiálja, az Indokolásban megfogalmazott érvrendszer alapján szükség volt jogalkotói jogértelmezéssel meghatározni az anyagi eszköz fogalmát, mégpedig magában a törvényben. A Btk. utal a 2580/2001/EK tanácsi rendeletre, amely a bűncselekmény háttérnormája. E vonatkozó háttérnorma szerint a következő dolgok tekinthetők anyagi eszköznek:

Pénzeszközök, egyéb vagyoni értékek és gazdasági erőforrások: bármilyen materiális vagy immateriális, ingó vagy ingatlan, bármilyen módon szerzett eszközök és bármilyen – akár elektronikus, akár digitális – formában lévő olyan jogi dokumentumok vagy okiratok, amelyek az ezen eszközökre vonatkozó jogcímet vagy érdekeltséget bizonyítják, többek között bankhitelek, utazási csekkek, bankcsekkek, átutalási megbízások, részvények, értékpapírok, kötvények, váltók és hitellevelek.

A bűncselekmény elkövetési magatartása anyagi eszköz szolgáltatása, gyűjtése vagy más anyagi eszközökkel történő támogatása, illetve anyagi eszközök gyűjtése. Anyagi eszköz szolgáltatása alatt bármilyen, az elkövetési tárgyak körébe tartozó anyagi eszköz bármilyen, közvetlen vagy közvetett módon történő, nyílt vagy fedett átadását kell érteni. Tipikus elkövetési mód az átutalás, illetve a készpénz fizikai formában történő eljuttatása a terrorszervezetnek.[14] Az anyagi eszköz gyűjtése olyan elkövetési magatartás, amelynek során az anyagi eszköz nem kerül ki az elkövető birtokából. Az elkövető aktív magatartással, tipikusan más személyektől „szerez be" anyagi eszközöket. Amennyiben ezek a személyek tisztában vannak vele, hogy milyen célból adják a támogatást, akkor ők is elkövetik a terrorizmus finanszírozását tettesként, mégpedig az anyagi eszközöket szolgáltat fordulatot. Amennyiben viszont nincsenek tisztában az „adomány" céljával, vagy az elkövető megtéveszti őket, akkor a tévedésük kizárja a büntetőjogi felelősségüket, és csak az anyagi eszközöket gyűjtő elkövető vonható felelősségre. A bűncselekmény befejezettségéhez az anyagi eszközöket gyűjt fordulat esetében szükséges, hogy legalább egy személytől beérkezzen az anyagi eszköz az elkövetőhöz, az azonban már nem feltétele a befejezettség megállapításának – mint ahogy utaltunk rá –, hogy az elkövető a beérkezett anyagi eszközt tovább is utalja. (Ebben az esetben az első fordulat miatt büntetendő, mivel anyagi eszközt szolgáltatott.) Az utolsó elkövetési magatartás a terrorcselekmény elkövetésére készülő személy vagy rá tekintettel más anyagi eszközzel történő támogatása. Ebben az esetben arról van szó, hogy akár egyszeri, akár rendszeres, folyamatos támogatást nyújt az elkövető terrorcselekmény elkövetésére készülő személynek. Nem feltétele a bűncselekmény megvalósulásának

[14] A terroristák és a bűnözők is előszeretettel használnak készpénzt, mert nehezebb nyomon követni, és egyre gyakoribbak a nemzetközi készpénzes tranzakciók is. Department of The Treasury 2022.

itt sem, hogy a terrorcselekményt elkövessék vagy megkíséreljék a kapott támogatás felhasználásával. Az azonban már igen, hogy a terrorcselekmény elkövetésére készülő személy legalább előkészületi szakba juttassa a cselekményét. (Ez azonban viszonylag könnyen megállapítható, hiszen az anyagi eszköz átvétele az elkövetés céljából gyakran már önmagában előkészületi jellegű magatartás a terrorcselekmény elkövetését tervező személy tekintetében.) A „rá tekintettel más" személy adott esetben lehet a terrorista családtagja vagy bárki, akivel a terrorista szoros érzelmi viszonyban áll, és a terrorista ezen harmadik személy támogatását fontosnak tartja. A 318/A. § alapján a terrorizmus finanszírozása már nemcsak terrorcselekmény, de terrorjellegű más bűncselekmény vonatkozásában is elkövethető. Látható a tényállásból, hogy a büntetőjogi védelmet a jogalkotó olyan extrém módon kiterjesztette, ami már feszegeti az alkotmányos büntetőjog határait is. A bűncselekmény kísérlete elvileg lehetséges, befejezetté pedig akkor válik, ha a támogatás eljut a címzetthez.

A bűncselekmény alanya tettesként bárki lehet, akár terrorcselekmény elkövetője is, ha más terroristákat vagy terrorszervezeteket támogat anyagi eszközzel. A nem túl széles körű hazai bírói gyakorlat szerint a támogatói tevékenység nem csupán kívülről, hanem a terrorista csoporton belülről is megvalósítható, tehát elkövető lehet adott esetben a terrorista csoport tagja is.

A bűncselekmény csak szándékosan követhető el, mégpedig a célzatra tekintettel csakis egyenes szándékkal. Az elkövető abból a célból gyűjti, szolgáltatja stb. a támogatást, hogy azzal terrorcselekmény feltételeit biztosítsa. Tisztában kell lenni tehát a támogatott személy vagy szervezet terrorista jellegével vagy célkitűzéseivel, ennek hiányában a terrorizmus finanszírozása nem állapítható meg. A terrorizmus finanszírozása és a pénzmosás is nehezen felderíthető bűncselekmény. Sok esetben például nyílt eljárásban nem állapítható meg pénzmosás, hanem egyéb kisebb cselekmény miatt történhet felelősségre vonás, mivel a láncolatból csak egy adott cselekményt derítettek fel. Ez is nehezíti a felderítést globális szinten, hiszen lehet, hogy adott országban csak jogosulatlan pénzügyi tevékenység vagy más bűncselekmény miatt van eljárás, de az a sejt része egy nagyobb hálózatnak, amelynek a tényleges célja a terrorizmus finanszírozása.

A bűncselekmény egyetlen minősített esetét a 318. § (2) bekezdése tartalmazza. Ez bővíti az elkövetési magatartások körét a 319. §-ban meghatározott terrorista csoporthoz kapcsolódóan. A szervezett elkövetéssel együtt járó magasabb társadalomra veszélyesség miatt itt a büntetési tétel is magasabb, öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés. Magyarázatot csak a terrorista csoport működését „egyéb módon támogatja" fordulat igényel. Ez lehet az anyagi támogatáson kívül bármilyen más segítségnyújtás, logisztikai, távközlési stb. jellegű is.

A bűncselekmény álláspontunk szerint annyi rendbeli, ahány terrorcselekmény elkövetésére készülő személy vagy terrorista csoport részére történik a támogatás. Azonos terrorista vagy terrorista csoport többszöri támogatása folytatólagos egység.

A bűncselekmény alaki halmazata a terrorcselekmény előkészületével látszólagos, az azonos büntetési tételre tekintettel a specialitás elve alapján csak a terrorizmus finanszírozását állapítjuk meg. Amennyiben az elkövető cselekménye a pénzmosással áll alaki halmazatban, véleményem szerint itt is csak a terrorizmus finanszírozását kell megállapítani, mégpedig a konszumpció elve alapján, mivel ennek alapesetben magasabb a büntetési tétele.

> „Nem vitás, a terrorjellegű bűncselekményt elkövető vagy azt megkísérlő személy részére nyújtott 318/A. § (1) bekezdése szerinti elkövetési magatartás kizárja a 282. § szerinti bűnpártolás megállapítását, ha annak tanúsítása nem jelent segítséget ahhoz, hogy a terrorjellegű alapcselekmény elkövetője a hatóság üldözése elől meneküljön. Ilyen esetben az elkövető terhére természetesen csak a 318/A. § szerinti bűncselekmény megállapítása jöhet szóba. Abban az esetben, ha az elkövető az olyan személy részére nyújtott 318/A. § (1) bekezdésében írtaknak megfelelő támogatással, aki a terrorjllegű bűncselekményt már elkövette vagy megkísérelte egyszersmind azt is elősegíti, hogy az a hatóság üldözése elől meneküljön, már kérdéses lehet, hogy a terhére a 318/A. § szerinti bűncselekményt vagy a 282. § szerinti bűnpártolást kell-e megállapítani. Álláspontunk szerint ez esetben az elkövető terhére a 318/A. § szerinti bűncselekmény megállapítása – kivételesen – csak akkor jöhet szóba, ha annak büntetési tétele a terrorjellegű bűncselekményhez kapcsolódó bűnpártolásnál súlyosabb (tehát, ha a terrorjellegű bűncselekmény könnyű testi sértés). Egyébként ilyenkor az elkövető cselekményét a 282. § szerinti bűnpártolás bűncselekményének – adott esetben annak (3) bekezdés b) pontja szerinti minősített esetének – kell minősíteni."[15]

A hawala rendszer alkalmazásával elkövetett terrorizmus finanszírozása esetén álláspontom szerint halmazatban kell megállapítani a jogosulatlan pénzügyi tevékenységet a terrorizmus finanszírozásával. Ha pedig egy embercsempész terrorista pénzeket is mozgat a bűncselekmény során, akkor az embercsempészettel állhat a vizsgált bűncselekmény halmazatban.

[15] Belegi 2022.

Értelmező rendelkezés:

„319. § (1) A 314–315. §, a 316/A. § és a 318. § alkalmazásában terrorista csoport a három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja terrorcselekmény elkövetése.
(2) A 316/A. §, a 318. § és a 318/A. § alkalmazásában anyagi eszközön a terrorizmus leküzdése érdekében egyes személyekkel és szervezetekkel szemben hozott különleges korlátozó intézkedésekről szóló, 2001. december 27-i 2580/2001/EK tanácsi rendelet 1. cikk 1. pontjában meghatározott eszközöket, jogi dokumentumokat és okiratokat kell érteni."[16]

A terrorista csoport voltaképpen a bűnszervezet egyik, talán túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a legsúlyosabb formája. Fogalmát is a bűnszervezet fogalmához hasonlóan definiálja a Btk., azzal a különbséggel, hogy a tagok célja nem ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése, hanem terrorcselekmény elkövetésének céljából jön létre.

A terrorista csoport kriminológiai értelemben tovább csoportosítható: lehet terrorista sejt (általában három-öt terroristából álló, kis konspiratív szerveződés) és terrorszervezet is. A terrorszervezetek és terrorista csoportok akkor tudnak hatékony romboló tevékenységet kifejteni, ha létrehoznak bizonyos szervezeti struktúrákat. Ezek a szervezeti keretek egyébként kísértetiesen hasonlítanak az üzleti szervezetek által kialakított szervezeti és működési formákhoz.

Két ideális szervezeti forma létezik, amelyet a terroristák használhatnak:

- a parancsnok-beosztott típusú, vagyis hierarchikus szervezet;
- a hálózati típus.

Napjainkban a terrorszervezeteknek aktív adaptációs mechanizmussal kell reagálnia a környezeti változásokra, vagyis arra, hogy a jogi szabályozás következtében folyamatos külső nyomás nehezedik rájuk. Emiatt a hálózati típusú szervezeti forma a hatékonyabb. A terroristák virtuális hálózatokat hoznak létre, ahol a részt vevő terrorista sejtek legtöbbször a saját maguk által biztosított forrásokból finanszírozzák a működésüket, kapcsolatuk a központtal nagyon laza. A vezető feladata csak az, hogy világképet és ideológiát szolgáltat, és stratégiákat javasol. Ezt azonban soha nem

[16] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

konkrét csoporttagoknak, hanem csak úgy általánosságban. A vezető feladata inkább az ösztönzés, nem a parancsolás. A virtuális hálózat előnyei a terroristák számára:

- a funkciók megtöbbszöröződése, vagyis a redundancia (így erősebbé válnak a külső behatásokkal szemben, és egy sejt vagy csoport kiesése esetén nem omlik össze az egész hálózat, hasonlóan az internet felépítésének alapfilozófiájához[17]);
- az internet szerepe: virtuális terrorista közösségek alakulhatnak;
- a tagok, az egyes terroristák és terrorista sejtek személyes találkozás nélkül kommunikálhatnak egymással a kibertéren keresztül;
- a minimális kommunikáció miatt rendkívül nehéz az ilyen szervezetekbe beépülni.

A virtuális hálózat azonban egy komoly hátrányt is rejt magában: az ilyen terrorszervezetek nem vagy csak nagyon nehezen képesek komplex feladatok megoldására. Erre a célra inkább a hierarchikus, parancsnok-beosztott típusú szervezet alkalmas. A hierarchikus felépítésű terrorszervezetek azonban sebezhetőbbek, ezért szinte kizárólag csak olyan államokban tudnak működni, amelyeknek a központi kormányzata gyenge. A CIA becslése szerint jelenleg hozzávetőlegesen 50 ilyen államot találunk, ezek közel felében működnek hierarchikus szervezeti struktúrával rendelkező terrorista csoportok. (Az al-Káida hierarchikus felépítésű központi magja vélhetően Pakisztán törzsi uralom alatt álló területein rejtőzik.)[18]

Elmondhatjuk tehát, hogy a 21. században új típusú terrorfenyegetettséggel kell szembenéznünk: a *war on terror* politikája, amit az USA meghirdetett, aktivált egy kevésbé lazán összekapcsolódó, dzsihádista sejtekből álló, globális terrorista hálózatot. Emellett az is aggodalomra adhat okot, hogy egyes szakértők szerint az elsődleges terroristacélpontok ma már az európai nagyvárosok.[19] Ezt számos terrortámadás támasztja alá az elmúlt évtizedből.

A terrorszervezetek mindkét alaptípusa legalább egy tekintetben megegyezik: anyagi erőforrásokra van szüksége a támadások megszervezéséhez és végrehajtásához. Ez a számukra költségként jelentkezik. Érdemes megvizsgálni a terrorizmus költségeit két oldalról: a terroristák oldaláról (finanszírozási igény) és a társadalom oldaláról (károk és áldozatok).

[17] A hatvanas évek végén felmerült az USA-ban egy kevéssé sebezhető számítógép-hálózat szükségessége, amelynek egy esetleges atomtámadás után megmaradó részei működőképesek maradnak. Ezen az elven kezdett működni 1969-ben az ARPANET, amelyből a polgári változat, az internet 1983-ban kiválva megszületett.

[18] Biersteker–Eckert 2008: 23–27.

[19] Costigan–Gold 2007: 19.

A terrorizmus finanszírozása azt a tevékenységet jelenti, amelynek során közvetve vagy közvetlenül terrortámadások megvalósításához anyagi eszközöket bocsátanak rendelkezésre. A terrorizmusnak a témánk szempontjából talán a legfontosabb jellemvonása az, hogy nem szükséges nagy összeg az egyes akciók kivitelezéséhez.

A költségek három nagy csoportja: a *műveleti költségek,* az *adminisztratív költségek* és a *merénylők családtagjainak adott dotáció.*

Az első költségtényező: a „műveleti költségek"

- a 2001. szeptember 11-i, a világtörténelem eddigi legnagyobb, csaknem háromezer emberáldozatot követelő terrortámadásának összköltsége a becslések szerint 400–500 000 dollár volt, ebből 300 000 dollár érkezett banki átutalások formájában;[20]
- a 2002. október 12-én Balin végrehajtott robbantás becsült bekerülési költsége 50 000 dollár volt, 190 halott és 309 sebesült volt a mérleg másik oldalán;[21]
- 2004. március 11-én Madridban robbantak bombák, ezt az akciót 105 000 euró költségvetéssel tudták a merénylők kivitelezni. A mérleg másik oldalán 191 halott és több mint 1500 sebesült volt;[22]
- 2005. július 7-én Londont érte támadás, 700-an megsérültek, 38-an életüket vesztették. A támadás teljes költsége mindössze 14 000 dollár volt;[23]
- egy öngyilkos merénylet általában 1200 dollár alatti összegből kivitelezhető, egy autóbombával elkövetett támadás költsége tipikusan 13 000 és 20 000 dollár között mozog, a gépkocsi árától is függően.[24]

Látható tehát, hogy a terrortámadások kivitelezése elképesztően alacsony költségvetéssel is megoldható, az okozott károk viszont óriásiak. Ezekből az összegekből azt a következtetést is levonhatnánk, hogy a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemnek nincs sok értelme. Ez így nem igaz. Nagyon nehéz feladat a terroristákat elvágni a pénzügyi forrásaiktól, de nem lehetetlen, és van értelme az erre irányuló erőfeszítéseknek. Erre két példát hoznék fel igazolásképpen:

Az 1993-as World Trade Center (WTC – Világkereskedelmi Központ) elleni merénylet után az egyik elfogott elkövető, Ramzi Yousef bevallotta, hogy nagyobb

[20] War and Peace Talk 2014.
[21] Cianflone et al. 2007.
[22] *The 3/11 Madrid Bombings: An Assessment After 5 Years* 2009.
[23] Temple-Raston 2014.
[24] Temple-Raston 2014.

bombát akartak használni, de nem volt rá pénzük. Ráadásul a nyomozásban az egyik kulcselem az volt, hogy a terroristák vissza akartak kapni egy letéti díjat, amit a merényletet megelőzően a robbantáshoz használt furgonért fizettek…[25]

A terrorszervezetek működési költsége sokkal nagyobb, mint az egyes műveletek végrehajtási költsége. Az a terrorszervezet, amelyik nem jut kellő mennyiségű anyagi erőforráshoz, lassan elsorvad.

A második költségtényező: az adminisztratív, vagyis a „működési költség"

Idesorolható a toborzott, akár nem ideológiai alapú, hanem zsoldos harcosok fizetése, a kiadványszerkesztők fizetése, a digitális dzsihád hátterének finanszírozása stb. is. Az al-Káida például a bevételeinek körülbelül 10%-át költi műveleti költségekre, 90%-ot a szervezet adminisztratív és működési költségeire fordít.[26] A finanszírozási igény természetesen függvénye a szervezeti struktúrának. A hierarchikus szervezet magasabb finanszírozási igényével szemben a hálózati struktúra lényegesen kevesebb pénzből is működtethető. Ha ehhez még azt is hozzátesszük, hogy a virtuális hálózat egyes elemeit alkotó terrorista sejtek sokszor önfinanszírozó módon működnek, akkor komoly aggodalmaink támadhatnak. Rögtön meg kell jegyeznünk azonban, hogy egy önfinanszírozó terrorista sejtekből álló virtuális hálózati struktúrában működtetett terrorszervezet lényegesen veszít a hatékonyságából a hierarchikus struktúrához képest, és gyakorlatilag nem tud összehangolt, valamint egyáltalán nem tud nemzetközi méretű műveleteket végrehajtani. Ennek ellenére – ahogy Donald Rumsfeld fogalmazott – „[a] költség-haszon arány ellenünk dolgozik! A mi milliárdos költségeink állnak szemben a terroristák milliós költségeivel."[27]

A harmadik költségtényező: „az öngyilkos merénylők családtagjainak fizetett anyagi dotáció"

A terrorista támadásoknak van egy érdekes, új költségtényezője is, ez az öngyilkos merénylők családtagjainak – általában egy összegben – fizetett anyagi dotáció, illetve életjáradék. Ez a Hamász esetében becslések szerint 5000 dollár, de például Szaddám Huszein regnálása során 25 000 dollártt ajánlott az öngyilkos merénylőknek

[25] Biersteker–Eckert 2008: 7.
[26] Bugg 2003.
[27] Rumsfeld 2003.

„sikerdíjként".[28] Ez azonban nem növeli meg jelentősen a terrorista támadások költségét, mivel:

- az öngyilkos merénylők egy jelentős része gazdag (vagy legalábbis jó körülmények között élő) családból származik, így ezek esetében nincs jelentős szerepe az anyagi ösztönzésnek;
- a „sikerdíj" nem minden esetben a terrorszervezet vagy terrorista sejt költségvetését terheli, mint ahogy ezt Szaddám Huszein példája is mutatja.

A terrorista támadások kivitelezésének összköltsége tehát napjainkban három alapvető költségtényező nagyságától függ: a terrorszervezet adminisztratív, fenntartási költségei,[29] az öngyilkos merénylő családjának juttatott anyagi támogatás,[30] valamint a terrortámadás végrehajtásának közvetlen operatív költségei.[31]

A TERRORIZMUS FINANSZÍROZÁSÁNAK NÉGY FŐ FORMÁJA

A terrorizmus finanszírozásának a legtágabb értelemben négy fő formája ismert:[32] bűncselekmények elkövetése, adományok, törvényes üzleti tevékenység és meghatározott földrajzi területi egységek feletti kontroll.

Bűncselekmények elkövetése

A terrorizmus a bűnözés egyik formája, mégpedig az egyik legsúlyosabb és legveszélyesebb formája. Emiatt a terrorszervezetek természetszerűen nem riadnak vissza attól, hogy egyéb bűncselekményeket is elkövessenek. Ha ezen bűncselekmények elkövetői maguk a terrorista szervezet tagjai, akkor az ilyen bűncselekmények elkövetésével terrortámadások finanszírozása is elképzelhető. Ráadásul ezeknek a bűncselekményeknek a kockázata általában kisebb is, mint a terrorcselekményé,

[28] Biersteker–Eckert 2008: 102.

[29] Ez a szervezet nagyságától függ, sokszor kis terrorista sejtek alacsony működési költségek mellett is képesek nagy károkat okozó merényletek végrehajtására, ugyanakkor a nemzetközi ütőképességük minimális.

[30] Ennek a mértéke különböző, és természetesen (szerencsére) nem minden támadásban vesznek részt öngyilkos merénylők.

[31] Sajnos ez a legkisebb költségtényező, pedig jórészt ezen múlik az akció sikeressége, illetve az okozott kár nagysága is.

[32] Lásd bővebben Gál 2010.

hiszen a büntetési tételek rendszerint alacsonyabbak. A terroristák általában olyan bűncselekménytípusokat kedvelnek, amelyek rövid idő alatt nagy összegű bevételt eredményeznek. Álláspontom szerint sokszor kapcsolat is megfigyelhető a szervezett bűnözői csoportok és a terrorszervezetek között, egyrészt a terrorista csoportok nem riadnak vissza más bűncselekmények elkövetésétől sem, másrészt a szervezett bűnözői csoportok is elkövetnek néha olyan bűncselekményeket, amelyek a jelenlegi büntetőjogi szabályozás szerint terrorcselekménynek minősülnek.

Talán a legkedveltebb ezek közül is a kábítószerrel visszaélés. A kábítószer-kereskedelem adja a kolumbiai paramilitáris szervezetek és a gerillák bevételeinek a 60–90%-át.[33] Az iszlám terrorista szervezeteket ráadásul néhány fatva kifejezetten felhatalmazza arra, hogy a dekadens Nyugattal szemben folytatott küzdelmükben a kábítószer-kereskedelmet eszközként használják fel.[34] Emellett a terroristák jelentős bevételforrása az emberrablás is. Az IMU (Islamic Movement of Uzbekistan – Üzbég Iszlám Mozgalom) például 5 millió dollár bevételhez jutott 4 japán geológus szabadon engedéséért cserébe, miután 1999-ben elrabolták őket Kirgizisztánban.[35] Az embercsempészet is jövedelmező tevékenység a terroristák számára. A világ fejletlen és fejlett régiói közötti életminőség-különbség, illetve a demokratikus államok által nyújtott biztonság iránti vágy hívta életre a gazdasági és a politikai migrációt. Ahhoz, hogy egy bangladesi vagy egy kínai állampolgár eljusson Nyugat-Európába, 20–25 ezer dollárt is kell áldoznia.[36]

A pénzmosás egyrészt jövedelmező tevékenység a terroristák számára, így tehát a terrorizmus finanszírozásának az egyik eszköze is. Másrészt viszont rokon jelenségnek is tekinti a szakirodalom tekintélyes része a terrorizmus finanszírozását és a pénzmosást. A terrorizmus finanszírozása várhatóan rövid időn belül mint „fordított pénzmosás" vagy „pénzbepiszkítás" *(money dirtying)* be fog épülni a tágabb értelemben vett pénzmosás fogalomba is. A terrorizmus finanszírozása viszont a pénzmosással összehasonlítva a következő eltérő jellemvonásokkal rendelkezik:[37]

- A motívum inkább erőszakos (megfélemlítés), mint anyagi (nyereségvágy). A terroristák célja leginkább állami szervek, nemzetközi szervezetek valamire történő kényszerítése, a lakosság megfélemlítése vagy más állam alkotmányos, társadalmi vagy gazdasági rendjének megváltoztatása, illetve megzavarása. Ezeket a nemzetközi dokumentumok által megnevezett célokat a magyar Btk. is tartalmazza a terrorcselekményről szóló 261. §-ban. A terroristák

[33] Berry 2002: 52.
[34] Beers–Taylors 2002: 322.
[35] Napoleoni 2003: 89.
[36] Korinek 2006: 456.
[37] Levy 2003: 18–20.

célja tehát csak a legritkább esetben lehet a haszonszerzés, míg a pénzmosók egyértelműen „profitorientáltak".

- A terrorizmus finanszírozására ugyanúgy felhasználnak legális forrásból származó pénzt, mint illegálisat. A terroristák a pénzügyi támogatásként kapott összeg jelentős részét olyan legális forrásból kapják, mint például a karitatív szervezetek, jótékony adományozók, illetve törvényesen működő cégek.
- A harmadik megkülönböztető jellemvonás az eltérő összegnagyság. A nagyobb terrortámadások is megszervezhetők és lebonyolíthatók viszonylag kisebb összegekből is. A 2001. évi New York-i repülőgép-eltérítések elkövetői például külföldi diáknak álcázva szerény támogatási összegeket vettek fel rendszeresen, és kivétel nélkül egyik átutalás sem érte el a 10 000 dolláros[38] határt. Az eltérő összegnagyság miatt a terrorizmus finanszírozásának a költsége is tipikusan jóval kisebb, mint egy pénzmosás esetében.
- A negyedik megkülönböztető jellemvonás az időbeliség. A terrorizmus finanszírozása tipikusan megelőzi a terrorcselekmény elkövetését, a pénzmosás pedig mindig az alapbűncselekmény után valósulhat csak meg. A Kúria álláspontja szerint a pénzmosás alaki halmazatban nem állhat az előcselekménnyel, csak és kizárólag anyagi halmazatban, vagyis térben és időben elkülönülve, az alapbűncselekmény befejeződése után valósulhat csak meg. A Kúria szerint az alapbűncselekmény és a pénzmosás esetében valóságos heterogén alaki halmazat nem jöhet létre, azaz egy cselekmény egyidejűleg az alapbűncselekmény és a pénzmosás törvényi tényállását nem merítheti ki.[39]
- Az ötödik megkülönböztető ismérv végül az, hogy a terrorizmus finanszírozása tipikusan egymozzanatos bűncselekmény, általában egyetlen pénzügyi tranzakcióval valósul meg, míg egy tipikus pénzmosás több pénzügyi művelet igénybevételével.

Emellett vannak még egyéb jövedelmező bűncselekménytípusok is, amelyeket a terroristák felhasználnak a pénzszerzésre. Ezek taxatív felsorolása lehetetlen. 2002-ben az IRA állítólag 11 millió dollár bevételhez jutott különféle bűncselekmények elkövetése révén. A bevételük legnagyobb része Kelet-Európából Angliába irányuló dohánycsempészetből származott.[40] Az al-Káida európai pénzügyi bevételeinek

[38] Az USA-ban a 10 000 dollárt meghaladó tranzakciókat vizsgálják és elemzik a CTR *(currency transaction report)* szerint.

[39] Kúria Bfv.I.830/2017.

[40] Clarke–Leppard 2002.

a nagy része pedig hitelkártyacsalásokból származik, titkosszolgálati becslések szerint ez az összeg eléri az 1 millió dollárt havonta (!).[41]

Adományok

Az adomány készpénz, számlapénz, értékpapír, nemesfémek, drágakövek vagy egyéb, értékkel rendelkező forgalomképes vagyontárgyak ingyenes, ellenszolgáltatás nélküli átadása terroristák vagy terrorista szervezetek részére. Tipikus formája a pénzbeli támogatás. A terroristák egyébként a legmagasabb likviditási fokkal rendelkező vagyontartási formát, a készpénzt részesítik előnyben.

A terroristákat támogathatják magánszemélyek, szervezetek (akár más terrorszervezetek is) és államok. A tágabb értelemben vett „adomány" tekinthető a terrorizmus finanszírozásának büntetőjogi értelemben, míg közgazdasági értelemben a bűncselekmények elkövetése és a legális üzleti tevékenység is e tevékenység részének tekinthető.

Szűkebb értelemben a terrorizmus finanszírozása elleni büntetőjogi szabályozás elsődlegesen a magánszemélyek adományaira fókuszál, ha államok támogatnak terrorista célokat, az sokszor megoldhatatlan probléma elé állítja a büntetőjogot. Nem mindegy ugyanis, hogy az állami dotáció milyen formában (közvetlen vagy közvetett pénzügyi juttatás), milyen fedéssel (kereskedelmi ügylet, humanitárius segítség stb.) és milyen katonai-gazdasági erővel rendelkező államtól (kis ország, nagyobb, esetleg atomfegyverrel is rendelkező állam vagy esetleg egy szuperhatalom) származik.

Törvényes üzleti tevékenység

Oszáma bin Láden Szudánban 30 céget alapított 1991–1996 között, ezeknek összesen 3000 alkalmazottja volt. Már 1994–1995-ben nyugati és izraeli titkosszolgálati források úgy emlegették bin Ládent, mint a terrorizmus kulcsfinanszírozóját.

A törvényes üzleti tevékenység egyre fontosabb szerepet játszik a terrorizmus finanszírozásában, mint ahogy általános értelemben az is kijelenthető, hogy a terrorizmus finanszírozásában egyre fontosabb szerepe van a legális forrásoknak. Említettük már, hogy főként az európai dzsihádista sejtek egyre inkább támaszkodnak legális bevételeikre, például arra, amit törvényes munkahelyükön keresnek

[41] Gunaratna 2002: 65.

meg. A szeptember 11-i támadás volt az utolsó merénylet, amelyet az al-Káida finanszírozott teljes egészében, 2002-ben a globális finanszírozás megszűnt! A mai robbantások döntő többsége önfinanszírozó sejtek akciója. Megindult tehát egy olyan folyamat, amelyet a terrorizmus finanszírozásának privatizációjának nevezett el a szakirodalom.[42]

A törvényes üzleti tevékenység részének tekinthető tágabb értelemben az is, ha a terroristák munkavállalóként a legális jövedelmük egy részét használják fel terrorista célokra. Ha abból indulunk ki, hogy az elmúlt évek nagyobb terrortámadásainak tapasztalatai alapján 8–10 000 dollár összegből már komoly akció kivitelezhető, akkor reális lehet azon félelmünk, hogy egy 4-5 fős terrorista sejt 2-3 év alatt gyakorlatilag bármelyik fejlett vagy közepesen fejlett országban, bármilyen legális munkával meg tud takarítani egy ekkora összeget,[43] és képes csapást mérni anélkül, hogy szüksége lenne bármilyen egyéb addicionális forrásra.

Meghatározott földrajzi területi egységek feletti kontroll[44]

A terroristák úgy is juthatnak finanszírozási forrásokhoz, ha kvázi államként kezdenek működni egy meghatározott területen, ennek keretében pedig hasonló módon tesznek szert bevételekre, mint a nemzetközi közösség tagjaiként elismert államok. Adót szednek, kereskednek, pénzügyi műveleteket végeznek stb. Erre a legjobb példa az Iszlám Állam néven hírhedtté vált terrorszervezet volt.

KONKLÚZIÓ

Összegezve az elmondottakat megállapítható, hogy a terrorizmus finanszírozására vonatkozó magyar büntetőjogi szabályozás hatékony, modern, megfelel a nemzetközi követelményeknek. Ugyanakkor elmondható, hogy kizárólag büntetőjogi eszközökkel nem lehet eredményesen küzdeni a terrorizmus és annak finanszírozása ellen. A büntetőjog ugyanis nem képes arra, hogy társadalmi problémákat oldjon meg. A jelenlegi magyar büntető jogszabályok tehát önmagukban nem alkalmasak a terrorizmus és a terrorizmus finanszírozása elleni hatékony küzdelemre. Szükség van tehát egy olyan szervezetre, amelynek az egyik legfontosabb feladatköre

[42] Costigan–Gold 2007: 14.

[43] Ötfős sejttel számolva két év alatt 10 000 dollár megtakarításához elég, ha személyenként egy év alatt 1000 dollár a megtakarítás összege. Ez alig több, mint 80 dollár havonta.

[44] Sieber–Vogel 2015: 10.

a terrorizmus és a hozzá kapcsolódó bűncselekmények hatékony megelőzése, és amely ezt a feladatot kellő szakértelemmel, megfelelő személyi és tárgyi feltételek birtokában látja el. Magyarországon ez a szervezet a Terrorelhárítási Központ.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bács Zoltán György (2021): A terrorizmus egyes latin-amerikai ideológiai támaszai. *Nemzetbiztonsági Szemle,* 9(1), 16–40. Online: https://doi.org/10.32561/nsz.2021.1.2

Beers, Rand – Taylors, Francis X. (2002): *Narco-Terror. The Worldwide Connection Between Drugs and Terror.* Washington, D.C.: US Department of State.

Belegi József (2022): A közbiztonság elleni bűncselekmények. In Kónya István (szerk.): *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára* [ePub]. I–IV. kötet. Budapest: ORAC. Online: https://jogkodex.hu/doc/7261216

Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál (2021): *Büntetőjog II. Különös rész.* Budapest: HVG-ORAC.

Belovics Ervin – Polt Péter (2021): *A Büntető Törvénykönyv kommentárja* [ePub]. Budapest: ORAC. Online: https://orac.hu/ugyeszi_Btk-kommentar

Berry, LaVerle et al. (2002): *A Global Overview of Narcotics-Funded Terrorist and Other Extremist Groups.* Washington, D.C.: Library of Congress. Online: https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA439621.pdf

Biersteker, Thomas J. – Eckert, Sue E. szerk. (2008): *Countering the Financing of Terrorism.* London – New York: Routledge. Online: https://doi.org/10.4324/9780203944639

Bugg, Damian John (2003): *Speech to IAP Conference 2003. december 8.* Online: www.cdpp.gov.au/Media/Speeches/20030812db.aspx

Cianflone, Matt et al. (2007): *Anatomy of a Terrorist Attack. An in-Depth Investigation into the 2002 Bali, Indonesia, Bombings.* Pittsburgh: Matthew B. Ridgway Center. Online: www.files.ethz.ch/isn/50173/07_Bali.pdf

Clarke, Liam – Leppard, David (2002): Photos Link More IRA Men to Colombia. *Sunday Times,* 2002. április 28. 10.

Costigan, Sean S. – Gold, David (2007): *Terronomics.* Adlershot: Ashgate Publishing.

Department of The Treasury (2022): *National Terrorist Financing Risk Assessment.* Online: https://home.treasury.gov/system/files/136/2022-National-Terrorist-Financing-Risk-Assessment.pdf

Gál Erika (2022): Terrorizmus és alapjogok kapcsolata. In Kovács István et al. (szerk.): *Multidiszciplinaritás. A rendészettudomány sokszínűsége.* Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság, 45–59.

Gál István László (2010): *A terrorizmus finanszírozása. Die Terrorismusfinanzierung.* Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet.

Gergely Attila (1994): A terrorizmus természetrajza. *Kapu,* 7(10–11), 91–94.

Gunaratna, Rohan (2002): *Inside Al Qaeda. Global Network of Terror.* New York: Columbia University Press. Online: https://doi.org/10.7312/guna12692

Korinek László (2006): A terrorizmus. In Gönczöl Katalin et al. (szerk.): *Kriminológia – Szakkriminológia.* Budapest: CompLex, 445–465.

LEVY, Steven Mark (2003): *Federal Money Laundering Regulation (Banking, Corporate, and Securities Compliance)*. New York: Wolters Kluwer.
NAPOLEONI, Loretta (2003): *Modern Jihad. Tracing the Dollars Behind the Terror Networks.* London: Pluto Press.
RÉMAI Dániel (2020): A társadalmi jelzőrendszerek szerepe a radikalizáció korai felismerésében. *Arc és Álarc,* 4(1), 185–218.
RUMSFELD, Donald (2003): *Global War on Terrorism.* Online: www.globalsecurity.org/military/library/policy/dod/rumsfeld-d20031016sdmemo.htm
SIEBER, Ulrich – VOGEL, Benjamin (2015): *Terrorismusfinanzierung. Prävention im Spannungsfeld von internationalen Vorgaben und nationalem Tatstrafrecht.* Berlin: Duncker & Humblot.
SZÖVÉNYI György (1998): A terrorizmus jellegzetességei az ezredfordulón. *Európai Tükör,* 13(3), 86–108.
TEMPLE-RASTON, Dina (2014): *How Much does a Terrorist Attack Cost? A Lot Less Than You'd Think.* Online: www.npr.org/sections/parallels/2014/06/25/325240653/how-much-does-a-terrorist-attack-cost-a-lot-less-than-you-think)
The 3/11 Madrid Bombings: An Assessment After 5 Years (2009). Online: www.wilsoncenter.org/article/the-311-madrid-bombings-assessment-after-5-years
War and Peace Talk [@warandpeacetalk] (2014): The Folly of Bombing the Islamic State. *YouTube,* 2014. december 4. Online: www.youtube.com/watch?v=qcDTP-7nleA

Egyéb források

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
Bírósági Határozatok 1993. 597.
Bírósági Határozatok 2003. 227. II.
Kúria Bfv.I.830/2017.

Mátrai Sólyom Lászlóné Ózsvárth Babett Szandra

A HAWALA ALKALMAZÁSÁVAL ELKÖVETETT TERRORIZMUSFINANSZÍROZÁS

BEVEZETÉS

Az utóbbi időben számos kutatás, illetve tanulmány foglalkozott a hawala rendszerrel, egyrészt a terrorizmusfinanszírozásban betöltött szerepe miatt, másrészt azért, mert a migráció növekedésével gyakorlatilag a világ minden táján elterjedt, bankrendszeren kívüli pénzátutalási lehetőséggé vált. Európa számos országában hiányoznak a területre vonatkozó ágazati szabályozások, és bűncselekményi kategóriába tartozik, ugyanakkor az arab országokban a mindennapi pénzügyi élet része, ahol magas látencia mellett ugyan, de próbálják átláthatóvá és ellenőrizhetővé tenni.

A hawala jelentőségét tekintve a terrorizmusfinanszírozás terén mindenképpen kiemelendő, hogy Afganisztán területén jelenleg is több terrorszervezet működik, valamint az Interpol közzétette közel 60 000 olyan külföldi terrorista harcos profiladatait, akik ott harcoltak.[1] Az országban egyes becslések szerint a pénzügyi tranzakciók 90%-a a több mint 900 hawalaszolgáltatón keresztül zajlik,[2] ezért egyértelmű, hogy nem lehet figyelmen kívül hagyni annak esetlegesen terrorizmusfinanszírozásra történő használatát. Szíriában pedig a menekülttáborokban élők, az Európába visszatérni szándékozó külföldi harcosok is többek között a hawalán keresztül juthatnak támogatáshoz. A hawala több konfliktuszónában is ismert és használt pénzátutalási rendszer, ezért szükséges és fontos működésének megértése, a terrorizmusfinanszírozásban betöltött szerepének vizsgálata, a felderítési lehetőségek feltérképezése.

A HAWALA EREDETE

Azok, akik a hawala eredetét kutatják, általában az iszlámmal hozzák összefüggésbe. Etimológiai értelemben a hawala egy arab kifejezés, amely az átutalást jelöli,

[1] Európai Parlament 2021.
[2] Ross–Barratt 2022.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_28

kereskedelmi értelemben pedig a pénz és érték egyik helyről a másikra történő átutalásának gyakorlatát jelenti a hawaladaroknak nevezett szolgáltatókon, ügynökökön keresztül. A hawalát az arab jogi kommentárokban adósságcsereként értelmezik, különösen történelmi vonatkozásban, a távolsági kereskedelemmel összefüggésben.

A hindi és az urdu nyelvekbe átültetve – Indiában és Pakisztánban – a kifejezés megtartotta ezt az értelmet, de a bizalommal és a referenciával kapcsolatos további jelentéseket is kapott, amelyek a hawala működési elveit tükrözik. A kereskedelemben részt vevő afgánok pedig *saraf*nak, vagy egyes számban *saraf*nak nevezik magukat, amelynek a jelentése pénzváltó.[3]

Létrejöttének gazdasági indoka az volt, hogy a régi kereskedelmi útvonalakon az arannyal és más fizetőeszközökkel való utazás veszélyekkel járt, a hawala viszont kiküszöbölte ezt a problémát. A helyi rendszereket széles körben használták és máig használják Kínában, Ázsiában, Afrikában, különböző elnevezésekkel.[4]

A HAWALA FOGALMA

A hawalára nincs általánosan elfogadott definíció, a téma szakértői az alapvető jellemzők alapján szokták meghatározni. A FATF[5] a hawala- és más hasonló szolgáltatókat[6] olyan pénzátutalóként definiálja, amelyek különösen bizonyos földrajzi régiókhoz vagy etnikai közösségekhez kötődnek, és amelyek pénzeszközök átvételét és átutalását szervezik, vagy ezzel egyenértékű értéket közvetítenek, amelyet hosszú időn keresztüli kereskedés, készpénz és nettó elszámolás útján egyenlítenek ki.[7]

A FinCEN[8] 2003 márciusában kiadott 33. számú ajánlása a hawalát a világszerte működő számos informális értéktranszferrendszer (*informal value transfer system* – IVTS) egyikeként említi. Az IVTS-nevek általában az adott IVTS-hez leginkább kapcsolódó etnikai hovatartozásnak felelnek meg,[9] ahogyan azt az előbbiekben említettem.

3 Thompson 2007.

4 Például Fei-Ch'ien (Kína), Padala (Fülöp-szigetek), Hundi (India), Hui Kuan (Hongkong), Phei Kwan (Thaiföld) stb.

5 A Pénzügyi Akciócsoport (Financial Action Task Force – FATF) a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem nemzetközi standardjait meghatározó kormányközi szervezet.

6 HOSPP – Hawala and Other Similar Service Provider.

7 Financial Action Task Force 2013.

8 The Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN) – Pénzügyi Bűnüldözési Hálózat.

9 Falciglia 2011.

A HAWALA MŰKÖDÉSE

A szakirodalom megkülönböztet fehér és fekete hawalát. Fehér hawala esetében alapvetően legális forrásból származó pénzt küldenek legális célokra (például rokonnak létfenntartásra), ugyanakkor fekete hawala esetében vagy a pénz származik illegális forrásból, vagy illegális célra használják, illetve ennek kombinációja is előfordulhat.

A rendszer gyors, hatékony, megbízható és olcsó, nincs „nyitvatartási idő", és nincs „ünnepi nyitvatartás" sem. Ezen túlmenően a bevándorlók többsége ragaszkodik ahhoz a pénzügyi rendszerhez, amelyet életük során már megismertek. Sokan nem is tudnak bankszámlát nyitni, illetve az otthon maradt rokonok sem férnek hozzá feltétlenül banki szolgáltatásokhoz.[10] Az utalásnak lehet adóelkerülési célzata is, mivel így az adóhatóságok előtt rejtve marad a munkavállalással megkeresett, a család támogatására szánt összeg. Az is elképzelhető, hogy a valuta-ellenőrzési szabályokat és ennek szankcióit kívánják így megkerülni.

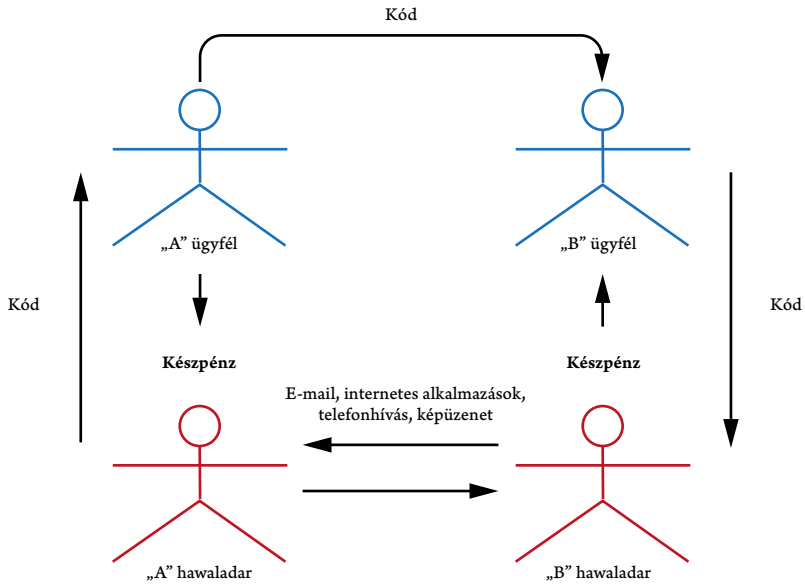
Az iskolázatlanság, az írástudatlanság, a nyelvismeret hiánya szintén potenciális akadályokat jelenthetnek a külföldi munkavállalók számára, és megnehezítik a hivatalos ügyintézést. Sok külföldi közösségben csak a férfiak vándorolnak ki, családtagjaikat az anyaországban hagyják. Ezekben a közösségekben néha konzervatív családi hagyományok uralkodnak, és a nők nem létesítenek kapcsolatot olyan intézményekkel, mint a bankok. Egy megbízható hawaladar, akit a faluban ismernek, és tisztában van a társadalmi szabályokkal, elfogadható közvetítő.[11]

Elsősorban olyan családok tagjai dolgoznak a hawalahálózatban, akik már generációk óta ebben tevékenykednek. A hawala alaptétele a bizalom az ügyfél és a hawaladar, valamint hawaladar és hawaladar között, amely különböző mértékben kiterjed a mindkét fél által ismert személyekre is. A legtöbb hawaladar régóta fennálló üzleti, rokoni kapcsolatban van egymással.[12]

A hawaladarok az anyanyelvükön a helyi újságokban, hírlevelekben, az interneten hirdetik magukat. A közösségi médiában is alkalmaznak felhívásokat, amelyekben a szolgáltatás lehetőségére hívják fel a figyelmet. Ezek azonban kódoltak, vagy utazással kapcsolatos szolgáltatásokra, vagy valutaváltási ügyletekre hivatkoznak. Sok hawaladart pedig csak „szájhagyomány" útján ismernek.

Hogyan működik a hawala? A kezdeti tranzakció lehet egy A országbeli ügyfél („A" ügyfél) átutalása egy másik, B országban lévő ügyfél („B" ügyfél) részére. Egy A országbeli hawaladar („A" hawaladar) egy meghatározott pénznemben kap pénzt „A" ügyféltől, és cserébe hitelesítési céllal kódot ad. Ezután utasítja B országbeli

[10] Falciglia 2011.
[11] El-Qorchi et al. 2003: 6–9.
[12] Falciglia 2011.

1. ábra: Folyamatábra a hawala sematikus szemléltetéséhez
Forrás: a szerző szerkesztése

levelezőpartnerét („B" hawaladar), hogy a helyi pénznemben egy ezzel egyenértékű összeget juttasson el egy kijelölt kedvezményezettnek („B" ügyfél), akinek a kódot meg kell adnia a pénzösszeg átvételéhez.[13]

Amennyiben a hawala bűncselekményhez köthető, akkor az ügynök úgynevezett begyűjtőt alkalmaz, aki személyesen találkozik a bűnözői kör pénzfutárával, és a pénz átadásánál kódokat, tokeneket (kódszámok, bankjegy sorszáma, bankjegy darabja vagy eltépett bankjegy stb.) alkalmaznak. A begyűjtési folyamat során folyamatos üzenetváltás (e-mail, SMS, Messenger, internetalapú alkalmazások) van a felek között a pénzátadás helyéről, idejéről, az ellenőrző kódról és az átadás körülményeiről.

A pénzeszközöket átadó hawaladarnak is rendelkeznie kell a pénzeszközök megelőlegezéséhez szükséges tőkével *(pool),* mivel az elszámolásra a tranzakció után kerül sor, és az egyoldalú és/vagy késedelmes lehet. A hawaladar összekapcsolódhat pénzváltókkal, akik a szükséges készpénzt, adott esetben a devizaváltást is biztosítják.

A hawaladar bevétele származhat díj felszámításából vagy az árfolyamrésből. Alacsonyabb jutalékot számít fel (általában 1–4%), mint a bankok, mivel alacsonyabb az üzemeltetési költség. A hawaladar jutaléka sok mindentől függ, például az összeg nagyságától, a földrajzi területtől, amit a tranzakció érint. A devizaárfolyamok is

[13] Qorchi et al. 2003.

sokkal kedvezőbben alakulnak a hawaladaroknál, mint a bankoknál. A rendszerükön keresztül történő devizaátutalások ösztönzése érdekében a hawaladarok néha mentesítik a külföldön tartózkodókat a díjfizetés alól. Ezzel szemben magasabb díjakat számítanak fel azoknak, akik a rendszert az árfolyam-, tőke- vagy adminisztratív ellenőrzések elkerülése érdekében használják.[14]

A nagyobb városok közötti hawalatranszferek lebonyolítása átlagosan 6–12 órát vesz igénybe. Általában 24 óra az olyan országok közötti átutalás, ahol a címzett más időzónában van, vagy ahol a kommunikáció kevésbé megbízható. Több időre lehet szükség olyan régiókban történő kifizetéseknél, ahol a hawaladarnak nincs helyi irodája vagy képviselője. Mivel a rendszer a bizalmon alapul, a modern telekommunikáció nem előfeltétel, ugyanakkor az információtechnológia fejlődése nagyban elősegítette használatát.[15]

A hawaladarok egymással szemben fennálló, a kezdeti tranzakció által létrehozott kötelezettségi pozíciójának kiegyenlítése történhet áruimport vagy „fordított hawala" útján. A fordított hawalaügylet nem feltétlenül jelenti azt, hogy az elszámolási ügyletben ugyanazoknak a hawaladaroknak kell részt venniük; más hawaladarokat is bevonhatnak, és egy másik ügylethez is kapcsolódhat. Pozícióik átruházhatók más közvetítőkre is, akik átvehetik és konszolidálhatják az eredeti pozíciókat, nagykereskedelmi vagy multilaterális szinten is elszámolhatnak.[16]

Vegyünk a fenti kiinduló példa alapján egy hawaladarok közötti elszámolást: „A ügyfél" 2500 dollárt adott a hawaladarjának („A" hawaladar) az Egyesült Államokban, tengerentúli tranzakció céljából. Az „A" hawaladar most 2500 dollárral rendelkezik, míg „B" hawaladarnak ugyanezzel az összeggel tartozik, a díjakat nem számítva. Egy héttel később „B" hawaladar 3000 dollárt közvetít az Egyesült Államokba. „A" hawaladar fogja a 2500 dollárt, amely valószínűleg az üzlete széfjében van, hozzáad 500 dollárt, és átadja a kijelölt kedvezményezettnek. Most „B" hawaladar birtokában van 3000 dollár, ami az eredeti előleg és az „A" hawaladarnak járó 500 dollár visszafizetését jelenti. Ez a folyamat szó szerint a végtelenségig tarthat. Általában az egyik bróker végül jelentős egyenleggel zárhat, amelyet túl nehéz fenntartani, és így kénytelenek lesznek elszámolni.[17]

A hawaladarok több száz vagy több ezer tranzakciót kötnek össze hetek vagy hónapok alatt, és a konszolidáció különböző szinteken történik. A középszintű hawaladarok a kis piaci szereplők elszámolóházaként működnek, a nagyobb hawaladarok pedig elszámolóházként működnek a középső szinteken lévők számára,

[14] El-Qorchi 2002.
[15] El-Qorchi et al. 2003.
[16] El-Qorchi 2002: 31.
[17] Falciglia 2011.

és így tovább. E rétegződés ellenére végül a legalacsonyabb szinteken is el kell számolni.[18] Az elszámolás történhet bankszámlákon keresztül, a pénzeszközök fizikai mozgatásával készpénzfutárokkal, de áruszállítással, cserével, drágakőcsempészéssel, hamis számlázással (áruk vagy szolgáltatások túl- vagy alulszámlázása), tartozásbeszámítással, csekkel, bármivel, ami erre alkalmas. A hawaladarok megbízhatnak külön könyvelőt is, aki figyelemmel kíséri a közöttük lévő pénzmozgást, az elszámolást, az egyenleget.

A modern IVTS-rendszerben[19] (Informal value transfer system – nem hivatalos pénzátutalási szolgáltatások) egy készpénzigényes vállalkozás részeként kínálnak hawalaszolgáltatást is. Ilyen lehet például a mobiltelefon-értékesítés, fodrászat, gépjármű-kereskedelem, élelmiszerüzletek, különböző külkereskedelmi tevékenységek. Itt az elszámolási folyamat különbözik a hagyományos rendszertől, mivel az IVTS-műveletből kapott pénzt összekeverik a szokásos üzletből származó pénzeszközökkel.[20]

A HAWALA SZABÁLYOZÁSA

Szabályozás az EU-ban, az Egyesült Királyságban és az USA-ban

Az Európai Unióban az 2015/2366 európai parlamenti és tanácsi irányelv értelmében a hawalát működtetőknek – mint minden pénzforgalmi szolgáltatást nyújtó szolgáltatónak – engedélyezett pénzforgalmi intézményeknek kell lenniük, mivel a hagyományos bankrendszeren kívüli és megfelelő engedély nélküli pénzátutalások lebonyolítása illegális, vagyis nem szabályozott pénzforgalmi szolgáltatások nyújtásának minősül.[21]

Ausztriában a hawalaüzletek a Finanzmarktaufsicht[22] engedélye alapján működhetnek jogszerűen. Az engedélyezés elmulasztása büntetést vonhat maga után, és 50 000 euróig terjedő pénzbírsággal sújtható.[23] Németországban a hawala a pénzforgalmi szolgáltatás körébe tartozik, és a német pénzforgalmi szolgáltatások felügyeletéről szóló törvény értelmében engedélyezési, nyilvántartási kötelezettség alá esik. A törvény alapján a pénzforgalmi szolgáltatás során a fizető féltől

[18] Bowers 2009.
[19] Bowers 2009.
[20] United States Department of the Treasury Financial Crimes Enforcement Network 2003.
[21] European Parliament 2020.
[22] Pénzügyi Piaci Hatóság, FMA.
[23] UNODC 2023: 19.

pénzösszeget fogadnak el fizetési számla létesítése nélkül, kizárólag azzal a céllal, hogy a kedvezményezettnek megfelelő összeget utaljanak át, és azt a kedvezményezett rendelkezésére bocsássák. A természetes személyek a német büntető törvénykönyv rendelkezései alapján büntethetők, különösen pénzmosással, adócsalással, terrorizmusfinanszírozással összefüggésben.[24]

Álláspontom szerint büntetőjogi szempontból a hawala Magyarországon bűncselekmény: a Btk. 408. §-ba ütköző jogosulatlan pénzügyi tevékenység bűntettét követi el a hawaladar, a büntetési tétele három évig terjedő szabadságvesztés [ágazati jogszabályi háttér: a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény 3. § (1) bekezdés d) pont és a 6. § (1) bekezdés 54. pont, 87. f) pont, 116. pont]. Magyarországon a hawalatevékenységet végzők köre nem tartozik a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvény (Pmt.) hatálya alá szolgáltatóként, ezért nincs bejelentési kötelezettsége a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Központi Irányítás Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Információs Iroda felé.

A hawalatevékenység legális az Egyesült Királyságban, a pénzátutalási vállalkozásnak regisztrálnia kell a vámhatóságnál, és meg kell felelnie a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni szabályoknak.[25]

Az USA Patriot Act (Hazafias Törvény) kibővítette a „pénzügyi intézmény" fogalmát az IVTS-üzemeltetőkre is, és meg kell felelniük az összes regisztrációs, nyilvántartási, bejelentési követelménynek, valamint regisztrálniuk kell a FinCEN[26]-nél. Az engedély nélküli pénzátutalási tevékenység az USA-ban is bűncselekmény.[27]

Szabályozás az arab országokban

Az arab országokban a hawala szabályozásának egyik mérföldköve a 2002-ben, Abu-Dzabiban tartott konferencia, amelyen a jelen lévő résztvevők elfogadták az Abu-dzabi Nyilatkozatot. Ez alapján az országoknak el kell fogadniuk a FATF[28] ajánlásait, ki kell jelölniük az illetékes felügyeleti hatóságokat, hogy figyelemmel kísérjék és kikényszerítsék ezen ajánlások alkalmazását a hawalára és más egyéb

[24] Gesetz über die Beaufsichtigung von Zahlungsdiensten (ZAG) 63. § (1) bekezdés 6. pontja, valamint 1. szakasz 2. mondata és Strafgesetzbuch (StGB).

[25] HM Revenue & Customs 2020a; 2020b.

[26] Az USA pénzügyi információs egysége.

[27] United States Department of the Treasury Financial Crimes Enforcement Network 2003.

[28] Financial Action Task Force: Pénzügyi Akciócsoport.

alternatív pénzátutalási szolgáltatókra.[29] A későbbiekben is tartottak konferenciákat Abu-Dzabiban a hawala kérdéskörében, amelynek lényege, hogy a részt vevő országok regisztrálják és/vagy engedélyezzék az informális átutalási rendszereket. Kiemelték, hogy a közvetítőket képzésben kell részesíteni, illetve felhívták a figyelmet a kockázatértékelés fontosságára.[30]

Az alábbiakban két arab ország rendszerét választottam részletesebb ismertetésre, Afganisztánt a sajátos helyzete, az Egyesült Arab Emírségeket a hawala nemzetközi hálózatában betöltött szerepe miatt.

Afganisztán

A tálibok előző, ötéves uralma (1996–2001) után Afganisztánban formális pénzügyi rendszer gyakorlatilag nem létezett, leginkább a belföldi és nemzetközi átutalásokat egyaránt biztosító informális hawalára támaszkodott.

Afganisztánban jelenleg is kihívást jelent a megbízható, átlátható és olcsó pénzügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés. Míg a 2017-es Global Findex adatai szerint a felnőtteknek mindössze 15%-a rendelkezett számlával bármely pénzügyi intézménynél (beleértve a mobilpénzszámlákat is), 2021-ben ez a szám már 10%-ra csökkent. Az ideiglenes tálib kormányzat 2021. augusztusi indulása előtt megbénult bankszektor jelenleg strukturális gyengeségektől és nagyon korlátozott nemzetközi összeköttetéstől szenved. A nemzetközi bankok kockázatcsökkentése azt jelentette, hogy a banki csatornákon keresztül történő nemzetközi fizetések száma egyre kevesebb. A likviditási és készpénzfelvételi korlátok pedig továbbra is aláássák a lakosság bankrendszerbe vetett bizalmát. Ez azt eredményezte, hogy Afganisztánban továbbra is a fizikai készpénzszállításokra támaszkodnak (2021 augusztusa óta több mint 2 milliárd dollár értékben).[31]

Az elmúlt évek során történt fejlesztések ellenére a hawala rendszer nem rendelkezik olyan szintű felügyelettel, mint a kereskedelmi bankok, az ügyleteket szájról szájra, telefonos csevegésekkel és WhatsApp-üzenetekkel hajtják végre, minimális dokumentációval.

2018-ban az Afganisztáni Központi Bank, a Da Afganistan Bank (DAB) merész és politikailag népszerűtlen lépéseket tett a hawala-„ipar" felügyeletének javítása érdekében. A reformok között szerepelt, hogy a hawaladarokat kötelezték arra, hogy jogi státuszukat egyéni vállalkozásból társasággá alakítsák, és új társasági

[29] Maimbo 2003.
[30] Middle East and North Africa Financial Action Task Force 2005.
[31] Zaheer 2023.

engedélyeket kérjenek, továbbá megtiltották a hawaladarok részére a kölcsönnyújtást és a betétgyűjtést. Megkövetelték az információk gyűjtését (például ügyfelektől származó dokumentumok), hogy megfeleljenek a Know Your Customer- (KYC) -kötelezettségeknek, valamint a gyanús tevékenységről bejelentések (SAR) megtételét olyan ügyfelekről, akik részt vehetnek pénzmosásban, terrorizmusfinanszírozásban, adóelkerülésben, csalásban vagy kábítószer-kereskedelemben.

A hawaladarok ellenálltak az újításoknak, 2018-ban az ügyféladatok gyűjtése ellen volt tüntetés, 2021-ben pedig 16 napos sztrájkot tartottak a hawaladarirodák vállalatokká alakítása miatt. 2020-ban a DAB átfogó ellenőrzést tartott, és számos hiányosságot tárt fel. A DAB vezetése 2021. augusztus 14-én, egy nappal Kabul összeomlása előtt találkozott az iparág képviselőivel, hogy megvitassák az ágazatban kialakult helyzetet. Jelenleg azonban már a tálibok ellenőrzik és felügyelik ezt a pénzügyi ágazatot is.

A DAB ma a tálib kormány része, miközben hatáskörébe tartozik a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem és az afganisztáni pénzügyi információs egység (FIU), a FinTRACA felügyelete, amely korábban pont a tálibok pénzügyeinek kivizsgálásáért volt felelős.[32]

Egyesült Arab Emírségek

A hawalát a 2019-ben kiadott, a regisztrált hawalaszolgáltatókról (*Registered Hawala Providers* – RHP) szóló rendelet szabályozza. Minden, az Emírségekben hawalatevékenységet folytató szolgáltatónak rendelkeznie kell a Központi Bank által kiállított szolgáltatói tanúsítvánnyal, valamint kötelesek számlát vezetni egy, az Egyesült Arab Emírségekben működő banknál, amelyet az elszámolásokhoz használnak.[33]

A HAWALA FELDERÍTÉSE

Az Európai Unióban ismert a hawalával való visszaélés pénzmosási vagy terrorizmusfinanszírozási célokra, és a Bizottság nemrégiben értékelte azt a kétévente elkészülő szupranacionális kockázatértékelésében is. Bár a hawalát egyes, az EU-ban jelen lévő közösségekhez kapcsolják, annak pontos kiterjedése nem ismert.

[32] Zerden 2021.
[33] Nair 2022.

Hol jelenhet meg a hawala az európai pénzügyi rendszerekben a fent említett regisztrációs és bejelentési kötelezettségeken kívül? Elképzelhető, hogy a hawaladarok közötti elszámolások bankszámlán történnek, ennek lehet kockázati indikátora például a gyakori készpénzbefizetés harmadik fél részéről, vagy igazolható gazdasági kapcsolat nélküli külföldi átutalások ugyanannak a cégnek, személynek, vagy gyűjtőszámla használata. A hawalaügynök azonosítása ezek alapján – egyéb kiegészítő információk nélkül – gyakorlatilag lehetetlen feladat, mivel ezek az indikátorok nem kizárólagosan a hawalára jellemzők.

A felderítés során elsődlegesen szükséges a hawalaügynökök azonosítása, a hálózat megismerése, amely érdekében rendkívül fontos lehet a felderítő és nyílt nyomozati eljárások során keletkező, valamint a pénzintézeteknél fellelhető információk összesített feldolgozása. A hawala készpénzforgalmon alapul, nincs közvetlen pénz- és értékáramlás a feladó és a címzett között, és csak a hawaladarnál hagy maga után olyan írásos vagy elektronikus feljegyzést, amelyet a nyomozók a pénz útjának követéséhez felhasználhatnának. A tevékenység nehezen beazonosítható üzlethelyiségekben, bazárokban folyik, a kis falvakba és a világ nagyvárosaiba is eljut.

A humán forrásból származó információk felhasználásával lehetséges a hawaladarok pontos és gyors azonosítása, a tevékenység fázisainak megismerése (pénzátadás, kommunikáció, utólagos pénzmozgatás módja, illegális hawala megállapítása), illetve a humán kapcsolat által további felderítési lehetőségek nyílnak. Ezt nehezíti az egyes régiókból származó közösségek zárt működése, illetve a közösség tagjai között fennálló bizalmi viszonyok.

További cél a hawaladar kapcsolati körének feltérképezése, azonban ez jelentős kihívást jelent, a pénzmozgásokat gyakran olyan hálózaton keresztül irányítják – és a legtöbb esetben olyan országokból és országokba –, amelyeknek korlátozott a kapacitása vagy a tapasztalata a határokon átnyúló pénzügyi nyomozások lefolytatásában. Természetesen több lehetőség is van a nemzetközi együttműködésre, de ezek részletes bemutatása a tanulmánynak nem feladata.

A felderítés során nem szabad elfelejteni az etnikai hovatartozást. Az érintetteket szinte mindenhol etnikai kapcsolat fűzi egymáshoz. Minden etnikai csoportnak vannak bizonyos pénzügyi és egyéb szokásai, amelyek jellemzőek rájuk.[34]

A titkos információgyűjtések során lehetőség van ellenőrizni a pénzmozgással kapcsolatban felmerülő célszemélyek vagyoni hátterét, vállalkozásait és a korábban vázolt jelenségek meglétét (import-export tevékenység, könyvelés, bankszámlák közötti átutalások, befizetések). Ez a fajta eljárás forrásként szolgálhat a hawaladílerek azonosítására, és gyanú esetén további ellenőrzések végrehajtására. Feltérképezhető,

[34] Falciglia 2011.

hogy mely célszemélyek ellen van folyamatban büntetőeljárás, van-e lehetőség házkutatás végrehajtására, a rendőri erők felkészítésére (hawalatevékenység jeleinek felismerése).

Jelentős információforrás lehet a pénzmozgással érintett, vagyon elleni, gazdasági bűncselekmények elkövetése miatt büntetőeljárás alá vont, megjelölt célszemélyi körhöz tartozó személyeknél házkutatás végrehajtása. A házkutatások során lehetőség van a hawalatevékenység folytatására utaló információk beszerzésére (jegyzetek a tartozásokról, számítástechnikai eszközökön és mobiltelefonokon keresztül továbbított kommunikáció stb.). A kommunikációs eszközök ellenőrzése során – a szövegkörnyezet figyelembevételével – lehetőség van a hawalatevékenységre utaló üzenetek (kódok, tokenek, átadási helyek stb. továbbítása), beszélgetések tartalmának megismerésére. Ennek egyik legnagyobb akadálya, hogy az ellenőrzött személyek széles körben használják a legújabb fejlesztésű, titkosítással ellátott, internetalapú alkalmazásokat.

A terrorizmusfinanszírozás felderítése nagy kihívást jelent az alkalmazott módszerek összetettsége, sokfélesége, bonyolultsága, az adományozók és a végső felhasználók, címzettek közötti számos rétegzés és utalás miatt, amelyet tovább bonyolít, hogy a folyamatban részt vehetnek olyan személyek is, akik nem feltétlenül tudnak a pénz forrásáról vagy a végcéljáról. Persze egymozzanatos is lehet a terrorizmusfinanszírozás, egyetlen tranzakcióval, nem rétegezve, nem bújtatva is el lehet az anyagi eszközt juttatni a végcélhoz.

A hawalaügynökök majdnem minden esetben egy legális vállalkozás mellett folytatják tevékenységüket, ezért szét kell tudni választani a legális és az illegális jövedelmeket. Az is előfordulhat, hogy nem magának a hawalaügynöknek van vállalkozása, hanem hozzá kapcsolódó személyek vállalkozásait használja fel a pénzügyek intézésére, a ki- és befizetésekre.

A hawalatevékenység megállapítása csak egy állomás a terrorizmusfinanszírozás elleni fellépés szempontjából, mert további információ szükséges arra vonatkozóan, hogy van-e terrorizmus finanszírozására utaló adat a nemzetközi és nehezen követhető pénzmozgások között. A hawalatranzakciók közül a terrorizmusfinanszírozásra szánt anyagi eszközök beazonosítása nehéz, ehhez konkrétabb információk szükségesek, például jelszó használata ezeknél a tranzakcióknál, vagy a címzett beazonosítható, terrorizmushoz kapcsolható személy stb. A hawalatranzakcióknak egyébként csak egy kis százalékát teszik ki a terrorizmusfinanszírozáshoz vagy más bűncselekményekhez (például embercsempészéshez) kapcsolódó pénzmozgások.

Szinte lehetetlen kimutatni, hogy például a Magyarországon befizetett pénzt milyen célra fordítják, mert a célországban sem tudják nyomon követni a pénzmozgást. Ezenkívül a célországok rendfenntartó hatóságaival sokszor nincs megfelelő

nemzetközi kapcsolat (konfliktuszónák, azokkal szomszédos országok stb.), vagy nem válaszolnak kellő gyorsasággal és pontossággal, de nemzeti érdekeik szerint akár vissza is tarthatnak információkat.

Az a fentiek alapján egyértelmű, hogy a tranzakcióban csak a befizetés és kifizetés helyén van készpénzmozgás, ugyanakkor ehhez a készpénzhez kapcsolódóan hawalaügynökökből, pénzváltókból és futárokból álló olyan nemzetközi hálózat működik, amelynek felderítése nagy kapacitást igényel. A hálózat a szabályozott pénzügyi rendszeren kívül működik, gyakorlatilag láthatatlan, ezért a pénzügyi adatok beszerzése céljából a szolgáltatók megkeresése helyett a titkos információgyűjtés eszközei kerülnek előtérbe.

A hawaladarok nyilvántartása lehet egy egyszerű papírcetli, amelyen nevek és/vagy számok szerepelnek, sajátos gyorsírással, és amelyeken a más hawaladaroknak járó összegek vagy tartozások találhatók. Egyéb megerősítő információk nélkül nehéz megfejteni, hogy mindez mit jelent. A papíron szereplő információk lehetnek kódoltak és különböző pénznemben nyilvántartottak is. Sokszor az érintett felek kezdőbetűit használják. Néhány hawaladar egyszerűen fejben tartja az általa végzett tranzakciókat, elszámolásokat,[35] a legnagyobb kihívás elé állítva a felderítést. A technika fejlődésével akár internetalapú kommunikációs csatornákat felhasználva, csoportok kialakításával is történhet a tranzakciók dokumentálása. Általában a hawalaügynökök által használt dokumentáció, ha van ilyen, harmadik felek számára nehezen hozzáférhető. A különböző országokban nincsenek szabványos dokumentációs követelmények vagy számviteli módszerek az üzletvitelre. A hawaladarok jellemzően nem tartanak fenn nagy központi ellenőrző irodát a tranzakciók elszámolásához, ehelyett a hawaladarok laza társulása bonyolítja le egymással az üzleteket, jellemzően formális vagy jogilag kötelező erejű megállapodások nélkül.[36] Néha több évvel ezelőtti tranzakciós dokumentumokat is megőriznek, különösen az elszámolás követése miatt, de az is lehet, hogy a tranzakciót követően megsemmisítik azokat.

A kedvezményezettnek továbbítandó kódot tartalmazó cédulát leszámítva a hawaladaroknak nincs szükségük ügyfél-azonosító dokumentumra a tranzakciók végrehajtásához. A kedvezményezettnek csak a kódot kell bemutatnia annak bizonyítékaként, hogy ő a pénzeszközök kedvezményezettje. Ha valamilyen ügyfél-azonosítást kérnek, az általában önkéntes alapon történik. Következésképpen számos nem hivatalos pénzügylet nem hagy ellenőrzési nyomot a bűnüldöző szervek számára.[37]

[35] Falciglia 2011.
[36] Roth–Greenburg–Wille 2004.
[37] El-Qorchi et al. 2003: 6–9.

Sok hawalahálózat működik a világ meghatározott területei között, vagy akár egy adott országon belül is. Az egyén, aki például Kanadából pénzt akar küldeni Pakisztán egy területére, használhat egy bizonyos hawaladart, azonban, ha már Pakisztán másik területére akar pénzt küldeni, elképzelhető, hogy egy másik ügynököt kell választania. Tovább nehezíti a hálózat feltérképezését, hogy a hawaladarok anyanyelvükön kommunikálnak egymással, így nagy kapacitást igényel a közlemények, telekommunikációs eszközökön tárolt adatok megismerése, fordítása.

A jogosulatlan pénzügyi tevékenység nyomozása Magyarországon a vármegyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságok hatáskörébe tartozik,[38] azonban nincs kiterjedt gyakorlata a hawala felderítésének, nyomozásának. Természetesen a hawala használata önmagában nem jelent terrorizmusfinanszírozást is, amennyiben ilyen jellegű információk kapcsolódnak hozzá, akkor az a Terrorelhárítási Központ[39] vagy a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda[40] hatáskörébe tartozik, attól függően, hogy titkos információgyűjtés vagy előkészítő eljárás, illetőleg nyomozás elrendelésére van lehetőség a rendelkezésre álló adatok alapján. A szervek közötti együttműködés nagyon fontos, az információk megosztása elengedhetetlen ezekben az ügyekben.

Esettanulmányok

Az esettanulmányok feldolgozását 9/11-gyel kezdtem. Az érdekelt, vajon az al-Káida használta-e a hawalát a támadás finanszírozásához.

9/11 előtt az al-Káida a pénzének nagy részét hawala útján mozgatta, tucatnyi megbízható hawaladart használt, akik szinte biztosan tudták a pénz forrását és célját. Az al-Káida futárokat is alkalmazott – az útvonal és a pénzösszeg nagyságától függött, hogy alkalmanként egy vagy több futárt –, mert ezek biztonságos módot jelentettek a pénzeszközök mozgatására. A futárokat jellemzően az al-Káidán belülről toborozták.

9/11 után az a hawalahálózat, amelyet addig az al-Káida használt, nagyrészt megsemmisült. Számos fő hawaladart őrizetbe vettek, mások személyazonosságát pedig felfedték a lefoglalt jegyzetekből.

A 9/11-es összeesküvés vezetője, Khalid Sheikh Mohammed körülbelül 120 000 dollárt adott át az összeesküvést segítő Abdul Aziz Alinak Dubajban, aki azt

[38] 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet a Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről, 1. melléklet.

[39] A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, 7/E. § (1) bekezdés a) pont aa) alpont.

[40] 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet a Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről, 2. melléklet.

az Egyesült Államokban lévő gépeltérítőknek juttatta el. Ennek ellenére a 9/11-es összeesküvés finanszírozásának kiterjedt vizsgálata végül nem tárt fel olyan bizonyítékot, hogy a gépeltérítők a hawalát használták volna a terrorista támadások elkövetéséhez. Az átutalások, a pénzeszközök tényleges behozatala és a külföldi bankszámlák használata elegendőnek bizonyult a finanszírozáshoz.[41]

Mennyire voltak felkészülve a pénzügyi nyomozók egy ilyen horderejű ügy felgöngyölítésére? 9/11 előtt az USA National Security Agencynél (NSA, Nemzetbiztonsági Ügynökség) maroknyi ember foglalkozott a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos kérdésekkel, és az idegen nyelvi képességeknek is híján voltak. Az NSA hatékonyságát korlátozta a hírszerző és bűnüldöző szervek közötti hiányos információcsere, és nem volt olyan terrorizmusfinanszírozási hírszerző, elemző központ, amely minden információhoz hozzáfért.

2006-ban az olasz hatóságok azzal gyanúsították Naresh Jain (más néven Naresh Patel) indiai üzletembert, hogy naponta négymillió dollárnyi drogüzletekből és terrorizmusból származó pénzt mosott tisztára többek között albán heroinkereskedők és az afgán tálibok számára egy szépségszalonon keresztül. Ügyleteihez előszeretettel használta a hawalát.[42]

2010-ben életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték az USA-ban Faisal Shahzad pakisztáni férfit, aki egy autóba rejtett pokolgépet akart felrobbantani a New York-i Times Square-en. Pakisztánban a Tehrik-e-Taliban nevű tálib csoport képezte ki a robbantásra, és 12 000 dollárral finanszírozta is a támadást. Ennek kapcsán vádat emeltek Mohammad Younis ellen, amiért a hawala rendszeren keresztül 7000 dollárnyi pénzt juttatott Faisal Shahzadnak.[43] Aftab Ali Khan pakisztáni állampolgár hawalatranzakció keretében 4900 dollárt juttatott el Faisal Shahzadnak, de végül nem vádolták meg azzal, hogy tudta volna, hogy Shahzad mit szándékozik tenni a pénzzel.[44]

2015-ben Spanyolországban egy 250–300 üzletből – hentesüzletekből, szupermarketekből és telefonos hívásközpontokból – álló országos kiterjedtségű hawalarendszert azonosítottak, amelyet többnyire pakisztáni brókerek használtak az olyan terrorcsoportokhoz csatlakozó harcosok finanszírozására, mint az ISIS[45] és az al-Nuszra Front. A titkos hálózat arra összpontosított, hogy pénzt utaljon

41 Roth–Greenburg–Wille 2004.

42 Milliárdokat forgatott becsületszóra a drogbandák és terroristák bankára 2009.

43 Moore 2015.

44 U.S. Immigration and Customs Enforcement 2011.

45 Islamic State of Iraq and Syria: Iraki és Szíriai Iszlám Állam.

az Észak-Szíriában tartózkodó spanyol dzsihádistáknak, havi 518,5 font összeget adva egy egyedülálló és 777 fontot egy házas harcosnak.[46]

2019-ben a Spanyol Nemzeti Rendőrség elindította az úgynevezett Wamor-műveletet, amelynek fő célszemélyei a szíriai Fares Kutayni és családja voltak, akik az 1980-as években érkeztek Spanyolországba. Fares nehézgépjárművek adásvételével és ingatlanszolgáltatásokkal foglalkozott Madridban és Valenciában, és spanyol állampolgárságot kapott. A *taqiyya* gyakorlatát alkalmazta, amely abból állt, hogy „hitetlennek adta ki magát", hogy ne keltsen gyanút.

2017 decemberében a nyomozók felfedezték, hogy fia, Human visszatért Spanyolországba, miután Szíriában letöltötte büntetését, amelyet egy al-Káida-támadáshoz való kötődése miatt kapott. Ennek eredményeképpen vizsgálni kezdték a család gazdasági hátterét, és kiderült, hogy gyakran utalnak pénzt hawalával a származási országukba, konkrétan az al-Nuszra Fronthoz tartozó Hal'y Tahir al-Samnak, amelynek vezetője Fares testvére, Manaf Kutayni volt.[47]

A francia pénzügyi nyomozó egység (Traitement du renseignement et action contre les circuits financiers clandestins – Tracfin) 2015-ben egy több mint 300 törökországi és libanoni személyből álló hálózatot derített fel, amely több mint 400 ISIS-szimpatizáns által küldött pénzeszközöket gyűjtött össze – csak Franciaországban mintegy egymillió euró értékben –, hogy azokat Szíriába és Irakba küldjék, amivel külföldi harcosok toborzását támogatták. Belgiumban egy 2013 és 2017 között működő hasonló hálózat becslések szerint 212 000 eurót küldött a hawalán keresztül, amelyet 111 személytől gyűjtöttek be.[48]

Törökországban a Pénzügyi Bűncselekményeket Vizsgáló Testület (Mali Suçlar Araştırma Kurulu – MASAK) 2016–2017-ben kezdte el vizsgálni az al-Khalidi, az al-Hebo ékszerüzleteket, az al-Haramot és a Sakksoukot, aminek eredményeképpen[49] a török rendőrség 22 gyanúsítottat vett őrizetbe, akiket terrorizmusfinanszírozással és engedély nélküli fizetési tevékenységgel vádoltak meg. A vádlottak transznacionális pénzátutalási hálózatokat működtettek fedőcégeken és pénzváltókon keresztül, egy „al-Haram" nevű számítógépes program és az általa naponta létrehozott jelszavak segítségével, amivel az ISIS-t támogatták.[50] Az átutalások úgy zajlottak, hogy a pénz valójában nem mozgott, de a két fél cégei többszöri átutalás után rendszeres időközönként elszámoltak.

[46] Moore 2015.
[47] Gómez 2021.
[48] Mauvais 2020.
[49] Biçer 2019.
[50] Tastekin 2019.

A szíriai al-Hol és az al-Roj menekülttábor rendelkezik az ISIS-tagok egyik legnagyobb koncentrációjával, akik továbbra is kapnak nemzetközi szinten, több csatornán keresztül támogatóiktól adományokat. A táborokon belül két fő útja van a pénzeszközöknek: a hivatalos út a táborigazgatás által jóváhagyott, kiválasztott hawaladarokon keresztül, vagy informális úton, nem jóváhagyott tranzakciókon keresztül. A kettő közötti határ néha elmosódik. Az al-Hol táborigazgatásának engedélye alapján a tábor lakói csak 200 dollár összegű utalást kaphatnak havonta, de kenőpénzért cserébe a tábor egyes tisztviselői nagyobb összegeket is engedélyeznek.[51]

2020-ban az OFAC[52] beazonosította Faruq Hamudot, aki a Tawasul hawalacég fióktelepén keresztül pénzösszegeket juttatott el ISIS-tagoknak az al-Hol táborban. 2021 májusában az OFAC az Idris és Ibrahim al-Fay testvéreket, valamint a törökországi székhelyű Al-Fay Company pénzszolgáltató vállalkozást azonosította, amely megkönnyítette az ISIS tagjainak történő pénzátutalásokat az al-Hol táborba.[53]

Az Europol[54] jelentősége a felderítések során

A különböző fenyegetésértékelésektől kezdve a hírszerzési és operatív tevékenységeken át az Europol rendelkezik azokkal az eszközökkel és forrásokkal, amelyekre szükség van több országon átívelő nyomozások támogatásához. A fent említett Wamor-műveletben például az Europol megkönnyítette az országok közötti információcserét, és operatív elemzéssel is támogatta az ügyet, illetve egy szakértő Spanyolországba történő kiküldésével nyújtott támogatást, hogy az operatív információkat összevesse az Europol adatbázisával, és kapcsolatot biztosítson a helyszíni nyomozókkal. Az Europol technikai támogatást nyújtott a lefoglalt elektronikus eszközök elemzéséhez is.[55]

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány bemutatta a hawala kialakulását, legfontosabb jellemzőit, működését. Több példán keresztül áttekintette a különböző nemzeti szabályozásokat, amelyek alapján egyértelmű, hogy a hawalának más a megítélése az arab országokban, ahol

[51] Alexander 2021.
[52] Office of Foreign Assets Control: Külföldi Eszközöket Ellenőrző Hivatal (USA).
[53] Alexander 2021: 17.
[54] European Police Office: Európai Rendőrségi Hivatal.
[55] Europol 2020.

vannak történelmi gyökerei, és más az európai országokban, ahol nincs tradíciója. A tanulmány esetpéldákon keresztül illusztrálta azokat a kihívásokat, amelyekkel a terrorizmusfinanszírozási célokat szolgáló hawala felderítésével foglalkozó bűnüldöző, valamint a terrorelhárítási egységek, hatóságok szembesülnek, érintve az európai fellépés legfontosabb szereplőjének, az Europolnak a tevékenységét is.

Az egyértelmű, hogy a hawala tekintetében szükséges az elmozdulás abba az irányba, hogy a migráció felgyorsulásával legyen európai szinten egységesen szabályozott és engedélyezett. Azokban az esetekben, amikor a hawala ezen az esetkörön kívül esik bűncselekményi kategóriaként, növelni kell az erre irányuló felderítési kapacitást. A terrorizmusfinanszírozás megakadályozásával foglalkozó nemzetközi szervezetek becslései alapján magas a látencia ezen a területen, a hawala pénzküldési rendszerek, illetve az ezekhez, valamint a pénzváltásokhoz kapcsolódó azonosítatlan eredetű és célú készpénz áramlása kiemelten magas kockázatúak terrorfinanszírozás szempontjából, ezt a jövőben semmiképpen sem lehet figyelmen kívül hagyni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Alexander, Audrey (2021): *Financing Detainee Activities in Al-Hol and Roj Camps.* West Point, NY: Combating Terrorism Center – United States Military Academy. Online: https://ctc.westpoint.edu/wp-content/uploads/2021/09/Cash-Camps.pdf

Biçer, Aysu (2019): *Turkey Broke Back of Daesh Global Money Transfer System.* Online: www.aa.com.tr/en/economy/turkey-broke-back-of-daesh-global-money-transfer-system/1613806

Bowers, Charles B. (2009): Hawala, Money Laundering, and Terrorism Finance: Mirco-lending as an End to Illicit Remittance. *Denver Journal of International Law & Policy,* 37(3), 379–419.

El-Qorchi, Mohammed (2002): Hawala. *Finance & Development,* 39(4), 31–33. Online: https://doi.org/10.5089/9781451951998.022

El-Qorchi, Mohammed et al. (2003): *Informal Funds Transfer Systems.* Washington, D.C.: IMF. Online: https://doi.org/10.5089/9781589062269.084

Europol (2020): *Two Arrests in Spain for Terrorist Financing.* Online: www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/two-arrests-in-spain-for-terrorist-financing

Falciglia, Charles (2011): In Search of the Hawaladar. *ACAMS Today,* 10(3). Online: www.acamstoday.org/in-search-of-hawaladar/

Financial Action Task Force (2013): *The Role of Hawala and Other Similar Service Providers in Money Laundering and Terrorist Financing.* Online: www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/reports/Role-of-hawala-and-similar-in-ml-tf.pdf.coredownload.pdf

Gómez, Amanda Pérez (2021): The Hawala, the Enemy of Operation Wamor: the Trust System. *Atalayar.com,* 2021. december 4. Online: www.atalayar.com/en/opinion/author/hawala-enemy-operation-wamor-trust-system/20210412122856135306.html

HM Revenue & Customs (2020a): *Guidance and Regulation.* Online: www.gov.uk/search/guidance-and-regulation?organisations[]=hm-revenue-customs&parent=hm-revenue-customs

HM Revenue & Customs (2020b): *Money Laundering: Understanding Risks and Taking Action for Money Service Businesses.* Online: www.gov.uk/government/publications/money-laundering-understanding-risks-and-taking-action-for-money-service-businesses

Maimbo, Samuel Munzele (2003): *The Money Exchange Dealers of Kabul. A Study of the Hawala System in Afghanistan.* Washington, D.C.: The World Bank. Online: https://doi.org/10.1596/978-0-8213-5586-2

Mauvais, Lyse (2020): Financing Terrorism Gets More Sophisticated, Endangers Remittances for Ordinary Syrians. *Syria Direct,* 2020. október 22. Online: https://syriadirect.org/financing-terrorism-gets-more-sophisticated-endangers-remittances-for-ordinary-syrians/

Middle East and North Africa Financial Action Task Force (2005): *Hawala. Best Practices.* Online: www.menafatf.org/information-center/menafatf-publications/best-practices-concerning-hawala

Milliárdokat forgatott becsületszóra a drogbandák és terroristák bankára (2009): *Origo,* 2009. december 13. Online: www.origo.hu/nagyvilag/20091213-naresh-jain-havala-drogbandak-es-teroristak-bankara.html

Moore, Jack (2015): Hawala: The Ancient Banking Practice Used to Finance Terror Groups. *Newsweek,* 2015. február 24. Online: www.newsweek.com/underground-european-hawala-network-financing-middle-eastern-terror-groups-307984

Nair, Deepthi (2022): UAE Central Bank Unveils Awareness Campaign for Hawala Remittances. *The National News,* 2022. július 14. Online: www.thenationalnews.com/business/money/2022/07/14/uae-central-bank-unveils-awareness-campaign-for-hawala-remittances/

Ross, Nicholas – Barratt, Stefanie (2022): Remittances to Afghanistan Are Lifelines: They Are Needed More Than Ever in a Time of Crisis. *Migration Data Portal,* 2022. augusztus 15. Online: www.migrationdataportal.org/blog/remittances-afghanistan-lifelines

Roth, John – Greenburg, Douglas – Wille, Serena B. (2004): *Monograph on Terrorist Financing. Staff Report to the Commission.* National Commission on Terrorist Attacks upon the United States. Online: https://govinfo.library.unt.edu/911/staff_statements/911_TerrFin_Monograph.pdf

Tastekin, Fehim (2019): Islamic State's Money Transfer Network Busted in Turkey. *Al-Monitor,* 2019. október 1. Online: www.al-monitor.com/originals/2019/10/turkey-syria-isis-money-transfer-network-busted.html

Thompson, Edwina A. (2007): Misplaced Blame: Islam, Terrorism and the Origins of Hawala. *Max Planck Yearbook of United Nations Law Online,* 11(1), 279–305. Online: https://doi.org/10.1163/18757413-90000009

U.S. Immigration and Customs Enforcement (2011): *ICE Deports Pakistani Man Investigated During the Failed Times Square Bombing.* Online: www.ice.gov/news/releases/ice-deports-pakistani-man-investigated-during-failed-times-square-bombing

United States Department of the Treasury Financial Crimes Enforcement Network (2003): Informal Value Transfer Systems. *FinCEN Advisory,* 33. Online: www.fincen.gov/sites/default/files/advisory/advis33.pdf

UNODC (2023): *The Hawala System.* Online: www.unodc.org/documents/data-and-analysis/AOTP/Hawala_Digital.pdf

Zaheer, Namoos (2023): Rethinking Payments in Afghanistan. *World Bank Blogs,* 2023. augusztus 4. Online: https://blogs.worldbank.org/en/endpovertyinsouthasia/rethinking-payments-afghanistan

Zerden, Alex (2021): Reassessing Counter Terrorism Financing in a Taliban-Controlled Afghanistan. *Just Security,* 2021. szeptember 17. Online: www.justsecurity.org/78221/reassessing-counter-terrorism-financing-in-a-taliban-controlled-afghanistan/

Egyéb források

1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról
25/2013. (VI. 24.) BM rendelet a Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről
Európai Parlament (2021): Állásfoglalási indítvány az afganisztáni helyzetről (2021/2877/RSP). 2021. szeptember 13. Online: www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2021-0458_HU.pdf
European Parliament (2020): Answer Given by Executive Vice-President Dombrovskis on Behalf of the European Commission. 2020. július 31. Online: www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-003382-ASW_EN.html
Gesetz über die Beaufsichtigung von Zahlungsdiensten (ZAG): Online: www.gesetze-im-internet.de/zag_2018/BJNR244610017.html
Strafgesetzbuch (StGB): Online: www.gesetze-im-internet.de/stgb/

IV.

ELHÁRÍTÁS – FELDERÍTÉS

Boda Mihály

A TERRORELHÁRÍTÁS ETIKÁJA: HIVATÁS, HALÁLOS ERŐSZAK ALKALMAZÁSA ÉS INFORMÁCIÓSZERZÉS

BEVEZETÉS

Minden hivatásnak szüksége van hivatásetikára. Az állami fegyveres erőszak-alkalmazás különböző formái külön hivatásnak tekintik magukat, amelyek ezért speciális hivatásetikával rendelkeznek:[1] a katonai hivatásnak,[2] a rendőri hivatásnak[3] és a hírszerzői hivatásnak is van hivatásetikája.[4]

A terrorelhárítás csak legújabban került abba a helyzetbe, hogy önálló hivatásnak tekintsék. Az Amerikai Egyesült Államokban 2003-ban állították fel a *Terrorist Threat Integration Center* (a Terrorista Fenyegetés Integrált Központját), 2004-ben pedig a *National Counterterrorism Center* (a Nemzeti Terrorelhárítás Központját),[5] illetve 2010-ben jött létre a magyar *Terrorelhárítási Központ* (TEK), ahogy az *International Centre of Counter-Terrorism* (a Terrorelhárítás Nemzetközi Központja)[6] is. Ezt megelőzően a hírszerző és egyéb nemzetbiztonsági szolgálatok külön-külön foglalkoztak terrorelhárítással. Ezt a különbséget képezi le a terrorelhárítással összefüggésben használt kétféle angol kifejezés, az *antiterrorism* és a *counterterrorism* is. Amíg ugyanis az *antiterrorism* a megtörtént terrorista akciókra adott válaszokra utal, és a terrorizmussal szembeni reszponzív fellépést helyezi előtérbe, addig a *counterterrorism* a terrorizmust megelőzni akarja, és a terrorizmussal szembeni preventív fellépést részesíti előnyben.[7]

A terrorelhárítás új hivatásának szüksége van a terrorelhárítás etikájára, mint hivatásetikára. Az alábbi tanulmány ennek a körvonalazására vállalkozik, azzal a megkötéssel, hogy a tanulmány célja inkább a fontosabb problémák és ezen problémák leginkább elfogadható megoldásának bemutatása, semmint a terrorelhárítás

1 Boda 2018: 142.
2 Boda 2018: 142–154.
3 Nándori 2021.
4 Bellaby 2014: 2.
5 *History.* Online: www.dni.gov/index.php/nctc-who-we-are/history.
6 International Centre Of Counter-Terrorism: *About ICCT.* Online: https://icct.nl/about/.
7 Matos 2012: 117–118.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_29

etikájának minden részletre kiterjedő tárgyalása. A terrorelhárítás etikájának részletezése előtt szükséges meghatározni a terrorelhárítás fő célját és mibenlétét, amiből kiindulva lehet aztán a hivatásetika részleteit kidolgozni.

MI A TERRORELHÁRÍTÁS?

A terrorelhárítás hagyományosnak tekinthető elmélete annak meghatározásából indul ki, hogy micsoda a terrorizmus, majd a definícióval összefüggésben az elmélet meghatározza a terrorelhárítás céljait és módszereit.[8] A témában fontos könyvek egy részének a tartalma is kizárólag a terrorizmus meghatározására, típusainak számbavételére és módszereinek ismertetésére, illetve ezen módszerek lehetséges kezelésére tér ki.[9] Úgy vélem, hogy ugyan fontos a terrorizmus természetét a terrorelhárítás szempontjából vizsgálni, azonban a terrorelhárítás – mint hivatás – önmagában is rendelkezik morális jelentőséggel. Ennek megfelelően, ebben a fejezetben kitérek a terrorizmus morális megítélésére és ezzel összefüggésben a terrorelhárítás természetére, illetve a terrorelhárításnak mint hivatásnak az elemeire is.

A terrorelhárítás mint a terrorizmusra adott válasz

Ha a terrorizmust tágan, terrorcselekmények végrehajtásaként vagy a terror felhasználásaként értjük, akkor abba többek között belefér az állami terrorcselekmények (mint a jakobinus terror a francia forradalom során) és a háborúban elkövetett terrorcselekmények (mint a terrorbombázás) is. Ezzel szemben én a terrorizmust szűk értelemben tárgyalom, mint amely főként a nyugati országokat, társadalmakat és államokat célozza, annak is a muszlim vallásra alapozott formáját,[10] amely elvezetett a terrorelhárítás szervezeteinek megjelenéséhez.

A terrorizmus morális megítélése

Ha a terrorelhárítás fogalmát a terrorizmus fogalmához kapcsoljuk, akkor ezzel a terrorizmust olyan jelenségként fogjuk fel, amelyet el kell hárítani, amely ellen küzdeni kell, amely morális értelemben véve rossz. Mi a rossz azonban a terrorizmusban?

[8] Például Miller 2009: 1; Lewis 2017: 9.
[9] Például Bolz–Dudonis–Schulz 2011: xxiv; Maras 2016: 17.
[10] Rapoport 2004: 61.

A terrorcselekmények célja ugyanis az azokat végrehajtók szerint Allah dicsőségének hirdetése,[11] és ezért azok az egyéni önfeláldozás példái, ami a tetteket végrehajtókat vallási hőssé, mártírrá teszi, ami pedig számukra pozitív túlvilági következményekkel jár együtt.[12]

Még ha el is ismerjük azt, hogy a terrorizmusnak (a mártíromságnak) a vallásos közösségben pozitív erkölcsi jelentősége van, a terrorizmussal szemben azonban akkor is lehetséges általánosabb szempontból, morális alapon, ellenvetéseket tenni. A terrorizmussal szembeni ellenvetések több típusba sorolhatók. Az egyik ellenvetés szerint a terroristák tettei gonoszak, mert céljuk, hogy másokban szándékosan félelmet keltsenek, amit semmilyen deklarált céljuk (mint például Allah dicsőségének hirdetése) nem ellensúlyoz.[13] Ezzel szemben az látható, hogy a terrorizmus céljai között sok esetben szerepel valamilyen számba vehető (ha nem is elfogadható) politikai cél, amely mentesíti az ilyen szintű elítélés alól a terrorista tettet elkövető szervezetet. Egy másik ellenvetés szerint a terroristák fanatikusok, akik (politikai és vallási) céljaik elérése során csak a célt tartják szem előtt, mást nem, így még az életük – és más, a nyilvános térben mozgó emberek életének – értékét sem.[14] Ezt az ellenvetést gyengíti a terroristáknak az a korábban jelzett tulajdonsága, hogy a vallási közösségben mártírként, azaz követendő példaként tartják számon őket, akiknek a tette ezért értékes. Végül, a terrorizmus elleni legsúlyosabb morális érv, hogy eszközeit tekintve lényegileg indiszkriminatív, azaz az erőszak alkalmazása során nem tesz különbséget a harcolók és a nem harcolók (vagy egy másik megközelítésben a felelősök és az ártatlanok) között, sőt, elsősorban a könnyebb célpontnak számító nem harcolókat (ártatlanokat) támadja.[15] Ez alapján, mivel a terrorizmus fogalma magában foglalja a nem harcolók támadásának fogalmát, a terrorizmust több szerző szükségképpen morális rossznak tekinti.[16]

[11] Eikmeier 2007: 86.

[12] Battin 2005: 245; Lakatos 2010: 177.

[13] A „gonosz" definíciójára nézve lásd Kekes 2007: 12. Az érvre nézve lásd Boda 2012: 139–140.

[14] Battin 2005: 245–247; Boda 2012: 140–141.

[15] A diszkriminációs szabályra nézve lásd Boda–Rémai 2022. Az érvre nézve lásd Boda 2012: 142–145.

[16] Miller 2009: 30.

A terrorizmus definíciója

A terrorizmussal szemben támasztott ellenvetésekből kiolvasható a terrorizmusnak egy definíciója.[17] Eszerint a terrorizmus politikai célok elérése végett bizonyos személyek (nem harcolók vagy ártatlanok) ellen nyilvánosan alkalmazott erőszak, amelynek során a terroristák indiszkriminatív eszközöket használnak, hogy másokban félelmet keltsenek, és ennek segítségével érjék el politikai céljaikat.

Ez a definíció nem teljesen pontos, mivel vannak ellenpéldák arra vonatkozólag, hogy a terroristák célpontjai harcolók (katonák) vagy nem (teljesen) ártatlan személyek voltak. Ilyen volt az al-Káida támadása a USS Cole amerikai hadihajó ellen (2000), vagy a Palesztin Felszabadítási Szervezet támadásai a ciszjordániai és gázai övezetbeli zsidó telepesek ellen.[18] A javasolt definíció azonban nem is teljesen helytelen, mivel az olyan elemek, mint a politikai cél, a félelemkeltés és az indiszkriminatív erőszak-alkalmazás fontos elemei a terrorizmus fogalmának.

A helyes definícióhoz ezért ezeket a definíciós elemeket ki kell egészíteni a kriminalizáltság fogalmával: a terrorizmus politikai célért, valamilyen személyek ellen alkalmazott olyan nyilvános és indiszkriminatív erőszak, ami bűncselekmény (vagy legalábbis bűncselekménynek kell lennie).[19] A továbbiakban ezt a definíciót használom.

A terrorelhárítás célja

Ha a terrorizmus szükségképpen bűncselekményt valósít meg, akkor a terrorelhárítás szerepe a bűncselekmény megakadályozása és az elkövetés elhárítása. A terrorelhárítás ezért ebben az értelemben a rendészeten belül értelmezhető. A modern rendészet céljait és feladatait hagyományosan legalább kétféleképpen határozhatjuk meg: a törvényekben, jogszabályokban biztosított jogok védelmeként, illetve a közösség életformájának fenntartásaként.[20] A rendőrség szervezete a jogvédelmet bűnüldöző szervként látja el, a közösség életformájának védelmét pedig békefenntartó szervként. A rendőrségi szervezet azonban nem mindig képes hatékonyan reagálni azokra a támadásokra, illetve felderíteni ezen támadások előkészítését, amelyek az adott közösségi életforma és a törvényi jogok értékkeretét veszélyeztetik. Ennek az értékkeretnek a veszélyeztetése ráadásul jelentősen súlyosabb bűncselekményt

[17] A terrorizmusnak számos definíciója létezik. A kérdéshez lásd Hoffman 2006: 1. fejezet; Lewis 2017: 9–20.

[18] Lásd Miller 2009: 32–45; Mcmahan 2009: 223; Brock–Howell 1988: 289.

[19] Miller 2009: 53.

[20] Boda 2022b: 180–181.

valósít meg, mint egy jogsértés, mivel sokkal jelentősebb a társadalmi destabilizáló hatása. A nyugati társadalmak sajátos értékkeretét mindenekelőtt az állampolgárok politikai és társadalmi szabadságára és önállóságára épülő értékrendszer adja, amit az emberi jogok rendszere fejez ki. A nyugati államok elismerik, hogy nincs joguk állampolgáraik rendszeres megfigyelésére, illetve hogy az állampolgárokat céljaik megvalósításában csak a többi állampolgár életének és érdekeinek, illetve kisebb részben a közösség érdekeinek védelmében korlátozhatják.[21]

A terroristák ezt a közösségbéli szabadságot és önállóságot kihasználva törekszenek indiszkriminatív félelemkeltési és politikai céljaik megvalósítására. A közösségbéli szabadság és önállóság kihasználása egyben azonban azok veszélyeztetését is jelenti. Amennyiben ugyanis a nyugati társadalom nem kívánja teljesíteni a terroristák politikai igényeit, akkor szükséges a terroristák mozgási lehetőségeinek leszűkítése a nyugati társadalmon belül. Ez a szabadság és az önállóság lehetőségének radikális korlátozását jelentené (mint a korlátok nélküli megfigyelés és adatszerzés esetén). Ezzel ugyan hatékonyan, előre ki lehetne szűrni és meg lehetne hiúsítani a jövőbeli terrorista tetteket, azonban az egyben a nyugati értékrendszer, a szabadság, az önállóság és így az emberi jogok radikális korlátozásával vagy felszámolásával is együtt járna.

A terrorista akciók és maga a terrorizmus ebben az értelemben indirekt módon veszélyezteti az emberi jogokat. A veszély azonban lehet direkt is, amennyiben a terrorista szervezet a nyugati „távoli ellenség" ellen harcol, hogy megváltoztassa annak értékeit. A kortárs vallási terrorizmusban ugyanis előfordul egy hosszú múltra visszatekintő érv, ami szerint a nyugati társadalmak a „háború házá"-ban (a háború világában) élnek, amely állapotot fel kell számolni, és számukra is elérhetővé kell tenni a „béke házá"-t (a béke világát). A „háború háza" az emberi jogokkal együtt járó individualizmust, a „béke háza" pedig a vallási törvények uralmát és a közösségközpontúságot foglalja magában.[22] Akár direkt, akár indirekt a nyugati társadalmak életformájának és tagjai törvényi jogainak értékrendszerére – az emberi jogok rendszerére – leselkedő veszély, azt speciális védelemben kell részesíteni. Ezt a védelmet hatékonyan és rendszerszerűen a terrorelhárítás intézménye képes ellátni. Másként fogalmazva, a terrorelhárítás alapvető morális célja és feladata a társadalom életformájának és tagjai törvényi jogainak értékkeretét adó emberi jogok védelme. Az ebben az értelemben vett emberi jogvédelmet, megkülönböztetve a törvényi jogok védelmétől és az életforma védelmétől, rendvédelemnek nevezhetjük.[23]

[21] Vö. Miller–Blackler 2016: 5–30; Bellaby 2014: 15–24.

[22] Laden 2002; Eikmeier 2007: 90.

[23] Vö. Miller 2009: 87–88; Lewis 2017: 20.

A TERRORELHÁRÍTÁS MINT HIVATÁS

Minden hivatás hasonló elemekkel rendelkezik. Ezek: a közjó szolgálata valamilyen társadalmi szerep ellátásán keresztül, a belső elköteleződés és a sajátos életforma, a monopolisztikus és a közösségi jelleg, a speciális szakmai tudás, illetve a speciális erkölcsi és morális értékek, azaz a hivatásetika.[24] A jelen tanulmány ezek közül a speciális társadalmi szerep ellátására és a hivatásetikára koncentrál.

A hivatásnak ez a két eleme kezelhető együtt, az igazságos háború elméletének a terrorelhárításra való alkalmazásával, az igazságos terrorelhárítás elméletében. Az igazságos háború elmélete a háborús erőszak alkalmazásának legalább a középkortól fejlődő morális elmélete, amely egyszerre korlátozza a háborúindítást és háborúviselést, illetve ad felhatalmazást ahhoz és teszi igazolttá azt.[25] Az elmélet kiterjeszthető a rendészetre,[26] a nemzetbiztonsági szolgálatok működésére[27] és a terrorelhárításra is. Az igazságos terrorelhárítás elmélete adja a terrorelhárítás hivatásetikáját, aminek egy részét képezi annak meghatározása, hogy mi a terrorelhárítás társadalmi szerepe.

Az igazságos terrorelhárítás elmélete: az akcióindítás igazságossága

Az elméletnek két olyan része van, amely jelentőséggel rendelkezik a terrorelhárítás szempontjából: a terrorelhárítási akció indításának az igazságossága, illetve az akció lebonyolításának az igazságossága. Az akcióindítás igazságosságát a terrorelhárítás igazságos céljának való megfelelés nyújtja, ami nem más, mint a terrorelhárítás által a társadalomban ellátott speciális szerep. Ez a szerep a terrorelhárítás célja, azaz a társadalom életformájának és tagjai törvényi jogainak értékkeretet biztosító értékrendszer, az emberi jogok védelme.

Az igazságos terrorelhárítás elmélete: az akció lebonyolításának igazságossága

Az igazságos terrorelhárítás elmélete magában foglalja az alkalmazott eljárások igazságosságát meghatározó szabályokat is. A legfontosabb ilyen szabály, hogy

[24] Boda 2018: 140.
[25] Az elmélet jelentősebb formáját tekintve lásd Boda 2023.
[26] Boda 2022b: 169–185.
[27] Boda 2022a: 97–100.

a terrorelhárítási akciók vegyék figyelembe azt a különbséget, ami az eljárás alá vonható és az eljárás alá nem vonható személyek között áll fenn. Ez a szabály a diszkriminációs szabály, amelynek komoly szerepe van az alább tárgyalásra kerülő eljárásokban. Így az erőszak-alkalmazás (és kiemelten a halálos erőszak alkalmazásának) esetében szerepe van annak, hogy kivel szemben lehet igazságosan fellépni, és kivel szemben nem, ahogyan az információszerzés – a nyomozás, a megfigyelés és az adatszerzés, továbbá a (fokozott) kihallgatás – során is különbség van azon személyek között, akikkel szemben az eljárás igazságosan lebonyolítható, és azok között, akikkel szemben nem. A következő fejezet ezeknek a kérdéseknek a tisztázásáról szól.

A TERRORELHÁRÍTÁS ELJÁRÁSAI

Ahhoz, hogy a terrorelhárítás eljárásának kezdeményezése igazságos legyen, szükséges, hogy annak célja megfeleljen a terrorelhárítás által ellátott társadalmi szerepnek, amely a társadalom életformájának és tagjai törvényi jogainak keretet biztosító értékrendszer, az emberi jogok védelme. Ennek megállapítása után érdemes megvizsgálni, hogy a kiválasztott eljárás alkalmazható-e, illetve ha igen, akkor miként alkalmazható diszkriminatív módon. Amennyiben a kiválasztott eljárás nem alkalmazható diszkriminatív módon, azaz nem képes különbséget tenni az eljárás alá igazságosan és igazságtalanul bevonható személyek között, akkor az eljárás morális tekintetben nem különbözik a lényegileg indiszkriminatív terrorizmustól. A terrorelhárítás azonban, az emberi jogokat védve, nem lehet indiszkriminatív.[28]

Halálos erőszak alkalmazása

Az erőszak alkalmazásának típusai

A rendőri és terrorelhárítói erőszak-alkalmazásnak számos fokozatát tudjuk megkülönböztetni. Így:

- a rendőr vagy az államot képviselő más személy állami tekintélyének puszta jelzését;
- verbális felszólítást és szóbeli utasítást;
- minimális fizikai erőszak alkalmazásával járó passzív kontrollt (például az út elállása);
- fájdalommal járó fizikai erőszak alkalmazását (például kar hátrafeszítése);

[28] Vö. Miller 2009: 87–88; Lewis 2017: 26.

- nagyobb fájdalommal járó, de sérülést nem okozó fizikai erőszak alkalmazását (például sokkoló, paprikaspray használata);
- lehetőség szerint sérülést okozó fizikai erőszak alkalmazását (például tonfa használata); és
- lehetőség szerint halált okozó fizikai erőszak alkalmazását (például lőfegyver használata).[29]

Az erőszak-alkalmazásnak ezek a formái legalább két szempontból különböznek egymástól. Az egyik szempont az alkalmazott erőszak mértéke. Ezt szemlélteti a lista is, amelyben fentről lefelé az alkalmazott erőszak mértéke növekszik. Egy másik szempont a rendőrség és a terrorelhárítás közvetlen és közvetett céljához való hozzájárulás.

Korábban szó volt a terrorelhárítási akció indításának igazságos céljáról. Ez a terrorelhárítás közvetett célja, amitől meg kell különböztetni a terrorelhárítás közvetlen célját, azaz hogy a gyanúsítottat bevonják az igazságszolgáltatás rendszerébe. A rendőrség és a terrorelhárítás ugyanis nem egymagában küzd a bűncselekményeket elkövetőkkel szemben, és nem egymagában valósítja meg hivatásának közvetett célját, hanem az igazságszolgáltatás rendszerében más szervezetekkel együttműködve (például a bírósággal és a büntetés-végrehajtási intézménnyel). A rendőri intézkedés és a terrorelhárítási eljárás közvetlen célja ezért, hogy a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személyt bevonja az igazságszolgáltatás rendszerébe, és ezáltal valósítsa meg a közvetett célt.[30]

A közvetlen cél felől szemlélve az erőszak-alkalmazást megkülönböztethetjük annak közvetítő formáját, amikor az erőszak-alkalmazás eléri a közvetlen célt, és bevonja a gyanúsítottat az igazságszolgáltatás rendszerébe, illetve a halálos erőszakalkalmazást, amikor nem.[31] A gyanúsított halálát okozó erőszak-alkalmazás ezért főszabály szerint nem is alkalmazható, mivel nem felel meg a rendőrség és a terrorelhárítás közvetlen céljának. Tekintve azonban a bűncselekményeket végrehajtó személyek által igénybe vett eszközök hatékonyságát és veszélyességét, különösen a terrortámadást végrehajtó személyek eszközeit, a halálos erőszak – mint kivételesen és korlátozottan használt erőszaktípus – alkalmazása nem is zárható ki az erőszak-alkalmazás formái közül.

A halálos erőszak alkalmazásának kivételességét és korlátait az igazságosság szabályai határozzák meg. Ezek a szabályok két csoportba oszthatók. Az egyik csoportba

[29] Kleinig 2008: 93.
[30] Cohen–Feldberg 1991: 56–57; Kleinig 1999: 107.
[31] Kleinig 2008: 91.

tartoznak azok, amelyek nemcsak a halálos erőszak alkalmazására vonatkoznak, hanem mindenféle erőszak-alkalmazásra. Ilyen, hogy

- a társadalom minden része számára hozzáférést kell adni a rendőri, terrorelhárítási intézkedés lehetőségéhez;
- a rendőri és terrorelhárítási akciók nem rombolhatják az ezekbe a hivatásokba vetett közbizalmat;
- a rendőri és terrorelhárítói erőszak-alkalmazásnak biztonságosnak kell lennie, és nem járhat járulékos kárral a civilek körében;
- az erőszakot az önérdeküktől elvonatkoztatva, a társadalom és a társadalmi szerződés szempontjából és az annak megfelelő szándékkal kell alkalmazni;
- az erőszaknak az alkalmas formáját kell alkalmazni, és azt is arányosan, minimálisan és csak a szükséges mértékben.

Ez utóbbiak azt jelentik, hogy legfeljebb csak abban a mértékben lehet erőszakot alkalmazni, amilyen mértékben az erőszak-alkalmazás célpontja is erőszakos (arányosság elve); hogy ha a helyzetet lehet kezelni ennél kisebb mértékű erőszakkal, akkor a lehető legkisebb mértékű erőszakot kell alkalmazni, még ha az arányosság lehetőséget is adna nagyobb mértékű erőszakra (minimalitás elve); végül, hogy a minimális erőszakot is csak akkor lehet alkalmazni, ha erőszakmentesen nincs mód a helyzet kezelésére (szükségesség elve).[32]

A szabályok másik csoportja csak a halálos erőszak alkalmazására vonatkozik, és főként azt határozza meg, hogy kikkel szemben lehet a halálos erőszakot alkalmazni.[33] Azon személyek köre, akikkel szemben a rendőrök és terrorelhárítók halálos erőszakot alkalmazhatnak, viszonylag szűk, mivel általában a fájdalommal vagy sérüléssel járó erőszak jelentős beleavatkozást jelent valakinek az alapvető érdekeibe, a halálos erőszak pedig jelentős és visszavonhatatlan beavatkozás valakinek az alapvető érdekeibe. A halálos erőszak használata általában véve ezért sem megengedett (azon túl, hogy a közvetlen célt sem lehet teljesíteni általa). A kivételek, amelyek mégis igazságossá teszik azt, az önvédelem és a másvédelem esetei, amikor valaki a saját maga vagy más életét, illetve a fizikai vagy a szellemi épségét (általánosan a személyiségalkotó képességeit) védi a súlyos sérüléstől halálos erőszak segítségével az életet veszélyeztető támadóval szemben.[34] Ezekben az esetekben pontosan az teszi igazságossá a halálos erőszak alkalmazását, hogy a támadó is hasonló erőszakkal él. A rendőröknek és terrorelhárítóknak így joga van halálos erőszak használatára az önvédelmi helyzetekben, amikor a saját életüket védik, és a másvédelmi helyzetekben,

[32] Cohen–Feldberg 1991: 43–66; Kleinig 1999: 99–102.

[33] Vö. Frowe 2014: 1.

[34] Miller 2016: 117–118.

amikor mások, a társaik vagy más állampolgárok életét védik. Ez a jog intézményi jog és kötelesség, ami a társadalmi szerződés elméletének értelmében visszavezethető az egyéni (nem rendőri vagy terrorelhárítói) önvédelem és másvédelem jogához.

A társadalmi szerződés elmélete a társadalom, az állam és azzal a rendőrség és a terrorelhárítás intézményének a létrehozását és fenntartását indokolja. Ezen intézmények létrehozása és fenntartása azért indokolt, mert az egyének ugyan a természetükből fakadóan rendelkeznek önvédelmi és másvédelmi joggal, ezen intézmények nélkül azonban kevésbé hatékonyan lennének képesek biztosítani saját és közösségük szabadságát, biztonságát és jogait. Az egyének, belátva ezt, beleegyeznek (vagy beleegyeznének, ha felvilágosítást követően megkérdeznék őket) ezeknek az intézményeknek a létrehozásába és fenntartásába, azzal az elvárással és céllal, hogy azok hatékonyabban képesek megvédeni őket, mint ők saját magukat. Cserébe azonban az egyének részlegesen lemondanak (vagy lemondanának, ha felvilágosítást követően megkérdeznék őket) az önvédelmi és másvédelmi jogukról.[35] A joglemondás azonban csak részleges, mivel az nem foglalja magában a jog transzferálását, csak a jog delegálását. Az előbbi esetben az egyének a jog gyakorlásának a lehetőségével együtt jogos önvédelmi és másvédelmi képességüket is teljesen elvesztenék. Az utóbbi esetben azonban csak a jog gyakorlását delegálják a rendőrségre és a terrorelhárításra, a képességet azonban nem. A jog gyakorlása visszatér az egyénekhez, ha a rendőrség és a terrorelhárítás nincs jelen egy intézkedést kívánó helyzetben (illetve, ha jelen van, akkor az egyéneknek a képességük megmaradása miatt segíteniük kell a rendőrség és a terrorelhárítás munkáját). A joggyakorlás átruházása miatt az önvédelem és másvédelem egyéni joga intézményi joggá és kötelességgé válik.[36] A következőkben az egyéni önvédelmi és másvédelmi joggal, majd azt követően a rendőri és terrorelhárítói önvédelmi és másvédelmi intézményes joggal és kötelességgel való élés feltételeit mutatom be.

Az egyéni önvédelem és másvédelem esetei

Az egyéni önvédelem esete legalább négy fontos jellemzővel rendelkezik. Az első annak a veszélynek a természete, amelyet a támadó jelent, és amellyel szemben jogos önvédelmet alkalmazni. A támadó által jelentett veszélynek közvetlennek, halálosnak, nem provokáltnak, nem konszenzuálisnak és igazságtalannak kell lennie. Például az, hogy valaki holnap vélhetően halálos támadás áldozata lesz, vagy egy mai lökdösődés

[35] Vö. Boda 2022b: 177–178.
[36] Miller 2016: 111–112.

nem ad alkalmat halálos erőszakot alkalmazó mai önvédelemre, amiként a kiprovokált támadás vagy az a támadás sem, amelyhez az áldozat hozzájárult; illetve a jogos rendőri intézkedéssel szemben a bűncselekményt elkövetőnek és a terroristának sincs joga önvédelemmel védekezni, hiszen az ilyen erőszak-alkalmazás igazságos.

A második fontos jellemző, hogy önvédelemben az áldozat új veszélyt hoz létre, és nem csupán áthárítja a rá irányuló veszélyt. Az utóbbi eset az önmegőrzés esete, ami mindent összevéve könnyebben igazolható esete a kár átváltásának, mint az önvédelem. Az önvédelem során alkalmazott erőszak és az azzal okozott kár ugyanis kizárólag az áldozat által kezdeményezett önvédelmi cselekedethez kapcsolódik, míg az önmegőrzésnél az áldozat csupán a támadó cselekedetéhez kapcsolódó erőszakot és kárt hárítja vissza a támadóra (vagy át másra).[37]

A harmadik jellemző, hogy az egyéni önvédelemre is vonatkoznak az arányosság, a minimalitás és a szükségesség elvei. Így az arányosság követelménye miatt az önvédelmet folytató áldozat legfeljebb olyan mértékben alkalmazhat erőszakot, mint amilyen veszélyt rá a támadó jelent, így halálos erőszakkal csak a halálos fenyegetésre válaszolhat. Továbbá, a minimalitás követelménye miatt az áldozatnak a legkevesebb erőt kell alkalmaznia, ami elégséges az életének a megvédéséhez, ha az a nem halálos erőszak valamilyen formája, akkor azt. Végül, a szükségesség követelménye értelmében az áldozat csak akkor alkalmazhat halálos erőszakot, ha nincs más lehetősége arra, hogy a halálos veszélyt elkerülje, például azzal, hogy elrejtőzik vagy elmenekül.[38]

Az utolsó jellemző pedig, hogy a támadó igazságtalan erőszak-alkalmazásával szemben az áldozat igazságosan élhet az önvédelmi jogával, amivel nem sérti a támadónak az élethez való jogát. Minden ember rendelkezik az élethez való joggal, ami magában foglalja annak a jogát is, hogy ellene ne alkalmazzanak halálos erőszakot. A támadó azonban az igazságtalan és halálos erőszak szándékos alkalmazásával lemond erről a jogáról, ami így nem védi őt az áldozat által önvédelemben ellene alkalmazott erőszakkal szemben.[39]

Lényeges, hogy a támadó joglemondása nem általános és csak átmeneti jellegű, azaz szigorúan véve a joga csak felfüggesztésre kerül. Amikor a jog fel van függesztve, akkor csak az áldozat viszonyában van felfüggesztve, harmadik személy irányába nem. Ez azonban nem jelenti azt, hogy harmadik személy ne segíthetne be az áldozatnak az önvédelemben. Ez a másvédelem esete, ami azon az alapon igazságos, hogy a harmadik személy a két élet – a támadó és az áldozat élete – közötti választással szembesül: alkalmazzon halálos erőszakot az igazságtalan támadóval szemben, vagy

[37] McMahan 1994: 253.
[38] Kaufman 2009: 19–24.
[39] Frowe 2014: 3–4.

hagyja, hogy az elvegye az ártatlan áldozat életét. Ebben a döntésben a harmadik személynek az igazságosságon alapuló kötelessége az ártatlan személy életét megóvni és ezzel halálos erőszakot alkalmazni a támadóval szemben. Ez a kötelessége nem teszi semmissé a támadó élethez való jogát, hanem felülírja azt.[40] A másvédelem kötelessége nem azonos a rendőri és terrorelhárítói kötelességgel, nem terjed ki olyan mértékű kockázat vállalására, és csak a rendőri és terrorelhárítói erők távollétének az esetére korlátozódik.[41] Amint a támadó felhagy a támadással, és menekülőre fogja, akkor a felfüggesztés alól visszanyeri önvédelmi jogát. Ha a korábbi áldozat utánaered, és (például büntetésként) megtámadja, akkor a korábbi támadó kerül önvédelmi helyzetbe, amelyben gyakorolhatja a felfüggesztés alól visszanyert jogát.

Az önvédelem alapvető jellemzőinek tisztázása után most azt a kérdést kell megválaszolni, hogy kikkel szemben igazságos az önvédelmi jog alkalmazása. Másként fogalmazva, miként lehet disztingválni azon személyek között, akikkel szemben igazságosan lehet alkalmazni az önvédelmi jogot, és azon személyek között, akikkel szemben nem. A problémát az veti fel, hogy az áldozatot érintő halálos veszély eredetéhez kapcsolódó személyek nem mindegyikére jellemző a szándékosság vagy az, hogy tényleges veszélyt jelent. A teljesen világosnak tekinthető státuszú személyek közé tartozik az, aki csak szemlélője az áldozatra leselkedő halálos veszélynek, és így nem járul hozzá a veszélyhez, illetve az, aki nem konszenzuálisan, nem provokatívan, szándékosan és közvetlen módon jelent halálos fenyegetést, aki így megölné az áldozatot. Ezt a két személyt szemlélőnek, illetve közvetlen szándékos fenyegetésnek nevezhetjük. Az önvédelmi jog a szemlélővel szemben nem alkalmazható, a közvetlen szándékos fenyegetéssel szemben azonban igen. Vannak azonban köztes státuszú személyek is.

A köztes státuszú személyek közé tartozik a járókelő *(bystander),* a közvetett ártatlan fenyegetés, a közvetett szándékos fenyegetés, illetve a közvetlen ártatlan fenyegetés.[42] A járókelő az a személy, aki ugyan nem járul hozzá a halálos veszélyhez, azonban a neki való halálos károkozás megszüntetné az áldozatra leselkedő halálos veszélyt (így például ha a támadó és az áldozat egy emeletes ház felsőbb szintjén verekednek egymással, és igyekeznek egymást lelökni, akkor a járókelő az a személy, akinek lelökésével együtt tudja az áldozat a támadóját a mélybe taszítani). A közvetett ártatlan fenyegetés az a személy, aki hozzájárul a halálos veszélyhez, ám szándék nélkül és ártatlanul, és nem ő okozná az áldozat halálát (így például a baseballütőket gyártó személy szándék nélkül és ártatlanul járul hozzá azokhoz a veszélyes helyzetekhez, amelyekben az ütőt nem sportolásra, hanem halálos

[40] Miller–Blackler 2016: 75.

[41] Miller 2016: 117.

[42] Vö. Frowe 2014: 31–32.

fenyegetésre használják). A közvetett szándékos fenyegetés is hozzájárul a halálos veszélyhez, azonban szándékosan és vétkesen teszi ezt, de nem ő okozná az áldozat halálát (így például a közvetlen szándékos fenyegetést szándékosan segítő személy, vagy a maffiafőnök, aki parancsaival, egyéb általános elvárásaival és az általa rendelkezésre bocsátott eszközökkel járul hozzá a veszélyhez). A közvetett fenyegetés speciális esetei az akadályozók *(obstructors)*, akiknek a jelenléte csökkenti az áldozat számára a halálos veszély elkerülését lehetővé tevő lehetséges viselkedések számát (lehet szándékos és ártatlan). Az akadályozók egyik formája pedig az akadályozó pajzs, akinek a testével a halálos veszélyt jelentő személy védi magát. Amennyiben a pajzs szándékán kívül van ebben a szerepben, akkor ő túsz. Végül, a közvetlen ártatlan fenyegetés is hozzájárul a halálos veszélyhez, és bár szándék nélkül teszi, ő okozná az áldozat halálát (így például, ha egy kút alján lévő áldozatra ráesik valaki).

Ezen személyeket tekintve az önvédelem jogának alkalmazása igazságos a közvetett szándékos fenyegetés (ide tartozik a segítő is) és a közvetlen ártatlan fenyegetés esetében. Az előbbi esetben a szándék és a hozzájárulás alapozza meg a joglemondást, az utóbbi esetben pedig a hozzájárulás, a lehetséges emberölés ténye, illetve a mindenkinek a teste irányába fennálló kötelessége, hogy azzal ne okozzon kárt. Ezekkel szemben nem igazságos az önvédelem a járókelővel és a közvetett ártatlan fenyegetéssel (idetartozik a túsz is) szemben, mivel ezekben az esetekben nem valósul meg joglemondás.[43]

Az alfejezet összefoglalásaként a tárgyalt személystátuszokat elhelyeztem az 1. táblázatban.

1. táblázat: Az önvédelmi jog szempontjából megkülönböztetendő státuszok

	Önvédelem	Joglemondás alapja
Közvetlen szándékos fenyegetés	IGEN	szándék, hozzájárulás, emberölés
Közvetlen ártatlan fenyegetés	IGEN	hozzájárulás, emberölés
Közvetett szándékos fenyegetés	IGEN	szándék, hozzájárulás
Közvetett ártatlan fenyegetés	NEM	nincs
Járókelő	NEM	nincs
Szemlélő	NEM	nincs

Forrás: a szerző szerkesztése

[43] Vö. Frowe 2014: 31–40.

A rendőri és terrorelhárítói önvédelem és másvédelem esetei

A rendőrök és a terrorelhárítók a társadalmi szerződés elméletének értelmében rendelkeznek az önvédelem és a másvédelem intézményi jogával és kötelességével. Az intézményi önvédelmi jog gyakorlása nem jár együtt az egyéni önvédelmi jog gyakorlásától jelentősen eltérő jellegzetességekkel. A speciális eltérések a másvédelem esetében merülnek fel.

A rendőri és terrorelhárítói másvédelem specialitása abban áll, hogy a társadalmi szerződés elméletének értelmében az állampolgárokat az állampolgárok helyett a rendőrök és a terrorelhárítók védelmezik. Ennek megfelelően olyan, mintha a rendőrök és a terrorelhárítók gyakorolnák az állampolgárok önvédelmi jogát. Ez azt jelenti, hogy az állampolgárokra életveszélyt jelentő tettek elkövetői nem csupán az állampolgárokkal szemben, hanem a rendőrökkel és terrorelhárítókkal szemben is elvesztik azt a jogukat, hogy ne vegyék el az életüket. A rendőrök és terrorelhárítók így nem a támadó és az áldozat élete közötti választás eredményeként alkalmazhatnak másvédelmet, hanem a társadalmi szerződés elméletének következtében „alanyi" jogon. Továbbá az intézményi másvédelmi jog és kötelesség gyakorlása során a rendőröknek és a terrorelhárítóknak több kockázatot kell vállalniuk, mint az egyéni másvédelmi jogot gyakorló személynek. Az intézményi jog és kötelesség ugyanis nem csupán egy lehetőség, amivel lehet élni és nem élni, hanem egyben felelősség is.[44] Egy további eltérés az egyéni és az intézményi másvédelmi jog között azzal kapcsolatos, hogy milyen értelemben szükséges a halálos veszély fennállásának a közvetlensége. Ezt a kérdést két részre bonthatjuk, az egyik a tágabb rendőri erőszak-alkalmazáshoz kapcsolódik, a másik pedig a terrorelhárítás által alkalmazott erőszakhoz.

A tágabb rendészeti probléma alapját azok az esetek jelentik, amikor egy bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személy éppen elköveti a bűncselekményt, vagy annak elkövetése után menekülni próbál a rendőrök elől. Az előbbi esetben indokolt a másvédelmi joggal élve halálos erőszakot alkalmazni, ha a gyanúsított az állampolgárok személyiségalkotó képességeit aktuálisan veszélyezteti. Az utóbbi esetben pedig annak van jelentősége, hogy a menekülő gyanúsított milyen súlyosságú bűncselekményt követett el, illetve hogy fel van-e fegyverezve, vagy másmilyen módon veszélyt jelent-e az állampolgárokra. Ha a menekülő súlyos, a személyiségalkotó képességeket védő jogokat megsértő bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható, akkor alkalmazható ellene halálos erőszak. Ha a menekülő gyanúsított fel van fegyverezve, és a menekülése során a letartóztatása elkerülése végett feltételezhetően használná

[44] Miller 2016: 117.

a fegyverét, akkor szintén alkalmazható ellene halálos erőszak. Ezekben az esetekben a gyanúsított kényszerdöntés elé állítja a rendőröket és a terrorelhárítókat, jelesül, hogy döntsenek az elkövető szabadon engedése és a halálos erőszak alkalmazása között. Tekintve azonban, hogy a gyanúsított feltételezetten elkövetett tette igen súlyos, annak újbóli elkövetésétől a társadalom tagjait megakadályozó jelleggel meg kell óvni. Hasonlóan, ha a gyanúsított a felfegyverzettsége miatt veszélyesnek minősül, a társadalom tagjait megelőző jelleggel meg kell tőle óvni. Az intézményi másvédelmi jog és kötelesség értelmében mindkét esetben alkalmazható a halálos erőszak,[45] vagy a súlyos bűncselekmény (feltételezhető) jövőbeli elkövetésének megakadályozása végett, vagy a menekülő gyanúsított jelentette halálos fenyegetés megelőzése végett.

A társadalom megvédésére irányuló másvédelem intézményi joga és kötelessége, szembeállítva az egy állampolgár életét célzó másvédelem intézményi jogával és kötelességével, alapvetően a hadsereg feladata,[46] ám nem teljesen idegen a rendőrségtől és a terrorelhárítástól sem. A rendőrség feladata magában foglalja a közrend fenntartását a kollektív erőszak-alkalmazással szemben (mint a zavargás) vagy a szükségállapotnak megfelelő intézkedéseknek való érvényszerzést. Ehhez hasonlóan a terrorelhárítás célját is úgy határoztuk meg, mint a társadalom életformájának és tagjai törvényi jogainak értékkeretét adó emberi jogok védelmét. Ez alapján a másvédelem szintén érthető úgy, mint ami az egész társadalom védelmét jelenti, és nem csupán az egyik vagy a másik állampolgárét.

A másvédelemnek erre a speciális formájára hivatkozva lesz igazságos a terroristák ellen alkalmazott célzott emberölés *(targeted killing)*. A célzott emberölés egy, a nemzetközi jog által elismert cselekvő (például egy állam és képviselői) által alkalmazott szándékos és megfontolt halálos erőszak a terrorista szervezetben valamilyen szerepet játszó és az eljárás során előre azonosított személlyel szemben, aki fizikai értelemben nincs őrizetben.[47]

A célzott emberölés módszere a terroristák három típusa ellen alkalmazható. Ezek a végrehajtó terrorista, a parancsadó vagy egyéb módon szándékosan segítő terrorista és a szimbolikus szereppel rendelkező terrorista.[48] A végrehajtó terrorista az, aki végrehajtja a terrorcselekményt, például felrobbantja a testére szerelt bombaövet. A parancsadó és a szándékos segítő terrorista az, aki vezeti vagy egyéb módon segíti a végrehajtó terroristát, ám maga nem vesz részt közvetlenül a terrorcselekmény végrehajtásában. A szimbolikus szerepet betöltő terrorista az a vallási vezető, aki

[45] Vö. Miller–Blackler 2016: 87–91; Miller 2016: 133–137.
[46] Boda 2018: 149.
[47] Matos 2012: 126.
[48] Boda 2015: 70–72.

eszmékkel, ideálokkal és értékek kommunikációjával – szimbólumként – járul hozzá a végrehajtó terrorista tettéhez.

A végrehajtó terrorista elleni halálos erőszak alkalmazása a másvédelem intézményi joga és kötelessége alapján igazságos, hiszen a végrehajtó terrorista igyekszik terrorcselekményt elkövetni, amivel halálos kárt okoz az állampolgároknak, és veszélyezteti a társadalom alapértékeit. A végrehajtó terrorista a közvetlen szándékos halálos fenyegetés státuszával rendelkezik, akivel szemben igazságos a másvédelem.

A parancsadó és az egyéb szándékosan segítő terrorista parancsokkal, instrukciókkal vagy a rendelkezésre bocsátott eszközökkel és anyagokkal (például kész bombák, robbanóanyagok) támogatja a végrehajtó terroristát, ezért lényeges szerepet tölt be a terrorcselekmény megvalósulásában. Ellene ezért szintén igazságos a másvédelem azon az alapon, hogy közvetett szándékos halálos fenyegetés.

Végül, a szimbolikus szerepet betöltő terrorista nem parancsokkal vagy eszközökkel kapcsolódik a végrehajtó terrorista tettéhez, hanem a terrorista szervezetben betöltött szimbolikus szerepével. Ezáltal képes célt és értéket adni az egyes terrorista tetteknek és általában véve a terrorista szervezet tevékenységének is.[49] Ellene is fel lehet lépni igazságosan a másvédelem intézményi joga és kötelessége alapján, mivel ő közvetett, szándékos, halálos fenyegetésnek minősül.

Összefoglalásul tekintsük át a gyanúsított- és terroristatípusokat és a hozzájuk kapcsolódó rendőri és a terrorelhárítói másvédelem formáit a 2. táblázatban.

2. táblázat: A gyanúsított- és terroristatípusok és a hozzájuk kapcsolódó rendőri és a terrorelhárítói másvédelem formái

	Másvédelem	Másvédelem alapja
Bűncselekményt elkövető gyanúsított	IGEN – aktuális másvédelem	közvetlen, szándékos, halálos fenyegetés
Bűncselekmény elkövetése után menekülő gyanúsított	IGEN – megakadályozó másvédelem	közvetlen, szándékos, halálos fenyegetés
Bűncselekmény elkövetése után felfegyverezve menekülő gyanúsított	IGEN – megelőző másvédelem	közvetlen, szándékos, halálos fenyegetés
Végrehajtó terrorista	IGEN	közvetlen, szándékos, halálos fenyegetés
Parancsadó, szándékos segítő terrorista	IGEN	közvetett, szándékos, halálos fenyegetés
Szimbolikus szereppel rendelkező terrorista	IGEN	közvetett, szándékos, halálos fenyegetés

Forrás: a szerző szerkesztése

[49] Boda 2015: 72–74.

INFORMÁCIÓSZERZÉS

A halálos erőszak-alkalmazás mellett az információszerzés az a másik rendőri és terrorelhárítói eljárás, amelynek az etikájával foglalkozik ez a tanulmány. Az információszerzés központi jelentőséggel rendelkező eljárás, amelynek a segítségével lehet megelőzni a bűncselekményeket (ideértve a terrorcselekményeket is) vagy elfogni a bűncselekményt elkövető tetteseket.

A rendőri és terrorelhárítói információszerzés elsődleges célja, hogy a rendőrök és a terrorelhárítók információt (tudást) szerezzenek azokról a bűncselekményekről, amelyekről feltételezhető, hogy meg fognak történni, vagy azokról, amelyek már megtörténtek. A rendőri és terrorelhárítói információszerzésnek ezen túl van további célja is, az elkövető igazságszolgáltatás elé állítása. A bíróság számára az összegyűjtött információk bizonyítékként szolgálnak, amiből a bíróság szintén tudásra következtet. A rendőri és terrorelhárító szervek által szerzett és a bíróság által következtetett tudás jellege azonban különbözik egymástól, mert az előbbi a ténybeli bűnösségre vonatkozik, az utóbbi pedig a jogi bűnösségre. A kettő különbözik, hiszen a tényleges elkövető lehet ártatlan is.[50]

Az információszerzéssel megszerzett tudás igazolt, igaz hit. Ezek a jellemzők azt jelentik, hogy a megszerzett információ kifejezhető kijelentés segítségével (hit), hogy a kijelentés megfelel a valóságnak (igaz hit), és hogy az információval rendelkező nyomozó és terrorelhárító nem csupán irracionális megérzés alapján, hanem racionális indokok alapján rendelkezik az igaz hittel (igazolt, igaz hit). Számunkra ezen jellemzők közül az igazoltságnak van a legnagyobb jelentősége, mivel ez biztosítja az ártatlan és a bűnös elválasztásának a lehetőségét.[51] Az információszerzéshez kapcsolódó etikai probléma, hogy a nyomozóknak és terrorelhárítóknak diszkriminálni kell az információszerzés igazságos és igazságtalan célpontjai között. Az információszerzés során alkalmazandó diszkriminációs szabály tárgyalásához megkülönböztetem az információszerzés három típusát: a nyomozást, amikor a nyomozók és terrorelhárítók egy adott ügyben járnak el, és nem tudják pontosan, hogy kit keresnek, vagy ha igen, akkor az szabadlábon van, és mentes a nyomozó hatóság által alkalmazható kényszerektől; a megfigyelést, amikor nem feltétlenül egy adott ügyben járnak el az egyébként szabadlábon lévőkkel szemben; és a kihallgatást, amikor az információt szolgáltató személy a rendőri vagy terrorelhárítói intézmény jelentette kényszereknek van kitéve.[52]

[50] Miller–Gordon 2014: 48–53.
[51] Miller–Gordon 2014: 57.
[52] Miller–Gordon 2014: 80–81; Kleinig 1998: 131–132.

A nyomozás és az emberi méltóság megsértése

A nyomozás célkeresztjében álló személyek, a lehetséges és tényleges elkövetők szívesen nyúlnak a megtévesztés eszközéhez, hogy jövőbeli vagy múltbeli jogsértő tettüket titokban tartsák. A nyomozói munka hatékonyságára koncentrálva élhetünk azzal a feltételezéssel, hogy a nyomozók hasonló – megtévesztő – eszközöket is alkalmazva hatékonyabban akadályozhatják meg vagy deríthetik fel a bűncselekményeket. Kérdés azonban, hogy igazságos-e megtévesztő eszközök alkalmazása a nyomozás során?

A megtévesztés a hamis hit szándékos és indirekt előidézésére irányul. A hamis hit előidézésének egy másik formája a hazugság, ami szándékosan és direkt módon igyekszik a hamis hitet előidézni a becsapott személyben. Például, amikor azt mondom valakinek a házban, hogy esik az eső, tudva, hogy nem esik. A megtévesztés indirektsége abban áll, hogy a hamis hitet a megtévesztett személy következtetése eredményezi, amit azonban ennek a személynek egy, a megtévesztő által szándékosan megváltoztatott környezetben kell levonnia. Például, amikor egy esernyőt (esetleg egy vizes esernyőt) teszek a bejárati ajtó mellé, amiből szándékom szerint a házban tartózkodó személy arra a következtetésre jut, hogy esik az eső. A hazugság a hitek implementálásával manipulálja a becsapott személy tetteit, a megtévesztés pedig manipulálja a megtévesztett személy hiteit és ezzel a tetteit is.[53] A hazugság és a megtévesztés is, a bennük foglalt manipuláció miatt, *prima facie* („első látásra") morálisan problémás, és ezért rossz, tiltott. A kettő közül azonban a hazugság a roszszabb, mivel a megtévesztés esetében a hamis hit kialakulásában a megtévesztett személynek van felelőssége, hiszen ő következtet arra. Ez a különbség azonban nem érinti a mindkettőben benne foglalt manipulációt.

A manipuláció morális problémájának jelen esetben az az alapja, hogy a manipuláló személy nem ad választási lehetőséget a manipulált személynek, hanem annak tudta nélkül elvezeti a számára megfelelő hithez és cselekvéshez. Ezzel a manipuláló személy eszközként használja és emberi mivoltából lealacsonyítja a manipulált személyt, illetve ezért egyenlőtlenként is kezeli őt.[54] Az emberi lényeknek azonban egymást egyenlően, emberi méltóságukat figyelembe véve kell kezelniük. Ez azt jelenti, hogy az emberi lények morálisan ideális közösségében az emberek egymást egyaránt önértékkel – emberi méltósággal – rendelkező egyénként kezelik, akik képesek a saját képességeikkel döntéseket hozni és azokat megvalósítani. Így viszonyulva egymáshoz az emberek tisztelik egymást, tisztelik egymás szabadságát,

[53] Vö. Baron 2003: 40.
[54] Vö. Baron 2003: 39, 50.

céljait és döntéseit. Ez a tisztelet kölcsönös, ezért az emberek egyenlők egymással. Ez azt eredményezi, hogy az ideálisan morális közösségben az emberek a saját céljaik megvalósításában a másokat érintő tetteiket nem azok tudta nélkül, azaz nem őket eszközként felhasználva és lealacsonyítva hajtják végre.[55] Ezzel szemben a megtévesztés együtt jár mások eszközként kezelésével, mivel annak során a megtévesztő személy a megtévesztett személy tudta és döntése nélkül, de az ő cselekvésén keresztül éri el célját. Hasonlóan, a megtévesztésnek a lealacsonyítás és az egyenlőtlenség is része, mivel abban a megtévesztő személy egy méltósággal rendelkező és ezért a saját célját megszabni és megvalósítani képes lényt a megtévesztő céljainak eléréséhez szükséges eszközként, és ezért alacsonyabb státuszú lényként kezel. Ennek okán a megtévesztés, a megtévesztett felől nézve, morálisan – *prima facie* – problémás.

Amennyiben egy közösségben elterjed a közösség vezetése által alkalmazott olyan manipuláció, mint amilyennek a rendőri és terrorelhárítói megtévesztést feltételezhetjük, akkor az még társadalmi kárt is okozhat, mivel csökkenti a közösség vezetésébe, a rendőrségbe és a terrorelhárításba vetett közbizalmat.[56] A megtévesztés így összességében nem csupán a megtévesztett személy felől nézve, hanem a közösség felől nézve is – *prima facie* – aggályos morálisan. A megtévesztés *prima facie* tiltása azt jelenti, hogy ha semmilyen más, hasonló erősségű indokot nem tudunk megnevezni a megtévesztés tiltásával szemben, akkor az, mint kiinduló állapot, tiltott. Léteznek azonban olyan indokok, amelyek kivételesen igazolják a megtévesztés használatát a nyomozás során.

Az ilyen indokok értékelésekor, hogy azok vajon igazolják a megtévesztés alkalmazását, vagy sem, figyelemmel kell lenni a megtévesztés áldozatára és a megtévesztés módszereire. Az áldozatot tekintve fontos, hogy a megtévesztett ne ártatlan járókelő vagy ártatlan gyanús személy legyen. A megtévesztés igazságos célpontja elsősorban a megalapozottan gyanúsítható személy lehet. Amennyiben a megtévesztés nem egy személy, hanem egy cselekvési folyamat vagy egy szervezet működési mintájának a feltérképezésére irányul (például helyszínek megfigyelésével vagy fedésben dolgozó ügynök beépítésével), akkor annak során ártatlanok is megtévesztettekké válhatnak.[57] Ebben az esetben azonban, amennyiben a cselekvési folyamat vagy a szervezet indokolttá teszi a megtévesztés alkalmazását, az ártatlanok megtévesztése járulékos kárként elfogadható.

Számos olyan eljárás van, ami a megtévesztésre épül, és aminek az esetében figyelembe vehető a diszkrimináció. Így a jelzés nélküli járőrautó vagy informátorok használata és a bedrótozás vagy a lehallgatás, illetve bizonyos mértékig a fedésben

[55] Kant 1991: 59–63; Korsgaard 1992: 308–309.

[56] Kleinig 1998: 125–126.

[57] Kleinig 1998: 133–134.

való beépülés a bűnszervezetbe (belső megfigyelő, *inside observer*) elfogadható módszerek. Ugyanakkor a szervezetbe való fedett beépülés a bűncselekmény elkövetésére való felbujtás céljával *(entrapment)* némely esetben aránytalanul nagy morális kárt eredményez, és ezért indiszkriminatív. Az eljárás célja, hogy a beépülő ügynök bűncselekmény elkövetésére ösztönözze a szervezetben lévőket, és számukra azt objektíve lehetővé is tegye azzal a céllal, hogy tesztelje hajlamukat a bűncselekmény elkövetésére. Ez abban az esetben, ha az ügynök szubjektív és objektív ráhatása túlzó, azaz ami nélkül a megtévesztett nem feltétlenül követte volna el a bűncselekményt, aránytalanul nagy morális kárt okoz, ezért indiszkriminatív.[58]

A megfigyelés és a magánszféra megsértése

A megfigyelés az információszerzésnek az a formája, ami szabadlábon lévő, de nem feltétlenül egy adott ügyhöz kötődő személyekhez kapcsolódó információk szerzésére irányul. A megfigyeléssel szorosan összefüggő információszerzési forma az információk adatbázisban való tárolása a kereshetőség és az elemzés céljával. A megfigyelés nem feltétlenül irányul egy adott bűncselekmény vagy terrorcselekmény felderítésére, hanem célja bűncselekmények és terrorcselekmények megelőzésével a közösség védelme,[59] ami az információk összegyűjtésével, tárolásával és keresésével, illetve elemzésével hatékonyabban megvalósítható.

Csupán a közösség védelmére hivatkozni azonban nem elegendő, mert az lehetőség szerint mindenkit és minden helyzetben kiszolgáltat az állami, rendőri és terrorelhárítói megfigyelésnek. Egy ilyen széles körű megfigyelés célja a regnáló hatalom biztosítása lehet a hatalom tényleges gyakorlása nélkül, de mindenkinek a mindenki által tudott megfigyelésével. Az ilyen közösséget panoptikus közösségnek nevezzük, amelyben a tagok tudják, hogy megfigyelik őket, és önmaguktól a megfigyelők akaratához alakítják a saját akaratukat.[60] A megfigyelés a panoptikusság miatt *prima facie* morálisan káros, és ezért tiltott.

A megfigyelés és a panoptikusság alapvető morális problémája a megfigyelt személy magánszférájának, és azzal az emberi méltóságának, illetve az emberi méltóságot ebben a tekintetben védő személyiségi jognak[61] a szándékos megsértése,

[58] Miller–Blackler 2016: 112–120.
[59] Bellaby 2014: 2–3.
[60] Foucault 1990: 267–309.
[61] Koltay 2017: 267–270.

szélsőséges esetben felszámolása.[62] A személy magánszférájának fontos aspektusa, hogy két részre osztja a személy szelfjét („én"-jét): belső és külső részre.

A *prima facie* tiltás azt jelenti, hogy alapesetben tiltott, addig, amíg nincs olyan súllyal rendelkező indok, amire alapozva a magánszféra védelme újragondolható. Az indokok értékelése során, hogy azok vajon igazolják-e a megfigyelést, vagy sem, most is figyelemmel kell lenni a diszkriminációra, azaz a megfigyelés áldozataira és módszereire.

A megfigyelés többféle módszerrel hajtható végre, amelyekkel nem célozható mindenki. Idetartozik a zárt láncú kamerahálózaton (CCTV) keresztül való passzív fürkészés, illetve az aktív és fókuszált keresés és nyomon követés; az intenzív megfigyelés a nyilvánosan elérhető információk szerzésével, a megfigyelt nyomon követésével, az információk rögzítésével és elemzésével; és végül az intruzív megfigyelés a megfigyelt részleges lehallgatásával és kamerákkal való megfigyelésével a saját otthonában, illetve intim adatok szerzésével és elemzésével.[63] Ezek a módszerek különbözőképpen viszonyulnak a megfigyelthez, és ha megsértik a megfigyelt magánszféráját, akkor azt különböző mértékben teszik. A CCTV-n keresztül való fürkészés és fókuszált nyomon követés nyilvános terekre (például autóutakra, utcákra, közparkokra, középületekre) korlátozódik, ahol a kamerák felszerelése jelentősen hozzájárul a közösség védelméhez a gyorshajtó autósok és a gyanús elemek észlelésével és nyomon követésével. Ez a megfigyelteknek, akár fürkészett, akár nyomon követett egyénekről legyen szó, csak a külső szelfjét – kinézetét: testének látható felszínét, alakját, viselkedését, illetve helyzetét (hollétét) – érinti. Ugyan ez a szelf is része a személy személyes azonosságának, azonban az a része, amelyet a nyilvános tereken mások is észlelhetnek, amihez valaki a nyilvánosság előtt való megjelenéssel hallgatólagosan hozzájárul. A külső szelfről szerzett információ alapesetben – a fürkészés esetében – ezért nem jelenti a magánszféra megsértését, és annak bárki lehet „áldozata". Ebben az esetben nincs helye a diszkriminációnak az igazságosan megfigyelhetők és nem megfigyelhetők között. Ugyanakkor a fókuszált nyomon követés már nem mindenkivel szemben alkalmazható, hanem csak azokkal szemben, akik antiszociálisan vagy gyanúsan viselkednek, ami magában foglalja bűncselekmény elkövetésének a lehetőségét.[64] Az egyáltalán nem veszélyes személyek fókuszált nyomon követése aránytalanul nagy morális kárt eredményez, ezért indiszkriminatív.

Az intenzív megfigyelés a kinézet és helyzet észlelése mellett magában foglalja ezeknek az információknak a rögzítését, a megfigyelt nyomon követését, a rögzített

[62] Bellaby 2014: 52, 76; Miller–Gordon 2014: 91–95.

[63] Vö. Bellaby 2014: 171.

[64] Bellaby 2014: 55–59.

információ keresését és elemzését is. A megfigyelésnek ez a formája azért intenzív, mert nagyobb mennyiségben gyűjt információt, és rögzíti is ezeket, és azokból minőségileg új információkra következtet. Mivel ez utóbbi információk azzal kapcsolatosak, hogy kicsoda a megfigyelt személy, ezért az intenzív megfigyelés érinti a belső szelfet is, habár csak indirekten. Így azonban indirekten sérti a magánszférát is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az intenzív megfigyelést a közösség védelmének eszközeként tilos lenne alkalmazni, hanem csak azt, hogy alkalmazása feltételhez van kötve. Ez a feltétel pedig a megalapozott gyanú, például a csempészeknél, a drogkereskedőknél és a terroristáknál, akik rövid vagy hosszú távon veszélyt jelentenek a közösség kohéziójára vagy stabilitására nézve. Az intenzív megfigyelés így már igényli a diszkriminációs szabály alkalmazását. Az igazságosan megfigyelhető személyek közé ebben az esetben a megalapozott gyanú alapján a társadalom kohézióját vagy stabilitását fenyegető személyek tartoznak, mint például a drogszervezetek minden tagja vagy a terrorista szervezetek minden tagja.[65] A kevésbé veszélyes vagy egyáltalán nem veszélyes személyek intenzív megfigyelése aránytalanul nagy morális kárt eredményez, ezért indiszkriminatív.

Az (tolakodó) intruzív megfigyelés a magánszférába való direkt behatolást foglalja magában, aminek része a megfigyelt lehallgatása és megfigyelése az otthonában (amihez hozzátartozik a tulajdonba való fedett behatolás is, amikor a megfigyelési eszközöket elhelyezik). Az intruzív megfigyelés direkt módon érinti a belső szelfet, és sérti a magánszférát. A megfigyelt otthonának vagy egyéb tulajdonának a falai, kerítése világosan jelölik a magánszféra határait, amin belül a megfigyelt elengedheti magát, és kimondhatja vagy tettel kifejezheti belső szelfjének tartalmát. Az intruzív megfigyelés ebbe a körbe hatol be, és szerez információkat a megfigyelt belső szelfjének tartalmairól. A magánszféra direkt sértése is indokolt lehet azonban, amennyiben olyan személy ellen alkalmazzák, aki a közeljövőben bizonyíthatóan veszélyt jelent a közösség stabilitására nézve. Ilyen személyek az igazolt terroristák. Az intruzív megfigyelés rájuk terjedhet ki, akik részt vesznek a terrorcselekmény előkészítésében vagy aktualizálásában.[66] A kevésbé veszélyes vagy egyáltalán nem veszélyes személyek intruzív megfigyelése aránytalanul nagy morális kárt eredményez, ezért indiszkriminatív.

[65] Bellaby 2014: 60–63.
[66] Bellaby 2014: 64–67.

Kihallgatás és az autonómia megsértése

Az információszerzésnek az a formája, amikor az információt szolgáltató személy a rendőri vagy terrorelhárítói intézmény jelentette kényszereknek van kitéve, a kihallgatás. A kihallgatásnak legalább három formáját tudjuk megkülönböztetni, attól függően, hogy milyen kényszert alkalmaznak az eljárás során. Az egyik eljárás a kooperatív kihallgatás (interjú), amikor a kényszert csak a kihallgató személyének és az általa feltett kérdéseknek a ténye jelenti, azaz az információszolgáltatás nem teljesen az önelszánásból ered. Az együttműködő kihallgatottal egyébként maximális tisztelettel, nyitottan és pártatlanul bánnak, és az érvek jelentette logikai kényszer segítségével igyekeznek információt szerezni tőle.[67] A második kihallgatási eljárás az akkuzatórikus (vádelvű) kihallgatás, amikor az információszerzési eljárás szükségképpen intézményi kényszer mellett zajlik, és akkuzatórikus elemet foglal magában, azaz olyan kérdéseket, amelyek azt feltételezik, hogy a kihallgatott bűnös.[68] Az akkuzatórikus kihallgatás során pszichés kényszert alkalmaznak a kihallgatottal szemben, mint a kérdésekkel kifejezett pszichológiai nyomás, a jó zsaru-rossz zsaru eljárás, az elkülönítés vagy a megtévesztés.[69] Végül, a kihallgatás harmadik típusa a szintén intézményi kényszer mellett zajló fokozott kihallgatás, aminek során pszichológiai és fizikai kényszert alkalmaznak a kihallgatottal szemben. Idetartozik például a szemek bekötése, izomfeszítő testtartás felvételére kényszerítés, a hangos zene hallgatására kényszerítés, az alvásmegvonás, a vizes kínzás, illetve az ütlegelés, a csonkítás, a nyomorítás és a szexuális bántalmazás.[70]

A kihallgatás általános morális problémája abban áll, hogy a kihallgató számára esetleg gyanúsnak tűnő (ám még el nem ítélt) kihallgatott önálló döntéseire és cselekvéseire épülő autonómiája (és azzal emberi méltósága) és az autonómiához való joga sérülést szenved a kényszerre épülő kihallgatási módszer miatt. Neki ugyanis nem önszántából, hanem kényszer alatt kellene maga ellen vallani. Ugyanakkor a kihallgatott, még ha bűncselekményt követett is el, a kihallgatás semelyik formájában nem köteles maga ellen vallani, amivel elárulva magát megsértené (vagy esetleg felszámolná) autonóm létét, hanem joga van ahhoz ragaszkodni, hogy ő ártatlan, és nem követett el semmilyen bűncselekményt.[71] A kényszer alkalmazása a kihallgatás során ezért morális kárt okoz, ami pedig *prima facie* tiltást eredményez.

[67] Miller–Gordon 2014: 281–282.
[68] Skerker 2010: 90.
[69] Skerker 2010: 96–108; Kleinig 1998: 138–144; Gross 2010: 127.
[70] Gross 2010.
[71] Miller–Gordon 2014: 286–287; Skerker 2010: 63–81.

A *prima facie* tiltás azt jelenti, hogy alapesetben tiltott, addig, amíg nincs olyan súllyal rendelkező indok, amire alapozva az autonómia védelme újragondolható. Így a diszkriminációs szabály értelmében a kooperatív kihallgatás alkalmazható gyanú esetében, az akkuzatórikus kihallgatás a megalapozott gyanú esetében. Mindkét kihallgatási forma gyanú nélkül való alkalmazása, illetve az akkuzatórikus kihallgatás puszta gyanú esetén való alkalmazása aránytalan morális kárt okoz, ezért indiszkriminatív.

A kihallgatási formák közül a fokozott kihallgatás esetében nem csupán az a kérdés, hogy mely esetekben igazságos az alkalmazása, hanem az is, hogy egyáltalán igazságos-e az alkalmazása. Ezért ez a kihallgatási forma külön tárgyalást kíván. A fokozott kihallgatás a terrorizmus elleni harccal összefüggésben népszerűséget kapott, de más bűncselekményekkel is kapcsolatba hozható információszerzési forma. A terrorizmusban egyszerre van jelentősége a társadalmi stabilitás veszélyeztetésével a békét is veszélyeztető – és ezért háborúsnak tekinthető – körülményeknek, illetve az állami szervezetek és nem állami (bűn)szervezetek között zajló küzdelem aszimmetrikus jellegének. Az aszimmetrikus háborúnak ebben a formájában (miként olyan más formájában is, mint a gerillaháborúban) a nem állami szervezetek tagjai rejtőzködésének köszönhetően az információ olyan jelentőséggel rendelkezik, amivel a hagyományos háborúban nem. Az információnak ugyan a hagyományos háborúban is komoly jelentősége van, azonban ott más elemek is szerepet kapnak, mint például a gazdaság teljesítőképessége, a hadsereg nagysága, a fegyverzet vagy a morál. A hagyományos háborúban a hiányos információszerzést ellensúlyozhatja a többi elem, amelyeknek a segítségével még meg lehet védeni az országot és a társadalmat. Az aszimmetrikus háborúban azonban a hiányos információszerzést semmi nem képes ellensúlyozni, hanem annak hiányában a terrorista szervezetek sikeresen képesek támadni az ország és a társadalom gyenge pontjait. Tovább erősíti az információszerzés fontosságát, hogy a terrorista szervezetek decentralizáltan épülnek fel, így az ellenük való fellépéshez jelentős mennyiségű információ szükséges. Az aszimmetrikus háború ezért nem a harctéren megvívott csatákból áll, amiben az ellenség katonáit harcképtelenné kell tenni (tipikusan elvéve az életüket), hanem olyan akciókból, amelyekben a terroristákat el kell fogni és tőlük információt kell szerezni.[72] Az információszerzés érintett formája a terrorista szervezetek jelentette veszély súlyossága miatt a fokozott kihallgatás.

A fokozott kihallgatásnak vagy kínzásnak van általában vett és konkrét célja is. Az általában vett cél abban áll, hogy fájdalom- és szenvedésokozással olyan félelmet

[72] Gross 2010: 139–140.

gerjesszenek a kihallgatottban, amelynek hatására ő átadja a kívánt információt. A fokozott kihallgatás így „terroristataktikának" nevezhető.[73]

A kínzás konkrét célja többféle lehet. Beszélhetünk szadista célról (ami a kínzónak okoz örömöt), vallomás kicsikarására irányuló (az ítélet meghozatalát támogató) kínzásról, büntető kínzásról, csak terrorizáló (önvédő-elrettentő) kínzásról és információszerzésre irányuló kínzásról.[74] Ezek közül az elfogott terroristákkal szemben alkalmazott kínzás az információszerzésre irányuló kínzás. A kínzás morális problémája abban áll, hogy annak ellenére kíván információt kicsikarni a kihallgatottból, hogy az nem kívánja az információt megosztani. A sikeres kínzás ezért szándékosan, hozzájárulás nélkül, jelentős fizikai és pszichológia fájdalmat és szenvedést okozva „megtöri" a kihallgatottat. A kihallgatott „megtörése" az etika szempontjából azt jelenti, hogy a kihallgatott személyisége dezintegrálódik, személyiségének egyik része elárulja a másikat, és ezzel komolyan sérül az autonómiája, az a képessége, hogy önállóan hozzon döntéseket és hajtson végre tetteket. Helyette a kihallgató hozza a döntéseket, aminek következtében a kihallgatott részben vagy teljesen alárendelődik neki. Összességében a kínzás komoly sérelmet jelent az autonómiára és azzal az emberi méltóságra nézve, és ezzel sérti az autonómiához való emberi jogot.[75] A kínzás ezért *prima facie* tiltott. A kínzás *prima facie* tiltottsága azt jelenti, hogy amennyiben nincsenek hasonlóan jó indokok a kínzás alkalmazására, akkor a kínzás tiltott. Lehet azonban olyan helyzet, amikor a kínzás annak ellenére igazolt, hogy súlyosan sérti a kihallgatott autonómiához való jogát. Ezt a helyzetet a „ketyegő bomba" nevű gondolatkísérlet segítségével lehet bemutatni és elemezni.[76]

A gondolatkísérletben feltételezzük, hogy egy terrorista egy bombát helyezett el egy bevásárlóközpontban, ahol száz fő tartózkodik, illetve feltételezzük, hogy a terroristát a terrorelhárítás munkatársai elfogták. A terrorelhárítók tudják, hogy valahol az egyik városi bevásárlóközpontban van egy bomba, illetve hogy a bűnös terroristát tartják az őrizetükben, azt azonban nem, hogy a bomba hol van, és hogy mikor fog felrobbanni. A terrorelhárítóknak semmilyen más módszerük nincs az információ megszerzésére. A kérdés, hogy ebben a helyzetben igazolt-e a terrorista fokozott kihallgatása, és ha igen, akkor milyen indokkal.

Az első kívánkozó válasz, hogy igen, mivel ha mérlegre tesszük száz ember életét, amelyet a felrobbanó bomba elvehet, és az egy terrorista autonómiájának megsértését, akkor egyértelmű a válasz, hogy az utóbbit kell választani. A száz ember ugyanis

[73] Miller 2009: 174.

[74] Vö. Allhoff 2012: 66–77.

[75] Miller–Gordon 2014: 290; Allhoff 2012: 77–85; Miller 2009: 154–160; Bellaby 2014: 144.

[76] Lásd Allhoff 2012: 87–111.

számban is felülmúlja az egy terroristát, és lehetséges, hogy sérülésük minőségében is. Az élet elvesztése ugyanis az autonómia és az autonóm élet elvesztését is magában foglalja (így az élethez való jog sértése az autonómiához való jog sértését is), de még annál is többet, mindennemű élet elvesztését. Ezt az érvelési formát „kisebb rossz"-érvelésnek nevezzük, mivel elismeri, hogy mind az életek elvesztése, mind az egy személy autonómiájának sértése rossz, azonban mivel az utóbbi kisebb rossz, ezért azt kell választani.[77] Ennek a megközelítésnek a problémája, hogy nem számol az információszerzés ezen formájához kapcsolódó bizonytalanságokkal. Az egyik ilyen bizonytalanság az, hogy hasonló érveléssel nem csupán a bomba elhelyezéséért felelős terroristát lehet megkínozni, hanem bárkit, aki ugyan a terrorista akcióban semmilyen szerepet nem vállalt, ám tudomása van a bombáról, az információt azonban nem akarja átadni (például a terrorista gyerekét). További bizonytalanság, hogy a kihallgatók előre nem tudják, hogy a terrorista beszélni fog-e, ha igen, akkor a megfelelő információt adja-e át, és ha igen, akkor annak segítségével időben sikerül-e a helyszínre érni és hatástalanítani a bombát. Ha ezek közül valamelyik nem teljesül, akkor a kihallgatók végeredményben nem a „kisebb rosszat" választották, hanem a legrosszabbat: megkínozva valakit megsértették az autonómiához való jogát, és még a száz ember is meghalt a bevásárlóközpontban. Összességében, a „kisebb rossz"-érveléssel nem lehet igazolni a fokozott kihallgatást.

Egy másik megközelítés szerint a „ketyegő bomba" helyzetét és más hasonló helyzeteket (mint például az olyan emberrablást, amikor a rendőrség elfogja az emberrablót, az elrabolt személyt azonban nem találja) úgy kell kezelni, mint a védelmi helyzet egyik típusát, a másvédelmet.[78] Az önvédelem alapesetében a megtámadott jogosan védheti magát a rá leselkedő veszélyért felelős és azt visszavonni képes személlyel, a támadóval szemben, amíg a veszély fennáll. A másvédelem esetében harmadik személy, különösen a rendőrök és a terrorelhárítók védhetik a megtámadott személyt a rá leselkedő veszélyért felelős és azt visszavonni képes támadótól, amíg a veszély fennáll. A „ketyegő bomba"-helyzet illeszkedik a másvédelmi helyzetbe, mert a terrorista felelős a bomba elhelyezéséért, amivel száz ember életét veszélyezteti, és képes is visszavonni a veszélyt a kért információ átadásával. A terroristát ezért ugyan nem lehet megölni, azaz nem mond le arról a jogáról, hogy ne öljék meg, azonban fokozott kihallgatásnak alá lehet vetni, azaz lemond arról a jogáról, ne kínozzák meg.

Hogyan kezeli ez az érv a „kisebb rossz"-érv kapcsán felmerült bizonytalanságokat? A „kisebb rossz"-érveléshez hasonlóan most is feltételezzük, hogy a felelős

[77] Allhoff 2012: 116–117.

[78] Vö. Steinhoff 2012: 83; Miller 2009: 166.

terroristát fogta el a terrorelhárítás, aki a megfelelő információ átadásával képes arra, hogy megszüntesse a száz főre leselkedő veszélyt. A másvédelmi helyzet következtében csak ő vethető alá fokozott kihallgatásnak, amíg a veszély fennáll, más, például a bomba helyét ismerő gyereke nem, mivel csak a terrorista felelős a veszélyért, a gyermek nem. Továbbá a kihallgatóknak nem kell előre feltételezniük, hogy a terrorista beszélni fog, hogy a helyes információkat fogja átadni, és hogy a terrorelhárítók képesek lesznek a bombát hatástalanítani. Ugyanis amíg a veszély fennáll, addig törekedhetnek arra, hogy a veszélyhelyzetet megszüntessék, még akkor is, ha törekvésüket nem koronázza siker. Így ebben az esetben is előfordulhat, hogy a terroristát megkínozzák, de a bomba mégis felrobban, és a száz ember meghal. Ez azonban nem érinti a fokozott kihallgatás igazoltságát, ahogyan a másvédelmi szituációban sem érinti a harmadik személy beavatkozásának igazoltságát az, hogy végül ő sem képes segíteni a megtámadotton. Összességében azt mondhatjuk, hogy a másvédelem mintájára értelmezett fokozott kihallgatás igazolt.

Mit jelent azonban az, hogy igazolt a fokozott kihallgatás? Azt, hogy van egy olyan eset, amikor a fokozott kihallgatás morálisan elfogadható információszerzési eljárás. Ez azonban a kínzás csak igen korlátozott alkalmazását teszi lehetővé. Az egyik korlátozó tényező, hogy a „ketyegő bomba" esetében feltételeztük, hogy nincs semmilyen más módszer az életbevágó információ megszerzésére (ahogyan az önvédelem és a másvédelem esetében is feltételeztük, hogy nincs más, kevesebb károkozással járó megoldás). Ez a legtöbb esetben nincs így, mivel a kínzás alkalmazásával szemben minden más, kisebb morális kárt okozó, ám eredményes eljárás alkalmazása előnyt élvez (így például az elfogott terrorista megtévesztése). Egy másik korlátozó tényező, hogy a „ketyegő bomba" esete alapján a kínzást nem intézményesített formában képzeljük el, hanem egy-egy rendkívül ritka – kivételes – esetként. Az intézményesítés ugyanis a kínzásmentalitás és kínzáskultúra támogatásával és elterjesztésével problémát jelentene a kínzásra kiképzett „hivatásos kínzó" számára, ahogyan általánosabban a fegyveres rendvédelmi szervek és a társadalom számára is.[79]

Összességében, a fokozott kihallgatás esetében a diszkriminációs szabály abban áll, hogy a kínzás alkalmazására csak nagyon korlátozottan, kivételes esetben van lehetőség. Ekkor a kínzás alá vetett személy felelős a veszélyért, amit a tőle nyert információval meg lehet szüntetni, és semmilyen morálisan kevésbé problematikus eljárás nem áll rendelkezésre az információ megszerzésére. A fokozott kihallgatás alkalmazása ezért gyanú nélkül vagy csak megalapozott gyanú esetén aránytalan morális kárt eredményez, ezért indiszkriminatív.

[79] Vö. Luban 2012.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány a terrorelhárítás etikájának fontosabb problémáit tekintette át. Ezek a problémák a hivatásgyakorlás során okozott morális kár megengedett mértékéhez kapcsolódnak, vagy másként fogalmazva ahhoz, hogy a terrorelhárítók milyen céllal kinek okozhatnak és kinek nem okozhatnak morális kárt. A tanulmány így a terrorelhárítás igazságos céljával, illetve a terrorelhárítás által alkalmazott eljárások igazságosságával – diszkriminatív voltával – foglalkozva arra törekedett, hogy körvonalazza az igazságos terrorelhárítás elméletét.

A terrorelhárítás igazságos célja a társadalom életformájának és tagjai törvényi jogainak értékkeretét adó emberi jogok védelme, aminek elérése során a terrorelhárítók önálló társadalmi szerepet látnak el. A terrorelhárítás ezért kezelhető önálló hivatásként, amennyiben a hivatás többi feltételét is teljesíti. Az egyik ilyen további feltétel a hivatásetika. Ennek kidolgozásában a terrorelhárítási eljárások etikai vizsgálata és az eljárások igazságosságát biztosító diszkriminációs szabály alkalmazása fontos lépés.

A terrorelhárítási eljárások közül a jelen tanulmány a halálos erőszak alkalmazását és az információszerzést vizsgálta. A halálos erőszak használatának legfontosabb esete a másvédelem, amikor a terrorelhárítóknak a társadalmi szerződés miatt intézményi joga és kötelessége, hogy megvédjék a társadalom tagjait azzal a támadóval (a terroristával) szemben, aki jogsértő támadásával lemond arról a jogáról, hogy az életét ne vegyék el. A terroristával szemben alkalmazott másvédelem így nem okoz morális kárt neki.

Az információszerzés legtöbb formája azonban emberi jogot sértve morális kárt okoz. A megtévesztést alkalmazó nyomozás megsérti az emberi méltóságot, a megfigyelés a magánszférát, a kihallgatás több formája pedig az autonómiát. Ezen jogsértések alapján azonban csak *prima facie* tiltható az információszerzés. Az „kisebb rossz"-ként (az adott jogsértések okozójaként) igazolt lehet, ha igazságosan biztosítja valamilyen nagyobb rossz elkerülését. A nagyobb rossz a társadalom kohézióját, stabilitását és békéjét fenyegető bűncselekmények elkövetése, amelyeknek a megakadályozásával vagy a felderítésével a terrorelhárítás általi információszerzés hozzájárul a társadalom védelméhez. Ennek a célnak az elérése egyben a terrorelhárítás hivatása által magában foglalt társadalmi szerep teljesítése is. A társadalmi szerepet a terrorelhárításnak diszkriminatívan, gyanú vagy igazolt tudás alapján és arányosan kell ellátni. A „kisebb rossz"-igazolás alól kivételt képez a fokozott kihallgatás igazolása. Azt ugyanis a másvédelemhez hasonlóan, a veszélyért felelős és azt megszüntetni képes személlyel szemben lehet igazoltan alkalmazni, mert ő lemond arról a jogáról, hogy ne kínozzák meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ALLHOFF, Fritz (2012): *Terrorism, Ticking Time-Bombs, and Torture.* Chicago–London: University Chicago Press. Online: https://doi.org/10.7208/chicago/9780226014821.001.0001

BARON, Marcia (2003): Manipulativeness. *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association,* 77(2), 37–54. Online: https://doi.org/10.2307/3219740

BATTIN, Margaret Pabst (2005): The Ethics of Self-Sacrifice. What's Wrong with Suicide Bombing? In BATTIN, Margaret Pabst: *Ending Life. Ethics and the Way we Die.* Oxford – New York: Oxford University Press, 240–247. Online: https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195140279.003.0012

BELLABY, Ross W. (2014): *The Ethics of Intelligence. A New Framework.* London – New York: Routledge. Online: https://doi.org/10.4324/9780203383575

BODA Mihály (2012): A terrorizmus morális megítélése. *Hadtudomány,* 22(1–2), 138–151. Online: www.mhtt.eu/hadtudomany/2012/1_2/HT_2012_1-2_13.pdf

BODA Mihály (2015): Célzott emberölés és igazságos háború. Része-e a célzott emberölés (targeted killing) az igazságos háborúnak? *Hadtudomány,* 25(3–4), 59–76. Online: https://doi.org/10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.59

BODA Mihály (2018): A hivatás és a katonai hivatás története és elemei. *Hadtudomány,* 28(3–4), 135–155. Online: https://doi.org/10.17047/HADTUD.2018.28.3-4.135

BODA Mihály (2022a): A hibrid háború etikája: az igazságos hibrid háború elmélete. In M. SZABÓ Miklós (szerk.): *A hadtudomány aktuális kérdései napjainkban I.* Budapest: Ludovika, 95–109.

BODA Mihály (2022b): Az igazságos háború elméletének kiterjesztése a rendészetre. *Belügyi Szemle,* 70(1), 169–185. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.10

BODA, Mihály (2023): Historical Forms of Just War Theory in Europe and Hungary. *AARMS – Academic and Applied Research in Military and Public Management Science,* 22(1), 61–75. Online: https://doi.org/10.32565/aarms.2023.1.5

BODA Mihály – RÉMAI Dániel (2022): A háború áldozatai: a diszkriminációs szabály története és kortárs dilemmái. *Hadtudomány,* 32(2), 86–97. Online: https://doi.org/10.17047/hadtud.2022.32.2.86

BOLZ, Frank Jr. – DUDONIS, Kenneth J. – SCHULZ, David P. (2011): *The Counterterrorism Handbook. Tactics, Procedures, and Techniques.* Boca Raton: CRC Press. Online: https://doi.org/10.1201/b11058

BROCK, Bernard L. – HOWELL, Sharon (1988): The Evolution of the PLO: Rhetoric of Terrorism. *Central States Speech Journal,* 39(3–4), 281–292. Online: https://doi.org/10.1080/10510978809363256

COHEN, Howard S. – FELDBERG, Michael (1991): *Power and Restraint. The Moral Dimension of Police Work.* New York: Praeger.

EIKMEIER, Dale C. (2007): Qutbism: An Ideology of Islamic-Fascism. *Parameters,* 37(1), 85–97. Online: https://doi.org/10.55540/0031-1723.2340

FOUCAULT, Michel (1990): *Felügyelet és büntetés.* Ford. Fázsy Anikó, Csűrös Klára. Budapest: Gondolat.

FROWE, Helen (2014): *Defensive Killing.* Oxford: Oxford University Press. Online: https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199609857.001.0001

HOFFMAN, Bruce (2006): *Inside Terrorism.* New York: Columbia University.

KANT, Immanuel (1991): Az erkölcsök metafizikájának alapvetése. In KANT, Immanuel: *Az erkölcsi metafizikájának alapvetése. A gyakorlati ész kritikája. Az erkölcsök metafizikája.* Ford. Berényi Gábor. Budapest: Gondolat, 13–104.

KAUFMAN, Whitley R. P. (2009): *Justified Killing. The Paradox of Self-Defense.* Lanham: Lexington.

KEKES, John (2007): *A gonoszság gyökerei.* Ford. Balázs Zoltán. Máriabesnyő–Gödöllő: Attraktor.

KLEINIG, John (1999): *The Ethics of Policing.* Cambridge: Cambridge University Press.

KLEINIG, John (2008): *Ethics and Criminal Justice.* Cambridge: Cambridge University Press.

KOLTAY András (2017): Az „általános személyiségi jog" azonosítása felé. In KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején.* 4. kötet. Budapest: Wolters Kluwer, 267–296.

KORSGAARD, Christine M. (1992): Creating the Kingdom of Ends: Reciprocity and Responsibility in Personal Relations. *Philosophical Perspectives, 6,* 305–332. Online: https://doi.org/10.2307/2214250

LADEN, Osama bin (2002): Letter to the American People. *The Guardian,* 2002. november 24. Online: www.theguardian.com/world/2002/nov/24/theobserver

LAKATOS, Artur (2010): War, Martyrdom and Suicide Bombers: Essay on Suicide Terrorism. *Cultura International Journal of Philosophy of Culture and Axiology,* 7(2), 171–180. Online: https://doi.org/10.5840/cultura20107212

LEWIS, Olivier (2017): Conceptualizing State Counterterrorism. In ROMANIUK, Scott Nicholas et al. (szerk.): *The Palgrave Handbook of Global Counterterrorism Policy.* London: Palgrave, 3–37. Online: https://doi.org/10.1057/978-1-137-55769-8_1

LUBAN, David (2012): Liberalism, Torture and the Ticking Bomb. In WHITE, James E. (szerk.): *Contemporary Moral Problems: War, Terrorism, Torture, and Assassination.* Wadsworth: Cengage Learning, 78–81.

MARAS, Marie-Helen (2016): *A terrorizmus elmélete és gyakorlata.* Budapest: Antall József Tudásközpont.

MATOS, Hermínio (2012): Offensive Counterterrorism Targeted Killing in Eliminating Terrorist Targets: the Case of the USA and Israel. *E-journal of International Relations,* 3(2), 114–138. Online: http://hdl.handle.net/11144/549

MCMAHAN, Jeff (1994): Self-Defense and the Problem of Innocent Attacker. *Ethics,* 104(2), 252–290. Online: https://doi.org/10.1086/293600

MCMAHAN, Jeff (2009): *Killing in War.* Oxford: Oxford University Press. Online: https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199548668.001.0001

MILLER, Seumas (2009): *Terrorism and Counter-Terrorism.* Malden–Oxford–Carlton: Blackwell. Online: https://doi.org/10.1002/9781444302837

MILLER, Seumas (2016): *Shooting to Kill. The Ethics of Police and Military Use of Lethal Force.* Oxford: Oxford University Press. Online: https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190626136.001.0001

MILLER, Seumas – BLACKLER, John (2016): *Ethical Issues in Policing.* London: Routledge. Online: https://doi.org/10.4324/9781315256108

MILLER, Seumas – GORDON, Ian A. (2014): *Investigative Ethics. Ethics for Police Detectives and Criminal Investigators.* Malden, MA: Wiley-Blackwell.

NÁNDORI Nikoletta Petra (2021): A rendőri hivatás története és elemei. *Belügyi Szemle,* 69(7), 1181–1208. Online: https://doi.org/10.38146/bsz.2021.7.6

Rapoport, David C. (2004): The Four Waves of Modern Terrorism. In Cronin, Audrey Kurth – Ludes, James M. (szerk.): *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy.* Washington, D.C.: Georgetown University Press, 46–73.

Skerker, Michael (2010): *An Ethics of Interrogation.* Chicago–London: University of Chicago Press. Online: https://doi.org/10.7208/chicago/9780226761633.001.0001

Steinhoff, Uwe (2012): Torture. The Case for Dirty Harry and against Alan Dershowitz. In White, James E. (szerk.): *Contemporary Moral Problems. War, Terrorism, Torture and Assassination.* Wadsworth: Cengage Learning, 337–353.

Baracskai Ádám

AZ EURÓPAI UNIÓ TERRORIZMUS ELLENI KÜZDELME

BEVEZETÉS

Az Európában elkövetett – különösen a 2015 és 2018 közötti – terrortámadások alapjaiban változtatták meg az európai emberek biztonságérzetét és a terrorizmushoz való hozzáállását, a terrorizmus elleni küzdelem és fellépés pedig sarkalatos kérdése lett az Európai Unió biztonságpolitikájának. Ezek a borzalmas cselekmények az élet minden területét érintették, beleértve a társadalmi, rendvédelmi és gazdasági hatásokat egyaránt, azonban érdekes lehet, hogy a cselekmények eredményeképp milyen jogalkotói folyamatok indultak meg annak érdekében, hogy a terrortámadásokat a jövőben vissza lehessen szorítani, magát a terrorizmust pedig meg lehessen fékezni az Európai Unió területén. Jogos lehet az a feltételezés, hogy a jogalkotási mechanizmusnak, valamint a terrorizmus ellen küzdő szervezetek felállításának, a jogkörök bővítésének nagymértékben, több fronton kellett megindulnia, és ez jelentősen emelte a terrorizmus elleni fellépést segítő intézkedések, jogszabályok számát mind uniós, mind tagállami szinten. A továbbiakban a terrorizmus megfékezése érdekében alkotott európai uniós joganyagot igyekszem bemutatni, illetve a terrorizmus elleni harc szervezetrendszerébe nyújtani némi betekintést.

Az Európai Unió terrorizmus elleni küzdelmének jogi keretei az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ[1]) V. címén *(A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség)* nyugszanak. Az EUMSZ 83. cikke a terrorizmust a több államra kiterjedő, súlyos bűncselekmények közé sorolja, amely vonatkozásában rendelkeztek a közös szabályozási minimumok megállapításának lehetőségéről. Az EU terrorellenes tevékenységével kapcsolatban meg kell állapítani, hogy az egy komplex, egységes és hatékony jogi, valamint specializált ügynökségekben és intézményi struktúrákban megvalósuló, intenzív politikai, stratégiai és operatív együttműködés.[2] Ezzel együtt bármennyire is kiterjedt együttműködési rendszerről beszélünk, az Európai Unió szerepe kiegészítő jellegű

[1] Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) egységes szerkezetbe foglalt változata. HL C 326., 2012. október 26.

[2] Staubner 2017: 155.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_30

a tagállamokéhoz képest, ugyanis az Európai Unióról szóló szerződés (a továbbiakban: EUSZ[3]) 4. cikkének (2) bekezdése az EUMSZ fent említett rendelkezéseit korlátozza, és az elsődleges felelősséget a tagállamokra helyezi. Ezt megerősíti az EUMSZ 72. cikke, amely a közrend fenntartásával, illetve a belső biztonság megőrzésével kapcsolatos nemzeti előjogokat állapít meg. Ez abból a szempontból érzékeltethető leginkább, hogy az EU nem rendelkezik önálló rendőrségi, hírszerzési vagy biztonsági képességekkel, ezeket a tagállamok valósítják meg, a tagállami szervezetek együttműködéséhez pedig keretet szolgáltat az Europol, Eurojust vagy az IntCen működésével. Ennek okán a terrorizmus elleni fellépés is túlmutat a tisztán büntetőjogi megközelítésen, és egy komplex, stratégiai szemléletet követel. Ez szerteágazó, több részterületet érintő szabályozási kör, amelybe nemcsak konkrétan a terrorcselekmények megelőzésére, megakadályozására és felderítésére vonatkozó szabályok tartoznak bele, hanem az e célok elérését lehetővé tevő kisegítő normák is, gondolok itt – a teljesség igénye nélkül – a tűzfegyverekkel és a robbanóanyagokkal vagy a CBRN-anyagok[4] felderítésével, illetve a radikalizálódás megelőzésével, valamint az áldozatok támogatásával kapcsolatos intézkedésekre, szabályokra.

A komplex joganyagban megtalálhatók olyan közös stratégiák, amelyek a biztonsági unióra vonatkoznak, és hosszabb távú célokat határoznak meg a tagországok részére, amelyek elősegítik a terrorizmus megfékezését. Találhatók továbbá konkrét, terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatos jegyzőkönyvek, irányelvek, amelyek kifejezetten e témakörrel foglalkoznak. Ezeken túl szabályozás alá esnek az egyes eszközök beszerzését megakadályozó és felderítési módokat segítő jogszabályok, továbbá nagy hangsúly kerül a megelőzésre és a védelemre is. Fontos szegmens a bűnüldöző szervek együttműködése, közös intézmények működtetése, az információcsere elősegítése is.

Az Európai Unió a terrorizmus elleni küzdelem területén több nemzetközi szervezettel és szervvel is együttműködik, ami azt jelenti, hogy az ilyen nemzetközi szervezetek határozatait, ajánlásait, illetve a velük kötött megállapodásokat, egyezményeket integrálja az EU-s jogrendbe. Ilyen nemzetközi szervezetek például az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), a terrorizmus elleni küzdelem világfóruma,[5] a Dáis elleni nemzetközi koalíció,[6] a Pénzügyi Akció Munkacsoport (FATF[7]) és az Európa Tanács.

[3] Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. HL C 326., 2012. október 26.

[4] Chemical, biological, radiological, and nuclear: kémiai, biológiai, radiológiai és nukleáris.

[5] Global Counterterrorism Forum – GCTF.

[6] The Global Coalition against Daesh.

[7] The Financial Task Force.

ELŐZMÉNYEK

Az Európai Unió terrorizmus elleni szakpolitikája egészen 1976-tól, a TREVI-csoport[8] megalakulásától eredeztethető, amely a tagállamok igazságügyi és belügyminisztériumainak képviselőiből álló kormányközi együttműködés, az akkori Európai Gazdasági Közösség tagországai közötti informális terrorellenes kooperáció volt. Kezdetben a tevékenységük az 1970-es évek elejétől megjelenő biztonsági kihívásokra, a politikai extremizmusra, főként a nemzeti-szeparatista terrorszervezetekre fókuszált. A TREVI-együttműködés a terrorszervezetekre és terrorcselekményekre vonatkozó információcserére, a terrorizmus miatt indult eljárásokban történő együttműködésre, összekötő tisztviselők cseréjére, a rendőrségi képzés javítására és a polgári légi közlekedés védelmében történő együttműködésre terjedt ki. Összességében a TREVI-csoport hatásai mind a mai napig visszaköszönnek, működésének alapvonásai az EU harmadik pillérének belbiztonsági együttműködésében ma is felismerhetők úgy, mint a gyakorlati együttműködés előtérbe helyezése a jogalkotással szemben.

Az EU terrorizmus elleni küzdelmében is fordulópontot jelentettek a 2001. szeptember 11-i egyesült államokbeli terrortámadások, melyek világossá tették a terrorizmus globális, határokon átívelő mivoltát. Ennek hatására 2002 júniusában az Európai Unió elfogadta az első alapvető cselekvési tervét, a terrorizmus elleni küzdelemről szóló kerethatározatot.[9] Ez a jogszabály volt az, amely elsőként definiálta a terrorista bűncselekmények fogalmát oly módon, hogy három pontban meghatározta az ilyen jellegű bűncselekmények célját, illetve kilenc pontban az egyes elkövetési magatartásokat.

Eszerint a határozat a következők együtteseként határozza meg a terrorista bűncselekményt:

- objektív elemek: emberölés, testi sértés, emberrablás, zsarolás, támadások elkövetése, illetve elkövetésével való fenyegetés;
- szubjektív elemek: a lakosság komoly megfélemlítésének, valamely ország vagy nemzetközi szervezet rendje megzavarásának vagy leépítésének, vagy egy állam arra való kényszerítésének céljával elkövetett cselekmények, hogy valamit tegyen vagy ne tegyen.

A terrorista bűncselekményre jellemző, meghatározott kritériumokat tartalmazó deliktumot kötelező érvénnyel és 2002. december 31-i határidővel átültetni rendelte a tagállamok nemzeti jogába, amelyek ezáltal a nemzeti büntetőjog különös

[8] TREVI: Terrorisme, Radicalisme, Extrémisme, Violence Internationale: a terrorizmus, a radikalizmus, az extremizmus és a nemzetközi erőszak.

[9] A Tanács 2002/475/IB kerethatározata (2002. június 13.) a terrorizmus elleni küzdelemről.

részét képezik. Ezenkívül meghatározta a terrorista csoport fogalmát is, amelynek megállapításához a következő kritériumok szükségesek: kettőnél több személyből álló, hosszabb idő alatt létrehozott, szervezett csoportot jelent, amely terrorista bűncselekmények elkövetése végett összehangoltan működik.

A fentieken túl olyan részletszabályokat is meghatároz a kerethatározat, mint a felbujtás, bűnsegély és kísérlet kérdésköre, a terrorista cselekményekhez kapcsolódó bűncselekmények köre (minősített lopás, zsarolás, hivatalos okmányok hamisítása), a kiszabható büntetési tételek, a büntetések enyhítésére vonatkozó szabályok, a jogi személyek felelőssége és szankcionálása, valamint a joghatóság kérdése, ami alapján az egyes nemzeti bíróságok eljárhatnak terrorista bűncselekmény elkövetése esetén. A kerethatározatban megjelenik továbbá a sértettek védelme és tájékoztatása is, ami a későbbiekben is részét képezi a terrorellenes intézkedéseknek.

A Tanács 2002/475/IB számú kerethatározatát később, 2008-ban módosították,[10] aminek értelmében a terrorista tevékenységhez kapcsolódó bűncselekmények körét kiegészítették a nyilvános izgatással, a terroristák toborzásával és a terroristák kiképzésével. Ezenkívül az egyes tényállások tekintetében a szándékos elkövetés mellett büntetni rendelték a felbujtás, bűnsegély és kísérlet elkövetését, továbbá egyéb részletszabályokat is pontosítottak.

2004-ben az EU létrehozta a terrorizmus elleni küzdelem koordinátora tisztséget[11] az elkészítendő terrorizmus elleni stratégia nyomon követésére, illetve a tagállamok és a nemzetközi partnerek közti együttműködés támogatására. Az Európai Unió a Tanács terrorizmus elleni küzdelemről szóló kerethatározata után, a 2004-es és 2005-ös madridi és londoni terrortámadások hatására, átfogó terrorizmus elleni stratégiát fogadott el.[12]

A stratégia a terrorizmus elleni küzdelmet négy pillérre helyezte, amelyek a megelőzés, védelem, üldözés és reagálás. A megelőzés vonatkozásában a radikalizálódás megelőzését és a terroristatoborzás megakadályozását határozza meg, külön kiemelve az al-Káida ez irányú tevékenységét, megállapítva, hogy a terrorizmus e válfaja, az iszlám extremizmus a legfenyegetőbb Európa számára. A védekezés tekintetében a kiemelt célpontok védelmét határozza meg a stratégia, ami kiterjed a határbiztonság, a közlekedés és a határokon átnyúló kritikus infrastruktúrák védelmére. Az üldözés pillére a tagállamok közti bűnüldözési és bűnügyi együttműködés elősegítésére és a hatékony információcserére összpontosít, illetve megjelenik az igény, hogy

[10] A Tanács 2008/919/IB kerethatározata (2008. november 28.) a terrorizmus elleni küzdelemről szóló 2002/475/IB kerethatározat módosításáról.

[11] Bővebben lásd *A terrorizmus elleni küzdelem koordinátora.* Online: www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/counter-terrorism-coordinator/

[12] Az Európai Unió Tanácsa 2005.

a terroristákat meg kell fosztani a cselekmények elkövetéséhez használt eszközök (tűzfegyverek, robbanóanyagok) beszerzésének lehetőségétől, ami a későbbiekben szintén külön szabályozásban fog megjelenni. A reagálás pillér pedig a közösségi polgári védelmi mechanizmus szabályozására, a kockázatértékelésre és az áldozatok segítésére jelölt ki irányvonalakat. A terrorizmus elleni fellépés fontos prioritása volt továbbá a 2010-ben elfogadott *Az Európai Unió belső biztonsági stratégiájá*nak[13] is.

EURÓPAI UNIÓS BIZTONSÁGI STRATÉGIÁK ÉS TERRORIZMUS ELLENI AKTUSOK

A témakört a biztonsági unióra vonatkozó uniós stratégia bemutatásával érdemes kezdeni, amely arra szolgál, hogy meghatározza a fő prioritásokat az európai polgárok fizikai és digitális biztonsága tekintetében, továbbá a tagországok EU általi támogatásának növelését ösztönzi a biztonság területén. Az első ilyen, terrorizmus elleni küzdelemre is nagy hangsúlyt fektető stratégia megalkotását az Európai Bizottság 2015. április 28-i közleményében fogadta el a párizsi *Charlie Hebdo* hetilap szerkesztősége elleni januári merényletet követően. Ez volt az első politikai válasz az Európai Unió részéről a fokozódó biztonsági kockázatokra és fenyegetésekre. A közlemény a fent említett belső biztonsági stratégiát fejlesztette tovább, és a Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az európai biztonsági stratégia[14] címmel jelent meg. Célja, hogy meghatározza a biztonsági fenyegetésekre adott uniós reakciók elveit, illetve azokat a prioritásokat, amelyekben a tagállamok nemzeti kormányainak és azunió intézményeinek azonnali intézkedésére van szükség. A biztonsági stratégia öt évre fogalmazta meg iránymutatásait a cselekvésre, amelyet elengedhetetlennek tekintett az európai emberek biztonságának elősegítése érdekében.

A stratégia meghatározta azokat a fennálló aggályokat, amelyek Európa biztonságát elsősorban veszélyeztetik, ezek az unió közvetlen szomszédságának instabilitása, a radikalizáció, valamint az erőszak és a terrorizmus különböző megvalósulási formái. Megállapította, hogy ezeknek a kockázatoknak a kezelésére koordinált, európai szintű reagálás szükséges, amit azzal indokolt, hogy bár a biztonságért elsősorban a tagállamok a felelősek, a határokon átnyúló fenyegetések miatt fokozott együttműködés szükségeltetik, ezért egy belső biztonsági uniós térség létrehozását szorgalmazta.

[13] Az Európai Unió Tanácsa 2010.

[14] A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az európai biztonsági stratégia. COM (2015) 185 végleges. 2015. április. 28.

A megvalósítandó cél az információcsere javítása, az operatív együttműködés segítése és a kölcsönös bizalom erősítése, ezek tekintetében kiemelt területnek számít a terrorizmus, a szervezett bűnözés és a kiberbűnözés.

A közlemény hivatkozik a Lisszaboni szerződésre, mely megfelelő alapot fektetett le a célok erősítésére, továbbá hivatkozik a 2010–2014-es belső biztonsági stratégiára,[15] amely tulajdonképpen az unió migrációs stratégiáját foglalja magában, és amelynek célkitűzéseit továbbra is érvényben tartja.

A közlemény öt alapvető elvet állapít meg, amelyek a következők:

- személyek alapvető jogainak tiszteletben tartása, ami az Alapjogi Charta rendelkezéseit veszi alapul, és a biztonsági kérdésekben meghozott döntéseknek ezzel összhangban kell lenniük;
- átlátható és elszámoltatható biztonságpolitika kialakítása, amelyben a Parlamentnek, a Tanácsnak és a Bizottságnak egyaránt szerepe van;
- a meglévő uniós intézkedések megfelelő végrehajtása, ami a fent említett információcsere, operatív együttműködés és kölcsönös bizalom építését segíti elő, és amiben a Bizottságnak fontos szerepe van;
- uniós ügynökségek hatékony koordinálása biztonsági területen, ami azt jelenti, hogy az egyes ágazatok (pénzügy, vámügy, energetika, információtechnológia, közlekedés, egészségügy), kiegészülve a migrációs stratégiával, közösen erősítik a biztonsági stratégia sikerességét;
- belső és külső biztonság egyidejű relevanciája, ami magában foglalja a pénzügyi források megfelelő felhasználását, a szomszédos államokkal és a stratégiailag fontos harmadik országokkal kapcsolatos együttműködést is.

A fenti öt kulcsfontosságú elv mellett az azonnali cselekvés három prioritását fogalmazza meg: a nemzetközi szervezett bűnözés, a terrorizmus és radikalizáció, valamint a számítástechnikai bűnözés. A három fő terület közül a témánkat közvetlenül érintő, a terrorizmus és radikalizáció területén megfogalmazott cselekvési tervet mutatom be.

Ennek keretében a közlemény rögtön az elején az Europol jogi megbízatása keretein belül működő Európai Terrorizmusellenes Központ felállítását tartja indokoltnak, amely szervezet az Europolon belül egyesíti a terrorizmusellenes kapacitásokat, összevonja a forrásokat és a lehető legnagyobb mértékben kihasználja a szervezet már meglévő struktúráit, szolgálatait és eszközeit. A központ felépítésével

[15] A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Nyitott és biztonságos Európa: váltsuk valóra! COM (2014) 154 végleges. 2014. március 11.

kapcsolatos részleteket is megfogalmazza a közlemény, eszerint az alábbi alegységeket vonná a Terrorizmusellenes Központ alárendeltségébe:

- az Europol Travellers (utazók) elnevezésű, a külföldi terrorista harcosokkal és a hozzájuk kapcsolódó terrorista hálózatokkal foglalkozó egységét;
- a terrorizmus finanszírozását felderítő EU-USA programot (TFTP);[16]
- a pénzügyi hírszerző egységek decentralizált számítógépes hálózatát, a „FIU-net"-et,[17] amelyet 2016-ban építettek be az Europolba;
- az Europolban már jelen lévő, lőfegyverekkel és robbanóeszközökkel foglalkozó különítményt;
- az Eurojustot teljes mértékben integrálni kell a Központ működésébe a nyomozások és a büntetőeljárások koordinálásának hatékonnyá tétele érdekében;
- a szélsőséges internetes tartalmakkal foglalkozó uniós egységet (EU IRU).[18]

A központot végül 2016 januárjában hozták létre Európai Terrorelhárítási Központ[19] néven, ezzel megvalósítva a közleményben kívánt célokat és felállítva egy összetett terrorizmusellenes információs központot, amely a korábban taglalt szakterületeken nyújt hatékony támogatást az EU tagállamai és az EU-n kívüli államok bűnüldöző szervei részére.

Az Európai Bizottság az európai biztonsági stratégia megalkotását követően egy sor cselekvési tervet fogadott el a 2015 és 2018 közötti időszakban, amelyek ösztönözték az egyes területek jogi szabályozását. Ezek a cselekvési tervek a következők voltak:

- a lőfegyverekről és robbanószerekről szóló cselekvési terv (2015);
- a terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem fokozásáról szóló cselekvési terv (2016);
- az úti okmányokkal való visszaéléssel szembeni európai reagálás megerősítésére irányuló cselekvési terv (2016);
- cselekvési terv a nyilvános terek védelmének javítására (2017);

[16] A Tanács 2010/412/EU határozata (2010. július 13.) az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok között az Európai Unióból származó pénzügyi üzenetadatoknak a terrorizmus finanszírozásának felderítését célzó program céljából történő feldolgozásáról és az Amerikai Egyesült Államok részére való átadásáról szóló megállapodás megkötéséről.

[17] Információk a FIU.NET projektről www.eumonitor.nl/9353000/1/j4nvgs5kjg27kof_j9vvik7m1c3gyxp/vi7jgst87jyb/f=/9459_02.pdf.

[18] *EU Internet Referral Unit.* Online: www.europol.europa.eu/about-europol/european-counter-terrorism-centre-ectc/eu-internet-referal-unit-eu-iru.

[19] European Counter-Terrorism Centre – ECTC.

- cselekvési terv a vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris biztonsági kockázatokkal szembeni felkészültség fokozásáról (2017);
- a tengeri védelmi stratégiáról szóló cselekvési terv (2018).

A stratégiák kidolgozását követően, 2017-ben az Európai Parlament és a Tanács megalkotta a terrorizmus elleni küzdelemről szóló 2017/541 számú irányelvét,[20] amely az előzőekben bemutatott 2002/475/IB számú kerethatározatot váltotta fel, és módosította a terrorcselekményekkel kapcsolatos információmegosztásról és együttműködésről szóló 2005/671/IB határozatot. Az irányelv szintén nevesíti, illetve bővíti azoknak a súlyos bűncselekményeknek a listáját, amelyeket a tagállamoknak a nemzeti jogukban terrorista bűncselekményekké kell nyilvánítaniuk, amennyiben azok elkövetése vagy az elkövetésükkel való fenyegetés terrorista célok elérése érdekében történik. Ilyen cél a lakosság megfélemlítése, kormányzati vagy nemzetközi szervezet jogellenes kényszerítése arra, hogy valamit tegyen vagy ne tegyen, továbbá ország vagy nemzetközi szervezet politikai, alkotmányos, társadalmi vagy gazdasági berendezkedésének az erőszakos megváltoztatása érdekében elkövetett cselekmény. Az irányelv, hasonlóan a kerethatározathoz, rendelkezik a bűnsegély, felbujtás, kísérlet körében, joghatósági kérdésekben, szankciókkal kapcsolatban, illetve az online térben történő terrorista propaganda eltávolítására, valamint az áldozattámogatásra vonatkozóan is. Megállapítható tehát, hogy a 2017-es irányelv nem újraalkotta, hanem továbbfejlesztette, módosította a korábbi kerethatározatot, amire szintén az európai terrorhullám tapasztalatai alapján volt szükség.

Meg kell említeni továbbá az Európai Tanács terrorizmus megelőzéséről szóló egyezményét (196. sz. egyezmény),[21] amelyet 2005. május 16-án nyitottak meg aláírásra, és az unió 2015. október 22-én írt alá, amit kiegészítő jegyzőkönyvben rögzített.[22] 2018. június 4-én a Tanács (EU) a 2018/889[23] és 2018/890[24] számú határozataival pedig az egyezmény és a kiegészítő jegyzőkönyv Európai Unió nevében történő aláírásáról rendelkezett. Az egyezmény célja, hogy fokozza a terrorizmus

[20] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/541 irányelve (2017. március 15.) a terrorizmus elleni küzdelemről, a 2002/475/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, valamint a 2005/671/IB tanácsi határozat módosításáról.

[21] Az Európa Tanács terrorizmus megelőzéséről szóló egyezménye. Varsó, 2005. május 16.

[22] Az Európa Tanács terrorizmus megelőzéséről szóló egyezmény kiegészítő jegyzőkönyve. Riga, 2015. október 22.

[23] A Tanács (EU) 2018/889 határozata (2018. június 4.) az Európa Tanács terrorizmus megelőzéséről szóló Egyezményének az Európai Unió nevében történő megkötéséről.

[24] A Tanács (EU) 2018./890 határozata (2018. június 4.) az Európa Tanács terrorizmus megelőzéséről szóló Egyezménye kiegészítő jegyzőkönyvének az Európai Unió nevében történő megkötéséről.

elleni küzdelmet nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt, nemzeti intézkedések és nemzetközi együttműködések révén. Szintén nevesíti azokat a cselekményeket, amelyeket a nemzeti jogban bűncselekményként kell értelmezni, úgymint a terrorcselekmény elkövetésére való nyilvános izgatás, terroristák toborzása, terroristák kiképzése, illetve a járulékos bűncselekményeket. A jegyzőkönyv a terrorizmussal kapcsolatos bűncselekmény meghatározása során nevesíti a terrorcselekmény céljára szolgáló társaságban vagy csoportban való részvételt, a terroristakiképzésben való részvételt, illetve a terrorcselekmény elkövetése céljából történő külföldre utazást, annak kísérletét, valamint az utazás finanszírozását, megszervezését vagy egyéb módon segítését. Az egyezmény létrehozza az országok között a segítségnyújtás és kiadatás kötelezettségét, és támogatja a spontán információcserét a terrorista bűncselekményekkel kapcsolatban, a jegyzőkönyv pedig nemzeti kapcsolattartó pontok hálózatáról rendelkezik, amelyek 0–24 órában működnek, és a gyors információcserét teszik lehetővé. Erre a célra a határozatok az Europolt jelölik ki uniós kapcsolattartó pontként. Az egyezmény és a jegyzőkönyv is 2018. október 1. óta hatályos az unióban.

Lőfegyverekkel kapcsolatos szabályozás

A lőfegyverekkel kapcsolatos szabályozás célja az Európai Unión belül a fegyverek megszerzésének és tartásának szigorítása, illetve hatástalanított lőfegyverek éles fegyverré történő visszaalakításának megakadályozása. Lőfegyverek szabályozásának tárgyában a legkorábbi jogi aktus az 1991-ben elfogadott tanácsi irányelv a fegyverek megszerzésének és tartásának ellenőrzéséről,[25] amely rendezte a lőfegyverek fogalmát, úgymint tiltott lőfegyver (A kategória), engedélyhez kötött lőfegyver (B kategória), bejelentéshez kötött lőfegyver (C kategória) és egyéb lőfegyver (D kategória), valamint a kereskedő fogalmát is meghatározta. Az irányelv az egyes kategóriákra vonatkozó, megkövetelendő szabályokat tartalmazza azzal a kikötéssel, hogy a tagországok az irányelv előírásainál szigorúbb szabályozást alkalmazhatnak. A jogszabály célja a lőfegyverekkel kapcsolatos tagállami szabályozás harmonizálása, valamint a fegyverek Közösségen belüli mozgására vonatkozó követelmények meghatározása.

Az irányelvet követően 2005. december 15–16-án az Európai Unió Tanácsa elfogadta az EU kézi lőfegyverek és könnyű fegyverek, valamint azok lőszereinek

[25] A Tanács 91/477/EGK irányelve (1991. június 18.) a fegyverek megszerzésének és tartásának ellenőrzéséről.

tiltott felhalmozása és kereskedelme elleni stratégiáját,[26] amelynek célja egy átfogó cselekvési terv kiterjesztése volt a kézi lőfegyverek és könnyűfegyverek vonatkozásában. A stratégia megerősíti a 2003. december 13-án elfogadott európai biztonsági stratégiában megfogalmazott öt fő kihívást, amellyel az EU-nak szembe kell néznie, ezek a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek elterjedése, a regionális konfliktusok, az államok szétesése és a szervezett bűnözés. A stratégia ezen kihívások leküzdésére fogalmaz meg alapvető irányvonalakat nemzetközi, regionális és uniós kereteken belül, tiszteletben tartva az ENSZ ezzel összefüggő cselekvési programját és a 2002/589/KKBP tanácsi együttes fellépést a kézi lőfegyverek és könnyűfegyverek destabilizáló felhalmozódása és elterjedése elleni küzdelemben.

A fenti előzményeket követően a 2015 és 2018 közötti időszakban a közös külés biztonságpolitika (KKBP) keretében a Tanács határozatot fogadott el a tiltott fegyverek és lőszerek csökkentését célzó globális jelentési rendszer, az úgynevezett „iTrace"-rendszer támogatásáról,[27] amelynek lényege a fegyverek, lőszerek és robbanószerkezetek nyomon követése.

A fegyverek tárgyában fontos mérföldkő volt továbbá az Európai Parlament és a Tanács 2017-ben elfogadott irányelve[28] a fegyverek megszerzésének és tartásának ügyében, amely az előzményként említett 91/477/EGK tanácsi irányelvet módosította, illetve szigorította. Az irányelv úgy igyekszik szigorítani a jogszabályi környezetet, hogy csökkenti a nemzeti szabályozások lehetőségét, korábban engedélymentes eszközöket engedélykötelessé tesz, új szabályokat fogalmaz meg a lőfegyverfődarabok és lőfegyverek jelölésével kapcsolatosan. A sportlőfegyvereket például az „A" kategóriába sorolja, azonban azok tartására továbbra is van lehetőség, engedélyezése továbbra is bárkire kiterjeszthető, aki a meghatározott feltételeknek megfelel. Ilyen és ehhez hasonló részletszabályokban módosítja a korábbi irányelvet, illetve rendelkezik a hatástalanított tűzfegyverekről is, valamint a lőfegyverek és azok fődarabjainak jelöléséről.

Megállapítható tehát, hogy a lőfegyverek szabályozása nem feltétlenül a terrorcselekmények hatására történt, természetszerűleg azt korábban is szükségesnek tartotta a jogalkotó, azonban a terrorhullám ezeknek a jogszabályoknak a felülvizsgálatát, kiterjesztését és szigorítását tette szükségessé úgy, hogy elsődleges

[26] Európai Unió Tanácsa 2006.

[27] A Tanács (KKBP) 2015/1908 határozata (2015. október 22.) a tiltott kézi- és könnyűfegyverekre, más tiltott hagyományos fegyverekre és az azokhoz tartozó lőszerekre vonatkozó, az ilyen fegyverek és lőszerek tiltott kereskedelme kockázatának csökkentését célzó globális jelentési rendszer (iTrace II) támogatásáról.

[28] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/853 irányelve (2017. május 17.) a fegyverek megszerzésének és tartásának ellenőrzéséről szóló 91/477/EGK tanácsi irányelv módosításáról.

prioritássá a terrorcselekmények megakadályozása vált. A jogi aktusok számában számottevő növekedés nem tapasztalható ezen a területen, inkább részletesebb szabályok megalkotására került sor.

A vegyi és robbanóanyagok, valamint CBRN-anyagok szabályozása

Az Európai Unióban a robbanóanyagokkal kapcsolatos szabályozás szintén nem új keletű, korábban egy EK és egy EU rendelet is szabályozta a területet, amelyeket 2019-ben dolgoztak át. Az első ilyen irányú normaalkotás az Európai Parlament és a Tanács által 2006-ban történt,[29] amely a vegyi anyagok regisztrálásáról, értékeléséről, engedélyezéséről és korlátozásáról szólt. Ez a rendelet még tágabb értelemben foglalkozott a veszélyes vegyi anyagokkal, tehát nem feltétlenül a terrorcselekményekhez használt házi készítésű robbanóanyagok prekurzorainak szemszögéből közelített, elsődleges célja nem a terrorizmus elleni küzdelem volt. A következő, 2013-ban kiadott rendelet[30] már robbanóanyag-prekurzorok forgalmazására és felhasználására, pontosabban azok jogellenes előállítására, visszaélésszerűen felhasználható robbanásveszélyes anyagok vagy keverékek rendelkezésre bocsátására, behozatalára, birtoklására és felhasználására vonatkozott. Célja, hogy korlátozza azok beszerezhetőségét a lakosság számára, és biztosítsa, hogy megfelelően bejelentsék a gyanús tranzakciókat, a jelentős hiányokat és a lopások gyanúját az ellátási lánc egészében. A korábbi intézkedések nem terjedtek ki az EU egészére, illetve nem vették figyelembe az ezekkel a vegyi anyagokkal járó biztonsági kockázatokat.

A robbanóanyag-prekurzorok szabályozásának kérdéskörét legutóbb 2019-ben gondolták újra, aminek szükségszerűsége a terrortámadásokra vezethető vissza, a szabályozás igénye is ezek hatására fogalmazódott meg. Az új rendelet[31] a fent említett EK rendeletet módosította, az EU rendeletet pedig hatályon kívül helyezte. Ez a rendelet a prekurzorok tekintetében két új kategóriát határoz meg, a korlátozott és a bejelentendő robbanóanyag-prekurzorokét. A korlátozott prekurzorokat

[29] Az Európai Parlament és a Tanács 1907/2006/EK rendelete (2006. december 18.) a vegyi anyagok regisztrálásáról, értékeléséről, engedélyezéséről és korlátozásáról (REACH), az Európai Vegyianyag-ügynökség létrehozásáról, az 1999/45/EK irányelv módosításáról, valamint a 793/93/EGK tanácsi rendelet, az 1488/94/EK bizottsági rendelet, a 76/769/EGK tanácsi irányelv, a 91/155/EGK, a 93/67/EGK, a 93/105/EK és a 2000/21/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről.

[30] Az Európai Parlament és a Tanács 98/2013/EU rendelete (2013. január 15.) a robbanóanyag-prekurzorok forgalmazásáról és felhasználásáról.

[31] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1148 rendelete (2019. június 20.) a robbanóanyag-prekurzorok forgalmazásáról és felhasználásáról, az 1907/2006/EK rendelet módosításáról, valamint a 98/2013/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről.

csak meghatározott koncentrációban lehet a lakosság számára elérhetővé tenni, ilyen például a hidrogén-peroxid, az ammónium-nitrát és a salétromsav. Ezeknek az anyagoknak a felhasználásával olyan házi készítésű robbanóanyagok állíthatók elő, mint a HMTD[32], TATP[33] vagy az ANDO[34], amelyeket a merénylők előszeretettel alkalmaznak támadásaik során. A bejelentendő anyagok közé sorolandó például az aceton, a nátrium-nitrát és a magnéziumporok. A rendelet a mellékletekben felsorolt anyagokra vonatkozóan bármilyen gyanús tranzakciót, jelentős hiányt vagy lopást azonnali jelentési kötelezettséggel terhel. A rendelet azonban lehetőséget ad a tagállamoknak a felsorolt anyagok engedélyezésére olyanok részére, akiknek jogos érdekük fűződik ezek használatához.

A robbanóanyag-prekurzorok szabályozása terén, hasonlóan a lőfegyverekéhez, megállapítható, hogy az európai terrortámadásokat megelőzően is szigorú szabályozás alá estek, azonban ezek esetében is terrorellenes szempontú újragondolása történt a jogszabályoknak.

A robbanó- és vegyi anyagok szabályozásával szoros összefüggésben áll az úgynevezett CBRN-anyagok[35] szabályozása is, amely a vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris anyagokkal foglalkozik. Olyannyira összefüggésben áll, hogy CBRNE-ként vagy CBRNE-ként is szokták rövidíteni, kiegészülve az *explosive* szóval, mint robbanóanyagok, tehát érdemes ezeket egy fejezetben tárgyalni.

Az Európai Unió korábban cselekvési terv keretében vizsgálta a CBRN-anyagok, valamint a robbanóanyagok biztonságának fokozását, amiről 2012-ben eredményjelentések nyomán széles körű konzultációs tevékenység folyt az Európai Tanács és a tagállamok között.

Ezt követően, a Madridban, Londonban, Moszkvában és a bostoni maratonon történt támadások által szerzett tapasztalatok nyomán, az Európai Bizottság 2014-ben közleményt adott ki a CBRNE-kockázatok felderítésének és mérséklésének új uniós megközelítéséről,[36] amelyben célként jelöli meg a jobb kockázatértékelést, ellenintézkedések kidolgozását, az ismeretek és a bevált gyakorlatok cseréjét, védőintézkedések tesztelését és megvalósítását, végső célként pedig új biztonsági előírások elfogadását. A fő cél a hatékonyabb felderítés lenne, ami a robbanó- és CBRN-anyagok teljes ellátási láncában, a személyzetre kiterjedő szigorúbb ellenőrzési eljárások javításával, valamint a CBRN-anyagok felderítését célzó berendezések tesztelésével érhető el.

[32] Hexametilén-triperoxo-diamin.

[33] Triaceton-triperoxid.

[34] Ammónium-nitrát és dízelolaj.

[35] CBRN: Chemical, biological, radiological, nuclear.

[36] A Bizottság közleménye a CBRNE-kockázatok felderítésének és mérséklésének új uniós megközelítéséről. COM(2014) 247 végleges. 2014. május 5.

Az erőfeszítések eredményeképp olyan mobil CBRN-felderítő egységeket teszteltek, amelyek nagyobb eseményeken, illetve kritikus infrastruktúrák védelmében hasznosíthatók. Ezek a berendezések kis méretű, hordozható elektronikus eszközök, amelyek perceken belül képesek eredményeket kimutatni, akár vasút- vagy metróállomásokra, vagy bármilyen kiemelt létesítmény védelmére telepíthetők. Összességében tehát a terroristák által preferált, CBRNE körébe tartozó anyagok felderítését, illetve az ilyen anyagok beszerzésének megakadályozását célzó intézkedésekre is készült európai uniós intézkedés, ami tovább bővítette a terrorizmus elleni küzdelem spektrumát.

Az utasnyilvántartások terrorizmus és egyéb súlyos bűncselekmények megelőzése érdekében történő felhasználása

A légitársaságok, légi fuvarozók a náluk repülő utasokról utasnyilvántartási adatállományt (*Passanger Name Record* – PNR) gyűjtenek, amelyre eredetileg kereskedelmi célokból volt szükség, azonban a rendészeti célú felhasználását már a Hágai Program[37] is szorgalmazta. A PNR-adatok gyűjtésének célja az utasbiztonság növelése, a terrorizmus és a súlyos bűncselekmények, valamint a szervezett bűnözés megelőzése, továbbá az ellenük folytatott küzdelem hatékonyságának növelése. A PNR-adatokat érintő jogi eszköz megalkotása tulajdonképpen 2007 óta húzódott, ugyanis kezdetben egy kerethatározat-javaslattal indult a folyamat, majd a Bizottság új irányelvjavaslatával folytatódtak a szabályozásra tett erőfeszítések, azonban az irányelvjavaslatot az Európai Parlament LIBE szakbizottsága[38] nem támogatta, ezért a tárgyalás újrakezdésére volt szükség. Végül 2016. április 27-én elfogadták az EU PNR Irányelvét,[39] amely 2017. május 25-én lépett hatályba.

Az irányelv célja, hogy a nemzetközi légi járatok PNR-adatait a légitársaságok az Európai Unió és tagállamai részére továbbítsák, illetve szabályozza a tagállamok illetékes hatóságai általi adatfeldolgozást. A PNR-adatok magukban foglalják a légitársaságok által rögzített foglalási és indulás-ellenőrzési rendszereikben tárolt

[37] Az Európai Unió Tanácsa 2005.

[38] Az Állampolgári Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottság (European Parliament Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs), röviden LIBE Bizottság az Európai Parlament egyik állandó bizottsága, amely a polgári szabadságjogokért – beleértve az Európai Unió Alapjogi Chartájában felsorolt kisebbségi jogokat –, az igazságügyért és belügyekért felelős.

[39] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/681 irányelve (2016. április 27.) az utasnyilvántartási adatállománynak (PNR) a terrorista bűncselekmények és súlyos bűncselekmények megelőzése, felderítése, nyomozása és a vádeljárás lefolytatása érdekében történő felhasználásáról.

adatokat is, úgymint az utazások dátumai, útvonala, jegyre vonatkozó információk, elérhetőségek, használt fizetőeszköz, poggyászadatok. A PNR Irányelv meghatározza, hogy minden tagállamnak létre kell hoznia egy utasadat-információs egységet (*Passenger Information Unit* – PIU), amely az adatok gyűjtéséért, tárolásáért és felhasználásáért, valamint az illetékes hatóságok részére történő továbbításáért felel. Végrehajtja továbbá az adatok és az adatkezelés eredményeinek megosztását a tagállamokkal és az Europollal. Magyarországon ezt a tevékenységet a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ (TIBEK) jogutódja, a Nemzeti Információs Központ (NIK) látja el. A begyűjtött adatokat csak terrorista és súlyos bűncselekmények megelőzése, felderítése és nyomozása érdekében lehet felhasználni, valamint a védeljárás lefolytatása céljából.

A gyakorlatban ez úgy történik, hogy a tagállamok közvetlenül nem férnek hozzá a légitársaságok adatbázisaihoz, hanem a PNR-adatokat a légitársaság küldi meg az ország PIU-jának, amely kezeli, szükség esetén továbbítja azokat egy másik tagállam PIU-ja részére. A PIU az adatokat öt évig köteles adatbázisban tárolni, a továbbított adatokat pedig hat hónapig, azt követően személyazonosításra alkalmatlanná kell tenni őket.

Az irányelv meghatározza az adatok kezelését, tagállamok közti cseréjét, az Europol részére történő továbbítását, illetve a harmadik országokkal való megosztásának rendjét is, tehát egy átfogó szabályozása az ilyen típusú adatok terrorellenes felhasználásának, ami rengeteg információval segíti a hatóságok és szervezetek munkáját az EU-ban.

Az információcsere és az információkhoz való hozzáférés elősegítése, valamint a terrorizmusfinanszírozás megakadályozása, felderítése

Ahogy azt a legtöbb, már bemutatott stratégia és irányelv is megfogalmazta, a terrorizmus elleni küzdelem meghatározó eleme az információk megosztása és hozzáférhetősége, ami a hatékony felderítés és nyomozás alapja. Ennek elősegítésére az EU több jogi normát alkotott, és megállapodásokat is kötött, azonban ezek többnyire az általam vizsgált időszakot megelőzően születtek, ennek ellenére pár mondatban érdemes bemutatni őket, a teljesség igényére tekintettel.

Elsőként a Tanács 2005/671/IB számú határozatát[40] kell megemlítenem, amelyet 2005. szeptember 20-án hozott a terrorista bűncselekményekre vonatkozó információcseréről és együttműködésről, amely jogszabály a nyomozásokra,

[40] A Tanács 2005/671/IB határozata (2005. szeptember 20.) a terrorista bűncselekményekre vonatkozó információcseréről és együttműködésről.

büntetőeljárásokra és büntetőítéletekre vonatkozó adatok megosztására nézve tartalmaz rendelkezéseket. Azt határozza meg, hogy minden tagország egy bűnüldöző szervétől kijelölt szakszolgálatot és legalább egy kijelölt hatóságot kell hogy megbízzon azzal a feladattal, hogy a terrorizmussal összefüggő adatokat továbbítsa az Europol és az Eurojust részére.

Ehhez a határozathoz szorosan kapcsolódik a Tanács 2007-ben kiadott ajánlása a terrorista emberrablásokra vonatkozó információ megosztásáról,[41] amely az ilyen jellegű információ- és tapasztalatcserére vonatkozik. Az ajánlás meghatározza azt az eljárást, amelyet az információk megosztása során alkalmazni kell, például a használandó adatlapot, mivel az információáramláshoz egységes formátumot javasol a Tanács. Az ajánlás a 2005/671/IB határozat rendelkezéseire figyelemmel teszi meg a javaslatokat, tehát az abban foglaltak az iránymutatók.

Bel- és igazságügyi területet érintő, egyéb uniós informatikai rendszerek (SIS II, VIS, EES, ETIAS, ECRIS-TCN, EURODAC II)

Elengedhetetlen megemlíteni továbbá az 1995 óta működő Schengeni Információs Rendszert (Schengen Information System – SIS), amely a schengeni tagországok által legszélesebb körben használt információmegosztó rendszer, amely a biztonság, azon belül a határellenőrzés területén nyújt hatékony segítséget a tagországok hatóságainak az együttműködésben a személyek, tárgyak azonosításának vonatkozásában. A SIS-rendszerben egyetlen közös adatbázisban rögzíthetők a személyekre és tárgyakra vonatkozó figyelmeztető jelzések, amelyek jogszerű ellenőrzések keretében az Európai Unión és a schengeni térségen belül kérdezhetők le.

2013-ban vezették be a SIS-rendszer második generációját (SIS II), amelyben a személyek és tárgyak mellett már ujjlenyomatok és fényképek rögzítésére is van lehetőség.

A SIS II bevezetéséről két jogszabály rendelkezett, az 1987/2006/EK rendelet[42] és a 2007/533/IB határozat.[43] A rendelet a harmadik országbeli, nem uniós állampolgárok EU-ba történő belépésével és a figyelmeztető jelzések feldolgozásával

41 A Tanács 2007/562/EK ajánlása (2007. június 12.) a terrorista emberrablásokra vonatkozó információ megosztásáról.

42 Az Európai Parlament és a Tanács 1987/2006/EK rendelete (2006. december 20.) a Schengeni Információs Rendszer második generációjának (SIS II) létrehozásáról, működtetéséről és használatáról.

43 A Tanács 2007/533/IB határozata (2007. június 12.) a Schengeni Információs Rendszer második generációjának (SIS II) létrehozásáról, működtetéséről és használatáról.

foglalkozik, ami a terrorelhárítási feladatok során elengedhetetlen segítséget nyújt a hatóságoknak. A határozat a személyekkel és tárgyakkal kapcsolatos figyelmeztető jelzésekkel foglalkozik a rendőrségi és igazságügyi bűnüldözési együttműködéshez kapcsolódóan. Bár két norma foglalkozik vele, a SIS II egységes rendszerként működik, a két norma számos része azonos.

A SIS II eljárási szabályai szerint a figyelmeztetés kiadásához az adott ügynek kellően megalapozottnak és a rendszerbe történő rögzítéshez kellően relevánsnak kell lennie, továbbá a felvitt adatoknak, valamint fényképeknek és ujjlenyomatoknak meg kell felelniük az adatminőségre vonatkozó minimum-előírásoknak. A kiadott figyelmeztető jelzések személyek és tárgyak esetében is a cél eléréséhez szükséges időtartamra adhatók ki, illetve meghatározott idő elteltével törlődnek a rendszerből. A rendszer alkalmazása során az adat- és információvédelmi előírások is prioritást élveznek, az adatok és információk nem adhatók ki harmadik országok és nemzetközi szervezetek számára.

A fent említett eljárási szabályokon túl a jogszabályok rendezik a rendszer felépítését, a jelzések kategóriáit, a hozzáférés jogalanyait érintő kérdéseket és az egyéb technikai részletszabályokat is.

2023-ban további fejlesztésekre került sor, aminek köszönhetően a SIS új figyelmeztető jelzésekkel, korszerűsített adatokkal és továbbfejlesztett funkciókkal bővült.

A Vízuminformációs Rendszer (*Visa Information System* – VIS) szintén fontos szerepet játszik a terrorizmus elleni fellépés eszköztárában, ami a vízumokkal kapcsolatos tagállamok közti együttműködést és információcserét szolgálja. A VIS-rendszert eredetileg a Tanács hozta létre 2004-ben, a 2004/512/EK határozattal,[44] azzal a céllal, hogy javítsa a közös vízumpolitika végrehajtását, a konzuli együttműködést és a központi vízumhatóságok közti konzultációt.

Az Európai Parlament és a Tanács a 767/2008/EK rendeletben[45] kialakította a rövid távú tartózkodásra jogosító vízumok iránti kérelmekkel kapcsolatos adatoknak az EU tagállamai közötti cseréjére vonatkozó eljárásokat és feltételeket.

Ezt követően, 2008-ban a Tanács rendelkezett az európai vízuminformációs rendszerhez (VIS) való hozzáférésről[46] is, ami szintén a terrorista bűncselekmények megelőzését, felderítését és kivizsgálását segíti elő. A VIS arra szolgál, hogy

[44] A Tanács 2004/512/EK határozata (2004. június 8.) a vízuminformációs rendszer létrehozásáról (VIS).

[45] Az Európai Parlament és a Tanács 767/2008/EK rendelete (2008. július 9.) a vízuminformációs rendszerről (VIS) és a rövid távú tartózkodásra jogosító vízumokra vonatkozó adatok tagállamok közötti cseréjéről (VIS-rendelet).

[46] A Tanács 2008/633/IB határozata (2008. június 23.) a vízuminformációs rendszerhez (VIS) a tagállamok kijelölt hatóságai, valamint az Europol számára a terrorcselekmények és egyéb

a vízumokkal történő visszaéléseket visszaszorítsa, mivel a rendszer használatával ellenőrizhető, hogy a vízumot bemutató személy valóban rendelkezik jogosultsággal, jogszerűen van a vízum birtokában. A határozat a VIS adatainak megismerését eseti alapon, kérelem benyújtásával, indokolt esetben teszi lehetővé, illetve meghatározza a keresés típusait. Amennyiben a keresés sikeres, úgy további adatokhoz, például fényképekhez is hozzáférést enged a rendszer, ami szintén segítség lehet a felderítő tevékenységben.

A nemzetközi bűnügyi információcsere hatékonysága szempontjából – a SIS és a VIS mellett – kiemelten fontos szerepet játszanak egyéb adatbázisok, amelyek a harmadik országbeli állampolgárokra vonatkozó adatokat teszik elérhetővé a társszervek számára.

Az Európai Határregisztrációs Rendszer (*Entry/Exit System* – EES), az Európai Utasinformációs és Engedélyezési Rendszer (*European Travel Information and Authorisation System* – ETIAS), az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer (*European Criminal Records Information System* – Third Country Nationals – ECRIS-TCN), valamint a menedékjogot kérelmező személyek ujjlenyomatainak összehasonlítását szolgáló európai rendszer (*European Dactyloscopy II –System* – Eurodac II) rövidítései mögött az egész Európára kiterjedő adatbázisok kidolgozott és összetett jogi kerete húzódik meg, amelyben a harmadik országbeli állampolgárokról gyűjtött személyes adatok millióit tárolják és dolgozzák fel különféle célokra.

Az EES egy automatizált informatikai rendszer, amely rögzíti a nem uniós országokból érkező személyek be- és kilépéseit a külső határoknál. Azokra alkalmazandó, akiknek rövid távú tartózkodásra jogosító vízumra van szükségük, valamint a vízummentességet élvező, nem uniós országok polgáraira. A határregisztrációs rendszer felváltja az útlevelek manuális bélyegzésével járó jelenlegi, időigényes rendszert, amely nem biztosít megbízható adatokat a határátlépésekről, és nem deríti fel a túltartózkodó személyeket sem. Az ETIAS rendszer ellenőrzi a biztonsági hitelesítőadatokat, és díjat számít fel az EU-tagországokba üzleti, turisztikai, egészségügyi vagy tranzitcélból látogató utazóknak. Azok az utazók, akik jelenleg vízummentesen látogatnak Európába, ingyenesen és digitális biztonsági átvilágítás nélkül léphetnek be az EU és a schengeni tagországok területére. Az ETIAS egy utazási engedély azon utazók számára, akik nem igényelnek vízumot európai látogatásukhoz. Az ETIAS értelmében ezek a látogatók további biztonsági ellenőrzésen esnek át, mielőtt beléphetnek

súlyos bűncselekmények megelőzése, felderítése és kivizsgálása érdekében, betekintés céljából történő hozzáférésről.

az EU-ba. Az ETIAS kötelező olyan országok állampolgárai számára, mint az Egyesült Államok, Ausztrália, Új-Zéland és Kanada.

A 2012 áprilisa óta működő Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer (European Criminal Records Information System – ECRIS) a bűnügyi nyilvántartási információk tagállamok közötti decentralizált elektronikus cseréjét biztosítja. Lehetővé teszi a tagállamok bűnügyi nyilvántartó hatóságai számára, hogy az uniós állampolgárok korábbi elítéléseiről teljes körű információkat kapjanak az adott személy állampolgársága szerinti tagállamtól. Az ECRIS-TCN egy olyan központosított rendszer, amely lehetővé teszi a tagállamok hatóságai számára, hogy azonosítsák, mely más tagállamok rendelkeznek az ellenőrzött harmadik országbeli állampolgárok vagy hontalan személyek bűnügyi nyilvántartásával, hogy aztán a meglévő ECRIS-rendszer segítségével az azonosított tagállamokhoz intézhessék a büntetőítéletekre vonatkozó információk iránti kérelmeket.

Az Eurodac-adatbázis tartalmazza minden olyan menedékkérő ujjlenyomatát, akit az EU valamelyik tagállamában vagy egy társult országban nyilvántartásba vettek. Az adatbázis a dublini rendelet végrehajtását szolgálja. Elősegíti annak ellenőrzését, hogy egy adott kérelmező korábban kért-e már menedéket egy másik tagállamban, továbbá hogy a kérelmezőt előállították-e korábban Európa területére való illegális belépés miatt, valamint annak meghatározását, hogy melyik tagállam felelős a menedékkérelem elbírálásáért.

Az Európai Unión belül szakmai igény jelentkezett az adatbázisok „összekapcsolására", tehát adatcseréjére és együttműködésének elősegítésére (interoperabilitás), aminek teljes körű megvalósításán folyamatosan dolgoznak a szakemberek. A jövőben az interoperabilitás jelenthet lényeges előrelépést a potenciálisan terrorcselekmény céljával érkező harmadik országbeli személyek kiszűrésében.

Terrorizmusfinanszírozás

A fenti jogszabályokon túl az Európai Unió megállapodást kötött az Egyesült Államokkal[47] a terrorizmus finanszírozása szempontjából releváns pénzügyi üzenetadatok átadásáról, ami szintén a felderítés hatékonyságát növeli. A megállapodást a 2010/412 tanácsi határozat hagyta jóvá 2010. július 13-án. A megállapodás a pénzügyi átutalásokra vonatkozó pénzügyi fizetési üzenetek átadását teszi lehetővé

[47] Megállapodás az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok között az Európai Unióból származó pénzügyi üzenetadatoknak a terrorizmus finanszírozásának felderítését célzó program céljából történő feldolgozásáról és az Amerikai Egyesült Államok részére való átadásáról. Brüsszel, 2010. június 28.

kijelölt szolgáltatóktól az EU-ból az USA Pénzügyminisztériuma irányába, illetve lehetőséget nyújt onnan fontos információk visszajuttatására a Terrorist Finance Tracking Programme (TFTP)[48] keretein belül az uniós országok bűnüldöző, kiberbiztonsági, terrorelhárítási hatóságainak, vagy az Europolnak és az Eurojustnak. Leegyszerűsítve egy oda-vissza irányú információcsere a TFTP-n keresztül, amely a terrorizmusfinanszírozás felderítését segíti.

A pénzátadások követhetőségével kapcsolatban az Európai Parlament és a Tanács 2015-ben rendeletet[49] alkotott, amelyben meghatározza a pénzforgalomban részt vevő fizető és kedvezményezett felek, valamint a pénzügyi szolgáltatók részére, hogy segítsék a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás megelőzését, felderítését oly módon, hogy bizonyos adatokat rendelkezésre bocsátanak. A rendelet része egyébként egy uniós jogszabályi csomagnak, amelynek célja a pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás megelőzése, valamint a pénzügyi rendszerek ilyen célú felhasználásának megakadályozása. Ennek a csomagnak a keretében a Parlament és a Tanács 2015. május 20-án irányelvet[50] is megfogalmazott, amely a hitelintézetek, pénzügyi intézmények és nem pénzügyi vállalkozások részére tartalmaz szabályokat. Ezek a szabályok szigorítják az ügyfél-azonosítást, a gazdasági társaságok tulajdonosainak nyilvántartását, továbbá kötelezi őket a pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás gyanújának bejelentésére, az alkalmazottak, ügyintézők ilyen irányú továbbképzésére és a fokozott ügyfél-átvilágításra.

Ezt az irányelvet a 2016-os terrortámadások hatására módosították, és 2018-ban kiadták az úgynevezett ötödik pénzmosási irányelvet,[51] amely tovább bővítette a hatályát könyvvizsgálókra, ingatlanügynökökre, műkereskedőkre is. Többek között olyan szabályt is megfogalmaz, amely megtiltja a bankok részére, hogy név nélküli trezorszolgáltatást biztosítsanak, továbbá az előre fizetett kártyákkal és virtuális fizetőeszközökkel kapcsolatban 250 euróról 150 euróra csökkenti az azonosítási küszöbértéket.

A terrorizmusfinanszírozás megakadályozásában fontos szerepet játszik továbbá a terroristák uniós jegyzéke, amire érdemes pár mondatban kitérni. A terroristák uniós jegyzékét a 2001. szeptember 11-i amerikai terrortámadásokat követően hozta létre az Európai Unió, azzal a céllal, hogy a rajta szereplő magánszemélyek,

48 Terrorizmus finanszírozásának felderítését célzó program.

49 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/847 rendelete (2015. május 20.) a pénzátutalásokat kísérő adatokról.

50 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/849 irányelve (2015. május 20.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről.

51 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/843 irányelve (2018. május 30.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről.

csoportok, szervezetek vonatkozásában korlátozó intézkedéseket tudjon foganatosítani. Az alkalmazott szankciók kétfélék lehetnek, egyik a pénzeszközök és vagyoni értékek befagyasztásával kapcsolatos intézkedések, másik a rendőrségi és igazságügyi együttműködéssel kapcsolatos intézkedések, de az uniós jegyzékben szereplő egyes személyek, csoportok, szervezetek esetében mindkét szankciótípust alkalmazzák. 2016 szeptembere óta az Európai Unió az Iszlám Államal és az al-Káidával, valamint a velük kapcsolatba hozható személyekkel szemben autonóm módon alkalmazhat szankciókat, míg azt megelőzően csak az ENSZ vagy valamelyik önállóan eljáró uniós tagállam által jegyzékbe vett személyekkel vagy szervezetekkel szemben tehette meg.

AZ EURÓPAI UNIÓ TERRORIZMUS ELLENI SZERVEZETRENDSZERE

Az Európai Unió terrorizmus elleni fellépésében több szervezet, munkacsoport, illetve ügynökség is szerepet játszik, amelyek egy részéről ugyan már esett szó, de végezetül, ám nem utolsósorban ezeket kívánom rendszerezni, és a jogi normák ismertetése után a terrorellenes szervezetrendszert bemutatni. A szervezetrendszer egy része, beleértve a különböző munkacsoportokat, az Európai Tanács égisze alatt működik, ezektől az uniós ügynökségek térnek el, amelyeket a tanácsi intézmények után tárgyalok.

Az Európai Unió terrorizmus elleni koordinátora

Az Európai Tanács Titkárságán belül létrehozott pozícióról, az Európai Unió terrorizmus elleni koordinátoráról (*EU Counter-Terrorism Coordinator* – EUCTC) már ejtettem szót a terrorizmus elleni stratégia kapcsán, de lényegének kifejtése eddig elmaradt. Az Európai Unió terrorizmus elleni koordinátora jelenleg a finn Ilkka Salmi, akit 2021 júliusában neveztek ki a tisztségre, hivatalát 2021. október 1-jétől tölti be. A koordinátor tényleges hatáskörökkel nem rendelkezik, viszonylagos függetlenségéből adódóan a terrorizmussal kapcsolatos szakpolitikák teljes spektrumát figyelemmel tudja kísérni, ezáltal olyan ajánlásokat és javaslatokat tehet, amelyeket csak ilyen átfogó szemlélettel lehetséges. Politikai befolyás alatt nem áll, és az intézményi szereplők egyikéhez sem kötődik igazán. A pozíció létrehozásáról a 2004-es madridi terrortámadást követően a Tanács döntött, és első koordinátornak Gijs de Vries holland európai parlamenti képviselőt nevezte ki. Fő

feladatai között szerepel a terrorizmus elleni stratégia végrehajtásának ellenőrzése, illetve annak felügyelete, hogy a tagállamok végrehajtják-e a vonatkozó uniós jogi normák és nemzetközi egyezmények rájuk nézve kötelező ratifikációját. Ezenkívül a koordinátor az akciótervekkel összhangban végrehajtási jelentéseket fogalmaz meg, továbbá ajánlásokat tesz és javaslatokat terjeszt elő azokra a területekre vonatkozóan, amelyeket a Tanácsnak kiemelten szükséges kezelnie. Feladata továbbá az EU és a harmadik országok közti kommunikáció elősegítése, valamint a tagországok nemzetbiztonsági szolgálataival való együttműködés és kapcsolattartás.

Az Európai Tanács munkacsoportjai

A következő nagy csoport az Európai Tanács alá tartozó munkacsoportok. A Tanács a tagállamokat tömöríti, ezáltal a politikai fellépés központja, amelynek munkáját a tagállami kormányok Állandó Képviselőinek Bizottsága (Comité des représentants permanents – Coreper), továbbá több mint 150 szakosított munkacsoport és bizottság segíti. Ezek az előkészítő szervek egyrészt szerződések, kormányközi határozatok vagy tanácsi jogi aktusok révén létrehozott bizottságok, mint a Belbiztonsági Bizottság (Comité de la Securité Interne: COSI), másrészt pedig a Coreper által életre hívott munkacsoportok és bizottságok, mint a TWG (Terrorism Working Group: Terrorizmus Munkacsoport), a COTER (Working Party on Terrorism – International Aspects: Terrorizmus-munkacsoport – nemzetközi vonatkozások), a COMET (Council Working Party on restrictive measures to combat terrorism – Terrorizmus leküzdése érdekében hozott korlátozó intézkedésekkel foglalkozó tanácsi munkacsoport), és a RELEX (External Relations Directorate-General – Külkapcsolati tanácsosok munkacsoportja)[52], amelyekre a későbbiekben kitérek.

Belső Biztonságra Vonatkozó Operatív Együttműködéssel Foglalkozó Állandó Bizottság (COSI)

A COSI a Belső Biztonságra Vonatkozó Operatív Együttműködéssel Foglalkozó Állandó Bizottság, röviden belbiztonsági bizottság,[53] amely az egyetlen olyan bel- és igazságügyi fórum, amelyet az EU elsődleges joga, tehát uniós szerződés hozott létre, ezáltal a bizottság egy hosszabb távon működő szervezeti egység, amelynek

[52] Külkapcsolati tanácsosok munkacsoportja.
[53] COSI: Comité de la Securité Interne.

hatásköre nem korlátozódik a terrorizmusra, hiszen a belső biztonság horizontján rengeteg területet fed le a működése. A terrorizmussal kapcsolatos tárgyalások száma az európai terrortámadások nyomán, de már valamivel hamarabb is növekvő tendenciát kezdett mutatni, 2014-től sokkal markánsabban jelen van a COSI tárgyalásai során. A COSI alapvetően stratégiai kérdésekkel foglalkozik, de ez sokáig vita tárgyát képezte, ugyanis egyes vélemények szerint nagyobb mértékben kellene operatív kérdésekkel is foglalkoznia. Erre azért sem került nagyobb hangsúly, mert a következőkben tárgyalandó TWG-munkacsoport látja el ezt a feladatot, a COSI stratégiai és szakpolitika-formáló aspektusból kezeli a terrorizmus kérdését. A COSI főbb feladatai a stratégiákkal kapcsolatos, valamint a lehetséges új eszközökről, intézkedésekről szóló viták lefolytatása, továbbá koordinációs szerepet tölt be a belbiztonsági operatív együttműködéssel kapcsolatban. Értékel és segítséget nyújt az operatív együttműködés általános irányát, eredményességét illetően, valamint kapcsolatot teremt az Unión belüli és kívüli terrorizmus elleni fellépés között.

Terrorizmus Munkacsopor (TWG)

A Bel- és Igazságügyi Tanács alárendeltségébe tartozik a fentebb említett Terrorizmus Munkacsoport (TWG),[54] amely az EU terrorizmus elleni küzdelmének belső operatív aspektusaival foglalkozik. Fő feladatai az információcsere és a terrorfenyegetések értékelése, a radikalizálódás és a potenciális terroristák toborzása elleni fellépés. A munkacsoport szoros együttműködést folytat a terrorizmus elleni küzdelem uniós koordinátorával, az Europollal[55] és a nemzetközi vonatkozású operatív tevékenységgel foglalkozó terrorizmus-munkacsoporttal, a COTER-rel.[56]

Terrorizmus-munkacsoport – nemzetközi vonatkozások (COTER)

A COTER munkacsoport hivatalos elnevezése Terrorizmus-munkacsoport (nemzetközi vonatkozások), és a TWG munkáját egészíti ki a terrorizmus külső aspektusaival, ennek megfelelően együttes üléseket is tartanak, ahol mindkét szempont képviselteti magát. A COTER a Külügyi Tanács alárendeltségébe tartozó tanácsi döntés-előkészítő testület. Fő feladatai a terrorizmus elleni küzdelem

[54] TWG: Terrorism Working Group, de szokás TWP-ként is nevezni, mint Terrorism Working Party.

[55] European Police Office: Európai Rendőrségi Hivatal.

[56] COTER: Working Party on Terrorism (International Aspects).

nemzetközi vonatkozásainak koordinálása tagállami szinten, illetve a nemzetközi terrorfenyegetettség, a harmadik országokkal kapcsolatos fenyegetések elemzése és interpretálása a tagállamok részére. Ezzel összhangban feladata továbbá az unión kívüli országokkal való együttműködés javítása, egyeztetések előkészítése. Tevékenysége során jelentéseket, javaslatokat fogalmaz meg, amelyeket a Külügyi Tanács Politikai és Biztonsági Bizottsága, valamint a Coreper részére terjeszt elő rendszeresen.

COMET és a RELEX

A másik két említendő döntés-előkészítő testület a COMET és a RELEX, amelyek szintén a Külügyi Tanács alárendeltségébe tartoznak, azonban a korábban tárgyalt COSI-val, TWG-vel és a COTER-rel ellentétben ezek konkrét jogszabály-előkészítéssel foglalkoznak az uniós korlátozó intézkedések vonatkozásában. A COMET[57] a terrorizmus leküzdése érdekében hozott korlátozó intézkedésekkel foglalkozó tanácsi munkacsoport, amelyet – az elődjével együtt[58] – azért hoztak létre, hogy a terrorizmus elleni uniós intézkedéseket elrendelő jogszabályok előkészítése megfelelő keretek között, szabályozottan történjen. Továbbá feladata lett a terrorizmussal összefüggésbe hozható személyek, csoportok és egyéb entitások listára vétele vagy onnan való törlésére irányuló, tagállamoktól vagy az elnökségen keresztül harmadik országoktól származó javaslatokban foglalt információk vizsgálata és elemzése, valamint annak megállapítása, hogy ezek az információk megfelelnek-e a 2001/931/KKBP közös álláspontban[59] foglalt követelményeknek.

A COMET mellett meg kell említeni a „Külkapcsolati tanácsosok munkacsoportja (RELEX)-szankciók" munkacsoportot is, amely a közös kül- és biztonságpolitikát illető jogi, pénzügyi és szervezeti kérdésekkel foglalkozik. Ezenkívül kapcsolatot tart az EU-n kívüli szankciós rezsimeket alkalmazó államokkal, nemzetközi szervezetekkel, kiemelten az ENSZ-szel. A COMET által kidolgozott ajánlásokat a RELEX/Szankciók is véleményezi, egyetértés esetén kerülnek ezek a Tanács elé elfogadásra.

[57] COMET: Council Working Party on restrictive measures to combat terrorism.

[58] A COMET elődje az úgynevezett CP 931, amely „A terrorizmus elleni küzdelemre vonatkozó különös intézkedések alkalmazásával foglalkozó munkacsoport" volt, amelyet 2007-ben hoztak létre.

[59] A Tanács 2001/931/KKBP közös álláspontja (2001. december 27.) a terrorizmus leküzdésére vonatkozó különös intézkedések alkalmazásáról.

Európai uniós ügynökségek

Az Európai Unió terrorizmus elleni harcában rendkívül fontos szerepet játszanak a bizottságok és munkacsoportok mellett az uniós ügynökségek is, mint az Europol, az Eurojust és a IntCen, amelyeket érintőlegesen már tárgyaltam, illetve egy részét többször említettem is.

Europol

Ebből a szempontból talán a legfontosabb az Europol szerepe, amely az Európai Unió bűnüldöző ügynöksége, amelynek tevékenysége értelemszerűen nem korlátozódik a terrorizmusra, de a terrorizmus elleni fellépésben egyre nagyobb szerepet kap. Történetét tekintve a létrehozását célzó első elképzelés 1991-ben fogalmazódott meg a Tanácsban, majd a Maastrichti szerződés 1992. február 7-én adott konkrét lehetőséget a megalakulására. Az elképzelés szerint az Európai Unió létrehozna egy, az amerikai FBI (Federal Bureau of Investigation – Szövetségi Nyomozóiroda) mintájára működő európai rendőri ügynökséget, ami részben meg is valósult, azonban a már tárgyalt okok miatt, amelyek szerint a bűnüldöző tevékenység jogi lehetőségei tagállami hatáskörben vannak, az Europol továbbra is koordináló és támogató szerepet tölt be az unió rendészetében. Feladatainak legfontosabb eleme a keletkezett információk és hírszerzési adatok cseréje a tagállami bűnüldöző szervek között. Gyakorlatilag az információ összesítésével, elemzésével, értékelésével, megosztásával segíti a tagállami hatáskörben lévő feladatok végrehajtásának hatékonyságát. A terrorizmus elleni harcban azonban rendkívül fontos szerepe van az Europol berkein belül működő Európai Terrorelhárítási Központnak (ECTC), amely az információmegosztás, elemzés-értékelés és operatív támogatás koordinálásának központja. Magában foglalja az EU IRU, a TFTP, valamint a terrorizmussal foglalkozó elemzési adatállomány és az európai bombaadatbázis adatainak feldolgozását is. A terrorellenes fellépés szempontjából fontos továbbá a dolgozat első részében is felhasznált TE-SAT jelentések elkészítése is, amelyek évente vizsgálják Európa terrorfenyegetettségét objektív, leíró jelleggel, ami alapul szolgálhat a döntéshozók számára az intézkedések irányvonalainak meghatározásakor.

Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynöksége (Eurojust)[60]

Az Eurojust szintén meghatározó szereplője a bűnüldözési együttműködésnek, és ugyanúgy nem kizárólag terrorizmus elleni tevékenységet végez, hanem a szervezett bűnözés súlyos megvalósulási formái elleni fellépésre rendelkezik hatáskörrel, amibe természetesen a terrorista bűncselekmények is beletartoznak, és csakúgy, mint az Europol esetében, az Eurojust munkájában is egyre növekvő súllyal vannak jelen. Arra vonatkozóan, hogy önálló, érdemi intézkedéseket foganatosítson, nincs hatásköre, tehát hatékonyságát a tagállamok együttműködési készsége nagyban befolyásolja. Tevékenysége megkönnyíti a nemzeti nyomozó hatóságok és ügyészségek közötti együttműködést, valamint jogi problémák esetén koordinációs támogatást nyújt, segít a különböző országok hatáskörrel rendelkező hatóságainak az azonosításában és a kapcsolatfelvételben. Fontos gyakorlati feladata megbeszélések és találkozók megszervezése és lebonyolítása a tagállamok között és az EU-s tagállamok, valamint harmadik országok hatóságai között annak érdekében, hogy a határokon átnyúló bűnügyekben hatékony igazságszolgáltatási és bűnügyi együttműködésre kerüljön sor. De ezenkívül terrorizmussal foglalkozó közös nyomozócsoportok munkáját is támogatja. Az Eurojust munkájához nagyban hozzájárul a biztonsági stratégiák bemutatása során említett, a terrorcselekményekkel kapcsolatos információmegosztásról és együttműködésről szóló 2005/671/IB határozat, amely alapján a tagállamoknak információt kell szolgáltatniuk a terrorista bűncselekmények miatt indított eljárásokkal kapcsolatban, amelyek alapján az Eurojust elemzéseket készít. Ilyen például a négyhavonta elkészített *Terrorism Convictions Monitor* (TCM), amely a terrorista bűncselekményekben hozott ítéletekről készít kimutatást.[61]

Az Európai Unió Hírszerző Központja (IntCen)[62]

A következő szervezet, amelyről eddig nemigen esett szó, de a terrorizmus elleni fellépés kapcsán szintén szerepe van, az IntCen, amely nem önálló uniós ügynökség, hanem az Európai Külügyi Szolgálat részét képezi, és a tagállamok hírszerző szolgálatai közötti együttműködést hivatott szolgálni. Ennek keretében elemzéseket, korai előrejelzéseket és helyzetértékeléseket készít a főbb döntéshozó szervek

[60] European Union Agency for Criminal Justice Cooperation.

[61] Bővebb információk megtalálhatók az Eurojust honlapján. Online: www.eurojust.europa.eu/crime-types-and-cases/crime-types/terrorism.

[62] European Union Intelligence and Situation Centre.

részére. Az IntCen munkatársai ezeket a terrorizmussal kapcsolatos elemzéseket rendszeresen bemutatják a TWG és a COTER ülésein.

A tagállamok hírszerző szolgálatainak együttműködése kapcsán érdemes megemlíteni a Berni Klub[63] részeként felállított Terrorelhárító Csoportot (*Counter Terrorism Group* – CTG), amely a terrorizmussal összefüggésben fórumot biztosít a tagállamok hírszerző szolgálatainak az együttműködésre.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Összességében megállapítható, hogy az Európai Unió szervezetrendszerében, a terrorizmus elleni küzdelem területén a koordináció és az együttműködés rendkívül hangsúlyos szerepet kap, és ezt a feladatot az ismertetett bizottságok, munkacsoportok és ügynökségek hatékonyan végre is hajtják, illetve az Európai Unió terrorizmus elleni koordinátorának működésével kiegészülve a szakpolitikai kérdésekben megfelelő mértékben működik a párbeszéd és a döntéshozó szervek tájékoztatása is, ami elengedhetetlen a megfelelő intézkedések és jogszabályok megalkotásában.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Az Európai Unió Tanácsa (2010): *Az Európai Unió belső biztonsági stratégiája: Az európai biztonsági modell felé.* Online: www.consilium.europa.eu/media/30741/qc3010313huc.pdf

Az Európai Unió Tanácsa (2005): *Az Európai Unió terrorizmusellenes stratégiája.* Brüsszel, 2005. november 30. Online: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2014469%202005%20REV%204/HU/pdf

Az Európai Unió Tanácsa (2006): *Az EU stratégiája a kézi lőfegyverek és könnyű fegyverek, valamint azok lőszereinek tiltott felhalmozása és kereskedelme elleni küzdelemre.* Brüsszel, 2006. január 13. Online: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%205319%202006%20INIT/HU/pdf

Staubner Péter (2017): *A terrorizmus elleni küzdelem nemzetközi intézményi és jogi kerete.* PhD-disszertáció. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.

63 A Berni Klub (Club de Berne, CdB) az Európai Unió 27 tagállama, Norvégia és Svájc hírszerző szolgálatai közötti hírszerzési információcsere-fórum, amelyet Bern városáról neveztek el. Ez egy olyan intézmény, amely az információk, tapasztalatok és vélemények önkéntes cseréjén, valamint a problémák megvitatásán alapul. 1971 óta létezik a klub, amely nem rendelkezik titkársággal, és nem hoz döntéseket.

Egyéb források

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Nyitott és biztonságos Európa: váltsuk valóra! COM (2014) 154 végleges. 2014. március 11.

A Bizottság közleménye a CBRNE-kockázatok felderítésének és mérséklésének új uniós megközelítéséről. COM(2014) 247 végleges. 2014. május 5.

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az európai biztonsági stratégia. COM (2015) 185 végleges. 2015. április 28.

A Tanács 91/477/EGK irányelve (1991. június 18.) a fegyverek megszerzésének és tartásának ellenőrzéséről

A Tanács 2002/475/IB kerethatározata (2002. június 13.) a terrorizmus elleni küzdelemről

A Tanács 2004/512/EK határozata (2004. június 8.) a Vízuminformációs Rendszer létrehozásáról (VIS)

A Tanács 2005/671/IB határozata (2005. szeptember 20.) a terrorista bűncselekményekre vonatkozó információcseréről és együttműködésről

A Tanács 2007/533/IB határozata (2007. június 12.) a Schengeni Információs Rendszer második generációjának (SIS II) létrehozásáról, működtetéséről és használatáról

A Tanács 2008/633/IB határozata (2008. június 23.) a vízuminformációs rendszerhez (VIS) a tagállamok kijelölt hatóságai, valamint az Europol számára a terrorcselekmények és egyéb súlyos bűncselekmények megelőzése, felderítése és kivizsgálása érdekében, betekintés céljából történő hozzáférésről

A Tanács 2008/919/IB kerethatározata (2008. november 28.) a terrorizmus elleni küzdelemről szóló 2002/475/IB kerethatározat módosításáról

A Tanács 2010/412/EU határozata (2010. július 13.) az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok között az Európai Unióból származó pénzügyi üzenetadatoknak a terrorizmus finanszírozásának felderítését célzó program céljából történő feldolgozásáról és az Amerikai Egyesült Államok részére való átadásáról szóló megállapodás megkötéséről

A Tanács (KKBP) 2015/1908 határozata (2015. október 22.) a tiltott kézi- és könnyűfegyverekre, más tiltott hagyományos fegyverekre és az azokhoz tartozó lőszerekre vonatkozó, az ilyen fegyverek és lőszerek tiltott kereskedelme kockázatának csökkentését célzó globális jelentési rendszer (iTrace II) támogatásáról

A Tanács (EU) 2018/889 határozata (2018. június 4.) az Európa Tanács terrorizmus megelőzéséről szóló Egyezményének az Európai Unió nevében történő megkötéséről

A Tanács (EU) 2018/890 határozata (2018. június 4.) az Európa Tanács terrorizmus megelőzéséről szóló Egyezménye kiegészítő jegyzőkönyvének az Európai Unió nevében történő megkötéséről

A Tanács 2007/562/EK ajánlása (2007. június 12.) a terrorista emberrablásokra vonatkozó információ megosztásáról

A Tanács 2001/931/KKBP közös álláspontja (2001. december 27.) a terrorizmus leküzdésére vonatkozó különös intézkedések alkalmazásáról

Az Európai Parlament és a Tanács 1987/2006/EK rendelete (2006. december 20.) a Schengeni Információs Rendszer második generációjának (SIS II) létrehozásáról, működtetéséről és használatáról

Az Európai Parlament és a Tanács 1907/2006/EK rendelete (2006. december 18.) a vegyi anyagok regisztrálásáról, értékeléséről, engedélyezéséről és korlátozásáról (REACH), az Európai Vegyianyag-ügynökség létrehozásáról, az 1999/45/EK irányelv módosításáról, valamint a 793/93/EGK tanácsi rendelet, az 1488/94/EK bizottsági rendelet, a 76/769/EGK tanácsi irányelv, a 91/155/EGK, a 93/67/EGK, a 93/105/EK és a 2000/21/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről

Az Európai Parlament és a Tanács 767/2008/EK rendelete (2008. július 9.) a vízuminformációs rendszerről (VIS) és a rövid távú tartózkodásra jogosító vízumokra vonatkozó adatok tagállamok közötti cseréjéről (VIS-rendelet)

Az Európai Parlament és a Tanács 98/2013/EU rendelete (2013. január 15.) a robbanóanyag-prekurzorok forgalmazásáról és felhasználásáról

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/847 rendelete (2015. május 20.) a pénzátutalásokat kísérő adatokról és a 1781/2006/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1148 rendelete (2019. június 20.) a robbanóanyag-prekurzorok forgalmazásáról és felhasználásáról, az 1907/2006/EK rendelet módosításáról, valamint a 98/2013/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/849 irányelve (2015. május 20.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/681 irányelve (2016. április 27.) az utasnyilvántartási adatállománynak (PNR) a terrorista bűncselekmények és súlyos bűncselekmények megelőzése, felderítése, nyomozása és a vádeljárás lefolytatása érdekében történő felhasználásáról

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/541 irányelve (2017. március 15.) a terrorizmus elleni küzdelemről, a 2002/475/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, valamint a 2005/671/IB tanácsi határozat módosításáról

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/853 irányelve (2017. május 17.) a fegyverek megszerzésének és tartásának ellenőrzéséről szóló 91/477/EGK tanácsi irányelv módosításáról

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/843 irányelve (2018. május 30.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről

Az Európa Tanács terrorizmus megelőzéséről szóló egyezmény kiegészítő jegyzőkönyve. HL L 159/17., 2015. október 22.

Az Európa Tanács terrorizmus megelőzéséről szóló egyezménye. HL L 159/3., 2005. május 16.

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. HL C 326., 2012. október 26.

Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. HL C 326., 2012. október 26.

Hágai Program: A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének erősítése az Európai Unióban. HL C 53., 2005. március 3.

Megállapodás az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok között az Európai Unióból származó pénzügyi üzenetadatoknak a terrorizmus finanszírozásának felderítését célzó program céljából történő feldolgozásáról és az Amerikai Egyesült Államok részére való átadásáról. HL L 195/5., 2010. június 28.

Jasenszky Nándor

A TERRORIZMUS FELDERÍTÉSÉNEK ÉS ELHÁRÍTÁSÁNAK VÁLTOZÁSAI

BEVEZETÉS

A terrorizmus közeltörténelmében aránylag jól elkülöníthető szakaszokat találunk. Az 1880–1920 közötti úgynevezett „anarchista hullámot" az 1920–1960 között jelentkező „antikolonialista hullám", majd az 1960–2000 között detektálható „új baloldali hullám" követte, amelyet azért színezett egyfajta „vallási hullám" megjelenése az 1970-es évek végén. A 2001. szeptember 11-i terrortámadások, a New York-i Világkereskedelmi Központ lerombolása, a Pentagon ellen intézett támadás új korszakot nyitott mind a terrorizmusban, mind pedig az ellene folytatott harcban. Az elkövetés összkörülményei nagyon körültekintő, tudatosan tervező és szervező, több országra kiterjedő, többéves felkészülést magában hordozó előkészítésre és végrehajtásra mutattak rá. A helyszínek kiválasztása, az alkalmazott elkövetési módszer – először történik, hogy terrortámadás során fegyverként használnak polgári utasszállító repülőgépet –, az erre való speciális felkészülés, a végrehajtók kiválasztása, kiképzése, majd bejuttatása az USA-ba (United States of America – Amerikai Egyesült Államok) és továbbképzése mind-mind azt mutatta, hogy egy magasabb felkészültségű, széles bázison nyugvó, szervezetét kiválóan használó terrorista organizmussal állunk szemben.

Ezeket a változásokat kellett lekövetni a felderítésben dolgozó szervezeteknek is. Már az elsődleges elemzések is azt mutatták, hogy egy-egy ország területén és hatályán messze túlmutató, komplex és globális intézkedésekre lesz szükség. Komplett ágazatok rendszereinek, szervezetének, működésének áttekintésére kellett sort keríteni, gondoljunk csak a légi közlekedés biztonsági szabályainak teljes körű átdolgozási igényére. Az elvégzendő munka két fő irányban szerveződött:

- Egy széles körű, általános kockázatelemzésen keresztül kellett kijelölni a veszélyeztetett ágazatokat, területeket, intézményeket. Konkrét vizsgálatokkal el kellett jutni a lehetővé tévő körülmények feltárásáig, vizsgálatáig, értékeléséig. Ezt követhette azoknak a biztonsági intézkedési rendszereknek a kialakítása, amelyek eséllyel tudják a terrorcselekményeket megakadályozni.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_31

- Meg kellett teremteni a terrorcselekmények elkövetésében számításba vehető szervezetek, az elkövetői csoportok, személyek tevékenységének felderítésére irányuló szakmunka nemzeti és nemzetközi, globális feltételeit. Az elkövetett cselekmény azt mutatta, hogy csak gyors és hatékony információáramlás és azonnali gyors reagálás lehet sikeres. Ez csak a globális információáramlás, adatcsere segítségével, a nemzeti rendszerek aktív bevonásával lehet kellően hatékony.

Ahhoz, hogy ezek az „elsődleges" elemzéseken nyugvó, elengedhetetlen dolgok megvalósuljanak, új politikai akaratra, jogszabályi környezetre, szervezetekre, módszerekre, szervezeti kultúrára, eszközrendszerre, együttműködésekre volt szükség. Nagyon sok érintettje volt és lett az eredményes felderítéseknek. Ennek a folyamatnak az alakulását szeretnénk ebben a fejezetben bemutatni.

MIRŐL IS BESZÉLÜNK?

A címben szereplő evolúciós folyamat feldolgozása, kutatása tudományos igényességgel is érdekes lehet, de napjaink tempójához, dinamikájához jobban illeszkedőnek tartom az alkalmazott előtaggal ellátott és valóban alkalmazható eredményeket és kutatásokat. Rengeteg helyen, nagyon sokan igyekeztek megalkotni a terrorizmus definícióját. Sok változat látott napvilágot, ugyanakkor nincs egységes, mindenki által elfogadott változat. A terrorizmus definíció szerinti meghatározása erősen problematikus. Ahogy Boaz Ganor fogalmaz: „A terrorizmus definiálásáért vívott küzdelem néha olyan nehéz, mint maga a terrorizmus elleni harc."[1]

Egyik ország bűnüldözési szervezete, mint ahogy egyik ország terrorelhárító szervezete sem engedheti meg magának, hogy a mindenki által elfogadott, minden szempontból megfelelő definíció hiányában csak egy pillanatra is elbizonytalanodjon. Az egyértelmű különös törvényi tényállás megfogalmazásához kellenek a tényállási elemek – ennek a vizsgálati, ügyészi és bírói szakban lesz kiemelt jelentősége –, de a felderítés a részmozzanatok területén is szabályozott, és biztosít törvényes lehetőséget az eredményes munkára. Félreértés ne essék, fontos törekvés, hogy a nemzetközi elhárító rendszerek működtetése érdekében lehessen paraméterezni, besorolni, kategorizálni a terrorszervezeteket, a terroristákat, illetve az ezzel kapcsolatos releváns jelenségeket. Ehhez egy széles körben, nemzetközileg is elfogadott

[1] *„The struggle to define terrorism is sometimes as hard as the struggle against terrorism itself."* (A szerző fordítása.) GANOR 2002: 304.

definíció adhat megfelelő hátteret. Tudnunk kell, hogy ezek nem kőbe vésett dolgok, folyamatosan változnak, ezért a szervezetek, azok működése, a végrehajtások jellege, az azt elkövetők módszerei folyamatos elemzést, értékelést és kutatást igényelnek. Charles Townshend szerint azért is nehéz megfelelő definíciót találni, mert a terrorista szó használata esetén címkézésről van szó, mert ezt a leírást majdnem soha nem adoptálta önkéntesen személy vagy csoport. Ezt mások használják rájuk, elsősorban a megtámadott államok kormányai, amelyek megbélyegzik erőszakos ellenfeleiket ezzel a súlyos mellékjelentéseket, embertelenséget, kriminalitást és a tényleges politikai támogatás hiányát magában hordozó címmel. Az államok könnyen gyártanak terrorizmusdefiníciókat.[2]

Nézzünk pár klasszikus címkézési példát a közelmúltból a leírtak megerősítésére:

- 2002-ben Irak vádolta az USA-t állami terrorizmussal.[3]
- Barack Obama amerikai elnök a 2013-as bostoni maratonon történt bombatámadást terrorista cselekménynek minősítette, mert szerinte: „Bármikor, ha bombatámadás ártatlan civileket céloz, az terrorista cselekmény."[4]
- Joe Biden, akkor még megválasztott elnök, hazai terroristáknak *(domestic terrorists)* nevezte az USA Capitoliumát 2021. január 6-án megostromló Trump-támogatók tömegét.[5]
- Nelson Mandelát, Menáhém Begint, Gerry Adamst és Jasszer Arafatot kezdetben terroristának nevezték, később államférfiaknak és akár a béke megteremtőinek. Mandela, Begin és Arafat ráadásul Nobel-békedíjban is részesült.[6]
- A dél-afrikai kormány ellen irreguláris eszközöket használó Mandelát Terry Dicks brit parlamenti képviselő 1990-ben még terroristának nevezte, de néhány évvel később Mandela lett a Dél-afrikai Köztársaság első demokratikusan megválasztott elnöke, ráadásul Nobel-békedíjban is részesült.[7]

A címkézés kérdéséhez kapcsolható a terrorista és a felkelő elhatárolása. Ahogy Ganor fogalmaz: „Valaki terroristája valaki másnak a szabadságharcosa."[8] Bács Zoltán szerint nézőpont kérdése:

2 Townshend 2018: 4.
3 Iraq Accuses US of State Terrorism 2002.
4 *„Anytime bombs are used to target innocent civilians, it's an act of terror."* (A szerző fordítása.) Landler 2013.
5 Biden *pro* Slams Pro-Trump Mob as 'Domestic Terrorists' 2021.
6 Weiss 2002: 11.
7 Hegemann–Kahl 2018: 13.
8 *„One man's terrorist is another man's freedom fighter."* Ganor 2002: 287.

> „Terrorista vagy szabadságharcos? Forradalmár vagy államellenes összeesküvő? A haladás apostola vagy felforgató? Gerilla vagy útonálló? A klasszikus válasz a kérdésre abból indul ki, hogy honnan nézzük. Ha a fennálló rend szempontjából tekintjük, akkor minden eszme és annak minden képviselője, aki nem pusztán ellenérzéssel viseltet a rend intézményeivel és képviselőivel szemben, de cselekvő módon, parlamenten kívüli eszközökkel igyekszik elérni a rend megváltoztatását, de legalábbis olyan eszméket terjeszt, amelyek célul tűzik a kialakult politikai, társadalmi és gazdasági rend és az annak alapját képező társadalmi viszonyok megváltoztatását: terrorista, felforgató, államellenes összeesküvő."[9]

Az eddig leírtak rávilágítanak a terrorfelderítés, az alkalmazott eljárások, módszerek azon sajátosságára, hogy nehezen skatulyázhatók be a megszokott, kicsit konvencionális kategóriák közé. Ez a terület színes, folyamatosan változó és összetett társadalmi – esetenként politikai – igényektől és elvárásoktól determinált. Saját tapasztalatomból csak két kiegészítő gondolatot ajánlok megfontolásra:

- Az a terrorcselekmény, amit a média hosszan és folyamatosan annak nevez.
- Az a terrorcselekmény, amit a társadalom annak él meg.

A média véleményformáló hatása nem igényel külön részletes magyarázatot, a társadalmi érzet pedig egyszerű: ha nagyon durva, agresszív, „nagyot robbanó" egy elkövetés, akkor az „terrorcselekmény". Korábban is láttunk hasonló jelenséget: ha kiemelt, kiugró volt a kárérték, akkor csakis a szervezett bűnözés lehet az elkövető.

Az orlandói Pulse szórakozóhelyen Omar Mateen által elkövetett 2016-os tömeggyilkossággal kapcsolatban Szalai Máté és Wagner Péter a terrorizmus fogalma inflálódásának[10] folyamatára figyelmeztet, amely során a nyugati közvéleményben a terrorizmus kifejezés jelentése egyre tágul. Egyre több eseményt jellemeznek így, ami hosszú távon negatívan hathat a terrorizmus elleni küzdelem hatékonyságára.

Az orlandói eset első értelmezései terrorcselekményről és a radikális iszlamizmus terjedéséről szóltak, de a később nyilvánosságra került információk már más motivációra engedtek következtetni. A szerzők szerint kérdéses a határ a gyűlölet-bűncselekmények, a politikai gyilkosságok és a terrorista merényletek között.[11]

Hogy egy adott eset kapcsán használható-e a terrorizmus kifejezés, annak eldöntésére egy mélyebb vizsgálatra van szükség.[12] Szalai és Wagner arra világít rá, hogy egy-egy esemény kapcsán a terrorizmus mellett más értelmezések is felmerülnek,

[9] Bács 2021: 17.

[10] A kifejezés „pongyola használatára" Perry is figyelmeztet. Perry 2004: 249.

[11] Szalai–Wagner 2016: 3.

[12] Szalai–Wagner 2016: 6–7.

felmerülhetnek, de a média egyre gyorsabban és egyre szélesebb körben használja a terrorizmus kifejezést, legalábbis muszlim elkövető esetén. A kifejezés túlhasználata akár a nyugati társadalmak biztonságát is csökkentő veszélyekkel járhat. Fenyegetés érzetét keltheti a társadalomban, ami radikális válaszokhoz vezethet, amelyek nemcsak hatástalanok lehetnek a fenyegetés csökkentése szempontjából, de akár erősíthetik is azt. Továbbá, ha a terrorizmus definícióját a közvélemény egyre tágabban értelmezi, akkor az a törvényhozás szintjén is megjelenhet, ami hatósági visszaéléseknek adhat teret, és megnehezíti a terrorizmusellenes stratégiák hatékony működését. Végül a merényletek terrorcselekményként való értelmezése és az ISIS (Islamic State of Iraq and Syria – Iraki és Szíriai Iszlám Állam) vagy al-Káida felelősségvállalásának szinte automatikus elfogadása a terroristák törekvéseinek kedvez, mert nekik érdekük, hogy a média felkapja az esetet. Szalai és Wagner szerint fontos, hogy a dzsihádista terrorizmus keltette közhangulatnak ellenálljunk, és megőrizzük a pontos definícióval nem rendelkező terrorizmus kifejezés legfontosabb tartalmi jellemzőit, és mindig különbséget tegyünk a politikai célú és az egyéb motivációjú, „közönséges" erőszak között.[13] Egyetértek azzal, hogy a terrorizmus kifejezéssel óvatosan kell bánni, az csak megfontoltan használandó, nem szabad a túlhasználattal „elkoptatni".

Korinek László jogászként, kriminológusként egy, a bűncselekmény fogalmával is összecsengő, de elméleti, a lényeges pontokat kiemelő meghatározást alkotott meg, amely számomra, a *gyakorlat embere számára sokkal kézzelfoghatóbb és jobban eligazít a mindennapi munkában:*

> „A terrorizmus eltérő eszmerendszerekből merítő, sajátos logikának engedelmeskedő, változatos formákat öltő módszeres erőszak alkalmazása, vagy ezzel való fenyegetés, melynek célja politikai törekvések elérése azáltal, hogy az áldozatban, a nézőközönségben, az államban, a társadalomban megalkuvó magatartás alakuljon ki. A meghirdetett cél általában ideológiai, vallási, etnikai tartalmú radikális változás kikényszerítése, a cél elérésére alkalmazott cselekménysor. Az eszköz viszont lényegét tekintve köztörvényes, erőszakos bűncselekmény."[14]

Tehát lényegi pontok a célcselekmény és az attól elkülönülő eszközcselekmény, köztörvényes bűncselekmény, amelynek célpontja nincs feltétlenül közvetlen kapcsolatban a céllal. Korinek László megfogalmazásában tisztán kezd körvonalazódni a terrorfelderítést, a felderítésért felelős szervezeteket érintő kettősség. Ritkán adatik

[13] Szalai–Wagner 2016: 9–10.
[14] Gönczöl et al. 2006: 447.

meg, hogy az első jeleknél, ráutaló magatartásoknál, kezdeti felderítési adatoknál labortiszta képet kapjunk arról, hogy mivel is állunk szemben. Sok esetben a jogilag is értelmezhető terrorcselekmény csak az ügyészi, illetve bírói szakban „jelenik" meg. Ettől persze a cselekmény felderítése, a tettesek megállapítása az első perctől kezdve kőkemény terrorelhárítási, felderítési feladat.

Korszakok, szervezetek, elhárítás

Célszerűnek tartom, ha a hetvenes évektől kicsit részletesebben nézzük az általános képet a terrorizmus és annak jellemzői vonatkozásában. Azért gondolom így, mert véleményem szerint 1972. szeptember 5-én következett be az olimpiák történetének legszörnyűbb esete, amikor a Fekete Szeptember nevű palesztin terrorszervezet által kitervelt és végrehajtott akció során 17-en haltak meg Münchenben. Köztük 11 izraeli sportembert gyilkoltak meg a terroristák. A válság kezelése, a biztonsági rendszerek és szervezetek fiaskója egyértelműen mutatott rá, hogy új időszak kezdődik, más gondolkodásra, rendszerekre és szervezetekre lesz szükség, ha eredményesen kívánjuk felvenni a küzdelmet a nemzetközi terrorizmussal.

Ezt mindenképpen tekinthetjük mérföldkőnek, a modern kori terrorizmus kezdetének. Ebben az időben a terrorszervezetek döntően ideológiai alapon szerveződtek, és főleg balról támadták az uralkodó hatalmat. Az úgynevezett „hárombetűs" – esetenként kétbetűs – szervezetek majd mindegyike értelemszerűen marxista ideológiát hirdetett, mint például a Vörös Hadsereg Frakció (Rote Armee Fraktion, NSZK[15]), a Vörös Brigádok (Brigate Rosse, Olaszország), Kurdisztáni Munkáspárt (Partiya Karkerên Kurdistan – PKK). Ez lehetőséget kínált a számukra, hogy kihasználják a kétpólusú világrendszerben rejlő támogatás lehetőségét. Ennek a forrása majd minden esetben a Szovjetunió volt, vagy valamelyik csatlós blokkország. Természetesen voltak etnikai alapon szerveződő szervezetek is, akik az önállóságukért küzdöttek, mint például az Ír Köztársasági Hadsereg, az IRA (Irish Republican Army), a Baszkföld és Szabadság, az ETA (Euskadi Ta Askatasuna, Spanyolország).

A szervezetek a klasszikus piramiselv alapján épültek fel, elkülönült szintekkel és dedikált vezetőkkel. Egyértelmű fő céljuk a hatalom leváltása és megragadása volt. Tevékenységük részben nyílt volt, hiszen ismertek voltak a vezetők, volt programjuk, voltak eseményeik, de persze volt egy titkos életük is, ahol a terrorcselekményeket készítették elő és a végrehajtásokat szervezték. Működési doktrínájuk a *nyomásgyakorlás* volt. Tekintettel arra, hogy váltóhatalomként jelentkeztek be, kezdetben

[15] Német Szövetségi Köztársaság.

kerülték a sok áldozatot követelő cselekményeket, mivel nehéz úgy szimpátiát kelteni, hogy nap mint nap ártatlan embereket ölünk halomra. Előre jelezték a robbantásokat – többször is –, hagytak időt a kiürítésre, és csak utána robbantottak, általában emblematikus helyeken. Emberrablásaik, merényleteik viszont nem kímélték az emberi életet. A leváltandó politikai hatalom emblematikus figuráit ölték meg, mint például Aldo Morót, Olaszország miniszterelnökét 1978-ban a Vörös Brigádok; Hans Martin Schleyert, a Német Iparszövetség elnökét 1977-ben pedig a Vörös Hadsereg Frakció.

A fent említett szervezetekkel szemben végzett felderítés ebben az időben klasszikusan titkosszolgálati volt. Puszta létük is veszélyeztette a nemzetbiztonságot, tehát az ellenük végzett munka alkotmányvédelmi feladat volt. A terrorszervezetek által végzett forradalmi és ideológiai import, a marxista oldalról érkező forradalmi export fő támogatója úgy ideológiai, mint anyagi alapon a Szovjetunió volt. Mivel idegen titkosszolgálati beavatkozás gyanúja is jelen volt, ennek elhárítása is nemzeti elhárítási feladatot jelentett. A felderítendő terrorista csoportok erős személyi és működési adattartalommal rendelkeztek, így ismert emberekből és helyszínekből lehetett kiindulni, ami klasszikus pályát biztosított a titkosszolgálatok számára. A bűnügyi rendőrség leginkább csak az általuk elkövetett köztörvényes bűncselekmények nyomozásában jelent meg.

Ez a helyzet a kilencvenes évek elejére jelentősen megváltozott. A piramisjellegű szervezeti felépítést átvette egy franchise típusú, laza, több szervezetre kiterjedő organizáció. Ennek a központja az Oszáma bin Láden által 1988-ban létrehozott al-Káida terrorszervezet lett, amely eleinte a Szovjetunió ellen Afganisztánban harcoló veteránok összefogására szolgált, azonban rövid idő alatt egy szélsőséges iszlamista ideológiát valló terrorszervezetté vált. Sok ezer terrorista kiképzéséért felelős afgán, jemeni és szudáni táborokban. Fő ellensége elsősorban 2001-ig az Amerikai Egyesült Államok, majd a nyugati kultúra és civilizáció, Izrael, illetve a nyugatbarát iszlám országok. Számos súlyos merényletért tehetők felelőssé: a New York-i Világgazdasági Központ elleni 1993-as robbantásos támadás, az USA kenyai, tanzániai nagykövetsége elleni robbantás 1998-ban, 2001 szeptember 11-én a WTC (World Trade Center – Világkereskedelmi Központ) megtámadása és lerombolása, és nagy valószínűséggel közük volt a madridi 2004. március 11-i robbantássorozathoz is. Egyértelmű céljuk, egyben doktrínájuk a *félelemkeltés*. Ez az első olyan szerveződés, amely szinte az egész világra kiterjedt, ezzel nagy kihívások elé állította a világ vezető titkosszolgálatait. A kapcsolódó terrorista szervezetek feltérképezése, róluk érdemi információk beszerzése már sokkal szélesebb körű, a nemzeti szolgálatok és az adott ország bűnügyi rendőrségét is igénybe vevő feladat lett. További kihívást jelentett a terrorszervezeteknek, magának az al-Káidának a finanszírozásának

a megfejtése. Az nyilvánvaló volt, hogy ehhez Oszáma bin Láden privát milliói kevesek. Sok esetben volt felfedezhető, hogy a terrorszervezetek finanszírozásukhoz köztörvényes bűncselekményekből jutnak anyagi forrásokhoz. A repertoár meglehetősen széles. A kábítószer-alapanyagok termelésétől, termesztésétől az emberrabláson át az illegális műkincs-kereskedelemig minden hangszeren játszanak. Ez csak úgy lehetséges, hogy a terroristák aktív kapcsolatot ápolnak a helyi és esetenként a nemzetközi szervezett bűnözéssel. Ez a kapcsolatrendszer biztosítja számukra, hogy a megtermelt mákból heroin legyen, és utat találjon a világon bárhol is levő vevőihez. Ezek a bűnözői csoportok biztosítják a terroristák számára a hamis okmányokat, fegyvereket, robbanóanyagokat, illegális lakásokat és búvóhelyeket. Ez az összefüggésrendszer, ennek feltárása már nagyon szoros együttműködést követel meg a bűnügyi hírszerzés, a szervezett bűnözés elleni speciális szolgálatok és a titkosszolgálatok között. Gondoljunk bele, hogy a világ legjobban felkészült és felszerelt titkosszolgálatának tíz évig tartott bin Láden fölkutatása és likvidálása.

Ez az evolúció nem áll meg a 2010-es évek elején. Megjelenik az Iszlám Állam (alakulása 2006. október 2.), egy szunnita dzsihádista szervezet. A szervezet, hatalma csúcspontján, magát kalifátusnak kikiáltva a világ összes muszlimja feletti fennhatóságot követelt. Radikálisan, szélsőségesen vallásos, a saría törvények szerint ítél, és főleg a síiták és a keresztények ellen visel vallásháborút. Kezdetben szoros szálak fűzték az al-Káidához, de viszonyuk megromlott, majd 2014-ben megszakadt. Az állami jegyeket mutató alakulat a kezdeti sikerek után, amelyeknek egyetlen mozgatórugója volt a *pusztítás,* és hihetetlen veszteségek után katonailag vereséget szenvedett. 2017-re elvesztette addig megszerzett területeit. Földrajzi területvesztését nem tekinthetjük a vereség egyértelmű jeleként. Az ISIS bebizonyította, hogy nagyon hatékonyan képes tevékenykedni a kibertérben. A toborzási, meggyőzési, radikalizációs programjai sajnos nagyon sikeresek. Ródler Norbert szerint:

> „Az interneten keresztül terjesztett tartalom széles körű elérhetősége exponenciálisan növeli a propaganda közönségét, melyre kiváló bizonyíték az Iszlám Állam »népszerűsége« és taglétszáma akár az al-Kaidához viszonyítva, mely leginkább az online felületek szisztematikus használatából eredt. A tartalmak közvetlen közzététele (feltöltése) pedig a hagyományos hírszolgáltatások olyan funkcióit zárja ki, mint az információk hitelességének független értékelése, vagy a jogellenes tartalmak cenzúrázása. Az erőszakos cselekedetekre ösztönző szélsőséges retorikát, tartalmakat korábban viszonylag korlátozott közönségnek terjeszthették, személyesen vagy fizikai adathordozókon, például lemezeken (CD/DVD), ma már az internetre feltöltve határtalan számú a célközönség. Az ilyen tartalmak eszközök széles skálájával terjeszthetők, például célzott weboldalakon, dedikáltan létrehozott csevegőszobákban

> és fórumokon, online magazinok, közösségi hálózati platformok, például Twitter és Facebook, Telegram stb. formájában, valamint népszerű videó- és fájlmegosztó webhelyek útján. Az internetes keresőmotorok használata pedig megkönnyítette a téma iránt érdeklődőknek a terrorizmussal kapcsolatos tartalmak azonosítását és visszakeresését. Természetesen a propaganda célközönsége nemcsak a potenciális szimpatizánsok tábora, az szólhat a terrorcselekmények célpontjainak, vagy az ellenérdekelt szervezeteknek, társadalmaknak, politikai csoportoknak és a nemzetközi közösségnek is. Ugyanis a terrorista propaganda egyéb célkitűzései között szerepelhet a pszichológiai manipuláció alkalmazása az egyének kollektív társadalmi értékekbe vetett hitének aláásása érdekében, vagy a félelem és a pánik terjesztése érdekében. Erre szolgál a dezinformáció, a pletykák, fenyegetések vagy provokatív, erőszakos cselekmények képeinek terjesztése. A potenciális vagy már meglévő támogatókra irányuló propaganda középpontjában a toborzás, a radikalizálódás és a terrorizmusra való buzdítás állhat, büszkeséget, eredményességet és elkötelezettséget közvetítve egy szélsőséges cél felé."[16]

Nagyon komoly hatást gyakoroltak és gyakorolnak a magányos elkövetőkre is, akik a szervezettől függetlenül készülnek, radikalizálódnak, tervezik meg a pusztító cselekményeiket, majd közvetlenül az elkövetés előtt tesznek hűségnyilatkozatot az ISIS internetes felületén. A felderítésszervezés, a feldolgozás szempontjából ez egy rémálom. Az elkövetők adott esetben semmilyen kapcsolatban nincsenek a terrorszervezettel, az iszlám csoportképző helyekkel, ismert aktív terroristákkal. Az utólag felderített ügyek viszont azt mutatják, hogy az elkövetők mindegyikének volt aktív bűnügyi előélete, bűnöző kapcsolata, akik esetenként segítették a végrehajtásban. Az elkövető családi és baráti környezete az esetek jelentős százalékában tudott a tervezett terrorcselekményről és a végrehajtás körülményeiről. Ezen a területen ebben a helyzetben a terrorelhárítók egyetlen esélye a bűnözői körben forráspozíciókkal rendelkező bűnügyi hírszerzőszerv segítségét és információját kérni. Itt teljesedik ki az az együttműködés, amely adott esetben a titkosszolgálatoknál kezdődik, és a központi bűnügyi szerveken keresztül a területi rendőri szervekig ível. A tapasztalatok azt mutatják, hogy nem kell félni a széles körű együttműködéstől a partnerhatóságokkal, természetesen a „csak annyit" és a „csak annak" elv betartása mellett.

[16] Ródler 2021: 15–16.

A helyzet itthon

Magyarország vonatkozásában muszáj kicsit visszatekintenünk, legalább a rendszerváltás időszakáig. A nemzetközi és hazai politikai változások igen komoly identitásválságot idéztek elő, főleg a titkosszolgálatok területén. A bűnügyi terület az alapvető feladataiból kiindulva kevésbé volt kiszolgáltatott. A titkosszolgálatok azzal szembesültek, hogy szétesett az ellenségkép, az eddigi ellenségekből barátok lettek, az új ellenségek részben a korábbi barátok voltak. Ebben a talajt vesztett időszakban felértékelődtek az esetenként ezt megelőzően is végzett, de a regnáló korábbi politikai hatalom és szövetségi rendszer miatt erősen színezett, terrorizmus és nemzetközi szervezett bűnözés elleni harc. A szolgálatok ezen tevékenységi területei az új politikai hatalomnak, a társadalomnak egyaránt fogyaszthatóak és elfogadhatóak voltak. Míg a szervezett bűnözés területén a szolgálatoknak közösködniük kellett a rendőrséggel, addig a terrorellenes munka kizárólagossággal a titkosszolgálatoknál maradt. Talán ebből az időből gyökeredzik az a nyilvánosság előtt gyakran részükről és szakértőik részéről hangoztatott tézis, hogy a terrorelhárítási munka tisztán és kizárólagosan titkosszolgálati feladat. Hiszen náluk van az erő és a hozzáértés. A terrorizmus korábbiakban leírt evolúciós folyamata, az elkövetők, a módszerek és a motivációk változása szerintem egyértelműen mást mutatnak. Fel kell tenni a kérdést: Lehetnek-e szervezeti kizárólagosságok a terrorelhárítás elleni harcban? Van-e létjogosultsága egy társadalmi, civil szervezetnek a terrorellenes megelőző, felderítő munkában?

Szoros összefüggés van a terrorizmus aktuális szervezeti, módszerbeli jellemzői és az eredményes terrorelhárítás működési rendszere között, meg kell érteni, hogy a terrorizmus elleni küzdelem nem egy elit, zárt hírszerző klub feladata. A megelőzés, felderítés széles körű együttműködésen kell hogy alapuljon, azonos értékű tagjai kell hogy legyenek a titkosszolgálatok, a rendvédelem és a bűnügyi, valamint a területi rendőri szervek. Szigetszerű, egymástól elszigetelt felderítési modellel nem lehet eredményes munkát végezni.

A TERRORIZMUS ÉS A SZERVEZETT BŰNÖZÉS SAJÁTOS VISZONYA

Giorgio Giacomelli az 1995 májusában Kairóban megtartott IX. miniszteri szintű ENSZ Bűnmegelőzési Konferencián a következő megállapítást tette:

„A terrorizmus és a szervezett bűnözés közötti közeledés a hidegháború lezárásával és a terrorizmus állami szintű támogatásának csökkenésével felgyorsult. A nemzetek feletti bűnszövetkezetek és a terrorista szervezetek gyakran hasonló eszközöket vesznek igénybe, könnyen együttműködnek, de céljaik eltérőek. A terrorizmus és a szervezett bűnözés tevékenységének egymástól történő elhatárolása soha nem egyszerű feladat. A megoldás kulcsa a természetükben keresendő. E két kriminológiai jelenség között a leglényegesebb különbség, hogy a terrorcselekmények elmaradhatatlan kelléke az üzenet. Mindig valamilyen politikai, ideológiai cél érhető tetten. A szervezett bűnözés profitorientált, a legkisebb kockázat – legnagyobb haszonelv alapján működik. Működési távlatosabb céljaikban ellentmondást fedezhetünk fel. A szervezett bűnözés a meglévő társadalmi és gazdasági rendszerben építette ki, működteti hálózatát, éppen ezért a folyamatos finomhangolás mellett nem törekszik ennek a rendszernek a megváltoztatására, sőt az állandósítása alapvető érdeke. A terrorizmus éppen ezeket a hatalmon regnáló rendszereket akarja elpusztítani, felszámolni, esetenként váltó alternatívaként megjelenni és legális politikai hatalomhoz jutni."[17]

Az összefüggésrendszer a szervezett bűnözés és a terrorizmus között egyértelműen bizonyítja a korábban leírt tételt, miszerint csak szoros szakterületi felderítői együttműködés és a két terület specialitásait ismerő szakemberek egy egységben való alkalmazása lehet igazán eredményes. Az 1990-es évek elején a hírszerző, illetve a hírszerzés mint szó, mint tisztán végzendő bűnügyi feladat, mint önálló szervezeti modell a szervezett bűnözés elleni munkában bizonyos vezetők számára felfoghatatlan és elfogadhatatlan volt, mert mint „állambiztonsági metódust" azonosították. Saját bőrünkön érzékeltük ennek a hiányát az ORFK (Országos Rendőr-főkapitányság) Szervezett Bűnözés Elleni Szolgálatánál az 1990-es években. Ne hibázzunk, ne engedjünk teret annak, hogy mostanság, a 2010–20-as években a már azóta létező bűnügyi hírszerzést, a bűnügyi felderítői tapasztalatokat ítéljük terület-, illetve szakmaidegennek a terrorelhárításban.

A felderítési környezet

Nemcsak a magyarországi felderítések egyfajta sajátossága, hogy megindulásukkor csak a motívum, a végrehajtás, illetve a felkészülés módja kérdéses. Az információk rendszerre, részletekre, eszközcselekményekre – például alkotóelemek beszerzése, valamilyen „szakmai" irodalom felkutatása –, valamint verbális előkészületekre utalnak.

[17] Braun 2002: 119.

Ezen információk bővítése, a konkrét helyzet detektálása, a készülő cselekmény aktuális dinamikájának, az érintett személy mentális állapotának figyelemmel kísérése nagyon nagy kihívás elé állítja az ezzel foglalkozó szakembereket. Megjelennek a klasszszikus ajánlkozók, akik terrorcselekmények végrehajtására vállalkoznak, esetenként felesküsznek terrorszervezetekhez, valamint az autodidakta bombagyártók. Továbbá nem szabad figyelmen kívül hagyni az aktív lövöldözők megjelenését sem. Ezeknek a cselekményeknek döntően az Egyesült Államokban van hagyománya, de Európa sem mentes a hasonló végrehajtásoktól. Ezek száma feltehetően gyarapodni fog Magyarországon is. Az eddig itthon történt kiemelkedő események a teljesség igénye nélkül:

- Balassagyarmaton 1973. január 7. és január 12. között a Geisler Eta Középiskolás Leánykollégiumban egy testvérpár, Pintye András és László fegyveresen tartott fogva 20 lányt. Magyarországon ez volt az első modern értelemben vett túszdráma, s a mai napig is a legfelkavaróbb maradt. A tortúra záróepizódjaként Pintye András életét vesztette, miután mesterlövészek leterítették, Lászlót pedig hosszú börtönbüntetésre ítélték. Az akkori hatóság és pártvezetés számára kényes volt az ügy, hírzárlatot is el kellett rendelni. A rendőröknek és katonáknak akkoriban még nem volt tapasztalatuk ilyen incidensekkel. A túszejtést óriási társadalmi felháborodás kísérte Balassagyarmaton és környékén, mert a két túszejtő apja magas rangú párttag volt, s hivatalával visszaélve tussolta el idősebb fia korábbi botrányos cselekedeteit.
- Baján 1993. december 10-én a III. Béla Gimnázium harmadik osztályos tanulója, Zs. József a délelőtti nagyszünetben egy géppisztolyt mutatott meg társainak. A 17 éves fiú már előző nap is a kabátja alá rejtett fegyverrel érkezett az iskolába. Osztálytársai azt hitték, csak játékfegyverről van szó, mivel korábban már többször előfordult, hogy élethű replika volt nála, így azt is viccnek gondolták, amikor József feltette nekik a kérdést: ki akar a túsza lenni? Becsöngetéskor az odaérkező tanár el akarta tőle venni a géppisztolyt, mire a fiú a folyosó egyik ablakába lőtt. A zajra több osztályteremből is kijöttek, de a fegyveres diák mindenkit visszaparancsolt, öt osztálytársát pedig az igazgatói irodába terelte, ahol bezárkózott velük. Este 9 órakor a pszichológussal folytatott beszélgetés hatására elengedte túszait. Ezután fegyverét hátrahagyva ő is kilépett a folyosóra, ahol elfogták.
- Pécsett 2009. november 26-án a Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Karán történt lövöldözés, amelyet az egyetem egyik hallgatója hajtott végre egy biofizika gyakorlaton. A támadó egy elsőéves, 23 esztendős hallgató volt, akit kiküldtek az óráról, mert feltűnő zörgésével zavarta a tanítást. Kint a mellékhelyiségben megtöltötte a nála lévő, addig üres fegyverét (az Első Pécsi Polgári Lőegylet tagja volt, így volt érvényes fegyvertartási engedélye),

majd 11:30 körül visszatérve a cseh gyártmányú, 9 mm-es CZ 85B pisztolyból tüzet nyitott. Négy embert talált el, egy 19 éves hallgató a helyszínen életét vesztette, egy hallgatót súlyosan megsebesített, valamint rálőtt az oktatóra, aki könnyebben sérült. Ezután kiment a tanteremből, ahol egy takarítónőre adott le lövést, majd a klinika legfelső emeletén lévő társalgóból mobilon felhívta a rendőrséget, és feladta magát.

- Budapesten S. Ábel a vád szerint huszonkét embert akart megölni az ELTE (Eötvös Loránd Tudományegyetem) jogi karán vagy egy bevásárlóközpontban, mert éppen annyi rossz évet élt addig. A fiatalembert az ügyészség azzal vádolta, hogy a finnországi, németországi és egyesült államokbeli iskolai mészárlások hatására hozta meg döntését.

Az itthoni ügyek, saját felderítések azt mutatják, hogy az elkövetők vonatkozásában, a szűkebb és tágabb környezetében egyaránt keletkeztek olyan információk, amelyekre fel lehetett volna figyelni. A nemzetközi tapasztalatok is ezt mutatják: Paul Gill és társai 2014-ben 119 európai és amerikai magányos elkövető hátterét vizsgálták.

> „Az esetek 83 százalékánál azt állapították meg, hogy mások is tisztában voltak vele, hogy extremista ideológiákhoz kötődik a későbbi elkövető. Több mint 60 százalék esetében a családnak, barátoknak elmondta, hogy terrorizmussal kapcsolatos aktivitást folytat. 65% kifejezte a vágyát, hogy ártani akar másoknak. A közeli ismerősök 54 százaléka dühös embernek írta le az elkövetőt. 63 százalékuknál észrevehetően nőtt az elkövetés előtt a düh mértéke."[18]

Tekintettel arra, hogy a magányos elkövetők felderítése nagyon nehéz, információszegény környezetből indul, és a ráutaló magatartások nagyon széles spektrumon jelennek meg, ezért le kell hajolnunk minden adatmorzsáért. Figyelemmel a korábban leírtakra, meg is érkeztünk a társadalmi jelzőrendszerek kialakításának szükségességéhez. Ez csak akkor fog megvalósulni, ha a biztonságtudatos gondolkodás alapjait is sikerül lerakni.

A MEGELŐZÉS MINT KULCSKÉRDÉS

Napjaink terrorelhárításért felelős szerveinek vajmi kevés lehetősége van a terrorizmust kiváltó körülmények megváltoztatására, az okok megszüntetésére. A klasszikus

[18] Kovács 2017.

politikai, jogi, szakmai lehetőségeken túl felhívnám a figyelmet az állampolgári párbeszéden alapuló biztonságtudatosítási programokra. Ezek szerves része a tájékoztatás, az oktatás, szükség szerint az ajánlott magatartási szabályokra való figyelemfelhívás.

A fejezetben több helyütt eset már szó arról, hogy milyen nagy mennyiségű releváns információ szunnyad a társadalom különböző pontjain. Meg kell találni, el kell érni, hogy egy része jelenjen meg a megfelelő feldolgozóhelyeken. Meggyőződésem szerint ez nagyot javíthatna a megelőző, minőségi információszerzésen.

Biztonságtudatosság, a társadalom érzékenyítése, a társadalmi jelzőrendszerek kialakítása

A biztonság az egyének, az emberi közösségek, a különböző társadalmak talán egyik legrégibb igénye és vágya. A biztonság igényét korábban megtörtént vagy folyamatosan jelen lévő, nemkívánatos veszélyes események megtörténte vagy története váltja ki. A közösség igyekszik tenni azért, hogy a helyzet megváltozzon, és a kívánatos rend helyreálljon. Ebből a cselekménysorból, az adott válaszokból alakul ki a védelem maga. A védelmi intézkedések a konkrét, azonnal kezelendő eseményekre adott direkt válaszok. Az állandósuló ilyen irányú feladatok hozták, hozzák létre azokat a védelmi – nemzetvédelmi és rendvédelmi – szervezeteket, amelyek hivatásszerűen foglalkoznak a problémák kezelésével. Ezektől a szakmai közösségektől elvárható volt, hogy ne csak az akutan jelentkező nemkívánatos eseménnyel foglalkozzanak, hanem azt összefüggéseiben, rendszerben vizsgálják.

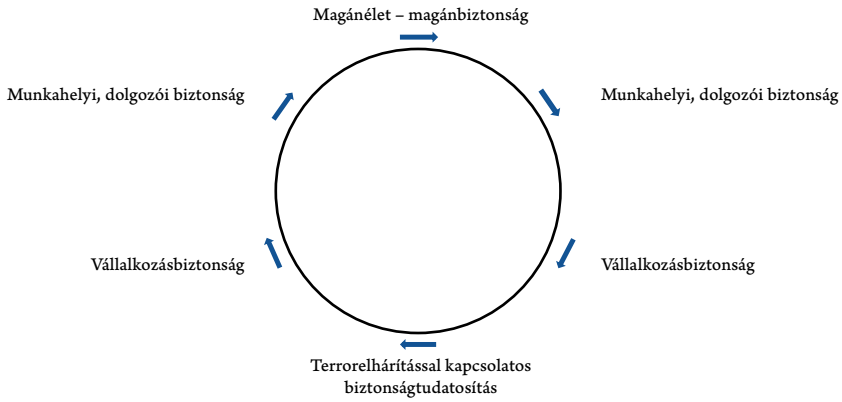
A terrorizmussal, a terrorelhárítással a rendszerváltás előtt csak egy nagyon sajátos módon, szinte a nyilvánosság, a társadalom teljes kizárásával lehetett foglalkozni. Ugyan együtt éltünk vele, hiszen ha csak a modern kori terrorizmus alapkövének tekinthető 1972-es müncheni olimpiai támadásra gondolunk, vagy a Vörös Brigádok, a Vörös Hadsereg Frakció tevékenységére, ezek ismert események voltak a nyilvánosság számára is. Ugyanakkor a kétpólusú világrendben ezek olyan cselekményekként lettek tálalva, mint amik nálunk meg sem történhetnek. Ezt az időszakot meghatározta a „te terroristád – az én szabadságharcosom" nézőpont szerinti – finoman fogalmazva – átpolitizált hozzáállás.

A rendszerváltás után a helyzet alapvetően megváltozott. A magántulajdon erőteljes fejlődése, a gazdasági szerkezet átalakítása, a társadalom, a jogrendszer, a nemzetbiztonsági szervezetek, a rendvédelmi szervek kihívásainak, feladatainak változása új helyzetet teremtett. A körülmények ilyen nagymérvű, komplex változása oda vezetett, hogy csak a tüneti kezelésig jutottunk. Ez tetten érhető volt a terrorelhárítás és a szervezett bűnözéssel való foglalkozás területén is. Nem voltak mélyreható,

ok-okozati összefüggéseket feltáró elemzések, nem voltak kiérlelt javaslatok, sok esetben a társadalom és a politika is adós volt azzal, hogy mit vár el a felelős szakmai szervezetektől. Így sajnos determinált volt a kapkodás, rögtönzés, a pillanatnyi felszíni problémák eseti kezelése. Ebben az időben a biztonságtudatos magatartások speciális formálása erősen háttérbe szorult, illetve inkább nem is létezett. Az egyre aktívabb, öntudatosabb társadalom kialakulása, fejlődése folyamatosan fejlesztett egy nyitottabb, sokkal szélesebb alapokon nyugvó kommunikációt. A megjelenő információk mennyisége és gyorsasága egyre nagyobb mértékben befolyásolta a mindennapokat. Természetesen ebben sokkal nagyobb teret kaptak a negatív jelenségekkel kapcsolatos felvetések is. A hirtelen sokszereplőssé váló hírverseny káros mellékhatása volt, hogy a gyorsaság és a mennyiség a hiteles tájékoztatás és a minőség rovására ment. A média a biztonságérzetet befolyásoló tényezővé vált. A helyzet megértéséhez nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy „a politikai vetésforgó" is kitermelte a biztonságért felelős szervezetek megítélését az éppen aktuális politikai igényeknek megfelelően.

Itt meg is érkeztünk a véleményem szerint egyik legfontosabb tényezőhöz, amely a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szervek szempontjából létkérdés, az állampolgári, lakossági *bizalom* meglétéhez.

A nemzetbiztonság, a terrorelhárítás, a bűnüldözés, a szervezett bűnözés elleni harc információéhsége szinte csillapíthatatlan. Az elkövetett cselekmények *modus operandi*jának változása – magasabb szervezettség, intenzívebb konspiráció, a magányos elkövetők térnyerése, a terrorizmus és a szervezett bűnözés összefonódása – egyre inkább igényli, hogy a társadalomból, a kis közösségekből érkezzenek információk, mert sok esetben ezek az adatmorzsák a megoldáshoz vezető út iránypontjai. Ahhoz, hogy ezekből a forrásokból a felsorolt szakmai területek információhoz jussanak, élvezniük kell az emberek, a társadalom bizalmát. A bizalom roppant illékony dolog. A megszerzéséhez, és főleg a megtartásához sok tennivaló vár az érintettekre. Átlátható, a közösség által megérthető tevékenység, gyors és tényszerű szakmai kommunikáció az alapja a bizalom építésének. Ugyanakkor a bizalom rombolásában – ami sokkal, de sokkal gyorsabb, mint az építés – megkerülhetetlen a „nyilvánosságcsinálók" szerepe. Rögtön szögezzük le, hogy nem azzal van a baj, ha foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel, még azzal sem, ha kritikusak, hanem az esetenként ellenőrizetlen, torzított, olykor félrevezető állításokkal. A felelőtlenül pellengérre állított hatóságok minősítésével a „hozzá nem értő", „feladatát megoldani nem tudó", de legalább „semmit nem tévő" jelzők hihetetlenül gyorsan erodálják a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szervek bizalmi bázisát. Ettől sajnos a politikát sem tekinthetjük teljességgel mentesnek. Határozott véleményem, hogy a minőségi politizálást és újságírást a felelősségteljességnek is kell jellemeznie.

1. ábra: Biztonságtudatossági körfolyamat
Forrás: a szerző szerkesztése saját kutatása alapján

A kölcsönös információcsere, tájékoztatás, visszacsatolás, egyszóval a párbeszéd az egyetlen járható út az eredményesebb megelőzés, megszakítás, felderítés és szükség esetén a felszámolás érdekében. Ennek eredménye lehet – véleményem és tapasztalataim szerint – az egymásra épülő biztonság, a biztonsági szintek körforgása, amelyet az 1. ábra szemléltet.

Magánélet – magánbiztonság

Az embereknek, közvetlen környezetüknek, családjuknak az általános biztonsággal kapcsolatos szabályaik szinte genetikailag kódoltak, a gyermek, a lakás, az értékek védelme hosszú évek tapasztalata alapján, illetve korábbi generációk által átadott szokások, szabályok által determináltak. A szabályok külső hatások által változnak, illetve változhatnak, de általában csak kismértékben – néha csak a technikai lehetőségek fejlődése mentén – finomhangolódnak.

Munkahelyi, dolgozói biztonság

A munkahelyi, dolgozói biztonság nagymértékben befolyásolt azáltal, hogy a munkahelynek milyen a vállalati kultúrája, a foglalkoztató mennyire kitett biztonsági kihívásoknak, mennyire volt korábban érintett rendkívüli eseményekkel, illetve mennyire korszerűen előrelátó. Összetett folyamatokról beszélünk, hiszen itt már a személyes biztonságon túl megjelenik többek között a vagyonvédelem, vagy

az adat- és információbiztonság, és egyéb, az adott munkahelyre jellemző biztonsági igények is. A munkahelyi biztonsági kultúra már hatással lehet az egyén magánbiztonságára is.

Vállalkozásbiztonság

Fontos rögtön tisztázni, hogy a vállalkozásbiztonság nem egyenlő a vállalatbiztonsággal. Az eltérés formailag csak pár betű, de a tartalomban óriási. A vállalkozásbiztonság a vállalkozás teljes működési vertikumáért felel. A működési környezet, az emberi tényezők, a munkavállalók, a beszállítók, alvállalkozók, a termékek piaci helyzete, versenytársfigyelés, kereskedelem, marketing, szállításbiztonság, folyamatos monitoringozás, a belső és külső visszaélésekkel szemben való fellépés, a folyamatos működés, szolgáltatás vagy termelés biztosítása is a feladata. Nagyon széles körű, sok területet átfogó tevékenység. A nemzetközi és hazai tapasztalatok alapján a komplex üzleti hírszerzés – annak offenzív és defenzív területe – a letéteményese ennek a legmagasabb szintű vállalati biztonsági kultúra kialakításának. Természetesen nagymértékben tudja ez befolyásolni a benne részt vevő, illetve érintett személyek biztonsághoz való hozzáállását. Egy vállalaton, munkahelyi közösségen belül a biztonsági tudatformálás során meg kell élni azt és meg kell harcolni azért, hogy a fejekben eljussunk a „vállalati GESTAPO[19]”-tól a „megkerülhetetlenül szükséges” megítélésig és az ezzel kapcsolatos biztonsági szervezet és a biztonság rezsim elfogadásához.

Terrorelhárítással kapcsolatos biztonságtudatosítás

A terrorelhárítással kapcsolatos biztonságtudatosítás területén meg kell próbálni logikai sorba rendezni és eszerint felépíteni a munkánkat. Ez döntően kétfelé ágazik, a megelőzés-felkészítés és a bekövetkezett események kezelése a két fő feladat.

Megelőzés-felkészítés: általános tájékoztatás, információadás a megelőzés érdekében:

- a terrorizmus mint jelenség története, megjelenési formái, trendjei napjainkban;
- a terrorjellegű cselekmények bemutatása;
- a végrehajtási magatartások, ezek előkészületének felismerése, felismerhetősége, a ráutaló magatartások megismerése;

[19] Geheime Staatspolizei: titkos államrendőrség.

- a „veled is megtörténhet" gondolat elültetése;
- a terrorcselekményekkel kapcsolatos társadalomérzékenyítési munka a megfelelő szinteken, a szintekhez rendelt és illesztett tartalommal.

Az iskoláskortól fontos, hogy a megfelelő formában foglalkozzunk azokkal a kérdésekkel, hogy „mire kell odafigyelni", „mit kell észrevenni", „kinek kell szólni", valamint „ha megtörténne, mit kell tenni". Ezekre a gyermek- és fiatalkorban lefektetett alapokra lehet később, már a munka és a mindennapok felnőtt világában felépíteni a terrorcselekményekkel kapcsolatos további érzékenyítési feladatokat.

A bekövetkezett események kezelése, a „megtörtént és benne vagyunk" helyzet: itt a munka alapja a világban megtörtént események folyamatos és gyors elemzése és értékelése, a jelenségek okainak és körülményeinek a feltárása. Ezeket az információkat kell tudnunk ajánlott magatartási szabályokká, viselkedési tanácsokká konvertálni.

KONKLÚZIÓ

Az eredményesség érdekében elemeztük a Magyarországra jellemző jelenlegi állapotokat a biztonságtudatosítás területén. Meg kell állapítani, hogy több érintett szervezet (Terrorelhárítási Központ – TEK, Alkotmányvédelmi Hivatal – AH, ORFK, Budapesti Rendőr-főkapitányság – BRFK, Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács) folytat ilyen jellegű munkát. Ezek koordinálatlanok, nincsenek egyeztetve, sok esetben átfedések tapasztalhatók, és mint afféle párhuzamosok, soha nem, vagy csak a végtelenben találkoznak. A szigetszerűen végrehajtott programoknak is köszönhető, hogy a hatékonyság meglehetősen alacsony. Csak példaként ragadnám ki, hogy adósak vagyunk egy olyan közös oktatási csomag megalkotásával – összehangoltan a rendvédelem, terrorelhárítás, nemzetbiztonság –, amellyel célirányosan tudnánk megjelenni a különböző szintű és korosztályú oktatási intézményekben az általános iskolától a felsőoktatásig.

A terrorizmus elleni harc elmúlt évtizedeinek alapvető tanulsága, hogy a konkrét terrorelhárítási feladattal megbízott állami szerv vagy szervezetrendszer önmagában nem képes hatékonyan fellépni. Komplex, össztársadalmi együttműködésre van szükség, így alakulhatnak ki azok az intézményi, együttműködési és kommunikációs csatornák, amelyek segíthetik a megelőzést és a detektálást.

A jövő feladatainak lényegét abban látjuk, hogy a részt vevő szakmai szervezetek részéről alkalmazott szigetszerű felvilágosítási, tájékoztatási rendszereket meg kell változtatni. Célszerűnek látszana egy országos hatáskörű, megfelelő humán és anyagi erőforrásokkal ellátott olyan szervezetet létrehozni, amely képes partnerként fellépni, adott esetben a más minisztériumok által irányított területeken is.

A biztonságtudatosítás, az állampolgári, lakossági érzékenyítés területén szerzett szakmai tapasztalataink azt mutatják, hogy a társadalom ezt a fajta tájékoztató, felkészítő, támogató munkát értékeli, ami nagymértékben járulhat hozzá – a mindennapok szakszerű és minőségi munkavégzésén túl – a bizalom kialakulásához és fenntartásához. Ez alapozza meg, hogy több és érdemi információ érkezzen felénk a társadalmi jelzőrendszerből, amelyek szerves építőkövei egy eredményes, korszerű, a mai kihívásoknak megfelelő terrorelhárítási munkának.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BÁCS Zoltán (2021): A terrorizmus egyes latin-amerikai ideológiai támaszai. *Nemzetbiztonsági Szemle,* 9(1), 16–40. Online: https://doi.org/10.32561/nsz.2021.1.2

Biden Slams Pro-Trump Mob as 'Domestic Terrorists'. *Dw.com,* 2021. július 1. Online: www.dw.com/en/joe-biden-slams-pro-trump-mob-as-domestic-terrorists/a-56163969)

BRAUN Zsolt (2002): A nemzetközi terrorizmus kihívásai. *Belügyi Szemle,* 50(6–7), 104–126.

GANOR, Boaz (2002): Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist another Man's Freedom Fighter? *Police Practice and Research: An International Journal,* 3(4), 287–304. Online: https://doi.org/10.1080/1561426022000032060

GÖNCZÖL Katalin et al. (szerk.) (2006): *Kriminológia.* Budapest: CompLex.

HEGEMANN, Hendrik – KAHL, Martin (2018): Was ist Terrorismus? Eine schwierige Begriffsbestimmung. In HEGEMANN, Hendrik – KAHL, Martin (szerk.): *Terrorismus und Terrorismusbekämpfung. Eine Einführung.* Wiesbaden: Springer, 9–27. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-658-16086-9_2

Iraq Accuses US of State Terrorism. *BBC News,* 2002. február 20. Online: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1830640.stm

KOVÁCS Gábor Balázs (2017): *Magányos elkövetők, iskolai lövöldözők.* Kézirat.

LANDLER, Mark (2013): Obama Calls Blasts an 'Act of Terrorism'. *The New York Times,* 2013. április 16. Online: www.nytimes.com/2013/04/17/us/politics/obama-calls-marathon-bombings-an-act-of-terrorism.html

PERRY, Nicholas J. (2004): The Numerous Federal Legal Definitions of Terrorism: The Problem of too Many Grails. *Journal of Legislation,* 30(2), 249–274. Online: https://scholarship.law.nd.edu/jleg/vol30/iss2/3

RÓDLER Norbert (2021): *Terrorizmus a kibertérben.* Szakdolgozat. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet.

SZALAI Máté – WAGNER Péter (2016): A terrorizmus fogalmának kiterjesztése? Értelmezési lehetőségek Orlando kapcsán. *KKI-elemzések,* 19, 1–10.

TOWNSHEND, Charles (2018): *Terrorism. A Very Short Introduction.* Oxford: Oxford University Press. Online: https://doi.org/10.1093/actrade/9780198809098.001.0001

WEISS, Peter (2002): Terrorism, Counterterrorism and International Law. *Arab Studies Quarterly,* 24(2–3), 11–24.

Nagy Katalin – Ofella Balázs

ÁMOKFUTÁS – KOMPLEX REAGÁLÁS EGY NÖVEKVŐ VESZÉLYRE FELDERÍTÉSI ÉS MŰVELETI ASPEKTUSBÓL[1]

A MAGÁNYOS ELKÖVETŐK TÍPUSAI ÉS AZ ÁMOKFUTÓ MINT JELENSÉG EREDETE ÉS JELENKORI ÉRTELMEZÉSE

Tanulmányunk elején hangsúlyozni kívánjuk, hogy a *célunk kettős,* tekintettel arra, hogy *egyrészt felderítési, másrészt pedig műveleti felszámolási aspektusból íródik.* Ennek során figyelemmel kell lennünk mindvégig a témakör érzékenységére, azaz a műveleti erők, eszközök és módszerek, illetve taktikák védelmét szem előtt tartva dolgozzuk fel és mutatjuk be a témakört, illetve fogalmazzuk meg javaslatainkat, a saját szervezetünknél látókörbe került konkrét ügyek említésének mellőzésével. Hangsúlyozandó, hogy *százszázalékos védelmet biztosító eszköztár nincsen,* illetve egyértelműen pozitív eredménnyel járó elhárítási technikák a felderítés során nem léteznek.

A *magányos elkövető* meghatározása a tudományos szakirodalomban is viták tárgyát képezi. A „magányos farkas" kifejezést az 1990-es évek végén a fehér felsőbbrendűség hívei, Tom Metzger és Alex Curtis a rasszista társaik bátorítására használták, azzal a céllal, hogy egyedül cselekedjenek, és erőszakos bűncselekményeket kövessenek el. Burton és Stewart definíciója szerint a magányos farkas „olyan személy, aki nem szervezet általi parancsok vagy oda köthető kapcsolatok szerint, hanem saját maga cselekszik", illetve „aki a természeténél fogva be van ágyazódva a céltársadalomba, és bármikor képes öntevékenységet folytatni".[2]

A szakirodalom ismeri a magányos terrorista fogalmát, a tárgykörben az egyik legfrissebb publikáció a Nemzetközi Terrorelhárítási Központ 2021 júliusában megjelent kézikönyve, amelyben Joshua Shinai tanulmánya[3] foglalkozik a magányos terrorista kérdéskörével. Ebben szerepel Hamm és Spaaij írására utalás, miszerint „egyes szakértők a terrorista magányos farkasra kiterjesztett definíciót használnak, mind a motiváció, mind pedig az elkövető száma tekintetében". Jeffrey Simon szerint

[1] A TKP2021-NVA-18 számú projekt a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

[2] Idézi Bakker–Graaf 2010.

[3] Schmid 2021: 652–678.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_32

„a terrorista magányos farkas erőszakos vagy erőszakmentes szabotázst, vagy kibertámadást, vagy fenyegetést alkalmaz, ahol a célpont a kormány, a társadalom, az üzleti élet, a hadsereg vagy bármely más entitás, ahol a támadást az egyén egyedül követi el, vagy egy vagy két másik személy minimális támogatásával, politikai, társadalmi, vallási, pénzügyi vagy más kapcsolódó cél elérése érdekében", mindezt félelemkeltéssel és zavarkeltéssel. Simon és az amerikai Szövetségi Nyomozó Iroda (FBI) meghatározása szerint a magányos terroristák együttműködhetnek mással, vagy két másik személlyel, ahol egyikük az elsődleges támadás elkövetője, és az elkövetők nem állnak közvetlen kapcsolatban egy szervezett terrorista csoporttal, illetve saját maguk finanszírozzák a műveleteiket, és saját maguk szerzik be a fegyvereiket.[4]

Egy 2020-as tanulmány[5] szerint, noha a magányos elkövetőnek egységes profilja nincsen, annak egyedisége és az előfordulás ritkasága miatt a kutatók mégis találtak néhány közös jellemzőt. Ezek az alábbiak lehetnek: a nagyobb hajlam a szenvedésre mentálisan és szociálisan; a személyes frusztrációk szélsőséges ideológiákkal történő keveredésére való hajlam; a hibáztatás és a saját problémáik másokra való externalizálása; a depresszió; a sérelem; a személyes válságok (például munkahely elvesztése, pénzügyi problémák, stressz); a fegyverélmény; ritkán az impulzivitásból elkövetett cselekedetek.

A *magányos elkövetők motivációit illetően* további megközelítések és csoportosítások fordulnak elő a szakirodalmakban. Hangsúlyozzuk, hogy a magányos elkövetők által tervezett, előkészített vagy elkövetett cselekmények minősítését – terrorcselekmény, vagy egyéb erőszakos bűncselekmény-e – nagyon nehéz egyértelműen megmondani, szétválasztani vagy homogénként értelmezni a felderítési, illetve a nyomozati szakaszban, továbbá az államok szintjén is különféleképpen kategorizálnak egyes bűncselekményeket. A terrorcselekményeknek sincsenek egységes definíciói, csupán azonos jegyei, ismérvei, amelyek alapján körülírhatók, illetve államonként a saját jogszabályi környezetbe átültethetők. A felderítés során a felderítési szakemberek számára is nehezen elhatárolható a bűncselekményi kategóriákban való érintettsége a célszemélynek, hiszen tudható, hogy egy bűncselekmény vagy annak előkészülete – amennyiben azt a törvény büntetni rendeli –, akkor válik terrorcselekménnyé, illetve ennek előkészületévé, ha arról a bíróság a jogerős ítéletet meghozza. Így nem választható el szervesen a magányos elkövető témaköre az erőszakosság, a terror, a terrorizmus és a terrorcselekmény témakörétől. A kérdés körbejárását a tanulmányunkban ilyen formában nem érintjük, így a magányos elkövetők között nem teszünk különbséget az alapján, hogy terrorista vagy nem terrorista személyről

[4] Ganor 2021.

[5] Shands 2020: 3.

beszélünk-e. A felszámolás során a magányos elkövetőknél az elkövetési módozat, ennek részeként pedig az általa használt elkövetési eszköz(ök), módszerek, illetve a helyszín azok a tényezők, amelyek befolyással lehetnek a felszámolási taktikákra. Tekintettel arra, hogy kétféle aspektusból íródik tanulmányunk, és a magányos elkövetők esetében az ámokfutás formájában végrehajtott cselekmény felszámolását kívánjuk részletesebben a későbbiek folyamán taglalni, ezért a felderítési szempontnál is a hangsúly az ámokfutónak számító magányos elkövetőre helyeződik, ezáltal keretet adva a tanulmányunknak.

Az *ámokfutások* gyökerei egészen a középkorig nyúlnak vissza. Az *ámokfutásoknak* nincs egységesen kimunkált fogalma,[6] de még az elnevezésről sem alakult ki konszenzus. Két formáját ismerték már a kezdetektől, a *harci és az individuális ámokfutást.*[7] A *militáris formájának első változata* szerint a 16. század elején a Malabár-szigeteken élő *harcosok, ha a harc során túlélték a vezetőjüket, e szégyen elkerülése érdekében „amoucos"-szá váltak*: leborotválták a fejüket, és az ellenséges falvakban válogatás nélkül kezdtek mészárolni, amíg meg nem ölték őket. Így szerezték vissza elveszített becsületüket.

Az *individuális ámokfutó* leírása szerint Malacca városban voltak olyan férfiak, akik súlyos betegség esetén megesküdtek az istennek, hogy ha meggyógyulnak, akkor önként fogják keresni a halál egy másik formáját, amely dicsőséget hoz az istenüknek. Tőrt fogtak a kezükbe, kimentek az utcára, és annyi embert öltek meg, ahánnyal csak találkoztak. Addig öltek, amíg őket is meg nem ölték. Ezeket *amuco*nak nevezték. Egy fordító szerint az ámokfutás jelensége hindu eredetű, és Siva vagy Bhowani imádásával függött össze. A maláj kultúrában azonban ismeretes volt *ennek egy másik formája* is, amely akkor következett be, ha a tekintélyvesztést, súlyos sértést vagy traumát átélt férfi nem látott más kiutat a helyzetéből. Ekkor visszavonult, majd egy adott pillanatban, amikor felkészültnek érezte magát, kirontott az utcára, és mindenkit leszúrt, amíg meg nem ölték. Az ámokfutás sokszor traumatikus veszteségélményhez kötődött, példa erre, amikor egy idősebb maláj férfi 1846-ban váratlanul meglőtt és megölt három embert, és megsebesített 10 másikat. Elfogták és bíróság elé állították, ahol kiderült, hogy váratlan hirtelenséggel elveszítette a feleségét és egyetlen gyermekét, és a tragédia után lelkileg tönkrement. Az ámokfutás tehát része volt a társadalmi viselkedési rendszernek, amellyel szemben ugyan védekeztek, ugyanakkor tolerálták a létezését. A maláj közösségekben pontos kép alakult ki arról, hogyan zajlik le egy ámokfutás, és mi az erre adott reakció. Az „Ámok, ámok!" kiáltás vészjelzésként működött, hasonlóan a mai szirénahanghoz. Az európai hódítók

[6] Kulcsár 2014: 9–13.
[7] Kulcsár 2014: 9–13.

bűnözőkként tekintettek az elkövetőkre, és ha életben maradtak, minden esetben bíróság elé állították őket.

Az *ámokfutás definíciójának a jelenkorban továbbra sincsen egységesen kialakított fogalma,* de még magáról az elnevezésről sem alakult ki egyetértés a szakemberek között. A büntető törvénykönyvekben sem szerepel sehol ilyen tényállás, így pontos jogi meghatározás nem áll rendelkezésre. A rendészeti szakemberek még napjainkban is vitatkoznak azon, hogy melyik definíciót kellene egységesen használni, így ezekből egyszerre több is jelen van a szakirodalomban. Kialakult magyar terminológiáról sem lehet beszélni, mivel kevés az ilyen jellegű szakirodalom, és az elkövetői magatartás itthon ritkaságszámba megy.[8] Az elsők között Lothar Adler kriminológus próbált definíciót alkotni az ámokfutásra, aki szerint az ilyen cselekmény az élet kioltására irányul, az elkövető nem törődik a saját életével, a cselekmény kívülről egy impulzív indulatrohamnak tűnik, és nincs ideológiai háttere. Ez a definíció azonban egyrészt nem szűkíti le a teret és az időt, másrészt indokolatlanul kizárja a nem személyes sérelemből adódó motivációkat. Hoffmann behozza még a definícióba a megnyugvási periódus kizárását, amely fontos szempont, hogy el lehessen különíteni az eseteket a sorozatgyilkosságoktól. Weilbach szerint az ámokfutás egy magányos elkövető előre megtervezett homicid-szuicid akciója, amelyet több ember ellen követ el nyilvános helyen, emberölési szándékkal, és ő kizárja a családirtásos eseteket. Itt az elkövetők száma van feleslegesen korlátozva. Scheithauer szerint ez az elkövetői magatartás több emberen elkövetett emberölés vagy ennek kísérlete, amelyet olyan magányos elkövető hajt végre, aki személyesen jelen van a cselekmény helyszínén (ezzel zárja ki a bombamerényleteket), és az elkövetés során nincs megnyugvási szakasz.[9] Az amerikai Homeland Security (Belbiztonsági Minisztérium) szerint, amely definíciót az FBI (Federal Bureau of Investigation – Szövetségi Nyomozóiroda) is átvette, *ez egy olyan elkövetési mód, ahol az elkövető(k) célja, hogy minél több embert megöljön egy olyan jól behatárolt területen, ahol sokan tartózkodnak, és legtöbbször nem válogat az áldozatai között.*[10]

A középkori és a modern kori ámokfutás jelenségét, illetve annak elkövetőjét elemezve elmondható, hogy a *középkori és a modern kori forma között több a hasonlóság, mint a különbözőség.*[11] Az utóbbit megmagyarázva, a legnagyobb különbség, hogy míg a középkorban számítottak a jelenség bekövetkezésére, és természetesnek találták azt, illetve bizonyos szituációkban akár hősként is kezelhették az ámokfutót, addig a modern társadalomban egyáltalán nem számítanak az ámokfutásra, nincsenek

[8] Kulcsár 2014: 26–35.
[9] Kulcsár 2014: 27–28.
[10] USU.S. Department of Homeland Security 2008.
[11] Kulcsár 2014: 26–35.

rá a társadalomban kialakult reagálási módozatok, noha a veszélyét ismerik, illetve egyértelműen pszichopatológiaként tekintenek rá, és bűncselekményként kezelik. Az ámokfutók értelmezése során kizárhatók a szervezett bűnözői csoportok és a polgárháborús frakciók egymás közötti leszámolásai, viszont az adott ország hadserege és rendvédelmi szervei elleni ámokfutó típusú támadásokat idesoroljuk (például: Fort Hood, USA, 2009. november 5.[12] vagy Párizs, 2017. április 20.).[13] Bár általánosságban az elkövetők nem szoktak válogatni a potenciális célpontok között, és a céljuk a lehető legtöbb áldozat likvidálása, ettől még előfordulhatnak kivételek. Például a személyes motivációjú elkövetők életben hagyják a korábban velük jó viszonyt ápolókat (Columbine, USA, 1999),[14] az ideológiai motivációjú elkövetők pedig a saját közösségük tagjait (Tunézia, 2015)[15] vagy a célcsoportba nem tartozókat (Norvégia, 2011).[16] Ezenkívül vita van az akadémikusok között abban is, hogy csak az előre eltervezett esetek számítsanak-e ámokfutásnak, vagy a hirtelen felindulásból elkövetettek is. Szerintünk ezen az alapon nem érdemes kizárni semmit a felszámolást illetően, mivel műveleti szempontból ugyanúgy történik a cselekmény megszakítása.

Végezetül tisztázni kell, hogyan nevezzük egyáltalán a cselekményt. Megítélésünk szerint az itt leírt folyamatot az „ámokfutás" szavunk fejezi ki a legjobban. Igaz, többen minden ön- és közveszélyes, impulzív magatartást ámokfutásnak neveznek a kriminológiában, sőt még azon túl is ki szokták terjeszteni átvitt értelemben, a szó a magyar nyelvben ettől még pontosan ráillik a tárgyalt elkövetői magatartásra is.[17] A még szóba jöhető „tömeggyilkosság" kifejezés megtévesztő lehet, mert az angolszász szakirodalomban ez azt jelenti, hogy a cselekménynek három vagy több halálos áldozata van egy helyen és egy időben, valamint a köznyelv az emberiesség ellen elkövetett és a háborús bűncselekményekhez társítja a fenti kifejezést. Az „aktív lövésznek", az Amerikai Egyesült Államokban (USA) előszeretettel használt szakkifejezés tükörfordításának pedig nincsen hagyománya a magyar nyelvben, illetve sokáig a tengerentúlon sem volt. 1999-ig ez csak egy ritka kifejezés volt azokra, akik rendszeresen folytattak sportlövői tevékenységet. Azonban az 1999-es columbine-i iskolai lövöldözés után bekerült a rendőrségi nyilatkozatba az aktív lövész szóösszetétel, arra utalva, hogy a rendőrség elbarikádozott elkövetőkre számított, viszont ők aktív támadó tevékenységet folytattak. A média elég izgalmasnak és

[12] Army Major Kills 13 People in Fort Hood Shooting Spree 2009.
[13] Cabiten 2017.
[14] Shepard [é. n.].
[15] Samti–Gal 2015.
[16] Pidd 2012.
[17] Kulcsár 2014: 15.

figyelemfelkeltőnek találta a kifejezést, és azóta ezt használják a legtöbb ámokfutásra. További probléma ezzel, hogy leszűkítené a definíciót a lőfegyverrel elkövetett cselekményekre, pedig ezek egy jelentős részét szúró-vágó fegyverekkel követik el.[18]

Végső soron látjuk, hogy a motivációra és a szándékosságra adott válaszok különböznek, viszont maga a végrehajtás módja és eszközei, avagy az ehhez szükséges előkészület – tervezés, beszerzés stb. –, illetve a szociális háttér és az egyén mentális állapota, a válogatás nélküli ölési szándék a tett végrehajtásakor azonosságot mutathat a két csoportban.

A MODERN KORI MAGÁNYOS ELKÖVETŐK MOTIVÁCIÓI

Néhány további tudományos megközelítés segítségével megvilágítjuk, hogy a magányos elkövetőket milyen gondolat mentén kategorizáltuk *vallási-politikai ideológiai, illetve személyes motiváció mentén.* Ezen motivációknak egyébként homogén, illetve kevert megjelenési formái is jellemzőek lehetnek az elkövetőkre, illetve a potenciális elkövetőkre. [19]

Vallási, illetve politikai indíttatásból cselekvő magányos elkövető

Az ilyen típusú magányos elkövető a vallási, elsősorban dzsihádista ideológiai, vagy a politikai ideológiai – szélsőjobboldali, szélsőbaloldali – célját akarja a támadással elérni, végső soron a politikai és a társadalmi rend ellen alkalmaz erőszakot. Üzenhet ezzel egy rivális etnikai, politikai vagy vallási csoportnak, magának a kormánynak, vagy általában a közvéleménynek. Egy ilyen „kommunikációs stratégiával" sokkal szélesebb rétegnek képes üzenni, és sokkal több emberben képes félelmet kelteni, mint ahány közvetlen áldozata van. Az erőszak és a fenyegetések aszimmetrikus alkalmazásával a politika játékszabályain túl is képes nyomást gyakorolni [ahogy az IRA (Irish Republican Army – Ír Köztársasági Hadsereg) fogalmazott: „szavazattal vagy fegyverrel, de eljön a mi napunk"].[20] Ezek az ismérvek eddig az összes ideológiai motivációjú elkövetőre igazak voltak, de a magányos elkövetők egyedül cselekszenek, illetve két-három fős támogatással, egy nagyobb csoport, terrorszervezet irányítása nélkül. Ez összevág Metzger és Curtis „magányos farkasokról"

[18] Fortin 2021.
[19] Ganor 2021.
[20] Böckler 2018.

hirdetett nézeteivel, és a franchise-ként (fiókhálózat-szerűen) is működő al-Káida és a pókháló típusú szerveződésű Iszlám Állam irányelveivel, amely sokszor csak ideológiai hátteret és néhány gyakorlati tanácsot ad a nevében cselekvő magányos elkövetőknek. Átlagban az ideológiai hátterű magányos ámokfutók módszeresebben és jobban terveztek, jobban kezelték a fegyvert és képzettebbek voltak, mint a személyes motivációjú magányos elkövetők, de ettől függetlenül nagyon széles skálán mozogtak a képességeiket tekintve. Ugyanúgy megtalálható volt az intelligens, az ámokfutást évekig tervező, jól képzett támadó (a leghírhedtebb esetek egyike volt Anders Behring Breivik norvég terrorista ámokfutó támadása,[21] avagy Új-Zélandon a christchurchi ámokfutó, Brenton Tarrant lövöldözése[22]), mint az indulatvezérelt, előzetesen nem tervező, a fiókból felkapott konyhakéssel dolgozó elkövető (Abderrahman Bouanane).[23] A vallási ideológiai kategóriába tartozik például egy amerikai muszlim házaspár San Bernardinó-i, kaliforniai tömeges lövöldözéses esete (2015. december 2.),[24] egy testvérpár bostoni, maratoni futóversenyen elkövetett robbantásos merénylete (2013. április 13.),[25] valamint a franciaországi Nizzában teherautóval történt tömegbe hajtásos (*ramming* típusú) támadás (2016. július 14.), ahol a merénylő egymaga követte el az egyértelműen dzsihádista terrortámadást, bármilyen terrorszervezet közvetlen részvétele nélkül.

Személyes indíttatásból cselekvő magányos elkövető

Számos erőszakos magányos elkövető tömeges halálos áldozatokkal, illetve tömeges sérüléssel járó támadást követett el, nem ideológiai indíttatásból, hanem úgynevezett pszichológiailag rendezetlen aktív elkövetőként. Az idesorolható egyének előéletére jellemző, hogy korábban zaklatták, kiközösítették, megalázták a saját közösségében, amely leggyakrabban az iskolai vagy a munkahelyi környezet. Az ilyen ámokfutó elkövetők szociális, emocionális és pszichés hátterének vannak közös jellemzői, úgymint a zaklatott gyermekkor, az elvált szülők, a társadalmi kívülállóság, a szociális kapcsolatok alacsony szintje és az alacsony önbecsülés. Tettével legtöbbször az intézményen és a társain akar elégtételt venni a sérelmekért és a megaláztatásért, így az elkövetés helyszíne általában az iskolája vagy a munkahelye,

21 Smith-Spark 2021.
22 Christchurch Mosque Attack Suspect Pleads Not Guilty, Trial Set for Next Year 2019.
23 Böckler 2018: 7.
24 Ahmed 2015.
25 Boston Marathon Bombing 2014.

ennek köszönhetően jó helyismerettel rendelkezik. A tettével végre elismerést akar nyerni a társadalomtól, illetve vágyik arra, hogy ő gyakorolhasson hatalmat mások felett. A félelemkeltést ő is eléri, de ennek nincs rajta túlmutató célja, nem áll egy ügy szolgálatában. Az ebbe a kategóriába tartozó egyének legfeljebb korábbi elkövetőket tekintenek példaképüknek. Ezen túlmutató tervük általában nincsen, a támadás előtt felkészülnek a halálra, és sok esetben a rendőrség általi öngyilkosságnak szánják a támadást, vagy már a hatóságok kiérkezése előtt öngyilkosok lesznek. Ennek következtében átlagban ez a típus a legkevésbé veszélyes a rendvédelmi erőkre, mert nem őket tekinti fő célpontnak, annál nagyobb viszont a veszélyessége a társadalom többi tagjára.

Kevert indíttatású magányos elkövető

A fenti kategóriákkal kapcsolatban megállapítható, hogy a motivációk között számos esetben elmosódnak a határok, azok kevert formában jelennek meg. Több, személyesen sértett elkövetőnek vannak például politikai elvei is, és ezt akár a támadás közben is alkalmazhatják, míg az ideológiai alapon támadó magányos elkövetők között többen ugyanúgy társadalmilag kívülállónak számítanak kudarcokkal a hátuk mögött, azonban ők egy ideológia szolgálatával próbálnak kompenzálni. Néhány esetben szinte el sem lehet dönteni az elkövetéskor, hogy melyik kategóriába tartozik vegytisztán az elkövető, mint például a lőfegyveres ámokfutónál egy müncheni bevásárlóközpontban 2016-ban.[26] Ő célzottan a török származásúakat lőtte agyon, viszont ennek a kiváltó oka, a személyes motivációja az volt, hogy Németországban a török etnikumba tartozó személyek tették pokollá az életét a középiskolában.[27]

Az amerikai esetekről rendelkezésre álló statisztikai adatok bemutatása

Az amerikai eseteket vizsgálva képet kaphatunk, hogy melyik motiváció milyen arányban van jelen az ámokfutásoknál. A *Washington Post* által a szakirodalom és az FBI-jelentések alapján összeállított lista[28] az USA-ban 1966 óta elkövetett ámokfutásokat gyűjtötte össze, az elkövetők motivációinak pedig a rendőrségi és a bírósági jelentésekben néztünk utána (az 1966-ban a Texasi Egyetemen történt lövöldözés előtt is volt néhány eset elszórtan, de ezek általában nem elég jól dokumentáltak,

[26] Graham-Harrison et al. 2016.
[27] *Ermittlungen zum Münchner Amoklauf* 2017.
[28] Berkowitz–Alcantara 2021.

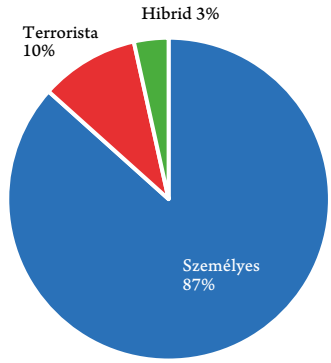
innentől kezdve került be ez az elkövetési mód az amerikai köztudatba). A lista csak azokat az eseteket tartalmazza, ahol a halálos áldozatok száma meghaladta a négyet (az elkövető nem számít), mert ezek tartoznak bele egyben a tömeggyilkosság kategóriájába is az amerikai terminológiában.

Az USA-ban 1966. augusztus 1. és 2023. május 6. között 202 ilyen ámokfutás történt. Ebből 175 esetben nem beszélhetünk terrorcselekményről, az elkövetőnek csak valamilyen személyes motivációja volt. Ebből 155 esetben jelent meg a klasszikus minta, ahol a kirekesztettség, a sikertelenség és a személyes sértettség miatti bosszúvágy voltak a motivátorok. 10 olyan eset volt, ahol a háttérben a kóros elmeállapot és a tévképzetek álltak. Igaz, szinte az összes elkövetőnek volt valami pszichés problémája, de ezen 10 esetben az ámokfutók annyira elvesztették a kapcsolatot a valósággal, hogy meg voltak győződve, hogy az áldozatok az életükre törnek, vagy egyéb tévképzet miatt kell velük végezniük. Kilenc esetben a motiváció ismeretlen maradt (az elkövető nem hagyott róla üzenetet, az áldozatai alapján nem lehet rá következtetni, ő maga pedig vagy nem élte túl a cselekményt, vagy soha nem sikerült elfogni). Végül egy olyan eset volt, ahol az elkövetőt kizárólag az így szerezhető hírnév motiválta.

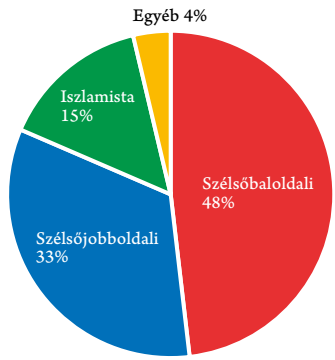
Klasszikus, politikai vagy ideológiai alapú terrortámadás 20 esetben történt. Kilenc ámokfutásnál szélsőbaloldali volt az elkövető (négy fekete felsőbbrendűségben hívő, három kereszténységellenes, egy fehérellenes és egy rendőrellenes), hét szélsőjobboldali és négy iszlamista.

Volt továbbá hét hibrid eset, ahol nagyjából egyenlő mértékben játszottak szerepet a személyes és az ideológiai szempontok. Itt az ámokfutást az egyéni problémák mellett három esetben a fekete felsőbbrendűségbe vetett hit, két esetben a szélsőjobboldali eszmék, egy esetben az egyházellenesség és egy esetben a nőgyűlölet táplálta.

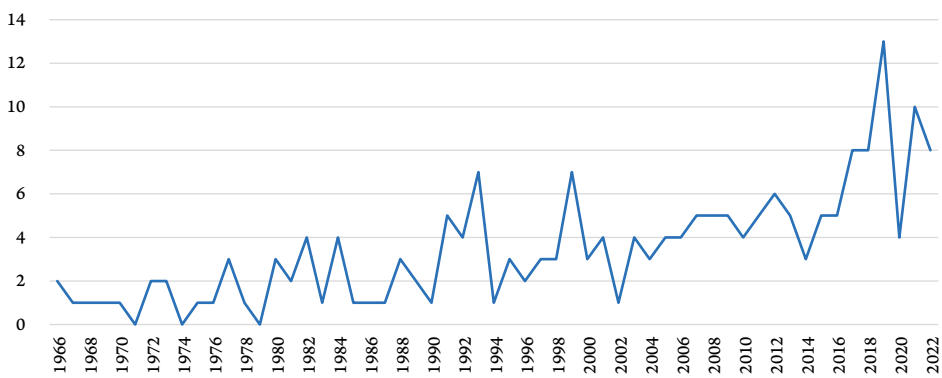
A magányos elkövető, ámokfutó motivációit illetően alapjában véve elmondható, hogy a fő célja, hogy feláldozza a saját életét azért, hogy másokat megöljön (még ha az elkövető halála nem is teljesen biztos, egy ilyen típusú bűncselekménynél nagy esély van rá). Míg a személyes motivációjú elkövetőket egoista érdekek motiválják, addig az ideológiai alapú magányos elkövetőket az altruizmus, azaz akár saját kárára is képes cselekedni a közössége érdekében, háttérbe szorítva az önös céljait. Első esetben az egoista egyének azért képesek ezt elkövetni, mert alacsony fokú a kötődésük, és az integráció hiánya, a múltbeli sérelmek miatt semmibe veszik vagy gyűlölik a közösségüket. Az altruista egyének viszont olyan szinten maguk fölé helyezik a saját közösségüket, hogy azért az életüket is feláldozzák.

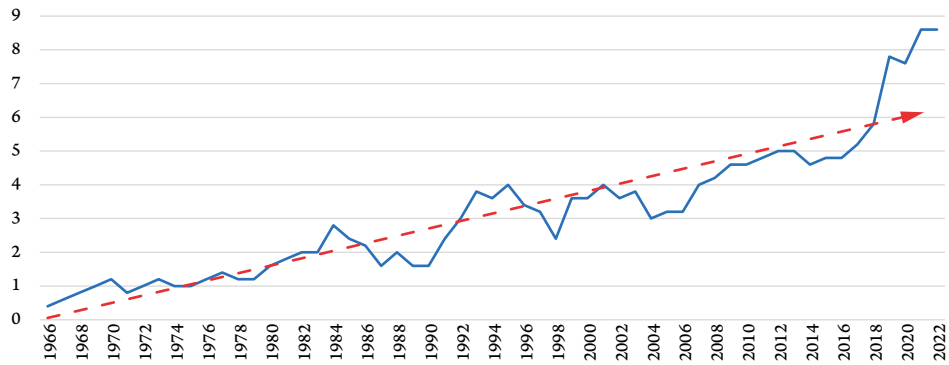
1. ábra: Az ámokfutók motivációja
Forrás: a szerző szerkesztése

2. ábra: A terroristák és a hibrid esetek ideológiai háttere összesítve
Forrás: a szerző szerkesztése

3. ábra: Az ámokfutások száma évente
Forrás: a szerző szerkesztése

4. ábra: Az ámokfutások 5 éves mozgó átlaga és a trendvonal
Forrás: a szerző szerkesztése

Terrorszervezethez tartozó ámokfutók

A magányos elkövetők alapismérveként elfogadtuk, hogy az elkövetők nem tagjai terrorcsoportoknak, és nem terrorszervezetek utasítására cselekszenek. Ugyanakkor nem mehetünk el szó nélkül *a terrorszervezet tagjaként funkcionáló, onnan kiváló, ideológiai motivációjú ámokfutók* mellett. A velük kapcsolatos felderítési aspektust a tanulmányban nem fogjuk kifejteni, mivel annak egyedisége, a többi tárgyalt magányos elkövetői kategóriához viszonyított differenciáltsága és a felismerhető gyanúra okot adó jegyeinek, prevenciós eszközeinek különbözősége ezt nem teszi lehetővé.

Az amerikai Homeland Security felismerte azt a potenciális veszélyt, hogy a magányos elkövetők mellett a kis terrorista sejtek (úgymint a mumbai támadásnál[29]) képviselik a legveszélyesebb fenyegetést az USA nemzetbiztonságára.[30] Ezen állítás kiterjeszthető a világ többi részére is, és ehhez igazodva a terrorelhárítás felszámolási aspektusából megközelítve foglalkozni kell az ilyen típusú magányos elkövetőkkel is a tanulmányunkban. Ez a típusú elkövető jelentheti az egyik legnagyobb veszélyt a polgári lakosságra és a rendvédelmi erőkre egyaránt, de a cselekményük felszámolásában nincs különbség. Ez a személy jut hozzá általában valamennyi magányos elkövető közül a legjobb kiképzéshez (például a 2008-as mumbai támadókat a pakisztáni különleges erők képezték ki),[31] a legmodernebb fegyverekhez, a legrészletesebb információkhoz és a legteljesebb körű háttértámogatáshoz, ezért az ő esetükben lehet a legnagyobb az esély arra, hogy összeszokottan, akár csapatokban támadjanak.

[29] Schmitt–Sengupta 2008.
[30] Capellan 2015.
[31] Schmitt–Sengupta 2008.

Egyes esetekben még egy nagyváros elleni komplex támadás végrehajtására is képesek (Mumbai, 2008,[32] Párizs, 2015[33]). Míg a terrorszervezetek próbálják védeni a tagok identitását, és csak a szervezet neve a nyilvános, addig a terrorszervezetből kiváló magányos elkövetőnek az a fő szempontja, hogy médiafigyelmet kapjon a támadása, illetve a terrorszervezetek tagjainál a legnagyobb az esély arra, hogy csoportban kövessék el a cselekményt. Szimbolikus célpontot választanak, például egy vallási épületet, vagy olyan helyet, ahol a legtöbb potenciális áldozat található, és lehetőleg fegyvermentes.[34]

AZ ÁMOKFUTÓVÁ VÁLÁS KIVÁLTÓ OKAI

A magányos elkövetők általában visszavonultan, a társadalomtól elszigetelten élnek, személyes bosszúvágy, a kirekesztettség érzése, ideológiai vagy nem ideológiai alapon szerveződött sérelmek és ellenségkép jellemzi őket, majd ezek mentén radikalizálódnak és válnak erőszakossá. Fennáll mindegyikük esetében az a veszély, hogy a cselekményük tervezése után, amennyiben nem detektálják időben a felderítési tevékenység részeként, erőszakos cselekmény előkészületét, rosszabb esetben végrehajtását valósíthatják meg. Példaként megemlítünk néhány olyan jellemző kiváltó okot, amelyek növelhetik a potenciális magányos ámokfutók bűnözővé válásának valószínűségét, az erőszakosságuk kockázatát.

A háborús helyzet/fegyveres konfliktusok közelsége, eszkalációja

Ha egy adott országban vagy a közeli régióban hosszan elhúzódó háború veszi kezdetét, az több területen is növeli egy potenciális ámokfutás esélyét. A külső fenyegetettség érzése, a társadalom militarizálódása és a média által valós időben közvetített, a mindennapi élet részévé váló háborús cselekmények mind olyan faktorok, amelyek az erre fogékony személyeknél ösztönzőleg hatnak konfliktusaik erőszakos megoldására. Ezen helyzet ráadásul az eszközoldalra is hatással van, mert a háborús térségekbe beáramló nagyszámú fegyver miatt az illegális fegyverpiacon is megnő a kínálat, valamint az egzisztenciális félelmek miatt a kereslet is. Erre jó példa az 1991–1999 között lezajló délszláv háborúk sorozata, amely az egész térségben együtt járt az erőszakos bűncselekmények és a lakosság kezében lévő, illegálisan tartott

[32] *Mumbai Terrorist Attacks (Nov. 26–29., 2008.)* 2009.
[33] Paris Attacks: What Happened on the Night 2015.
[34] Kulcsár 2014: 33–45.

lőfegyverek számának növekedésével. A jelenleg zajló orosz–ukrán háború miatt pedig szintén fel kell készülnünk hasonló következményekre. A hivatkozott szakmai lap is ír az Ukrajna elleni orosz agressziónak a terrorista és szélsőséges környezetre gyakorolt potenciális hatásairól, illetve leírja azt is, hogy a háború reakciókat váltott ki az erőszakos szélsőséges szereplők körében, különösen a jobboldali spektrumon belül, és kisebb mértékben más ideológiákat illetően.[35]

A migráció és a válság kapcsolatának megjelenése

2014 után megnövekedett az Európába beáramló harmadik országbeli bevándorlók száma, a migrációs válság kirobbanásával párhuzamosan pedig a terrorizmus is folyamatosan és jelentősen nőtt.[36] A statisztikák világosan rámutatnak, hogy a menekültek számának növekedésével a terrorizmus és az így okozott veszteségek is fokozódtak Európában. A két folyamat nem független egymástól, ugyanakkor hangsúlyozandó, hogy a bevándorlók döntő többsége békés céllal érkezik, de a kontinensre folyamatosan nehezedő migrációs nyomás összefüggésben áll akár a szélsőséges vallási ideológiájú terrorizmussal, akár a bevándorlókkal szembeni gyűlölet-bűncselekményekkel. Ennek köszönhetően az elmúlt pár év során számos negatív kritikát, erőszakos tettekben megnyilvánuló reakciót generált Európa több országában a migráció, ami új típusú jelenségként ütötte fel a fejét, és amit meg kell említenünk az indikátorok sorában. A 2015. év nyári időszaka után az akkor regnáló német kancellár asszony kijelentése[37] is katalizátora lett a helyzet romlásának, ami a mai napig tapasztalható szerte Európában. A menekültválság elmélyülése együtt járt a közvetlen testközelből tapasztalható, nehezebben integrálható, teljesen más kultúrkörből érkező tömegek megjelenésével, ami a dzsihádista gyökerű terrorizmus betörésének veszélyét is magában hordozta. Erre válaszként a társadalomban elsősorban az idegenekkel szembeni radikális nézeteket valló személyek körében erősödött fel a gyűlölködés, és hajlott át erőszakba. A német belügyminisztérium által 2017-ben publikált *Kriminalitás a migráció kontextusában*[38] című beszámolóból is kiderül, hogy a muszlim országokból érkező bevándorlás abból a szempontból

[35] Europol 2023: 4, 17.
[36] Bevándorlás és terrorizmus Európában 2018.
[37] „Megteremtjük a lehetőséget." Lásd Phoneix 2016.
[38] Bundeskriminalamt 2018.

is biztonságpolitikai és kulturális kockázatot[39] rejthet magában, hogy az európai államokba történő integrációjuk az elvártnál kisebb mértékben sikeres.[40]

Ez az erőszakos cselekmények tervezésének, illetve bekövetkezésének valószínűségét és esetszámát Európa-szerte és USA-szerte növelte, a bevándorlók által elkövetett és a bevándorlókat érő támadásokat tekintve egyaránt, ami például a harmadik országból származó, másod- és harmadgenerációs állampolgárokra is kihatással van. Ugyanakkor a kialakult helyzet maga is katalizátorként hathat a korábbiakban békésnek ismert, külföldi gyökerekkel bíró személyekre, akik emiatt még inkább elszigetelődnek.

A vallási, politikai ideológiai ellentétek felerősödése

A magányos elkövetők politikai vagy vallási ideológiai alapon is motiválódhatnak, azonban a szimplán saját elhatározásból cselekedni szándékozó ámokfutóra éppúgy kihatással van a vallási vagy politikai ellentétek felerősödése a társadalomban. A radikális iszlám, illetve a szélsőjobboldali és a szélsőbaloldali ideológiák felerősödése egyaránt a magányos elkövetővé válás indikátorai közé tartozik. Az egyik részről beszélhetünk az USA-ban és Európában is megjelenő iszlám terrorizmus miatt a radikális iszlámtól való félelem jelenségéről. A „befogadó, döntően keresztény többségű" országokban hiába biztosított a szabad vallásgyakorlás, a radikális iszlám még ennek ellenére is ellenségesen viszonyul a befogadókhoz. Az extremista ideológiák jelenléte, leginkább a szélsőjobboldali narratívák felerősödése, önmagában vagy a radikális iszlámellenes nézettel vegyülve, ugyanúgy motiváció lehet a magányos ámokfutáshoz. Mindezeket egy tanulmánnyal is megerősítjük,[41] amely ugyan a magányos elkövető vonatkozásában tipikus motivációként a személyes és ideológiai befolyás kombinációját nevezi meg, de arról is értekezik, hogy a magányos elkövetőknél a szerencsétlen életkörülmények, az intenzív hit és gyűlölködés egyvelege játszik közre az erőszakcselekmény tervezésében és végrehajtásában. Nagyon gyakran nem egy ideológia, hanem sokkal inkább a társadalmi probléma a motiváció gyökere, ugyanakkor felerősítik azt a vallási és/vagy politikai ideológiai ellentétek.

[39] Berlin: Man Attacks Woman with Knife for 'Working' 2021.
[40] Bíró 2021.
[41] Kenyon – Baker-Beall – Binder 2021: 11–12.

A kialakuló és/vagy elhúzódó gazdasági válságok, a szociális feszültségek

A válsághelyzetnek számos definíciója ismert, amely egyensúlyhiányt, feszültséget, a társadalomra és az állam biztonságára is veszélyes sokrétű események sorozatát is jelentheti, ami egyértelműen a szociális feszültséget is magában hordozza. A gazdasági válság hatásait az egyén viszonylatában vizsgálva megállapítható, hogy alapvetően az egészséges személyeket is megterheli, nem várt helyzetek elé állítja. Ez a periodikusan vissza-visszatérő jelenség bizonytalan jelen- és jövőképet hordoz magában, növeli a kiszámíthatatlanságot, illetve tartalékképzésre ösztönöz, a mindennapokra kiható megszorítások árán. A stabil szociális kapcsolatok támogatják a válságkezelést mikroszinten, ugyanakkor pont ezek a helyzetek teremthetnek feszültséget is a szociális kapcsolatainkban. Az FBI tanulmányában[42] a stresszorok között is felsorolják a pénzügyi feszültséget, amely felerősítheti egy magányos elkövető veszélyes cselekményének bekövetkezési esélyét. Az említett válságok belefférnek ebbe a kategóriába, azok hatnak egymásra, ezáltal az életszínvonal romlásához, átalakuló függőségi viszonyokhoz, kiszolgáltatottsághoz vezethetnek, ami átrendezheti az emberi és a közösségi viszonyrendszereket egyaránt. Amennyiben az egyén sebezhetőbb és alapvetően instabil, frusztrált, ellenségképpel élő személy, nála súlyosbító körülmény lehet egy erőszakos cselekmény elkövetéséhez a válság és a feszültség jelenléte. Ennek legfőbb oka, hogy nincs meg sem az eszköztára, sem pedig a stabilitása, illetve bizonytalan a szociális hálója, így nincs, ami átlendítse a nehézségeken.

A mikrokörnyezet negatív hatásai

Az egyén közvetlen környezete erőteljes befolyással lehet a benne rejlő bűnös gondolatok materializálódására. Ez a közösség lehet a család, a munkahely, az iskola, a mindennapi élettér további állomásai, ahol szociális interakcióba lépnek egymással az egyének. A családi vagy lakókörnyezeti közösségben fennálló állandó vagy időszakosan kialakult konfliktus, egy barát halála, illetve a verbális vagy a fizikális bántalmazás mind az egyénre gyakorolt negatív hatások közé sorolhatók. A munkahelyi problémák közé tartoznak azok, amelyek a kollégákkal, illetve a vezetővel való konfliktusos helyzetből erednek. Az iskolai feszültségek az osztálytársak, az iskolatársak vagy a tanárok irányában megnyilvánuló viselkedések és válaszreakciók közötti űr és rossz kódolás-dekódolás miatt alakulnak ki, mivel az egyén nem képes

[42] Silver–Simons–Craun 2018.

az elvárható módon adni és venni a jelzéseket, illetve az iskolai környezet sem képes kezelni az egyén „másságát". De a szociális interakciókban jelentkező stresszorok közé tartozik az online vagy az offline iskolai vagy munkahelyi zaklatás, vagy akár a viccelődés, valamint a szociális szervezethez való kapcsolódás hiánya vagy annak elutasítása is, amelyek mind felerősíthetik az egyén frusztrációját. Ennek klasszikus példája a tanulmányunkban korábban idézett columbine-i iskolai vérengzés.

A pandémia, az egészségiállapot-romlás mint kritikus időszakok, előfordulásuk negatív hatásai

2019 telén, 2020 tavaszán megjelent a Covid–19 típusú koronavírus-járvány, amely nagyon gyorsan pandémiává alakult, emiatt fokozatosan ugyan, de számos szigorú korlátozó intézkedést vezettek be. Ez magával hozta, illetve fokozta az elszigetelődést, a szorongást, a depressziót az egyéneknél, és mindez a társadalom széles körét érintette. A Covid–19 társult indikátorként viselkedett a mentális rendellenességgel, amely összességében nagymértékű hatást gyakorolt a potenciális ámokfutókra. A két tényező egymásra hatása megjelenik egy lengyel szakkiadványban is, miszerint „a világjárvány mellékhatása a már eddig is regisztrált tömeges romlás lesz a társadalom mentális egészségében, különösen a fiatalok körében. A mentálisan instabil egyéneknél kimutatható, hogy különösen hajlamosak a destruktív és önpusztító cselekedetekre, a szélsőséges ideológiákra és az összeesküvés-elméletekre, ugyanakkor többszörösen hajlamosak arra is, hogy magányosan cselekedjenek."[43] Ezen kritikus időszakoknak hosszú távon maradandó nyomai érezhetők a társadalom mentálisan egészséges tagjai sorában is.

A fizikai vagy szellemi egészségi állapot romlása lehet még bármilyen gyógyíthatatlan diagnosztizált betegség vagy egy traumatikus agysérülés, maradandó fizikai sérülés, amitől életbe léphet az egyénnél a „minden mindegy" állapot, ahonnan egy kis lépés is elég lehet az erőszakos cselekmény elkövetéséhez.

A mentális rendellenességek felerősödése, illetve kezeletlensége

A mentális rendellenességet az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization – WHO) definíciója szerint az egyén megismerésében, érzelmi szabályozásában vagy viselkedésében jelentkező, klinikailag jelentős zavar jellemzi,

[43] Kluczyński 2021: 20.

ami általában distresszel vagy a működés fontos területeinek károsodásával jár.[44] Az FBI egyik tanulmánya[45] szintén megfogalmazza, hogy a mentális állapot, mint stresszor, nem azonos a mentális betegség diagnózisával, ami annyit jelez csupán, hogy az ámokfutó a támadást megelőző évben a mindennapi életében milyen mentális zavarral – depresszió, szorongás, paranoia – küzdött a leggyakrabban. Ezek viselkedés- és hangulatingadozásokhoz vezetnek ugyan, de önmagukban nem lennének elegendőek a pszichiátriai értelemben vett súlyos mentális betegség formális diagnózisának felállításához.

A mentálisan beteg személyek aránya a magányos elkövetők esetében hozzávetőlegesen ötször nagyobb, mint például a terrorszervezetek tagjai között (40% az előbbi és 8% az utóbbi csoportban), de a legtöbb mentális egészségi probléma önmagában nem zárja ki a racionális motivációt és a tudatos tervezést.[46] A Nemzetközi Terrorelhárítási Központ (International Centre for Counter-Terrorism – ICCT) egyik tanulmánya[47] a 2000–2014 közötti időszakban 30 európai országban magányos terroristák által elkövetett terrorcselekményeket vizsgálta meg. A kutatás megállapította, hogy az összes vizsgált személy 35%-ánál a mentális egészségi zavarra utaló jelek álltak fenn. Ezt tovább bontva kimutatták, hogy az ideológiai alcsoportok közül a vallási alapú szélsőségeseknél 24%, a jobboldali ideológiát képviselő elkövetők esetében 28%, míg az „iskolai lövöldözők" esetében 63% küzdött mentális zavarral. Az egyik legnagyobb kihívásnak látjuk az említett tanulmányok és a saját munkatapasztalataink alapján is a mentális rendellenességeket és azok kezeletlenségét a potenciális ámokfutóknál.

A MAGÁNYOS ÁMOKFUTÓK VISELKEDÉSJEGYEI

Az első kiindulási pontunk a terrorelhárítási tevékenységünk részeként elsősorban a hazai belföldi terrorizmushoz kapcsolódó potenciális magányos elkövetők felderítése során végzett szakmai munkafolyamatok tapasztalatai. A felderítési munkánk során látókörbe került személyeknél is láthattunk olyan jeleket, detektáltunk olyan jelzésértékű viselkedésjegyeket, amelyek az említett FBI- és az ICCT-tanulmányokban szerepelnek, azaz függetlenül az egyén motivációjától megállapítható, hogy nagyarányú a potenciális magányos elkövetők között a különböző fokú mentális

[44] *Mental Disorders.* Online: www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-disorders.
[45] Silver–Simons–Craun 2018: 17.
[46] Corner–Gill–Mason 2016.
[47] Zuijdewijn–Bakker 2016.

zavarral küzdők száma. Ezenkívül számos esetben volt tapasztalható a szociális integráció hiánya, vagyis a kirekesztettség.

A második kiindulási pontunk német szakértők kutatásai voltak. Ugyanis Németországban több szakterületen folynak szakmai kutatások a magányos elkövetők és az ámokfutók témakörében, hiszen ott több megtörtént esetről tudunk. A tárgykör egyik szaktekintélye és kutatója Britta Bannenberg kriminálpszichológus, akinek állítása szerint „a terroristák és az ámokfutók hasonlóak, függetlenül az ideológiájuktól", Matthias Quent szociológus, a másik szaktekintély állítása szerint „a felnőtt elkövetők egyharmada pszichés betegségben szenved",[48] illetve „az ámokfutás és a terror nem zárják ki egymást, egy terrortámadás betöltheti az ámokfutás szempontjait, és fordítva".[49]

Bannenberg a 2019 szilveszterén Németországban bekövetkezett ramming (nekimenés) típusú erőszakos cselekményt vette górcső alá, ahol egy német állampolgárságú középkorú férfi szándékosan, rasszista motivációból hajtott a tömegbe egyedül, azaz egy terrorista bűncselekményt magányos farkasként, ámokfutás jelleggel hajtott végre. Az elkövető mentálisan beteg volt, akinek a paramétereit összehasonlították korábbi súlyos bűncselekmények elkövetőiével, és megállapítást nyert, hogy az elkövetők döntően férfiak, akik között különböző pszichés problémákkal küzdő személyek találhatók. Az empirikus adatok szerint a 24 és 70 év közötti felnőtt elkövetők több mint egyharmadánál komoly pszichés betegség, például paranoid skizofrénia súlyos jelei mutatkoztak, és a támadásaik célpontjai általában külföldiek voltak. Az ilyen elkövetők gyakran tele vannak nehezteléssel, gyűlölettel és ellenségeskedéssel a társadalom iránt. Vannak a skizofréniánál kevésbé súlyos mentális betegségek, például a különféle személyiségzavarok. Ezek szintén veszélyt jelentenek, mivel gyakran megszállottjai lesznek az ilyen mentális rendellenességgel küzdő személyek annak, hogy látványos gyilkos támadást hajtsanak végre. Az egyik legfontosabb kijelentése a szakértőnek, hogy nem kategóriákban kell gondolkodni a támadás ideológiájával kapcsolatban, hanem azt kell látni, hogy a motivációk időnként akár felcserélődhetnek, vagy átfedésben lehetnek, mert azoknak leginkább a támadó saját személyiségéhez van köze. Az elkövetők egyszerűen gyűlölettel vannak tele, és hírnevet akarnak a tetteikkel elérni, akár saját haláluk árán is.[50]

A felderítési tapasztalataink is alátámasztják, hogy a látókörbe került potenciális elkövetők között, illetve elfogásuk után a pszichésen megvizsgált, egyéb bűncselekményeket elkövetőknél a mentális rendellenességek széles palettán helyezkedhetnek el, az enyhébbtől a súlyos pszichés problémákig. Aki abból a célból,

[48] Bosen 2019.
[49] Engel 2019.
[50] Bosen 2019.

hogy a lakosságot megfélemlítse, személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekményt követ el,[51] az kimerítheti a terrorcselekmény fogalmát, amelynek az előkészülete, illetve az ezzel való fenyegetés is büntetendő. A felderítéseink során szintén megfigyelhető volt a mentális problémák jelenléte. Mindezek alapján szakmai tapasztalataink is egyértelműen megerősítik a hivatkozott német kutatási eredményeket.

A magányos elkövetők, illetve az ámokfutással végrehajtott cselekmények esetében a motiváció különbözteti meg a bűncselekménynek a minősítését. Elmondható, hogy például az oslói terrorcselekményt és elkövetőjét vagy az új-zélandi christchurchi merénylőt az egyéni patológiák és a politikai ideológiák egyaránt jellemezték. Az iszlamista rasszista elkövetőknél kutatások szerint kevésbé van jelen a mentális rendellenesség, de előfordul, hogy jelentős pszichológiai szenvedést is maguk mögött tudhatnak, csak erről gyakran nem beszélnek.[52] A terrorizmuskutatás szempontjából azonban nem létezik olyan, hogy terrorista betegség vagy terrorista személyiség.

A fentiek mellé áttekintettük az FBI által publikált anyagot.[53] Az alábbiakban felsoroljuk az ámokfutó magányos elkövetőknél tapasztalt, a támadást megelőzően tanúsított gyanús viselkedésjegyeket, amelyek nagyfokú azonosságot mutathatnak a politikai, a vallási ideológiai, illetve az egyéb motivációjú magányos elkövetőknél. Hangsúlyozandó, hogy ezek együttes értékelése vezethet csak eredményre, az nem, ha csak önmagában kiragadunk egy-egy viselkedési jegyet. Frederick Calhoun és Stephen Weston[54] kutatásaira alapozva megállapítható, hogy az erőszakos cselekmény elkövetéséhez vezető út jól körülhatárolható szakaszokra bontható, amelyekben más és más gyanúra okot adó jelek detektálhatók. A támadásig az alábbi fázisokon megy keresztül az elkövető: sérelem/sértettség, az erről történő panaszkodás, a nemtetszés kinyilvánítása, a kutatási és a tervezési fázis, a szivárogtatás, ezután, illetve ezzel egy időben az előkészületi szakasz, majd a normák és a jogkövető magatartások megszegése és a végén a támadás kivitelezése.[55] Megállapíthatjuk, hogy minél korábban történik meg a gyanús jelek azonosítása, annál több idő van egy kialakulóban lévő erőszakos cselekmény feltérképezésére, ezáltal annak megakadályozására.

Az alábbiakban a már említett FBI-tanulmányban[56] is szereplő gyanús viselkedésjegyeket soroljuk fel.

[51] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
[52] Mercier–Norris–Sharif 2018.
[53] Silver–Simon–Craun 2018.
[54] Calhoun–Weston 2003.
[55] Meloy et al. 2011.
[56] Silver–Simon–Craun 2018.

Az elkövetők demográfiai háttere

Az elkövetők és a potenciális elkövetők túlnyomórészt férfiak. Jóval kisebb arányban fordulnak elő női elkövetők, illetve minimális esetben találkozhatunk csupán nő-férfi páros ámokfutókkal (San Bernardino, 2015. december).[57] Az életkorral összefüggésben ugyan nagymértékű szórás mutatkozik, de az megállapítható, hogy a legnagyobb százalékos előfordulás a 18–59 év közötti korosztályban detektálható. Ez leginkább az egyén fizikai és szellemi állapota miatt van, mivel ezekben az éveikben a legalkalmasabbak egy erőszakos támadás megtervezéséhez és kivitelezéséhez. Ez a korcsoport egyébként közös halmazt alkot a katonaköteles korú személyekkel. Az elkövető rasszára vonatkozóan nem tudunk megállapítani gyakoriságot, hiszen nagyon nagy a differenciáltság kontinensenként, illetve országonként, valamint attól függően, hogy milyen ideológia vezérelte az ámokfutó elkövetőket.

Az elkövetők személyiségjegyei, viselkedésjegyei

Az ámokfutók egyik legfőbb jellemzője az empátia hiánya és a kóros énközpontúság, valamint a saját szempontjai alapján kiválasztott csoporttal szembeni gyűlölködő megnyilvánulás. Ez a viselkedés a személyek közvetlen környezete számára is könnyedén detektálható, amennyiben odafigyelnek rá. Ilyen jelek megfigyelhetők az online térben, például chatfalakon folytatott beszélgetések, kommentek összetételének, nyelvezetének, stílusának, szóhasználatának vizsgálata során, ami rámutathat arra, hogy radikális, avagy extremista, kirekesztő nézeteket vall. Emellett jellemző rájuk a túlzott érdeklődés a fegyverek, az erőszakos tartalmú olvasmányok és audiovizuális anyagok, valamint a szélsőséges ideológiák iránt. Erősen jellemzi őket a harcos gondolkodásmód, a halál és erőszak kultusza.

Az elkövetők szociális interakciói

Megfigyelhető több elkövetőnél, illetve a meghiúsított és a megelőzött cselekmények elkövetőinek elemzései is rámutattak arra, hogy nagy arányban gyermekkori bántalmazás áldozatai voltak – családon belüli vagy iskolai közösséghez kötött, verbális, fizikális, szexuális eredetű abúzus érte őket. Ezeknél a személyeknél többször a kirekesztettség érzése, illetve a negatív életesemények megélése figyelhető meg.

[57] Nagourney – Lovett – Pérez-Peña 2015.

Felderítési tevékenységünk során megerősítést nyert, hogy az ilyen sérült személyek alig, vagy egyáltalán nem rendelkeznek barátokkal. Jellemző rájuk, hogy teljesen másképp érzékelik a saját korosztályukat, képtelenek kapcsolódni. Ezek az egyének jellemzően rengeteg időt töltenek az online térben, ami menedéket nyújt számukra, egyúttal anonimitást vagy az álnéven történő tevékenység lehetőségét, ezáltal sokkal gyakrabban fordulhat elő esetükben a szemükben ellenségnek, gyűlölt személynek számító egyének zaklatása, bántása.

Említettük, hogy döntően férfiakról beszélünk, akik között megtaláljuk az úgynevezett incel személyeket is. „Az incel egy olyan online szubkultúra, amelyben a férfiak a nőket hibáztatják az önkéntelen cölibátusukért, azaz a nőkkel való szexuális kapcsolatok hiánya miatt. Sok incelnek problémái vannak a szocializációval, és képtelenek női partnert találni, és a múltban elutasítást tapasztaltak. Az incel online közösségekben ez a nők elleni gyűlöletté alakul át."[58] Ennek különös hangsúlyt ad, ha az egyén további gyűlöletével társul, azaz tulajdonképpen bármilyen további, akár vallási vagy egyéb ideológiai motivációval találkozva például ámokfutást követhet el női célpontok ellen.

Stresszorok

A stresszorok lehetnek fizikai, pszichológiai vagy bizonyos szociális erők, amelyek valós vagy vélt igényeket, illetve nyomást támasztanak az egyénnel szemben. Az FBI-tanulmány az elkövetőkre károsabb hatást gyakorló stresszorokról szól. Ezek lehetnek a mentális egészség sérülése, a pénzügyi feszültség, a munkával kapcsolatos problémák, a barátokkal és a társakkal való konfliktus, a házasságban megjelenő problémák, a drog- és alkoholhasználat, az iskolai konfliktus, a fizikai sérülés, a szülői konfliktus, egyéb családtaggal fennálló konfliktus, a szexuális frusztráció, korábbi bűnügyi problémák, sorozatos magánéleti problémák, mint például egy barát vagy egy rokon halála. Ezek pszichológiai és/vagy fizikai distresszt okozhatnak. Mindezek egy magányos elkövetőnél egy ámokfutás tervezésének és végrehajtásának folyamatait felgyorsíthatják, ezért rendkívül fontos a felderítés során minél szélesebb körben és minél rövidebb idő alatt információt gyűjteni. Ehhez nagymértékű támogatásra van szükség az egyén környezetéből szűkebb és tágabb értelemben egyaránt.

[58] Europol 2022: 55.

Szivárogtatás

A magányos elkövetőknél az egyik legmarkánsabb jellemző a szivárogtatás. Ez a felderítési munkában a meghiúsított, illetve a megelőzött cselekmények érintettjei esetében is bizonyított. Ezek a szivárogtatások lehetnek az interneten megjelent manifesztumok, kiáltványok, avagy blogok, kommentek formájában a közösségi oldalakon, vagy zárt kommunikációs csatornákon, a chatszobákban, az online fórumokon vagy egyéb írásos formában, közvetlenül vagy közvetetten. Az internethasználók száma általánosságban a társadalomban az elmúlt években drasztikusan nőtt. A társadalmi interakciók, a munkavégzés, illetve az iskolai és egyéb közösségi tevékenységek is egyre nagyobb hányadban az internetes platformon zajlanak. Ennek eredményeként az esetünkben vizsgált potenciális magányos elkövetők döntő része is megfordul az online térben. A bűnüldözői oldalról az internet használatának detektálása az egyik legkardinálisabb kérdés, ennek alátámasztására ismét egy tanulmányt hívunk segítségül.[59] Eszerint például a szivárogtatáson kívül a közösségi hálózatot különféle ideológiák, összeesküvés-elméletek, extremista eszmék, terrorista propagandák tanulmányozására és erőszakos videók követésére használhatják a magányos elkövetők, avagy egyszerűen az elkövetési módok és a korábbi ámokfutó támadásokkal kapcsolatos anyagok tanulmányozására, és ezekből igyekeznek a cselekményük előkészületéhez is háttérismeretekhez hozzájutni, vagy cselekménysorokat másolni. A gyanús online magatartás megfigyelése potenciális kulcselem, itt detektálható olyan tevékenység, amelyben láthatóvá válik, hogy az egyén az erőszakos cselekmény elkövetésének útjára kíván lépni.

A gyanús viselkedések, a szivárogtatások detektálását az információkon felül a keresőszoftverek támogathatják, ezáltal a gyanús helyzetek és személyek azonosításának esélyét, ami összrendészeti feladat a felderítés hatékonyságának növelése érdekében. Az egyéni elkövetők leggyakrabban olyan emberek, akiknek kevés vagy semmilyen társadalmi kapcsolatuk nincsen, ezért felkeresik az interneten azokat a fórumokat, amelyek megerősítik a másokkal vagy más csoportokkal szembeni gyűlöletüket és elutasításukat. Ugyanezt látjuk az Iszlám Állam terroszervezet követői esetében is, ahol az emberek bizonyos iszlamista csoportok között mozognak, hogy tovább szítsák a gyűlöletet. A szivárogtatási fázis a leghosszabb időszakot ölelheti fel az erőszakos támadáshoz vezető folyamaton belül.

[59] Kenyon – Baker-Beall – Binder 2021: 12–13.

A tervezés, illetve az előkészület

Az ámokfutó napokkal, hetekkel, néha hónapokkal előbb megkezdi a támadás megtervezését a végrehajtás időpontjához viszonyítva. Ha hosszabb időintervallumot nézünk, amennyiben időben keletkeznek információk a felderítés során, illetve sikerül elegendő bizonyítékot gyűjteni egy tervezett bűncselekményről, akkor van esély annak meghiúsítására. A nehézség a magányosságból fakad, hiszen az egyén erről egyáltalán nem, vagy nagyon kevés személynek kommunikál, illetve a már említett szivárogtatást fel kell ismernie a környezetének ahhoz, hogy ráeszméljen a tervezés gyanújára, és segítséget tudjon időben kérni. A tervezés során az *elkövetés idejét és időtartamát, a célpontot helyszín és személyi kör vonatkozásában, valamint az elkövetés fegyverét és tervezett ruházatát, egyéb felszereléseit is megválasztja,* ennek során információkat gyűjt online és offline egyaránt. Az elkövetés ideje kapcsolódhat jeles napokhoz, eseményekhez, az időtartam pedig függhet akár a választott fegyvertől is.

A kiválasztott fegyver leginkább a beszerzési vagy elérési lehetőségek függvényében alakulhat, avagy egy másolt eset kapcsán a példaképnek tekintett bűncselekmény során használt fegyver lesz a kiválasztott. Az elkövetés eszköze abszolút azonosságot mutat a terrorista és az ámokfutó kategória képviselői között, ami lehet lőfegyver, hidegfegyver, és egyéb fegyverként használható tárgy, például a tömegbe hajtáshoz használt gépjármű. Általánosságban elmondható, amennyiben van legálisan tartott lőfegyver az elkövető környezetében, ott nagy a valószínűsége, hogy az elkövetés eszközeként használni fogja azt. Minél jobban megtervezett és minél nagyobb tűzerejű fegyverekkel követnének el bűncselekményt, annál nagyobb az esély a felderítési fázisban ezt detektálni és megakadályozni. Viszont, ha ezen típusú ámokfutás megvalósul, az a legpusztítóbb következménnyel jár a társadalomra nézve.

Amennyiben a lőfegyverekre fókuszálunk, az amerikai tanulmány[60] kimondja, hogy több mint egyharmadát az elkövetők legálisan szerezték be, illetve szintén több mint egyharmad arányban már volt fegyvere az egyénnek, és kisebb arányban volt közöttük a lopott, a kölcsönkapott, az illegálisan beszerzett, avagy a helyszínen megszerzett lőfegyver. Európában az USA-hoz képest kisebb a lőfegyverekkel végrehajtott ámokfutások aránya, többek között a szigorúbb fegyvertörvényi háttérnek köszönhetően.

Az elkövetőkre jellemző továbbá, hogy külső megjelenésükben is törekednek a praktikusságra és a katonai jellegre. Emiatt a gyakorlóruházat, a taktikai kesztyű, a taktikai bakancs, a ballisztikus szemüveg, a málhamellény, a ballisztikus

[60] Silver–Simon–Craun 2018: 14.

védőfelszerelés beszerzése fontos része az előkészületnek. Ez történhet internetes webáruházban, military shopban vagy egy vadászboltban. Ezeknek a termékeknek a megvásárlása nem engedélyköteles, ezért önmagában gyanús jelként nem is értelmezhető. Csak akkor válik azzá, amikor a személyt már a radikalizáció gyanújával figyelik, vagy van már bűnügyi előélete.

PARADIGMAVÁLTÁS A FELSZÁMOLÁSBAN: AZ ÚJ TÍPUSÚ MEGKÖZELÍTÉS OKAI

A műveleti felszámolás szempontjából az ámokfutásokat a közelmúltig nem kezelték olyan egyedi bűncselekménytípusként, amelynek megszakítására önálló, a többi azonnali megszakítást igénylő bűncselekmény kezelésétől különböző taktikát és megközelítést kellene alkalmazni. Ezen hozzáállás megváltoztatása és a paradigmaváltás a már sokat emlegetett columbine-i iskolai lövöldözéssel kezdődött el. 1999. április 20-án az USA-ban található Columbine (Colorado) középiskolájába két olyan tanuló is érkezett, akik egy ámokfutás keretében tömegesen akartak ott embereket ölni. A két elkövető két pisztollyal és két ismétlőpuskával volt felfegyverkezve, viszont nem képezték ki őket a lőfegyverek használatára, így a helyismeretüket leszámítva nem lett volna taktikai előnyük a kiérkező rendőrjárőrökkel szemben. Az első lövéseket 11:19-kor adták le, ami szinte rögtön a városi rendőrség tudomására jutott. Az első járőr 11:21-kor már az iskola épülete előtt volt, majd 11:24-kor az elkövetők tűzpárbajt vívtak a parkolóban lőállást foglaló rendőrökkel. Eddig a pillanatig az épületben két halott és hét sebesült maradt utánuk. A rendőrök viszont nem hatoltak be az épületbe. Az ekkor előírt protokollnak megfelelően jártak el, és úgy kezelték az ámokfutást, mintha túszejtés vagy barikádhelyzet lett volna. Ennek megfelelően kívülről körbezárták az épületet, biztosították, hogy a veszély ne terjedjen onnan tovább, és értesítették a különleges műveleti egységet, azaz a SWAT-ot,[61] hogy ők szakítsák meg a cselekményt. Ez alatt az idő alatt a két elkövető az iskolaépületben további tizenegy embert megölt és tizenhetet megsebesített, majd 12:08-kor végeztek magukkal.

Az első SWAT-egység 12:00 órakor ért az iskola elé, de az iskolába csak 13:09-kor hatoltak be. A klasszikus, helyiségről helyiségre történő lassú épületátvizsgálás módszerét alkalmazták, és az épületben talált vétlen személyeket is egyenként ellenőrizték és evakuálták. Ennek köszönhetően a teljes átvizsgálás csak 16:30-kor

[61] Special Weapons And Tactics: rendőrségi beavatkozóegység az utcai járőröknél nehezebb fegyverzettel és specifikus kiképzéssel.

fejeződött be, ezután nyilvánították az épületet biztonságosnak. A két elkövetőnek csak a holttestét találták meg.[62] Az országos jelentőségű, nagy médianyilvánosságot kapó esemény nemcsak további ámokfutóknak szolgált mintájául, de a rendvédelmi erőket is az addig alkalmazott módszerek felülvizsgálatára kényszerítette. Az már az első nap nyilvánvalóvá vált, hogy az áldozatok háromnegyede nem vált volna azzá, ha a rendőrség azonnal beavatkozik, illetve láthatóvá vált, hogy a behatoló SWAT-egységeknek már semmilyen befolyása nem volt az események alakulására. Egyértelműen látszott, hogy az ámokfutásoknál a *klasszikus „zárás-tárgyalás-megszakítás" megközelítés nem működik.* Egyéb módszerre azonban nem voltak sem irányelvek, sem kiképzés. A rendvédelmi erők négy hónapon belül reagáltak.[63]

Az *új taktikát „gyors kivonulás-azonnali reagálásnak"*[64] *nevezték el.* Alapelve, hogy a helyszínre kiérkező járőröknek azonnal meg kell kezdeniük a megszakítást, és egyből az elkövetőt kell lokalizálniuk és ártalmatlanítaniuk. Amíg ez nem történt meg, addig nem kezdhetnek neki a személyek vagy az épület alapos átvizsgálásának, sem a sebesültek ellátásának. Ehhez szükség volt az utcai járőrök (akik nagy valószínűséggel először érnek oda az ilyen helyszínekre, azaz ők is az első reagáló erőkhöz tartoznak) ellátására megfelelő tűzerejű automata fegyverekkel és ballisztikus védőfelszerelésekkel, valamint a továbbképzésükre az ilyen szituációkat illetően. Az új taktika megalkotásánál még kikötötték, hogy a beavatkozóknak addig várakozniuk kell, amíg fel nem tudnak állítani közülük egy négyfős osztagot, és csak ezután kezdhetik el a megszakítást. Ez a limit idővel lecsökkent két főre, de egyes amerikai egységeknél már azt is engedélyezik, hogy valaki egyedül avatkozzon be. Erre akkor kerül sor, ha a hivatásos személy úgy ítéli meg, hogy taktikailag azonnal szükséges a beavatkozás, és az erősítés túl későn érkezne a helyszínre.[65] Azonban ennek a megközelítésnek is megvannak a korlátai. Az egyedül behatoló személy szinte mindig taktikai hátrányban van az elkövető(k)höz képest, mert például egyedül épületet átvizsgálni konkrétan életveszélyes. Erre egyik példa a 2021. évi boulderi (USA) szupermarketben történt ámokfutás is, ahol az elkövető megölte az első egyedül beavatkozó rendőrt. Viszont a cselekmény megszakítására már ez is alkalmas volt, a vétlen személyekben a továbbiakban nem volt képes kárt tenni.[66]

Az USA gyakorlatát viszont nem követte minden ország világszerte. Ennek egyik oka, hogy az ámokfutás típusú támadások kevésbé gyakori előfordulása miatt nem is érezték sürgetőnek a váltást. Például Franciaországban 2016 áprilisában,

62 The Columbine High School Shootings.
63 Columbine Tragedy Was 'Wakeup Call' for Nation's SWAT Teams 1999.
64 *Immediate action rapid deployment.*
65 Martaindale–Blair 2019.
66 Ryan 2021.

a fél évvel azelőtti párizsi terrortámadás hatására bevezetett új protokoll nem mert olyan radikálisan szakítani az addigi koncepcióval. Eszerint terrorcselekménynél vagy ámokfutásnál az utcai járőröknek csak a helyszín biztosítására korlátozódik a munkájuk, a megszakítás továbbra is alapvetően az antiterrorista egységek feladata. Annyi engedményt viszont tettek, hogy erre jogosultságot adtak néhány, az átlagnál jobban képzett utcai egységnek is. Emellett létrehoztak az ilyen krízisek kezelésére egy koordinációs központot, engedélyezték a végrehajtás során a különböző terrorelhárító egységek vegyítését, közös gyakorlatokat írtak elő számukra, és az ámokfutások megszakításánál az egységek közötti területi illetékességet is megszüntették.[67] A gyakorlatban viszont eddig a franciák is rugalmasabban álltak hozzá a hivatalos alapelveiknél. A 2020-as nizzai késeléses ámokfutásnál az elsőként helyszínre érkező városi rendőrök mint első reagálók ártalmatlanították az elkövetőt, amit a rendőri vezetés utólag jóváhagyott.[68]

HATÉKONY REAGÁLÁS AZ ÁMOKFUTÁS TÍPUSÚ TÁMADÁSOKRA

Az előbbi fejezet alapján elmondhatjuk, hogy jelenleg a leghatékonyabb és legkorszerűbb megközelítést az USA rendvédelmi és kormányzati szervei alkalmazzák, ami nem meglepő az ámokfutások nagy száma miatt összegyűlt tapasztalat és a jövőbeli kockázatok okán. Ez a fejezet az ámokfutó típusú bűncselekmények legfontosabb szereplőire kiterjedő stratégiát mutatja be.

Ennek az egyik alapja a civilek, vagyis a potenciális áldozatok és a vétlen személyek felkészítése még az ámokfutás megtörténte előtt. Ennek célja egyrészt az áldozatok számának minimalizálása, másrészt a minél könnyebb együttműködésük megteremtése a rendvédelmi erőkkel.

Az állami rendőri szervek közül többen is (FBI, Homeland Security) készítenek oktatási anyagokat ilyen esetekre írásban és oktatóvideó formátumban is. Az oktatásokat viszont nem ők végzik, hanem a civil biztonságtechnikai piac különböző szereplői. Számukra viszont nincsen egységes minősítési rendszer, így jelenleg gyakorlatilag bárki tarthat ilyen képzéseket akkreditáció nélkül is. Kormányzati szinten ennek a rendszabályozását már tervbe vették, de a gyakorlatban még nem valósult meg. Ugyanakkor az amerikai Munkaügyi Minisztérium rendeletet hozott arról, hogy a vállalatoknak, az egészségügyi és az oktatási intézményeknek vészhelyzeti tervet

[67] *Schéma national d'intervention;* valamint *Plan de convergence de La Réunion.*
[68] Willsher 2020.

kell készítenie ilyen esetekre, és rendszeres képzéseket kell tartaniuk az ámokfutások esetén követendő magatartásról és protokollról. Mivel ezek elmaradása esetén az intézmények falain belül elkövetett erőszakcselekményeknél az intézmények jogilag felelősek lennének, a civilek ilyen képzése az országban mára elterjedtnek számít. A gyakorlat ellen a szolgáltatói piac rendezetlenségén túl még egy jogosnak tekinthető ellenérv van. Amennyiben a későbbi elkövető is, aki sokszor szintén az adott iskolából vagy munkahelyről került ki, részt vesz a képzésen, előre fel tud készülni a várható reakciókra a későbbi támadása során. Ezenkívül felmerültek további panaszok a képzések ellen, mint például az, hogy traumatizálják a résztvevőket, a gyakorló lövedékek túl nagyot ütnek, vagy az elkövetőket túl rasszista módon ábrázolták, azonban ezek az ellenérvek műveleti szempontból értelmezhetetlenek.[69]

Ezen képzéseknek az az alapkoncepciója, hogy az ámokfutás első 10-15 percében a vétlen személyek még magukra vannak utalva, amíg a rendfenntartók nem érkeznek meg. A túlélésük a saját kezükben van. Már a mindennapi életük során tudatosítani kell bennük a környezetükben lévő veszélyeket, és tisztában kell lenniük a menekülési útvonalakkal. Az oktatási anyagok szerint, amint tudatosul bennük, hogy ámokfutó van az épületben, és van járható útvonal, akkor azon meg kell kísérelni kijutniuk az épületrészből, majd az épület egészéből. Az értékeket hátra kell hagyniuk, hiszen ha ámokfutás történik, az elkövető egyébként sem azt akarja megszerezni, illetve nem szabad törődni azzal, hogy a többi személy egyetért-e a meneküléssel, vagy követi-e őket. Ha a menekülés nem lehetséges, el kell rejtőzni és elzárkózni. Rejtekhelynek lehetőleg olyan tárgyat kell keresni, amely egyben fedezékként is funkcionálhat. Ha van odavezető ajtó, azt be kell zárni, és bútorokkal eltorlaszolni. Ez nem feltétlenül állítaná meg az elkövetőt, de a tapasztalatok alapján nem szoktak időt vesztegetni lezárt útvonalak megnyitására, inkább könnyebb célpontok után néznek. Ezután le kell némítani az összes elektronikai eszközt, és teljesen csendben kell maradni. Ha a menekülés nem lehetséges, és elkerülhetetlen a konfrontáció az elkövetővel, akkor harcolni kell. Amennyiben lehetséges, akkor fel kell fegyverkezni valamilyen, a helyszínen található eszközzel. Késes támadó esetén van lehetőség ezzel megdobni is, lőfegyverest viszont általában felesleges dobálni, ellene minél gyorsabban testközelbe kell kerülni, és kontrollálni a fegyverét. Ha valaki elkezdte a támadást, azt végig kell vinnie, és folytatnia az elkövető haláláig vagy teljesen egyértelmű lefegyverzéséig.

Amint a vétlen személy biztonságos helyre ér, telefonon értesítenie kell a rendőrséget. Tájékoztatást kell adnia az elkövetők számáról, pontos helyéről, a kinézetéről, hogy milyen fegyvereket használ(nak), illetve körülbelül hány vétlen személy tartózkodik még az objektumban. Ezek egyszerű kérdéseknek tűnnek, de a káosz

[69] OSHA 2016.

és az őket ért stressz hatására sokszor még a veszély elmúltával sem képesek rá válaszolni az áldozatok és a tanúk, vagy teljesen valótlan válaszokat adnak. Ennek köszönhetően az ilyen típusú támadásoknál sok valótlan információval terhelődnek túl a rendőrség kommunikációs csatornái. Ha a rendőrök megérkeznek, felkészítik a civileket arra, hogy valószínűleg utasításokat fognak tőlük kapni, és előfordulhat, hogy a földre is lökik őket. Az érkezésükkor az embernek le kell mindent tennie a kezéből, úgy állnia ott, hogy tisztán lássák a kézfejét, és azonnal követni a rendőrség utasításait. Tilos a rendőröket a munkájukban akadályozni, vagy segítséget kérni az elsőnek behatolóktól. A sebesülteknek arra is fel kell készülniük, hogy az először érkezők nem fogják őket ellátni. Erre csak akkor kerülhet sor, ha a területet már olyan szinten átvizsgálták, vagy az elkövetőt ártalmatlanították, hogy a második hullámban érkező egészségügyi ellátók munkája biztonságos.[70]

Ezek a tanácsok és irányelvek egyértelműnek tűnnek, de ha békés körülmények között nem tanulják meg és gyakorolják be a civilek, a támadás sokkja és káosza alatt lefagynak, vagy ezzel ellentétesen, teljesen illogikusan fognak viselkedni. Az egyetlen ajánlás, amely részben ellentmondásba kerül az eddig megtörtént esetek tapasztalataival, hogy késes támadó ellen csak a legvégső esetben kell harcolni. A közelmúltban több olyan késes ámokfutás is történt például Németországban (Nürnberg, 2021;[71] Würzburg, 2021;[72] Illerkirchberg, 2022[73]), ahol a különböző, a környezetükben talált tárgyakkal magukat felfegyverző, majd az ámokfutót megtámadó civileknek volt köszönhető, hogy alacsony maradt az áldozatok száma. Viszont amerikai viszonylatban a pusztán késsel elkövetett ámokfutások száma elenyésző, ezért az itteni környezetre helyénvalóak az utasítások.

A stratégia másik alapja a rendvédelmi erők felkészítése az új szemléletű beavatkozásra. Ez az utcai járőröktől kezdve a SWAT beavatkozóegységein át az antiterrorista egységekig mindenkire érvényes, akiknek esélye van részt venni egy ámokfutó elkövető semlegesítésében. A végrehajtás legfontosabb eleme, ami az egész folyamatot elkíséri, az a „halál stopperórája": minél több időt vesz igénybe a cselekmény megszakítása, annál inkább nő az áldozatok száma, sokszor egyenes arányban. Az ámokfutás ezzel szinte egyedülálló a bűncselekménytípusok között. Ebből következik, hogy a rendőröknek fel kell áldozni valamilyen szinten a saját biztonságukat a sebesség oltárán. Sokszor tűzerőfölény kialakítása nélkül kell átvizsgálniuk egy olyan helyszínt, amely számukra ismeretlen, az elkövető viszont valószínűleg otthonosan mozog ott, vagy azért, mert a saját munkahelyén/

70 USU.S. Department of Homeland Security 2008.

71 Germany: Bavaria Train Attacker Handed 14-Year Jail Sentence 2022.

72 Three People Killed, Six Injured in Knife Attack in Germany's Wuerzburg 2021.

73 Schoolgirl Killed in Knife Attack in Germany 2022.

iskolájában követi el a tettet, vagy azért, mert volt lehetősége előzetesen tervezni és a terepet bejárni. Az időhiányból következik az is, hogy a végrehajtás előtt csak minimális lehetőség van információgyűjtésre, tervezésre és eligazításra. Ez nagyrészt a helyszínre kiérkezés időtartamára korlátozódik. Az elsődleges információ, amit be kell szereznie a rendőröknek, hogy ki, hol és milyen fegyverrel követi el a cselekményt, de az egymásnak ellentmondó jelentések miatt sokszor ez sem egyértelmű. Így a helyszínen, a felszámolás közben kell improvizálniuk, és egyben információt gyűjteniük is. Ha sikerül nagyobb csoportban a helyszínre érkezniük, a rendőrök általában négyfős csoportokra válnak szét, és megpróbálnak az épületbe minél több behatolási ponton bejutni, hogy meggyorsítsák a keresést. Ha a járőrök egyesével érkeznek a helyszínre, az első kettőnek már be kell hatolnia az erősítés bevárása nélkül, de ha taktikailag szükségesnek érzi, az első rendőr egyedül is behatolhat. Ha a rendőrök már bent vannak a műveleti területen, az első feladat az elkövető(k) lokalizálása. Ez aktív lőfegyveres elkövetők esetén egyszerűbb, a lövések irányába kell megindulni. Közben a helyszín átvizsgálására nincs idő, a csoportnak menet közben kell biztosítania önmagát. Hidegfegyveres vagy a cselekményét szüneteltető elkövető esetén a keresés időigényesebb, ekkor a helyszínen talált vétlen személyektől nyert információkra támaszkodhatnak. Ez a fázis az elkövető(k) észleléséig és feltartóztatásáig tart. Az esetek nagyon jelentős többségében ekkor ér véget az ámokfutás, ekkor az elkövető már nem a civilek gyilkolásával fog foglalkozni. Ekkor áll meg a „halál stopperórája". Itt jön el az utolsó fázis, amikor az elkövető semlegesítésére kell törekedni lőfegyverrel. Ekkor előfordul, hogy a végjáték más irányt vesz, és megadással, az elkövető öngyilkosságával, barikádhelyzettel vagy esetleg túszejtéssel folytatódik, de ezek egyike sem annyira veszélyes, mint maga az ámokfutás.

A végrehajtás során kulcsfontosságú a rádióforgalmazás és a kis csoportok autonómiája. Mivel a hosszú parancsnoki láncokon végigfutó parancsok szintén időveszteséggel járnának, fel kell készülni, hogy ott a helyszínen lesznek kiadva az utasítások a kis csoportok vezetői által, nekik kell a szűkös információk alapján gyors döntéseket hozniuk és a felelősséget vállalniuk. A rádió szerepe pedig azért fontos, mert egyrészt folyamatosan érkeznek be az információk a gyorsan változó helyzetről, másrészt a saját pozíciót és a helyszínen szerzett információkat is továbbítani kell a parancsnoki munka megkönnyítése és a baráti tűz elkerülése céljából. A különböző helyszíneken történő behatolás miatt van esély, hogy saját csapatok is belépnek az egység tűzszektorába.

További jellegzetessége a végrehajtásnak, hogy amíg az elsődleges veszélyt meg nem szüntették, nem szabad foglalkozni a sebesültek ellátásával. Túl nagy időveszteség lenne, és ezalatt az elkövető több személlyel tudna végezni, mint amennyit

a behatoló rendőrök meg tudnának menteni. Az egyetlen kivétel, ha valamelyik rendőr sebesül meg, nála hátra kell hagyni egy őt ellátó és biztosító kollégáját. Ha ő az elkövető kezébe kerülne, az nagy taktikai hátrányt jelentene az egységnek, mivel adott esetben meg tudja szerezni a fegyverét, a rádióját, esetleg az egyenruháját.[74]

Ehhez a dinamikusan változó környezethez a mesterlövészek által alkalmazott taktikának is igazodnia kell. Az elkövetők felkutatása vagy üldözése, a zsúfolt helyszínek és a nagyszámú menekülő vétlen személy miatt a mesterlövésznek általában nincs lehetősége alacsony pozícióban, fekve fedezéket foglalnia, és végig onnan dolgoznia. Ehelyett szakaszosan kell követnie a rohamcsoportot az előttük, mellettük és mögöttük lévő területeket ellenőrizve. Ha észleli a célszemélyt, azt a lehető legrövidebb időn belül, akár extrém testhelyzetből, távolságmérés és számolási eljárás nélkül, a távcső szállemezének (célkeresztjének) használatával kell leküzdenie.[75]

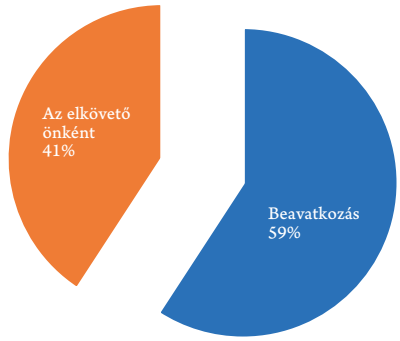
Az elkövető(k) semlegesítése után a végrehajtás befejezése már hasonlít a többi művelettípushoz, azaz a területet átvizsgálják, a vétlen személyeket evakuálják és ellenőrzik, a sebesülteket a gyűjtőpontra szállítják, vagy ha kell, a helyszínen stabilizálják az állapotukat. Ha robbanószereket is találnak a helyszínen, biztonsági kordont kell húzni köréjük, majd a tűzszerészekkel hatástalaníttatni.

A már említett 202 amerikai esetet vizsgálva (1966–2023 közötti ámokfutások) megállapítható, hogy a cselekményt 119 esetben szakította meg egy külső beavatkozás, míg a többi 82 esetben az elkövető önként hagyott fel tettével. A külső beavatkozások legsikeresebb szereplője a rendőrség volt: 74 eset végződött azzal, hogy likvidálták vagy elfogták az elkövetőt, vagy olyan súlyosan megsebesítették, hogy az egyetlen kiút számára az öngyilkosság maradt. További 30 esetben bár az elkövető még sértetlen volt, a kiérkező rendőröket észlelve végzett magával. Ezenkívül 14 esetben vetettek véget az ámokfutásnak civilek (a szolgálaton kívüli rendőrt is ideszámoltuk), három esetben pedig az objektum fegyveres biztonsági őre.

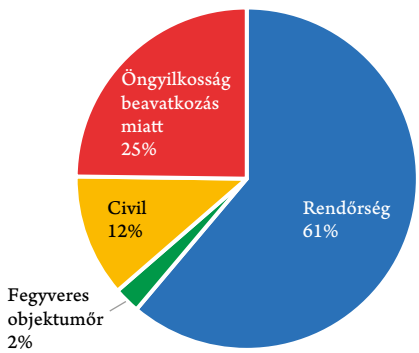
A tettével önként felhagyó ámokfutók közül 35-en még a rendőrök kiérkezése előtt végeztek magukkal, 37-en elmenekültek a helyszínről, tízen pedig feladták magukat a rendőrségen.

[74] *Law Enforcement Active Shooter Response Policy* (2021). Online: www.powerdms.com/policy-learning-center/law-enforcement-active-shooter-response-policy.

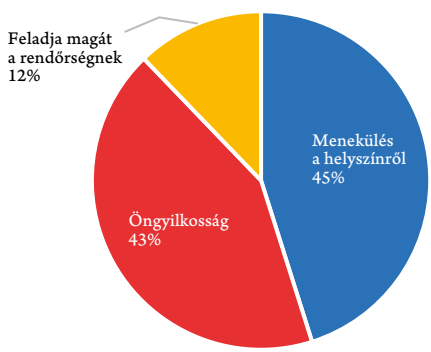
[75] Simonyi 2022: 104–105.

5. ábra: Az ámokfutás megszakítása
Forrás: a szerző szerkesztése

6. ábra: Az ámokfutás megszakítása beavatkozással
Forrás: a szerző szerkesztése

7. ábra: Az elkövetői módszerek gyakorisága az ámokfutás önkéntes megszakítására
Forrás: a szerző szerkesztése

ÁMOKFUTÁSOK MAGYARORSZÁGON

Magyarország az ámokfutások tekintetében jelen pillanatig szerencsés helynek számít, az esetek száma elenyésző a magyar kriminalisztika történetében. Ráadásul a bűncselekmények közül egy sem jutott el addig a pontig, hogy aktív rendőri beavatkozással legyen megszakítva, így ez irányú saját tapasztalatok nincsenek. A rendszerváltás előtt az ilyen jellegű bűncselekményeknek a lehető legkevesebb nyilvánosságot biztosították, mert a hivatalos ideológia szerint a szocialista berendezkedésű országokban az ámokfutások nem voltak jelen, ellentétben a kapitalista blokkal. Ezt a dogmát háromszor cáfolta meg a valóság. 1975-ben Gyékényesen[76] a Magyar Néphadsereg egyik hivatásos katonája három embert lőtt agyon gépkarabélyával, mielőtt a civilek lefegyverezték, 1980-ban Veszprémben[77] egy szökött sorkatona végzett két emberrel szintén gépkarabéllyal, mielőtt öngyilkosságot követett el, 1984-ben pedig a szegedi Csillag börtön egyik elítéltje késelt halálra három büntetés-végrehajtási alkalmazottat, majd letette a fegyvert.[78] A rendszerváltás utáni évekre további két ámokfutás jutott. 2000-ben Budapesten az Oktogonnál[79] egy gyorsétteremben két halottja és két sebesültje, 2009-ben a pécsi egyetemen[80] egy halottja és három sebesültje volt egy-egy ámokfutásnak. Mindkét bűncselekményt pisztollyal követték el, és egyiknél sem volt szükség rendőri megszakításra, mert az elkövetők mindkét esetben feladták magukat.

Mint a példákból is látszik, az országban nincs hagyománya az ilyen jellegű bűncselekményeknek, rendkívül ritkán kerül rájuk sor. Valószínűleg ennek a következménye, hogy a rendőrségnél nem került sor protokoll kidolgozására ámokfutások esetére (a TEK-nek van rá protokollja, de már csak a földrajzi távolságok és a létszámbeli különbségek miatt is számításba kellene venni az utcai járőröket is az elsődleges beavatkozók sorában). Az utcai járőrök fő szabályként nem kezdhetik meg a beavatkozást, helyette az elsődleges feladatuk a bűncselekmény jellegének a felismerése, a terület zárása és a folyamatos információ biztosítása a beavatkozók (ezek vagy a saját megyei beavatkozóegységeik, vagy a TEK) és a mentőegységek felé. Igaz, törvény szerint akkor is be kell avatkozniuk, ha a késedelem az életet vagy a testi épséget veszélyeztetné, de ehhez a képzési háttér és a felszerelés csak korlátozottan biztosított. Ennek következtében a minimális beavatkozói létszámot sem állapították meg, és az állomány nem kap a tárgykörre fókuszáló képzést sem. Az állomány

[76] Dulai 2023.
[77] Brájen 2020.
[78] Szabó 2009.
[79] Presinszky 2020.
[80] Gyimesi 2020.

épületharcászati képzése is minimális. Felszerelést tekintve a járőröknél a szolgálati gépjárművükben található személyenként egy darab lövedékálló mellény, de fegyverzet tekintetében csak a maroklőfegyverükre számíthatnak, gépkarabéllyal a napi szolgálat során nincsenek ellátva. Viszont pozitívum, hogy az információáramlás biztosítása érdekében a rendőrség és a TEK között egy közös rádiócsatornát alakítottak ki, amely biztosítja a hatékony, valós idejű és torzulásmentes kommunikációt a felek között.[81]

A kérdés civil szereplőit megnézve a magyar oktatási intézmények döntő többségében nincs protokoll arra vonatkozóan, hogyan reagáljanak az ámokfutás jellegű támadásokra. Vészhelyzetek szimulálására egyedül tűzriadó-gyakorlatokat szoktak tartani, amelyek az épület minél gyorsabban történő elhagyását követelik meg. Ha a diákok vagy a tanárok valakin radikalizációra vagy ámokfutás lehetséges elkövetésére, ennek előkészületeire utaló jeleket tapasztalnak, ezt az intézmény igazgatójának kell jelenteniük. Utána ő fordulhat a tankerülethez, vagy esetleg közvetlenül a rendőrséghez.

Tanulmányunk végén megemlítendő, hogy a prevenciós eszközök sorából nem hagyható figyelmen kívül a terrorjellegű biztonságtudatosítás, amely számos szakterületen hosszabb múltra tekint vissza Magyarországon is, úgymint a kábítószer-fogyasztás, kábítószer-terjesztés esetében, a családon belüli erőszakkal kapcsolatosan, a lopás, a csalás vonatkozásában, ugyanakkor például a terrorprevenció kiterjesztése és annak a társadalommal való elfogadtatása egyelőre csekély hangsúllyal van jelen, azaz fokozható. Ezzel kapcsolatban csekély számban íródtak cikkek, így reményeink szerint ennek fontosságát és hangsúlyosabbá tételét láthatjuk majd megjelenni a közeljövőben, ezzel is segítve a magányos elkövetők elleni küzdelmet, beleértve az ámokfutás jellegű cselekménysorok előfordulásának időbeni felismerését és annak minimálisra csökkentését.

FELHASZNÁLT IRODALOM

AHMED, Saeed (2015): Who were Syed Rizwan Farook and Tashfeen Malik? *CNN,* 2015. december 12. Online: https://edition.cnn.com/2015/12/03/us/syed-farook-tashfeen-malik-mass-shooting-profile/index.html

Army Major Kills 13 People in Fort Hood Shooting Spree (2009). *History,* 2009. november 5. Online: www.history.com/this-day-in-history/army-major-kills-13-people-in-fort-hood-shooting-spree

[81] A rendőrségre vonatkozó információk a Rendőrségi Oktatási és Kiképző Központ tájékoztatásán alapulnak.

Bakker, Edwin – Graaf, Beatrice de (2010): *Lone Wolves. How to Prevent This Phenomenon?* Online: www.icct.nl/sites/default/files/2023-02/ICCT-Bakker-deGraaf-EM-Paper-Lone-Wolves.pdf

Berkowitz, Bonnie – Alcantara, Chris (2021): The Terrible Numbers that Grow with Each Mass Shooting. *The Washington Post,* 2021. május 9. Online: www.washingtonpost.com/graphics/2018/national/mass-shootings-in-america/

Berlin: Man Attacks Woman with Knife for 'Working' (2021): *Deutsche Welle,* 2021. május 9. Online: www.dw.com/en/berlin-man-attacks-woman-with-knife-for-working/a-59093270

Bevándorlás és terrorizmus Európában (2018): *Vitapolitika.hu,* 2018. március 23. Online: http://vitapolitika.hu/cikkek/bevandorlas-es-terrorizmus-europaban

Bíró András (2021): *Európa ismét a terror frontvonalában.* Online: www.xxiszazadintezet.hu/europa-ismet-a-terror-frontvonalaban/

Bosen, Ralf (2019): Racist or Islamist – Lone-Wolf Attackers All Similar. *Deutsche Welle,* 2019. március 1. Online: www.dw.com/en/racist-or-islamist-lone-wolf-attackers-show-similar-patterns/a-46954183

Boston Marathon Bombing (2014): *History,* 2014. március 28. Online: www.history.com/topics/21st-century/boston-marathon-bombings

Böckler, Nils et al. (2018): Same but Different? Developmental Pathways to Demonstrative Targeted Attacks. *International Journal of Developmental Science,* 12(1–2), 5–6. Online: https://doi.org/10.3233/dev-180255

Brájen (2020): Fény derült a Kádár-rendszer egyik legbrutálisabb bűntettjére. *NLC,* 2020. november 17. Online: https://nlc.hu/ezvan/20201107/veszprem-kiskatona-amokfuto-fokusz/

Bundeskriminalamt (2018): *Kriminalität im Kontext von Zuwanderung.* Wiesbaden: Bundeskriminalamt.

Cabiten, Marina (2017): *Attentat sur les Champs-Élysées: le profil de l'assaillant au cœur de l'enquête, trois personnes en garde à vue.* Online: www.francebleu.fr/infos/faits-divers-justice/attentat-sur-les-champs-elysees-ce-que-l-sait-1492750577

Calhoun, Frederick S. – Weston, Stephen W. (2003): *Contemporary Threat Management. A Practical Guide for Identifying, Assessing, and Managing Individuals of Violent Intent.* San Diego: Specialized Training Services.

Capellan, Joel A. (2015): Lone Wolf Terrorist or Deranged Shooter? A Study of Ideological Active Shooter Events in the United States, 1970–2014. *Studies in Conflict & Terorrism,* 38(6), 395–413. Online: https://doi.org/10.1080/1057610x.2015.1008341

Christchurch Mosque Attack Suspect Pleads Not Guilty, Trial Set for Next Year (2019): *NBC News,* 2019. július 14. Online: www.nbcnews.com/news/world/christchurch-mosque-attack-suspect-pleads-not-guilty-trial-set-next-n1017466

Columbine Tragedy Was 'Wakeup Call' for Nation's SWAT Teams (1999): *CNN,* 1999. augusztus 18. Online: https://web.archive.org/web/20000816063906/http://www.cnn.com/US/9908/18/columbine.SWAT.01/

Corner, Emily – Gill, Paul – Mason, Oliver (2016): Mental Health Disorders and the Terrorist: A Research Note Probing Selection Effects and Disorder Prevalence. *Studies in Conflict & Terrorism,* 39(6), 560–568. Online: https://doi.org/10.1080/1057610X.2015.1120099

Dulai Péter (2023): A vonat ablakához lépett, és a tömegbe lőtt egy hivatásos katona Gyékényesen – három embert ölt meg, és csak a vakszerencsén múlt, hogy nem hatot. *RTL,* 2023. február 22.

Online: https://rtl.hu/baleset-bunugy/2023/02/22/utolso-kivegzettek-somogy-megye-gyekenyes-hivatasos-katona-lovoldozes-vonat-hataror?fbclid=IwAR2rDGZwNeoNf_VfZgwQQs-Tec_1Mm6Jngd9HC40A01Q-klJ83GnifL7VF_A

ENGEL, Sarah Heidi (2019): *Auto-Attacke im Ruhrgebiet. „Wir können von Terrorismus sprechen".* Online: www.spiegel.de/panorama/justiz/bottrop-und-essen-auto-attacke-interview-mit-matthias-quent-a-1246140.html

Ermittlungen zum Münchner Amoklauf (2017): Online: www.polizei.bayern.de/lka/news/presse/aktuell/index.html/257942#selection-1287.0-1311.73

Europol (2022): *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2022.* Online: https://doi.org/10.2813/467703

Europol (2023): *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2023.* Online: https://doi.org/10.2813/302117

FORTIN, Jacey (2021): What Does 'Active Shooter' Really Mean? *The New York Times,* 2021. május 5. Online: www.nytimes.com/article/active-shooter-what-is-it.html

GANOR, Boaz (2021): Understanding the Motivations of "Lone Wolf" Terrorists: The "Bathtub" Model. *Perspectives on Terrorism,* 15(2), 23–32. Online: www.jstor.org/stable/27007294

Germany: Bavaria Train Attacker Handed 14-Year Jail Sentence (2022): *Deutsche Welle,* 2022. december 23. www.dw.com/en/germany-bavaria-train-attacker-handed-14-year-jail-sentence/a-64194275

GRAHAM-HARRISON, Emma et al. (2016): Munich Attack: Teenage Gunman Kills Nine People at Shopping Centre. *The Guardian,* 2016. július 22. Online: www.theguardian.com/world/2016/jul/22/munich-shopping-centre-evacuated-after-reported-shooting-germany

GYIMESI Viktor (2020): A pécsi tragédia, ami soha nem vész a múltba. *PécsMa.hu,* 2020. március 1. Online: www.pecsma.hu/top/a-pecsi-tragedia-ami-soha-nem-vesz-a-multba/

KENYON, Jonathan – BAKER-BEALL, Christopher – BINDER, Jens (2021): Lone-Actor Terrorism – A Systematic Literature Review. *Studies in Conflict & Terrorism,* 46(10), 1–24. Online: https://doi.org/10.1080/1057610X.2021.1892635

KLUCZYŃSKI, Maciej et al. (2021): *Raport PTBN, VOL. I (2020). Terrorist Threats and the Anti-Terrorism System in the Republic of Poland.* Gliwice: PTNB. Online: https://doi.org/10.13140/RG.2.2.10835.30240

KULCSÁR Gabriella (2014): *Az iskolai ámokfutások etiológiája és a prevenció lehetőségei.* PhD-disszertáció, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.

MARTAINDALE, Hunter – BLAIR, J. Pete (2019): The Evolution of Active Shooter Response Training Protocols Since Columbine: Lessons From the Advanced Law Enforcement Rapid Response Training Center. *Journal of Contemporary Criminal Justice,* 35(1), 342–356. Online: https://doi.org/10.1177/1043986219840237

MELOY, J. Reid et al. (2011): The Role of Warning Behaviors in Threat Assessment: An Exploration and Suggested Typology. *Behavioral Sciences and the Law,* 30(3), 256–279. Online: https://doi.org/10.1002/bsl.999

MERCIER, Brett – NORRIS, Adam – SHARIF, Azim F. (2018): Muslim Mass Shooters Are Perceived as Less Mentally Ill and More Motivated by Religion. *Psychology of Violence,* 8(6), 772–781. Online: https://doi.org/10.31234/osf.io/dwsgq

Mumbai Terrorist Attacks (Nov. 26–29, 2008) (2009): Online: https://irp.fas.org/eprint/mumbai.pdf

NAGOURNEY, Adam – LOVETT, Ian – PÉREZ-PEÑA, Richard (2015): San Bernardino Shooting Kills at Least 14; Two Suspects Are Dead. *The New York Times,* 2015. december 2. Online: www.nytimes.com/2015/12/03/us/san-bernardino-shooting.html

OSHA (2016): *Guidelines for Preventing Workplace Violence.* Online: www.osha.gov/sites/default/files/publications/osha3148.pdf

Paris attacks: What Happened on the Night (2015): *BBC,* 2015. december 9. Online: www.bbc.com/news/world-europe-34818994

Phoneix [@phoenix] (2016): Flüchtlingspolitik: „Wir schaffen das" – Statement von Angela Merkel am 31.08.2015. *YouTube,* 2016. augusztus 31. Online: www.youtube.com/watch?v=kDQkioMMFh4

PIDD, Helen (2012): Anders Behring Breivik Spent Years Training and Plotting for Massacre. *The Guardian,* 2012. augusztus 24. www.theguardian.com/world/2012/aug/24/anders-behring-breivik-profile-oslo

Plan de convergence de La Réunion. Online: www.reunion.gouv.fr/IMG/pdf/plan_de_convergence_de_la_reunion_v_approuvee_08072019-1.pdf

PRESINSZKY Judit (2020): Szó nélkül odaléptem, és fejbe lőttelek. *Index,* 2020. július 4. Online: https://index.hu/belfold/2020/07/04/oktogon_mcdonald_s_lovoldozes_gyilkossag_evfordulo_2000._julius_5./

RYAN, Josiah (2021): Multiple Dead in Shooting at Colorado Supermarket. *CNN,* 2021. március 22. Online: https://edition.cnn.com/us/live-news/colorado-king-soopers-shooting/h_afe55905fd18ff3746081c7f47985331

SAMTI, Farah – GAL, Carlotta (2015): Tunisia Attack Kills at Least 38 at Beach Resort Hotel. *The New York Times,* 2015. április 27. Online: www.nytimes.com/2015/06/27/world/africa/gunmen-attack-hotel-in-sousse-tunisia.html

Schéma national d'intervention. Online: www.reunion.gouv.fr/IMG/pdf/Schema_national_d_intervention.pdf

SCHMID, Alex P. szerk. (2021): *Handbook of Terrorism Prevention and Preparedness.* The Hague: ICCT Press. Online: https://doi.org/10.19165/2020.6.01

SCHMITT, Eric – SENGUPTA, Somini (2008): Ex-US Official Cites Pakistani Training for India Attackers. *The New York Times,* 2008. december 3. Online: www.nytimes.com/2008/12/04/world/asia/04india.html

Schoolgirl Killed in Knife Attack in Germany (2022): *BBC,* 2022. december 6. Online: www.bbc.com/news/world-europe-63866797

SHANDS, Gwendolyn M. (2020): *Predictors of Lone Wolf Terrorism.* PhD-disszertáció. Walden University College of Social and Behavioral Sciences.

SHEPARD, Alicia C. [é. n.]: *The Columbine Shooting: Live Television Coverage.* Online: www.columbia.edu/itc/journalism/j6075/edit/readings/columbine.html

SILVER, James – SIMONS, Andre – CRAUN, Sarah (2018): *A Study of the Pre-Attack Behaviors of Active Shooters in the United States Between 2000–2013.* Washington, D.C.: Federal Bureau of Investigation – U.S. Department of Justice.

SIMONYI Ottó (2022): *A mesterlövész.* Budapest: magánkiadás.

SMITH-SPARK, Laura (2021): A Far-Right Extremist Killed 77 People in Norway. A Decade on, 'the Hatred Is Still Out There' but Attacker's Influence Is Seen as Low. *CNN,* 2021. július 22. Online: https://edition.cnn.com/2021/07/22/europe/anders-breivik-july-22-attacks-norway-anniversary-cmd-intl/index.html

Szabó C. Szilárd (2009): Richter Richárd ámokfutása a Csillag börtönben. *Délmagyar,* 2009. október 17. Online: www.delmagyar.hu/szeged-es-kornyeke/2009/10/richter-richard-amokfutasa-a-csillag-bortonben

The Columbine High School Shootings. *CNN*. Online: http://edition.cnn.com/SPECIALS/2000/columbine.cd/Pages/NARRATIVE.Time.Line.htm

Three People Killed, Six Injured in Knife Attack in Germany's Wuerzburg (2021): *Times of Israel,* 2021. június 25. Online: www.timesofisrael.com/german-police-say-several-killed-in-knife-attack-in-wuerzburg/

U.S. Department of Homeland Security (2008): *Active Shooter How to Respond.* Online: www.dhs.gov/xlibrary/assets/active_shooter_booklet.pdf

Willsher, Kim (2020): Knife Attacker in Nice Kills Three People. *The Guardian,* 2020. október 29. Online: www.theguardian.com/world/2020/oct/29/knife-attack-in-nice-france-people-killed-church

Zuijdewijn, Jeanine de Roy van – Bakker, Edwin (2016): *Lone-Actor Terrorism.* Online: www.icct.nl/sites/default/files/import/publication/201602_CLAT_Policy-Paper-1_v2.pdf

Egyéb források

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

Mezei József

INFORMÁCIÓMEGOSZTÁS – AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS HATÉKONYSÁGÁNAK NÖVELÉSE A TERRORELHÁRÍTÁS TERÜLETÉN

A TÉMAKÖR KUTATÁSÁNAK JELENTŐSÉGE

A terrorizmus az egyik legrégebben velünk lévő biztonsági kockázat, az ókortól jelen van az emberiség történelmében.[1] A modern kori terrorizmus a 19. századi forradalmi radikalizmusból eredeztethető.[2] A problémakör jelenleg is az egyik legnagyobb nemzetbiztonsági kockázat az Európai Unióban (EU) és az Amerikai Egyesült Államokban (USA). Az USA Nemzeti Hírszerzési Igazgatója (Director of National Intelligence – DNI) vezeti az USA Hírszerző Közösségét (Intelligence Community – IC).[3] Hivatala (Office of the Director of National Intelligence – ODNI) minden évben kiad egy, az IC információin alapuló nyilvános értékelést az USA-t érintő fenyegetésekről. A legfrissebb jelentés szerint a terrorizmus kiemelkedik az USA biztonságát a következő évben érintő transznacionális kihívások köréből.[4] E téren az Iszlám Államot (Islamic State of Iraq and Syria – ISIS), az al-Káidát, a fajilag vagy etnikailag motivált erőszakos szélsőségeseket (Racially or Ethnically Motivated Violent Extremists – RMVE), továbbá Iránt és a Hezbollahot nevezi meg, mint belföldön és külföldön tartós fenyegetést jelentő tényezőket.[5] A Bűnüldözési Együttműködés Európai Uniós Ügynöksége (European Union Agency for Law Enforcement Cooperation – Europol) – amelynek egyik feladata, hogy segítséget nyújtson a nemzeti bűnüldöző hatóságoknak a terrorizmus elleni küzdelemhez[6] – szintén minden évben kiad egy jelentést a terrorizmus helyzetéről és tendenciáiról (EU Terrorism Situation and Trend Report – TE-SAT).[7]

1 Jenkins 2023.
2 United Nations Office on Drugs and Crime (é. n.).
3 *Who We Are.* Online: www.dni.gov/index.php/who-we-are.
4 Office of the Director of National Intelligence (ODNI) 2023: 26.
5 ODNI 2023: 31.
6 *European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol).* Online: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/europol_en.
7 Europol 2022a.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_33

A 2022-ben kiadott dokumentumban foglaltak alapján a terrorizmus aktuálisan is komoly fenyegetést jelent Európa biztonságára.[8]

A VÁLASZTÓVONALAT JELENTŐ TERRORTÁMADÁSOK AZ USA-BAN ÉS EURÓPÁBAN A 21. SZÁZAD ELEJÉN

Egy, az al-Káida terrorszervezet által kiképzett csoport 2001. szeptember 11-én repülőgépeket térített el az USA-ban, majd azokat felhasználva terrortámadásokat hajtottak végre Amerika területén. A támadások következtében közel 3000 ember vesztette életét.[9] A támadás körülményeinek kivizsgálása érdekében 2002 elején felállították a Szenátus és a Fehér Ház által jelölt nemzetbiztonsági szakemberekből álló Közös Bizottságot, amely jelentésében több kritikát is megfogalmazott a terrorelhárításban érintett szervezetek tevékenységét érintően.[10] A Fehér Ház és a Kongresszus 2002 végén felállította a 9/11 Bizottságot is, amely nemcsak az eseményeket vizsgálhatta, hanem ajánlásokat is megfogalmazhatott a terrorelhárítás hatékonyabba tétele céljával.[11] A Bizottság 2004. július 22-én adta ki jelentését,[12] amelyben több, az eredményesség szempontjából lényeges hiányosságot is feltüntettek. Rögzítették például, hogy az ügynökségek közötti együttműködés, és benne az információmegosztás nem volt megfelelő; a szervezetek között rivalizálás folyt. Megemlítették továbbá, hogy a Központi Hírszerzési Ügynökség (Central Intelligence Agency – CIA) igazgatójának korlátozott hatalma volt csupán a hírszerző közösség tagjainak irányítása tekintetében. A feltárt hiányosságok megszüntetése érdekében megfogalmazott javaslatok között szerepelt több más mellett a Nemzeti Hírszerzési Igazgató Hivatalának létrehozása. Egy szervezeté, amely a hírszerző szolgálatok felett állva, valós hatalommal felruházva, mint egy központi vezető szerv hatékonyan elő tudja mozdítani a hírszerző szolgálatok együttműködését, illetve a közös feladatok esetén a tevékenységek összehangolását. A bizottság javasolta továbbá egy Nemzeti Terrorizmusellenes Központ (National Counterterrorism Center – NCTC) létrehozását is, azonban már ezt megelőzően az akkori elnök, George W. Bush 2003. január 28-i beszédében is szorgalmazta egy, a terrorfenyegetésekkel foglalkozó integrációs központ létrehozását.

8 Europol 2022a: 4.
9 *9/11 Investigation.* Online: www.fbi.gov/history/famous-cases/911-investigation.
10 *Report of the Joint Inquiry into the Terrorist Attacks of September 11, 2001* 2002.
11 *About the Commission.* Online: www.9-11commission.gov/.
12 *About the Commission.*

Az USA-ban történteket természetesen az európai országok vezetői sem hagyhatták figyelmen kívül, sőt, sajnálatos módon a terrorszervezetek nemzetközi működése jelentette kiemelkedő veszélyt Európa is nagyon rövid idő múlva közvetlenül megtapasztalta. 2004. március 11-én robbantások sorozatát hajtották végre Madridban a vasúti hálózat ellen. A támadásban 191 ember halt meg. A támadásban érintett személyek több terrorszervezethez is köthetők voltak, köztük az al-Káidához is.[13]

2005. július 7-én, a reggeli órákban London tömegközlekedését négy bombatámadás érte. Két pokolgépet robbantottak fel a metróhálózat egy-egy szakaszán, egyet az egyik metróállomáson, míg a negyediket egy emeletes buszon. A támadásoknak összesen ötvenketten estek áldozatul. 2005. július 21-én újabb négy támadást kíséreltek meg Londonban ugyanilyen helyszínek ellen, de ebben az esetben a detonátorok nem működtek.[14]

A TITKOSSZOLGÁLATOK EGYES, A VIZSGÁLT TÉMAKÖR KAPCSÁN LÉNYEGES MŰKÖDÉSI SAJÁTOSSÁGAI

A 20. század elején már jelen voltak azok a szervezetek, amelyek szervezetszerűen, hosszú távon láttak el olyan tevékenységet, amelyek napjainkban a titkosszolgálatok[15] feladatkörébe tartoznak. Gondolhatunk itt például a legismertebb amerikai, polgári területen működő elhárító szervezetre, a Szövetségi Nyomozó Irodára (Federal Bureau of Investigation – FBI), amelynek elődszervezetét 1908-ban hozták létre.[16] A 20. század folyamán ezen szervezetek specializálódtak, és megjelentek például a hírszerző és az elhárító, valamint a katonai és a polgári szolgálatok. Sok esetben ezek irányítása más-más szervezethez, személyhez tartozott.[17] A technikai fejlődés következtében pedig szintén már a 20. században megjelentek azok a titkosszolgálatok

[13] Reinares 2009.

[14] Intelligence and Security Committee 2006: 2.

[15] „Titkosszolgálat: titkos tevékenységet végző, titkosszolgálati eszközöket és módszereket alkalmazó nemzetbiztonsági szervezetekre általánosan használt gyűjtőfogalom. Idetartozik a hírszerző, felderítő, elhárító, ill. egyéb titkosszolgálati feladatkörrel rendelkező szerv. Személyi állományát, tevékenységét, objektumait, munkamódszereit stb. nagyfokú titkosság jellemzi." Boda 2019: 569.

[16] *A Brief History.* Online: www.fbi.gov/history/brief-history.

[17] Példaként lehet hozni az 1909 októberében alapított brit Secret Service Bureau-t, amelyből kivált a Biztonsági Szolgálat (MI5), amely a Belügyminisztérium irányítása alá tartozott/tartozik. Forrás: *The Establishment of the Secret Service Bureau.* Online: www.mi5.gov.uk/the-establishment-of-the-secret-service-bureau. És a Titkos Hírszerző Szolgálat (SIS vagy MI6), amelyet a Külügyminiszter irányít. Forrás: *SIS – Our History.* Online: www.sis.gov.uk/our-history.html.

is, amelyek technikai úton folytattak titkos adatgyűjtést.[18] Napjainkban az egyes országokban működő titkosszolgálatok száma, a feladatkörök elosztása jelentős különbségeket mutat. Míg például az USA hírszerző közössége tizennyolc tagot számlál, az Oroszországi Föderáció három klasszikus titkosszolgálattal rendelkezik, Magyarországon pedig a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény alapján öt nemzetbiztonsági szolgálat működik.

Ezen szolgálatok feladatköre az évek során folyamatosan bővült, amelynek részeként egyre több kockázattal szemben kellett fellépniük, felderíteni és elhárítani őket. Természetesen az olyan jellegű kockázatok, amelyek a határokon átnyúlnak, illetve mind a polgári, mind pedig a katonai területeken jelentkezhetnek, egy ország több szolgálatának feladatkörében is megjelenhetnek. Ilyen esetekben az irányító személyében való eltérés, a párhuzamos feladatellátás miatt a titkosszolgálatok között kialakulhat bizonyos szintű rivalizálás, amely az együttműködésre és annak részeként az információmegosztásra nem biztos, hogy jó hatással van. Nem lehet kizárni, hogy ez történhetett az USA-ban is, amire a 9/11 Bizottság is utalt jelentésében.

A terrorelhárítás[19] már több évtizede része a rendvédelmi szervek tevékenységi körének. Magyarországon például 1978-ban hozták létre az első ezzel foglalkozó szervezeti elemet a Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség keretében, az akkori állambiztonsági szolgálat kémelhárításért felelős egységén belül.[20] Mondhatjuk tehát, hogy az érintett szervezetek a 21. századba úgy léptek, hogy jelentős tapasztalatokkal rendelkeztek már ezzel összefüggésben, kialakultak az eredményes végrehajtáshoz szükséges működési mechanizmusok. A 21. század elején történt változások, az USA-ban és az EU területén elkövetett terrorcselekmények azonban jelentős módosításokra kényszerítették a szektort.

A 21. századra egyes terrorszervezetek tevékenységi területe az országhatárokat átlépve globálissá vált. Továbbá ezzel összefüggésben működésük a technológiai fejlődésnek is köszönhetően rendkívül összetett lett.[21] Ezen tényezők következtében a terrorizmus problémakörével egy-egy országon belül, de regionális, illetve globális szinten is ma már egyre több szervezet foglalkozik.

[18] Ilyen például a brit Kormányzati Kommunikációs Központ (Government Communications Headquarters – GCHQ). Forrás: *Our Origins & WWI*. Online: www.gchq.gov.uk/section/history/our-origins-and-wwi.

[19] Jelen tanulmányban a terrorelhárítás fogalma alatt a terrorszervezetekkel, terrorcselekmények megelőzésével összefüggő felderítő, információgyűjtő, elemző, értékelő, tájékoztató munkát értem, és nem tekintem részének a terroristákkal szembeni fizikai fellépést, elfogásukat, cselekvőképtelenné tételüket.

[20] Beke–Hegyes 2015: 24.

[21] Blaskó–Budaházi 2019: 3.

Egy újabb fontos tényező, amit a helyzet értékelése kapcsán nem szabad figyelmen kívül hagyni, az az, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatkörében vannak olyan területek, amelyek a társadalom számára általában véve kevéssé láthatók, érzékelhetők. Klasszikus példája ennek a külföldi, ellenérdekelt hírszerző szolgálatok tevékenysége egy adott országban. Erről a társadalom egésze sok esetben nagyon keveset tud, illetve a személyes biztonságérzetét is kevéssé befolyásolja. A terrorcselekményről viszont – tekintettel a terrorszervezetek azon törekvésére, hogy cselekedetüknek minél nagyobb hírértéke legyen – nagyon sok ember szerez tudomást, és egy ilyen támadás az állampolgárok szubjektív biztonságérzetét is jelentősen rontja. Ezen tényezőkre figyelemmel is az adott kormányzatnak mindent meg kell tennie azért, hogy a titkosszolgálatok még a végrehajtás előtt fel tudják deríteni és el tudják hárítani ezeket a kockázatokat.

Szintén egy fontos körülmény, hogy a titkosszolgálatoktól a kormányzat és a társadalom is preventív szemléletet és hozzáállást vár el. Vagyis, hogy az elhárítási körükbe tartozó nemzetbiztonsági kockázatok ne következzenek be. Ennek viszont csak egy tervszerű, széles körű, folyamatos információgyűjtéssel tudnak megfelelni.

A fent említett faktorok miatt napjainkban a terrorcselekmények megakadályozását célzó fellépés csak az érintett szervezetek közötti hatékony együttműködés, információcsere és koordináció esetén lehet eredményes. Egy adott országon belül az ez irányba való elmozdulást elősegítheti:

- amennyiben az érintett szervezetek közös irányítás alatt működnek;
- akár több szinten is koordinációs szervezeteket hoznak létre a nemzetbiztonsági szervezetrendszerben, amelyek munkájában az érintett rendvédelmi szerveknek kötelezően részt kell venniük;
- fúziós központokat alakítanak ki, ahova a meghatározott információkat az érintett rendvédelmi szerveknek kötelezően el kell juttatniuk.

HATÉKONYSÁGNÖVELŐ INTÉZKEDÉSEK AZ ÉSZAK-ATLANTI TÉRSÉGBEN

A terrortámadások sokkoló jelzések voltak arra, hogy a terrorelhárítás során eddig alkalmazott megoldásokon javítani kell, illetve újakat kell keresni. Ez a folyamat az euroatlanti térségben megindult az egyes országokon belül, de a biztonsággal foglalkozó regionális szervezetekben és az ENSZ-ben (Egyesült Nemzetek Szervezetében) is. Ezen túlmenően létrejöttek olyan új nemzetközi szervezetek is, amelyek a terrorelhárítás egyes részterületein biztosítottak keretet az együttműködésnek.

Nemzetközi és regionális szervezetek

Egyesült Nemzetek Szervezete

Az 1945-ben alapított Egyesült Nemzetek Szervezete a legismertebb, kollektív biztonsági szervezet.[22] A biztonságot komplex módon kezeli, foglalkozik annak politikai, katonai, társadalmi, környezeti és gazdasági szegmensével, illetve ezen utóbbin belül kiemelten az energiabiztonsággal, a kiberbiztonsággal, továbbá napjainkban a humánbiztonsággal.[23] A nemzetközi terrorizmust több más fenyegetés mellett a humánbiztonságra közvetlenül veszélyt jelentő tényezőként azonosítja.[24]

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Biztonsági Tanácsa 2001. szeptember 28-án egyhangúlag fogadta el az 1373. számú határozatot, amelynek értelmében felállították a Terrorellenes Bizottságot (Counter-Terrorism Committee – CTC). Az új szervezet létrehozását az Egyesült Államok elleni 2001. szeptember 11-i támadásokkal indokolták. A létrehozás dátuma alapján jól láthatóan az ENSZ gyorsan reagált az eseményekre, ami egyértelműen mutatja annak fontosságát. A határozat felhívta a tagországokat, hogy működjenek együtt a terrorcselekmények megelőzésében,[25] osszák meg az ezzel összefüggő információjukat, úgymint:

- a terrorista személyek, illetve hálózatok cselekményeivel vagy mozgásával kapcsolatban;
- a hamisított úti okmányokról;
- a fegyverek, robbanóanyag és érzékeny anyagok kereskedelméről;
- a terrorista csoportok által használt kommunikációs technológiákról; és
- a tömegpusztító fegyverek birtoklása által jelentett fenyegetésekről.[26]

A Terrorellenes Bizottságot egy Ügyvezető Igazgatóság (Counter-Terrorism Committee Executive Directorate – CTED) segíti, amelynek mandátumát 2021 végén 2025. december 31-ig hosszabbították meg.[27]

A CTED többek között kérdőíves felmérésekkel, valamint országlátogatások keretében közvetlen megfigyeléssel segíti az egyes országokat a terrorelhárítási képességek területén meglévő hiányosságok azonosításában, továbbá ezek alapján

[22] Molnár–Marsai–Wagner 2019: 21.
[23] Molnár–Marsai–Wagner 2019: 22.
[24] Molnár–Marsai–Wagner 2019: 23.
[25] Az ENSZ BT 1373. (2001) számú határozata. 2001. szeptember 28., 1.
[26] Az ENSZ BT 1373. (2001) számú határozata. 2001. szeptember 28., 3.
[27] Az ENSZ BT 2617. (2001) számú határozata. 2001. december 30.

a hiányosságok megszüntetésére javaslatokat is megfogalmaz.[28] Ez a tevékenység rendkívül hatékony a jó gyakorlatok feltárására, illetve terjesztésére is. A szervezet az ajánlásokat, valamint egyes esetekben az értékeléseket is az Egyesült Nemzetek Terrorelhárítási Hivatala (UN Office of Counter-Terrorism – UNOCT) által létrehozott és működtetett Globális Terrorelhárítási Koordinációs Platformon osztja meg. A Platform az információmegosztáson túl a tagállamok és az ENSZ közötti koordinációs, illetve több érintett esetén tervezési és együttműködési felületként is felhasználható.[29]

A Bizottság 2015 februárjától működteti továbbá a Globális Terrorelhárítási Kutatási Hálózatot (Global Counter-Terrorism Research Network – GRN),[30] amelyben több mint 100 kutatóintézet bevonásával a terrorelhárítás szempontjából releváns részterületeken folytatnak kutatásokat, ezzel is segítve az ezzel foglalkozó szervezetek munkáját. A Bizottság ezen kutatási eredményeket nyilvánosan is elérhetővé teszi.[31]

A Nemzetközi Bűnügyi Rendőrség Szervezete (Interpol)

Az Interpolt, vagyis a Nemzetközi Bűnügyi Rendőrség Szervezetét 1923-ban alapították meg, akkor még Nemzetközi Bűnügyi Rendőrségi Bizottság néven, Bécsben.[32] Jelenleg 195 tagja van, egyik fő célja, hogy bűncselekményekre és bűnözőkre vonatkozó információk megosztásával segítse a nemzeti rendőri szerveket.[33] A 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően, annak hatására újragondolta működését. Az információmegosztás hatékonyságának fokozása érdekében 2002-ben elindította az I-24/7 néven ismert, biztonságos, globális rendőrségi kommunikációs rendszert.[34] A rendszerhez csatlakozott partnerek egyrészt adatokat kérhetnek le az Interpol központi adatbázisaiból, de akár egymás között is kicserélhetik információikat. Jelentőségét egyrészt jól mutatja, hogy 2022-ben a meglévő 19 adatbázisban naponta 16 millió lekérdezés történt, amely 1,4 millió találatot eredményezett.[35]

28 *Assessments.* Online: www.un.org/securitycouncil/ctc/content/assessments.
29 *Facilitation of Technical Assistance.* Online: www.un.org/securitycouncil/ctc/content/facilitation-technical-assistance.
30 *Research & Analysis.* Online: www.un.org/securitycouncil/ctc/content/research-analysis.
31 *Publications.* Online: www.un.org/securitycouncil/ctc/content/publications.
32 Blaskó–Budaházi 2019: 39.
33 *What Is INTERPOL?* Online: www.interpol.int/Who-we-are/What-is-INTERPOL.
34 *Key Dates.* Online: www.interpol.int/Who-we-are/INTERPOL-100/Key-dates.
35 *Databases.* Online: www.interpol.int/How-we-work/Databases.

Másrészt aktuális, konkrét példával is alátámaszthatjuk hasznosságát. 2023. április első felében Magyarországon a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Irodáját az Interpol értesítette egy olyan magyar állampolgárról, aki élet elleni bejegyzést tett közzé az egyik közösségi oldalon. A személyt a magyar rendvédelmi szervek azonosították, majd a Terrorelhárítási Központ munkatársai elfogták. A kapcsolódó információgyűjtés eredményeként kiderült, hogy a 17 éves miskolci fiatal több internetes oldalon is megosztotta azon tervét, hogy fegyvert vásárol, és egy általános iskolában lövöldözni fog.[36]

Szintén a 9/11-es támadások hatására hozta létre az Interpol a Vezetési és Koordinációs Központját (Command and Coordination Centre – CCC) azzal a céllal, hogy folyamatosan, a nap 24 órájában segítséget tudjanak nyújtani válsághelyzetek esetén.[37]

Az Európai Rendőrségi Hivatal (Europol)

Az Europol feladata az EU rendőri szerveként a tagállamok rendőrségeinek támogatása többek között a terrorszervezetek elleni fellépésben. A 2001-es terrortámadást követően létrehozták a Terrorizmus Elleni Munkacsoportot (Counter Terrorism Task Force – CTTF), amelynek feladata az információgyűjtés és az elemzés volt.[38] 2002-ben az Europol együttműködési megállapodást írt alá az Amerikai Egyesült Államokkal, amelyben rögzítették, hogy az a terrorcselekményekre is kiterjed.[39] 2005-ben indították el az Europol Információs Rendszert (Europol Information System – EIS), amely adatbázisban a tagországok adatokat helyezhetnek el és lekérdezéseket hajthatnak végre többek között a terrorizmussal összefüggésben is.[40] 2007-ben a terrorizmussal kapcsolatos információk összesítése érdekében megjelent a terrorizmus helyzetéről és tendenciáiról szóló első uniós jelentés (EU Terrorism Situation and Trend Report – TE-SAT), amelyet azóta minden évben kiadnak.[41] 2009. június elsején az Europol elindította a Biztonságos Információcsere-hálózati Alkalmazást (Secure Information Exchange Network Application – SIENA), amely

[36] Az Interpol jelzése után csapott le a TEK arra a 17 éves fiúra, aki iskolai lövöldözésre készülhetett 2023.

[37] *Command and Coordination Centre.* Online: www.interpol.int/How-we-work/Command-and-Coordination-Centre.

[38] Tóth 2012: 61.

[39] Agreement Between The United States of America and the European Police Office. 2001. december 6., 3.

[40] *Europol Information System (EIS).* Online: www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/services-support/information-exchange/europol-information-system.

[41] Tóth 2012: 67.

gyors és biztonságos információcserét tesz lehetővé az Europol, a tagországok és a társult szervezetek képviselői között. A rendszer fejlesztése során, annak keretében egyrészt speciális platformokat hoztak létre az egyes szakterületek számára. Ezen túlmenően korlátozott anyagok kezelésére is alkalmassá tették kimondottan a terrorjellegű információk megoszthatósága érdekében. 2022 elején már 49 terrorelhárítással foglalkozó szervezet használta a rendszert.[42]

A TERRORELHÁRÍTÁS HATÉKONYSÁGÁT SZOLGÁLÓ INTÉZKEDÉSEK EGYES ORSZÁGOKBAN 2001-ET KÖVETŐEN

Az USA-ban a Nemzeti Hírszerzés Igazgatójának Hivatala a 9/11-es vizsgálóbizottság jelentésének nyilvánosságra hozatala után kilenc hónappal, 2005. április 22-én kezdte meg működését. Igazgatójának az USA Hírszerző Közösség vezetőjeként az egyik feladata lett az ügynökségek szorosabb koordinációjának biztosítása.[43] A Bizottság által javasolt Terrorista Fenyegetések Integrációs Központját (Terrorist Threat Integration Center – TTIC) kicsit korábban, már 2003. május 1-jén létrehozták. Ezen szervezet egyik fő feladata a hírszerző közösség információinak szintetizálása lett. 2004 augusztusában a TTIC-t a Nemzeti Terrorelhárítási Központba (National Counterterrorism Center – NCTC) integrálták.[44] Az NCTC jelenleg az ODNI keretében működik,[45] elemzi és összegzi a terrorizmussal kapcsolatos valamennyi hírszerzési információt.[46] Az USA-ban további intézkedéseket is foganatosítottak a hírszerző ügynökségek közötti információmegosztás hatékonyabbá tétele érdekében.[47]

Az Egyesült Királyságban 2003-ban új szervezetként létrehozták a Belső Biztonság (Security Service, a volt MI5) szolgálat keretében az Egyesített Terrorizmuselemző Központot (Joint Terrorism Analysis Center – JTAC). Feladata a nemzetközi terrorizmussal összefüggő, belföldről és külföldről származó információk elemzése és értékelése lett. Emellett aktuálisan már meghatározza a fenyegetettség szintjét, és tájékoztatókat készít a terrorizmussal összefüggő témakörökben. Klasszikus fúziós központként működik a terrorelhárítás területén. Ezen szervezetek jellegzetessége, hogy munkatársai körében megtalálható mindazon rendőrségi, titkosszolgálati és

42 Europol 2022b.

43 *Who We Are.* Online: www.dni.gov/index.php/who-we-are.

44 Executive Order 13354 – National Counterterrorism Center. 2004. augusztus 27.

45 *NCTC Mission/Vision.* Online: www.dni.gov/index.php/nctc-who-we-are/mission-vision.

46 The Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004 (IRTPA).

47 *About the ISE.* Online: https://web.archive.org/web/20200219183852/https://www.dni.gov/index.php/who-we-are/organizations/national-security-partnerships/ise/about-the-ise.

egyéb kormányzati szerv képviselője, amely a terrorelhárítás kapcsán valamilyen részterületen illetékességgel rendelkezik. Ez aktuálisan itt 16 szervezetet jelent.[48] Ezen megoldás lényege, illetve egyik komoly haszna, hogy az elemzés, értékelés folyamatában minden nézőpont megjelenik. Továbbá a személyes kapcsolatok a szervezetek közötti együttműködésre és az információmegosztásra és koordinációra is pozitívan hatnak.

A Német Szövetségi Köztársaságban, Berlinben, 2004-ben, szintén az al-Káida által az USA-ban 2001. szeptember 11-én végrehajtott terrortámadásokra válaszul, létrehozták a nemzetközi iszlám terrorizmussal kapcsolatos feladatok hatékonyságának növelése érdekében a Közös Terrorelhárítási Központot (Gemeinsames Terrorismusabwehrzentrum – GTAZ). A szervezet jelenleg is működik, irányítása megoszlik a Szövetségi Bűnügyi Rendőrség, a Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatal és a Szövetségi Hírszerző Szolgálat között. A létrehozásának célja az volt, hogy felületet biztosítson a terrorelhárítás ezen területével foglalkozó szervezetek közötti együttműködésnek és a gyors, közvetlen információáramlásnak. Sajátossága a rendszernek, hogy a titkosszolgálati és a rendőrségi feladatok egyértelmű – törvény által elrendelt – elválasztása érdekében két külön – egy-egy titkosszolgálati és rendőri – információs és elemző platformot működtetnek.[49] A Központ keretében történik meg a releváns információk elemzése, értékelése. Jelenleg negyven szervezet képviselteti magát a munkának keretet adó munkacsoportokban.[50] A német rendszer másik érdekessége, hogy 2012. november 15-én, Kölnben, a GTAZ mintájára megkezdte működését a Közös Extremizmus- és Terrorelhárítási Központ (Gemeinsame Extremismus- und Terrorismusabwehrzentrum – GETZ). Viszont a terrorelhárítás területén csak a jobboldali, baloldali terrorizmussal és a külföld vonatkozásában a nem iszlamista szélsőséges csoportokkal foglalkozik. Napi működése hasonló a GTAZ-hoz.[51]

Az Oroszországi Föderációban 2006. március 10-én hozták létre az Oroszországi Föderáció Szövetségi Biztonsági Szolgálatának, vagyis az orosz polgári és katonai elhárítás vezetőjének irányítása alatt az Országos Terrorellenes Bizottságot

[48] *Joint Terrorism Analysis Centre.* Online: https://www.mi5.gov.uk/about-us/joint-terrorism-analysis-centre

[49] *Gemeinsames Terrorismusabwehrzentrum (GTAZ – Joint Counter-Terrorism Centre).* Online: www.verfassungsschutz.de/en/fields-of-work/islamism-and-islamist-terrorism/gtaz-en.

[50] *Gemeinsames Terrorismusabwehrzentrum (GTAZ).* Online: www.bka.de/DE/UnsereAufgaben/Kooperationen/GTAZ/gtaz_node.html.

[51] *Gemeinsames Extremismus- und Terrorismusabwehrzentrum (GETZ).* Online: www.verfassungsschutz.de/DE/verfassungsschutz/auftrag/zusammenarbeit-im-in-und-ausland/getz/getz_node.html.

(Национальный Антитеррористический Комитет – НАК). A Bizottság feladata többek között a terrorelhárítással összefüggő feladatok szervezése lett, továbbá az abban részt vevő szervezetek tevékenységének koordinálása, ezen feladatok információval való támogatása, illetve javaslatok előkészítése az orosz elnök számára a vonatkozó jogszabályok esetleges módosítására.[52]

Svédországban elsődlegesen a rendőrség feladata a terrorelhárítás. 2005-ben hozták létre a Terrorizmus Elleni Együttműködési Tanácsot (Samverkansrådet mot terrorism). A Tanács létrehozásának célja a terrorelhárítás szempontjából releváns szervezetek közötti koordináció javítása és a terrortámadással összefüggő feladatok hatékonyabbá tétele. A Tanácsban tizenöt hatóság képviselői vannak jelen, a biztonsági rendőrség vezetője vezeti.[53] 2005-ben a Tanács egyik munkacsoportjaként alakult meg a Terrorizmus Fenyegetésértékelési Nemzeti Központja (Nationellt centrum för terrorhotbedömning – NCT), amelynek feladata Svédország terrorfenyegetettségének értékelése,[54] valamint a terrorfenyegetettség szintjének meghatározása. A Központ 2009-től állandó csoportként működik.[55]

Magyarországon a Nemzetbiztonsági Kabinet döntése alapján 2003-ban kezdte meg működését a Terrorellenes Koordinációs Bizottság (TKB) a polgári elhárításért felelős nemzetbiztonsági szolgálat, a Nemzetbiztonsági Hivatal keretében, a hivatal főigazgató-helyettesének vezetésével.[56] Elsődleges feladata a Kabinet támogatása és a Magyarország biztonságát veszélyeztető terrorcselekmények felderítését, illetve megelőzését célzó tevékenységek összehangolása volt.[57] 2010 szeptemberében a terrorelhárítással kapcsolatos egyes feladatok centralizációja érdekében – a terrorszervezetekkel összefüggő felderítő és elhárító munkáért felelős nemzetbiztonsági szolgálatok mellett – létrehozták a Terrorelhárítási Központot (TEK).[58] Ezzel az „európai rendvédelmi struktúrában korábban nem megszokott intézményi keretek között működő"[59] olyan rendőri szerv jött létre, amely azóta is ellát többek között a terrorszervezetekkel, terrorcselekményekkel összefüggő felderítési, elhárítási

[52] *Цели и задачи.* Online: http://nac.gov.ru/nak/celi-i-zadachi.

[53] *Samverkansrådet.* Online: http://sakerhetspolisen.se/verksamheten/kontraterrorism/samverkansradet.html.

[54] Nationellt centrum för terrorhotbedömning. 2023.

[55] *Nationellt centrum för terrorhotbedömning.* Online: http://sakerhetspolisen.se/verksamheten/kontraterrorism/nationellt-centrum-for-terrorhotbedomning.html.

[56] Urbán 2020: 21.

[57] 2239/2005. (X. 28.) Korm. határozat a terrorfelderítés műveleti koordinációjáról és a Terrorellenes Koordinációs Bizottság létrehozásáról.

[58] 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól.

[59] Kasznár 2018: 143.

feladatokat, továbbá a felszámolói tevékenységet.[60] A TEK megalakulásától annak főigazgatója látja el a TKB vezetését, amelynek feladatköre kibővült, működését pedig folyamatosan a nemzetbiztonsági szervezetrendszer változásaihoz igazították.[61]

BEFEJEZÉS

A 2000-es évek elején a terrorszervezetek jelentette kihívás egyes elemeit az USA és Európa nem tudta hatékonyan kezelni. Mindazonáltal a nemzetközi szervezetek és az egyes országok is nagyon rövid időn belül azonosították azokat a tényezőket, amelyek nehezítették ezen kockázatok sikeres elhárítását, és lépéseket tettek az irányba, hogy a megváltozott helyzetre megfelelő válaszokat tudjanak adni.

A nemzetközi szervezetek elsődlegesen a nemzetközi együttműködések ösztönzése, illetve megkönnyítése irányába mozdultak el. Ennek érdekében például informatikai rendszereket hoztak létre azért, hogy az információcsere gyorsan, biztonságosan megvalósulhasson. Emellett több példát találhatunk a terrorelhárítással összefüggő tudás széles körű terjesztésére, gondoljunk csak az ENSZ kutatóhálózatára, vagy az Europol TE-SAT jelentéseire.

Az egyes országokon belül a fúziós központok mellett megjelentek a koordinációért, az együttműködések „kikényszerítéséért" felelős szervezetek. A bemutatott példák alapján ezek a vezetés több szintjén is megtalálhatók. Az Oroszországi Föderáció Országos Terrorellenes Bizottsága a politika szintjén működik, míg az USA ODNI már a szakmai közösség része, de egyértelműen a hírszerző szolgálatok felett helyezkedik el. A magyar Terrorellenes Koordinációs Bizottság pedig a szolgálatok szintjét jelenti.

Az elmúlt 20 évben az iszlám szélsőséges szervezetek jelentette kockázat nem csökkent, ezt a 2010-es években, Európában elkövetett terrorcselekmények egyértelműen alátámasztják.[62] Ezek a tragikus események megmutatták azt is, hogy nagyon gyorsan újabb és újabb, addig ismeretlen kihívással találhatják szemben magukat a terrorelhárító szolgálatok, gondoljunk csak a visszatérő harcosok problémakörére.[63] Úgy tűnik tehát, hogy a megtett intézkedések nem voltak elegendőek. Ez irányba mutat, hogy az Europol keretében 2016 januárjában létrehoztak egy

[60] 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről.

[61] 1824/2015. (XI. 19.) Korm. határozat a terrorizmus elleni küzdelem feladatainak egységes végrehajtási rendjéről.

[62] 2015 Charlie Hebdo Attacks Fast Facts 2015; Terrorist Drives Truck Through a Bastille Day Celebration 2018; London Bridge: What We Know About the Attack 2019.

[63] Blaskó–Budaházi 2019: 50.

központi terrorellenes szervezetet, az Európai Terrorellenes Központot (European Counter Terorrism Centre – ECTC). A korábbi megoldáshoz képest ezen szervezet az információmegosztáson, az elemző tevékenységeken túl műveleti segítséget is képes nyújtani, segítséget ad az online nyomozásokhoz, illetve kialakítottak egy terrorellenes válságközpontot is, amely a nemzetközi együttműködések előmozdításának lett egy újabb eszköze.[64]

Az elmúlt 23 év történései alapján úgy tűnik, el kell fogadnunk azt, hogy a terrorizmusra a következő évtizedben is egy olyan kockázati tényezőként kell tekintenünk, amely okozhat meglepetéseket. Arra kell azonban törekednünk, hogy ez minél kisebb arányban forduljon elő.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2015 Charlie Hebdo Attacks Fast Facts (2015): *CNN,* 2015. január 21. Online: https://edition.cnn.com/2015/01/21/europe/2015-paris-terror-attacks-fast-facts/index.html

Az Interpol jelzése után csapott le a TEK arra a 17 éves fiúra, aki iskolai lövöldözésre készülhetett (2023): *HVG.hu,* 2023. április 2. Online: https://hvg.hu/itthon/20230402_Az_Interpol_jelzese_utan_csapott_le_a_TEK_arra_a_17_eves_fiura_aki_iskolai_lovoldozesre_keszulhetett

Beke József – Hegyes Gabriella (2015): A terrorelhárítás kezdetei Magyarországon. A C–79-es dosszié. *Terror és Elhárítás,* 3(1), 1–31.

Blaskó Béla – Budaházi Árpád (2019): *A nemzetközi bűnügyi együttműködés joga.* Budapest: Dialóg Campus.

Boda József szerk. (2019): *Rendészettudományi szaklexikon.* Budapest: Dialóg Campus.

Europol (2022a): *European Union Terrorism Situation and Trend Report.* Online: www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Tesat_Report_2022_0.pdf.

Europol (2022b): *Secure Information Exchange Network Application (SIENA).* Online: www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/services-support/information-exchange/secure-information-exchange-network-application-siena

Intelligence and Security Committee (2006): *Report into the London Terrorist Attacks on 7 July 2005.* Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/224690/isc_terrorist_attacks_7july_report.pdf

Jenkins, John Philip (2023): *Terrorism.* Online: www.britannica.com/topic/terrorism

Kasznár Attila (2018): Terrorelhárítási Központ. In Resperger István (szerk.): *Nemzetbiztonsági alapismeretek.* Budapest: Dialóg Campus, 143–156.

United Nations Office on Drugs and Crime (é. n.): Terrorism in the 19th Century. *UNODC.* Online: www.unodc.org/e4j/en/terrorism/module-1/key-issues/terrorism-in-19th-century.html

London Bridge: What we Know about the Attack (2019): *BBC,* 2019. december 3. Online: www.bbc.com/news/uk-50594810

64 *European Counter Terrorism Centre – ECTC.* Online: www.europol.europa.eu/about-europol/european-counter-terrorism-centre-ectc.

Molnár Anna – Marsai Viktor – Wagner Péter szerk. (2019): *Nemzetközi biztonsági szervezetek*. Budapest: Dialóg Campus.

Nationellt centrum för terrorhotbedömning (2023): *Helårsbedömning 2023. Sammanfattning.* Stockholm: Säkerhetspolisen. Online: https://sakerhetspolisen.se/download/18.36cda28518680 25da5b18b/1678194697351/NCT%20hel%C3%A5rsbed%C3%B6mning%202023.pdf

Office of the Director of National Intelligence (2023): *Annual Threat Assessment of the U.S. Intelligence Community.* Online: www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ATA-2023-Unclassified-Report.pdf

Reinares, Fernando (2009): Jihadist Radicalization and the 2004 Madrid Bombing Network. *CTC Sentinel,* 2(11), 16–19. Online: https://ctc.westpoint.edu/jihadist-radicalization-and-the-2004-madrid-bombing-network/

Report of the Joint Inquiry Into the Terrorist Attacks of September 11, 2001 (2002): Online: www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/documents/CRPT-107srpt351-5.pdf

Terrorist Drives Truck through a Bastille Day Celebration (2018): *History,* 2018. július 13. Online: www.history.com/this-day-in-history/2016-nice-terrorist-attacks

Tóth Tamás (2012): Az Europol tevékenysége. *Nemzet és Biztonság*, 5(5–6), 59–78.

Urbán Attila (2020): A koordinációs folyamatok intézményi hátterének evolúciója a magyar nemzetbiztonsági igazgatásban. *Nemzetbiztonsági Szemle,* 8(1), 5–32. Online: https://doi.org/10.32561/nsz.2020.1.1

Egyéb források

1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről

295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól

2239/2005. (X. 28.) Korm. határozat a terrorfelderítés műveleti koordinációjáról és a Terrorellenes Koordinációs Bizottság létrehozásáról

1824/2015. (XI. 19.) Korm. határozat a terrorizmus elleni küzdelem feladatainak egységes végrehajtási rendjéről

Agreement Between the United States of America and the European Police Office. 2001. december 6. Online: www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/agreement_between_the_united_states_of_america_and_the_european_police_office.pdf

Az ENSZ BT 1373. (2001) számú határozata. 2001. szeptember 28.

Az ENSZ BT 2617. (2001) számú határozata. 2001. december 30.

Executive Order 13354 – National Counterterrorism Center. 2004. augusztus 27. Online: www.dni.gov/files/NCTC/documents/RelatedContent_documents/eo13354.pdf

The Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004 (IRTPA). Online: https://it.ojp.gov/PrivacyLiberty/authorities/statutes/1282

Mezei József

GONDOLATOK A HUMÁN HÍRSZERZÉS RENDSZERÉRŐL A TITKOSSZOLGÁLATI MUNKÁBAN

TITKOSSZOLGÁLATOK MA

A titkosszolgálatok funkciói, működési területeik

A hírszerzés, vagyis egy másik fél titkainak rejtett módon történő megismerését célzó tevékenység több ezer évvel ezelőtt jelent meg, elsődlegesen a másik fél katonai képességeinek, terveinek megismerése céljából.[1] Ezen törekvések pedig szinte azonnal rávilágítottak az ellene való intézkedések bevezetésének szükségességére, elhárításának nélkülözhetetlen voltára.

A 20. században a titkosszolgálatok[2] a két világháború, majd az azt követő hidegháború hatására jelentős fejlődésen mentek keresztül, a kormányok számára meghatározó segítséget nyújtó, nélkülözhetetlen szereplőkké váltak. A 21. századra pedig a legtöbb országban már a hatalmi struktúrák állandó elemeiként, több évtizedes tapasztalattal a hátuk mögött, folyamatos fejlődést mutatva működnek. Carl J. Jensen és munkatársai véleményét elfogadva, napjainkban a titkosszolgálatok meghatározó funkciói [3]

- a hírszerzés;[4]
- a kémelhárítás;[5]

[1] Dezső–Kertész 2019: 15.

[2] A tanulmány egyes helyein a „titkosszolgálat" kifejezést alkalmazom, tekintettel annak általános jellegére. A magyarországi szolgálatok esetében az egyes időszakokban használt megnevezést – az 1945–1990 közötti időszakban az „állambiztonság", míg a rendszerváltást követően a „nemzetbiztonság", a külföldi szolgálatok esetében pedig a „hírszerző szolgálat" szakkifejezéseket – használom.

[3] Jensen–McElreath–Graves 2017: 29.

[4] „Hírszerzés: politikai, katonai, gazdasági és más fontos információk tervszerű gyűjtése nyílt és titkos eszközökkel, valamint módszerekkel." Forrás: Boda 2019: 253.

[5] „Kémelhárítás: elvek, intézkedések, tevékenységek, módszerek (eljárások) és eszközök összessége, amely az ellenérdekelt hírszerző szolgálatok, együttműködők, kémek felfedésére irányul. Forrás: Boda 2019: 309.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_34

- az elemzés, értékelés és a kormányzati szervek tájékoztatása;[6]
- a fedett műveletek.[7]

A 21. századra a biztonsági kihívások köre jelentősen kibővült,[8] azok sok esetben komplex módon jelentkeznek.[9] Az ezek elleni fellépésben jelentős szerep hárul a titkosszolgálatokra is, aminek okán feladatkörük mára kiszélesedett. Az alapvető funkcióik keretében kielégítendő hírigényeket érintő területek köre széles, a felderíteni és elhárítani szükséges kihívások és kockázatok körében pedig mára a hagyományosak mellett megjelentek a transznacionális veszélyek is.[10] A mai titkosszolgálatokat vizsgálva általánosságban azt mondhatjuk, hogy napjainkban, a teljesség igénye nélkül, foglalkoznak:

- az ország szuverenitását érintő fenyegetésekkel;
- az alkotmányos rend védelmével;
- a gazdaság szempontjából kiemelt ágazatokkal;
- a minősített adatok védelmével;
- ellenérdekelt hírszerző szolgálatok jelentette fenyegetésekkel;
- szervezett bűnözői csoportok tevékenységével;
- szélsőséges csoportok, terrorszervezetek tevékenységével;
- a kibertérben jelentkező egyes fenyegetésekkel;
- az illegális fegyverkereskedelemmel;
- a migrációval.[11]

6 „Elemző-értékelő munka: a probléma felismerésével, a feladat megfogalmazásával kezdődő, az adatok, információk gyűjtésén, komplex feldolgozásán át, a döntés-előkészítést, a döntést, a megoldási, döntési alternatívák kidolgozását, azok megfelelésének menet közbeni vagy utólagos vizsgálatát támogató folyamatos, ciklikus, tudatos szellemi és/vagy manuális tevékenység." Forrás: Boda 2019: 141.

7 „Fedett művelet: terrorelhárítási, nemzetbiztonsági vagy más rendvédelmi érdekből összehangolt, előre eltervezett feladatsor végrehajtása, amelyet a végrehajtás sikere érdekében megtévesztő, leplező vagy figyelemelterelő módszerekkel védeni szükséges." Forrás: Boda 2019: 179.

8 Finszter–Sabjanics 2017.

9 Laufer 2013.

10 Béres 2018: 18.

11 *Slovenská informačná služba.* Online: www.sis.gov.sk/o-nas/ulohy.html.

A titkosság jelentősége – a „döntési előny"

A titkosszolgálatok – legyen szó elhárító[12] vagy hírszerző[13] szolgálatról – jelentőségét a hatalmi struktúrákban elsődlegesen a titkos tevékenységük adja. Az általuk folytatott információgyűjtés „az állam eredményes és törvényes működését szolgálja".[14] Ezeket az információkat jellemzően úgy szerzik be, hogy az az érintett, illetve harmadik fél előtt titokban marad, így biztosítva a kormány számára a „döntési előnyt".[15] Ehhez hasonlóan a fedett műveleteket is úgy hajtják végre, hogy az a nyilvánosság előtt rejtve maradjon, és amennyiben szükséges, akkor hihetően tagadható is legyen.[16]

A titkos tevékenység vagy annak egy részének nyilvánosságra kerülése ellenérzést, ellenállást válthat ki az érintett személyekből, szervezetből, gátolhatja a titkosszolgálat, illetve az adott kormány céljainak elérését. Amennyiben külföldi állampolgár, szervezet az érintett, akkor – napjainkban egyre gyakrabban – előfordul, hogy már az államok közötti párbeszédben is nyilvánosan megjelennek a másik fél által folytatott titkosszolgálati tevékenységet érintő kritikák. Az Amerikai Egyesült Államok (USA) legismertebb polgári hírszerző szolgálatának vezetője, a Szövetségi Nyomozó Iroda (Federal Bureau of Investigation – FBI) igazgatója, Christopher Wray a 2021. július 7-i nyilatkozatában például erős kritikával illette Kínát e téren. Állítása szerint az FBI 10 óránként indít új kínai hátterű kémelhárítási ügyet, illetve az aktuálisan folyamatban lévő 5000 ügyük közel fele Kínához köthető.[17] Ezen belül is nagyobb visszhangja van annak, amikor egymással szövetségben lévő országok esetében kerül nyilvánosságra az, hogy valamelyik fél céljai elérése érdekében a titkosszolgálatokat is igénybe vette. Egy 2013. június 6-án indult kiszivárogtatási folyamat eredményeként szerzett tudomást a világ Edward Snowdentől, a Nemzetbiztonsági Ügynökség (National Security Agency – NSA) munkatársától arról, hogy az USA milyen széles körben és mélységben folytat hírszerző tevékenységet a kibertérben. Ez a tevékenység érintette több szövetségesét, illetve annak vezetőit is, például Angela Merkel német kancellárt.[18] Emlékezzünk csak ezzel összefüggésben

[12] „Elhárítás: a titkosszolgálati tevékenység egyik alapvető, defenzív formája, amely az állam, a nemzet biztonságát fenyegető, veszélyeztető, leplezett törekvések megelőzésére, felderítésére, megszüntetésére irányul." Forrás: Boda 2019: 142.

[13] „Hírszerzés: politikai, katonai, gazdasági és más fontos információk tervszerű gyűjtése nyílt és titkos eszközökkel, valamint módszerekkel." Forrás: Boda 2019: 253.

[14] Finszter 2019: 107.

[15] Jensen–McElreath–Graves 2017: 20.

[16] Jensen–McElreath–Graves 2017: 29.

[17] Wray 2020.

[18] Greenwald 2013.

Angela Merkel elhíresült mondására: „Spying on friends is not acceptable",[19] vagyis a barátok utáni kémkedés nem elfogadható.

A titkos információgyűjtés eszközrendszere, a HUMINT

Annak érdekében, hogy a titkosszolgálatok titokban tudják tartani tevékenységüket, ezáltal elérhessék a szervezet céljait, megelőzzék a már említett problémákat, feladataik ellátásához speciális eszközöket és módszereket alkalmaznak.[20] A magyar polgári hírszerzés, az Információs Hivatal (IH) álláspontja szerint, amelyet mi is elfogadhatunk, a titkosszolgálatok információgyűjtő rendszerének három eleme már az 1980-as évekre rögzült. Ezek:

- a nyílt információforrások felhasználása (open source intelligence – OSINT);
- a technikai eszközökkel folytatott adatgyűjtések (legismertebb eleme a signals intelligence – SIGINT, amely a rádiós és rádióelektronikai hírszerzést jelenti); és
- a humán információs források felhasználása (human intelligence – HUMINT).[21]

A három közül a HUMINT – vagyis amikor együttműködő személyektől tudja meg a titkosszolgálat a feladatai ellátásához szükséges információkat – az, amely a legrégebben, egészen pontosan a kezdetektől része a titkosszolgálatok eszköztárának.

A titkosszolgálatok egyes – a HUMINT szempontjából releváns – működési sajátosságai

Nyilvánvaló, hogy a ma működő titkosszolgálatok a négy alapvető funkciójuk közül leginkább három esetében – az információgyűjtés, a kémelhárítás (itt a szervezet belső elhárítása) és a fedett műveletek – tudják igénybe venni együttműködő állampolgárok segítségét (HUMINT). Mindemellett természetesen előfordulhat az is, hogy az értékelés, elemzés szakterülete is megszólít speciális szaktudású személyeket. Az információgyűjtő, elemző, értékelő és a műveleti érdekérvényesítő funkciókat pedig minden olyan területen (kémelhárítás, terrorizmus, szervezett

[19] Merkel Tells Obama: 'Spying on Friends is Unacceptable' 2013.

[20] „[A]z érintett tudta nélkül, leplezett módon gyűjtenek velük információt, amellyel az érintett alkotmányos alapjogait korlátozzák." Forrás: Hetesy 2011: 8.

[21] *A hírszerzés és az Információs Hivatal története.* Online: https://ih.gov.hu/tortenet.html.

bűnözés, illegális fegyverkereskedelem, gazdaság stb.) lehet értelmezni, amellyel a titkosszolgálatoknak foglalkozniuk kell. Ez alapján az egyes funkciók által érintett területeken kialakított együttműködésekben részt vevő személyek összessége adja a titkosszolgálatok társadalmi jelzőrendszerét.

Meg kell jegyezni azonban, hogy a titkosszolgálati tevékenység specializálódása eredményeként ma már nem minden titkosszolgálatnál található meg mind a négy funkció, gondoljunk itt példaként az olyan elemző-értékelő központokra, mint az Amerikai Egyesült Államokban a Nemzeti Hírszerzési Igazgató Hivatala,[22] vagy Magyarországon a Nemzeti Információs Központ.[23] Előfordul az is, hogy egy titkosszolgálat feladatkörében nem minden hírszerzési, elhárítási terület van jelen, mint a szlovák Nemzetbiztonsági Hatóság esetében, amely információvédelemmel, adatvédelemmel (minősített adatok védelme, titkosítás, kibervédelem) foglalkozik.[24] Ezen esetekben a társadalmi jelzőrendszer megszervezése is az adott szervezet feladatköréhez igazodik. Ugyanilyen szűkítés figyelhető meg a katonai szolgálatok esetében, amelyek elsődlegesen a katonai területeken és az azokkal összefüggő részterületeken építik ki kapcsolatrendszerüket.

Szintén a titkosszolgálatok specializálódása eredményeként találkozhatunk hírszerző szolgálatokkal,[25] elhárító szolgálatokkal,[26] illetve integrált – a hírszerzést és az elhárítást egy szervezeten belül ellátó – titkosszolgálatokkal.[27] Ezen szervezetek esetén az egyik fő különbség az országhatár által kijelölt működési terület (elhárítás – belföld; hírszerzés – külföld). Ez a társadalmi jelzőrendszerre is hatással van, hiszen a hírszerzés esetében természetszerűleg többségben kell hogy legyenek a külföldi állampolgárok a kapcsolatok között, ellentétben az elhárító szolgálatokkal, ahol az adott ország állampolgárai közül kerül ki az együttműködő személyek jelentős része.

Fontos jellemzője a titkosszolgálatok tevékenységének a megelőző jelleg is. A szolgálatok olyan feladatokat látnak el, amelyek jelentős hatást gyakorolnak az adott ország politikai, biztonsági, gazdasági területeire, azok működésének

22 *Office of the Director of National Intelligence.* Online: https://www.dni.gov

23 1995. évi CXXV. törvény a Nemzetbiztonsági Szolgálatokról.

24 *Úrad.* Online: www.nbu.gov.sk/urad/index.html.

25 Ilyen az Amerikai Egyesült Államok legismertebb polgári hírszerző szerve, a Központi Hírszerző Ügynökség (Central Intelligence Agency – CIA). Forrás: *Central Intelligence Agency – CIA.* Online: www.cia.gov/.

26 Mint a német polgári elhárítás, az Alkotmányvédelmi Hivatal (Bundesamt für Verfassungsschutz – BfV). Forrás: *The German Domestic Intelligence Services.* Online: www.verfassungsschutz.de/EN/about-us/german-intelligence-services/german-intelligence-services_node.html.

27 *O nás. Úlohy SIS.* Online: www.sis.gov.sk/o-nas/ulohy.html.

eredményességére, függetlenségére. Ennek okán egyrészt nem engedhető meg, hogy a szolgálat ne érzékelje időben a nemzetbiztonsági kockázatokra utaló gyanúkat, illetve hogy azokat, amennyiben tényleges veszélyt jelentenek, ne tudja bekövetkezésük előtt elhárítani. Másrészt az is alapvető elvárás, hogy a kormány számára szükséges információkat az azokat igénylő döntéseket megelőzően megszerezze. Harmadrészt a kormány elvárásai vagy a titkosszolgálati tevékenység igényei szerinti fedett műveletek végrehajtásához is információgyűjtés szükséges. Ezeknek a nagyon komoly elvárásoknak a szolgálatok csak úgy tudnak megfelelni, ha az érintett területeken folyamatos, tervszerű információgyűjtést folytatnak. Ez az információgyűjtő tevékenység az elvárások, a tevékenység jellemzői alapján legalább két részre, szakaszra osztható. Az első része egy általánosabb, szélesebb körű információgyűjtés, amely a kockázatra utaló gyanúk felderítését és az általános hírigények kielégítését célozza. A másik, amely erre is épül, a feltárt kockázatra utaló gyanú megerősítését vagy kizárását, az azonosított kockázat elhárítását, a konkrét hírigények kielégítését és a fedett műveletek végrehajtását segítő, arra koncentráló adatgyűjtés.

De mit is jelenthet ez a gyakorlatban? Ennek részbeni megválaszolásában segíthet, ha visszamegyünk a rendszerváltás előtti időszakba, és megvizsgáljuk a magyar állambiztonsági szolgálatok feladatellátását. Az elhárítási terület egyik meghatározó eleme a kémelhárítás (1962–1990 között a Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnöksége) volt. Az állambiztonság időszakában az ezen a területen folytatott folyamatos, tervszerű, széles körű információgyűjtést szűrő-kutató[28] munkának hívták, amely az operatív tevékenység kezdeti, legalapvetőbb szakasza volt, és az operatív osztályok fő feladatát jelentette.[29] Legfőbb célja a kockázatra utaló gyanúk felderítése volt. Ezt a kémelhárítás folyamatosan végezte, egy 1975-ös jelentés szerint az operatív állomány által ellátott összes feladat 60-70%-át tette ki.[30] Amennyiben a szűrő-kutató munka eredményeként a kémelhárítás hatáskörébe tartozó bűncselekményekre utaló információ keletkezett, akkor azt az információ jellegétől függően előzetes ellenőrzés vagy bizalmas nyomozás – operatív ügyek – keretében vizsgálták tovább. 1975-ben 429 olyan személy ellenőrzése volt folyamatban, akikkel szemben

[28] „Szűrés-kutatás: a differenciált operatív felderítés rendszere, amely komplex módon alkalmazza (felhasználja) az operatív erőket, eszközöket és módszereket abból a célból, hogy a legális nemzetközi érintkezési felületeken kiválassza az állambiztonsági szempontból figyelemre méltó személyeket és jelenségeket". ÁBTL 4.1. A-3036. Idézi Gergely 1980: 180.

[29] A Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség Ügyrendje 38-28/5/1972. Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség, 1972. június 1., 19.

[30] ÁBTL 1.11.5. 13-1301-2/75. Emlékeztető az 1975. november 27-i III/II. Csoportfőnökség Vezetői Értekezletéről. BM III/II. Csoportfőnökség, 1975. november 28., 2.

kémelhárítási gyanú merült fel.[31] A polgári hírszerzés (Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökség) a meghatározott vonalakon és területeken (például Amerikai Egyesült Államok, Német Szövetségi Köztársaság, Ausztria, Franciaország, Vatikán, tudományos-műszaki) végezte folyamatosan a hírszerző tevékenységet.[32] A két szervezet legfontosabb titkos információgyűjtő eszköze a humán kapcsolatok rendszere, azon belül is a titkos kapcsolatok voltak.[33]

A titkosszolgálatok feladataik ellátása során tevékenységüket a kockázatok/feladatok bizonyos közös jellemzői mentén szervezik meg. Általában három ilyen rendezőelvről beszélhetünk. Ezek:

- a vonalas elv;
- az objektumi elv; és
- a területi elv.

A vonalas elv esetén az egyes területekkel (például kémelhárítás), illetve azon belül található részterületekkel (orosz, amerikai stb.) kapcsolatos titkosszolgálati munkát egy szervezeti egységen belül látják el.[34] Objektumi elv esetén egy szervezeti egység végzi az adott objektumot érintő titkosszolgálati feladatok egészét,[35] míg a területi elven szervezett munkavégzés esetén a felelős szervezet egy adott közigazgatási terület titkosszolgálati feladatainak elhárításáért felel.[36] Ezek az elvek egyrészt párhuzamosan alkalmazhatók, másrészt a szervezetek az adott vonalak mentén együttműködnek. Ezen munkaszervezési elvek a szervezet felépítésében is egyértelműen tetten érhetők. Az FBI szervezeti ábráját tekintve például az látszik, hogy a Nemzetbiztonsági kockázatok elhárítási ágán belül találhatók a Terrorelhárító, illetve a Kémelhárító és a Tömegpusztító Fegyverek elterjedésének megakadályozásáért felelős szervezeti elemek.[37]

Ez a munkaszervezés jelentette, és jelenti ma is a társadalmi jelzőrendszer kiépítésének elsődleges szakmai alapját. A speciális szolgálatok minden egyes elhárítási területen (kémelhárítás, terrorelhárítás, szervezett bűnözés stb.) megszervezik, megszervezhetik a humán kapcsolatrendszerüket azért, hogy tőlük információt gyűjtsenek, esetleg bevonják valamely fedett műveletbe. Ezt támasztja alá az FBI

31 Mezei 2022: 27.
32 Tóth 2011.
33 Kovács 2019: 10.
34 ÁBTL 4.1. A-3036, 200.
35 ÁBTL 4.1. A-3036, 140.
36 ÁBTL 4.1. A-3036, 187.
37 Organization, Mission and Functions Manual: Federal Bureau of Investigation (2014). Lásd www.justice.gov/doj/federal-bureau-investigation.

nyilvánossá tett *Nyomozati műveletek kézikönyve és útmutatója* szerinti besorolása az informátoroknak:[38]

- *Organised crime* (szervezett bűnözés);
- *Top Echelon;*
- *Criminal* (bűnügyi);
- *Domestic terrorism* (belföldi terrorizmus);
- *White collar crime* (fehérgalléros bűnözés);
- *Drugs* (drogok);[39]
- *Confidential sources* (bizalmas források).[40]

A titkosszolgálatok társadalmi jelzőrendszerének általános felépítése napjainkban

Társadalmi jelzőrendszert tehát minden funkció esetében, és ha van, akkor azokon belül minden egyes elhárítási, hírszerzési területen kialakítanak. Tagjai a munkaszervezés alapján létrehozott szervezeti struktúrák elemeihez köthetők. Elsődlegesen az információgyűjtő tevékenységbe történő bevonás céljából és a fedett műveletek támogatása érdekében alakítanak ki együttműködést velük a szolgálatok (1. táblázat). Fontos hangsúlyozni, hogy ezen személyek legnagyobb részével a szolgálat alakítja ki a hosszabb-rövidebb ideig tartó együttműködést. Emellett azonban jelen van az is, hogy a társadalom valamely tagja keresi meg a titkosszolgálatot azzal, hogy segíteni tudja és akarja a szervezet munkáját (lásd bejelentők köre). A fenti információkat összegezve az 1. táblázatot kapjuk.

A funkciók és a hírszerzési területek mátrixára tekintettel és a megelőzés elsődlegességét mint a szolgálatokkal szembeni egyik lényegi elvárást figyelembe véve egy rendkívül széles körű kapcsolati rendszert, jelzőrendszert kell kiépíteniük és működtetniük a titkosszolgálatoknak, függetlenül attól, hogy tevékenységüket milyen elv mentén látják el. Ez bizonyos jellemzők – mint például az együttműködés alapja, jellege – mentén tovább, mélységében is tagolható.

[38] *„An informant is any person or entity who furnishes information to the FBI on a confidential basis."* [Informátor minden olyan személy vagy szervezet, aki bizalmas alapon információt szolgáltat az FBI-nak. – *A szerző fordítása*]. Forrás: FBI 1998: 3.

[39] FBI 1998: 3.

[40] FBI 1998: 4.

1. táblázat: A társadalmi jelzőrendszer alkalmazásának területei

Titkosszolgálat												
Funkciók	**Információgyűjtés**										**Fedett műveletek**	**Kém-elhárítás**	**Elemzés; értékelés; tájékoztató munka**
Munka-szervezési elv	Vonalas/Objektumi/Területi												
A titkos-szolgálati munka szakaszai	Folyamatos, tervszerű, széles körű információ-gyűjtés (kockázatra utaló gyanú feltárása); ügyszerű információgyűjtés (hírigények kielégítése; gyanú megerősítése, kizárása)												
Elhárító, hírszerző területek	Politika	Katonai területek	Kémkedés	Terrorizmus	Kiberbűnözés	Szélsőséges szervezetek	Gazdaság területei	Szervezett bűnözés	…				
Titkos információ-gyűjtés eszközei, módszerei	Társadalmi jelzőrendszer – HUMINT; OSINT; SIGINT…												

Forrás: a szerző szerkesztése

A TITKOSSZOLGÁLATOK ÉS A TÁRSADALOM TAGJAI EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK JOGSZABÁLYI ALAPJA

A nyugati típusú demokráciákban a titkosszolgálatok feladatkörét, működésének kereteit, eszközrendszerét jogszabályokban rögzítik. Ezek vizsgálata során a humán forrással való együttműködést érintően eltérő megoldásokkal találkozhatunk. Előfordul, hogy a titkosszolgálati munkára vonatkozó átfogó jogszabályban rögzítik a feladatokat és az ahhoz felhasználható eszközrendszert, benne a társadalom tagjaival való együttműködés lehetőségét. Ilyen például Magyarországon az 1995. évi CXXV. törvény. A jogszabályban foglaltak alapján a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok a titkos információgyűjtésük keretében:

- *felvilágosítást kérhetnek;*
- *a nemzetbiztonsági jelleg leplezésével információt gyűjthetnek;*
- *titkos kapcsolatot létesíthetnek magánszeméllyel.*[41]

[41] 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról, 54. § (1) bekezdés.

A jogszabály egyrészt lehetőséget biztosít a szolgálatoknak kapcsolatokat építeni, de az állampolgárok számára ezzel összefüggésben kötelezettséget nem állapít meg. A felsorolás azt is mutatja, hogy az így kiépített együttműködés többféle lehet: nyílt, leplezett vagy titkos.

Az Amerikai Egyesült Államok 1947-ben elfogadott hírszerzési törvénye szerint a Központi Hírszerző Ügynökség (Central Intelligence Agency – CIA) igazgatója felelős az emberi forrásból történő információgyűjtésért,[42] továbbá iránymutatást ad és koordinálja az erre feljogosított szervezeteknek az USA területén kívüli emberi forrásból történő információgyűjtését.[43]

A Kínai Népköztársaságban 2017-ben elfogadott nemzeti hírszerzési törvény,[44] amely megint csak nem szervezetspecifikus, ezzel szemben kötelezővé teszi az együttműködést az állampolgárok számára: „Bármely szervezet és állampolgár köteles a nemzeti hírszerző munkát a jogszabályoknak megfelelően támogatni, segíteni és együttműködni", egyben azt is rögzíti, hogy „[a]z állam védi azokat a személyeket és szervezeteket, amelyek a nemzeti titkosszolgálati munkát támogatják, segítik és együttműködnek vele".[45] A törvény és benne a kötelező együttműködésre vonatkozó 7. szakasz több kritikát kapott.[46]

Van olyan megoldás, amikor egy adott titkosszolgálatra vonatkozó jogszabályban is találunk utalást a vizsgált területre. Ilyen például az, amely az Oroszországi Föderáció elhárító szerve, a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (Федеральная служба безопасности – FSZB) működésére vonatkozik. Eszerint az FSZB „szervei – beleegyezésükkel – bevonhatnak bizonyos személyeket a szövetségi biztonsági szolgálat szerveire ruházott feladatok nyilvános és titkos (bizalmas) megoldásában való közreműködésbe".[47] Az orosz szabályozás kapcsán a titkos és nyílt együttműködés lehetőségének rögzítése mellett figyelmet érdemelhet még a „beleegyezésükkel" szó megjelenése. Úgy tűnik, itt a kínai állásponttal szemben pont azt kívánták egyértelműsíteni, hogy az ilyen típusú együttműködés nem lehet kényszer.

A német polgári elhárításra, az Alkotmányvédelmi Hivatalra (Bundesamt für Verfassungsschutz – Bf V) vonatkozó jogszabály szerint pedig a Bf V titkos adatszerzése

[42] National Security Act of 1947, Sec. 104A (d) (1).

[43] National Security Act of 1947, Sec. 104A (d) (3).

[44] 中华人民共和国国家情报法_中国人大网. [A Kínai Népköztársaság nemzeti hírszerzési törvénye].

[45] 中华人民共和国国家情报法_中国人大网, 第七条. [A Kínai Népköztársaság nemzeti hírszerzési törvénye, 7. szakasz].

[46] Girard 2019.

[47] Федеральный Закон о Федеральной Службе Безопасности 22 февраля 1995 года, Статья 19. [Szövetségi törvény a Szövetségi Biztonsági Szolgálatról, 1995. február 22., 19. cikk].

eszköztárának is elemei lehetnek „bizalmi személyek és adatközlők".[48] Itt szintén megjelenik egy új kategória, az adatközlő.

Egyes szolgáltatások, valamint a technika, technológia fejlődése következtében a titkosszolgálatok számára szükséges adatok, információk egy része napjainkban – az elhárítási vonalaktól, objektumoktól függetlenül – állami vagy magánszereplőknél koncentrálódnak. Ilyenek például a pénzügyi, a postai szolgáltatók, vagy az információs és kommunikációs technológia szektor egyes szereplői. Ezen szervezetek jelentősége a titkos információgyűjtés szempontjából kiemelt, így a titkosszolgálatok törekszenek velük szervezetszerű együttműködést kialakítani. A mindennapok során természetesen a legtöbb esetben itt is a titkosszolgálat és az adott szervezet munkatársai működnek együtt. Ezen területen előfordul, hogy a korábban említett általános jogszabályi felhatalmazásokon túl az együttműködést további joganyagokban is szabályozzák. Magyarországon ez az adott ágazat működésére vonatkozó általános,[49] illetve egyéb, az adott ágazat részterületét érintő jogszabályokban[50] kap helyet. Ezzel szemben például Németországban az egyes ágazato(ka)t érintő titkos információgyűjtésre vonatkozó önálló[51] joganyagban is szabályozzák az együttműködést. Ezen rendelkezések is tartalmaznak az együttműködésre vonatkozóan előírásokat, mint például az együttműködés tartalmának titkossága,[52] vagy az együttműködésbe az adott szervezet részéről bevont személy, vagyis a humán kapcsolat megbízhatósága, ellenőrzöttsége vonatkozásában.[53] Jelentős különbség ezen joganyagok esetében, hogy itt az együttműködés a szervezet számára már kötelező, nem egy lehetőség.

Számos más területen is együttműködhetnek a titkosszolgálatok és az államigazgatás vagy a civil szektor szereplői. Magyarországon például a titkosszolgálatok és

48 Gesetz über die Zusammenarbeit des Bundes und der Länder in Angelegenheiten des Verfassungsschutzes und über das Bundesamt für Verfassungsschutz (Bundesverfassungsschutzgesetz – BVerfSchG), § 8 Befugnisse (2) [Törvény a szövetségi és a tartományi kormányok alkotmányvédelmi ügyekben folytatott együttműködéséről és a Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatalról (Szövetségi Alkotmányvédelmi Törvény), 8. szakasz (2) bekezdés].

49 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről.

50 185/2016. (VII. 13.) Korm. rendelet a titkosított kommunikációt biztosító alkalmazásszolgáltatók és a titkos információgyűjtésre feljogosított szervezetek együttműködésének rendjéről.

51 Gesetz zur Beschränkung des Brief-, Post- und Fernmeldegeheimnisses (Artikel 10-Gesetz – G 10) [Törvény a levél-, posta- és távközlési titoktartás korlátozásáról].

52 Gesetz zur Beschränkung des Brief-, Post- und Fernmeldegeheimnisses (Artikel 10-Gesetz – G 10) [Törvény a levél-, posta- és távközlési titoktartás korlátozásáról], 17. szakasz.

53 180/2004. (V. 26.) Korm. rendelet az elektronikus hírközlési feladatokat ellátó szervezetek és a titkos információgyűjtésre, illetve titkos adatszerzésre felhatalmazott szervezetek együttműködésének rendjéről.

az ország működése szempontjából kiemelt gazdasági és kormányzati szereplők közötti együttműködést is – amely a szervezetek „zavartalan működését veszélyeztető leplezett törekvések megelőzését, felderítését és elhárítását célozza”[54] – jogszabályban rögzítik.[55] Ez alapvetően kötelezettséget, illetve egyes esetekben lehetőséget biztosít, hogy a két érintett fél az együttműködés részleteit együttműködési megállapodásban rögzítse. Ebben kitérhetnek a kapcsolattartás szintjeire,[56] vagyis hogy kik vesznek részt a hivatalos kapcsolattartásban, mely pozíciók azok, amelyeket betöltő személyek kötelesek együttműködni a titkosszolgálatokkal, továbbá ki lehet térni az együttműködés területeire,[57] benne az információátadás rendjére és a másik fél tevékenységének támogatására is. Az amerikai hírszerző közösség tagjai számos cél érdekében együttműködnek például akár oktatási intézményekkel is az USA-ban.[58]

Meg kell még említeni a társadalom azon tagjait, akik valamilyen okból önkéntesen nyújtanak tájékoztatást a szolgálatoknak. Magyarországon ma ezen „közérdekű bejelentéseket” a szolgálatok is a 2013. évi CLXV. törvényben foglaltak szerint „kötelesek elintézni”.[59] Ez az intézmény természetesen a rendszerváltás előtt is létezett. A magyar belügyminiszter például az 1960-as évek elején nyilatkozott úgy, hogy a társadalom egyre inkább támogatja az állambiztonsági munkát, ami az állambiztonság feladatkörébe tartozó bűncselekményekre utaló információk bejelentésében[60] mutatkozott meg.

Összefoglalva kijelenthető, hogy a nyugati típusú demokráciákban működő titkosszolgálatok egyrészt rendelkeznek egy általános jogszabályi felhatalmazással arra, hogy humán kapcsolatokat építsenek ki. A saját állampolgárok ebben való részvétele azonban van, ahol lehetőségként, van, ahol kötelességként jelenik meg. Másrészt már a jogszabályokban megneveznek bizonyos együttműködési kategóriákat (nyílt; titkos; bizalmi személyek, adatközlők), amely mutatja, hogy az együttműködés többféle formában valósulhat meg.

[54] *A polgári elhárítás.* Online: https://ah.gov.hu/a-polgari-elharitas/.

[55] 2009/2015. (XII. 29.) Korm. határozat a nemzetbiztonsági védelem alá eső szervek és létesítmények köréről.

[56] Együttműködési megállapodás a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat közötti szakmai kapcsolattartás és információszolgáltatás rendjéről, valamint az oktatási, kutatási és tudományos tevékenység területén történő együttműködésről 2012.

[57] Együttműködési megállapodás a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat közötti szakmai kapcsolattartás és információszolgáltatás rendjéről, valamint az oktatási, kutatási és tudományos tevékenység területén történő együttműködésről 2012: 3.

[58] National Security Act of 1947, Sec. 1001.

[59] 2013. évi CLXV. törvény a panaszokról és a közérdekű bejelentésekről, 1. § (1) bekezdés.

[60] Pap 1963: 9.

A TITKOSSZOLGÁLATOK TÁRSADALMI JELZŐRENDSZERÉNEK KATEGÓRIÁI, AZOK LÉNYEGI JELLEMZŐI

A jogszabályok tehát megadják a titkosszolgálatok részére a lehetőséget, hogy a társadalom tagjaival együttműködéseket hozzanak létre feladataik eredményes ellátása érdekében, a titkosszolgálatok funkciói és a hírszerzési, elhárítási területek pedig kijelölik azt, hogy ezeket az együttműködéseket hol kell kialakítani. De milyen elemei is lehetnek a társadalmi jelzőrendszernek?

A bemutatott, nyilvános jogszabályokból is az látszik, hogy az egyes országokban az együttműködés kategóriáinak elnevezései, jelzői eltérhetnek (titkos együttműködő, bizalmi személy, bizalmas forrás, adatközlő), ennek ellenére, a titkosszolgálatok funkcióinak, alapvető működési mechanizmusainak azonossága miatt az állampolgárokkal kialakított együttműködés fajtái, az együttműködő kategóriák jellemzői kisebb eltérésekkel alapvetően ugyanazok lehetnek minden szervezetnél, illetve országban. Különbségek vélelmezhetően (ami már a bemutatott jogszabályokból is látszik) az elnevezésekből adódhatnak.

Az együttműködési kategóriák pontos elnevezése a belső szabályzókban jelenik meg, amelyek nem nyilvánosak. Ezen probléma áthidalása érdekében egy kitérőt kell tennünk a múltba, mivel a rendszerváltás előtti magyar állambiztonsági szervek által használt operatív (speciális titkosszolgálati) eszközöket, módszereket rögzítő ügyrendek és a titkos kapcsolatok esetében a külön szabályzók egy része mára már a levéltárakban elérhetők. Ezek alapján pedig mintaként bemutatható, hogy hogyan is épült fel az állambiztonság társadalmi jelzőrendszere a rendszerváltás előtt.

A levéltári dokumentumok alapján az állambiztonsági szolgálatok jelzőrendszere az alábbi elemekből állt:

- a hivatalos[61] és
- a társadalmi kapcsolatok;[62]

[61] „[A] hivatalos kapcsolatok, amelyeket az állambiztonsági szervek alakítanak ki az illetékességi területükhöz tartozó minisztériumok, intézmények, vállalatok stb. azon vezetőivel, akik beosztásuknál, hatáskörüknél fogva kellő áttekintéssel rendelkeznek az adott terület helyzetéről, és készséget tanúsítanak az állambiztonsággal összefüggő adatok szolgáltatására, az operatív munkát elősegítő egyes személyi és tárgyi feltételek biztosítására". Forrás: ÁBTL 4.2 - 10-22/26/1979. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 26/1979. számú parancsa a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Ügyrendjének kiadásáról, 1979. november 12., 11.

[62] „[A] társadalmi kapcsolatok, amelyeket az operatív tisztek alakítanak ki az állam elleni és politikai jellegű bűncselekmények eredményes megelőzése és felderítése érdekében, az állambiztonsági szempontból érdekelt területeken olyan személyekkel, akik elhelyezkedésük, lehetőségük és alkalmasságuk alapján képesek az állambiztonságot érintő kérdésekben rész- vagy kiegészítő

- titkos kapcsolatok;[63]
- a szolgálat által alkalomszerűen, nyíltan vagy leplezett módon megszólított adatszolgáltatók[64]; és
- a bejelentők.

Az állampolgári bejelentők nem szerepeltek az operatív eszközök között. A „lakosság által bejelentett fontosabb és bizalmas jellegű információkat" a Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség Operatív Koordináló, Ellenőrző és Titkársági Osztály elemezte, értékelte.[65]

A hivatalos és a társadalmi kapcsolatok, hasonlóan a nyíltan megkeresett adatszolgáltatókhoz, nyíltan működtek együtt az állambiztonsággal. Azonban, mivel ez a titkos információgyűjtés részeként történt, a „nyílt" ebben az esetben csak az együttműködés tényére vonatkozott, az együttműködés tartalmára nem. Ugyanez volt igaz a bejelentőkre is, habár ezekben az esetekben nem a titkosszolgálat volt a kezdeményező.

A hivatalos kapcsolatok belső utasítások alapján, kötelező jelleggel, folyamatosan együttműködtek az állambiztonság szerveivel. Az operatív szervek munkatársai a hivatalos kapcsolatokat (intézmények, gyárak, kutatóintézetek vezető munkatársait) rendszeresen, havonta felkeresték, és beszélgettek velük az állambiztonság figyelmére érdemes eseményekről. Így például az adott szervezethez érkező külföldiekről, illetve a szervezettől külföldre utazókról,[66] akik között az állambiztonsági szervek szűrő-kutató munkát folytathattak. Aki hivatalos útra utazott ki külföldre, annak a hazatérését követően úti jelentést kellett írnia, amelyben rögzítenie kellett például, hogy kivel, mikor, hol, miért találkozott, és miről beszélgettek. Ezek a jelentések is a hivatalos kapcsolatokon keresztül jutottak el az állambiztonsági szervekhez. Kapcsolatuk az állambiztonsággal nem volt titkos, azonban az átadott információk tekintetében titoktartás kötelezte őket is.[67]

A társadalmi kapcsolatokat, ellentétben a hivatalos kapcsolatokkal, a szolgálatok munkatársai választották ki és kérték fel az együttműködésre. Ez bizalmas viszonyra épült, önkéntes alapon működött, és folyamatos kapcsolattartásban valósult meg.

információkat szolgáltatni az adott területen jelentkező egyes jelenségekről, eseményekről, személyekről." Forrás: ÁBTL 4.2 - 10-22/26/1979, 11.

63 ÁBTL 4.2 - 10-22/26/1979, 12.

64 ÁBTL 4.2 - 10-22/26/1979, 12.

65 ÁBTL 4.2 - 10-22/26/1979, 23.

66 Orgoványi 2011: 2–3.

67 Sz. Iván 2002: 155–156.

A kapcsolatok az állambiztonság számára fontos információkat személyes találkozó keretében vagy írásban adták át.[68]

Az alkalmi operatív kapcsolat szintén önkéntesen vagy az operatív tiszt kérésére egy-egy konkrét esetben működött együtt az operatív szerv munkatársaival, és adott át információkat „figyelmet érdemlő eseményekről és személyekről".[69]

A titkos kapcsolatokkal való együttműködést jelentőségük okán külön szabályozták, összességüket hálózatnak nevezték, és a legfontosabb információgyűjtési eszközként tekintettek rá. A titkos kapcsolatokat az operatív szervek munkatársai választották ki, velük rendszeres, szervezetszerű együttműködést tartottak fent. Őket a szervezetrendszer többi elemétől eltérően nyilvántartották. Szintén eltért a többi kategóriától abban, hogy az együttműködésnek nemcsak a tartalma, de a ténye is titkos volt.[70] A titkos kapcsolatokat az állambiztonság részére végzett feladatok jellege és az együttműködés alapja szerint további három kategóriára bontották:

- titkos munkatárs;
- titkos megbízott;
- ügynök.[71]

Ezen túlmenően a beszervezés/foglalkoztatás alapja szerint is három kategóriát különböztettek meg:

- „hazafias";
- „terhelő vagy kompromittáló";[72]
- „anyagi érdekeltség".[73]

A hazafias alapon beszervezhető egyének hazaszeretetből, állampolgári kötelességből segítették az állambiztonsági szervezetet. Terhelő vagy kompromittáló alap esetén az állambiztonsági szervek olyan adatokat használtak fel az együttműködés kialakítására, amelyek alkalmasak voltak büntetőeljárás megindítására vagy arra, hogy általuk az érintett jelentős erkölcsi, anyagi hátrányt szenvedjen. Anyagi érdekeltség esetén viszont pénzt és/vagy egyéb előnyöket ajánlottak fel.

68 Orgoványi 2011: 3.

69 Orgoványi 2011: 5.

70 ÁBTL 4.2 - 10-21/5/1972. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 005. számú parancsa – Az állambiztonsági szervek hálózati munkájának alapelveit tartalmazó szabályzat kiadása, 1972. április 5., 9.

71 ÁBTL 4.2 - 10-21/5/1972, 11.

72 ÁBTL 4.2 - 10-21/5/1972, 18.

73 ÁBTL 4.2 - 10-21/5/1972, 19.

Ahogy korábban említettem, a titkosszolgálatoknak mindig le kell fedniük a funkcióik keretében érintett területeket jelzőrendszerrel. De a gyakorlatban kik látták el ezt a feladatot? Ismételten az állambiztonság kémelhárítási ágát segítségül hívva azt mondhatom, hogy a kockázat megjelenési területének szélessége és sokszínűsége okán nagyon sokféle hivatás, szakma képviselői megtalálhatóak voltak a hálózat tagjai között. Így a teljesség igénye nélkül volt közöttük például tv-rendező,[74] légiutas-kísérő,[75] orvos, rabbi, felszolgáló és raktáros a Magyar Államvasutaknál,[76] jogász, az egyik külföldi nagykövetség fűtője,[77] francia szakos tanár, külkereskedő,[78] fordító, főportás, külföldi főiskolai hallgató,[79] üzletkötő,[80] az egyik külföldi nagykövetség villanyszerelője,[81] a Külkereskedelmi Minisztérium kereskedelmi titkára,[82] külföldön tanuló magyar diák,[83] a Videotonnál szerelőként dolgozó személy,[84] kerületi felvigyázó,[85] lakatos,[86] matróz.[87]

Meg kell még jegyezni, hogy egyrészt az állambiztonsági szervek tömegkapcsolatok kiépítésére nem törekedtek. Ezért csak olyan helyeken szerveztek például társadalmi kapcsolatot, ahol hivatalos vagy titkos kapcsolati pozícióval nem rendelkeztek. Emellett a kapcsolatrendszer egyes kategóriái között biztosított volt az átjárás. Ez azt jelentette, hogy egy alkalmi adatszolgáltató, amennyiben személyisége, körülményei megfeleltek az elvárásoknak, illetve hírszerző lehetőséggel is

74 ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-9/1976. Jelentés az 1975. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1976. január 7., 20.

75 ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-9/1976, 21.

76 ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-9/1976, 22.

77 ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-9/1976, 23.

78 ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-31/1977. Jelentés az 1976. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1977. január 5., 16.

79 ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-31/1977, 17.

80 ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-12/1978. Jelentés az 1977. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1978. január 2., 13.

81 ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-12/1978, 18.

82 ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-12/1978, 19.

83 ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-8/1980. Jelentés az 1979. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1980. január 2., 6.

84 ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-8/1980, 14.

85 ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-1445/1981. Jelentés az 1981. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez BM III/II. Csoportfőnökség, 1981. december 28., 6.

86 ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-14/1983. Jelentés az 1982. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. 11. Osztály, 1983. január 3., 3.

87 ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-14/1983, 4.

rendelkezett, a megfelelő ellenőrzési folyamatot követően akár titkos kapcsolati státuszba is kerülhetett.[88]

Az állambiztonság időszakából megismert társadalmi jelzőrendszer kapcsán egyértelműen kijelenthető, hogy annyira tagolt – lényegében hételemű – volt, ami nagyon széles körű lehetőséget biztosított az együttműködések kialakítására (2. táblázat). Specialitása, ami a működéséből adódott, hogy a nyílt mellett lehetővé tette a leplezett és a titkos együttműködéseket is. Szintén lényeges sajátossága volt, hogy a legfontosabb együttműködő kategóriába való felvételre nem lehetett önként jelentkezni. A feladatkörből adódóan az is érthető, hogy egyes szervezeteket köteleztek a hivatalos együttműködésre, de emellett a szolgálatnak általános jogosítványa volt arra is, hogy bárkit megszólítson, és vele alkalomszerű vagy hosszú távú együttműködést alakítson ki.

2. táblázat: A kémelhárítás társadalmi jelzőrendszerének elemei és egyes jellemzői az állambiztonság időszakában

Az együttműködés		**Társadalmi jelzőrendszer kapcsolati kategóriái (elemei)**						
		Titkos						
		Titkos munkatárs	**Titkos megbízott**	**Ügynök**	**Hivatalos**	**Társadalmi**	**Alkalmi**	**Bejelentő**
megismerhetősége szerint	nyílt				x	x	x	x
	leplezett						x	
	titkos	x	x	x				
időtartama	hosszú távú	x	x	x	x	x		
	alkalomszerű						x	x
alapja	jogszabályi kötelezettség				x			
	önkéntes	x	x			x	x	x
	hazafias	x	x					
	terhelő, kompromittáló			x				
	anyagi			x				
nyilvántartása	nyilvántartásba vették	x	x	x				
	nyilvántartásba nem vették				x	x	x	x
kezdeményezője	az állambiztonság	x	x	x	x	x		
	az állampolgár						x	x

Forrás: a szerző szerkesztése

[88] Orgoványi 2011: 5.

Az állambiztonság bemutatott rendszere jól szemlélteti annak lényegi elemeit. Azt alapul véve a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi jelzőrendszeréről a hatályos, korábban említett jogszabályok alapján a következőket mondhatjuk. A jogszabályok egyrészt biztosítják a ma működő nemzetbiztonsági szolgálatoknak is a nyílt,[89] a leplezett[90] és a titkos kapcsolattartás lehetőségét az állampolgárokkal.[91] Emellett ma is jogszabályok kötelezik a nemzetbiztonsági munka szempontjából releváns állami szervezeteket, gazdasági társaságokat, valamint a titkos információgyűjtés szempontjából meghatározó ágazatok egyes tagjait a szolgálatokkal való hivatalos együttműködésre. Harmadrészt az állampolgári bejelentések rendszere ma is működik, azokat fogadni tudják, illetve fogadniuk is kell. Ezekre tekintettel azt mondhatjuk, hogy a nyílt jogszabályok alapján fel lehetne vázolni egy fő elemeiben megegyező struktúrát, ami megerősíti azt, hogy a titkosszolgálatok megegyező funkcióiból, működési mechanizmusaiból adódóan hasonló rendszerek működtetése vélelmezhető.

A TÁRSADALMI JELZŐRENDSZER BŐVÍTÉSÉT CÉLZÓ ÚJSZERŰ KEZDEMÉNYEZÉSEK A 21. SZÁZADBAN

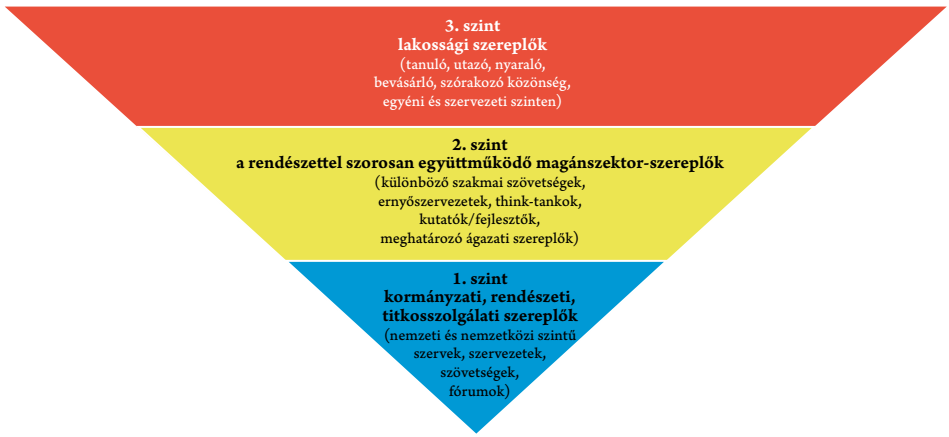
A 21. századot elemezve a titkosszolgálat és a társadalom együttműködése viszonyában azt tapasztaljuk, hogy számos szolgálat folytat széles körű ismeretközlő és tudatosító kampányt a társadalom irányába bizonyos elhárítási területeken.

Példaként lehet említeni a német polgári hírszerző és elhárító szolgálatok részvételével zajló, a német gazdaság eredményeinek védelmét szolgáló gazdaságvédelmi kezdeményezést. Ennek lényege, hogy az érintett német hatóságok különböző eszközöket, módszereket alkalmazva tájékoztatják a gazdasági szereplőket az őket esetleg érintő kockázatokról, azok megelőzésének módjairól. Ennek keretében

[89] „Felvilágosítást kérhetnek. A nemzetbiztonsági szolgálatok és az állampolgárok nevesített együttműködési formája, amelynek keretében a feladatkörükben eljárva információkat gyűjthetnek, nyílt formában nemzetbiztonsági szolgálatként fellépve." KEDVES 2010: 89.

[90] „A nemzetbiztonsági jelleg leplezésével információt gyűjthetnek. A tevékenység célja ezen esetben megegyezik. Az alapvető lényegi különbség abban rejlik, hogy ez esetben az állampolgár nincs tisztában a kérdező személy valódi kilétével. Kilétének leplezését valamely nemzetbiztonsági érdek követeli meg." KEDVES 2010: 89.

[91] „Titkos kapcsolatot létesíthetnek magánszeméllyel. A titkos információgyűjtések egyik legismertebb formája, olyan külső személlyel, aki az adott szervezet számára fontos információk birtokában van, vagy lehetőségei alapján meg tudja azokat szerezni. Más személyek előtt titkolt kapcsolatot létesítenek." KEDVES 2010: 89.

1. ábra: A terrorprevenció szintenkénti tagozódása
Forrás: Mezei–Nagy 2020: 61.

széles körben érintenek titkosszolgálati elhárítási területeket, úgymint kémelhárítás, kiberbűnözés, szélsőséges szervezetek, proliferáció stb.[92]

Másik példaként lehet említeni az amerikai Hírszerző Közösség egyik meghatározó tagját, a Belbiztonsági Minisztériumot (U.S. Department of Homeland Security – DHS), amely például a terrorelhárítás területén folytat széles körű tudatosító kampányt.[93] A projekt módszere hasonló az említett német példához, a cél itt is a biztonságtudatosítás elsődlegesen információátadáson keresztül, a célközönség pedig az állampolgárok és a terrorelhárítás szempontjából meghatározó állami és civil szereplők (1. ábra).

Az *awareness* (érzékenyítés) tevékenység kapcsán megemlíthetjük továbbá Magyarországot, illetve a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok közül a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatot,[94] az Alkotmányvédelmi Hivatalt és a rendőri szervként titkosszolgálati feladatokat is ellátó Terrorelhárítási Központot. Mindhárom szervezet a maga területén már évek óta folytat tudatosító tevékenységet a magyar állampolgárok körében.[95]

Természetesen ezen programok által a szolgálatok kapcsolatrendszere is bővülhet, amelyen keresztül, mint az esetlegesen felmerült kockázat megelőzésében illetékes

92 *Wirtschaftsschutz – Gefahren, Akteure und Methoden.* Online: www.wirtschaftsschutz.info/DE/Themenfelder_Arbeitsordner/Gefahren_Akteure_und_Methoden/Gefahren_Akteure_und_Methoden_node.html.
93 *If You See Something, Say Something®.* Online: www.dhs.gov/see-something-say-something.
94 Mezei–Koncz–Jasenszky 2021a.
95 Mezei–Koncz–Jasenszky 2021b.

szervezet, a saját feladatkörével összefüggő információkat is megszerezhet. Még akkor is, ha a kezdeményezésnek esetlegesen közvetlenül nem is ez a célja. Ezen kategóriát a 2. táblázat alapján a bejelentők körébe sorolnám, és nem határolnám le ezt a halmazt még azon tényező mentén sem, hogy az információátadás során a személyes kapcsolatfelvétel megtörténik, avagy sem.

KONKLÚZIÓ

A titkosszolgálatok feladatkörébe tartozó kockázatok jelentős része a társadalom valamely tagjához kötődik, illetve ő érzékeli, továbbá sok esetben az ő bevonásával lehet a megelőzéshez, elhárításhoz szükséges intézkedéseket eredményesen végrehajtani. Ez alapján teljesen nyilvánvaló, hogy a titkosszolgálatokkal együttműködő személyek összessége komoly támogatást jelent ahhoz, hogy az adott szervezet a feladatait hatékonyan el tudja látni.

A technológiai fejlődés következtében a titkos információgyűjtés, valamint a nemzetbiztonsági szintű kockázatok megjelenése bizonyos arányban áttevődött a virtuális térbe. Ez az arány fokozatosan nő. Azonban ezen esetek jelentős részében még mindig köthetjük a jogellenes tevékenységeket a társadalom valamely tagjához. Így nem lehet kijelenteni azt, hogy a technológiai fejlődés rövid távon oda vezet, hogy az állampolgárokkal való nyílt, leplezett vagy titkos együttműködés veszít jelentőségéből. Sőt! Napjainkban a globalizáció, a robbanásszerű technológiai fejlődés hatására a nemzetbiztonsági kockázatok rendkívül rövid idő alatt, egyszerűen és széles körben elérhetik a társadalom tagjait. Ezen problémakör egyik megoldásaként merült fel a titkosszolgálatok részéről a társadalom széles körű biztonságtudatosítása, amely éppen a kapcsolati rendszer jelentős kiszélesítésével jár.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Béres János (2018): *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok.* Budapest: Zrínyi.

Boda József (2019): *Rendészettudományi szaklexikon.* Budapest: Dialóg Campus.

Dezső Tamás – Kertész István (2019): Információszerzés az ókorban. In Boda József – Regényi Kund (szerk.): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig.* Budapest: Dialóg Campus, 15–33.

FBI (1998): *Manual of Investigative Operations and Guidelines.* Online: https://vault.fbi.gov/miog/manual-of-investigative-operations-and-guidelines-miog-part-01-07-of-11

Finszter Géza – Sabjanics István (szerk.) (2017): *Biztonsági kihívások a 21. században.* Budapest: Dialóg Campus.

FINSZTER Géza (2019): Állambiztonság – nemzetbiztonság. *Nemzetbiztonsági Szemle,* 7(3), 98–117. Online: https://doi.org/10.32561/nsz.2019.3.8

GERGELY Attila (1980): *Állambiztonsági értelmező kéziszótár.* Budapest: BM Könyvkiadó.

GIRARD, Bonnie (2019): The Real Danger of China's National Intelligence Law. *The Diplomat,* 2019. február 23. Online: https://thediplomat.com/2019/02/the-real-danger-of-chinas-national-intelligence-law/

GREENWALD, Glenn (2013): NSA Collecting Phone Records of Millions of Verizon Customers Daily. *The Guardian,* 2013. június 6. Online: www.theguardian.com/world/2013/jun/06/nsa-phone-records-verizon-court-order

HETESY Zsolt (2011): *A titkos felderítés.* PhD-disszertáció. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.

JENSEN, Carl J. – MCELREATH, David H. – GRAVES, Melissa (2017): *Bevezetés a hírszerzésbe.* Budapest: Antall József Tudásközpont.

KEDVES Imre (2010): *A különleges titkosszolgálati eszközök alkalmazásának története, különös tekintettel a 20. századra. Jogtörténeti vázlat.* Budapest: ELTE Eötvös.

KOVÁCS Zoltán András (2019): Adalékok az információszerzés történetéhez. In BODA József – REGÉNYI Kund (szerk.): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig.* Budapest: Dialóg Campus, 9–13.

LAUFER Balázs (2013): *A migráció rendvédelmi és nemzetbiztonsági kihívásai.* PhD-disszertáció. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.

Merkel Tells Obama: 'Spying on Friends is Unacceptable' (2013). *BBC,* 2013. október 24. Online: www.bbc.com/news/av/world-europe-24659743

MEZEI József (2022): A Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnöksége által folytatott személyellenőrzések elemzése az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Zárónyilatkozatának aláírását követő években. *Szakmai Szemle,* 20(1), 22–34.

MEZEI József – KONCZ Veronika – JASENSZKY Nándor (2021a): Biztonságtudatosság – hazai helyzetkép, hazai gyakorlat és példák 1. *Nemzetbiztonsági Szemle,* 9(4), 35–47. Online: https://doi.org/10.32561/nsz.2021.4.3

MEZEI József – KONCZ Veronika – JASENSZKY Nándor (2021b): Biztonságtudatosság – hazai helyzetkép, hazai gyakorlat és példák 2. *Nemzetbiztonsági Szemle,* 9(4), 48–61. https://doi.org/10.32561/nsz.2021.4.4

MEZEI József – NAGY Katalin (2020): Nemzetközi kitekintés a terrorelhárítás területén folytatott biztonságtudatosítási programokba. *Nemzetbiztonsági Szemle,* 8(2), 50–65. Online: https://doi.org/10.32561/nsz.2020.2.4

ORGOVÁNYI István (2011): Az állambiztonsági szervek hálózaton kívüli kapcsolatai. *Betekintő,* 5(3), 1–10. Online: www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2011_3_orgovanyi.pdf

PAP János (1963): A „Belügyi Szemle" elé. *Belügyi Szemle,* 1(1), 5–12.

Sz. IVÁN András (2002): *„Ügynök" voltam Magyarországon.* Budapest: Pallas Antikvárium.

TÓTH Eszter (2011): A politikai hírszerzés szervezettörténeti vázlata, 1945–1990. *Betekintő,* 5(2), 1–40. Online: www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2011_2_toth_e.pdf

WRAY, Christopher (2020): *The Threat Posed by the Chinese Government and the Chinese Communist Party to the Economic and National Security of the United States.* Online: www.fbi.gov/news/speeches/the-threat-posed-by-the-chinese-government-and-the-chinese-communist-party-to-the-economic-and-national-security-of-the-united-states

Egyéb források

1995. évi CXXV. törvény a Nemzetbiztonsági Szolgálatokról
2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről
2013. évi CLXV. törvény a panaszokról és a közérdekű bejelentésekről
180/2004. (V. 26.) Korm. rendelet az elektronikus hírközlési feladatokat ellátó szervezetek és a titkos információgyűjtésre, illetve titkos adatszerzésre felhatalmazott szervezetek együttműködésének rendjéről
185/2016. (VII. 13.) Korm. rendelet a titkosított kommunikációt biztosító alkalmazásszolgáltatók és a titkos információgyűjtésre feljogosított szervezetek együttműködésének rendjéről
2009/2015. (XII. 29.) Korm. határozat a nemzetbiztonsági védelem alá eső szervek és létesítmények köréről
A Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség Ügyrendje 38-28/5/1972. Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség, 1972. június 1. Online: http://docplayer.hu/216226-A-belugyminisztérium-iii-ii-csoportfonokseg-ugyrendje.html
ÁBTL 1.11.5. 13-1301-2/75. Emlékeztető az 1975. november 27-i III/II. Csoportfőnökség Vezetői Értekezletéről. BM III/II. Csoportfőnökség, 1975. november 28.
ÁBTL 4.1. A-3036.
ÁBTL 4.2 - 10-21/5/1972. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 005. számú parancsa – Az állambiztonsági szervek hálózati munkájának alapelveit tartalmazó szabályzat kiadása. 1972. április 5. Online: https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10-21_5_1972.pdf
ÁBTL 4.2 - 10-22/26/1979. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 26/1979. számú parancsa a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Ügyrendjének kiadásáról. 1979. november 12. Online: https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10_22_26_1979.pdf
ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-9/1976. Jelentés az 1975. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1976. január 7.
ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-31/1977. Jelentés az 1976. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1977. január 5.
ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-12/1978. Jelentés az 1977. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1978. január 2.
ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-8/1980. Jelentés az 1979. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1980. január 2.
ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-1445/1981. Jelentés az 1981. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez BM III/II. Csoportfőnökség, 1981. december 28.
ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-14/1983. Jelentés az 1982. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. 11. Osztály, 1983. január 3.
Együttműködési megállapodás a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat közötti szakmai kapcsolattartás és információszolgáltatás rendjéről, valamint az oktatási, kutatási és tudományos tevékenység területén történő együttműködésről (2012). Online: https://kimittud.hu/request/526/response/1191/attach/5/UTF%208%20B%20S2Fob25haSBOZW16ZXRi%20UTF%208%20B%20aXpob25zw6FnaSBTem9sZ8OhbGFoICogRWd5w7x0dG3FsWvDtmTDqXNpIG1lZw%20UTF%208%20B%20w6FsbGFwb2TDoXMucGRm.pdf

Gesetz über die Zusammenarbeit des Bundes und der Länder in Angelegenheiten des Verfassungsschutzes und über das Bundesamt für Verfassungsschutz (Bundesverfassungsschutzgesetz – BVerfSchG) [Törvény a szövetségi és a tartományi kormányok alkotmányvédelmi ügyekben folytatott együttműködéséről és a Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatalról (Szövetségi Alkotmányvédelmi Törvény)]. Online: www.gesetze-im-internet.de/bverfschg/__8.html

Gesetz zur Beschränkung des Brief-, Post- und Fernmeldegeheimnisses (Artikel 10-Gesetz – G 10) [Törvény a levél-, posta- és távközlési titoktartás korlátozásáról]

National Security Act of 1947. Online: www.dni.gov/index.php/ic-legal-reference-book/national-security-act-of-1947

Федеральный Закон о Федеральной Службе Безопасности 22 февраля 1995 года. [Szövetségi törvény a Szövetségi Biztonsági Szolgálatról, 1995. február 22.]. Online: www.fsb.ru/fsb/npd/more.htm%21id%3D10340801%40fsbNpa.html

中华人民共和国国家情报法_中国人大网 [A Kínai Népköztársaság nemzeti hírszerzési törvénye]. Online: www.npc.gov.cn/npc/c30834/201806/483221713dac4f31bda7f9d951108912.shtml

Szöllősi Annamária

TÁRSADALMI JELZŐRENDSZEREK: AZ AMERIKAI MODELL

BEVEZETÉS

A 2001. szeptember 11-én végrehajtott terrortámadás alapjaiban változtatta meg az amerikai belbiztonsági gondolkodást. A folyamatosan változó biztonsági környezet a veszélyek és fenyegetések olyan új dimenzióját nyitotta meg, amely pusztán rendvédelmi, nemzetbiztonsági eszközökkel már nem volt kezelhető. Az amerikai felségterületen végrehajtott terrorcselekmények katalizátorként szolgáltak a változáshoz, a terrorizmus elleni küzdelem az Amerikai Egyesült Államok (a továbbiakban: USA) kiemelt feladata lett, George W. Bush elnök meghirdette a terrorizmus elleni háborút.[1]

A terrortámadások felkészületlenül érték az országot, amely levonta a tanulságokat: a belföldi biztonság helyzetének felülvizsgálatát a feltárt hiányosságok kiküszöbölése követte. A bevezetett intézkedések a kormányzati struktúra átalakítását, valamint a rendőri szervek közötti együttműködés és információáramlás javítását,[2] egyben az ország terrorizmus elleni küzdelmének új megközelítését eredményezték. A terrorizmus fenyegetésére kidolgozott nemzeti válaszlépések megteremtették az amerikai belbiztonsági kihívásokra adaptált társadalmi jelzőrendszer jogi és funkcionális kereteit.

Nemzetközi szinten a terrorizmus elleni küzdelemben a megelőzési tevékenység fokozatos térhódítása figyelhető meg. A 21. század új veszélyeire, kihívásaira Magyarországon is reflektálni kell, a meglévő hagyományos szakmai tudást a nemzetközi jó gyakorlatok alapján új ismeretekkel, képességekkel és eljárásokkal kell kiegészíteni annak érdekében, hogy az ország felkészülten nézzen szembe a fejlődő nemzetbiztonsági fenyegetésekkel, és alkalmazkodjon a változásokhoz. Az amerikai társadalmi

[1] „A világ összefogott, hogy egy új és másfajta háborút vívjon, a 21. század első, és reméljük, egyetlen háborúját. Háborút indítunk mindazok ellen, akik a terror exportálására törekszenek, és háborút indítunk azok ellen a kormányok ellen, amelyek támogatják vagy menedéket nyújtanak nekik." *Global War on Terror.* Online: www.georgewbushlibrary.gov/research/topic-guides/global-war-terror.

[2] Maras 2016: 205.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_35

jelzőrendszer tanulmányozása a magyar rendvédelmi szervek és nemzetbiztonsági szolgálatok számára is új ismeretekkel szolgálhat.

A BELBIZTONSÁGI MINISZTÉRIUM SZEREPE

Az USA-n belüli terrortámadások megelőzése, továbbá az ország terrorizmussal szembeni sebezhetőségének csökkentése a létrehozott Belbiztonsági Minisztérium (Department of Homeland Security, a továbbiakban: DHS) legfőbb prioritása lett.[3] A minisztérium az összetett fenyegetettségi környezet folyamatos fejlődésére adott válaszként az USA egész területén a „könyörtelen ellenálló képesség"[4] *(relentless resilience)* kultúrájának megteremtésére törekszik. Az ellenálló képesség célzott kialakítása a kockázati tényezők, viselkedési formák azonosítása, a közvélemény bevonására kidolgozott stratégiák, valamint az információmegosztási mechanizmusok révén történik.

A társadalmi jelzőrendszer kiépítése és működtetése szempontjából központi szerep hárul a DHS-re, amelynek egyik fontos stratégiai célkitűzése a közösségek terrorizmusra és célzott erőszakra *(targeted violence)* való felkészültségének fokozása.[5] A minisztérium felfogásában a belbiztonság az egész társadalomra kiterjedő törekvés, amely a szövetségi minisztériumoktól és ügynökségektől kezdve minden egyes polgárra kiterjed.[6] A DHS felvilágosító tevékenységének célja, hogy az állampolgárok alkalmazkodjanak az „új normához", ahol a terrorizmus kockázata a nemzeti tudat része, és a lakosság képezi a terrorista tevékenységekkel szembeni első védelmi vonalat.[7]

3 Homeland Security Act of 2002, Chapter 1 Subchapter 1 – Executive department; mission § 111.

4 Department of Homeland Security 2019a: 1.

5 Department of Homeland Security 2019b: 5–6.

6 „[B]elbiztonságunk közös felelősség. Csak az »egész nemzetre kiterjedő megközelítés« hozhatja el számunkra a szükséges biztonsági és ellenálló képességi szintet. […] a Belbiztonsági Minisztérium – sőt, az egész szövetségi kormány és a hadsereg – önmagában nem képes biztonságot nyújtani. A valódi biztonsághoz az egész társadalom elkötelezettségére van szükség, amelyben a kormány, a bűnüldöző szervek, a magánszektor és a lakosság egyaránt szerepet játszik." *State of America's Homeland Security Address.* Online: www.dhs.gov/archive/news/2011/01/27/state-americas-homeland-security-address.

7 Department of Homeland Security Cybersecurity and Infrastructure Security Agency 2020: 49.

Közösségi és egyéni megelőzésre épülő megközelítés

Az USA-ban a terrormegelőzést az eltérő adottságok és helyi sajátosságok figyelembevételével helyi szinten hajtják végre.[8] A szövetségi kormány csupán kiegészíti, nem pedig helyettesíti az állami és helyi reagálást, ahogy a *Nemzeti belbiztonsági stratégia (National Strategy for Homeland Security)* fogalmaz: „minden eseményt a lehető legalacsonyabb joghatósági szinten kell kezelni."[9] A 9/11 utáni korszakban egyre nagyobb felelősség hárult a helyi szintű[10] rendvédelmi szervekre, amelyek meglévő bűnüldözési feladataik mellé új szerepeket és elvárásokat kaptak: immár a terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatos kibővített szerepkörrel is meg kellett küzdeniük.[11]

Az USA-ban a terrorizmus elleni fellépés összehangolt erőfeszítés, deklaráltan közös nemzeti érdek. A megelőzés optimális célja egy biztonságos és ellenálló nemzet, amely felkészült egy esetleges terrortámadás megakadályozására. A kormány terrorellenes, belbiztonsági szakpolitikáját közvetítő stratégiákat nemzeti szinten határozták meg, amelyeket a szövetségi szint hathatós közreműködésével a helyi szervek töltenek meg tartalommal, vagyis a Belbiztonsági Ágazat[12] (Homeland Security Enterprise) globálisan gondolkodik, de lokálisan cselekszik. Az amerikai integrált belbiztonsági megközelítés az egyéni és a közösségi felelősséget is a belbiztonsági célok szolgálatába állítja, melyben a bűnmegelőzés felelőssége is megosztott, a társadalom minden rétegét érinti.[13] A kötelezettség kereteit a *Nemzeti belbiztonsági stratégia* egyértelműen kijelöli: „a belbiztonság közös felelősség, amely a partnerségek alapjára épül. A szövetségi, állami, helyi és törzsi kormányok, a magán- és nonprofit szektor, a közösségek és az egyes polgárok mindannyian

8 „Az Egyesült Államok kormánya gyakran nincs a legjobb helyzetben ahhoz, hogy felismerje vagy kezelje azokat a problémákat, amelyek először helyi szinten merülnek fel." The White House 2021: 21.

9 The White House 2007.

10 Az amerikai a világ egyik legdecentralizáltabb rendőrségi rendszere, az országban működő mintegy 18 000 rendőri szerv többsége csak lazán kapcsolódik egymáshoz, a rendvédelem helyi, állami és szövetségi szinten is tevékenykedik. Banton–Brodeur 2021.

11 Chapman 2002.

12 A belbiztonságban érintett kormányzati és nem kormányzati szervezeteket jelenti, beleértve a szövetségi, állami, helyi és törzsi kormányzati tisztviselőket, a magánszektor képviselőit, akadémikusokat és más politikai szakértőket. Homeland Security Act of 2002.

13 Ahogy a DHS honlapján is olvasható: „az amerikaiak mindannyian osztoznak a nemzet biztonságáért viselt felelősségben, és mindig tisztában kell lenniük az Egyesült Államokban elkövetett terrortámadás fokozott kockázatával, valamint azzal, hogy mit kell tenniük." Lásd *National Terrorism Advisory System.* Online: www.dhs.gov/national-terrorism-advisory-system.

közös célokkal és felelősséggel – valamint elszámoltathatósággal – rendelkeznek a haza védelmében."[14]

A nyilvánosság bevonása a terrorizmus megelőzésébe

A lakosság a bűnüldöző szervek egyik legjobb információforrása lehet, azonban az információk megszerzése a közösségi elkötelezettség kialakítása és a bizalom növelése nélkül nem lehetséges.[15] A nyilvánosság bevonásán alapuló megelőzés a tudatos társadalomra épít, amelynek tagjai képesek felismerni a terrorizmus jeleit. A rendőri felügyelet hatókörének kiterjesztésével az állampolgár terrorizmus elleni küzdelemben betöltött feladata, hogy legyen éber, továbbá azonosítsa és jelentse a bűnüldöző szervek számára a potenciális terrorizmussal kapcsolatos tevékenységeket.[16] A kívánt eredmény eléréséhez azonban megfelelő ismeretekkel kell rendelkeznie, és tudatában kell lennie, hogy a terrorizmus megelőzése a közösségi biztonság fontos része, amelyben állampolgárként feladata és kötelessége van. A jelzőrendszer hatékony működtetésének tehát alapfeltétele, hogy a lakosság megértse a terrortámadás megelőzésében játszott szerepét.

A rendőrségnek régóta megvannak az eszközei a szabálykövetés és a kívánt magatartásformák kikényszerítésére, az állampolgárok mozgósításához, önkéntes részvételéhez azonban olyan eszközökre van szükség, amelyek az elkötelezettséget és a viselkedésváltozást segítik elő.[17] A bűnmegelőzési célú kampányok tömegkommunikációs stratégiája a hagyományos figyelemfelhívó kampányokhoz hasonló: az a kampány hatékony, amely befolyásolni tudja az egyént, hogy változtasson a viselkedésén, vagy egy bizonyos cselekvésre ösztönöz.[18] A terrorizmus megelőzése esetében is ez a cél: célzott bűnmegelőzési üzenetek révén hatékony csatornát (például terrorizmusellenes forródrót, online bejelentő űrlap, mobiltelefon-applikáció) kell találni az állampolgárok és a közösségek elérésére.

[14] The White House 2007: 4.
[15] Executive Office of the President of the United States 2016: 3.
[16] Department of Homeland Security 2016: 5.
[17] Borawska 2017: 866.
[18] Borawska 2017: 875.

Ha látsz valamit, mondd el® (If you see something, say something®)

A DHS 2010 júliusában indította el[19] a Ha látsz valamit, mondd el® országos figyelemfelkeltő kampányt (*#SeeSay, #ProtectYourEveryday*), amely a célzott, terrorizmussal kapcsolatos állampolgári információk fogadására és továbbítására dedikált csatornát alakított ki, és egyidejűleg szolgál a tudatosításra, a gyanús tevékenységgel kapcsolatos bejelentések és az állampolgári elkötelezettség előmozdítására. A Nemzeti Felkészültségi Hónap (National Preparedness Month) keretében a DHS szeptember 25-ét a Ha látsz valamit, mondd el® nemzeti tudatossági napnak nyilvánította (*#SeeSayDay*, *#WhyISeeSay*).[20]

A kampány a belbiztonsági politika kiterjesztése, amely az amerikai állampolgárok terrorizmusra utaló magatartásformák és jelek felismerésére történő felkészítése érdekében:

- felhívja a közvélemény figyelmét a terrorizmus és a belföldi erőszakos szélsőségesség jeleire;
- ráirányítja a figyelmet a gyanús tevékenységek bejelentésének fontosságára;[21]
- arra ösztönzi a lakosságot, hogy legyen éber a potenciális terrorista tevékenységre utaló jelek tekintetében, és kövesse az állami és/vagy helyi tisztviselők tanácsait.

A kampány arra a feltételezésre épít, hogy a hatékony terrormegelőzés záloga a helyi bűnüldöző szervek, valamint a helyi közösségek és polgárok szoros együttműködése. Alapgondolatát a DHS egyik jelmondata foglalja össze: „A nemzetbiztonság

[19] A kampány és a szlogen jogait eredetileg a Fővárosi Közlekedési Hatóság (Metropolitan Transportation Authority – MTA) birtokolja, amely a terrorizmus és bűnözés elleni erőfeszítéseihez licencelte a DHS részére. Lásd *If You See Something, Say Something® Rules an Restrictions.* Online: www.dhs.gov/see-something-say-something.

[20] A 2022. évi tudatossági nap alkalmából kibocsátott videóban a minisztérium a gyanús tevékenységek bejelentésének elősegítésére azt ajánlja az éber polgárnak, hogy az erre kijelölt, helyben használt telefonszámot mentse el a telefonjában, hogy ezáltal is javítsa a felkészültségét, valamint hívja fel erre családtagjai, ismerősei figyelmét is. Lásd *If You See Something, Say Something® #SeeSayDay.* Online: www.dhs.gov/see-something-say-something/seesay-day.

[21] *If You See Something, Say Something® Public Awareness Video.* Online: www.dhs.gov/nationwide-sar-initiative-nsi/if-you-see-something-say-something-public-awareness-video.

a szülőváros biztonságával kezdődik."[22] A kampány a gyanús tevékenységek azonosítása során a külsőségek helyett a viselkedésre helyezi a hangsúlyt, vagyis nem a faji, etnikai hovatartozás, nem, vallás, szexuális irányultság vagy nemi identitás a gyanús tevékenység kritériumai, a lakosságnak a gyanús viselkedést és helyzeteket kell jelentenie az 5W[23] módszer segítségével. Az 5W az észlelés pontos bejelentéséhez szükséges öt kérdés kezdőbetűiből alkotott rövidítés: *Kit láttál? Mit láttál? Mikor láttad? Hol történt? Miért gyanús?*

Amerika Vízi Őrsége (America's Waterway Watch)

A 9/11-es terrortámadásokat követően az USA Parti Őrsége[24] (U.S. Coast Guard, a továbbiakban: USCG) is felismerte a tengerészeti és a kedvtelési célú hajózási iparágak, továbbá a lakosság aktív partnerként történő bevonásának szükségességét. A program a nemzeti tengeri belbiztonsági felvilágosító és tudatosságnövelő erőfeszítés része, célja a tengeri területek biztonságának és védelmének növelése, valamint a lakosság ösztönzése, hogy legyen éber, fokozottan figyelje és jelentse a gyanús személyeket és tevékenységeket.

A kezdeményezés arra a feltételezésre épül, hogy aki sok időt tölt a vízen vagy annak közelében, észreveszi a nem megszokott, oda nem illő, nemzetbiztonsági veszélyt jelentő gyanús tevékenységeket. Az USCG javaslata az éber polgár számára, hogy ne avatkozzon közbe, de kísérelje meg feljegyzésben rögzíteni a megfigyelt személy vagy jármű paramétereit. A lakossági észleléseket az USCG honlapján gyakorlati példákkal és konkrét esetleírásokkal is segítik, az azonosítást a SETS

[22] „A nemzetbiztonság a szülőváros biztonságával kezdődik, és a közösségeinket fenyegető veszélyekkel szembeni erőfeszítéseink akkor a leghatékonyabbak, ha a helyi bűnüldöző szervek vezetik őket, és szoros együttműködést folytatnak az általuk szolgált közösségekkel és polgárokkal." *Secretary Napolitano Announces New Community-Based Law Enforcement Initiatives in Conjunction with National Night Out.* Online: www.dhs.gov/news/2010/08/03/secretary-napolitano-announces-new-community-based-law-enforcement-initiatives.

[23] Who did you see? What did you see? When you saw it? Where it occurred? Why it's suspicious? *Help Keep Your Community Safe.* Online.www.dhs.gov/see-something-say-something/help-keep-your-community-safe.

[24] A DHS nyolc alárendelt ügynökségének egyike, amely felelős az ország belvízi útjainak, kikötőinek biztonságáért és védelméért, az USA partvonaláért, felségvizeiért, védi a lakosságot, a környezetet és az USA gazdasági érdekeit a nemzet kikötőiben, vízi útjain és a nemzetközi vizeken. Lásd *Operational and Support Components.* Online: www.dhs.gov/operational-and-support-components.

(surveillance – elicitation – tests of security – suspicious behaviour) betűszó segítségével szemléltetve:

- felügyelet *(surveillance):* a potenciális célpont lefényképezése, videófelvétel készítése, lerajzolása vagy más módon történő megfigyelése;
- feltárás *(elicitation):* részletes kérdések feltevése, amelyekkel információkat próbálnak megszerezni;
- biztonság tesztelése *(tests of security):* valószínűleg a potenciális célpont közvetlen közelében történik, vagy megtámadására irányuló terv részét képezi;
- gyanús viselkedés *(suspicious behaviour):* a környezethez nem illő vagy nem jellemző viselkedés.

A program ismeretterjesztő, oktatási anyagai (csónakmatricák, poszterek, brosúrák) a jelentendő gyanús tevékenységek típusairól nyújtanak példával alátámasztott tájékoztatást. A hajók üzemeltetői, a kikötők és a vízparti vállalkozások számára készített oktatóvideók[25] pedig a bejelentés tartalmára és módjára vonatkozó információkat tartalmaznak.

A Kiberbiztonsági és Infrastruktúra Biztonsági Ügynökség (CISA)[26] Kiberbiztonsági Tudatossági Programja[27]

A Kiberbiztonsági és Infrastruktúra Biztonsági Ügynökség programja[28] a kiberfenyegetések megértésével kapcsolatos ismeretek növelésére, valamint a biztonságos internethasználat és online viselkedés lakosság körében történő előmozdítására törekszik. Célja a lakosság figyelmének felkeltése és arra ösztönzése, hogy az internetes biztonságot közös felelősségnek tekintsék. A program segíti az online jelenléttel járó kockázatok megértését, és olyan új stratégiákról tájékoztatja az amerikaiakat, amelyek segítik a biztonságosabb kiberhasználati szokások kialakítását, ezáltal fokozottabb online védelmet eredményeznek. A biztonságos kiberkörnyezet megteremtése,

[25] Lásd US Coast Guard 2011.

[26] CISA: Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, Kiberbiztonsági és Infrastruktúra Biztonsági Ügynökség. A DHS 8 alárendelt ügynökségének egyike, a nemzet kockázati tanácsadója, fő feladata a kibertámadások elleni védekezés nemzeti kapacitásának kiépítése, a nemzet létfontosságú infrastruktúráját érintő kockázatok azonosítása és kezelése. Department of Homeland Security (2023): Operational and Support Components. Online: https://www.dhs.gov/operational-and-support-components.

[27] Cybersecurity Awareness Program: Kiberbiztonsági Tudatossági Program.

[28] A korábban STOP. THINK. CONNECT.™ néven futó kampányt a CISA 2021-ben nevezte át.

valamint a kibertudatos online jelenlét elősegítése érdekében a program számos forráshoz biztosít hozzáférést[29] az amerikaiak számára.

Erőszakos szélsőségesség elleni küzdelem

A CVE[30] a DHS tevékenységének kiemelt cselekvési területe,[31] amely a 2021. január 6-án végrehajtott, Capitolium elleni támadást követően kapott lendületet. Minden olyan kezdeményezést magában foglal, amely alkalmas az erőszakos szélsőségességgel kapcsolatos tudatosság növelésére, fellép a terrorista toborzással szemben, vagy a radikalizálódáshoz vezető úton történő beavatkozásra irányul. A DHS CVE-megközelítése ideológiától független, az erőszakos szélsőségesség minden formájára vonatkozik.

A CVE során a minisztérium a helyi közösségek erejét és bevonását hangsúlyozza: a tájékozott és felkészült közösségek jelenthetik a legjobb védelmet a terrorista ideológiákkal szemben. A CVE jegyében megalkotott stratégiai végrehajtási terv[32] a helyi partnerek megerősítését tűzte ki célul, ennek megfelelően kiemelt cselekvési területe a helyi közösségek bevonásának és támogatásának fokozása. A terv a CVE átfogó megközelítése, amely két kulcsfontosságú alapgondolatra épül: (1) a helyi közösségek jelentik a megoldást az erőszakos szélsőségességgel szemben, továbbá (2) a megelőzés során figyelembe kell venni az egyes közösségek helyi dinamikáját.

A terv a küzdelem három szintjét különbözteti meg:

- *Szövetségi szint:* az egész kormányzatra kiterjedő megközelítés érdekében a DHS mellett több szövetségi minisztérium és ügynökség összehangolt munkájára épít. A szövetségi kormány szerepe, hogy összefogja és támogassa a helyi közösségi erőfeszítéseket.
- *Helyi szint:* a helyi szervezetek vannak a legjobb helyzetben ahhoz, hogy megszólítsák a radikalizálódás és az erőszakra való mozgósítás kockázatának kitett egyéneket. A helyi közösség az, amely a legnagyobb valószínűséggel képes

[29] A CISA weboldalán a Kiberbiztonsági Tudatossági Program erőforrásai az érdekeltek széles körére specializált, testre szabott tartalommal nyilvánosan hozzáférhetők. Online: www.cisa.gov/resources-tools/programs/cisa-cybersecurity-awareness-program.

[30] CVE: *countering violent extremism,* erőszakos szélsőségesség.

[31] Mayorkas belbiztonsági miniszter a belföldi erőszakos szélsőségességet „nemzeti prioritású területként" határozta meg, amely már a DHS szervezetében is megjelent, ezért munkacsoportot állított fel, amely több területen is hiányosságokat fogalmazott meg, és ajánlásokat tett. *DHS Releases Report on Internal Review of Domestic Violent Extremism.* Online: www.dhs.gov/news/2022/03/11/dhs-releases-report-internal-review-domestic-violent-extremism.

[32] Executive Office of the President of the United States 2016.

kezelni az erőszakos szélsőségesség mozgatórugóit, vagy beavatkozni a radikalizálódás folyamatába, ezért a helyi önkormányzatok és a helyi bűnüldöző szervek által kialakított rendőri és közösségi tájékoztatási mechanizmusokra támaszkodik.

- *Egyéni szint:* azokra az egyénekre helyezi a hangsúlyt, akik az erőszakos szélsőségesség jeleit tapasztalják a közvetlen környezetükben élőkön. A megelőzés ezen szintjén a szövetségi kormány feladata, hogy a helyi közösségekkel együttműködve kidolgozza a bejelentések elősegítésére szolgáló modelleket.[33]

Nemzeti terrorelhárítási stratégia

A stratégia a radikalizálódás megelőzése érdekében a helyi megoldások oktatással és erőforrásokkal történő támogatására fókuszál, emellett kiemelt feladatként kezeli a lakossági bejelentéseket mint korai figyelmeztető rendszert.

A radikalizálódás és a terroristatoborzás elleni küzdelem jegyében megfogalmazott további megelőzési irányok:

- közösségi elkötelezettség és bizalom növelése, a közösségek bevonása a megelőzésbe;
- a radikalizálódás és a terroristatoborzás dinamikájára történő figyelemfelhívás;
- a helyi partnerek felvilágosítása, képzése, szerepük fokozása;
- a radikalizálódás felismerésére, kezelésére irányuló civil kezdeményezések támogatása.[34]

A Helló ereje (Power of Hello)

Az imaházak elleni célzott erőszakos cselekmények elleni fellépés és a jövőbeli eseményekre történő felkészülés elősegítése a CISA kiemelt prioritása. Útmutatójában[35] átfogó biztonsági stratégiát dolgozott ki, amelyben a jövőbeli támadások megelőzése és következményeinek csökkentése érdekében a 2009 és 2019 közötti időszakban történt 37 célzott erőszakos incidens esettanulmányainak elemzése alapján feltárt tendenciák tapasztalatait összegezte.

A CISA a biztonság holisztikus megközelítését javasolja, és a biztonsági helyzet javítása érdekében gyakorlati tanácsokat és ajánlásokat fogalmaz meg az imaházak

[33] Executive Office of the President of the United States 2016: 1–14.

[34] The White House 2018: 21–22.

[35] Mitigating Attacks on Houses of Worship 2020.

számára. A *Helló Ereje* elnevezésű üdvözlési protokoll[36] ajánlott elemei: (1) Mosolyogj. (2) Vedd fel a szemkontaktust. (3) Mutatkozz be. (4) Kérdezz. (Például: „Üdvözlöm, először jár itt?". „Keres valamit vagy valakit konkrétan?") A protokoll a kapcsolatfelvétel és a megfelelő szavak alkalmazásának hatékonyságát hangsúlyozza, és a tudatosság elősegítésére az OHNO-megközelítést ajánlja, amellyel segítséget nyújt az alkalmazottaknak a gyanús viselkedés megfigyeléséhez és értékeléséhez, továbbá képessé teszi őket a potenciális kockázat csökkentésére vagy segítségkérésre: Figyeld meg *(Observe)* → Kezdeményezz egy Hellót *(Initiate a Hello)* → Irányítsd a kockázatot *(Navigate the risk)* → Kérj segítséget *(Obtain help).*

A RÖGTÖNZÖTT ROBBANÓSZERKEZETEK ELLENI KÜZDELEM

A bombakészítési anyagokkal kapcsolatos tudatossági program

A CISA és a Szövetségi Nyomozóiroda (Federal Bureau of Investigation – FBI) partnerségében megvalósuló országos kezdeményezés a magánszektor robbanóanyag-prekurzor[37] vegyszerek és robbanószerek illegális felhasználásával kapcsolatos tudatosságának és a gyanús tevékenységek bejelentésének előmozdítására törekszik. A BMAP[38] program tájékoztató, képzési és tudatosságnövelő tevékenységet folytat, és a terrorcselekmény tervezési szakaszában történő beavatkozás érdekében az anyagok beszerzésére és a bombaépítési szakaszra koncentrál. Célja a bombakészítési anyagokhoz és a robbanóanyag-prekurzor vegyszerekhez történő hozzáférés korlátozásán, értékesítésének korai felderítésén túl az éber és tájékozott érdekelt felek hálózatának kiépítése, akik, mint a nemzet „szeme és füle", az IED[39]-ellenes küzdelem első védelmi vonalát alkotják.

[36] Mitigating Attacks on Houses of Worship 2020: 52.

[37] Robbanóanyag-prekurzor: Olyan vegyi anyag, amely felhasználható robbanószerek illegális előállítására. Publications Office of the European Union 2021.

[38] BMAP: Bomb-Making Materials Awareness Program, Bombakészítési anyagokkal kapcsolatos tudatossági program.

[39] IED: *improvised explosive device.*, rögtönzött robbanószerkezetek.

Gyújtópont Művelet (Operation Flashpoint)

A CISA és az FBI közös tájékoztató és tudatosságnövelő kampánya a BMAP egyik legfontosabb pillére, amely a gyanús tevékenységek önkéntes bejelentésének előmozdítására szolgál. A kampány a vállalkozások (például barkács- vagy szépségápolási cikkeket árusító üzletek), az alkalmazottak és a lakosság fokozott szerepvállalására épít. Alapgondolata, hogy a vállalkozások árukészlete tartalmazhat olyan termékeket, amelyek hétköznapi háztartási termékekből készült IED-ek, prekurzor vegyszerek vagy eszközalkatrészek készítéséhez használhatók fel. Célja a rosszindulatú felhasználás céljából történő beszerzés megelőzése, korai felderítése, a gyanús tevékenységek azonosítása és az észrevételek bejelentésének elősegítése. A kampány személyes felvilágosítás és a BMAP-program révén ingyenes útmutatást, oktatóvideókat[40] és képzési forrásokat bocsát rendelkezésre.

A hatékony motiválás, a figyelemfelhívás, a partneri kapcsolatok kialakítása a DHS tudatosító tevékenységének kulcsfontosságú elemei, amelyek együtt, egymás hatását erősítve vezethetnek a terrortudatos állampolgári attitűd kialakulásához, közvetve a bejelentések számának emelkedéséhez, végső soron egy terrorcselekmény megelőzéséhez.

Az amerikai modell

Az USA-ban nincs a terrorizmus elleni küzdelem minden szegmensét lefedő univerzális stratégia, az ország változatos elnevezésekkel, a terrorelhárítás különböző területeire fókuszáló, egymás mellett párhuzamosan létező stratégiákat alkotott meg. A nemzeti terrorellenes stratégiák a kormányzati struktúra és rendvédelem decentralizált jellegére épített terrormegelőzési modellt eredményeztek. A centralizált megközelítést alkalmazó modell figyelembe veszi és ellensúlyozza a decentralizált felépítésből adódó lokalizált rendvédelem sajátosságait. Erősségként épít a helyi közösségek összetartó erejére és az állampolgárok partnerként történő bevonására, amelyhez programokat dolgoz ki, továbbá lakossági tudatosságnövelő kampányokat és cselekvésre ösztönző, figyelemfelhívó üzeneteket alkalmaz. A lakossági kampányok a nemzeti programokban megfogalmazott megelőzési szándék közvetítő közegei, a célzott megelőzési üzenetek pedig felerősítik és kiterjesztik a kampány hatókörét.

[40] A *Be Vigilant* képzési videósorozat oktatóvideói azokra a hétköznapi tárgyakra hívják fel a figyelmet, amelyek bombakészítésre alkalmas anyagként is használhatók. CISA 2021.

Az amerikai nemzeti stratégiák a mindenkori szövetségi kormány terrorizmussal kapcsolatos aktuális szakpolitikájának lenyomatai, amelyek – bár a cél elérése érdekében eltérő megközelítést alkalmaznak – alapelveikben megegyeznek, így főbb jegyeik mentén szintetizálhatók, és világosan kirajzolják az USA nemzeti terrormegelőzési koncepciójának elméleti kereteit.

Az amerikai modell lényegi ismérvei az alábbi főbb sarokpontok mentén foglalhatók össze:

- a terrorizmus elleni harc közös nemzeti felelősség, a társadalom minden rétegét érinti;
- alapja a minden veszélyt és az egész közösséget magába foglaló komplex megközelítés;
- célja az állampolgárok tudatosságtól cselekvésig történő elmozdítása;
- három fő területe: figyelemfelhívás, képzés, bizalom erősítése;
- a megelőzés a helyi szint elsődleges feladata;
- az állampolgárok alkotják a terrorellenes küzdelem első védelmi vonalát.

A tudatosító programok és kampányok segítik a lakosságot a terrorizmus elleni küzdelem elsajátításában, céljuk az éber, tájékozott állampolgár „kinevelése", aki készen áll arra, hogy kivegye részét a saját és a nemzet biztonságát fenyegető veszélyek leküzdéséből. Az állampolgár megelőzésben betöltött feladata kettős: (1) saját személyi biztonsága javítása érdekében az éberség kultúrájának kialakítása, (2) a terrorizmus elleni küzdelemben történő részvétel jegyében pedig a potenciális terrorizmussal kapcsolatos tevékenységek azonosítása és jelentése.

Az amerikai modell nem elégszik meg az absztrakt terrormegelőzési céllal, vagyis a lakossági figyelemfelhívás eredményeként jelentkező éberségi kultúra kialakításával, hanem azt meghaladva a megelőzési tevékenységet új szintre emeli. Az állampolgárt potenciális áldozati szerepköréből kiemeli, és a terrorizmus elleni küzdelem résztvevőjeként konkrét belbiztonsági célok szolgálatába állítva azok tudatos alakítójává teszi, aki ezáltal passzív kívülállóból aktív cselekvővé válik, ami kézzelfogható bűnüldözési, nemzetbiztonsági eredményekkel jár. A modell eredményeként szinergiahatás érvényesül, egyrészt a tudatosítás és az ismeretek növelése az állampolgár egyéni védelmi szintjét emeli, ami az áldozattá válás esélyét csökkenti, ezáltal nemzetbiztonsági és rendészeti erőforrásokat szabadít fel, másrészt a terrorizmus elleni küzdelemben történő proaktív részvétel a megelőzési tevékenység hatékonyságát növelő tényezőként jelentkezik.

ÖSSZEGZÉS

Az összetett és sokrétű terrorfenyegetés a 9/11-es terrorcselekmények óta eltelt több mint 20 évben átalakult. Napjainkban az USA-ban a legnagyobb veszély nem az országhatárokon kívülről érkezik. A legsürgetőbb belbiztonsági fenyegetést a faji vagy etnikai indíttatású hazai erőszakos szélsőségesek, az önjelölt milíciák és a kibertér fizikai és technológiai veszélyei jelentik.[41]

A belbiztonsági veszélyek és kockázatok komplex rendszerként való kezelése megköveteli a gyors változás és alkalmazkodás képességét, amiben a terrorizmus elleni fellépés átalakítása és az erőforrások változó fenyegetésekhez igazítása jelentheti a megoldást, amely nagy valószínűséggel tovább formálja az amerikai terrormegelőzést és a kiépített társadalmi jelzőrendszer működését. Bár a terrorizmus elleni küzdelem megvalósítását szolgáló eszközrendszer változhat, a mögötte álló humán tényező szerepe megkérdőjelezhetetlen, hiszen a terrorfenyegetés preventív kezelésére irányuló törekvés, benne az egyes állampolgár fokozott szerepvállalására építő kollektív biztonsági kultúra léte az USA-ban megingathatatlannak látszik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Banton, Michael Parker – Brodeur, Jean-Paul (2021): Decentralized Police Organizations. *Britannica,* 2021. december 17. Online: www.britannica.com/topic/police/Decentralized-police-organizations

Borawska, Anna (2017): The Role of Public Awareness Campaigns in Sustainable Development. *Economic and Environmental Studies,* 17(4), 865–877. Online: https://doi.org/10.25167/ees.2017.44.14

Chapman, Robert et al. (2002): *Local Law Enforcement Responds to Terrorism. Lessons in Prevention and Preparedness.* Washington, D.C.: U.S. Department of Justice Office of Community Oriented Policing Services. Online: https://portal.cops.usdoj.gov/resourcecenter/content.ashx/cops-w0125-pub.pdf

CISA [@CISAgov] (2021): BMAP PSA 1 – Vigilant Neighbor. *YouTube,* 2021. szeptember 4. Online: www.youtube.com/watch?v=uXi2EiKPBco

Department of Homeland Security (2016): *National Prevention Framework.* Online: www.fema.gov/sites/default/files/2020-04/National_Prevention_Framework2nd-june2016.pdf

Department of Homeland Security (2019a): *Strategic Framework for Countering Terrorism and Targeted Violence.* Online: www.dhs.gov/sites/default/files/publications/19_0920_plcy_strategic-framework-countering-terrorism-targeted-violence.pdf

Department of Homeland Security (2019b): *The DHS Strategic Plan Fiscal Years 2020–2024.* Online: www.dhs.gov/sites/default/files/publications/19_0702_plcy_dhs-strategic-plan-fy20-24.pdf

41 Gerstein 2021.

Department of Homeland Security Cybersecurity and Infrastructure Security Agency (2020): *Mitigating Attacks on Houses of Worship Security Guide.* Online: www.cisa.gov/resources-tools/resources/mitigating-attacks-houses-worship-security-guide

Executive Office of the President of the United States (2016): *Strategic Implementation Plan For Empowering Local Partners To Prevent Violent Extremism In The United States.* Online: www.dhs.gov/sites/default/files/publications/2016_strategic_implementation_plan_empowering_local_partners_prev.pdf

Gerstein, Daniel M. (2021): *Charting a Strategic Path Forward for DHS in an Evolved Threat Landscape.* Online: www.rand.org/pubs/commentary/2021/09/charting-a-strategic-path-forward-for-dhs-in-an-evolved.html

Maras, Marie-Helen (2016): *A terrorizmus elmélete és gyakorlata.* Budapest: Antall József Tudásközpont.

Mitigating Attacks on Houses of Worship (2020): Online: www.cisa.gov/resources-tools/resources/mitigating-attacks-houses-worship-security-guide

Publications Office of the European Union (2021): *A robbanóanyag-prekurzorok forgalmazása és felhasználása.* Online: https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/marketing-and-use-of-explosive-precursors-from-31-january-2021.html

The White House (2007): *National Strategy for Homeland Security.* Online: www.dhs.gov/xlibrary/assets/nat_strat_homelandsecurity_2007.pdf

The White House (2018): *National Strategy for Counterterrorism.* Online: www.dni.gov/index.php/features/national-strategy-for-counterterrorism

The White House (2021): *National Strategy for Countering Domestic Terrorism.* Online: www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/06/National-Strategy-for-Countering-Domestic-Terrorism.pdf

US Coast Guard [@U.S.CoastGuard] (2011): Americas Waterways Watch. *YouTube,* 2011. május 26. Online: www.youtube.com/watch?v=Sb3KyYR4_rk

Egyéb források

Homeland Security Act of 2002. Online: www.dhs.gov/sites/default/files/2023-11/03_0116_hr_5005_enr.pdf

Regényi Kund

A TERRORFELDERÍTÉS RENDSZERE EGY HIPOTETIKUS KELET-KÖZÉP-EURÓPAI ORSZÁGBAN A 21. SZÁZAD ELSŐ HARMADÁBAN

A 21. század első harmadára Kelet-Közép-Európában[1] is megszokott jelenséggé vált a terrorizmus. Ha a szorosabban vett térségben konkrét terrorcselekményekre e sorok írásáig csak elvétve került is sor, a terrorizmus és az ellene való küzdelem nemcsak a szakemberek mindennapjait határozza meg, hanem a polgárokét is. Az emberek hozzászoktak a mindennapjaikat érintő korlátozásokhoz: a repülőtereken a hosszú, gyakran öncélúnak tűnő biztonsági ellenőrzésekhez,[2] az ebből adódóan megnövekedett várakozási időhöz; ahhoz, hogy külföldi műemlékeket csak úgy látogathatnak, ha előtte biztonsági ellenőrzésen esnek át. Megszokták, hogy nem úgy lehet gépkocsival megközelíteni a nagy tömegeket vonzó rendezvényeket, mint korábban. A felsorolást még sokáig lehetne folytatni.

Ha ezeket az intézkedéseket a tágabb értelemben vett elhárítás[3] fogalomrendszerébe illesztjük, akkor elmondhatjuk, hogy ezek a megelőző-korlátozó intézkedések kategóriájába tartoznak, amelyeket, ha szakmailag modellezzük a folyamatokat, akkor a folyamatos felderítő, jelen esetben terrorfelderítő munka eredményeként fogalmaznak meg és vezetnek be. Jelen tanulmányban ennek az izgalmas tevékenységnek, a terrorfelderítésnek vázoljuk fel lényegi csomópontjait és központi elemeit.

Amennyiben a terrorfelderítés jelentőségét tágabb értelemben kívánjuk bemutatni, úgy megállapíthatjuk, hogy a terrorfelderítés nemcsak a fent vázolt megelőző-korlátozó intézkedéseknek az alapja, hanem lényegében valamennyi elhárító intézkedést ez a munkafázis alapoz meg. A felderítési eredmények alapján van lehetőség a terrorizmussal együttműködő vagy azokat támogató személyek elfogására, az esetleges bűncselekmények kinyomozására. A felderítés alapozza meg

[1] A tanulmányban Kelet-Közép-Európa alatt – a történettudomány fogalmi rendszerét használva – a mindenkori Cseh-, Lengyel- és Magyarországot, továbbá Szlovákiát értjük, ahol a klasszikus nyugat-európai fejlődés vívmányai, lépései jelen vannak és jól felismerhetők (például polgári nemzetállam, többpárti demokrácia stb.), azonban mintakövető módon, kevéssé differenciálódottan alakultak ki. A fogalmat máig érvényes módon Szűcs Jenő vezette be. Lásd Szűcs 1983.

[2] *Transportation Security Administration.* Online: www.tsa.gov.

[3] Regényi 2018: 6.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_36

az adott ország jogszabályi környezetének kialakítását és a változó fenyegetéshez való hozzáigazítását. A felderítési eredmények alapján kerülhet sor a különböző katonai[4] jellegű válaszlépések meghatározására és végrehajtására, akár nemzetközi együttműködés[5] keretében. A terrorfelderítés segíti az adott ország migrációs politikájának és migrációs gyakorlatának a kialakítását, finomhangolását is.

A kulcsszó a *finomhangolás*. Amennyiben ezeket az intézkedéseket nem a felderítés eredményei alapján vagy annak figyelembevételével hozzuk meg, úgy nagyon könnyen elképzelhető, hogy a megelőző-korlátozó intézkedések túlságosan szigorúak lesznek, és így akadályozzák az ország lakosainak mindennapi életét és a gazdaság fejlődését. Avagy, éppen ellenkezőleg, nem lesznek eléggé szigorúak, kitéve így az adott országot a terrortámadások veszélyének.

Jelen tanulmányban a terrorfelderítést egy ország stratégiai erőfeszítéseinek, érdekérvényesítésének egyik elemeként tekintjük. Így tehát érvényesek a stratégia tapasztalatai, tanulságai. Több ezer éves stratégiai alapgondolat, hogy az eredményes fellépés érdekében saját magunkkal – jelen esetben egy kelet-közép-európai országgal –, illetve az ellenféllel – jelen esetben a terrorizmussal – a lehető legnagyobb mértékben tisztában kell lennünk.[6] Kelet-Közép-Európa országai földrajzilag Európához, kulturálisan, gazdaságilag és politikailag, valamint nem utolsósorban katonailag az úgynevezett nagybetűs Nyugathoz tartoznak. Ebből adódik, hogy számos olyan értékes vagy szimbolikus intézmény, létesítmény található ezen országokban, amely vonzó célpont a terrorizmus számára, illetve a nyugati világhoz való tartozás önmagában is a terrorizmus célpontjává teszi az adott országot. Van tehát mit veszíteni. Ugyanakkor a nyugati szövetségi rendszerhez való tartozás nagymértékben bővíti a terrorfelderítés eszköztárát, és a terrorfelderítés számára rendelkezésre álló információk mennyiségét és minőségét is. Fontos további mozzanat, hogy Kelet-Közép-Európa országai a történelem során évszázadok alatt kialakult nemzeti jellegüket megtartották, azaz nem, vagy még nem találhatók területükön olyan közösségek, amelyek sajátos etnikai vagy vallási jellegüknél fogva segíthetnék a terrorizmust támogató vagy a terrorizmusban részt vevő személyek mozgását, egyéb tevékenységét.[7] Ezen túlmenően, a terrorizmus mint politikai

[4] A haderő bekapcsolódása a terrorellenes küzdelembe nem a terrorellenes globális háborúval (GWOT) veszi kezdetét, elég csak a brit ejtőernyősök és különleges erők észak-írországi tevékenységére gondolnunk.

[5] Regényi 2020.

[6] Szun-ce 2021.

[7] Egyes etnikai közösségek és a terrorizmus kapcsolatára az európai történelem számos példát hoz, elég csak a korzikai vagy a baszk szeparatizmusra gondolnunk.

eszköz vagy megoldás a régióban – szerencsére – érdemben kimutatható hagyományokkal nem rendelkezik.

A következő fontos körülmény, hogy Kelet-Közép-Európa országaiban az ott lakók a politikai szabadságjogok teljes körét élvezik. Ugyanakkor a politikai intézményrendszer kifinomult működése az egyén számára megfelelő tanulmányok és tapasztalat nélkül gyakran nehezen átlátható, illetve az egyén szerepe marginálisnak tűnhet. Hasonlóképpen, erős, a mindennapokra kiható, általánosan kimutatható hatású rendezőelv, ideológia – mint például nacionalizmus, bolsevizmus, vagy akár a keresztény vallás – jelenlétéről igazából már nem (és vajon még nem?) beszélhetünk. Ez pedig az egyén számára akár hiányérzetként is jelentkezhet, amely űrt akár a terrorizmus táptalajául szolgáló szélsőséges ideológia is betöltheti. A következő lépés akár az is lehet, hogy valaki a szabadságjogokkal visszaélve, az egyén szerepét túlértékelve, az általa felismerni vélt, de a társadalom többsége által elutasított igazság nevében terrorcselekményeket készít elő vagy követ el. A radikalizálódás lehetősége tehát adott.

Újabb fontos figyelembe veendő körülmény, hogy Kelet-Közép-Európa országai a jogállamiság talaján állnak, intézményrendszerüket és működésüket az írott jog uralma határozza meg. A terrorfelderítés számára ez azt jelenti, hogy az alkalmazandó összetett intézkedéseknek egyfelől meg kell teremteni a jogi alapját. Ez azonban nem csak, sőt, elsősorban nem jogtechnikai kérdés, hiszen ezeket a jogelveknek, elsősorban az egyén szabadságjogainak maximális tiszteletben tartásával kell meghatározni. Meggyőződésem, hogy ez a kompromisszum elérhető, és a fentebb vázolt szempontoknak megfelelően is nagyon eredményes terrorfelderítő tevékenység végezhető.

Milyen megállapítások tehetők az ellenfél, azaz a terrorizmus vonatkozásában? Ebben a tanulmányban nem kívánunk kitérni a terrorizmus fogalmi vagy jogi definíciójának kérdésére, hiszen ennek a problémakörnek számottevő hazai és nemzetközi szakirodalma van.[8] Azonban éppen ezen szakirodalom megállapításai alapján megkísérlünk azonosítani néhány olyan jelenséget, amely meghatározza a terrorfelderítés eszközrendszerét és működését egyaránt.

Első mozzanat, hogy a terrorizmus rendkívül veszélyes és komoly kihívást jelent minden kelet-közép-európai ország számára. Ha a konkrét támadás valószínűsége nem is túlságosan magas, a potenciális kár nagysága mindenképpen indokolja kiterjedt felderítő és elhárító eszközrendszer megteremtését és fenntartását. Fontos körülmény, hogy a veszély nem egy államot, hanem az államok közösségét fenyegeti. Így kiterjedt lehetőség nyílik az együttműködésre is, amely a felderítés során figyelembe veendő és kihasználandó körülmény.

[8] Korinek 2015.

További mozzanat, hogy a terrorizmus sokarcú és változó. Ezért a terrorfelderítésnek nemcsak az aktuálisan tapasztalható megjelenési formára kell korlátozódnia, hanem egyéb lehetőségeket is figyelembe kell venni. Az ellenérdekelt fél földrajzilag kiterjedt módon, globális mértékben tevékenykedik, természetesen egyes földrajzi térségekben és országokban eltérő módon és jelleggel. Ez a körülmény ismét csak a nemzetközi együttműködést teszi megkerülhetetlenül szükségessé.

Szólnunk kell a terrorizmus ideológiai hátteréről is. Valamennyi terroristára jellemző, hogy egy abszolút igazság letéteményeseként cselekszik, ezért rendkívül elszánt és következetes. Ez a felderítésre nézve azt jelenti, hogy saját országunkban is szükséges felkelteni és fenntartani az elért eredmények megtartásának szándékát és képességét. Szükséges megteremteni és megtartani a társadalmi ellenálló képességet. (Ezt a jelenséget idegen szóval rezilienciának nevezhetjük.[9])

A felderítés szempontjából lényeges körülmény, hogy a terrorszervezetek tudatosan törekszenek a modern kommunikációs eszközök használatára, jelen vannak a szociális médiában, és változatos módon, de igyekeznek kapcsolatot tartani földrajzilag, illetve feladat szempontjából elkülönülten működő tagjaik és együttműködőik között. Ezek olyan lehetőségek, amelyeket a felderítésnek minden körülmények között ki kell használnia.

A terrorszervezetek működéséről szólva nagyon fontos szempont, hogy korábban, a 20. század második harmadában a terrorszervezetek gyakran állami támogatással működtek, még hogyha ez a támogatás természetesen titokban történt is, azonban napjainkra elmondható, hogy a helyzet – némileg leegyszerűsítve – megfordult. A terrorszervezetek maguk viselkednek államként,[10] azaz szakosodott személyek, illetve csoportok foglalkoznak például a potenciális célpontok felderítésével, a potenciális elkövető felkutatásával és kiképzésével, valamilyen szinten a közösség támogatásának megszervezésével, és ami a felderítés szempontjából különösen jelentős, a finanszírozás biztosításával. Ugyanez az államként való működés járul hozzá ahhoz, hogy egyes terrorszervezetek a nyilvánosság előtt gyakran képesek pozitív színben feltüntetni saját magukat. Hiszen egy szervezet amellett, hogy terrorszervezet, fenntarthat mondjuk iskolákat vagy kórházakat, és jótékonykodhat is. Ez szintén megnehezíti a felderítéssel foglalkozó szakemberek dolgát.

A terrorfelderítést meghatározó, befolyásoló körülmények felvázolását követően térjünk át a terrorfelderítés rendelkezésére álló eszközökre és módszerekre.

[9] Reziliensnek akkor tekinthetünk egy társadalmat, ha annak tagjai tisztában vannak a közösség által elért eredményekkel, büszkék arra, tisztában vannak azzal, hogy az elért sikereket veszélyek fenyegetik, továbbá képesek és készek az egyén szintjén is tenni azért, hogy az elért eredmények fennmaradjanak.

[10] Az effajta működésre a legfontosabb példa az egyiptomi eredetű Muzulmán Testvériség.

Összességében elmondható, hogy a terrorfelderítés céljára valamennyi, a titkos felderítés fogalomköréhez kapcsolódó eszköz és módszer jól használható. Az eredményes felderítés érdekében egymást kiegészítő, egymásra épülő használatuk feltétlenül indokolt és szükséges.[11]

Ezen módszerek és eljárások általánosságban jól ismertek, noha természetesen konkrét használatuk, alkalmazásuk körülményei mindenkor és mindig, így a kelet-közép-európai térségben is minősített ismeretet képeznek. A szakmai érdeklődő részint a vonatkozó jogszabályokból tájékozódhat a titkos felderítés eszközeiről és módszereiről, illetve ma már magyar nyelven is viszonylag kiterjedt szakirodalom áll az érdeklődő szakember és a tudományos kutató rendelkezésére.[12] E helyütt tehát a titkos felderítés intézményének, a rendelkezésre álló eszközöknek és módszereknek részletes ismertetésére nem kell sort keríteni.

Azonban néhány újszerű, jövőbe mutató, a terrorfelderítés szempontjából is releváns mozzanatot fel fogunk vázolni. A 21. század első harmadában a titkos felderítésre is igaz, hogy a régi módszereket ugyan lehet tovább alkalmazni, de azokat adaptálni kell az új lehetőségekhez, körülményekhez.[13] Erre jó példa – mondjuk – titkos kapcsolat foglalkoztatása a szociális média, illetve internetes üzenetküldő szolgáltatások keretén belül létrejött csoportokban folytatott kommunikáció ellenőrzésére. Így tehát ebben az esetben három titkos felderítési módszer – a HUMINT, az OSINT, illetve a COMINT – kombinált alkalmazására kerül sor.[14]

A másik nagyon fontos lehetőség a kommunikáció ellenőrzésére pedig az, hogy nem az egyes konkrét személyek üzeneteit ellenőrizzük technikai úton, hanem a kommunikáció átfogó, személyhez nem kötött ellenőrzése során jutunk el a számunkra releváns, ellenérdekelt tevékenységet folytató személyig. Ez természetesen gyökeresen eltér az eddigi engedélyezési gyakorlattól. Jogalkotás szükséges az alkalmazásához, amelynek során mérlegelni kell, hogy a nyereség – tudniillik az ellenérdekelt fél hatékony és alapos megismerése – arányban áll-e a veszteséggel – tudniillik az információs önrendelkezéshez fűződő jogok korlátozásával. Erre a kérdésre nem a terrorfelderítési szakembereknek, hanem a politikának kell megadnia a választ, azonban a lehetőségek nagyon is csábítóak.

Harmadik mozzanatként meg kell említenünk azt a fajta lehetőséget, amely az értékelő-elemző-tájékoztató munka és a szorosabban vett titkos felderítés egyfajta

[11] Hetesy 2011; Solti 2017.

[12] Dobák 2022.

[13] Dobák 2020.

[14] Az angol betűszavak magyar jelentése rendre: emberi forrásokból történő információgyűjtés, nyílt forrásokból történő információgyűjtés és kommunikáció megismerése révén történő információgyűjtés.

kombinációjaként fogható fel. Ennek során nagyobb mennyiségű, általában önálló jelentéstartalommal nem bíró, az adatokra vonatkozó további adat, az úgynevezett metaadatok számítógéppel, sőt a mesterséges intelligencia bevonásával végzett elemzésével olyan ismeretek birtokába jutunk, amelyek hagyományosan konkrét titkos felderítési eszköz és módszer alkalmazását követelnék meg. Példaként a kapcsolati háló – egyik régebbi példája ennek az úgynevezett híváslista – elemzését, a telekommunikációs rekordokból kinyerhető mozgásmintát, illetve a zárt láncú és közterületi kamerarendszerek felvételeinek elemzéséből ismét csak kinyerhető mozgásmintát említhetjük. Ezen felderítési mód különös előnye, hogy a technika fejlődésével az adatok hosszabb időtávon át is rendelkezésre állnak, hiszen változás nélküli tárolásuk ma már jól biztosított. Így például egy-egy, számunkra releváns ellenérdekelt tevékenységet folytató, ellenőrzés alatt tartott személynek a mozgását vagy kommunikációját a múltban is, tehát az ellenőrzés megkezdése előtti idősávban is meg tudjuk vizsgálni.

A titkos felderítés kétségbevonhatatlanul alkalmas arra, hogy érintettjéről a lehető legrövidebb időn belül az elhárító szerv minél többet, gyakorlatilag mindent megtudjon, anélkül, hogy az illető erről – legalábbis optimális esetben – tudomást szerezne. A terrorfelderítés legkritikusabb mozzanata azonban az, hogy kivel szemben alkalmazzuk azt, azaz, szakmai kifejezéssel élve, kinek a feldolgozását kezdjük meg. Ez az igazi tudomány, illetve gyakran művészet.

Első lehetőség, hogy a terrorfelderítés jelzőrendszerét terrortámadással potenciálisan fenyegetett intézmények köré csoportosítjuk, ideértve természetesen az előkészületeket és a terror támogatását is. Azaz nemcsak – például – a kritikus infrastruktúra elemeiről van szó, hanem különös figyelmet érdemes fordítani a pénzügyi intézményrendszerre is. Minthogy a terrorszervezetek törekszenek tömegpusztító fegyverek megszerzésére, a fegyverzeti, nukleáris fizikai, kémiai (például növényvédőszerek, rovarirtók) vagy biológiai (például orvosi, járványtani) kutatóintézetek, gyárak, raktárak a védendő intézmények között kell hogy szerepeljenek. Legyen a jelzőrendszer humán vagy esetleg technikai bázisú, az ellenérdekelt tevékenység felismerhetőségi jegyeiről folyamatosan tájékoztatnunk kell azt, illetve be kell táplálnunk azokat a technikai felderítési rendszerek megfelelő végpontjaiba. Természetesen ez a tevékenység nem egyszeri, hanem folyamatosan ismétlődő kell hogy legyen. Második lehetőség, hogy személyekre összpontosítunk. Itt elsősorban a már ellenőrzés alatt tartott csoportokhoz köthetők újabb személyi ellenőrzés alá vonásáról van szó. Elképzelhető, hogy együttműködő szolgálatok tájékoztatása alapján kerül sor egy-egy személy ellenőrzésére. Tekintve, hogy a terrorizmus megnyilvánulási formái túlnyomó többségben büntetendők, ezért az ezzel összefüggésben folytatott büntetőeljárások során látókörbe hozott személyek ellenőrzése is szükséges lehet. Tágabbra eresztve a terrorfelderítés hálóját, érdemes kiterjeszteni

azt a radikalizálódó személyeket összefogó szervezetekre is, ideértve különösen a vallási alapú radikalizmust.

A terrorfelderítés terén különös jelentősége van a rendvédelmi szervekkel való együttműködésnek. A terrorizmussal szorosan összefüggő bűncselekményeken túl ennek során külön figyelmet érdemes fordítani a különböző eszközbűncselekményekre is. Egy gépjármű vagy lőfegyver eltulajdonítása, robbanóanyag megszerzése – vagy akár első pillantásra olyan ártatlannak tűnő magatartási forma is, mint például a repülőgépek vezetése – önmagán túlmutató, terrorizmussal összefüggő jelentőséget hordozhat. Amennyiben a terrorfelderítő szervek erről tudomást szereznek, úgy a felderítés sikerrel kecsegtető új irányt vehet. Ugyancsak idesorolhatók a személyazonosító iratokkal, illetve pénzváltással, alacsony szintű kvázi banki jellegű tevékenységgel összefüggő bűncselekményi formák is.

Végül pedig a terrorfelderítés nem nélkülözheti az úgynevezett társadalmi jelzőrendszer szerepét sem. Szüksége van azokra a lakosság legszélesebb köréből beérkező jelzésekre, amelyek nélkül nem képes szorosabban vett felderítő-feldolgozó tevékenységet indítani. Az effajta társadalmi jelzőrendszer kiépítése önmagában egy külön szakmai tevékenység, amelynek során a terrorfelderítő szervnek más elhárító szervekkel együttműködve hosszabb időn keresztül kell tevékenykednie. Ezt a tevékenységet a szakma érzékenyítés vagy idegen szóval *awareness* néven ismeri. Ennek a kérdéskörnek[15] magyar nyelven is elérhető szakirodalma van.

Tanulmányomban többször utaltam a nemzetközi együttműködés jelentőségére. E helyütt felvázolom annak legfontosabb rendezőelvét. A kiindulópont az kell hogy legyen, hogy a terrorizmus a fejlett nyugati világ közös ellenfele, így tehát adott a lehetőség egy kiterjedt és részletes, kölcsönös előnyökkel járó együttműködésre. Az elhárító és felderítő szervek gyakorlatában a nemzetközi együttműködésnek két fontos szintjét különböztetjük meg. Az egyik a többoldalú, idegen szóval *multilaterális* együttműködés. Ennek jellemzője, hogy kialakult, stabil intézményrendszerei vannak. Az együttműködés ezen formája keretében kerülhet sor az ellenérdekelt fél, jelen esetben a terrorizmus elkövetési magatartásáról – *modus operandi* –, illetve, sajátos elemként, a terrorfelderítés keretében ellenőrzés alatt – szakkifejezéssel élve látókörben – tartott személyekről szóló információ- és adatcserére. Ugyancsak a többoldalú együttműködés keretében kerülhet sor a legjobb bevált gyakorlat, az úgynevezett *best practice* partnerekkel történő megosztására is.

A nemzetközi együttműködés másik formája az úgynevezett kétoldalú együttműködés. Ilyenkor két terrorfelderítő szervezet kooperál egymással. Jellemzője az ilyen jellegű együttműködéseknek, hogy konkrétabbak, szerencsés esetben több

[15] Például Jasenszky–Regényi–Lippai 2021: 15.

kézzelfogható haszonnal járnak. Ugyanakkor az együttműködés időtartama és célja behatárolt, arra általában egy-egy konkrét személy vagy csoport ellenőrzése kapcsán kerülhet sor, gyakran a csoportok finanszírozását, a szervezők be- és átutazását, a külföldön esetleg kiképzett harcosok visszatérését érintően.

A külföldről származó, terrorfelderítési vonzatú információkat azonban nem mindig lehet nemzetközi együttműködésben beszerezni, hiszen nem minden esetben áll rendelkezésre együttműködésre hajlandó és képes, értékrendünket magáénak valló, érdekeit velünk összeegyeztetni hajlandó állami partner. Ilyen esetekben természetesen a terrorfelderítésnek külföldön is konspirált módszereket kell alkalmaznia, avagy a hírszerző szolgálat tevékenységi körét célszerű kibővíteni a terrorfelderítés témájával.

A külföldön folytatott terrorfelderítés témaköre önálló tanulmány tárgyát képezheti. E helyütt arra kívánok csupán rámutatni, hogy ez a fajta tevékenység a hagyományos politikai hírszerzés lehetőségeitől távol áll, ezért amennyiben politikai döntés és felhatalmazás alapján erre sor kerül, úgy más, nem hagyományos fedési módszereket, például kulturális vagy gazdasági fedést célszerű alkalmazni.

A továbbiakban röviden szeretnék szót ejteni a terrorfelderítés egy kiemelt fontosságú szekunder alrendszeréről, méghozzá a terror témájú értékelésről, elemzésről és tájékoztatásról. Ezt a rendszert a szakirodalom komoly terjedelemben dolgozta fel.[16] A terrorfelderítés szempontjából arra szükséges rámutatni, hogy az értékelő-elemző munka során meghatározásra kerülhetnek a terrorizmussal, illetve az arra utaló tevékenységgel kapcsolatos felismerhetőségi jegyek. Ezek azok az elemek, amelyeket mind az objektumi elvű felderítő tevékenység során, mind pedig a szélesebb körű társadalmi jelzőrendszer vonatkozásában folyamatosan használni és frissíteni kell annak érdekében, hogy a terrorfelderítő szervezet a megfelelő ügyindító jelzéseket kapja, és ennek birtokában kellő hatékonysággal és eredményességgel vethesse be a terrorfelderítés eszköztárát.

A klasszikus titkos felderítés számára is időszerű kihívás a tudományos eredmények felhasználása, tágabb értelemben a tudománnyal való együttműködés. Terrorfelderítési szempontból kiemelt fontosságúnak értékelhetjük bizonyos, a terrorfelderítést segítő tudományokkal, így például a szociológiával és a pszichológiával való szoros kapcsolattartást. Ennek révén a terrorizmus esetleges társadalmi támogatottságát, valamint a radikalizálódásra hajlamos egyének sajátosságait korszerűen, naprakészen, optimális esetben a terrorelhárítás eredményeinek figyelembevételével ismerhetjük meg, így felderítő munkánkat hatékonyan végezhetjük, és a sokszor emlegetett objektumi és társadalmi jelzőrendszert is hatékonyan használhatjuk.

[16] Regényi 2020.

KONKLÚZIÓ

Összefoglalva, elmondható, hogy a terrorfelderítés során a klasszikusnak nevezhető titkos felderítési eszköztár hatékonyan alkalmazható. A kihívások elsősorban a titkos felderítés célszemélyeinek és célszervezeteinek kiválasztásában ragadhatók meg. Az itt jelentkező kihívást némileg ellensúlyozza a terrorfelderítés terén tapasztalható és elengedhetetlen nemzetközi együttműködés jelentette támogatás. További kiaknázható lehetőségként tekinthetünk a tudománnyal való együttműködésre is, amelynek hozadéka közvetlenebbül építhető be a terrorfelderítés munkamódszereibe, mint egyéb titkos felderítési ágak metodikájába.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Dobák Imre (2020): Az információgyűjtés területeinek evolúciója, a kibertér jelentősége. In Ruzsonyi Péter (szerk.): *Közbiztonság.* Budapest: Ludovika, 996–1009. Online: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/16197/TKP_Kozbiztonsag.pdf

Dobák Imre szerk. (2022): *Nemzetbiztonság a 21. század elején. Szemben a kihívásokkal.* Budapest: Ludovika.

Hetesy Zsolt (2011): *A titkos felderítés.* PhD-disszertáció. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.

Jasenszky Nándor – Regényi Kund – Lippai Zsolt (2021): A biztonságtudatosság fogalma, fejlődése nemzetbiztonsági, terrorelhárítási és magánbiztonsági szempontból. *Nemzetbiztonsági Szemle,* 9(4), 3–17. Online: https://doi.org/10.32561/nsz.2021.4.1

Korinek László (2015): A terrorizmus. *Belügyi Szemle,* 63(7–8), 7–38. Online: https://doi.10.38146/BSZ.2015.7-8.1

Regényi Kund (2018): Az elhárítás elméleti modellje (vázlat). In Dobák Imre – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére.* Budapest: Dialóg Campus – Nordex, 541–546.

Regényi Kund (2020): Értékelés, elemzés és tájékoztatás a 21. században. In Ruzsonyi Péter (szerk.): *Közbiztonság.* Budapest: Ludovika, 1021–1027. Online: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/16197/TKP_Kozbiztonsag.pdf

Regényi Kund (2020): Internatinal Cooperation between Intelligence Services. *Nemzetbiztonsági Szemle,* 8(4), 59–64. Online: https://doi.org/10.32561/nsz.2020.4.4

Solti István (2017): *A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában.* PhD-disszertáció. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.

Szun-ce (2021): A *háború művészete.* Ford. Tokaji Zsolt. Budapest: Helikon.

Szűcs Jenő (1983): *Vázlatok Európa három történeti régiójáról.* Budapest: Magvető.

Kiss Tibor

A 21. SZÁZAD BIZTONSÁGI KIHÍVÁSAINAK HATÁSAI A TERRORELHÁRÍTÓ SZOLGÁLATOK KÉPZÉSI RENDSZERÉRE

A 21. század első évtizedei biztonsági kihívások jelentős rendszerét hívták életre, illetve már meglévő kihívásokat, kockázatokat, fenyegetéseket erősítettek fel, amelyekkel – megítélésem szerint – az elkövetkezendő időszakban is, hosszú időn át komoly mértékben kell számolni.

Ezen rendszernek a dinamikusan változó egyes elemei megkövetelik a korszerű, jól felszerelt és jól képzett terrorelhárító szolgálatok létrehozását, egyes koncepciók átgondolását – így esetleges átszervezését – és fenntartását, hiszen az említett szervezetek a korszakunkban jelentősen felértékelődött biztonságnak, stabilitásnak hatékony őrzői kell hogy legyenek.

A kor követelményeinek megfelelő speciális rendfenntartó erők, terrorelhárító szolgálatok hatékony működésének számos, egymással szorosan összefüggő feltétele van, amelyek egymást kiegészítve egy feltételrendszerként jelennek meg mind az elméletben, mind a gyakorlatban.

Jelen tanulmányomban ennek a rendszernek a szakmai képzési komponensére szeretnék rávilágítani, valamint a szolgálatok fő- és járulékos feladataihoz kapcsolódó, azokat meghatározó mértékben támogató, szakmai területekre vonatkozó *specializáció* elméleti és gyakorlati lehetőségeit tekintem át és mutatom be.

Megítélésem szerint kijelenthető, hogy a terrorizmus arculata napjainkra erőteljesen megváltozott. A terrorizmus egyes fajtáihoz, illetve formáihoz kapcsolódó cselekmények jellege szignifikáns változást mutatott az elmúlt évtizedekben. Ezeket a trendeket a terrorelhárító erők eljárásrendjeinek és eszközrendszerének is követnie kellett. Másfelől nem elhanyagolható a robbanásszerű technikai fejlődés hatása sem, mivel a korszerű műszaki-technikai eszközök, sok esetben csúcstechnikák a terrorszervezetek vagy támogatóik által is hozzáférhetővé váltak vagy válhatnak. Ezen eszközök működésének, működtetésének ismerete, így az ellenük való hatékony fellépés is alapos, speciális ismereteket és gyakorlatot igényel, amely – tekintettel a szédületes gyorsasággal való fejlődésre – folyamatos, naprakész kell hogy legyen.

Nem túlzás kijelenteni azt sem, hogy ha a terrorizmus arculata napjainkra megváltozott, akkor a terrorelhárítás, ezen belül a terrorelhárító szolgálatok is markáns

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_37

változásokon mentek és mennek keresztül mind a mai napig, és ez a folyamat továbbra is jellemző.

TERRORIZMUS, TERRORELHÁRÍTÁS, TERRORELHÁRÍTÓ SZOLGÁLATOK

Ahhoz, hogy napjaink biztonsági kihívásainak a terrorelhárító szolgálatokra gyakorolt hatását elemezzük, fontos áttekinteni a különleges erők, különleges szolgálatok rövid történetét.

Le kell szögeznünk, hogy a terrorizmus nem a 21., de még csak nem is a 20. században létrejött biztonsági fenyegetés, azonban a célirányosan a terrorelhárítás, a terrorcselekmények megszakítása, felszámolása érdekében létrehozott különleges erők megjelenése a rendvédelem területén jellemzően az 1970-es évekre tehető.

A terrorizmus meghatározásának problémakörével, megjelenési formáival, fajtáival, valamint részletes történetével jelen tanulmány terjedelmi korlátai miatt csak oly mértékben kívánok foglalkozni, hogy az önálló terrorelhárító alakulatok létrejöttére, fejlődésére gyakorolt hatását és annak összefüggéseit érzékeltethessem.

Kiss Zoltán László[1] *A terrorizmus elleni küzdelem szociológiai természetű kihívásai* című tanulmányában a terrorizmus következő definícióját tekinti leginkább használatosnak: „Az erőszak szándékos alkalmazása, illetve azzal történő fenyegetés a polgári lakossággal, illetve civil célpontokkal szemben meghatározott politikai célok elérése végett."[2] A hivatkozott gondolatsor alapján a terrorizmus elsősorban egy aszimmetrikus viszonyrendszerben a gyengébb fél által alkalmazott taktikának, eljárásmódnak tekinthető, amely jellemzően stratégiai szintű politikai célok, hatások elérését célozza – amit azzal egészítenék ki, hogy amelynek erőszakos eszközei és módszerei elsősorban a polgári lakosság, illetve civil célpontok ellen irányulnak.

A történelem folyamán a terrorizmus eszközét alkalmazó személyek, csoportok elleni fellépésre az államhatalmak alapvetően katonai eszközeiket, erejüket vetették be, később – a korai rendvédelmi szervek megjelenését követően – kiegészítve rendőri erőkkel. Ez utóbbiak feladatai azonban alapvetően a felderítésre fókuszáltak. Magát a cselekmények felszámolását, a terroristák (vagy annak tekintett személyek, csoportok) ellen vívott fizikai küzdelmet katonai vagy félkatonai (például csendőrség) alakulatok alkalmazásával hajtották végre. Különösen jellemző volt ez azon

[1] Kiss Zoltán László (Eger, 1964–) ezredes, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar professzora, szociológus.

[2] Kiss 2005.

csoportok vonatkozásában, amelyek valamilyen szeparatista célból alakultak és folytattak harcot adott régiók elszakadásáért.

Ezek közül a legrégebbi és talán legismertebb az Ír Köztársasági Hadsereg (Irish Republican Army – IRA), amely 1919-ben jött létre azzal a céllal, hogy a Brit Koronától független, önálló Írországot megteremtse. Ezen időszakban az Egyesült Királyságban a rendfenntartó erőket sem képezték ki semmiféle félkatonai műveletre, de jogi felhatalmazásuk sem volt ilyesmire. A hírszerző és elhárító szolgálatok szintén nem rendelkeztek megfelelő operatív erőkkel, csak információgyűjtő és -feldolgozó hálózatokkal. Ebben a harcban így különösen nagy szerephez jutott a különleges erők és a terrorelhárítás egyik igazi „nagyágyúja", a brit 22. Special Air Service (SAS) Ezred, a Különleges Légi Szolgálat. Az 1960-as, 70-es években a SAS vezetői a világpolitikai helyzet értékelése során láthatták, hogy ekkor indult be igazán tömegesen a nemzetközi terrorizmus, és a kormányok sorra adták be a derekukat, mert nem volt semmilyen eszközük a fenyegetőző terroristákkal szemben. Az első lépést akkor tették meg, amikor Herefordban felállították a közelharckiképző részleget. Az eredeti tanterv mintájául az ádeni őrjáratok tapasztalatai szolgáltak. A feladat főként potentátok testőreinek felkészítése volt, de időről időre veszélyeztetett brit követségekre is kellett mesterlövészeket küldeni biztonsági őrnek. A kiképzett csoportok bejárták a világot, és oktatták azt a harceljárást, amelyet a herefordi ölőház szobáiban sajátítottak el. A lényeg a szűk térben rendkívül gyorsan, pontosan megvívott, nagy intenzitású tűzharc (CQB: *close quarters battle*).[3] Megítélésem szerint ez már a maga idejében egy nagyon komoly és korszakalkotó specializációnak tekinthető, amelynek később nagy jelentősége volt az önálló terrorelhárító szolgálatok kialakulása és fejlődése történetében.

A katonai különleges erők világa az egységek tekintetében az 1970-es évek végére közel elérte mai képét. De a 70-es évekhez köthető egy jelentős esemény, amely alapjaiban hatalmas változást okozott, és hozzájárult ennek a képnek a formálásához.

Ez nem volt más, mint az 1972-es müncheni olimpián bekövetkezett tragédia, amikor lemészárolták az izraeli sportolókat. Mint ismeretes, a Fekete Szeptember nevű palesztin szervezet nyolc tagja betört az olimpiai faluba, két atlétát lelőttek, kilencet túszul ejtettek. Különböző helyeken bebörtönzött társaik szabadon bocsátását követelték, és egy repülőgépet, amely Kairóba viszi őket. A nyugatnémet kormányt sikerült teljesen meglepniük, és hosszadalmas tárgyalások után a németek engedni látszottak. A terroristákat és túszaikat két helikopter vitte egy katonai

[3] Kemp 1998: 157.

repülőtérre. Amint a helikopterek földet értek, a rendőrség „mesterlövészei”[4] tüzet nyitottak, pedig kedvezőtlenek voltak a látási viszonyok, és túl nagy a lőtávolság. A németek mindent a lehető legrosszabbul csináltak, így a terroristáknak sikerült felrobbantaniuk mind a két helikoptert, és ezzel megölték az összes túszt. Az esemény rávilágított annak a képességnek a hiányára, amely ekkor még nem képezte részét a különleges műveleteknek: az önálló terrorelhárítás kitüntetett szerepére.

1972 után a világ országainak jelentős részében kormányok tucatjai ismerték fel sebezhetőségüket és felkészületlenségüket egy ilyen támadással szemben, és kezdték el a védekezés első lépéseit. A politikusoknak és biztonsági szakembereknek immár elkerülhetetlenül számolnia kellett a nemzetközi terrorizmus problémakörével.

A müncheni olimpia eseményei az SAS szakértőit további élénk gondolkodásra sarkallták. A brit kormány felismerte, hogy ilyen helyzet az Egyesült Királyság területén is történhet, és a hatékony megoldáshoz megfelelően kiképzett erő kell. Ezért Herefordban megalakították az Ellenforradalmi Hadviselés Központját. Az új szervezet azt folytatta, amit a fentiekben említett közelharciskola elkezdett. A szervezet kezdetben egy tisztből és négy kiképzőből állt azzal a feladattal, hogy húsztagú csoportot készítsen fel. Forgószínpadszerűen mind a négy század első húszfős csoportja átment ezen a „szakosítón”. Ugyanakkor megkezdték a terrorista szervezetről szóló adatbázis felépítését, és azonnal keresték a megfelelő fegyvereket és eszközöket az új feladathoz.[5]

Szükségesnek tartom megemlíteni, hogy hazánkban alapvetően nem a müncheni események, hanem egy saját tragédia, a napjainkban ötvenegyedik évfordulóját érő balassagyarmati túszdráma alapozta meg az önálló terrorelhárítás igényét és speciális rendőri egység felállításának kezdetét. Az 1973. január 7. és január 12. között lezajlott esemény során egy balassagyarmati középiskolai leánykollégiumban egy testvérpár, Pintye András és Pintye László fegyveresen túszul ejtett húsz lányt. Hazánkban ez volt első túszdráma, büntetőjogi értelemben terrorcselekmény, mivel a testvérpár repülőgépet követelt, amellyel Nyugat-Európába kívántak menekülni. A dolog érdekessége, hogy az akkor érvényben lévő Büntető Törvénykönyvünk nem ismerte a terrorcselekmény tényállását, így a büntetőeljárásokat is más bűncselekmények miatt kellett megindítani. Tehát nem túlzó a kifejezés, ha a magyar igazságszolgáltatás és rendvédelem vonatkozásában is teljes felkészületlenségről beszélünk. Ehhez

[4] A „mesterlövésznek” kijelölt rendőrök nem mesterlövészek, hanem csak az átlagnál jobb lőkészséggel rendelkező járőrök voltak, akik korábban nem részesültek precíziós lövészkiképzésben, és csak ideiglenesen voltak felszerelve Heckler & Koch G3-as rohampuskákkal. A művelet során öt puskakezelőt jelöltek ki, így sem a számuk, sem a képzettségük, valamint a felszerelésük sem volt megfelelőnek tekinthető.

[5] A bekezdés forrása: Kemp 1998: 157.

hozzájárult egy olyan politikai környezet, amely alapvetően a romlott nyugati világ betegségének tartotta a terrorizmus jelenségét, így az eset kényes volt a pártállami vezetés számára is.

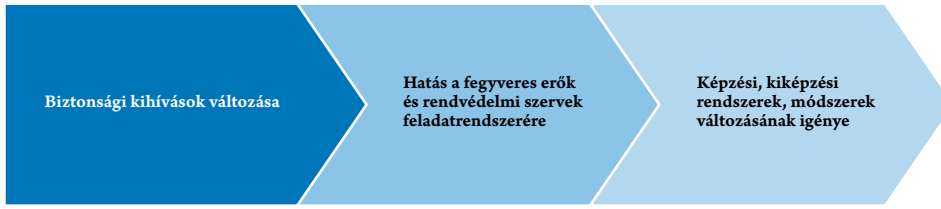
A túszdráma megoldásához a „mesterlövészek"[6] alkalmazása vezetett, aminek eredményeként Pintye András életét vesztette. Testvére, László megadta magát, a túszok pedig kiszabadultak. Az ügy alapvetően szerencsésen ért véget, de ehhez kétségtelenül hozzájárult az a tény, hogy a két elkövető nem volt tapasztalt fegyveres túszejtő, és nem rendelkeztek számottevő felkészítéssel. Magyarországon a rendőröknek és katonáknak ebben az időszakban még nem volt tapasztalatuk ilyen incidensek felszámolásában, de a Pintye testvérek megalapozták a tapasztalatszerzés és képességfejlesztés igényét, azonban mai szemmel nézve komoly szakmai előrelépés nem történt. Megfogalmazódott ugyan a válasz azokra a kérdésekre, hogy mit kell tenni, és mi ellen kell hatékonyan fellépni, de a miként, hogy milyen eljárásokkal tegyék ezt, még nem készült pontos válasz az akkori keleti blokk országaiban sem. Mindenesetre Magyarországon a Rendőrség kötelékében felállított akciószakaszok létrehozásával elindult egy folyamat, amely a magyar terrorelhárító szolgálat születését alapozta meg, így hazánk rendvédelmében is megjelent ez a különleges szolgálati terület.

1972 után jelentősen megszaporodtak a katonai különleges egységek mellett a rendfenntartó erők különleges, terrorelhárító szolgálatai is, valamint ebben az időszakban jelent meg nevesítve a terrorelhárítás a katonai különleges műveleti képességek palettáján is. A 70-es években olyan kiváló egységek születtek és nőttek fel villámgyorsan, mint katonai területen az Egyesült Államok Különleges Erőinek 1. Hadműveleti Különítménye (1st SFOD-D), ismertebb nevén Delta Force, rendfenntartói vonalon pedig a német GSG-9 (Grenzschutzgruppe 9 – Határőrcsoport-9), vagy a francia Nemzeti Csendőrség GIGN (Groupe d'Intervention de la Gendarmerie Nationale) alakulata.

Mint ismeretes, a katonai, félkatonai egységek a terrorelhárításban mai napig jelen vannak. A terrorizmus elleni harc katonai feladatai doktrínákban,[7] szabályzatokban napjainkra jól körülhatároltak, és a vonatkozó szabályzók, valamint a haderők szervezeti felépítése, feladatrendszere alapvetően a különleges erők hatáskörébe sorolja ezen tevékenységet. Ez azonban nem tévesztendő össze a rendvédelmi

[6] Hasonlóan a müncheni túszdráma során végrehajtott sikertelen rendőri művelethez, a „mesterlövészek" itt sem mesterlövészek, hanem csak az átlagnál jobb lőkészséggel rendelkező járőrök voltak, akik korábban szintén nem részesültek precíziós lövészkiképzésben. Fegyverzetük AMD–65 típusú gépkarabély volt (Czeba József nyá. rendőr alezredessel készült interjú alapján, lásd *Kékfény* 2023).

[7] Példaként lásd NATO Standardization Office 2019.

1. ábra: Biztonsági kihívások hatásának folyamata képzési, kiképzési rendszerekre és módszerekre
Forrás: a szerző szerkesztése

szervek állományába tartozó terrorelhárító szolgálatok feladatkörével, amely véleményem szerint – hatáskör és illetékesség tekintetében is – jól elkülöníthető, bár a szoros együttműködés nemcsak követelmény, hanem elengedhetetlen eleme is a hatékonyságnak.[8]

A hasonlóság tekintetében viszont kijelenthető, hogy a terrorelhárítás, az antiterror feladatköre mind a fegyveres erők, mind a rendvédelmi szervek különleges szolgálati feladatai és területei között fellelhető. Ez már önmagában egy szervezeten belüli specializáció, mivel egy különösen veszélyes fenyegetés elhárítása érdekében különlegesen kiválasztott és kiképzett állomány olyan különleges eljárásrendeket alkalmazva, speciális fegyverzettel és felszereléssel hajtja végre feladatát, amely nem jellemző a hagyományos katonai vagy rendfenntartó erőkre.

De a fenyegetések, amelyek létrehozták a terrorelhárító szolgálatokat, és folyamatosan hatást gyakoroltak rájuk, nem állandó jelenségek. Ezért a rugalmasság, a változás képessége elengedhetetlenül szükséges, amelynek egyfajta tapasztalatfeldolgozó rendszerben kell működnie. A helyzet, az aktuális trendek folyamatos figyelemmel kísérése, feldolgozása, értékelése, valamint a tapasztalatok összegzése és integrálása a terrorelhárító szolgálatok működésébe, a lehető legnagyobb hatékonyság elérése érdekében, kritikus fontosságú. Ez alapozza meg a szükség szerinti alkalmazkodást (1. ábra).

A széteső államok, a politikai és gazdasági nehézségek, válságok, a szervezett bűnözés csak néhány kockázati tényező, amely nem túl kedvező irányba tereli Földünk biztonsági helyzetét.

[8] Hazánkban a terrorelhárítással (így különösen a terrorcselekmények megszakításával, felszámolásával, az elkövetők elfogásával) összefüggő feladatok a Terrorelhárítási Központ hatáskörébe vannak utalva, a NATO-doktrínában különleges műveleti feladatként meghatározott, terrorizmus elleni harc katonai feladatait viszont a Magyar Honvédség 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltetésű Dandár látja el.

Ma már azok az erők, eszközök és eljárások, amelyeket tizenöt-húsz évvel ezelőtt alkalmaztak, nem bizonyulnak elég hatékonynak a biztonság szavatolásához, a harc eredményes megvívásához.

A harmadik évezred első évtizedeinek nemzeteken átívelő biztonsági kihívásai azonban nem minden tekintetben új keletűek, inkább tekinthetők egy folyamat újabb epizódjának. Megítélésem szerint érzékelhető, hogy a terrorizmus is része ennek a folyamatnak, és lényeges negatív „karaktere" az újabb fejezetnek is. Napjaink terrorszervezetei nagy szervezettséget mutatnak, jelentős anyagi hátteret és magas technikai bázist tudhatnak maguk mögött, így már lényegesen nagyobb szabású akciókat képesek végrehajtani. A szervezetek működésüket tekintve még jobban konspiráltak, de elrettentő támadásaik a lehető legnagyobb figyelmet vonják magukra.

Nagyon sokszor emlegetett megállapítás, de mindenképpen igaz, hogy 2001. szeptember 11-én az Egyesült Államokban végrehajtott terrortámadások, a történelem legnagyobb méretű terrorakciója mérföldkő a terrorizmus arculatváltásában. A terrorizmus egyértelműen megüzente, hogy sehol, senki nincs biztonságban, hiszen a világ vezető nagyhatalmát a saját földjén támadták meg, egy nagyszabású terrorista művelet során. Ez a cselekmény azonnal világméretű hatásokat eredményezett, az USA katonai műveleteitől a különböző, magasabb szintű biztonsági intézkedések (például repülésbiztonság) bevezetéséig.

A szeptember 11-i terrortámadást követően az emberek figyelme a vallási indíttatású terrorizmus irányába fordul, amelyet az al-Káida franchise-jelenség tovább fokozott. Vannak, akik fenyegető rémet, vannak, akik egy új világrend letéteményesét látják ebben, mivel a globalizáció negatív következménye a társadalmi rétegek között kialakuló és mélyülő egyenlőtlenség, amelynek további eredménye, hogy a nyugati világ a maga értékrendjével egyfajta ellenségképet jelent az elszegényedett, sokszor a napi létükért küszködő tömegek szemében. Ezek a manipulálható tömegek a sokszor az összeomlás szélén álló államokban kiváló bázist és utánpótlási lehetőséget jelentenek a terrorista szervezeteknek.

Ezzel együtt napjaink másik biztonsági kihívása, a migráció összefüggése is felmerül, tekintettel arra, hogy egyfelől a bevándorló tömegekkel együtt nagyszámú olyan személy érkezhet ellenőrizetlenül, akik terrorszervezetek tagjai, egykori harcosai, illetve szimpatizánsai.

Másfelől számos országban alakulnak ki nehezen ellenőrizhető kolóniák (no-go zónák), amelyek szintén kiváló hátteret nyújtanak az adott országok vagy régiók területén a szervezet hatékonyságához, így már sokszor – mint azt az elmúlt években tapasztalhattuk – a célterületen komoly háttérbázissal rendelkeznek. Ezek a folyamatok több hivatalos állásfoglalás szerint az elkövetkezendő években sem szűnnek meg, így a terrorizmus ellen elsöprő győzelem nem várható. Az iszlám szélsőséges

politikai irányzata a Közel-Keleten túl Európára is jelentős hatást gyakorolt és gyakorol, aminek a fent említett migrációs folyamatok kedvező hátteret biztosítanak.

Megállapítható, hogy a legjelentősebb, ezáltal a legnagyobb biztonsági fenyegetést jelentő terrorszervezetek nemcsak lokálisan, hanem határokon átnyúló, globális szinten fejtik ki tevékenységüket; csoportjaik, sejtjeik és tagjaik jelen vannak háborús területeken, különböző konfliktuszónákban csakúgy, mint a mindennapi békés életet élő városokban. Több terrorszervezet látványosan „kinőtte magát", és már az élőerő, valamint a fegyverzeti, technikai felszereltség, de akár a kiképzés tekintetében is jelentős erőt képviselnek, ami évtizedekkel ezelőtt még nem volt ilyen mértékben jellemző.

A kijelölt célpontok megtámadása és a meghatározott eredmény sikeres elérése szempontjából a terroristáknak ki kell választaniuk a megfelelő módszereket (taktikai eljárásokat), és az ahhoz rendelt eszközöket, majd felkészülni a feladat végrehajtására. Ez a folyamat, maga a támadás ciklusa, természetesen a múltban is létezett, ebben változás aligha észlelhető. A támadások során az általuk alkalmazott módszerekben, eljárásokban viszont, véleményem szerint, igen.

Az általános vélekedés szerint a terrorcselekmények törvényszerű velejárói a terroristacsoportok által végrehajtott robbantások, lőfegyverekkel, különböző hidegfegyverekkel,[9] szükségeszközökkel végrehajtott, erőszakos támadások. Szintén törvényszerű velejáróinak tekintik a túszejtéseket, a jelentős anyagi javak vagy az állam működése, a lakosság ellátása szempontjából kiemelt fontosságú, illetve a kritikus infrastruktúra részét képező létesítmények hatalomba kerítését, valamint azokat a különböző követeléseket, amelyek a túszok szabadon bocsátását, a létesítmények sértetlenségét a követelések teljesítésétől teszik függővé. Ezek az általánosítások alapvetően igazak, azonban az előfordulások aránya, az elkövetések jellege nem elhanyagolható.

A korábbi évtizedekben jellemző csoportos elkövetés mellett egyre nagyobb számban fordulnak elő olyan elkövetők, akik saját országon, térségen belül „építik fel" magukat és követik el támadásaikat, különböző erőszakos cselekményeiket. Ezt a jelenséget a szakirodalom a *domestic terrorism* kifejezéssel illeti. Ez esetben a helyszín, a célpont(ok) és az elkövetők is jellemzően ugyanabból az országból vagy térségből származnak. A szakirodalmak – ezen belül – megkülönböztetnek továbbá úgynevezett „bennszülött" terroristákat, akik az esetek nagy részében

[9] Hidegfegyverek: olyan fegyverek, amelyek nem használnak magas hőmérséklettel járó kémiai reakciót a működésük közben (szálfegyverek, szúró- és vágófegyverek, zúzófegyverek, íjak, számszeríjak). Ez esetben jellemzően késes, tőrök alkalmazásáról van szó.

valamely terrorszervezethez, terroristacsoporthoz tartoznak, valamint olyan egyéni elkövetőket, „magányos farkasokat", akiknek ez irányú szervezeti hovatartozása nem bizonyítható, vagy ilyen kapcsolata nem is létezik.

Ezek a jellemzők nagyban megnehezítik a felderítést, komoly nehézséget gördítenek a radikális események megelőzésének útjába, legtöbbször már csak a tragikus eseményekkel és azok következményeivel szembesülünk.[10]

A túszejtések továbbra is jellemzőek, azonban ezek mellett nagy számban megjelentek a túszejtések olyan esetei, amikor ezek a cselekmények már nem egy későbbi tárgyalási alapot szolgálnak, hanem időhúzást, egy nagyobb terrorista művelet részeként egyfajta játszmát alapoznak meg, vagy a túsz(ok) későbbi, demonstratív kivégzését készítik elő. Jellemzővé vált, hogy a terroristák semmiképpen sem akarják túszaikat élve szabadon bocsátani, mondhatni már nem akarnak párbeszédet, ehelyett inkább további brutális tetteikkel akarják demonstrálni elszántságukat céljaik iránt.

Egyre nagyobb számban jelennek meg a támadások során az aktív lövész szituációk, amelyek során egy vagy több személy véletlenszerűen vagy szisztematikusan kiválasztott élő célpontokat támad meg egyértelmű gyilkolási szándékkal, cselekményük során határozottan és töretlenül demonstrálva szándékukat; a lehető legnagyobb pusztítás véghezvitelét a támadás helyszínén tartózkodók körében. Cselekményük során lőfegyvereket, robbanóeszközöket és hidegfegyvereket egyaránt alkalmaznak. Ezekre a támadásokra jellemző, hogy az elkövetők mindaddig folytatják a támadást, amíg harcképtelenné nem válnak, ebben a tekintetben ezek az akciók tekinthetők öngyilkos támadásoknak. Gyakran ezt öngyilkos robbantásokkal is „kombinálják".

Előfordul különböző, általában nagy tömegű járműveknek a támadás eszközeként (lényegében fegyverként) való felhasználása elsősorban forgalmas helyeken, tömegrendezvényeken, amikor az aktív lövész szituációhoz hasonlóan a jármű vezetője egyértelmű és folyamatos ölési szándékkal támad nagyszámú élő személyre. A cél itt is az elérhető legnagyobb pusztítás, és természetesen ez a módszer is kombinálható más módszerekkel (például lőfegyver, robbanóanyag alkalmazása).

Végül, de természetesen nem utolsósorban az öngyilkos robbantásokat is megemlíteném, de azonnal hozzá is fűzném, hogy nem a módszer újdonsága, hanem az alkalmazások jelenlegi, világszerte növekvő tendenciái miatt. Ennek az olcsó, viszonylag egyszerű technikát alkalmazó eljárásnak a propaganda- és demoralizáló hatása vitathatatlanul óriási a tényleges, fizikai pusztításon túl.

[10] Kis-Benedek 2016: 189.

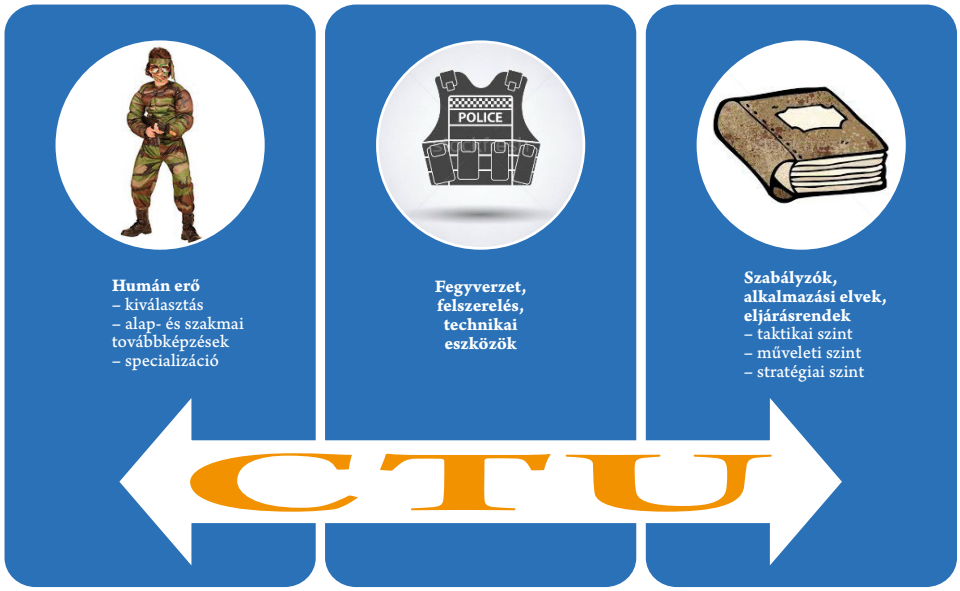
A fenti módszerek közös jellemzői:

- meglepetésszerű támadások (ezért legtöbbször viszonylag könnyen elérhető célpontok ellen hajtják végre);
- időben viszonylag gyors lefolyású események (a túszejtések esetében általában a személyek túszul ejtésének idejéig, majd a legtöbb esetben kialakult úgynevezett barikádhelyzetben ez már időben lényegesen elhúzódhat);
- a támadások a célszemélyek, célpontok teljes megsemmisítésére vagy a lehető legnagyobb kár okozására törekszenek a lehető legrövidebb időn belül;
- a módszerek, a nagyobb hatás érdekében, egymással kombinálva is végrehajthatók;
- demonstratív végrehajtás;
- a fenti terrorcselekmények azonnali hatásaként a helyszíneken jelentős mértékű pusztítás tapasztalható, az eredmény jellemzően több halott és sebesült személy, valamint az anyagi javakban bekövetkezett rombolás, károkozás.

A fenti rövid áttekintés alapján kijelenthető, hogy a biztonsági kihívások, különös tekintettel a terrorizmus folyamatosan jelen lévő, dinamikus voltára és az ellene alkalmazott reakciókra, állandó változásban vannak. Véleményem szerint ez értendő a szervezeti felépítések, hálózatok kialakítására, működtetésére, valamint az alkalmazott módszerekre, továbbá az eszköztárakra is.

Ebben az összefüggésrendszerben elengedhetetlen a terrorelhárító szolgálatok különleges műveleti képességeinek fejlesztése és ezen szolgálatok széles spektrumon történő alkalmazása, ami megítélésem szerint a fejlődéstörténetük egyik új – igen látványos – állomását jelentheti. Úgy gondolom, a terrorelhárítás számos területén is másfajta, újszerűbb megközelítésre, felkészülésre, valamint a technikai eszközök által nyújtott lehetőségek szélesebb körű kiaknázására, ezáltal újragondolt eljárásokra, eljárásrendekre van és lesz szükség.

A támadások megelőzésére, elhárítására, felszámolására és a veszteségek minimalizálására irányuló eljárásrendek nagyon magas szintű felkészültséget, naprakész ismereteket kívánnak az azokat végrehajtó állománytól, így folyamatos felkészítésük minősége szempontjából az aktuális trendek alapos tanulmányozása és ismerete nem elhanyagolható. Az érintett állomány képzése, felkészítése és folyamatos, gyakorlatorientált továbbképzése széles körű, több összetevőből álló tréninget igényel. Továbbá a speciális szakterületek megjelenése és integrálása a szervezeti felépítésre is markáns hatást gyakorolhat.

2. ábra: A terrorelhárító különleges szolgálatok alappillérei
Forrás: a szerző szerkesztése

A TERRORELHÁRÍTÓ SZOLGÁLATOK KÉPZÉSI RENDSZERE

A biztonsági kihívások, ezen belül a terrorizmus, valamint a terrorelhárító szolgálatok történetének elmúlt évtizedekre vonatkozó rövid áttekintését követően áttérek a különleges szolgálatok képzési rendszerének általános bemutatására.

Miután megfogalmazódott az igény az önálló terrorelhárító szolgálatok létrehozására, meg kellett határozni elsősorban:

- a szolgálat működésének jogszabályi kereteit, feladatrendszerét, alkalmazási elveit;
- a szolgálat állományával szemben támasztott fizikai, pszichikai és szakmai kritériumrendszert, a bekerülés követelményeit, rendszerét, továbbá a felkészítésükre vonatkozó irányelveket, kereteket;
- a feladatok hatékony és szakszerű végrehajtásához szükséges fegyverzetet, technikai eszközöket, felszerelést;
- a feladatok hatékony és szakszerű végrehajtását biztosító eljárásrendeket (2. ábra).

Egy régi alapigazság szerint a feladat határozza meg az eszközt, így ez esetben maga a különleges szolgálat jelenthet egyfajta multifunkcionális eszközt a terrorellenes harc feladataiban, valamint a hatáskörébe utalt egyéb járulékos feladatok szakszerű végrehajtásához.

A terrorelhárító szolgálatok többfunkciós feladatai – európai és világviszonylatban tekintve – általánosságban az alábbiak lehetnek:

Fő feladatok:

- terrorcselekmények megszakítása, felszámolása, az elkövetők elfogása;
- terrorjellegű bűncselekmények megszakítása, felszámolása, az elkövetők elfogása;
- különösen veszélyes, fegyveres bűnözők elfogása;
- a hatáskörbe utalt vagy külön felkérés, utasítás alapján végrehajtott személy- és objektumvédelmi feladatok belföldön és határon túl.

Járulékos feladatok:

- közreműködés a szervezett bűnözés elleni harc feladataiban;
- kiemelt szállítások biztosítása (különösen ideértve veszélyes elítélt bűnözők, jelentős értékek vagy veszélyes anyagok szállítását);
- közreműködés tűzszerészfeladatok ellátásában;
- közreműködés CBRN-védelemmel[11] összefüggő feladatok végrehajtásában;
- közreműködés speciális kutató-mentő szolgálatok feladatainak végrehajtásában.

Természetesen ezen feladatok összetétele, súlyozása egységenként változhat, kisebb-nagyobb eltéréseket is mutathat, azonban az alaprendeltetést illetően nincs eltérés. Különösen szembetűnő lehet ez azon országok vonatkozásában, ahol egy államon belül több terrorelhárító szolgálat létezik. Így van ez például Franciaország esetében, ahol a Nemzeti Csendőrség kötelékében a már fent említett GIGN, a Nemzeti Rendőrség állományában a RAID (Recherche, Assistance, Intervention, Dissuasion) nevű szolgálat található.

A feladatrendszer alapvetően meghatározza a szervezeti struktúrát és azokat az alap- és speciális beosztásokat, amelyek a terrorelhárító egységek elemeit képezik. Hazai és külföldi szakmai tapasztalataim alapján kijelenthetem, hogy ezek a beosztások, specializációk, csakúgy, mint a feladatrendszer, egységenként hasonlóak, azonban – amennyiben ezt a feladatrendszerből fakadó vagy ahhoz szorosan köthető egyéb igénybevételek indokolják – a specializációk között lehetnek markáns különbségek.

[11] CBRN-védelem: a vegyi, biológiai, sugárzó és nukleáris anyagokkal szembeni védelemmel (Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defence) összefüggő eszközrendszerek és eljárásrendek.

Talán az egyik legszemléletesebb specializált terrorellenes erő az izraeli Miszta'aravim (az izraeli hadműveleti szlengben „Miszta'arvim"-nek is ejtik), amelyet arabul anyanyelvi szinten beszélőkből álló, titkos egységek alkotnak. Ahol a magas szintű nyelvtudás, az idegen vagy eltérő kultúra ismerete mint specializáció folyamatosan jelen van és meghatározó jelentőségű, tekintettel arra, hogy ezek a különleges képzettségű harcosok magukat helyi lakosnak álcázva szivárognak be palesztinok által ellenőrzött területekre.[12] Ez esetben egy olyan specialitás igényéről van szó, amelyre nagy hatást gyakorol maga a térségben fennálló politikai/biztonságpolitikai helyzet is.

Szintén jelentősen befolyásolhatják az egység feladatrendszerét, ezáltal a speciális beosztások rendszeresítését, valamint a képzési rendszert az adott állam földrajzi adottságai. A már említett francia példához visszatérve, Franciaország számottevő eltérő klímájú tengeren túli területtel, valamint jelentős kiterjedésű tengerrel és tengerparttal rendelkezik. Ezáltal nagyobb hangsúlyt kell hogy kapjanak az európaitól eltérő éghajlaton végrehajtott műveletek, valamint a tengeri műveletek végrehajtását biztosító képességek kialakítása, fejlesztése (például trópusi vagy sivatagi környezetben végrehajtott műveletek, vízi járművekkel kapcsolatos ismeretek, búvárképességek).

Magától értetődő, hogy a feladatok szakszerű és hatékony ellátása érdekében kritikus fontosságú szerepe van a megfelelően tervezett, szervezett és működtetett képzési rendszernek. Itt aláhúznám a *rendszer* szót, hiszen számos kiképzési terület különböző szintű képzéseinek, foglalkozásainak összefüggő, egymásra épülő rendszeréről van szó. A képzési rendszer a szintjeit tekintve tartalmaz:

- alapképzéseket;
- szakirányú továbbképzéseket vagy emelt szintű képzéseket;
- szakbeosztásokhoz szükséges szakirányú képzéseket.

A képzési rendszer területei alapján megkülönböztetünk:

- fő kiképzési területeket;
- járulékos kiképzési területeket;
- speciális kiképzési területeket.

A könnyebb megértés és átláthatóság érdekében a különleges erők, terrorelhárító szolgálatok egyik fő kiképzési területén, a lőkiképzésen, valamint egy kiemelt járulékos kiképzési területén, a gépjármű-vezetéstechnikai képzéseken keresztül szeretném szemléltetni ennek a rendszernek a lényegét (1. táblázat).

[12] KATZ 2017: 13.

1. táblázat: Fő és járulékos kiképzési területek és szintek összefüggései

Kiképzési terület / A képzés szintje	Lőkiképzés (mint fő kiképzési terület)	Gépjármű-vezetéstechnika (mint járulékos kiképzési terület)
Alapképzések	rendszeresített lőfegyverek alapszintű fegyverkezelői képzései és vizsgái (ún. típusvizsgák)	alapszintű gépjármű-vezetéstechnikai képzés
Emelt szintű képzések Szakirányú továbbképzések	rendszeresített lőfegyverek emelt szintű fegyverkezelői vizsgái; egyes taktikai eljárásokhoz rendelt komplex lőfeladatok; nem halálos eszközök alkalmazása (például Pepperball)	emelt szintű gépjármű-vezetéstechnikai képzés (pl. megkülönböztető jelzés használatára)
Szakbeosztásokhoz szükséges szakirányú képzések	mesterlövész alap- és továbbképzések; speciális fegyverkezelői képzések	biztonságigépkocsi-vezető tréning; páncélozottgépjármű-vezető; speciálisgépjármű-vezető

Forrás: a szerző szerkesztése

A lőkiképzés fontosságát a terrorelhárítás területén, azt hiszem, nem kell hosszasan bizonyítanom. Azonban azt fontos leszögezni, hogy az itt szolgáló operátoroknak, akik a műveleti csoportok „alapelemei", a köznyelv által egyszerűen kommandósoknak nevezett szakembereknek számos lőfegyvert kell ismerni és nagy magabiztossággal, tökéletes pontossággal – akár extrém stresszterhelés alatt is – használni. Ennek érdekében a lőkiképzés egy terrorelhárító teljes szolgálati ideje alatt jelen van, a mindennapi szolgálatának aktív része.

Ezzel párhuzamosan a gépjármű-vezetéstechnikai képzésnek mint járulékos kiképzési területnek szintén folyamatosan kiemelt a jelentősége. Ezen képesség létjogosultsága és fontossága szintén egyértelmű, hiszen a feladatok jelentős részében a gépjárműveknek meghatározó szerepe van akár a helyszín gyors megközelítése, akár speciális gépjárművek (például páncélozott szállítójárművek vagy repülőtéri speciális járművek) alkalmazása során.

A terrorelhárító szolgálatok állománya hatékony és célorientált felkészítésének másik lényeges szempontja, hogy a felkészítés fókuszában a feladatoknak, a lehetséges szituációknak kell állniuk. Tehát nem külön lövészetről, közelharcról, taktikáról és hosszasan sorolhatnám, mely területekről van szó, hanem egy szigorúan meghatározott, feladatközpontú és összefüggő képzési rendszerről. Az elsajátított ismereteket, a lehető legmagasabb szintre fejlesztett készségeket realisztikus körülmények között, a valós tapasztalatok folyamatos adaptálásával kell gyakorolni és természetesen az éles feladatok során alkalmazni.

Itt kiemelném a két kulcsszót: tapasztalatalapú és realisztikus. A szakterületen eltöltött éveim alatt meggyőződésemmé vált, hogy amennyiben ez a két feltétel sérül, alapvetően a szervezet hatékonyságát, a feladataink végrehajtásának biztonságát, szakszerűségét tehetjük kockára.

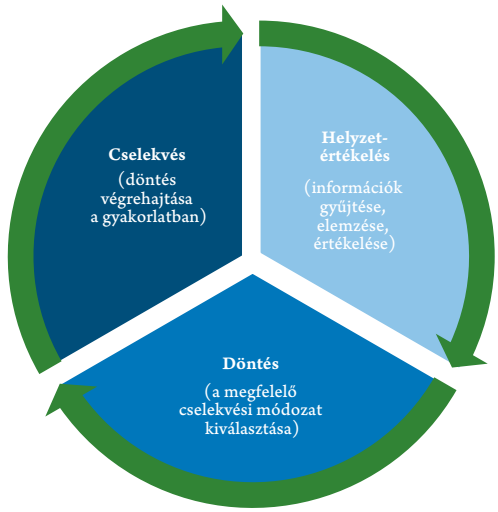
A valós végrehajtások, valamint a különböző képzési területeken szerzett tapasztalatok folyamatos feldolgozásának szükségessége, a megállapítások adaptálása a képzési rendszerbe és az ismeretanyag lehető legrealisztikusabb körülmények között történő begyakorlásának, elsajátításának lehetősége megítélésem szerint a hatékony tréningek mozgatórugója, hiszen alapvetően kijelölik a célt, továbbá jelentős hatást gyakorolnak a célhoz vezető útra is. Sajnos számos esetben szembesültem azzal a problémával, hogy az adott képzési terület nem kísérte figyelemmel az aktuális trendeket, így az oktatott eljárások már nem feleltek meg a jelen igényeinek, kihívásainak. Vagy hasonlóan a hatékonyság rovására megy, ha magát a képzési módszereket, azok hatékonyságát vagy az alkalmazott kiképzési eszközrendszereket időszakosan nem vizsgáljuk felül.

A terrorelhárító szolgálatok kiképzési rendszerének, összefüggéseinek áttekintését követően érthető, hogy ez egy nagyon érzékeny rendszer, amelyre a számos biztonsági kihívás létrejötte, változása nemcsak egyszerűen hatást gyakorol, hanem maga ez az érzékeny rendszer „igényli" a hatásokat a fejlődés érdekében.

NAPJAINK KIHÍVÁSAI ÉS A FEJLŐDÉS LEHETSÉGES IRÁNYAI

A 21. század intenzív és dinamikusan változó biztonsági kihívásai folyamatosan újabb feladatokat támasztanak a különleges szolgálatok számára. A terrorizmus elleni harc ma már lényegesen szélesebb, mint az 1970-es években, a szolgálatok megalakulásának időszakában volt. Túl azon, hogy – amint arról jelen tanulmányomban is már szót ejtettem – a terrorizmus arculata megváltozott, lényegesen szorosabb és erősebb összefüggéseket mutat más kihívásokkal, kockázatokkal és fenyegetésekkel. A nemzetközi szervezett bűnözés, az illegális fegyverkereskedelem, az illegális migráció, a radikális és extremista személyek és csoportok, a háborúk és más fegyveres konfliktusok, a kiberfenyegetések és -támadások talán a legjelentősebbek ezek közül.

A széles körű biztonsági kihívások széles körű képességstruktúrát, az intenzitás, a dinamikus változások pedig nagyon gyors és pontos döntéshozatalt követelnek. A képzési rendszernek ezt egy tapasztalatfeldolgozó rendszeren keresztül

3. ábra: Döntéshozatali folyamat a Boyd-ciklus alapján
Forrás: a szerző szerkesztése

folyamatosan követni kell. Az optimális folyamatot kiválóan lehet működtetni a Boyd-kör[13] alapján, amely a *megfigyelés – helyzetértékelés – döntés – cselekvés* ciklusának ismétlődésével a lehető legoptimálisabb megoldások kiválasztását és végrehajtását segíti elő.

Néhány gyakorlati példával szeretném szemléltetni, alátámasztani a fentiekben megfogalmazottakat.

Az elmúlt években sajnálatos módon megnövekedett az úgynevezett aktív lövész szituációk száma mint a terrorcselekmények vagy terrorjellegű bűncselekmények elkövetésének módszere, „melyek során egy vagy több személy véletlenszerűen vagy szisztematikusan kiválasztott élő célpontokat támad meg egyértelmű gyilkolási szándékkal. Magatartásukkal, cselekményük során, annak folyamatában határozottan és töretlenül demonstrálják azt a szándékukat, hogy a legfontosabb céljuk a tömegmészárlás, a lehető legnagyobb pusztítás véghezvitele a támadás helyszínén tartózkodók körében."[14]

Ennek a *modus operandi* változásnak számos hatást kell gyakorolnia a terrorelhárítás képzési rendszerére bárhol a világon. A kijuttatási módok között több országban

[13] A ciklus alapja a Boyd-kör, amelyet az 1950-es években John Richard Boyd ezredes dolgozott ki a vadászpilóták döntéshozatali folyamatának rendszerezésére. Az úgynevezett OODA loop (*observe* – megfigyelés, *orient* – tájékozódás, *decide* – döntés, *act* – cselekvés) folyamatának elve szerint a döntéshozatal ezen ismétlődő ciklusban történik.

[14] Kiss 2021.

megjelent a motorkerékpár, amellyel a szakemberek lényegesen gyorsabban jutnak a helyszínre, mint gépkocsikkal.

Azok a terrorelhárító egységek, amelyek rendelkeznek ilyen jellegű, úgynevezett motoros gyorscsoportokkal, a legmobilabb reagálóerők közé tartoznak. De természetesen az eszköz vagy eszközök megléte nem önmagában jelenti a sikert.

A motorkerékpár, jelen esetben mint speciális közlekedési eszköz további irányokat határoz meg. A motorkerékpárral való közlekedés különleges, emelt szintű vezetéstechnikai képzést igényel, valamint erősen behatárolja a szállítható személyek számát, a fegyverzet, felszerelés mennyiségét, összetételét. Továbbá hatékonyan alkalmazható, az alkalmazási elvekkel összhangban álló taktikai eljárásrendet követel, ami a képzésre szintén hatást gyakorol. Példaként említhetem a robbanóanyagok alkalmazásán túl a sugárzó, biológiai vagy vegyi anyagokkal elkövetett fenyegetéseket, bűncselekményeket, terrorcselekményeket. Ezeknek az anyagoknak a jelenléte vagy akár annak gyanúja a társszervekkel (például tűzoltók, speciális mentők) történő szoros együttműködésen túl a terrorelhárító egységek részéről egyre inkább megköveteli bizonyos szintű CBRN[15]-képesség kialakítását és fenntartását.

A speciális technikai eszközök területén mindenképpen meg kell említeni a drónok megjelenését, amely mind az alkalmazás, mind az eszközzel szembeni elhárítás szempontjából olyan szakterület, amellyel számolni kell. A magas szintű, specifikus ismeretanyag, amely a technika szakszerű kezeléséhez kapcsolódik, a legtöbb szolgálat esetében már külön szakbeosztások létrehozását eredményezte, ahol a terrorelhárító szakemberek szakirányú továbbképzéseket követően látják el szolgálati feladataikat.

Mint érzékelhető, a szakbeosztások – amelyek gyakorlatilag specializációk – és az azokhoz tartozó képzési háttér napjainkra jelentősen kiszélesedett, és dinamikus fejlődésben van.

Míg a müncheni olimpia tragikus eseményei során, 1972-ben még célirányosan kiképzett terrorelhárító alegységek, operátorok sem léteztek a rendfenntartó erők kötelékében, úgy manapság már ezen különleges szolgálatok számos specializációval rendelkeznek, amelyeket a 21. század kihívásai vagy technikai vívmányai hoztak létre, vagy fejlesztettek tovább.

A terrorelhárító egységek fejlődése során a specializációk vagy külön-külön szakalegységek felállításában (például a GSG-9 esetében ejtőernyős, búvár és mesterlövész alegységek), vagy egyes szakbeosztottak (például műszaki, mesterlövész) műveleti csoportokba történő integrálásában jelentek meg. Természetesen az egyes területekre szakosodott alegységek állományában más specialisták is megtalálhatók,

[15] Chemical, biological, radiological, and nuclear: vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris.

így valójában nem két mereven elkülöníthető szervezési irányról van szó, hanem inkább a kettő kombinációjáról.

A terrorelhárítás területén eltöltött éveim alatt számos szakmai fórumon felmerült a speciális képességek megjelenítésének kérdése a különleges szolgálatok feladatrendszerében és ezzel együtt képzési rendszerében. Megítélésem szerint a jövő szakmai irányaiban mindenképpen markánsan megjelennek az egyes specializációk. Hasonlóan más szakmai területekhez, ezt elsősorban a széles körű feladatrendszer, valamint a felhalmozódott, rendkívül nagy ismeretanyag indokolja. (Gondoljunk bele, hogy az orvostudomány napjainkra milyen mértékben szakosodott, valamint ezen túl az egyes szakterületek összetettsége számos specialistát eredményezett.) Ennek az ismeretanyagnak a szakmai elvárásoknak megfelelő szintű elsajátításához olyan mennyiségű idő és anyagi ráfordítás lenne szükséges, amely sok esetben nem áll arányban az elért eredménnyel.

Ezért fontos felmérni és folyamatosan szemmel tartani azt, hogy az egységek feladatköre milyen specializációkat igényel, az általános és különleges képességeken túl, amelyek alapjait az operátorok az alapképzésen szerzik meg. Véleményem szerint ez a szemlélet az egyes feladatok végrehajtására, a különböző taktikai eljárások elsajátításának mélységére is ki kell hogy terjedjen.

Európában az Európai Unió terrorelhárító egységeit szervezetbe tömörítő ATLAS Network munkacsoportjai kiváló lehetőséget biztosítanak egyes szakterületek tapasztalatcseréinek, a vonatkozó műveleti és taktikai szintű eljárásrendek fejlesztésére. Ezek a munkacsoportok a repülőgépeken, hajókon (megkülönböztetve folyami és tengeri hajózást), egyéb tömegközlekedési eszközökön vagy épületben elkövetett terrorcselekmények felszámolására külön fókuszálnak, figyelembe véve az egyes helyszínek sajátosságait. Továbbá az ATLAS Sniper, Medic, Breacher vagy CBRN-munkacsoportok egyes beosztásokhoz rendelt szakismeretek vonatkozásában nyújtanak kiváló lehetőséget az együttműködésre, így a speciális képességek megjelenítését jelentősen elősegítik.

Úgy gondolom, hogy a speciális képességek alapján történő szakosodás a 21. század terrorelhárító egységeinél már nemcsak lehetőség, hanem elkerülhetetlenül a jövő iránya, amely természetesen nemcsak a szervezeti felépítésre, a feladatrendszerre és a kiképzésre gyakorol erős hatást, hanem a „holnap harcosainak" kiválasztási szempontrendszerét is átírja.

FELHASZNÁLT IRODALOM

KATZ, Samuel M. (2017): *Szellemharcosok. A kulisszák mögött: Izrael titkos háborúja az öngyilkos terrorizmus ellen.* Budapest: Twister Media.

Kékfény [@Kekfeny-DunaTV] (2023): Túszmentők. *YouTube,* 2023. január 16. Online: www.youtube.com/watch?v=DCpY-nApIGc

KEMP, Anthony (1998): *SAS. Békeévek vad háborúi 1947–1991.* Budapest: LAP-ICS.

KIS-BENEDEK József (2016): *Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus.* Budapest: Zrínyi.

KISS Tibor (2021): A terrorizmus arculatváltásának hatása a helyszíni reagálóerők felkészítésére. *Honvédségi Szemle,* 149(5), 17–34. Online: https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.5.2

KISS Zoltán László (2005): A terrorizmus elleni küzdelem szociológiai természetű kihívásai. *Hadtudomány,* 15(4), 182–187. Online: https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/2197/hadtud_2005_4_kiss.pdf?sequence=2&isAllowed=y

NATO Standardization Office (2019): *NATO Standard. AJP-3,5. Allied Joint Doctrine for Special Conduct of Operations. Edition B Version 1.*

Kiss Tibor

GENERÁCIÓS KIHÍVÁSOK A TERRORELHÁRÍTÓ SZOLGÁLATOK ÁLLOMÁNYÁNAK UTÁNPÓTLÁSI RENDSZERÉBEN

Napjaink dinamikusan változó világában a technikai, technológiai fejlesztések, az innovációs törekvések mind erőteljesebb hatást gyakorolnak a társadalmakra, és az élet elválaszthatatlan részeként befolyásolják mindennapjainkat. A gyorsan bekövetkező, nagymértékű változások az élet számos területén felerősítették azokat a generációs különbségeket, amelyek miatt az egyes korosztályok – akár még a korban egymáshoz viszonylag közel állók is – gyakran nem értik meg egymást, tekintettel arra, hogy más kommunikációs formát, stílust és eszközöket, valamint eltérő működési struktúrát alkalmaznak.

Jelenleg a rendvédelmi szervek állományában legnagyobb számban az X és Y generációk képviseltetik magukat, de egyre nagyobb számban jelennek meg a Z generáció tagjai, megjelenítve azokat a problémákat, kihívásokat, amelyeket az egyes korosztályok között kialakuló vagy fennálló eltérések eredményeznek. Nincs ez másként a rendvédelem különleges műveleti egységei állományának tekintetében sem, sőt, ha lehet, még intenzívebben jelentkezik a probléma.

A terrorelhárító műveleti állomány utánpótlását célzó kiválasztási eljárás és műveleti alaptanfolyam egykori vezetőjeként számos alkalommal szembesültem ezzel a helyzettel, amelyet kiképzőtársaimmal jelentős kihívásnak tekintettünk, és egyre inkább annak tekintünk. Egy olyan megoldásra váró feladatnak, amely nem tűr halasztást, hiszen a szervezet feladatai adottak, az állomány utánpótlása kritikus fontosságú, és az idő – e tekintetben – nem nekünk dolgozik. Tehát mielőbb meg kell találni azt a közös vonalat, ahol az új generációk számos előnyös jellemzője ötvözhető a korábbiak értékrendjével és tapasztalataival a hatékonyság érdekében.

PROBLÉMA VAGY KIHÍVÁS?

„Bezzeg a mi időnkben…" – feltételezem, hogy életében mindenki több alkalommal szembesült ezzel a felvezetéssel, amelyet rendszerint egy kissé oktató jellegűnek, nosztalgikusnak tűnő szöveg követett, amelyet nem is igazán értettünk, de szinte kivétel nélkül arra irányult, hogy az elbeszélő korábban, adott életkorban és élethelyzetben

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_38

megélt élményei, tapasztalatai, vagy akár ezek alapján kialakult tudása, készségei, értékrendje markánsan különbözik azokétól, akiknek mondandóját célozta. Ehhez hozzátartozott az az érezhető feltevés is, hogy a legtöbb dolog csak hátrányára változhatott az idő múlásával. Ezekkel a felvetésekkel legfeljebb vitatkoztunk, vagy kissé sértve tudomásul vettük annak tartalmát.

Ma – szülőként vagy egykori kiképzőként, aki különböző korosztályokhoz tartozó szakemberek felkészítésével foglalkozott – már úgy tekintek vissza ezekre a szituációkra, hogy ezek voltak első találkozásaim a generációs különbségekkel.

Hogy kinek volt igaza, véleményem szerint ma sem lehet egyértelműen kijelenteni. Talán mindenkinek, talán senkinek, de leginkább annak, aki felismerte, hogy a világ változásával együtt az emberek generációi is változnak, és mint minden változással, ezzel is meg kell tanulni együtt élni, megérteni, elfogadni a különbözőségeket vagy feloldani az általuk okozott feszültségeket, és a változás nem feltétlenül csak rossz lehet.

Természetesen ez nem kis feladat, amely kölcsönös tiszteletet, türelmet és kompromisszumkészséget követel minden érintett féltől. Különösen igaz ez a fegyveres erők, rendvédelmi szervek hierarchikus világában, ahol a fiatalabb generációknak e parancsuralmi rendszer szigorú közegébe bekerülve egyszerre kell annak követelményeihez alkalmazkodni, szabályait elsajátítani és az idősebb vezetőik, társaik által támasztott formális és informális elvárásoknak megfelelni.

Pályafutásom során többször volt alkalmam – kezdetben eredeti beosztásom ellátása mellett, később kinevezve – kiképzőként és tanfolyamparancsnokként is megtapasztalni ezt a problémát, bár őszintén megvallva, eleinte nem igazán tudtam mit kezdeni vele. Talán azért, mert – több társammal egyetemben – nem értettük meg a probléma lényegét. Azt viszont realizáltuk, hogy számos, általunk irányított képzés alkalmával a fiatalabb generációkkal sokszor nem találtuk az összhangot, a lehető legjobb szándék ellenére sem. „Nem is akarják igazán", „fegyelmezetlenek", „gyengék", és még sorolhatnám azokat a kritikákat, amelyekkel több olyan szakember illette fiatal jelöltjeinket, akik már többéves, sokrétű elméleti és gyakorlati tudás, tapasztalat birtokában voltak a szakmában, de tudásuk, tapasztalatuk mintha kudarcot vallott volna az új generációkkal való találkozás kapcsán, mivel tevékenységüket nem érezték elég hatékonynak a korábbi időszakokhoz képest.

Magam is számos esetben éreztem azt, mintha két külön világban dolgoznánk, és egyik fél sem értené igazán a másikat. Vagy azt, hogy a fiatalabb generációk mintha nem is akarnának megérteni minket, nem is akarnák elfogadni azokat a törvényszerűségeket, amelyekkel ezen a pályán, ezen a területen együtt kell élni, mígnem arra az elhatározásra jutottunk, hogy részünkről is egy markáns szemléletváltásra van szükség az összhang és a hatékonyság érdekében. Meg kell keresnünk, fel kell

térképeznünk azokat a pontokat, ahol a generációs jellemzők által előidézett hatások beavatkozást, változtatást igényelnek az állomány utánpótlási rendszerében.

Mivel a világ minden pontján egy különleges műveleti egység tagjának lenni – legyen az katonai vagy rendvédelmi – optimális esetben épp olyan nagy felelősség kell hogy legyen, mint amekkora megtiszteltetés és elismerés, ez elengedhetetlenül meghatározza azokat az alapvető jellemvonásokat, melyekkel az itt szolgálóknak rendelkezniük kell. Ezek többnyire hosszú évek, évtizedek alatt kialakult, alapvetően konzervatív értékeken nyugvó jellemzők, amelyek napjainkban már kezdenek „kikopni", vagy amennyiben jelen vannak, sokszor másként értelmezik őket a fiatalabb generációk. A kulcsjellemvonások kialakításának, erősítésének eszközrendszere, valamint a felelősség kialakításához vezető út, a szakmai feladatok professzionális ellátásához szükséges tudásanyag átadásának módja azonban már egyértelműen jelentős eltérést mutatnak attól, amelyek korábban beváltnak és működőképesnek bizonyultak.

Napjainkban ezen speciális terület szakembereinek kiválasztási és felkészítési rendszeréhez rengeteg tudásanyag és eszköz áll rendelkezésre, amelyek mérhetetlen támogatást, segítséget nyújtanak a képzési szakemberek tevékenységéhez, és amelyekkel – megítélésem szerint – a generációs különbségekből adódó kihívások nehézségei áthidalhatók. Tanulmányomban a problémakör ezen speciális szakterületen történő azonosításán túl néhány általam hatékonynak vélt megoldási javaslattal szeretnék élni a terrorelhárítás területén dolgozó, az állomány képzésével, felkészítésével foglalkozó szakemberek irányába, bízva abban, hogy mind a terrorelhárítás, mind a képzés területén szerzett tapasztalataim eredményesen fogják segíteni munkájukat.

Generációk és különbségek

A generáció[1] fogalmának meghatározása alapvetően az ugyanazon korban, időszakban született személyek, azonos korú emberek összessége, csoportja. Más szóval nemzedék. Tovább általánosítva azt mondhatnánk, hogy ezek az embercsoportok máshogy élnek, eltérők a tulajdonságaik. Ez azonban nem lenne teljesen igaz, mivel vannak közös tapasztalatok, együtt megélt időszakok (akár hosszú évtizedek), azonos ismerősök és kollektív problémák. De lényegi eltérés lehet abban, hogy ezeket vélhetően nem ugyanúgy élték meg ezek a generációk.

Ez nyilván magával hozza az eltérő értékrendet, az eltérő formákat a társas érintkezésben, a problémákhoz való hozzáállást, azok megoldásának módszereit, és

[1] Generáció: a *generatio* latin eredetű szóból származik, jelentése nemzedék, emberöltő.

még hosszasan sorolhatnánk. (Meg kell jegyezni, hogy ezek egy generáción belül is eltérhetnek, illetve az egyes generációkat sem lehet egyértelmű határvonallal elválasztani.)

A legtöbb szakirodalom jelenleg hat generációt különböztet meg, azonban a generációk behatárolása földrajzi területenként az évszámokat illetően eltérő lehet. Jelen tanulmányomban a magyar szakirodalom iránymutatását vettem alapul, amelyek az alábbiak:

- Veterán generáció (1928–1945)
- „Baby boom" generáció (1946–1965)
- X generáció (1966–1979)
- Y generáció (1980–1995)
- Z generáció (1996–2010)
- Alfa generáció (2010–)

A fenti felsorolást áttekintve felmerülhet a kérdés, létezhet-e az, hogy kevesebb mint száz év alatt hat generáció különböztethető meg, markánsan elkülönülő ismertetőjegyeivel, és egyáltalán van-e jelentősége ezek vizsgálatának. Válaszként Tari Annamária ismert pszichológus *Y generáció* című könyvéből idéznék.

> „Ha most feltesszük a kérdést, akkor mi értelme van a ma jellemző generációs felosztásoknak, a válasz egyszerű lesz. Sosem volt még arra példa, hogy ennyire radikálisan változzon meg a világ, a technológiai fejlődés ilyen mértékben szóljon bele az élet hétköznapi alakulásában a szokásokba és a személyiség alakulásába. Sosem láttuk a valódi és a virtuális világ egymás melletti kapcsolatát, és sosem volt még kérdés, mi lesz a jövő gyermekeivel, akik az interneten szocializálódnak?"[2]

Tekintettel arra, hogy jelen tanulmány célja a terrorelhárító szolgálatok állományának utánpótlási rendszerét befolyásoló generációs kihívások megfogalmazása, ezért – terjedelmi korlátok miatt – csak az ebben a kérdéskörben jelenleg érintett korosztályok jellemzőinek áttekintésére szorítkoznék, természetesen összehasonlítással élve korábbi generációk egyes jellemzőivel. Figyelembe véve, hogy hazánkban a terrorelhárító műveleti alaptanfolyam jelentkezési feltételei között szerepel a „35 évesnél nem idősebb" kitétel, jelenleg ők adják a potenciális utánpótlás lehetőségét. Ezzel együtt szükséges áttekinteni az előttünk lévő Y korosztályt, akik egy markáns korszakváltást, átmenetet jelentettek, s egyben rámutattak arra a tényre, hogy a változás elkerülhetetlen. Valamint foglalkoznunk kell az alfa generációval és

[2] Tari 2010: 381.

jellemzőivel, hiszen rövidesen ők is megjelennek a munkaerőpiacon, így várhatóan a rendvédelmi szervek, azon belül a különleges szolgálatok állományának lehetséges munkatársaiként is.

Y generáció: más néven „millenniumi" generáció, a „digitális bennszülöttek", akik már beleszülettek a számítógépek és az internet világába, így számukra már nélkülözhetetlen a digitális eszközök mindennapos használata. Számukra a számítógépes világ és az internet teljesen természetes, így értelemszerűen jobban ismerik, mint a szüleik vagy az idősebb főnökeik. A globalizáció és a felgyorsult technológiai fejlődés miatt köztük és az előző, X generáció között alakult ki a legnagyobb szakadék. De a technikai eszközök fejlődése magával hozta számukra azt is, hogy egyszerre több dologgal képesek foglalkozni. A gyors kommunikáció mellett lényeges számukra az azonnali visszajelzés. Ennél a generációnál gyakori jelenség az érzelmi inkontinencia, vagyis annak a képességnek a hiányossága, amely az érzelmek benntartását eredményezi, így feszült helyzetekben szinte azonnal megosztják az érzéseiket. A közösségi oldalak erre építenek.[3] Az Y generáció tagjai egy olyan világban nőttek fel, amelyben jelen van a terrorizmus, a válság, a szegénység, így sokan igénylik a biztonságot adó érzelmeket. A közösségi élményt helyettesítő illúzióban élnek, amit megtalálnak az interneten, a közösségi portálokon, vagy létrehozzák a hálózatszervezésen alapuló játékokban.[4] Rendelkeznek virtuális személyiséggel, így az emberi kapcsolataikat a virtuális térben is megélik. A digitális eszközök felhasználásával egy új munkakultúrát és kommunikációt alakítanak ki, amely előnyben részesíti a rugalmasságot. Öntörvényű személyiségeknek tekinthetők, ők már nem az „engedelmes munkaerőt" testesítik meg. A munkahely nekik „csak egy a sok közül", amin bármikor tudnak változtatni, ilyenformán nem létezik a munka iránti alázat, a karrierépítés. Ezzel együtt szeretik, amit csinálnak, rendkívül tudatosak és racionálisak, törekednek arra, hogy pazarlás nélkül végezzék a munkájukat, és ez mindenképpen pozitívan értékelendő. Esetükben már kijelenthető volt, hogy az Y generációt az idősebb generációkhoz képest más módon kell kezelni a fejlesztések terén. Szem előtt tartva azt is, hogy az X generáció tagjai mellett rövidesen az Ipszilonok is a szervezetek vezetői szintjére kerülnek, aminek következtében a „digitális bennszülöttek" egyre fontosabb döntéseket hozhatnak meg. Ezzel egy olyan értékrend kerül előtérbe, amely radikális változásokat hozhat a szervezetek életében, ami gyökeresen átalakíthatja az alapstruktúrákat.

Z generáció: az angol *zappers* (váltogatók) kifejezés után kapta a nevét, tagjai jellemzően az X generáció gyermekei. Esetükben az érzelmi működés és az értelmi

[3] Fromann 2017.
[4] Tari 2011.

képességek sokszor eltávolodnak egymástól, így nem fejlődnek párhuzamosan. A jelentős ütemű technológiai fejlődés ellenére az egyén érzelmi kapacitása csak a saját pszichés tempójában fejlődik, azonban nem képes a gyorsuló világ ritmusát felvenni, így lényegében hiába értenek szinte mindent, annak valós feldolgozására képtelenek, amire gyakran „vállrándítással", hárítással reagálnak, ami valójában a szorongás jelenlétét feltételezi. Hasonló a helyzet a kommunikáció területén is. Ezen generáció tagjai jóval a biológiai életkorukat meghaladóan képesek kommunikálni, mivel azonban az értelmi és az érzelmi képességek nem ilyen tempóban fejlődnek, ez nem készség, csak látszat, amely egy konfliktus esetén gyakran összeomlik, és abban a pillanatban az érzelmeik veszik át az irányítást.

A korábbi generációkhoz képest a Z generáció tagjai sokkal hamarabb kezdenek el tanulni, és az oktatási rendszerben is tovább maradnak, mint elődeik. A Z generáció tagjai a szüleik által is ismert technológián nőttek fel (például mobiltelefon, laptop), de sokkal gyorsabban alakítják készséggé tudásukat. Jellemző rájuk a nagyfokú figyelemmegosztás, a *multitasking*, amely több tevékenység egyidejűleg történő végzésének képessége, és amely a korábbi korosztályokat tekintve nem volt ilyen általánosan jellemző, bár – megítélésem szerint – az akkori körülmények sem erősítették kialakulásának igényét. Lényeges megemlíteni, hogy jellemzően „kis családokban" élnek, ahol legtöbbször egy testvérük van, és a szüleik is idősebbek. Életükben jelen vannak hagyományos értékrendek és a család, így talán nem túlzás azt állítani, hogy két meghatározó közeg gyakorol rájuk erős hatást.

Alfa generáció: akik már számos tekintetben eltérnek még a közvetlenül előttük lévő, Z korosztálytól is. Az ő eszközeik az okoseszközök, amelyek szinte már születésüktől körülveszik őket, és amelyek könnyen kezelhetők már egészen kicsi korban is. Az érintőképernyők a finommotorikus mozgásokat és a kinesztetikus (testérzékleti) készséget erősen fejlesztik, ez kimondottan előnyös, viszont gyakori használatuk mellett az audiovizuális csatornák szegényebbé válnak. Mivel számos igényüket szinte csak a virtuális tér képes kielégíteni, rengeteg időt töltenek ott, így egyebek mellett személyes kapcsolataik is háttérbe szorulnak, ezáltal kevesebb lesz az „offline térben" végbemenő kommunikáció. (Egyes kutatók úgy gondolják, hogy ez a generáció lesz minden idők legmagányosabb korosztálya.) Az Alfák esetében az információfeldolgozást illetően is megfigyelhető további változás. Mint azt a fentiekben említettem, a nagyfokú figyelemmegosztás, azaz a multitasking hatása már a Z generáció esetében is nagymértékben érzékelhető, azonban az alfa generáció tagjai ennek még magasabb szintű művelői. Hátránya lehet a dolognak, hogy ezért sokkal jobban igénylik az azonnali válaszokat, visszacsatolásokat – amelyeket a digitális tér biztosít számukra –, valamint lényegesen nehezebben tudják a figyelmüket egyetlen dologra összpontosítani, ennek következtében figyelem- vagy részképességzavar

alakulhat ki náluk. Érdekesség, hogy a generációkutatók szerint Az alfa generáció egyik célja a tanulás lesz, amely esetükben nem a szigorúan iskolai rendszerszerű oktatási módszereket jelenti, hanem azokat az autodidakta tanulási technikákat, amelyeket a digitális térben is könnyen meg tudnak valósítani.[5]

A fenti rövid áttekintésből is látható, hogy napjainkban a potenciális jelölt korosztályjellemzőit sokkal mélyrehatóbban kell tanulmányozni, elemezni, mint arra a korábbi évtizedekben sor került, mivel – amint arra ez előzőekben utaltam – egy rendkívül gyorsan és dinamikusan változó világban élünk, ahol a gyors, flexibilis reakciók kritikus fontosságúak, és a világ változásával együtt azok a hatások is változnak, amelyek a generációk teljes egészét, de különösen a fiatalokat érik és jelentős befolyást gyakorolnak rájuk.

GENERÁCIÓS JELLEMZŐK LEHETSÉGES HATÁSAI AZ ÁLLOMÁNY UTÁNPÓTLÁSÁRA

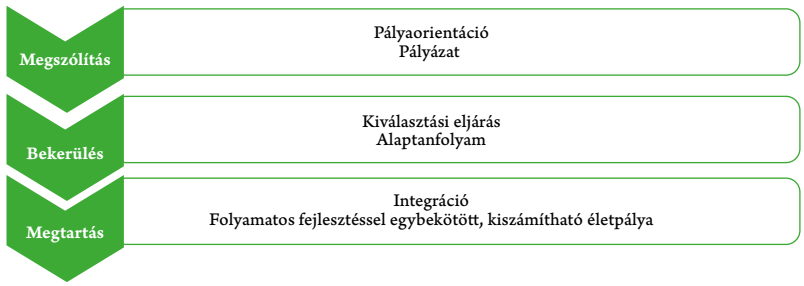
Az előző alcímben leírtak alapján szeretném azokat a jellemzőket kiemelni, amelyek a legmarkánsabb változást mutatják, és amelyek mielőbbi válaszokat, megoldásokat igényelnek a rendvédelem – azon belül a terrorelhárító szolgálatok – szakembereinek utánpótlás-biztosítása szempontjából is:

- „digitális bennszülöttek", okoseszközök jelenléte;
- multitasking, nagyfokú figyelemmegosztás, több tevékenység egy időben történő elvégzésének képessége;
- érzelmi működés és értelmi képességek nem párhuzamosan fejlődnek;
- tanulás igénye, de más módszerekkel;
- gyors kommunikáció, azonnali visszajelzés igénye;
- rugalmasság igénye;
- rendkívüli tudatosság és racionalitás, törekvés a pazarlás nélküli munkavégzésre.

Ezek a jellemzők nem ruházhatók fel egyértelműen a pozitív vagy negatív jelzőkkel, mivel szigorúan kontextusban kell őket értékelni, így sokszor éppannyira lehetnek előnyösek, mint amennyire hátrányosak is.

Megítélésem szerint a fenti felsorolásban szereplő jellemzők olyan nagymértékű változást idéztek elő, hogy ezekre az utánpótlást biztosítani hivatott folyamat valamennyi szakaszában (1. ábra) kiemelt figyelemmel kell lenni. Ellenkező esetben hatványozottan előtérbe kerülhet a jelöltek részéről a váltás, mint egyfajta megoldás,

[5] PÁLINKÁS-PURGEL 2019.

1. ábra: Az állomány utánpótlásának folyamata
Forrás: a szerző szerkesztése

amely eleve a pályaorientáció sikertelenségét, visszalépést vagy később pályaelhagyást eredményez. Természetesen ez semmilyen esetben – különösen egy speciális szolgálati ág esetében – nem jelentheti azt, hogy az új generációk jellemzői alapján mindig egy olyan szervezetet vagy rendszert kellene működtetni, amely „mindenkinek megfelel", és amely a működését, feladatrendszerét, eljárásrendjeit teljes mértékben aláveti az állománya generációs jellemzőinek, de – hangsúlyozom – a szervezetek, rendszerek részéről a folyamatos figyelmet nem szabad elengedni. Ennek a figyelemnek leginkább a közvetítőcsatornákban (toborzók, kiképzők, mentorok, csoportparancsnokok) kell manifesztálódnia. Az utánpótlási rendszert működtető szakemberek felelőssége óriási, így a szervezet részéről ennek a humán háttérnek az összetétele, minősége kritikus fontosságú.

A terrorelhárító szolgálatok utánpótlási rendszerében jelentkező generációs kihívások problémaköre felfogható egy érzékeny egyenletnek, amely számos összetevőből áll, amelyek között van konstans, állandó tényező és több változó is. Vizsgálatomat, a feltárt összefüggéseket a továbbiakban már konkrétan a terrorelhárító, speciális beavatkozóegységek vonatkozásában fejteném ki az egyértelműség és a könnyebb megértés érdekében, azonban látható lesz a párhuzam számos más szervezet hasonló kérdéskörével.

Állandó tényezőnek tekinthető a *szervezet alaprendeltetése,* amely meghatározza a szervezeti felépítést, a szervezet fő és járulékos feladatait, azok rendszerét, amelyek alapján megfogalmazható, hogy az adott szervezet milyen személyi állománnyal, milyen eszközökkel, mit legyen képes végrehajtani, és milyen módon. Tehát tekinthető úgy, hogy a cél alapvetően állandó, a hozzá vezető út viszont módosulhat, így annak részelemei is, hiszen egy szervezet fejlődése során feladatkörei alapvetően bővülhetnek, kiegészülhetnek, de akár csökkenhetnek, egyes feladatokat el is vonhatnak tőle, ez hatást gyakorolhat a szervezeti felépítésre, így annak alkotóelemeire is.

Egy terrorelhárító speciális bevetési egységnek a legkisebb, de legfontosabb eleme: maga az egyén. Az egyén, aki az egység egyik alappillére, valamint a speciális egység különlegességének egyik fő megtestesítője, és akinek kiválasztására, alap- és továbbképzéseire, nevelésére, integrálására maximális figyelemmel kell lenni, hogy a lehető legnagyobb hatékonysággal legyen képes végrehajtani beosztásához tartozó feladatait, a lehető legstabilabban és átlag feletti szinten bírja az ezzel járó fizikai és mentális terhelést, valamint legyen szakmailag magas szinten képzett.

Tehát – amennyiben az elméleti egyenletben gondolkodunk – az egyént kell elhelyeznünk a rendszerben, a megfelelő kiválasztás, felkészítés és integrálás útján, oly módon, hogy a részére biztosított eszközrendszerrel és meghatározott, célorientáltan kidolgozott eljárásrendek keretei között a szervezet alaprendeltetésének megvalósításához szükséges feladatait hatékonyan képes legyen végrehajtani.

Az egyént az egyenlet változó tényezői közé sorolhatjuk, aminek okát – a fentiekben röviden áttekintett generációs változások ismeretében –, azt hiszem, nem kell hosszasan magyarázni. A fegyveres pálya vonatkozásában szemléletes példával élve kijelenthető, hogy egy mai huszonéves fiatal egyáltalán nem azonos azokkal a fiatalokkal, akik megvívták az első vagy a második világháború ütközeteit, de igaz az is, hogy a háború természete is változott.

Viszont megítélésem alapján a fegyveres pályának vannak olyan követelményei, amelyek hosszú idő óta nem változnak. Különösen igaz ez a különleges szolgálat esetében. Ezek körvonalaznak egy olyan *karaktert,* akire a speciális egységeknek szüksége van, mert a feladatok ellátására a legalkalmasabb. Tapasztalataim alapján azonban ki merem jelenteni azt is, hogy ennek a karakternek a beazonosítása napjainkban lényegesen bonyolultabb, mint évtizedekkel ezelőtt, mivel a változó tényezők gyorsabban és intenzívebben módosulnak, így többek között arra is különös figyelemmel kell lenni, hogy egyes speciális szaktudást vagy képességet részesítsünk előnyben egyes korábban preferált kompetenciák helyett.

A MEGSZÓLÍTÁS FÁZISA (PÁLYAORIENTÁCIÓ, PÁLYÁZAT)

Kritikus fontosságú, de véleményem szerint számos esetben nem megfelelően kezelt területről van szó. A toborzás direkt vagy indirekt módszerekkel sok formában és számos felületen megjeleníthető, de lényeges, hogy reális képet adjon a potenciális jelölteknek arról, hogy „miről is van szó". Hazánkban a fegyveres erők állományának toborzásával kapcsolatban sok esetben elhangzott az a felvetés, hogy a sorkatonai

szolgálat 2004. évi megszűnését[6] követően a társadalom és a haderő kapcsolata minimálisra csökkent, az emberek szinte semmilyen információval nem rendelkeztek a katonai pályáról, így annak változásairól sem. (A Z generáció jelentős része és az alfa generáció gyermekeinek édesapjai már nem teljesítettek sorkatonai szolgálatot.)

Sajnos sok esetben hasonlóan hiányos információkkal rendelkeznek a fiatalok a rendvédelmi szervekről, így a rendőri különleges szolgálatokról is. Bár az érintett korosztálynak kétségtelenül hatalmas információmennyiség elérésére van lehetősége ezekkel a területekkel kapcsolatban is, a tényleges, érdemi tartalom közvetítéséhez szükség van a valós, „közvetlenül látható, hallható, megfogható" tapasztalatokra is. Véleményem szerint ez formálhatja valóban reális célkitűzéssé a fiatalok számára az egyébként kissé megfoghatatlan információhalmazt, amelyet különböző – legtöbbször kevésbé hiteles – források biztosítanak a különleges szolgálatok világáról, amennyiben érdeklődést mutatnak ezen terület iránt.

A pályaorientáció vonatkozásában alapvető fontosságúnak tartom, hogy a pályaválasztás előtt álló fiatalok reális képpel rendelkezzenek a rendvédelmi pálya, azon belül a terrorelhárítás speciális területének követelményeiről, az azzal járó kihívásokról, lehetőségekről és természetesen a kötelezettségekről, követelményekről is. Ezzel jelentős mértékben csökkenthető a terrorelhárító szolgálatokat övező számtalan téves elképzelés leginkább negatív hatása, amelynek eredménye az, hogy a pályázók[7] (majd később jelöltek[8]) egy számottevő része a kiválasztási eljárás, majd később az alaptanfolyam során kíméletlenül szembesül azzal a ténnyel, hogy a valóság nem a képernyőkön szereplő „akciófilm".

Tapasztalataim szerint azonban a reális kép testközelben történő tapasztalatának, egy realisztikus élménynek a lehetősége jelentősen erősíti is azon fiatalok elhatározását és elkötelezettségét a különleges szolgálatokhoz való csatlakozás iránt, akik számára ez a fajta találkozás a szakmával még inkább letisztítja és egyértelműbbé

6 A 16/2004. (VI. 29.) HM rendelet a 2004. évi sorállományváltás végrehajtásának rendjéről című jogszabály határozta meg az utolsó bevonulás rendjét. 2004-ben a törvényhozás módosította az Alkotmányt (2004. évi CIV. törvény), továbbá megalkotta a 2004. évi CV. törvényt a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, amely kimondta a hadkötelezettség békeidőben történő szüneteltetését.

7 A terrorelhárító szolgálatok operátorállományának (a magyar rendszerben korábban felszámoló, jelenleg műveleti tiszthelyettes, műveleti tiszt beosztás) utánpótlását célzó alaptanfolyam felvételi és kiválasztási eljárásán részt vevő általában hivatásos állományú rendőr (más országokban ez eltérő lehet) a pályázat benyújtásának időpontjától a kiválasztási eljárás befejezésének időpontjáig. (A hazai rendszer figyelembevételével megfogalmazva.)

8 A terrorelhárító szolgálatok operátorállományának utánpótlását biztosító alaptanfolyamon részt vevő általában hivatásos állományú rendőr (más országokban eltérő lehet) az alaptanfolyam megkezdésének időpontjától az alaptanfolyam záróvizsgáinak sikeres teljesítésének időpontjáig.

teszi a követelményeket, amelyek a bekerülés feltételei, így megalapozva egy szisztematikus felkészülést a sikeres felvételihez szükséges alapokhoz.

Megoldás lehet olyan szakmai jellegű bemutatóprogramok szervezése, amely során egyfajta rávezető foglalkozásként a fiatalok kipróbálhatnak különböző alapeszközöket, életkoruknak megfelelően próbára tehetik erejüket, ügyességüket.

Egy ilyen program mindenképpen túlmutat szimpla előadások, valamint dinamikus és statikus bemutatók kombinációján. Ami alapnak nem rossz, azonban tapasztalataim szerint már nem köti le a fiatalok figyelmét oly mértékben, hogy az valóban maradandó élménnyé válhasson.

Konkrét példaként említeném egy középiskolás osztály látogatását a Terrorelhárítási Központban, amely programon előadóként[9] vettem részt, és ahol a statikus fegyverzettechnikai bemutató mellé egy Simunition[10] gyakorlófegyverekkel és Simunition FX jelölőszerekkel végrehajtott, rövid lövészeti (gyakorlati) foglalkozást is terveztünk, természetesen az ezzel járó biztonsági eligazítással együtt. Mindamellett, hogy a 15–17 éves korú középiskolások szemmel láthatóan élvezték a foglalkozást, az elhangzott biztonsági rendszabályokat és szakmai instrukciókat is maximálisan komolyan vették, így közvetlen tapasztalatot szerezhettek arról, hogy egy lövészeti képzés egy összetett, fokozott pszichikai, fizikai igénybevétellel járó, magas szintű odafigyelést és fegyelmezettséget követelő foglalkozás. Foglalkozásvezetőként ezen a programon is lehetőségem volt megfigyelni és megállapítani, hogy egy ilyen összetételű, 30-40 fős csoportban általában mindig jelen van 3-4 olyan fiatal, aki az átlagnál jobban érdeklődik a téma iránt, vagy láthatóan jobb érzéke van hozzá, jobb képességstruktúrával rendelkezik. A potenciális utánpótlás-állomány biztosítása céljából mindenképpen előremutató és hasznos lehet olyan lehetőségek megteremtése, ahol ezek a fiatalok az ilyen jellegű tapasztalataikat tovább gyűjthetnék, ezzel párhuzamosan az adott szervezetek is pontos, naprakész képet kaphatnának az úgynevezett merítési lehetőségekről.

Szakmai tapasztalataim alapján és gyakorló szülőként is hiszem, hogy ezek a fiatalok, annak ellenére, hogy digitális bennszülöttek, az okoseszközök folyamatos használói, számos élményt a valóságban is szeretnének és szeretnek megélni. A mi felelősségünk, hogy ezt biztosítsuk számukra, és az ehhez vezető utat megmutassuk nekik. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy korunk technikai vívmányait, adott

[9] A szerző a hivatkozott program időpontjában a Terrorelhárítási Központ Műveleti Igazgatóság Képzési Főosztály Taktikai és Közelharc Kiképző Osztályán osztályvezetői beosztásban teljesített szolgálatot.

[10] *Simunition:* elsősorban a katonai és rendvédelmi realisztikus képzések területén alkalmazott, szimulációs képzés- és eszközrendszer, amely ezen a területen jelenleg is a világelsők között számontartott. (További információk: *Simunition.* Online: https://simunition.com).

esetben a virtuális tér nyújtotta kiváló lehetőségeket ne lehessen óriási hatékonysággal felhasználni a vizsgált folyamatban is.

A valós élmények bemutatásának módszertana tekintetében azonban teljes mértékben figyelemmel kell lenni a generációs jellemzőkre, amelyeket a fentiekben azonosítottunk. Ennek eredményeként a fiatalok egy, a szakterületről – esetünkben a terrorelhárító egységek vonatkozásában – szerzett reális kép birtokában fognak áttekinteni egy pályázatot, amely az adott szolgálat állományában lévő beosztás betöltésére irányul, hogy valójában mi is az, amire jelentkezik, másfelől készen áll-e az ezzel járó követelmények teljesítésére.

Tekintettel a fentiekre, a megszólítás fázisában az alábbi problémaköröket azonosíthatjuk, amelyek negatívan befolyásolják a toborzás és pályáztatás hatékonyságát:

- a szervezetről, annak jellemzőiről, követelményeiről, valamint a szolgálat által nyújtott lehetőségekről szóló információk nem a megfelelő, fiatalok által preferált felületeken vagy nem az általuk preferált formátumokban jelennek meg, így vagy nem találkoznak ezekkel az információkkal, vagy azok nem olyan intenzív hatásúak, hogy felkeltsék az érdeklődést;
- a hiteles, közvetlen tapasztalatok elérésének lehetősége erősen korlátozott;
- az érdeklődő fiatalok vonatkozásában nincs kialakítva egy folyamatos utánkövetési rendszer vagy kapcsolati lehetőség, amely biztosítaná az érdeklődés intenzitásának fenntartását, a sikeres jelentkezéshez szükséges képességek fejlesztését elősegítő iránymutatást, valamint közvetlen visszacsatolást a lehetséges utánpótlás merítési lehetőségeiről, azok aktuális mentális és fizikai állapotáról, jellemzőiről.

A felsoroltak eredményeként a „megszólítás" közel sem éri el az elérni szándékozott hatásokat, így bár a terrorelhárító egységek változatos, sokrétű, kihívásokkal tűzdelt életpálya lehetőségét kínálják, a fiatalok érdeklődését nem keltik fel, a meglévő érdeklődésük alábbhagy, elvész, vagy téves információk birtokában tervezik csatlakozásukat a szolgálathoz.

A BEKERÜLÉS FÁZISA (KIVÁLASZTÁSI ELJÁRÁS, ALAPTANFOLYAM)

A generációs kihívások tekintetében az az időszak, amely a legerősebb próbatételt jelenti mind a jelöltek, mind a kiválasztási eljárást és alaptanfolyamot végrehajtó állomány számára. Szintén személyes szakmai tapasztalataim alapján merem kijelenteni, tekintettel ennek a fázisnak az intenzitására, tempójára, hogy a kiválasztási

eljárás és az alapképzések tervezésére, szervezésére és előkészítésére nagy figyelmet kell fordítani, különös tekintettel az aktuális generációs jellemzők tanulmányozására, áttekintésére, valamint ezt figyelembe véve, az ezekre történő megfelelő módszertani válaszok kidolgozására, aktualizálására és a képzés rendszerébe történő adaptálására.

E gondolatnál külön kiemelném a kiképzőállomány kiválasztásának és felkészítésének kérdését, akik részéről a nyitott gondolkodás, a folyamatos értékelés, elemzés és a tapasztalatok integrálása elengedhetetlen, hiszen az utánpótlás biztosításának ezek szükséges feltételei. Ezzel együtt ismét hangsúlyozom, ez nem jelentheti azt, hogy egy, a jelölteknek minden tekintetben kedvező felvételi rendszert kellene létrehozni, működtetni. Éppen ellenkezőleg, a cél a továbbiakban is a megfelelő képességstruktúrával rendelkező karakterek kiválogatása egy meghatározott szempontrendszer alapján, mert esetünkben olyan kiemelt munkakör betöltéséről van szó, ahol:

- költséges és hosszú a felkészítési idő;
- amely esetében alapkövetelmény adott személyiségtulajdonságok és meghatározott, különleges képességek magas szintű megléte;
- amely munkakörben (beosztásban) a végrehajtó esetleges hibás helyzetfelismeréséből, döntéséből vagy cselekvéséből adódó sérülés (akár halálos kimenetelű), kár, veszélyhelyzet létrejöttének kockázata jelentős.

A felsorolt jellemzőket az alaprendeltetésből fakadó igények alakították ki, tehát ezek nem új keletűek, azonban a jelöltek kiválasztásának, alapképzésének módszertani eljárásait nemcsak érdemes, de szükséges is újragondolni, átkeretezni mind elméletben, mind gyakorlatban.

A fentiekben már többször említettem a kiválasztási eljárást és az alaptanfolyamot, de a megértés érdekében szükségesnek tartom az ezekhez tartozó fogalmak ismertetését, hogy pontosan különbséget tudjunk tenni a két időszak célját és feladatait illetően, valamint el tudjuk helyezni azokat a generációs kihívások kontextusában.

A *kiválasztási eljárás* egy adott terrorelhárító szolgálat (vagy különleges műveleti egység) által kidolgozott, alapvetően gyakorlati foglalkozásrendszer, amely a meghatározott (jellemzően operátor) beosztásra tervezett állományának fizikai, pszichikai állóképességének, terhelhetőségének felmérésére irányul, és amely magában foglalja azon személyiségtulajdonságok meglétének mérését, amelyek szorosan összefüggenek a szervezet alaprendeltetéséből fakadó feladatrendszer jellegével (ezek jellemzően: stressztűrő képesség, monotóniatűrés, helyzetfelismerés, döntéshozatali készség, önálló cselekvési készség, kezdeményezés, leleményesség, vezetői képesség, kontrollált agresszivitás, akaraterő, csapatszellem, taníthatóság).

Ennek folytatása a *(műveleti) alaptanfolyam,* amely az adott terrorelhárító szolgálat (vagy különleges műveleti egység) meghatározott (jellemzően operátor)

beosztásának betöltéséhez szükséges alapfokú felkészítésre szervezett szakirányú képzés. Megjegyzem, időtartamában, tartalmában, továbbá követelményrendszerében nemzetközi szinten is jelentős különbségek vannak. Időtartamát tekintve általában négy hónaptól egy évig terjed. Tartalmát tekintve a fő képzési területeken (taktikai eljárások, lőkiképzés, fizikai felkészítés, közelharc) nem, a járulékos képzési területeken (például különböző vezetéstechnikai képzések, bombakutatói képzések, CBRN-képzés stb.) általában eltérő lehet, ezzel egyértelműen hatást gyakorol a meghatározott kimeneti követelményrendszerre is.

A terrorelhárító szolgálatok állományába pályázókkal szemben minden országban magas (fizikai, mentális, képzési) követelményrendszert támasztanak, ennek jellemzően első lépcsője a szigorú, speciális egészségügyi és pszichológiai alkalmassági vizsgálatok előírásainak való megfelelés. Bár a jelentkezők létszáma, valamint az egyes szűrőkön való alkalmasság-alkalmatlanság aránya nem nyilvános adat, mind a magyar, mind a külföldi tapasztalatok azt mutatják, hogy ebben az előszűrési fázisban a jelentkezők megközelítőleg kétharmada valamilyen egészségügyi vagy pszichológiai ok miatt alkalmatlannak bizonyul a különleges szolgálatra.

A Z és alfa generációk egészségi állapotáról, terhelhetőségéről számos esetben negatívan nyilatkoznak, aminek lényege, hogy a korábbi korosztályokhoz képest tovább romlanak ez irányú mutatóik. (Például a mozgásszegény életmód, egészségtelen táplálkozás hatásai már ismertek más korosztályok esetében is.) Ehhez azonban hozzátartozik az is, hogy a speciális orvosi vizsgálatok követelményei korábban is magasak voltak, így a szelekció ezen fázisában mindig nagy volt a lemorzsolódás.

Visszacsatolva a megszólítás fázisára is, lényeges szerepe lehet az egészséges életmódra nevelés általános programjai mellett azoknak a toborzó eseményeknek, amelyek a bekerülés feltételeinek felvázolása mellett hangsúlyozzák a megfelelő életmód, a sport, a mozgás, valamint a helyes táplálkozás fontosságát. Így ezek a programok kettős funkciót láthatnak el, eredeti céljuk mellett nagymértékben hozzájárulhatnak ennek az egyre nagyobb mértékű problémakörnek a megoldásához. Megítélésem szerint ez nemcsak a testi, hanem a mentális egészség megőrzésével kapcsolatban is érvényes.

Az előzetes egészségügyi és pszichológiai szűréseken alkalmas minősítést kapott pályázók tovább folytatják a felvételi eljárást, amelynek általában a fizikai előszűrés a következő lépcsője. Ennek a fázisnak a követelményeit több alkalommal és számos oldalról éri kritika, a bírálók egy része eltúlzottnak, más részük gyengének tartja a mindenkori követelményeket. Az ezzel kapcsolatos szakmai viták folyamatosak, így időnként a meghatározott követelmények változtatásokon esnek át.

Az azonban nem képezheti vita tárgyát, hogy szükséges és indokolt egy átlagos fizikai teljesítményen messze túlmutató követelményszint megállapítása, amelynek nem teljesítése kizáró tényező kell hogy legyen a felvételi eljárásban. Természetesen a szintet a műveleti alaptanfolyam tervezett terheléséhez és tempójához szükséges igazítani, így a jelölt a tanfolyam során folyamatosan érvényesülő fizikai és mentális igénybevételt nagy valószínűséggel bírni fogja, ellenkező esetben jelentősen megnő a sérülés veszélye, vagy annak az esélye, hogy a jelölt nem tud lépést tartani társaival a fejlődésben.

Néhány képzési szakember azzal érvel, hogy a fizikai képességek megfelelő iránymutatással nagymértékben javíthatók, ezzel szemben viszont egyetértek azzal a szakmai véleménnyel, hogy egy műveleti alaptanfolyamon már az ilyen jellegű felzárkóztatásnak nincs helye, erre egyszerűen nincs idő. Gyakorlati tapasztalataim azt mutatták, hogy egy érzékelhetően gyengébb felkészültségű jelölt (még ha a képességei lehetővé tennék is a fejlődését) egy műveleti alaptanfolyam feszített tempójában már nem igazán képes felzárkózni társaihoz a rendelkezésre álló idő alatt. És bár kiemelt fontosságú a csapatmunka és a csapatszellem, minden igyekezet ellenére a lemaradók sokszor kerülnek perifériára ebben a közösségben.

Másfelől, amennyiben egy ilyen szempontból nem homogén egységről beszélünk, az egyes személyek alapszintre hozatala nagymértékben hátráltatja a kiképzők tevékenységét, akik nem tudnak teljes mértékben az állományra koncentrálni, folyamatosan fenntartva érdeklődésüket, ami az újabb korosztályoknál még nagyobb kihívás, mind a képzés tartalma, mind pedig módszertana tekintetében, tekintettel generációs jellemzőikre.

Szintén gyakorlati tapasztalataim alapján állítom, hogy a jó fizikai kondíció általában egy jó képességstruktúra részét képezte, tehát a fizikálisan jó állapotban lévő jelöltek, később aktív operátorok, más területeken is jobb és kiegyensúlyozottabb teljesítményt nyújtottak.

Alapvetően azonban figyelembe kell venni és értékelni a technikai eszközök robbanásszerű fejlődése által bekövetkezett változásokat, amelyek jelentős hatást gyakorolnak az ilyen jellegű fizikai teljesítmény igényére, így felmerül a kérdés, hogy szükséges-e a magasan az átlag feletti fizikai képességek megléte a terrorelhárító egységek állományában, vagy elégséges az átlagos, kiegészülve a technikai eszközök szakszerű és hatékony alkalmazásához szükséges egyéb kompetenciákkal.

Megítélésem szerint a terrorelhárító szolgálatok feladatrendszere, jellegéből fakadóan, igényli az átlagostól lényegesen magasabb szintű fizikai állapot meglétét, fenntartását, mert a technikai eszközök nyújtotta támogatás ellenére is a feladatok időben sok esetben hosszan tartó, jellemzően extrém stresszterhelés alatt történő

ellátása is megköveteli ezt. Lényegében a kiváló fizikai kondíciót egyfajta alapnak kell tekinteni, amelynek szükségszerűen meg kell lennie.

Ennek kapcsán felmerül a kérdés a Z és alfa generációk sporttevékenységével, sport iránti érdeklődésével kapcsolatban. Valóban úgy tűnik, hogy a fiatalok érdeklődése mintha alábbhagyott volna a korábbi évtizedekhez képest, de ha ez nem pontosan így van, a hozzáállás mindenképpen megváltozott. A felgyorsult világban legtöbben gyors eredményeket akarnak. Amennyiben ez nem valósul meg, gyakran feladják, vagy váltanak más területre, ahol szintén gyors eredményeket várnak. Ezen a ponton óriási jelentősége van a szülők, a család, az iskola vagy az edzők munkájának, hiszen meg kell értetni a fiatalokkal, hogy csak a kitartó munkának, a befektetett időnek és energiának lesz olyan eredménye, amelyre vágynak, és ez hozza meg azt az elismerést, amelyet szintén sokan szeretnének érezni. (Megjegyzem, hogy általános tapasztalat a terrorelhárító különleges műveleti egységek kiválasztási eljárásai és alapképzései esetében, hogy a korábban rendszeresen sportoló jelöltek bekerülési aránya a legmagasabb.) Mint látható, a kérdéskör sokkal összetettebb, és messze túlmutat egy erőnléti felmérő eredménylapjára felvezetett számok sorrendjén, tehát a fizikai terhelhetőségen túl számos személyiségjegy, kompetencia meglétére vagy kívánatos szintjére is utalhat.

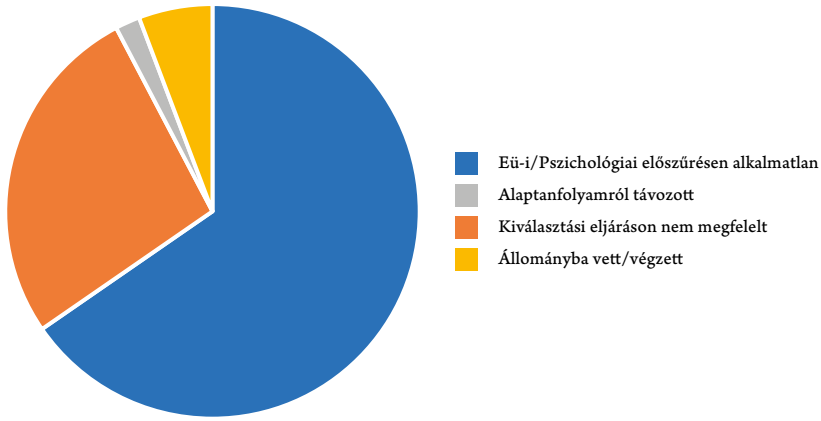
A kiválasztási eljárás során azonban azok a jellemzők is nagy hangsúllyal fókuszba kerülnek, amelyek ismeretében feltérképezhető a jelentkező személyisége, a szakmai ismeretek elsajátításához szükséges kompetenciái, valamint a szakterületen történő hosszú távú alkalmazhatóságához szükséges tulajdonságai. Az utánpótlási rendszerben jelentkező generációs kihívások egyik fő súlypontját ezen kérdéskörben azonosítottam. Véleményem szerint az egyes jellemzőket, a generációváltások során érzékelhető változásaikat követően, sokkal körültekintőbben szükséges vizsgálni, és az általuk gyakorolt hatásokat mindenképpen figyelembe kell venni. Mindezt a szervezet alaprendeltetése és feladatrendszere által követelt, releváns személyiségjellemzők, kompetenciák összefüggésének rendszerében. A jellemzők által gyakorolt hatások pozitív és negatív eredményeket hozhatnak, amelyek esetében a pozitív hatásokat kiaknázni, a negatívakat korrigálni szükséges, így kialakítva a lehetséges válaszokat a generációs kihívásokra.

Az alábbiakban, az 1. táblázatban foglalom össze az előző bekezdésben vázolt folyamatot, a negyedik sorban megjelölve néhány megoldási javaslatot. Terjedelmi korlátok miatt az egyes elemekhez tartozó felsorolások nem teljesek, de talán jól érzékeltethetik az összefüggéseket.

1. táblázat: Generációs jellemzők és hatásaik

Generációs jellemzők	Hatások (+/-)	Vonatkozó, releváns személyiségjellemzők/ kompetenciák	„Lehetséges válasz”
„digitális bennszülöttek”, okoseszközök jelenléte	– a technikai eszközök ismeretének, kezelésének rendkívül gyors elsajátítása; – otthonos mozgás a digitális térben; – gyakran csak az okoseszközökre való hagyatkozás; – hatalmas információmennyiség és hatás „terhe”	– taníthatóság; – alkalmazkodóképesség	– okoseszközök által biztosított felületek alkalmazása; – alternatív valóság (virtuális, kiterjesztett, kevert valóság) lehetőségeinek alkalmazása a felkészítésben; – digitalizált oktatási anyagok integrálása; – gyakorlati foglalkozások, az okoseszközök nélkül
multitasking, nagyfokú figyelemmegosztás, több tevékenység egy időben történő elvégzésének képessége	– megosztott figyelem; – megosztott tevékenység; – „csapongás” lehetősége	– taníthatóság; – fegyelem/ önfegyelem; (monotóniatűrés); – döntéshozatali képesség	– komplex feladatok a felkészítésben; – komplex eszközrendszerek bevezetése és alkalmazása a képzésben; – realisztikus felkészítés
érzelmi működés és értelmi képességek nem párhuzamosan fejlődnek	– „szinte mindent” értenek; – DE! az érzelmi képességek hiányosak lehetnek; – „vállrándítás”, kilépés; – szorongás	– érettség; – felelősségvállalás; – önzetlenség, hűség; – állhatatosság; – alkalmazkodóképesség; – kezdeményezőkészség	– valós közösségi élmények biztosítása; – a feladatok értelmi és érzelmi vonatkozásainak elemzése, bemutatása; – realisztikus felkészítés
tanulás igénye, de más módszerekkel	– gyors fejlődés, fejlesztés lehetősége (pl. technikai eszközök használata terén); – nehézkes fejlődés a monoton, nagy ismétlésszámot követelő képzések terén	– taníthatóság; – kezdeményezőkészség; – alkalmazkodóképesség	– realisztikus felkészítés; – „gaming” lehetőségei – folyamatos fejlődési lehetőség, valós életpályamodell biztosítása; – specializáció
gyors kommunikáció, azonnali visszajelzés igénye	– gyors, széles körű információáramlás; – legtöbbször írásban, okoseszközökön keresztül; – gyorsaság vs. minőség;	– kezdeményezőkészség; – döntéshozatali képesség; – alkalmazkodóképesség	– prioritások a kommunikációban; – realisztikus felkészítés; – alternatív valóság (virtuális, kiterjesztett, kevert valóság) lehetőségeinek alkalmazása a felkészítésben
rugalmasság igénye	– flexibilitás képessége; – fegyelem, önfegyelem „tágabb” értelmezése	– döntéshozatali képesség; – fegyelem; – alkalmazkodókészség	– realisztikus felkészítés
rendkívüli tudatosság és racionalitás, törekvés a pazarlás nélküli munkavégzésre	– felesleges mozzanatok elkerülése (mi a felesleges?); – lényeges részletek mellőzésének, kihagyásának lehetősége	– érettség – döntéshozatali képesség – alkalmazkodókészség;	– célok, folyamatok, összefüggések egyértelmű megfogalmazása, kommunikálása; – hitelesség

Forrás: a szerző szerkesztése

2. ábra: Pályázók bekerülési aránya, hazai tapasztalatok alapján
Forrás: a szerző szerkesztése

Mint arra már korábban utaltam, az ismertetett folyamat az alaptanfolyam ideje alatt is fennáll, így az adott válaszlépéseinknek folyamatosnak, aktuálisnak és intenzívnek kell lenniük. Ennek ellenére azonban az egészségügyi és pszichológiai előszűrésen alkalmas minősítést kapott jelentkezők/jelöltek jelentős része (80-90%) a kiválasztó vagy az alaptanfolyam fázisában lemorzsolódik (2. ábra).

A kiválasztókról a jelentkezők vagy az alaptanfolyamokról a jelöltek az alábbi esetekben távoztak:

- az előírt követelmények nem megfelelő szinten történő teljesítése miatt történő eltanácsolással;
- fegyelemsértés esetén;
- sérülés esetén, orvosi szakvélemény alapján;
- saját kérésére.

Korábbi potenciális jelöltjeink, az Y generáció esetében – tekintettel arra, hogy generációs jellemzőik között szerepel egyfajta öntörvényűség, az eltérő munkamorál – viszonylag elenyésző esetben fordult elő, hogy fegyelemsértés miatt távolítottak el valakit a kiválasztó vagy az alaptanfolyam menetében. Olyan mértékű sérülés, amely megakadályozta volna a követelmények teljesítését, vagy amely esetben az orvos súlyos egészségkárosodás megelőzése érdekében nem engedélyezte a folytatást, szintén nem szerepelt a távozások legmagasabb számú indokaként. Legjellemzőbb volt a saját kérésre vagy az előírt követelmények nem teljesítése okán. Vélhetően ez a tendencia a jövőben, a Z és az alfa generációknak az utánpótlási rendszerben történő megjelenésével sem fog változni.

Úgy gondolom, hogy ez a két indok markánsan összefügg a generációs jellemzőkkel, és sok esetben lehetséges javítani a negatív mutatókon. Ez alapvetően nem azt jelenti, hogy adott létszámkeretre több jelölt kerülhet be, de azt mindenképpen, hogy jelentősen több fiatal tud versenyképes lenni egy felvételi rendszerben, és olyan személyiségjegyeket, képességeket, készségeket fejleszteni, amelyek sikeressé tehetik őket akár egy ismételt jelentkezés során. (Példaként említeném a kitartást, elszántságot, megfelelő önbizalmat, amelyek hiányában a jelöltek sokszor meghátrálnak az általuk nehezebbnek ítélt feladatoktól. Ezeket a jellemzőket a már általam korábban említett megszólítási fázisban lehet erősíteni, hangsúlyozni.)

Az 1. táblázatban megjelöltem néhány „lehetséges választ", amellyel fenntartható a jelentkezők/jelöltek érdeklődése, ezáltal növelhető a motivációs szintjük is a bekerülés szándékát illetően. Ezen lehetőségek, megoldások komplex alkalmazása hatékonyan méri és fejleszti különböző képességek, készségek szintjét, mindamellett egyes kiemelt személyiségjegyeket is.

A tapasztalatalapú, realisztikus felkészítés, az alternatív valóság (virtuális, kiterjesztett, kevert valóság) alkalmazása az utánpótlást biztosító folyamat, majd a későbbi képzések során, a gaming által nyújtott lehetőségek integrálása, az okoseszközök egyre szélesebb körben való alkalmazása mind lehetőséget teremtenek arra, hogy a terrorelhárító különleges műveleti szakma képzési anyagait, annak alapelveit, eljárásrendjeit, továbbá az elmúlt évtizedek elméleti és legfőképpen gyakorlati tapasztalatait ezekkel az új lehetőségekkel ötvözve, korszerű, a jövendő generációk számára hatékony kiválasztási és felkészítési rendszerben jelenítsük meg.

A MEGTARTÁS FÁZISA

Az utánpótlás biztosításának rendszerében a leghosszabb, de talán legérzékenyebb időszakról van szó. A jelöltek az alaptanfolyam követelményeinek sikeres teljesítését követően az egység tagjaivá válnak. (Megjegyzés: több terrorelhárító egység alkalmazza a próbaidő lehetőségét, amelynek eltérő időtartama van, de célját tekintve jellemzően ugyanaz.)

Az egyik legnagyobb probléma a frissen végzett fiatalok részéről, hogy az előző fázis intenzitását, terhelését, igénybevételét figyelembe véve sok esetben és több szempontból egy „nyugodtabb" időszakhoz érkeznek, ahol kezdőként a formális és informális hierarchia alján kezdik meg szolgálatukat. Ez sokakban egyfajta feszültséget eredményezhet, amely motivációcsökkenéshez, motivációvesztéshez vezethet.

Kritikus jelentőségű az integráció, az új, tapasztalatlan operátorok beillesztése a csoportokba, valamint a kiszámítható életpálya felvázolása és természetesen

az életpálya megvalósításához szükséges képzéseken történő részvétel, egyéb tapasztalatok megszerzéséhez elengedhetetlen lehetőségek biztosítása. Ehhez jelentősen hozzájárulhat egy professzionális mentorrendszer kialakítása és működtetése, mivel az idősebb, tapasztalt operátorokon keresztül közvetlenül láthatnak egy követendő példát, szakmai életutat, amely sok esetben segíthet a beilleszkedés nehezebb időszakaiban.

Mint azt a generációs jellemzők áttekintése során láthattuk, a fiatalabb korosztályok a korábbiakhoz képest sokkal könnyebben váltanak, ami igaz a pályamódosítás esetében is.

Ismét megjegyezném, hogy nem arról van szó, hogy egy mindenki számára megfelelő rendszert kell kialakítani és működtetni, hanem annak a lehetőségét kell megteremteni, hogy a kiválasztott, képzett humán erőt a lehető leghatékonyabban integráljuk a szervezetbe, ezzel is növelve a szervezet képességét alaprendeltetéséből fakadó feladatai ellátására, hiszen ez a kiválasztás és alapképzés célja.

MEGFONTOLÁSOK A KIHÍVÁSOK KEZELÉSÉRE

A 21. század biztonsági kihívásainak hatásai a terrorelhárító szolgálatok képzési rendszerére című tanulmányomban a fentiekben megjelenített „egyenletnek" a szakmai képzési komponensét helyeztem fókuszba, valamint a terrorelhárító szolgálatok fő és járulékos feladataihoz kapcsolódó, valamint az azokat jelentős mértékben támogató, szakmai területekre vonatkozó specializációt, annak elméleti és gyakorlati lehetőségeinek áttekintésével. Jelen írásban a jelen és jövőbeli humán erő jellemzőit igyekeztem bemutatni a szakterületet érintő utánpótlási folyamatok problémakörének összefüggésében.

A fiatal generációk megszólítása, megnyerése és pályán tartása mindig sokoldalú, összetett folyamat volt, amelynek egyes – előző fejezetekben megjelölt – szakaszai során sokszor nem a legeredményesebb eljárásokat alkalmazták vagy alkalmazzák. Ez különösen nagy hangsúlyt kap egy olyan időszakban, amikor már a fegyveres szolgálat, azon belül is a különleges szolgálati ágak „kezdenek kimenni a divatból". Ahogy a tanulmány elején megfogalmaztam, a terrorelhárító szakemberek toborzása, szelekciós és alapképzési rendszere esetén sincs ez másként. A jelen korosztályok, akik az utánpótlás lehetséges merítési lehetőségét biztosítják, általános jellemzőik alapján is különböznek a korábbiaktól, és ez a különbözőség elég markáns, amit mindenképpen szükségszerű figyelembe venni. Ez önmagában egyfajta kihívásnak tekinthető. Ezzel a generációs kihívással párhuzamosan figyelembe kell vennünk azt is, hogy a terrorelhárító szolgálatok feladatrendszerében jelenleg észlelhető és

már a közeljövőben is prognosztizálható számos változás, amelyek közvetlen vagy közvetett hatást gyakorolhatnak arra, hogy a jövőben milyen személyiségjegyek, készségek, valamint képességstruktúra szükséges az optimális terrorelhárító operátor karakterének megalkotásához, és ez hogyan kivitelezhető a gyakorlatban.

Megítélésem szerint az eredményes gyakorlati megvalósításhoz azonban elengedhetetlenül szükségesek az alábbiak:

- a generációs jellemzők folyamatos értékelése, elemzése, az észlelt tendenciák alapján a kihívások azonosítása;
- a kiválasztási szempontrendszerek felülvizsgálata a szervezet alaprendeltetése, aktuális feladatrendszere, eljárásrendjei és a potenciális jelöltek generációs jellemzőinek kontextusában;
- technikai eszközök, okoseszközök széles körű alkalmazása az utánpótlási rendszer folyamatában;
- tapasztalatalapú, realisztikus, komplex képzési rendszer és ehhez igazított követelményrendszerek;
- hitelesség;
- célok, folyamatok, összefüggések egyértelmű megfogalmazása, ismertetése.

A fentiek megvalósulása esetén eredményesen megalapozható, valamint jelentős mértékben növelhető:

- a pályaorientációs tevékenységek, törekvések hatékonysága a potenciális jelöltek megszólításának fázisában;
- a terrorelhárító műveleti egységek beosztásaihoz szükséges magas szintű motiváció;
- az elengedhetetlen személyiségjellemzők, készségek, képességek fejlesztése.

Ezen tanulmány témájának aktualitása napjainkban egyre nagyobb, az ezzel kapcsolatos intézkedések, eljárások megfogalmazása, az eredményes, humánerő-utánpótlást biztosító rendszerek létrehozása és működtetése kritikus fontosságú, különösen egy olyan korszakban, amelyben egyre nehezebb megtalálni a közös felületeket egy ma már alapvetően konzervatívnak tekinthető értékrendeken alapuló, fegyveres szolgálati forma és az információs társadalmak bonyolult összefüggéseiben utat kereső fiatal generációk között.

Mindezen nehézségek ellenére hiszek abban, hogy egy különleges műveleti egység tagjaként egy fiatalember okkal válhat büszkévé teljesítményére, mentális, fizikális helytállására, magas szintű szakmai ismereteire. Büszke lehet arra, hogy olyan kihívásokkal nézett szembe, amelyek formálták, erősítették jellemét, és ez életre szóló hatást gyakorolt rá, valamint olyan speciális tudás birtokába került,

amely alkalmassá tette egy nem mindennapi feladat professzionális ellátására. Nekünk – az idősebb generációnak, akik ezt az utat járjuk vagy jártuk – a feladatunk az, hogy ezt lehetővé tegyük számukra.

FELHASZNÁLT IRODALOM

FROMANN Richárd (2017): *Játékoslét.* Budapest: Typotex.
PÁLINKÁS-PURGEL Zsuzsa (2019): Alfa generáció – a „digitális bébik" kora. *Új Köznevelés,* 75(1–2), 30–31. Online: https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-kozneveles/alfa-generacio-a-digitalis-bebik-kora
TARI Annamária (2010): *Y generáció.* Budapest: Jaffa.
TARI Annamária (2011): *Z generáció.* Budapest: Tericum.

Egyéb források

2004. évi CIV. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról
2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről
16/2004. (VI. 29.) HM rendelet a 2004. évi sorállományváltás végrehajtásának rendjéről

V.

A TERRORIZMUS ELLENI FELLÉPÉS TOVÁBBI ASPEKTUSAI

Resperger István

A FEGYVERES ERŐK FELADATAI A NEMZETKÖZI TERRORIZMUS ELLENI KÜZDELEMBEN

„Harcolni fogunk a tengereken és az óceánokon, harcolni fogunk egyre növekvő bizalommal és erővel a levegőben, megvédjük Szigetünket, bármibe kerüljön, harcolni fogunk a tengerparton, harcolni fogunk a leszállópályákon, harcolni fogunk a mezőkön és az utcákon, harcolni fogunk a hegyekben; sohasem adjuk meg magunkat."[1]
Winston Churchill

BEVEZETÉS

Ha világunk biztonsági helyzetét vesszük figyelembe, mindenképpen foglalkoznunk kell a konfliktusokkal, a terrorizmussal és a menekültek kérdésével. A konfliktusok mérete, intenzitása, az alkalmazott erők nagysága, területi kiterjedése alapján 1989 és 2021 között az áldozatok száma 2,863 millió fő volt. Az államok közötti harcokban 1,675 millió fő, a nem állami konfliktusokban 299 980 fő, az egyoldalú konfliktusokban 887 983 fő veszítette életét.[2]

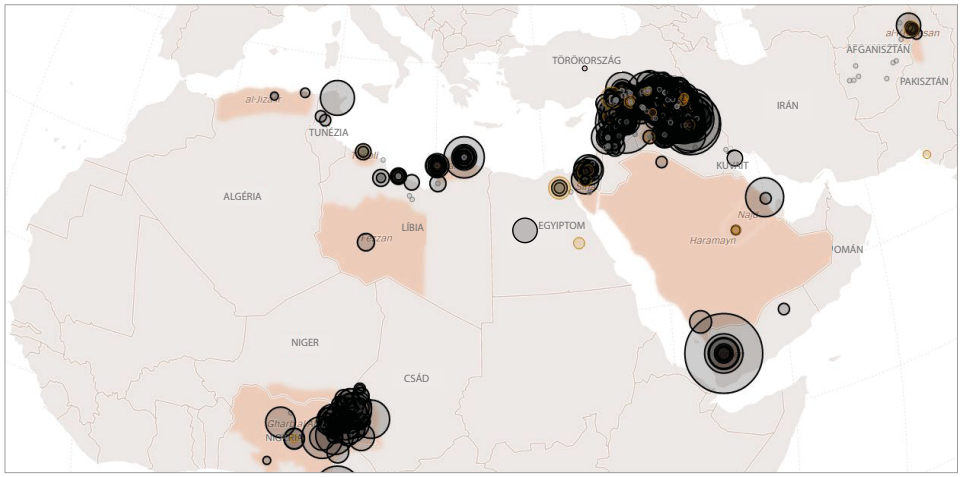
1. táblázat: Az államok közötti, az államon belüli és az egyoldalú konfliktusok száma (darab)

Év	Államok közötti konfliktusok száma	Államon belüli konfliktusok száma	Egyoldalú konfliktusok száma	A konfliktusok száma összesen
2015	42	61	26	129
2016	60	50	21	131
2017	54	70	29	153
2018	52	80	34	166
2019	54	67	31	152
2020	56	75	44	175
2021	54	76	40	170

Forrás: *Uppsala Conflict Data Program.* Online: https://ucdp.uu.se/

[1] Churchill 2006.
[2] *Uppsala Conflict Data Program.* Online: https://ucdp.uu.se/.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_39

1. ábra: Az Iszlám Államhoz kapcsolható terrorcselekmények helyszínei, 2014. június 29. – 2015. szeptember 30.
Forrás: Gamio–Berkowitz–Lu 2015

1970 és 2016 között 209 706 terrorcselekmény történt a világban. A legújabb, terrorizmusra vonatkozó adatbázisok a következő helyzetet festik elénk: a világban 2023-ban a top 10 terrorszervezet összesen 1259 támadást követett el. A halálos áldozatok száma 3527 fő, a sebesültek száma 3224 fő volt.[3] A globális adatok szerint:

- 66 000 terrorista incidens történt 2022-ben;
- a terrorista akciók száma 9%-kal csökkent;
- az egy támadásra jutó halálos áldozatok száma átlagosan 1,7 fő volt;
- 2022-ben 6701 esemény történt, 2021-ben 5439.[4]

Az Iszlám Állam (IÁ) szervezet nagyon gyorsan hozott létre egy tekintélyes haderőt, másrészt tekintélyes területeket tudott birtokba venni és ott berendezkedni. 2015 őszén 22-25 000 km^2-t tartott uralma alatt, ahol – ami nagyon fontos – a lakosság jelentős részének támogatását is élvezte. Irak lakosságából 9 millió fő követi az iszlám vallás szunnita irányzatát, akik – különösen korábbi kiváltságos helyzetükhöz képest – nagyon háttérbe szorultak a 2003-as iraki megszállás után. Hasonló a helyzet Szíriában is, ahol a teljes lakosság közel 74%-a tartozik az évtizedekig elnyomott

[3] Institute for Economics & Peace 2023: 14.
[4] Institute for Economics & Peace 2023: 4–6.

szunniták közé. Valós és rendkívül komoly sérelmek is közrejátszottak tehát abban, hogy a szervezet ilyen gyorsan teret nyert a szunniták által lakott területeken.

A szervezet igazi erejét a külföldi harcosok alkották. A dzsihádisták közel 90 országból érkeztek. Létszámuk közel 20 000 fő volt.[5] Az IÁ harcoslétszámának (kemény magjának) alakulása:

- 2005: 1000 fő
- 2006: 1100 fő
- 2011: 1000-2000 fő,
- 2014: 11 000 fő (6000 fő Irakban, 3000-5000 fő Szíriában), vagy 20 000-31 500 fő.[6]

Külföldi harcosok a következő országokból érkeztek a legjelentősebb számban: Tunézia 3000, Szaúd-Arábia 2500, Marokkó 1500, Franciaország 1200, Németország 600, Jordánia 1500, Oroszország 1500, Törökország 1000 fő.[7] A fegyveresek közül sokan rendelkeztek harci tapasztalatokkal, amelyeket az al-Káida kötelékében vagy a szíriai, esetleg az iraki hadseregben szereztek, ahonnan dezertáltak. Az Iszlám Állam létszáma elsősorban más dzsihádista csoportok beolvasztása, illetve meghódított területek törzsi harcosainak „csatlakozása" révén nőtt meg.

MOSZUL BEVÉTELE AZ IÁ ÁLTAL ÉS VISSZAFOGLALÁSA

Az IÁ Moszul elleni támadását nagyon kis létszámú terrorista (100-200 fő) hajtotta végre, több irányból benyomulva a városba. Az iraki biztonsági erők (közel 3000 fő!) azonnal visszavonultak, és a várost feladták. Több mint 3000 harc- és gépjárművet hagytak vissza, továbbá nagy mennyiségű katonai felszerelést. Ezen túl a moszuli bank 450 millió dolláros készlete is a kezükre jutott. Katonai szempontból az iraki biztonsági erők nagyon gyenge teljesítményt nyújtottak. Észak-Irak második legnagyobb városa elesett, a környezetében levő stratégiai víztartalékokkal és a moszuli gátrendszerrel együtt.

[5] Az Iszlám Állam a külföldi harcosait nemcsak a szíriai hadszíntéren használja fel, hanem visszaküldi őket azokba a nyugati országokba, ahonnan érkeztek, ahol potenciális biztonsági kockázatot jelentenek. Ezzel a fenyegetéssel egyelőre még nem tudnak mit kezdeni a hivatalos szervek. Besenyő et al. 2016: 5–6.

[6] Hashim 2015: 2.

[7] Ruzsbacky 2015.

A moszuli csata előtt az IÁ az alábbi fegyverekkel és fegyverrendszerekkel rendelkezett:[8]

- harckocsik: T–55, T–62, T–72;
- páncélozott szállító harcjárművek: BMP–1, BTR–60, BTR–80;
- páncélozott járművek: tehergépkocsik átalakításával;
- tüzérségi eszközök: M198 önjáró löveg, 59–1 tábori tarack;
- rakéták: SCUD hadműveleti-harcászati rakéta;
- páncéltörő eszközök: RPG–7, RPG–29 kézi páncéltörő fegyver, M79, KOMET, HJ–8 páncéltörő rakéták;
- légvédelmi eszközök: DSK légvédelmi géppuska, ZU 23–2 légvédelmi gépágyú, FIM–92 STINGER, SA–16, SA–7, FN–6 MANPADS kézi légvédelmi rakéták.

MOSZUL VISSZAVÉTELÉNEK KATONAI TAPASZTALATAI (2016. OKTÓBER – 2017. JÚLIUS)

A stratégiai elhelyezkedésű város visszavétele céljából az iraki biztonsági erők vezetői dandár, zászlóalj harccsoportokat hoztak létre katonai és rendőri erőkből. A harccsoportok fegyverzete a könnyű katonai járművektől (Humvee) a nehéz harckocsikon át (M1A1 Abrams) a támogató tüzérségi eszközökig (122 m-es, 155 mm-es tarack, 122 mm-es önjáró tarack) terjedő arzenálból állt. A műveleteket egységes műveleti parancsnokság tervezésével, vezetésével és külföldi (amerikai, brit) tanácsadók bevonásával hajtották végre. Az IÁ elleni koalíció létrehozása óta közel 20 000 iraki katonát készítettek fel az USA tanácsadói a terrorszervezet elleni küzdelemre.[9] Szorosan együttműködtek a kurd pesmerga katonai erőkkel a műveletek végrehajtása során.

A hadművelet megindulásakor az iraki erők 270 harckocsival (130 M1A1 Abrams, 120 T–72, 50 T–55), 4000 páncélozott harcjárművel, 1061 tüzérségi eszközzel, 81 többcélú, illetve szállítóhelikopterrel, továbbá 10 felderítő és 13 harci helikopterrel rendelkeztek. A légierő 77 eszközzel, többségében kiképző- és szállítógépekkel (Cessna, C–130 Hercules stb.), valamint hét SZU–25-ös géppel rendelkezett. Utóbbiakkal a szárazföldi erőket tudták támogatni. A legnagyobb biztonsági erő a Belügyminisztérium volt (531 000 fő), a rendőrség állománya ebből 302 000 fő.[10]

A hadműveleti terület egyik jellemzője a többnemzetiségű erők (török, kurd, kanadai különleges erők) alkalmazása volt. Ezek mellett a síita milíciák, a török–síita

[8] Bender–Rosen–Wilson 2016.

[9] Ryan 2015.

[10] Middle East and North Africa 2015: 330–331.

vegyes kötelék vett részt a tartomány megtisztításában. A szárazföldi offenzívát a USA által támogatott USA–iraki CJTF[11]-kötelék vezette. A brit királyi Légierő (Royal Air Force – RAF) a szárazföldi művelet megkezdése előtt 72 órával már drónokkal, kazettás lövedékekkel pusztította az IÁ állásait. Emellett a szárazföldi tüzérség is tűz alá vette az IÁ állásait. Az iraki vezetésű koalíciót 94 000 főre becsülték, ami később 108 500 főre nőtt, ebből az iraki erők 54 000-60 000 főt tettek ki. A kurd erők közel 40 000 pesmerga harcossal rendelkeztek. Az iraki és a pesmerga erők a moszuli hadművelet alatt 10 : 1 arányú erőfölényben voltak az IÁ-val szemben. A kurd oldalon az IS ellen harcoló női katonák nagy figyelmet keltettek. Állítólag félelmet okoznak az IÁ-csapatok körében, mert az IÁ ideológiája szerint, akit egy nő öl meg, az nem kerül a mennybe. A kurd női harcosokat nemcsak Szíriában, hanem Észak-Irakban is bevetették.[12]

A moszuli front

A város irányába mért első csapás a bekerítő művelet első részét képezte. A támadást a Tigris folyótól keletre tevékenykedő kötelék végezte. A Khazir folyó térségéből induló támadás célja az volt, hogy a kurd erőkkel felvegyék az összeköttetést, és előrenyomuljanak a város keleti oldalához. Az Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma szerint mintegy 3000-5000 IÁ-harcost találtak Moszul városban. Más becslések 2000-12 000 IÁ-harcost feltételeztek. A *Mosul Eye* becslése szerint körülbelül 8000-9000 harcos volt, akik hűek voltak az IÁ-hoz.[13]

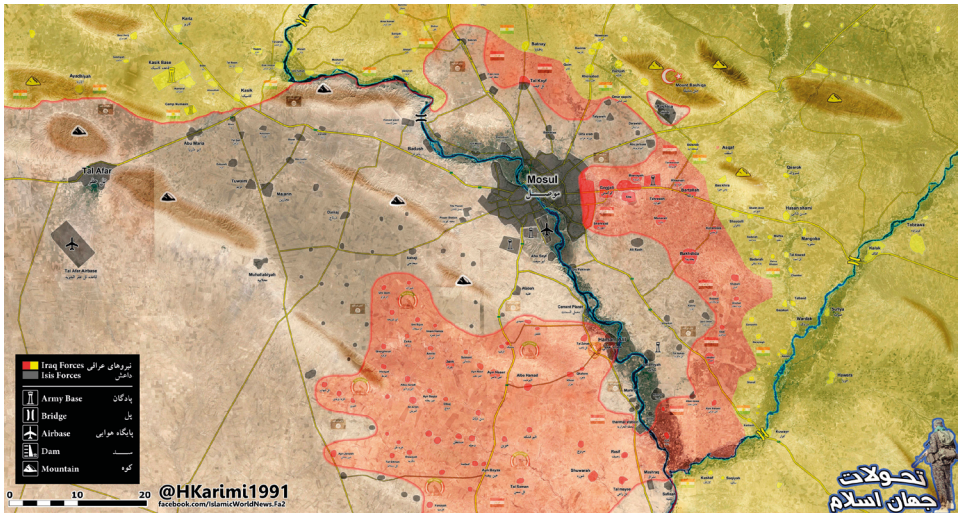
A területen a kurd erők egy kelet–nyugat irányú offenzívát indítottak azzal a céllal, hogy az iraki kormányerőkkel biztosítsák az összeköttetést, és a további műveletekhez kedvező feltételeket teremtsenek a város keleti oldalán.

A művelet második ütemében a terroristaellenes erők két oldalról mértek csapásokat: az egyik irányban Hamam Al Alim-Badush D 8 km (nyugati oldal), a másik irányban a Barkhida-Tilkaif (keleti oldal) felől, és a várostól 5-7 km-re jutottak. A terroristák főként a lakott településeken fejtettek ki ellenállást, folyamatosan vonultak vissza erőik Moszul irányába. Apróbb ellenlökéseket hajtottak végre, öngyilkos merényleteket végeztek gépkocsival, könnyű harcjárművel.

[11] CJTF: Combined Joint Task Forces (Összhaderőnemi Alkalmi Harci Kötelék).

[12] Zürcher 2017.

[13] Overview of Battle for Mosul on October 17, 2016 (Maps, Many Photos, Videos) 2016.

2. ábra: Az iraki és kurd erők előrenyomulása Moszul városhoz, 2016. november 5. (Megjegyzés: fekete szín: az IÁ állásai, piros szín: iraki erők, sárga: kurd pesmerga erők)
Forrás: IWN 2016

A létrehozott katonai alegységek és egységek az ideiglenes IÁ-ellenes koalíció folyamatos légi felderítése és légicsapásai mellett tevékenykedtek. A műveletek lefolyása a következő volt:

- légicsapások végrehajtása, célzott precíziós csapások végrehajtása;
- az iraki biztonsági erők felzárkózása az IÁ vonalaihoz (2-3 km-re);
- további stratégiai és harcászati UAV-ok alkalmazása felderítésre, csapásmérésre;
- a támogató tüzérségi eszközökkel, harckocsikkal egyes célok, körletek megsemmisítése, pusztítása, tűzzel történő manőverezés (tűzösszpontosítások, tűzáthelyezések, tűzmegosztás, a támadó csapatok tüzérségi tűzzel történő támogatása, a mélységi harc tüzérségi tűzzel történő támogatása;
- a harccsoportok előrevonása, manőverezés tűzzel, az IÁ harcosainak lefogása, megsemmisítése;
- csapatokkal történő manőverezés, az IÁ-állások oldalába, szárnyába irányuló manőverek (átkarolás, megkerülés) a közös rendőri-katonai harccsoportokkal;
- műszaki alegységekkel megerősített harccsoportok által a műszaki zárakon átjárók nyitása és a megerődített körletek mentesítése az improvizált házi készítésű robbanóeszközöktől, a csapatok támadási irányában és a támadási céljai irányában;

- előremozgás a védett körzet, város, lakott, beépített terület mélységébe, együttműködve a többi harccsoporttal;
- további felderítés és csapásmérések, az ellenség helyzetének, állásainak pontosítása;
- esetenként a harckocsik előrevonása, tűzcsapások végrehajtása, manőver az ellenség mélységébe;
- az elfoglalt területek biztosítása a második lépcső által, vagy a tartalékkal;
- a terület műszaki alegységekkel történő ellenőrzése;
- a menekülő lakosság biztonságos zónákba történő telepítése, ellátása vízzel, élelemmel, egészségügyi segélynyújtás;
- a támogató tüzérségi erők állásállításai;
- a harccsoportok következő támadási céljainak pontosítása;
- a manőverek végrehajtása a következő IÁ-állások birtokbavételére.

Az IÁ elleni küzdelemben részt vevő koalíció Irakban 13 315, Szíria területén 14 460 légicsapást hajtott végre.[14] A moszuli műveletek egyik legnehezebb részét a civil lakosság evakuálása, a segítségnyújtás jelentette. A hadműveletet figyelők számításai szerint a moszuli offenzíva első szakaszában (2016. október 17. – november 5.) az IÁ 102 öngyilkos támadást hajtott végre.[15] Katonai szempontból az ellenség védelmi súlypontját az Öreg Városrész védelme, a moszuli nagymecset körzetének a megtartása képezte. Itt a kis alegységekre (7-10 fő) osztott IÁ-kötelékekkel folyamatos, a beépített és lakott településekre jellemző ádáz, házról házra történő küzdelem zajlott. A rengeteg vallási emlékhely, mosé (nyolc darab) és két templom a kis területen (2×1 km) nehezítette az IÁ harcosainak semlegesítését. A terület egyik oldalát a Tigris folyó határolta, ez meg is adta a harcok kimenetelét a terroristák részére, innen nem volt hová visszavonulni. A területen levő épületek közel 80%-át teljesen lerombolták a harcok folyamán. A műholdképek felhasználásával a UNITAR-UNOSAT összesen 2589 sérült vagy elpusztult épületet azonosított.[16] 2017. június 2-án ismertté vált, hogy az IÁ csak öt negyedet tart a város nyugati részén. A keskeny utcák nehéz harctérnek bizonyultak. Az al-Nuri mecset minden bejáratát elzárta az IS, és a civileket „emberi pajzsként" használták, hogy megnehezítsék az iraki hadsereg támadását az iraki IS-központ ellen. Moszul újjáépítése az iraki kormány számára nagy kihívást jelent. Egy iraki tiszt becslése szerint ez egymilliárd dollárba kerül, mások jóval magasabbra becsülték a költségét.

[14] Conflict Armament Research 2014: 7–12.
[15] Sanchez 2016.
[16] Lamothe 2017.

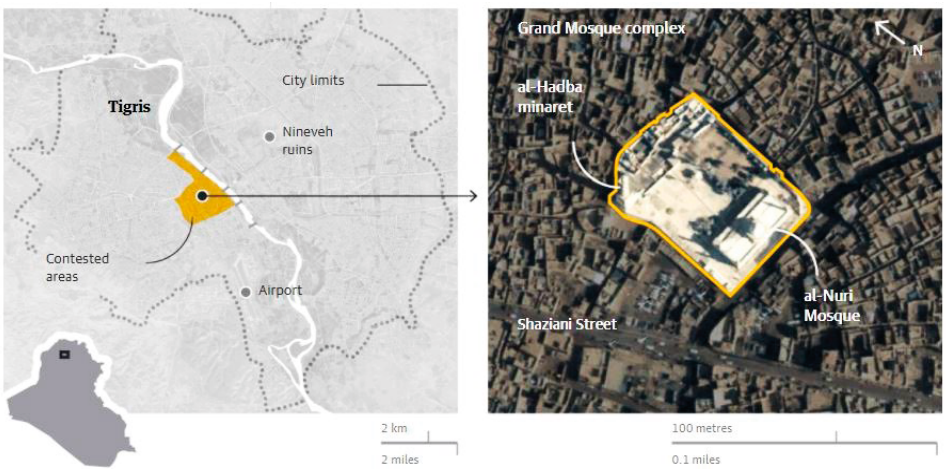
A moszuli nagymecset és környékének az elfoglalása

A gát eleste sok aggodalomra adott okot, ugyanis ha azt felrobbantják, akkor az így kialakuló 20 méter magas árhullám több lejjebb fekvő várost és falut is veszélyeztethetett volna.

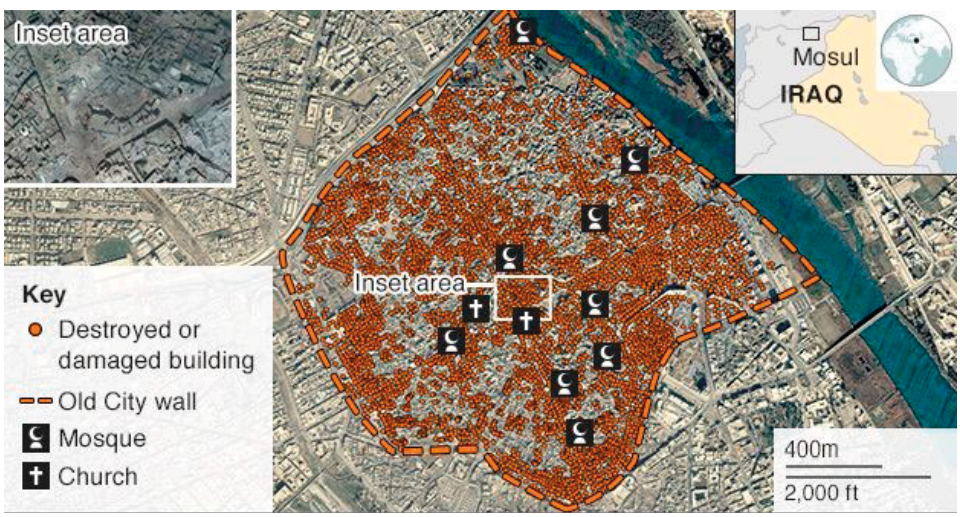
Augusztus 16-án az USA légitámadása mellett a kurd csapatok is megtámadták az IÁ-t, lőtték a közelben lévő állásokat, ezáltal megnyitva az utat egy későbbi szárazföldi akció előtt. A támadásokban az IÁ 500 harcosa közül legalább 11-et megöltek. Az amerikai légierő eddig a napig kilenc légitámadást indított, amelyben négy páncélozott csapatszállítót, egy páncélozott járművet, hét harckocsit és két Humveet megsemmisített vagy megrongált. Az IÁ katonái robbanóeszközökkel, amelyek között voltak házi készítésű bombák és taposóaknák is, próbálták lelassítani a kurdok előrenyomulását.

A gátrendszer védelmi terve megmutatta az IÁ katonai, harcászati tapasztalatait, a különböző válságövezetekben, a csecsen, az afganisztáni, az iraki és a szíriai polgárháborúban szerzett tapasztalatokat. A védelem terve az összes tűzzel, manőverrel végezhető momentumot tartalmazta a műszaki zárrendszerrel, a tereppel szoros összhangban. Ezek a következők voltak:

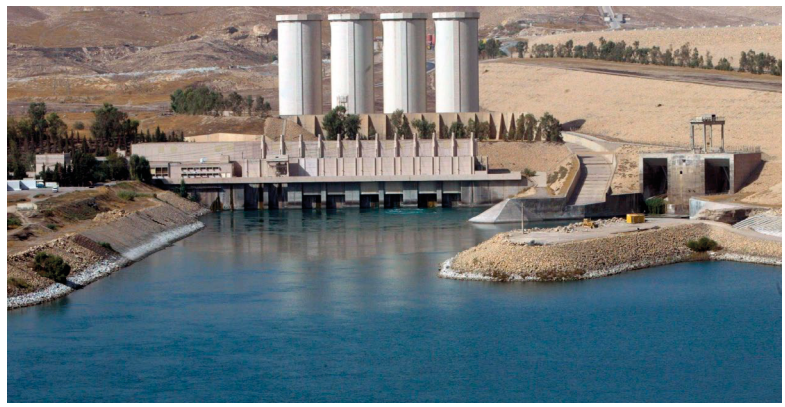
- biztosító erők állásai;
- előretolt állások;
- harcelőőrsök;
- fő védelmi terepszakasz (peremvonal);
- második védelmi terepszakasz;
- megerődített körletek;
- tűzösszpontosítási körletek;
- IED-k (*improvised explosive device* – rögtönzött robbanószerkezetek) alkalmazási körletei;
- a szakasz megerődített körletei;
- a tartalékok körletei;
- a második lépcső, tartalékok ellenlökési terepszakaszai, tűzszakaszai;
- a műszaki zárrendszer;
- az ellenség tűzzel történő pusztításának terepszakaszai, körletei (halálzónák);
- az ellenség szárnyába, hátába tervezett manőverek;
- a műszakilag előkészített manőverutak.

3. ábra: Az Öreg Város Moszulban és a nagymecset komplexum
Forrás: How the Battle for Mosul Unfolded 2017

4. ábra: Az Öreg Város templomai, moséi, rombolt épületei (barna szín: rombolt terület)
Forrás: How the Battle for Mosul Unfolded 2017

5. ábra: A moszuli vízerőmű
Forrás: MICHAELS 2017

6. ábra: A moszuli gátrendszer védelmének felépítése
Forrás: BURNS 2014: 5.

AZ IMPROVIZÁLT ROBBANÓESZKÖZÖK ÁLTAL OKOZOTT TÁMADÁSOK TAPASZTALATAI

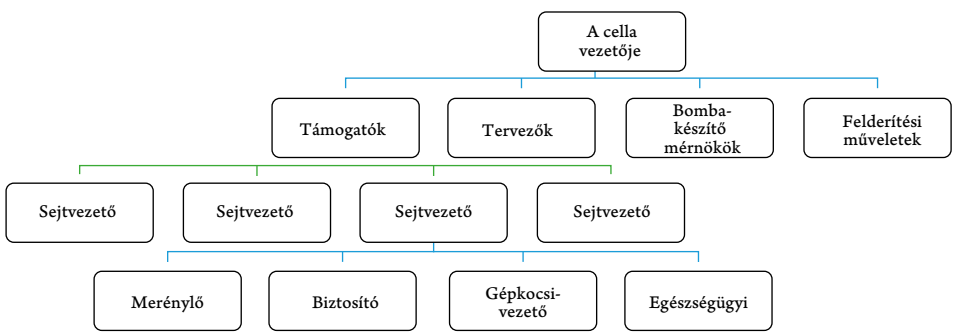
Az IÁ elleni harcok katonai tapasztalatai mind az IED-támadásokból, a csapdákból, rajtaütésekből és a lakott területen folytatott harcokból származnak. Az alábbiakban az IED-támadások tapasztalatait tekintjük át.

Az IÁ harcosai több alkalommal sikeresen lepték meg az iraki és szíriai kormányerők harc- és gépjárműoszlopait. Az IED-k alkalmazásakor az IÁ-katonák többször „csaliként" menekülést színleltek, hogy az adott előkészített robbantási helyszínhez csalják az ellenséget. A másik jellemzője volt ezeknek a támadásoknak a több oldalról előkészített, rengeteg robbanóanyagot, fel nem robbant lövedéket, muníciót tartalmazó helyszín. A robbantásokat végig figyelemmel követték, videóra vették, világhálóra juttatták propagandacéllal, továbbá tanulmányozták az ellenség módszereit, eljárásait, hogy a későbbiekben még hatásosabbak legyenek az akcióik.

Az IED-t alkalmazó cellák felépítése

A cellák három szintet különböztettek meg:

- Vezetői szint: ide tartozik a cella vezetője, a támogatók, a tervezők, a bombakészítő mérnökök és a felderítési műveleteket végzők.
- Sejtek vezetőinek szintje: közöttük sokszor kimutathatók a családi, kláni kapcsolatok.
- Végrehajtói szint: a merénylő és a biztosítói, a gépkocsivezető, az egészségügyi személyzet.

7. ábra: Tipikus IED-szervezet felépítése
Forrás: IED and Sniper Defeat: The Battle Staff Operations Process in a COIN Environment 2007: 24.

Az IED fajtái

Telepített IED-k: általában jól álcázott, a környezetbe illeszkedő tárgyakat használnak fel az elrejtésükre az ott tartózkodók figyelme elől. Alapanyagaikat háborús környezetben többnyire aknagránátok, taposóaknák és egyéb hadianyagok, békés környezetben általában HME-k (homemade explosives – házilag gyártott robbanószerkezetek) alkotják. Néhány példa:

- Cp IED[17] – húzásra működő improvizált robbanószerkezet;
- PIED[18] – nyomásra működő improvizált robbanószerkezet;
- PRIED[19] – felszedés ellen biztosított, teherfelvételre működő improvizált robbanószerkezet;
- RCIED[20] – távvezérelt improvizált robbanószerkezet;
- TDIED[21] – időzített improvizált robbanószerkezet;
- TWIED[22] – botlódróttal működésbe hozott improvizált robbanószerkezet;
- DBIED[23] – állatokra rögzített improvizált robbanószerkezet;
- VBIED[24] – járműre szerelt IED.

Emberre szerelt IED (Human Borne IED – HBIED / Person Borne IED – PBIED):

- SBIED[25] – öngyilkos által működtethető improvizált robbanószerkezet;
- SPBIED Belt[26] – öngyilkosmerénylő-öv;
- SPBIED Vest[27] – öngyilkosmerénylő-mellény;
- RCAVOIED[28] – rádióélesítésű, áldozat által indított improvizált robbanószerkezet.

17 Command pull Improvised Explosive Device.
18 Pressure Plate Improvised Explosive Device.
19 Pressure Release/anti lift Improvised Explosive Device.
20 Radio Control Improvised Explosive Device.
21 Time Delay Improvised Explosive Device.
22 Trip Wire Improvised Explosive Device.
23 Donkey Borne Improvised Explosive Device.
24 Vehicle Borne Improvised Explosive Device.
25 Suicide Borne Improvised Explosive Device.
26 Suicide Personal Borned Belt Improvised Explosive Device.
27 Suicide Personal Borned Vest Improvised Explosive Device.
28 Radio Control Armed Improvised Explosive Device.

Szárazföldön:

- SVBIED[29] – gépjárműves öngyilkos merénylő által indított improvizált robbanószerkezet;
- VBIED[30] – gépjárműbe rejtett improvizált robbanószerkezet.

Vízen:

- WBIED[31] – vízi járművön elhelyezett improvizált robbanószerkezet.

Levegőben:

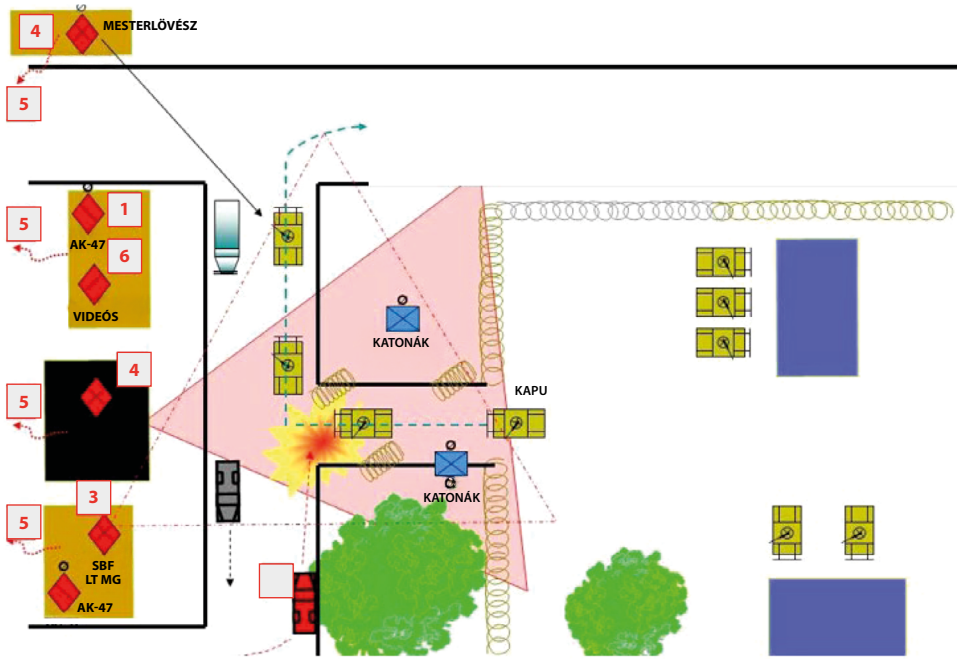
- ABIED[32] – repülő eszközön elhelyezett improvizált robbanószerkezet. Az Airborne IED (ABIED) kifejezés a C-IED[33]-közösség megfogalmazása alapján „olyan légi eszköz, mely képes egy IED-et célba juttatni vagy rejtetten szállítani".[34]

A MESTERLÖVÉSZEK ALKALMAZÁSÁNAK TAPASZTALATAI

A mesterlövészek alkalmazásakor a kiképző, a médiaszakember (videós), a közelbiztosító, az ellenőrző személy és a felderítő ugyanúgy részt vehet a bevetésen. A mesterlövészek alkalmazásánál a támogatást, a propagandát, továbbá a folyamatos fejlesztést tartották szem előtt az IÁ terroristái. A módszereik közül kiemelkedik:

- a gépjárművek átalakítása;
- a katonai bázisok körüli alkalmazás;
- az ellenőrző-áteresztő pontoknál történő bevetés;
- a járőrőző katonák, rendőrök elleni alkalmazás;
- gyermekekkel katonai konvojok megállítása, majd tűzcsapása mesterlövészekkel;
- komplex alkalmazás rajtaütéskor, együttműködve más csoportokkal;
- magas építményekről katonai bázisokra történő belövés;
- IED-vel kombinált támadásokkal együtt.[35]

[29] Suicide Vehicle Borne Improvised Explosive Device.
[30] Vehicle Borne Improvised Explosive Device.
[31] Water Borne Improvised Explosive Device.
[32] Air Borne Improvised Explosive Device.
[33] Counter Improvised Explosives Device.
[34] Szalkai 2021: 25–28.
[35] IED and Sniper Defeat 2007: 24–36.

8. ábra: Katonai bázisok kijáratánál elkövetett komplex támadás
Forrás: IED and Sniper Defeat 2007: 29.

A járőröző katonák elleni alkalmazások esetében a gépjárműből végrehajtott akcióknál a gépjárműből tűzelő mesterlövész a másik gépjármű takarásából készült fel a lövésre. Itt helyezkedett el a mesterlövész, a vezető és az ellenőrző személy. A kerékpáros, motorkerékpáros és gyalogos személyek a felderítést végezték, más járműből vagy magas helyről a videósok rögzítették az akciót, majd a gyors visszavonulás következett.

Újabb módszer volt a harcjárműoszlopok elleni támadásoknál (bázisok kijárata), főleg az éles fordulatot végrehajtó katonai oszlopok ellen a kombinált meglepetésszerű támadás. Ebben a módszerben egyesítették a gépjárművekbe szerelt robbanóeszközökkel történő IED-támadást, a mesterlövész és a tűztámogató csoport csapásait. A bázisokról kimozgó járműveket kézi páncéltörő eszközökkel tűz alá vették gépjárművekből, a segítségre érkező csapatokat gyalogsági fegyverek tüzével és a mesterlövészek alkalmazásával támadták. A csapások végrehajtása után visszavonultak. Az akciót természetesen videós szakember rögzítette, majd megosztotta a világhálón.

A mesterlövészek alkalmazásánál nemcsak a fizikai megsemmisítés volt a lényeg, az emberveszteség okozása, hanem a pszichológiai hatás is. A sebesült katonát

szeretnék a társai megmenteni, de nem tudnak mindig elsősegélyt nyújtani a jól megtervezett csapdahelyzet és a jól megválasztott tüzelési szektorok miatt. Az információs hadviselés területén pedig a lelőtt katonákról a videófelvételek demoralizálhatták társaikat, illetve az IÁ részére győzelemként lehetett a videócsatornákra eljuttatni. A mesterlövész katonáik nagyon jó kiképzést kaptak, több hadszíntér tapasztalatait egyesítették, a beépített területeken folytatott városi harc mesterei és kulcsszereplői voltak a nagyobb városoknál folytatott harccselekményeknél. Ha a mesterlövész-alkalmazások hatásait fel szeretnénk mérni, gondoljunk arra, amit a második világháború időszakában a finn mesterlövész (Simo Häyhä – 500 találat), a német hegyivadász (Matthäus Hetzenauer – 345 találat) vagy a legendás szovjet Vaszilij Grigorjevics Zajcev (42 találat) Sztálingrád védelménél, továbbá a jelenkor híres filmjében, *Az amerikai mesterlövész*ben megörökített Chris Kyle (250 találat) hajtott végre.[36]

A VESZTESÉGEK KÉRDÉSE

Az Amerikai Egyesült Államok és a szövetségesei nagyon kritikusan tekintik a terrorizmus elleni küzdelemben is a személyi veszteségeket. Lehetőleg a legkevesebb áldozattal kell a fegyveres erőknek a kitűzött célokat elérni. Az iraki háború tanulsága az, hogy a békeműveletekben más módszereket kellett volna alkalmazni az amerikai erőknek, vagy más csapatoknak átengedni a megszállt területeket. Ez nem következett be, így az amerikaiaknak több vesztesége van már, mint a háború folyamán. A harccselekmények alatt 382 halottat, 467 sebesültet és 4 eltűnt személyt regisztráltak. *Az eddigi veszteségek Irakban: 4586/4418 USA-halott, 31 994 USA-sebesült, Afganisztánban: 2452/2349 USA-halott, 20 149 USA-sebesült.*[37] A hadműveletek időtartama alatt az RPG–7 kézi páncéltörő gránátvetővel végzett támadás okozta a legtöbb

[36] Simo Häyhä, a finn hadsereg mesterlövésze könyvelhette el minden idők legtöbb találatát. A szovjet–finn háború hősének egy Mosin-Nagant Model 28-as puskával mindössze három hónap alatt sikerült ötszázöt találatot elérnie. A második világháborús német hadseregből a legsikeresebb pedig a keleti fronton szolgáló hegyivadász, Matthäus Hetzenauer volt. A német rekorder nem kevesebb mint háromszáznegyvenöt sikeres lövést tudhatott a magáénak. Zajcev 10 nap alatt 42 német katonát lőtt le. Az oroszok egy vegyi üzemben mesterlövészképzést indítottak Zajcev vezetésével. Az általa kiképzett lövészek több mint 3000 ellenséges katonával végeztek. Az „amerikai mesterlövész", a leghalálosabb amerikai a haditengerészet elit alakulatában, a Navy SEALs-ben érkezett Irakba, ahol egyetlen ütközeten belül negyven lázadóval végzett. A híres mesterlövész nevéhez összesen kétszázötven találat köthető. Kovács 2015.

[37] *Iraq Coalition Causalty Count.* Online: http://icasualties.org/.

veszteséget (32 halott – 11,5%), a megszállás alatt a legtöbb problémát az öngyilkos bombamerényletek és a kézi légvédelmi rakéták okozták.[38]

3. táblázat: Az afganisztáni hadszíntér sebesültjeinek száma

	Hadsereg	Haditengerészet	Tengerészgyalogság	Légierő	Teljes
Ellenséges	1,328	85	378	54	1,845
Teljes	**1,662**	**127**	**460**	**100**	**2,349**

Forrás: Defense Casualty Analysis System 2021

4. táblázat: Az afganisztáni hadszíntér halálos áldozatainak száma

	Hadsereg	Haditengerészet	Tengerészgyalogság	Légierő	Teljes
Ellenséges	14,223	452	4,946	528	20,149
Teljes	**14,223**	**452**	**4,946**	**528**	**20,149**

Forrás: Defense Casualty Analysis System 2021

5. táblázat: Az Egyesült Államok személyi veszteségei a konfliktusokban, a halott-sebesült arány

Háború	Időszak	Elesett	Sebesült	Elesett-sebesült arány
II. világháború	1941–1945	405 399	670 846	**1:1,65**
Koreai háború	1950–1953	36 574	103 284	**1:2,82**
Vietnámi háború	1964–1973	58 220	153 303	**1:2,63**
Kuvait felszabadítása	1991	382	467	**1:1,22**
Afganisztán	2001–2021	2 349	20 149	**1:8,57**
Irak	2003–2021	4 418	31 994	**1:7,24**

Forrás: Defense Casualty Analysis System 2021

A TERRORIZMUS ELLENI KÜZDELEM KIEMELT ALAPELVEI[39]

A terrorizmus elleni harc eszközeit és módszereit figyelembe véve a defenzív és offenzív módszereket ajánlhatjuk az ellene összefogók és fellépők számára.[40] *A defenzív módszer (antiterrorizmus)* célja, hogy az állam csökkentse a terrorista támadások lehetőségét, mindenképpen a megelőzésre helyezve a hangsúlyt. *Az offenzív módszer, avagy kontraterrorizmus* célja a hatásos visszatartás és elrettentés. Más

[38] ELLIOT 2003: 22.

[39] A terrorizmus elleni harc elveinek összeállításakor a következő forrásokat vettük alapul: Joint Chiefs of Staff 1998: 55–65; NETANJAHU 1995: 120–136, 165.

[40] DOWNING 1996: 10–12.

esetekben az akciót követő válaszcsapás a meghatározó, visszavágási céllal, azért, hogy ne hagyjunk kétséget a terroristákban azzal kapcsolatban, hogy támadásuk nem marad megtorlatlan.

Ahhoz, hogy a terrorizmus ellen eredményesen vegyük fel a harcot, elsődlegesen a legszorosabb *nemzetközi összefogásra és együttműködésre* van szükség. Ebben az együttműködésben elsősorban *a terrorizmust támogató országok elleni fellépést* kell a középpontba helyezni. Ha a terrorista csoportok állami támogatását sikerül beszűkíteni, akkor a csoportok akcióinak a térségét is behatárolhatjuk. Állami támogatás hiányában az elkövetők mozgása is nehezebbé válik, több energiát kell fordítaniuk az illegális papírok beszerzésére, vízumok, valamint tartózkodási és letelepedési engedélyek megszerzésére. A támogató országokra megfelelő *gazdasági, diplomáciai, valamint pénzügyi nyomásgyakorlást* kell kifejteni. Ez a diplomáciai szankcióktól akár a gazdasági blokádig is terjedhet.

A terrorista akciók bekövetkezése esetén folyamatos *információcserével* fel kell kutatni a terroristákat, és a lehető legrövidebb idő alatt *bíróság elé kell állítani őket.* A tetteket a nemzet biztonságát fenyegető veszélyként kell minősíteni, egyértelműen bűncselekményként kell kezelni. Az egyezkedést, *tárgyalást* a leghatározottabban *el kell utasítani.* A saját országban a megfelelő jogi szabályozással elejét kell venni a terrorista csoportok letelepedésének, beépülésének, valamint pénzügyi téren meg kell akadályozni a pénz és egyéb értékek tisztára mosásának lehetőségét.[41] Az aktív képességek kifejlesztéséhez az elkövető személyek felkutatására, ehhez megfelelő *speciális kiképzettségű alakulatokra* van szükség. Kiképzésüket a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a terroristaellenes kiképzőközpontok módszerei és eljárásai alapján kell megtervezni, valamint végrehajtani. Ezzel is hozzájárulhatunk a lakosság anyagi biztonságának erősítéséhez, életének fokozottabb védelméhez. A *közvélemény* folyamatos *tájékoztatása* az aktuális helyzetről, a megfelelő magatartásról is a nemzeti terroristaellenes stratégia részét képezi. Az *aktív válaszcsapások* szintén hozzájárulnak a terrorista akciók későbbi esetleges elmaradásához, hiszen a terrorista csoportok olyan országok ellen ritkábban követnek el akciót, amelytől nagyon határozott visszacsapást várhatnak.

A legjobb megoldásként mindenképpen egy úgynevezett *széles alapú, egységes stratégiára* van szükség, a megfelelő politikai, diplomáciai, gazdasági, valamint katonai részstratégiákkal. Csak a *nemzetközi összefogás, együttműködés* teremtheti meg az alapokat arra, hogy a terrorista csoportokat felszámolhassuk. A terrorizmus – mint a New York-i akció is megmutatta – transznacionális, váratlan és aszimmetrikus

[41] A terrorizmus elleni küzdelem folyamán a 2001. szeptember 11-ei merényletek után a következő országok számláit zárolták: Irán – 23,2 millió dollár (1984); Irak – 2,356 milliárd dollár (1990); Líbia – 1,073 milliárd dollár; Szudán – 33,3 millió dollár.

fenyegetés, amely gyakran államilag támogatott komplex problémaként jelentkezik. További jellemzői:

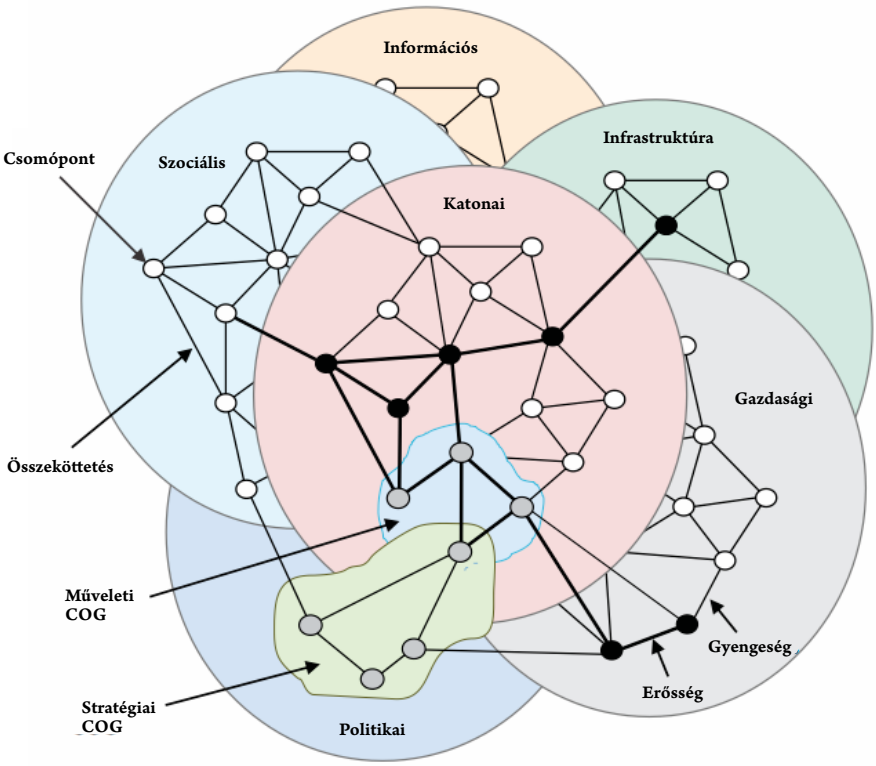
- *Határtalan,* egy határok nélküli háború. Ez az egyik fő nehézség az ellene folytatott küzdelemben. A terrorista sejtek az egész világon szétszóródtak, és csak arra várnak, hogy működésbe lépjenek. A hadseregek és a rendőrségek viszont ahhoz szoktak hozzá, hogy földrajzilag pontosan körülhatárolható konfliktusokat kezeljenek.
- *Láthatatlan* abban a tekintetben, hogy míg a Pearl Harbor-i támadás után jól meghatározható ellenség – Japán – ellen küzdöttek, hagyományos fegyverekkel, ezúttal az ellenség láthatatlan, és a hagyományos eszközök már nem elegendőek.
- *Elhúzódó* folyamattal kell számolni, mert a terrorista csoportok tevékenysége nem szűnik meg automatikusan Oszáma bin Láden és Abu Bakr al-Baghdadi szervezetének felszámolása után sem. A válságban nincs döntő győzelem, nincs egyértelmű befejezés. Az IÁ-t be lehet keríteni, fel lehet számolni fegyveres, militáns iszlám részét, de az ideológiáját nem tudjuk kitörölni. Lesznek kisebb győzelmek, amelyekről nem is tudunk majd, mert sikeres titkosszolgálati akciókról lesz szó.

A terrorizmus elleni küzdelem szoros együttműködést, a biztonság minden területére történő odafigyelést, elemzést, kutatást igényel valamennyi, a biztonság kérdéséért felelős személy, intézmény részéről. Nemzeti Biztonsági Stratégiánk egyik fontos elemét kell képeznie a terrorizmus elleni küzdelem kérdésének.

MI LEHET A MI STRATÉGIÁNK?

A katonai végállapot[42] megteremtése után a politikai végállapot megvalósítására az eddig tervezett 5-10 éves intervallum sajnos nem elegendő, mert a szétesett államok helyrehozatala még normál társadalmi szinten állók esetén is nehéz, de egy elmaradt térség gondjait rendezni rendkívül szűkös ez az idő. Ezek mellett a biztonságot kell folyamatosan garantálni, egy időben a humanitárius és a harci

[42] A katonai végállapot alatt a NATO tervezési rendszerben azt értjük, hogy az adott hadszíntérre vezényelt kötelék milyen szárazföldi, légi, különleges, logisztikai, tengeri műveleteket hajt végre a meghatározott idő alatt. Általában 6-72 hónap időtartamra készül ez a tervezet. A politikai végállapot alatt azt értjük, hogy az adott országban a katonai műveletek befejezése után a gazdasági, pénzügyi, biztonsági és egyéb szektorokban milyen eredményeket, előrehaladást tudunk majd felmutatni. Ennek időtartama általában 3-6 éves periódus lehet.

9. ábra: NATO tervezési módszer az ellenség súlypontjainak (COG), hálózatainak, az erősségek és gyengeségek megállapítására
Forrás: Joint Chiefs of Staff 2009: 87.

feladatok ellátásával. Célunk a biztonság megteremtése, az akaratunk rákényszerítése az ellenségre. Legyőzni és elfogni azt, megtörni, s ehhez modern, hálózatközpontú hadviselést kell használnunk.

Korszerű elvek, modern eszközök, gyors győzelem a nyílt hadszíntéren – ugyanakkor rengeteg áldozat saját és polgári oldalon a megszállást követően. A NATO tervezési rendszerekből (PMSEII-modell:[43] politikai, katonai, szociális, gazdasági, információs, infrastruktúra) az ellenség súlypontját, képességeit, gyenge és erős pontjait meg tudjuk határozni.

[43] A PMSEII-modell részterületei: politikai, katonai, szociális, gazdasági, információs, infrastruktúra. Forrás: Joint Chiefs of Staff 2009: 87.

10. ábra: Az IÁ kiemelten fontos részképességei az aszimmetrikus műveletekben
Forrás: a szerző szerkesztése

Ennek ellenére a műveletek tapasztalatai alapján, ha nem is tudunk egy NATO tervezési rendszerből kiindulva műveleteket tervezni és végrehajtani a GOP- (Guidelines for Operational Planning – Hadműveleti Tervezési Útmutató) és COPD- (Comprehensive Operations Planning Directive – Átfogó hadműveleti tervezés direktívája) módszerekkel, azok módosított változatát használhatjuk felső stratégiai tervezésnél. A módosított változat lényege az, hogy ezek az ellenálló és egyéb csoportok nem meghatározható *center of gravity*vel (súlypont) rendelkeznek, hanem nagyon hatásos részképességekkel, mint: felderítés, tűzvezetés, vezetés, kommunikáció és nem utolsósorban lakossági támogatás. Ezért stratégiánkat a feltartóztatásra és a korlátozásra kell fókuszálnunk.

A *felderítés* területén a biztonság növelése érdekében olyan rendszabályokat kell bevezetnünk, amelyek megnehezítik a saját csapataink, bázisaink, járőrútvonalaink beazonosítását.

Az ellenfél *mozgékonyságának* korlátozására a gépkocsik rendszámának távoli felismerhetőségét, továbbá üzemanyag-korlátozást kell bevezetnünk.

Az ellenség *vezetését* a felderítés hatékonyságának növelésével kell korlátoznunk. (Főleg a HUMINT – *human intelligence,* emberi erőforrással folytatott felderítés –, a SIGINT – *signal intelligence,* rádióelektronikai felderítés – és UAV-k – *unmanned vehicle,* pilóta nélküli repülőeszközök – kiterjedt alkalmazásával.)

A *tűzerő* korlátozásánál a védettségünket, a rendszabályok betartását, a személyi felszerelések szabályos viselését és a lehető legrövidebb idő alatti gyors tűzkiváltást biztosító hordmódját kell szem előtt tartanunk. Robbantásos merényletek ellen

a kontra IED módszereket kell alkalmaznunk. Ehhez a robbanóeszközökhöz való hozzáférést, begyűjtést és megsemmisítést kell bevetnünk. A csapásoknál előnyben kell részesítenünk a precíziós eljárásokat, főleg pilóta nélküli eszközök alkalmazásával.[44]

Tervezésnél a biztonság minden dimenziójára kiterjedően meg kell akadályoznunk, hogy az ellenség értékelhető, pontos információkkal rendelkezhessen a mi mozgásunkról, tevékenységünkről.

Stratégiai szintű tervezésnél a saját terveket reális katonai és politikai végállapotok kitűzése, valamint következetes megvalósítása kell hogy jellemezze. A *lakossági támogatás* megszerzése érdekében nem szabad elnyomóként mutatkozni. Fontos és betartandó a vallás, a történelem, a hagyományok tisztelete, így talán lesz civil támogatás. Meghatározó az együttműködés a nemzetközi szervezetekkel és nem állami szervezetekkel.

Az aszimmetrikus műveletek paradoxonjai[45]

Minél jobban véded a csapataidat, annál kevésbé vagy biztonságban. Azaz, ha a csapatok folyamatosan a biztosításra, a védelemre összpontosítanak, lemondanak arról a lehetőségről, hogy aktívak, kezdeményezők legyenek.

Minél több erőszakot alkalmazol, annál kevésbé vagy hatékony. Az erőszak magas szintje nem garantálja a sikert, mert az adott országban megszállónak, hitetlennek tartanak, és az ellenállás mértékét növelheti az erő túlzott alkalmazása.

Néha a nem reagálás a legjobb reakció. A hadszíntéren nagyon sok erőszakos esemény történik, nem lehet és nem kell minden egyes eseményre reagálni, mert feleslegesen erőt és energiát pazarolhatunk el fontos dolgok bekövetkezése esetén.

Ha a fogadó nemzet valamit rosszul csinál, az is jobb, mint ha a saját erőinknek kellene csinálni.

Az erőforrásokkal való gazdálkodás egyik fontos eleme, hogy a befogadó nemzet lehetőség szerint a helyi logisztikai, támogató, biztosító feladatokból minél jobban kivegye a részét, azaz sajátjuknak érezzék a problémákat, és ők törekedjenek a megoldásra, ezzel is kímélve a mi erőinket, anyagi készleteinket.

Az a taktika, ami a múlt héten működött, a jövő héten nem fog működni. A heti események értékelése fontos feladat, de az ellenálló csoportok mindig változtatják módszereiket és eljárásaikat, szervezeteiket, tehát nem alkalmazhatjuk a mi sablonos megoldási eljárásainkat.

[44] Haskologlu–Eker–Adana 2013.

[45] Paradoxon – ellentmondás. IED and Sniper Defeat 2007: 24–36.

KONKLÚZIÓ

Az aszimmetrikus konfliktusok egyik jellemzője, hogy a hadszíntér egy hatszög alakú sakktáblán játszódik. Az egyik szereplő az IÁ és támogatói, a kialakult koalíció és támogatói, a nemzetközi szervezetek (Egyesült Nemzetek Szervezete – ENSZ, Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet – EBESZ, Európai Unió – EU, Afrikai Unió), a nem állami szervezetek (*non-governmental organisation* – NGO). A tábla közepén a belső menekültek és a lakosság található. A győzelmet az tudja kivívni, aki nemcsak a katonai győzelmet, hanem az azt követő békét is meg tudja nyerni, jobb állapotokat tud biztosítani a hosszú ideje szenvedő lakosságnak és a menekülteknek. Ebben a sok-sok szereplőt, aktív geopolitikai játékost (USA[46], Oroszország, Szaúd-Arábia, Törökország, Irán) és geopolitikai pillért (Szíria, Afganisztán, Irak) felvonultató történetben a számos nemzetiségi, vallási, etnikai ellentét sokkal élesebb formában befolyásolhatja a konfliktus kimenetelét.

Az Iszlám Állam tervezési módszerei megismerése által levonhatjuk azt a következtetést, hogy egy tervszerűen, hatékonyan felépített, üzemeltetett és minden tervezési szintre (politikai stratégia, katonai stratégia, harcászati módszerek) kiterjedő tevékenységgel álltunk szemben.

A békéhez mindenkinek a kompromisszumkészségét, erejét és akaratát kellene felmutatnia. Ahogy Napóleon fogalmazott: „A háborúhoz keménység, elszántság és állhatatosság szükséges."[47] De úgy gondoljuk, ugyanezen képességekre lesz szükség a térség problémáinak alapvető rendezéséhez is.

A terrorizmus elleni harc katonai tapasztalatainak összegzéseként az alábbiakat lehet megállapítani:

- A 21. századi nemzetközi terrorizmus gyökeresen különbözik a korábbi korok terrorizmusától mind erői nagyságát, mind eszközeit és módszereit tekintve, ezért a korábbiaktól eltérő kezelést követel. A nemzetközi terrorizmus elleni harcot nem lehet korunkban és a jövőben kizárólag a rendvédelmi erőkre hárítani, mivel azok nem rendelkeznek a honi területtől nagy távolságra folytatott eredményes harchoz szükséges feltételekkel.

[46] United States of America: Amerikai Egyesült Államok.

[47] *Napóleon-idézetek*. Online: https://moly.hu/alkotok/napoleon/idezetek.

- A terrorizmus ellen egyes európai országokban már 2001 szeptembere előtt is vetettek be katonai erőket. A brit, a holland, az orosz és más államok kormányai már hosszabb ideje alkalmaztak katonai alakulatokat a terroristák ellen.
- A jövőbeni konfliktusok közé sorolhatók: az aszimmetrikus kihívások, a stratégiai szintű fenyegetések, a regionális katonai fenyegetések, a belső konfliktusok, a nemzetközi terrorizmus, valamint az államok közötti hibrid és egyéb típusú konfliktusok lehetősége.
- A nemzetközi terrorizmus elleni harc nem lehet egyetlen állam feladata, mivel korunk terrorizmusa számos államra, esetenként az egész fejlett világra kiterjedő akcióhálózattal és támogató szervezettel rendelkezik.
- A fejlett országok terrorizmusellenes lépései mellett tapasztalható az, hogy a világ többi állama is fokozatosan felismeri az ilyen összefogás szükségességét. Ehhez kapcsolható Kína, Oroszország, Kirgizisztán, Kazahsztán, Üzbegisztán és Tadzsikisztán kormányainak az a törekvése, hogy felállítsanak egy terrorizmus elleni központot Kirgizisztánba, amely közel fekszik a közép-keleti tűzfészekhez, elsősorban Afganisztánhoz.
- A korunk terrorizmusa elleni eredményes harc csak a katonai erők határozott és sikeres műveleteivel oldható meg. Mindent meg kell tenni a terrorakciók megelőzése érdekében.
- A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai tapasztalatainak legfontosabb forrását jelenleg az Afganisztánban és az Iszlám Állam ellen folyó katonai műveletek képezik. Ezek folyamatos figyelemmel kísérése és elemzése segíti a magyar katonák felkészítését a terrorizmus elleni eredményes küzdelemre.
- Az új terrorizmus megjelenése és véres akciói valós fenyegetéssé váltak a társadalmak számára. A 2003-tól végrehajtott akciók mérete, száma, valamint a cselekmények módszerei megváltozott terrorista filozófiára utalnak. A terrorista csoportok fő célpontjai egyre inkább a „szabad világ" jelképei, az Amerikai Egyesült Államok, a NATO[48] érdekeltségei, katonai, diplomáciai kirendeltségei és lakossága lett.
- A számítógépes terrorizmus (cyberterrorizmus) előre megfontolt, megtervezett, politikailag motivált erőszakos cselekmény, amelyet nem háborúban, különböző jellegű célpontok (civil lakosság, hadsereg, politikai és gazdasági rendszerek, egyes objektumok) ellen, a célpontok által telepített számítógépeken, különböző hálózatokon keresztül hajtanak végre. Az ilyen típusú akciók számának növekedésével számolhatunk.

[48] North Atlantic Treaty Organisation: Észak-atlanti Szerződés Szervezete.

- Összességében megállapítható, hogy bármennyire is sikerült az afganisztáni tálib rezsimet leváltani s ezzel az al-Káida országszintű szponzorát kikapcsolni, az Iszlám Állam szervezet területét felszabadítani, továbbá a terroristák kiképzőbázisait felszámolni, az iraki hadsereget legyőzni, még mindig nem zárható ki teljességgel egy nagy méretű, sok áldozatot követelő terrorista támadás a világ bármely pontján.
- A katonai erők terrorszervezetek elleni bevetésére napjainkban leggyakrabban – a magyar törvények szerint kizárólagosan – az országhatáron kívül kerülhet sor.
- Véleményünk szerint azonban mind az Amerikai Egyesült Államok, mind Európa országaiban fel kell készülni arra, hogy a nemzetközi (elsősorban iszlám szélsőséges) terrorszervezetek megtorló akciói olyan nagyságot és gyakoriságot érhetnek el, hogy szükségessé válhat a nemzet katonai erőinek bevetése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BENDER, Jeremy – ROSEN, Armin – WILSON, Jeremy (2016): *These are the Weapons Islamic State Fighters are Using to Terrify the Middle East.* Online: www.businessinsider.com/isis-military-equipment-arsenal-2016

BESENYŐ et al. (2016): *Az Iszlám Állam. Terrorizmus 2.0.* Budapest: Kossuth.

CHURCHILL, Winston S. (2006): *Sohase engedjetek!* Ford. Gy. Horváth László. Budapest: Európa.

Conflict Armament Research (2014): *Islamic State Weapons in Iraq and Syria.* Online: http://conflictarm.com/wp-content/uploads/2014/09/Dispatch_IS_Iraq_Syria_Weapons.pdf

Defense Casualty Analysis System (2021): Online: https://dcas.dmdc.osd.mil/dcas/app/conflictCasualties/oef

DOWNING, Wayne A. (1996): *Report to the President and Congress on the Protection of U.S. Forces Deployed Abroad.* Online: https://irp.fas.org/threat/downing/unclf913.html

ELLIOT, Michael (2003): Lessons from the Rubble. *Time,* 2003. szeptember 1. 22.

GAMIO, Lazaro – BERKOWITZ, Bonnie – LU, Denise (2015): *What a Year of Islamic State Terror Looks Like.* Online: https://web.archive.org/web/20151123103825/https://www.washingtonpost.com/graphics/world/islamic-state-attacks/

Institute for Economics & Peace (2023): *Global Terrorism Index 2023. Measuring the Impact of Terrorism.* Online: www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2023/03/GTI-2023-web-170423.pdf

HASHIM, Ahmed S. (2015): *From Al Qaida Affiliate to the Rise of the Islamic Caliphate. The Evolution of the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS).* Singapore: RSiS Nanyang Technological University.

HASKOLOGLU, İsa – EKER, A. Alparslan – ADANA, Şaban (2013): A Perspective of Applications of Unmanned Systems in Asymmetric Warfare. *International Journal of Information and Education Technology,* 3(6), 656–659. Online: https://doi.org/10.7763/ijiet.2013.v3.356

How the Battle for Mosul Unfolded (2017)? *BBC,* 2017. július 10. Online: www.bbc.com/news/world-middle-east-37702442

IED and Sniper Defeat: The Battle Staff Operations Process in a COIN Environment (2007). Online: https://info.publicintelligence.net/USArmy-BattleStaff.pdf

IWN [@A7_Mirza] (2016): Hamam Alil Liberated Today. *Twitter,* 2016. november 5. Online: https://x.com/A7_Mirza/status/795013978661552129

Joint Chiefs of Staff (2009): *Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment.* Joint Publication (JP) 2-01.3. Online: www.bits.de/NRANEU/others/jp-doctrine/jp2_01_3%2809%29.pdf

Joint Chiefs of Staff (1998): *Joint Tactics, Techniques, and Procedures for Antiterrorism.* Joint Pub 3-07.2. Online: https://irp.fas.org/doddir/dod/jp3_07_2.pdf

Kovács Dániel (2015): Tíz híres mesterlövész. *Honvedelem.hu,* 2015. október 31. Online: https://honvedelem.hu/hatter/multidezo/tiz-hires-mesterlovesz.html

Lamothe, Dan et al. (2017): Battle of Mosul: How Iraqi Forces Defeated the Islamic State. *The Washington Post,* 2017. július 10. Online: www.washingtonpost.com/graphics/2017/world/battle-for-mosul/?utm_term=.bd9dab107241

Michaels, Jim (2017): Mosul Dam Risks Devastating Failure as Iraq Government Keeps Stalling. *USA Today,* 2017. május 30. Online: www.usatoday.com/story/news/world/2017/05/30/iraq-government-has-yet-decide-if-renew-critical-work/102198756/

Middle East and North Africa (2015): *Military Balance,*115(1), 303–362.

Netanjahu, Benjamin (1995): *Harc a terrorizmus ellen.* Ford. Bedő Csaba. Pécs: Alexandra.

Overview of Battle for Mosul on October 17, 2016 (Maps, Many Photos, Videos) (2016): *SouthFront,* 2016. október 17. Online: https://web.archive.org/web/20210729075652/https://southfront.org/overview-battle-mosul-october-17-2016-maps-many-photos-videos/

Ruzsbacky Zoltán (2015): Nem kér az iszlámból a britek többsége. *Magyar Nemzet,* 2015. április 2. Online: https://magyarnemzet.hu/kulfold-archivum/2015/04/nem-ker-az-iszlambol-a-britek-tobbsege

Ryan, Missy (2015): U.S.-Trained Iraqi Forces Prepare for Ramadi Offensive against Islamic State. *The Washington Post,* 2015. július 23. Online: www.washingtonpost.com/world/in-baghdad-us-defense-secretary-to-size-up-iraqi-forces-will-to-fight/2015/07/23/384b284e-30ad-11e5-a879-213078d03dd3_story.html

Sanchez, Raf (2016): Islamic State Launches 'Unprecedented' Wave of Suicide Bombers to Try to Defend Mosul. *The Telegraph,* 2016. november 5. Online: www.telegraph.co.uk/news/2016/11/05/islamic-state-launches-unprecedented-wave-of-suicide-bombers-to/

Szalkai László (2021): A *terrorizmus eszköztára – terrorista robbanószerkezetek alkalmazása a világban.* Diplomamunka. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem.

Zürcher, Christoph (2017): In der Schlacht um Mosul. *Neue Zürcher Zeitung,* 2017. március 8. Online: https://nzzas.nzz.ch/gesellschaft/in-der-schlacht-um-mosul-ld.149887?reduced=true#-register

Csepregi Zsolt

A KATONAI ERŐK ÉS ELJÁRÁSOK TÁMOGATÓ SZEREPE A NEMZETI ÉS GLOBÁLIS TERRORELHÁRÍTÁSBAN

BEVEZETÉS

Az akarat másokra való rákényszerítésének számos fizikai és pszichológiai módja van, illetve általában ezek kombinációján alapul. A másik fél magatartásának megváltoztatása az erőszak vagy az azzal való fenyegetés által történhet az erő pozíciójából, azonban paradox módon egy gyenge helyzetből is. Jellemzően az utóbbi kategóriába tartozik a terrorizmus, amelynek nincsen egységesen elfogadott definíciója, azonban összefoglalva elmondható, hogy olyan kényszerítő politikai erőszakforma, amely a rettegés kiváltásán keresztül kívánja elérni célját.[1] A terrorizmusnak számos megjelenési formája van, függ az adott terrorista csoport céljától, ideológiájától, a környezettől, a külső és belső szereplőktől és a köztük lévő erőviszonyoktól. Ezekkel szemben ugyancsak számos megoldási módszert alkalmazhatnak az érintett országok. A következőkben a terrorizmussal szembeni fellépés katonai eszközeit és módszereit tárgyalom.

Tanulmányomban három felvetett kérdés kapcsán mutatom be a témát. Az első kérdés, hogy *mely katonai eljárások adják a legnagyobb hozzáadott értéket a terrorizmussal szembeni küzdelemhez a különböző helyzetekben.* A második kérdés, hogy *milyen különböző feladatok hárulnak a globális terrorelhárítás terén a különböző katonai képességgel rendelkező államokra.* A harmadik felvetett kérdés az, hogy tekintettel az elmúlt évtizedek globális terrorizmussal szembeni katonai fellépésének tapasztalataira, *milyen területeken várható, illetve kívánatos a katonai eljárások terrorelhárításban való alkalmazásának fejlesztése.* Az elemzést esettanulmányokon keresztül végzem el, hiszen a terrorizmus elleni küzdelem több évtizedes múlttal rendelkezik, az államok és államok koalíciói számos megközelítést alkalmaztak már a terrorszervezetek tevékenységével szemben.

Az írás három hipotézis bizonyításával kíván választ adni a fenti kérdésekre. Az első, hogy a nyugati katonai erők alkalmazása a globális terrorelhárításban megkerülhetetlen és elengedhetetlen. A második, hogy a katonai erő alkalmazását alapvetően

[1] Schmid 2013: 22.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_40

meghatározzák a műveleti tér adottságai és tényezői. Végezetül pedig bemutatom, hogy a katonai eljárások amellett, hogy elengedhetetlenek, ugyanakkor önmagukban elégtelenek a terrorizmus felszámolására a műveleti területeken. A tanulmány felépítését tekintve elsőként bemutatja a terrorizmus megjelenésének formáit, majd a környezetet mint befolyásoló tényezőt, annak lehetséges hatásait. Ezt követően vizsgálja a terrorizmussal szemben bevethető katonai eljárások spektrumát a hazai alkalmazástól kezdve a megelőzésen, felderítésen és a külső partnerek támogatásán át egészen az összhaderőnemi katonai műveletekig. Végezetül ismerteti a jövő valószínű trendjeit a terrorizmus és a terrorelhárításban alkalmazott katonai eljárások tekintetében, és a szükséges fejlesztéseket.

A terrorizmus megjelenésének környezete, tényezői és hatásai

A terrorizmus és a terrorelhárítás párosában a két ellentétes akarat és célrendszer, esetünkben a nyugati,[2] katonai beavatkozást végző terrorelhárító oldal és a terrorizmus módszerét felhasználó csoport összeütközése zajlik.[3] A terrorelhárítás fő célja a terrorszervezetek egyensúlyból való kibillentése, azaz megtagadni tőlük a lehetőséget, hogy saját céljaikat elérhessék.[4] Ennek keretében szükséges megtagadni tőlük a biztonságos menedéket, a hátországot, megsemmisíteni az eszközeiket és élőerejüket, továbbá megelőzni, illetve megakadályozni műveleteik végrehajtását. Fontos ezzel párhuzamosan megvédeni a civil lakosságot, illetve létesítményeket, elvontabb szinten a társadalom zavartalan életét, műveleti területen pedig a saját és szövetséges katonai erőket. A küzdelem jellegét, lefolyásának módját és az alkalmazott eszközöket alapvetően meghatározzák a műveleti környezet adottságai, hogy hazai vagy távoli területen zajlik-e a terrorelhárítás. Léteznek azonban határterületek, mint például a tengeri terrorelhárítási műveletek, vagy a fizikai értelemben nem besorolható műveleti terek, mint a kibertér, amelyeknél a műveleti tér speciális adottságai a hagyományos terrorelhárítási műveletektől eltérő eljárásokat kívánnak meg. A fejezetben röviden ismertetem a tengeri terrorelhárítás néhány fő katonai összefüggését, azonban a kibertér jelen írásnak nem témája.

[2] A tanulmány alapvetően Magyarország és szövetségeseinek, tehát az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) és az Európai Unió (EU) tagállamainak szemszögéből vizsgálja a kérdéskört, az esettanulmányokban az Amerikai Egyesült Államokat, Franciaországot és az Egyesült Királyságot emelem ki.

[3] Kőszegvári–Resperger 2013: 10.

[4] Ochmanek 2003: 10.

A terrorelhárítás lehetséges műveleti területei

A terrorelhárítás misszióinak helyszínét tekintve az államok négy archetípusát különböztethetjük meg a területük feletti ellenőrzés hatékonysága és a terrorcsoportokkal kapcsolatos attitűdjük szempontjából.[5] Az első csoportot képezik a szuverén területük felett hatékony erőszak-monopóliummal rendelkező államok, amelyek fellépnek mindenfajta terrorizmussal szemben, ilyenek például Magyarország és az Európai Unió más államai, az Egyesült Államok, Kína, Japán és más fejlett és stabil államok. A második csoportot képezik a terrorcsoportokkal szemben elkötelezett harcot folytató, azonban területüket nem teljes mértékben ellenőrző államok, mint a Fülöp-szigetek vagy Mali. A harmadik csoportot alkotják a terrorizmus céljait támogató és a hazai területükön hatékony kontrollt gyakorló államok. A hidegháború során láthattunk erre példákat, mint többek között Kelet-Németország, amely a Szovjetunió oldalán más országokat kívánt destabilizálni terrorista klienseiken keresztül. A hidegháborút követően a terrortevékenység rendszerszintű állami támogatása visszaszorult, azonban hasonló tevékenységre Líbia, Szudán, Irán és más államok nyújtottak példát az elmúlt három évtizedben is.[6] A negyedik csoportot alkotják a terrorcsoportok tevékenységét megtűrő vagy támogató államok, amelyek a központi hatalom gyengeségéből eredően amúgy sem lennének képesek azokat felszámolni. Ilyen volt az afganisztáni tálib rezsim a 2001-es szövetségesi beavatkozás előtt, majd 2021-et követően is.[7]

A nyugati államok terrorelhárítási tevékenysége számára mind a négy elméleti archetípus különböző feladatot ad. A hatékony és hajlandó államokkal a legfontosabb feladat a nemzetközi együttműködés, információmegosztás és a közös fellépés összehangolása a másik három kategóriába tartozó államokkal kapcsolatban. A második kategória tekintetében, ahol a hajlandóság megvan a fogadó állam részéről, hogy a terrorszervezetek tevékenységét felszámolja, azonban elégtelen a képesség, ott jóval nagyobb feladat hárul a stabilitás kivetítésére képes államokra. A partnerállamok képességeitől és a terrorista csoportok szervezettségétől függően a katonai támogatás módjai a hírszerzési együttműködéstől kezdve a kapacitásépítésen át akár az összhaderőnemi beavatkozásig terjedhetnek.[8] Ennek példája a 2013–2014-es

[5] Ochmanek 2003: 2.

[6] A cikk írásának időpontjában az Egyesült Államok négy országot tart nyilván „terrorizmust támogató országként" *(state sponsor of terrorism),* amelyek Szíria, Irán, Észak-Korea és Kuba. Forrás: United States Department of State 2023.

[7] Elias 2021.

[8] Ochmanek 2003: 33.

francia vezetésű Szervál Misszió Maliban.[9] Befogadó ország általi együttműködési hajlandóság híján is szükséges lehet a terrorcsoportokkal szembeni beavatkozás a fenyegetés elhárítása érdekében, ilyen esetben a fogadó állam nem támogatandó, hanem leküzdendő tényező, mint a 2001-es afganisztáni beavatkozásnál tapasztalhattuk. Végezetül egy magas képességekkel rendelkező erős állam, amely támogatja a terrorszervezetek működését a területén, összetett problémát jelentene a katonai beavatkozás számára. A nyugati államoknak itt is költség-haszon számítást kell végezni az eszközök alkalmazása esetén. Líbia vagy Szudán esetében lehetséges volt légicsapásokat mérni a terroristák, illetve nyomásgyakorlás céljából a rezsim bázisaira, azonban a Varsói Szerződés államaival szemben, tekintettel a hagyományos és nukleáris háború veszélyére, ez nem volt opció. A jelenkorban nem ismert olyan állam, amely elismerné, hogy szuverén területén szándékosan terrorista tevékenységnek adna otthont és támogatná, azonban többek között Irán és a Hezbollah, illetve más terrorcsoportok kapcsolata mindenképpen kérdéseket vet fel.

A beavatkozó államok képességei és a művelet fő tényezői

A beavatkozás környezete mellett a beavatkozó állam vagy szövetség képességei jelentik a legfontosabb változót, amelyet tekintetbe kell venni az alkalmazható katonai eszközök kapcsán. A beavatkozó államokat három általános csoportba osztva kis, közepes és nagy katonai hatalmakat különböztethetünk meg, amelyeknek besorolásában témánk szempontjából a katonai erőkivetítés[10] képességének mértéke a fő tényező. A kis és közepes államoknak önállóan nincs reális esélyük katonai erőt alkalmazni a terrorelhárítás érdekében távoli missziós környezetben. Amire ezeknek az országoknak lehetősége van, az különböző terrorellenes koalíciókban részt venni, és támogatni egy nagyhatalmat (legyen ez egy állam vagy államok szövetsége, mint az Európai Unió) abban, hogy katonai erőt vetítsen ki. Ehhez különböző képességeket, csapatokat ajánlhatnak fel a kis és közepes méretű államok. A nagyhatalmak feladata ezeknek a koalícióknak a vezetése és koordinálása, különös tekintettel az erőkivetítés alapját képező szállítási és logisztikai platformok biztosítására, mint a hadihajók, szállítóhajók és repülőgépek. Az állami képességek

[9] A Szervál Misszió 2013. január 11. és 2014. július 15. között a bamakói kormány támogatását végezte az északi iszlamista és tuareg felkelőkkel szemben. A tanulmányban a későbbiekben az esettanulmányok között mutatom be részletesen.

[10] Az Egyesült Államok Védelmi Minisztériumának definícióját alkalmazva: „Az erőkivetítés a nemzeti erő katonai eszközeinek kivetítésének képessége [...] egy katonai művelet követelményeire válaszul." Forrás: *DOD Dictionary of Military and Associated Terms* 2021.

növekedése exponenciális pályán halad, azaz egy nagyhatalom számára olyan erőkivetítési lehetőségek állnak rendelkezésre, amelyekkel a gyakorlatban nem tud konkurálni több középhatalom. Például több kisebb állam kiállíthat ugyanannyi lövészkatonát, mint egy nagyhatalom, azonban egy repülőgép-anyahajó üzembe állítása nem reális lehetőség.

A beavatkozó és a beavatkozás helyét adó államok jellege mellett három kontextuális kérdést szükséges külön megvizsgálni, a globális, regionális és lokális szintek összefüggéseit: (1) *Globális szinten* azt szükséges megvizsgálni, hogy mely nagyhatalmaknak van befolyása az adott konfliktusra, amelyben a terrorelhárító műveletet végrehajtják. Itt főként, de nem kizárólag az Egyesült Államok, európai (volt gyarmattartó) országok, Kína és Oroszország kerül előtérbe. Az esettanulmányokban bemutatott műveletek több esetben tartós befolyásszerzésre is alkalmasak az adott államban, legyen szó nemzetközi presztízsről, erőforrásokról, katonai támaszpontokról vagy egyszerűen anyagiakról, így ennek következtében a globális hatalmi harc aspektusa is megjelenhet bennük. (2) *Regionális szinten* elemezni szükséges, hogy a terrorelhárítás céljával megvalósított beavatkozás milyen reakciókra számíthat a szomszédos, illetve térségi államok részéről. Amennyiben ezeknek a szomszédoknak a rezsimjei osztják a beavatkozók céljait, úgy jelentősen növelhetik a terrorelhárító művelet sikerét. Lezárhatják a határaikat a terroristák elől, megakadályozhatják az utánpótlást vagy azt, hogy a terroristák egyszerűen áthelyezzék bázisukat egy másik helyszínre.[11] Amennyiben azonban a terroristákat támogatják, úgy ellehetetleníthetik a beavatkozást, legyen ez ellenérdekeltség vagy a képesség hiánya miatt. Emiatt a katonai eszközök bevetését megelőzően mindenképpen regionális kontextusban szükséges vizsgálni a környezeti adottságokat. Fontos hangsúlyozni, hogy egy adott műveleti térben több, akár ellenérdekelt globális és regionális szereplő is kifejtheti a hatását, vagy egymást válthatják a terrorelhárító műveletekben. (3) *Lokális szint* (helyi szövetségesek vagy ellenérdekelt, esetleg közömbös csoportok, az állami szint alatt működő közösségek, mint törzsek, klánok és más lokális entitások). A helyi közösségek otthont és támogatást adhatnak a terroristáknak, vagy ellenkezőleg, erős helyi csapatokként szolgálhatnak a terrorista csoportok felszámolásában és a biztonság megteremtésében. A lehetséges helyi szövetségesek elidegenítésén vagy nem körültekintő megválasztásán tehát a művelet sikere is nagyban múlhat.

Hangsúlyozom, hogy a terrorelhárítás, az ellentétes stratégiát követő felek közötti küzdelem nem légüres térben történik. Hasonlóan a felkelésekhez, a lakosság aktív vagy passzív támogatása rendkívül fontos a terrorszervezetek számára. A helyiek lojalitásának elnyerése kulcsfontosságú a terrorelhárítási műveletek tartós sikerének

[11] Boeke 2016: 7.

garantálásában, különben a direkt katonai beavatkozást követően újratermelődik a probléma. Ugyanígy egy sikertelen beavatkozás hatalmi vákuumot hagyhat maga után, amely a legtermékenyebb terepe a terrorcsoportok tevékenységének. Ez igaz lokális szinten és regionálisan is, utóbbi keretében a geopolitikai destabilizáció jelent problémát. Paradox módon a terrorelhárítási művelet relatív, lokális sikere is lehet destabilizáló hatású, hiszen „áttolhatja" a terrorcsoportokat szomszédos területre, ahol újjászervezhetik magukat, és folytathatják tevékenységüket. Egy sikertelen kivonulás is súlyosbíthatja a hatalmi vákuumot egy térségben, rosszabb helyzetet hagyva maga mögött, mint a beavatkozást megelőzően, ahogy az a 2021-es afganisztáni kivonulást követő tálib hatalomátvétel esetében is tapasztalható volt.[12] Mindenfajta elméleti elhatárolás tehát pusztán a keretét adhatja annak az összetett elemzési és tervezési folyamatnak, amely a terrorelhárítási célú katonai beavatkozás minden szakaszát, az előkészítési, végrehajtási és kiértékelési szakaszait végigkíséri.

A terrorelhárításban alkalmazott katonai műveletek fő típusai

A terror megjelenésének környezetétől függően három archetipikus katonai műveletet különböztethetünk meg, amelyek eltérnek az alkalmazott módszerekben, eszközökben és intenzitásukban. Céljuk azonban közös, közvetve vagy közvetlenül megakadályozni a terrorcsoportokat, hogy zavartalanul működhessenek, és tevékenységük sikerrel járjon. A három vizsgált típus (1) a haderő hazai terrorelhárításban való alkalmazása, (2) a külföldi támogatás és (3) a katonai beavatkozás. Szükséges ugyanakkor megkülönböztetni a terrorizmussal szemben alkalmazott katonai eljárásokat *(counterterrorism)*, illetve az ahhoz nagyon hasonló, felkelésekkel szembeni műveleteket *(counterinsurgency)*.[13] Az alapvető különbség, hogy a felkelések az uralkodó politikai erő hatalmát akarják megdönteni és átvenni az uralmat egy adott terület felett, a felkelők ennek érdekében a lakosság szimpátiáját és támogatását kívánják elnyerni. A terroristák célja ezzel szemben kifejezetten a civilek megfélemlítésén és likvidálásán keresztül aláásni a rendszert és megvalósítani ideológiai missziójukat.[14] A valóságban azonban az elválasztás gyakran csak elméleti síkon lehet sikeres, mivel ezek a célok és módszerek a hadszíntereken összemosódnak. A gerilla-hadviselés módszereit (a központi hatalom kifárasztására törekvő, jellemzően gyengébb pozícióban lévő erő irreguláris harcmodora) és a terrorista

[12] Cordesman 2023.
[13] Wijk 2021: 110–112.
[14] Boeke 2014: 11.

cselekményeket párhuzamosan, egymást erősítve alkalmazó hibrid szervezetek jellegzetes példáját nyújtja az Iszlám Állam.[15] Ez a jelenség a felkelés elleni és terrorelhárítási tevékenységet is szükségszerűen összemoshatja.

Katonai eszközök a nemzeti terrorelhárításban

A haderő hazai terrorelhárításban való alkalmazását a nyugati államokban vizsgáljuk, azaz olyan országokban, amelyek alapvetően saját területükön rendelkeznek a hatékony, rendvédelmi szervek által biztosított erőszak-monopóliummal. A katonai erők alkalmazása mögötti logika kettős, az egyik, hogy a fenyegetésnek kitett állam társadalma és politikai elitje minden lehetséges eszközt igyekszik bevetni a biztonság garantálása érdekében. A másik oldala ennek, hogy a fegyveres erők olyan technológiai és hírszerzési képességekkel rendelkeznek, amelyek támogathatják a rendfenntartó erőket a terroristákkal szemben. A haderő állományának a nemzeti terrorelhárításban való közvetlen alkalmazása (járőrözés, rajtaütések, egyéb fizikai természetű műveletek és bevetések) nagy vitákat vált ki, és nem beszélhetünk egyértelmű sikerről.[16] Ennek ellenére több nyugati állam került már olyan helyzetbe, hogy a hadsereg bevetése szükségessé vált a terroristák aktivitásával szemben. A dzsihádista terrorista hullám által 2015-ben kiemelten érintett Franciaország példája azt mutatja, hogy a katonák nem tudnak hatékonyan beavatkozni a hazai terrorcselekmények elhárítása során, de maguk is pluszcélpontot jelentenek a terroristák számára. A francia Őrszem Misszió során bebizonyosodott, hogy sem a francia jogrend, sem maga a haderő nem állt készen, hogy hatékonyan beavatkozzon a nagy emberáldozatokkal járó támadások során.[17] A haderő fizikai bevetése otthoni környezetben azt követően válik valódi segítséggé, ha a krízis meghaladja a rendvédelmi szervek képességeit, például egy esetleges tömegpusztító fegyverrel végrehajtott támadás után a haderő fontos katasztrófaelhárítási képességeket nyújthat. Alapvetően azonban a hazai terrorelhárítás a hazai rendvédelmi szervek feladata kell hogy legyen. Ahogy az Őrszem Misszió is bebizonyította Franciaország esetében, a jogrendszer is jellemzően úgy van megalkotva, hogy a haderő feladata az ország szuverenitásának és határainak védelme, továbbá a külföldi katonai műveletek végrehajtása, amelyekre a nemzetközi humanitárius jog vonatkozik, míg az adott állam rendőrségének és belbiztonsági szerveinek a feladata a belső rend fenntartása, ideértve a terrorelhárítást is, a belső

[15] Kovács 2019: 110–111.
[16] Somodi 2019: 82.
[17] Morin 2017.

jog alapján.[18] Két fontos kivételt tehetünk, az első a katonai hírszerzés és elhárítás nélkülözhetetlen szerepe a terroristákkal kapcsolatos információk összegyűjtésében és értékelésében. A másik alesetet jelenti a hadseregen belül külön terrorelhárítási kiképzést kapó speciális egységek bevetésének lehetősége hazai műveleti területen különleges esetben, amennyiben a rendvédelmi szervek hasonló egységei önmagukban nem elegendőek.

A külföldi támogató műveletek

A haderő terrorelhárítási feladatai a fejlett nyugati államokban a külföldi missziókban összpontosulnak, ahol megkülönböztethetjük a támogató műveleteket és a különböző típusú fegyveres beavatkozásokat. A prevenció a lehető leginkább költséghatékony megoldás, amely főként hírszerzési és kapacitásépítési[19] feladatokat tartalmaz. A nyugati haderőhöz tartozó hírszerző szervek információmegosztással segíthetik a partnerállamokat, amelyek így hatékonyan, még csírájában elfojthatják a terrorcsoportok tevékenységét, felszámolhatják bázisaikat. A nyugati államok rendelkezésére állnak műholdas felderítő képességek, drónok és más technológiai megoldások, amelyekkel olyan információkat képesek gyűjteni és kiértékelni, amelyeket felhasználva már a partnerállam „fizikai" képességei elegendőek a terrorelhárítás során. A kapacitásépítés a támogatás másik legelterjedtebb formája, ahol a partnerállam hadereje és rendvédelmi szervei kiképzésben, eszközökben részesülnek a támogató állam részéről. Fontos hangsúlyozni, hogy bár egyértelműnek tűnhet, de a támogató műveletek legfontosabb eleme a támogatható partner jelenléte. Amennyiben egy állam a szükséges minimumszinten sem hajlandó vagy képes befogadni a támogatást, úgy a nemzetközi közösségnek más megoldást kell találnia az adott állam területén gyökeret vert terrorcsoportok jelentette fenyegetés elhárítása érdekében.

A kapacitásépítésnek nem csupán a terroristák elleni hatékony fegyveres küzdelmet kell magába foglalnia, legalább ennyire fontos a partnerállam fegyveres erejét kiképezni a civil áldozatok és egyéb járulékos károk elkerülésére, emellett

[18] Carter 2019: 40–43.

[19] A terrorelhárítással összefüggő kapacitásépítés a biztonsági erők és intézmények képességeit fejleszti technológia-, eszköz- és ismeretátadáson és kiképzésen, szervezetátalakításon és -fejlesztésen keresztül abból a célból, hogy a terrorszervezetekkel szemben és az állam stabilitásának garantálása érdekében hatékonyabb fellépést tudjanak biztosítani. A kapacitásépítés spektrumát jól lefedi a NATO Defence and Related Security Capacity Building Initiative elnevezésű programja, lásd NATO 2024.

olyan fegyverrendszerekkel felszerelni, amelyek precíziós csapások által ezeket a járulékos károkat képesek elkerülni. A támogatást végző katonai egységek részt vehetnek a műveletek tervezésében, a tűzvezetésben, célpontok kijelölésében, azonban a gyakorlatban itt a támogató művelet elkezd összemosódni a katonai beavatkozással. Az egyik fő tényező, hogy a támogató egységek milyen távolságban végzik tevékenységüket a műveletek helyszínétől: nem mindegy, hogy egy katonai bázis műveleti központjából segítik a bevetést, vagy pedig a tanácsadók elkísérik a bevetés helyszínére a fogadó állam csapatait. Ettől függetlenül attól a perctől kezdve, hogy a támogató állam katonái megérkeztek a befogadó állam területére, fennáll a lehetőség, hogy az üldözött terrorcsoport célkeresztjébe kerülnek. Ez történhet teljesen organikusan, vagy akár a befogadó állam katonái vagy közszolgái részéről elkövetett árulás következményeként. Ezt a kockázatot minden támogató államnak vállalnia kell, és ennek megfelelően tervezni a műveleti biztonságot. A terrorelhárítás támogatásának egyik jelenkori példája a NATO iraki missziója, amely nem harcoló tanácsadó és kapacitásépítő művelet.[20] Az iraki kormányerőknek nyújtott támogatás az Iszlám Állam által jelentett terrorfenyegetéssel szemben bemutatja, hogy a terrorelhárítás folyamata alapvetően ciklikus, nem pedig lineáris, tehát intenzívebb katonai beavatkozást is követhet újra támogatás és kapacitásépítés, amely siker esetén egy következő beavatkozást előzhet meg. A NATO iraki támogató művelete arra is rávilágít, hogy sikeres diplomácia segítségével a korábbi ellenfelek is azonos oldalra kerülhetnek a terrorelhárítás területén, azonban a bizalomépítés évtizedes folyamat is lehet, mint ahogy a NATO 2018-ban indult jelenlegi iraki művelete a 2004-ben indult támogató műveletek utódja, amelyek folyamatos fejlődésen és növekedésen mentek keresztül.

A katonai beavatkozások típusai

A katonai beavatkozás három típusát különböztethetjük meg: (1) a tengeri őrjáratozást, (2) a „könnyű", azaz a precíziós, illetve kiegészítő jellegű fegyveres beavatkozásokat és (3) a „nehéz", összhaderőnemi műveleteket.[21] A tengeri műveleteket külön tárgyalva, ezek nyilvánvalóan különböznek a másik két, alapvetően szárazföldi térben végzett művelettől, azonban a haderő itt is közvetlenül beavatkozik az adott térségben. A tengeri művelet célja lehet a terrorizmussal összefüggő kalóztevékenység megakadályozása, a terroristák mozgásának megakadályozása

[20] NATO 2024b.
[21] Ochmanek 2003: 33.

műveleti területeik között, illetve egyéb csempésztevékenységgel szembeni fellépés. A tengeri csempészet egyszerre lehet része a terrorizmus finanszírozásának, fegyverek szállításának, legyen szó könnyűfegyverekről vagy szélsőséges esetben akár tömegpusztító fegyverekről. Az Amerikai Egyesült Államok kivételével nincs olyan állam, amely hatékonyan tudná végezni távoli kontinenseken a hajózási útvonalak őrzését, így főként multinacionális koalíciókról beszélhetünk. A Földközi-tenger kivételével a nyugati szövetség itt is bizonyos mértékben függ a befogadó állami támogatástól, jelentős mértékben csökkentheti a költségeket és növelheti a tengeri őrjárat hatékonyságát, amennyiben a part menti államok képesek támogatást nyújtani a művelethez. Az adott terrorelhárítási célú beavatkozáshoz kapcsolódó tengeri misszió akár több ezer kilométerrel távolabb is végrehajtható, mivel a hajózási útvonalak ellenőrzése a szorosok közelében a leghatékonyabb. Az afganisztáni misszióhoz kapcsolódóan így a jemeni és szomáliai partok között hajtották végre a Combined Task Force 150 koalíciós tengeri missziót, amely az al-Káida és a tálib erőkhöz köthető terroristák elmenekülését hivatott meggátolni.[22] A misszió tanulsága, hogy egy már aktív tengeri őrjárat nem csak egy terrorcsoporthoz köthető személyeket, műveleteket akadályozhat meg. A Combined Task Force 150 a későbbiekben ennek megfelelően a szomáliai kalóztevékenység és a térségen áthaladó fegyvercsempészet ellen is fellépett.

A „könnyű" katonai beavatkozások

Az alapvetően szárazföldi célpontok elleni katonai műveletek „könnyű" formáját tekintve két alesetet különböztethetünk meg. Az első típusban a végrehajtó állam a helyszínt biztosító állam jóváhagyása nélkül hajt végre precíziós csapásokat a terroristák ellen. A csapásokat, műveleteket végrehajthatják különleges erők, a légierő vagy a haditengerészet, azonban nem beszélhetünk összhaderőnemi műveletről, mint a „nehéz" beavatkozásoknál. Ilyen műveletekre akkor van szükség, ha a terrorista csoportoknak helyszínt adó állam nem kíván együttműködni a végrehajtó országgal, vagy az alapvető kapacitása sincsen meg, hogy támogatásával valójában ne hátráltassa a végrehajtó államot. Szudán területén az Egyesült Államok Kartúm beleegyezése nélkül hajtott végre katonai műveletet precíziós cirkálórakéta-csapások által.[23] Érdekes példát nyújt Oszáma bin Láden elfogása Pakisztánban, ahol ugyancsak a befogadó állam tudta nélkül történt a beavatkozás az amerikai különleges

[22] Bensahel 2003: 13.
[23] Kirgis 1998.

erők által. Az ilyenfajta precíziós, könnyű művelet célja tehát korlátozott, viszonylag alacsony költséggel és siker esetén nagy haszonnal jár, azonban megköveteli a legfejlettebb katonai technológiák alkalmazását. Nyilvánvalóan bármilyen hiba és járulékos veszteség az engedély nélkül beavatkozó államot terheli, így a nyugati államok számára jelentős tervezési és hírszerzési feladat ennek előkészítése. A műveletek végrehajtásához szükséges erőkivetítő platformok,[24] fegyverrendszerek és a szükséges logisztikai háttér kizárólag az államok egy szűk csoportja számára állnak rendelkezésére, főként az Egyesült Államok, Oroszország, Kína, az Egyesült Királyság és Franciaország tud végrehajtani ilyen műveleteket távoli kontinensen. Természetesen egy szomszédos országban, lásd Törökország és Szíria vagy Irak kapcsolatát, ennél kevésbé robusztus katonai erőkivetítő képességek is elegendőek.

A könnyű beavatkozások másik típusa a befogadó ország beleegyezésével, annak támogatása céljából végrehajtott terrorelhárítási művelet. Tekintettel az ilyen műveletek alacsonyabb logisztikai követelményeire és az állami ellenállás helyett a támogató környezetre, ezek a szerényebb katonai képességekkel rendelkező államok, köztük Magyarország és a közép-európai államok számára is relevánsabbak. Amitől beavatkozássá válik puszta kiképző-támogató művelet helyett, az a partnerállamok fegyveres erőinek aktív részvétele a harcokban. A támogatók különleges erői, légiereje és haditengerészete vehetnek részt ezekben a műveletekben, amelyeknek a célja lehet korlátozott, de lehetséges egy, a befogadó állam részéről a terrorista csoportokkal szemben végrehajtott összhaderőnemi művelet támogatása korlátozott eszközökkel. Az, hogy a precíziós beavatkozás valóban precíziós legyen, talán még nagyobb terhet ró a támogató államokra, hiszen járulékos veszteségek esetén nemcsak a külső állam, hanem a beavatkozást elfogadó rezsim is negatív színben tűnhet fel a lakosság előtt, ezzel a terroristák ügyét erősítve. A könnyű beavatkozás lehetővé teszi, hogy a minimálisra lehessen csökkenteni annak esélyét, hogy a támogató állam belebonyolódjon az adott műveletbe. Ugyanakkor a lehetőségeket is szűkíti, hiszen néhány ezer gépesített lövészkatona jelenlétét a műveleti tér biztosítása szempontjából jelenleg semmi sem tudja pótolni. Könnyű beavatkozásnak tekinthetők az Iszlám Állam iraki jelenlétével szembeni brit és francia műveletek, előbbi az Operation Shader,[25]

[24] A katonai erőkivetítés képessége lehetővé teszi, hogy az állam a rendelkezésére álló katonai erejét olyan módon csoportosítsa, vagy helyezze el, hogy ezzel megteremtse a katonai művelet sikeres végrehajtásának feltételeit. Minél távolabbi területre kívánja egy ország kivetíteni katonai erejét, annál összetettebb megoldásokat, fegyverrendszereket kell alkalmaznia, amelyekkel a szükséges csoportosítás és elhelyezés megvalósítható az ország határaitól távol is. Ilyen eszközök lehetnek – a teljesség igénye nélkül – a repülőgép-anyahajók, a nagy hatótávolságú bombázó repülőgépek, a különleges, például ejtőernyős egységek.

[25] Ministry of Defence 2019.

utóbbi az Operation Chammal[26] nevet viseli. Mindkét műveletben közös, hogy a két államnak rendelkezésére állnak azok az erőkivetítő platformok és képességek, legyen szó repülőgép-anyahajóról, fregattokról, vadászbombázókról és különleges erőkről, amelyeket sikeresen alkalmazhat az iraki műveleti térben. A két misszió alapját azonban egyértelműen a befogadó állam Iszlám Állammal szemben harcoló erői biztosítják, azaz a bagdadi központi kormány erői és az északi kurd területet ellenőrző pesmergák. A lényeg, hogy a korlátozott műveletek segítségével elegendő erőt lehet kifejteni a terrorszervezet egyensúlyból való kibillentése érdekében, hogy a katonai nyomásgyakorlás annyira meggyengítse az Iszlám Államot, hogy a vele konkuráló helyi erők képesek legyenek, ha nem is teljes mértékben felszámolni, de rendkívül korlátozni működését és megállítani terjedését.

A „nehéz" katonai beavatkozások

Ahogy felfelé haladunk a katonai beavatkozások eszkalációs skáláján, az egyre nagyobb nyomásgyakorlás érdekében egyre nagyobb árat kell fizetnie a beavatkozó államnak. A támogatás és a könnyű beavatkozások is jelentős mértékű anyagi ráfordítást igényelnek, és előfordulhatnak balesetek, illetve áldozatok a helyszínen működő különleges erők soraiban. Markáns vonalat kell azonban húzni a nehéz, összhaderőnemi beavatkozásoknál, mivel itt a beavatkozó állam kockáztatja, hogy akár több száz vagy szélsőséges esetben több ezer fős veszteséget is elszenvedhetnek a csapatai. Komoly politikai döntés hárul tehát a terrorelhárítás iránt elkötelezett állam vezetőire, hogy mikor értékelik úgy, hogy szükségessé vált a nehéz beavatkozás egy adott államban. Vissza kell tehát utalni, hogy a terrorelhárítás tétje, hogy az országaink, társadalmi rendszereink és értékeink elpusztítását célul kitűző terrorszervezetek ne jussanak cselekvési szabadsághoz, területhez és erőforrásokhoz. A „könnyű" és a „nehéz" beavatkozások közötti határ nem önmagában az összhaderőnemi jellegben jelenik meg, hiszen egy könnyű beavatkozásnál is lehetséges, hogy egy terrorbázist haditengerészet által indított rakéta pusztít el, míg egy fegyverszállítmányt egy vadászbombázó csapása és így tovább, ahol a határt meghúzhatjuk, az a több ezer főnyi lövészkatona bevetése. Itt a gyakorlatban tehát felismeri a beavatkozó ország vagy koalíció, hogy a befogadó államnak nincs képessége vagy hajlandósága (esetleg ezek kombinációja) arra, hogy a terrorszervezetektől megtagadja a területek elfoglalását és uralását. Itt sem mondhatjuk azt azonban, hogy a beavatkozónak egyedül kellene cselekednie, hiszen egyrészt továbbra is fontos a nemzetközi koalíció felállítása és

[26] Ministère des Armées [é. n.].

a terhek megosztása, valamint a helyi állam vagy nem állami szövetségesek megnyerése. A következőkben két esettanulmányon keresztül mutatom be a nehéz beavatkozást: ezek a 2001-től 2021-ig tartó, Egyesült Államok vezette afganisztáni műveletek, illetve a 2013-ban induló beavatkozás Maliban.

(1) Az Egyesült Államokban 2001. szeptember 11-én végrehajtott terrortámadásokat követő afganisztáni művelet a lehető legintenzívebb módon mutatja be a fogadó állam akarata ellenére végrehajtott tömeges, összhaderőnemi, nehéz beavatkozást. Fontos azonban hangsúlyozni a beavatkozás jellegének fokozatos eszkalálódását.[27] Az Egyesült Államok, amely a beavatkozást vezette, úgy értékelte 2001 végén, hogy biztonsági érdekeit egyedül az al-Káidának otthont adó tálib rezsim megdöntésével garantálhatja, ezt követően 2002 áprilisától a hangsúly áttevődött az államépítésre, a nagyarányú nyugati szárazföldi katonai beavatkozásra, hogy a fenyegetés ne jelenhessen meg újra. A terrorelhárítási művelet így vált a terrorellenes globális háborún át a rezsimváltás eszközévé. A teljes kép értékelése meghaladja jelen írás kereteit, néhány összefüggésre azonban érdemes rámutatni. Egyrészt a koalíció már a beavatkozás során épített a helyi szövetségesekre, az Északi Szövetségre, amely képes volt nyomást gyakorolni a tálib kormányra, azt külső támogatással megdönteni és a következő vezetés magja lenni. Másrészt ki kell emelni, hogy a pakisztáni helyzet rendezetlensége, a pakisztáni pastu erők folyamatosan akadályozták az országépítési kísérletet, ami mindvégig megoldatlan probléma maradt. Végezetül pedig a művelet bemutatta, hogy ugyan ez volt az első és egyetlen alkalom, hogy a NATO 5. cikkelyét a kollektív védelemről életbe léptette egy szövetséges állam, azonban Washington valójában bilaterális alapon igényelte a támogatást, a NATO-ra kiegészítő szerep hárult a művelet során, mivel nem kívánta az irányítást kiengedni a kezéből.[28] Több mint húsz év távlatából kimondható, hogy az afganisztáni beavatkozás célja elmozdult a kezdeti terrorelhárítási céltól, amelyben a beavatkozás megmaradt volna ugyan elsöprő erejűnek, azonban a szárazföldön főként a helyi szövetségesekre hagyatkozott volna, és olyan (végső soron sikertelen) nemzetépítéssé alakult át, amely megkövetelte szárazföldi csapatok tízezreinek állomásoztatását egy alapvetően ellenséges területen.

(2) A „nehéz" beavatkozás spektrumának alsó végén a francia vezetéssel Maliban végrehajtott, 2013. január 11-én indult Szervál Missziót említhetjük meg. Franciaország hosszú történelmi kapcsolatából eredően mély biztonsági együttműködést ápol a nyugat-afrikai államokkal, köztük Malival is. A 2012–2013-as események során Mali destabilizálódott a Líbiából áthúzódó, az al-Káidához köthető dzsihádista erők

[27] Council on Foreign Relations [é. n.].

[28] Bensahel 2003: 7–9.

és az ország északi részén élő tuareg felkelők közös terrorista és katonai akcióinak eredményeképpen. A felkelés néhány hónapon belül dél felé haladva veszélyeztette a bamakói központi kormányt és a szomszédos államok biztonságát. Mali kormányának segítségkérésére Franciaország a Szervál Misszió megtervezésével és végrehajtásával válaszolt, amelyeknek alapvető célja a felkelők és dzsihádisták visszaszorítása, majd északi bázisaik felszámolása volt.[29] A művelet során a francia haditengerészet és légierő mellett a szárazföldi különleges erők sikerrel állították meg az ellenséges szalafista-dzsihádista erők dél felé nyomulását, majd támadó hadjáratot indítva, észak felé haladva Mali haderejével közösen 2014-re elérték a kitűzött célokat. A Szervál Misszió esetében is a kezdeti tervezésnél könnyű beavatkozásként elgondolt művelet váltott át nehéz misszióba, amikor a francia katonai vezetés érzékelte, hogy az eredetileg tervezett eszközök és csapatok elégtelenek lesznek.[30] Fontos különbség azonban, hogy a cél nem változott a kezdeti tervezés és a művelet végrehajtása során, hanem a rögzített cél érdekében a megvalósítás terén tapasztalhattunk dinamikus alkalmazkodást. A hadjárat lezárását követően Franciaország visszatért a hagyományos támogató szerepébe, a lehető legrövidebb időre szűkítve az intervenciós szakaszt, anélkül, hogy a kitűzött cél elérésében bármifajta kompromisszumot kötött volna. A francia beavatkozást elősegítette, hogy nyilvánvalóan évtizedes tapasztalatok álltak rendelkezésre a műveleti tér kapcsán, és az együttműködés folyamatos volt mind a befogadó állammal, mind a szomszédos támogató országokkal. Franciaország abból a szempontból volt különleges helyzetben, hogy – szemben Malival és a nyugat-afrikai régió többi államával – képes volt azokat a katonai eljárások csúcsát jelentő eszközöket a helyszínen alkalmazni a felkelőkkel szemben, amelyeket ezek az afrikai országok nem tudnak biztosítani, a terroristák pedig nem képesek elhárítani. A francia hozzájárulás tehát, úgy fogalmazhatunk, hogy a „lándzsa hegye" volt, amely azonban önmagában nem ért volna el sikert a hipotetikus lándzsa nyele, azaz a helyi katonai erőkkel való együttműködés nélkül. A terrorellenes katonai beavatkozás célja az erőegyensúly elbillentése a terroristákkal szembeni (állami) szereplők javára. Nem lehet célja egy államnak sem, még az Egyesült Államoknak sem, hogy egy több tízezer négyzetkilométeres ellenséges területet katonai megszállással ellenőrizzen, és nem is lenne költséghatékony megoldás, mint az a nehéz beavatkozás másik, kevésbé sikeres példája, a 2001-ben indult afganisztáni misszió esetében tapasztalható volt.

[29] Boeke 2016: 8.
[30] Boeke 2016: 56.

A katonai magánvállalatok szerepe a terrorelhárításban

A beavatkozások sajátos esetét jelentik az elmúlt évtizedekben egyre szaporodó és a világ konfliktuszónáiban egyre hangsúlyosabban jelen lévő katonai magánvállalatok (*private military contractor/company* – PMC). A PMC-k alkalmazásának előnye egy terrorizmus által sújtott műveleti területen, hogy nem szükséges „megfizetni" a politikai döntések árát, amint az állami hadsereg bevetésénél szükséges, legyen szó az esetleges áldozatok miatti visszahatásról, a járulékos veszteségek okozásáról, vagy a szavazóknak megmagyarázni, miért kerül bevetésre a haderő több ezer kilométerre az országhatártól. Elvi szinten kizárólag pénz kérdése, hogy egy PMC-t bevetnek-e a műveleti helyszínen, amely összeget előteremtheti a befogadó állam vagy egy külső támogató ország is. A valóságban természetesen nem ilyen egyszerű a kép, a PMC-k működése komoly dilemmákat vet fel, amelyek paradox módon a nemzeti elszámoltathatóság hiányából és a nemzetállamokhoz való becsatornázásból egyszerre erednek.[31] Mindennek legjobb példáját Mozambik adja, ahol az al-Shabaab terrorszervezet 2017-es előretörése nyomán a maputói kormány igyekezett támogatókat bevonni, azonban nemzetállami partnerek helyett a PMC-k megbízása mellett döntött. Egyrészt természetesen megfelelő fizetségért cserébe meg lehet vásárolni azokat a kiegészítő katonai képességeket, amelyek hiányoztak a mozambiki kormányerők oldalán, különösen a különleges műveleti képességek és légi támogatás terén. Másik oldalon azonban éppen az elszámoltathatóság és felelősségre vonás nehézsége miatt a PMC-k hajlamosabbak lehetnek akár háborús bűnöknek számító túlkapások elkövetésére, vagy azok megakadályozásának elmulasztására, mivel egyszerűen más prioritásokkal érkeznek a műveleti térbe, mint egy nemzeti vagy koalíciós hadsereg.[32] A mozambiki példa azt mutatja, hogy 2021-re a maputói kormány is felismerte, hogy a PMC-k alkalmazása nem jelent megoldást, és elfogadta egyrészt a regionális partnerek által felajánlott szárazföldi terrorellenes stabilizáló csapatok befogadását és a portugál és amerikai kiképzési és egyéb terrorelhárításra fókuszáló támogatást. A negatív tapasztalatoktól függetlenül biztosak lehetünk benne, hogy számos kormány számára vonzó lehetőség lesz szolgáltatásként megvásárolni azokat a kiegészítő fejlett katonai képességeket, amelyek a rezsim stabilitását fenyegető terroristák és felkelők ellen bevethetők, akár jelentős járulékos veszteségek árán is. Másik oldalon a nyugati államok részéről is a fegyveres erőkhöz lazán kötődő PMC-k fenntartása olyan eszköz lehet, amely csökkenti a támogatás politikai költségeit. Összességében nem beszélhetünk egy

[31] O'Brian 2000.
[32] Demuynck–Weijenberg 2021.

optimális megoldásról a terrorelhárítás teljes kontextusát nézve, hiszen a katonai beavatkozás, mint azt az eddigiekben igyekeztünk hangsúlyozni, akkor kerül előtérbe, amikor minden más eszköz kudarcot vallott. A PMC-k alkalmazása jellemzően ezen komplexitás beismerésének elmulasztása.

KÖVETKEZTETÉSEK

Tekintettel a világban zajló negatív folyamatokra, a nagyhatalmi küzdelemre, környezeti és demográfiai kihívásokra és a bukott vagy részlegesen bukott államok szaporodására, biztosak lehetünk benne, hogy a nemzetközi terrorizmus a következő évtizedekben is markánsan jelen lévő fenyegetés marad. Mivel a terrorista tevékenység lehetséges forrásai egyre szaporodnak, ugyanakkor az egyéb kihívások is számosak, a költséghatékonyság a továbbiakban egyre fontosabb szempont lesz a terrorelhárítás területén. A lehető legjobb verziója a terrorelhárításnak, ha nem szükséges beavatkozni semmilyen módon, hanem megelőzhető, hogy egy adott területet felhasználjanak a terrorszervezetek. Amennyiben azonban mégis be kell avatkozni, úgy kiemelten fontos, hogy a nyugati államok rendelkezzenek mindazon katonai eszközök és képességek tárházával, amelyek a különböző helyzetekben a lehető legköltséghatékonyabban alkalmazhatók. A tanulmányomban bemutattam, hogy a távoli missziós környezetben erőkivetítésre alkalmas platformoknak nincsen alternatívája, legyen szó precíziós csapásmérő képességekről vagy a logisztikai igényeket kielégíteni képes járművekről és rendszerekről. Szem előtt tartva a fő célt, amely a terrorszervezetek tevékenységének akadályozása, a nyugati haderőknek számos olyan eszköz áll rendelkezésére, amelyekkel a terrorszervezet jelentősen meggyengíthető, de nem igényli nyugati katonák szárazföldi bevetését a missziós területen. Amennyiben azonban erre mégis szükség lenne a terroristák által jelentett veszély miatt, mint azt Maliban láthattuk, akkor képesnek kell lenni magas szinten kiképzett szárazföldi egységek bevetésére változatos környezetben.

A katonai eszközök azonban nem egyenlőek szükségszerűen a fegyveres eszközökkel. Egyrészt komoly tervezési és diplomáciai munkának kell megelőznie a fegyveres beavatkozást, hogy a lehető legkedvezőbb regionális és befogadó állami környezetben lehessen a terrorista szervezetekkel felvenni a harcot. A befogadó államot mind hatékonyság (kapacitásépítés), mind hajlandóság (diplomácia) területén igyekezni kell fejleszteni. Ez egy állandó feladat, amelyet ugyancsak jól példáz az évtizedes francia együttműködés a nyugat-afrikai államokban, amely lehetővé tette a 2013-as sikeres beavatkozást Maliban. A három feltett kérdésünkre tehát az alábbi válaszokat adhatjuk. A nyugati katonai erők rendelkezésére álló precíziós csapásmérő

eszközök, modern erőkivetítő platformok és különlegesen kiképzett csapatok nélkülözhetetlenek a hatékony terrorelhárítás területén, és fontos kiegészítő szerepet játszanak a partnerállamokkal közösen végrehajtott műveletekben. Ugyanakkor a hidegháborút követő környezetben Afganisztán és Irak példáján láthattuk, hogy a nyugati katonai erők önmagukban elégtelenek a terrorizmussal szembeni harcot győzelemre vinni, míg Mali példája azt mutatja, hogy megfelelő tervezéssel és helyi partnerekkel egy év alatt is sikeres hadjárat folytatható. A leginkább megfelelő katonai eszközök és a beavatkozás módja tehát mindig az adott művelet adottságai, tényezői alapján határozható meg. Ami általánosságban megfogalmazható, hogy a precíziós csapásmérő képesség, költséghatékonyság és mennyiség helyett a minőségre való összpontosítás a siker kulcsa. A (nyugati) katonai beavatkozás rendkívül hatékony eszköz a globális terrorelhárításban, azonban csupán a lándzsa csúcsa, az erőegyensúly elbillentésére képes, de önmagában elégtelen.

Miben érdemes tehát fejlődni, és mit jelent mindez Magyarország számára? A közepes és kis államoknak szem előtt kell tartaniuk, hogy egymagukban képtelenek hatékonyan beavatkozni távoli államokban, mint Irak vagy Mali. A beavatkozás kereteit mindenképpen egy hatékony erőkivetítésre képes nagyhatalomnak kell biztosítania. Emellett azonban modulárisan felépített, speciálisan kiképzett különleges erőkkel hasznos hozzájárulást biztosíthat Magyarország a terrorizmus elleni küzdelemhez, ahogy azt bizonyította mind Irakban, mind Afganisztánban az elmúlt két évtizedben. A hatékonyság kulcsa a hosszú távú gondolkodás és a nemzetközi együttműködés előtérbe helyezése, ami mind a nyugati partnerekre, mind az esetleges befogadó országokra vonatkozik. Magyarország közép-európai országként is abszolút kitett a tágabb Közel-Keletről, illetve Afrikából érkező terrorfenyegetésnek, különösen az azzal kapcsolatos terrorfinanszírozáshoz köthető bűncselekményeknek, csempészetnek és egyéb közvetett hatásoknak, így mindent meg kell tenni a fenyegetés kiindulópontjában való elfojtása érdekében.[33] A befogadó államok kapacitásépítésében és a lehető legkisebb logisztikai terhet jelentő különleges szárazföldi erők moduláris felajánlásával tehetjük a legtöbbet katonai téren a globális terrorelhárítás érdekében, amelynek egy integrált, a NATO és az Európai Unió kereteiben megvalósított szövetségi politikába kell illeszkednie a továbbiakban is.

[33] 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról, 65. pont.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BENSAHEL, Nora (2003): *The Counterterror Coalitions. Cooperation with Europe, NATO, and the European Union.* Santa Monica: RAND. Online: www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2005/MR1746.pdf

BOEKE, Sergei (2014): *Combining Exit with Strategy: Transitioning from Short-Term Military Interventions to a Long-Term Counter-Terrorism Policy.* The Hague: International Centre for Counter-Terrorism. Online: www.icct.nl/sites/default/files/import/publication/ICCT-Boeke-Combining-Exit-Strategy-Transitioning-from-Short-Term-Military-Interventions-to-Long-Term-Counter-Terrorism-Policy-August-2014.pdf

BOEKE, Sergei (2016): *Transitioning from Military Interventions to Long-Term Counter-Terrorism Policy. The Case of Mali (2013–2016).* Leiden: Leiden University – Institute of Security and Global Affairs.

CARTER, Brittnee (2019): *Analyzing the Criminal Justice and Military Models of Counterterrorism: Evidence from the United States.* PhD-disszertáció. University of Kansas. Online: https://csrr.rutgers.edu/wp-content/uploads/2019/06/analyzing-the-criminal-justice-and-military-models-of-counterterrorism.pdf

CORDESMAN, Anthony H. (2023): *Failings that Led to the Collapse of Afghanistan Now Fund the Taliban and Prevent Allies from Entering the United States.* Online: www.csis.org/analysis/failings-led-collapse-afghanistan-now-fund-taliban-and-prevent-allies-entering-united

Council on Foreign Relations [é. n.]: *The U.S. War in Afghanistan.* Online: www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan

DEMUYNCK, Méryl – WEIJENBERG, Gijs (2021): *The Upcoming SADC Intervention: A New Way Ahead to Combat Terrorism in Mozambique?* Online: www.icct.nl/publication/upcoming-sadc-intervention-new-way-ahead-combat-terrorism-mozambique

DOD Dictionary of Military and Associated Terms (2021): Online: https://irp.fas.org/doddir/dod/dictionary.pdf

ELIAS, Barbara (2021): Why the Taliban Won't Quit al Qaeda. *Foreign Policy Magazine,* 2021. szeptember 21. Online: https://foreignpolicy.com/2021/09/21/taliban-al-qaeda-afghanistan-ties-terrorism/

KIRGIS, Frederic L. (1998): Cruise Missile Strikes in Afghanistan and Sudan. *ASIL Insights,* 1998. augusztus 18. Online: www.asil.org/insights/volume/3/issue/11/cruise-missile-strikes-afghanistan-and-sudan

KOVÁCS Márk Károly (2019): Gerilla-hadviselés és a terrorizmus kapcsolatrendszere napjainkban. *Hadtudományi Szemle,* 12(1), 101–116. Online: https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.6

KŐSZEGVÁRI Tibor – RESPERGER István (2013): *A nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem katonai tapasztalatai.* Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem.

Ministère des Armées [é. n.]: *Operation CHAMMAL.* Online: www.defense.gouv.fr/operations/operations/operation-chammal

Ministry of Defence (2019): Operation SHADER Explained: Daesh's Demise. *Medium,* 2020. december 19. Online: https://medium.com/voices-of-the-armed-forces/operation-shader-explained-daeshs-demise-b4ab08c9104

MORIN, Adrien (2017): The Force Sentinelle: Challenges of Military Involvement in Domestic Counterterrorism. *The Foreign Analyst,* 2017. november 1. Online: http://theforeignanalyst.com/the-force-sentinelle-challenges-of-military-involvement-in-domestic-counterterrorism/

NATO (2024a): *Defence and Related Security Capacity Building Initiative.* Online: www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132756.htm

NATO (2024b): *NATO Mission Iraq.* Online: www.nato.int/cps/en/natohq/topics_166936.htm

O'BRIAN, Kevin A. (2000): PMCs, Myths and Mercenaries: The Debate on Private Military Companies. *The RUSI Journal,* 145(1), 59–64. Online: https://doi.org/10.1080/03071840008446490

OCHMANEK, David (2003): *Military Operations Against Terrorist Groups Abroad: Implications for the United States Air Force.* Santa Monica: RAND.

SCHMID, Alex P. (2013): *Defining Terrorism.* The Hague: International Centre for Counter-Terrorism.

SOMODI Zoltán (2019): A brit és francia hadsereg terrorelhárítási feladatai. *Honvédségi Szemle,* 147(3), 73–84.

United States Department of State (2023): *State Sponsors of Terrorism.* Online: www.state.gov/state-sponsors-of-terrorism/

WIJK, Rob de (2021): Contributions from the Military Counterinsurgency Literature for the Prevention of Terrorism. In SCHMID, Alex. P. (szerk.): *Handbook of Terrorism Prevention and Preparedness.* The Hague: The International Centre for Counter-Terrorism, 109–138. Online: https://doi.org/10.19165/2020.6.01

Egyéb források

1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

Szuhai Ilona – Jáger Kristóf András

AZ IDEGENRENDÉSZETI SZERV SZEREPE A TERRORIZMUS ELLENI KÜZDELEMBEN

BEVEZETŐ

A szabadság és a biztonság egyensúlyát a történelem során mindig nehéz volt megtalálni. Napjainkban mindkét érték jelentős fenyegetésnek van kitéve. Csink Lóránt megfogalmazása szerint „sem a szabadság, sem a biztonság nem abszolutizálható; egyik értékről sem lehet teljesen lemondani a másik érdekében".[1] A mobilitás korában, amelyben jelenleg élünk, a migráció kezelésének dilemmája egyre inkább előtérbe kerül. James Hollifield „liberális paradoxonnak" nevezi azt a jelenséget, amikor a gazdasági nyomás arra készteti a kormányokat, hogy nyissanak a migráció felé, míg a politikai, a jogi és a biztonsági érdekek a migráció erőteljesebb korlátozását követelik.[2]

Ez a dilemma jelent meg a stockholmi programban is, amelyben az Európai Tanács a 2010–2014-es időszakra prioritásként jelölte ki a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség további erősítése céljából *a polgárokat védő nyitott és biztonságos Európa* megteremtését. Ez elsőre ellentmondásnak tűnhet, hiszen egyszerre kell biztosítani az uniós polgárok és családtagjaik számára a szabad mozgás és tartózkodás jogát, az EU számára kívánatos, jogszerűen belépni szándékozó személyek számára a beutazást és a tartózkodási jogosultságot, az Uniónak ugyanakkor garantálnia kell polgárai biztonságát. Ez utóbbit szolgálja a vízumpolitika, az integrált határigazgatás és az egységes európai határregisztrációs rendszer. Az Unió belső biztonságát egy biztonsági stratégia javíthatja tovább az uniós polgárok életének és biztonságának védelme, valamint a szervezett bűnözés, a terrorizmus és egyéb fenyegetések felderítése érdekében.[3]

[1] Csink 2017: 7.
[2] Hollifield 2021: 105.
[3] Council of the European Union 2009: 4.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_41

A TERRORIZMUS ÉS A MIGRÁCIÓ KAPCSOLATA

A vándorlásra hagyományosan gazdasági, társadalmi és nem biztonsági kérdésként tekintettek.[4] A 2001. szeptember 11-i terrortámadások alapvetően megváltoztatták a globális biztonsági agendát, és a migráció biztonságiasítása kiemelkedő kérdéssé vált. A bevándorlás és a terrorizmus közötti kapcsolatról szóló tanulmányok az elmúlt húsz évben több tudományterületen is megjelentek, így a közgazdaság, a politikatudomány, a szociológia és a szociálpszichológia területén.[5]

Európai kontextusban megállapítható, hogy az amerikai (2001), a madridi (2004) és a londoni (2005) terrortámadásokat követően – egyéb intézkedések mellett – egyre több uniós tagállam migrációs szervezete helyezett ki bevándorlási összekötő tisztviselőket[6] (beleértve repülőtéri összekötőket és okmányszakértőket is) az illegális migráció szempontjából kockázatot jelentő országokba, vagy fontos tranzitországokba.[7] A kihelyezett szakértők elnevezése okmány- és vízumszakértőre változott, akik a schengeni vízumügyintézés során támogatják a konzuli munkát a biztonsági okmányok, támogató dokumentumok eredetiségének vizsgálatában, valamint az egységes vízum megszerzéséhez kapcsolódó visszaélések kiszűrésében.

A migráció instrumentalizációja, vagyis nyomásgyakorlásra történő felhasználása nem új jelenség, fontos azonban annak szem előtt tartása, hogy a migráció katalizátora is lehet a terrorcselekményeknek, amikor az olyan konfliktusokat generál, amelyek elősegítik az erőszakos megnyilvánulásokat.[8] A terrorizmus egyik felosztási lehetősége a „belföldi" és a „nemzetközi" (transznacionális) kategória. A belföldi terrorizmus jellemzője, hogy a helyszín, a cél és az elkövetők is ugyanabban az országban vannak, ezzel ellentétben a nemzetközi terrorizmus egynél több országot érint. Utóbbira jó példa a 2001. szeptember 11-én, az USA területén végrehajtott terrortámadás-sorozat. Az elkövetők közel-keleti országokból származtak, a támadásokat az Amerikai Egyesült Államokban követték el, az áldozatok között pedig több ezer amerikai és más állampolgár volt. Ebből következik, hogy a nemzetközi terrorizmusra kell kiemelt figyelmet fordítani a terrorizmus és a migráció kapcsolatának tanulmányozása során. A nemzetközi terrorizmus is feloszthető két kategóriára. Az egyik, amikor a terrorcselekményt egy külföldi követi el a befogadó

4 IOM 2010: 6.

5 Helbling–Meierrieks 2022: 978.

6 A Tanács 377/2004/EK rendelete (2004. február 19.) a bevándorlási összekötő tisztviselők hálózatának létrehozásáról.

7 A magyar migrációs szervezet 2009-ben helyezett ki először bevándorlási összekötőket.

8 Hautzinger 2016: 35.

országban. A második kategória, amikor a terrorcselekményt honos állampolgárok követik el a bevándorlók ellen.[9]

Marc Helbling és Daniel Meierrieks kidolgozott egy elméleti modellt annak megértéséhez, hogy a migráció hogyan befolyásolja a terrorizmust, ehhez a racionális választás *(rational choice)* modelljét alkalmazták. A „terrorizmus racionális választási modellje" azt feltételezi, hogy a terroristák racionálisan gondolkodnak, és *mérlegelik a terrorcselekmény hasznát a költségekkel szemben.* A potenciális terroristák akkor választják az erőszakot, amikor a terrorizmus hasznai meghaladják annak költségeit. A migráció ezt a kalkulációt befolyásolhatja egyrészt úgy, hogy a terrorizmust kevésbé költségessé teszi azáltal, hogy a külföldi terrorista szervezetek felhasználhatják a célországokban meglévő migrációs hálózatokat és útvonalakat, hogy a terrorcselekményeket alacsony költséggel kövessék el. Ezek mellett felhasználhatják a célországokban meglévő migránsközösségeket, a diaszpórákat, ezzel is csökkentve a költségeket.[10]

Tanulmányunk témája az idegenrendészet, ezért a fentiek alapján a nemzetközi terrorizmushoz, azon belül a külföldiekhez, vagyis a nem magyar állampolgárokhoz kapcsolódik. A társhatóságokkal együttműködve *az idegenrendészeti hatóságok feladata a nemzetbiztonságra veszélyt jelentő külföldiek kiszűrése a különféle idegenrendészeti hatósági ügyek során,*[11] hiszen a legális beutazási és tartózkodási lehetőségeket is kihasználhatják a terroristák a céljaik eléréséhez.[12] Azt is számításba kell venni, hogy mielőtt megállapítják az elkövető személyazonosságát, a terrorcselekmény után több másik EU-tagállamon keresztül is átutazhat, vagy a jogszerűtlen tartózkodás miatt idegenrendészeti őrizetben is megbújhat egy másik tagállamban.

A MIGRÁCIÓ KEZELÉSE

A becslések szerint a világon közel 281 millió ember nem a születése szerinti országban élt 2020-ban, vagyis a világ népességének 3,6%-a tekinthető nemzetközi migránsnak. Ezeknek az embereknek *a különféle célú tartózkodása óriási feladatot*

[9] HELBLING–MEIERRIEKS 2022: 978.

[10] HELBLING–MEIERRIEKS 2022: 980.

[11] Idegenrendészeti hatósági ügy: a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény 186/A. § a) pontja.

[12] IOM 2010: 6.

ró a befogadó országok közigazgatási rendszerére.[13] A kontinensek közül 2020-ban Európában tartózkodott a legtöbb, közel 87 millió nemzetközi migráns.[14]

Az Európai Unió felé irányuló illegális migrációt tekintve megállapítható, hogy nemcsak nagyságrendjében, hanem minőségében is megváltozott 2015-ben. Bartkó Róbert három olyan új kihívást azonosított, amelyeket a migrációs nyomás rövid időn belüli ugrásszerű növekedése idézett elő: (1) a hamis úti okmányokkal vagy okmányok nélkül érkezők kiszűrése; (2) a nemzetközi védelemre valóban rászorulók beazonosítása; (3) a szabálytalan tartózkodás felszámolása.[15] Mindhárom jelenség olyan súlyos problémát takar, amellyel az EU hosszú ideje küzd a migráció kezelése során. Mindhárom jelenség magában hordozza az olyan helyzetekből adódó kockázatokat is, amikor potenciális terroristák a migránsok közé vegyülhetnek, beszivároghatnak, vagy a legális migráció és a terrorizmus kölcsönhatásának jegyében az idegenrendészeti hatóság által a hamis adatok alapján kiállított tartózkodási okmányokkal a pénzintézetekben felvehetik a terrorcselekmények finanszírozása céljából utánuk küldött pénzösszegeket. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy a 2015-ös migrációs válság a terrorkockázatok szempontjából is alapvető változást indított el az előzőekhez képest. A 2001 után, nyugaton elkövetett terrorcselekmények túlnyomó többségét nem jogszerűtlenül tartózkodó migránsok, hanem nyugati országok migráns felmenőkkel rendelkező, másod- vagy harmadgenerációs állampolgárai, vagy legálisan tartózkodó migránsok követték el.[16] Ezt a jelenséget alapvetően megváltoztatta az Európát 2015 óta érintő tömeges migráció, amely komoly terrorkockázatot is magában hordoz. Ezt erősíti a 2015. november 13-án Párizsban végrehajtott terrortámadás is.[17]

Az idegenrendészet

Az idegenrendészet közigazgatási rendszerben elfoglalt helyének meghatározásához fontos előfeltétel a közigazgatás és a szakigazgatás kapcsolatának felvázolása. A közigazgatás a végrehajtó hatalom része, egyes feladatai ellátásához közhatalmi jogosítványokkal rendelkezik, jogalkalmazó tevékenységet végez. A közigazgatás az állami igazgatási tevékenység általános megnevezése, illetve az ezt a tevékenységet megvalósító szervezet, míg a szakigazgatás ágazati jellegű tevékenység és szervezet.

[13] Szuhai 2021: 9.
[14] UN DESA 2021: 1.
[15] Bartkó 2019: 171.
[16] Böröcz 2014: 77.
[17] Böröcz 2016: 4.

A közigazgatás szinte „valamennyi tevékenységi formája az ágazati jogalkalmazáshoz, a szakigazgatási tevékenységhez és a szakigazgatási szervezetrendszerhez kötődik". A közigazgatás célja feladatának maradéktalan ellátása, amelyhez a közigazgatási szerv kivételesen „közhatalmat, legitim állami kényszert is igénybe vehet".[18]

A közigazgatás és a rendészet kapcsolatáról az elmúlt nyolc évtizedben számos megfogalmazás található a szakirodalomban. Mára már elfogadott tény, hogy a rendészeti feladatok ellátása közigazgatási jogi tevékenység, a rendvédelem szervei pedig központi államigazgatási szervek, továbbá a rendészet és a közigazgatás kölcsönhatásban működnek.[19] A rendészeti tevékenység jelentős része hatósági tevékenység, amely közhatalmi jellegű, a közrend és a közbiztonság fenntartására, továbbá a megsértett közrend és közbiztonság helyreállítására irányul. A rendészeti igazgatás körébe olyan közigazgatási tevékenységfajták tartoznak, amelyek a közrendet, a közbiztonságot, valamint a polgárok személyes biztonságát szolgálják, azonban a rendészeti, valamint a rendőri feladatok és tevékenységek nem ugyanazt jelentik. A közigazgatás minden ágazatában és alágazatában vannak rendészeti feladatok, azonban a rendőrség mellett számos közigazgatási szerv is végez rendészeti feladatokat.[20]

Az *idegenrendészet* a rendészeti igazgatás részeként alakult ki, tételes jogi definíciója nem ismert, azonban a szabályozás alapján úgy foglalható össze, hogy az idegenrendészet az államigazgatásnak az a területe, amely kiterjed a külföldiek

- határátlépésére és beutazására,
- magyarországi tartózkodására,
- jogaik gyakorlására és ennek ellenőrzésére,
- a szankciók esetleges alkalmazására, valamint
- a kiutazásukra vonatkozó hatósági jogalkalmazásra.[21]

Az idegenrendészet szűkebb értelemben a Magyarország területére *engedély nélkül vagy meg nem engedett módon beutazó, vagy Magyarország területén jogszerűtlenül tartózkodó nem magyar állampolgárral szemben indított hatósági jogalkalmazói tevékenység,* feltéve, hogy nincs helye menedékjogi eljárásnak. Az idegenrendészet fogalmi ismérve, hogy kizárólag nem magyar honosságú személyekkel szemben indítható, és csak abban az esetben, ha a külföldi beutazása vagy tartózkodása ellentétes a vonatkozó jogszabályi rendelkezésekkel.[22]

[18] Lapsánszky 2016.
[19] Lapsánszky 2016.
[20] Kilényi 2008: 1624.
[21] Kilényi 2008: 1667.
[22] Hautzinger–Hegedűs–Klenner 2014: 57.

A hazai migrációs igazgatás intézményrendszere sokszereplős. Az idegenrendészetért és menekültügyért, valamint a külföldiek társadalmi beilleszkedésének elősegítéséért felelős minisztérium szerepe elsődleges, amely irányítja az idegenrendészeti és menekültügyi jogalkalmazásért felelős végrehajtó szerveket. Emellett több tárca mellérendelt társfelelősségével, valamint számos nemzetközi és kormányközi, illetve nem kormányzati szervezet (NGO) közreműködésével jellemezhető az intézményrendszer. Figyelembe kell venni a vízumügyeket, a közigazgatás-szervezést, közigazgatás-fejlesztést, az állampolgársági ügyeket, a személyiadat- és lakcímnyilvántartást, a foglalkoztatáspolitikát, továbbá az egészségügyért, az oktatásért, a szociálpolitikáért és nyugdíjpolitikáért, a társadalmi esélyegyenlőség előmozdításáért felelős hatóságok együttműködését (oktatási ügyekben, a külföldiek szociális juttatásai, szociális jogai, a külföldiek társadalmi beilleszkedése terén, kísérő nélküli kiskorúak elhelyezése, valamint általánosságban a külföldiek integrációja területén).[23]

Idegenrendészeti hatóságok

A két személyi kategória, a szabad mozgás jogával rendelkező személyek, illetve a harmadik országbeli állampolgárok tekintetében az idegenrendészeti hatóságok köre nem fedi egymást teljes mértékben. A szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvényben (a továbbiakban: Szmtv.) szabályozott idegenrendészeti eljárások során a következő hatóságok járnak el:

- a külpolitikáért felelős miniszter;
- az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság (Főigazgatóság);
- a Főigazgatóság igazgatósága (regionális igazgatóság);
- a vízumkiadásra feljogosított magyar konzuli tisztviselő (konzuli tisztviselő);
- az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv (Rendőrség).[24]

A harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvényben (a továbbiakban: Harmtv.) szabályozott közigazgatási hatósági

[23] Az 1698/2013. (X. 4.) Korm. határozattal elfogadott Migrációs Stratégia és az azon alapuló, az Európai Unió által a 2014–2020. ciklusban létrehozásra kerülő Menekültügyi és Migrációs Alaphoz kapcsolódó hétéves stratégiai tervdokumentum, 7–8.

[24] 113/2007. (V. 24.) Korm. rendelet a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvény végrehajtásáról (a továbbiakban: Szmvhr.), 2. §.

eljárások (idegenrendészeti eljárások) során a következő hatóságok (idegenrendészeti hatóságok) járnak el:

- az idegenrendészetért és menekültügyért felelős miniszter;
- a külpolitikáért felelős miniszter;
- az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság (Főigazgatóság);
- a Főigazgatóság igazgatósága (regionális igazgatóság);
- a vízumkiadásra feljogosított konzuli tisztviselő (konzuli tisztviselő);
- az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv (Rendőrség);
- az V. fejezet (A harmadik országbeli állampolgárokra vonatkozó rendészeti szabályok) alkalmazása tekintetében az általa elrendelt kiutasítás, önkéntes távozás, kitoloncolás, valamint beutazási és tartózkodási tilalom kapcsán a menekültügyi hatóság.[25]

A menekültügyi hatóság idegenrendészeti hatósági jogkörrel történő felruházása a menedékjoggal való visszaéléssel szembeni fellépés hatékonyságát célozta.

Az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság

Az uniós tagállamoknak biztosítaniuk kell az uniós jog hatékony alkalmazását a saját jogrendszerükben, a jogszabályok nemzeti szinten történő végrehajtása a közigazgatási szervek feladata. Ez nem jelenti azt, hogy minden tagállam egységes szervezeti formában valósítja meg például a migráció kezelését. Továbbá a migrációt kezelő intézmények időnként változhatnak egyes tagállamokban. Így volt ez Magyarország esetében is, hiszen a 2000-ben, civil szervezetként alakult Bevándorlási és Állampolgársági Hivataltól 2017-ben az anyakönyvi felügyeleti szakterület a Miniszterelnökséghez, az állampolgársági és névváltoztatási szakterület Budapest Főváros Kormányhivatalához került, ezért a neve Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal lett. 2019 júliusától pedig Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság névvel folytatta működését.

A bevándorlási hivatalok felügyelete sem egységes a tagállamokban. Magyarországon az idegenrendészeti szerv az idegenrendészetért és a menekültügyért felelős miniszterhez tartozik. A teljesség igénye nélkül néhány példa illusztrálja, hogy mennyire eltérő a tagállami bevándorlási szervek struktúrája és a közigazgatásban elfoglalt helye. Hollandiában a Bevándorlási és Honosítási Szolgálat az Igazságügyi

[25] 114/2007. (V. 24.) Korm. rendelet a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény végrehajtásáról (a továbbiakban: Harmvhr.), 1. §.

és Biztonsági Minisztériumhoz tartozik. Az idegenrendészet és a menekültügy mellett az állampolgársági ügyekkel is a szervezet foglalkozik, azonban a menekültek fogadását a Szolgálattól elkülönülő központi ügynökség látja el.[26] Portugáliában a Bevándorlási és Határügyi Szolgálat a Belügyminisztérium rendészeti szerve. Az idegenrendészeti és menekültügyi feladatok mellett ez a szolgálat látja el a határátkelőhelyeken a határforgalom ellenőrzését is.[27] Németországban szövetségi szinten működik a Szövetségi Migrációs és Menekültügyi Hivatal, amely nem foglalkozik a honosítási ügyekkel.[28]

A tanulmány a felsorolt idegenrendészeti hatóságok közül az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság (a továbbiakban: Főigazgatóság) szerepével foglalkozik részletesen. Az idegenrendészeti feladatok során jelentkező nemzetbiztonsági érdekek fontossága indokolta azt a jelentős változást, amely 2019. július 1-jén történt a magyar migrációs szervezetrendszer történetében. Az átalakítás eredményeként a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal elnevezése Országos Idegenrendészeti Főigazgatóságra változott, továbbá a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény hatálya alá tartozó rendvédelmi feladatokat ellátó szervként, a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.) hatálya alá tartozó rendőrségként működik tovább. Ennek eredményeként az Rtv. 1. § (1) bekezdése így határozza meg a rendőrség feladatát: „A rendőrség feladata az Alaptörvényben meghatározott feladatok mellett a határforgalom ellenőrzése, a terrorizmus elleni küzdelem és az e törvényben meghatározott bűnmegelőzési, bűnfelderítési célú ellenőrzés, a bűncselekményből származó vagyon visszaszerzése, valamint az idegenrendészeti és menekültügyi feladatok ellátása." A rendőrség az Alaptörvényben, az Rtv.-ben és törvény felhatalmazása alapján más jogszabályban meghatározott bűnmegelőzési, bűnüldözési, államigazgatási és rendészeti feladatkörében „ellátja a hatáskörébe utalt idegenrendészeti és menekültügyi feladatokat". E feladatok keretében „az idegenrendészeti szerv ellátja a jogszabályban hatáskörébe utalt idegenrendészeti hatósági, menekültügyi hatósági, vízumhatósági, valamint útlevélhatósági feladatokat, továbbá végrehajtja a feladat- és hatáskörébe utalt nemzetközi szerződésekből adódó feladatokat".[29]

Az idegenrendészeti szerv kijelöléséről és hatásköréről szóló 126/2019. (V. 30.) Korm. rendelet alapján a Kormány az Rtv.-ben meghatározott *idegenrendészeti*

[26] Immigratie- en Naturalisatiedienst. Online: https://ind.nl/en.

[27] Serviço de Estrangeiros e Fronteiras. Online: www.sef.pt/en/Pages/homepage.aspx.

[28] Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. Online: www.bamf.de/EN/Startseite/startseite_node.html.

[29] Rtv. 7/H. § (1) bekezdés.

szervként az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóságot jelölte ki. A Főigazgatóság a rendészetért felelős miniszter irányítása alá tartozó központi költségvetési szerv, amely ellátja a jogszabályokban hatáskörébe utalt idegenrendészeti és menekültügyi feladatokat. Felépítése központi szervre és igazgatóságokra tagozódik.[30] Ezt a jelentős szervezeti változást a jogalkotó az alábbi módon indokolta:

> „[A]z idegenrendészeti és menekültügyi hatóság vegyes jellegű tevékenysége révén mind közigazgatási, mind pedig rendvédelmi feladatokat is ellát. A hatóság korábbi struktúrájában a közigazgatási jellegű feladatok ellátása volt túlsúlyban, azonban a jelenlegi menekültügyi és idegenrendészeti feladatok túlmutatnak az általános közigazgatási jogkörökön. Mindezek mellett a menekültügyi és az idegenrendészeti feladatok során jelentkező közbiztonsági és nemzetbiztonsági kockázati tényezők esetleges fennállása és annak kiszűrése érdekében indokolt a hatóság rendvédelmi feladatokat ellátó szervvé alakítása."[31]

A kockázati tényezőket érintően a nemzetbiztonsági érdeket a *Rendészettudományi szaklexikon* a következők szerint határozza meg.

> „Nemzetbiztonsági érdek: minden olyan szempont, tényező, amely az egész ország, közösség biztonságára kihat. Kiemelt Magyarország függetlenségének biztosítása és törvényes rendjének védelme, amelynek legfőbb összetevői az alábbiak:
> 1. az ország függetlensége és területi épsége elleni támadó szándékú törekvések felderítése;
> 2. az ország politikai, gazdasági, honvédelmi érdekeit sértő vagy veszélyeztető leplezett törekvések felfedése és elhárítása;
> 3. a kormányzati döntésekhez szükséges, külföldre vonatkozó, ill. külföldi eredetű információk megszerzése;
> 4. az ország az alapvető emberi jogok gyakorlását biztosító törvényes rendjének, a többpárti rendszeren alapuló képviseleti demokráciának és a törvényes intézmények működésének jogellenes eszközökkel történő megváltoztatására vagy megzavarására irányuló leplezett törekvések felderítése és elhárítása; valamint
> 5. a terrorcselekmények, az illegális fegyver- és kábítószer-kereskedelem, valamint a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák illegális forgalmának felderítése és megakadályozása."[32]

[30] Szuhai 2019: 11–12.
[31] Miniszterelnökség 2018.
[32] Boda 2019: 406.

A definíció szerint a magyar jogszabályokban megfogalmazott nemzetbiztonsági érdek sérelme magában foglalja a terrorizmus szempontjából veszélyt jelentő külföldiek kiszűrését is.

IDEGENRENDÉSZETI ÜGYTÍPUSOK

A Magyarországra érkező külföldiek jelenthetnek potenciális veszélyt a társadalom értékeire, a legnagyobb veszély azonban az, ha a külföldi terrorszervezet tagja vagy megbízottja, és terrorcselekmény elkövetésére készül.[33] A következő idegenrendészeti ügytípusoknál azt mutatjuk be, hogy a konzuli tisztviselő, a regionális igazgatóság, illetve a rendészeti intézkedéseket alkalmazó hogyan tudja kiszűrni az esetleges kockázatokat az eljárása során.

Vízumrendészet

Elsőként a vízumkiadó hatóságokat tekintjük át. Az Szmtv.[34] és a Harmtv. is a következő hatóságokat sorolja fel vízumkiadó hatóságként a Vízumkódex[35] szerinti kilencven napot meg nem haladó, tervezett tartózkodásra jogosító vízum kiadására irányuló eljárásban:

- a külpolitikáért felelős miniszter,
- a konzuli tisztviselő,
- a Főigazgatóság,
- az országos illetékességgel rendelkező Nyugat-dunántúli Regionális Igazgatóság,
- a regionális igazgatóság.[36]

A Vízumkódex a C típusú, egységes vízum kiadási feltételeinek és eljárási rendjének szabályozása mellett tartalmazza az A típusú, repülőtéri tranzitvízum kiadásának szabályait is. Ez azért fontos, mert a Vízumkódex IV. mellékletében felsorolt országok állampolgárainak még a tagállamok repülőtereinek nemzetközi tranzitterületén

[33] Laufer 2006: 60.

[34] Az Szmtv. esetében az EGT-állampolgár vízumkötelezett harmadik országbeli családtagjára vonatkozóan merül fel a vízumkiadás.

[35] Az Európai Parlament és a Tanács 810/2009/EK rendelete (2009. július 13.) a Közösségi Vízumkódex létrehozásáról (Vízumkódex).

[36] Harmvhr. 7. §; Szmvhr. 4. §.

történő áthaladáshoz is külön vízumot kell kérelmezniük. Ezzel egy további szűrési lehetőséget biztosít a Vízumkódex a szabálytalan migráció szempontjából kockázatot jelentő országok esetén a visszaélések megelőzésére. A Vízumkódex lehetőséget ad a külső határokon történő vízum kiadására kivételes esetekben. Fontos garancia a határátkelőhelyen kiadott vízum esetében, hogy a Schengeni határellenőrzési kódexben foglalt beutazási feltételeknek ekkor is meg kell felelnie a kérelmezőnek.[37]

Az idegenrendészeti hatóságok közül a konzuli tisztviselő az első, aki találkozik a vízumkötelezett harmadik országbeli állampolgárral, aki Magyarországra, tehát schengeni területre szeretne beutazni. Azt, hogy melyik ország állampolgára vízumkötelezett vagy vízummentes, a 2018/1806 EU rendelet határozza meg.[38] A Vízumkódex alapján a konzuli tisztviselő a kilencven napot meg nem haladó tartózkodásra jogosító vízum iránti kérelmek vizsgálatakor elsősorban *a schengeni államok biztonságát, az illegális bevándorlás elleni küzdelmet, valamint a schengeni államok nemzetközi kapcsolatait* tartja szem előtt. A külképviselet értékeli, hogy a harmadik országbeli állampolgár kérelmező esetében fennáll-e a bevándorlás kockázata, vagy valamilyen vízummal történő visszaélés gyanúja. A vízumkérelmet el kell utasítani, ha kétség merül fel a benyújtott iratok és dokumentumok hitelességét illetően, ideértve tartalmuk valódiságát vagy az elbeszélgetés során gyűjtött állítások megbízhatóságát is. A vízum kiadásának megtagadásához, illetve a kiadott vízum visszavonásához vezet, ha megállapítást nyer, hogy a harmadik országbeli állampolgár csalárd módon akart vízumot szerezni, vagyis az eljáró hatósággal hamis adatot, valótlan tényt közölt, vagy az eljáró hatóság megtévesztésére törekedett a beutazása és tartózkodása célja tekintetében.

A magyar szabályozásban a nemzetbiztonság védelmét, valamint a visszaélések és a csalások megelőzését és kiszűrését célozza az is, hogy az idegenrendészetért és menekültügyért felelős miniszter, a külpolitikáért felelős miniszter, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok irányításáért felelős miniszter, valamint a polgári hírszerzési tevékenység irányításáért felelős miniszter által meghatározott esetekben a kilencven napot meg nem haladó, tervezett tartózkodásra jogosító vízum csak *a központi vízumhatóság hozzájárulásával* adható ki. Ekkor a konzuli tisztviselő köteles a vízumkérelmet a benyújtást követően haladéktalanul felterjeszteni a központi vízumhatósághoz. A központi vízumhatóság hozzájárulása hiányában

[37] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete (2016. március 9.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határellenőrzési kódex) (kodifikált szöveg) 6. cikk (1) bekezdés.

[38] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1806 rendelete (2018. november 14.) a külső határok átlépésekor vízumkötelezettség alá eső, illetve az e kötelezettség alól mentes harmadik országbeli állampolgárok országainak felsorolásáról (kodifikált szöveg).

a vízum nem adható ki. A központi vízumhatóság a kilencven napot meg nem haladó, tervezett tartózkodásra jogosító vízum kiadásához való hozzájárulás megadása előtt köteles egyeztetni azon schengeni államok központi hatóságaival, amelyek az egyeztetést kérik.[39]

A központi vízumhatóság a hozzájárulás megadása, valamint a más schengeni állam vízumkiadó hatóságával történt egyeztetés során történő válaszadás előtt köteles *a vízumkérelemről az Alkotmányvédelmi Hivatal és a Terrorelhárítási Központ véleményét kérni.* Mindkét rendvédelmi szerv köteles a központi vízumhatóság megkeresésében foglaltaknak hat napon belül eleget tenni.[40] Ilyen véleménykérési lehetőséggel a külpolitikáért felelős miniszter, valamint a konzuli tisztviselő is élhet a hatáskörébe tartozó, kilencven napot meg nem haladó, tervezett tartózkodásra jogosító vízum iránti kérelem esetén.[41] A konzuli tisztviselő kockázatértékelő munkáját az okmány- és vízumtanácsadók is támogatják. Fontos azt is leszögezni, hogy a legálisan megszerzett vízum nem jelent automatikus belépési lehetőséget a schengeni területre, hiszen a vízum kiadását követően, még a belépés előtt is felmerülhet olyan információ, amely a vízum visszavonását eredményezi. A kilencven napot meg nem haladó tartózkodásra jogosító vízum iránti kérelmet Magyarország közúti, légi, valamint vízi határátkelőhelyén a Rendőrségnél lehet előterjeszteni. A Rendőrség a kérelmet döntésre haladéktalanul felterjeszti az országos illetékességgel rendelkező Nyugat-dunántúli Regionális Igazgatósághoz.

A vízummentesen beutazó harmadik országbeli állampolgárok esetében ez a „konzuli kontroll" kimarad, azonban minden harmadik országbeli állampolgár beléptetéséről a határforgalmat ellenőrző hatóság, a rendőrség dönt a beutazási feltételek ellenőrzését követően. Így az integrált határellenőrzés következő szűrési lehetősége Magyarország schengeni külső határa, ahol a Rendőrség ellenőrzi:

- *a beutazási feltételeket* a kilencven napot meg nem haladó célú beutazás esetén a Schengeni határellenőrzési kódex közvetlen alkalmazásával, valamint
- *a beutazási és tartózkodási feltételeket* a kilencven napot meghaladó tartózkodási célú beutazás esetén a Harmtv. 13. § (1) bekezdése alapján.

A Schengeni határellenőrzési kódexben felsorolt beutazási feltételek – az érvényes úti okmány, a vízumkötelezett esetében a schengeni vízum, a beutazás célját és körülményeit alátámasztó dokumentumok – között szerepel, hogy a harmadik országok állampolgárai nem állhatnak beutazási tilalmat elrendelő figyelmeztető jelzés hatálya alatt a Schengeni Információs Rendszerben (a továbbiakban: SIS),

[39] Harmtv. 9. §.
[40] Harmvhr. 24. §.
[41] Harmvhr. 15. §.

valamint nem jelenthetnek veszélyt a tagállamok közrendjére, belső biztonságára, közegészségügyére vagy nemzetközi kapcsolataira, különösen nem állnak a tagállamok nemzeti adatbázisaiban szereplő ugyanezen okok miatt beutazási tilalmat elrendelő figyelmeztető jelzés hatálya alatt.[42]

A kódex feltételeihez hasonlóan a Harmtv. szintén tartalmazza a tartózkodás egyéb feltételei mellett, hogy a harmadik országbeli állampolgár akkor tartózkodhat Magyarország területén kilencven napot meghaladó időtartamig, ha nem áll kiutasítás vagy beutazási és tartózkodási tilalom hatálya alatt, illetve beutazása vagy tartózkodása nem veszélyezteti Magyarország közrendjét, közbiztonságát, nemzetbiztonságát vagy közegészségügyi érdekét, és nem áll a SIS-ben elhelyezett figyelmeztető jelzés hatálya alatt.

A kilencven napot meghaladó tartózkodásra jogosító vízumok

Kilencven napot meghaladó tartózkodásra jogosító vízum a tartózkodási engedély átvételére jogosító vízum és a nemzeti vízum. A nemzeti vízum iránti kérelemről a közbiztonság és a nemzetbiztonság védelme érdekében meghatározott esetekben az Alkotmányvédelmi Hivatal és a Terrorelhárítási Központ véleményét kéri a vízumkiadó hatóság. Mindkét rendvédelmi szerv köteles a megkeresésnek tíz napon belül eleget tenni.[43]

Tartózkodási engedélyek

Az érvényes tartózkodási vízummal vagy nemzeti vízummal rendelkező harmadik országbeli állampolgár a vízumban foglalt tartózkodási idő lejártát követően Magyarország területén történő tartózkodásra tartózkodási engedéllyel jogosult. A tartózkodási engedély kiadásának, vagyis a harmadik országbeli állampolgár kilencven napot meghaladó tartózkodása engedélyezésének feltételeit a Harmtv. korábban említett 13. § (1) bekezdése tartalmazza. Ezeknek a feltételeknek a tartózkodás céljától függetlenül meg kell felelnie a harmadik országbeli állampolgárnak mind a beutazáskor, mind a tartózkodása ideje alatt.

[42] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete (2016. március 9.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határellenőrzési kódex) (kodifikált szöveg) 6. cikk (1) bekezdés.

[43] Harmvhr. 39. §.

Az idegenrendészeti hatóság a döntéshozatal során *idegenrendészeti szempontok* alapján mérlegeli a harmadik országbeli személy tartózkodási feltételeit, veszélyt jelent-e a tartózkodása közrendi, közbiztonsági, illetve nemzetbiztonsági szempontból. A Főigazgatóság regionális igazgatósága a tartózkodási engedély iránti kérelemről a közbiztonság és a nemzetbiztonság védelme érdekében meghatározott esetekben *az Alkotmányvédelmi Hivatal, a Terrorelhárítási Központ és a Rendőrség véleményét kéri.* A megkeresett szervek kötelesek a megkeresésnek – a Harmtv. alapján – öt, nyolc, illetve tizenöt napon belül eleget tenni.[44]

A tartózkodási engedélyeknél is irányadó, amit a vízumkérelemnél is láthattunk, hogy a tartózkodási engedély kiadását vagy meghosszabbítását meg kell tagadni, illetve a kiadott tartózkodási engedélyt vissza kell vonni, ha a harmadik országbeli állampolgár csalárd módon akarta megszerezni az engedélyt. Ez azt jelenti, hogy a tartózkodási jogosultság megszerzése érdekében az eljáró hatósággal hamis adatot, valótlan tényt közölt, vagy a tartózkodási cél vonatkozásában az eljáró hatóságot megtévesztette.

Letelepedés

Az Európai Tanács 1999. október 15–16-i tamperei rendkívüli ülésén kijelentette, hogy a harmadik országok állampolgárainak jogállását közelíteni kell a tagállamok állampolgárainak jogaihoz, és hogy egy bizonyos időtartamon keresztül valamely tagállamban *jogszerűen tartózkodó* és huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkező személynek az adott tagállamban olyan egységes jogokat kell biztosítani, amelyek a lehető legközelebb állnak az Európai Unió polgárait megillető jogokhoz. Ennek az oka az, hogy a tagállamokban huzamosan tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok integrációja kulcsfontosságú szerepet játszik a gazdasági és társadalmi kohézió előmozdításában. Annak érdekében, hogy ezek a személyek valóban be tudjanak illeszkedni a társadalomba, a tagállamok állampolgáraival megegyező elbánásban kell részesülniük a gazdasági és szociális ügyek széles területén, az irányelv által meghatározott feltételek alapján. Ezt a harmadik országok huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkező állampolgárainak jogállásáról szóló irányelv mondja ki.[45] A magyar szabályozás alapján letelepedett az a harmadik országbeli állampolgár, aki

- ideiglenes letelepedési engedélyt,
- nemzeti letelepedési engedélyt,

[44] Harmvhr. 50. §.

[45] A Tanács 2003/109/EK irányelve (2003. november 25.) a harmadik országok huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkező állampolgárainak jogállásáról.

- EK letelepedési engedélyt,
- a Harmtv. hatálybalépése előtt letelepedési engedélyt kapott.

A letelepedett – az ideiglenesen letelepedett kivételével – Magyarország területén *határozatlan időtartamú* tartózkodásra jogosult, és rendelkezik az Alaptörvényben és a jogszabályokban biztosított jogosultságokkal. A letelepedés a legerősebb tartózkodási jogosultság a kilencven napot meghaladó tartózkodás esetén, amely többéves jogszerű és folyamatos tartózkodás esetén érhető el. Ezért rendkívül fontos a szakhatóságok eljárása a különféle letelepedési engedélyek kiadási, illetve visszavonási eljárásában, hiszen a letelepedett szinte a magyar állampolgárokkal megegyező jogokkal rendelkezik. A szakhatósági állásfoglalás rendelkező része tartalmazza a szakhatósági hozzájárulást, az egyedi szakhatósági előírást, feltételt vagy a hozzájárulás megtagadását. A szakhatóság döntése az eljárást befejező döntés elleni jogorvoslat keretében támadható meg.

Szakhatósági eljárások a letelepedési engedélyezési eljárásokban

- Az Alkotmányvédelmi Hivatal és a Terrorelhárítási Központ szakhatósági eljárása, a nemzetbiztonsági érdeksérelem vizsgálata: a Kormány a harmadik országbeli állampolgár ideiglenes letelepedési engedélyének, nemzeti letelepedési engedélyének, illetve EK letelepedési engedélyének megadása iránti eljárásban – annak megállapítása kérdésében, hogy a harmadik országbeli állampolgár letelepedése *veszélyezteti-e Magyarország nemzetbiztonságát* – első fokon az Alkotmányvédelmi Hivatalt és a Terrorelhárítási Központot, másodfokon a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok irányításáért felelős minisztert szakhatóságként jelöli ki. A regionális igazgatóság az ideiglenes letelepedési engedély első ízben történő kiadása, a nemzeti letelepedési engedély vagy az EK letelepedési engedély iránti kérelmet benyújtó harmadik országbeli állampolgár központi idegenrendészeti nyilvántartásban kezelt adatait továbbítja az Alkotmányvédelmi Hivatal és a Terrorelhárítási Központ részére. Mindkét rendvédelmi szerv megkeresésére a regionális igazgatóság a kérelemhez csatolt okiratokba betekintést biztosít, illetve azokról másolatot készít.[46]
- A Rendőrség szakhatósági eljárása, a közbiztonsági érdeksérelem vizsgálata: a Kormány a harmadik országbeli állampolgár ideiglenes letelepedési engedélyének, nemzeti letelepedési engedélyének, illetve EK letelepedési

[46] Harmvhr. 97. §.

> engedélyének megadása iránti eljárásban – annak megállapítása kérdésében, hogy a harmadik országbeli állampolgár letelepedése *veszélyezteti-e Magyarország közbiztonságát* – első fokon a vármegyei rendőr-főkapitányságot, másodfokon az Országos Rendőr-főkapitányságot szakhatóságként jelöli ki. A regionális igazgatóság az ideiglenes letelepedési engedély első ízben történő kiadása, a nemzeti letelepedési engedély vagy az EK letelepedési engedély iránti kérelmet benyújtó harmadik országbeli állampolgár központi idegenrendészeti nyilvántartásban kezelt adatait továbbítja a jövőbeni lakóhely szerint illetékes vármegyei rendőr-főkapitányság részére. Az illetékes vármegyei rendőr-főkapitányság megkeresésére a regionális igazgatóság a kérelemhez csatolt okiratokba betekintést biztosít, illetve azokról másolatot készít.[47]

Mindkét érdeksérelem vizsgálatára érvényes, hogy amennyiben a szakhatósági állásfoglalás megküldését követően a harmadik országbeli állampolgárra vonatkozóan a szakhatóság érdekkörében olyan adat merül fel, amely a korábbi szakhatósági hozzájárulás visszavonását indokolja, a szakhatóság új szakhatósági állásfoglalását a regionális igazgatóságnak haladéktalanul megküldi.

Az ideiglenes letelepedési engedély kiadása vagy visszavonása iránti eljárásban, a nemzeti letelepedési engedély kiadása, valamint a letelepedési, nemzeti letelepedési vagy a bevándorlási engedély visszavonása iránti eljárásban, továbbá az EK letelepedési engedély kiadása iránti eljárásban a jogszabályban meghatározott hatóság azon szakkérdésben, hogy a harmadik országbeli állampolgár letelepedése veszélyezteti-e Magyarország nemzetbiztonságát vagy közbiztonságát, az állásfoglalását az elsőfokú eljárásban húsz, a másodfokú eljárásban tizenöt napon belül adja meg az eljáró idegenrendészeti hatóságnak.

A letelepedési engedély iránti kérelem elutasítása, az engedély visszavonása

A 2003/109/EK irányelv rögzíti, hogy a letelepedési engedély megadásának további feltétele, hogy a kérelmezővel szemben a törvényben meghatározott kizáró ok ne álljon fenn. Nem engedélyezhető a letelepedése annak a személynek, aki büntetett előéletű és a büntetett előélethez fűződő joghátrányok alól még nem mentesült, letelepedése a nemzetbiztonságot veszélyezteti, továbbá annak a személynek sem,

[47] Harmvhr. 97/A. §.

aki kiutasítás vagy beutazási és tartózkodási tilalom alatt áll.[48] A magyar szabályozás a kizáró okokat az alábbiak szerint határozza meg.

Nem kaphat ideiglenes letelepedési engedélyt, nemzeti letelepedési engedélyt vagy EK letelepedési engedélyt az a harmadik országbeli állampolgár:

- akinek a letelepedése veszélyezteti Magyarország közbiztonságát vagy nemzetbiztonságát;
- aki kiutasítás vagy beutazási és tartózkodási tilalom, illetve a SIS-ben elhelyezett figyelmeztető jelzés hatálya alatt áll;
- aki az engedély megszerzése érdekében hamis adatot, valótlan tényt közölt, vagy az eljáró hatóságot megtévesztette.

A nemzeti letelepedési engedély esetében egy további biztonsági feltételt ír elő a jogszabály: a kérelem benyújtásakor a kérelmezőnek mellékelnie kell a Magyarországra történő beutazását megelőző állandó vagy szokásos tartózkodási helye szerinti ország hatósága által kiállított, büntetlen előéletet igazoló, hat hónapnál nem régebbi okiratot is. Ez alól a feltétel alól csak a tizennegyedik életévét be nem töltött kiskorú kérelmező mentesül.

A Harmtv. által szabályozott letelepedési engedélytípusok esetében a már kiadott engedély esetén is van lehetőség érvényt szerezni a biztonságnak az engedély visszavonási lehetőségével a következők szerint.

Az ideiglenes letelepedési engedélyt vissza kell vonni, ha:

- a harmadik országbeli állampolgárt kiutasították, vagy vele szemben beutazási és tartózkodási tilalmat rendeltek el; vagy
- a harmadik országbeli állampolgár veszélyezteti Magyarország közbiztonságát vagy nemzetbiztonságát.

A harmadik országbeli állampolgár családtagja részére kiállított ideiglenes letelepedési engedélyt vissza kell vonni, ha a harmadik országbeli állampolgár ideiglenes letelepedési engedélyét visszavonták. Az idegenrendészeti hatóság az ideiglenes letelepedési engedély kiállításáról, illetve visszavonásáról – a visszavonás okának megjelölésével – értesíti az Európai Unió azon tagállamát, amely a harmadik országbeli állampolgár számára a huzamos tartózkodói jogállást igazoló EK tartózkodási engedélyt kiállította.

[48] A Tanács 2003/109/EK irányelve (2003. november 25.) a harmadik országok huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkező állampolgárainak jogállásáról.

Az idegenrendészeti hatóság a nemzeti letelepedési engedélyt – más esetek mellett – visszavonja, ha:

- az engedély megszerzése érdekében a harmadik országbeli állampolgár az idegenrendészeti hatósággal hamis adatot, valótlan tényt közölt;
- a harmadik országbeli állampolgárt kiutasították, vagy vele szemben beutazási és tartózkodási tilalmat rendeltek el;
- a harmadik országbeli állampolgár veszélyezteti Magyarország közbiztonságát vagy nemzetbiztonságát.

Az idegenrendészeti hatóság az EK letelepedési engedélyt – más esetek mellett – visszavonja, ha:

- az engedély megszerzése érdekében a harmadik országbeli állampolgár az idegenrendészeti hatósággal hamis adatot, valótlan tényt közölt;
- a harmadik országbeli állampolgárt kiutasították, vagy vele szemben beutazási és tartózkodási tilalmat rendeltek el.

2022-ben a Harmtv. alapján három hónapot meghaladó tartózkodást, illetve letelepedést biztosító kérelmek száma 145 456 volt. A 2021. évhez képest ez mintegy 12%-os emelkedést jelent.[49]

Szakhatósági eljárás hontalanság megállapítására irányuló eljárásban

Hontalan az, akit egy állam sem ismer el a saját joga alapján állampolgárának. A hontalanság megállapítására irányuló eljárás az idegenrendészeti hatóság feladata.[50] A hontalanként elismert személyt humanitárius célú tartózkodási engedéllyel látja el az eljáró idegenrendészeti hatóság.

A Kormány a hontalanság megállapítására irányuló eljárásban az Alkotmányvédelmi Hivatalt és a Terrorelhárítási Központot szakhatóságként jelöli ki. Mindkét rendvédelmi szerv meghallgathatja a kérelmezőt. A szakhatóság abban a szakkérdésben foglal állást, hogy a harmadik országbeli állampolgár tartózkodása *sérti vagy veszélyezteti-e Magyarország nemzetbiztonságát.* A szakhatóság állásfoglalása *kötelező erejű,* így a hontalanság megállapítására irányuló kérelmet határozattal el

[49] Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság (OIF). Online: www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu.

[50] Harmtv. 76. §.

kell utasítani, amennyiben a kérelmező – egyebek mellett – tartózkodása sérti vagy veszélyezteti Magyarország nemzetbiztonságát.[51]

A hontalan státusz esetén is van lehetőség a visszavonásra. A hontalan státuszt vissza kell vonni, ha a hontalan – egyebek mellett – státuszának megállapítására a Harmtv. 78. § (1) bekezdésében foglalt kizáró ok[52] fennállása ellenére került sor, vagy vele szemben ilyen kizáró ok áll fenn, valamint amennyiben a külföldi magyarországi tartózkodása veszélyt jelent a nemzetbiztonságra, valamint ha a hontalanság megállapítására irányuló eljárás során lényeges tényt vagy tényeket elhallgatott, vagy ilyen tényre vagy tényekre vonatkozó valótlan nyilatkozatot tett, illetve hamis vagy hamisított dokumentumokat használt fel, feltéve, hogy ez a hontalanság megállapítását érdemben befolyásolta.

Rendészeti intézkedések

A tartózkodási kérelmek elutasítása, a kiadott engedélyek visszavonása mellett az idegenrendészeti hatóság rendészeti intézkedéseket is alkalmazhat. Ezek közül a bíróság által elrendelt kiutasítás végrehajtása, az idegenrendészeti kiutasítás és a beutazási és tartózkodási tilalom elrendelése szerepel a tanulmányban.

51 Harmtv. 78. § (1) bekezdés.

52 „A hontalanság megállapítására irányuló kérelmet határozattal el kell utasítani, amennyiben a kérelmező a) a 2002. évi II. törvénnyel kihirdetett, az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében New Yorkban, 1954. szeptember 28-án létrejött, a Hontalan Személyek Jogállásáról szóló Egyezmény 1. cikk 2. bekezdésének hatálya alá tartozik." [...] Az Egyezmény nem vonatkozik: „(i) olyan személyekre, akik jelenleg – az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosának kivételével – az Egyesült Nemzetek szerveitől vagy szervezeteitől védelemben vagy segélyben részesülnek, addig, amíg ez a védelem vagy segély fennáll; (ii) olyan személyekre, akiket annak az országnak az illetékes hatóságai, melyben lakóhelyük van, olyan személyeknek ismertek el, mint akiket megilletnek az adott ország állampolgárságának birtoklásával járó jogok és kötelezettségek; (iii) olyan személyekre, akiket illetően komoly okok állnak fenn annak feltételezésére, hogy: a) a nemzetközi okmányokban megfogalmazottaknak megfelelően béke elleni, háborús vagy az emberiség elleni bűnöket követtek el; b) a tartózkodási helyük államán kívül, mielőtt abba az államba bebocsátást nyertek, súlyos, nem politikai bűncselekményt követtek el; c) az Egyesült Nemzetek céljaival és elveivel ellentétes cselekmények elkövetésében vétkesek."

A BÍRÓSÁG ÁLTAL ELRENDELT KIUTASÍTÁS BÜNTETÉS IDEGENRENDÉSZETI KAPCSOLÓDÁSI PONTJAI

A terrorizmus elleni küzdelem mint rendőrségi feladat túlmutat magán a bűntett felderítésén. A közrend, közbiztonság, nemzetbiztonság, valamint az állampolgároknak a rend fennállásába vetett hite könnyen sérülhet, amennyiben az elkövetővel szemben már büntetőeljárási eszközökhöz szükséges nyúlni.

A Btk. közbiztonság elleni bűncselekmények fejezetébe sorolt, 314. § szerinti terrorcselekmény immateriális bűncselekmény, hiszen sem a követelés teljesítése, sem a félelem kialakulása, sem pedig az alkotmányos vagy gazdasági rend megzavarása nem eleme a tényállásnak. Az első két alapeset előkészülete is büntetendő,[53] illetve egyes alapeseteinél a kísérlete sem kizárt. A terrorcselekmény feljelentésének elmulasztása (Btk. 317. §), valamint a terrorizmus finanszírozásának bűntette (Btk. 318. §) külön bűncselekményként lett szabályozva, holott azok a régi Btk.-ban még önálló bűncselekményként nem léteztek.[54] 2018-tól terrorcselekmény elkövetése miatt már az is büntetendő, aki egyes terrorcselekmény bűntetthez kapcsolódó közreműködés céljából, vagy ezt könnyítő feltételek biztosítása céljából Magyarország területére beutazik, onnan kiutazik, vagy azon átutazik hasonlóan ahhoz, aki ilyen utazáshoz anyagi eszközt szolgáltat.

Adott tehát egy szigorúan, előkészületi szakaszban is büntetendő, a közrendet, közbiztonságot, illetve a nemzetbiztonságot alapjaiban érintő, rendkívül súlyos bűncselekmény, amelyhez kapcsolódóan a jogalkotó széles körben rendeli büntetni a járulékos tevékenységeket is. Ennek ellenére a terrorcselekmények előkészülete szerencsére igen ritka hazánkban.[55] Ennek fontos tényezője az arra kijelölt rendvédelmi szerveknek az idegenrendészeti szervvel való együttműködése.

A bűncselekmény tárgyi súlyából adódóan az egyes – *terrorcselekménnyel esetlegesen kapcsolatba hozható, és így a hatóságok fókuszába került* – személyek magatartása, kapcsolati hálója fokozottan megfigyelt. Míg a magyar állampolgárok tekintetében a bűnüldözési célok akkor teljesülnek, amikor az egyes terrorcselekmények legfeljebb előkészületi szakaszba jutnak felderítésükkor és szankcionálásukkor, addig a külföldieknél, akiknél egyáltalán felmerül a gyanúja, lehetősége ilyennemű magatartások elkövetésének, célszerű a büntetőjogon kívüli, így idegenrendészeti eszközöket alkalmazni a Magyarországról (és így az Európai Unióból) való eltávolításuk, vagy szerencsés esetben már ide történő beutazásuk ellehetetlenítése érdekében.

[53] Fábián 2018: 47.

[54] A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 261. § (4) bekezdés utolsó fordulata és (8) bekezdése.

[55] Szemán 2021.

Szigorú értelemben véve az idegenrendészeti hatóság terroristákkal szemben csak akkor jár el, ha a nem magyar állampolgárt a büntetőbíróság terrorcselekmény elkövetésében jogerős ítéletében bűnösnek mondta ki, és kiutasítás büntetést is alkalmazott. A szabadságvesztés büntetés kiállását követően az idegenrendészeti hatóság eljár a külföldi kiutasítás büntetése végrehajtása érdekében. A külföldi a kiutasítás időtartamával megegyező időtartamra beutazási és tartózkodási tilalom, illetve – amennyiben az alkalmazható – a SIS-ben elhelyezett figyelmeztető jelzés hatálya alá kerül, így biztosítva ezzel a schengeni térség belső és külső biztonsághoz fűződő érdekeit.

A kiutasítás büntetés alkalmazásának korlátai

Fontos hangsúlyozni, hogy a kiutasítás büntetés alkalmazásának számos korlátja van a Btk. alapján, így expressis verbis már a közlönyállapoti szövegben is nevesítették, hogy azt *csak nem magyar állampolgár elkövetővel szemben* lehet kiszabni. Itt szükséges megemlíteni, hogy mivel a kiutasítás büntetés végrehajtása idegenrendészeti feladat, azt az ágazati jogszabályok töltik meg tartalommal,[56] az idegenrendészeti jogszabályokat alkalmazó idegenrendészeti szerv a kiutasítás büntetést végrehajtó végzésében a döntés területi hatályát, joghatásait többnyire nem korlátozza Magyarország területére. E sorok írójának régóta hangoztatott álláspontja, hogy megfontolandó lehet a Btk. 59. § (1) bekezdésének módosítása és a kiutasítás büntetésével összefüggésben „Magyarország területére" vonatkozó szűkítés törlése, még ha érthető is az az álláspont, hogy a magyar büntető joghatóság csak Magyarország területére terjedhet ki.

A jogalkotó a magyar állampolgárokhoz hasonlóan és a kiutasítás büntetés alkalmazásának akadályaként nevesítette, ha az elkövető menedékjogot élvez. A gyakorlati tapasztalatok alapján 2021-ben módosították a Btk. 59. § (2) bekezdését, korlátozva ezzel a kiutasíthatósági akadályt azon nem magyar állampolgárokra, akik számára Magyarország biztosít menedékjogot, és téve kiutasíthatóvá például a más tagállam által védelemben részesítetteket. A jogszabály-módosítást az a felismerés indokolta, hogy a kiutasítás végrehajtásának célállamát az idegenrendészeti hatóság a védelemben részesítettek esetében a Harmvhr. 118. § (2) bekezdés szerinti sorrend figyelembevételével határozza meg, vagyis a más tagállam által biztosított jogállás mint tartózkodási jogcím a kiutasítás büntetés idegenrendészeti hatóság

[56] A Btk. 60. § (4) bekezdésének 2022. március 1-jei módosítása is e nézőpont helyességét tükrözi.

általi végrehajtása, és nem annak bíróság által történő kiszabása során figyelembe veendő szempont.

A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény (a továbbiakban: Met.) értelmében a Magyarország által menekültként, oltalmazottként, valamint menedékesként elismert személy menedékjogot élvez, továbbá a törvény szabályozza, hogy az egyes jogállásokra kik kvalifikáltak, így különösen, hogy ki ismerhető el menekültként, és az a személy milyen jogokkal rendelkezik.

A Met. 8. § (1) bekezdése a menekültkénti elismerésben részesíthetők köréből kivonja azt a külföldit, akire nézve a genfi egyezmény – egyebek mellett – 1. cikk F. pontjában szereplő kizáró ok áll fenn, majd később külön is nevesíti, hogy az Egyesült Nemzetek céljaival és alapelveivel ellentétes különösen a terrorcselekmény, a terrorizmus finanszírozása, valamint az azokra való felbujtás. Az elismerés megtagadásához a jogszabály egyébként alacsonyabb kritériumot állít fel, amikor a szándékos bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen ötévi vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztésre ítélteket, illetve később a közbiztonság elleni bűncselekmény (idetartozik a terrorcselekmény) elkövetése miatt jogerősen háromévi szabadságvesztésre ítéltek elismerési akadályát állapítja meg. Ha a fenti korlátozás nem lenne elég, általános jelleggel állapítja meg, hogy nem lehet menekültként elismerni azt a külföldit, akinek Magyarország területén való tartózkodása a nemzetbiztonságot veszélyezteti. A fenti esetek a menekültügyi jogállás megszűnésével vagy visszavonásának következményével járnak,[57] továbbá az hasonlóan szabályozott az oltalmazottak és a menedékesként ideiglenes védelemben részesítettek esetében is.

Fentiek ismertetése azért releváns, mert a menekültkénti elismerés nem egy statikus állapot, a menekült jogállást a menekültügyi hatóság a terrorcselekmény miatt elítélt menekültek esetében – tekintettel a diszpozíciókhoz rendelt büntetési tételek magas voltára – többnyire, míg egyéb esetekben a nemzetbiztonság veszélyeztetése esetén kógens, vagyis kötelező módon visszavonja. Hangsúlyozni szükséges, hogy a menekültügyi hatóság a Harmvhr. 1. § g) pontja alapján idegenrendészeti hatósági jogkörben jár el, amikor a visszavonó döntésével egyidejűleg kiutasításról, kitoloncolásról, valamint beutazási és tartózkodási tilalomról rendelkezik.[58] Figyelemmel arra, hogy a menedékjogot élvező személy esetében az ártatlanság vélelmének tiszteletben tartására is tekintettel a jogállás visszavonására – a szabadságvesztés időtartamára alapítottan – csak a jogerős elítélést követően van mód, és mivel a büntetőeljárás során a bíróság jogosult elsődlegesen állást foglalni, hogy az elkövető személye az országban nemkívánatos, a menekültügyi hatóság az ítélet

[57] Met. 11. § (2) bekezdés g) pont és (3) bekezdés.
[58] A Met. 45. § (6) bekezdése alapján.

meghozataláig akadályozva lehet a menedékjogban részesített külföldi védelmi jogállásának visszavonásában, ami így végső soron a kiutasítás büntetés kiszabási akadályaként fog jelentkezni a büntetőbíróság számára, annak ellenére, hogy nyilvánvaló, hogy a külföldi magyarországi tartózkodása nemkívánatos.

Ilyen esetekben tehát a jogerős ítéletet követően kerül a menekültügyi hatóság abba a helyzetbe, hogy a külföldi jogállását visszavonja, és idegenrendészeti hatósági jogkörben kiutasításról rendelkezzen, azonban annak során a Harmtv. 45. § (7) bekezdésében[59] írtakra is tekintettel a terrorcselekményt nem értékeli, a kiutasítás jogalapja az lesz, hogy a Harmtv.-ben meghatározott tartózkodási feltételeket nem teljesíti.[60]

Az elkövetői magatartás a kiutasítás végrehajtásának módjáról való döntés körében értékelhető. A kétszeres értékelés tilalma, a *ne bis in idem* elv alkalmazása körében[61] a Kúria ítéletében rámutatott, hogy a külföldi a magyarországi tartózkodási feltételeket nem teljesíti, amennyiben tartózkodása veszélyezteti Magyarország közbiztonságát. A Kúria szerint elvitathatatlan joga a szuverén államnak a társadalom tagjai irányában fennálló védelmi kötelezettsége okán az is, hogy úgy rendelkezzen: akinek Magyarország területén tartózkodási joga van, tartsa tiszteletben a jogrendet, ne veszélyeztesse magatartásával se a közrendet, se a közbiztonságot, különben elveszíti az itt-tartózkodáshoz való jogát, illetve ilyen jogosultság részére nem biztosítható. Az állami szuverenitás része az is, hogy harmadik országbeli állampolgár adott állam területén csak akkor jogosult tartózkodni, ha erre jogcímmel, engedéllyel rendelkezik, ennek hiányában az adott állam területét el kell hagynia. A külföldi kiutasítása nem a bűnelkövetéshez fűződő szankció, hanem az állam szuverenitásának gyakorlása körében a tartózkodási feltételek nem teljesítése esetére előírt egyfajta speciális végrehajtási cselekmény, amely a tartózkodási jogosultsággal nem rendelkező harmadik országbeli állampolgár Magyarország területén való tartózkodásának kérdését zárja le. Az idegenrendészeti hatóság a külföldit nem közvetlenül az általa elkövetett bűncselekmények következtében utasítja ki, hanem azért, mert a külföldi a tartózkodási feltételeket nem teljesíti, így a Harmtv. 45. § (7) bekezdése nem sérül. Végső soron idegenrendészeti eszközökkel biztosítják a terrorcselekmény miatt elítélt, nemkívánatos külföldi eltávolítását Magyarországról, ugyanakkor, míg

[59] Idegenrendészeti kiutasítás, valamint önálló beutazási és tartózkodási tilalom nem alkalmazható olyan bűncselekmény elkövetése miatt, amelynek elbírálása során az eljáró bíróság büntetésként nem rendelt el kiutasítást a harmadik országbeli állampolgárral szemben.

[60] Harmtv. 43. § (2) bekezdés b) pont: „Az idegenrendészeti hatóság idegenrendészeti kiutasítást rendel el azzal a harmadik országbeli állampolgárral szemben, aki a Harmtv.-ben meghatározott tartózkodási feltételeket nem teljesíti.." Vonatkozó kúriai ítélet: Kfv.II.37.027/2020/10.

[61] Bolla–Jáger 2020: 21.

büntetésként akár végleges hatályú kiutasítás is alkalmazható, addig a kiutasítással egyidejűleg beutazási és tartózkodási tilalmat főszabály szerint[62] legfeljebb öt évre lehet elrendelni.

A kiutasítás büntetés elrendelhetősége szempontjából a külföldi állampolgárok között is különbséget kell tenni azok javára, akik a szabad mozgás és tartózkodás jogával, valamint Magyarország területén letelepedettként vagy bevándoroltként tartózkodási joggal rendelkeznek.[63] Az ilyen személyek bíróság általi kiutasítására csak akkor kerülhet sor, ha a szóban forgó bűncselekmény ötévi vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztéssel büntetendő. Arra vonatkozóan, aki Magyarország területén legalább tíz éve jogszerűen tartózkodik, vagy a családi élet tiszteletben tartásához való joga sérülne, csak tízévi vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztés kiszabása esetén lehet helye kiutasításnak, feltéve, hogy az elkövetőnek az országban tartózkodása a közbiztonságot jelentősen veszélyeztetné. Ez a feltétel terrorcselekmény elkövetése esetén fennállhat, ugyanakkor például a Btk. 315. § szerinti törvényi tényállás esetén – amely legfeljebb nyolcévi szabadságvesztéssel büntetendő – nem.[64] Ezen személyek esetében tehát életszerű, hogy a büntetőbíróság nem tud kiutasítás büntetést alkalmazni, ami maga után vonja az idegenrendészeti hatóság körültekintő eljárását.

A Btk. – helyesen – nem nevesíti kiutasítási akadályként a hontalankénti elismerést. Ennek oka, hogy a hontalan státusz – a menedékjogi jogállásokhoz hasonlóan – visszavonható, különösen, ha az elismert személy tartózkodása sérti vagy veszélyezteti Magyarország nemzetbiztonságát, vagy a hontalankénti elismerés feltételei utóbb megdőlnek, így a külföldit valamely ország állampolgáraként beazonosítják. Mindebből adódóan a hontalanként elismertek bíróság által elrendelt kiutasításának végrehajtása során, tekintettel arra, hogy ezen személyek – mint Magyarországon nemkívánatos személyek – az idegenrendészeti hatóság fókuszpontjába kerülnek, elképzelhető, hogy a hontalan jogállást visszavonják, és a kiutasítást a személy beazonosítását követően végrehajtják származási országába, vagyis a terrorcselekmények miatt (is) elítélt személyek kiutasítása kívánatos.

A fentiekhez hasonlóan álláspontunk szerint nem veendő figyelembe egy származási ország biztonsági helyzete sem, amikor a bíró a kiutasítás alkalmazásáról dönt, tekintettel arra, hogy ezen körülmény gyorsan változhat, a szabadságvesztés

62 Harmtv. 47. § (5) bekezdés.

63 Ezen személyek körét az Szmtv., illetve a Harmtv. tartalmazza.

64 Btk. 315. §: „Aki a 314. § (1) vagy (2) bekezdésében meghatározott bűntett elkövetésére felhív, ajánlkozik, vállalkozik, a közös elkövetésben megállapodik, vagy az elkövetés elősegítése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, bűntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.."

mellett kiszabott kiutasítás büntetés végrehajthatóvá válásakor a származási ország körülményei merőben mások lehetnek, mint a kiutasítás büntetés kiszabásakor. A kiutasítás célországát az idegenrendészeti hatóság állapítja meg, annak során a származási ország a vonatkozó sorrend[65] majdnem legvégén helyezkedik el. A végrehajtási akadályt is az idegenrendészeti hatóságnak szükséges észlelnie és a további intézkedést – így a büntetés-végrehajtási bíró eljárásának ügyészség útján való kezdeményezést – megtennie.

A büntetőeljárás és az idegenrendészeti eljárás határterületei

Átmenetet képeznek azon ügyek, például a Btk. 3. § (2) bekezdés szerinti esetek, amikor a Magyarországon tartózkodó, nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett cselekmény tekintetében merül fel a magyar büntető törvény alkalmazása, ugyanakkor a büntetőeljárásnak a legfőbb ügyész általi elrendeléséig az idegenrendészeti hatóságnak kell a külföldivel szemben eljárnia – nem büntetőeljárási eszközökkel –, óvni Magyarország közrendjét, közbiztonságát.

Ehhez hasonlatos eset, amikor a nemzetközi elfogatóparancs alapján Magyarország által folytatott kiadatási eljárás eredménytelensége esetén kell eljárni terrorizmus miatt elítélt vagy büntetőeljárás hatálya alatt álló személlyel szemben úgy, hogy az idegenrendészeti eljárásban a fent már ismertetett általános eljárásrend szerint elsődlegesen a jogszerűtlen tartózkodást értékelik, és szankcionálják idegenrendészeti kiutasítás formájában, függetlenül attól, hogy a kiutasítás célországa ténylegesen egybeeshet a kiadatást kérő országgal.

Saját hatáskörben folytatott, klasszikus idegenrendészeti eljárások

Az idegenrendészeti szerv a téma szempontjából jelentős beutazásijog-korlátozási és kiutasítási jogkörben eljárva elsődlegesen a Schengeni határellenőrzési kódex rendelkezéseinek figyelembevételével jár el, amely meghatározza a beutazási feltételeket a harmadik országbeli állampolgárok számára. A tételes felsorolás utolsó helyén nevesítették, hogy a harmadik országbeli állampolgárok nem jelenthetnek veszélyt a tagállamok közrendjére, belső biztonságára.

[65] Harmvhr. 118. § (2) bekezdés.

A nemzeti szabályozás[66] – a rendelet közvetlen alkalmazhatósága és hatályosulása okán – utaló szabályként hivatkozik a fenti rendeleti rendelkezésre, továbbá a fenti elveket alkalmazza a 180 napon belül 90 napot meghaladó tartózkodásra is, amikor más feltételek mellett, általános jelleggel megkívánja,[67] hogy a beutazni kívánó vagy már itt tartózkodó harmadik országbeli állampolgár beutazása vagy tartózkodása ne veszélyeztesse Magyarország közrendjét, közbiztonságát, nemzetbiztonságát. A valamely tagállam területén jogellenesen tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok esetében alkalmazandó visszatérési irányelv[68] is a Schengeni határellenőrzési kódexre hivatkozva határozza meg az illegális tartózkodás fogalmát a 3. cikk 2. pontjában, és ír elő – meghatározott feltételek fennállta esetén – kiutasítási kötelezettséget.

Az Európai Parlament és a Tanács 1987/2006/EK rendelete a Schengeni Információs Rendszer második generációjának létrehozásával megfelelő eszközt adott a tagállamok kezébe a harmadik országbeli állampolgárokra vonatkozó figyelmeztető jelzések bevitele és így a második generációs SIS-t (SIS II) használó tagállamok általi megismerhetőségének biztosítása révén. Az, hogy a már hivatkozott rendeletek és nemzeti jogunk révén a harmadik országbeli állampolgárok beutazásának és tartózkodásának feltételeként fogalmazódott meg, hogy ne álljanak (bármely tagállam által elrendelt) beutazási és tartózkodási tilalom hatálya alatt – könnyen belátható módon –, érdemben járult hozzá a schengeni térség és így Magyarország biztonságának fenntartásához és védelméhez, a kiegészítő információk és adatok cseréjére vonatkozó eljárásrend és adatkövetelmények – így a rendelkezésre álló biometrikus adatok elhelyezési kötelezettségének követelménye – pedig a hatékony jogalkalmazáshoz.

Az 1987/2006/EK rendeletet hatályon kívül helyező, a változó kihívásoknak jobban megfelelő parlamenti és tanácsi rendelet[69] (a továbbiakban: 2018/1861 EU rendelet) 1. cikkében kimondja, hogy a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló uniós térségen belül *a biztonság magas szintjének biztosítása alapérték,* amit egyébként számos uniós stratégiában is nevesítenek. A nevesített

[66] Harmtv. 6. § (1) bekezdés.

[67] Harmtv. 13. § (1) bekezdés h) pont.

[68] Az Európai Parlament és a Tanács 2008/115/EK irányelve (2008. december 16.) a harmadik országok illegálisan tartózkodó állampolgárainak visszatérésével kapcsolatban a tagállamokban használt közös normákról és eljárásokról.

[69] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1861 rendelete (2018. november 28.) a határforgalom-ellenőrzés terén a Schengeni Információs Rendszer (SIS) létrehozásáról, működéséről és használatáról, a Schengeni Megállapodás végrehajtásáról szóló egyezmény módosításáról, valamint az 1987/2006/EK rendelet módosításáról és hatályon kívül helyezéséről.

alapértéket, így a közbiztonság és a közrend fenntartását, valamint a biztonság védelmét a SIS általános céljaként határozták meg. Védelmének biztosítására az Európai Unió külön összeurópai eszközt adott a tagállamok kezébe, tiszteletben tartva és elismerve a tagállamok jogát a fenti okok miatt nemzeti adatbázisokban is figyelmeztető jelzés elhelyezésére.

A 2018/1861 EU rendelet hivatkozik a közrenden, közbiztonságon felül a nemzetbiztonság fogalmára is, továbbá a 24. cikkében rögzíti, hogy a tagállamok beutazási és tartózkodási tilalmat elrendelő figyelmeztető jelzést visznek be, ha a tagállam – az érintett harmadik országbeli állampolgár személyes körülményeinek, valamint a vele szemben elrendelt beutazási és tartózkodási tilalom következményeinek elemzését is tartalmazó egyedi elbírálás alapján – megállapította, hogy az említett harmadik országbeli állampolgár jelenléte a területén veszélyt jelent a tagállam közrendjére, közbiztonságára vagy nemzetbiztonságára nézve, és ennélfogva a tagállam a nemzeti jogával összhangban álló bírósági vagy közigazgatási határozatot fogadott el a beutazás és tartózkodás megtagadásáról, így:

- ha valamely harmadik országbeli állampolgárt valamely tagállamban legalább egyévi szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt ítéltek el;
- ha megalapozottan feltételezhető, hogy valamely harmadik országbeli állampolgár súlyos bűncselekményt, például terrorista bűncselekményt követett el, vagy egyértelmű jel mutat arra, hogy ilyen bűncselekményt szándékozik elkövetni valamely tagállam területén;
- ha valamely harmadik országbeli állampolgár kijátszotta vagy megkísérelte kijátszani a tagállamok területére történő beutazásra és az ott-tartózkodásra vonatkozó uniós vagy nemzeti jogszabályokat.

A 2018/1861 EU rendelet Arányosság című fejezetében[70] rögzítették, hogy ha a tagállam által kiadott beutazási és tartózkodási tilalmat elrendelő határozat terrorista bűncselekményhez kapcsolódik, úgy tekintendő, hogy az eset kellően megalapozott, releváns és jelentős ahhoz, hogy indokolja a figyelmeztető jelzésnek a SIS-be történő bevitelét. Közbiztonsággal vagy nemzetbiztonsággal kapcsolatos okokból a tagállamok csak kivételes esetben tekinthetnek el a figyelmeztető jelzés bevitelétől.

A fentiek alapján tehát jól látszik, hogy a terrorista cselekményekhez kapcsolódó elítélésekhez, valamint azokkal kapcsolatba hozható magatartásokhoz összeurópai

[70] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1861 rendelete (2018. november 28.) a határforgalom-ellenőrzés terén a Schengeni Információs Rendszer (SIS) létrehozásáról, működéséről és használatáról, a Schengeni Megállapodás végrehajtásáról szóló egyezmény módosításáról, valamint az 1987/2006/EK rendelet módosításáról és hatályon kívül helyezéséről, 21. cikk (1) és (2) bekezdés.

jogkövetkezmény fűződik. Az ilyen személyek nemkívánatos voltához – függetlenül attól, hogy azt bíróság mondja ki, vagy meghatározott érdek védelmével kapcsolatos feladata ellátása céljából, saját feladatkörében a kormányrendeletben meghatározott rendvédelmi szervek, vagy az idegenrendészeti szerv atipikus módon és végső soron saját hatáskörben állapítja meg – jogkövetkezmény: a kiutasítás és a beutazási és tartózkodási tilalom szankciója kell hogy társuljon, többnyire a többi tagállam számára hozzáférhető és így általuk is érvényesíthető módon.

A fenti cél, vagyis a közrend, közbiztonság, nemzetbiztonság teljesülését az irreguláris migránsok tekintetében elsődlegesen külső, illetve meghatározott feltételek fennállta esetén ideiglenesen visszaállított belső határellenőrzések, valamint mélységi ellenőrzések hivatottak biztosítani, míg a már az országban – többnyire jogszerűen – tartózkodó külföldiek esetében a fenti feltételnek való folyamatos megfelelés, valamint a feltételeket nem teljesítő személyek ellenőrzése speciális rendvédelmi feladat. Magyarország Migrációs Stratégiája – mint politikai jellegű dokumentum – többek között az illegális migráció elleni határozott fellépés elve mentén alakul, így határozottan fellép az országba történő beutazás és tartózkodás szabályainak megsértése, avagy az országban való tartózkodásra jogosító lehetőségekkel történő visszaélés esetén fennálló jogellenes állapot megszüntetése érdekében.[71]

Annak ellenére, hogy az igazolt személyazonossággal, engedélyezett és jóváhagyott beutazási és tartózkodási céllal nem rendelkező irreguláris migránsok – mivel az uniós menekültügyi és visszatérési szabályozás a megváltozott körülményekhez nem tudott alkalmazkodni, és ezért könnyen kijátszhatóvá vált – jelentős biztonsági kockázatokat rejtenek magukban, végső soron terroristák is bejuthatnak a schengeni térségbe, azonban jelen tanulmány górcsöve alá nem kerülnek, ugyanis a velük szembeni eljárás egyértelmű az általános szabályok szerint.

A Harmtv. 43. § (2) bekezdés a) pontja alapján az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv – ha visszairányításnak nem volt helye – idegenrendészeti kiutasítást rendel el azzal a harmadik országbeli állampolgárral szemben, aki jogellenesen lépte át Magyarország államhatárát, vagy azt megkísérelte. A Harmtv. 43. § (2) bekezdés b) pontja alapján a Főigazgatóság regionális igazgatósága – és a fent írtak szerint a menekültügyi hatóság – idegenrendészeti kiutasítást rendel el azzal a harmadik országbeli állampolgárral szemben, aki a Harmtv.-ben meghatározott tartózkodási feltételeket nem teljesíti. Ezen esetekben a jogsértést az idegenrendészeti hatóság észleli, a jogsértés körülményeit a tényállás tisztázási kötelezettsége teljesítése során feltárja, azt értékeli, a végrehajtás érdekében eljár. Az elrendelt idegenrendészeti

[71] Az 1698/2013. (X. 4.) Korm. határozattal elfogadott Migrációs Stratégia és az azon alapuló, az Európai Unió által a 2014–2020. ciklusban létrehozásra kerülő Menekültügyi és Migrációs Alaphoz kapcsolódó hétéves stratégiai tervdokumentum.

kiutasítások száma 2022-ben 800 volt, ez csökkenést jelent az azt megelőző évi 1120 ügyhöz képest.[72] Az irreguláris migráció elleni küzdelmet egyéb megoldás, így a fizikai és jogi határzár, valamint az átkísérés jogintézménye is támogatja.

A nem saját hatáskörben alkalmazott eljárás

Abban az esetben, ahol a harmadik országbeli állampolgár magatartása terrorcselekménnyel kapcsolatba hozható, a közrendet, közbiztonságot, nemzetbiztonságot sérti vagy veszélyezteti, az idegenrendészeti szerv az esetek túlnyomó többségében *nem saját hatáskörben, hanem más hatóság döntése alapján jár el és rendelkezik az idegenrendészeti kiutasításról.*[73]

Az idegenrendészeti szerv a Harmtv. 43. § (1) bekezdés a)–b) pontjai alapján kötelező jelleggel önálló beutazási és tartózkodási tilalmat rendel el az ismeretlen helyen vagy külföldön tartózkodó harmadik országbeli állampolgárral szemben, akinek a beutazására és tartózkodására vonatkozó tilalom érvényesítésére Magyarország nemzetközi jogi kötelezettséget vállalt, vagy akinek a beutazására és tartózkodására vonatkozó tilalom érvényesítéséről az Európai Unió Tanácsa döntött.

A fenti eljárásra, önálló beutazási és tartózkodási tilalom elrendelésére és karbantartására a Főigazgatóság, tehát nem valamely regionális igazgatóság köteles. Az ügyelosztást és így az eljárási illetékességet a Tanács soros elnökségének betöltése határozza meg. Magyarország 2011 első félévében látta el a Tanács elnöki feladatait, amire tekintettel köteles az EU Tanácsa által a soros elnökség alatt elfogadott, egyébként számos, így például az al-Káidával is kapcsolatba hozható ENSZ szankciós listákon szereplő külföldiekre vonatkozó beutazási és tartózkodási tilalmat a külkapcsolati tanácsosok munkacsoportja (RELEX) által koordinált módon elrendelni, és azóta is módosítani, törölni. Ezen eljárás eredményeként jellemzően terrorizmussal összefüggésbe hozható személyek uniós beutazása elé hárul jogi akadály, így annak jelentősége kiemelkedő.

Gazdag irodalommal rendelkezik az azokkal szembeni eljárás, akik magatartásának értékelése a büntetőjog eszköztárán kívül esik, és akik beutazása vagy tartózkodása a nemzetbiztonságot, a közbiztonságot vagy a közrendet sérti vagy veszélyezteti, függetlenül attól, hogy annak szankcionálására a Harmtv. 43. § (1) bekezdés c) pontja szerinti önálló beutazási és tartózkodási tilalom formájában kerül sor az ismeretlen helyen vagy külföldön tartózkodó harmadik országbeli állampolgárokkal szemben,

[72] Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság. Online: www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu.

[73] Harmtv. 43. § (2) bekezdés d) pont; Harmvhr. 114. § (4b) bekezdés.

vagy a Harmtv. 43. § (2) bekezdés d) pontja alapján a magyarországi tartózkodásra tekintettel kiutasítás elrendeléseként. A Harmtv. 43. § (3) bekezdése kimondja továbbá, hogy ezen jogkövetkezményeket törvényben meghatározott érdek védelmével kapcsolatos feladatuk ellátása céljából, saját feladatkörükben a kormányrendeletben meghatározott rendvédelmi szervek[74] *is* kezdeményezhetik, továbbá a nevesített rendvédelmi szervek a beutazási és tartózkodási tilalom időtartamára javaslatot tesznek, és az abban foglaltaktól az idegenrendészeti hatóság nem térhet el. Ezen eljárások tehát tipikusan a nevesített rendvédelmi szervek kiutasításra vagy önálló beutazási és tartózkodási tilalom elrendelésére irányuló, az idegenrendészeti szerv meghatározott intézkedését kezdeményező javaslatával indulnak, amelyek nemegyszer minősített adaton alapulnak.

Amennyiben az idegenrendészeti szerv regionális igazgatósága javaslat alapján jár el, tehát saját hatáskörben nem dönt az idegenrendészeti kiutasítás vagy önálló beutazási és tartózkodási tilalom elrendeléséről, egyes – minősített iratokon alapuló – esetekben korlátozva van a külföldi által jelentett veszély vagy sértés tartalmának megismerése tekintetében, és amennyiben a javaslat mögött álló körülmények nyílt iratból nem megismerhetők, azok a döntés részévé sem tehetők.

AZ ORSZÁGOS IDEGENRENDÉSZETI FŐIGAZGATÓSÁG SZEREPE A TERRORIZMUS ELLENI HARCBAN

A Főigazgatóság eszközei közül az engedélyügy területén a tanulmány foglalkozott a beutazási engedély, a tartózkodási engedély, a különféle típusú letelepedési engedélyek kiadásának megtagadásával, a kiadott engedélyek visszavonásával, a hontalan státusz felülvizsgálatával és visszavonásával. *Nemzetbiztonsági indokból a külföldiek számára biztosított csaknem valamennyi tartózkodási jogcím visszavonható,* függetlenül attól, hogy rendelkeznek-e a szabad mozgás jogával, valamint attól is, hogy az adott jogcím milyen időtartamú magyarországi tartózkodást tesz lehetővé.[75] A szakhatósági eljárásokkal kapcsolatban garanciát jelent, hogy az idegenrendészeti hatóság döntését meg kell semmisíteni, illetve vissza kell vonni, és szükség esetén új eljárást kell lefolytatni, ha – többek között – azt a szakhatóság kötelező megkeresése nélkül

[74] Harmvhr. 114. § (4) bekezdés a) pont: „a nyomozó hatóságként eljáró rendvédelmi szerv, az Alkotmányvédelmi Hivatal, a Rendőrség, illetve a Terrorelhárítási Központ."
(4b) bekezdés: „a nyomozó hatóságként eljáró rendvédelmi szerv, az Alkotmányvédelmi Hivatal, a Terrorelhárítási Központ."

[75] Szép 2021: 47.

vagy a szakhatóság állásfoglalásának figyelmen kívül hagyásával hozták meg.[76] A tanulmány kitért a saját hatáskörben folytatott klasszikus idegenrendészeti eljárásokra, valamint a nem saját hatáskörben alkalmazott eljárásokra. Az idegenrendészeti szerv az esetek túlnyomó többségében nem saját hatáskörben, hanem más hatóság döntése alapján jár el, és rendelkezik az idegenrendészeti kiutasításról.

Fontos szólni azokról az esetekről, amikor a nemzetbiztonsági veszély konkrét részletei nem ismertek az idegenrendészeti hatóság vagy a kiutasított személy számára. A tartózkodási jogosultság iránti kérelmeket elutasító határozatban, valamint az idegenrendészeti kiutasítás vagy önálló beutazási és tartózkodási tilalom elrendeléséről szóló határozatban nem szerepel a kérelem elutasítását vagy a rendészeti intézkedés elrendelését megalapozó nemzetbiztonsági kockázat indokolása. Az idegenrendészeti hatóság elutasító döntése a nemzetbiztonsági szerv által megállapított nemzetbiztonsági kockázaton alapul. Az azt megalapozó adatokat viszont a minősített adatok védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény (a továbbiakban: Mavtv.) alapján minősített iratban ismertetik. A nemzetbiztonsági szerv azért nem tudja részletes indokolással ellátni a véleményét, mert az adatok nyílttá tétele károsítaná a minősítéssel védhető közérdeket, továbbá következtetni lehetne az adatok megszerzésének körülményeire. Mindez hátrányosan érintené a Terrorelhárítási Központ nemzetbiztonsági, bűnüldözési és bűnmegelőzési tevékenységét. A Kúria a 37.640/2018/9. számú végzésében megállapította: „Ha a hatóság minősített adatokra figyelemmel kialakított véleményre alapozza döntését, akkor a határozat nem tartalmazhatja ezeket a minősített adatokat. Ez nem jelenti az indokolási kötelezettség megsértését."[77] A minősített iratba a külföldi csak külön kérelem engedélyezése alapján tekinthetne be. Amennyiben ezt a kérelmét elutasítják, akkor a közigazgatási bíróság betekinthet a minősített iratba abból a célból, hogy a bizonyítékok alapján megállapítsa, hogy valóban megalapozott-e a nemzetbiztonsági kockázat megállapítása.

Ehhez hasonlóan a közigazgatási perekben, a nyomozó hatóságként eljáró rendvédelmi szerv, az Alkotmányvédelmi Hivatal, a Rendőrség, illetve a Terrorelhárítási Központ javaslatára az idegenrendészeti kiutasítás vagy önálló beutazási és tartózkodási tilalom elrendeléséről szóló határozatban gyakran felmerülő felperesi észrevétel, hogy a hatósági mérlegelés ilyen esetekben kiüresedik, a támadott határozatot nem az idegenrendészeti szerv, hanem a javaslattevő hozza. Az idegenrendészeti szerv ezen esetekben a nemzeti jogszabály által hozzá telepített hatáskörben jár el, amikor az arra feljogosított rendvédelmi szervek – feladat- és hatáskörüket érintően hozott, különleges szakértelmük révén tett – javaslatát elfogadva állapít

[76] 2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról.

[77] A Kúria Kfv.VI.37.640/2018/9. sz. végzése.

meg jogkövetkezményeket. A Harmtv. 43. § (3) bekezdése kizárja a javaslatban foglaltaktól való eltérést, továbbá még ha nem is így lenne, nem lenne életszerű, és az idegenrendészeti hatóság nem is vállalná annak ódiumát, hogy a különleges szakértelemmel rendelkező szerv javaslatát felülvizsgálja.

Eljátszva azzal a gondolattal, hogy amennyiben a jogalkotó nem is zárná ki az eltérés lehetőségét, az idegenrendészeti hatóság továbbra sem tudna minősített iraton alapuló javaslat esetén mérlegelést – a döntésben megjelenített módon – végezni, vagyis a felülvizsgálatot végző bíróság továbbra sem tudna meggyőződni a hatóság mérlegelési szempontjairól. Ebből adódóan kiemelt fontosságú a közrendi, közbiztonsági, nemzetbiztonsági kockázat foka, vagyis az, hogy a külföldi magatartása:

- veszélyt;
- valódi, közvetlen és súlyos veszélyt;
- sérelmet; vagy
- súlyos sérelmet jelent-e.

Ezenfelül az eljárás jogszerűségének sarokköve, hogy a javaslatot tevő – azonban a külföldi magatartásának részleteit az idegenrendészeti hatósággal minősített iratra alapított javaslat esetén nem közlő – rendvédelmi szerv fokozott körültekintéssel járjon el a megállapítások megtétele során. Nem könnyíti meg az eljárást, hogy „semmilyen jogszabály nem ad iránymutatást abban a tekintetben, hogy mi és hogyan határolja el a nemzetbiztonság sértését a veszélyeztetéstől, a veszélyt a jelentős veszélytől, vagy utóbbit a súlyos veszélytől, a jogalkalmazó csak a szavak köznapi értelmére támaszkodhat".[78]

Az évek során kikristályosodott eljárásrend, miszerint a felülvizsgálatot végző bíróság iratbetekintés útján maga győződik meg az idegenrendészeti szerv döntése mögött álló, a javaslattevő szerv által értékelt szempontok megalapozottságáról, a legújabb bírósági ítéletek alapján tovább nem lesz tartható. Elképzelhető, hogy a bíróságok meg fogják kívánni az idegenrendészeti szerv döntésében a veszélyesnek tartott magatartás rövid ismertetését, ami azonban – mivel egyes rendvédelmi szervek információszerzési csatornáit abból ki lehetne következtetni – előreláthatólag az egyes rendvédelmi szervek javaslattevési gyakorlatának átalakulásához fog vezetni, azok ritkábban fognak javaslattal élni, ami álláspontunk szerint a már hivatkozott uniós elvárás, vagyis a biztonság magas szintjének biztosítására vonatkozó alapérték érvényesülése ellen fog hatni.[79]

[78] Szép 2021: 59.

[79] C-59/21. sz. ügy, GM kontra OIF AH TEK; C-300/11.sz. ügy, ZZ kontra Secretary of State for the Home Department; továbbá folyamatban lévő előzetes döntéshozatali eljárások: C-528/21. sz. ügy, M.D. kontra OIF Budapesti és Pest Megyei Regionális Igazgatósága; C-528/22. sz. ügy, PQ kontra OIF és a Miniszterelnöki Kabinetirodát vezető miniszter; és C-420/22. sz. ügy, W kontra OIF és a Miniszterelnöki Kabinetirodát vezető miniszter.

Fontos hangsúlyozni, hogy a Harmtv. 43. § (1) bekezdés c),[80] valamint a 43. § (2) bekezdés d) pontja[81] szerinti eljárások során[82] az idegenrendészeti hatóság – *a 45. § (7) bekezdésben írtakkal összhangban* – nem valamilyen bűncselekmény elkövetése miatt alkalmaz szankciót. Annak alapja ezzel szemben, hogy az azt értékelni jogosult rendvédelmi szerv álláspontja szerint a külföldi általános magatartása, életvitele megalapozza a közrend, közbiztonság, nemzetbiztonság sérelmét vagy veszélyeztetését.

Az idegenrendészeti eljárással szemben általánosságban is érvényesül az állam büntetőjogi igényének elsődlegessége,[83] így utóbbi többnyire megelőzi vagy félbeszakítja előbbit. Mindez elvezet ahhoz a kérdéshez, hogy egyáltalán van-e mód idegenrendészeti eljárás keretében értékelni a terrorcselekmény elkövetésére – a rendelkezésre álló adatok alapján, külföldön – készülő, nem magyar állampolgárok magatartását, veszélyességük miatt velük szemben idegenrendészeti jogkövetkezményt alkalmazni, miközben a magatartás értékelésére végső soron a magyar büntető törvény alkalmazásának is helye lehetne a korábban már hivatkozott extraterritoriális hatályából adódóan. Tekintettel arra, hogy a fenti büntetőjogi eljárás kivételes, nyilvánvalóan nem támogatható, hogy a magyar büntető joghatóság alá vonás széles körben érvényesüljön, ezért a büntetőeljárás alá nem tartozó vagy büntetőjogilag nem értékelt esetekben az idegenrendészeti eljárásokban alkalmazott jogkövetkezményekkel biztosítható az eljárás alá vont külföldi országból való eltávolítása vagy beutazásának megakadályozása. Mindezekre tekintettel a terrorizmussal összefüggésbe hozható cselekmények idegenrendészeti eljárásban fenti jogeszközökkel történő értékelésére csak szűk körben van mód, annak alkalmazása roppant körültekintést igényel.

Járulékos és jelen tanulmányban megválaszolatlanul hagyott, jogalkalmazói szempontból az alábbi nehézséget jelentő kérdések maradnak ezzel összefüggésben:

- A meghatározott rendvédelmi szerv által tett, szakhatósági állásfoglalásnak nem minősülő – a fent írtak szerint eltérést mégsem engedő – kiutasítási vagy önálló beutazási és tartózkodási javaslat formai, tartalmi hibái mennyire képezik akadályát az idegenrendészeti szerv eljárásának? Így például amikor a rendvédelmi

[80] Az idegenrendészeti hatóság önálló beutazási és tartózkodási tilalmat rendel el azzal az ismeretlen helyen vagy külföldön tartózkodó harmadik országbeli állampolgárral szemben, akinek a beutazása és a tartózkodása a nemzetbiztonságot, a közbiztonságot vagy a közrendet sérti vagy veszélyezteti.

[81] Az idegenrendészeti hatóság idegenrendészeti kiutasítást rendel el azzal a harmadik országbeli állampolgárral szemben, akinek a beutazása és tartózkodása a nemzetbiztonságot, a közbiztonságot vagy a közrendet sérti vagy veszélyezteti.

[82] A szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek tekintetében hasonló jogalkotási megoldásokkal találkozhatunk az Szmtv. 40. § (2) bekezdés c) pontja szerinti kiutasításnál.

[83] A Harmtv. 65/A. §-ában írtak figyelembevétele mellett.

szerv a Harmtv. 45. § (2) bekezdés[84] rendelkezéseit figyelmen kívül hagyva tesz javaslatot bevándorolt vagy letelepedett jogállásúval szemben kiutasítás elrendelésére és azzal egyidejűleg beutazási és tartózkodási tilalom alkalmazására, azonban a jogszabály által megkívánt fokozatot, így a „súlyos veszély"[85] a javaslatban nem nevesítik, abból következik-e, hogy az idegenrendészeti hatóságnak tisztáznia szükséges, hogy eljárási akadály áll-e fenn, vagy csak adminisztratív hiba történt, és a tisztázás megtörténtéig az esetlegesen súlyos nemzetbiztonsági veszélyt jelentő személlyel szemben vajon el tud-e járni?

- A bírósági gyakorlat továbbra is kényszerpályára állítja az idegenrendészeti szervet, így amennyiben a minősített iraton alapuló javaslatra kiutasításra irányuló eljárást indít *ex officio,* az ügyfelet minderről értesíti és idézi, átmeneti kiutasítási akadályként fog-e továbbra is jelentkezni az ügyfél a Mavtv. szerint kezdeményezett megismerési eljárása, mely előkérdésként az eljárás felfüggesztését vonja maga után?[86]
- Fennmarad-e, hogy a jelentős ideje tartózkodási engedéllyel rendelkező, a társadalomba látszólag integrálódott, azonban a rendvédelmi szerv javaslata szerint veszélyt jelentő harmadik országbeli állampolgárok őrizetének hosszabbításától az illetékes járásbíróság ódzkodik, a szökés veszélyének alacsony fokára tekintettel az idegenrendészeti szerv hosszabbítási indítványát elutasítja, döntése során akár laikus szomszédok nyilatkozatát is figyelembe veszi a rendvédelmi szerv állításával szemben?

ÖSSZEFOGLALÁS

A szakhatóságok véleményt, illetve szakhatósági állásfoglalást adnak az idegenrendészeti hatóság megkeresésére. A külföldiek részére a különféle célú magyarországi tartózkodási jogosultság engedélyezése során az eljáró idegenrendészeti hatóság a tartózkodási feltételek között a nemzetbiztonsági érdek sérelmének vizsgálatához a jogszabály által kijelölt szakhatóságok véleményét, állásfoglalását kérheti, illetve kötelezően kéri. A terrorizmus megelőzése érdekében a hatóságoknak azt

[84] Harmtv. 45. § (2) bekezdés: „Az a harmadik országbeli állampolgár, aki bevándoroltként vagy letelepedettként tartózkodik Magyarország területén, továbbá bevándorolt vagy letelepedett harmadik országbeli állampolgárral házassági vagy családi életközösségben él, és tartózkodási engedéllyel rendelkezik, csak akkor utasítható ki, ha további tartózkodása a nemzetbiztonságot, a közbiztonságot vagy a közrendet súlyosan veszélyezteti.."

[85] Illetve a Visszatérési Irányelv 12. cikk (1) bekezdése által megkívánt tényleges és kellően súlyos veszély.

[86] A Kúria Kfv.II.37.542/2019/10. számú ítéletében írtak alapján.

kell megállapítaniuk, hogy a külföldi terrorszervezet tagja vagy megbízottja-e, és szándékában áll-e terrorcselekmény elkövetése.

A terrorveszély megítélésére vonatkozó szakkérdés eldöntéséhez a Terrorelhárítási Központ rendelkezik a szükséges, különleges szakértelemmel. Szakhatóságként, a rendelkezésére álló információk alapján ítéli meg, hogy az adott külföldi veszélyt jelent-e Magyarország nemzetbiztonságára. A Harmtv. alapján a szakhatóság állásfoglalása a szakkérdés tekintetében *kötelező* az eljáró idegenrendészeti hatóságra nézve. Azokban az esetekben, amikor az idegenrendészeti szerv nem saját hatáskörben, hanem más – egyébként nem szakhatósági jogkörében kezdeményező – hatóság döntése alapján jár el és rendelkezik az idegenrendészeti kiutasításról, akkor sem térhet el a javaslattól.

A szakhatósági állásfoglalással szemben a szakhatóság véleménye elvileg nem kötelező az idegenrendészeti hatóság részére, azonban a nemzetbiztonság veszélyeztetésének megállapítása során hangsúlyosan értékeli a nemzetbiztonsági szerv véleményét. Az idegenrendészeti hatóság nem tér el a szakhatósági véleménytől, amennyiben az eljárása során nem merül fel olyan adat, amely megkérdőjelezné a Terrorelhárítási Központ véleményét. Az idegenrendészeti hatóság a döntéshozás során mindig *az ügy összes körülményét mérlegeli idegenrendészeti szempontból,* azonban a külföldi tartózkodása nem jelenthet veszélyt a nemzetbiztonságra. A társadalom biztonságának garantálása elsődleges fontosságú érték, mégis vannak a kiutasításnak korlátai, amikor az nem hajtható végre, függetlenül a nemzetbiztonsági érdeksérelemtől.

Az idegenrendészeti szerv – a háttérben, többnyire közreműködő szervként – számos módon járul hozzá a terrorizmus elleni küzdelemhez, még akkor is, ha eljárása során a közrendi, közbiztonsági, nemzetbiztonsági kockázatot jelentő valamennyi, külföldiek által megvalósított magatartással szembeni határozott és általános fellépés védelme élvez prioritást, és csupán másodlagos jelentőségű az a körülmény, hogy a külföldi magatartása a terrorizmussal kapcsolatba hozható-e.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bartkó Róbert (2019): Az illegális migráció és a terrorizmus kapcsolata az Europol és a Frontex jelentéseire tekintettel. In Bartkó Róbert (szerk.): *A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. században.* Budapest: Gondolat, 157–183.

Boda József főszerk. (2019): *Rendészettudományi szaklexikon.* Budapest: Dialóg Campus.

Bolla Veronika – Jáger Kristóf András (2020): Az idegenrendészeti- és a büntetőeljárások kapcsolódási pontjai, gyakorlati nehézségei. *Belügyi Szemle,* 68(9), 12–34. Online: https://doi.org/10.38146/bsz.2020.9.1

Böröcz Miklós (2014): Az illegális migráció és a terrorizmus közti összefüggések vizsgálata. *Terror és Elhárítás,* 3(2), 44–83.
Böröcz Miklós (2016): A migrációs válság terrorkockázata. *Terror és Elhárítás,* 5(2), 4–27.
Csink Lóránt (2017): Mikor legyen a jogrend különleges? *Iustum Aequum Salutare,* 13(4), 7–16.
Fábián Péter (2018): A terrorcselekmény büntetőjogi szabályozásának jelene és aktuális kérdései. *Büntetőjogi Szemle,* 7(2), 44–50.
Hautzinger Zoltán (2016): *Idegen a büntetőjogban.* Pécs: AndAnn.
Hautzinger Zoltán – Hegedűs Judit – Klenner Zoltán (2014): *A migráció elmélete.* Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar.
Helbling, Marc – Meierrieks, Daniel (2022): Terrorism and Migration. An Overview. *British Journal of Political Science,* 52(2), 977–996. Online: https://doi.org/10.1017/S0007123420000587
Hollifield, James F. (2021): General Perspectives on Membership. Citizenship, Migration and the End of Liberalism. In Giugni, Marco – Grasso, Maria (szerk.): *Handbook of Citizenship and Migration.* Northampton: EE Publishing, 101–117. Online: https://doi.org/10.4337/9781789903133.00014
IOM (2010): *International Terrorism and Migration.* Geneva: International Organization for Migration.
Kilényi Géza szerk. (2008): *A közigazgatási jog nagy kézikönyve.* Budapest: CompLex.
Lapsánszky András szerk. (2016): *Közigazgatási jog I.* [ePub]. Budapest: Wolters Kluwer – Akadémiai. Online: https://mersz.hu/dokumentum/wk50__1/
Laufer Balázs (2006): A migráció és a terrorizmus a nemzetbiztonsági szolgálatok szemszögéből. *Publikon,* 2006. január 22. Online: www.publikon.hu/htmls/tanulmanyok.html?essayID=88
Szemán László János (2021): Hazánkban ritka a terrorcselekmény előkészülete. *Magyar Nemzet,* 2021. június 11. Online: https://magyarnemzet.hu/belfold/2021/06/hazankban-ritka-a-terrorcselekmeny-elokeszuletea
Szép Árpád (2021): A nemzetbiztonsági okból kezdeményezett idegenrendészeti kiutasítás és a nemzetbiztonsági kockázat megállapításának kapcsolata az egyes tartózkodási jogcímek tükrében. *Iustum Aequum Salutare,* 17(3), 39–61.
Szuhai Ilona (2019): *A magyar idegenrendészet jog- és intézményrendszere.* Budapest: Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság.
Szuhai Ilona (2021): *A migrációs igazgatás reformja Törökországban a 21. században – lehetőségek, kihívások és eredmények.* PhD-értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola.
UN DESA (2021): *International Migration 2020 Highlights.* United Nations Department of Economic and Social Affairs. Online: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/international_migration_2020_highlights_ten_key_messages.pdf

Egyéb források

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról
2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról

2009. évi CLV. törvény a minősített adatok védelméről
2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról
113/2007. (V. 24.) Korm. rendelet a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvény végrehajtásáról
114/2007. (V. 24.) Korm. rendelet a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény végrehajtásáról
126/2019. (V. 30.) Korm. rendelet az idegenrendészeti szerv kijelöléséről és hatásköréről
Az 1698/2013. (X. 4.) Korm. határozattal elfogadott Migrációs Stratégia és az azon alapuló, az Európai Unió által a 2014–2020. ciklusban létrehozásra kerülő Menekültügyi és Migrációs Alaphoz kapcsolódó hétéves stratégiai tervdokumentum
Miniszterelnökség (2018): Az idegenrendészeti szervvel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló törvényjavaslat. T/3622.
A Kúria Kfv.II.37.542/2019/10. sz. ítélete
A Kúria Kfv.II.37.027/2020/10. sz. ítélete
A Kúria Kfv.VI.37.640/2018/9. sz. végzése
C-59/21. sz. ügy, GM kontra Országos Idegenforgalmi Főigazgatóság (OIF), Alkotmányvédelmi Hivatal (AH), Terrorelhárítási Központ (TEK)
C-300/11. sz. ügy, ZZ kontra Secretary of State for the Home Department
C-420/22. sz. ügy, W kontra OIF és a Miniszterelnöki Kabinetirodát vezető miniszter
C-528/21. sz. ügy, M.D. kontra OIF Budapesti és Pest Megyei Regionális Igazgatósága
C-528/22. sz. ügy, PQ kontra OIF és a Miniszterelnöki Kabinetirodát vezető miniszter
A Tanács 2003/109/EK irányelve (2003. november 25.) a harmadik országok huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkező állampolgárainak jogállásáról
A Tanács 377/2004/EK rendelete (2004. február 19.) a bevándorlási összekötő tisztviselők hálózatának létrehozásáról
Az Európai Parlament és a Tanács 810/2009/EK rendelete (2009. július 13.) a Közösségi Vízumkódex létrehozásáról
Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete (2016. március 9.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határellenőrzési kódex) (kodifikált szöveg)
Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1806 rendelete (2018. november 14.) a külső határok átlépésekor vízumkötelezettség alá eső, illetve az e kötelezettség alól mentes harmadik országbeli állampolgárok országainak felsorolásáról (kodifikált szöveg)
Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1861 rendelete (2018. november 28.) a határforgalom-ellenőrzés terén a Schengeni Információs Rendszer (SIS) létrehozásáról, működéséről és használatáról, a Schengeni Megállapodás végrehajtásáról szóló egyezmény módosításáról, valamint az 1987/2006/EK rendelet módosításáról és hatályon kívül helyezéséről
Council of the European Union (2009): The Stockholm Programme. An Open and Secure Europe Serving and Protecting the Citizens. 17024/09. 2009. december 2.

Almási Csaba Sándor – Kátai-Urbán Lajos – Vass Gyula

A KÖZÚTI VESZÉLYESÁRU-SZÁLLÍTÁS TERRORISTA CSELEKMÉNYEKKEL SZEMBENI VÉDELME

BEVEZETÉS

A biztonság kifejezés latin megfelelője a *securus,* amely félelem nélküli állapotot jelent. A fogalomhoz definíciókat hozzárendelni meglehetősen bonyolult, általános értelemben véve pedig szinte lehetetlen. A biztonság percepciója történelmi koronként, szubjektumonként, területenként változik. Alapvetően társadalmi, politikai, gazdasági, katonai, környezeti és információbiztonsági összetevőket különböztetünk meg, amelyek állandó interakcióban vannak egymással. Kijelenthető, hogy a biztonság hiányát az erőforrások korlátozottságán keresztül a fenti tényezők bármelyikének szűkössége vagy működési elégtelensége okozhatja. A terrorizmus célja általában a félelemkeltés, a biztonság hiányának előidézése az egyes biztonság-összetevők támadásával. Az egyik ilyen biztonsági tényező alatt a vegyi anyagokat értjük, amelyek hiánya az élet minden területén rendkívül nagy zavart tud okozni, és az azokat gyártó vagy azokkal foglalkozó üzemek, szállító járművek támadása rendkívüli mértékben ássa alá az emberek biztonságérzetét.

A vegyi anyagok exportértéke az Európai Unióban 2011-ben 266 milliárd euró, az importé 171,8 milliárd euró volt. 2021-ben az export értéke már 459,1 milliárd eurót, az importé 271,4 milliárd eurót tett ki.[1] A fenti adatokból egyértelműen megállapítható, hogy a vegyianyag-termelés az elmúlt évtizedben növekedett, és folyamatos emelkedést mutat. A vegyianyag-termelés növekedése egyben a szállítási biztonság kockázatának növekedését is jelenti.

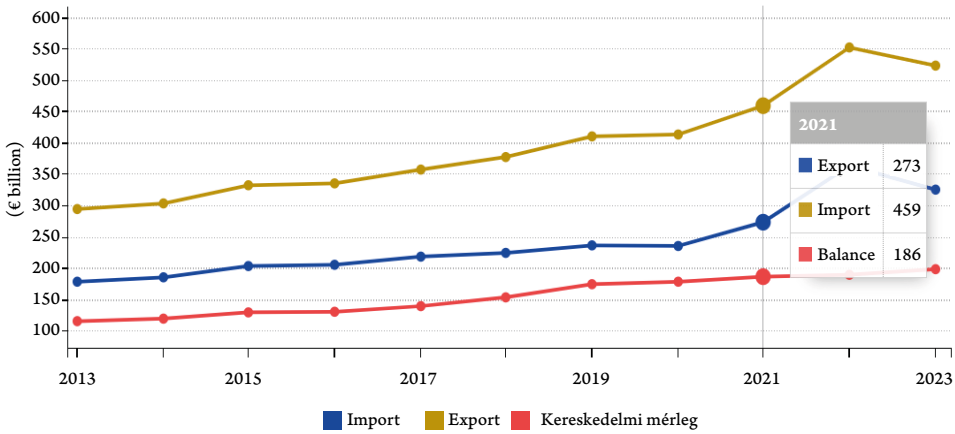
Magyarország a földrajzi helyzetéből következően fontos szerepet játszik a keleti és déli országok irányába tartó, illetve az onnan érkező szállításokban. Ezért tehát a belföldi szállítások mellett jelentősnek mondható a tranzitszállítmányok aránya is, így a közlekedési infrastruktúránknak kiemelt jelentősége van.[2]

Hazánkban a hivatásos katasztrófavédelmi szerv iparbiztonsági szakterülete látja el a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek megelőzésével és kezelésével

[1] Lásd https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Production_and_international_trade_in_chemicals&oldid=577225.

[2] Kátai-Urbán – Vass 2019.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_42

1. ábra: Vegyi anyagok nemzetközi kereskedelme az EU-ban, 2011–2021
Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Production_and_international_trade_in_chemicals&oldid=577225

kapcsolatos hatósági engedélyezési, felügyeleti és szakirányítói feladatokat. A szerzők ennek kapcsán rámutatnak arra, hogy a veszélyes anyagok szabadba jutása nem csak gondatlan módon következhet be. A gazdaság működéséhez nélkülözhetetlen, nagy mennyiségben szállított veszélyes anyagok, áruk terrorista akciók célpontjai is lehetnek.

A szerzők a jelen tanulmányban a veszélyes áruk szállítását érintő terrorista cselekmények megelőzésének jogalkalmazási lehetőségeit mutatják be. Az egyes közlekedési ágazatokban szállított veszélyesáru-mennyiség jelentős része előbb-utóbb megjelenik a közúti áruforgalomban, ezért a legsűrűbben lakott területekre is bejuthatnak. A hivatásos katasztrófavédelmi szerv iparbiztonsági szakterülete által felügyelt közúti veszélyesáru-szállítási tevékenység szigorú nemzetközi és hazai előírásokhoz kötött. Ezek az előírások meghatározzák a terrorista cselekményekkel szembeni védekezés módszertanát is. A tanulmány bemutatja a veszélyesáru-szállítást érintő terrorista cselekmények megelőzésére szolgáló, a katasztrófavédelmi hatóság által felügyelt normatívák tartalmi elemeit, valamint bemutat további prevenciós lehetőségeket, különös tekintettel a társhatóságokkal történő együttműködésre vonatkozóan.

A 2001. szeptember 11-én az Egyesült Államok ellen elkövetett terrortámadások ráirányították a figyelmet az áruforgalom és a gazdaság működésének fontos részét képező veszélyes árukkal való visszaélés elleni védekezés fontosságára. Ezért az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Gazdasági és Szociális Tanácsa az ENSZ

modell szabályozásokba (UN Model Regulations) épített olyan rendelkezéseket, amelyek terrorista cselekmények megelőzését segítik elő. Ezeket az előírásokat az ENSZ modell szabályozások, más néven a „Narancssárga könyv" alapján egységesen a veszélyesáru-szállítási előírások 1.10. fejezete tartalmazza.[3]

A közbiztonsági előírásokkal 2005-től egészültek ki a veszélyesáru-szállítási nemzetközi szabályzatok. Az új rendelkezések célja az volt, hogy megakadályozzák a veszélyes áruk jogosulatlan birtokba kerülését, különös tekintettel a terrorcselekmények során történő alkalmazhatóságukra. Az 1.10. fejezet beemelésével a nagy közbiztonsági kockázattal járó veszélyes árukkal foglalkozó vállalkozások közbiztonsági terv készítésére lettek kötelezve.[4]

A HIVATÁSOS KATASZTRÓFAVÉDELMI SZERV VESZÉLYESÁRU-SZÁLLÍTÁSI FELÜGYELETE

A veszélyesáru-szállítás rendkívüli eseményei különböző típusú veszélyeket jelentenek az életre és az egészségre. Ugyanakkor többfajta veszélyeztetettség egyszerre is jelentkezhet. Alapvetően a fizikai, tűz- és hő-, valamint a mérgező hatásokkal kell számolni.[5] A veszélyes áru szabadba kerülése szempontjából mindig jelentős kockázattal jár a töltés és a lefejtés. Veszélyt jelent továbbá a jármű megállása lakott területek közelében, sűrűn látogatott helyen. Rendkívüli események bekövetkezhetnek véletlenszerűen, de számításba kell venni szándékos cselekmények elkövetését is.[6]

A katasztrófavédelem legfontosabb feladata a katasztrófák megelőzése. A katasztrófamegelőzés eszközei az állami felügyelet és az engedélyezés eszközrendszere. A megelőző rendelkezéseket a veszélyforrások környezetében esetlegesen kialakuló rendkívüli események kockázatának csökkentésére leginkább hatással lévő állami, önkormányzati szervek és az adott katasztrófaveszélyes tevékenységet végző gazdasági szereplők vezetik be és hajtják végre.[7]

Magyarország Országgyűlése a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény (a továbbiakban: Kat. tv.) elfogadásával 2012. január 1-i hatálybalépéssel létrehozta az iparbiztonsági

[3] UN Recommendations on the Transport of Dangerous Goods – Model Regulations. *About the Recommendations.* Online: www.unece.org/trans/danger/publi/unrec/rev13/13nature_e.html.
[4] KÁTAI-URBÁN – KOZMA – VASS 2015.
[5] KÁTAI-URBÁN 2014.
[6] KÁTAI-URBÁN – KOZMA – VASS 2015.
[7] MUHORAY 2016.

hatósági feladat-, szervezet- és eljárási rendszert.[8] Az újonnan létrejött, egységes katasztrófavédelmi szerv feladatrendszere immár három alappilléren, a tűzvédelmi, a polgári védelmi és az iparbiztonsági szakterületeken nyugszik. Az iparbiztonsági szakterülethez tartozó hivatásos állomány tevékenységének országos szintű koordinációját, a technikai felszereltség biztosítását és a normarendszer folyamatos értékelését a Belügyminisztérium (BM) Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság Iparbiztonsági Főfelügyelősége látja el. Az új iparbiztonsági szabályozás kiterjed a veszélyes ipari üzemekben bekövetkező balesetek elleni védekezésre, továbbá a kritikusinfrastruktúra-védelem és a veszélyesáru-szállítás katasztrófavédelmi feladatainak ellátására.[9]

A katasztrófavédelmi iparbiztonsági szakterület egyik fő feladata tehát a veszélyesáru-szállítási tevékenység lehető legmagasabb fokú biztonságának garantálása is.[10] A veszélyes áruk szállítása valamennyi közlekedési ágazatban többletveszélyt jelent, azonban a statisztikák és az egyes közlekedési ágak baleseti kockázatának értékeléséből az a következtetés vonható le, hogy a legnagyobb kockázatot a közúti árutovábbítás jelenti.[11]

A hivatásos katasztrófavédelmi szerv az egyes veszélyes árukat szállító közúti járművek útvonalának kijelöléséről szóló 122/1989. (XII. 5.) MT rendelet módosításával, 2001 óta vesz részt a veszélyes áruk közúti szállításának ellenőrzésében. A 2007. évtől jogosult annak önálló ellenőrzésére és az ellenőrzéshez kapcsolódó bírságolási eljárás lefolytatására. A Kat. tv. teremtette meg annak lehetőségét, hogy a katasztrófavédelmi hatóság a vasúti, vízi és légi veszélyesáru-szállításra vonatkozó szabályok megsértése esetén bírságot szabhasson ki. 2012. április 1-jétől a megyei és fővárosi iparbiztonsági főfelügyelők közvetlen szakmai irányítása alá tartozó Katasztrófavédelmi Mobil Laboratóriumok (a továbbiakban: KML), hatósági ügyintézők, valamint a katasztrófavédelmi kirendeltségek iparbiztonsági felügyelői végzik a veszélyes áruk közúti, vasúti, vízi szállításának ellenőrzését az adott szerv illetékességi területén.[12]

A veszélyes anyagokat szállító közúti, vasúti, vízi, légi járművek balesete, veszélyes ipari üzemekben, kórházakban, hulladéklerakókban és egyéb veszélyes létesítményekben bekövetkező rendkívüli események során olyan anyagok kerülhetnek a környezetbe, amelyek veszélyeztethetik a társadalom és a gazdaság normális

[8] 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról.

[9] Kossa 2011.

[10] Német – Kátai-Urbán – Vass 20205.

[11] Hoffmann 2015.

[12] Kátai-Urbán 2013.

működését. A KML az ilyen rendkívüli események során kiszabaduló vagy a kiszabadulás veszélyével fenyegető anyagok beazonosításával, terjedésének nyomon követésével, előrejelzésével foglalkozik. A KML tesz javaslatot az első beavatkozó veszélyhelyzeti szolgálatok (tűzoltók, mentők, rendőrök) biztonságos munkafeltételeinek megteremtésére, valamint a lakosság és a környezet védelme érdekében szükséges intézkedések bevezetésére. A KML rendelkezik a veszélyhelyzet értékelését szolgáló kiinduló adatok gyűjtéséhez, rendszerezéséhez és feldolgozásához, valamint az egyes anyagok beazonosításához szükséges műszaki és személyi feltételekkel, továbbá folyamatos kapcsolatot tart és együttműködik a társszervekkel, részt vesz a mentesítési feladatok koordinációjában.

Hazánk biztonságát jelenleg 19 db megyei KML, valamint a Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtéri és a Fővárosi KML garantálja. A mobil laborok hatósági, megelőző feladatrendszert is ellátnak, amely elválaszthatatlan a káreseti, beavatkozási szerepkörüktől. Az egyes katasztrófavédelmi igazgatóságok illetékességi területén folyamatosan ellenőrzik a veszélyes anyagok közúti, vasúti, belvízi és légi szállítására vonatkozó szabályok betartását, végzik a bekövetkezett balesetek kivizsgálását, valamint a veszélyes ipari üzemek időszakos hatósági ellenőrzéseit is. A beavatkozó állomány kiképzésében a vegyi, biológiai és radioaktív anyagokkal és azok azonosításával kapcsolatos ismereteken túl szerepet kap speciális egészségügyi, járványügyi, pszichológiai, híradó-technikai és térképészeti szakértelem megszerzése is. A méréstechnikai ismeretek elsajátítása mellett kiemelt jelentőségű a végrehajtó személyek kreativitása, pszichikai és fizikai állóképességének növelése is.[13]

A hivatásos katasztrófavédelmi szerv egyes területi szervei a KML-szolgálat mellett önállóan, azok támogatására rendszerbe állítottak úgynevezett Katasztrófavédelmi Sugárfelderítő Egységeket (a továbbiakban: KSE) is. A KSE a Rapiscan cég által fejlesztett és az Amerikai Egyesült Államok Energiaügyi Minisztériuma által hazánk számára adományozott speciális mobil érzékelő rendszer, amely kimondottan sugárzó anyagok illegális szállításának felderítésére, radiológiai átvizsgálására szolgál. Összesen hét Katasztrófavédelmi Sugárfelderítő Egység teljesít szolgálatot Magyarországon, amelyek a Bács-Kiskun, a Békés, a Csongrád-Csanád, a Győr-Moson-Sopron, a Hajdú-Bihar, a Szabolcs-Szatmár-Bereg, illetve a Zala Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóságok iparbiztonsági szakterületének szakmai irányítása alatt működnek. A KSE-gépjárművek szakfelszerelése a gamma-, illetve a neutronsugárzás detektálására, illetőleg az egyes izotópok beazonosítására és pontos helyének meghatározására alkalmas.

[13] *Katasztrófavédelmi Mobil Laborok (KML)*. Online: www.katasztrofavedelem.hu/86/katasztrofavedelmi-mobil-labor-kml.

A NEMZETKÖZI ÉS HAZAI JOGI NORMARENDSZER ÁTTEKINTÉSE

A veszélyes áruk közúti szállítására vonatkozó szabályrendszert az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa által 1947-ben létrehozott Európai Gazdasági Bizottság[14] dolgozta ki, és igazítja folyamatosan a tudományos és műszaki fejlődéshez. Az egyezményt, amelynek címe Veszélyes áruk nemzetközi közúti szállításáról szóló európai megállapodás (European Agreement Concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Road, a továbbiakban: ADR), 1957. szeptember 30-án írták alá Genfben, és mellékleteivel 1968. január 29-én lépett hatályba. A 14. cikk 3. bekezdését 1975. augusztus 21-én, a New York-i jegyzőkönyv keretein belül módosították, amely 1985. április 19-től jogerős.[15]

Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács Veszélyesáru-szállítási Szakértői Albizottsága (ECOSOC Sub-Committee of Experts on the Transport of Dangerous Goods – TDG) foglalkozik a „Veszélyes Áruk Szállítására vonatkozó ajánlások, modell szabályzások" (UN Recommendations on the Transport of Dangerous Goods – Model Regulations) kidolgozásával, amelyek egységes alapját jelentik valamennyi szállítási ágazat szerkezetének.[16] Az ADR módosításait e modell szabályozások alapján az ENSZ Európai Gazdasági Bizottság (UNECE) Szárazföldi Szállítási Bizottság (ITC) Veszélyesáru-szállítási Munkacsoportja (Working Party on the Transport of Dangerous Goods – RID/ADR/ADN Joint Meeting) szerkeszti.[17]

A globális harmonizációra való törekvés érdekében ennek a munkacsoportnak teljes szavazati jogú tagja az Egyesült Államok, amelynek képviselőit a U.S. Pipeline and Hazardous Materials Safety Administration[18] (PHMSA) delegálja.

Lényeges bemutatni az ECOSOC fentebb említett, kettős szervezete másik albizottságának (ECOSOC Sub-Committee of Experts on the Globally Harmonized System of Classification and Labelling of Chemicals – a Vegyi Anyagok Osztályozásának és Címkézésének Globálisan Harmonizált Rendszerének Albizottsága) feladatát is, amely a Vegyi Anyagok Osztályozásának és Címkézésének Globálisan Harmonizált Rendszerének (GHS) kidolgozásáért és folyamatos felülvizsgálatáért

14 *Mission.* Online: http://www.unece.org/mission.html.

15 *About the ADR.* Online: www.unece.org/trans/danger/publi/adr/adr_e.html.

16 *About the Recommendations.*

17 *Organization Chart.* Online: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/charts/organization_chart/2017-10_UNECE_ENG_FINAL_compact.pdf.

18 Az Egyesült Államok Közlekedési Minisztériumának a csővezetékek és a veszélyes anyagok biztonságos kezelésével foglalkozó hivatala. Lásd https://www.phmsa.dot.gov/international-program/adr-and-rid.

felelős. E besorolási rendszerből következik az Európai Parlament és Tanács 2008. december 16-án elfogadott, 1272/2008/EK számú rendelete, mely az anyagok és keverékek osztályozását, címkézését és csomagolását szabályozza.[19] A GHS 16 pontban tartalmazza a biztonsági adatlap mint a veszélyes anyag azonosítására, veszélyességére, kezelésére, tárolására, szállítására, a hulladékkezelésre és az egészséget nem veszélyeztető munkavégzés feltételeire vonatkozó információkat összerendező dokumentum formai követelményeit.

A biztonsági adatlapok tartalmi követelményeit a vegyi anyagok regisztrálásáról, értékeléséről, engedélyezéséről és korlátozásáról (REACH), valamint az Európai Vegyianyag-ügynökség létrehozásáról szóló 1907/2006/EK rendelet[20] tartalmazza.[21] Az ADR-megállapodáshoz 2023-ig 54 tagállam csatlakozott.[22] Az Európai Unió egységes szerkezetben írja elő a közúti, a vasúti és a belvízi szállításokra vonatkozó szabályok alkalmazását a veszélyes áruk szárazföldi szállításáról szóló 2008/68/EK irányelvben[23] a tagállamai számára.

Magyarország három évvel egy aszódi etilénbalesetet követően csatlakozott a veszélyes áruk nemzetközi közúti szállításáról szóló európai megállapodáshoz, amelyet hazánkban az 1979. évi 19. törvényerejű rendelet[24] hirdetett ki. A rendelet 1979. augusztus 18. napján lépett hatályba, és a 20/1979. (IX. 18.) KPM rendelet[25] írta elő a mellékletek belföldi alkalmazását.

Ma hazánkban a közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény alapozza meg a katasztrófavédelmi hatóság önálló ellenőrzéssel és a bírságolással kapcsolatos eljárás lefolytatására való jogosultságát. A bírságolással kapcsolatos eljárás lefolytatását a törvény az ellenőrzési jogosultsághoz igazodóan határozza meg. Az ellenőrzésre jogosult

19 Az Európai Parlament és a Tanács 1272/2008/EK rendelete (2008. december 16.) az anyagok és keverékek osztályozásáról, címkézéséről és csomagolásáról, a 67/548/EGK és az 1999/45/EK irányelv módosításáról és hatályon kívül helyezéséről, valamint az 1907/2006/EK rendelet módosításáról.

20 Az Európai Parlament és a Tanács 1907/2006/EK rendelete (2006. december 18.) a vegyi anyagok regisztrálásáról, értékeléséről, engedélyezéséről és korlátozásáról (REACH), az Európai Vegyianyag-ügynökség létrehozásáról, az 1999/45/EK irányelv módosításáról, valamint a 793/93/EGK tanácsi rendelet, az 1488/94/EK bizottsági rendelet, a 76/769/EGK tanácsi irányelv, a 91/155/EGK, a 93/67/EGK, a 93/105/EK és a 2000/21/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről.

21 Szakál 2015.

22 Agreement Concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Road (ADR).

23 Az Európai Parlament és a Tanács 2008/68/EK irányelve (2008. szeptember 24.) a veszélyes áruk szárazföldi szállításáról (EGT-vonatkozású szöveg).

24 1979. évi 19. törvényerejű rendelet a Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Európai Megállapodás kihirdetéséről.

25 20/1979. (IX. 18.) KPM rendelet a Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Európai Megállapodás „A" és „B" mellékletének kihirdetéséről és belföldi alkalmazásáról.

szervek a közlekedési hatóság, a rendőrség, a vámhatóság, a katasztrófavédelmi hatóság.[26] Fenti hatóságok tehát egy káresemény bekövetkezésével kapcsolatban is jogosultak a veszélyesáru-szállítási szabályok betartásának ellenőrzésére, azaz annak megállapítására, hogy a baleset összefüggésben van-e szállítási szabály megszegésével, és ha igen, pontosan mely előírás megsértése vezetett a balesethez.

Hazánkban 2021. július 2. óta a Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Megállapodás „A" és „B" Melléklete kihirdetéséről, valamint a belföldi alkalmazásának egyes kérdéseiről szóló, 387/2021. (VI. 30.) Korm. rendelet, valamint 2021. július 31-től a Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Megállapodás (ADR) „A" és „B" Mellékletének belföldi alkalmazásáról szóló 39/2021. (VII. 30.) ITM rendelet hatályos.

A veszélyes áruk közúti szállításának ellenőrzésére vonatkozó egységes eljárásról szóló 1/2002. (I. 11.) Korm. rendelet az Európai Unióban egységes ellenőrzési eljárásrend magyarországi alkalmazását írja elő.

A közúti árufuvarozáshoz, személyszállításhoz és a közúti közlekedéshez kapcsolódó egyes rendelkezések megsértése esetén kiszabható bírságok összegéről, valamint a bírságolással összefüggő hatósági feladatokról szóló 156/2009. (VII. 29.) Korm. rendelet 5. melléklete tartalmazza a bírságolással érintett cselekményeket, a bírság összegét, valamint a bírságolással érintett cselekmény elkövetéséért felelőssé tehetőket.

Amennyiben más jogszabály eltérően nem rendelkezik, az ellenőrzés, valamint az azt követő szankcionálási eljárás során a 2018. január 1-jétől hatályos, az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény előírásait kell alkalmazni.

A veszélyes áru szállítási biztonsági tanácsadóról szóló 25/2014. (IV. 30.) NFM rendelet részletesen szabályozza annak a megbízott szakértő személynek a feladatait, akit minden veszélyes áruval foglalkozó vállalkozásnak alkalmaznia vagy szerződtetnie kell. A biztonsági tanácsadó a gyakorlatban a szolgáltatás minőségének ellenőrzését végzi, az összes vonatkozó előírás magas szintű ismeretével és azok betartása feletti folyamatos őrködéssel a kockázat általános csökkentése érdekében.

A közbiztonsági előírások szükségessége a közúti veszélyesáru-szállítás szabályozásában

A veszélyes árut szállító járművekkel történő visszaélés relatíve új kockázatként azonosítható. A jelenséget szükséges megkülönböztetni azoktól a cselekményektől,

[26] 1988. évi I. törvény a közúti közlekedésről.

amelyek során járművekbe helyeznek el robbanóanyagot, majd léptetik működésbe a szerkezetet, ahogyan például az a World Trade Center (WTC – Világkereskedelmi Központ) északi tornyának garázsában 1993. február 26-án történt. Az 1993-as New York-i terrorcselekmény végrehajtói egy bérelt járműben rejtettek és robbantottak fel kb. 600 kilogrammnyi robbanószert,[27] tehát a járművel kereskedelmi célú veszélyesáru-szállítást nem hajtottak végre, és nem tulajdonították el.

2016. március 6-án az iraki Hillában azonban 47 fő vesztette életét, többtucatnyi személy sebesült meg, továbbá jelentős anyagi kár keletkezett abban az öngyilkos merényletben, ahol egy üzemanyag-szállító járművet robbantottak fel egy rendőrségi ellenőrző ponton.[28] Ebben az esetben tehát már olyan cselekményről van szó, amelyek megelőzésére a közbiztonsági előírásokat bevezették a veszélyesáru-szállítási szabályzatokba. A legnagyobb közösségi videómegosztó oldalon található egy 2017. szeptember 22-i CCTV[29]-felvétel,[30] amely egy narancssárga táblával jelölt járművet mutat be, ahogyan az egy ellenőrző pontba csapódik. A mindössze 21 másodperces felvétel annyit mutat be, hogy a jármű távolról, irányítottan, nagy sebességgel érkezik, majd egy előtte haladó járműnek ütközve csapódik az ellenőrzési pontba. A narancssárga tábla előírásszerűen jelzi, hogy a jármű veszélyes árut szállított. A felvételből arra is lehet következtetni, hogy terrorista cselekmény történt. Az esemény előzményéről és következményéről nyílt forrásokat a szerzők eddig az interneten nem tártak fel, csak a felvétel áll rendelkezésre.

Lényeges megemlíteni olyan eseteket is, ahol nem veszélyes árut szállító járművek puszta tömegét használták fel terrorcselekmény végrehajtására. 2016. július 16-án a franciaországi Nizzában 84 embert ölt meg egy tunéziai származású férfi, amikor 19 tonnás, bérelt teherautójával egy nizzai tengerparti sétányon ünneplő tömegbe hajtott.[31] 2016. december 19-én Németországban, Berlinben 12 ember halt meg és 48 fő megsebesült, miután egy lengyel államjelzésű nyerges szerelvény sofőrjét megölte egy tunéziai bevándorló, és teherautóját egy karácsonyi vásárba vezette.[32]

A fentiek alapján arra lehet következtetni, hogy a veszélyes anyagot szállító járművekkel elkövetett terrorcselekmények növelhetik a sérültek és a halálos áldozatok számát, nagyobb pánik keltésére, esetleg a társadalom és a gazdaság működése egészének átmeneti megzavarására alkalmasak. Hazánkban a Büntető Törvénykönyvről

27 Csaknem 600 kilogramm robbanószerrel akarták ledönteni 1993-ban a World Trade Centert 2019.

28 Iraq Bombing: Dozens Dead in Hilla Truck Attack 2016.

29 Closed-circuit television (CCTV): zárt láncú televízió.

30 Wonders 2017.

31 Chazan 2016.

32 Berlin Truck Attack: Tunisian Man Detained by German Prosecutors 2016.

2. ábra: Narancssárga táblával jelölt jármű csapódik egy ellenőrzési pontba
Forrás: Wonders 2017.

szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 314. §-a értelmében a „közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény", „a vasúti, légi vagy vízi közlekedés veszélyeztetése" és „a jármű hatalomba kerítése" minősülhet terrorcselekménynek, ahogyan az „a személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekmények" definíciós környezetéből kiderül.

A terrorcselekmények megelőzése rendkívül összetett rendvédelmi feladat. A BM OKF Iparbiztonsági Főfelügyelőség szakterületi tevékenységével, HazMat/CBRN-szaktechnikai eszközök és speciális szállító járművek beszerzésével és fenntartásával, humán kiképzésekkel, valamint a megyei igazgatóságokon, a Fővárosban és a Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtéren rendszeresített Katasztrófavédelmi Mobil Laboratóriumok (KML) szakmai koordinálásával járul hozzá a veszélyes anyagokkal és árukkal való esetleges visszaélés megelőzéséhez. Fontos kiemelni, hogy a BM OKF Iparbiztonsági Főfelügyelőség szakirányítása alá tartozó, korábban már említett, az ország hét megyei igazgatóságán rendszeresített Katasztrófavédelmi

Sugárfelderítő Egység (KSE) rendkívül fontos megelőző szerepet tölt be, fő feladatuk a tranzitútvonalak monitorozása, a menet közbeni sugárfelderítés, a rejtett, illegális szállítmányok azonosítása, valamint a szokványos radioaktív szállítmányok megfelelőségének ellenőrzése. Lényeges, hogy a KML- és a KSE-egységek a káresetek során a társszervekkel folyamatosan kapcsolatot tartó és együttműködő, veszélyhelyzeti, első beavatkozó szolgálatok is egyben.

NAGY KÖZBIZTONSÁGI KOCKÁZATOT JELENTŐ VESZÉLYES ÁRUK

Az ADR definíciója szerint a nagy közbiztonsági kockázattal járó veszélyes áruk azok, amelyekkel terrorista cselekmények során vissza lehet élni, amelyek tömeges balesetet vagy tömegpusztítást idézhetnek elő, amelyekkel súlyos társadalmi-gazdasági zavar okozható.[33] A nagy közbiztonsági kockázattal járó veszélyes árukat és a hozzájuk kapcsolódó mennyiségeket az 1. táblázat mutatja be.

A 7-es osztályba tartozó veszélyes áruk közül nagy közbiztonsági kockázattal járó radioaktív anyagok azok, amelyeknél egy küldeménydarab aktivitása eléri vagy meghaladja a meghatározott szállítási közbiztonsági küszöbértéket. Az egyes radionuklidokra vonatkozó szállítási közbiztonsági küszöbértéket a 2. táblázat mutatja be.

A 7-es osztály anyagainak esetében az eltulajdonítás és a későbbi felhasználás kockázatával kell számolni, terrorista csoportok ismert szándéka nukleáris és radioaktív fegyver készítése és bevetése. A nukleáris bombák hatóanyagaként (és a reaktorok üzemanyagaként) szolgáló U-235 és Pu-239 alkalmazása különleges szakértelmet igényel, a fejlett országokban a magas szintű és jól strukturált védettségükre törekszenek. Legnagyobb veszélyt a nagy arányban dúsított U-235-izotóp és a tiszta Pu-239 jelenti. Kevésbé a pusztító erő, mint társadalmi-pszichológiai zavar- és félelemkeltés okozásának szempontjából tekintünk a radiológiai diszperziós eszközökre (piszkos bombák), amelyek előállítása jóval egyszerűbb. Az ilyen típusú eszközök esetében hagyományos, kémiai robbanószerkezetet használnak radioaktív anyag kiszórására, amely okozhatja nagy területek elszennyezését és használhatatlanná válását, emellett természetesen a robbanás hatásaival is számolni kell. Egy ilyen esemény kezelése és felszámolása jelentős költségterhet róhat az államra, illetve a személyi sérülések és elhalálozások az egészségügyi ellátórendszer kapacitásának leterhelését

[33] ADR 1.10.3.1.1. A nagy közbiztonsági kockázattal járó veszélyes áruk meghatározása, 387/2021. (VI. 30.) Korm. rendelet a Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Megállapodás „A" és „B" Melléklete kihirdetéséről, valamint a belföldi alkalmazásának egyes kérdéseiről, 1. melléklet.

Osztály	Alosztály	Anyag vagy tárgy	Mennyiség		
			Tartályban (l)	Ömlesztve (kg)	Küldemény-darabban (kg)
1	1.1	Robbanóanyagok és -tárgyak	a)	a)	0
	1.2	Robbanóanyagok és -tárgyak	a)	a)	0
	1.3	C összeférhetetlenségi csoportba tartozó robbanóanyagok és -tárgyak	a)	a)	0
	1.4	UN 0104, 0237, 0255, 0267, 0289, 0361, 0365, 0366, 0440, 0441, 0455, 0456, 0500, 0512 és 0513 alá tartozó robbanótárgyak	a)	a)	0
	1.5	Robbanóanyagok	0	a)	0
	1.6	Robbanótárgyak	a)	a)	0
2		Gyúlékony, nem mérgező gázok (a csak F betűt vagy csak FC betűket tartalmazó osztályozási kódok)	3000	a)	b)
		Mérgező gázok (T, TF, TC, TO, TFC vagy TOC betű[ke]t tartalmazó osztályozási kódok), az aeroszolok kivételével	0	a)	0
3		I és II csomagolási csoportba tartozó gyúlékony folyékony anyagok	3000	a)	b)
		érzéketlenített robbanóanyagok	0	a)	0
4.1		érzéketlenített robbanóanyagok	a)	a)	0
4.2		I csomagolási csoportba tartozó anyagok	3000	a)	b)
4.3		I csomagolási csoportba tartozó anyagok	3000	a)	b)
5.1		I csomagolási csoportba tartozó, gyújtó hatású folyékony anyagok	3000	a)	b)
		Perklorátok, ammónium-nitrát, ammónium-nitrát műtrágyák és ammónium-nitrát emulziók, szuszpenziók vagy gélek	3000	3000	b)
6.1		I csomagolási csoportba tartozó mérgező anyagok	0	a)	0
6.2		„A" kategóriába tartozó fertőző anyagok (UN 2814 és 2900, az állati eredetű anyagok kivételével) és „A" kategóriába tartozó gyógyászati hulladékok (UN 3549)	a)	0	0
8		I csomagolási csoportba tartozó maró anyagok	3000	a)	b)

1. táblázat: A nagy közbiztonsági kockázattal járó veszélyes áruk (nem radioaktív anyagok)
Forrás: 387/2021. (VI. 30.) Korm. rendelet a Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Megállapodás „A" és „B" Melléklete kihirdetéséről, valamint a belföldi alkalmazásának egyes kérdéseiről, 1. melléklet, 92.

Elem	Radionuklid	Szállítási közbiztonsági küszöbérték (TBq)
Amerícium	Am-241	0,6
Arany	Au-198	2
Kadmium	Cd-109	200
Kaliformium	Cf-252	0,2
Kűrium	Cm-244	0,5
Kobalt	Co-57	7
Kobalt	Co-60	0,3
Cézium	Cs-137	1
Vas	Fe-55	8000
Germánium	Ge-68	7
Gadolínium	Gd-153	10
Irídium	Ir-192	0,8
Nikkel	Ni-63	600
Palládium	Pd-103	900
Prométium	Pm-147	400
Polónium	Po-210	0,6
Plutonium	Pu-238	0,6
Plutónium	Pu-239	0,6
Rádium	Ra-226	0,4
Ruténium	Ru-106	3
Szelén	Se-75	2
Stroncium	Sr-90	10
Tallium	Tl-204	200
Túlium	Tm-170	200
Itterbium	Yb-169	3

2. táblázat: A nagy közbiztonsági kockázattal járó radioaktív anyagok
Forrás: 387/2021. (VI. 30.) Korm. rendelet a Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Megállapodás „A" és „B" Melléklete kihirdetéséről, valamint a belföldi alkalmazásának egyes kérdéseiről, 1. melléklet, 93.

is eredményezhetik. Az egyes radioaktív izotópok alkalmazása széles körű, jelenlétük a közúti közlekedésben állandó. Kiemelt védettségük mellett, a 7-es osztály anyagai esetében hangsúlyozni kell, hogy az urán és a plutónium természetüknél fogva nyilvánvalóan keresett anyagok. Nem békés célú felhasználásuk megelőzése, valamint a velük kapcsolatos illegális tevékenységek felderítése kiemelt jelentőségű össztársadalmi érdek, amelynek alapfeltétele a megfelelő színvonalú technikai eszközpark, valamint a hatóságok és a titkosszolgálatok kiterjedt és összehangolt munkája.

A nukleáris védettség azon tevékenységek, eszközök és eljárások összessége, amelyek a nukleáris és más radioaktív anyagokkal és eszközökkel kapcsolatos

eltulajdonítás és visszaélés megelőzésére, észlelésére és elhárítására irányulnak. A nukleáris védettség három fő területe a megelőzés, a detektálás és az elhárítás.

A megelőzés elemei:

- a hatósági felügyelet;
- a nukleáris biztosítékok rendszere, exportszabályozás;
- a radioaktív anyagok nyilvántartása;
- a nukleáris és más radioaktív anyagok fizikai védelme.[34]

A robbanóanyagok szolgálhatnak katonai és polgári célokat. Az 1-es osztály esetében ki kell emelni az 1.1 és az 1.5 alosztályokat, amelyeknél fennáll a teljes rakománytömeg egyidejű felrobbanásának veszélye. Az 1.2 alosztály és az 1.5D osztályozási kód alá tartozó anyagokat és tárgyakat együtt szállítva pedig a rakományra 1.1 alosztályként kell tekinteni.[35]

Nem kerülhető meg az 5.1 osztály anyagai közé tartozó ammónium-nitrát említése, amely robbanóanyagok és műtrágyák alapanyaga. Önmagában nem gyúlékony, azonban levegő jelenléte nélkül is segítheti más anyagok égését, és bizonyos esetekben robbanhat. Robbanásra különösen azokban az esetekben lehet számítani, ha éghető vagy egyéb anyagokkal keverik, mint például a fémporok, alkáli fémek, karbamid, króm- és rézsók, szerves és széntartalmú anyagok, kén, nitritek, lúgok, savak, klorátok és redukálószerek.[36]

A 2005. január 1-jével hatályba lépő ADR megállapodás „A" mellékletébe egy új fejezet került, az 1.10. Közbiztonsági előírások, amelynek célja az egyes veszélyes áruk eltulajdonításának megelőzése, valamint a terrorcélú visszaélés kockázatának csökkentése az emberek, az anyagi javak és a környezet védelme érdekében.

A közbiztonsági előírások bemutatása

Az ADR 1.10. fejezetének gyakorlati bevezetésére és alkalmazására egy tizenegy szervezetet tömörítő, ipari szakértői grémium (AEGPL, AISE, CEFIC, CEPE, ECTA, EIGA, FEA, FECC, Fertilizers Europe, FIATA, IRU) dolgozott ki iránymutatást. A dokumentum címe: *Ipari szereplők közbiztonsági irányelvei veszélyes áruk*

[34] Horváth 2010.

[35] ADR 5.3.1.1.2. 387/2021. (VI. 30.) Korm. rendelet a Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Megállapodás „A" és „B" Melléklete kihirdetéséről, valamint a belföldi alkalmazásának egyes kérdéseiről, 1. melléklet.

[36] Dobor – Kátai-Urbán – Szendi 2013.

közúti szállítására (Industry Guidelines for the Security of the Transport of Dangerous Goods by Road).

Már 2004-ben egyes ipari szereplők célul tűzték ki egy ilyen dokumentum kidolgozását, felhasználva az Egyesült Királyságban, Németországban és az ipari ágazatokban használatos, már létező egyéb számos iránymutatást. A fejlesztésben az alábbi tizenegy szervezetet tömörítő ipari szakértői csoport vett részt:

- AEGPL (European LPG Association – Európai LPG Szövetség);
- AISE (International Association for Soaps, Detergents and Maintenance Products – Nemzetközi Mosó- és Tisztítószer Szövetség);
- CEFIC (European Chemical Industry Council – Európai Vegyipari Tanács);
- CEPE (European Council of the Paint, Printing Ink and Artists' Colours Industry – Festék-, Nyomdafesték- és Művészfestékipar Európai Tanácsa);
- ECTA (European Chemical Transport Association – Európai Vegyi Szállítmányozási Cégek Egyesülete);
- EIGA (European Industrial Gases Association – Európai Ipari Gáz Szövetség);
- FEA (European Aerosol Federation – Európai Aeroszol Szövetség);
- FECC (European Association of Chemical Distributors – Vegyipari Disztribútorok Európai Szövetsége);
- Fertilizers Europe (korábban European Fertilizer Manufacturers Association, EFMA – Európai Műtrágyagyártók Szövetsége);
- FIATA (International Federation of Freight Forwarders' Associations – Szállítmányozási Szövetségek Nemzetközi Föderációja);
- IRU (International Road Transport Union – Nemzetközi Közúti Fuvarozási Egyesület).

A dokumentum első kiadása 2005 áprilisában jelent meg, legutoljára 2016-ban vizsgálták felül. Az iránymutatás nem igazodik az ADR változásaihoz, fenti szakmai testület 2013 óta dolgozik annak frissítésén és a harmonizáción. Az *Ipari szereplők közbiztonsági irányelvei veszélyes áruk közúti szállítására* című dokumentum a fő részből és négy mellékletből áll.[37]

Az első melléklet műszaki megoldásokat ajánl az átmeneti tárolóhelyek biztosítására, a második a vállalkozás vezetőjének eljárására és a közbiztonsági kockázat csökkentésére vonatkozó gyakorlatokkal foglalkozik. A harmadik melléklet műszaki megoldásokat tárgyal, a járművek vagy rakományok szállítási művelet ideje alatti lopásának megelőzésére vagy megakadályozására, majd a negyedik a közbiztonsági terv mintaokmánya. A közbiztonsági tervet öt szakaszra bontja: a vállalatra

[37] *Industry Guidelines for the Security of the Transport of Dangerous Goods by Road* 2016.

vonatkozó adatok, a közbiztonsági irányítás, a kommunikáció, a közbiztonsági intézkedések és az egyéb információk. Látható, hogy a dokumentum részletes ajánlásokat közöl a közbiztonsági tervezés folyamatára és a közbiztonsági tervnek az elkészítésére vonatkozóan. A közbiztonsági tervben a vállalkozásra vonatkozó információk között kell feltüntetni a társaság nevét, teljes levelezési címét és elérhetőségeit (telefon, e-mail), a kinevezett közbiztonsági vezető nevét és elérhetőségeit (telefon, e-mail), valamint a kezelt, nagy közbiztonsági kockázattal járó veszélyes áruk összegző kimutatását.

A közbiztonsági irányítási szakaszban a közbiztonsági kérdésekért felelős, valamint nagy közbiztonsági kockázattal járó veszélyes áruk kezelésére jogosult személyek felsorolása jelenik meg a feladataik ismertetésével együtt. Ugyanitt mutatják be az eljárási rendeket, amelyek a közbiztonságot érintő értekezletek feljegyzésére, a kompetens személyzet számára történő közbiztonsági információk fogadására és továbbítására, a közbiztonsági incidensek kivizsgálására, a közbiztonsági riasztások kezelésére, az érzékeny közbiztonsági információk tárolására, valamint a nagy közbiztonsági kockázattal járó veszélyes áruk mozgásával történő elszámolásra vonatkoznak. Szintén ebben a szakaszban kapnak helyet a biztonsági berendezések részletezése, beleértve a karbantartási programot és egy berendezés meghibásodása esetén végrehajtandó műveleteket, valamint a közbiztonság tudatosítását célzó képzési programmal kapcsolatos információk.

A terv kommunikációs szakaszában találhatók a telephely és a járművek közötti kommunikációs kapcsolatokra, a telephely közbiztonsági riasztására, a korlátozott hozzáférésű területek kijelölésére, valamint a járművédelemre vonatkozó részek. A közbiztonsági terv utolsó, ötödik szakasza tartalmazza az egyéb információkat. A terv A, B, C és D mellékletei tartalmazzák a közbiztonsági kérdések kezeléséért felelős személyek listáját és feladataikat, a nagy közbiztonsági kockázattal járó veszélyes áruk kezelésére jogosult személyek listáját, a korlátozás alá eső területek vázlatrajzait, valamint a közbiztonsági terv módosításainak időrendi nyilvántartását. A tervnek az általános helyzeten, nem egyedi szállítmányokon kell alapulnia. Elképzelhető, hogy a terv egyes előírt elemei már elkészültek egyéb jogi kötelezettségnek vagy minőségirányítási rendszernek eleget téve, ezekre hivatkozni kell.

A közbiztonsági terv kidolgozásának három lépése van. Első lépésben azonosítani kell a fenyegetést:

- milyen hírek, információk vannak az aktuális nemzeti és nemzetközi körülményekről, vagy terrorszervezetekről;
- mi a rendőrség álláspontja egy terrorcselekmény bekövetkezésének lehetőségéről a szervezet működési területén;

- lehet-e bármi vonzó célpont egy adott szervezet létesítményeiben vagy személyi állományában;
- okozhat-e sérülést egy kiemelt kockázatú szomszéddal szemben elkövetett támadás?

A második lépésben a védendő pontokat szükséges azonosítani, valamint azt meghatározni, hogy azok miként sebezhetők egy terrortámadással. Harmadik lépésben meg kell hozni azokat az intézkedéseket, amelyekkel elfogadható szintre csökkenthető a kockázat. Lényeges, hogy a tervezés és a kapcsolódó felelősség egyetlen személy teljes hatáskörébe tartozzon, és mindehhez megfelelő jogosítványokat kapjon. A szállítási lánc szereplőinek együtt kell működnie egymással és a hatóságokkal a fenyegetésre vonatkozó információcserében, a közbiztonsági intézkedésekben és a közbiztonságot érintő cselekményekre történő válaszadásban.[38]

A veszélyesáru-rakomány szállítása szempontjából a legfőbb problémát a járművek ismert vagy kiszámítható mozgása jelenti. Külön problémát jelentenek az üzemanyag-szállító járművek, amelyek esetében az üzemanyagok lefejtésekor ráadásul csekély elkülönítés érvényesül a közforgalomtól és az illetéktelen hozzáféréstől. Kockázat alapján jellemzően négyféle helyszín- és rakománytípus különböztethető meg mennyisége, előfordulása és fontossága alapján:

- kis mennyiségben vagy ritkán használt, alacsony fontosságú áruk;
- nagy mennyiségben vagy gyakrabban használt, alacsony fontosságú áruk;
- kis mennyiségben használt, nagy fontosságú áruk;
- nagy mennyiségben használt, nagy fontosságú áruk.[39]

Összegzés, következtetések

Az Európai Unió statisztikai kimutatása alapján megállapítható, hogy a vegyianyag-termelés az elmúlt évtizedben növekedett, és tovább emelkedik. Ez az emelkedő tendencia egyben a szállítási biztonság kockázatának növekedését is jelenti.

A veszélyesáru-szállítás szabályozásának az anyag és környezete védelmét egyaránt szolgálnia kell. Az áru rendeltetés szerinti helyére, időben és biztonságban történő eljutásának tervezése során a balesetek kockázata mellett reális veszélyként kell tekinteni a visszaélés lehetőségére is. A veszélyes anyagok továbbításába kódolva van a terrorista cselekmények végrehajtása. A közúti szállításban megjelenő, polgári

[38] *Industry Guidelines for the Security of the Transport of Dangerous Goods by Road* 2016.
[39] Lázár – Szatmári-Juhász 2011: 84.

célú veszélyes áruk optimálisak lehetnek egy terrorcselekmény végrehajtásához, mert rendkívül kedvező arányban áll az adott anyag által elkövethető pusztítás és a jármű megszerzéséhez szükséges akadály leküzdése.

A tanulmányban a szerzők bemutatták a hivatásos katasztrófavédelmi szerv iparbiztonsági szakterületének a veszélyes áruk szállításával kapcsolatos súlyos balesetek megelőzésével és kezelésével kapcsolatos hatósági engedélyezési, felügyeleti és szakirányítói feladatait, valamint átfogóan ismertették a hatályos jogi normarendszert.

Megállapítható, hogy a veszélyes áruk szállítására vonatkozó előírások mára nem kizárólag a baleset kockázatának és bekövetkezési gyakoriságának csökkenését célozzák. Az Egyesült Államokban 2001. szeptember 11-én végrehajtott terrorista akciók gyökeresen változtatták meg a globális biztonsági kultúrát és gondolkodást. Ezt követően dolgoztak ki, majd vezettek be olyan előírásokat is, amelyek a veszélyes áruk szállítása során a tervezett, szándékos kiszabadulásukat hivatottak megelőzni.

Szem előtt kell tartani, hogy a gyakorlati jogalkalmazást és a szükséges részletszabályozást a mindenkori biztonsági környezet kihívásainak függvényében szükséges értékelni. A veszélyesáru-szállítási biztonsági tanácsadó ellenőrzései, a szállítóeszközök üzemeltetésének biztonsága, a közbiztonsági terv tartalma és a kockázatelemzés együtt jelentik a veszélyes árukkal való visszaélés megelőzésének alapjait.

A veszélyesáru-szállítási szabályzatok közbiztonsági, 1.10. fejezete főszabályokat fektet le, szükségessé téve részletszabályok kidolgozását. Ennek kapcsán megállapítható, hogy a veszélyes árukkal kapcsolatos terrorista cselekmények elleni védekezés végrehajtásának hatékonyságát növelő legjobb gyakorlatok megállapítására olyan szakmai módszerek és eljárások kidolgozására van szükség, amelyek a reziliencia-képességet magas szinten biztosítják. A kockázat sosem csökkenthető nullára, azonban ezeket a szakmai iránymutatásokat követve, vizsgálva és megvitatva olyan kockázatcsökkentő intézkedések vezethetők be, amelyek megfelelő választ adhatnak a legújabb típusú kihívásokra is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Berlin Truck Attack: Tunisian Man Detained by German Prosecutors (2016): *The Guardian,* 2016. december 28. Online: www.theguardian.com/world/2016/dec/28/berlin-truck-attack-christmas-market-tunisian-man-detained-german-prosecutors

Chazan, David et al. (2016): Nice Terror Attack: 'Soldier of Islam' Bouhlel 'Took Drugs and Used Dating Sites to Pick Up Men and Women. *The Telegraph,* 2016. július 17. Online: www.telegraph.co.uk/news/2016/07/17/nice-terror-attack-police-vans-blocking-promenade-withdrawn-hour1/

Csaknem 600 kilogramm robbanószerrel akarták ledönteni 1993-ban a World Trade Centert. *Múlt-kor,* 2019. február 26. Online: https://mult-kor.hu/csaknem-600-kilogramm-robbanoszerrel-akartak-ledonteni-1993-ban-a-world-trade-centert-20190226

Dobor József – Kátai-Urbán Lajos – Szendi Rebeka (2013): Az ammónium-nitrát műtrágyák tárolásából származó veszélyek és az ebből fakadó súlyos balesetek megelőzésének lehetőségei. *Hadmérnök,* 8(2), 182–190. Online: https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfjs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/1388/132_17_doborj.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Hoffmann Imre et al. (2015): *Iparbiztonsági kockázatok Magyarországon.* Online: www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/546-iparbiztonsagi-kockazatok-magyarorszagon.pdf

Horváth Kristóf (2010): Nukleáris és más radioaktív anyagok felügyelete és védettségi kérdései. In Fehér István – Deme Sándor (szerk.): *Sugárvédelem.* Budapest: ELTE Eötvös, 199–215.

Industry Guidelines for the Security of the Transport of Dangerous Goods by Road (2016): Online: https://cefic.org/app/uploads/2018/12/Guidelines-for-the-security-of-the-transport-of-dangerous-goods-by-road-2016-GUIDELINES-ROAD.pdf

Iraq bombing: Dozens Dead in Hilla Truck Attack (2016): *BBC,* 2016. március 6. Online: www.bbc.com/news/world-middle-east-35739729

Kátai-Urbán Lajos – Kozma Sándor – Vass Gyula (2015): Veszélyes szállítmányok felügyeletével kapcsolatos jog- és intézményfejlesztési tapasztalatok értékelése. *Hadmérnök,* 10(3), 92–108. Online: http://hadmernok.hu/153_08_katayul_ks_vgy.pdf

Kátai-Urbán Lajos – Vass Gyula (2019): Veszélyes üzemek és szállítmányok biztonsága Magyarországon. *Védelem Tudomány – Iparbiztonság különszám,* 4(1), 45–82. Online: https://ojs.mtak.hu/index.php/vedelemtudomany/article/view/13303/10736

Kátai-Urbán Lajos (2014): *Habilitációs tézisek. Veszélyes üzemekkel kapcsolatos iparbiztonsági jog-, intézmény- és eszközrendszer fejlesztése Magyarországon.* Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem.

Kátai-Urbán Lajos szerk. (2013): *Iparbiztonságtan I. Kézikönyv az iparbiztonsági üzemeltetői és hatósági feladatok ellátásához.* Budapest: Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó. https://www.katasztrofavedelem.hu/86/katasztrofavedelmi-mobil-labor-kml

Kossa György (2011): Iparbiztonság – feladatok és kihívások a jövő védelmében. *Védelem – Katasztrófa- Tűz- és Polgári Védelmi Szemle,* 18(6), 49–50.

Lázár Gábor – Szatmári-Juhász Ditta (2011): A veszélyes anyagok közúti szállításának és tárolásának közbiztonsági aspektusai. *Hadmérnök,* 6(3), 79–92. Online: http://hadmernok.hu/2011_3_lazar_szatmari.pdf

Muhoray Árpád (2016): A katasztrófák megelőzésének tűzvédelmi, polgári védelmi és iparbiztonsági alapjai. In Muhoray Árpád: *Katasztrófamegelőzés I.* Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft. 10–58.

Német Alexandra – Kátai-Urbán Lajos – Vass Gyula (2020): Veszélyes tevékenységek biztonsága a fenntarthatóság jegyében. *Védelem Tudomány,* 5(1), 137–152. Online: https://ojs.mtak.hu/index.php/vedelemtudomany/article/view/13379/10804 https://www.phmsa.dot.gov/international-program/adr-and-rid

Szakál Béla szerk. (2015): *A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezés.* I. kötet. Budapest: Hungária Veszélyesáru Mérnöki Iroda.

Wonders [@bio082] (2017): A Heavy Truck Crash into Military Check Point. *YouTube,* 2017. november 28. www.youtube.com/watch?v=bng2guHBUBA

Egyéb források

1988. évi I. törvény a közúti közlekedésről
2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról
1979. évi 19. törvényerejű rendelet a Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Európai Megállapodás kihirdetéséről
1/2002. (I. 11.) Korm. rendelet a veszélyes áruk közúti szállításának ellenőrzésére vonatkozó egységes eljárásról
156/2009. (VII. 29.) Korm. rendelet a közúti árufuvarozáshoz, személyszállításhoz és a közúti közlekedéshez kapcsolódó egyes rendelkezések megsértése esetén kiszabható bírságok összegéről, valamint a bírságolással összefüggő hatósági feladatokról
387/2021. (VI. 30.) Korm. rendelet a Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Megállapodás „A" és „B" Melléklete kihirdetéséről, valamint a belföldi alkalmazásának egyes kérdéseiről
20/1979. (IX. 18.) KPM rendelet a Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Európai Megállapodás „A" és „B" mellékletének kihirdetéséről és belföldi alkalmazásáról
25/2014. (IV. 30.) NFM rendelet a veszélyes áru szállítási biztonsági tanácsadóról
39/2021. (VII. 30.) ITM rendelet a Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Megállapodás (ADR) „A" és „B" Mellékletének belföldi alkalmazásáról
Agreement Concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Road (ADR).
Az Európai Parlament és a Tanács 1907/2006/EK rendelete (2006. december 18.) a vegyi anyagok regisztrálásáról, értékeléséről, engedélyezéséről és korlátozásáról (REACH), az Európai Vegyianyag-ügynökség létrehozásáról, az 1999/45/EK irányelv módosításáról, valamint a 793/93/EGK tanácsi rendelet, az 1488/94/EK bizottsági rendelet, a 76/769/EGK tanácsi irányelv, a 91/155/EGK, a 93/67/EGK, a 93/105/EK és a 2000/21/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről
Az Európai Parlament és a Tanács 1272/2008/EK rendelete (2008. december 16.) az anyagok és keverékek osztályozásáról, címkézéséről és csomagolásáról, a 67/548/EGK és az 1999/45/EK irányelv módosításáról és hatályon kívül helyezéséről, valamint az 1907/2006/EK rendelet módosításáról
Az Európai Parlament és a Tanács 2008/68/EK irányelve (2008. szeptember 24.) a veszélyes áruk szárazföldi szállításáról (EGT-vonatkozású szöveg)

Lippai Zsolt

A TERRORIZMUS ELLENI KÜZDELEM MAGÁNBIZTONSÁGI SZEREPLŐINEK TEVÉKENYSÉGE[1]

A TERRORIZMUS FOGALMA(I)?

A terrorizmussal, illetve a terrorizmus elleni küzdelemmel foglalkozó írások jelentős része a jelenség fogalmi magyarázatával kezdi sorait.[2] A véleménnyel egyetértve, de a sablonosságot kerülve, magam is lényegesnek érzem a terrorizmus fogalmának bemutatását.

A *Hadtudományi szaklexikon*[3] alapján a terrorizmus tömör megfogalmazása nehéz, mert körülményeiben különböző, és céljait, eredményeit, illetve módszereit tekintve is eltérő képet mutat. A terrorizmus mögött mindig valamilyen leszámolási, visszacsapási, megfélemlítési szándék húzódik meg, és ehhez társul egy politikai, ideológiai vagy vallási eszme, amely az erőszak legitimációjául szolgál. A *Rendészettudományi szaklexikon*[4] szerint pedig a terror megfélemlítő, kegyetlen, erőszakos módszer(ek), eljárás(ok), egyénekkel, tömegekkel vagy társadalmi osztályokkal szemben, főként hatalmi, politikai céllal.

A „terror" szó a latin nyelvből származik, és ijedtséget, rémületet, rettegést jelent, ezt vette át a francia nyelv *terreur* formában. Jelenleg használatos értelmezésében először a francia forradalom korában használták a *régime de la Terreur* kifejezést, ugyanis a jakobinus diktatúra alatt működő Közjóléti Bizottság ügynökeit nevezték terroristáknak. Szintén a francia történelemben gyökerezik a *Terreur blanche,* azaz a fehérterror fogalma, amely eredetileg a Bourbonok fehér zászlajára célozva a restauráció utáni véres megtorlást jelölte.[5]

A NATO[6] által használt hivatalos katonai megközelítés szerint „a terrorizmus erő vagy erőszak személyek vagy vagyontárgyak elleni törvénytelen alkalmazása,

[1] A TKP2021-NVA-18 számú projekt a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

[2] Vass 2009: 10.

[3] Krajnc 2019: 1085.

[4] Boda 2019: 559.

[5] Krajnc 2019: 1085.

[6] North Atlantic Treaty Organisation (NATO): Észak-atlanti Szerződés Szervezete.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_43

illetve azzal való fenyegetés abból a célból, hogy kormányokat vagy társadalmakat befolyásoljanak vagy félemlítsenek meg valamilyen politikai, vallási vagy ideológiai cél elérése érdekében".[7] A megfélemlítés és a félelem pedig tekinthető a terrorizmus egyértelmű hozadékának, különös tekintettel arra, hogy a cselekmények közvetlen áldozatai, károsultjai legfeljebb szimbolikus kapcsolatban állnak az akciók valódi céljával, véletlenszerű kiválasztásuk pedig többnyire csak másodlagos jelentőségű. Ugyancsak a félelemkeltést és a terrorizmus közvetlen és közvetett hatásait erősíti – ezáltal a terrorista szervezetek céljait szolgálhatja – a hatásvadász média jelenléte, amely gyakran élő adásban közvetíti és fokozza az amúgy is borzasztó valóságot, növeli a félelmet.

Az egységesen elfogadott fogalom hiánya egyfelől hátráltatja a különböző szervezetek közötti együttműködést, másfelől pedig gátolja azt, hogy objektív információkat szolgáltathasson a média. Következésképpen hozzájárul a terroristák célkitűzéseinek könnyebb teljesüléséhez.[8]

Egységes fogalmi meghatározástól függetlenül az AKCS–EU Közös Parlamenti Közgyűlésének a nemzetközi terrorizmus felszámolását célzó új intézkedések bevezetésének sürgető voltáról szóló (2018/C 415/04) állásfoglalása egyértelműen fogalmaz: „mivel az elmúlt években számos afrikai és európai országban került sor sok életet követelő terrorcselekményekre, és ezért közös kihívást jelent mind az európai uniós, mind pedig az AKCS-országok[9] számára; mivel minden terrorcselekmény az indokaitól függetlenül bűncselekménynek minősül és megbocsáthatatlan".[10]

Tanulmányomban a rendészet alapvető funkciójának ismertetését követően a magánbiztonsági szektor térnyerését, annak a rendészeti szervek között elfoglalt helyét mutatom be, különlegesen izgalmas szemüvegen keresztül vizsgálva a terrorfenyegetett turizmus és szállodaipar civil szereplőinek terrorizmus elleni tevékenységét. Mindezt egy olyan területen, amelynek alapelvei a nyitottság, a szívélyes fogadtatás és a vendégszeretet.

7 NATO's Military Concept for Defence against Terrorism. Online: www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69482.htm.

8 Vass 2009: 10.

9 Az ACP-országok, más néven AKCS-országok (angol rövidítés: African [afrikai], Caribbean [karibi] és Pacific [csendes-óceáni] szavakból) az Európai Közösséggel, illetve annak utódjával, az Európai Unióval együttműködési megállapodást kötő harmadik világbeli országok csoportját jelentik.

10 Állásfoglalás a nemzetközi terrorizmus felszámolását célzó új intézkedések bevezetésének sürgető voltáról. HL C 415/18., 2018. november 15.

A RENDÉSZETRŐL ÉS A FEHÉR KÖNYVRŐL

A fenyegetésektől mentes állapot biztosítása érdekében a rendészet úgy lépett színre, mint a modern közigazgatás első formája, minthogy a közrend és a közbiztonság bizonyult annak a modernitásban elsőként jelentkező társadalmi szükségletnek, amelynek kielégítése az állam kötelessége.[11] Ez a szükséglet a köztulajdon és a magántulajdon differenciálódása és történeti különválása eredményeként teremtette meg a magánbiztonsági tevékenység igényét és létjogosultságát is.[12]

A rendészet a közigazgatás része,[13] küldetése az állam belső rendjének, valamint a közrendnek és a közbiztonságnak a fenntartása. A társadalom tagjainak és alapvető értékeinek az oltalmazása az ezeket sértő, illetve veszélyeztető jogsértő cselekmények megelőzése, elhárítása, megszakítása révén, végső eszközként akár legitim erőszak alkalmazásával. Az előbbi küldetés teljesítése rendkívül komplex, szerteágazó tevékenység, ami nem várható el kizárólag egy, erre hivatott állami szervezettől, a rendőrségtől. A rendészet küldetésének teljesítése, a biztonság megteremtése csak társadalmi kooperáció és kollektív erőfeszítés eredményeként teljesíthető, amelyben a rendvédelmi és a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek mellett fontos szerepet kapnak az önkormányzatok, a magánbiztonsági vállalkozások, a társadalmi önkéntes bűnmegelőzési egyesületek, a polgárőrségek is. Ezt nevezhetjük komplementer rendészeti rendszernek, amelyben az állami szervek tevékenységét piaci és civil szerveződések egészítik ki, támogatják, segítik.[14] Magyarország pedig már 2008-ban azon tíz európai állam közé tartozott, amelyekben a piaci nyitás következtében nagyobb létszámban voltak jelen a magánbiztonsági szolgáltatók, mint az állami biztonsági szervek[15] (érdekességként jegyzem meg, hogy 2022-ben a hazai magánbiztonsági vállalkozások száma 5592, míg a kiadott személy- és vagyonőri igazolványok[16] száma 90 238 darab volt).[17]

A biztonsági struktúrák átalakulására figyelemmel az Európai Biztonsági Szolgálatok Szövetsége (Confederation of European Security Services – CoESS)[18] az Institut

[11] Finszter 2013.

[12] Finszter 2018: 63.

[13] Balla 2017: 26.

[14] Christián 2018: [63].

[15] Tóth 2017.

[16] Vállalkozások (személy- és vagyonvédelmi, magánnyomozói, tervező-szerelő), igazolványosok (személy- és vagyonőr, magánnyomozó, vagyonvédelmi rendszert tervező-szerelő, vagyonvédelmi rendszert szerelő).

[17] Az Országos Rendőr-főkapitányság Rendészeti Főigazgatóság Igazgatásrendészeti Főosztály által biztosított, összesített, 2022. december 31-ei állapotnak megfelelően statisztikai adatok szerint.

[18] A szervezetről bővebben lásd www.coess.org/.

National des Hautes Études de Sécurité (INHES – Nemzeti Biztonsági Tanulmányok Intézete)[19] közreműködésével *Fehér könyv*et adott ki az Európai Unió tagállamainak biztonsági piacairól. A tanulmány a magánbiztonság térnyerésének lehetséges okai közt a köz- és a magánterületek közötti határok elmosódását, a rendőrség túlterheltségét és különböző fiskális okokat jelölt meg. Arra a következtetésre jutott, hogy a közbiztonság fenntartásának teljes körű állami monopóliumban tartásához nem biztosíthatók az anyagi források.[20] A 2008-as francia EU-elnökség idején készült elemzés azonban nemcsak térképet készített, hanem bemutatta az állami és nem állami piaci szereplőket, ezen belül a tagállamok magánbiztonsági szolgáltatóit is, és fontos kérdéseket vetett fel a piac, illetve általában a rendészet működésével kapcsolatban. Rámutatva arra, hogy a magánbiztonsági ágazat – mint például személyek felügyelete, tulajdon, illetve értékes áruk őrzése és kísérete – az EU egész területén terjeszkedik, ami már 2008-ban 1,7 millió munkahelyet, 50 000 vállalatot és 15 milliárd eurós éves bevételt jelentett.

Az EU bővülésével a biztonság iránti kereslet és kínálat sürgetőbb és minőségcentrikusabb téma lett, mint valaha volt, mivel az állami kiadások korlátai egyre hangosabban vetik fel a biztonsági szolgáltatás területén is a magánszereplők jelenlétének igényét, sőt bizonyos területeken ezek létjogosultságát. A *Fehér könyv* kijelenti, hogy sok tagállamban ma már elképzelhetetlen egy sportesemény, közterületi rendezvény biztosítása a magánbiztonsági cégek nélkül, de a köz számára megnyitott magánterületeken, mint például a napjainkban népszerű bevásárló- és szórakoztatóközpontok működése során is fontos szerepet látnak el. Jól látható, hogy az állami rendészet a legtöbb tagállamban a közbiztonság számára is fontos egyes területekről, ha nem is egyszerűen kivonul, de teret enged a magánbiztonsági szolgáltatóknak vagy a lakosság civil önvédelmi szervezeteinek, és velük együttműködve szolgálja a közérdeket. Úgy tűnik, hogy a közbiztonság szavatolásának területén az államok küldetésének módosulása, a hangsúlyok eltolódása, illetve az állami erőforrások sokszor elkerülhetetlen csökkenése, a biztonsági piac különböző szegmensei közötti megosztása miatt rés keletkezik. Ez az a terület, ahol az állami rendészet szervei és a nem állami szereplők együttműködése révén keletkezik az a közjó, amelynek mindannyian haszonélvezői vagyunk.

Mielőtt azonban a biztonság megteremtésének nem állami szereplőivel is foglalkoznék, lényegesnek érzem a rendészet nagy családjának rövid bemutatását megtenni. Feltéve a kérdést, vajon mit tehet a terrorizmus elleni küzdelemben a hatósági jogkörrel nem rendelkező magánbiztonsági szektor, a rendészet nagy családjának

[19] A szervezetről bővebben lásd www.ihemi.fr/.
[20] CoESS–INHES 2008.

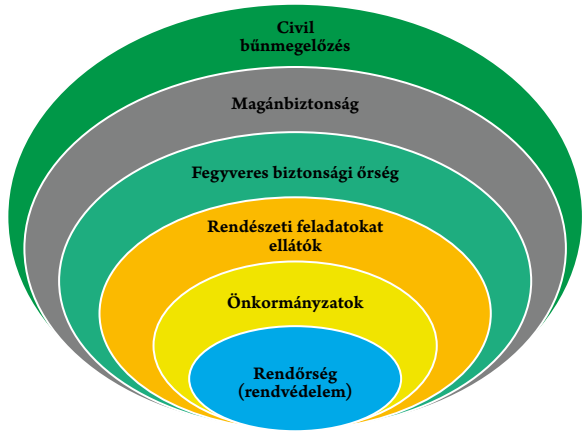
civil szereplője? A válasz pedig alapvetően a szektor működésének – a későbbiekben gyakorlati példák útján is megjelenített – bűnmegelőzési funkciójában keresendő. Abban, hogy az egyes jogellenes cselekmények bekövetkezésének valószínűsége a lehető legkisebbre redukálódjon. Tanulmányom további részében ezt a tevékenységet mutatom be.

A KOMPLEMENTER RENDÉSZETRŐL

A rendészetről való gondolkodást alapvetően a komplementer rendészet oldaláról kívánom megközelíteni, annak fogalmi elemeként az állami rendészeti szervek tehermentesítését, az úgynevezett biztonsági rések betömésének értékteremtő tevékenységét, a cselekvések bűnmegelőzési funkciójának erősödését hangsúlyozva; komplementer rendészeti tevékenységként a biztonság kollektív társadalmi munka és kooperáció révén történő megteremtésére gondolva; az állam erre felhatalmazott rendvédelmi szervei mellett a rendvédelmi feladatokat is ellátó szervek, önkormányzatok, magánbiztonsági szolgáltatók, civil önvédelmi szervezetek segítő, támogató, tevékenységét nyomatékosítva, amelyek legfontosabb küldetése a bűnmegelőzés; alapkövének tekintve a megelőzést, a proaktivitást, a társadalmi tudatosítást, társadalmi beágyazottságát és a már említett biztonsági rések betöltését; a szervek, szervezetek működésének közös halmazaként, alappilléreként pedig a bűnmegelőzést, mint feladatot említve; tevékenységük hatékonyságaként munkájuk eredményessége fokmérőjét, a közbiztonság megteremtésében való közreműködésük terrénumát jelölve. Véleményem szerint ugyanis napjaink rendőrsége egyre kevésbé képes érdemi bűnmegelőzési eredményeket önállóan elérni, ezért a komplementer rendészeti szervek meghatározó szerepe vitathatatlanná válik a rendőrség bűnüldöző, bűnfelderítő munkája tehermentesítésében.[21] Mindezen feladatmegosztásban részt vevő rendészeti szereplőket jól szemlélteti a komplementer rendészeti szerveket bemutató 1. ábra.

Az ábrán, annak origójában/közös halmazában jelölt legfontosabb rendvédelmi szerv a rendőrség, amelynek középponti szerepe továbbra is megkérdőjelezhetetlen, ugyanakkor az is tény, hogy a fenyegetések elhárításához kollektív munkára van szükség, ami a közbiztonság helyi, regionális, országos, integrált és globális dimenzióiban napjainkban nyer különös jelentőséget. A komplementer rendészeti tevékenység létjogosultságát a rendőrség tehermentesítése mellett erősíti egyrészt, hogy segít a különböző rendészeti feladatok társadalmasításában (gondolva itt a polgárőrségre),

[21] Christián 2022: 63–65.

1. ábra: Rendészeti és komplementer rendészeti szervek
Forrás: Christián 2022: 65.

másrészről pedig egyértelműsíti a közjog és a magánjog határozottabb szétválasztását (értve ezalatt a vagyonvédelmi vállalkozások szerepvállalását).[22] Ez a térnyerés azonban komoly dilemma elé is állítja az államot, hogy milyen mértékben hasznos és mikortól lehet ártalmas az állami monopólium odaadása, a rendészeti feladatok átadása a biztonság megteremtése alternatív (nem állami) szereplőinek.[23]

Ahogyan azonban a *Fehér könyv* is rámutatott, a magánbiztonság a közbiztonság kiegészítője, így a szerepe is járulékos, amely folyamatosan változó tartalmi elemekkel rendelkezik. Globalizált világunk, a személyek mozgása, az áruk határokon átlépő szállítása, az újonnan felmerülő kockázatok tükrében az emberek biztonság iránti vágya is exponenciálisan növekszik, míg a közfinanszírozású biztonsági rendszer már közel sem képes valamennyi biztonsággal kapcsolatos kihívásra kielégítő válasszal szolgálni. A hálózatosodás, a közösségi kapcsolatok és az integráció erősödésével hozott változások eredményeként a hagyományos közbiztonsági tevékenységek egy részét mára magáncégek látják el, ami megköveteli a két szektor közötti párbeszéd intézményesítését a vásárlók, a megrendelők, a hatóságok, a közpolitikát alakítók között, nemzeti és európai szinten egyaránt.[24]

A továbbiakban – a jelenleg hatályos törvényi szabályozás[25] alapján – a tanulmány terjedelmi korlátait figyelembe véve kívánok a rendészeti szervekről írni.

[22] Christián 2022: 67.
[23] Budavári 2019: 88.
[24] Jasenszky–Regényi–Lippai 2021: 12.
[25] 2010. évi XLIII. törvény a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról, 1. § (5) bekezdés.

NÉHÁNY SZÓBAN A RENDÉSZETI SZERVEKRŐL

Rendészeti szerv a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, míg rendvédelmi szerveink az Országgyűlési Őrség és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal.

Rendőrség

Az időben kalandozva, Kedvessy 1872-es megfogalmazása alapján:

> „Rendőrség alatt kell érteni a törvényhatóságok azon kebelbeli hivatalát, melynek feladata a jólét előmozdítása, rend és biztonság fenntartására, nemkülönben az ezeket fenyegető veszélyek elhárítása céljából, akár emberi cselekvés vagy mulasztásból, akár pedig természet elemeitől származnak – megállapított országos és helyi rendszabályokat végrehajtani illetőleg, azok megtartása fölött őrködni, és a vétségek, bűntények elkövetőit nyomozni, elfogni és a törvényszék elé állítani."[26]

1877-ben – Block szerint – a rendőrség „a közhatalomnak az a része, mely arra hivatott, hogy a személyeket és dolgokat ótalmazza mindazon támadások és bajok ellen, melyeket emberi okosság meggátolhat, vagy legalább enyhíthet. Fenntartani a közrendet, ótalmazni a tulajdont és az egyéni szabadságot, ügyelni a közerkölcsiségre, biztosítani a közegészséget, ezek a rendőrség gondjaira bízott főtárgyak". Míg Rédey-Laky 1903-as írásában, a korabeli *Rendőrségi lexicon* szerint „a rendőrség az állami és a közrend fenntartására hivatott polgári intézmény, melynek őrségi személyzete szigorú, katonai fegyelmi szabályok alatt áll". Illyefalvi pedig 1908-ban kijelenti, hogy „a rendőrség az államnak a jogrendet egyes esetekben közvetlenül fenyegető, már előtérbe lépett veszélyek és támadások elhárítására irányuló kényszerhatalmát alkalmazó szerve".[27]

Jelen korunkba visszatérve, hazánk Alaptörvényének 46. – a rendőrséggel és a nemzetbiztonsági szolgálatokkal foglalkozó – cikke alapján a Kormány által irányított működésű rendőrség alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, felderítése, a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme, továbbá a rendőrség részt vesz a jogellenes bevándorlás megakadályozásában. A szervezetére

[26] Idézi Boda 2019: 487.
[27] Idézi Boda 2019: 487.

és működésére vonatkozó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.[28] A rendőrség közigazgatási feladatokat is ellátó fegyveres rendvédelmi szerv, amely egymástól elkülönült, négy önálló feladat- és hatáskörrel, valamint intézményrendszerrel rendelkezik, amelyek:

- az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv,
- a belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv,
- az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság, valamint
- a terrorizmust elhárító szerv.[29]

Amennyiben egy jogellenes emberi cselekedet elkövetését vizsgáljuk, akkor a rendőrség nyilvánvaló és jogszabályban is rögzített szerepében – a kriminálprevención túl – a bekövetkezett cselekményre vonatkozó eseménykövető, reagáló, a büntetőjogi felelősségre vonást előkészítő tevékenység a hangsúlyosabb. Ezzel szemben egy magánbiztonsági szolgáltató – hatósági jogkör nélküli és a hatóság tevékenységét nem akadályozó – alapfeladataként a bűnmegelőzést, a jogellenes emberi cselekedetek bekövetkezési lehetőségének minimalizálását tekinti elsődlegesnek. Szakmai tevékenységét, a szolgáltatás nyújtását a magánszféra, a biztonsági vállalkozás adja, annak tartalmát a magánjog által szabályozott tág keretek között megkötött szerződés tölti ki, aminek jellemzője a forma szabadsága és az egyenrangú felek mellérendeltsége. A magánbiztonság rendelkezésére álló védekezőeszközök forrása a tulajdonost is megillető birtokvédelem eszköztára, a megbízó meghosszabbított kezeként aposztrofálható személy- és vagyonvédelmi tevékenység, amelynek hatékonysága jelentősen fokozható a megfelelő színvonalú technikai háttérrel, illetőleg a munkavállalók speciális irányú szakmai felkészültségével, a tevékenység valamennyi érintett szereplője biztonsági tudatosságának fejlesztésével. A védelem fokozásához szükséges technikai háttér hangsúlyozása azért is fontos, mert napjaink felgyorsult digitális trendjei azt jelentik, hogy a műszaki eszközök tervezése, telepítése és üzemeltetése magas fokú szakmai hozzáértést igénylő feladat, a magánbiztonsági szakembereknek olyan új(abb) kompetenciákat szükséges szerezni, új megfontolásokat szükséges figyelembe venni a rendszerek alkalmazása során, amelyekkel a védelem alanyaként a magánszemélyek, a vállalkozások, de talán még a rendvédelmi szervek sem rendelkeznek.[30]

[28] Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 46. cikk.

[29] Az egyes rendőri szervek további részletes bemutatásától jelen szempontrendszerű vizsgálatban eltekintenék.

[30] Tiszolczi 2019.

Legyen bármennyire is felkészült egy magánbiztonsági szolgáltató, eredményességének legszűkebb keresztmetszetét a szolgáltatás leggyengébb láncszeme, ezáltal a rész(ek) egészre való hatása adja, így a tevékenység stabilitása is – adott esetben – a leggyengébb elem erősségétől függhet. Ennek alapján el kell tudnunk érni, hogy a biztonság mint termék megteremtésében érintett valamennyi szereplő azt sajátjának tekintse, annak folyamatában kvázi biztonsági szakemberként vállalja magára a rá háruló részt. Tudatosítani kell az egyéni szerepvállalás fontosságát és annak elemeit, azok mindennapokban történő tényleges megvalósulásának mikéntjét, az üzletmenet folytonosságára, a közrendre, közbiztonságra való hatását, az egyéni szerepvállalás meghatározó jelentőségét.

Egy professzionális magánbiztonsági szolgáltató az egyéni és kollektív biztonsági tudatosság erősítésével szinte észrevétlenül vonja be és teszi – a rá vonatkozó módon és mértékben – érdekeltté a tevékenységében érintett valamennyi személyt a biztonság közös érdekű megteremtésében, a vétkezés előre megakadályozásában, a bűnelkövetési lehetőségek minimalizálásában. Mindezekkel a szállodabiztonsággal foglalkozó részben részletesen foglalkozom.

Büntetés-végrehajtási szervezet

A büntető igazságszolgáltatás az államalapítás óta rendelkezik kutatható írásos anyagokkal, hiszen a törvények megjelenése óta létezik a büntetés-végrehajtás, írásbeli emlékek alapján pedig a 11. századtól beszélhetünk börtönbüntetésről.[31] A jogszabályokban és okleveles forrásanyagokban fennmaradt, börtönre használatos kifejezésként említhetjük a tömlöc *(temlec),* karcer *(carcer),* börtön *(berten),* az áristom *(arestum, árestom),* a fogság *(detentio, captivatio, ergastulum)* elnevezéseket, amelyek mind a bezárás, a szabadságelvonás valamely változatát jelentették.[32]

> „Büntetés-végrehajtási szervezet: az igazságszolgáltatás rendszeréhez kapcsolódó olyan végrehajtó állami és fegyveres rendvédelmi szervezet, amely alapvetően a külön törvényben meghatározott szabadságelvonással járó büntetések, intézkedések, büntetőeljárási kényszerintézkedések megvalósítására, a szabadságvesztésből szabadultak utógondozására, valamint a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelői feladatok végrehajtására hivatott."[33]

[31] Várkonyi 2021: 10.
[32] Lőrincz–Mezey 2019: 32.
[33] Boda 2019: 89.

A szervezet terrorelhárításhoz kapcsolódó funkciója többnyire csak érintőlegesen merül fel. A teljesség igénye nélkül gondolva itt a fogva tartással kapcsolatban:

- az intézetekben végzett fogdafelderítési és börtönelhárítási tevékenységre;
- a potenciális terrorcselekmények elkövetéséhez használható, biztonságra veszélyes eszközök jogellenes birtoklásának megakadályozására;
- a biztonság tárgyi és személyi feltételeit sértő, súlyos, rendkívüli eseménynek tekintett terrorcselekmények csapaterőben történő felszámolására stb.

Hivatásos katasztrófavédelmi szerv

A Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (a továbbiakban: BM OKF) a rendőrséghez és a büntetés-végrehajtáshoz hasonlóan szintén a belügyi tárca felügyelete alatt folytatja tevékenységét.[34] Alapvető rendeltetése a magyar lakosság élet- és vagyonbiztonságának, a nemzetgazdaság és a kritikusinfrastruktúra-elemek biztonságos működésének védelme, ami kiemelkedően fontos közbiztonsági feladat. A BM OKF országos hatáskörű rendvédelmi szerv. Fő feladata a katasztrófák hatósági megelőzése, a bekövetkező polgári veszélyhelyzetekben a mentés végrehajtása, a védekezés megszervezése és irányítása, a káros következmények felszámolása és a helyreállítás-újjáépítés megvalósítása.[35]

A szervezet terrorelhárításban betöltött – alapfeladat-ellátáshoz kapcsolódó – tevékenysége szintén érintőlegesnek tekinthető, értve ezalatt például a nemzeti felelősségi körbe tartozó polgári veszélyhelyzeti tervezéssel, valamint a kritikusinfrastruktúra-védelemmel kapcsolatban felmerülő hatósági feladatait.[36] Rámutatva arra is, hogy a katasztrófavédelem helye a terrorelhárítás rendszerében – a megelőzésen túl – elsősorban a következményfelszámolás során jelentkezik.[37]

Polgári (és katonai) nemzetbiztonsági szolgálatok

Magyarország függetlenségének és törvényes rendjének védelme, nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése a nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladata, amelyek irányítását a kormány a belügyminiszteren, a külügyminiszteren és a honvédelmi miniszteren keresztül látta, illetve a miniszterelnöki kabinetirodán keresztül látja el.

[34] *Szervezet*. Online: www.katasztrofavedelem.hu/7/szervezet.
[35] *Bemutatkozás*. Online: www.katasztrofavedelem.hu/2/bemutatkozas.
[36] *NATO*. Online: https://katasztrofavedelem.hu/159/nato.
[37] Hoffman–Tatár 2015.

Az állítást pontosítva a rendszerváltás óta létező Információs Hivatalt (a továbbiakban: IH), Alkotmányvédelmi Hivatalt (a továbbiakban: AH) és a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatokat (a továbbiakban: NBSZ)[38] 2022 óta a miniszterelnöki kabinetirodát vezető miniszter irányítja, illetve felügyeli. Az újonnan létrejött Nemzeti Információs Központ szintén a miniszterelnöki kabinetiroda alá tartozik. A rendszerváltás óta a honvédelmi miniszter irányította a Katonai Biztonsági Hivatalt és a Katonai Felderítő Hivatalt.[39] A két szolgálatot 2012. január 1-jei hatállyal összevonták, neve pedig Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (a továbbiakban: KNBSZ) lett. A szolgálatok működésének általános kereteit, működését és feladatkörét a miniszterek rendeletekben és utasításokban határozzák meg.

A nemzetbiztonsági szolgálatok szervezete és az egyes szervek feladatrendszere alapján megkülönböztethető a katonai és a polgári szolgálatok csoportja. A szervezetirányításért felelős miniszter által kinevezett főigazgatók által vezetett – helyi és területi szervekre tagozódó – hivatalok és szakszolgálatok katonai részéhez a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) tartozik. A polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat az Információs Hivatal (IH), az Alkotmányvédelmi Hivatal (AH) és a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (NBSZ) látja el.[40] Valamint a fentieken túl ugyanitt kell megemlítenem az IH[41] és az AH[42] terrorelhárításban betöltött kiemelten fontos szerepét is.

Országgyűlési Őrség

A Képviselőházi Őrséggel – mint az Országgyűlési Őrség jogelőd szervezetével – kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy a testület megszüntetésére hivatalosan *(de jure)* soha nem került sor (ami egy sor legitimációs kérdést is felvet),[43] eredeti rendeltetésének megfelelő működése a Képviselőház és az őrség feloszlásával *(de facto)* mégis megszűnt. A szocialista rendszer konszolidációját követően az Országgyűlés

38 Kovács 2011: 70–71.

39 Kovács 2011: 70.

40 Nemzetbiztonsági Szolgálatok. Kovács 2011: 70.

41 Az Információs Hivatal aktív szerepet játszik a nemzetközi és a hazánkat fenyegető terrorizmus, kábítószer-kereskedelem, a valutaspekuláció elleni harcban és hazánk diplomáciai, külgazdasági és tudományos kapcsolataiban is.

42 Az Alkotmányvédelmi Hivatal fő feladata, hogy felderítse és elhárítsa a hazánk területi egységét, függetlenségét, demokratikus berendezkedését, politikai és gazdasági érdekeit sértő cselekményeket.

43 Parádi–Parádi [é. n.]: 16.

(a továbbiakban: OGY) védelmét évtizedekig a BM Kormányőrség (később: Köztársasági Őrezred) látta el, utóbbi megszűnését követően (2012. június 30.) ezen feladat átmenetileg a Készenléti Rendőrséghez csoportosult. 2013. január 1-jén egyebek mellett e tevékenységi kör is[44] átkerült a frissen létrehozott, a Képviselőházi Őrség történelmi hagyományait folytató OGY-hez.[45] Az Országgyűlés védelme ezt követően az Alaptörvényben is megjelenő garanciákat[46] kapott, annak hazai rendészetben betöltött egyedi szerepét pedig Tóth László Tibor ogy. vezérőrnagy, az OGY első parancsnokának alábbi szavai is kihangsúlyozzák: „a szervezet létrehozásával megszűnt az a demokratikus állami berendezkedéseknek ellentmondó gyakorlat, miszerint egy, a végrehajtói hatalom által felügyelt vagy irányított fegyveres szerv látja el a törvényhozás védelmét."[47]

Az Országház – illetőleg az annak működéséhez kapcsolódó intézmények, tevékenységek, közjogi méltóságok, állami védett vezetők, mint ahogyan a világ bármely táján, így hazánkban is – terrorista szervezetek potenciális célpontja lehet, ezért az kiemelt objektumnak számít, amelyet megfelelő védelemmel kell ellátni.

Nemzeti Adó- és Vámhivatal

Magyarországon 2010-ben született meg egy újszerű vám- és adóigazgatási hatóság gondolata, amelynek alapján az állami adóhatóság (Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal, a továbbiakban: APEH) és a vámhatóság (Vám- és Pénzügyőrség, a továbbiakban: VP) összevonását, valamint feladat- és szervezeti rendszerének kialakítását követően a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (a továbbiakban: NAV) 2011 januárjában államigazgatási és fegyveres rendvédelmi feladatokat is ellátó

[44] Az Országgyűlési Őrség jelmondata: „*Servimus fideliter, honeste.* – Szolgálunk hűséggel, becsülettel." Alapfeladatai közé tartozik az Országgyűlés elnökének, valamint az Országháznak, illetve az Országgyűlés munkatársait kiszolgáló létesítményeknek és az ott dolgozóknak a védelme, a tárgyalási rend fenntartásának biztosítása, amelyeken túl a szervezet díszelgési, protokolláris és tűzvédelmi feladatokat is ellát. Bővebben lásd www.orszaggyulesiorseg.hu/.

[45] 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről.

[46] Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 5. cikk (9) bekezdés: „Az Országgyűlés biztonságáról országgyűlési őrség gondoskodik. Az országgyűlési őrség működését az Országgyűlés elnöke irányítja."

[47] *Tóth László Tibor ogy. vezérőrnagy, az Országgyűlési Őrség parancsnokának olvasói köszöntője* [é. n.].

kormányhivatalként kezdte meg működését.[48] A NAV fő tevékenységei az alábbiak szerint csoportosíthatók:[49]

- adóigazgatás;
- vámigazgatás;
- bűnügyi;
- rendészeti;
- egyéb hatósági tevékenység.

A NAV terrorizmus elleni szerepvállalásának kiemelt feladataként kell szólnom a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni intézményrendszer működéséről, amelynek célja a bűncselekményekből származó vagyoni elemek, pénzeszközök „tisztára mosásának" megelőzése és megakadályozása, valamint a terrorizmus finanszírozásának megelőzése, felderítése és a terrorcselekményt elkövetők, a terrorista csoportok anyagi forrásainak felderítése. A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni intézményrendszer különböző jogágaknak és szakterületeknek az elemeiből áll, amely – többek között – magában foglalja:

> „a Pénzügyi Akciócsoport (Financial Action Task Force; FATF), az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), az Európa Tanács és az EU által megalkotott nemzetközi és uniós szintű követelményrendszert, joganyagot;
> a nemzeti szintű jogszabályokat, egyéb szabályozókat;
> a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni fellépésért felelős hatóságok eljárásait, feladatait;
> a pénzügyi és nempénzügyi szolgáltatók tevékenységét;
> az e területen felmerülő bűnügyeket, hatósági ügyeket, operatív és stratégiai elemző-értékelő tevékenységet (különösen azon jelentősebb ügyeket, amelyek hatással lehetnek a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemmel kapcsolatos jogfejlődésre)."[50]

A rendészeti szervek rövid bemutatását követően pedig bepillantást szeretnék adni a biztonság megteremtése, a terrorizmus elleni küzdelem civil szereplőinek tevékenységébe, amihez a már említett szállodaipar működését hívom segítségül.

[48] Szabó 2012: 148.

[49] Erdős 2021: 41–42.

[50] *A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni intézményrendszer.* Online: https://pei.nav.gov.hu/a-penzmosas-es-a-terrorizmus-finanszirozasa-elleni-intezmenyrendszer/a-penzmosas-es-a-terrorizmus-finanszirozasa-elleni-intezmenyrendszer.

A TERRORFENYEGETETT SZÁLLODAIPARRÓL

Mindenekelőtt azonban a terrorizmus által fenyegetett értéket, a turizmust és a szállodaipart mutatom be. A turizmust tudományosan az ENSZ[51] Turisztikai Világszervezete, a World Tourism Organization (a továbbiakban: UNWTO) által elfogadott 1989-es hágai nyilatkozat fogalmazta meg, amely szerint:

> „[A] turizmus magában foglalja a személyek lakó- és munkahelyén kívüli minden szabad helyváltoztatását, valamint az azokból eredő szükségletek kielégítésére létrehozott szolgáltatásokat. […] A turizmus az emberi társadalmak azon tevékenysége, amely alapvető hatást gyakorol az egyes nemzetek társadalmi, gazdasági, kulturális életére, a társadalmi kapcsolatokra, a szabadság kiteljesedésére, az emberek életminőségére."[52]

Az UNWTO 2016-os adatai alapján a nemzetközi turizmus 2015-ben 1413 milliárd dollár értékben a harmadik legnagyobb iparágat képviselte világszerte. Ez az összeg 2030-ra az előrejelzések szerint 1,8 milliárd dollárra fog növekedni, miközben 1970-ben még 166 millió dollárt tett ki. A statisztikák alapján a turizmus a világ GDP[53]-jének a 10%-át teszi ki összesen, a szolgáltatások exportjának 30%-át jelenti, miközben minden tizedik ember ezen a területen dolgozik. A vendégéjszakák száma az 1980-ban regisztrált 278 millióról 2015-re 1 milliárd 186 millióra emelkedett, ami 427%-os növekedést jelent.[54] Az adatok alapján kijelenthető, hogy a turizmus az egyik jelentős és gyorsan fejlődő ágazata napjaink világgazdaságának, növekedése jelentősen meghaladja a világgazdaság átlagos növekedési ütemét. Vitathatatlan, hogy a turisták túlnyomó többsége a veszélytelen régiókat részesíti előnyben.

[51] Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ): a legtekintélyesebb, legszélesebb körű, a Föld országainak döntő többségét tömörítő nemzetközi szervezet. Alapvető célja: fenntartani a nemzetközi békét és biztonságot, hathatós együttes intézkedéseket tenni a békét fenyegető bűncselekmények megelőzésére és megszüntetésére, békés eszközökkel megoldani a nemzetközi viszályokat, fejleszteni a nemzetek közötti kapcsolatokat, a gazdasági, szociális, kulturális és más együttműködést.

[52] Kardos 2011: 7–9.

[53] Bruttó hazai termék (angolul: *gross domestic product* – GDP): termelési oldalról számítva egyenlő az ágazatok vagy szektorok által előállított, alapáron értékelt bruttó hozzáadott értékek (azaz a kibocsátás és a folyó termelőfelhasználás különbségeinek) és az ágazatokra vagy szektorokra fel nem osztható termékadók és -támogatások egyenlegének összegével.

[54] UNWTO 2016.

„Történelmileg bizonyított tény, hogy a turizmus fejlődésének a zavaros politikai viszonyok, erőszakos megmozdulások nem kedveznek. Az utcai zavargások színhelyeit messze elkerüli a turista, a rossz élmények sokáig távol tartják az adott helytől nem csak az érintetteket, azok ismerőseit is. Az erőszak legdurvább formája, a terrorizmus veti vissza legerőteljesebben a turizmust, különösen, ha az közvetlenül a turistákra irányul."[55]

A turizmus világgazdaságban betöltött szerepe és működési törvényszerűségei miatt nem meglepő, hogy a turisztikai szektort a terrorista szervezetek célpontként kezdték el kezelni. A terrortámadások elsődleges oka az, hogy a szállodák az úgynevezett „puha célpont" kategóriába tartoznak. A puha célpont kifejezésnek nincs tudományosan elfogadott meghatározása. A katonai terminológiában jelent meg először, a páncélozatlan és könnyen támadható célpontokat értik alatta. Biztonsági szempontból puha célpontként definiálható minden olyan célpont, amely sebezhető, és jellege miatt könnyen kihasználható, így magasabb a támadás sikerének a lehetősége. A terroristák számára a közforgalom előtt megnyitott magánterületek rendkívül vonzó célpontok, hiszen ezeken a területeken nagy mennyiségű, kevéssé ellenőrzött személy- és gépjárműforgalom zajlik, valamint a túlzott és látványos biztonsági intézkedések a vendégekben elrettentő hatást válthatnak ki. A szállodák üzleti vállalkozások, amelyek sikeres működésének feltétele a vendégek érkezése nemcsak a szállodába, hanem az abban elhelyezkedő vendéglátóegységekbe, éttermekbe, bárokba, boltokba. E forgalom ellenőrzése és kontroll alatt tartása kihívást jelent a szállodák biztonsági szolgálatai számára. Üdülőszállodák esetében a tengerparton vagy természeti környezetben való elhelyezkedésük kevésbé feltűnő megközelítést tesz lehetővé, és jelentősen megnövelheti a hatóságok kiérkezésének idejét.

A repülőgép-eltérítések és a nagykövetségek ellen elkövetett támadások, majd a 2001. szeptember 11-i események[56] maguk után vonták a repülésbiztonsági intézkedések szigorítását, valamint új biztonsági berendezések és intézkedések bevezetését diplomáciai, kormányzati épületeknél, ezáltal a terrorista szervezetek korábban

[55] KARDOS 2011 10: 22.

[56] 2001. szeptember 11-én az al-Káida iszlám szélsőséges csoport 19 fegyveres terroristája négy repülőgépet térített el, és öngyilkos támadásokat hajtott végre az Egyesült Államokban lévő célok ellen. A repülőgépek közül kettő repült bele a New York City-i Világkereskedelmi Központ ikertornyaiba, a harmadik repülőgép a Pentagonba ütközött Washington közvetlen közelében, a negyedik repülőgép pedig egy mezőre zuhant a pennsylvaniai Shanksville-ben. A terroristák majdnem 3000 embert öltek meg a szeptember 11-i terrorista támadások során, amelyek nagyszabású amerikai kezdeményezéseket váltottak ki a terrorizmus leküzdésére, és meghatározták George W. Bush elnökségét.

preferált célpontjainak a „keményedését" általában. A változásokra reagálva, azokhoz alkalmazkodva a terrorista szervezetek, de elsősorban az iszlám radikális csoportok módosították a célpontkiválasztás kritériumait, és a figyelmük a továbbra is puha célpontok felé terelődött (értsd: szállodák, bevásárlóközpontok, éttermek, rendezvények, városi közlekedési infrastruktúra-hálózatok és tömegközlekedési eszközök).[57] A terrorista támadások jelenlegi iránya a gyengébb biztonságú (köz-)területek felé fordul, miközben kevésbé ragaszkodnak egy adott valláshoz vagy nemzetiséghez tartozó szimbolikus célpontokhoz.[58]

A terrorista csoportok egy nemzetközi szállodalánchoz tartozó ismert szálloda elleni támadással ugyanazt az üzenetet tudják a Nyugat felé közvetíteni, mint egy nagykövetség elleni támadással.[59] Azokban a közel-keleti, délkelet-ázsiai, észak-afrikai országokban, ahol az iszlám radikális, vallási fundamentalista terrorista szervezetek jelentette fenyegetés egyébként is magas, egy szálloda megtámadása mellett számos ideológiai indok szól. A szállodákat a nyugati kultúra szimbólumaiként látják, ahol nők és férfiak közösen tartózkodnak, alkoholt fogyasztanak, szórakoznak. Ugyanakkor a szállodákban nagy számban fordulnak meg újságírók, NGO[60]-dolgozók, nagyvállalatok alkalmazottai, idegen országok kormányzati vagy katonai képviselői, nyugati turisták vagy éppen helyi vállalkozók és kormányzati alkalmazottak, akik az általuk „hitehagyottnak" vagy „illegitimnek" tartott kormányt képviselik. Ezekben az országokban a célpont értéke egy szálloda esetében összehasonlíthatatlanul magasabb, mint Európában vagy Észak-Amerikában, ahol az iszlamista terrorszervezetek nem rendelkeznek hasonló képességekkel, és a szállodákat kevésbé tekintik szimbolikus célpontoknak.

Európában az 1970-es és 1980-as években működő szeparatista terrorszervezetek, mint az IRA[61] vagy az ETA[62] hamar rájöttek, hogy a túlzott kegyetlenség elidegeníti a támogatóikat és hitelteleníti a szervezetet, ezért minimalizálni próbálták a civil

[57] Horváth–Csaba 2012.

[58] Europol 2016.

[59] *Special Security Report: The Militant Threat to Hotels* 2009.

[60] NGO: Non-Governmental Organization, nem kormányzati szervezet (nonprofit szervezet). Bármilyen nonprofit, önkéntes állampolgári csoport, amelyet helyi, nemzeti vagy nemzetközi szinten szerveznek.

[61] IRA: Irish Republican Army, Ír Köztársasági Hadsereg, teljes nevén Ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg, vagy ír nyelvű elnevezése után Írország önkéntesei. Olyan illegális szervezet, amely azt akarja, hogy Észak-Írország politikailag független legyen az Egyesült Királyságtól, és egyesüljön az Ír Köztársasággal, és a múltban terrorizmussal küzdött célja elérése érdekében.

[62] ETA: Baszkföld és Szabadság, a baszk Euskadi ta Askatasuna rövidítése. Baszk szeparatista szervezet Spanyolországban.

áldozatok számát. Brian Michael Jenkins[63] megfogalmazása szerint pedig „azt akarták, hogy sok ember lássa, nem azt, hogy sok ember meghaljon".[64] A jelenlegi iszlamista terrorszervezetek célja egy támadás esetén az emberéletekben okozott veszteség maximalizálása, ezáltal a médiavisszhang és a fenyegetettség érzetének növelése. Ezért Európában számukra hatékonyabb más jellegű, szintén szimbolikus értékkel bíró célpontok támadása – mint emlékművek, neves közterek környezete –, vagy olyan puha célpontoké, ahol a támadás nagyszámú áldozatot eredményezhet (értsd: rendezvények, koncertek, városi közlekedési infrastruktúra-hálózatok és tömegközlekedési eszközök).[65]

A turizmus és a szállodaipar elleni terrortámadások további oka az, hogy könnyen beilleszthetők egy adott terrorista szervezet stratégiájába, illetve azáltal, hogy ezek olyan puha célpontok, amelyeknek – adott esetben – szimbolikus jelentősége is van, a terroristák kisebb kockázattal érhetik el a kívánt eredményt, mint ha keményebb célpontokat támadnának. A terrorista szervezetek célja elegendő nyomást gyakorolni egy kormányra ahhoz, hogy az engedményeket tegyen számukra. Amennyiben egy nyomás alatt álló kormányzat úgy ítéli meg, hogy a támadások következményei előreláthatóan súlyosabbak lesznek, mint azok kivédésének lehetőségei, úgy hajlandóvá válhat engedményeket tenni. Ezek alapján egy terrorista szervezet gyorsabban elérheti a stratégiai céljait, ha sikerül a támadásainak következményeit növelni, és erre a nemzetközi visszhangot kiváltó könnyű célpontok, azokon belül is a turizmus és a szállodaipar elleni támadások végrehajtása rendkívül hatásos eszköz lehet.[66]

Emellett – elsősorban a nyugat-európai országokra jellemzően – megjelent egy új, korábban szokatlan elkövetői kategória, a helyi, radikalizálódott vallási szélsőséges merénylő. Az internet és a közösségi média világában számos helyi, sok esetben pszichiátriai előzményekkel és nagyon gyakran bűnözői múlttal rendelkező, második- vagy harmadgenerációs bevándorlót sikerült radikalizálni terrorista támadások elkövetésére. Ugyanakkor a terrortámadások „bekerülési költsége" folyamatosan csökkent az elmúlt években. Míg a 2001. szeptember 11-i terrortámadás összköltsége körülbelül 150 millió forintnaknak megfelelő összeg volt, addig az elmúlt évek

[63] Brian Michael Jenkins a RAND Corporation elnökének vezető tanácsadója, számos könyv, jelentés és cikk írója a terrorizmussal kapcsolatos témákban. 1996-ban Clinton elnök kinevezte a Fehér Ház repülésbiztonsági és védelmi bizottságába. 1999-től 2000-ig a Terrorizmus Nemzeti Bizottságának tanácsadójaként szolgált, 2000-ben pedig az Egyesült Államok Főigazgatóságának tanácsadó testületébe nevezték ki. Kutató munkatárs a Mineta Közlekedési Intézetben, ahol folyamatos kutatást irányít a felszíni szállítások terrorista támadásokkal szembeni védelmére.

[64] Jenkins 2006.

[65] Horváth–Csaba 2012.

[66] Sandler–Enders 2008.

nyugat-európai támadásainak már szinte nincs költsége. Az elkövetők sok esetben lopott gépjárművel vagy akár csak egy hidegfegyverrel hajtják végre cselekedeteiket. Az al-Káida[67] vagy az Iszlám Állam[68] a követőiknek szánt kiadványaik ban az egyszerű, gyorsan megtervezhető, eszközigénnyel nem járó támadásokra buzdítanak.[69] Az ilyen típusú elkövetők a „legpuhább" célpontokat választják elsősorban a képességbeli korlátaik miatt, mint például a közterületen, forgalmas és viszonylag zsúfolt helyen tartózkodó nagyszámú civil személyt.

Mit tehet a szállodaipar?

Alan Orlob, a Marriott International[70] szállodaipari óriáscég volt biztonsági igazgatója szerint ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni, tehát „ahogy ők fejlődnek, nekünk is fejlődnünk kell". Figyelemmel kell kísérni a terrorizmus változásait, és lépést tartani velük, csökkenteni a sebezhetőséget, és a szükséges mértékben keményíteni a puha célpontokat. A védelmi intézkedéseket és eljárásokat a változó kockázatokhoz kell igazítani, és ahogy a terrorszervezetek fejlesztik a támadásaikat, a biztonsági szakembereknek fejleszteniük kell a megelőzésükre tett intézkedéseket.[71] Írásom további részében gyakorlati példák útján, a Mariott International nemzetközi szállodalánc biztonságtudatosság erősítésével kapcsolatos gyakorlatát vizsgálom.

1990-ben, az Amerikai Egyesült Államok panamai inváziójá követően Ed Fuller,[72] a Marriott International egykori vezetője érezte először szükségét annak, hogy válságkezelési programot dolgozzanak ki a szállodák számára, mert a Marriott szálloda vendégei – válságkezelési terv hiányában – a szálloda mosó- és szárítógépeiben rejtőztek el a panamai katonák elől. Az ezt követően kidolgozott válsághelyzeti protokoll

[67] Al- Káida, arabul *al-Qāʿidah* („bázis"): széles alapú militáns radikális iszlamista szervezet, amelyet a gazdag szaúd-arábiai vállalkozó, Oszáma bin Láden hozott létre 1988-ban a Szovjetunió ellen Afganisztánban harcolt veteránokból.

[68] ISIS (Iraki és Szíriai Iszlám Állam), más néven ISIL (Irak és Levantei Iszlám Állam): különösen erőszakos ideológiával rendelkező szunnita dzsihádista csoport, amely kalifátusnak nevezi magát, és vallási hatalommal rendelkezik minden muszlim felett.

[69] Azt sem szabad elfelejteni, hogy ma már nehezebb Európában robbanóanyagot, kézifegyvert beszerezni és azzal közlekedni, így ez is hozzájárul a terrorista elkövetési módszerek változásához, továbbá a szállodai kávézókat már sok esetben fizikai akadályokkal is védik, így gépkocsival sem olyan könnyű már behajtani.

[70] A Marriott International, mint a világ legnagyobb szállodaipari vállalata (több mint 6000 szálloda a világ 122 országában) élen jár a válsághelyzeti protokollok kidolgozásában.

[71] Orlob 2009b: 7.

[72] A Marriott International volt elnöke, tanácsadó, szerző és előadó.

már hatékony segítséget és iránymutatást nyújtott a szállodák válsághelyzetekre történő felkészülésében, azok kezelésében. A vállalat válságkezelési stratégiájának újabb fordulópontját a 2001. szeptember 11-i terrortámadások jelentették, amikor – az amerikai Homeland Security Advisory Systemhez[73] hasonlóan – létrehoztak egy veszélyeztetettségi szinteket meghatározó rendszert, amely öt kategóriába sorolta a veszélyeztetettséget, és a szintekhez kötelező biztonsági intézkedéseket rendelt.[74] A minimálisan előírt biztonsági intézkedéseket a szállodák saját hatáskörben meghaladhatják, ugyanakkor ezek a biztonsági intézkedések nem nyilvánosak.[75]

Felismerték annak tényét, hogy óriási előnyt jelenthet egy potenciális terrortámadás megelőzésében, ha a szálloda alkalmazottai is alapvető biztonságtudatossági ismeretekkel rendelkeznek, észreveszik és jelzik a biztonsági szolgálatnak, ha bármi rendellenességet tapasztalnak. Bár a vállalat szállodái a világ minden részén, többnyire eltérő biztonsági környezetben működnek, bizonyos oktatási elemek mindegyikük esetében egyformán jelen vannak. Ezek közé tartozik a szálloda létesítményének (szintenkénti tervrajz, tűzjelzők, menekülési útvonalak, zónahatárok, tűz esetén is működő felvonók, veszélyhelyzeti telefonszámok stb.), környezetének (veszélyforrások, kitelepítési pontok stb.), válságkezelési tervének[76] megismerése és annak

[73] Az Amerikai Egyesült Államok belbiztonsági tanácsadó rendszere, egy színkóddal ellátott terrorizmusfenyegetési tanácsadó skála volt.

[74] Orlob 2009a: 98–99.

[75] Lippai – Thieme-Eső 2020.

[76] Minden szálloda válságkezelési terve egyénre szabott, abban általános irányvonalakat lehet felvázolni, de akár az egy városon belüli szállodák között is lényeges eltérések lehetnek. Azok az elemek, amelyeknek célszerűen szerepelniük kellene valamennyi válságkezelési tervben, az alábbiak:

- elérhetőségek (a központi szervezet, a szálloda vezetése, hatóságok, hibaelhárító és karbantartó cégek, beszállítók, hivatalok, nagykövetségek, szerződéses partnerek vagy bármilyen más szervezet vagy személy, akivel válsághelyzet esetén szükséges lehet kapcsolatba lépni);
- értesítési eljárás (ki kit, milyen esetben, miért és hogyan fog értesíteni);
- a szállodában tartózkodó személyek (hogyan állapítható meg bármelyik pillanatban, hogy hányan és kik tartózkodnak a szállodában (vendégek, alkalmazottak, látogatók stb.);
- a szálloda válságkezelési szervezetei, azok felépítése, működése, felelőssége;
- hol legyen a szállodában látható biztonsági személyzet (visszatartó erő);
- stratégiai pontok válsághelyzet esetén (vezetési pont, kiürítési pont, belső kiürítési pont, befogadó pontok és mindezek másodlagos vagy harmadlagos helyszínei);
- gyakorlatok válsághelyzetre való felkészülésre (hogyan, mire és milyen gyakorisággal);
- az épülettel kapcsolatos információk (az épület szerkezetéről, az elektromos, légtechnika-, gáz-, víz-, informatikai, biztonságtechnikai, kommunikációs stb. rendszerekről);
- válsághelyzeti tartalékok (mi, hol és milyen mennyiségben);
- események rögzítése (mikor, hogyan és ki által);

tudatosítása, hogy biztonságtudatos magatartásukkal nemcsak a vendégeiket, de egymást is védik, valamint az elsajátított ismereteket a mindennapok gyakorlatában is hasznosítani tudják.

A személyzet tagja az első biztonsági ismereteket átadó képzést a felvételét követően, de még a munkába lépése előtt kapja meg. Ezt követően az alkalmazottak általában évente egyszer vesznek részt egy kétórás (amennyiben speciális ismeretek átadására van szükség – például rendkívüli események vagy egy terrortámadás miatt –, akkor három- vagy négyórás) képzésen a munkaidő terhére. Az oktatások során a szállodalánc által, egységes szempontrendszer alapján felkészített – sok esetben rendészeti, harctéri, terrorelhárítási gyakorlattal rendelkező – magánbiztonsági szakemberek tudatosítják a személyzetben egy esetleges támadás veszélyeit, következményeinek súlyosságát, és felhívják a figyelmüket, hogy a megszerzett ismeretek és azok alkalmazása a magánéletükben is előnyössé válhat. A képzések személyre szabottan, az adott beosztásnak megfelelő általános és speciális ismeretek készségszintű elsajátítását célozva tartalmazzák a szálloda krízismenedzsmenttervének és biztonsági protokolljainak ismertetését, a vészhelyzeti teendőket, az elkövetők módszereit és azok felismerését, valamint beszélnek a terrorizmus átalakulásáról, az új típusú veszélyekről, azok felismeréséről és jelzéséről. Megfelelő felkészítés esetén ugyanis ez a személyzet fogja képezni a szálloda biztonságának egyik hatékony jelzőrendszeri pillérét, ők lesznek azok, akiknek először feltűnik, ha a közvetlen munkakörnyezetükben bármi változás vagy gyanús esemény történik, hiszen ők ismerik a legjobban az adott környezetet.[77]

A képzés kiemelt elemeként szerepel az egyes bűncselekményi kategóriák elkövetésének, valamint az elkövetést előkészítő cselekmények felismerésének megfelelő elemzése, többnyire megtörtént esetek alapján – például a Mariott[78] munkatársai által elkészített felvételek, illetve az alábbi témákat feldolgozó oktatófilmek bemutatása által:

- ismeretlen személyek hosszabb ideig vagy visszatérően megjelennek az épület körül;
- elhagyott gépjármű az épület környezetében;

- biztonsági protokollok konkrét vészhelyzetekre (természeti csapások, bűncselekmények, tűz, robbanás, zavargás, kiürítés, műszaki meghibásodások, balesetek, egészségügyi vészhelyzetek, terrorcselekmények);
- károk felmérése és helyreállítás (hogyan, miből, ki által, mennyi idő alatt).

77 Lippai – Thieme-Eső 2020: 175.

78 A Mariott szállodalánc elleni, már bekövetkezett terrorcselekmények (Iszlámábád, Pakisztán, 2008: 56 halott, 265 sérült; Amman, Jordánia, 2005: 60 halott, 115 sérült; Mumbai, India, 2008: 166 halott, több mint 300 sérült) eredeti felvételeinek, valamint a cselekmények előkészületének, végrehajtásának, utóéletének és egy lehetséges terrorista támadási ciklusnak a részletes elemzése.

- rendszámtábla nélkül vagy piszkos, nem látható rendszámtáblával érkező jármű;
- túlsúlyos jármű;
- csomagok nélkül vagy feltűnően sok vagy nehéz csomaggal érkező szállóvendég;
- az időjáráshoz képest feltűnően vastag ruházatban lévő személy;
- elhagyott csomag a szálloda területén;
- vendég, aki készpénzzel fizet olyan nagyobb tételekért, amelyekért rendszerint bankkártyával szokás fizetni;
- ha bárki a vendégek számára nem szükséges információkat kérdez a személyzettől;
- az épületet fényképező vagy arról rajzokat készítő személyek;
- vendégszobában hagyott nagyobb mennyiségű készpénz, térképek, alaprajzok, kábelek, elemek, fém alkatrészek, vegyszerek, lőszerek, lőfegyver vagy lőfegyveralkatrészek, rádiókommunikációs eszközök;
- „Ne zavarjanak" tábla kitéve az ajtóra 24 óránál hosszabb ideig;
- idegen személyek üzemi területen azonosító nélkül stb.[79]

Ugyanitt kell még megemlítenem a szállodalánc által is eredményesen használt *„See something? Say something!"*, azaz „Látsz valamit? Mondj valamit!" programot, amelynek alapjait a személyzet valamennyi tagja az ismétlődő oktatások során sajátítja el. A program részeként a vendégtértől elzárt, a szálloda személyzete által bejárt részeken figyelemfelhívó színes ábrák vannak elhelyezve, amelyeken a biztonságtudatossági képzés főbb elemeit tartalmazó képek és azok szöveges magyarázata szerepel. Úgymint egy, a szállodai vendégtérben elhagyott csomag fotója, alatta a szöveg: „Elhagyott csomag", illetőleg fegyver, kábítószer vagy gyanús tárgyak fényképe és leírása stb.

BEFEJEZÉSKÉNT: A MEGELŐZÉS A LEGJOBB VÉDELEM!

Egy adott régió terrorfenyegetettségével összefüggésben a szállodák biztonsága is egy olyan terület, amelyet sokszor magától értetődőnek gondolnak, és ha nem történik nagyobb baj, akkor fel sem merül az azzal kapcsolatos bármilyen irányú változtatás igénye. Rohan Gunaratna,[80] az ICPVTR (International Centre for Political Violence and Terrorism Research (ICPVTR – Politikai Erőszak és Terrorizmus Kutató Nemzetközi Központ) vezetője szerint a szállodaiparnak azzal a tudattal kell

[79] Lippai –Thieme-Eső 2020: 175.

[80] Rohan Gunaratna a terrorizmus nemzetközi szakértője és a szingapúri Nanyang Technológiai Egyetem Politikai Erőszak és Terrorizmus Kutató Nemzetközi Központjának (ICPVTR) vezetője.

folytatnia a tevékenységét, hogy a terrortámadások bekövetkezése elkerülhetetlen, ezért rugalmasan kell a biztonság kérdésköréhez viszonyulnia. Ennek a paradigmaváltásnak része a biztonságnak a működésük összes területébe történő beépítése, a biztonsági szempontok figyelembevétele már a szállodák tervezésekor és az építészeti megoldásoknál, a személyzet kiválasztásánál és oktatásánál. Hatékonyabb intézkedések és válságkezelési tervek kialakítása szükséges, amelyekbe be kell vonni az állami rendvédelmi és terrorelhárító szerveket is.[81]

A szállodaipar idejétmúlt szemlélete szerint a biztonság hiábavaló kiadás, amely növeli a költségeket anélkül, hogy a bevételhez bármit hozzátenne. A szállodák elleni terrortámadások igazolják a befektetők és a szállodatulajdonosok számára azt, hogy a biztonságra fordított kiadások megtérülnek. Magas fenyegetettség esetén a vendégek nem a legjobb éttermeket vagy a legszebb szobákat keresik, hanem a legbiztonságosabbakat. Minél magasabb a veszélyeztetettség, annál több vendég fogja választani azokat a szállodákat, ahol kiemelt biztonsági intézkedéseket alkalmaznak.

Ugyanakkor a biztonság kialakítása és megőrzése közös ügyünk, amely megállapítás a szállodák esetében (is) különösen érvényes, hiszen a lehetséges kockázatok rendszere meglepő komplexitást mutat, ezáltal ezek minden területet lefedő megelőzése és elhárítása sem valósulhat meg kizárólag egyetlen szereplő tevékenysége által. Megfelelő felkészítéssel és oktatással bármely szervezet alkalmazottai akár egy szálloda védelmének egyik pillérévé válhatnak a biztonság rendszerének egy olyan összetevőjeként, amelyet nem lehet figyelmen kívül hagyni, hiszen ők lesznek azok, akik a legjobban ismerik a közvetlen munkakörnyezetüket. További lényeges elemként kezelendő a különböző rendvédelmi szervekkel való együttműködés, hiszen a cél közös, mert egy ország vagy régió biztonságának csökkenése a társadalom, a piac összes szereplője számára negatív következményekkel jár.

Társadalmunk történéseire, a világunkban zajló folyamatokra, a technológiai megoldások ugrásszerű fejlődésére való tekintettel a kollektív biztonság fejlesztése is megkerülhetetlenné vált. Ennek egyik alapfeltétele a kockázati tényezők objektív felmérése, a megoldásorientált, együttműködésre épülő biztonsági stratégiák kidolgozása, a közös biztonságunk megteremtéséhez szükséges komplex látásmód igénye.

A biztonság megteremtésének és megőrzésének természetesen számtalan „arca" lehet, így tanulmányomban annak terjedelmi korlátaira tekintettel a teljesség igénye nélkül mutattam be a magánbiztonsági szektor térnyerését és szakmai tevékenységének egy kicsiny szegletét. Rámutattam az egyéni és kollektív biztonságtudatosság fontosságára, a magánbiztonsági szolgáltatók megnövekedett és folyamatosan változó tartalmú, a lehetséges fenyegetésekhez igazodó felelősségi körére.

[81] Wernick–Glinow 2012: 741.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BALLA Zoltán (2017): *A rendészet alapjai és egyes ágazatai.* Budapest: Dialóg Campus.

BODA József főszerk. (2019): *Rendészettudományi szaklexikon.* Budapest: Dialóg Campus.

BUDAVÁRI Árpád (2019): Partnerség a rendészetben. *Belügyi Szemle,* 67(6), 85–99. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.6.6

CHRISTIÁN László (2018): Rendészeti szervek. In JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia.* Online: http://ijoten.hu/szocikk/rendeszeti-szervek

CHRISTIÁN László (2022): *Komplementer rendészet.* Budapest: Ludovika.

CoESS–INHES (2008): *White Paper – Private Security and its Role in European Security.* Online: www.coess.org/newsroom.php?page=white-papers

ERDŐS Ákos (2021)*: Pénzügyőri szolgálati ismeretek 2.0.* Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata.

Europol (2016): *Changes in Modus Operandi of Islamic State Terrorist Attacks. Review Held by Experts from Member States and Europol on 29 November and 1 December 2015.* Online: www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/changes_in_modus_operandi_of_is_in_terrorist_attacks.pdf

FINSZTER Géza (2013): A változó rendészet és a rendészettudomány. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények,* 14, 5–12.

FINSZTER Géza (2018): *Rendészettan.* Budapest: Dialóg Campus.

HOFFMAN Imre – TATÁR Attila (2015): *Terrorizmus és katasztrófavédelem.* Online: www.vedelem.hu/tanulmany/768

HORVÁTH Attila – CSABA Zágon (2012): On the Vulnerability and Reliability of Towns and Cities. In CSAPÓ Tamás – BALOGH András (szerk.): *Development of the Settlement Network in the Central European Countries.* Berlin–Heidelberg: Springer, 299–312. Online: http://doi.org/10.1007/9 78-3-642-20314-5_22

JASENSZKY Nándor – REGÉNYI Kund Miklós – LIPPAI Zsolt (2021): A biztonságtudatosság fogalma, fejlődése nemzetbiztonsági, terrorelhárítási és magánbiztonsági szempontból. *Nemzetbiztonsági Szemle,* 9 (4), 3–17. Online: http://doi.org/10.32561/nsz.2021.4.1

JENKINS, Brian Michael (2006): *The New Age of Terrorism.* Online: www.rand.org/pubs/reprints/RP1215.html

KARDOS Zoltánné szerk. (2011): *Turisztikai ismeretek.* Online: https://dtk.tankonyvtar.hu/bitstream/handle/123456789/8154/turisztikai_ismeretek.pdf?sequence=1&isAllowed=y

KOVÁCS Tamás (2011): Átmentett vagy megmentett légió? A magyar állambiztonság metamorfózisához, 1989–1990. *Levéltári Közlemények,* 82(1), 61–75.

KRAJNC Zoltán szerk. (2019): *Hadtudományi szaklexikon.* Budapest: Dialóg Campus.

LIPPAI Zsolt – THIEME-ESŐ Milán (2020): A szállodák, mint „puha célpontok". In CSABA Zágon – SZABÓ Andrea (szerk.): *Közös kihívások – egykor és most.* Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata, 160–183. Online: http://doi.org/10.37372/mrttvpt.2020.1.9

LŐRINCZ József – MEZEY Barna (2019): *A magyar börtönügy története.* Budapest: Dialóg Campus.

ORLOB, Alan (2009a): *Lessons from the Mumbai Terrorist Attacks, Part II. Statement before the Senate Committee on Homeland Security & Government Affairs on Behalf of the Real Estate*

Roundtable American Hotel and Lodging Association. Online: www.hsgac.senate.gov/imo/media/doc/012809Orlob.pdf

Orlob, Alan (2009b): Protecting Soft Targets in Hostile Environments. Recent Attacks Expose Vulnerabilities. *The Guardian – The Source of Antiterrorism Information,* 11(1), 3–7. Online: www.hsdl.org/?view&did=706275

Parádi Ákos – Parádi József [é. n.]: *Rendvédelmünk 1867–1945.* Megjelenés alatt (kézirat).

Sandler, Todd – Enders, Walter (2008): Economic Consequences of Terrorism in Developed and Developing Countries. An Overview. In Keefer, Philip – Norman, Loyaza (szerk.): *Terrorism.* Cambridge: Cambridge University Press, 17–47. Online: http://doi.org/10.1017/CBO9780511754388.002

Special Security Report. The Militant Threat to Hotels (2009): Online: https://worldview.stratfor.com/article/special-security-report-militant-threat-hotels

Szabó Andrea (2012): Kormányhivatal – rendészet? *Magyar Rendészet,* 12(4), 147–154.

Tiszolczi Balázs Gergely (2019): Fizikai biztonsági kontrollok tervezésének és alkalmazásának gyakorlata az ISO/IEC 27001 szabvány elvárásainak tükrében. *Magyar Rendészet,* 19(2–3), 233–249. Online: https://doi.org/10.32577/mr.2019.2-3.12

Tóth Judit (2017): Közrendészeti magánbiztonság és magánrendészet közpénzből. *Belügyi Szemle,* 65(5), 5–24. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.5.1

Tóth László Tibor ogy. vezérőrnagy, az Országgyűlési Őrség parancsnokának olvasói köszöntője [é. n.]. Online: www.orszaggyulesiorseg.hu/bemutatkozas

UNWTO (2016): *Tourism Highlights – 2016 Edition.* Madrid: UN World Tourism Organization. Online: http://doi.org/10.18111/9789284418145

Várkonyi Zsolt Kristóf főszerk. (2021): *Ezer éves múltunk. A büntetés-végrehajtás az igazság védelmében.* Budapest: BVOP.

Vass György (2009): Egységes meghatározás a terrorizmusra. *Hadtudományi Szemle,* 2(4), 10–16. Online: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00007/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_4_010-016.pdf

Wernick, David A. – Glinow, Mary Ann von (2012): Reflections on the Evolving Terrorist Threat to Luxury Hotels. A Case Study on Marriott International. *Thunderbird,* 54(5), 729–746. Online: https://doi.org/10.1002/tie.21496

Egyéb források

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

2010. évi XLIII. törvény a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról

2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről

Állásfoglalás a nemzetközi terrorizmus felszámolását célzó új intézkedések bevezetésének sürgető voltáról. HL C 415/18., 2018. november 15.

Lippai Zsolt

A MAGÁNBIZTONSÁG ÁLTAL HOZZÁADOTT ÉRTÉK A TERRORIZMUS ELLENI KÜZDELEMBEN

Mindennapjaink biztonságának megteremtése, így a terrorizmus elleni küzdelem sem képzelhető már el a magánbiztonsági szektor egyre bővülő kapacitása, az abban dolgozó személyek, szervezetek szakmai tevékenysége nélkül. Tanulmányomban a rendészet új struktúráját vizsgálom meg, és a biztonság megteremtésének sokszereplős küldetéséhez hozzáadott társadalmi-gazdasági érték fogalmát elemezve mutatok rá a posztmodern társadalmak változó rendészeti jellegére. Az államilag monopolizált rendészeti korszak végével, a mai rendészet multilaterális tevékenységével érvelve kívánom bizonyítani, hogy modern világunk rendészete átalakulóban, szerkezete változóban van. Rámutatva arra is, hogy a rendészet már nem a kormányok kizárólagos előjoga, sőt már az is kérdésessé vált, hogy vajon a kormányok-e a biztonság első számú szolgáltatói. Mindezek pedig egy új és különleges rendészeti struktúra létrejöttét eredményezték, amelyben a biztonság termékké vált. Megfizethető szolgáltatássá, amellyel kapcsolatban a társadalom tagjai a mérhető teljesítményt, a „kézzelfogható" értékek megvalósulását várják el.

A SOHA NEM LÁTOTT KIHÍVÁSOK KORSZAKA

A magánbiztonság történetét kutatva megállapítható, hogy bár számos formát öltött, a magánbiztonsági szolgáltatást nyújtó személyek, szervezetek működése főként olyan időkben terjedt el, amikor az állam nem volt képes az elvárt mértékű biztonságot garantálni. A második világháborút követően az európai társadalmaknak soha nem látott kihívásokkal kellett szembesülniük. A teljesség igénye nélkül gondolva itt például a globalizációra, az urbanizációra, a demográfiai és az éghajlatváltozásra, vagy akár a nemzetközi terrorizmus megjelenésére. A korábban elképzelhetetlennek tartott technikai fejlődés, a digitális forradalom dinamizmusa, a közbiztonsági kihívások özöne[1] újszerű megoldások lehetőségét kínálta az egyre nagyobb gazdasági

[1] Deák–Nagy–Csaba 2021.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_44

és társadalmi jelentőségre szert tevő – csak az Európai Unióban mintegy kétmillió engedéllyel rendelkező biztonsági őrt foglalkoztató – „biztonsági ipar" számára.[2]

A biztonságunkat leginkább fenyegető kihívások közül a terrorizmust emelem ki, a NATO[3] által használt hivatalos katonai megközelítést alapul véve: „a terrorizmus erő vagy erőszak személyek vagy vagyontárgyak elleni törvénytelen alkalmazása, illetve azzal való fenyegetés abból a célból, hogy kormányokat vagy társadalmakat befolyásoljanak vagy félemlítsenek meg valamilyen politikai, vallási vagy ideológiai cél elérése érdekében."[4] A megfélemlítés és a félelem pedig tekinthető a terrorizmus egyértelmű hozadékának, különös tekintettel arra, hogy a cselekmények közvetlen áldozatai, károsultjai sok esetben legfeljebb szimbolikus kapcsolatban állnak az akciók valódi céljával, véletlenszerű kiválasztásuk pedig többnyire csak másodlagos jelentőségű. Ugyancsak a félelemkeltést és a terrorizmus közvetlen és közvetett hatásait erősíti – ezáltal a terrorista szervezetek céljait szolgálhatja – a hatásvadász média jelenléte is, mely gyakran élő adásban közvetíti és fokozza az amúgy is borzasztó valóságot, növeli a félelmet. Kimondva azt is, hogy a terrorizmus fogalmának egységesen elfogadott fogalmi meghatározása még várat magára, így annak hiánya egyfelől hátráltatja a különböző szervezetek közötti együttműködést, másfelől pedig gátolja azt, hogy a média objektív információkat szolgáltathasson. Következésképpen pedig ez is hozzájárulhat a terroristák célkitűzéseinek könnyebb teljesüléséhez.[5] Az egységes fogalmi meghatározástól függetlenül azonban az AKCS–EU Közös Parlamenti Közgyűlés, a nemzetközi terrorizmus felszámolását célzó új intézkedések bevezetésének sürgető voltáról szóló (2018/C 415/04) állásfoglalás mégis egyértelműen fogalmaz. „Mivel az elmúlt években számos afrikai és európai országban került sor sok életet követelő terrorcselekményekre, és ezért közös kihívást jelent mind az európai uniós, mind pedig az AKCS-országok[6] számára; mivel minden terrorcselekmény az indokaitól függetlenül bűncselekménynek minősül és megbocsáthatatlan."[7]

[2] CoESS 20192019b: 7–8.

[3] North Atlantic Treaty Organisation (NATO): Észak-atlanti Szerződés Szervezete.

[4] NATO's Military Concept for Defence against Terrorism. Online: www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69482.htm.

[5] Vass 2009: 10.

[6] Az ACP-országok, más néven AKCS-országok (angol rövidítés: African [afrikai], Caribbean [karibi] és Pacific [csendes-óceáni] szavakból) az Európai Közösséggel, illetve annak utódjával, az Európai Unióval együttműködési megállapodást kötő harmadik világbeli országok csoportját jelentik.

[7] Állásfoglalás a nemzetközi terrorizmus felszámolását célzó új intézkedések bevezetésének sürgető voltáról. HL C 415/18., 2018. november 15.

Tanulmányomban mindezen cselekedetek elleni küzdelem magánbiztonsági szereplőinek képességeire kívánok rávilágítani. Hangsúlyozva annak tényét, hogy a terrorizmus elleni küzdelem részeként a rendészettel, így a biztonságunk megteremtésének állami szereplőivel kiemelten a rendőrség tevékenységével sokan és sokféleképpen foglalkoztak. A rendészettudomány kutatói közül viszont csak kevesen irányították figyelmüket a biztonság megteremtésének perifériáira, a hagyományosnak is nevezhető rendészeti felfogástól eltérő módszerek alkalmazására, a biztonság megteremtésének nem állami szereplői tevékenységére és ezen tevékenységek terrorizmus elleni küzdelemre gyakorolt hatására.

A MAGÁNBIZTONSÁGI AGGODALOMRÓL

A honi rendészettudomány gondolkodói szerint a rendészet intézményrendszere a biztonság és a közhatalmi jogosítvány mennyisége, illetve erőssége alapján is csoportosítható, elsődleges rendészeti szervnek tekintve az általános feladatokat ellátó rendőrséget, míg másodlagos rendészeti szervnek a Terrorelhárítási Központot, a Nemzeti Védelmi Szolgálatot (a továbbiakban: NVSZ), a polgári nemzetbiztonsági szervezetrendszer tagjait, a büntetés-végrehajtási szervet, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal pénzügyőri szervét, illetőleg az Országgyűlési Őrséget. A rendészeti jellegű feladatokat ellátó egyéb közigazgatási szervek csoportjába sorolható a katasztrófavédelem, a természetvédelmi őrségek, az önkormányzati természetvédelmi őrségek, a mezőőrség, a közterület-felügyeletek, az erdővédelmi szolgálatok, az erdészeti szakszemélyzet, a hivatásos vadászok, a halászati őrök és a hegyőrök. Nem közigazgatási rendészeti jellegű szervekként vagy „pararendészeti" szervekként tekinthetünk a személy- és vagyonőri társaságokra, a magánnyomozókra és a polgárőrségre.[8]

A rendészet nagy családját a komplementer, azaz kiegészítő rendészet oldaláról megközelítve annak kiemelt fogalmi eleme a rendőrség tehermentesítése. Azaz az úgynevezett biztonsági rések betömésének értékteremtő tevékenysége, determinálva ezáltal az érintett magánbiztonsági szervek jövőbeni küldetését, bűnmegelőzési funkciójuk erősödését, komplementer rendészeti tevékenységként gondolva a biztonság kollektív társadalmi munka és kooperáció révén történő megteremtésére. Az állam erre felhatalmazott rendvédelmi szervei mellett a rendvédelmi feladatokat is ellátó szervek, önkormányzatok, magánbiztonsági szolgáltatók, civil önvédelmi szervezetek segítő, támogató tevékenysége tartozik ide, amelyeknek legfontosabb küldetése a bűnmegelőzés. A komplementer rendészet alapköveinek tekintjük

[8] Balla 2015: 11–12.

a megelőzést, a proaktivitást, a társadalmi tudatosítást, a társadalmi beágyazottságot, a biztonsági rések betöltését. Ugyanitt sugallva azt is, hogy napjaink rendőrsége már egyre kevésbé képes érdemi bűnmegelőzési eredményeket önállóan elérni, ezért a komplementer rendészeti szervek meghatározó szerepe vitathatatlanná válik a rendőrség bűnüldöző, bűnfelderítő munkájának tehermentesítésében.[9]

A biztonsághoz való jog tekintetében a közhatalom előtti egyenlőséget vizsgálva említem meg a nyomon követhető szakirodalom pozitivista szemléletét, amely szerint „a közbiztonságot biztosító szervek a helyükön vannak, azok egymáshoz való viszonya, a struktúra elfogadható, s az így adott struktúrán belül akarják a munkát hatékonyabbá tenni". Kimondható azonban, hogy a közrendőrség, a speciális rendőrségi szakszolgálatok (nemzetbiztonság, adó- és vámnyomozó hatóság) és a biztonsági magánszemélyzet hármas struktúrája korántsem problémamentes viszonyrendszerű. Az egymást kiegészítő munkamegosztási *status quo*n felüli ellentéteket és ellentmondásokat feltételezve „a magánbiztonsági szervek egyfajta refeudalizációként, a jogegyenlőségi jogot sértő privilégiumként értékelhetőek".[10]

Alapvető probléma, hogy vannak olyan átlagos állampolgárok, akiknek csak a rendőrség által biztosított közrend és közbiztonság jár, míg akik arra anyagilag képesek és megfizetik, azoknak plusz biztonsági igényeik is lehetnek, „azaz a vagyoni különbségek vonzataként (köz)biztonsági különbségek keletkeznek állampolgár és állampolgár között". A hanyatló közbiztonság komplementerré válásával a biztonság piacon beszerezhető áruvá vált, a tehetősek számára elérhető termékké, amelyben a magán- és közelem már nem minden tekintetben választható el egymástól. A közbiztonság hanyatlása ezáltal vált egyszerre szakmai és társadalmi kérdéssé, olyan problémává, amelyre különböző formájú és súlyú szakmai (rendvédelmi) válaszok születhetnek. Érdekes problémakör, hogy az adott nemzetállamon belül az állami rendőrség és a magánbiztonsági szolgálatok munkamegosztásának hatására pusztán a problémák tolódnak el, míg a bűnözés szintje nem csökken, csupán a bűnözés a jobban védett népességtől a kevéssé védett népesség irányába tolódik át. A védettségi egyenlőtlenségek okán pedig magasabb és alacsonyabb biztonsági szintű övezetek jönnek létre.[11]

Mindezekkel szemben Finszter Géza a rendészettudomány egyik legjelentősebb gondolkodójaként érvel „az államilag szervezett biztonság és a magánbiztonsági szektor szakszerű és civiljogi konstrukciói között életképes párhuzamos, egymást kiegészítő megoldások szükségessége mellett". Véleménye szerint egyfelől be kell látni, hogy az általános biztonság garantálására kizárólagosan állami eszközökkel

[9] Christián 2022: 63–65.
[10] Szigeti 2000.
[11] Szigeti 2000.

senki sem képes, ugyanakkor a biztonság megteremtésének hatósági monopóliumát etatista hagyományként felfogva zárja ki annak alkotmányos fenntarthatóságát. Az új helyzetben az államnak, a tulajdonosoknak és a vagyonvédelmi cégeknek is tanulniuk kell.[12] A magántulajdon bővülése megteremti a biztonsági piac keresleti oldalát, a vagyonőrzés és a személyvédelem szakmává válik, amelynek eszközeit a tulajdonos szerződéssel átruházott jogosítványai adják, és nem a közhatalom. „A közjogi viszony helyére a polgári jogi szerződés lép, a köztisztviselőből vállalkozó megbízott, az ügyfélből pedig szerződést kötő megbízó lesz."[13] Továbbá kimondja azt is, hogy a korábbiakban vázolt félelmek akkor lehetnek megalapozottak, ha a közjog nem jelöli ki határozottan azokat a határokat, amelyektől kezdve védelmet csak az állami erőszak-monopólium adhat.[14]

Ezen aggodalmakat nem feledve, azokat most félretéve nézzük meg azt, hogy mit tehet közös biztonságunk megteremtése érdekében a magánbiztonsági szektor, és az hogyan járulhat hozzá a terrorizmus elleni küzdelemhez.

A BIZTONSÁGI IPARRÓL

Mindennapjaink európai biztonsága – ezáltal a terrorizmus elleni hatékony, össztársadalmi szintű fellépés – sem képzelhető el a biztonsági ipar hatalmas kapacitása és a már említett kétmillió biztonsági őr munkája által a közös biztonságunk megteremtéséhez hozzáadott érték nélkül. A térhódítást bizonyítja például az is, hogy a középületek, a létfontosságú rendszerelemek[15] magántulajdonban lévő őrzése, a repülőtereken, sportlétesítményekben, zenés-táncos rendezvényeken nyújtott biztonsági szolgáltatások teljesítése a legtöbb európai polgár számára már magától értetődőek és teljes mértékben elfogadottak lettek. *A személy- és vagyonbiztonság minden ember természetes és alapvető igénye, minőségi életvitelünk egyik vitathatatlan alapfeltétele, azonban hogy az ehhez szükséges feltételeket kinek, hol, hogyan és miből*

[12] Szigeti 2000.

[13] Finszter 1998: 5.

[14] Finszter 2017: 838.

[15] 2012. évi CLXVI. törvény a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről 1. § j) alapján „létfontosságú rendszerelem: az 1. mellékletben meghatározott ágazatok valamelyikébe tartozó szolgáltatás, eszköz, létesítmény vagy rendszer olyan rendszereleme, továbbá azok által nyújtott szolgáltatások, amelyek elengedhetetlenek a létfontosságú társadalmi feladatok ellátásához – így különösen az egészségügyhöz, a lakosság személy- és vagyonbiztonságához, a gazdasági és szociális közszolgáltatások biztosításához, az ország honvédelméhez – és amelynek kiesése e feladatok folyamatos ellátásának hiánya miatt jelentős következményekkel járna".

kell biztosítania, az már jóval összetettebb és továbbra is nyitott kérdésként jelölhető. Hagyományos felfogás szerint ugyanis kijelenthetjük, hogy a közrend, közbiztonság fenntartása – így a terrorizmus elleni, törvényben is meghatározott küzdelem[16] is – a rendőrség feladata, amely szerep részeként napjainkra már meg kell említeni a magánbiztonsági szektor növekvő szerepvállalását is. Kimondva, hogy a biztonság megteremtésének kétségkívül legmeghatározóbb, de csak egyik szereplője a rendőrség; a biztonság mint szolgáltatás megteremtésében a civil szférával együttműködve. Nézőpontot váltva viszont lehetséges, hogy éppen a rendőrség kapcsolódik be – például a kiemelt sportrendezvények, zenei fesztiválok – magánbiztonsági célú rendfenntartásába. A szerepek tehát keverednek, a határvonalak elmosódnak, amely helyzetet még izgalmasabbá teszi az EU-s tagságunkkal járó jogok és kötelezettségek gyakorlása, a globalizáció hatásai, különösen az állami szerepek, közfeladatok ellátásában[17] megfigyelhető változásokat is nyomon követve.[18]

A biztonságpiac ilyen irányú liberalizálódása a magánbiztonsági szektor számára megnyíló komoly piaci lehetőséget eredményezett, amely azzal arányos és igen komoly felelősséggel párosul.[19] Az állam rendészeti szervei által szavatolt hatósági szolgáltatás keretében nyújtott biztonság mellett megjelenik és kézzelfogható valóságként létezik a magánbiztonsági piac szereplői által áruként kínált biztonság mint termék. A magánbiztonság, amely céltudatos tevékenység eredménye, ahol a biztonság létrehozása – megóvása, fenntartása – maga is szolgáltatás.[20] A magánbiztonság egy olyan, ellenszolgáltatás keretében, piaci alapon működő, engedéllyel bíró vállalkozás vagy természetes személy által nyújtott szolgáltatás, amely a megbízó személyes biztonságát, tulajdonát védelmezi, elősegíti a jogainak teljesebb körű gyakorlását.[21] Ugyanakkor a biztonság mint alapvető szükséglet áruvá válásának folyamata számos etikai és jogi kérdést is felvet, gondolva itt elsősorban a magánbiztonsági cégek profitorientált, piaci alapú, az államgépezeten kívüli tevékenységére, amelyben a közjó és a közérdek másodlagos.[22]

[16] 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről 1. § (1) bekezdés: „A rendőrség feladata az Alaptörvényben meghatározott feladatok mellett a határforgalom ellenőrzése, a terrorizmus elleni küzdelem és az e törvényben meghatározott bűnmegelőzési, bűnfelderítési célú ellenőrzés, a bűncselekményből származó vagyon visszaszerzése, valamint az idegenrendészeti és menekültügyi feladatok ellátása."

[17] Bencze 2012: 31–33.

[18] Bartha 2017: 25.

[19] Christián 2014.

[20] Finszter 2012: 253.

[21] Christián 2018: 148–150.

[22] Kempa 1999.

Tanulmányom további részében nemzetközi magánbiztonsági kutatások tudományos eredményeire[23] támaszkodva a magánbiztonsági szektor társadalmi-gazdasági értékteremtő képességét vizsgálom, egy olyan ágazat tükrében, amelynek valódi értékteremtő képességét az állam, a piac és a társadalom komplexitásában, a keresleti és kínálati oldal elvárásai alapján van lehetőség érdemben megismerni.

A KOCKÁZATI TÁRSADALMAKRÓL

A jelenkorunk Európájában kialakult jóléti államok olyan, a társadalmi javakat újraelosztó kockázati társadalmakká alakultak, amelyek egyik elsődleges funkciója a veszélyelhárítás lett. Ezen társadalmakban a magán-, az üzleti és az állami szféra tagjainak, szervezeteinek elsődleges figyelme az objektív és szubjektív biztonságot fenyegető veszélyhelyzetek megelőzésére, felszámolására, a potenciális bizonytalansági helyzetek kezelésére irányul. A létfenntartással kapcsolatos, akár hagyományosnak is tekinthető bizonytalansági faktorok kiegészültek a folyamatossággal kapcsolatos félelmekkel, értve ezalatt a foglalkoztatással, a szociális biztonsággal, az egészségüggyel, az élelmiszer-biztonsággal, a pénzügyi biztonsággal, a magánélet védelmével, a migrációval, a demográfiával, a környezettel, illetőleg a legutóbbi időben a Covid–19-világjárvánnyal kapcsolatos aggodalmakat.[24]

Az interperszonális (értsd: személyek közötti) észlelési minták megváltozásával a kockázati társadalom polgára „erkölcsi pánikot"[25] tapasztal, az új erkölcsi rend a biztonságon és a kockázatcsökkentési vágyon alapul. A globális gazdaság, a gazdasági szabadkereskedelem, a globalizáció[26] megjelenésével a társadalmunk egy újabb dimenzióval kiegészülve a fejlett információs társadalom felé halad, amelyben a korabeli vízió, a *global village* realitássá válik.[27] Mindezek mellett a biztonsággal és védelemmel kapcsolatos köz- vagy magánfelelősség kérdésköre is a figyelem központjában áll, ugyanis magáncégek látszólag a hatóságok kizárólagos hatáskörébe tartozó szolgáltatásokat is nyújthatnak. A szuverén nemzeti állam – továbbra is fontos, de – már nem az a szereplő, aki köré a politikai közösség csoportosul,[28] a versengő játékosoknak pedig naponta kell bizonyítani hasznosságukat. A polgárok

[23] CoESS 2013.
[24] CoESS 2013: 9.
[25] Beck et al. 1997: 120.
[26] Held 1999: 1–15.
[27] Guehenno 1994: 53–69.
[28] Guehenno 1994: 29–42.

pedig az adóügyi erőfeszítéseikkel arányos – állami és piaci vonatkozásban is – mérhető eredményeket kívánnak látni védelmükkel, biztonságukkal kapcsolatosan.[29]

Így nem meglepő, hogy a kockázati társadalmak magánszektorának viszonylagos egyszerűséggel sikerült ebből tőkét kovácsolnia. Olyan helyzet teremtődött, amelyben a bűnügyi jelenségeket kockázatnak tekintik, és új biztonsági stratégiák válnak létfontosságúvá, a közbiztonság „hagyományos" szereplői mellett pedig „új" és folyamatosan fejlődő magánbiztonsági szereplők jelentek meg. A magánbiztonsági szektor nemzetközi jelleget[30] öltött, és közös biztonságunk megteremtésének egyik meghatározó szereplőjévé vált.[31] A lehetséges példák száma pedig kimeríthetetlennek tűnik, hiszen a piaci igények határozzák meg a szolgáltatások sokszínűségét. Számos nemzetközi példa közül gondolva itt például arra is, hogy már a dél-afrikai apartheid rezsim brit magánnyomozókat bérelt fel, hogy a brit illetékességi területeken információkat gyűjtsenek az apartheidellenes aktivistákról,[32] vagy akár beszélhetünk a nemzetközi vizeken hajózók kalózkodás elleni védelméről is.[33] Továbbá, sokak által csak kevéssé ismert, de annál jelentősebb nemzetközi hatású afrikai példaként említhető Rita Abrahamsen és Michael C. Williams tanulmánya, amely a köz- és magánszféra közötti rendészeti komplementaritás jelentőségét hangsúlyozza a dél-afrikai Fokvárosról és a kenyai Nairobiról írva; kijelentve, hogy a magánszektor olyan magasan képzett szakembereket és technikai eszközöket képes az állami rendőrség számára biztosítani, amelyek alkalmazására az állami szektornak sajnos nem nyílik reális lehetősége. A magánszektorral való ilyetén együttműködés pedig lehetővé teszi a magasan képzett szakemberek és speciális erőforrások közcélokra történő igénybevételét.[34] A tanulmány szerint Fokváros központi rendfenntartásának jelentős részét a város – egy bűnügyileg különösen fertőzött és az állami erők által kontrollálhatatlan időszakban – egy, az állam által erőteljes jogi eszközökkel szabályozott transznacionális biztonsági vállalkozásnak adta át, amely a rendőrséggel szoros együttműködésben erősítette meg a polgárok kormányzatba vetett bizalmát, és radikálisan csökkentette a bűnözési mutatókat. Ilyen módon lehetőség nyílt a magántulajdon gazdasági tőkéjének mozgósítására, a magánbiztonság szimbolikus helyzetének nemzeti és nemzetközi szintű megerősítésére.[35]

[29] CoESS 2013: 10.
[30] Cools 2002.
[31] INHES–CoESS 2008: 95; Cools et al. 2010; Pashley–Cools 2012.
[32] Button 2008.
[33] CoESS 2019a.
[34] Abrahamsen–Williams 2011: 196–215.
[35] Abrahamsen–Williams 2011.

Mindezeknek mond ellent Nairobi története, ahol a tartós kormányzati korrupció, a hatástalan és szintén korrupt, bántalmazó rendőri tevékenység hatására az állammal szemben kialakult állampolgári bizalmatlanságot csak tovább mélyítette a magántulajdonban lévő – jogilag szabályozatlan tevékenységű – magánbiztonsági vállalkozások rendfenntartásba történő bevonása. Az igénybe vett magánrendőrségek és közbiztonsági erők között versenyhelyzet keletkezett, és a biztonság megteremtése (értsd: a biztonság mint szolgáltatás megvásárlása) a gazdagok kiváltságává vált, míg a kevésbé tehetőseknek továbbra is meg kellett birkózniuk a hatástalan működésű, tekintélyelvű állami rendőrséggel. Mindez pedig mélyen erodálta az állam legitimitását, és rendkívüli módon rontotta az amúgy is kedvezőtlen bűnözési mutatókat.[36]

A sokszínűség korszaka

A köz- és magánbiztonság közötti határok elmosódása,[37] a fenyegetettség nélküli állapot mint minden egyes polgár alapvető igénye újfajta szakmai párbeszédeket és stratégiákat eredményezett, míg azok eredménytelensége a bizonytalanság, a félelem, a félelemkeltés, a tényleges károkozás közvetlen lehetőségét hordozza magában.[38] Mindez hangsúlyossá teszi a biztonságot fenyegető elemek, tényleges jogsértések közvetlen okának és hatásainak lehető legnagyobb mértékű korlátozását, a bűnözés okozta „kellemetlenségek" megelőzésére történő felkészülést, a bűnözés elleni küzdelem jelentőségét, rámutatva, hogy a tevékenységgel kapcsolatos irányítási elem már nem a hatóságok kizárólagossága, az többszereplőssé válva – minden résztvevő saját felelősségi körén belül[39] – kiterjed a szociális intézményekre, üzleti közösségekre és a civil lakosságra is.

A köz- és magánterületek közötti határok elmosódása, a tőke, az áruk, a szolgáltatások, az emberek áramlása földrajzilag is definiálható „csomóponti orientációt",[40] új típusú biztonsági kockázatokat eredményezett, ami újszerű kockázatelemzési és komplex[41] (rendőrségi) ellenőrzési módszereket igényel.[42] Ezáltal valamennyi biztonsági szereplőnek újra kell gondolnia az eddigi, „hagyományosnak" mondható szerepét, és a meglévő biztonsági dogmákon túllépve be kell

[36] Abrahamsen–Williams 2011.
[37] Cools et al. 2004: 189.
[38] CoESS 2013: 10.
[39] Cools 1997.
[40] Gillier et al. 2009.
[41] Hoogenboom 1994: 127.
[42] Shearing–Wood 2004: 27.

tudnia lépni a problémaorientált, a párbeszédre és együttműködésre épített „sokszínűség korszakába".[43]

A HOZZÁADOTT ÉRTÉK FOGALMA

A magánbiztonsági szolgáltatások értékteremtő tevékenységének további vizsgálata előtt elengedhetetlen a hozzáadott érték általános jelentésének tisztázása. Egy szolgáltatás vagy termék hozzáadott értéke egy olyan javított vagy többletértéket jelent, amely által az összérték növekszik. A szolgáltatás vagy termék végfelhasználóoldali[44] vizsgálatával pedig az „értékláncelemzés" mint stratégiai menedzsereszköz nyújthat kielégítő magyarázatot, amely a – valamennyi, állami és nem állami szereplő által elvégzendő – stratégiai elemzés, választás, végrehajtás és ellenőrzés sorozatát jelöli, magában foglalva a termék előállításához, piacra viteléhez, szállításához és annak támogatásához (beszerzés, fejlesztés, *know-how,* humán erőforrás, infrastruktúra-szervezés, minőség-ellenőrzés[45]) szükséges tevékenységek, építőelemek sorát.[46] A végfelhasználók köre pedig az állam, a piac, a társadalom, a hatóságok, a vállalkozások, illetőleg a polgárok között keresendő.[47]

Kereslet- és kínálatoldali közgazdaságtan

A kereslet és a kínálat a piacgazdaság alapja, míg annak kapcsolódási pontja a piaci ár,[48] ami szintén a kereslet és a kínálat gazdasági oldalát helyezi előtérbe.[49] A keresletoldali gazdaság, a kereslet esetleges csökkenése azt jelenti, hogy az államháztartás az anyagi forrásokat közmunkákba és közfeladatok finanszírozására fordítja.[50] Ezzel szemben Say törvényéből az következik, hogy a kínálatioldali gazdaságban a kínálat keresletet eredményez.[51] Ami ennek magánbiztonsági oldalát tekintve egyértel-

[43] Shearing 2005.
[44] Johnson–Scholes 1993: 124.
[45] Thompson–Strickland 1996: 98–99; Johnson–Scholes 1993: 121; Wit–Meyer 1994: 175.
[46] Thompson–Strickland 1996: 97.
[47] CoESS 2013: 11.
[48] Heyne 1998.
[49] Butler 2010: 11–15.
[50] Wapshott–Hayek 2012: 41.
[51] Samuelson–Nordhaus 2001: 710.

műen kínálati gazdaságra, vagyis a mikrogazdaság[52] területére épül, és hozzáadott értéke szintén a kínálati tétel. Ennek pedig egyik természetes alapfeltétele az alapvető emberi szabadság és tulajdonjogok, a vállalkozás szabadságának tiszteletben tartása. Ezen jogok gyakorlását pedig a költségek minimalizálása és a hasznosság maximalizálása jellemzi.[53]

Mindez feltételezi a spontán szerveződő „módszertani individualizmust"[54] támogató szabad és tisztességes, hatékony piaci versenyt, amelyben a közérdeket akkor lehet a legjobban szolgálni, ha mindenki a saját önérdekét követi. Az úgynevezett Mandeville-paradoxon lényege, hogy a magánhaszon egyben közhasznot jelent,[55] kiegészülve egy újabb etikai dimenzióval, amely szerint az interperszonális kapcsolatok fontos további tényezője a „szimpátia" és a „pártatlan szemlélő" jelenléte.[56] Ez a gondolatmenet képezi alapját világhírűvé vált gondolatának, amely szerint minden egyén szükségképpen arra törekszik, hogy tőkéjével a hazai ipar, a társadalmi jövedelem növekedését támogassa, ezáltal saját termékei is nagyobb értéket képviseljenek. Ez a magatartás nem feltétlen tudatos, és a pontos növekedési hozzájárulás mértéke sem minden esetben tisztázott. Az viszont tény, hogy a honi biztonságipar a saját elemeinek erősítésével amolyan „láthatatlan kéz" gyanánt hazája társadalmi és gazdasági értékeit erősíti.[57] Ezt támogatja Ludwig Von Mises felfogása is, aki szerint – mint közgazdaságtani tételt említve – az emberi élet szüntelen cselekvések sorozataként[58] spontán, de rendkívül összetett szerveződések sora, amelyek sokkal hatékonyabbak, mint amit szándékos intézkedésekkel szervezve el lehetne érni.[59] A spontán társadalmi rend szisztematikusabb, ezáltal a zavartalan piaci folyamatok fejlődését leginkább a spontán kialakuló társadalmi folyamatok segítik.[60]

Gustave de Molinari 1849-es esszéjében arról ír, hogy minden polgár számára létezik az egyéni választás lehetősége, így eldöntheti, hogy az állam/hatóságok vagy a magánszektor szolgáltatásait veszi-e igénybe. Azaz *„il faut rendre libres* toutes *les industries encore organisées en commun, aussi bien la justice et la police",* tehát meg kell nyitni, szabaddá kell tenni minden ágazatot, így az igazságszolgáltatást és a rendőrséget is, mégpedig a lehető legalacsonyabb piaci áron.[61] A társadalmat

[52] Wapshott–Hayek 2010: 121.
[53] CoESS 2013: 11.
[54] Schulak–Unterköfler 2011: 15.
[55] Hayek 1978: 252.
[56] Raphael 1985: 29–45; Smith 2003: 3.
[57] Smith 1998: 292–293.
[58] Mises 1996: 41–46.
[59] Vosse 1994: 50.
[60] Gray 1998: 31.
[61] Molinari 1849b: 367.

olyan természetjogi – a szabadságon, felelősségen alapuló – entitásként mutatja be, amelyben a biztonságot a spontán piaci verseny során, úgy, mint minden mást, alá kell vetni a szabad piaci verseny követelményeinek.[62]

A MAGÁNBIZTONSÁG HOZZÁADOTT ÉRTÉKE ÉS A KÖZJAVAK ELMÉLETE

A magánbiztonsági szolgáltatások igénybevételének hozzáadott értéke abban rejlik, hogy a hatóságok, a vállalkozások és az állampolgárok biztonsága értelemszerűen növekszik. A biztonságipar mint közjószág[63] megítélése újragondolásra szorul, különös tekintettel a korábbiakban ismertetett kockázati társadalom, integrált biztonsági menedzsment, csomóponti orientáció kérdésköreire és a magánbiztonsági szolgáltatásokra mint mikroökonómiai kínálati gazdasági tényezőkre. Ezáltal a mindenki számára hozzáférhető közjavak kiterjesztő értelmezésében a magánbiztonsági szektor is helyet érdemel.[64]

További érdekes körülményként jelölöm, hogy a biztonság mint közszolgáltatás nyújtása a végfelhasználó számára nem versenyképes szolgáltatás, ugyanis az – mint a jó állam működésének egyik alapfeltétele – senkivel és semmiben nem állítható versenyhelyzetbe, így annak résztvevői szempontjából konkurencia, versenyhelyzet nem keletkezik. A végfelhasználónak joga van az állami segítségnyújtás (szolgáltatás) igénybevételére, de annak hatékonyságára és eredményességére érdemleges befolyással nem rendelkezik. Az állami megtakarítások pedig szükségszerűen az ez irányú hatékonyság és az eredményesség csökkenését is eredményezik, így a végfelhasználó esetenként csak az alacsonyabb színvonalú közbiztonsági szolgáltatás következményeit érzi, tapasztalja. Ugyanakkor a költségvetési források korlátozottsága, a rendészeti szervek túlterheltsége, a minimumszolgáltatások nyújtása mégis a már említett versenyhelyzetet teremti meg. A végfelhasználó viszont rendelkezik azzal a szabadsággal, hogy a piaci versenyzők közül a sajátos igényeihez igazodó, legmegfelelőbb ár-érték arányú, több és jobb minőségű szolgáltatást vegye igénybe, azzal együtt, hogy az könnyen válhat egy szűk réteg privilégiumává.[65]

[62] Molinari 1849a.

[63] A közjószág olyan termék vagy szolgáltatás, amelynek fogyasztásából senki nem zárható ki, és a fogyasztók között nincs verseny a termékért. Lásd *Közjószág*. Online: https://hold.hu/lexikon/kozjoszag/.

[64] Cowen 2000: 431–432; Berlage–Decoster 2000: 315.

[65] CoESS 2013: 12–13.

A civilek és a vállalatok magánérdeket szolgáló befektetései a magánbiztonsági szolgáltatók iránti közérdeklődést is megnövelik, ami szintén összhangban van a rendőrség közbiztonság megteremtésével kapcsolatos alapvető feladataival, így ennek következtében az még nagyobb tartalmat nyer. A magánbiztonsági kérdés innentől kezdve már nem a közbiztonsági igazgatással, hanem magával a közbiztonsággal kerül versenyhelyzetbe. A magánbiztonsági szolgáltatásokba történő végfelhasználói befektetések a biztonság általános szintjének növelésével teszik lehetővé a közbiztonság szereplői számára rendelkezésre álló erők, eszközök, képességek optimálisabb felhasználását, a legmegfelelőbb rendészeti prioritások bevezetését. A közbiztonság megteremtésének állami szereplői – költségvetési megtakarításoktól függetlenül – ismét több, célzottabb és jobb minőségűbb szolgáltatást tudnak nyújtani azokon a területeken, amelyeket már a magánbiztonsági szereplők is ki tudnak szolgálni.[66]

Mindez azt jelenti, hogy a közbiztonsági szereplők a biztonsági lánc represszív és helyreállító, míg a magánbiztonsági szereplők a bizonytalansági problémák proaktív és preventív aspektusaira tudnak leginkább koncentrálni. A már említett biztonsági aggodalom kapcsán felmerült jogi, gazdasági és társadalmi kérdéskör ellentételezésére pedig megfelelő jogi alapot nyújt a szerződések megkötésével kapcsolatos választási szabadság alkotmányos garanciája. Gazdasági aspektusból a munkamegosztás specializációt eredményez, ami szintén az említett hatékonyság és eredményesség javulását jelenti, míg a decentralizáció is további működési előnyként fogalmazható meg. Ennek alapján további innovációs lehetőségek kerülnek előtérbe, a kereslet/kínálat kombinációja olyan információáramlást hoz létre, amely helyes árképzést és költségcsökkentést eredményez. Ugyanitt, a teljesség igényére törekvés alapján jegyzem meg a hatékonyabb és ellenőrizhetőbb tevékenység végzését, a szélesebb körű foglalkoztatás, a professzionalizáció, az oktatás, képzés, valamint a szociális és munkaügyi jogszabályok harmonizálásának további lehetőségét.

A magánbiztonsági szolgáltatások társadalmi-gazdasági hozzáadott értékének aktualizálása

Az eddigiekben a biztonságot mint terméket, szolgáltatást vizsgáltam, amelyben a marketing, az értékesítés a termék végfelhasználóval történő megismertetését, az arról való végfelhasználói tudomásszerzést jelenti a meglévő és kialakítandó piacokon. Ugyanakkor a szolgáltatás nyújtása az a tényező, amely ténylegesen fenntarthatja

[66] CoESS 2013: 13.

vagy növelheti a termék értékét (gondolva itt például a bűnügyi költségekkel történő arányba állítására). A támogató tevékenységek között a beszerzés a szolgáltatás/termék fejlesztésének támogatásához szükséges erőforrások felhasználását, míg a humánerőforrás-menedzsment – az egyik legfontosabb építőelemként – a munkavállalók szűrését, felvételét, képzését, fejlesztését és finanszírozását foglalja magában. A technológiai fejlesztés a *know-how*-ra és/vagy a kutatásfejlesztésre vonatkozik, ugyanis értelemszerűen a magánbiztonsági szolgáltatások is befektetnek a tudomány és a technológia piaci irányú fejlesztésébe. Ezen olvasatban az infrastruktúra-fejlesztés a pénzügyi irányításhoz és a minőség-ellenőrzéshez kapcsolódik, ami értékesítési számokban és magában a gazdasági növekedésben nyilvánul meg.[67] Ezzel elértem tanulmányom egyik alapvetéséhez, amely szerint eljött az ideje, hogy *az itt és mostban gondolkodjunk a paradigmák lebontásáról, a hagyományos elvek alapján eddig elképzelhetetlenről.*[68]

Világosan meghatározott piaci szegmensek

A jelenleg meglévő piaci irányvonalak olyan alapvető szolgáltatásokat foglalnak magukban, mint az élőerős és a technikai eszközökkel végrehajtott őrzés, illetőleg a magán- és számos állami szegmens személy- és vagyonvédelme. Ugyanakkor a jogszabályi alapokon nyugvó, törvényes keretek között végzett – és napjaink technikai vívmányaira támaszkodó – magánbiztonsági tevékenység ennél jóval összetettebb, a megrendelői igények messzemenő kielégítését célzó szolgáltatás portfólióját mutatja. Itt kell megemlítenem a magasabb szintű szolgáltatási körbe tartozó biztonsági menedzsment, a veszteségmegelőzés, a magánnyomozás és a biztonsági tanácsadás, valamint a légi és vasúti közlekedés, a települések biztonsága, illetőleg a közszférához tartozó kritikus infrastruktúra-védelem mint termék rendelkezésre állását.[69] A kialakítandó piaci lehetőségek kiaknázásának egyik alapeleme az „elszámoltathatósági perspektíva", amely a magánszektor működésének állami, hatósági, törvényességi felügyeletét jelenti.

[67] CoESS 2013: 15.
[68] Gosselin–Tindemans 2010: 23.
[69] CoESS 2011; Wemmel 2011: 150.

A bűnözés magánbiztonsági költségei

A bűnözés költségeinek tisztázása érdekében azokat jogi és közgazdaságtani megközelítésben érdemes vizsgálni, elsősorban a jogalkalmazás gazdasági következményeire összpontosítva. Ez alatt egyrészt a formális szabályozás, a jogi aktusok, a szerződések, a megállapodások költségeit[70] értjük, másrészt a biztonság megteremtése tekintetében közgazdaságtani szempontból is elemezhetők a bűnelkövetési magatartás gazdasági hatásai, a bűnmegelőzés költségei, a kiszabott büntetés gazdaságossága.[71] Mindezek alapján egyértelmű, hogy az előzetes jogi és gazdasági megközelítés kulcsfontosságú alapja az individuális és racionális szolgáltatás kiválasztásának.[72]

Az angolszász szakirodalom a bűnözést, a bűnözői magatartást egy különösen érdekes gazdaságossági szempontból, a bűnöző által az elkövetést megelőző előzetes döntést meghatározó körülmények mérlegelésével, az „érvelő bűnöző"[73] szemszögéből értékeli, rámutatva, hogy a bűnöző is a piacon tevékenykedik és – cselekménye marginális hasznosságával – eredményei maximalizálására törekszik.[74] Marginális hasznosságra való törekvése pedig szintén a biztonság iránti keresleti igény erősödését jelenti. A bűnöző elme gazdasági tervezésében is helyet kap a felkészülés, előkészítés, felderítés, végrehajtás és lebukás esetén a büntetéssel járó cselekmények költsége,[75] nem is beszélve az általa okozott kár költségeiről. Amennyiben tehát a felderítés valószínűsége és/vagy a büntetések súlyossága nő, akkor a bűnös cselekmények elkövetésére fordított összeg is növekszik, így csökkenhet a bűnözés is.[76]

Az ezredforduló óta eltelt időszak esetenként történelmi jelentőségű tapasztalatai alapján az is megállapítható, hogy a terrorizmus fizikailag egyre veszélyesebb és lelkileg egyre hatékonyabb fegyverré vált. Felépítését, finanszírozását tekintve átalakult lazább szervezésű, nagyobb függetlenséggel rendelkező szervezetek hálózatává, amelyek határokon átívelő együttműködése hatékonyabb toborzást, források felhasználását, kiképzést, technológia- és információátvitelt tesz lehetővé. A terrorista szervezetek bebizonyították, hogy céljaik elérése érdekében képesek folyamatosan alkalmazkodni és (anyagi/élőerős) lehetőségeiket – a már említett érvelő bűnözőhöz hasonlatosan – optimalizálni.[77]

[70] Hirsch 1999: 4–6.
[71] Eide 2000; Velthoven–Wijck 2001: 435; Holzhauer–Teijl 1995: 355.
[72] Matthys 2010: 21.
[73] Becker 1996: 6–9.
[74] Cornish–Clarke 1986: 6–9.
[75] Velthoven 2012: 38; Tulder 1994: 60.
[76] Szulczyk 2007.
[77] Lippai 2020: 84.

Ugyanakkor az is tény, hogy alapvetően a képesség és az indíték függvényeként írhatunk le egy terrorista szervezet által kiválasztott célpontot és támadási módszert. Képesség alatt a támadó vagy támadók adottságait értjük, így a terrorista szervezet által nyújtott támogatást, képzettségüket, helyismeretüket, a rendelkezésre álló fegyverzetet, felszerelést, logisztikai lehetőségeiket, röviden azt, hogy az adott helyszínen milyen típusú és mértékű támadást képesek véghezvinni. Az indíték pedig a támadás elkövetésétől várható haszon, amit elsősorban a célpont értéke és milyensége határoz meg. A támadás célpontjának a kiválasztása tehát a képesség-haszon elv alapján működik. A bevezetett biztonsági intézkedésekre válaszul történő változtatások a terrorista szervezetek taktikáiban – mint a gépeltérítések számának csökkenése, miután bevezették az utasok fémdetektorral való rutinellenőrzését, vagy adott célpontok külső védelmi gyűrűjének megerősítése után áttérés az aknavetős támadásokra – értelemszerűen mutatja a terrorista szervezetek észszerű alkalmazkodását a biztonsági intézkedések által megnövekedett kockázathoz.[78] A célponttá válás megelőzése ezek alapján a képességigény növelésével vagy a várt haszon lehetőségének csökkentésével lehetséges.[79]

Az eddigieket összefoglalva tehát a magánbiztonsági szolgáltatások hozzáadott értéke az elkövető remélt hasznának csökkenésében, a büntetések valószínűségében, így a bűnalkalmak/lehetőségek redukálásában rejlik. A magánbiztonsági szolgáltatók hatékony bűnmegelőzési tevékenységének hatására a szituációs bűnelkövetések esélye csökken, az egyén így nem fordul a bűnözés felé,[80] tehát a biztonság megteremtésének eredményessége is növekszik. Ezáltal az állam által a bűnesetek kapcsán felmerülő megelőzési, bűnüldözési, büntetési, kártalanítási és egyéb költségek is radikálisan lecsökkenhetnek. A polgár és a társadalom mint áldozat számára – különösen a kisstílű vagy utcai elkövetőket érintően – és a hatóságok vonatkozásában kölcsönösen nyerő *win-win* helyzet teremtődik, míg a nagyobb súlyú cselekmények – így akár egyes terrorcselekmények – bekövetkezési valószínűsége is exponenciálisan lecsökkenhet.

A megelőzés és a következmények költségeit elemezve érdemes kitérni a megfigyelési és a biztonsági beruházásokra, a biztosítási költségekre, valamint a bűncselekménnyel okozott veszteségekre (értékek, érzelmi/fizikai/pszichológiai költségek, áldozatok támogatása).[81] A társadalom költségeire,[82] amelyek csökke-

[78] Morral–Jackson 2009: 7.
[79] Lippai 2020: 81.
[80] Velthoven 2012: 42.
[81] Cohen 2005: 41–73.
[82] Gill 2007: 28.

nése – kutatási eredmények alapján – szintén százalékos arányban kimutatható.[83] Nemzetközi felmérés bizonyítja, hogy a magánmegfigyelésnek, a betörésvédelmi rendszerek alkalmazásának is egyértelmű bűnözéscsökkentési hatása van.[84]

Mindezt a végfelhasználó szemszögéből vizsgálva állapíthatjuk meg, ezen intézkedések az esetleges incidensre vonatkozó költségek csökkentését, a bűnözés/bűnmegelőzés ár-érték arányú megközelítését irányozzák.[85] Egy ilyen irányú elemzéssel valamennyi érintett fél számára lehetőség nyílik a speciális végfelhasználói igényekhez igazodó intézkedések, eljárások, struktúrák kiválasztására,[86] azzal a kitétellel, hogy a felügyeleti és biztonsági intézkedések hozzáadott értéke a biztonsági szolgáltató által elvégezhető további megbízásokhoz és feladatokhoz kapcsolódóan, azzal arányos mértékben módosulhat.

KÖVETKEZTETÉSEK

A magánbiztonsági szektor szolgáltatásai és termékei által biztosított társadalmi-gazdasági hozzáadott érték a biztonság javított vagy többletértékéből áll, amelynek alapján a biztonság összértéke eredményként növekszik. A biztonsági stratégiákból a magánbiztonsági ágazat a továbbiakban már nem zárható ki, hiszen alapvető funkciója a bűnmegelőzés, amellyel kézzelfogható társadalmi-gazdasági értéket teremt. Prioritássá vált annak megalapozott, felelős megválasztása, hogy a rendőrség mely feladataira összpontosítja erőit, és melyeket engedhet át a civil, komplementer rendészeti szereplőknek (például a magánbiztonsági szolgáltatóknak, az önkormányzati rendészeti szerveknek vagy a polgárőrségnek). Ebből következően különösen izgalmas kérdés, hogy mely területeken erősíti együttműködését velük, így biztosítva az állami feladatok racionalizálását, a hatékonyabb és költségtakarékosabb szervezeti működést, amely nemzetgazdasági szempontból is elengedhetetlenül fontos. A magánbiztonsági szolgáltatások továbbra is kiegészítő partnerként működnek együtt a teljes biztonság megteremtésének irányításában.[87]

Rámutattam arra is, hogy hazánk terrorfenyegetettsége relatív alacsonynak tekinthető, így a magánbiztonság kifejezetten ilyen irányú értékteremtő tevékenysége – ellentétben a kiemelt terrorfenyegetettségű államokkal – csak érintőlegesen értelmezhető. Az azonban kijelenthető, hogy a biztonság mint szolgáltatás

[83] Conway 2009: 32.
[84] Dijk 2012: 24–33.
[85] Bever 2011: 68.
[86] Cools 1994: 230–239.
[87] CoESS 2013: 27.

magánszektor általi nyújtása a potenciális bűnesetek megelőzését célozza, így kiterjesztő értelmezésben – a megfelelő, célirányos felkészítés mellett – akár egy „békés állam" terrorellenes, bűnmegelőzési tevékenységét is. Visszatérve azonban a biztonság piaci alapú nyújtására, az a mindenkori kereslet és kínálat üzleti, kereskedelmi, ár-érték arányt figyelembe vevő mérlegelésén alapul. Leegyszerűsítve, a végfelhasználó azt veszi meg, ami az érdekében és anyagi lehetőségei alapján a módjában áll. Igazolva ezáltal azt is, hogy minden esetben az adott állam/társadalom biztonsági igénye határozza meg az adott szolgáltatások nyújtásának igényét, ami kizárhatóvá teszi az irreleváns tényezők piaci jelenlétét. Ezáltal növekszik az állami szereplők hatékonysága, a szubjektív biztonságérzet, a tényleges közrend, közbiztonság megteremtésének lehetősége.

Napjaink magánbiztonsági piacán tehát kialakultak a világos és egyértelmű piaci szegmensek, amelyeket számos új elem kiépítése követhet a nem is olyan távoli jövőben.[88] A nemzetközi magánbiztonsági trendeket figyelembe véve a biztonsági elvárások alapja a piac, a fizetőképes kereslet az őrzési tevékenység mint szolgáltatás nyújtása iránti igénye, amely portfolió az alábbi elemeket foglalja magában.

Őrzés:

- alapvető őrzés;
- kereskedelmi személyzet;
- házon belüli személyzet;
- rendezvénybiztosítás (sport-, zenés-táncos és egyéb rendezvények);
- beléptetésfelügyelet;
- testőrség;
- kutyás szolgáltatások;
- kockázatelemzés;
- kulturális örökségvédelem/múzeum;
- stewardszolgáltatás;
- tűzvédelem;
- recepciós és portaszolgálat;
- fegyveres szolgáltatás.

Mobil szolgáltatások:

- járőrszolgálat;
- mobil riasztási, válasz- és hívásfogadási szolgáltatások;

[88] CoESS 2013: 27.

- pénzszállítás;
- értékszállítás.

Műszaki szolgáltatások:
- riasztórendszerek és CCTV felügyelete;
- riasztórendszerek telepítése, szervizelése.

Menedzsment és magasabb szintű készségek:
- biztonsági igazgató;
- veszteségmegelőzés;
- magánnyomozás;
- biztonsági tanácsadás;
- áruházi nyomozás.

Nagyszabású biztonság:
- légi közlekedési védelem;
- városok biztonsága (vasút- és metróállomások, városi járőrözés);
- kritikusinfrastruktúra-védelem;
- tengeri biztonság;
- katonai jellegű szolgáltatások.[89]

A fenti felsorolásból egyértelműen megállapítható, a biztonsági ágazat humánerőforrás-igénye jelentős számú munkahelyet biztosít, míg a szakmai oktatás/képzés, a technológiai fejlesztések és a beruházások szintén kedvező hatással vannak a bűnözéssel kapcsolatos költségekre, ahogyan az a büntető igazságszolgáltatás több területén is megfigyelhető.[90] A magánbiztonsági szolgáltatások által megvalósított bűnmegelőzési tevékenység, biztonsági intézkedések eredményeként a bűncselekmények költségei az elkövetők számára megnövekednek, míg a társadalom számára lecsökkennek; bizonyítva ezzel, hogy a magánbiztonsági szolgáltatások értéknövelők: hozzáadott értéket, hosszú távú gazdasági növekedést biztosítanak.[91]

Mindezek alapján kimondhatjuk, hogy a magánbiztonsági szektor szolgáltatásai és termékei által biztosított társadalmi-gazdasági hozzáadott érték a biztonság javított vagy többletértékéből áll, amelynek eredményeként a biztonság összértéke (a hatóságok, az üzleti közösség és a polgárok számára is) növekszik.

[89] CoESS 2013: 21.
[90] Czencer–Szenczi 2020: 7.
[91] Czencer–Szenczi 2020: 7.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Abrahamsen, Rita – Williams, Michael C. (2011): *Security Beyond the State. Private Security in International Politics.* New York: Cambridge University Press. Online: https://doi.org/10.1017/CBO9780511974441

Balla Zoltán (2015): A rendészet államigazgatáson kívüli és piacosított szervei. *Magyar Rendészet,* 15(4), 11–27.

Bartha Ildikó (2017): (Köz)érdek a magánbiztonságban? Vita a köz- és civil rendészet viszonyáról és ellentmondásairól. *Belügyi Szemle,* 65(5), 25–41. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.5.2

Beck, Ulrich et al. (1997): *De wereld als risicomaatschappij. Essays over de ecologische crisis en de politiek van de vooruitgang.* Amsterdam: De Balie.

Becker, Gary S. (1996): *The Economic Way of Looking at Behavior. The Nobel Lecture.* Stanford: Hoover Institution on War, Revolution, and Peace – Stanford University.

Bencze Mátyás (2012): A jogalkalmazási folyamat szociológiai vizsgálata. In Bencze Mátyás – Vinnai Edina: *Jogszociológiai előadások.* Debrecen: Debrecen University Press, 21–36.

Berlage, Lode – Decoster, Andre (2000): *Inleiding tot de Economie.* Leuven: Universitaire Pers Leuven.

Bever, Frederic van (2011): *Value Selling – Executive Report.* Brüsszel.

Butler, Eamonn (2010): *Austrian Economics. A Primer.* London: ASI Research Trust.

Christián László (2014): Két új ág a rendészettudomány fáján. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Rendészettudományi gondolatok: Írások a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapításának egy évtizedes jubileuma alkalmából.* Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság, 85–91.

Christián László (2018): Magánbiztonsági számvetés. In Dobák Imre – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet Boda József 65. születésnapja alkalmából.* Budapest: Dialóg Campus, 145–156.

Christián László (2022): *Komplementer rendészet.* Budapest: Ludovika.

CoESS (2011): *Private Security Services in Europe. CoESS Facts & Figures.* Online: https://docplayer.net/9960134-Private-security-services-in-europe-coess-facts-figures.html

CoESS (2013): *White Paper – The Socio-Economic Added Value of Private Security Services in Europe.* Madrid, 14 March 2013. Online: www.coess.org/newsroom.php?page=white-papers

CoESS (2019a): *White Paper – Passanger Ship Security.* Online: www.coess.org/download.php?down=Li9kb2N1bWVudHMvcGFzc2VuZ2VyLXNoaXAtc2VjdXJpdHkucGRm

CoESS (2019b): *White Paper – The Security Continuum in the New Normal.* Online: www.coess.org/newsroom.php?page=white-papers

Cohen, Mark A. (2005): *The Cost of Crime and Justice.* London: Routledge.

Conway, Edmund (2009): *50 inzichten economie.* Diemen: Veen Magazines.

Cools, Marc (1994): *Werknemerscriminaliteit.* Brussel: Vub Press.

Cools, Marc (1997): Integrale veiligheidszorg in perspectief. *Pretekst,* (június), 15–17.

Cools, Marc (2002): De onderstromen in de private veiligheidszorg. *Panopticon,* 23(2), 134–155.

Cools, Marc et al. (2004): *De andere rechtsorde. Demonopolizering van fraude-onderzoek.* Brussels: Politeia.

COOLS, Marc et al. (2010): The International Private Security Industry as Part of the European Union Security Framework: a Critical Assessment of the French EU Presidency White Paper. In COOLS, Marc et al. (szerk.): *EU and International Crime Control. Topical Issues.* Antwerpen–Apeldoorn–Portland: Maklu, 123–141.

CORNISH, Darek B. – Clarke, Ronald W. (1986): *The Reasoning Criminal. Rational Choice Perspectives on Offending.* New York: Springer.

COWEN, Tyler (2000): Public Goods. In HENDERSON, David R.: *The Concise Encyclopedia of Economics.* Indianapolis: Liberty Fund.

CZENCER Orsolya – SZENCZI Attila (2020): A reintegrációs őrizet jogi, technikai, biztonsági és társadalmi aspektusai. *Börtönügyi Szemle,* 39(2), 7–29.

DEÁK József – NAGY Ivett – CSABA Zágon (2021): Együttműködés nemzetközi bűnüldöző szervezetekkel: orosz és magyar rendőrségi példák. *Belügyi Szemle,* 69(5), 851–867. Online: https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.5.8

DIJK, Jan van (2012): *The International Crime Victims Survey Criminology in Europe.* Freiburg: European Society of Criminology.

EIDE, Erling (2000): Economics of Criminal Behavior. In BOUCKAERT, Boudewijn – GEEST, De Gerrit: *The Economics of Crime and Litigation.* Cheltenham: Edward Elgar, 345–389.

FINSZTER Géza (1998): Magánvállalkozások a biztonságért. *Belügyi Szemle,* 46(12), 961–970.

FINSZTER Géza (2012): *A rendőrség joga.* Budapest: Duna Mix.

FINSZTER Géza (2017): Közrend-közbiztonság-jogbiztonság. In FINSZTER Géza – SABJANICS István (szerk.): *Biztonsági kihívások a 21. században.* Budapest: Dialóg Campus, 139–174.

GILL, Martin et al. (2007): *Demonstrating the Value of Security.* Leicester: PRCI.

GILLIER, Fien et al. (2009): Checking Aspects of a "Nodal Orientation" for Policing the Port of Antwerp. In COOLS, Marc et al. (szerk.): *Readings on Criminal Justice, Criminal Law & Policing.* Antwerpen: Maklu, 359-376.

GOSSELIN, Derrick – TINDEMANS, Bruno (2010): *Toekomstmakers. De kunst van het vooruitdenken.* Tielt: Lannoo Campus.

GRAY, John (1998): *Hayek on Liberty.* Routledge: London.

GUEHENNO, Jean-Marie (1994): *Het einde van de democratie.* Tielt: Lannoo.

HAYEK, Friedrich (1978): New *Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas.* London: Routledge.

HELD, David (1999): *Global Transformations: Politics, Economics and Culture.* Stanford: Stanford University Press.

HEYNE, Paul (1998): Supply and Demand. In BOETTKE, Peter (szerk.): *The Elgar Companion to Austrian Economics.* Cheltenham: Edward Elgar, 137–142.

HIRSCH, Werner Z. (1999): *Law and Economics. An Introductory Analysis.* San Diego: Academic Press.

HOLZHAUER, Rudi – TEIJL, Rob (1995): *Inleiding Rechtseconomie.* Arnhem: Gouda Quint.

HOOGENBOOM, Bart (1994): *Het Politiecomplex. Over de samenwerking tussen politie, bijzondere opsporingsdien-sten en particuliere recherche.* Arnhem: Gouda Quint.

INHES–CoESS (2008): *Livre Blanc. La participation de la sécurité privée à la sécurité générale en Europe – Private Security and its Role in European Security.* Online: www.aproser.es/web/wp-content/uploads/2016/03/La-seguridad-privada-y-su-papel-en-la-seguridad-de-Europa_2008-1.pdf

JOHNSON, Gerry – SCHOLES, Kevan (1993): *Exploring Corporate Strategy.* Hertfordshire: Prentice Hall.

KEMPA, Michael et al. (1999): Reflections on the Evolving Concept of ' Private Policing'. *European Journal on Criminal Policy and Research,* 7(2), 197–223. Online: https://doi.org/10.1023/A:1008705411061

MATTHYS, Joery (2010): *Private Security Companies and Private Military Companies. A Comparative and Economical Analysis.* Antwerpen: Maklu.

MISES, Ludwig von (1996): *Human Action. A Treatise on Economics.* San Francisco: Fox & Wilkes.

MOLINARI, Gustave de (1849a): De la production de la sécurité. *Journal des Economistes,* 8(22), 277–290.

MOLINARI, Gustave de (1849b): *Les Soirées de la rue Saint-Lazare. Entretiens sur les Lois Economiques et Défense de la Propriété.* Paris: Guillaumin et Cie Libraires.

MORRAL, Andrew R. – JACKSON, Brian A. (2009): *Understanding the Role of Deterrence in Counterterrorism Security.* Santa Monica: RAND. Online: www.rand.org/pubs/occasional_papers/OP281.html

PASHLEY, Veerle – COOLS, Marc (2012): Private Security in Europe: Towards a European Private Security Model for the Future. In COOLS, Marc et al.: *European Criminal Justice and Policy.* Antwerpen: Maklu, 93–114.

RAPHAEL, David Daiches (1985): *Adam Smith.* Oxford: Oxford University Press.

SAMUELSON, Paul – NORDHAUS, William (2001): *Economics.* Boston: McGraw-Hill.

SCHULAK, Eugen Maria – UNTERKÖFLER, Herbert (2011): *The Austrian School of Economics. A History of Its Ideas, Ambassadors, and Institutions.* Auburn: The Ludwig von Mises Institute.

SHEARING, Clifford (2005): Nodal Security. *Police Quarterly,* 8(1), 57–63.

SHEARING, Clifford – WOOD, Jennifer (2004): *Imaging Security.* Portland: Willan.

SMITH, Adam (1998): *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations.* Oxford: Oxford University Press.

SMITH, Adam (2003): *The Theory of Moral Sentiments.* New York: Prometheus Books.

SZIGETI Péter (2000): Vázlat a közbiztonság három dimenziójáról: világrendszer – nemzetállami szint és lokalitás. *Jogelméleti Szemle,* 1(3), 143–171. Online: https://jesz.ajk.elte.hu/szigeti3.html

SZULCZYK, Kenneth R. (2007): *Lecture Notes for Microeconomics.* Online: www.oocities.org/szulczyk/money_banking.html

THOMPSON, Arthur – STRICKLAND, Alan (1996): *Strategic Management, Concepts & Cases.* Boston: MA: Irwin McGraw Hill.

TULDER, Felicia van (1994): *Van misdaad tot straf.* Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.

VASS György (2009): Egységes meghatározás a terrorizmusra. *Hadtudományi Szemle,* (2)4, 10–16. Online: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00007/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_4_010-016.pdf

VELTHOVEN, Ben van (2012): *Economie van misdaad en straf.* The Hague: Boom Lemma Uitgevers.

VELTHOVEN, Ben van – WIJCK, Peter van (2001): *Recht en efficiëntie. Een inleiding in de economische analyse van het recht.* Deventer: Kluwer.

VOSSE, Inez Kotterman van de (1994): *De visie van Hayek. Een pleidooi voor persoonlijke vrijheid.* Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink.

WAPSHOTT, Nicholas – HAYEK, Keynes (2012): *The Clash That Defined Modern Economics.* New York: W. W. Norton & Company.

WIT, Bob de – MEYER, Ron (1994): *Strategy. Process, Content, Context. An International Perspective.* St. Paul: West Publishing Company.

Egyéb források

1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
2012. évi CLXVI. törvény a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről
Állásfoglalás a nemzetközi terrorizmus felszámolását célzó új intézkedések bevezetésének sürgető voltáról. HL C 415/18., 2018. november 15.

Mágó Barbara

TERRORIZMUS ELLENI KÜZDELEM AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGI IGAZGATÁSBAN

ELŐSZÓ

Az elmúlt évtized sajnálatos terrortámadásai oly mértékben rázták meg az európai népek közvéleményét, mi több, a kontinens államait, hogy a radikalizáció és a tényleges terrorcselekmények megelőzése, ha ez nem járt sikerrel, akkor pedig szankciója, megtorlása érdekében az állam és a jogrend szövedékének minden elemében szemléletbéli és gyakorlati változások álltak be. Az európai béke évtizedeiben, az uniós integráció és a humanitárius kiteljesedés idején, a jólét kényelmében senki sem gondolt arra, hogy egykoron majd az állampolgársági igazgatás is – amely főszabály szerint alkotmányjogi és közigazgatási kereteken belül működik – egyfajta védőpajzsként kezd el funkcionálni, sőt, vizsgálódásának jelentős elemévé fognak válni a nemzetbiztonsági kockázatot rejtő személyekkel szembeni fellépés lehetőségei. Bár a globalizációs és a migrációs folyamatok nem köthetők egyértelműen a terrorizmus létrejöttéhez, azonban annak bekövetkezését nagymértékben elősegítik.[1] A terrorista cselekmények elszaporodását követően számos európai állam vezetett be egyfajta szankciós állampolgársági jogi gyakorlatot, amelynek elemzése szakmai, szakpolitikai szempontból hallatlanul fontos. Eltekintve a valóban elborzasztó kiváltó okoktól, a tradicionális, alapvetően pozitív kicsengésű jogterület új eszköztárának fejlődése jogi szempontból felettébb izgalmas. E tanulmány megkísérli a terrorista cselekményekre válaszul adott, elsősorban nemzetbiztonsági szempontokat szem előtt tartó jogintézmény, az állampolgárságtól megfosztás elemzését, rávilágítva azokra a joghézagokra, amelyek nemzetközi jogi jogelvekkel való összeütközést generálnak. Elemzi továbbá az egyes államok kialakult joggyakorlatát, valamint alternatív javaslatot tesz a magyar állampolgárság-visszavonási rendszer bővítésére.

[1] Sallai 2013: 40.

DOI: https://doi.org/10.36250/01259_45

Annak megértéséhez, hogy a nemzeti állampolgársági jogszabályok változása/változtatása miként tudja kifejteni a fent említett védőpajzsfunkciót, elengedhetetlen néhány alapfogalom tisztázása. Az első és legfontosabb magának az állampolgárság intézményének definiálása. Az állampolgárság fogalom kifejezi egyfelől az egyén és az állam sajátos jogi kapcsolatát, másfelől érzékelteti az individuum és a közösség közti kapcsolatot is. Egy állam állampolgárságának birtoklása rendkívül sok joggal, szabadsággal és lehetőséggel jár együtt, ugyanakkor az állampolgársággal rendelkezőktől az is elvárható, hogy betartsák az adott ország szabályrendszerét, tiszteletben tartsák a további állampolgárok jogait. Az állampolgári jogok gyakorlása mellé tehát állampolgári kötelezettségek is társulnak. Az állampolgári lét egyfajta stabil, végleges és főszabály szerint visszavonhatatlan, az állam vagy más entitások által a későbbiekben sérthetetlen státuszt jelent. Gyakorlatias, avagy *horribile dictu,* laikus megközelítésben az állampolgárság szerinti állam a lakóhely, az otthon kiterjesztett fogalma, ahol nyilvánvaló okokból a hazai pálya előnyét lehet élvezni, vagyis az a környezet, ahol evidens előjogok illetik meg a vendégekkel szemben azt, aki otthon van. Főszabály szerint pedig ilyen helyből mindenkinek csak egy van, egyes esetekben talán kettő. Az idegenrendészeti és menekültügyi ügyfelekkel ellentétben a honosított személyek minden szempontból a társadalom teljes jogú tagjává válhatnak. Mi több, az állam ezt követően a további állampolgárság(ok) meglétét főszabály szerint ignorálja, és az egyénre ezután csakis saját fiaként tekint. Ez utóbbi két elvet Magyarországon az Alaptörvénnyel egybecsengő szabályozás formájában sarkalatos törvény rögzíti.

Az állami szuverenitás elvének[2] köszönhetően az országok hagyományosan maguk dönthetik el, hogy kit tekintenek állampolgáruknak, és kit nem, ebből következően maguk határozhatják meg a honosítási eljárásuk feltételrendszerét. Nagy Boldizsár szavaival élve a szuverén határt von a „mi" és az „ők" közé.[3] A szuverenitásból eredően állami monopólium az adott társadalomba való befogadás éppúgy, mint a társadalomból való kirekesztés, jelesül az állampolgárság visszavonása vagy a megfosztás, amelynek a jogállamiság és egyes nemzetközi jogelveknek való megfelelés követelménye szab csak határt. Mindezeket árnyalva azonban érdemes rámutatni arra, hogy a honosítás iránti kérelem (akár többszöri) elutasítása nem feltétlenül jelenti az országból való eltávolítás szükségességét is.

[2] Lásd az 1930. évi hágai egyezmény 1. cikkét (Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Law [Hague Convention], 1930. április 13.).

[3] Nagy 2003: 38.

Az eredendően külföldi állampolgársággal rendelkezők – vagy esetleg hontalan személyek – leginkább honosítás útján jutnak hozzá a választásuk szerinti ország legrangosabb státuszához, honosításukat megelőzően legfőképp letelepedett idegenrendészeti státusszal vagy menekültkénti elismeréssel rendelkeznek. Már a honosítást megelőző eljárások – beutazás és tartózkodás feltételeinek vizsgálata – során számot kell adniuk büntetlen előéletükről, valamint arról, hogy a befogadó állam köz- és nemzetbiztonságára nem jelentenek veszélyt, továbbá az eljárások sikerességének feltételeként az európai államok szinte mindegyike vizsgálja a bevándorló személy társadalomra veszélyességét is. Emellett az állampolgársági igazgatásban találhatunk olyan rendelkezéseket is, amelyek kizárják az állampolgárság megszerzését azokban az esetekben, ha az állampolgárságért folyamodó személy nemzetbiztonsági kockázatot jelent, vagy terrorizmussal összefüggő tevékenységgel gyanúsítható.[4] Példának okáért Magyarországon a Terrorelhárítási Központ és az Alkotmányvédelmi Hivatal jogszabályban rögzített szakhatósági jogkörrel jár el a letelepedési engedélyek megadása iránti, illetve a menedékjogi és a honosítási eljárások esetében.

A nyugat-európai államok közül csak néhány (Ausztria, Hollandia) nem ismeri el a kettős vagy többes állampolgárságot, a honosítás feltételeként megkövetelve a származás szerinti ország állampolgárságáról való lemondást. Míg a kettős vagy többes állampolgárságot engedélyező országoknál a honosítottak körében kettős identitás érvényesül, addig az azt tiltó országok honosított polgárai jóval erősebb érzelmi kötődésről adnak tanúbizonyságot, nemzeti identitásuk erősebb.[5] A honosítottak vagy más módon kettős állampolgársággal élők hosszú távú beilleszkedési nehézségeit, radikalizálódásuk okait a későbbiekben részletesen kifejtem.

A sikeres honosítási eljárást követően a külföldi az őt elismerő állam polgáraival egyenlővé válik, bárminemű megkülönböztetése sérti a diszkrimináció tilalmának elvét. Tehát a honosított és a „született" állampolgár mindenben egyenlő, amely jogegyenlőség az állampolgári jogosultságokkal való élés lehetőségében és az állampolgári kötelezettségek teljesítésének kikényszeríthetőségében ölt testet. Ismételten hangsúlyozni szükséges, hogy a magyar jog alkalmazása szempontjából azt a személyt, aki egyidejűleg más állam állampolgárságát is birtokolja, e ténytől függetlenül magyar állampolgárként kell kezelni.[6]

Az előbbiekben vázolt állampolgári jogegyenlőség és a bevezetőben megfogalmazott védőpajzsfunkció metszéspontja az utóbb bűncselekményt elkövető honosítottak esetében realizálódik, a kulcs pedig az országból való kiutasíthatóság kérdésében rejlik. Míg a Büntető törvénykönyv szerint ki kell utasítani azt a nem

[4] Hautzinger 2018: 275–276.

[5] Kováts 2011: 263–264.

[6] 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról, 2. § (2) bekezdés.

magyar állampolgár elkövetőt, akinek az országban tartózkodása nemkívánatos,[7] addig az Alaptörvény alapján Magyarország területéről a magyar állampolgár nem utasítható ki.[8] Véleményem szerint az állampolgárságtól megfosztás, azaz külföldivé, ennek folyományaként „kiutasíthatóvá degradálás" a köz- és nemzetbiztonsági kockázatot hordozó, bűnelkövető személyek vonatkozásában hosszú távon az ország biztonságának zálogaként funkcionálhat, azonban ehhez szigorú emberi jogi és eljárási garanciákat szükséges párosítani.

A megfosztás nemzetközi jogi háttere; joghézagok, jogbiztonsági megfontolások

Az állampolgársági igazgatásban a nemzeti szuverenitás egyfelől magában foglalja a benyújtott kérelem pozitív elbírálásának lehetőségét, másfelől viszont lehetőséget nyújt a közösségből – vagy legalábbis az egyenjogúságból – való kizárásra, de az állampolgárságtól megfosztásra is. E szuverenitás azonban nem korlátlan, a nemzetközi jogban elismert jogelveknek való megfelelés gátat szab az állampolgárság szabad megvonásának. 1948-ban az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata* rögzítette először, hogy senkit sem lehet állampolgárságától önkényesen megfosztani.[9] Ezt követően az önkényes megfosztás tilalma más nemzetközi dokumentumban is megjelent, azonban az önkényesség pontos definiálása egyik normaszövegben sem lelhető fel. A fogalom tartalmára máig az emberi jogi dokumentumok alapelveiből, más szerződések jogelveiből (például a hontalanság csökkentéséről szóló egyezmény és a gyermekek jogairól szóló egyezmény), valamint a bírósági gyakorlatból következtethetünk. Általánosságban elmondható, hogy önkényes az a megfosztás, amely aránytalan, diszkriminatív, hontalanságot eredményez, és mellőzi az eljárási garanciákat. Az egyes nemzetközi szerződések államonként eltérő ratifikálása – vagy annak hiánya –, valamint az univerzális definíció mellőzése azonban teret enged az államok joggyakorlatában a fogalom eltérő értelmezésének. Mindezek ellenére kérdés, hogy egy egzakt, kógens fogalmat használó szerződést egyáltalán elfogadnának-e az államok. Az 1997-es európai állampolgársági egyezmény[10] – amely alapelvei között rögzíti az önkényes megfosztás tilalmát – sem vállalkozott e fogalom definiálására. A pontos tartalom meghatározásának hiányában javasolt az önkényes

7 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 59. §.

8 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), XIV. cikk.

9 Lásd az Emberi Jogok Egyetemes nyilatkozatának 15. cikkét.

10 Lásd az Európa Tanács keretében, 1997. november 6-án kelt állampolgárságról szóló európai egyezményt.

megfosztás tilalmával szoros összefüggésben vizsgálni az állampolgársághoz való jogot, a hontalanság kérdéskörét és a szerzett jogok védelmének érvényesülését is. A jogbiztonság megvalósulásának megítélésekor tehát e jogokat együttesen, összességükben érdemes vizsgálni.

„Minden embernek joga van valamely állam állampolgárságához" – áll a már idézett *Emberi jogok egyetemes nyilatkozatá*nak 15. cikkében. De megilleti-e a védelem azt a személyt, aki hazája és annak lakosai, egyszersmind állampolgártársai ellen fordul, az állampolgári hűség követelményét súlyosan megszegi? Erősebb-e az állampolgársághoz való emberi jog a haza védelménél, jelesül a terroristává vált állampolgár elbocsátható-e akarata ellenére, egyoldalúan az állampolgárság jelentette közjogi kötelékből? A kettős vagy többes állampolgársággal rendelkező egyének esetében e kérdés megítélése egyszerűbb, hiszen a leszármazás elve alapján keletkezett, nemzetiség szerinti állampolgárság egyidejű birtoklása révén a megfosztás következtében nem alakul ki hontalanság, míg a csupán egy állampolgársággal rendelkező személyek a fenti szankció következtében állampolgárság nélkülivé válhatnak, ami – humanitárius megfontolások szerint – kétségtelenül végletes és túlzó mértékben jelenthet számkivetettséget. A hontalanság kiküszöbölésének követelménye és a valamely állam állampolgárságához való jog tehát kéz a kézben járnak, kiegészítik és erősítik egymást. A hontalan személyek jogállásáról szóló 1954-es, valamint a hontalanság eseteinek csökkentéséről szóló 1961-es ENSZ-egyezményben foglaltak alapján a ratifikáló államok kötelesek a hontalanná válást a visszavonás egyértelmű korlátjának tekinteni. E korlát rögzítése azonban más nemzetközi jogi sérelemhez, valamint állampolgári és jogegyenlőtlenséghez vezethet, mivel diszkriminatív szabályozásnak és egyenlőtlen bánásmódnak értékelhető az, ha egy adott cselekmény a kettős/többes állampolgárok esetében szankcionálható, míg a kizárólagos állampolgársággal rendelkezők esetében tiltott. Ugyanígy megkülönböztetés lehet, ha csupán a szerzett állampolgárság esetében van lehetőség a megfosztásra, míg leszármazás során nincs.

Fentiek jól tükrözik, hogy az állampolgárságtól megfosztás a nemzetközi emberi jogok szempontjából rendkívül problematikus és bírálható. Az állampolgárok megkülönböztetése egyértelműen kettős osztályozást teremt, amely hosszú távon akár a biztonsági kockázatot is növelheti, hiszen diszkriminatív jellegénél fogva nagyobb elidegenedést és radikalizálódást idézhet elő.[11]

[11] Paulussen 2021.

A MIGRÁCIÓS HÁTTERŰ SZEMÉLYEK TERRORKOCKÁZATA

Köztudott, hogy az elmúlt időszak terrorizmussal vádolt személyeinek túlnyomó többsége migrációs háttérrel rendelkezett. A világot leginkább megrázó 2001. szeptember 11-i World Trade Center (WTC – Világkereskedelmi Központ) elleni terrortámadás, a madridi vasúti robbantások, a londoni merénylet, a párizsi Charlie Hebdo szerkesztősége elleni támadás elkövetői bevándorlók vagy bevándorló háttérrel rendelkező személyek voltak. A migrációs háttér azonban nem jelenti automatikusan az elkövetők idegenrendészeti, menekültügyi ügyfél voltát, sőt a terroristák egyre növekvő arányban rendelkeznek az elkövetési hely szerinti állam állampolgárságával. Az illegális, tömeges migráció terrorizmusra gyakorolt hatásával – különösképpen a 2015-ös migránsválsággal összefüggésben – több szerző is foglalkozott, azonban érdemes annak állampolgársági vetületeit is górcső alá venni.

Az illegális migráció során a személyek úti okmányok hiányában, nem a kijelölt határátkelőhelyen, ellenőrizetlenül, illetve ellenőrizhetetlenül érkeznek az európai országokba. Feltételezhető, hogy a terroristák céljai között szerepel e tömeges beáramlások és lehetőségek kihasználása a könnyebb elrejtőzés és megtévesztés érdekében. A migránsok közötti elvegyülés Ambrus Andrea szerint azonban csak elméletben kézenfekvő, a gyakorlatban ez az út túl hosszú, veszélyes és drága a terrorista csoportoknak.[12] Egy szélesebb bázissal rendelkező, megfelelő elszántsággal operáló, strukturált terrorszervezetnek e szempontok ugyanakkor bizonyosan nem jelenthetnek akadályt. Az így Európába csempészett emberek aztán nemcsak magányos vagy csoportos elkövetőkként, de fontos beszerző, intéző, megfigyelő elemekként lehetnek alkotórészei egy terror célzatú hálózatnak. Böröcz Miklós szerint az illegális migrációt nem valós terrorkockázatnak, hanem „egyéb" nemzetbiztonsági kockázatnak célszerű értékelni.[13]

Az illegális migráció alanyánál a terrorszervezetek szemében hatékonyabb elkövetők az úgynevezett másod- és harmadgenerációs személyek, akik közül többen a célország állampolgárságával is rendelkeznek. A generációk között eltelt idő egyrészt kedvez a honosításhoz szükséges várakozási idő megszerzéséhez, másrészt az állampolgárság születéssel való átörökítése is lehetséges a generációk között, amennyiben a felmenő már sikeresen honosodott az adott országban. A huzamosabb ideje Európában élő vagy egyenesen itt született személyek széles körű (uniós) jogaikat, nagyobb hely-, nyelv- és kultúraismeretüket felhasználva eredményesebb terrorista akciókat tudnak foganatosítani. Letelepedett státuszuknak vagy esetleges

[12] Ambrus 2017: 122.
[13] Böröcz 2014.

állampolgárságuknak köszönhetően szabadon, sőt lényegében akadály nélkül mozoghatnak az Európai Unió területén, ami egyszerre könnyíti meg a tervezést és nehezíti meg a hatóságok előtti lebukást. Az állampolgársággal rendelkező személy továbbá könnyebben juthat hozzá egyes elkövetéshez szükséges eszközökhöz, veszélyes anyagokhoz. Gondoljunk csak a norvégiai terrortámadásra – amely a migrációval éppen ellentétes kapcsolatban állt –, amelynek elkövetése érdekében Anders Behring Breivik mezőgazdasági vállalkozást indított, őstermelői jogosítványokat szerzett, hogy jelentős tételben vásárolhasson robbanószerkezetéhez műtrágyát.

A másod- és harmadgenerációs bevándorlók radikalizálódásának okai a társadalmi beilleszkedés nehézségeiben keresendők. A keresztény többségű közegben a muszlim vallásúak állampolgárságuk ellenére is kitaszítottnak érezhetik magukat, ezáltal a társadalom perifériájára kerülnek. Európai, többségi társadalomhoz tartozó személyként nehéz észlelni, de környezetünk számos elemében szervezőelv a kereszténység, egyebek mellett a településszerkezettől és városi építészettől elkezdve az oktatási rendszeren és infrastruktúrán át az ünnepekig, a nyilvános rendezvényekig, és a munkaügyi naptár tekintetében is. A vallási és kulturális különbségeket fokozzák a társadalmi egyenlőtlenségek, a szekunder munkaerőpiac alacsonyabb jövedelmei, a bevándorlónegyedek elszigeteltsége és az úgynevezett párhuzamos társadalmak[14] létrejötte is. A kulturális identitás zavarával való küzdés növeli az elszigeteltség, a jelentéktelenség és a gyökértelenség érzését, amely jelenséget a kutatók egyenesen „kulturális hajléktalanságnak" neveznek.[15] Az egyes nemzetiségek által alkotott diaszpórák és különösen a bevándorlónegyedek az újonnan érkező migránsok gyors és rövid távú integrációjának valódi katalizátorai. Ez a környezet azonban a hosszú távú integrációt rendkívüli módon megnehezíti, az asszimilációt egyenesen lehetetlenné teszi. Ebben a háttérben felnövekedve a képzetlen, anyagi nehézségekkel küzdő egyének könnyebben válnak bűnelkövetővé, akik gyakran vagyon elleni, kábítószerrel kapcsolatos vagy illegális migrációt elősegítő bűncselekmények ellenértékéből tartják fenn magukat és családtagjaikat. Ezek a személyek a vallási extremizmusok, a terrorszervezetek könnyű prédáinak bizonyulnak, a legkönnyebben involválható, a legolcsóbb és legalkalmasabb elkövetőkké válhatnak. Az esetlegesen börtönben töltött idő, valamint az elektronikus kommunikációs csatornák térhódítása az arra fogékony személyeknél remek táptalaj akár az önkéntes jelentkezésre is. A másodvagy harmadgenerációs migránsok már nem érzik sajátjuknak felmenőik kultúráját, de az európai társadalmak sem fogadják be őket megfelelő mértékben kulturális

[14] MiravisMirwais 2016.
[15] Sápi 2019: 69.

tekintetben, és ez az identitásvesztés, identitásválság főleg akkor jelenik meg kockázatként, amikor „terrorturistaként" visszautaznak szülőföldjükre.[16]

Fentiekből megállapítható egyrészt a migrációs hátterű személyek nagyobb arányú integrálásának fontossága és követelménye, hiszen a társadalomba beilleszkedett, stabil anyagi háttérrel és pozitív jövőképpel rendelkező személyek nehezebben radikalizálhatók, ezáltal kisebb eséllyel válnak a terrorszervezetek tagjaivá. Másrészt a fentiek jól tükrözik, hogy a migráció lehet eszköze és katalizátora a terrorista cselekményeknek,[17] azonban a terroristák nem azonosíthatók egyértelműen az illegális úton érkező migránsokkal, sőt az elkövetők között nagyobb a letelepedett státusszal vagy állampolgársággal, de kétségkívül migrációs háttérrel rendelkezők aránya.

Foreign fighters, avagy külföldi harcosok

Külföldi harcosoknak hívjuk azokat a (többségében) nyugat-európai államok állampolgárságával rendelkező személyeket, akik radikalizálódásuk kifejezéseként vagy szükségszerű következő stációjaként önkéntes harcosként kapcsolódnak be a közel-keleti konfliktusokba. A legfőbb úti céljuk Irak és Szíria. Egyes becslések szerint számuk 40 000 főre tehető, akiknek egynegyede – hovatovább – nő vagy kiskorú személy.[18] A jelenség meglehetősen aggályos, a nyugati államok és polgáraik számára a közvetlen veszély azonban akkor realizálódik, amikor a fegyveres konfliktusokban részes országokból a radikális, képzett, harcedzett és gyakorta posztraumás harcosok vissza kívánnak térni Európába. A visszatérésnek természetesen ezerféle eltérő oka lehet, kezdve az úgynevezett ISIS[19]-özvegyektől a külföldön született gyermekeken át az ideológiából kiábrándult férfiakig. A hazatérők által jelentett nemzetbiztonsági kockázatot azonban nehéz felmérni. Míg egyesek célja a társadalomba való ismételt beilleszkedés, addig mások kiképzéssel felvértezve új terrorista térhódításba kezdenek.

Az állampolgárságtól megfosztás a külföldi harcosokkal vívott csatában egyfajta megelőző, tehermentesítő funkciót tölt be. Az állampolgárság visszavonására vagy a nem létező állampolgárságuk megállapítására még külföldi tartózkodásuk ideje alatt sor kerül, megakadályozva őket ezáltal a visszatérésben. Látható, hogy az állampolgársági szervezet ilyen irányú hatósági határozata nem csupán egy nemleges válasz egy ügyféli kérelemre, mint azt láttuk a honosítás elutasításának esetében,

[16] Ritecz 2016: 119.
[17] Hautzinger 2015: 203.
[18] Benton – Banulescu-Bogdan 2019.
[19] Islamic State of Iraq and Syria (ISIS): Iraki és Szíriai Iszlám Állam.

hanem az ország területéről való eltávolítás vagy vissza nem engedés szándékának egyoldalú és direkt eszköze. Az effajta visszavonások azonban gyakorta eljárási hibáktól és garancianélküliségtől hemzsegnek, a személyes megjelenés és nyilatkozattétel lehetőségének mellőzésétől kezdve a döntés közlésének/kihirdetésének elmaradásán át a jogorvoslati lehetőség nehezített vagy életszerűtlen voltáig, bizonyos esetetekben teljes hiányáig. A megfosztás elsődleges célja a külföldi harcosok Európából való kiutasítása, a többi állampolgár biztonságának garantálása, a köz- és nemzetbiztonság fenntartása, valamint az esetleges követők elrettentése. A felmerülő emberi jogi tárgyú perek ellenére a kormányok a lakosság megnyugtatása céljából is választják a védőfunkciónak e formáját, annak látszatát keltve, hogy a távoli országban tartózkodás kétséget kizáróan megakadályozza a bűnelkövetést, ezáltal megvédi a honpolgárokat.

BÜNTETŐJOGI VAGY KÖZIGAZGATÁSI SZANKCIÓ?

A világ különböző fegyveres konfliktusai vonzották azokat, akik ideológiai, vallási, etnikai okból vagy rokonság általi meggyőzés következtében elhagyták szokásos tartózkodási helyüket abból a célból, hogy terrorista szervezetekhez és az általuk vívott harcokhoz csatlakozzanak. A külföldi harcosok ellen az államok kezdetben büntetőjogi eszközökkel léptek fel, terrorcselekmény elkövetése, esetleg támogatása miatt indítottak eljárásokat. A büntetőjog eszköztárával fellépni azonban – az ártatlanság vélelmének elvét szem előtt tartva – lassú megoldásnak bizonyult, nem beszélve a kétséget kizáró bizonyítékok beszerzésének nehézségeiről.[20] Az esetek elszaporodását követően emellett – vagy talán éppen emiatt – az államok egyre gyakrabban folyamodtak közigazgatási, alkotmányjogi vagy csupán adminisztratív eszközökhöz, amelyek következtében az állampolgárságtól megfosztást egyfajta védőpajzsfunkcióval ruházták fel a nemkívánatos személyek országból való gyors eltávolítása céljából. Sandra Mantu az állampolgári státusztól való efféle megfosztást egyenesen büntetőjogi szankciónak nevezte, amelyet az államhatalom-gyakorlás újfajta megnyilvánulási formájának tart a közbiztonság elleni bűncselekmények elkövetőivel szemben.[21]

A terrorista cselekmények elkövetői vonatkozásában egyes államok a büntetőjog elveire koncentrálnak (az állam büntetőigényének érvényesítése, valamint generális és speciális prevenció), míg mások célja csupán az egyének országba való visszatérésének

[20] Guttry–Capone–Paulussen 2016: 2.
[21] Mantu 2015: 5.

megakadályozásában ölt testet. Előbbiek a büntető tényállás módosításával – főleg a földrajzi hatály kérdésében – kiterjesztették az eljárás alá vonható személyek körét, utóbbiak más jogterületeket hívtak segítségül céljuk érvényesítéséhez.[22] Globalizált világunkban – a technikai fejlődés eredményeként – a fizikai jelenlét számos más módon helyettesíthető az egyes bűncselekmények tervezése és megvalósítása során. A terrorcselekmény szervezője és elkövetője nem biztos, hogy térben és időben akár csak egyetlen alkalommal is azonos helyen van jelen, valamint a kiképzéshez sem feltétlenül kell elhagyni a biztonságosnak ítélt Nyugatot, sőt a terrorista cselekmény elkövetésével való fenyegetés egyenesen külföldről is elkövethető. A büntető igazságszolgáltatás pártján állók a tényállások kibővítésében, a hosszú időre szóló bebörtönzésben, kisebb arányban az integrációban/reintegrációban keresik a megoldást. A fogva tartás azonban rendkívül költséges, a börtönben töltött idő további radikalizálódást jelenthet, a reintegráció sikeressége kétséges, így az alternatív, gyors megoldások sok esetben előtérbe kerültek. Audrey Macklin szavaival élve a büntető indokok egy közigazgatási jogi intézkedésbe vannak csomagolva, amely sokkal alacsonyabb eljárási védelmet nyújt az egyénnek.[23]

Kérdésként merülhet fel, hogy létezik-e a magyar állampolgársági joganyagban szankciós jellegű jogkövetkezmény, illetve a visszavonás tekinthető-e egyfajta büntetésnek? Álláspontom szerint a visszavonás – amelynek szabályozását a későbbiekben részletesen kifejtem – az állampolgárság elvesztésének/megszűnésének szankciós jellegű jogkövetkezménye.[24] Az állampolgársági jogi eljárás mellett megindított büntetőeljárások is e gondolatmenetet támasztják alá. A jövőben megfontolás tárgyát képezheti a büntetőeljárás és a magyar állampolgárság visszavonásának egyfajta kombinációja, az eljáró büntetőbíróság által kiszabható megfosztás intézménye.

Állampolgárságtól megfosztás az egyes európai országok gyakorlatában

Bár a legtöbb európai állam nemzeti állampolgársági törvényében régóta megtalálható a visszavonás/megfosztás szabályozása, azonban azok gyakorlati alkalmazására a közelmúltig nem került sor. Az elmúlt évtized terrortámadásai viszont egyfajta válaszreakcióra késztették a hatóságokat, az addig csak elméleti síkon mozgó jogszabályhelyek aktivizálódtak, sőt több esetben új, eltérő tartalommal bővültek. Az állampolgárságtól megfosztás gyakorlata az egyes európai államokban nagyban eltér egymástól. A továbbiakban ezen eltérő joggyakorlatokat kívánom bemutatni,

[22] Benton – Banulescu-Bogdan 2019.
[23] Macklin 2014: 26.
[24] Mágó 2022.

továbbá megkísérlek választ keresni arra, hogy az egyes állami megfontolások mögött milyen jogalkotói szándék húzódik, hiszen a védőpajzsfunkció hol erősebben, hol kevésbé erősen van jelen.

Nagy-Britannia

Az állampolgárságtól való megfosztás mint szankciós jelleget öltő jogintézmény talán az Egyesült Királyságban kapta a legnagyobb médiavisszhangot, méghozzá az elhíresült Shamima Begum-ügy kapcsán. Shamima Begum fiatal lányként, 15 évesen hagyta el hazáját az Iszlám Államhoz való csatlakozás céljából, amely cselekedete miatt a hatáskörrel rendelkező brit belügyminiszter megvonta állampolgárságát, megakadályozva őt ezáltal az országba való visszatérésben.[25]

Az 1981-es brit állampolgársági törvény értelmében az állampolgárság megvonható, ha ez a határozat a „közjót szolgálja", és az érintett ezáltal nem válik hontalanná.[26] A 2002-es állampolgársági, bevándorlási és menekültügyi törvény hatálybalépése után a közjó szolgálatát a „létfontosságú állami érdek" kifejezés váltotta fel, és ezt követően az állampolgárságot nemcsak a honosítottaktól, hanem az azt születés által megszerző egyénektől is meg lehet vonni. A 2005-ös londoni metrórobbantást követően még inkább lazultak a visszavonás szabályai. A 2006-ban hatályba lépett módosítást követően a „közjó elősegítése céljából" a kettős állampolgárok brit állampolgárságát a belügyminiszter megvonhatta. 2014 májusa óta egyedülállóan drasztikus intézkedésként a szankció következtében az illető akár hontalanná is válhat. Napjainkban a Közel-Keletről visszatérő harcosokkal szemben a brit állam ideiglenes kizárási végzést hoz, amelynek keretében érvénytelenítik az érintett útlevelét, hazautazásához egyszeri hazautazási engedélyt kell kérnie, amelynek kiadása azonban feltételekhez kötött. Ilyen feltétel a radikalizációellenes programokon való részvétel, a rendőri szervekkel való szoros kapcsolattartás és a munkaügyi hatósággal való együttműködés. Az eljárás közigazgatási kereteken belül folyik, alapját nem múltbéli bűnözés, hanem a jövőbeli társadalmi cél adja.[27] A legújabb jogszabály-módosítási tervezetek alapján az állampolgárságot mindennemű előzetes értesítés nélkül vissza lehetne vonni, hiszen a belügyminisztérium közleménye szerint a „brit állampolgárság kiváltság, és nem jog".[28]

[25] Masters–Regilme 2020.

[26] Lásd az 1981-es British Nationality Act 40. szakaszát.

[27] Lavi 2011: 786.

[28] Theresa May Strips Citizenship from 20 Britons Fighting in Syria 2013.

Franciaország

Franciaország Nagy-Britannia mellett szintén élharcosa a terrorista személyek állampolgárságtól való megfosztásának. Az 1996-os, a párizsi metróban történt robbantást követően vezették be a terrorcselekményekben érintett személyek állampolgárságtól való megfosztását, 2005-ben a határidejét 10 évről 15 évre emelték fel. Jelenleg a Code Civil (Polgári törvénykönyv) szerint e szankcióval csak a honosított állampolgárok sújthatók, a honosítástól számított 15 éves jogvesztő határidőn belül, abban az esetben, ha egy időben rendelkeznek más állam állampolgárságával, ezáltal a megfosztás következtében nem válnak hontalanná.[29] Mivel e szabályozás kérdéseket vet fel az állampolgári jogegyenlőség tárgya tekintetében, 2015-ben egy reformtervezettel el kívánták törölni e megkülönböztetést, azonban az alkotmánybíróság nem tekintette diszkriminatívnak, mivel egyértelmű célja a terrorizmus elleni harc.

Németország

A szintén nagyszámú bevándorlót számláló Németország a fenti nyugat-európai államokhoz képest szigorúbb szabályozást vezetett be 2019-ben a megfosztások vonatkozásában. Az állampolgárság megvonására a német alkotmány 16. §-a, az állampolgársági törvény 28. cikke és a német büntető törvénykönyv 129. cikke alapján van lehetőség, amennyiben bebizonyosodik, hogy a személy terrorista csoport soraiban harcolt. A megfosztás során feltétel, hogy az illető a német állampolgárság mellett más állampolgársággal is rendelkezzen, illetve hogy felnőttkorú legyen. A törvény kimondja a visszamenőleges hatály tilalmát, ezáltal csak a hatálybalépést követően felmerült esetekben alkalmazható, a már korábban hazatért külföldi harcosok esetében nem.[30] A szabályozás célja alapvetően nem a megtorlás, hanem a jövőbeni elkövetők elrettentése. További erénye, hogy megfelel az emberi jogok védelmének, valamint szem előtt tartja a jogállamiság és az arányosság elvét is, egyszóval az alkotmányos jogok erős védelméről tesz tanúbizonyságot.[31]

[29] Lásd a Code Civil 25. cikkét.
[30] Roithmaier 2019.
[31] Joppke 2016.

Egyéb országok

Az Egyesült Királyság mintájára a fentieken túl – terrorizmus elleni célzattal – állampolgárságtól megfosztó törvényi lehetőséget vezettek be 2015 és 2017 között Ausztriában, Hollandiában és Bulgáriában, 2018-ban Olaszországban, 2019-ben pedig Finnországban és Dániában is.[32]

A jogalkotói akarat az Európai Unió tagállamain kívül is hasonlónak bizonyul, ha a terrorizmus folyamatai azt megkövetelik. Izrael a közelmúltban fogadta el az állampolgárság visszavonásának lehetőségéről szóló törvényjavaslatot, amelynek egyértelmű célja az elrettentés. A megvonás bírósági végzéshez kötött, amelyet a belügyminiszter indítványozhat az Izraeli Biztonsági Ügynökség és a főügyész engedélyének birtokában. A visszavonásra terrorcselekmény, kémkedés és hazaárulás miatt kerülhet sor, további jelentős feltétel a hontalanság állapotának elkerülése.[33]

Kanadában szintén a fenti bűncselekmények következtében lehet megfosztó határozatot hozni, itt azonban a büntetőeljárás folyományaként.[34]

Az állampolgárság visszavonása Magyarországon

Szerencsére sem Magyarország, sem a külképviseletek, sem a határon túli magyar közösségek nem voltak a fentiekhez hasonló súlyú direkt terrortámadások elszenvedői. Talán ennek is köszönhetően az állampolgársági eskü letételét követően megvalósított bűncselekmények miatt az állampolgárságtól való megfosztás Magyarországon jelenleg nem lehetséges. Hatályos jogunk szerint a magyar állampolgárság kétféle módon szűnhet meg: lemondással és visszavonással. E két jogintézményt az Európai Unió valamennyi tagállama ismeri és alkalmazza. Míg lemondás esetén az egyén kérelmére és beleegyezésével indul az eljárás, jellemzően egy másik állampolgárság megszerzésének előfeltételeként, addig a visszavonás során az állampolgárság elvesztése egy, az egyén akaratán kívül eső, szankciós jellegű hatósági döntés, általában megtévesztő ügyféli magatartás révén megvalósult állampolgárság-szerzés következménye. A magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény 9. §-a alapján az állampolgárság abban az esetben vonható vissza, méghozzá meglehetősen hosszú ideig, a szerzést követő húsz éven belül, ha a honosított azt csalárd magatartás következtében szerezte. Bár e jogvesztő határidő európai viszonylatban valóban hosszúnak számít, a honosítást követően terrorcselekményekben érintetté

[32] Lepoutre 2020.

[33] A Legfelsőbb Bíróság jóváhagyta a terroristák állampolgárságának megvonását 2022.

[34] Joppke 2016.

vált egyének a magyar jog szerint nem foszthatók meg a jogszerűen és jóhiszeműen szerzett állampolgárságuktól. A *Magyar Közlöny*ben megjelent, a magyar állampolgárságot visszavonó döntések érintettjeinek száma (2023. április 30-áig) 549 fő.

E sorok szerzője egyfelől reményét fejezi ki a terrortámadásoktól mentes, békés jövő iránt, másfelől azonban rá kívánja irányítani az állampolgársági jogi szakma, továbbá esetlegesen a büntetőjogi szakemberek figyelmét az állampolgárságtól megfosztás védőpajzsfunkciójára. A jövőben Magyarországon is megfontolás tárgyát képezheti az emberi jogokat és eljárási garanciákat szem előtt tartó, de elrettentő erőt hordozó állampolgárságtól megfosztás jogintézmény bevezetése, akár – mint azt már korábban említettem – a büntetőeljárással összefüggésben, akár továbbra is közigazgatási szankcióként.

Az említett, jogállamisággal összefüggő, szigorú garanciák biztosítása mellett a súlyos, életellenes szándékos bűncselekmények, valamint a terrorizmus miatti állampolgárságtól megfosztás honi bevezetése előtt a jogalkotónak azonban reagálnia szükséges egy speciális, erkölcsi jellegű dilemmára is. Hazánk történelméből adódóan a honosított polgárok döntő hányada Magyarországon eredendően is magyar nemzetiségű. Így adott esetben az elkövető rendelkezhet ugyan más állam állampolgárságával, de identitását, anyanyelvét tekintve lehet, hogy semmiféle kettősség nem állapítható meg. Jóllehet életellenes vagy terrorcselekmény elkövetője, de személyében nem egyszerűen egy korábbi külföldit, hanem olyasvalakit taszítana ki polgárjogából a döntéshozó, akinek a honosítással történő állampolgárság-szerzésére mindössze a történelem viharai miatt volt szükség. Magyarország esetében elképzelhető, hogy a korábban idézett brit alapelv nem állná meg helyét, azaz a magyar állampolgárság lehet, hogy kiváltság, de egyes személyi kategóriák esetén egyben jog is.

Egy fentiekhez hasonló állampolgársági jogintézmény hazai joganyagba történő beillesztésének megfontolása ezzel együtt az európai trendek figyelembevételével szükségesnek és célszerűnek, hatékony megelőzésnek és erőteljes szankciós eszköznek látszik. A hontalanság eseteinek csökkentése, a honosított és a születéssel magyar állampolgárságot szerzett személyek, a kiskorúak, a magyar nemzetiségű honosítottak kérdéskörei tekintetében azonban a jogalkotónak jelentős előzetes vizsgálódásokat kell folytatnia.

ÖSSZEGZÉS

Az elmúlt évtized során mind a magyar, mind a további uniós tagállamok állampolgársági joganyaga rendkívül sok változáson ment keresztül. Egyfelől a honosítási

eljárásokban számos kedvezmény jelent meg, a kontinenst elérő migrációs hullámokra e téren is reagálni kellett, másfelől azonban tendenciává vált, hogy az államok a nemkívánatos személyeket alkotmányjogi/közigazgatási eszközökkel utasítsák ki vagy tegyék kiutasíthatóvá az országból. Megfontolandó az állítás, amely szerint az állampolgárság intézménye a nemzet leghatékonyabb fizetőeszközévé vált, de a készletét elrontották a megszerzés és a visszavonás legújabb trendjei.[35]

Az uniós polgárok körében az inklúziós hajlandóság egyre korlátozottabbá vált,[36] a honosított személyek beilleszkedési nehézségei sok esetben a radikalizálódás irányába hatottak. A befogadás korlátozottsága vagy egyenes elutasítása és az extremizmus következtében elszaporodott terrorista cselekmények vonatkozásában megfogalmazódott a kérdés, hogy a szokásos büntetőjogi szankciók elegendőek-e? Más büntetést érdemel-e egy külföldi, egy honosított vagy egy egyszerűsített eljárásban honosított személy, mint az, akinek ilyen egyéni körülménye vagy családi előzménye nincs? Az államok napjainkra a büntetőjog mellett az állampolgársági jogot is segítségül hívták az elrettentésre és a megbüntetésre. Az állampolgárság egyoldalú megvonása azonban gyengítheti/gyengíti az állampolgárság koncepciót.[37]

A megoldás vélhetően abban rejlik, ha a szankciós célzatú állampolgársági jogi jogfejlesztést az állam körültekintően, nemzeti specialitások figyelembevételével, de határozottan megteszi, azonban nem elégszik meg ezzel, hanem szüntelenül azon munkálkodik, hogy soha ne kelljen ezt alkalmazni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Legfelsőbb Bíróság jóváhagyta a terroristák állampolgárságának megvonását (2022): *Neokohn,* 2022. július 22. Online: https://neokohn.hu/2022/07/22/a-legfelsobb-birosag-jovahagyta-a-teroristak-allampolgarsaganak-megvonasat/

Ambrus Andrea (2017): A tömeges migráció és az iszlamista terrorizmus közti kapcsolat az Európai Unióban. *Nemzet és Biztonság*, 10(6), 105–124.

Benton, Maghan – Banulescu-Bogdan, Natalia (2019): Foreign Fighters: Will Revoking Citizenship Mitigate the Threat. *The Online Journal of the Migration Policy Institute,* 2019. április 3. Online: www.migrationpolicy.org/article/foreign-fighters-will-revoking-citizenship-mitigate-threat

Böröcz Miklós (2014): Az illegális migráció és a terrorizmus közti összefüggések vizsgálata. *Terror és Elhárítás,* 3(2), 44–83. Online: http://tek.gov.hu/tt_pdf/2014/Borocz_Miklos_Az_illegalis_migracio.pdf

[35] Benton – Banulescu-Bogdan 2019.

[36] Koller 2019.

[37] Macklin 2018.

GUTTRY, Andrea De – CAPONE, Francesca – PAULUSSEN, Christophe szerk. (2016): *Foreign Fighters under International Law and Beyond.* The Hague: TMC Asser Press.

HAUTZINGER Zoltán (2015): A terrorizmus elleni küzdelem idegenjogi eszközei. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények,* 16, 203–212.

HAUTZINGER Zoltán (2018): A nemzetbiztonsági érdek megjelenése a migrációban és az idegenjogban. In DOBÁK Imre – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére.* Budapest: Dialóg Campus, 265–280.

JOPPKE, Christian (2016): Terror and the Loss of Citizenship. *Citizenship Studies,* 20(6–7), 728–748. Online: https://doi.org/10.1080/13621025.2016.1191435

KOLLER Boglárka (2019): Az állampolgárság koncepció ellentmondásai – eszmetörténeti megfontolások. *Hadtudományi Szemle,* 12(Különszám), 170–174. Online: http://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.ksz.12

KOVÁTS András (2011): A honosítási intézményrendszer. Kvalitatív kutatási tapasztalatok. In KOVÁTS András (szerk.): *Magyarrá válni. Bevándorlók honosítási és integrációs stratégiái.* Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 251–266.

LAVI, Shai (2011): Citizenship Revocation as Punishment: On the Modern Duties of Citizens and their Criminal Breach. *University of Toronto Law Journal,* 61(4), 783–810. Online: https://doi.org/10.1353/tlj.2011.0040

LEPOUTRE, Jules (2020): *In Varietate Concordia? Loss of Nationality in the EU.* Online: https://globalcit.eu/in-varietate-concordia-loss-of-nationality-in-the-eu/

MACKLIN, Audrey (2014): Citizenship Revocation, the Privilege to Have Rights and the Production of the Alien. *Queen's Law Journal,* 40(1), 1–54. Online: https://doi.org/10.2139/ssrn.2507786

MACKLIN, Audrey (2018): The Return of Banishment: Do the New Denationalisation Policies Weaken Citizenship? In BAUBÖCK, Rainer (szerk.): *Debating Transformations of National Citizenship.* Cham: Springer, 163–172. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-92719-0_31

MÁGÓ Barbara (2022): Szankciós elemek megjelenése a magyar állampolgársági jogban. *Belügyi Szemle,* 70(7), 1395–1413. Online: https://doi.org/10.38146/bsz.2022.7.3

MANTU, Sandra (2015): Citizenship in Times of Terror. Citizenship Deprivation in the UK. *Nijmingen Migration Law Working Papers Series,* (2), 3–27. Online: https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/143370/143370.pdf

MASTERS, Mercedes – REGILME, Salvador Santino F. (2020): Human Rights and British Citizenship: The Case of Shamima Begum as Citizen to Homo Sacer. *Journal of Human Rights Practice,* 12(2), 341–363. Online: https://doi.org/10.1093/jhuman/huaa029

MIRWAIS, Janan (2016): Radikalizáció és párhuzamos társadalmak? *Kommentár,* 10(2), 88–92.

NAGY Boldizsár (2003): A szuverén határai. *Fundamentum,* 7(2), 38–48.

PAULUSSEN, Christophe (2021): Towards a Right to Sustainable Security of Person in Times of Terrorism? Assessing Possibilities and Limitations Through a Critical Evaluation of Citizenship Stripping an Non-Repatriation Policies. *Journal ofConflict and Security Law,* 26(1), 219–249. Online: https://doi.org/10.1093/jcsl/kraa022

RITECZ György (2016): A terrorizmus és a migráció a számok alapján. *Acta Humana,* 4(5), 103–123.

ROITHMAIER, Kilian (2019): *Germany and its Returning Foreign Terrorist Fighters. New Loss of Citizenship Law and the Broader German Repatriation Landscape.* Online: https://icct.nl/publication/germany-and-its-returning-foreign-terrorist-fighters-new-loss-of-citizenship-law-and-the-broader-german-repatriation-landscape/

SALLAI János (2013): A globalizáció rendészeti kihívásai. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Tanulmányok „A változó rendészet aktuális kihívásai" című tudományos konferenciáról.* Pécs: Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 37–41.
SÁPI Gábor (2019): A tömeges, illegális migráció és a terrorizmus kapcsolata. *Honvédségi Szemle,* 147(3), 61–72. Online: https://real.mtak.hu/125206/1/HSZ_2019_147_3_Sapi_Gabor.pdf
Theresa May Strips Citizenship from 20 Britons Fighting in Syria (2013). *The Guardian,* 2013. december 23. Online: www.theguardian.com/politics/2013/dec/23/theresa-may-strips-citizenship-britons-syria

Egyéb források

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
Az Európa Tanács keretében 1997. november 6-án elfogadott és 2000. március 1-jén hatályba lépett, az állampolgárságról szóló európai egyezmény
Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Law (Hague Convention), 1930. április 13. [Hágai egyezmény]

A KÖTET SZERZŐI

Almási Csaba tű. őrnagy, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Katasztrófavédelmi Intézet Iparbiztonsági Tanszék, tanársegéd. ORCID: 0000-0001-5251-2954. E-mail: almasi.csaba@uni-nke.hu

Bács Zoltán György PhD. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Terrorelhárítási Tanszék, adjunktus. ORCID: 0000-0003-3454-9539. E-mail: bacszgyorgy@gmail.com

Baracskai Ádám r. törzszászlós, Terrorelhárítási Központ

Boda Mihály Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtörténelmi, Filozófiai és Kultúrtörténeti Tanszék, tanszékvezető egyetemi docens. ORCID: 0000-0003-3037-3644. E-mail: boda.mihaly@uni-nke.hu

Csaba Zágon püőr. alezredes, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Vám- és Pénzügyőri Tanszék, adjunktus. ORCID: 0000-0001-6615-8466. E-mail: csaba.zagon@uni-nke.hu

Csábrák Dalma Nemzeti Közszolgálati Egyetem Terrorelhárítási Tanszék volt munkatársa, pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni elemző. E-mail: csabrak.dalma@gmail.com

Csepregi Zsolt Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájának hallgatója, biztonsági elemző. ORCID: 0000-0003-3543-8961. E-mail: zsolt.jcpa@gmail.com

Csomós István Nemzeti Közszolgálati Egyetem Terrorelhárítási Tanszék, megbízott oktató. Email: csomos.istvan@tekgov.hu

Faggyas Attila r. o. ezredes, főosztályvezető, Terrorelhárítási Központ Műveleti Igazgatóság Speciális Egészségügyi Főosztály

Forró Tamás r. főhadnagy, Terrorelhárítási Központ, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskolájának hallgatója

Gál István László egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi Tanszék és Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék. ORCID: 0000-0002-0258-8587. E-mail: gal.istvan@ajk.pte.hu

JÁGER KRISTÓF ANDRÁS LL.M. r. alezredes, Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Idegenrendészeti Igazgatóság Kényszerintézedési és Kiutaztatási Osztály, osztályvezető. E-mail: jager.kristof@oif.gov.hu

JASENSZKY NÁNDOR ny. r. ezredes, Terrorelhárítási Központ Társadalmi Kapcsolatok Osztálya, osztályvezető. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Terrorelhárítási Tanszék, szakoktató. ORCID: 0000-0001-5440-1262. E-mail: jasenszky.nandor@uni-nke.hu

JUHÁSZ FERENC bv. alezredes, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Fogvatartási Ügyek Szolgálata Pártfogó Felügyelői Osztály, osztályvezető

KÁTAI-URBÁN LAJOS tű. ezredes, PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Katasztrófavédelmi Intézet Iparbiztonsági Tanszék, tanszékvezető egyetemi docens. ORCID: 0000-0002-9035-2450. E-mail: katai.lajos@uni-nke.hu

KIRIPOVSZKY CSABA r. alezredes, rendőrségi tanácsos, Terrorelhárítási Központ

KISS TIBOR alezredes, Magyar Honvédség Összhaderőnemi Különleges Műveleti Parancsnokság, kiemelt főtiszt. ORCID: 0000-0003-0191-5328

LAKATOS-TAMÁS GRÉTA r. százados, Terrorelhárítási Központ

LAUFER BALÁZS nb. alezredes, PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Terrorelhárítási Tanszék oktatója

LIPPAI ZSOLT Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék, tanársegéd. ORCID: 0000-0003-4211-2249. E-mail: lippai.zsolt@uni-nke.hu

LOHNER KLAUDIA Nemzeti Közszolgálati Egyetem Kriminálpszichológia Tanszék Kriminálpszichológiai Kutatóműhely, tudományos segédmunkatárs. ORCID: 0000-0003-1656-8226. E-mail: lohner.klaudia@uni-nke.hu

MÁGÓ BARBARA r. őrnagy, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Bevándorlási Tanszék, mesteroktató. ORCID: 0000-0001-8090-7443. E-mail: mago.barbara@uni-nke.hu

MÁLNÁSSY ANDRÁS Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola, doktorjelölt. ORCID: 0000-0002-3196-4967

MÁTRAI SÓLYOM LÁSZLÓNÉ DR. ÓZSVÁRTH BABETT SZANDRA nb. alezredes, Terrorelhárítási Központ

MEZEI JÓZSEF nb. alezredes, PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék. ORCID:0000-0002-2625-6317. E-mail: mezei.jozsef@uni-nke.hu

NAGY KATALIN c. nb. őrnagy. ORCID: 0000-0002-1386-6896

NYIRESI PÉTER nb. főhadnagy, Terrorelhárítási Központ

OFELLA BALÁZS r. hadnagy

PAPP MARCELL DÁNIEL nemzetközi biztonság-és védelempolitikai szakértő

POCSKAI ÁKOS Terrorelhárítási Központ

Porkoláb Zoltán r. alezredes, Terrorelhárítási Központ
Regényi Kund Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék, egyetemi adjunktus. ORCID: 0000-0003-1833-9523
Resperger István ezredes, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Szent István Biztonságkutató Központ, központvezető, egyetemi tanár. ORCID: 0000-0001-7913-1908. E-mail: resperger.istvan@uni-mate.hu
Rémai Dániel: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Terrorelhárítási Tanszék, megbízott tanszékvezető. ORCID: 0000-0002-5664-0977. E-mail: remai.daniel@uni-nke.hu
Ródler Norbert r. ezredes, Terrorelhárítási Központ
Simonka Gábor Auréll püőr. ezredes, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Központi Irányítás Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Iroda, főosztályvezető. ORCID: 0000-0001-8662-5156
Somogyvári Mihály bv. ezredes, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet, főosztályvezető
Szabó Zoltán nb. százados, Terrorelhárítási Központ. ORCID: 0000-0001-7669-3091
Szöllősi Annamária c.r. alezredes, Terrorelhárítási Központ Személyvédelmi Igazgatóság Koordinációs Osztály, osztályvezető-helyettes. E-mail: szollosi.annamaria@outlook.hu
Szuhai Ilona Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Bevándorlási Tanszék, adjunktus. ORCID: 0000-0002-4200-0100. E-mail: szuhai.ilona@uni-nke.hu
Takács Gergely Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Terrorelhárítási Tanszék oktatója
Tóth Gábor r. hadnagy
Vajkai Edina Ildikó r. százados, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Bevándorlási Tanszék, tanársegéd. ORCID: 0000-0002-2900-6874. E-mail: vajkai.edina@uni-nke.hu
Vass Gyula ny. tű. ezredes, PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Katasztrófavédelmi Intézet Tűzvédelmi Műszaki Tanszék, tanszékvezető egyetemi docens. ORCID: 0000-0002-1845-2027. E-mail: vass.gyula@uni-nke.hu
Veres Balázs Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar Biokémiai és Orvosi Kémiai Intézet Pathobiokémia Tanszék, tanszékvezető egyetemi docens. ORCID: 0000-0002-6651-5715. E-mail: balazs.veres@aok.pte.hu
Virág Anna Viktória Nemzeti Adó- és Vámhivatal Központi Irányítás Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Iroda, szakreferens. ORCID: 0000-0002-0258-1801
Zalai-Göbölös Noémi c.nb. őrnagy, PhD, Terrorelhárítási Központ Képzési Igazgatóság, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Terrorelhárítási Tanszék, tanársegéd. ORCID: 0000-0002-7651-5321
Zombori Péter r. őrnagy, Terrorelhárítási Központ
Zsámbéki Rozália r. alezredes, Terrorelhárítási Központ

A kötet tanulmányai átfogó képet adnak a terrorizmus történeti, társadalmi, politikai és technológiai dimenzióiról. A szerzők multidiszciplináris megközelítésben elemzik a terrorizmus kialakulásának folyamatait, szervezeti struktúráit, ideológiai alapjait, működési mechanizmusait, valamint a globális és regionális biztonságra gyakorolt hatásait.

A tanulmányok kitérnek a toborzás és radikalizáció sajátosságaira, a terrorizmus finanszírozásának módozataira, valamint az új típusú fenyegetésekre – a biológiai és kiberterrorizmus jelenségétől a szélsőjobboldali irányzatokon és a magányos elkövetőkön át a börtönradikalizációig. Külön fejezetek foglalkoznak a felderítés, az elhárítás és a megelőzés intézményi és operatív aspektusaival, valamint a nemzetközi és hazai fellépés lehetséges irányaival.

A kötet célja, hogy tudományos alapossággal, ugyanakkor közérthető módon járuljon hozzá a terrorizmus természetének, motivációinak és működési logikájának megértéséhez, továbbá alapot adjon a jelenség elleni hatékony és összehangolt válaszok kialakításához.